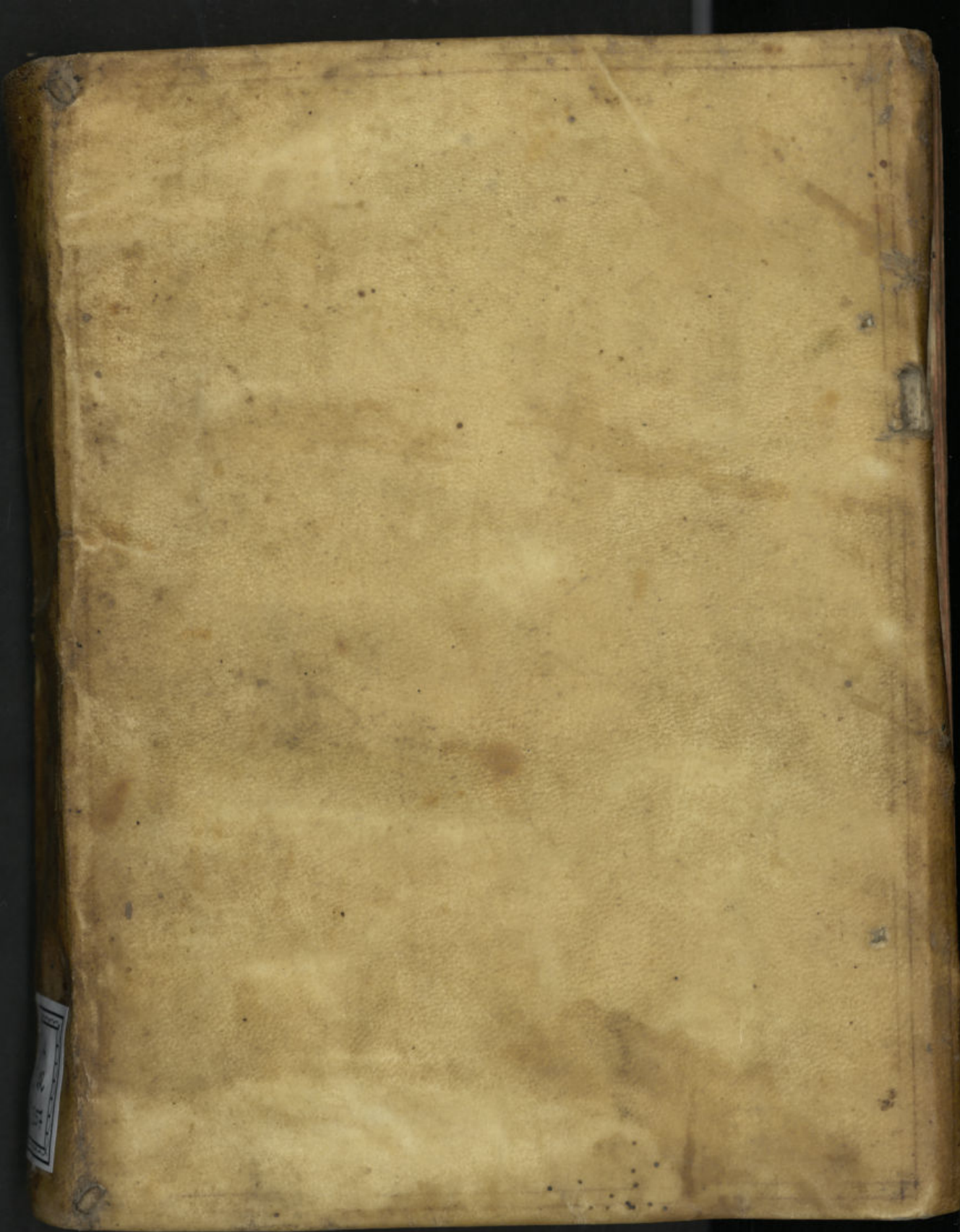

5

A
22
357

FACULTAD
DE FILOSOFIA Y LETRAS

Est. A

Tabla 3

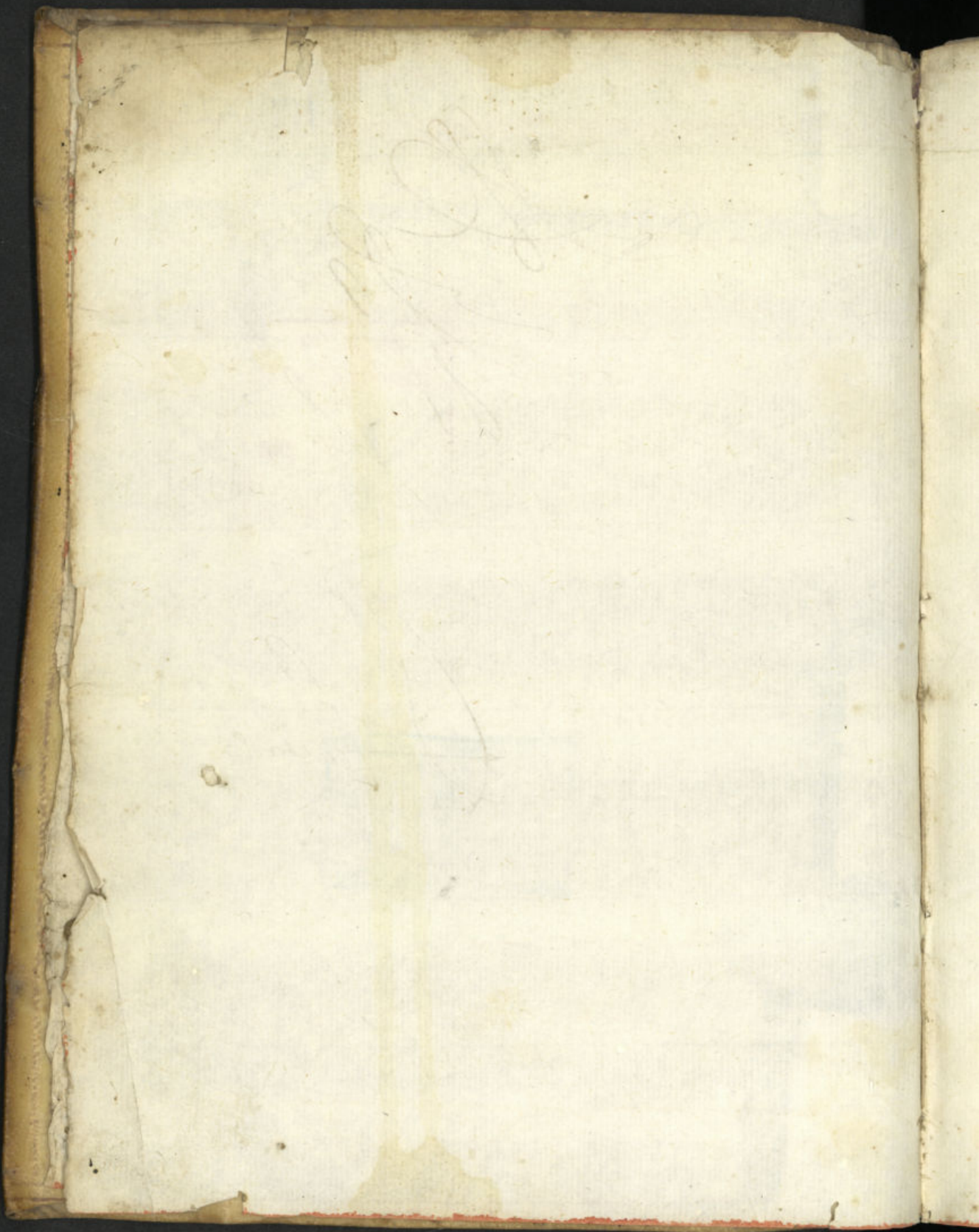
Núm. 64

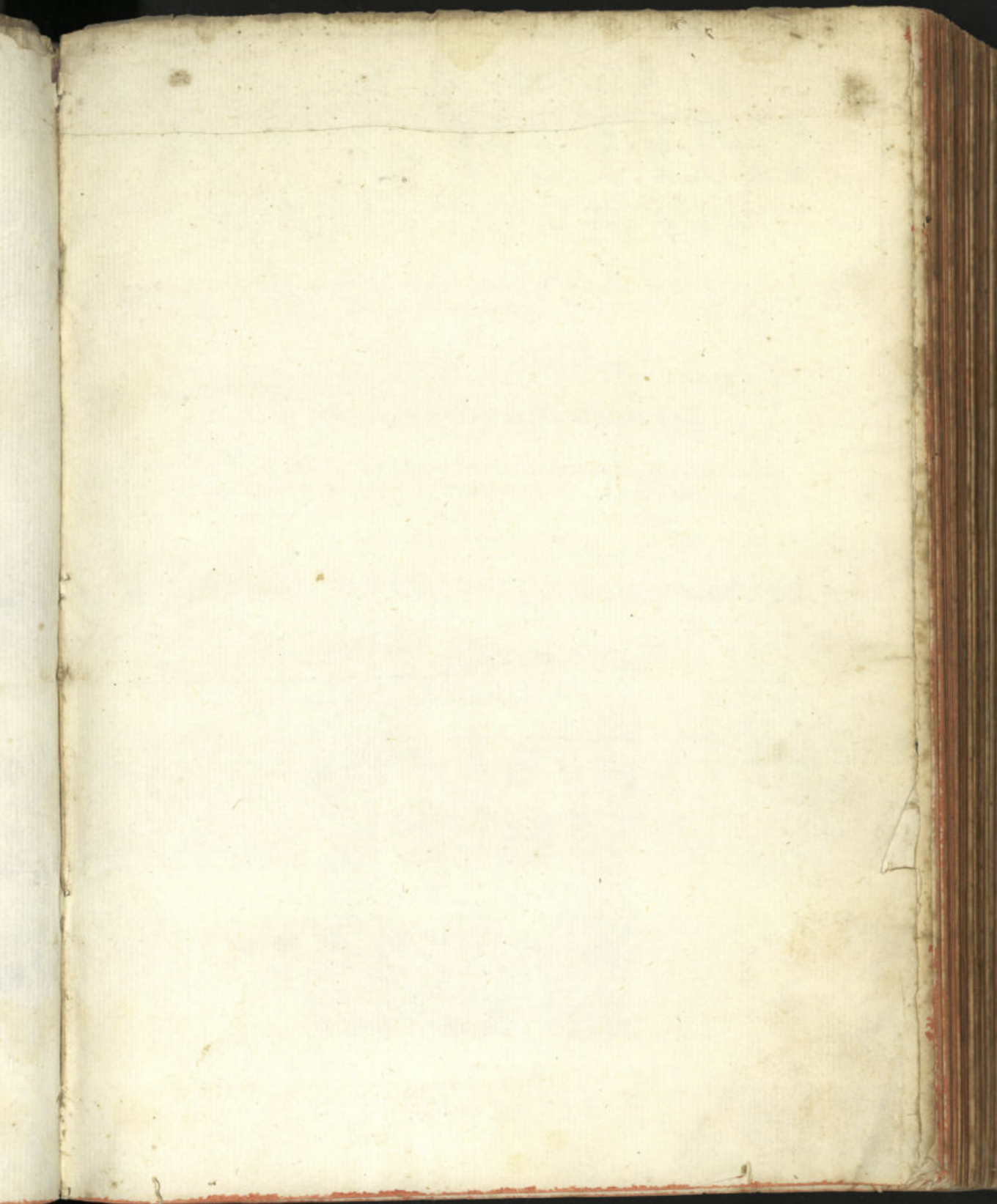
BIBLIOTECA HOSPITAL
GRANA

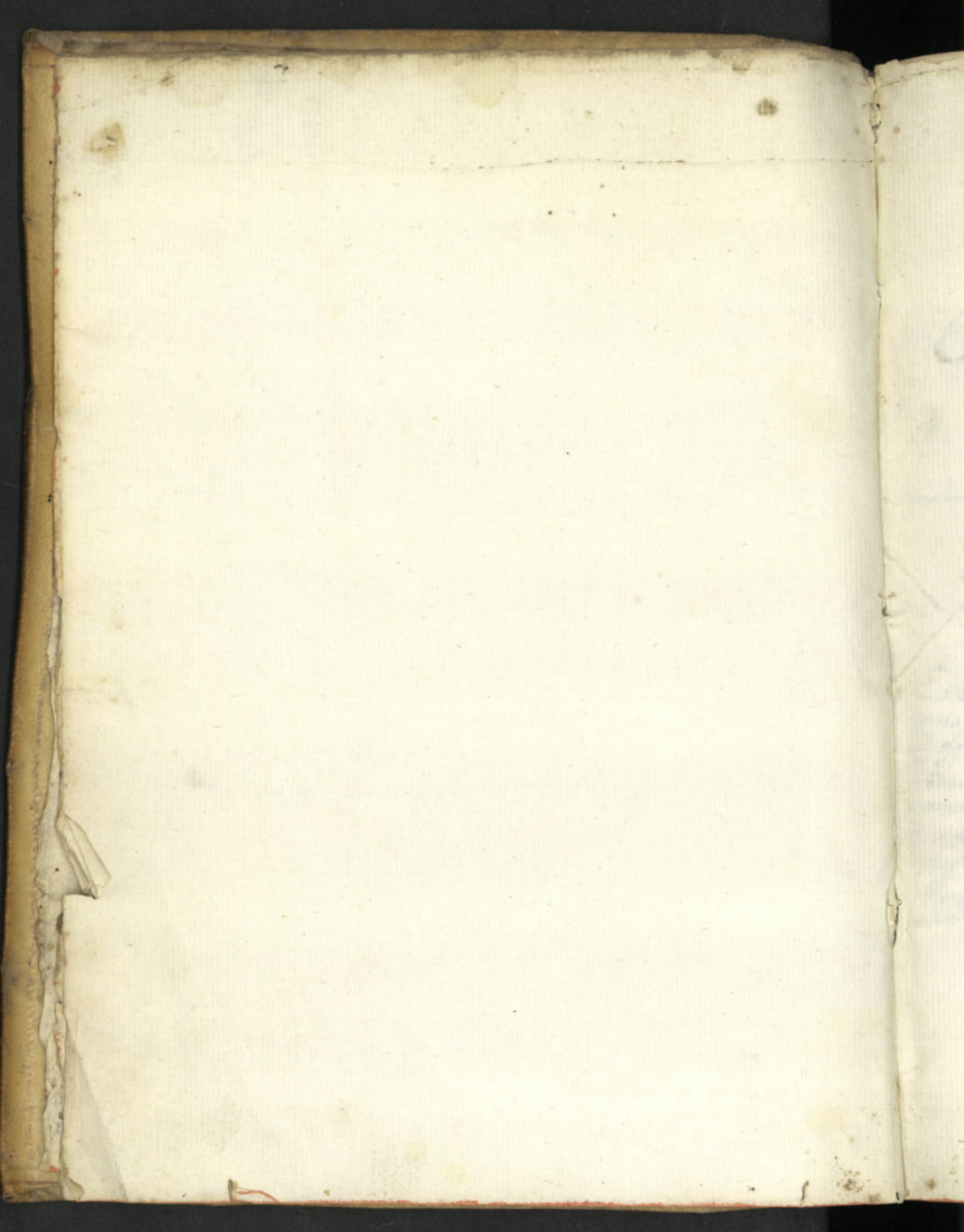
Sala: A

Estantes: 22

numero: 357

AUGUSTINI
HIPPONENSIS

EPISCOPI OPERVM

Opera Augustini

TOMVS QVINTVS,

Continet XXX. libros, De diuina Deji

tuone, gratia, et ueritate, de ciuitate dei, de seruitute dei, de seruitute hominum, de seruitute animalium, de seruitute rerum, de seruitute hominum, de seruitute animalium, de seruitute rerum, de seruitute hominum, de seruitute animalium, de seruitute rerum.

Hanc recens impressus, recognitus, & emendatus.

VINETIIS, APVD IUNTAS
M D LXXXIII

Cap
como
P. affi
librer
como
eneste
Aug.

172

DIVI AVRELII
AVGVSTINI
HIPPONENSIS
EPISCOPI, OPERVM,

Es de la lib. de arte lat. del Colm.
Tomus quintus,

Continens XXII. Libros, De ciuitate Dei:

In quo, prater locorum multorum restitutionem, secundum collationem vetustiorum exemplarium: curauimus remoueri ea omnia, quae fidelium mentes, haeretica prauitate possent inficere, aut à catholica, & orthodoxa fide deniare.

Nunc recens impressus, recognitus, & emendatus.

Opera S. P. N. Augustini à seclarijs vitata

*Expurgue este libro
como revisor por el
S. officio assi de las
librerias comunales
como particulares
en este N.º Cono.º de S.
Aug.º N.º 7.º de Cadiz
1720*

VENETIIS, APVD IVENTAS,
M D LXX XIII.

Opera Sancti Patris Nri. Aeg. Secretarius Viuata

AUGUSTINI

HIPPONENSIS

EPISCOPI OPERVM

Expugne este libro como de Dios por el Santo officio

asi de las librerias de comunidad con particular en

este nro cono, De San Aug, Nro p[ro]p[ri]o de Cadiz

año de 1570

Handwritten signature and decorative flourish

Nunc tecum impetus, recognitus, & ementatus.

Handwritten note: Nro Augus h[ic] contractus fulmine lingue
Jupiter, et Galb[us] le periere III

VENETIIS. APVD IANETAS.
M D LXXIIII.

D. AVRELI AVGVSTINI
HIPPONENSIS EPISCOPI.

Ad marcellinum, De ciuitate Dei,

Contra Pelagianos.

LIBER PRIMVS.

De aduersarijs nominis Christi, quibus in vastatione vrbs propter Christum
Barbari pepercerunt, victis. Caput. I.

Loriofissimam Ciuitatem Dei, siue in hoc temporum cursu, cum inter impios peregrinatur ex fide viuens, siue in illa stabilitate sedis eternæ, quam nunc expectat per patientiam, quoad usq; iustitia conuertatur in iudicium, deinceps adeptura p excellentiam victoria vltima & pace perfecta, hoc opere ad te instituto, & mea promissione debito, defendere aduersus eos, q conditori eius deos suos preferunt, sili charissimæ Marcelline suscepti. Magnum opus, & arduu, sed Deus adiutor noliter est. Nam scio, quibus viribus opus sit, vt persuadeatur superbis, quanta sit virtus humilitatis, qua fit vt omnia terrena cacumina temporali mobilitate nutantia, nõ humano usurpata fastu, sed diuina gratia donata celsitudo transcendat. Rex enim Deus & conditor ciuitatis huius, de qua loqui instituimus, in scriptura populi sui sententiam diuinæ legis aperuit, quadietum est: Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Hoc vero quod Dei est superba quoq; animæ spiritus inflatus affectat, amatq; sibi in laudibus dici: Parcere subiectis & debellare superbos.

ferru hostile fugientes in sacris eius locis vitã, de qua superbiũt, inuenirẽt. An non ẽt illi Romani Christi nomini infesti sunt, quibus pp Christũ Barbari pepercerunt? Testantur hoc martyru loca, & Basilicæ Apostolorũ q in illa vastatione vrbs ad se cõfugiẽtes suos alienosq; receperunt. Hucusq; cruẽtus seuebat inimicus: ibi accipiebat limitẽ trucidatoris furor, illud ducebant a miseratũb. hostib, qbus ẽt extra ipsa loca pepercerant, ne in eos incurrerent, q simplẽ misericordiã non habebant. Qui tñ etiam ipsi alibi truces atq; hostili mõe seuiẽtes, postea quam ad loca illa veniebãt, vbi fuerat interdictum qd alibi iure belli licuisset, tota ferendi refrenabatur immanitas, & captiuandi cupiditas frangebatur. Sic euaserunt multi, qui nunc Christianis temporibus detrahunt: & mala q illa ciuitas prulit Chfo imputat: Bona vero quæ in eos vt viuerent pp Chrĩ honorem, facta sunt, non imputat Christo nostro, sed factosuo: cũ potius deberẽt, si quid rectẽ saperẽt, illa quæ ab hostibus aspera & durã perpessi sunt, illi diuinæ prouidentiaẽ tribuere, quæ solet corruptos hominũ mores, bellis emendare atq; conterere: itemq; vitam mortalitũ iustam atq; laudabilem, talibus afflictionibus exercere, probatamque vel in meliora transferre, vel in his adhuc terris ppter vsus alios detinere. Illud vero q eis vel vbicunq; propter Christi nomen, vel in locis Christi nominũ dicatissimis & amplissimis, ac pro largiore misericordia ad capacitatem multitudinis electis, ppter bellorũ morem truculentũ Barbari pepercerunt, hoc tribuere temporibus Christianis: hinc Deo gratias agere, hinc ad eius nomen veraciter currere, vt effugiant pœnas ignis æterni. Quod nomen multi eorum mendaciter vsurparunt, vt effugerent pœnas presentis exiti. Nam

Rom. 8
Psal. 93.

Psal. 61

Ioan. 4
1. Pe. 5

Aene. 6.

Vnde etiam de terrena ciuitate, quæ cum dominari appetit, & si populi seruiant, ipsa ei dominandi libido dominatur: non est preterendum silentio, quicquid dicere suscepti huius operis ratio postulat, & facultas datur. Ex hac nãque existunt inimici, aduersus quos defendenda est Dei ciuitas: quorũ tamen multi, correcto impietatis errore, ciues in ea sũt satis idonei: multi vero in eam tantis exardescunt ignibus odiorum, tamquam in festis beneficiũ redemptoris eius ingrati sũt, vt hodie cõtra eã lingua mouerent, nisi

o offic
y en
adiz

0571

mulloq

A 2 quos

quos vides petulantiter & procaciter insultate servis Christi, sunt in eis plurimi qui illud interitum clademque non euasissent nisi servos Christi se esse finxissent. Et nunc ingrata superbia atque impiissima insania, eius nominis resistit corde puerfo, ut sempiternis tenebris puniantur, ad quod nomen ore vel subdolo confugerunt ut temporali luce fruerentur.

Quod nulla nunquam bella ita gesta sunt, ut victores propter deos eorum quos vice-rant parcerent victis. Cap. II.

Tot bella gesta que conscripta sunt, vel ante conditam Romam, vel ab eius exortu & imperio legantur, & proferant sic ab alienigenis aliqua captam esse civitatem, ut hostes qui ceperant parcerent eis, quos ad deorum suorum templa confugisse compererant: aut aliquem ducem Barbarum precepisse, ut irrupto oppido nullus feriretur, qui in illo vel illo templo fuisset inuentus. Nonne vidit Aeneas Priamum per aras sanguine sedantem, quos ipse sacrauerat ignes?

Aenei. 2

Nonne Diomedes & Ulysses, ceteris summam custodiis arcis, corripuere sacra effigiem, manibusque cruentis, Virgineas ausi diu contingere vitas?

Nec tamen quod sequitur verum est: Ex illo fluere, ac retro sublapsa referri.

Spes Danaum. Postea quippe vicerunt, postea Troiam ferro ignibusque deleverunt, postea confugientem ad aras Priamum obrunauerunt.

Nec ideo Troia periit quia Minerua perdidit. Quid enim prius ipsa Minerua perdidit, ut periret? An forte custodes suos? Hoc sane verum est, illis quippe interemptis potuit auferri.

Neque enim homines a simulachro, sed simulacrum ab hominibus servabatur. Quo ergo colebatur ut pariam custodiret & ciues, quos suos non valuit custodire custodes?

Quam imprudenter Romani deos Penatesque Troiam custodire non potuerant, sibi crediderunt pro futuros. Caput. III.

Ecce quibus diis urbem Romani servandam se commendasse gaudebant. Optimum miserabilem errorem. Et nobis succensent cum de diis eorum talia dicimus: nec succensent authoribus suis, quos ut edisceret,

mercedem dederunt. Doctoresque ipsos insulper, & salario publico, & honoribus dignissimos habuerunt. Nempe apud Virgilium, quem propterea parvuli legunt, ut videlicet Poetas magnus omniumque preclarissimus atque optimus, teneris ebibitus annis, non facile oblivione possit aboleri, & illud Horatii, Quo semel est imbuta recens servabit odore Testa diu. epist. 2. Apud hunc ergo Virgilium nepe iu no inducitur in festa Troianis. Aeolo ventorum regi adversus eos irritando dicere, Gens inimica mihi

Aenei. 1

Tyrrhenum nauigat zequor, Ilium in Italiam portans, victosque Penates. Itane istis Penatibus victis, Romam ne vinceretur, prudentes commendare debuerunt? Sed haec Iuno dicebat velut irata mulier, quod loqueretur ignorans. Quid Aeneas ipse prius toties appellatus, nonne ita narrat?

M

Phantus Otriyades, arcis Phoebeique sacerdos, Sacra manu, victosque deos, parumque nepotem.

Aenei. 2

Ipsa trahit, cursuque amens ad limina tendit. Nonne deos ipsos, quos victos non dubitat dicere, sibi potius quam se illis perhibet commendatos, cum ei dicitur,

Sacra suosque tibi commendat Troias Penates? Si igitur Virgilius tales deos & victos dicit, & ut vel victi quoquo modo euaderent,

homini commendatos, quod dementia est existi mare his tutoribus Romam sapienter fuisse commissam, & nisi eos amississet, non potuisset vastari? immo vero victos deos tanquam praesides ac defensores colere, quid est aliud quam tenere non numina bona, sed demonia mala? quanto enim sapientius creditur, non Romam ad istam cladem non fuisse venturam, nisi prius illi pissent, sed illos potius olim fuisse perituros, nisi eos, quantum potuisset, Roma servasset. Nam quis non, cum aduerterit, videat quanta sit vanitas praesumptis, non posse vinci sub defensoribus victis & ideo perisse, quia custodes perdidit suos deos, cum vel sola potuerit esse causa pereundi, custodes habere voluisse perituros? Non itaque cum de diis victis illa conscriberentur atque canerentur, poetast habebat mentiri, sed cordatos homines congebat veritas confiteri. Verum ista oportu-

Aenei. 2

nus alio loco diligenter, copioseque tractata sunt. Nunc quod institueram, de ingratis hominibus dicere, parum per explicem, ut

A

possim,

a. l. proter...

Aen. 2

a. l. dor...

a. l. 77...

possum, qui ea mala quæ pro suorum morū
perueritate merito patiunt blasphemantes,
Christo imputat. Quæ aut illis etiam talibus pp
Christum parcat, nec dignant attendere, eas
linguas aduersus eius nomē demētia sacrile-
gæ * peruerſitatis exercent, quibus linguis vsur-
pauerūt mēdaciter ipsum nomē, vt viuērēt.
Vel quas linguis in locis ei sacratis metuen-
do preſſerunt, vt illic tuti atque muniti eſſent,
vbi propter eum illæſi ab hoſtib. fuerant, in-
de in eum maledictis hoſtilibus proſilirent.

a. l. prote-
micatis.

De aſylo Iunonis in Troia, quod neminem
liberauit à Græcis, & Baſilicis Apoſtolo-
rum quæ omnes ad ſe confugientes à Bar-
baris defenderunt. Cap. III.

Ipsa, vt dixi, Troia mater Romani populi
sacratis in locis deorum suorum munire
non potuit ciues suos ab ignibus ferroque
Græcorum eodē ipſos Deos colentium,
quinetiam Iunonis aſylo.

Aen. 2.

Custodes lecti Phœnix & dirus Vlyſſes
Prædam aſſeruabāt, huc vndique Troia gaza
Incenſis erepta adytis, menſæque deorum,
Crateresque auro ſolidi, captiuæque veſtis
Cōgerit, pueri & pauidæ lōgo ordine mres
ſtant circum. Electus eſt videlicet locus tan-
tæ dææ ſacratus, non vnde captiuos non lice-
ret educere, ſed vbi captiuos liberet include-
re. Compara nunc aſylum illud non cuiuſli-
bet Dei gregalis, vel de turba plebis, ſed Io-
nis ipſius ſororis & cōiugis, & Regine oīum
deorum cum memoriis noſtrorum Apoſto-
lorum. Illuc incenſis templis & diis erepta
Ipolia portabant, non * reddenda victis, ſed
diuidenda victorib. huc autem, & quod ali-

a. l. donan
da.

Gibi ad ea loca compertum eſt pertinere, cum
honore & obſequio religioſiſſimo reporta-
tū eſt. Ibi amiſſa, hic ſeruata libertas, ibi clau-
ſa, hic interdicta captiuitas, ibi poſſidendi a
dñantib. hoſtib. premebantur, huc liberandi
à miſerantib. hoſtib. ducebant. Poſtremo il-
lud Iunonis templum ſibi elegerat auaritia
& ſuperbia leuium Græcorum, iſtas Chriſti
Baſilicas miſericordia & humilitas etiā im-
manium Brabarorum. Niſi forte Græci qui-
dam, in illa ſua victoria, templis deorum cō-
munium pepercerunt, atque illo confugien-
tes miſeros victosque Troianos ferire, vel ca-
ptiuare non auſi ſunt. Sed Virgilius poetarū

a. l. 178
15.

more illa mentitus eſt. Immo verò morem
hoſtium ciuitates euertentiū ille deſcripſit.

De generali conſuetudine hoſtium victas ci-
uitates euertentiū, quod Cæſar ſenſerit. Ca. V.

Quem morem etiam Cæſar, ſicut ſcribit
Saluſtius, nobilitate veritatis histori-
cus ſua quam de coniuratis in ſenatu ha-
buit commemorare non prætermittit: Rapi
virgines, pueros diuelli, liberos à parentum
complexu, matres familiarum pati quæ vi-
ctorib. collibuiffent, phana atque domos ſpo-
liari, cædem & incendia fieri. Poſtremo ar-
mis, cadauerib. cruore atque luctu oīa com-
pleri. Hic ſi phana tacuiſſet, deorum ſedibus
ſolere hoſtes parcere putarem, & hæc nō
ab alienigenis hoſtib. ſed à Catilina & ſociis
eius nobiliſſimis ſenatoribus & Romanis ci-
uib. Romana templa metuebant. Sed hi vi-
delicet perditū & patriæ parricidæ.

De Catili-
næ cōiu-
ratione.

Quod nec Romani quidem ita vllas ceperūt
ciuitates, vt in templis earum parcerent
victis. Cap. VI.

Quid ergo per multas gentes, quæ inter
ſe bella geſſerunt, & nuſquam victis
in Deorum ſuorum ſedibus pepercerūt, no-
ſter ſermo diſcurrat? Romanos ipſos videa-
mus, ipſos inquam recolamus reſpiciamus-
que Romanos de quorū præcipua laude di-
ctum eſt, parcere ſubiectis, & debellare ſup-
bos. Et quod accepta iniuria ignoſcere male
bant quæ perſequi, quā tot tantasque vrbes, vt late
dominarentur, expugnantes, captasque euer-
terunt, legatur nobis quæ templa excipere
ſolebant? vt ad ea quiſquis confugiſſet libe-
raretur? An illi faciebant, & ſcriptores ea-
rundem rerum geſtarum iſta reticebant? Ita-
ne vero, qui ea quæ laudarent maxime requi-
rebant, iſta præclariffima ſecundum ipſos
pietatis indicia præterirent? Egregius Roma-
ni nominis Marcus Marcellus qui Syracuſas
vrbem ordinatiſſimam cœpit, reſertur eam
prius fleuiſſe ruituram, & ante eius ſanguinē
ſuas illi lachrymas eſſuſiſſe. Geſit & curam
pudicitie, etiam in hoſte ſeruandæ. Nā priuſ
quam oppidum victor iuſſiſſet inuadi, con-
ſtituit edicto, ne quis corpus liberum vio-
laret. Euerſa eſt tamen ciuitas more bello-
Aug. Tomus Quintus. A 3 rum

Aen. 2.

Marcel-
lus.

rum, nec vspiam legitur ab imperatore tam casto atq; clementi fuisse præceptū, vt qsq; ad illud vel illud templum fugisset, abiret illæsus. Quod vtiq; nullo modo præteriretur, qū nec eius fletus, nec qđ dixerat pro pudicitia minime violanda potuit taceri. Fabius Tarentinæ euersor vrbis, à simulachrorū depredatione se abstinuisse laudat. Nam cum ei scriba suggessisset quid de signis deorum, quæ multa capta fuerant fieri iuberet, continentia suam et iocando cōdiuit. Quæsiuit. n. curusimodi essent, & cum ei non solum multa grandia, verum etiam renūciarentur armata, relinquantur, inquit, Tarentinis Deos iratos. Cum igitur nec illius fletum, nec huius risum, nec illius castam misericordiam, nec huius facetam continentiam, Romanarum rerum gestarum scriptores tacere potuerint, quando præmitterent si aliquibus hominibus in honorem cuiuspiam deorum suorū sic pepercissent, vt in quoquam templo cædem vel captiuitatem fieri prohiberent?

Quod in euersione vrbis quæ aspere gesta sunt, de cōsuetudine acciderint belli, quæ vero clementer, de potentia prouenerint nominis Christi. Cap. VII.

Quicquid igitur vastationis, trucidationis, depredationis, cōcremationis, afflictionis, in ista recentissima Romana clade commissum est, fecit hoc cōsuetudo bellorum. Quod autē more nouo factum est, quod inuitata rerum facie immanitas barbara tam mitis apparuit, vt amplissimæ Basilicæ implēda populo cui perceretur eligerentur & decernerentur, vbi nemo feriretur, vnde nemo raperetur, quō liberandi multi à miserantibus hostibus ducerentur, vnde captiuandi nulli, nec a crudelibus hostibus adducerentur, hoc Christi nomini, hoc Christiano tempori tribuendum quisquis non videt cæcus quisquis videt, nec laudat ingratus, quisquis laudanti reluctatur, insanus est. Absit, vt prudens quisquam hoc feritati imputet Barbarorum. Truculentissimas, & sæuisimas mentes ille terruit, ille freuauit, ille mirabiliter temperauit, qui per Prophetam tanto ante prædixit: Visitabo in virga iniquitates eorum, & in flagellis peccata eorum, misericordiam autem meam non dispergam ab eis.

Psal. 88.

De commodis atque incommodis, quæ bonis ac malis plerunque communia sunt. Caput VIII.

Dicet aliquis, Cur ergo ista diuina misericordia etiam ad impios ingratosque peruenit? Cur putamus, nisi qui eam ille præbuit qui quotidie facit oriri solem suum super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos? Quauis enim quidam eorum ista cogitantes poenitendo ab impietate se corrigant, quidam vero, sicut Apostolus dicit diuitias bonitatis & longanimitatis Dei contemnetes, sicut duritiam cordis sui & cor impenitentes thesaurizent sibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicii Dei, qui reddet unicuique, sicut opera eius: Tñ patientia Dei ad poenitentiam inuitat malos, sicut flagellum Dei ad patientiam erudit bonos. Itemque misericordia Dei fauendos amplectitur bonos, sicut seueritas Dei puniendos corripit malos. Placuit quippe diuinæ prouidentie præparare in posterū bona iustis quibus non fruuntur iniusti, & mala impiis, quibus non excruciantur boni. Ista vero temporalia bona & mala vtrisque voluit esse communia, vt nec bona cupidius appetantur, quæ mali quoque habere cernuntur, nec mala turpiter euitentur, quibus & boni plerunque afficiuntur. Interest autem plurimum, qualis sit vsus vel earum rerum quæ prospere, vel earum quæ dicuntur aduersæ. Nam his bonis temporalibus nec bonus extollitur, nec malus frangitur, malus autem ideo huiuscemodi infœlicitate punitur, quia fœlicitate corrumpitur. Ostendit tamē Deus sæpe etiam in his distribuendis euidentius operationem suam. Nam si nunc omne peccatum manifesta plecteretur poena, nihil vltimo iudicio reseruari putaretur. Rursus si nullum peccatum nunc punire aperte diuinitas, nulla esse prouidentia diuina crederetur. Similiter in rebus secundis, si non eas Deus quibusdam petentibus euidentissima largitate concederet, non ad eum ista pertinere diceremus. Itemque si omnibus eas petentibus daret, non nisi propter talia præmia seruandū illi esse arbitraremur, nec pios nos faceret talis seruitus, sed potius cupidos & auaros. Hęc cum ita sint, quicumque boni maliq; pariter affligi sunt, non ideo ipsi distincti non sunt, quia distinctum non est, quod vtrique perpesi sunt.

Fabius.

Mat. 5.

Rom. 2.

D

2. Tim.

sunt. Manet enim dissimilitudo passorum et in similitudine passionum, & licet sub eodem tormento, non est idem virtus & vitium. Nam sicut sub vno igne aurum rutilat, palea fumat, & sub eadem tribula stipulae comminuntur, frumenta purgantur: nec ideo cum oleo amurca confunditur, quia eodem preli pondere exprimitur: ita vna eademque vis irruens bonos probat, purificat, eliquat, malos damnat, vastat, exterminat. Vnde in eadem afflictione, mali Deum detestantur, atque blasphemant, boni autem precantur & laudant. Tanquam interest, non qualia, sed qualis quisque patitur. Nam pari motu exagitationem & exhalat horribiliter cœnum, & suaviter fragrat vnguentum.

De causis correptionum, propter quas & boni & mali pariter flagellantur.
Cap. IX.

Quid igitur in illa rerum vastitate Christiani passi sunt, quod eis non magis fidenter ista considerantibus ad profectum valerent? Primo quod ipsa peccata quibus Deus indignatus impleuit tantis calamitatibus mundum humiliter cogitantes, quâuis longe absint a facinorosis, flagitiosis atque impijs, tamen non vsq; adeo se a delictis deputant alienos, vt nec temporalia pro eis mala perpeti se iudicent indignos. Excepto enim quod vnusquisque quamlibet laudabiliter viuens, cedit in quibusdam carnali concupiscentiæ, & si non ad facinorum immanitatem & gurgitem flagitorum, atque impietatis abominationem, ad aliqua tamen peccata vel rara vel tanto crebriora, quanto minora. Hoc ergo excepto, quis tandem facile reperitur, qui eosdem ipsos, propter quorum horrendam superbiam luxuriam & auaritiam, atque execrabiles iniquitates & impietates, Deus, sicut minando prædixit, cœterit terras, sic habeat, vt habendi sunt: sic cum eis viuat, vt cum talibus viuendum est? Plerumque enim ab eis docendis, admonendis, aliquando etiam obiurgandis, & corripiendis male dissimulantur: vel cum laboris piget, vel cum os eorum coram verecundamur offendere, vel cum eorum inimicitias deuitamus, ne impediatur, & noceant in istis temporalibus rebus: siue quas adipisci adhuc appetit nostra cupiditas, siue

quas amittere formidat infirmitas, ita vt (quâuis bonis vita malorum displiceat, & ideo cum eis non incidant in illam damnationem, quæ post hanc vitam talibus præparatur: tamen, quia propter ea peccatis eorum damnablebus parcunt, dum eos in suis licet leuibus & venialibus metuunt) iure cum eis temporaliter flagellentur, quamuis in æternum minime puniantur. Iure istam viam quæ diuinitus affliguntur cum eis, amaram sentiunt, cuius amando dulcedinem peccantibus. eis amarum esse noluerunt. Nam si propterea quisque obiurgandis & corripiendis male agentibus parcat, quia opportunius tempus inquirat, vel eisdem ipsis metuit, ne deteriores ex hoc efficiantur, vel ad bonam vitam & piam eruditionem impediatur infirmos alios & premant atque auertant a fide, non videtur esse cupiditatis occasio, sed consilium charitatis. Illud est culpabile, quod hi, qui dissimiliter viuunt, & a malorum factis abhorrent, parcunt tamen peccatis alienis, quæ dedocere & obiurgare deberent, dum eorum offensiones cauent, ne sibi noceant in his rebus, quibus licite boni atque innocentes vtuntur: sed cupidius quam oportebat eos, qui in hoc mundo peregrinantur, & spem supernæ patriæ præ se gerunt. Non solum quippe infirmiores vitam ducentes coniugalem, filios habentes vel habere cupientes, domos ac familias possidentes: quos Apostolus in ecclesia alloquitur docens, & monens, quemadmodum viuere debeant & vxores cum maritis, & mariti cum vxoribus: & filij cum parentibus, & parentes cum filijs: & serui cum dominis, & domini cum seruis: multa temporalia, multa terrena libenter adipiscuntur, & moleste amittunt, propter quæ non audent offendere homines, quorum sibi vita contaminatissima & consceleratissima displicet: verum tamen hi, qui superiorem vitam gradum tenent, nec coniugalibus vinculis irretiti sunt, & victu paruo ac tegumento vtuntur, plerumque suæ famæ ac salutis consulentes dum insidias atque impetus malorum timent, ab eorum reprehensione sese abstinent. Et quâuis non intantum eos metuant, ut ad similia perpetranda quibuslibet eorum terroribus atque improbitatibus cedant: ea ipsa tamen, quæ cum eis non perpetrant, nolunt plerumque corripere, cum fortasse possint aliquos

aliquos corripiendo corrigere: ne si non poterint, sua salus ac fama in periculum exitiumq; perueniant. Hoc non ea consideratio ne, qua suam famam ac salutem vident esse necessariam vtilitati erudiendorum hominum, sed ea potius infirmitate, qua delectat

L lingua blandiens & humanus dies & reformidatur vulgi iudicium, & carnis excruciatio, vel peremptio: hoc est propter quædam cupiditatis vincula, non propter officia charitatis. Non mihi itaque videtur hæc parua esse causa, quare cum malis flagellentur & boni, quando Deo placet perditos mores et temporalium poenarum afflictione punire. Flagellantur enim simul, nō quia simul agūt malam vitam, sed quia simul amant temporalem vitam: non quidem æqualiter, sed tamen simul, quam boni contemnere deberēt, vt illi correpti atque correcti consequerentur æternam: ad quam consequendam, si nolent esse focij, ferrentur & diligerentur inimici, quia donec viuunt, semper incertū est, vtrum voluntatem sint in melius mutaturi. Qua in re non vtique parem, sed longe grauiorem habent causam, quibus per Prophetam dicitur: Ille quidem in suo peccato morietur, sanguinem autem eius de manu speculatoris requiram. Ad hoc. n. speculatores, hoc est, populorum præpositi cōstituti sunt in Ecclesijs, vt non parcant obiurgando peccata. Nec ideo tamen ab huiusmodi culpa penitus alienus est, qui licet præpositus non sit, in eis tamen vitæ huius necessitate coniungitur multa monenda, vel arguenda nouit, & negligit, deuitans eorum offensiones propter illa quib. in hac vita non indebitis vitur, sed plūquam debuit, delectatur. Dein de habent aliam causam boni, quare tēporalibus affligantur malis, qualem habuit Iob: vt sibi ipse humanus animus sit probatus & cognitus, quāta virtute pietatis gratis Deum diligat. Quibus recte consideratis atq; perspectis,

M attende vtrum aliquid mali acciderit fidelibus & pijs, q̄ eis nō in bonum vertetur: nisi forte putandum est Apostolicam illam vacare sentētiā, vbi ait, Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.

Ezeq. 32.

Rom. 8.

Quod sanctis in amissione rerum temporalium nihil pereat. Cap. X.

A Miserunt omnia q̄ habebant. Nunquid fidem? nunquid pietatem? nunquid interioris hominis bona qui est ante Deū diues? Hæ sunt opes Christianorum, quibus opulētus dicebat Apostolus, Est autem quæstus magnus, pietas cum sufficientia. Nihil. n. intulimus in hunc mundum, sed nec auferre quid possumus, habentes autem victum & tegumentum, his contenti simus. Nam qui volūt diuites fieri, incidunt in tentationem, & laqueum diaboli, & desideria multa stulta & noxia, quæ mergunt homines in interitum & perditionē. Radix est. n. omnium malorū auaritia: quam quidam appetētes à fide pererrauerunt, & inferuerunt se doloribus multis. Quibus ergo terrenæ diuitiæ illa vastatione perierunt, si eas sic habebant quemadmodum ab isto foris paupere, intus diuite audierant: id est, si mundo utebantur tanquam non videntes, potuerunt dicere, quod ille grauitertentatus, & minime superatus: Nudus exij de vtero matris meæ, nudus in terram reuertar. Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum. Vt bonus seruus magnas facultates haberet, ipsam sui Domini voluntatem cui pedissequus mente ditesceret, nec contristaretur eis rebus viuens relictis, quas fuerat cito moriens relicturus. Illi autem infirmiores qui terrenis his bonis, quamuis ea non præponerent Christo, aliquantula tamen cupiditate cohærebant, quantum hæc amando peccauerint, perdendo senserunt. Tantum quippe doluerunt, quantum se doloribus inferuerunt: sicut Apostolum dixisse supra commemorauimus. Oportebat enim vt eis adderetur etiam experimentorum disciplina, quibus fuerat tamdiu neglecta verborū. Nam cum dixit Apostolus, Qui volunt diuites fieri in tentationem incidunt, & cœtera. Profecto in diuitijs cupiditatem reprehendit, non facultatē, qui præcepit alibi, dicens, Præcipe diuitibus huius mundi, non superbe sapere, neque sperare in incerto diuitiarum iuarum, sed in Deo viuo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendū: benefaciāt, diuites sint in operib. bonis, facile tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamentum

Opes Christi
fianorū.
1. Tim. 6

C

D

1. Tim. 6

Matt. 1
Luc. 1Paulin
Nolen
Episcop

damentum bonum in futurū, vt apprehendant veram vitam. Hæc qui de suis faciebant diuitijs, magnis sunt lucris leuia damna solati: plusq; lætati ex his quæ facile tribuendo tutius seruauerunt, quam contristati & his, quæ timide retinēdo facilius amiserūt. Hoc enim potuit in terra perire quod piguit inde transferre. Nā qui receperunt consilium domini sui dicētis, Nolite condere vobis in terra thesauros, vbi tinea & rubigo exterminant, & vbi fures effodiunt & furantur: sed thesaurizate vobis in cælo thesauros, quo fur non accedit, neq; tinea corrumpit, Vbi enim est thesaurus tuus, ibi erit & cor tuum. Tribulationis tempore probauerunt quam recte sapuerint, non contemnendo veracissimum præceptorem, & thesauri sui fidelissimū inuictissimumq; custodem. Nā si multi sunt gauisi, ibi se habuisse diuitias suas, quo contigit vt hostis non accederet: quanto certius & securius gaudere potuerunt, qui monitu Dei illuc migrauerāt, quo accedi oī

*Paulinus
Nolensis
Episcopus*

no nō posset: Vnde Paulinus noster, Nolentis Episcopus, ex opulentissimo diuite, voluntate pauperimus, & copiosissime sanctus, qñ & ipsam Nolam Barbari vastauerint, cū ab eis teneret, sic in corde suo vt ab eo postea cognouimus, precabatur, Domine, nō ex crucietur propter aurum & argentum: vbi enim sint omnia mea, tu scis. Ibi enim habebat omnia sua, vbi eum condere, & thesaurizare ille monuerat, qui hæc mala mundo ventura prædixerat. Ac per hoc qui dño suo monenti obedierant, vbi & quō thesaurizare deberent, nec ipsas terrenas diuitias Barbaris incurfantibus amiserūt. Quos autē non obesse penituit, quid de talibus rebus faciendū esset, si non præcedente sapientia, certe consequente experientia didicerūt? At enim quidam boni etiam Christiani tormentis excruciatari sunt, vt bona sua hostibus proderent. Illi vero nec prodere, nec perdere potuerūt bonū, quo ipsi boni erant. Si autem torqueri, quā mammona iniquitatis prodere maluerunt, boni non erant. Admonendi autem fuerant, qui tanta patiebantur pro auro, quanta essent sustinenda pro Christo: vt eum potius diligere discerent, qui pro se passos æterna felicitate ditaret, non aurū & argentum, pro quo pati miserimum fuit, seu mentiēdo occultaretur, seu verum dicendo prodere-

tur. Nanq; inter tormenta nemo Christū cōfitendo amisit, nemo aurum vi negando seruauit. Quo circa vtiliora erant fortasse tormenta, quæ bonū incorruptibile amandum docebant, quam illa bona quæ sine vllō vtili fructu dominos sui amore torquebant. Sed quidā etiam non habentes quod proderent, dum habere creduntur torti sunt. Et hi forte habere cupiebant, nec sancta voluntate pauperes erant: quibus demonstrandū fuit, nec facultates, sed ipsas cupiditates talibus esse dignas cruciatibus. Si vero melioris vitæ proposito reconditum aurum argentumq; non habebant, nescio quidem vtrum cuiquam tallium acciderit, vt dum habere creditur, torqueretur. Veruntamen etiam si accidit, profecto qui inter illa tormenta paupertatē sanctam cōfitebatur, Christū cōfitebatur. Quapropter & si non meruit ab hostibus credi, non potuit tamen sanctæ paupertatis confessor sine cælesti mercede torqueri.

De fine temporalis vitæ, siue longioris siue breuioris. Cap. XI.

M Vltos inquit etiam Christianos famas diuturna vastauit. Hoc quoque in vsus suos boni fideles pie tolerando vertunt. Quos enim famas necauit, malis vitæ huius sicut corporis morbus eripuit: quos autem non necauit, docuit parcius viuere, docuit productius ieiunare. Sed enim multi etiam Christiani interfecti sunt, multi multarum mortium sēda varietate cōsumpti. Hoc si ægre ferendum est, omnibus qui in hanc vitam procreati sunt vtiq; commune. Hoc tamen scio, neminem fuisse mortuū, qui nō fuerit aliquando moriturus. Finis autem vitæ, tam longam quam breuem vitam * hoc idem facit. Neq; enim aliud melius & aliud deterius, aut aliud maius & aliud breuius est, quod iam pariter non est. Quid autem interest quo mortis genere vita ista finiatur, quādo ille cui finitur, iterum mori nō cogitur? Cum autem vnicuique mortali sub quotidianis vitæ huius casibus, innumerabiles mortes quodammodo comminentur, quandiu incertum est, quænam earum ventura sit: quæ ro vtrum satius sit vnā perpeti moriendo, an omnes timere viuendo, Nec ignoro quā * inertius eligatur diu viuere sub timore tot

*Famis
bona.*

*Al. Id-
est oīum
etiam in
mortē cō-
munit.*

H

*ad. ciuius.
mor-*

*Oper chri
stianorū.
I. Tim. 6*

*Matt. 6.
Luc. 12.*

C

D

I. Tim. 6

mortium, quam semel moriendo nullam deinceps formidare. Sed aliud est quod carnis sensus infirmiter pavidus refugit, aliud quod mentis ratio diligenter enucleata conuincit. Mala mors putanda non est, quam bona vita præcesserit. Neque enim facit malam mortem, nisi quod sequitur mortem. Non itaque multum curandum est eis, qui necessario morituri sunt, quid accidat ut moriatur, sed moriendo quod ire cogantur. Cum igitur Christiani nouerint longe meliorem fuisse religionem si pauperis mortem inter lingentium canum linguas, quam impij diuitis in purpura & bysso horrenda illa genera mortium, quid mortuis obfuerunt qui bene vixerunt?

L
Luc. 16.

De sepultura humanorum corporum, quæ Christianis etiam si fuerit negata nil admittit. Cap. XII.

Ibidem
in libro
de cura
pro mor-
tuis. c. 3.
& 4.
Luc. 12.
Mat. 10.

AT enim in tanta strage cadaverum, nec sepeliri potuerunt. Neque istud pia fides nimium reformidat, tenens prædictum. Nec absumentes bestias resurrecturis corporibus obfuturas, quorum capillus capitis non peribit. Nec vlllo modo diceret veritas, Nolite timere eos, qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere: si quicquam obesset futura vitæ quicquid inimici de corporibus occisorum facere voluissent. Nisi forte quispiam sic absurdus est, ut contemnat eos qui corpus occidunt, non debere timeri ante mortem, ne corpus occidant: & timeri debere post mortem, ne corpus occisum sepeliri non sinant. Falsum ergo quod ait Christus, qui corpus occidunt, & postea non habent quid faciant: si habent tanta, quæ de cadaveribus faciant. Absit ut falsum sit quod veritas dixit. Dicitur enim aliquid eos facere cum occidunt, quia in corpore sensus est occidendo: postea vero nihil habere quod faciant, quia nullus sensus est in corpore occiso. Multa itaque corpora Christianorum terra non texit, sed nullum eorum quisquam à coelo & terra separauit, quam totam implet præsentia sui, sed nullum vnde resuscitet quod creauit. Dicitur quidem in Psalmo: Posuerunt mortalia seruatorum tuorum escam volatilibus coeli, carnes sanctorum tuorum bestijs terre. Effuderunt sanguinem eorum sicut aquam in circumitu Hierusalem, & non

M
Ps. 115.

erat qui sepeliret: sed magis ad exaggerandam crudelitatem eorum qui ista fecerunt, non ad eorum infortunitatem qui ista perpessi sunt. Quauis enim hæc in conspectu hominum dura & dira videantur: sed preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius. Proinde omnia ista, id est, curatio funeris, conditio sepulture, pompa exequiarum, magis sunt viuorum solatia, quam subsidia mortuorum. Si aliquid prodest impio sepultura preciosa, oberit pio vilis aut nulla. Præclaras exequias in conspectu hominum exhibuit purpurato illi diuiti turba famulorum: sed multo clariore in conspectu domini vlceroso illi pauperi ministerium præbuit angelorum, qui eum non extulerunt in marmoreum tumulum, sed in Abrahamæ gremium sustulerunt. Rident hæc illi, contra quos defendendam suscepimus ciuitatem Dei. Veruntamen sepulture curam etiam eorum Philosophi contempserunt: & sepæ vniuersi exercitus, dum protetrena patria morerentur, ibi postea iacerent, vel quibus bestijs esca fierent, non curarunt. Licuitque de hac re Poetis plausiblem dicere, Cælo tegitur qui non habet vnam. Quanto minus debent de corporibus insensatis insultare Christianis, quibus & ipsius carnis & membrorum omnium reformatio non solum ex terra, verum etiam ex aliorum elementorum secretissimo sinu quo dilapsa cadauera recesserunt, in temporis puncto reddenda, & redintegranda promittitur.

Quæ sit ratio sanctorum corpora sepeliendi.

Cap. XIII.

NEe ideo tamen contemnenda & abiicienda sunt corpora defunctorum, maximeque iustorum atque fidelium, quibus tanquam organis & vasibus ad omnia bona opera, sanctus vsus est spiritus. Si enim paterna vestis & annulus, ac si quid huiusmodi tanto charius est posteris, quanto erga parentes maior extitit affectus, nullo modo ipsa spernenda sunt corpora, quæ utique multo familiarius atque coniunctius, quam quælibet inlumina gestant. Hoc enim non ad ornamentum vel adiutorium quod adhibetur extrinsecus, sed ad ipsam naturam

13. q. 2.
cap.
Anima.
Et 4. se.
d. 45.
Cap. De
pompiis.
Luc. 16.

Tobias
& 12.
Mat.
Ioan.

13. q.
c. anima

13. q. 3.
c. Anima

B

Gen. 23

naturam hominis pertinet. Vnde & antiquo-
rum iustorum funera officiosa pietate cura-
ta sunt, exequiæ celebratæ, & sepultura pro-
uisa, ipsiq; dum viuerent, de sepeliendis vel
etiam transferendis suis corporib. filijs man-
dauerunt. Et Tobias sepeliendo mortuos,
& 12. Deum promeruisse, teste angelo, commenda-
tur. Ipse quoq; dñs die tertio resurrecturus,
religiosæ mulieris bonum opus prædicat,
Mat. 26. prædicandumq; commendat, q; vnguentum
Ioan. 12. pretiosum super membra eius effuderit, atq;
hoc ad eum sepeliendum fecerit. Et laudabi-
liter commemorantur in Euangelio qui cor-
pus eius de cruce acceptum diligenter atque
honorifice tegendum sepeliendumq; cura-
runt. Verum ista authoritates non hoc ad-
monent, quod insit vllus cadaveribus sensus,
sed ad Dei prouidentiam, cui placent etiam
talia pietatis officia, corpora quoque mor-
tuoꝝ pertinere significant, propter fidem
resurrectionis astruendam. Vbi & illud salu-
briter discitur, quanta possit esse remunera-
tio pro eleemosynis, quas viuentibus & sen-
tientibus exhibemus, si neq; hoc apud Deū
perit quod exanimis hominum membris of-
ficij diligentiaq; persoluitur. Sunt quidem
& alia, quæ sancti Patriarchæ de corporibus
suis vel condendis vel transferendis prophe-
tico spiritu dicta intelligi voluerunt. Non au-
tē hic locus est vt ea pertractemus, cum suf-
ficient ista quæ diximus. Sed si ea quæ susten-
tandis viuentibus sint necessaria, sicut victus
& amictus, quāuis cum graui afflictione de-
sint, non frangunt in bonis perferendi tole-
randiq; virtutem, nec eradicant ex animo
pietatem, sed exercitatem faciunt foecundio-
rem: quanto magis cum desunt ea quæ curā
dis funeribus condendisq; corporibus de-
functorum adhiberi solent, non efficiunt mi-
seros in occultis piorum sedibus iam quietos?
Ac per hoc quando ista cadaverib. Chri-
stianorum in illa magnæ vrbs, vel e-
tiam aliorum oppidorum valla-
tione desuerunt, nec viuo-
rum culpa est, qui nō
potuerūt ista p-
bere, nec
p-
na mortuorum qui non
possunt ista sen-
tire.

De captiuitate sanctorum quibus nunquam
diuina solatia desuerunt. Cap. XIII.

Sed multi, inquit, Christiani etiam ca-
ptiui ducti sunt. Hoc sanē miserrimum
est, si aliquid duci possent, vbi Deum suū
non inuenerunt. Sunt in scripturis sanctis hu-
ius etiam cladis magna solatia. Fuerunt in ca-
ptiuitate tres pueri, fuit Daniel, fuerunt alij
Prophetæ, nec Deus desuit consolator. Sic
ergo non deseruit fideles suos sub domina-
tione gentis, licet barbaræ, tamen humanæ,
qui Prophetam non deseruit nec in visceri-
bus beluæ. Hæc quoque illi cum quibus agi-
mus malunt irridere, quam credere, qui ta-
men in suis literis credunt Arionē Methym-
næum nobilissimum citharistam, cum esset
eiectus de nauī, exceptum Delphini dorso,
& ad terras peruectum. Verum illud no-
strum de Iona propheta incredibilius est. Pla-
nē incredibilius, quia mirabilius: & mirabi-
lius, quia potentius.

De regulo in quo captiuitatis ob religione
etiam sponte tolerandæ extat exemplum,
quod tamen illi deos colenti prodesse nō
potuit. Cap. XV.

Habent tamen isti de captiuitate religio-
nis causa etiam sponte toleranda, & in
suis præclaris viris nobilissimum exemplū.
Marcus Attilius Regulus Imperator populi
Romani captiuus apud Carthaginenses fuit.
Qui cum sibi mallet à Romanis suos red-
di, quam eorum tenere captiuos, ad hoc im-
petrandum etiam istam præcipue Regulum
cum Legatis suis Romam miserunt, prius iu-
ratione constrictum, si quod volebant mi-
nime peregisset, rediturum esse Carthaginē.
Perrexit ille, atque in senatu contraria per-
suasit: quoniā non arbitrabatur vtile esse Ro-
manæ reipublicæ mutare captiuos. Nec post
hanc persuasionem à suis ad hostes redire
compulsus est, sed quia iurauerat, id spon-
te repleuit. At illi eum excogitatis atq; hor-
rendis cruciatib. necauerunt. Inclusum quip-
pe angusto ligno vbi stare cogere, clauisq;
acutissimis vndique confixo, vt se in nullam
eius partem sine pœnis atrocissimis incli-
naret, etiam vigilando peremerunt. Merito
certe laudant virtutem, tam magna infelici-
tate

Tobie 2.
& 12.
Mat. 26.
Ioan. 12.

13. q. 2.
c. anima.

13. q. 3.
c. Anima

Gen. 23

Dav. 2.

F

Ioan. 2.

G

All. Qd.

+ potius Eleemotina, que viuus exhibet, quæ quæ mortuis n. i. se
Iustragia pro aiab. offerunt. hoc m. potissimum pietatis opus e,
D. q. p. Corpus sepulchro mandant.

rate maiorē. Et per Deos ille iurauerat, quorum pro cultu prohibito, has generi humano clades isti opinantur infligi. Qui ergo propterea colebantur, ut istam vitam prosperam redderent, si verum iuranti has irrogari penas seu voluere, seu permiscere, quid perituro grauius irati facere poterunt? Sed cur rōcinationem meam nō potius ad vtrunq; concludam? Deos certe sic ille coluit, ut pro iuraturā fidem, nec remaneret in patria, nec inde quo licet ire, sed ad suos acerrimos inimicos redire minime dubitaret. Hoc si huic vitæ vitæ utile existimabat, cuius tam horredum exitum meruit, proculdubio fallebatur. Suo quippe docuit exēplo, nihil Deos ad istā temporalem foelicitatē suis prodesse cultoribus quāquidem illorum deditus cultui, & victus & captiuus adductus est, & quia noluit aliter quā per eos iurauerat facere, nouo ac prius inaudito nimiumque horribili supplicii genere cruciatus, extinctus est. Si autē cultus deorum post hanc vitam velut mercedē reddit foelicitatē cur calumniantē temporibus Christianis, iō dicentes vrbī accidisse illam calamitatem, quia Deos suos colere destitit, cum potuerit et illos diligentissime colens iam infelix fieri, quā iste Regulus fuit? Nisi forte contra clarissimam veritatem, tanta quisquam dementia miræ cæcitatē obnititur, ut cōtendere audeat vniuersā captiuitatem Deos colentē in foelicem esse non posse, vnum vero hominē posse quod videlicet potētia deorum suorum multos potius sit idonea conseruare, quā singulos, cum multitudo constet ex singulis. Si autē dicunt M. Regulum etiam in illa captiuitate illisq; cruciatibus corporis, animi virtute beatum esse potuisse, virtus potius vera quærat, qua beata possit esse & ciuitas. Neque enim aliunde beata ciuitas, aliunde hō, cum aliud ciuitas non sit, quā concors hominū multitudo. Quamobrem nondum interim disputo, qualis in Regulo virtus fuerit. Sufficit nūc quod isto nobilissimo exemplo coguntur fateri, nō propter corporis bona, vel earum rerum quæ extrinsecus homini accidunt colendos Deos, quāquidem ille carere his omnibus maluit, quā Deos, per quos iurauit, offendere. Sed quid faciemus hominibus, qui gloriantur talem se habuisse ciuem, qualem timent habere ciuitatem? Quod si non timēt, tale ergo aliquid, quale accidit Regulo, etiā

*Ciuitas
quid sit.*

ciuitati tam diligenter, quam ille, Deos colenti accidere potuisse fateantur, & Christianis temporibus non calumnientur. Verum quia de illis Christianis orta quæstio est, qui etiam captiuus ducti sunt, hoc intueantur & taceant qui saluberrimę religioni hinc impudenter atque imprudenter illudunt, quia si diis eorum probro non fuit, quod attentissimus cultor illorum, dum eis iuraturā fidem seruaret, patria caruit, dum aliam non haberet, captiuusque apud hostes longa morte & supplicio nouę crudelitatis occisus est, multo minus nomen criminandum est Christianum, in captiuitate sacrorum suorum qui supream patriam veraci fide expectantes, etiam in suis sedibus peregrinos se esse nouerunt.

An stupris, quæ etiam sanctarum forte virginum est passa captiuitas, contaminari potuerit virtus animi sine voluntatis assensu.

Caput XVI.

Magnum sanē crimen se putant obire Christianis, cum eorum exaggerātes captiuitatem, addunt etiam supra commissā, non solum in aliena matrimonia virginesque nupturas, sed etiam in quosdam sanctimoniales. Hic vero non fides non pietas, non ipsa virtus quæ castitas dicitur, sed nostra potius disputatio inter pudorem atque rationem quibusdam coarctatur angustiis. Nec tantum curamus hic alienis responsionem reddere, quantum ipsis nostris consolationem. Sit igitur in primis positum atque firmatum, virtutem qua recte viuunt ab animi sede membrīs corporis imperare, sanctumque corpus vsu fieri sanctę voluntatis. Qua incōcussa ac stabili permanente, quicquid aliud de corpore vel in corpore fecerit, quod sine peccato proprio non valeat euitari, præter culpam esse patientis. Sed quia non solum quod ad dolorem, verum etiam quod ad libidinem pertinet, in corpore alieno perpetrari potest, quicquid tale perpetratum fuerit, & si retentam constantissimo animo pudicitiam non excutit, pudorē tamen incutit, ne credatur factum cum mentis etiam voluntate, quod fieri fortasse sine carnis aliqua voluptate non potuit. Ac per hoc & quæ se occiderunt, ne quicquam

*Voluntas,
sanctum
corpus est
sicut.*

B

huius-

huiusmodi pateretur, quis humanus affectus eis nolit ignoscit? Et quæ se occidere noluerunt, ne suo facinore alienum flagitium deventarent, quisquis eis hoc crimini dederit, ipse crimine insipientiæ non carebit.

C De morte voluntaria ob metum pœnæ siue dedecoris. Caput. XVII.

23. q. 5
c. 6 non li
ces.

NAm utiq; si non licet priuata potestate alicui hominẽ occidere uel nocentẽ, cuius occidẽdi licentiã lex nulla concedit, pfecto ẽt q seipsum occidit, homicida est. Et tanto fit nocentior cũ se occiderit, quanto innocentiõr in ea causa iuit, qua se occidẽdũ putauit. Nã si Iudẽ factũ merito detestamur, eumq; veritas iudicat, cum se laqueo suspendit, sceleratẽ illius traditionis auxisse potius q̃ expiãsse cõmissum: quoniam Dei misericordiam desperando exitiabiliter pœnitens, nullũ sibi salubris pœnitentiæ locum reliquit: quãto magis a sua nec se abstinere debet, qui tali supplicio, quid in se puniat non habet? Iudas enim cum se occidit, sceleratum hominem occidit, & tamen non solũ Christi, verum etiam suæ mortis reus, finiuit hanc vitam, quia licet propter suum scelus, alio scelere suo occisus est:

Mat. 27.

D De aliena uolentiãrũ libidine, q̃ in oppresso corpore nens inuita perpetrãt. Ca. XVIII.

32. q. 5
c. Isa ne.

Cur autẽ homo q̃ mali nihil fecit, sibi malefaciat, & seipsum interficiẽdo hominem interficiat innocentem, ne aliũ patiatur nocentẽ: atq; in se perpetrẽt peccatum propriũ, ne in eo perpetrẽt alienũ? At enim, ne uel aliena polluat libido metuitur. Nõ polluet, si aliena erit. Si autẽ polluet, aliena non erit. Sed cũ pudicitia uirtus si animi, comitẽque habebat fortitudinem, qua potius quælibet mala tolerare quã malo consentire decernat. Nullus autẽ magnanimus & pudicus in potestate habebat quid de sua carne fiat, sed tantum quid annuat mente, uel renuat.

E Quis tandem sana mente putauerit se perdere pudiciã, si forte in apprehensa & oppressa carne sua exerceatur & expleatur libido non suasi enim hoc modo pudicitia perit, profecto pudicitia uirtus animi nõ erit: nec pertinebit ad ea bona, q̃bus bene uiuitur, sed

in bonis corporis numerabitur. qualia sunt, vires, pulchritudo, sana integraque ualẽdo, ac si quid huiuscemodi est: quæ bona, etiam si minuuntur, bona iustamq; vitam omnino non minuunt. Quod si tale aliquid est pudicitia, ut quid pro illa ne amittatur, etiam cum periculo corporis laboratur? Si autem animi bonum est, etiam oppresso corpore non amittitur. Quinetiam sanctæ continentię bonum est, cum immunditiæ carnalium concupiscentiarũ non cedit, & ipsum corpus sanctificat: & ideo cum eis non cedere inconcussa intentione persistit, nec de ipso corpore perit castitas, quæ eo sanctẽ utendi perseverat uoluntas, & quantum in ipso est etiam facultas. Neq; enim eo corpus sanctum est, quod eius membra sunt integra, aut eo, quod nullo contrectantur tactu, cum possint diuersis etiam casibus, uulnera uim perpeti: & medici aliquãdo saluti optulantes, hæc ibi faciũt, quæ horret aspectus. Obstetrix uirginis cuiusdam integritatem manu uelut explorans, siue maleuolentiã, siue in scientia, siue casu dum inspicit, perdidit. Non opinor quẽquã tam stulte sapere, ut huic periuisse aliquid existimer, etiam de ipsius corporis sanctitate, quãuis, mēbri illius integritate iam perditã. Quo circa proposito animi permanente, per quod etiam corpus sanctificari meruit, nec ipsi corpori auferat sanctitatem uolentiã libidinis alienæ, quam seruat perseverantia continentię suæ. An uero si aliqua foemina mente corrupta, uolatoq; proposito, quod Deo uouerat, pergat uiuenda ad deceptorem suum, adhuc eã pergentem sanctam uel corpore dicimus, eã sanctitate animi per quam corpus sanctificabatur amissa atq; destructa: Absit hic error. Et hinc potius admoneamur, ita non amitti corporis sanctitatem manente animi sanctitate etiam corpore oppresso, sicut amittitur corporis sanctitas uolata animi sanctitate, etiam corpore intacto. Quam ob rem quia non habet, quod in se morte spontanea puniat foemina, sine ulla cõsensione sua uiolenter oppressa, & alieno compressa peccato: quanto minus, antequam hoc fiat, ne admittatur homicidium certum, cum ipsum flagitium quantum alienum adhuc pendet incertum? An forte huic perspicuæ rationi, qua dicimus corpore oppresso, ne qua-

a. l. Senn
t. dr

32. q. 5
c. Isa ne.

G

quaquam proposito castitatis vlla in malum
confensione mutato, illius tantum esse flagi-
tium qui opprimens concubuerit, nō illius
quæ oppressa concumbenti nulla voluntate
cōsenserit, contradicere audebunt hi contra
quos seminarum Christianarum in captiui-
tate oppressarum, non tantum mentes, verū
etiam corpora sancta defendimus?

De Lucretia quæ se ob illatum sibi stuprum
peremit. Caput. XIX.

Lucretiam certe matronam nobilem ve-
teremq; Romanam, pudicitia magnis
effertur laudibus. Huius corpore cum violē-
ter oppresso, Tarquinii regis filius libidino-
se potus esset, illa scelus improbitissimi iu-
uenis marito Collatino, & ppinquo Bruto,
viris clarissimis & fortissimis indicauit, eos-
que ad vindictā constrinxit. Deinde sedi in
se commissi sceleris egra atq; impatiēs se pe-
remit. Quid dicemus? Adultera hæc, an casta
iudicāda est? Quis in hac cōtrouersia laborā-
dū purauerit? Egregie quidam ex hoc veraci-
terq; declamās ait, Mirabile dictu, Duo fue-
runt, & adulterium vnus admisit. Splendide

X atq; verissime. Intuens enim in duorum cor-
porum commisione, vnus inquinatissimam
cupiditatem, alterius castissimam volunta-
tem: & non quid coniunctione membrorū,
sed quid animorum diuersitate ageretur, at-
tendens, Duo, inquit, fuerūt, & adulterium
vnus admisit. Sed quid est hoc, quod in eam
gravius vindicatur, quæ adulterium non ad-
misit? Ille patria etiam cum patre pulsus est
hæc summo est mactata supplicio. Si nō est
illa impudicitia, qua inuita cōprimitur, non
est hæc iustitia, qua casta punitur. Vos ap-
pello leges iudicesq; Romani. Nempe post
patrata facinora, nec quenquā scelestū imde-
natum impune voluistis occidi. Si ergo ad
vestrū iudiciū quisquam deserret hoc crimē
vobisq; probaretur, non solū indemnata,
verum etiam castam & innocentem interfe-
ctam esse mulierem: nōne eū qui id fecisset
seueritate congrua plecteretur? Hoc fecit illa
Lucretia, illa sic prædicata Lucretia: inno-
centem, castam, vim perpeffam Lucretiam
Lucretia insuper interemit. Profertē sen-
tentiā. Quod si propterea non potestis,
quia non alia, quam punire possitis, cur in-

terfectoricem innocentis & castæ tanta prædi-
catione laudatis. Quam certe apud inferos
iudices, etiam tales, quales Poetarum vestro-
rum carminibus cantantur, nulla ratione
defenditis, constitutam scilicet inter illos;

Aene. 6

Qui sibi lethum

Insontes peperere manu; lucemq; perosi,
Proiecere animas. quibus ad suprema re-
dire:

Fata obstant, tristici; palus innabilis vnda,
Alligat. An forte ideo ibi non est,

quia non insontem, sed male sibi consciam
se peremit? Quid si enim quod ipse tantum
modo nosse poterat, quauis iuueni violen-
ter irruenti, etiam sua libidine illecta con-
sensus? Idq; in se puniēs ita doluit, vt morte
putaret expiandum; quaquam ne sic quidē
occidere se debuit, si fructuosā posset apud
deos falsos agere penitentia. Veruntamen si
forte ita est, falsumq; est illud, quod duo fue-
runt, & adulterium vnus admisit, sed potius
ambo adulteriū cōmiserunt: vnus manifesta
inuasione, altera latente consensione non se
occidit insontem; & ideo potest a literatis
eius defensoribus dici non esse apud inferos
inter illos qui sibi lethum insontes pepere-
re manu; Sed ita hæc causa ex vtroque laere
coarctat, vt si extenuatur homicidium, adul-
terium confirmetur: si pugnatur adulteriū,
homicidium cumuletur. Nec omnino inue-
nitur exitus vbi dicitur, Si adultera, cur lau-
data? si pudica, cur occisa? Nobis tñ in hoc
tam nobilis foemina huius exemplo, ad istos
refutandos, qui Christianis foeminis in cap-
tuitate compressit, alieni ab omni cogitatio-
ne sanctitatis insultant: sufficit quod in præ-
claris eius laudibus dictum est: Duo fue-
runt, & adulterium vnus admisit. Talis enim
ab eis Lucretia magis credita est, quæ se nul-
lo adulterino potuerit maculare consensu.

Quod ergo se ipsam quoniam adulteriū per-
tulit, etiam non adultera occidit, non est pu-
dicitie charitas, sed pudoris infirmitas. Pu-
dicit enim eam turpitudinis alienæ in se cō-
missæ, etiam si non secū: & Romana mulier
laudis auda nimum verita est, ne putaretur
quod uiolenter est passa cum uiueret, liben-
ter passa, si uiueret. Vnde ad oculos hominū
mentis suæ testem illam pœniam adhiben-
dam putauit, quibus conscientiam demon-
strare non potuit. Sociā quippe facti se cre-
di

7. p. 18

8. v. 1. 2.

L. cr. pa. in a. nabilis unde.

7. v. 18.

D.

M.

7. v. 18.

8. v. 1. 2.

2. 9. 9. 5. Isa ne.

7. p. 18.

8. v. 1. 2.

sup.

At erubuit; si quod alius in ea fecerat turpiter, ferret ipsa patienter. Non hoc foeminae Christianae fecerunt, quae passae similia viuunt. Tñ nec in se vltæ sunt crimē alienum, ne aliorum sceleribus adderent sua: si quā hostes in eis concupiscendo supra cōmiserant, ille in seipsis homicidia erubescēdo cōmitterent. Habēt quippe intus gloriā castitatis, testimonium conscientiae, habēt autem coram oculis Dei sui, nec requirunt amplius vbi quid rectē faciāt non amplius habent, ne debeat ab autoritate legis diuinæ, cum male deuitant offensionem suspicionem humanæ.

Nullam esse autoritatem, quæ Christianis in qualibet causa ius voluntariæ necis attribuat. *Cap. XXI.*

Neque enim frustra in sanctis canonicis libris nusquam nobis diuinitus præceptum permillum reperiri potest, ut vel ipsius ad ipsentiam immortalitatis, vel vilius carēdi cauendū ē mali causa, nobismetipsis necem inferantur. Nam & prohibitos nos esse intelligendum est, vbi lex ait, Non occides: præsertim quia non addidit, proximum tuum: sicut falsum testimonium cum veraret. Falsum inquit, testimonium non dices aduersus proximum tuum. Nec ideo tamen si aduersus seipsum quisquam falsum testimonium dixerit, ab hoc crimine se putauerit alienū: quoniam regulam diligēdi proximum a semetipso dilector accepit, quando quidē scriptum est. Diliges proximum tuū sicut teipsum. Porro si falsi testimonii non minus reus est, qui de seipso falsum fatet, quā si aduersus proximum hoc faceret: cum in eo præcepto, quo falsum testimonium prohibetur aduersus proximum prohibeatur, posuitque non rectē intelligentibus, videri nō posse prohibitum, ut aduersus seipsum, quāquam falsus testis assidat: quāto magis intelligendū est, nō licet homini seipsum occidere, cum in eo quod scriptum est: Non occides: nihilo deinde addito, nullus nulli nec ipse vti que cui præcipit, intelligitur exceptus? Vnde quidā hoc præceptū, et in bestias ac pecora conantē extendere, ut ex hoc nullum etiam eorum liceat occidere. Cur non ergo & herbas & quicquid humo radicitus aliter ac figit? Nā & hoc genus rerum quan-

uis non lentiat, dētū viuere: ac per hoc potest & mori: proinde et cū vis adhibet, occidi. Vnde & apostolas cū de huiuscemodi seminibus loqueretur: Tu, inquit, quod feminas nō viuificat, nisi prius moriatur. Et in Psal scriptū est, Occidit vires eorū in gradine. Nūquid igitur ob hoc cū audimus, Nō occides: virgultum vellere nefas dicimus, & Manichæorum errori in sanissime acquiescimus? His igitur de litamentis remotis, cū legimus, Nō occides: si propterea non accipimus hoc dictū esse de fratribus quia nullus est eis sensus, nec de animalibus, irrationalibus, volatilibus, natatilibus, ambulatibus, reptilibus: quia nulla nobis ratione sociant, quam non eis datum est nobiscū habere cōmunem: vnde iustissima ordinatione creatoris, & vita, & mors eorum nostris vsibus subdit restat ergo ut de hominibus intelligamus, quod dictum est, Nō occides; nō alterum ergo, nec te. Neque enim qui se occidit, aliud quā hominem occidit.

De interfectionibus hominū quæ ab homicidii crimine excipiuntur. *Cap. XXI.*

Quædam verò exceptiones eadem ipsa diuina fecit autoritas, ut liceat hominē occidi. Sed his exceptis, quos Deus occidi iubet, siue data lege, siue ad ptonā p tpe expressa iussione. Nō aut ipse occidit, qui ministeriū debet iuberi, sicut administratū gladius est vtrū. Et iō nequaquā contra hoc pceptum fecerūt, quod dictum est, Nō occides: quia Deo autore bella gesserunt, aut personam gerentes publicæ potestatis sicut eius leges, hoc est iustissime rationis Imperium, sceleratos morte punierunt: Et Abraham non solū non est culpatus crudelitatis crimine verum etiā laudatus est nomine pietatis, quod voluit filium nequaquā scelerare, sed obedienter occidere. Et merito quaeritur, utrum pro iussu Dei sit habendū quod in parte filiā quæ patri occurrit, occidit, cum se immolaturum: Deo id uouisset, quod ei redēdū de pglorio victori primitus occurrisset. Nec Sāpson aliter excusatur, quod seipsum cum hostibus ruina domus oppressit: nisi quia spiritus latenter hoc iusserat, qui, per illum miracula faciebat. His igitur, exceptis, quos vel lex iusta generaliter vel ipse fons iustitiæ deus specialiter occidi iubet, quisquis homi-

I. Co. 15
Psal. 77

E

Exo. 20

Exo. 20

Ibidem:

al. quisque

23.9.5
al. si non licet.

Exo. 20
al. vtiis.

F

al. Imperio:
Abraham.

Tepte
Iud. 11
Sampson
Ibi. 16

hominem vel seipsum, vel quemlibet occiderit, homicidij crimine innectitur.

Quod nunquam possit mors voluntaria ad magnitudinem animi pertinere.

Caput. XXXII.

ET quicumque hoc in seipsis perpetrauerunt, animi magnitudine fortasse mirandi, non sapientia sanitate laudandi sunt. Quamquam si rationem diligentius consulas, nec ipsa quidem animi magnitudo recte nominatur, ubi quisque non valendo tolerare, vel quæcunque aspera, vel aliena peccata, seipso interemerit. Magis enim mens infirma deprehenditur, quæ ferre non potest, vel duram sui corporis feruitutem, vel stultam vulgi opinionem. Maiorque animus merito dicendus est, qui vitam ærumnosam magis potest ferre, quam fugere; & humanum iudicium maximeque vulgare, quod plerumque caligine erroris inuoluitur, præ conscientia luce ac puritate contemnere. Quam ob rem si magno animo fieri putandum est, cum sibi homo ingerit mortem, ille potius Cleombrotus: in hac animi magnitudine reperitur: quem ferunt lecto Platonis libro, ubi de immortalitate animæ disputauit, se præcipitem dedisse de muro, atque ita ex hac vita migrasse ad eam, quam credidit esse meliorem. Nihil enim urgebat aut calamitatis, aut criminis seu verum, seu falsum, quod non valendo ferre se auferret, sed ad capeffendam mortem, atque ad huius vitæ suauia vincula rumpenda sola affuit animi magnitudo. Quod tamen magne potius factum esse, quàm bene, testis ei potuit esse Plato ipse, quem legerat: qui profecto id præcipue potissimumque fecisset, vel etiam fieri præcepisset, nisi ea mente, qua immortalitatem animæ vidit nequaquam faciendum, quin etiam prohibendum esse iudicasset.

Quale exemplum sit Catonis, qui victoriam Cæsaris non ferens, se interemit.

Cap. XXXIII.

Ratio ex
plis ante
ponenda.

AT enim multi se interemerunt, ne in manus hostium peruenirent. Non modo querimus utrum sit factum, sed utrum fuerit faciendum. Sanæ quippe ratio etiam

exemplis anteponenda est, cui quidem & exempla concordant: sed illa quæ tanto digniora sunt imitatione, quanto excellentiora pietate. Non fecerunt Patriarchæ, non prophetæ, non Apostoli: quia ipse dominus Christus quando eos si persecutionem paterentur fugere ad monuit de ciuitate in ciuitate, potuit admonere, ut sibi manus inferrent, ne in manus persecutionum peruenirent: Porro si hoc ille non iussit, aut monuit, ut hoc modo sui ex hac vita migrarent, quibus mirantibus mansiones æternas se preparauerum esse promisit, quælibet exempla opponantur, quæ ignorant deum, manifestum est hoc non licere contentibus vnum verum Deum. Sed tamen illi etiam præter Lucretiam, de qua supra satis quod videbatur diximus non facile reperiunt de cuius autoritate præscribant, nisi illum Catonem, qui se Vtica occidit: non quia solus id fecit, sed quia vir doctus & probus habebatur, ut merito putetur recte etiam fieri potuisse vel posse quod fecit. De cuius facto quid potissimum dicam, nisi quod amici eius etiam docti quidam viri, qui hoc fieri prudentius dissuadebant imbecillioris quàm fortioris animi facinus esse censuerunt: quo demonstraretur non honestas turpia præcauens, sed infirmitas aduersa non sustinens. Hoc & ipse Cato in suo Charissimo filio indicauit. Nam si turpe erat sub victoria Cæsaris viuere, cur author huius turpitudinis pater filio fuit, quem de Cæsaris benignitate omnia sperare præcepit? Cur non & illum secum coegit ad mortem? Nam si eum filium qui contra imperium in hostem pugnauerat etiam victorem, laudabiliter Torquatus occidit, cur victus victo filio pepercit Cato, qui non percit sibi? An turpius ei et contra imperium esse victorem, quam contra decus ferre victorem? Nullo modo igitur Cato turpe esse iudicauit sub victore Cæsare viuere, alioquin ab hac turpitudine paterno ferro filium liberaret. Quid est ergo, nisi quod filium quantum amauit, cui parci a Cæsare & sperauit & voluit, tantum gloriæ ipsius Cæsaris, ne ab illo etiam sibi parceretur, ut ipse Cæsar dixisse fertur, inuidit: aut ut aliquid nos mitius dicamus, erubuit?

Quod

Quod in ea virtute, qua Regulus Catone præstantior fuit, multo magis emineant Christiani. Cap. XXIII.

Nolunt autē isti contra quos agimus, vt sanctum virum Iob, qui tam horrenda mala in sua carne perpeti maluit, quam illata sibi morte omnibus carere cruciatibus: vel alios sanctos. ex nostris literis summa ex auctoritate celsissimis fidei; dignissimis, & captiuitatem dominationemq; hostium ferre quam sibi necem inferre maluerunt. Catoni præferamus: sed ex literis eorum, eidem illi Marco Catoni Marcum Regulum præferamus. Cato enim nunquam Cæsarem vicerat, cui victus dedignatus est subijci, & ne subijceretur à seipso elegit occidi. Regulus autē Penos iam vicerat imperioq; Romano Romanus Imperator non ex ciuibus dolendā, sed ex hostibus laudandam victoriam reportauerat, ab eis tamen post ea victus, maluit eos ferre seruando. quam eis se auferre moriendo. Proinde seruauit & sub Charthaginiensiu dominatione patiētiam, & in Romanorum dilectione constantiam: nec victum auferens corpus ab hostibus; nec inuictum animū à ciuibus. Nec quod se occidere noluit vitæ huius amore fecit. Hoc probauit, cū causa promissi iurisq; iurandi ad eosdem hostes, quos grauius in Senatu verbis, quam in bello armis offenderat, sine vlla dubitatione remeauit. Tantus itaq; vitæ huius contemptor, cū sequentibus hostibus per quaslibet penas eā finire, quā se ipse perimere maluit magnū scelus esse si se homo interimat proculdubio iudicauit. Inter omnes suos laudabiles & virtutū insignibus illustres viros nō proferunt Romani meliorem, quē neq; felicitas corruperit, nam in tanta victoria pauperimus permansit: nec in felicitate fregerit, nam ad tāta exitia reuertit intrepidus. Porro si fortissimi & præclarissimi viri terrentæ patriæ defensores, deorumq; licet fallorū, non tñ fallaces cultores, sed veracissimi etiā iuratores hostes victos more ac iure belli ferre potuerunt, hi ab hostibus victi seipos ferre noluerunt: & cū mortē minime formidaret, victores tñ Dominos ferre, quā eā sibi inferre maluerunt: quanto magis Christiani verū Deum colētes, & superne patriæ suspirantes ab hoc facinore temperabunt si eos diuina

dispositio vel probandos vel emendos ad tēpus hostibus subiugauerit, quos in illa humilitate non deserit, qui propter eos tam humiliter venit altissimus: præsertim quos nullius militaris potestatis, vel talis malitiæ iura cōstringunt, ipsum hostem ferire superatum?

Quod peccatum non per peccatum debeat declinari. Cap. XXV.

Quis ergo tam malus error obrepat, vt homo se occidat, vel quia in eum peccauit, vel ne in eum peccet inimicus, cū vel peccatorem, vel peccaturū ipsum occidere non audeat inimicū? At enim timendum est & cauendum, ne libidini hostili subditum corporis illecebrosissima voluptate animū alliciat cōsentire peccato. Proinde, inquit, nō iam propter alienū, sed propter suū peccatum, antequam hoc quisq; cōmitat, se debet occidere. Nullo modo quidē hoc faciet animus, vt consentiat libidini carnis suæ aliena libidine * concitatæ, qui Deo potius eius que sapientiæ quam * corporis concupiscentiæ subiectus est. Veruntamen si detestabile facinus & dānabile scelus est etiam, seipsum hominem occidere, sicut veritas manifesta proclamat, quis ita despiat, vt dicat, iā nūc peccemus ne postea forte peccemus: iā nūc perpetremus homicidiū, ne forte postea incidamus in adulterium? Nōne si tantum dominatur iniquitas, vt non innocentia, sed potius peccata eligatur, satius est incertum de futuro adulterium, quā certū de præsentī homicidiū? Nonne satius est flagitiū committere, quod penitendo sanetur, quam tale facinus vbi locus salubris penitentiæ nō relinquitur? Hæc dixi propter eos vel eas, quæ nō alieni, sed proprii peccati deuitandi causa, ne sub alterius libidine et excitatē suæ forte consentiant, vim sibi qua moriantur inferendam putant absit à mente Christiana, quæ in Deo suo fident, in eoque spe posita, eius adiutorio nituntur: absit, in quā, vt mens talia quibuslibet carnis voluptatibus ad consensum turpitudinis cedat. Quod si illa cōcupiscentia lis inobediencia, quæ adhuc in membris moribūdis habitat, præter nostræ voluptatis legem quasi lege sua mouetur: quanto magis absq; culpa est in corpore non consentientis, si absq; culpa est in corpore dormientis?

Aug. Tomus Quintus. B De

All. concisante. All. Corproi concupiscentia que.

F

De his quæ fieri non licet, cum à sanctis facta noscuntur, quæ ratione facta credenda sint. Cap. XXVI.

* Al. l. Pe
lagia, cū
suis apud
Ambro-
stii. lib. 3.
Sophro-
ni. lib. 8.
hiso. eccl.

Sed quædam, * inquit, sanctæ femina
tempore persecutionis, vt insectatores
suar pudicitie deuitarent, in rapturū atq; ne-
caturū se flumen proiecerūt: eoq; modo de-
functæ sunt, earumq; martyria in catholica
Ecclesia veneratione celeberrima frequentā-
tur. De his nihil temere audeo iudicare. Vtrū
enim Ecclesiæ aliquibus fide dignis testifica-
tionibus, vt earum memoriam sic honoret,

H
Al. l. Pe-
cul. aris
vocatō.
Iud. 16.

diuina persuaserit autoritas, nescio, & fieri
pōt, vt ita sit. Quid si enim hoc fecerunt non
humanitus deceptæ, sed diuinitus iussæ nec
errantes, sed obediētes: sicut de Sampsonē
aliud nobis fas non est credere? Cū autē Deus
iubet, seq; iubere sine vllis ambagibus inti-
mat, quis obediētiam in crimen vocet? quis
obsequiū pietatis accuset? Sed non ideo sine
scelere facit, quisquis Deo immolare filium

Gen. 22.
& 23. q.
5. c. Mi-
les.
al. l. legib.

decreuerit quia hoc Abraham etiam laudabi-
liter fecit. Nam & miles cū obediens pote-
stati, sub qua * legitime cōstitutus est, homi-
nē occidit, nulla ciuitatis sue lege reus est ho-
miciidij: imo nisi fecerit reus est imperij de-
serti atq; contempti. Quod si sua sponte atq;
authoritate fecisset, in crimen effusi humani
sanguinis incidisset. Itaque punitus si fecerit
iniussus, inde punietur nisi fecerit iussus. Quæ
si ita est iubente Imperatore, quanto magis
iubente creatore? Qui ergo audit, non licere
se occidere, faciat si iussit, cuius nō licet ius-
sa contemnere. Tantūmodo videat, vtrū diui-

1. cor. 3.
23. q. 5.
c. Si non
licet.
Al. l. Epi
logat di-
sta suppe-
rius.

na iussio nullo nutet incerto. Nos per autem
conscientiam cōuenimus, occultorū nobis
iudiciū non vsurpamus. Nemo scit qd agat
in homine, nisi spūs hominis qui in ipso est.
Hoc dicimus, hoc asserimus, hoc modis om-
nibus approbamus, neminē spontaneā mor-
tē sibi inferre debere, velut fugiendo mole-
stias tēporales, ne incidat in perpetuas. Nemi-
nē propter aliena peccata, ne hoc ipso inci-
piat habere grauissimum proprium, quē nō

Ipiat habere grauissimum proprium, quē nō
polluebat alienum: neminē propter sua pec-
cata præterita, propter quæ magis hac vita
opus est, vt possint penitendo sanari. Nemi-
nem velut desiderio vitæ meliores, quæ post
mortem speratur, quia reos suæ mortis, me-
lior post mortem vita non suscipit.

An propter declinationem peccati mors
spontanea appetenda sit. Cap. XXVII.

Restat vna causa de qua dicere cœpe-
ram, qua vile putatur, vt se * quisquā
occidat scilicet in peccatum irruat, vel
blandiente voluptate, vel dolore seuiēte.
Quam causam si voluerimus admittere, eo
vsque progressa perueniet, vt hortandi sint
homines, tunc se potius interimere, cum la-
uacro sanctæ regenerationis abluti, vniuerso-
rum remissionem acceperint peccatorum.
Tunc enim tempus est cauendi omnia futu-
ra peccata, cum omnia sunt deleta præterita.
Quod si morte spontanea recte fit, cur non
tunc potissimum fit? Cur baptizatus sibi quis
que parit? Cur liberatum caput tot rursus
vitæ huius periculis inserit, cū sit facilis
potestatis illata sibi nece omnia deuitare,
scriptumq; sit, Qui amat periculum, incidit
in illud? Cur ergo amantur tot & tanta pe-
ricula, vel certe etiam si non amantur, susci-
piuntur? Cur manet in hac vita cui abscede-
re licitum est? An vero tam infusa peruer-
sitas cor euertit, & à consideratione verita-
tis auertit: vt si se quisquam interimere de-
beat, ne vnus captiuantis dominatu corruat
in peccatum, viuendum sibi existimet, vt ip-
sum deserat mundū per omnes horas tenta-
tionibus plenum, & talibus qualibus sub v-
no Domino formidatur, & innumerabilibus
ceteris, sine quibus hæc vita non ducitur?
Quid igitur causæ est, cur eis exortationi-
bus tempora consumamus:

al. l. quis
que.

K

Eccle. 3.

Al. l. quis
que.

G

L

iudicio Dei in corpora continentium
 libido hostilis peccare permiffa fit.

Quo iudicio Dei in corpora continentium
 libido hostilis peccare permiffa fit. *Cap. XXVIII.*

Quod si forte cur permiffi sint quari-
 tis, alta quidem est prouidentia creato-
 ris mundi atq; rectoris, & inſerutabilia ſunt
 iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. Ve-
 rum tamen interrogate fideliter animas ve-
 ſtras, ne forte de iſto integritatis & continen-
 tiæ vel pudicitie bono, vos inflatus extuli-
 ſtis, & humanis laudibus delectati in hoc et
 aliquibus inuidiſtis? Non accuſo quod ne-
 ſcio, nec audio quod vobis interrogata cor-
 da veſtra reſpondent. Tamen ſi ita eſſe reſpo-
 derint, nolite mirari hoc vos amiſſiſſe vnde
 hominibus placere geſtiſtiſtis; illud vobis re-
 manſiſſe, quod oſtendi hominibus non po-
 teſt. Si peccantibus non conſenſiſtis, diuinae
 gratiæ, ne amitteretur, diuinum acceſſit au-
 xilium: humanæ gloriæ, ne amaretur huma-
 num ſucceſſit opprobrium. In viroque con-
 ſolamini puſillanimes: illinc probati, hinc
 caſtigati: illinc iuſtificati, hinc emendati.
A Quarum vero corda interrogata reſpondent,
 nunquam ſe de bono virginitalis vel vidui-
 tatis vel coniugalis pudicitie ſuperbiſſe; ſed
 humilibus conſentiendo, de dono Dei cum
 tremore exultaſſe, nec inuidiſſe cuiquam pa-
 ris excellentiam ſanctitatis & caſtitatis: ſed
 humana laude poſt poſita, quæ tanto maior
 deferri ſolet, quanto eſt bonum rarius, quod
 exigit laudem, optaſſe potius, vt earum am-
 plior numerus eſſet, quam vt ipſe in paucita-
 te amplius exiſtereat. Nec iſte quidem, quæ
 tales ſunt, ſi earum quoque aliquas Barbari-

ca libido cõpreſſit, permiffum hoc eſſe cau-
 ſentur: nec ideo credant Deum iſta negligere,
 quia permittit quod nemo impune com-
 mittit. Quædam n. veluti pondera malarum
 cupiditatum, & per occultum præſens diu-
 num iudicium relaxantur, & quædam mani-
 feſto vltimo reſeruantur. Fortaſſis aut iſtæ,
 quæ bene ſibi ſunt conſciæ, non ſe ex iſto
 caſtitatis bono cor inflatum extuliſſe, & ta-
 men vim hoſtilem in carne perpeſſæ ſunt;
 habebant aliquid latentis infirmitatis, quo
 poſſet in ſuperbiæ factum, ſi hanc humilita-
 tem in vaſtatione illa euafiſſent extolli. Sicut
 ergo quidam morte rapti ſunt, ne malitia mu-
 taret intellectum eorū, ita quiddam ab iſtis
 vi raptum eſt, ne proſperitas mutaret mode-
 ſtiam earum. Vtriſque igitur quæ de carne
 ſua, q; turpem nullius eſſent perpeſſæ con-
 tactum, vel iam ſuperbiebant, vel ſuperbire,
 ſi nec hoſtium uiolentia contrectatæ eſſent,
 forſitan poterant: non ablata eſt caſtitas, ſed
 humilitas perſuaſa. Illarum tumori occur-
 ſum eſt immaneti, iſtarum occurſum eſt im-
 minenti. Quanquam & illud non ſit tacen-
 dum, q; quibuſdam quæ iſta perpeſſæ ſunt,
 poſſunt uideri continentie bonum in bonis
 corporalibus deputandum: & tunc manere,
 ſi nullius libidine corpus atrectaretur: non
 autem eſſe poſitum in ſolo adiuto diuinitus
 robore uoluntatis, ut ſit ſanctum & corpus
 & ſpiritus: nec tale bonum eſſe, q; inuito ani-
 mo non poſſit auferri. Qui error eis fortaſſe
 ſublatus eſt. Cū enim cogitant qua conſcien-
 tia Deo ſeruierint, & fide inconcuſſa non de
 illo ſentiant, quod ita ſibi ſeruientes, eumq;
 ita inuocantes deſerere ullo modo poterit,
 quantumq; illi caſtitas placeat, dubitare non
 poſſunt, uident eſſe conſequens, ne quaquam
 illum fuiſſe permiffurum, ut hæc acciderent
 ſanctis ſuis, ſi eo modo perire poſſet ſancti-
 tas, quam contulit & diligit in eis.

Quid familia Chriſti rñdere debeat infideli-
 bus cum exprobrat, q; eā in furore hoſtiū
 non liberauit Chriſtus. *Cap. XXIX.*

Habet itaque omnis familia ſummi &
 ueri Dei conſolationem ſuam, non
 fallacem, nec in ſpe rerum nutan-
 tium, vel labentium conſtitutam, uitam.
 que etiam ipſam temporalem minime pœ-

nitendam, in qua eruditur ad æternam: bonisq; terrenis tāquā peregrina vtitur; nec capitur: malis aut aut probatur, aut emédatur. Illi vero qui probitati eius insultant, eiq; dicunt, cum forte in aliqua téporalia mala deuenierit, vbi est Deus tuus? Ipsi dicāt, Vbi sint dii eorum, cum talia patiuntur: pro quibus euitandis eos vel colunt, vel colendos esse contendunt. Nā ista rñdet, Deus meus vbiq; præsens est, vbiq; totus, nusquā inclusus: qui possit adesse secretus, abesse non motus. Ille cum me aduersis rebus exagitat, aut merita examinat, aut peccata castigat, mercedemq; mihi æternam pro toleratis pie malis temporalibus seruat. Vos aut qui estis, cum quibus loqui dignum sit saltem de dijs vestris, quanto minus de Deo meo, qui terribilis est super omnes Deos: quoniam omnes dii gentiū démonia, dominus autem cælos fecit?

Psal. 95.

Quod pudendis prosperitatibus affluere velint, qui de Christianis temporibus conqueruntur. Cap. XXK.

SI Nafica ille Scipio vester quondā Pontifex viueret, quem sub terrore belli Pannici in suscipiendis Phrygijs sacris, cum vir optimus q̄reretur, vniuersus senatus elegit, cuius os fortasse non auderetis aspicere, ipse vos ab hac impudentia cohiberet. Cur enim afflicti rebus aduersis de temporibus querimini Christianis, nisi quia vestram luxuriam cupitis habere securam, & perditissimis moribus remota omni molestiarum asperitate diffluere? Neque enim propterea cupitis habere pacem, & omni genere copiarum abundare, vt his bonis honeste vtamini, hoc est, modeste, sobrie, temperanter, pie, sed vt infirma varietas voluptatum insanis effusionibus exquiratur: secundisq; ea mala oriantur in moribus, quæ sauienibus peiora sint hostibus. At ille Scipio Pontifex maximus vester, ille iudicio totius senatus vir optimus, istam vobis metuens calamitatem, nolebat æmulam tunc imperij Romani Carthaginem dirui, & decernenti vt dirueretur contradicebat Cato, timens infirmis animis hostium securitatem: & tanquam pupillis ciuibus idoneum tutorem, necessarium videns esse terrorem. Nec eum sententia fefellit, re ipsa probatum est, quam verum diceret. Deleta quippe Car

thagine magno scilicet terrore Romanę reipublicæ depulso & extincto, tanta de rebus prosperis orta mala cōtinuo subsecuta sunt, vt corrupta disruptaq; concordia, prius lauis cruentisq; seditionibus, deinde mox malarum connexionē caularum, bellis etiam ciuilibus tanta strages æderetur, tantus sanguis effunderetur, tanta cupiditate proscriptionū ac rapinarum ferueret immanitas, vt Romani illi qui vita integriore mala metuebant ab hostibus, perdita integritate vitæ crudeliora paterentur a ciuibus: eaque ipsa libido dominandī, quæ inter alia vitia generis humani immoderatio inerat vniuerso populo Romano posteaquam in paucis potentioribus vicit, obritos, fatigatosq; ceteros etiam iugo seruitutis oppressit.

Quibus vitiorum gradibus aucta sit in Romanis cupido regnandi. Cap. XXXI.

NAm quando illa quiesceret in superbissimis mentibus donec continuatis honoribus ad potestatem regiam perueniret? Honorum porro continuandorum facultas non esset, nisi ambitio præualeret. Minime autem præualeret ambitio, nisi in populo auaritia luxuriaq; corrupto. Auarus vero luxuriosusq; secundis rebus effectus est, quas Nafica ille prouidentissimē cauendas esse censebat, quādo ciuitatem hostium maximam, fortissimam, opulentissimamq; nolebat auferri: vt timore libido premeret: libido pressa non luxuriaretur, luxuriaq; cohibita, nec auaritia grassaretur. Quibus vitij obseratis, ciuitati virtus floreret & cresceret, eiq; virtuti libertas congrua permaneret. Hinc etiā erat, & ex hac prouidentissima patriæ charitate veniebat, quod idem ipse vester Pontifex maximus a senatu temporis illius, quod sæpe dicendū est electus, sine vlla sententiarū discrepantia vir optimus caueam theatri senatum construere molientem, ab hac dispositione & cupiditate compescuit: persuasitq; oratione grauissima, ne Græcam luxuriam virilibus patriæ moribus paterentur obrepere, & ad virtutē labefactandā eneruandamq; Romanam peregrinæ consentire nequitie: tantumque autoritate valuit, vt eius verbis cōmota senatoria prouidentia: etiā subfella quibus ad horam congectis in ludorum spectaculo

H

Al. Am
bitio.
Auaritia
Luxuria.

Al. Am
bitio.
fr...

Al.
pov
Fili
an
succ

staculo iam vti ciuitas ceperat, deinceps prohiberet apponi. Quanto studio iste ab vrbe Roma ludos ipsos scenicos abstulisset, si auctoritati eorum, quos Deos putabat, resistere auderet, quos esse noxios demones non intelligebat: aut si intelligebat, placandos etiam ipse potius, quam contemnendos Deos existimabat. Non dum enim fuerat declarata gentibus superna doctrina quae fide cor mundans ad caelestia vel super caelestia capescenda, humiliter pietate humanum mutaret affectum, & a dominatu superbiorum demonum liberaret.

De scenicorum institutione ludorum.

Cap. XXXII.

Veruntamen scitote qui ista nescitis: & qui vos ista scire dissimulatis, aduertite, qui aduersus liberatorem a talibus dominis liberati murmuratis: ludi scenici, spectacula turpitudinum, & licentia vanitatum, non hominum vitij, sed deorum vestrorum iussis Romae instituti sunt. Tolerabilius diuinos honores deferretis illi Scipioni, quam Deos eiusdemodi coleretis, Neque enim erant illi dii, suo Pontifice meliores. Ecce attendite, si mens tam diu potatis erroribus ebria, vos aliquid sanum considerare permittere? Dij propter sedandam corporum pestilentiam ludos sibi scenicos exhiberi habebant: Pontifex autem vester propter animorum cauendam pestilentiam, ipsam scenam construere prohibebat. Si aliqua luce mentis animam corpori praeponeatis, eligite quem colatis. Neque enim & illa corporum pestilentia ideo conqueuit, quia populo bellico & solis antea ludis circensibus assuetorudorum scenicorum delicata subintravit infania, sed astutia spirituum nefandorum prauidens, illam pestilentiam iam sine debito cessaturam, aliam longe grauiorem, quam plurimum gaudet, ex hac occasione non corporibus, sed moribus curauit immittere, quae animos miserorum tantis obsecrauit te nebris tanta deformitate sedauit, ut etiam mudo quod incredibile forsitan erit, si a nostris posteris audietur, Romana vrbe vastata quos pestilentia ista possedit, atque inde fugientes, Carthaginem peruenire poterunt, in theatris quotidie certatim pro histrionibus insanirent.

All. I. Iu-
di scenici
a Nasta
abrogati.

All. De-
monum
vra
fruitur.

All. I. Cor-
porum pe-
stilentiae
animorum
succesit.

De vitij Romanorum quos patrie non correxit euersio. Cap. XXXIII.

Omentes amentes, quis est hac tanto error, sed furor, ut exitium vestrum sicut audiuius plangentibus Orientalibus populis, & maximis ciuitatibus in remotissimis terris, publicum luctum meroraeque ducentibus vos theatra quereretis, intraretis, & multo insaniores quam fuerat antea faceretis? Hanc animorum labem ac pestem, hanc probitatis & honestatis euersionem vobis Scipio ille metuebat, quam construere theatra prohibebat: quam rebus prosperis vos facile corrumpi, atque euertere posse cernebat: quam vos ab hostili terrore securos esse nolebat. Neque enim esse ille felicem esse reipublicam, istantibus mensibus, ruentibus moribus: sed in vobis plus valuit quod demones impij seduxerunt, quam quod homines prouidi praecauerunt. Hinc est quod mala, quae facitis vobis imputari non vultis: mala vero quae patimini, Christianis temporibus imputatis. Neque enim in vestra securitate pacatam reipublicam, sed luxuriam quae impunita, qui deprauati rebus prosperis, nec corripiti potius aduersis. Volebat vos ille Scipio terreri ab hoste, ne in luxuriam flueretis, vos nec contriti ab hoste luxuriam repressistis: perdidistis utilitatem calamitatis & miserrimi facti estis, & pessimi permansistis. Et tamen quod viuitis Dei est, qui vobis parcendo, admonet, ut corrigamini penitendo: quod vobis etiam ingratis praestitit, ut vel sub nomine seruorum eius, vel in locis martyrum eius hostiles manus euaderetis.

De clementia Dei quae vrbs excidium temperauit. Cap. XXXIII.

Romulus & Remus Asylum constituisse prohibentur, quo quisquis confugeret, ab omni noxa liber esset, augere quarentes creandae multitudinem ciuitatis. Mirandum in honorem Christi praecessit exemplum. hoc constituerunt euersores vrbs, quod constituerat antea conditores. Quod autem magnum si hoc fecerunt illi, ut ciuium suorum numerus suppleretur, quod fecerunt isti, ut suorum hostium numerositas seruaretur? Hec & talia, si qua vberius & commodius potuerit, respondeat inimicis suis redempta familia domini nostri IESU Christi & peregrina ciuitas regis Christi.

Aug. Tomus Quintus. B 3 de

D. AVRELIJ AVG. DE CIVITATE DEI

De latentibus inter impios ecclesie filijs, & de falsis intra ecclesiam Christianis. Cap. XXXV.

MEmerit sane in ipsis inimicis suis latere ciues futuros, ne infructuosum vel apud ipsos putet, q̄ donec perueniat ad confessos portat infensos: sicut ex illorum numero etiam Dei ciuitas habet secum, quando peregrinatur in mundo, cōnexos cōmunionē sacramentorum nec secum futuros in æterna sorte sanctorum, qui partim in occulto, partim in aperto sunt. Qui etiā cū ipsis inimicis aduersus Deū, cuius sacramentū gerunt, murmurare nō dubitant: modo cum illis theatra modo ecclesias nobiscum replentes. De correptione autem quorundam etiā talium multo minus est sperandum, si apud apertissimos aduersarios prædestinati latitāt, adhuc ignoti etiam sibi. Perplexæ quippe sunt istæ duæ ciuitates in hoc seculo inuicēque permixtę, donec ultimo iudicio dirimantur de quarum exortu & procurfu & debitis finibus, quod dicendum arbitror, quantum diuinitus adiuuabor, expediam propter gloriam ciuitatis Dei, quæ alienis a contrario comparatis clarius eminebit.

Al. Ciuitates plexæ.

De quibus causis sequenti disputatione sit differendum. Cap. XXXVI.

Sed adhuc quædam mihi dicenda sunt aduersus eos, qui Romanæ reipublicæ clades in religionem nostram referunt: qua dijs suis sacrificare prohibentur. Commemoranda enim sunt quę & quanta occurrere poterint: vel satis esse videbuntur mala, quæ illa ciuitas pertulit, vel ad eius imperium pertinentes prouincię, ante quam eorum sacrificia prohibita fuissent: quæ omnia proculdubio nobis tribuerent, si iam vel illis claret nra religio, vel ita eos a sacris sacrilegis prohiberet. Deinde monstrandum est, quos eorum mores, & quā ob causam verus Deus ad augendum imperium adiuuare dignatus est, in cuius potestate sunt regna omnia: quā que nihil eos adiuuerint hi, quos Deos putant: quin potius quantum decipiendo & fallendo nocuerint. Postremo aduersus eos dicetur, qui manifestissimis documentis cōfutati atque conuicti conantur asserere, non

propter vitæ presentis utilitatem, sed propter eam quę post mortem futura est, colendos esse Deos. Quę, nisi fallor, quęstio multo erit operosior, & * sublimiori disputatione dignior, vt & contra Philosophos in ea disseratur: non quoslibet, sed qui apud illos excellentissima gloria clari sunt, & nobiscum multa sentiunt: scilicet de animæ immortalitate, & quod Deus verus mundum cōdiderit, & de prouidētia eius, qua vniuersum quod condidit, regit. Sed quoniam & ipsi in illis quæ contra nos sentiunt, resellendi sunt deesse huic officio non debemus: vt refutatis impijs cōtradictionibus, pro viribus quas Deus impartiet, asseramus ciuitatē Dei, veramq; pietatē. & De cultū: in quo vno veraciter sempiterna beatitudo promittitur. Hic itaq; modus sit huius voluminis, vt deinceps disposita ab alio sumam^o exordio.

al. Subtiliori.

K

D. AVRELIJ AVGVSTINI
Episcopi ad Marcellinum de Ciuitate Dei.

LIBER SECVNDVS.

De modo qui necessitati disputationis adhibendus est. Cap. Primum.

SI Rationi perspicuæ veritatis infirmus humanę consuetudinis sensus non auderet obfistere, sed doctrinæ salubri languore suum tanquam medicinę subderet, donec diuino adiutorio fide pietatis impetrante sanaretur, non multo sermone opus esset ad conuincendum quęlibet vanę opinionis errorem, his qui rectē sentiunt, & sensa verbis sufficientibus explicant. Nunc vero quoniam ille est maior & terrior insipientiū morbus animorum, quo irrationabiles motus suos, etiam post rationem plene reddita, quanta homini ab homine debetur, siue nimia cęcitate, qua nec aperta cernuntur, siue obstinatissima peruicacia, qua & ea quę cernuntur, non feruntur, tanquam ipsam rationem veritatemque defendunt, sit necessitas copiosius dicendi plerunque res claras, velut eas non spectantibus intuentas, sed quodammodo tangendas palpatibus, & coniuuentibus offeramus. Et tamen quis discere-

Al. sava

Al. fira

disceptandi finis erit & loquendi modus, si respondendum esse respondentibus semper existimemus: Nam qui vel non possunt intel ligere quod dicitur, vel tam duri sunt aduer sitate mentis, vt etiam si intellexerint nō obe diant, respondent vt scriptum est, & loquun tur iniquitatē, atq; insatigabiliter vani sunt. Quorum dicta contraria si toties velimus re fellere, quoties obnixa fronte statuerunt, nō

*Al. l. cogi
rare.*

* curare quid dicant, dum quocunq; modo nostris disputationibus contradicant, quam sit infinitum & ærinosum & infructuosum M vides. Quā ob rem nec te ipsum mi fili Mar celline, nec alios quibus hic labor noster in Christi charitate vtiliter ac liberaliter seruit tales meorum velim iudices, qui responsio nem semper desiderent, cum his quæ legun tur audierint aliquid contradici, ne fiant si miles earum muliercularum, quas commemo rat Apostolus: Semper discentes, & ad ve ritatis scientiam nunquam peruenientes.

De his quæ primo volumine expedita sunt. Cap. II.

*Al. l. refi
stendum.*

SUPERIERE itaque libro cum de Ciuitate Dei dicere instituissem, vnde hoc vniuer sum opus illo adiuuante in manus sumptū est, occurrit mihi * respondendum esse pri mitus eis, qui hæc bella, quibus mundus iste conteritur, maximeq; Romanæ vrbs recen tem à Barbaris vastationem Christianæ reli gioni tribuunt, qua prohibentur nephandis sacrificijs seruire demonibus: cū potius hoc deberent tribuere Christo, q̄ propter eius nomen, contra institutum moremq; bellorū eis quo confugerent, religiosa & amplissi ma loca Barbari libera præbuerunt, atque in multis famulatum debitum Christo: non so lum verum, sed etiam timore confictum, sic honorauerunt, vt quod in eos belli iure fieri licuisset, illicitū sibi esse iudicarent. Inde in cidit quæstio, cur hæc diuina beneficia etiā ad impios ingratosq; peruenerint, & cur illa itidem dura, quæ hostiliter facta sunt, pios cū impijs pariter affligerint. Quam quæstio nem per multa diffusam in omnib. n. quoti dianis vel Dei muneribus, vel hominum cla dibus: quæ qm̄ vtraque bene vel male viuenti bus permixte atq; indiscrete saepe accidit, solent multos mouere, vt pro suscepti ope

ris necessitate dissoluerem, aliquantū immo ratus sum, maxime ad consolandas sanctas fēminas & pie castas, in quibus ab hoste ali quid perpetratum est, q̄ intulit verecundiæ dolorem, & si non abstulit pudicitiaē firmitatē, ne pēniteat eas vitæ, apud quas non est va de possit pēnitere nequitie. Deinde pauca dixi in eos, qui Christianos aduersis illis rebus affectos, & præcipue pudorem humiliatarū fēminarum, quāuis castarum atq; sanctarū, B proteruitate impudentissima exagitant, cum sint nequissimi & irreuerentissimi, & longe ab eis ipsis Romanis degeneres, quorum p̄ clara multa laudantur, & literarum memo ria celebrantur, imo illorum gloriæ vehemē ter aduersi. Roman quippe cura structā vete rum auctamq; laboribus, sedio rem stantē fecerant quam ruentem: qñquidem in ruina eius lapides & ligna, in istorū aut vitia omnia, non murorū, sed morū munimenta atq; ornamenta ceciderunt, cum funestiorib. eorum corda cupiditatibus quam ignib. tecta il lius vrbs arderent. Quibus dictis, primū ter minauī librum, deinceps itaque dicere insti tuti, quāta mala ciuitas illa perpeffa sit ab ori gine sua, siue apud seipsam, siue in prouin cijs iam sibi subiectis, quæ omnia Christianæ religioni tribuerent, si iam tunc Euangeli ca doctrina aduersus falsos & fallaces eorū Deos testificatione liberrima personaret.

De assumenda historia, quæ mala acciderint Romanis, cum Deos colerent, antequam religio Christiana cresceret. Cap. III.

MEMENTO autem me ista cōmemoran tem adhuc contra imperitos agere, ex quorum imperitia illud quoque ortū est vulgare prouerbum. Pluuia defecit causa C Christiani nominis. Sunt nanque qui eorum studijs liberalibus instituti, amant historiam, qui facillime ista nouerunt. Sed vt nobis in eruditorum turbas infestissimas reddant, se nosse dissimulant, atq; hoc apud vulgus affir mare nituntur, clades quibus per certa inter ualla locorum & tēporum genushumanum oportet affligi, causa accidere nominis Chri stiani, q̄ cōtra Deos suos ingenti fama & p̄ clarissima celebritate per cuncta diffundi tur. Recolant ergo nobiscum antequā Chri stus venisset in carne, anteq̄ eius nomē cam,

cui frustra inuident, gloria populis innotesceret: quibus calamitatibus res Romanæ multipliciter varieq; contrita sunt, & in his defendant si possunt deos suos, si propterea coluntur, ne ista mala patiantur cultores eorū, quorum si quid nunc passim fuerint nobis imputanda esse contendunt? Cur. n. ea quæ dicturus sum permiserunt accidere cultoribus suis, antequam eos declaratum Christi nomen offenderet, eorumq; sacrificia prohiberet?

Quod cultores deorum nulla vnquam à dijs suis præcepta probitatis acceperint & in sacris eorum turpia quæque celebrauerint. Cap. IIII.

Primo ipsos mores ne pessimos haberent, quare dij eorum curare noluerunt Deus enim verus eos, à quibus non colebatur, merito neglexit. Dij autem illi, à quorū cultu se prohiberi homines ingratisimī cōqueruntur, cultores suos ad bene viuendum quare nullis legibus adiuuerunt? Vtique dignum erat: vt quomodo isti illorum sacra, ita illi istorum vitam, aut facta curarent. Sed respondetur, quod voluntate propria quisque malus est. Quis hoc negauerit? Verum tamen pertinebat ad consultores deos, vitæ bonæ præcepta non occultare populis cultoribus suis, sed clara prædicatione præbere: per vates etiam conuenire atque arguere peccantes: palam minari poenas male agentibus, præmia recte viuentibus polliceri. Quid vnquam tale in deorum illorum templis, prompta & eminenti voce concrepuit? Veniebamus nos etiam aliquando adolescentes ad spectacula ludibrijsq; sacrilegiorum: spectabamus arreptitios, audiebamus symphonicos ludis turpissimis, qui dijs deabusque exhibebantur: oblectabamur cœlesti virgini & Berecynthiæ matri deorum omnium. Ante cuius læticia die solenni lauationis eius, talia per publicum cantabantur à nequissimis scenicis, qualia non dico matrem deorum, sed matrem qualiumcunque senatorum, vel quorumlibet honestorum virorum: immo vero qualia nec matrem ipsorū scenicorū deceret audire. Habet enim quiddam erga parentes humana verecundia, quæ nec ipsa nequitia possit auferre. Illam enim turpitudinem obscœnorum dictorum atq;

factorum, scenicos ipsos domi suæ proludendi causa coram matribus suis agere puderet, quam per publicum agebāt coram deorum omnium matre, spectante & audiente vtriusque sexus frequentissima multitudine. Quæ si illecta curiositate adesse ponit circumfusa, saltem offensa castitate debuit abire confusa. Quæ sunt sacrilegia, si illa erant sacra? aut quæ inquinatio si illa lautio? Et hæc fercula appellabantur, quasi celebraretur conuiuium, quo velut suis epulis immunda dæmonia pascerentur. Quis enim non sentiat cuiusmodi spiritus talibus obscœnitibus delectentur: nisi vel nesciens vtrum omnino sint vlli immundi spiritus deorum nomine decipientes, vel talem agens vitam, in qua istos potius quam Deum verum & optet propitios, & formidet iratos.

De obscœnitibus, quibus mater deorum à cultoribus suis honorabatur.

Cap. V.

Nequaquam istos, qui flagitiosissimæ consuetudinis vitijs oblectari magis quàm oblectari student, sed illum ipsum Nasicam Scipionem, qui vir optimus à senatu electus est, cuius manibus eiusdem dæmonis simulachrum susceptum est, in urbemque peruectum, habere de hac re iudicem vellem. diceret nobis, vtrum matrem suam tam optime de republica vellet mereri, vt ei diuini honores decernerentur: sicut & Græcos & Romanos aliaque gentes constat quibusdā decreuisse mortalibus, quorum erga se beneficia magnipenderant, eosque immortales factos atque in deorum numerum receptos esse crediderant. Profecto ille tantam felicitatem suæ matri, si fieri posset, optaret. Porro si ab illo deinde quæreremus, vtrum inter eius diuinos honores vellet illa turpia celebrari: nonne se malle clamaret, vt sua mater sine vllō sensu mortua iaceret, quam ad hoc dea viueret, vt illa libenter audiret? Absit vt senator populi Romani ea mente præditus, qua theatrum ædificari in vrbe fortium virorum prohibuit, sic vellet coli matrem suam, vt talibus dea sacris propitiaretur, qualibus matrona vrbis offenderetur. Nec vllō modo crederet verecundiam laudabilis femine, ita in contrarium diuinitate mutari,

*Al. Vi-
tae bone
præcepta
à dijs gen-
tium non
præstita
suis culto-
ribus.*

F

*Berecyn-
thia deū
mater.*

G

*Al. l. Fer-
cula spiri-
tibus im-
mundis ex-
hibita.*

*Al. l. Ho-
nores di-
uini bene-
factorib.
olim de-
creti.*

A

*+ Numquid sine obliuione in munda eleuati gelioi lei de gratia inella puz d. ca vt mag xptij
Oru q' puz per orando agrauis est. quia puz a d' ap'ia d' q' puz re lina una bote? ada. lino.
formalingeron, que' conuenientia in d' d' q' lo' puz d' q' puz re lina una bote? ada. lino.
uttenator est.*

vt honoribus eam talibus aduocarent cultores sui: qualibus conuiuijs in quempiam iaculatis, cum inter homines uiueret, nisi aures clauderet, seque subtraheret, erubescerent pro illa & propinqui, & maritus, & liberi. Proinde talis mater Deum, qualem habere matrem puderet quemlibet etiam pessimum virum, Romanas occupatura mentes quæ fuit optimum virum, nõ quem monendo & adiuuando faceret, sed quem fallendo deciperet: ei similis de qua scriptum est: Mulier autem virorum pretiosas animas capiat, vt ille magnæ indolis animus hoc velut diuino testimonio sublimatus, & vere se optimum existimans, veram pietatem religionemq; non quæreret, sine qua omne quæuis laudabile ingenium superbia vanescit & decedit. Quomodo igitur nisi insidiosè quæreret dea illa optimum virum, cum tanta quærat in suis sacris, qualia viri optimi abhorrent suis adhiberi conuiuijs.

Deos paganorum nunquã bene viuendi fanxisse doctrinam. Cap. VI.

Hinc est, quod de vita & moribus ciuitatum atque populorum, à quibus colebantur illa numina, non curarunt, vt tam horrendis & detestabilibus malis, non in agro & vitibus, non in domo atque pecunia, non denique in ipso corpore, quod menti subditur: sed in ipsa mente, ipso rectore carnis animo, eos impleri ac pessimos fieri sine ulla sua terribili prohibitione permitterent. Aut si prohibebant, hoc ostendatur potius, hoc probetur. Nec nobis scio quos susurros paucissimorum auribus anhelatos, & archana velut religione traditos iactent, quibus vitæ probitas castitasq; discatur, sed demontrentur atque commemorentur loca talibus aliquando conuenticulis consecrata: non ubi ludi agerentur obsecris uocibus & motibus histrionum, nec ubi Fugalia celebrarentur, effusa omni licentia turpitudinũ, & vere Fugalia, sed pudoris & honestatis: sed ubi populi audirent quid dij præciperet de cohibenda auaritia, ambitione frangenda, luxuria refrenanda: ubi discerent miseri, quod discendum Persius increpat dicens: Disciteque ò miseri & causas cognoscite rerũ, Quod sumus, aut quidnam victuri gignimur,

Al. l. Per
suis scy-
ra tertia.

ordo. Quis datus, aut metæ quàm mollis flexus & vnde. Quis modus argenti, & quid fas optare, quid asper. Utile nummus habet: patriæ charisque propinquis, Quantum elargiri deceat, quem te Deus esse iussit, & humana qua parte locatus es in re. Dicatur in quibus locis hæc docentium deorum solebant præcepta recitari, & à cultoribus eorũ populis frequenter audiri sicut nos ostendimus ad hoc ecclesias institutas, quaquauersum religio Christiana diffunditur.

Inutilia esse inuenta philosophica sine auctoritate diuina, ubi quenquam ad uitia pronum magis mouet, quod dij fecerint, quam quod homines disputauerint.

Cap. VII.

AN nobis forte Philosophorum scholas disputationes que memorabunt? Primo hæc nõ Romana, sed Græca sunt: aut si propterea iã Romana, quia & Græcia facta est Romana prouincia, non deorum præcepta sunt, sed hominum inuenta, qui utrunq; conati sunt ingenijs acutissimis præditi ratiocinando uestigare, quid in rerum natura latet: quid in moribus appetendum esset atque fugiendum: quid in ipsis ratiocinandi regulis certa connexione traheretur, aut quid non esset consequens uel etiam repugnaret. Et quidam eorum quædam magna quantum diuinitus adiuti sunt inuenerunt: quantum autem humanitus impediti sunt, errauerunt: maximè cum eorum superbia in se prouidentia diuina resisteret, ut uiam pietatis ab humilitate in superna surgentem, etiam istorum comparatione monstraret. Vnde postea nobis erit in Dei ueri, & domini uoluntate disquirendi ac differendi locus. Verum tamè si Philosophi aliquid inuenerunt, quod agere bonæ uitæ beatæq; ad ipsam fati esse possit: quanto iustius talibus diuini honores decernuntur? Quanto melius & honestius in Platonis templo libri eius legerentur, quàm in templis demonum Galli abscinderentur, molles consecrarentur, infani secarentur, & quicquid aliud, uel crudele, uel turpe, uel turpiter crudele, uel crudeliter turpe in sacris talium deorũ celebrari solet? Quanto fatius erat ad erudiendam ad iustitiam iuentutem publice recitari leges deorum, quàm

Al. l. præ
cepta phi
losophiæ.

Al. l. Phi
losophiis
tius quã
gentilium
dij hono
res decer
nendi.

*Al. l. Sa-
tyra 3.* quàm laudari inaniter leges atque instituta
maiorum? Omnes enim cultores talium deo-
rum mox vt eos libido perpulerit, feruenti,

*Al. l. In
Eunucho* vt ait Persius, tincta veneno, magis intuent,
quid Iuppiter fecerit, quàm quid docuerit
Plato vel censuerit Cato. Hinc apud Teren-
tium flagitiosus adolescens spectat tabulam
quandam pictam in pariete, vbi inerat pictu-
ra hæc: Iouem quo pacto Danae misisse a-
iunt, in gremium quondam imbrem aureum:

A atque ab hac tanta autoritate adhibet pa-
trocinium turpitudini suæ, cum in ea se ia-
ctat imitari Deum. At quem Deum, inquit,
Qui templa cœli summo sonitu concutit,
ego homuncio id non facerem? Ego vero
illud feci ac lubens.

De ludis scenicis in quibus dii non offendun-
tur edictione suarum turpitudinum, sed
placantur. Cap. VIII.

A Tenim non traduntur ista sacris deo-
rum, sed fabulis poetarum. Nolo dice-
re illa mystica quam ista theatrica esse turpio-
ra. Hoc dico, quod negantes conuincit hi-
storia, eosdem illos ludos in quibus regnant
figmenta poetarum, non per imperitum ob-
sequium sacris deorum suorum intulisse Ro-
manos, sed ipsos deos, vt sibi solenniter æde-
rentur, & honori suo consecrarentur acerbè
imperando, & quodammodo extorquendo
fecisse. Quod in primo libro breui commemo-
ratione perstrinxi. Nam ingrauescente pe-
stilentia, ludi scenici auctoritate Pontificis
Romæ primitus instituti sunt. Quis igitur in
agenda vita non ea sibi potius sectanda arbi-
traretur, quæ actuantur ludis auctoritate di-
uina institutis, quam ea quæ scriptitantur le-
gibus humano consilio promulgatis? Adul-
teriū Iouem si poeta fallaciter prodiderunt,

B dii huiusmodi quia casti quibus tantum ne-
phas per humanos ludos confectum est, non
quia neglectum est irasci ac vindicare debue-
runt. Et hæc sunt scenicorum tolerabiliora
ludorum, comœdiæ scilicet, & tragœdiæ,
hoc est, fabulæ poetarum agendæ in specta-
culis, multa rerum turpitudine, sed nulla sal-
tem sicut alia multa verborum obscenitate
compositæ, quas etiam inter studia quæ ho-
nesta ac liberalia vocantur, pueri legere &
discere coguntur à senibus.

*Al. l. Ca-
sti, quia
tantum.*

Quid Romani veteres de cohibenda poeti-
ca licentia senserint, quam Græci deo-
rum secuti iudicium liberam esse volue-
runt. Cap. IX.

Q Vid autem hinc senserint Romani ve-
teres, Cicero testatur in libris quos de
Republica scripsit, vbi Scipio disputans ait:
Nunquam comœdiæ nisi consuetudo vitæ
pateretur, probare sua theatris flagitia potu-
issent. Et Græci quidam antiquiores vitiosæ suæ
opinionis quandam conuenientiam seruauere
runt, apud quos fuit etiam lege concessum,
vt quod vellet, comœdia nominatim vel de
quo vellet diceret. Itaque sicut in eisdem li-
bris loquitur Africanius, quem illa non at-
tigit, vel potius quem non vexauit, cui peper-
cit? Esto, populares homines improbos, in
republica seditiosos, Cleonem, Cleophonem,
Hyperbolum læsit: Patiamur, inquit, &
si huiusmodi ciues, à censore melius est quàm
à Poeta notari, sed Periclem cum iam suæ ci-
uitati maxima autoritate plurimos annos
domi & bello præfuisset, violari versibus, &
eos agi in scena non plus deuit, quàm si Plau-
tius, inquit, nosse voluisset, aut Næuius Pu-
blio & Cneo Scipioni, aut Cæcilius Marco
Catoni maledicere. Deinde paulo post: no-
stræ, inquit, contra duodecim tabulæ cum
per paucas res capite sanxissent in his hanc
quoque sancendam putauerunt, si quis * a-
ctitauisset, siue carmen condidisset, quod in-
famiâ faceret, flagitiumve alteri precaretur.
Præclarè. Iudicij enim ac magistratum di-
sceptationibus legitimis propositam vitam,
nō Poetarum ingenijs habere debemus, nec
probrum audire, nisi ea lege vt respondere
liceat, & iudicio defendere. Hæc ex Ciceroni
quarto de Republica libro ad verbum ex-
cerpta arbitratum sum, nonnullis propter
faciliorem intellectum vel prætermisissis, vel
paululum commutatis. Multum enim ad fê-
pertinent, quam molior explicare, si potero.
Dicit deinde alia, & sic concludit hunc lo-
cum, vt ostendat veteribus displicuisse Roma-
nis, vel laudari quenquam in scena viuū ho-
minem, vel vituperari. Sed vt dixi, hoc Græ-
ci quanquàm inuerecundius, tamen conueni-
entius licere voluerunt, cum viderent dijs suis
accepta & grata esse opprobria, non tantum
hominū, verum & ipsorum deorum in sce-
nicis

H

*Al. l. loc. &
rauisset.*

I

*In
vi
no
cip*

nicis fabulis: siue à Poetis essent illa conficta, siue flagitia eorum vera commemorarentur & agerentur in theatris, atque ab eorum cultoribus vtinam solo risu ac non etiam immittatione digna viderentur. Nimis enim superbum fuit famæ parcere Principum ciuitatis & ciuium, vbi suæ famæ parci numina noluerunt. Nam quod affertur pro defensione, nõ illa vera in Deos dici, sed falsa atque conficta: id ipsum est scelestius si pietatem consulas religionis: si autem malitiam demonũ cogites, quid astutius ad decipiendum atq; callidius? Cum enim probrũ iacitur in Principem patriæ bonum atque vtilem, nonne tanto est indignius, quanto à veritate remotius, & à vita illius alienius? Quæ igitur supplicia sufficiunt, cum Deo sit ista tam nefaria tam insignis iniuria.

Qua nocendi arte demones velint vel falsa de se crimina vel vera narrari. Cap. X.

R Sed maligni spiritus, quos isti Deos putant, etiam flagitia, quæ non admiserunt, de se dici volunt: dum tamen humanas mentes his opinionibus, velut retibus, inducant, & ad prædestinatum supplicium secũ trahant: siue homines ista cõmiserint, quos Deos haberi volunt, qui humanis erroribus gaudent, pro quibus etiã se colendos mille nocendi fallèdique artibus interponunt: siue etiam nullorũ hominum illa crimina vera sint, quæ tamen de numinibus fingi libenter accipiunt fallacissimi spiritus, vt ad scelera, ac turpia perpetranda, velut ab ipso cõlo traduci in terra satis idonea videatur authoritas. Cũ igitur Græci talium numinum seruos se esse sentirent, inter tot & tanta eorum theatra opprobria parcendum sibi à Poetis nullo modo putauerunt: vel dijs suis etiã sic consimilari appetentes vel metuentes, ne honestiorem famã ipsi requirendo, & eis se hoc modo præferendo, illos ad iracundiam prouocarent. Ad hanc conuenientiã pertinet, quod etiam scenicos actores earundẽ fabularum, non paruo ciuitatis suæ honore dignos existimarunt. Siquidem quod in eo quoque de republica libro commemoratur, Aeschines ciuis Atheniensis, vir eloquentissimus, cum adolefcens tragædias actitauisset, rempublicam capessit: Aristodemum tragicum item actorem

maximis rebus pacis ac belli, & legatum ad Philippũ Athenienses sæpe miserunt. Nõ enim, consentaneum putabatur, cum eisdem artes eisdemque scenicos ludos: etiam dijs suis acceptos viderent, illos per quos agerentur in infamium loco ac numero deputari.

De scenicis apud Græcos in reipublicæ administrationem receptis, eo quod placatores deorum iniuste ab hominibus spernerentur. Cap. XI.

Hæc Græci turpiter quidem, sed sanè dijs suis omnino congruèter, qui nec vitam ciuium laceradã linguis poetarũ & histrionum subtrahere ausi sunt, à quibus cernebãt deorum vitam eisdem ipsis dijs volentibus & libentibus carpi: & ipsos homines, per quos ista in theatris agebantur, quæ numinibus quibus subditi erãt, grata esse cognouerunt, non solũ minime spernendos in ciuitate, verum etiam maxime honorandos putauerunt. Quid enim causæ reperire possent, cur sacerdotes honoraret: quia per eos victimas dijs acceptabiles offerebant: & scenicos probrosos haberent, per quos illam voluptatem siue honorem dijs exhiberi peritentibus, & nisi fieret irascentibus, eorũ admonitione didicerat: cũ præsertim Labeo, quem huiuscemodi rerum peritissimũ prædicant, numina bona à numinibus malis, ista etiam cultus diuersitate distinguat: vt malos Deos propiciari cõdibus & tristibus supplicationibus asserat, bonos autem obsequijs lætis atq; iucundis: qualia sunt, vt ipse ait, ludi, conuiuia lectisternia. Quod totum quale sit postea si Deus iuuerit, diligètius differemus: nunc ad rem præsentem quod atinet differamus: siue dijs omnibus omnia tanquã bonis permixte tribuantur, neque enim esse decet Deos malos, cũ potius isti quia immundi sunt spiritus, oēs sint mali: siue per discretionẽ, sicut Labeoni visum est, illis illa, istis ista distribuantur obsequia competentissimè Græci vtrosque honore dignos ducunt, & sacerdotes per quos victimæ ministrant, & scenicos per quos ludi exhibentur. Ne vel omnibus dijs suis si & ludi omnibus grati sunt, vel quod est indignius his quos bonis putant, si ludi ab eis solis amantur, facere cõvincantur iniuriam.

Quod

In ex
p
la
ri Roma
no hic in
cipit. c. i

Al. Spi
ritus im
mundi,
oēs demo
nes mali.

Quod Romani auferendo libertatem poetis in homines quã dederunt in Deos, melius de se quã de dijs suis senserunt. Cap. XII.

AT Romani sicut in illa de republica disputatione gloriatur Scipio, probris & iniurijs poetarum subiectam vitam famamque habere noluerunt, capite etiam puniri facientes, tale carmen condere si quis audeat, quod erga se quidem satis honeste constituerunt, sed erga Deos suos superbe & irreligiose. Quos cum scirent non solum patenter, sed etiam libenter poetarum probris maledictisque lacerari, se potius quam illos huiusmodi iniurijs indignos esse duxerunt, sequi ab eis etiam lege munierunt, illorum autem ista etiam sacris solennitatibus miscuerunt. Ita ne tandem Scipio laudas hanc poetis Romanis negatam esse licentiam, ut cuiquam opprobrium infligeret Romanorum, cum videas eos nulli deorum pepercisse vestrorum? Itane plaris tibi habenda visa est existimatio curiæ vestræ, quam capitolij imo Romę vnius quam cęli totius, ut linguam maledicam in ciues tuos exercere poeta etiam lege prohiberentur, & in Deos tuos securi, tanta cõuitia nullo Senatore, nullo censore, nullo Principe, nullo pontifice prohibente iacula rentur? Indignum videlicet fuit ut Plautus, aut Neuius Publico, & Gneo Scipioni, aut Cęcilius M. Catoni male diceret: & dignum fuit ut Terentius vester flagitio Iouiso potius adolentium nequitiam concitaret.

Deuuisse intelligere Romanos, quod diorum qui se turpibus ludis coli expetebant, indigni essent honore diuino. Cap. XIII.

Sed responderet mihi fortasse si uiueret. Quomodo nos ista impunita esse nolle mus, quæ ipsi dii sacra esse voluerunt, cum ludos scenicos ubi talia celebrantur, distantur, actantur, & Romanis moribus inuenerunt, & suis honoribus dicari exhibereque iusserunt? Cur ergo non hinc magis ipsi intellecti sunt non esse dii veri, nec omnino digni, quibus diuini honores deferret illa reipublica? Quos enim coli minime deceret homines minimeque oporteret, si ludos expeterent agendos conuitijs Romanorum, quomodo quæso dii colendi putati sunt?

quomodo non detestandi ipsi intellecti, qui cupiditate fallendi inter suos honores sua celebrari crimina poposcerunt? Itemque Romani quauis iam superstitione noxia premerentur, ut illos Deos colerent, quos videbant voluisse scenicas turpitudines consecrari, suæ tamen dignitatis memores ac pudoris, actores talium fabularum nequaquam honorauerunt more Græcorum, sed sicut apud Ciceronem idem Scipio loquitur: Cum autem ludicam scenamque totam in probro ducerent, genus id hominum non modo honore ciuium reliquorum carere: sed etiam tribu moueri notatione censoria voluerunt. Præclara sanè & Romanis laudibus annueranda prudentia. Sed vellem seipsum sequeretur, se immitaretur. Ecce enim recte quisquis ciuium Romanorum esse scenicus elegisset, non solum ei nullus ad honorem datur locus, verum etiam censoris nota tribum tenere propriam minime sinebatur. O animum ciuitatis laudis audium, germaneque Romanum. Sed respondeatur mihi, qua cõsentanea ratione homines scenici ab omni honore pelluntur, & ludi scenici deorum honoribus admiscetur? Illas theatricas artes diu virtus Romana non mouerat: quæ etiam ad oblectamentum voluptatis humanæ quærerentur & vitio morum irreperent humanorum, dii eas sibi exhiberi petuerunt. Quomodo ergo abijcitur scenicus per quem colitur Deus? Et theatricę illius turpitudinis, qua fronte notatur actor, si adoratur exactor? In hac controuersia Græci Romanique concertant. Græci putant recte se honorare homines scenicos, cum colant ludorum scenicorum flagitiosos Deos. Romani vero hominibus scenicis, nec plebeiam tribum, quam minus senatoriam curiam dehonestari sinunt. In hac disceptatione huiusmodi ratiocinatio summam quæstionis absoluit.

Proponunt Græci: Si dii tales colendi sunt, profecto etiam tales honorandi sunt. Assumunt

Romani: Sed nullo modo tales homines

honorandi sunt. Concludunt

Christiani: Nullo igitur modo dii tales colendi sunt.

Meliorem

Tullius
de repu-
blica.

Al. l. ex-
vire.

Al. l.
toner
bro
femi
num

+ id eho
miny

B

de la p. 104. p. 105. p. 106. p. 107. p. 108. p. 109. p. 110. p. 111. p. 112. p. 113. p. 114. p. 115. p. 116. p. 117. p. 118. p. 119. p. 120. p. 121. p. 122. p. 123. p. 124. p. 125. p. 126. p. 127. p. 128. p. 129. p. 130. p. 131. p. 132. p. 133. p. 134. p. 135. p. 136. p. 137. p. 138. p. 139. p. 140. p. 141. p. 142. p. 143. p. 144. p. 145. p. 146. p. 147. p. 148. p. 149. p. 150. p. 151. p. 152. p. 153. p. 154. p. 155. p. 156. p. 157. p. 158. p. 159. p. 160. p. 161. p. 162. p. 163. p. 164. p. 165. p. 166. p. 167. p. 168. p. 169. p. 170. p. 171. p. 172. p. 173. p. 174. p. 175. p. 176. p. 177. p. 178. p. 179. p. 180. p. 181. p. 182. p. 183. p. 184. p. 185. p. 186. p. 187. p. 188. p. 189. p. 190. p. 191. p. 192. p. 193. p. 194. p. 195. p. 196. p. 197. p. 198. p. 199. p. 200. p. 201. p. 202. p. 203. p. 204. p. 205. p. 206. p. 207. p. 208. p. 209. p. 210. p. 211. p. 212. p. 213. p. 214. p. 215. p. 216. p. 217. p. 218. p. 219. p. 220. p. 221. p. 222. p. 223. p. 224. p. 225. p. 226. p. 227. p. 228. p. 229. p. 230. p. 231. p. 232. p. 233. p. 234. p. 235. p. 236. p. 237. p. 238. p. 239. p. 240. p. 241. p. 242. p. 243. p. 244. p. 245. p. 246. p. 247. p. 248. p. 249. p. 250. p. 251. p. 252. p. 253. p. 254. p. 255. p. 256. p. 257. p. 258. p. 259. p. 260. p. 261. p. 262. p. 263. p. 264. p. 265. p. 266. p. 267. p. 268. p. 269. p. 270. p. 271. p. 272. p. 273. p. 274. p. 275. p. 276. p. 277. p. 278. p. 279. p. 280. p. 281. p. 282. p. 283. p. 284. p. 285. p. 286. p. 287. p. 288. p. 289. p. 290. p. 291. p. 292. p. 293. p. 294. p. 295. p. 296. p. 297. p. 298. p. 299. p. 300. p. 301. p. 302. p. 303. p. 304. p. 305. p. 306. p. 307. p. 308. p. 309. p. 310. p. 311. p. 312. p. 313. p. 314. p. 315. p. 316. p. 317. p. 318. p. 319. p. 320. p. 321. p. 322. p. 323. p. 324. p. 325. p. 326. p. 327. p. 328. p. 329. p. 330. p. 331. p. 332. p. 333. p. 334. p. 335. p. 336. p. 337. p. 338. p. 339. p. 340. p. 341. p. 342. p. 343. p. 344. p. 345. p. 346. p. 347. p. 348. p. 349. p. 350. p. 351. p. 352. p. 353. p. 354. p. 355. p. 356. p. 357. p. 358. p. 359. p. 360. p. 361. p. 362. p. 363. p. 364. p. 365. p. 366. p. 367. p. 368. p. 369. p. 370. p. 371. p. 372. p. 373. p. 374. p. 375. p. 376. p. 377. p. 378. p. 379. p. 380. p. 381. p. 382. p. 383. p. 384. p. 385. p. 386. p. 387. p. 388. p. 389. p. 390. p. 391. p. 392. p. 393. p. 394. p. 395. p. 396. p. 397. p. 398. p. 399. p. 400. p. 401. p. 402. p. 403. p. 404. p. 405. p. 406. p. 407. p. 408. p. 409. p. 410. p. 411. p. 412. p. 413. p. 414. p. 415. p. 416. p. 417. p. 418. p. 419. p. 420. p. 421. p. 422. p. 423. p. 424. p. 425. p. 426. p. 427. p. 428. p. 429. p. 430. p. 431. p. 432. p. 433. p. 434. p. 435. p. 436. p. 437. p. 438. p. 439. p. 440. p. 441. p. 442. p. 443. p. 444. p. 445. p. 446. p. 447. p. 448. p. 449. p. 450. p. 451. p. 452. p. 453. p. 454. p. 455. p. 456. p. 457. p. 458. p. 459. p. 460. p. 461. p. 462. p. 463. p. 464. p. 465. p. 466. p. 467. p. 468. p. 469. p. 470. p. 471. p. 472. p. 473. p. 474. p. 475. p. 476. p. 477. p. 478. p. 479. p. 480. p. 481. p. 482. p. 483. p. 484. p. 485. p. 486. p. 487. p. 488. p. 489. p. 490. p. 491. p. 492. p. 493. p. 494. p. 495. p. 496. p. 497. p. 498. p. 499. p. 500. p. 501. p. 502. p. 503. p. 504. p. 505. p. 506. p. 507. p. 508. p. 509. p. 510. p. 511. p. 512. p. 513. p. 514. p. 515. p. 516. p. 517. p. 518. p. 519. p. 520. p. 521. p. 522. p. 523. p. 524. p. 525. p. 526. p. 527. p. 528. p. 529. p. 530. p. 531. p. 532. p. 533. p. 534. p. 535. p. 536. p. 537. p. 538. p. 539. p. 540. p. 541. p. 542. p. 543. p. 544. p. 545. p. 546. p. 547. p. 548. p. 549. p. 550. p. 551. p. 552. p. 553. p. 554. p. 555. p. 556. p. 557. p. 558. p. 559. p. 560. p. 561. p. 562. p. 563. p. 564. p. 565. p. 566. p. 567. p. 568. p. 569. p. 570. p. 571. p. 572. p. 573. p. 574. p. 575. p. 576. p. 577. p. 578. p. 579. p. 580. p. 581. p. 582. p. 583. p. 584. p. 585. p. 586. p. 587. p. 588. p. 589. p. 590. p. 591. p. 592. p. 593. p. 594. p. 595. p. 596. p. 597. p. 598. p. 599. p. 600. p. 601. p. 602. p. 603. p. 604. p. 605. p. 606. p. 607. p. 608. p. 609. p. 610. p. 611. p. 612. p. 613. p. 614. p. 615. p. 616. p. 617. p. 618. p. 619. p. 620. p. 621. p. 622. p. 623. p. 624. p. 625. p. 626. p. 627. p. 628. p. 629. p. 630. p. 631. p. 632. p. 633. p. 634. p. 635. p. 636. p. 637. p. 638. p. 639. p. 640. p. 641. p. 642. p. 643. p. 644. p. 645. p. 646. p. 647. p. 648. p. 649. p. 650. p. 651. p. 652. p. 653. p. 654. p. 655. p. 656. p. 657. p. 658. p. 659. p. 660. p. 661. p. 662. p. 663. p. 664. p. 665. p. 666. p. 667. p. 668. p. 669. p. 670. p. 671. p. 672. p. 673. p. 674. p. 675. p. 676. p. 677. p. 678. p. 679. p. 680. p. 681. p. 682. p. 683. p. 684. p. 685. p. 686. p. 687. p. 688. p. 689. p. 690. p. 691. p. 692. p. 693. p. 694. p. 695. p. 696. p. 697. p. 698. p. 699. p. 700. p. 701. p. 702. p. 703. p. 704. p. 705. p. 706. p. 707. p. 708. p. 709. p. 710. p. 711. p. 712. p. 713. p. 714. p. 715. p. 716. p. 717. p. 718. p. 719. p. 720. p. 721. p. 722. p. 723. p. 724. p. 725. p. 726. p. 727. p. 728. p. 729. p. 730. p. 731. p. 732. p. 733. p. 734. p. 735. p. 736. p. 737. p. 738. p. 739. p. 740. p. 741. p. 742. p. 743. p. 744. p. 745. p. 746. p. 747. p. 748. p. 749. p. 750. p. 751. p. 752. p. 753. p. 754. p. 755. p. 756. p. 757. p. 758. p. 759. p. 760. p. 761. p. 762. p. 763. p. 764. p. 765. p. 766. p. 767. p. 768. p. 769. p. 770. p. 771. p. 772. p. 773. p. 774. p. 775. p. 776. p. 777. p. 778. p. 779. p. 780. p. 781. p. 782. p. 783. p. 784. p. 785. p. 786. p. 787. p. 788. p. 789. p. 790. p. 791. p. 792. p. 793. p. 794. p. 795. p. 796. p. 797. p. 798. p. 799. p. 800. p. 801. p. 802. p. 803. p. 804. p. 805. p. 806. p. 807. p. 808. p. 809. p. 810. p. 811. p. 812. p. 813. p. 814. p. 815. p. 816. p. 817. p. 818. p. 819. p. 820. p. 821. p. 822. p. 823. p. 824. p. 825. p. 826. p. 827. p. 828. p. 829. p. 830. p. 831. p. 832. p. 833. p. 834. p. 835. p. 836. p. 837. p. 838. p. 839. p. 840. p. 841. p. 842. p. 843. p. 844. p. 845. p. 846. p. 847. p. 848. p. 849. p. 850. p. 851. p. 852. p. 853. p. 854. p. 855. p. 856. p. 857. p. 858. p. 859. p. 860. p. 861. p. 862. p. 863. p. 864. p. 865. p. 866. p. 867. p. 868. p. 869. p. 870. p. 871. p. 872. p. 873. p. 874. p. 875. p. 876. p. 877. p. 878. p. 879. p. 880. p. 881. p. 882. p. 883. p. 884. p. 885. p. 886. p. 887. p. 888. p. 889. p. 890. p. 891. p. 892. p. 893. p. 894. p. 895. p. 896. p. 897. p. 898. p. 899. p. 900. p. 901. p. 902. p. 903. p. 904. p. 905. p. 906. p. 907. p. 908. p. 909. p. 910. p. 911. p. 912. p. 913. p. 914. p. 915. p. 916. p. 917. p. 918. p. 919. p. 920. p. 921. p. 922. p. 923. p. 924. p. 925. p. 926. p. 927. p. 928. p. 929. p. 930. p. 931. p. 932. p. 933. p. 934. p. 935. p. 936. p. 937. p. 938. p. 939. p. 940. p. 941. p. 942. p. 943. p. 944. p. 945. p. 946. p. 947. p. 948. p. 949. p. 950. p. 951. p. 952. p. 953. p. 954. p. 955. p. 956. p. 957. p. 958. p. 959. p. 960. p. 961. p. 962. p. 963. p. 964. p. 965. p. 966. p. 967. p. 968. p. 969. p. 970. p. 971. p. 972. p. 973. p. 974. p. 975. p. 976. p. 977. p. 978. p. 979. p. 980. p. 981. p. 982. p. 983. p. 984. p. 985. p. 986. p. 987. p. 988. p. 989. p. 990. p. 991. p. 992. p. 993. p. 994. p. 995. p. 996. p. 997. p. 998. p. 999. p. 1000.

Meliorem fuisse Platonem, qui poetis locum in bene morata vrbe non dederit, quam hos Deos, qui se ludis scenicis voluerint honorari. Cap. XIII.

E Einde quærimus, ipsi poetæ talium fabularum compositores, qui duodecim tabularum lege prohibentur famam lædere ciuium, tam probrosa in Deos conuitia, iaculantes, cur non vt scenici habeantur inhonesti? Et qua ratione rectum est, vt poetico- rum figmentorum & ignominiosorum deorum infamentur actores, honorentur authores? An forte Platoni Græco potius palma danda est, qui cum ratione formaret, qualis esse ciuitas debeat, tanquam aduersarios ciuitatis poetas censuit vrbe pellentes. Isti vero & deorum iniurias indigne tulit & fuscari corrumptique figmentis animos ciuium noluit. Confer nunc Platonis humanitatem à ciuibus decipiendis Poetas vrbe pellentes, cum deorum diuinitate honori suo ludos scenicos expetente. Ille, ne talia vel scriberentur, etsi non persuasit, disputando tamen suasit leuitati lasciuiaque Græcorum. Isti vt talia etiam agerentur, iubendo extorserunt grauitati & modestiæ Romanorum. Nec tantum hæc agi voluerunt, sed sibi dicari, sibi sacrari, sibi solenniter exhiberi. Cui tandem honestius diuinis honores decerneret ciuitas, vtrum Platoni hæc turpia & nefanda prohibenti, an dæmonibus hac hominum deceptione gaudentibus, quibus ille vera persuadere non potuit? Hunc Platonem Labeo inter semideos commemorandum putauit: sicut Herculem, sicut Romulum. Semideos autem heroibus anteponit, sed vtrosque inter numina collocat. Verumtamen istum quem appellat semideum, non heroibus tantum, sed etiam dijs ipsis præferendum esse non dubito. Prosequuntur autem Romanorum leges disputationibus Platonis, quando ille cuncta poetica figmenta cõdemnat. Isti autem poetis admunt saltem in homines maledicendi licentiam: ille poetas ab vrbs ipsius habitatione repellit: isti saltem authores poetice fabularum à lædenda societate ciuitatis compescunt. Et si contra Deos ludorum scenicorum expetito res aliquid auferent, forte vndique remouerent. Nequaquam igitur leges ad instituen-

dos bonos, aut corrigendos mores malos à dijs suis possent accipere, siue sperare Romani, quos legibus suis vincunt atque continent. Illi enim honori suo deposcunt ludos scenicos, isti ab honoribus omnibus repellunt homines scenicos: illi celebrari sibi iubent figmentis poeticis opprobria deorum, isti ab opprobrijs hominum deterrent impudentiam poetarum. Semideus autem ille Plato, & talium deorum libidini restitit, & ab indole Romanorum quid perficiendum esset, ostendit, qui poetas ipsos vel pro arbitrio mentiètes, vel hominibus miseris quasi deorum facta pessima imitanda proponentes, omnino in ciuitate bene instituta viuere noluit. Nos quidem Platonem, nec Deum, nec semideum perhibemus: nec vlli sancto angelo summi Dei, nec veridico Propheta, nec Apostolo alicui, nec cuiuslibet Christi martyri, nec cuiquam Christiano homini cõparamus: cuius nostræ sententiæ ratio Deo prosperante suo loco explicabitur. Sed eum tamen, quandoquidem ipsi volunt fuisse semideum, præferendum esse censemus, si nõ Romulo & Herculi: quanuis istum nec occidisse fratrem, nec aliquod perpetrasse flagitium quisquam historicorum vel poetarum dixit aut finxit: certe vel Friapo, vel alicui cynocephalo, postremo vel Febri quæ Romani numina partim peregrina receperunt, partim sua propria sacrauerunt. Quõ igitur tanta animi & morum mala bonis præceptis & legibus vel imminetia prohiberent vel infata extirpanda curarent dii tales qui et seminandam & augendam flagitia curauerunt, talia vel sua, vel quasi sua facta per theatricas celebri- tates populis innotescere cupientes: vt tanquam autoritate diuina sua sponte nequissima libido accenderetur humana: frustra hoc exclamante Cicerone qui cum de Poetis agens ad eos accessisset: Clamor, inquit, & approbatio populi quasi magni cuiusdam & sapiētis magistri, quas illi obducunt tenebras? quos inuehunt metus? quas inflammant cupiditates?

Quod Romani quosdam sibi deos non ratione, sed adulatione intulerunt.

Cap. XV.

Q Væ autem illis eligendorum deorum, etiam ipsorum fallorum ratio, ac non potius

Al. l. Platonem; la-
beo inter
semideos
numerat.

Tullius
de publi-
ca.

H

potius adulatio est quando istum Platonem, quem semideum volunt, tantis disputationibus laborantem, ne in animis malis, quæ præcipue cauenda sunt, mores corrumpentur humani, nulla ædicula sacra dignum putarunt, & Romulum suum dijs multis prætulerunt: quamuis & ipsum semideum potius quam Deum vocauerunt, velut secretior eorum doctrina commendat. Nam etiam flaminem illi instituerunt, quod sacerdotij genus adeo in Romanis sacris testante apice excelluit, vt tres solos, flamines haberent tribus numinibus institutos: Dialem, Ioui: Martialem, Marti: Quirinalem, Romulo. Nam beneuolentia ciuium velut receptus in cœlum, Quirinus est postea nominatus: ac per hoc & Neptuno & Plutoni fratribus Iouis, & ipsi Saturno patri eorum isto Romulus honore prælatus est: vt pro magno sacerdotium quod Ioui tribuerent, huic etiam hoc tribuerent & Marti tanquam patri eius, forsitan propter ipsum.

A
Flamines.

Quod si dijs vlla esset cura iustitiæ, ab eis Romani accipere debuerunt præcepta viuendi potius quam leges: ab alijs hominibus mutare. Cap. X VI.

Al. l. Le-
ges Roma-
ne ab A-
thenisib.
acceptæ.

S I autem à dijs suis Romani viuendi leges accipere potuissent, non aliquot annos post Romam conditam, ab Atheniensibus mutuarentur leges Solonis: quas tamen non vt acceperunt, tenuerunt, sed meliores & emendatores facere conati sunt: quamuis Lycurgus Lacedæmonijs leges ex Apollinis autoritate se instituisse confinxerit. Quod prudenter Romani credere noluerunt, propterea non inde acceperunt. Numa Pompilius, qui Romulo successit in regnũ, quasdam leges, quæ quidem regendæ ciuitati nequaquam sufficerent, condidisse fertur. Qui eius etiam multa sacra constituit: non tamen perhibetur easdem leges à numinibus accepisse. Mala igitur animi, mala vitæ, mala morum, quæ ita magna sunt, vt his doctissimi eorum viri etiam stantibus vrbibus respubli-
E cas perire confirmant: dijs eorum ne suis cultoribus acciderent, minime curarunt, immo vero vt augerentur, sicut supra disputatum est, omnimodo curauerunt.

De raptu Sabinarum, alijsq; iniquitatibus, quæ in ciuitate etiam laudatis viguere temporibus. Cap. XVII.

A N fortè populo Romano propterea leges non sunt à numinibus constitutæ, quia sicut Salustius ait: Ius bonumque apud eos, non legibus magis, quam natura valebat? Ex hoc iure ac bono credo raptas esse Sabinas. Quid enim iustus & melius, quam filias alienas stauide spectaculi inductas, non à parentibus accipi, sed vi vt quisque poterat auferri? Nam si inique Sabini facerent negare postulas, quanto fuit iniquius rapere non datas? Iustus autem bellum cum ea gente geri potuit, quæ filias suas ad matrimonium corregionalibus & consinalibus suis negasset petitas, quam cum ea quæ repe-tebat ablatis. Illud ergo potius ibi fieret, vbi Mars filium suum pugnantem iuaret, vt cõiugiorum negatorum armis vlcisceretur iniuriam, & eo modo ad fœminas quas voluerit, perueniret. Aliquo enim fortasse iure belli iniuste negatas iuste victor auferret. Nullo autem iure pacis non datas rapuit, & iniustum bellum cum earum parentibus iuste succensentibus gessit. Hoc sanè vtilius feliciusq; successit. Quod & si ad memoriam fraudis illius Circensium spectaculum mansit, facinoris tamen in illa ciuitate & imperio non placuit exemplum, faciliusque Romani in hoc errauerunt, vt post illam iniquitatem Deum sibi Romulum consecrarent, quam vt in fœminis rapiendis factum eius imitandum, lege vlla vel more permitterent. Ex hoc iure ac bono post expulsũ cum liberis suis regem Tarquinium, cuius filius Lucretiam stupro violenter oppresserat, Iunius Brutus consul, Lucium Tarquinium Collatinum maritum eiusdem Lucretiæ collegam suum, bonum atque innocentem virum, propter nomen & propinquitatem Tarquiniorum coegit magistratu se abdicare, nec viuere in ciuitate permisit. Quod scelus fauente vel patiente populo fecit, à quo populo consulatum idem Collatinus, sicut etiam ipse Brutus acceperat. Ex hoc iure ac bono Marcus Camillus illius temporis vir egregius, qui Veictes grauissimos hostes populi Romani post decennale bellum, quo Romanus exercitus toties male pugnan-
do

Al. l. Cir-
censiu spe-
taculũ.

Al. l. Tar-
quinium
coll. magi-
stratu se
abdicare
& vrbem
excedere
iussit.

H

do grauiter afflictus est, iam ipsa Roma de salute dubitante atque trepidante, facillime superauit, eorumq; urbem opulentissimam cepit: inuidia obtrectatorum virtutis suę & insolentia Tribunorum plebis reus factus est, tã ingratã sensit quã liberauerat ciuitatẽ, vt de sua damnatione certissimus in exilium sponte discederet: & decẽ milibus æris absens etiam damnaretur: mox iterum à Gallis vindex patrię futurus ingrati. Multa comemorare iam piget sęda & iniusta, quibus agitabatur illa ciuitas cum potentes plebem sibi subdere conarẽtur, plebsq; illis subdi recusaret & vtriusq; partis defensores magis studijs agerent amore vincendi quam æquũ & bonum quicquam cogitarent.

Quę de moribus Romanorum, aut metu cõpressis, aut securitate resolutis Salustij, p. dat historia. Cap. XVIII.

Taque habebõ modum, & ipsum Salustiiũ testem potius adhibebo, qui cum in laude Romanorum dixisset, vnde nobis iste termino exortus est, Ius bonumq; apud eos non legibus magis quam natura valebat: prædicans illud tẽpus, quo expulsis regibus incredibiliter breui etatis spatio ciuitas plurimũ creuit, Idem tamen in primo historię suę libro, atq; ipso eius exordio fateatur, etiam tũc cum ad consules a regibus esset translata respublica, post paruũ interuallum, iniurias validiorum, & ob eas discessionem plebis à patribus, aliasq; in vrbe discessionem fuisse. Nam cum optimis moribus, & maxima cõcordia populũ Romanũ inter secundũ & postremũ bellum Charthaginensẽ commemorasset egisse: causamq; huius boni nõ amorẽ iustitię, sed stantẽ Carthagine metu pacis infidẽ fuisse dixisset, vnde & Nasica ille ad reprimendã nequitia seruãdosq; istos mores optimos, vt metu vitia cõhiberentur. Carthaginẽ nolebat euerti, cõtinuo subiecit idẽ Salustius, & ait: At discordia, & auaritia, atq; ambitio, & cętera secundis rebus oriri sueta mala, post Carthaginis excidiũ maxime & aucta sunt: vt intelligeremus etiam antea & oriri solere & augeri. Vnde subnectens cur hæc dixerit: Nã iniurię, inquit, validiorũ, & ob eas discessio plebis à patribus aliq; dissensiones domi fuere, iam inde à

principio neq; amplius quam regibus exactis, dum metus à Tarquinio & bellum graue cum Ethruria positũ est, æquo & modesto iure agitatum. Vides quemadmodũ illo etiam breui tẽpore vt regibus exactis, idest, eiectis aliquantulum æquo & modesto iure ageretur, metũ dixit fuisse causã, quoniam metuebatur bellum, quod rex Tarquinius regno atq; vrbe pulsus Ethruscis sociatus cõtra Romanos gerebat. Attende itaq; quid de inde contexat: Dein, inquit, seruili imperio patres plebem exercere, de vita atq; tergo regio more consulere, agro pellere, & cęteris ex partibus soli in imperio agere. Quibus fauitijs & maxime fenore oppressa plebs cũ alfiduis bellis tributum simul & militiam tolleraret, armata montem sacrum atq; Aduentinum infedit. Tumq; tribunos plebis, & alia sibi iura parauit, discordiarum & certaminis vtrinq; finis fuit secundum bellum Punicum. Cernis ex quo tempore, idest, paruũ interuallum post reges exactos, quales Romani fuerint, de quibus ait: Ius bonumq; apud eos non legibus magis quam natura valebat. Porro si illa tempora talia reperiuntur, quibus pulcherrima atq; optima fuisse prædicatur Romana respublica: quid iam de consequenti atate dicendum aut cogitandum arbitramur, cum paulatim mutata, vt eiusdem historiici verbis vtar, ex pulcherrima atque optima pessima ac flagitiosissima facta est, post Carthaginis videlicet, vt cõmemorauit, excidium? Quę tempora recolat, & describat, in eius historia legi põt quãtis malis morum, quę secundis rebus exorta sunt: vsq; ad bella ciuilia demonstret esse peruentum, Ex quo tempore, vt ait maiorũ mores nõ paulatim vt antea, sed torrentis modo præcipitati, adeo inuentus luxu atq; auaricia corrupta est, vt merito dicatur genitos esse, qui ne ipsi habere possent res familiares, neque alios pati. Dicit deinde plura Salustius de Syllę vitijs, cęteraque seditate reipublicę & alij scriptores in hæc consentiunt, quanuis eloquio multum impari. Cernis tamen vt opinor, & quisquis aduerterit, facillime perspicit colluuiem morum pessimorum, quod illa ciuitas collapsa fuerit, ante nostri superni regis aduentum. Hęc enim gesta sunt nõ solum ante quam Christus in carne præsens docere cõpisset, verum etiam ante quam

All. Cami spexi-
liũ ob pro-
digiosã in-
patrię in-
gratitudi-
nem.
Al. l. sedi-
tiones, &
iniurię,
interpre-
mores, et
plebem.

All. c or-
ruptio pu-
blica sub
aduentu
christi.

quam de virgine natus esset. Cum igitur tot & tāta mala tūm illorum vel tolerabiliora superius, vel post euerfam Carthaginem intoleranda & horrenda dijs suis imputare nō audeant, opinioniones humanis mentibus vnde talia vitia syluescerent, in maligna astutia inferentibus, cur mala pręsentia Christo imputant, qui doctrina saluberrima & falsos ac fallaces Deos vetat, & istas hominum noxias flagitiosasque cupiditates diuina authoritate detestans atque condemnans, his malis tabescenti ac labenti mundo vbique familiā: suam sensim subtrahit, qua condat aternā & non plausu vanitatis, sed iudicio veritatis gloriosissimam ciuitatem.

*al. l. Christi
ffus no-
ue ciuita-
tis condi-
tor.*

De corruptione Romanę reip. prius quā cultum deorum Christus auferret. Cap. XIX.

Ecce Romana Respublica, quod non vnde hęc mercede didicimus, tanto ante dixerunt ante Christi aduentum, paulatim mutata, & ex pulcherrima atque optima, pessima atque flagitiosissima facta est. Ecce ante Christi aduentum, post deletam Carthaginem maiorum mores, nō paulatim vt antea sed torrentis modo pręcipitati. adeo iuuentus luxu atque auaritia corrupta est. Legant nobis contra luxum & auaritiam pręcepta deorum suorum populo Romano data. Cui vtinam tantum casta & modesta reticerent, ac nō etiam ab illo probrosa & ignominiosa deposcerent, quibus per falsam diuinitatē perniciosam conciliarent authoritatem. Legant nostra, & per Prophetas & per sanctū Euangelium, & per Apostolicos Actus, & & per epistolas tam multa contra auaritiam atque luxuriam, vbique populis ad hoc cōgregatis, quam excellenter, quam diuine, nō tanquam ex philosophorum concertationibus sterpere, sed tanquam ex oraculis & Dei nutibus intonare: & tamen luxu atque auaritia scęnisque ac turpibus moribus ante aduentum Christi Rempubicam pessimam ac flagitiosissimam factam, non imputant dijs suis: afflictionem vero eius, quamcunq; isto tempore superbia delicta que eorum perpeffe fuerint, religioni increpitant Christiana. Cuius pręcepta de iustis probisque moribus, si simul audirent atque curarent reges

L

terre & omnes populi, Principes & omnes iudices terrę, & iuvenes & virgines, seniores cum iunioribus, etas omnis capax & vterque sexus, & quos Baptistas Ioannes alloquitur exactores ipsi atque milites: & terra vitę pręsentis ornaret sua sc̄licitate respublica, & vitę eternę culmen beatissimę regnatura cōscenderet. Sed quia iste audit, ille cōtemnit, pluresque vitijs malā blandientibus, qua vtile virtutū, asperitati sint amiciores, tolerare Christi famuli iubentur: siue sint reges, siue Principes, siue iudices, siue milites, siue prouinciales, siue diuites, siue pauperes, siue liberi, siue serui vtriuslibet sexus: pessimam etiā, si ita necesse est, flagitiosissimamque Rempubicam: & illa angelorum quadam sanctissima atque augustissima curia, cęlestisque republica, vbi Dei voluntas lex est, clarissimum sibi locum etiam ista tolerantia comparare.

Quali velint foelicitate gaudere, & quibus moribus viuere, qui tempora Christiana religionis incusant. Cap. XX.

Verum tamen tales cultores deorum istorū quorum etiā imitatores in sceleribus & flagitijs se esse letantur, nullo modo curāt pessimam ac flagitiosissimam nō esse Rempubicā. Tantum itet, inquit, tantum floreat copijs referta, victorijs gloriosa, vel quod est sc̄licius, pace secura sit. Et quid ad nos? Immo ad nos magis pertinet, si diuitias quisque semper augeat. que quotidianis effusionibus suppetant, per quas sibi etiam infremiores subdat quisque potentior. Obsequantur diuitibus pauperes causa saturitatis, atque vt eorum patrocinijs quieti inertia persuaetur, diuites pauperibus ad clientelas & ad ministerium sui fastus abutantur. Populi plaudant non consultoribus vtilitatum suarum, sed largitoribus voluptatum. Non iubeantur dura, non prohibeantur impura: reges non curent quam bonis, sed quam subditis regnent: prouincię regibus non tanquam rectoribus morū, sed tanquā rerū dominatoribus, & delictiarū suarū prouisoribus seruiāt, eosque non synceriter honorent, sed nequiter ac seruiliter timeant. Quid alienę vitę potius, quam quid suę vitę quisque noceat, legibus aduertatur. Nullus ducatur ad iudices,

Pf. 148.

Luc. 3.

M

*Al. l. In
calesti
Rep. Dei
voluntas
Lex est.*

A

*Al. l.
prauat
nis pu
cē de
prio.*

*Sar
patis.*

res, nisi q̄ alienę rei, domui, salutē, vel cuiq̄ inuito fuerit importunus, aut noxius. Ceterū de suis vel cū suis, vel cū quibuscūq; volentibus faciat quisq; quodlibet. Abūdent publica scorta, vel propter oēs quibus frui placue- rit, vel propter eos maximē qui habere priuata non possunt. Extrahatur amplissimę atq; ornatisimę domus, vbi opipara conuiuia frequententur, vbi cuiq; libuerit, & potuerit & die noctuq; ludatur, bibatur, vomatur, diffluatur. Salsa iones vndiq; concrepent, theatra, inhonestę leſitię vocibus atq; omni genere siue crudelissimę, siue turpissimę voluptatis exēstuent. Et ille sit publicus inimicus, cui hęc felicitas displicet. Quisquis eam mutare vel auferre tentauerit, eum libera multitudo auertat ab auribus, euertat a sedib. auferat à viuentibus. Illi habeantur dii veri, qui hanc adipiscendam populis procurauerunt adeptaq; seruaauerunt. Colatur vt voluerint, ludos exposcant quales voluerint, quos cum suis vel de suis possint habere cultoribus: tantum efficiant, vt huic felicitati nihil ab hoste nihil à peste, nihil ab vlla clade timeat. Quis hanc Rempublicam sanus, non dicam Romano Imperio, sed, domui Sardanapali cōparauerit? qui quondam rex itā fuit voluptatibus deditus, vt in sepulchro suo scribi fecerit, ea sola se habere mortuum, quę libido eius etiam cum viueret, hauriendo consumperat: quem regem isti si haberent sibi in talibus indulgentem, nec in eis cuiquam vlla seueritate aduersantem, huic libentius quam Romani veteres Romulo templum & flaminem consecrarent.

Quę sententia fuerit Ciceronis de Romana Republica. Cap. XXI.

Sed si contemnitur, qui Romanā Rempublicā pessimam ac flagitiosissimā dixit: nec curant isti, quanta morum pessimorum ac flagitiosorū labe ac dedecore impleatur, sed tantūmodo vt cōsistat & maneat, audiāt eā non vt salustius narrat, pessimam ac flagitiosissimā factā: sed sicut Cic. disputat, iam tunc prorsus perisse, & nullam omnino remā fuisse Remp. Iuducit. n. Scipionē, eum qui Carthaginē extinxerat, de Republica disputantē, quando prescibat, ea corruptione, q̄ describit Salustius iā iamq; peritura. Eo q̄p-

pe tēpore disputabatur, quo iam vnus Gracchorum occisus fuit, à quo scribit seditiones graues cepisse Salustius. Nam mortis eius fit in eisdem libris comme moratio. Cum autē Scipio in secundi libri fine dixisset, Vt in fidi- bus ac tibijs atq; cantu ipso ac vocibus, con- centus est quidē tenendus ex distinctis sonis; quem immutatū ac discrepantem aures eru- dita ferre nō possunt, isq; concentus ex dis- simillarū vocū moderatione concors tñ efficitur & cōgruens: sic ex summis, & me- dijs, & infimis interiectis ordinibus vt sonis, moderata ratione ciuitatem consensu dissi- millimorum concinere: & quę harmonia à musicis dicitur in cantu, eam esse in ciuitate concordia arctissimam atq; optimū omni in Republica vinculū incolumitatis, eamq; sine iustitia nullo pacto esse posse. Ac deinde cū aliquanto latius & vberius differuisset, q̄ tum prodesset iustitia ciuitati, quantumque obesset si abfuisset: suscepit deinde Philus, v- nus eorū qui disputationi aderant, & popo- scit vt hęc ipsa quęstio diligentius tractare- tur, ac de iustitia plura dicerent, p̄ illud, q̄ iam vulgo ferebatur, rēpublicā regi sine in- iuria nō posse. * Hanc proinde quęstionē di- scutiendam & enodandā esse, assensus est Sci- pio: responditque nihil esse, quod adhuc de Republica putaret dictū, & quo possent lon- gius progredi, nisi esset confirmatū, non mō falsū esse illud sine iniuria Regi nō posse: sed hoc verissimū esse, sine summa iustitia Rempublicā regi non posse. Cuius quęstio- nis explicatio, cum in diem consequentē di- lata esset, in tercio libro magna conflictatio- ne res acta est. Suscepit enim Philus ipse di- putationē eorū, qui sentirent sine iniustitia regi non posse Rempublicā: purgans se p̄- cipue, ne hoc ipse sentire crederetur. Egitq; sedulo pro iniustitia contra iustitiā, vt hanc esse vtilē Reipublicā, illā vero inutilem veri- similibus rationibus & exemplis velut con- retur ostendere. Eam Lælius rogantibus om- nibus iustitiā defendere aggressus, asseruit quantum potuit, nihil tam inimicū quam ini- iustitiā ciuitati, nec omnino nisi magna iu- stitia geri aut stare posse Rempublicā. Quę quęstione quantum satis, v̄sum est pertracta- ta: Scipio ad intermissa reuertitur, recolitiq; suam atq; commendat breuem Reipublicę definitionē, qua dixerat eam esse rē Populi.

Aug. Tomus Quintus. C Po-

#

Al. l. Her-
monia
Resp.

Al. l. Ac.

Al. l. in-
vermissā.

Al. l. De
prauatio-
nis publi-
cæ desc̄i-
ptio.

Sardan-
apalis.

148.

3.

l. l. In
leſti
ep. Dei
voluntas
ex est.

Populum autem non omnem cętum multitudinis, sed cętum iuris consensu & utilitatis cōmunionē sociatū esse determinat. Docet deinde quanta sit iūdis disputando diffinitionis utilitas: atq; ex illis suis diffinitionibus colligit, tunc esse Rempublicā, id est, rem populū, cum bene ac iuste geritur, siue ab vno rege, siue à paucis optimatibus, siue ab vniuerso populo. Cū vero iniustus est rex, quę tyrannū more Gręco appellauit: aut iniusti optimates, quorum consensum dixit esse factionē: aut iniustus ipse populus, cui nomē vsitatum non reperit, nisi vt etiā ipsum tyrannū vocaret, non iam vitiosam sicut pridie fuerat disputatū, sed sicut ratio ex illis diffinitionibus cōnexa docuisset, omnino nullā esse Rempub. quoniam non esset res populū, eū tyrannus eā factione capesseret, nec ipse populus esset, si esset iniustus: quoniā non esset multitudo iuris consensu & utilitatis cōmunionē sociata, sicut populus fuerat definitus. Quando ergo Respublica Romana talis erat qualē illam descripsit Salustius, nō iam pessima ac flagitiosissima, sicut ipse ait, sed omnino nulla erat, secundum istam rationē, quam disputatio de Republica inter magnos eius tū Principes habita patefecit. Sicut etiā ipse Tullius non Scipionis, nec cuiusquā alterius, sed suo sermone loquēs, in principio quinti libri demōstrauit, cōmemorato prius Ennij poetę versu, quo dixerat: * Moribus antiquis res stat Romana virisq;. Quē quidē ille versum, inquit, vel breuitate, vel veritate tanquam ex oraculo mihi quodā esse effatus videtur. Nā neq; viri, nisi ita morata ciuitas fuisset: neq; mores, nisi hi viri pręfuisent, aut fundare, aut tandiu tenere potuissent tantā & tā iuste lateq; imperantem Rempublicā. Itaq; ante nostrā memoriā, & mos ipse patrius pręstantes viros adhibebat, & veterum morē ac maiorū iustituta tenebāt excellentes viri. Nostra vero ætas, cū Rempublicā sicut picturam accepiisset egregiā, sed enanescentē vetustate, non modo eam coloribus iisdē quibus fuerat, renouare neglexit, sed ne id quidē curauit, vt formam saltem eius, & extrema tanquam lineamenta seruaret. Quid enim manet ex antiquis moribus, quibus ille dixit rem stare Romanam, quos ita obliuione obsoletos videmus, vt non modo non colantur, sed etiam ignorentur? Nam

viris quid dicam? Mores enim ipsi interierūt virorum penuria, cuius tanti mali nō modo reddenda ratio nobis, sed etiam tanquā reis capitis quodammodo dicenda causa est. Nostris enim vitijs non casu aliquo Rempubli cā verbo retinemus, re ipsa vero iam pridem amissimus. Hęc Cicero fatebatur longe quidem post mortem Aphricani, quem in suis libris fecit de Repub. disputare, adhuc tamē ante aduentū Christi. Quę si diffamata & p̄ualefcente religione Christiana sentirentur, atq; dicerentur, quis non istorum ea Christianis imputada esse censeret? Quamobrem cur non curarunt dij eorū, ne tunc periret atq; amitteretur illa Respublica, quam Cicero longe ante quam Christus in carne venisset, tā lugubriter deplorat amissam? Viderint laudatores eius, etiā illis antiquis viris & moribus qualis fuerit, vtrum in ea viguerit vera iustitia: an forte nec tunc fuerit viua moribus, sed picta coloribus. Quod & ipse Cicero nesciens, cū eam pręferret expressit, sed alias, si Deus voluerit, hęc videbimus. Enitar enim suo loco, vt ostendā secundū diffinitiones ipsius Ciceronis quibus qd sit Respub. & quid sit populus, loquente Scipione breuiter posuit, attestantibus etiam multis, siue ipsius, siue eorū quos loqui fecit in eadē disputatione sententijs nunquā illā fuisse Rempub. quia nunq; in ea fuit vera iustitia. Secundum probabiliores autem diffinitiones & p̄ suo modo quędam Respublica fuit: & melius ab antiquioribus Romanis, quam a posterioribus administrata est. Vera autem iustitia non est, nisi in ea Republica, cuius cōditor rectorq; Christus est: si & ipsam Rempublicam placet dicere quoniā rem populū eē negare nō possumus. Si aut hoc nomē, q; alibi aliter vulgatū eo, ab vsu nostre locutionis est forte remotius, in ea certē Ciuitate est vera iustitia, de qua scriptura sancta dicit: Gloriosa de te dicta sunt Ciuitas Dei.

Quod dijs Romanorum nulla vnquam cura fuerit, ne malis moribus Respub. deperisset. Cap. XXII.

Sed quod pertinet ad pręsentem questionem quamlibet laudabilem dicant istam fuisse, vel esse Rempublicam secundum eorū doctissimos auctores, iam longē

* Al. Len
nij Carmō

Al. Rē-
pub. sine
iustitia
nomē suū
consinere
nō posse.

Infra lib.
19. c. 21.

L

Tal. 68.

Jonge ante Christi aduentum pessima ac flagitiosissima facta erat: imo vero nulla erat, atque omnino perierat perditissimis moribus. Vt ergo non periret, dii custodes eius populo cultori suo dare præcipue vitæ ac morum præcepta debuerunt, à quo tot templis, tot sacerdotibus, & sacrificiorum generibus tam multiplicibus variisque sacris, tot festis solennitatibus, tot tantorumque ludorum celebritatibus colebantur, vbi nihil demones, nisi negotium suum egerunt: non curantes quemadmodum illi viuerent, imo curantes ut etiam perditè viuerent, dum tamen honori suo illa omnia metu subditi ministrarent. Aut si dederunt, proferatur, ostendatur, & legatur, quas deorum leges illi ciuitati datas contempserint Gracchi, ut seditionibus cuncta turbarent, quas Marius & Cinna, & Carbo ut in bella etiam progredierentur ciuilia, causis iniquissimis suscepta, & crudeliter gesta, crudeliusque finita, quas denique Sylla ipse, cuius vitam, mores, facta describente Sallustio, aliisque historiae scriptoribus, quis non exhorreat? Quis illam rempublicam non tunc perisse fateatur? An forte propter huiusmodi ciuium mores Virgilianam illam sententiam, sicut solent pro defensione suorum deorum opponere audebunt, Discessere omnes adytis arisque relictis. *Dij, quibus imperium hoc steterat? Primum si ita est, non habent cur querantur de religione Christiana, quod hac offensi eos dii sui deseruerint: quoniam quidem maiores eorum iam pridem moribus suis ab vrbis altaribus, tam multos ac minutos Deos, tanquam muscas abegerunt. Sed tamen hæc numinum turba vbi erat, cum longe antequam mores corrumperentur antiqui, à Gallis Roma capta & incensa est? An præsentibus forte dormiebant? Tunc enim tota vrbe in hostium potestate redacta, solus collis Capitolinus remanserat: qui etiam ipse caperetur, nisi saltem anseres diis dormientibus vigilarent, Unde penè in superstitionem Aegyptiorum bestias auesque colentium Roma deciderat, cum anseri solennia celebrarent. Verum de his aduentitiis, & corporis potius quam animæ malis: quæ vel ab hostibus, vel ab alia clade accidunt, nondum interim disputo. Nunc ago de labe morum, quibus primum paulatim decoloratis, deinde torrentis modo præ-*

cipitatis, tanta quamuis integris tectis moribusque, facta est ruina reipublicæ, ut magnum auctores eorum eam tunc amissam non dubitent dicere. Rectè autem abscesserant ut amitterentur omnes adytis arisque relictis dii, si eorum de bona vita atque iustitia ciuitas præcepta contempserat. Nunc vero quales quæso dii fuerunt, si noluerunt cum populo cultore suo, viuere, quem male viuente non docuerunt bene viuere?

Al. l. Dij morum improbitate abacti.

Varietates rerum temporalium, non ex fauore, aut impugnatione dæmonum, sed ex veri Dei pendere iudicio. Cap. XXIII.

H

Quid quod etiam videntur eorum affuisse cupiditatibus implendis, & ostenduntur non præfuisse refrænantibus? Qui enim Marium nouum hominem & ignobilissimum auctorem bellorum ciuilium atque gestorem, ut septies consul fieret adiuerunt, atque ut in septimo suo consulatu moreretur senex, nec in manus Syllæ futuri mox victoris irrueret: Cur non etiã iuuerunt ut à tantorum se compesceret immanitate facinorum? Si enim ad hæc eum dii eorum non iuuerunt, non parum est, quod & fatentur etiam non propicijs dijs suis posse accidere homini istam temporalem, quã nimis diligunt tantam foelicitatem, & posse homines sicut fuit Marius, salute, viribus, opibus, honoribus, dignitate, longauitate cumulari, & perfrui dijs iratis: posse etiam homines, sicut fuit Regulus, captiuitate, seruitute, inopia, vigilijs, doloribus excruciiari, & emori dijs amicis. Quod si ita esse concedunt, compendio nihil eos prodesse, & coli superfluo consistentur. Nam si virtutibus animi, & probitati vitæ, cuius præmia post mortem speranda sunt, & magis contraria, ut populus disceret, instituerunt, si nihil etiam in his transeuntibus & temporalibus bonis, vel eis quos oderunt nocent, uel eis quos diligunt profunt, ut quid coluntur, ut quid tanto studio colendi requiruntur? Cur laboriosis tristibusque temporibus tanquam offensi abscesserint murmuratur: & propterea Christiana religio conuictis indignissimis læditur? Si autem habent in his rebus, uel beneficij, uel maleficij potestatem, cur in eis affuerit pessimo viro Mario, & optimo vi-

Al. l. M. vij impij simi successus.

L

M

Infra lib. 19. c. 21.

L

Al. l. Vir. Sen. 2.

Psal. 68.

ro Regulo defuerunt. An ex hoc ipsi intelliguntur iniustissimi & pessimi? Quod si propterea magis timendi & colendi putantur, neque hoc putentur. Neque enim minus eos inuenitur Regulus coluisse, quam Marius: nec ideo vita pessima eligenda videatur, quæ magis Mario quam Regulo dii fauisse existimatur. Metellus enim Romanorum laudatissimus, qui habuit quinque filios consulares etiam rerum temporalium felix fuit: & Catilina pessimus oppressus inopia & in bello sui sceleris prostratus infelix, & verissima atque certissima felicitate præpollent boni Deum colentes, à quo solo conferri potest. Illa igitur respublica malis moribus cum periret, nihil dii eorum pro dirigendis vel corrigendis egerunt moribus, ne periret: immo deprauandis & corrumpendis addiderunt moribus, ut periret. Nec se bonos fingant, quæ velut offensi civium iniquitate discesserint, prorsus ibi erant, produntur, conuincuntur, nec subuenire præcipiendo, nec latere tacendo potuerunt. Omitto quod Marius à miserantibus Minturnensibus Maricæ dæ in loco eius commendatus est, ut ei omnia prosperaret, & ex summa reuersus desperatione inco-lumis in urbem duxit, crudelem crudelis exercitum. Vbi quam cruenta, quam incivilis, hostiliq; immanior eius victoria fuerit, eos qui scripserunt, legant, qui scire volunt. Sed hoc ut dixi omitto: nec Maricæ nescio cui tribuo Marij sanguineam felicitatem, sed occultæ potius providentiæ Dei ad istorum ora claudenda, eosq; ab erroribus liberandos, qui non studijs agunt, sed nec prudenter aduertunt. Quia etiam aliquid in his rebus demones possunt, tantum possunt, quantum secreto omnipotentis arbitrio permittuntur: ne magnipendamus terrenam felicitatem, quæ sicut Mario, malis etiam plerumque conceditur, nec eam rursus quasi malam arbitremur etiam in ea multos pios ac bonos vnus Dei veri cultores, inuitis demonibus præpolluisse videamus: nec eosdem immundissimos spiritus, vel propter hæc ipsa bona malave terrena propitiandos, aut timendos existimamus, quia sicut ipsi mali homines in terra, sic et illi non omnia, quæ volunt facere possunt, nisi quantum illius ordinatione sinuntur, cuius plene iudicia nemo comprehendit, iuste nemo reprehendit.

De syllanis actibus, quorum se demones ostentauerunt adiutores. Cap. XLVIII.

Sylla certe ipse, cuius tempora talia fuerunt, ut superiora, quorum vindex esse videbatur, illorum comparatione quæreretur, cum primum ad urbem contra Marium castra mouisset, adeo lata exta immolanti fuisse scribit Linius, ut custodiri se Posthumius haruspex voluerit capitis supplicium subiturus, nisi ea quæ in animo Sylla haberet, dijs iuuantibus impleuisset. Ecce non discesserant adytis arisq; relictis dijs, quando de rerum euentu prædicebant, nihilq; de ipsius Syllæ correctione curabant. Promittebant præcogitando felicitatem magnam nec malam cupiditatem minando frangebant. Deinde cum esset in Asia bellum Mithridaticum gerens, per Lucium Titium ei mandatum est à Ioue quod esset Mithridatem superaturus: & factum est. Ac postea molienti redire in urbem, & suas amicorumque subortas sibi iniurias civili sanguine vlcisci, iterum mandatum est ab eodem Ioue per militem quendam legionis sextæ prius se de Mithridate prænunciasse victoriam: & tunc promittere daturum se potestatem, qua recuperaret ab inimicis rem publicam non sine multo sanguine. Tum per contritus Sylla, quæ forma militi visa fuerit cum ille indicasset eam, recordatus eius est, quam prius ab illo audierat, qui de Mithridatica victoria ab eodem mandata pertulerat. Quid hic responderi potest quare dii curauerint velut felicia ista nunciare, & nullus eorum curauerit Syllam monendo corrigere tanta mala facturum scelestis armis civilibus, qualia non solum fœdarent, sed auferrent omnino rempublicam? Nempe intelliguntur demones, sicut sæpe iam dixi notumque nobis est in literis sacris, resque ipsæ satis indicant negocium suum agere, ut pro dijs habeantur, ut colantur, ut ea illis exhibeantur, quibus ij qui exhibent sociati, vnam pessimam causam cum eis habeant in iudicio Dei. Deinde cum venisset Tarentum Sylla, atque ibi sacrificasset, vidit in capite vitulini iecoris similitudinem coronæ aureæ. Tunc Posthumius haruspex ille respondit, præclaram ei victoriam significari, iusitque ut extis illis solus vesceretur. Postea paruo facto interuallo seruus cuiusdam Lucij Pötij, vati-

Al.
rona
rea
tulini
core
sa.

Al.
mon
nices
gnar

vaticinando clamauit: A Bellona nūcius venio victoria tua est Sylla Deinde adiecit, arsurum esse Capitolium. Hoc cum dixisset, cōtinuo egressus ē castris postera die cōcitatio reuerlus est, & Capitolium arsisse clamauit, arserat autē reuera Capitolium. Quod quidē dēmoni & prouidere facile fuit, & celerrime nunciare. Illud sanē attēde, quod ad causam maxime pertinet, sub qualibus dijs cupiāt esse, qui blasphemam Saluatorem voluntes fideliū à dominatu dēmonum liberantem. Clamauit homo vaticinando, victoria tua est Sylla: atq; vt id diuino spiritu clamasse crederetur, nūciauit etiam aliquid, & prope futurum & mox factū: vnde longe aberat, per quem ille spiritus loquebatur: non tamē clamauit, ab sceleribus parce Sylla quē ille victor tam horrenda commisit, cui corona aurea ipsius victoriæ illustrissimum signum in vitulino iecore apparuit. Qualia signa si dii iusti dare solerent, ac non dēmones impij, profecto illis extis, nepharia totius atq; ipsi Syllæ grauiter noxia mala futura monstrarent. Neq; enim eius dignitati tm̄ profuit illa victoria, quantum nocuit cupiditati. Qua factū est, vt immoderatis inhians & secundis rebus elatus, ac precipitatus, magis ipse periret in moribus, quam inimicos in corporibus perderet. Hęc illi dii vere tristia verēq; lugenda, non extis, non augurijs, non cuiusquā somnio vel vaticinio prænunciabant: magis enim timebant, ne corrigeretur, quā ne vinceretur. Immo vero satis agebant vt victor ciuiū gloriosus, victus atq; captiuus nephandis vitijs, & per hęc ipsas etiam dēmonibus multo obstrictius subderetur.

Quantum maligni spiritus ad flagitia incitent homines, cum in committendis sceleribus quāsi diuinam exempli sui interponunt authoritatem. Cap. XXV.

Illic vero quis non intelligat, quis non videat, nisi qui tales Deos imitari magis eligit, quam diuina gratia ab eorum societate separari, quantum moliantur maligni isti spiritus exemplo suo, velut diuinam authoritatem prebere sceleribus? Quinetiam inquamdam Campaniæ lata planicie, vbi non multo post ciuiles acies nephario prælio cōfixerūt, ipsi inter se prius pugnare vīsi sunt.

Nanq; ibi auditi sunt primū ingentes fragores, moxq; multi se vidisse nunciarunt per aliquot dies duas acies præliari. Quæ pugna vbi destitit, vestigia quoq; velut hominū & equorū quanta de illa constrictione exprimi poterant, inuenerunt. Si ergo veraciter inter se numina pugnarunt, iam bella ciuilia excusentur humana: consideretur tamen quæ sit talium deorū, vel malitia vel miseria. Si autē se pugnasse finxerunt, quid aliud egerunt, nisi vt sibi Romani bellando ciuilitate, tanquā deorum exemplum nullū nephās admittere viderentur? Iam enim cęperant bella ciuilia, & aliqua nephandorum præliorum strages execranda præcesserat. Iam multos mouerat, quod miles quidam dum occiso spolia detraheret, fratrem nudato cadauere agnouit, ac detestatus bella ciuilia & seipsum ibi perimens, fraterno corpori adiunxit. Vt ergo tāti huius mali nimis tēderet, sed armorum scelestorum magis magisq; ardor incretceret, mox hi dēmones, quos illi duos putant & colendos esse venerandos arbitrantur, inter se pugnantes hominibus apparere voluerunt, ne imitari tales pugnas ciuica trepidaret affectio, sed potius humanum scelus diuino excusaretur exemplo. Hac astutia maligni spiritus etiam ludos, vnde multa iā dixi: scenicos sibi dicari sacrariq; iusserunt: vbi deorum tanta flagitia theatricis canticis atq; fabularum actionibus celebrata sunt, vt quis quis eos talia fecisse crederet, & quisquis nō crederet: sed tamen illos libentissime sibi talia velle exhiberi cerneret, securus imitaretur. Ne quis itaque existimaret in Deos cōiuitia potius quam eis dignū aliquid scriptitalise, vbi cunq; illos inter se pugnassee poetæ cōmemorarunt, ipsi ad decipiendos homines poetarum carmina firmauerunt, pugnas vdelicet suas, non solum per scenicos in teatro, verum etiam per seiplos in campo humanis oculis exhibentes. Hęc dicere compulsi sumus, quoniam pessimis moribus ciuium Romanam rempublicam iā antea perditam fuisse, nullamq; remansisse ante aduentum domini nostri Iesu Christi, authores eorum dicere, & scribere minime dubitauerunt. Quā perditionem dijs suis non imputant, qui mala transitoria quibus mali siue in uoluātur, siue euadant, pereunt: & in quibus boni siue viuāt, siue moriantur, perire non

Aug. Tomus Quintus. C 3 pos-

Al. l. Corona aurea in vitulino iecore ostēsa.

L
Al. l. Deorum exemplum bella exartifice.

Al. l. De mones inuicem pugnant.

possunt, Christo nostro imputant: cū Christus noster tanta frequenter pro moribus optimis præcepta contra perditos mores: dij vero ipsorum nullis talibus præceptis egerint aliquid cum suo cultore populo, pro illa republica ne periret, immo eosdem mores velut suis exemplis autoritate noxia, cor rumpēdo egerunt potius vt periret. Quā non ideo, vt arbitror, tunc perisse quisquam iam dicere audebit, quia * Discessere omnes adytis atq; relictis Dij: velut amici virtutibus conuictis hominū offenderentur, quia tot si gnis extorum, auguriorum, vaticiniorum, quibus se tanquam præcios futurorum adiutoresq; præliorum iactare, & commendare gestiebant, conuincuntur fuisse præfentes, qui si verè abscessissent, mitius Romani in bella ciuilia suis cupiditatibus, quam illorū insligationibus exarsissent.

* a. l. Ae
neid. 2.

M

De secretis dēmonum monitis, quę pertinebāt ad bonos mores, cū palā in sacris eorū omnis nequitia disceretur. Cap. XXVI.

QVę cum ita sint, cum palam aperteq; turpitudines crudelitatis mixtę, & opprobria numinum & crimina, siue proditia, siue conficta ipsis exposcentibus, & nisi fierent irascentibus, etiam & statuis solennitatibus cōsecrata illis, & dicata claruerint, atq; ad omnium oculos vt imitāda proponerent, spectanda procefferint, quid est nisi quod ijdem ipsi dēmones, qui se huiusmodi voluptatibus immiscent, immūdos spiritus esse confitentur, qui suis flagitijs & facinoribus, siue indicatis, siue simulatis, eorūque sibi celebratione expetita ab impudentibus, extorta à pudentibus, auctores se vitę scelestę immundęq; testantur? Perhibentur tamen in additis suis, secretisq; penetralibus dare quędam bona præcepta de moribus quibusdam velut electis sacratis suis. Quod si ita est, hoc ipso callidior aduertenda est, & conuincenda malitia spirituum noxiorum.

B Tanta enim vis est probitatis & castitatis, vt omnis vel penē omnis eius laude moueatur humana natura: nec vsque adeo sit turpitudine vitiosa, vt totum amittat sensum honestatis. Proinde malignitas dēmonū nisi alicubi se, quemadmodum scriptum in nostris literis nouimus, transfiguret in angelum lu-

cis, non implet negocium deceptionis. Foris itaque populis celeberrimo strepitu impietas impura circumsonat, & intus paucis castitas simulata vix sonat. Præbentur propatula pudendis, & secreta laudandis. Decus latet, & dedecus patet. Quod malum geritur omnes conuocat spectatores: quod bonum dicitur vix aliquos inuenit auditores. Tanquam honesta erubescēda sint, & inhonesta glorianda. Sed vbi hoc nisi in dēmonum templis? vbi nisi in fallacię diuersorij? Illud enim fit, vt honestiores, qui pauci sunt, capiuntur: hoc autem, ne plures qui sunt turpissimi, corrigantur. Vbi & quando sacra cęlestis audiebant castitatis præcepta, nescimus: ante ipsum tamen delubrum, vbi simulachrum illud locatum conspiciebamus, vniuersi vndique confluentes, & vbi quisque poterat stantes, ludos qui agebantur intentissimi spectabamus, intuentes alternante conspectu, hinc meretriciam pompam, illinc virginem deam, illam suppliciter adorari, ante illā turpia celebrari. Non ibi pudibundos mimos, nullam verecundiosem scenicam vidimus, cūcta obsecnitatis implebantur officia. Sciebatur virginali numini quid placeret, & exhibebatur quod de templo domum matrona doctior reportaret. Nonnullę pudenter auerterebant faciem ab impuris motibus scenicorum, & artem flagitij videre erubescerent furtiua intentione discebant. Homini bus namque verecundabantur, ne audirēt impudicos gestus ore libero cernere: sed multo minus audebant sacra eius, * quam venerabantur casto corde damnare. Hoc tamē palam discendum præbebatur in templo, ad quod perpetrandum saltem secretum quęrebatur in domo. Mirum nimirum si vllus ibi erat pudor mortalium, quo humana flagitia nō libere homines committerent, quę apud Deos etiam religiose discerent, iratos habituri nisi etiam exhibere curarent. Quis enim alius spiritus occulto instinctu nequissimas agit mentes, & instat sciendis adulterijs, & pascitur factis, nisi qui etiā sacris talibus oblectatur, constituens in templis simulachra dēmonum, amans in ludis simulachra vitiorum, susurrans in occulto verba iustitię ad decipiendos etiam paucos bonos, frequentans in aperto inuitamenta nequitię, ad possidendos innumerabiles malos.

C

* Al. llo
quisit de
numine
virginale

D

Al. l. Deo-
mones agi
rare ocul
cultas mē
te siniquā
instinctis

Quanta

Quanta euerfione publicæ disciplinæ Romani dijs fuis placandis facrauerint obfeqna ludorum. Cap. XXVII.

Al. l. Tul
lium in O-
rationib.

Vir grauis & Philofophus Tertullius ædi-
lis futurus, clamabat in auribus ciuitatis,
inter cœtera fui magiftratus officia fibi
Floram matrem ludorum celebritate placan-
dam. Qui ludi tâto deuotius, quanto turpius
celebrari folent. Dicit in alio loco iam con-
ful in extremis periculis ciuitatis, & ludos
per decem dies factos: neq; rem vllam, quæ
ad placandos deos pertineret, prætermiffam:
quafi non fatius erat tales deos irritare tēper-
rantia, quam placare luxuria: & eos honesta
te etiam ad inimicitias prouocare, quam tan-
ta deformitate lenire. Neq; enim grauius fue-
rant quamlibet crudelififima immanitate no-
citur homines, propter quos placabantur,
quam nocebant ipfi, cum vitiofitate fœdifi-
fima placarentur. Quandoquidem vt auertere-
tur, q̄ metuebatur ab hofte in corporibus,
eo modo dij conciliabantur, quo virtus de-
bellaretur in mentibus, qui non opponerentur
defensores oppugnatorib. moenium, nifi
prius fierent expugnatores morum bonorū.

G Hanc talium numinū placationem petulan-
tiffimam, impuriffimam, impudētiffimam,
nequiffimam, immundiffimam, cuius actores
laudanda Romanæ virtutis indoles honore
priuauit, tribu mouit, agnouit turpes, fecit
infames, hanc inquam pudendam veræq; re-
ligioni aduerfandam, & detestandam talium
numinum placationē, has fabulas in deos il-
lecebrosas atq; criminoſas, hæc ignominioſa
deorum facta, fceleratè turpiterq; conficta,
vel fcleratius turpiusq; cōmiſſa, oculis &
aurib. publicis ciuitas tota difcebat: hæc cō-
miſſa, numinib. placere cernebat: & ideo nō
ſolum illis exhibenda, ſed ſibi quoque
imitanda credebatur. Non illud ne-
ſcio quid vel bonum vel ho-
neſtum, quod tam pau-
cis, & tam occultè diceba-
tur:

ſi tamen dicebatur, vt magis ne
innotefceret quam ne non
fieret, timere -
tur.

De Chriſtianæ religionis ſalubritate.
Cap. XXVIII.

A Biſtarum ergo immundiffimarum po-
teſtatum tartareo iugo, & ſocietate pe-
nali erui per Chriſti nomen homines, & in
lucem ſaluberrimæ pietatis ab illa pernicio-
fiſſimæ impietatis nocte transferri quærun-
tur, & murmurant iniqui & ingrati, & illo
nephario ſpiritu altius obſtrictiusq; oppreſ-
ſi, quia populi confluunt ad eccleſias caſta
celebritate, honeſta vtriuſque ſexus discre-
tione: vbi audiant quam bene hic ad tempus
viuere debeant, vt poſt hæc vitam beate ſem-
perque viuere mereantur. Vbi ſancta ſcriptu-
ra iuſtitiaque doctrina, de * ſuperiore loco
in conſpectu omnium perſonante: & qui fa-
ciunt, audiant ad præmium: & qui non fa-
ciunt, audiant ad iudicium. Quo & ſi veniunt
quidam talium præceptorum irriſores, om-
nis eorum petulantia aut repentina immu-
tatione deponitur, aut timore vel pudore cō-
primitur. Nihil enim eis turpe ac flagiti-
oſum ſpectandum imitandumque proponi-
tur, vbi veri Dei, aut præcepta inſinuantur,
aut miracula narrantur, aut dona laudantur,
aut beneficia poſtulantur.

Al. l. Lo-
quitur de
ſuggeſto
ex quo cō-
ſiones ha-
bentur ad
populum.

De abijciendo cultu deorum, cohortatio ad
Romanos. Cap. XXIX.

Hæc potius concupiſce ò indoles Ro-
mana laudabilis, ò progenies Regu-
lorum, Sequolarum, Scipionum, Fabricio-
rum: hæc potius concupiſce, hæc ab illa tur-
piſſima vanitate & fallaciſſima dæmonū ma-
lignitate diſcerne. Si quid in te laudabile na-
turaliter eminet, non niſi vera pietate purga-
tur atq; perficitur, impietate autem * diſper-
gitur & punitur. Nūc iā elige quid ſequaris,
vt non in te, ſed in Deo vero ſine vllō errore
lauderis. Tunc. n. tibi gloria popularis affuit,
ſed occulto iudicio diuinæ prouidentię vera
religio, quam eligeres, deſuit. Expergiſcere,
dies eſt, ſicut experrecta es in quibuldā, de
quorū virtute perfectæ, & pro fide vera, etiā
paſſionib. gloriamur, qui vſquequaq; aduer-
ſus ptates inimiciſſimas conſiſtentes, eaſq;
fortiter moriendo vincentes, ſanguine nobis
hanc patriam peperere ſuo. Ad quā patriam
te inuitamus, & exhortamur, vt eius adijcia-

Al. l. Di-
ſperditur

* Al. l. Lo-
quitur de
numine
virginali

D
Al. l. De-
mones agi-
tate occultas
mētē inſinuant

ris numero civium, cuius quodammodo asy-
lum est vera remissio peccatorum. Non au-
dias degeneres tuos Christo Christianisve
detrahentes, & accusantes velut tempora ma-
la, cum quærant tempora in quibus non sit
quieta vita, sed potius secunda nequitia. Hæc
tibi nunquam, nec pro terrena patria placue-
runt. Nunc iam cælestem arripe, pro qua mi-
nimū laborabis, & in ea veraciter, semperq;
regnabis. Illic. n. tibi non Vestalis focus, non

Lapis Capitolinus, sed Deus vnus & verus, q;
Aen. 1. nec metas rerum, nec tempora ponet, impe-
rium sine fine dabit. Noli deos falsos fallacesq;
requirere abijce potius, atque contem-
ne, in veram emicans libertatem. Non sunt
dij, maligni sunt spiritus, quibus æterna tua
felicitas pœna est: non tam Iuno Troianis à
quibus carnalem originem ducis, arcesvide-
tur inuidisse Romanas, quam isti dæmones,
quos adhuc deos putas, omni generi homi-
nū sedes inuident sempiternas. Et tu ipsa non
parua ex parte de talibus spiritibus iudicasti,
qñ ludis eos placasti, & per quos homines
eisdem ludos fecisti, infames esse voluisti.

*All. De
monio pe-
na est ho-
minū sa-
licitas.*

Patere asseri libertatem tuā aduersus immu-
dos spiritus, qui tuis ceruicibus imposuerant
sacrādam sibi & celebrandam ignominiam
suam. Actores criminum diuinorum remo-
uisti ab honoribus tuis, supplica Deo vero,
vt à te remoueat illos Deos, qui delectantur
criminibus suis, siue veris, q; ignomini osissi-
mum est, siue falsis, quod malitiosissimum
est. Bene, quod tua sponte histrionibus & sce-
nicis societatem ciuitatis patere noluisti, cui
gila plenus, nullo modo his artib. placatur
diuina maiestas, quibus humana dignitas in-
quinatur. Quo igitur pacto deos qui talibus
delectantur obsequijs haberi putas in nume-
ro sanctarum cœlestium potestatum, quum
homines per quos eadem aguntur obsequia,
non putasti habendos in numero qualium-
cunque civium Romanorum? Incomparabi-
liter superna est ciuitas clarior: vbi victoria,
M veritas: vbi dignitas, sanctitas: vbi pax, foelici-
tas: vbi vita, æternitas. Multo minus habet in
sua societate tales deos, si tu in tua tales ho-
mines habere erubuisti. Proinde si ad beatam
peruenire desideras ciuitatem, deuita dēmo-
nū societatem. Indigne ab honestis colūtur,
qui per turpes placantur: sic isti à tua * socie-
tate remoueantur purgatione Christiana,

*All. p. ca
1. 1. 1.*

quomodo illi à tua dignitate remoti sunt no-
tatione censoria. De bonis autem carnalibus,
quibus solis mali perfrui volunt, & de malis
carnalibus quæ sola perpeti nolunt: q; neq;
in his habeant, quam putantur habere isti dē-
mones potestatem: quanquam si haberent,
deberemus potius etiam ista contemnere,
quam propter ista eos colere, & eos colen-
do ad illa quæ nobis inuident peruenire non
posse, tamē nec in istis eos hoc valere quod
hi putant, qui propter hæc eos coli oportere
contendunt: deinceps videbimus, vt hic
fit huius voluminis modus.

D. AVRELII AVGVSTINI
Episcopi ad Marcellinum de Ci-
uitate Dei.

LIBER TERTIVS.

De aduersitatibus quas soli mali metuunt, &
quas semper passus est mundus dum
deos coleret. Cap. I.

Nam satis dictum esse arbitror,
de morum malis, & animorū,
quæ præcipue cauenda sunt,
nihil deos falsos populo cul-
tori suo, quo minus eorū ma-
lorum agere premeretur, subuenire curasse:
sed potius, vt maxime premeret egisse. Nūc
de illis malis video dicendum, quæ sola isti
perpeti nolunt, qualia sunt fames, morbus,
bellum, expoliatio, captiuitas, trucidatio, &
si qua similia, iam in primo libro cōmemo-
rauimus. Hæc enim sola mali deputant ma-
la, quæ non faciunt malos: nec erubescunt
inter bona quæ laudant, ipsi mali esse qui lau-
dant: magisq; stomachantur, si illa mala ha-
beant, quam si malam vitam. Quasi hoc sit
hominis maximum bonū, habere bona om-
nia præter seipsum: sed neq; talia mala, quæ
isti sola formidant, dij eorum quando ab eis
libere colebantur, ne illis acciderent, oblitte-
runt. Cum. n. varijs per diuersa loca tempo-
ribus ante aduentum redemptoris nostri, in-
numerabilibus nonnullisq; etiam incredibi-
libus cladibus genus contereretur humanū,
quos alios quam istos deos mūdus colebat,
excepto vno populo, Hebræo, & quibusdam
extra ipsum populum, vbiq; gratia diui-

C Al. l. Si
villā ma-
lam.

*Notar de infamia de per dona. q; vni tual mente notat de falsa
deos deo xpi. etiam; ita vni vni tual mente notat de falsa
ad deo*

na digni occultissimo, atque iustissimo Dei iudicio fuerunt? Verumne nimium longum faciam, tacebo aliarum vsquequaque gentium mala grauissima: quod ad Romam pertinet, Romanumque imperium tantum loquar, id est, ad ipsam proprie ciuitatem, & quæcunque ille terrarum, vel societate coniunctæ, vel conditione subiectæ sunt quæ sint perpetuæ ante aduentum Christi, cum iam ad eius quasi corpus reipublicæ pertinerent.

D An dii, qui & à Romanis & à Græcis similiter colebantur causas habuerint quibus Illium paterentur excidere. Cap. I I.

al. l. Apollinis, Neptunique seruilè ministrarium in extrinseca Troia

Iliad. 2.

Aen. 5.

Primum ipsa Troia vel Illium, vnde origo est populi Romani: neque enim prætereundum, aut dissimulandum est quod & in primo libro artigi, eosdem habens deos & colens, cur à Græcis victum, captum, atque delectum est? Priamo, inquit, sunt reddita Laomedontæa paterna periuria. Ergo verum est, quod Apollo atque Neptunus eidem Laomedonti mercenarijs operibus seruierunt. Illis quippe promississe mercedem falsumque iurasse perhibetur. Miror Apollinem nominatum diuinatorem in tanto officio laborasse, nescientem quod Laomedon fuerat promissa negaturus. Quamquam nec ipsum Neptunum patrum eius, fratrem Iouis, regem maris decuit ignorari esse futurorum. Nam hunc Homerus de stirpe Aeneæ, à cuius posteris condita Roma est, cum ante illam urbem conditam idem Poeta fuisse dicatur, inducit magnum aliquid diuinantem, quem etiam nube rapuit, ut dicit, ne ab Achille occideretur, cuperetque convertere ab imo: quod apud Virgilium confitetur, structa suis manibus periuræ moenia Troiæ. Nescientes igitur tanti dii Neptunus & Apollo Laomedontem sibi negaturum esse mercedem, structores moenium Troianorum gratis & ingratum fuerunt. Videant ne grauius sit tales deos credere, quam dijs talibus peierare. Hoc enim nec ipse Homerus facile credidit, qui Neptunum quidem contra Troianos, Apollinem autem pro Troianis pugnantem facit cum illo periurio ambo fabula narret offensos. Si igitur fabulis credunt, erubescant talia colere numina. Si fabulis non credunt, non obtemperant Troiana periuria, aut mirentur deos periuria punisse Troiana, amasse Romana.

E

Vnde enim coniuratio Catilinæ in tanta tamque corrupta ciuitate, habuit et eorum grandem copiam, quos manus atque lingua periurio, aut sanguine ciuili alebat. Quid enim aliud toties senatores corrupti in iudicijs, toties populus in suffragijs, vel in quibusque causis, quod apud eum concionibus agebantur, nisi et peierando peccabant? Nam corruptissimis moribus ad hoc mos iurandi seruabatur antiquus, non ut à secularibus metu religionis prohiberentur, sed ut periuria quoque sceleribus ceteris adderentur. F

Non potuisse offendi deos Paridis adulterio quod inter ipsos traditur frequentatum. Cap. I I I.

Nulla itaque causa est, quare dii, quibus ut dicunt, steterat illud imperium, cum à Græcis prævalentibus probentur victi, Troianis peierantibus fingantur irati. * Nec adulterium Paridis, ut rursus à quibusdam defenduntur, victoria vlciscendum censuerint. Athores enim doctoresque peccatorum esse assolent, non vltiores. Urbem Romam, inquit Salustius, sicuti ego accepi, condidere atque habuere initio Troiani, qui Aenea duce profugi, incertis sedibus vagabantur. Si ergo adulterium Paridis vindicandum numina censuerunt, aut magis in Troianis, aut etiam in Romanis puniendum fuit, quia Aeneas mater hoc fecit. Sed quomodo in illo illud flagitium oderat, qui in sua locia venere non oderant, ut alia omittam, quod cum Anchise commiserat, ex quo Aeneam pepererat? An quia illud factum est indignante Menelao, illud autem concedente Vulcano? Dii enim credo non zelant coniuges suas, vsque adeo ut eas etiam cum hominibus dignentur habere cōes, Irri dere fabulas fortassis existimor, nec grauius agere tanti ponderis causam. Non ergo credamus, si placet, Aeneam fuisse Veneris filium. Ecce concedo, si nec Romulum Martis. Si autem illud, cur non & illud? An deos fas est hominibus foeminis, mares autem homines deabus misceri nephas? Dura vel potius non credenda conditio, quod ex iure Veneris in concubitu Marti licuit, hoc in iure suo ipsi Veneri non licere. At vtrunque firmatum est autoritate Romana. Neque enim minus I creditur recentior Cæsari auam Venerem, quam patrem antiquior Romulus Martem.

Al. Nec adulterio Paridis, ut rursus à quibusdam defenditur ut Troiæ desererent succensus rursus.

De

De sententia Varronis, quæ vitile esse dixit, vt se homines ex dijs genitos mentiantur. Cap. IIII.

Dixerit aliquis: Itane tu ista credis? Ego vero ista non credo. Nam & vir doctissimus eorum Varro falsa hæc esse, quæuis nõ audenter neq; fidenter penè, tñ fatetur. Sed vitile esse ciuitatib. dicit, vt se viri fortes etiã si falsum sit ex dijs genitos esse credant: vt eo modo animus humanus velut diuinæ stirpis fiducia gerens, res magnas aggrediendas præsumat audacius, agat vehemetius: & ob hoc impleat ipsa securitate felicius. Quæ Varronis inia expressa vt potui meis verbis, cernis quam latum locũ aperiat falsitati: vbi intelligamus plura iã sacra & quasi religiosa potuisse conungi: vbi putata sunt ciuib. et de ipsis dijs prodesse mendacia. Sed vtrũ potuerunt. Vnus ex concubitu Anchisæ Aeneã parere, vel Mars ex Syluiæ concubitu filiæ Numitoris Romulũ gignere, in medio relinqua mus. Nam pene talis quæstio et de scripturis nostris oboritur qua queritur, vtrũ puaricatores angeli cũ filiabus hominũ concubuerint: vnde natis Gigantibus, i. nimium grandibus ac fortibus viris, tunc terra cõpleta est.

Non probari q̄ dij adulterium Paridis punierint, quod in matre Romuli non vlti sunt. Cap. V.

Proinde ad vtrunque interim modo nostra disputatio referatur. Si. n. vera sunt, quæ apud illos de matre Aenæ, & de patre Romuli lectitantur, quõ possunt dijs adulteria displicere hominũ, quæ in seipsis concorditer fuerunt? Si aut̄ falsa sunt, nec sic quidẽ possunt irasci veris adulterijs humanis, qui et falsis delectantur suis. Huc accedit, qm̄ si illud de Marte non creditur, vt hoc quoque de venere non credatur. Nullo igitur diuini concubitus obtentu matris Romuli causa defenditur. Fuit aut̄ sacerdos Syluia Vestalis, & ideo dij magis in Romanos sacrilegum illud flagitiũ, qui in Troianum Paridis adulteriũ vindicare debuerunt. Nã & ipsi Romani antiqui in stupro detectas Vestales sacerdotes, viuas et defodiabant: adulteras aut̄ scõminas, quãuis aliqua damnatione, nulla tamen morte plecebant, vsque adeo grauius seueriusq;

vindicanda putabant adyta diuina, quam humana cubilia vindicabant.

De parricidio Romuli, quod dij non vindicarunt. Cap. VI.

Aliud adijcio, quia si eousq; peccata hominum illis numinibus displicerent, vt offensi Paridis factõ desertam Troiam ferro igniq; domarent, magis eos cõtra Romanos moueret Romuli frater occisus, quam cõtra Troianos Græcus maritus illius: magis irritaret parricidium nascentis, quam regnãtis adulterium ciuitatis. Nec ad causam quã nunc agimus interest, vtrum hoc fieri Romulus fecerit, q̄ multi impudentia negant, multi pudore dubitant, multi dolore dissimulãt. Nec nos itaque in ea re diligentius requirenda per multorum scriptorum perperis testimonia demoremur. Romuli fratrem palam constat occisum: non ab hostibus, nõ ab alienis: Si aut̄ perpetravit aut imperauit hoc Romulus, magis ipse fuit Romanorum, quam Paris Troianorum caput. Cur igitur Troianis iram deorum prouocauit ille alienæ cõiugis raptor, & eorundem deorum tutelam Romanis inuitauit iste sui fratris extinctor? Si autem illud scelus a factõ imperioq; Romuli alienum est, quoniam debuit vtriq; vindicari, tota hoc illa ciuitas fecit, q̄ tota consensit: & non iam fratrem, sed patrem, quod peius est, occidit. Vterque. n. fuit conditor, vbi alter scelere ablatas non permixtus est esse regnator. Non est, vt arbitror, quod dicatur quid mali Troia meruerit, vt eam dij desererent, quo posset extinguì, & quid boni Roma, vt eam dij inhabitarent, quo posset augeri, nisi quod victi inde fugerunt, & se ad istos quos pariter deciperent, contulerunt? Immo vero & illic manserunt ad eos more suo decipiendos, qui rursus easdem terras habitarent, & hic easdem artes fallaciæ suæ, magis etiam exercendo, maioribus honoribus gloriati sunt.

De euerstone Ilij, quod dux Marij Fimbria excidit. Cap. VII.

Certe enim ciuilibus iam bellis scatenibus, quid miserum commiserat Ilium vt a Fimbria Marianarum partium homine pessimo

peffimo euenteretur, multo ferocius atque crudelius, quam olim à Græcis? Nā tunc & multi inde fugerunt, & multi captiuati saltem in feruitute vixerunt. Porro aut Fimbria prius edictum proposuit, ne cui parceretur: atq; urbem totam cunctosq; in ea homines incendio cremauit. Hoc meruit Ilium, non à Græcis, quos sua irritauerat iniquitate, sed à Romanis, quos sua calamitate propagaue- rat: dijs illis cōmunibus ad hæc repellēda ni-

Ihil iuuantibus, siue, quod verum est, nihil va- lentibus. Nūquid & tunc abscessere omnes, adytis arisq; relictis dijs, quibus illud oppidū steterat, post antiquos Græcorū ignes ruinaf que reparatū? Si autem abscesserant, cām re- quiro: & oppidanorū quidē quanto inuenio meliorem, tātō deteriorē deorum. Illi. n. cō- tra Fimbriā portas clausērant, vt Syllæ serua- rent integram ciuitatē: hic eos iratus incen- dit, vel potius penitus extinxit. Adhuc autem meliorum partium ciuiliū Sylla dux fuit: ad

*All. Syl-
la melio-
riū partiū
quā Ma-
rius.*

huc armis rēpublicā recuperare moliebat. Horū bonorū initiorū nondū malos euētus habuit. Quid ergo melius ciues illius vrbis facere potuerunt? Quid honestius? quid fide- lius? quid Romana parentela dignius, quam meliori causæ Romanorum ciuitatem serua- re, & contra parricidā Romanę reipublicæ portas claudere? Ad hoc eis in quantum exitium versum sit, attendant defensores dēorū. Deseruerint dijs adulteros, Iliumq; flammis Græcorū reliquerint, vt ex eis cinēribus Ro- ma castior nasceretur? Cur & postea deserue- runt eandem ciuitatem Romanis cognatam non rebellantem aduersus Romam nobilem filiam, sed iustiorib. eius patribus fidem cō- stantissimā pijsimamq; seruāntem, eamq; defendendam reliquerunt, non Græcorum viris fortibus, se viro spurcissimō Romanorum? Aut si displicebat dijs partium Syllanarum, cui seruantes urbem miserī portas clausē- rant, cur eidem Syllæ tanta bona promitte- bant, & prenunciabant? An & hinc agno- scuntur adulatores sc̄licium, potius quā in- felicium defensores? Non ergo Ilium ēt tunc

K ab eis, cum euenteretur desertum est. Nā dē- mones ad decipiendum semper vigilantissi- mi, q̄ potuerunt, fecerunt, Euerfis quippe & incēsis omnibus cū oppido simulachris, so- lum Mineruę simulachrum sub tanta ruina tēpli illius, vt scribit Liuius, integrū stetitisse

*All. l. De
mones ad
decipien-
dū vigilā-
tissimi.*

perhibetur. Non vt diceretur, Dijs patrij, quo- rū semper sub numine Troia est, ad eorū lau- dem: sed ne diceretur. Excessere omnes adytis arisq; relictis dijs, ad eorum defensionem. Il- lud. n. posse p̄missi sunt, nō vnde probare nē potētes, sed vnde pręsentes conuincerentur.

An debuērit dijs Iliacis Roma committi.

Cap. VIII.

Dis itaq; Iliacis post Troię ipsius docu- bmentum, qua tandem prudentia Roma custodienda commissa est? Dixerit quispiā, eos Romæ habitare solitos, quādo expugnā- te Fimbria cecidit Ilium. Vnde ergo stetit Mi- neruę simulachrum? Deinde si apud Romā erant, quādo Fimbria deleuit Ilium, fortasse apud Ilium^e erant quando à Gallis ipsa Ro- ma capta & incēsa est. Sed vt sunt auditu acu- tissimi motuq; celerrimi ad vocem anseris cito redierunt, vt saltē capitolum collem, qui remanserat tuerētur. Cęterum ad alia de- fendenda serius sunt redire commōniti.

An illam pacem, quę sub Numę regno fuit, Deos pręstitisse credendum sit. Cap. IX.

Hetiam Numam Pompiliū successo- rem Romuli adiuuissē creduntur, vt toto regni sui tempore pacem haberet, & la- ni portas quę bellis patere assolent, clauder- et: eo merito sc̄licet, quo Romanis multa sacra constituit. Illi vero homini pro tanto ocio gratulandum fuit, si modo id rebus sa- lubribus sc̄lisset impēdere, & perniciosissima curiositate neglecta, Deum verum vera pie- tate perquirere. Nūc autem non ei dii con- tulerunt illud ocium, sed eum minus fortas- se decepissent, si ociosum minime reperis- sent. Quanto enim minus eum occupatum inuenerunt, tanto magis ipsi occupauerunt. **C** Nā quid ille molitur sit, & quibus artibus ta- les Deos, sibi, vel illi ciuitati confociare po- tuerit. Varro prodit. Quod si domino placue- rit, suo diligentius differetur loco. Modo au- tē quia de beneficiis eorum quęstio est, mag- num beneficiū est pax, sed Dei veri benefi- ciū est plerunq; etiam sicut Sol, sicut pluuia viteque alia subsidia super ingratos & ne- quam. Sed si hoc tam magnū bonū dii il-

*All. Pax
indignis
etiam con-
feritur.*

li Romę vel Pompilio contulerunt, cur imperio Romano per ipsa tēpora laudabilia id nunquā postea pręstiterunt? An vtiliora erāt sacra cum instituerentur, quā cū instituta celebrarentur? Atqui tunc nondū erant, sed vt essent, addebantur: postea vero iam erant, q̄ vt prodesse, custodiebātur. Quid ergo est, quod illi quadraginta res: vel, vt alij volunt, trigintanouem anni in tanta pace transacti sunt, regnante Numa: & postea sacris institutis dijsq; ipsis qui eiisdē sacris fuerant inuitati iā pręsidibus atq; tutoribus vix post tā multos annos ab vrbe cōdita vsq; ad Augustum vnus pro magno miraculo cōmemoratur annus post primum bellum Punicum, quo belli portas Romani claudere potuerūt

al. l. Pax
43. vel
39. anno
rum sub
Numa.

An optandū fuerit, quod tanta bellorū rabie Romanorū augeretur imperiū, cū eo studio, quo sub Numa auctum est, & quietum esse potuit & tutum. Cap. X.

AN respondent, quod nisi asiduis sibi que continuo succedentibus bellis Romanam imperium tam longe lateque non posset augeri, & tam grandi gloria diffamari? Idonea vero causa, vt magnum esset imperium cur esse deberet inquietum. Nonne in corporibus hominum satius est modicā staturam cū sanitate habere, quā ad molem aliquā gigantēā perpetuis afflictionibus peruenire, nec cū perueneris requiescere, sed q̄ to grandioribus membris, tanto maioribus agitari malis? Quid autem mali esset, ac non potius plurimum boni, si ea tempora perdu-

Al. l. Regū primorū stitua.

aene. 8.

rarent: quę perstrinxit Salustius, vbi ait, Igitur initio reges, nam in terris nomen imperij id primum fuit, diuersi pars ingenium, alij corpus exercebant: etiam tum vita hominum sine cupiditate agitabatur, sua cuiq; satis placebant. Aut vt tam multum augeretur imperium debuit fieri quod Vergilius detestatur, dicens: Deterior donec paulatim ac decolor ætas, Et belli rabies, & amor successit habendi? Sed plane pro tantis bellis susceptis & gestis iusta defensione Romanorum est: quod irruentibus sibi importunē inimicis resistere cogebat: non auaritas adipiscendę laudis humanę, sed necessitas tuendę salutis & libertatis. Ita fit plane. Nam postquam res eorum sicut

scribit ipse Salustius, legibus, moribus, agris aucta, satis prospera, satisq; pollens videbatur sicuti pleraq; mortaliū habentur, inuidia ex opulentia orta est. Igitur reges populiq; finitimi bello eos tentare, pauci ex amicis auxilio esse. Nam ceteri metu percussi longe a periculis aberant. At Romani domi militię que intenti, festinare, parare, alius aliū hortari, hostibus obuā ire libertatem, patriam, parētesq; armis tēgere. Post vbi pericula virtute propulerant, socijs atq; amicis auxilia portabant, magisq; dandis quam accipiendis beneficijs amicitias parabant. Decenter his artibus Roma creuit. Sed regnante Numa vt tam longa pax esset, vtum irruerant improbi, belloq; tentabant, an nihil eorum fiebat, vt posset pax illa persistere? Si enim bellis etiam tam Roma lacescebatur, nec armis arma obuia ferebātur: quibus modis agebatur vt nulla pugna superari, nullo Martio impetu terri sedarentur inimici: his modis sepe ageretur vt semper Roma clausis lani portis pacata regnaret. Quod si in potestate non fuit: non ergo Roma pacem habuit, quādiu dij eorum, sed quādiu homines finitimi circumquaq; voluerunt: qui eam nullo bello prouocauerunt: nisi forte dij tales etiam id homini vendere audebant, quod alius homo voluit siue noluit. Inter est qui dem iam vitio proprio malas mentes: quate nus sanantur isti demones vel terrere vel excitare. Sed si semper hoc possent, nec aliud secretiore ac superiore potestate contra eorum conatum sæpe aliter ageretur, semper in potestate haberent pacem, bellicasq; victorias, quę semper ferē per humanorum animorum motus accidunt.

De simulachro Cuman Apollinis, cuius fletus creditus est cladē Græcorum, quibus opitulari non poterat, iudicare. Cap. XI.

QVas tū plerunq; contra eorum fieri voluntatem non solū fabulę multa mentientes, & vix veri aliquid vel indicantes, vel significantes, sed etiam ipsa Romana confitetur historia. Neque enim aliunde Apollo ille Cumanus, cū aduersus Achęos regemque Aristonicum a Romanis bellaretur, quadriduo fleuisse nunciatus est: quo prodigio haruspices terri, cum id simula-

Al. l. C. mana.

Al. l. C. voluum Tarq. nio ex sum.

mulachrū in mare putauissent esse proijcien-
dum. Cumani senes intercesserunt atque re-
tulerunt tale prodigium, & Antiochi & Per-
sidis bello in eodem apparuisse figmento. Et
quia Romanis feliciter prouenisset, ex Sena-
tusconsulto eidē Apollini sua dona esse mis-
sa testati sunt. Tunc vero peritiores acciti ha-
ruspices responderunt, simulachri Apollinis
fletum ideo prosperū esse Romanis, quoniā

*Al. l. Cu-
mana.*

* Cumā colonia Græca esset, suisq; terris,
vnde accitus esset, ipsi Græciæ luctū & cla-
dem Apollinem significasse plorātem. Deinde
mox regem Aristonicum victū & captū
esse nunciatum est, quem vinci utique Apol-
lo nolebat & dōlebat: & hoc sui lapidis etiā
lachrymis indicabat. Vnde non vsquequaq;
incongrue, quauis fabulosis, tñ veritatis si-
milibus mores dæmonum describuntur car-
minibus Poetarum. Nam Camillam Diana
doluī apud Virgilium: & Pallantem moritu-
rum Hercules fleuit. Hinc fortassis & Numa
Pompilius pace abundans: sed quo donante
nesciens, nec requirens, cum cogitaret otio-
sus, quibusnam dijs tuendam Romanam sa-
lutem regnumq; cōmitteret: nec verum illū,
atque omnipotentem summum Deū curā
opinaretur ista terrena, atque recoleret Tro-
ianos Deos, quos Aeneas aduexerat: neque
Troianū neq; Lauiniensē ab ipso Aeneā con-
ditum regnum diu cōseruare potuisse, alios
prouidendo existimauit, quos illis priorib;
siue qui cum Romulo iam Romam trāsie-
rant, siue quandoque Alba euerfa fuerant trā-
saturi, vel tanquam fugitiuis custodes adhi-
beret, vel tanquam inualidis adiutores.

Quantos sibi Deos Romani præter constitu-
tionem Numę adiecerint, quorum eos nu-
merofitas nihil iuuerit. Cap. XII.

Nec his sacris tñ Roma dignata est esse
contenta, quæ tam multa illic Pompi-
lius constituerat: nam ipsius summum tem-
plum nondū habebat Iouis. Rex quippe Tar-
quinius ibi Capitolium fabricauit. Aescula-
pius autem ab Epidaurō abiuit Romā, vt pe-
ritissimus medicus in vrbe nobiliss ima, arte
gloriosus exerceret. Mater autē Deorum, nescio
vnde nata Prænestinum montē infedit.
Indignum. n. erat, vt cum eius filius iam colli
Capitolino p̄sideret, adhuc ipsa in loco igno-

*Al. l. Capi-
tolium à
Tarqui-
nio extru-
ctum.*

bili latitaret. Quæ tñ si omnium deorum ma-
ter est, non est secuta solum Romam quosdā
filios suos, verum & alios præcelsit etiam se-
cuturos. Miror sanē si ipsa peperit Cynocephalum,
qui longe postea venit ex Aegypto. Vtrum et
Dea Febris ex illa nata sit, viderit Aesculapius
pronepos eius. Sed vnde unquam nata sit, non
opinor audebunt eam ignobilē dicere dij peregrini
deam ciuem Romanā. Sub hoc tot deorum præsidio,
quos numerare quis potest, indigenas & alienigenas,
coelestes terrestres, infernos, marinos, fontanos,
fluuiales: & vt Varro dicit, certos atq; incertos,
in omnibusq; generibus deorum, sicut in animalibus
mares & feminas? Sub hoc ergo tot deorum præsidio
constituta Roma, non tam magnis & horrendis cladibus,
quales ex multis paucas commemorabo, agitari
affligiq; debuit. Nimis. n. multos deos grādi
fumo suo, tanquam signo dato ad tuitionem
congregauerat: quibus templa, altaria, sacrificia,
sacerdotes instituendo atq; præbendo: summū
verum Deū, cui vni hæc rite gesta debentur,
offenderet. Et felicior quidem cū paucioribus
vixit. Sed quāto maior facta est, sicut nauis
nautas, tāto plures adhibēdos putauit: credo
desperans pauciores illos, sub quib; in cōparatione
peioris vitæ melius vixerat, non sufficere ad
opitulandum granditati suæ. Primo. n. sub
ipsis regibus excepto Numa Pompilio de quo iam
supra locutus sum, quātum malum discordios
certaminis fuit, quod fratrem Romuli coegit occidi?

Al. l. I.

A

*Al. l. Dij
coyti, at-
que incer-
ti.*

B

Quo iure, quo foedere Romani obtinere,
prima coniugia. Cap. XIII.

Quomodo nec Iuno, quæ cū Ioue suo
iam fouebat Romanos rerum dominos
gentemq; togatam, nec Venus ipsa Aeneadas
suos potuit adiutare: ut bono & æquo
more coniugia mererentur, cladesque
tanta irruit huius inopię, ut ea dolo raperēt,
moxq; compellerentur pugnare cum soce-
ris, & miseræ feminae nondum ex iniuria ma-
ritis conciliata, iam parentum sanguine do-
tarentur. At enim uicerunt in hac conflictatione
Romani uicinos suos. Quantis & quā multis
utrinque vulneribus ac funeribus, tā propin-
quorum quā consinium ista uictoria cōstitērunt?
Propter unum Cæsarem so-
cerum,

cerum, & unum generum eius Pompeium: iam mortua Cæsaris filia uxore Põpeij, quanto & quàm iusto doloris instinctu, Lucanus exclamat: Bella per Emathios plus quam ciuilia campos: Iusq; datum scelere canimus. Vicerunt ergo Romani, vt strage focerorũ manibus cruentis ab eorum filiabus amplexus miserabiles extorquerent: nec illæ audent flere patres occisos, ne offenderet victores maritos: quæ adhuc illis pugnantibus, pro quibus facerent vota, nesciebant. Talibus nuptijs populum Romanum non Venus, sed Bellona dotauit, aut fortassis Alecto illa infernalis furia, iam eis fauente Iunone, plus in illos habuit licentiæ, quam cum eius precibus cõtra Aeneam fuerat excitata: Andromache foelicus captiuata est quã illa coniugia Romana nupserunt: licet seruiles, tamen post eius amplexus nullum Troianorum Pyrrhus occidit. Romani autem focereros interficiebant in prælijs, quorum iam filias amplexabantur in thalamis. Illa victoria subdita, dolere tantum suorum mortem potuit, non timere. Illæ sociatæ bellantibus, parentũ suorum mortes procedentibus viris timebant, redeuntibus dolebant, nec timorem habentes liberum, nec dolorem. Nam propter interitum ciuium, propinquorum, fratrum, parentum, aut pie cruciabantur, aut crudeliter lætabantur victorijs maritorum. Huc accedebat quod vt sunt alterna bellorum, aliqua parentum ferro amiserunt viros, aliaque vtrorumque ferro & parentes & viros. Neque enim & apud Romanos parua fuerunt illa discrimina. Siquidem ad obsidionem quoque peruentum est ciuitatis, clausisq; portis se tuebantur. Quibus dolo apertis admissisque hostibus intra mœnia, in ipso foro scelerata & nimis atrox inter generos focerorsq; pugna commissa est. Et raptores illi etiam superabantur & crebro fugientes intra domos suas, grauius foedabant pristinas, quamuis & ipsas pudeadas lugendasq; victorias. Hic. n. Romulus de suorum iam virtute desperans, Iouem rogauit vt itarent, atque ille hac occasione nomen Statoris inuenit. Nec finis esset tanti mali, nisi raptæ illæ laceratis criminibus emicarent, & prouolūtę parentibus iram eorum iustissimam, non armis victricibus, sed supplici pietate sedarent. Deinde T. Tatium regem Sabinorum, socium regni Romulus

ferre compulsus est, germani confortis impatiens: sed quando & istum diu toleraret, qui fratrem geminumq; non pertulit? Vnde & ipso interfecto, vt maior Deus esset, regnum solus obtinuit. Quæ sunt ista iura nuptiarum, quæ irritamenta bellorum, quæ fœdera germanitatis, affinitatis, societatis, diuinitatis? Quæ postremo sub tot dijs tutoribus iura ciuitatis? Vides quanta hinc dici & quam multa possent, nisi quæ superflua nostra curare intentio, & sermo in alia festinaret.

De impietate belli, quod Albanis Romani intulerunt, & de victoria dominandi libidine adepta. Cap. XIII.

Quid deinde post Numam sub alijs regibus? Quanto malo, non solum suo, sed etiam Romanorum, in bellũ Albani prouocati sunt, quia videlicet pax Numæ tam longa viuerat, quam crebræ strages Romani Albanisq; exercitus fuerunt, & vtriusque * motio ciuitatis? Alba nanq; illa, quæ filius Aeneæ creauit Ascanius, Romæ mater propior ipsa quam Troia à Tullo Hostilio rege prouocata confligit. Confligens autem & afflictæ est & afflixit, donec multorũ tederet pari defectio certaminum. Tunc euentum bellũ de Tergeminis hinc atque inde fratribus placuit experiri: à Romanis tres Horatij, ab Albanis autem tres Curiatij processerunt, à Curiatij tribus duo Horatij, ab vno autem Horatio tres Curiatij superati & extincti sũt. Ita Roma extitit victrix, ea clade etiã in certamine extremo, vt de sex viuis vnus rediret domum. Cui damnum in vtrisque? Cui luctus nisi Aeneæ stirpi, nisi Ascanij posteris, nisi proli Veneris, nisi nepotibus Iouis? Nam & hoc plus quam ciuile bellum fuit, quando filia ciuitas cum ciuitate matre pugnavit. Accessit aliud huic Tergeminorũ pugna vltimæ atrox atq; horrendum malum. Nam vt erant ambo populi prius amici, vicini quippe atque cognati, vni Curiatorum despõsata fuerat Horatorum soror: hæc postea quã sponsi spolia in victore fratre conspexit, ab eodem fratre quoniam fleuit, occisa est: Humanior huius vnus foemine, quam vniuersi populi Romani mihi videt fuisse affectus. Illa quem virum iam fide media retinebat, aut forte etiam ipsum fratrem dolens, qui eũ

occi-

Al.
neid.

L
Al. l. Com
mãstio.

Al.
l. i.
caus.
li c.
Alba

Al.
do i.
ran.
mic.

M

Al.
dia

occiderat, cui sororem promiserat, puto quod non culpabiliter fleuerit. Vnde enim apud Virgilium pius Aeneas laudabiliter dolet, hostem etiam sua peremptum manu. Vnde Marcellus Syracusanam ciuitatem recolens, eius paulo ante culmen & gloriam sub manus suas subito concidisse, communem cogitans conditione flendo miseratus est. Quo so ab humano impetremus affectu, vt femina sponsum suum a fratre suo peremptum sine crimine fleuerit, si viri hostes a se victos etiam cum laude fleuerit. Ergo sponso a fratre illatam mortem quando femina illa flebat, tunc se contra matrem ciuitatem tanta strage bellasse, & tanta hinc & inde cognati cruoris effusione, vicisse Roma gaudebat. Quid mihi obtenditur nome laudis, nomenque victorie? Remotis obstaculis infanæ opinionis, facinora nuda cernantur, nuda penitentur, nuda iudicentur. Causa dicatur, Alba sicut Troiæ adulterium dicebatur. Nulla talis, nulla similis inuenitur. Tantum vt desides mouet Tullus in arma viros, & iam desueta tunc in phis, Agmina. Illo itaque vitio tantum scelus perpetratum est socialis belli atq; cognati. Quod vitium Salustius magnum transeunter attingit. Cum enim laudans breuiter antiquiora, commemorasset tamen, quando vita hominum sine cupiditate agitabatur, & sua cuique satis placebant. Postea vero, inquit, quam in Asia Cyrus, in Græcia Lacedæmonij, & Athenienses cepere vrbes atque nationes subigere, libidinem dominandi causam belli habere, maximam gloriam in maximo imperio putare, & cetera quæ ipse instituerat dicere. Mihi huc vsque satis sit eius verba posuisse. Libido ista dominandi magnis malis agitatur, & conterit genus humanum. Hac libidine Roma tunc victa, Albam se vicisse triumphabat, & sui sceleris laudem gloriam nominabat. Quoniam laudatur, inquit, scriptura nostra, peccator in desiderijs anime lux, & qui iniqua gerit benedicatur: Fallacia agitur tegmina, & deceptorie dealbationes auferantur a rebus: vt lyncero inspicatur examine. Nemo mihi dicat magnus ille atq; ille, quia cum illo & illo pugnavit, & vicit. Pugnavit etiam gladiatores, vincunt & ipsi; habet præmia laudis, & illa crudelitas. Sed puto esse fatius cuiuslibet inertie pœnas uere, quem illorum armorum gloriam que-

rere. Et tamen si in arenam procederent pugnaturo inter se gladiatores, quorum alter filius, alter pater esset, tale spectaculum quis ferret, quis non auferet? Quomodo ergo gloriosum alterius matris, alterius filij ciuitatis inter se armorum potuit esse certamen? An ideo diuersum fuit, quod arena vlla non fuit, & latiores campi non duorum gladiatorum, sed in duobus populis multorum funeribus implebatur? Nec amphitheatro cingebatur illa certamina, sed vniuerso orbe. Et tunc viuus & posteris quousque ista fama porrigitur, impium spectaculum præbebatur. Vim tamen patiebantur studijs suis diu illi præfides imperij Romani & talium certaminum tanquam theatrici spectatores, donec Horationum soror propter Curiatios tres peremptos, etiam ipsa tertia ex altera parte fraterno ferro duobus fratribus adderetur, ne minus haberet mortuum etiam Roma quæ vicerat. Deinde ad fructum victoriæ Alba subuersa est. Vbi post Ilium, quod Græci euerterunt, & post Lauinium, vbi rex Latinus Aeneam regem peregrinum atque fugitiuum constituerat, tertio loco habitauerant numina illa Troiana. Sed more suo etiam inde iam fortasse migrauerant, ideo deleta est. Discesserant videlicet omnes. adytis arisque relictis dii, quibus imperium illud steterat. Discesserant sane ecce iam tertio, vt eis quarta Roma prouidentissime crederetur. Displuerat & Alba, vbi Amulius expulso fratre: & Roma placuerat, vbi Romulus occiso fratre regnauerat. Sed antequam Alba dirueretur, transfusus est in quiunt, populus eius in Romam, vt ex vtraque vna ciuitas fieret. Esto ita factum sit, vrbs tamen illa, Ascanij regnum & tertium domicilium Troianorum deorum ab vrbe filia mater euerfa est. Vt autem belli reliquie duobus populis vnum facerent miserabile coagulum, multus ante fusus vtriusque sanguis fuit. Quid iam singulatum didicam sub ceteris regibus toties eadem bella renouata: quæ victorijs finita videbantur, & tantis stragibus iterum atque iterum confecta: iterum iterumque post foedus & pacem inter generos, & eorum stirpem posterosque repetita? Non paruum iudicium calamitatis huius fuit quod portas belli nullus clausit illorum. Nullus ergo illorum sub tot dijs præsidibus in pace regnavit.

Qualis

Al. Aeneid. 10.

Al. Nihil suffra causa belli contra Alb. 1105.

Al. Libido imperandi perniciosa.

Al. Gladiatores

C

Aene. 2.

D

Qualis Romanorum regum vita atque exitus fuerit. Cap. XV.

Ipsorum autem regum qui exitus fuerunt? De Romulo viderit adulatio fabulosa, qua perhibetur receptus in celum. Viderint quidam scriptores eorum, qui eum propter ferocitatem à Senatu disceptum esse dixerunt, subornatumque nescio quem Iulium Proculum, qui eum sibi apparuisse diceret, eumque per se populo mandasse Romano, ut inter numina coleretur, eoque modo populi qui contra Senatum intemescere ceperat repressum atque sedatum. Ac

Al. l. Solis naturalis defectio, sub Romuli interitum.

ciderat enim & solis defectio, quam certa ratione sui cursus affectam imperita nesciens multitudo, meritis Romuli tribuerat. Quasi vero si luctus ille solis fuisset, non magis iocredi deberet occisus, ipsumque scelus auersione enim diuini luminis indicatum. Sicut reuera factum est, cum dominus crucifixus est crudelitate atque impietate Iudeorum. Quam solis obscuracionem non ex canonico Iudeorum cultu accidisse, satis ostendit, quod tunc erat Pascha Iudeorum. Nam plena Luna Pasche solennitas agitur. Regulatis autem solis defectio non nisi Luna sine, contingit. Satis &

Mat. 27.

Cicero illam inter Deos Romuli receptionem putatam magis significat esse quam factam, quādo & laudans eum in libris de republica Scipionisque sermone: Tantum est, inquit, consecutus, ut cum subito sole obscurato non comparuisset, deorum in numero collatus putaretur: quā opinione nemo unquam mortalis assequi potuit, sine eximia virtutis gloria. Quod autem dicit eum subito non comparuisse, profecto ibi intelligitur, aut violentia tempestatum, aut cædis facinorisque secretum. Nam & alij scriptores eorum, defectio solis addit et subito tempestatem, que profecto, aut occasionem sceleris prebuit, aut Romulum ipsa consumpsit. De Tullo quippe etiam Hostilio, qui tertius à Romulo rex fuit, qui & ipse fulmine absumptus est, dicit eisdem libris idem Cicero, propterea & istum non creditum inter Deos receptum tali morte, quia fortasse quoniam in Romulo probatum, id est, vilefacere, si hoc & alteri facile tribueretur. Dicit etiam aperte in inuestigatis: illum qui hanc urbem condidit, Romulum, ad Deos immortales benevolentia fama que sustulimus: ut non vere factum, sed

Al. l. Romulus, inter Deos humano consilio relictus.

propter merita virtutis eius benevolentia factum diffamatumque monstraret. In Hortensio vero dialogo cum de solis canonicis defectioibus loqueretur: ut easdem, inquit, tenebras efficiat, quas effecit, in interitu Romuli qui in obscuratione solis est factus. Certe hic minime timuit hominis interitum dicere, quod disputator magis quam laudator fuit. Ceteri autem reges populi Romani excepto Numa Pompilio, & Anco martio, qui morbo interierunt quam horrendos exitus habuerunt. Tullus ut dixi Hostilius victos & euerfor Albæ, cum tota domo sua fulmine concrematus est Prius Tarquinius per sui decessoris filios intereptus est. Seruius Tullius generi sui Tarquinij superbi, qui ei successit in regnum nefario scelere occisus est. Nec discessere adytis arisque relictis diis, tanto in optimum illius populi regem parricidio perpetrato, quos dicunt ut hoc miserę Troie facerent, eamque Grecis diruendam exurendamque relinqueret, adulterio Paridis fuisse commotos. Sed insuper interfecto à se socero, Tarquinius ipse successit. Hunc illi diis nefarium parricidium soceri interfectione regnantem, insuper multis bellis victoribusque gloriantem, & de bello rum manibus Capitolium fabricantem, non abscedentes, sed præfentes manentesque videntur, & regem suum Iouem in illo altissimo templo, hoc est in opere parricide, sibi præsidere atque regnare perpessi sunt. Neque enim adhuc innocens Capitolium struxit, & postea malis meritis urbe pulsus est, sed ad ipsum regnum in quo Capitolium fabricaret immanissimum sceleris perpetratione peruenit. Quod uero eum Romani regno postea depulerunt ac secluserunt menibus ciuitatis, non ipsius de Lucretiæ stupro, sed filij peccatum fuit, illo non solum nesciente, sed etiam absente commissum. Ardeat ciuitas tunc oppugnabatur, & pro populo Romano bellum gerebatur: nescimus quid faceret, sed ad eius noticiam flagitium filij deferretur. Et tamen inexplorato eius iudicio & inexperto, ei populus ademit imperium: recepto exercitu, a quo deseri iussus est, clauis deinde portis non sunt passi intrare redeuntem. At ille post bella grauissima, quibus eodem Ro. concitatis finitimis attriuit, postea quam desertus ab eis quorum fidebat auxilio, regnum recipere non valuit, in opido Tusculano Romæ vicino, quatuordecim, ut fertur, annos

Al. l. Tullus.

Al. l. Diis scelerum spectatores et fautores.

D

Al. l. Tullus quinque ex pulso.

Al. l. pr.

annos priuatam vitam quietus habuit, & cū vxore conuenit, optabiliore fortassis exitu q̄ focer eius generi sui facinore, nec ignorāte filia, sicut perhibetur extinctus. Nec tamē istum Tarquinium Ro. crudelem, aut scelera tum, sed superbum appellauerūt, fortassis regios eius factus alia superbia nō ferentes. Nā scelus occisi ab eo foceri optimi regis sui vī que adeo contempserunt, vt eum regem suū facerēt, vbi miror si nō scelere grauiore mercedem tantā, tanto sceleri reddiderūt, nec discessere ad vniuersū arisq; relictis dii. Nisi forte q̄ piā sic defendat istos Deos, vt dicat eos ideo māsisse Romæ quo possēt Romanos magis punire supplicis q̄ beneficiis adiuuare, sed uicētes eos vanis victoriis, & bellis grauisimis cōterētes. Hæc fuit Romanorū vita sub regibus laudabili tpe illi? Reip. vsq; ad expulsio nem Tarquini Superbi per ducentos ferme & quadraginta, & tres annos, cū illæ omnes victoriæ tam multo sanguine, & tantis emptæ calamitatib. vix illud imperium intra viginti ab vrbe miliaria dilatauerint. Quantum spatium absit vt saltem ab alicuius Getulæ ciuitatis nunc territorio comparetur.

De primis apud Ro. consulibus, quorum alter alterum patria pepulit, moxque Romæ post atrocissima parricidia a vulnerato hoste vulneratus interiit.

Cap. XVI.

Hic temporis adiciamus etiam tempus illud, quousque dicit Salustius, æquo & modesto iure agitatū, dum metus à Tarquinio & graue bellum cum Etruria positū est. Quandiu. n. Etrusci Tarquinio redire in regnum conanti opitulati sunt, graui bello Roma cōcussa est. Iō dicit æquo & modesto iure gestam Remp. metu premente, nō persuadente iustitia. In quo breuissimo tpe q̄ su nestus ille annus fuit, quo * primi conules creati sunt, expulsa regia potestate. Annum q̄ppe suū non cōpleuerunt. Nam Iunius Brutus exonoratum eiecit vrbe collegam Lucium Tarquinium Collatinum. Deinde mox ipse in bello cecidit, mutuis cum hoste vulneribus, occisis a seipso primitus filiis suis, & vxoris suæ fratribus, quod eos pro restituendo Tarquinio coniurasse cognouerat.

Quod factum Virgilius postea quam laudabiliter commemorauit, continuo clementer exhorruit. Cum n. dixisset: Natosq; pater nō ua bella mouentes, Ad poenam pulchra pro libertate vocabit. Mox deinde exclamauit, & ait: Infelix vtcūq; ferent ea * facta minores. Quomodolibet, inquit, ea facta posteriferant, i. preferant & extollant, qui filios occidit infelix est. Et tanq̄ ad consolandum infelicē, subiunxit: Vicit amor patriæ, laudumq; immensa cupido. Nonne in hoc Bruto, qui & filios occidit, & a se percusso hoste & filio Tarquini & mutuo percussus superiure re nō potuit, eique potius ipse Tarquinius superiuit, Collatini collegæ vī innocentia vindicata, qui bonus ciuis hoc Tarquinio pulso passus est, qd̄ tyrannus ipse Tarquinius? Nā & idem Brutus cōsanguineus Tarquini fuit se peribet. Sed Collatinum videlicet similitudo nominis prescit, quia ēt Tarquinius vocabat. Mutare ergo nomen, non patriam cogere. Postremo si in eius nomine hoc vocabulum minus esset, L. Collatinus tantummodo vocaret. Sed iō non amisit qd̄ sine vllō detrimento posset amittere, vt & honore primus cōsul, & ciuitate bonus ciuis carere iuberet. Et iam ne ista est gloria Iunii Bruti detestanda iniquitas, & nihilo vtilis Reip? Et ēt ne ad hæc perpetranda, Vicit amor patriæ, laudumque immensa cupido? Iam expulso vtiq; Tarquinio tyranno, cōsul cum Bruto creatus est maritus Lucretiæ Lucius Tarquinius Collatinus, q̄ iuste populus mores in ciue, non nomen attendit, q̄ iniuste Brutus collegā primæ ac nouæ illius potestatis, quem posset, si hoc offendebatur nomine tantum priuare, & patria priuauit & honore. Hæc mala facta sunt, hæc aduersa acciderunt, qn̄ in illa Rep. æquo & modesto iure agitatū est: Lucretius quoque qui in locum Bruti fuerat surrogatus, morbo antequam idem annus terminaretur, absumptus est. Ita Publius Valerius qui successerat Collatino, & Marcus Horatius, qui pro defuncto Lucretio susceptus fuerat, annum illum funereum atque Tartareum, qui cōsules quinq; habuit, cōpleuerunt: Quo anno consulatus ipsius nouum honorem ac potestatem auspiscata est Ro. Resp. tunc iam diminuto paululum metu, non quia bella conqueuerant, sed quia non tam graui pondere vrgebant. Finito scilicet tempore, quo Aug. Tomus quintus D æquo

Aenei. 6.

a. l. f. a.

C

Bruti ergo Collatini iuriam

D

Funeffus primus libertatis annus.

All. Tul.

All. Dii
Celerum
Deffato
res et fas
orei.

I. T. ar
inij ex
lfo.

a quo & modesto iure agitatum est, secuta sunt quæ idem Salust. breuiter sic explicat. Deinde seruili imperio patres plebem exercere, de vita, atque tergo, regio more confulere agro pellere, & cæteris expertibus soli in imperio agere. Quibus agitata sæuitiis, & maxime scenore oppressa plebs, cū a sidiuis bellis tributum & militiam simul toleraret, armata montem sacrum arque Auentinum insedit, Tumque tribunos plebis & alia sibi iura parauit, discordiarum & certaminis vtriusq; finis fuit secundum bellū Punicum.

Post initia consularis imperii quibus malis vexata fuerit Ro. Respublica diis non opitulantibus quos colebat.

Cap. XVII.

F Viditaque ego tātas moras vel scribēs patiar, vel lecturis asseram? Quam misera fuerit illa Respublica, tam longa etate p tot annos vsque ad secūdū bellum Punicū, bellis forinsecus inquietare non desistentib. & intus discordiis seditionibq; ciuilib. a Salustio breuiter intimatum est. Prōinde victoriæ illæ non solida beatorum gaudia fuerūt, sed inania solatia miserorum, & ad alia atq; alia terribilia mala subeunda illecebrosa inuitamēta minime quietorum. Nec nobis q̄ hæc dicimus, boni Romani prudētesq; succēseant, q̄ quam de hac re nec petēdi sint nec monendi, q̄ eos minime succensuros esse certissimum est. Neq; n. grauius vel grauiora dicimus authorib. eorum, & stylo & ocio multū impares. Quib. tñ ediscēdis & ipsi elaborauerūt, & filios suos elaborare cōpellūt.

G Qui aut succensent, q̄ me ferrent, si ego dicerem, qd̄ Salust. ait? Plurimæ turbę seditiones & ad postrenum bella ciuilia orta sunt, dum pauci potentes, quorū in gratiā pleriq; concesserant sub honesto patrū aut plebis nomine dñationes affectabant, boniq; & mali ciues appellati, non ob merita in Remp. in cesserāt oib. pariter corruptis, sed uti quisq; locupletissimus & iniuria validior, q̄ pñtia defendebat, pro bono ducebatur. Porro illi scriptores historiæ ad honestā libertatem p̄tinere arbitrati sunt, mala ciuitatis propriæ non tacere, quam multis locis magno præconio laudare compulsi sunt, cum aliā veriorum quo ciues æterni legēdi sunt non habe-

rent, quid nos facere cōuenit, quorum spes quanto in Deo melior & certior, tanto maior dēt esse libertas. cū mala pñtia Christo nostro imputant, ut infirmiores imperitioresq; mentes alienetur ab ea ciuitate, in qua sola iugiter foeliciterq; viuēdum est? Nec in Deos eorū horribiliora nos dicimus, q̄ eorum identidē auctores, quos legunt & p̄dicant, q̄ quidem & ex ipsis quæ diceremus accepimus, & nullo modo dicere, vel talia, vel cuncta sufficimus. Vbi erant ergo illi dii, qui p̄p̄ exiguā fallacemq; huius mundi felicitatem colendi existimant, cum Ro. qb. se colendos mendacissima astutia venditabāt, tantis calamitatib. vexarent? Vbi erant q̄ Valerius consul, & ab exulib. & seruis in cēsum Capitolium cum defensaret occisus est? Faciliusq; ipse prodesse potuit ædi Iouis, q̄ illi turba tot numinum cum suo maximo atque optimo rege, cuius templū liberauerat, subuenire. Vbi erant q̄ densissimis fatigata ciuitas seditionem malis, cum legatos Athenas missos ad leges mutandas paululum quieta operiret, graui fame pestilētiāq; vastata est? Vbi erant q̄ rursus populus cum fame laboraret, præfectū annonæ primum creauit atq; illa fame inualecētē. Spurius Aemilius q̄ euriēnti multitudini frumenta largitus est, regni affectati crimen incurrit, & eiusdē præfecti instantia per dictatorem. L. Quintium ætate decrepitū, a Qu. Seruilio magistro equitum, cū maximo & periculosisimo tumultu ciuitatis occisus est? Vbi erant q̄ pestilentia maxima exorta, diis inutilib. sine remedio populus diū multumq; fatigatus, noua læti sternia, quod nunq̄ antea fecerat, exhibenda arbitratus est? Læti aut sternerant in honorem Deorū, vnde hoc sacrum vel potius sacrilegium nomen accepit. Vbi erant, q̄ per decem continuos annos male pugnando crebras & magnas clades apud Veios exercitus Romanus acceperat, nisi per Furium Camillum tandem subueniretur, quem postea ciuitas ingrata damnauit? Vbi erant, quando Galli Romam ceperunt, spoliauerunt, incendunt, cędib. impleuerunt? Vbi erant, cum illa insignis pestilentia tam ingentem stragem dedit, qua & ille Furius Camillus extinctus est, qui Remp. ingratham & a Veitibus ante defendit, & de Gallis postea vindicauit? Inde in hac pestilētia scenicos ludos aliā nouam

H
Enumeratio Romanorum calamitatum.

I
Læti in bonorum aediorum.

Pro
vii
stia
pti.

Av
logi

tionam pestem non corporibus Rom. sed, quod est multo perniciosius, morib. intulerunt. Vbi erant, qñ alia pestilentia grauis de venenis matronarum exorta credita est, quam supra fidem multarū atq; nobilium morum deprehensi sunt oī pestilentia grauiōres? Vel qñ in Caudinas furcas à Sānitib. obfessi ambo cum exercitu consules foedus cum eis scđum sacre coacti sunt, ita vt equitib. Ro. sexcentis obsidib. datis, cæteri amissis armis, aliisq; spoliati priuatiq; tegminib. sub iugū hostium cum vestimentis mitterent. Vel qñ graui pestilentia ceteris laborantib. multi et in exercitu icđi fulmine perierunt? Vel qñ itidem alia intolerabili pestilentia Aesculapiū ab Epidaurō quasi medicum Deum Roma aduo care atque adhibere compulsā est, qñ regem oīum Iouem, qui iam diu in Capitolio sedebat, multa supra, qb. adolescens vacauerat, non permisērant fortasse discere me dieinam? Vel cum conspirantib. vno tempore hostib. Lucanis, Brutis, Sannitib. Etruscis & Senonib. Gallis primo ab eis legati perempti sunt, deinde eum pratore oppressus exercitus, septem tribunis cum illo pereuntib. & militum tredecim milibus? Vel qñ post graues & longas Ro. seditiones, qb. ad vltimum plebs Ianiculum hostili direptione secēserat, cuius mali tam dira calamitas erat, vt eius rei cā, quod in extremis periculis fieri solebat, & dictator crearet Hortensius, q. plebe reuocata in eodem magistratu expirauit, qđ nulli dictatori ante cōtigerat, qđ illis diis iam p̄sente Aesculapio grauius crimē fuit.

L Tum vero tam multa bella vbiq; crebuerūt, vt inopia militum proletari illi, qui eo q. prolignendā vacabant, ob egestatem militate non valentes hoc nomen acceperant, militiæ conseriberentur. Accitus etiam a Tarrentinis Pyrrhus rex Græciæ, tūc ingenti gloria celebratus Ro. hostis effectus est. Cui sanē de rerum futuro euentu consulenti, satis vrbane Apollo sic ambiguū oraculum ædidit, vt e duob. que quid accidisset ipse diuinus haberetur. Ait. n. Dico te Pyrrhe vincere posse Ro. Atq; ita siue Pyrrhus a Ro. siue Romani a Pyrrho vincerentur, securus fatidicus vtrūlibet expectaret euentum. Quæ tunc & quam horrenda vtriusque exercitus clades, in qua tamē superior Pyrrhus extitit, vt posset Apollinem pro suo intellectu prædicare diuinū,

nisi proxime alio prælio Ro. abscederent superiores, atque in tanta strage bellorum etiā pestilentia grauis exorta est mulierum. Nam priusquam maturos partus æderent, grauidæ moriebantur. Vbi se credo Aesculapius excusabat, qđ ap̄p̄x̄at̄ se, non obstetricē profitebatur. Pecudes quoque similiter interibant, ita vt iam defecturum genus animalium crederet. Quid hyems illa memorabilis tam incredibili immanitate sauiens, vt niuib. horrenda altitudine etiam in foro per dies. xl. manētib. Tyberis quoq; glaciē durareret? Si nostris temporib. accidisset, quæ isti & quanta dixissent? Quid illa itidem ingens pestilentia, quandiu seuiuit q̄ multos peremit? Quæ cū in annum alium multo grauius tenderetur, frustra p̄sente Aesculapio, aditū est ad libros Sibyllinos. In quo genere oraculorum, sicut Cic. in lib. de diuinitate cōmemorat, magis interpretib. vt possunt siue volunt dubia cōiectantib. credi solet. Tunc ergo dictum est eam esse causam pestilentiæ, qđ plurimas ædes sacras multi occupatas priuatim tenerent sic interim a magno imperitiæ vel desidię crimine Aesculapius liberatus est. Vnde autem multis ædes illæ fuerant occupatæ nemine p̄hibente, nisi quia tantæ numinum turbæ diu frustra fuerat supplicatum; atq; ita paulatim loca deserebantur a cultorib. vt tanquam vacua sine vllius offensione possent humanis saltem vsibus vendicari? Namque tunc velut ad sedandam pestilentiam diligenter repetita fuerunt atque reparata, nisi postea eodem modo neglecta atque vsurpata, latitarent, nō vtique magnæ peritiæ Varronis tribueretur, quod scribens de ædibus sacris, tam multa ignorata commemorat. Sed tunc interim elegans non pestilentia depulsio, sed deorum excusatio procurata est.

Quantę clades Romanos sub bellis Punicis obtulerint, frustra deorū p̄sidiis expetitis. Cap. v. d. XV III.

I Am vero Punicis bellis cum inter vtrunq; imperium victoria diu anceps atque incerta penderet, populiq; duo p̄ualidi impetus in alterutrum fortissimos & opulētissimos agerent, quot minuti ora regna contrita sunt? quæ vrbes amplæ nobilesque deletæ? quot afflictæ? quot perditę ciuitates? quam

H

Enumeratio Romanarum calamitatum.

I Leſtiferia in bonorem deorum.

Protelarij militiæ adscripti.

Amphibologia.

X M

longe lateque tot regiones terræ que vastatæ sunt? Quoties victi hinc atq; inde victores? qd hoium consumptū est, vel pugnatum militum, vel ab armis vacantium populorum? Quata vis navium marinis etiam præliis oppressa, & diuersarum tempestatum varietate submersa est, si narrare vel commemorare conemur, nihil aliud q̄ scriptores etiam nos erimus hystoriæ. Tunc magno motu perturbata Ro. ciuitas, ad remedia vana & ridèda currebat. Inlaurati sunt ex autoritate librorum Sibyllinorum ludi seculares, quorum celebritas inter centum annos fuerat instituta, foelicio ribusq; temporib. memoria negli gente perierat. Renouarunt et pontifices ludos sacros inferis, & ipsos abolitos annis retrorsum meliorib. Nimirum. n. qm̄ renouati sunt, tanta copia morientium ditatos inferos etiam ludere delectabat, cum profecto miserari homines ipsa rapida bella, & cœuentas aiositates funereasq; hinc atq; idè victorias, magnos agerent ludos demonum, & optimas epulas inferorum. Nihil sanè mirabilius primo bello Punico accidit, q̄ qd̄ ita Romani victi sunt, vt et Regulus ille caperet, cuius in primo & in altero libro mentionem fecim⁹, vir plane magnus & victor antea domitorq; Poenorum, qui et ipsum primum bellum Punicum confecisset, nisi auiditate nimia laudis & gloriæ duriores conditiones q̄ ferre possent fessis Carthaginensib. imperasset. Illius viri & captiuitas inopinatissima, & seruitus indignissima, & iuratio fidelissima, & mors crudelissima si Deos illos nō cogit erubescere, verū, est qd̄ arei sunt, & nō habent sanguinè.

*Eximda
no liberis* Nec mala illo tpe grauisima intra moenia defuerunt. Nam exundante nimis vltra morè fluuio Tyberino, pene oia vrbs plana subuersa sunt aliis impetu quasi torrentis impulsis, aliis velut stagno diuturno madefactis at

*Incēdium
publicum* H que sublapsis. Istam deinde pestem ignis pniciosior subsequutus est, qui correctis circa forum qbusq; celsiorib. et templo Vestæ suo familiarissimo non pepercit, vi ebi veluti vitam perpetuam diligentissima substitutione lignorum, nō tam honoratæ q̄ damnatæ virgines donare consueuerat. Tunc vero illic ignis non tñ viuebat, sed etiam scruiebat. Cuius impetu exterritæ vigines sacra illa fatalia, quæ iam tres in quib. fuerant prefferant ciuitates, cum ab illo incendio liberare non pos

sunt, Metellus pontifex suæ quodammodo salutis oblitus, irruens ea semiuftulatus abripuit. Neque. n. vel ipsum ignis agnouit, aut vero erat ibi numen, quod non etiam si fuisset fugisset. Homo igit potius sacris Vestæ, q̄ illa homini prodesse potuerunt. Si aut a semetipsis ignem non repellabant, ciuitatē, cuius tueri salutem putabantur, quid cōtra illas aquas flammamq; poterant adiuuare, sicut et res ipsa nihil ea prorsus otijisse, patefecit. Hæc istis nequaquam obiiicerent à nobis, si illa sacra dicerent, non tuendis his bonis tēporalib. instituta, sed significandis æternis: & ideo cum ea quæ corporalia visibiliaq; eēt perire contingeret, nihil his rebus minui, propter quas fuerant instituta, & posse ad eisdem vsus denuo reparari. Nunc vero cæcitate miserabili, eis lacris quæ perire possent fieri potuisse existimant, vt salus terrena & tēporalis foelicitas ciuitatis perire non posset. Proinde cum illis etiam manentibus sacris, vel salutis contritio, vel infœlicitas irruisse monstratu, mutare sententiam, quam defendere nequeunt * erubescunt.

a. l. nō erubescunt.

De afflictione belli Punico secundi, qua vires vtriusque partis consumptæ sunt.

Cap XIX.

Secundo autem bello Punico nimis longum est commemorare clades duorum populorum, tam longe secum lateq; pugnatum, ita vt his quoque fatentib. qui non tam narrare bella Romana, q̄ Romanum imperium laudare instituerūt, similiores victo fuerit ille qui vicit. Hannibale quippe ab Hispania surgente, & pyrenæis montib. superatis, Gallia transcursa, alpibusq; disruptis, tam longo circumitu auctis virib. cuncta vastando, aut subigendo, torrentis modo Italiæ faucibus irruente, q̄ cruenta bella gesta sunt, quam multa prælia, quoties Ro. superati, q̄ multa ad hostem oppida defecerunt, q̄ multa capta & oppressa, q̄ diræ pugnæ, & toties Hannibali Ro. clade gloriolæ? Sed hæc hæc hactenus. De Cannensi autem mirabiliter horrendo malo quid dicam, vbi Hannibal cum esset crudelissimus, tamè tanta inimicorum atrocissimorum cæde satius, parci iussisse peribetur? Vnde tres modios annulorum aureorum Carthaginem misit, quo intelligerent tantam

tantam in illo praelio dignitatem cecidisse Romanam, vt facilius eam caperet mensura quam numerus, atque hinc strages turbæ cætere, tanto vbiq; numerosioris quanto infirmitioris, quæ sine annullis iacebat conicienda potius, quam nuncianda putaretur. Denique tanta militum inopia secuta est, vt Ro. reos facinororum proposita impunitate colligeret, feruitia libertate donarent, atque ex illis pudentus, non tam suppleretur q̄ institueretur exercitus. Seruis itaq; immo ne faciamus iniuriam, iam liberis, pro Rom. Rep. pugnantibus arma defuerunt. Detracta sunt templis tanquam Romani diis suis dicerent: Ponite, quæ tam diu inutiliter habuistis, si forte aliquid vtile inde facere possint nostra mancipia, vnde vos nostra nomina nihil facere potuistis. Tunc etiam stipendiis sufficiens cū defecisset ærarium, in vsus publicos opes venere priuatæ, adeo vno quoque, id quod habuit conferente, vt præter singulos annulos aureos, singulasque bullas miserabilia dignitatis insignia, nihil sibi auri senatus ipse, quâto magis ceteri ordines tribusq; relinqueret. Quis ferret istos si nostris temporibus ad hanc inopiam cogerentur, cum eos modo vix feramus, quando pro superflua voluptate plura donantur hisfrionibus, quam tunc legionibus pro extrema salute collata sunt?

Ex seruis instituitur exercitus.

H
arma templeis deorū detracta.

Collatio priuata vsu facultatum.

a. l. nō erit beatus.

De exitio Saguntinorum quibus propter Romanorum amicitiam pereuntibus dii Romani auxilium non tulerunt.

Caput. nullus a. M. X. X.

a. l. Hinc

Sed in his omnibus belli pūnici secūdi malis, nihil miserabilius ac miserabili querela dignius, q̄ exitium Saguntinorum fuit. Hæc quippe Hispaniæ ciuitas amicissima populo Ro. dum eidem populo fidem seruat, euersa est. Hinc enim Hannibal fracto foedere Romanorum, causas quæ fuit quibus eos irritaret ad bellum? Saguntum ergo ferociter obfidebat. Quod vbi Romæ auditum est, missi sunt legati ad Hannibalem, vt ab eius obsidio ne discederet. Contempti Carthaginem pergunt, querimoniamque reponunt fœderis ruptis, infectoque negotio Romam redeunt. Dum hæc moræ aguntur, misera illa ciuitas opulentissima suæ Reipublicæ Romanæque charissima, octauo vel nono à Pœnis men-

se deleta est. Cuius interitum legere, quanto magis scribere horrores est. Breuiter tamē eū commemorabo, ad rem quippe quæ agitur multum pertinet. Primo fame contabuit. nā etiam suorum cadaueribus a nonnullis pasta perhibetur. Deinde fessa omnium rerum, ne saltem captiuā in manus Hannibalis perueniret, ingentem rogam publice struxit, in quæ ardentem, ferro etiam trucidatos oēs se suos que miserunt. Hic aliquid agerent dii helluones atque nebulones sacrificiorum adipibus inhiantes, & fallacium diuinationum caligine decipientes. hic aliquid agerent vt ciuitati populi Romani amicissimæ subuenirent, & fidei conseruatione pereuntem perire nō sinerent. Ipsi vtique medii præfuerunt, Romanæ Reip. interiecto fœdere copulata est. Custodiens itaque fideliter quod ipsis præfidebus placito iunxerat, fide vinxerat, iuratione constrinxerat, à perfido obfessa, oppressa, consumpta est. Si ipsi dii tempestate atq; fulminibus Hannibalem postea Romanis proximis moenibus terruerunt, longeque miserunt, tunc primum tale aliquid faceret, audeo quippe dicere honestius illos pro amicis Romanorum, ideo periclitantibus ne Romanis, frangerent fidem, & nullam opem tunc habentibus, q̄ pro ipsis Romanis, qui pro se pugnantibus aduersus Hannibalem opulenti erant, potuisse tempestate sequi. Si ergo tutores eis erant Rom. fœlicitatis & gloriæ, tam graue ab ea crimē Saguntinæ calamitatis auerterent. Nūc vero q̄ stulte creditur diis illis defensoribus Romam victore Hannibale non perisse, qui Saguntinæ vrbi non potuerūt, ne pro eius periret amicitia, subuenire? Si Saguntinorum Christianus populus esset, & huiusmodi aliquid pro fide Euangelica pateretur, q̄ quam se ipse, nec ferro, nec ignibus corrupisset, sed tñ si pro fide Euangelica excidium pateret, ea spe pateretur, qua in Christū crediderat, non vt mercede breuissimi tēpis, sed æternitatis interminæ potiretur. Pro istis autē diis quod propterea coli perhibetur, propterea colēdi requiruntur, vt harum labentium atq; transeuntium rerum fœlicitas tuta sit, quid nobis defensores & excusatores eorum de Saguntinis pereuntibus respondebunt, nisi qd̄ de illo Regulo extincto? Hoc quippe inter est, quod ille vnus homo, hæc tota ciuitas, vtriusque tamen interitus causa conseruatio

Saguntina Clades exitio Reguli comparata.

fidei fuit. Propter hanc enim ad hostes & redire ille voluit & noluit ista transire. Conservata ergo prouocat deorum iram fides? An pnt & diis propicijs perire, nō solum q̄ppe hostes, verum etiam integræ ciuitates? Vtrum volunt eligant. Si enim fidei seruata irascunt illi dii, querant perfidos a quibus colantur. Si autē etiam illis propitijs multis grauibsq; cruciatibus afflicti, interire homines ciuitatesque possunt, nullo fructu felicitatis huius coluntur. Desinant igitur succensere qui sacris deorum suorum perditis, se infelices factos esse putant. Possent enim illis non solū manentibus, verum etiam fauentibus non sicut modo de miseria murmurare, sed sicut tunc Regulus & Saguntini excruciatī horribiliter etiam penitus interire.

I Quam ingrata fuerit Romana ciuitas Scipioni liberatori suo, & in quibus moribus egerit quando eam Salustius optimam fuisse describit. Caput. XXI.

L Porro inter secundum, & postremum bellum Carthaginense, quando Salustius optimis moribus & maxima concordia dixit egisse Romanos, multa enim pretereo suscepti operis modum cogitans. Eodem ergo ipso tpe morum optimorum maximæq; concordia Scipio ille Romæ Italiaeq; liberator, eiusdemq; belli Punici secundi tam horrendi exitiosi, tam periculosi preclarus mirabilisq; cōfector, victor Hannibalis, domitor que Carthaginis, cuius ab adolescentia vita describitur diis dedita, templisq; nutrita inimicorum accusationibus cesfit, carensq; patria, quam sua virtute saluam & liberam reddidit, in oppido Linternensi egit reliquam compleuitq; vitam, post insignem suum triumphum, nullo illius vr̄bis captus desiderio, ita viuisse perhibeatur, ne saltem mortuo in ingrata patria funus feret. Deinde tunc primum per Gneum Manlium proconsulem de Gallogræcis triumphantem, Asiatica luxuria Romā omni hoste peior irrepfit. Tunc enim primum lecti arati, & preciosa stragula visa peribentur. Tunc inducta in conuiuia psaltriæ, & alia licentiosa nequitia. Sed nunc de his malis quæ intolerabiliter homines patiuntur, non de his quæ libenter faciunt dicere

instiui. Vnde illud magis quod de Scipione commemorauī, quod cedens inimicis extra patriam quam liberauit mortuus est, ad præsentem pertinet disputationem, quod ei Romana numina, a quorum templis auertit Hannibalem, non reddiderunt vicem, quæ propter istam tantummodo coluntur felicitatem. Sed quia Salustius eo tempore ibi dixit mores optimos fuisse, propterea hoc de Asiatica luxuria commemorādum putauī, ut intelligatur, etiam illud a Salustio in comparatione aliorum temporum dictum, quibus temporibus peiores utique in grauisimis discordiis mores fuerunt. Nam tunc, id est, inter secundum & postremum bellum Carthaginense, lata est etiam illa lex Voconia ne quis heredem foeminam faceret, nec unicam filiam. Qua lege quid iniquius dici, aut cogitari possit ignoro. Veruntamen toto illo intervallo duorum bellorum Funicorum tolerabilior infelicitas fuit. Bellis tantummodo foris conterebatur exercitus, sed victorius cōsolabatur. Domi autem nullæ, sicut alias, discordiæ sæniebant. Sed ultimo bello Funicovno impetu alterius Scipionis, qui ob hoc etiā ipse Aphricani cognomē inuenit, æmula imperii Romani ab stirpe deleta est. Ac deinde tātis malorum aggerib. oppressa * Romana Respublica, ut p̄peritate ac securitate rerum vnde nimium corruptis morib. mala illa congesta sunt, plus nocuisse monstratur tam cito euerſa, quam prius nocuerat tam diu aduersa Carthago. Hoc toto tempore vsque ad Cæsarem Augustum, qui videtur nō adhuc vel ipsorum opinione gloriosam, sed contentiosam & exitiosam, & plane iam eneruam ac languidam libertatem omnimodo extorsisse Romanis, & ad regale arbitrium cuncta reuocasse, & quasi morbida vetustate collapsam, veluti instaurasse ac renouasse Republicam. Toto ergo isto tempore, omitto ex alijs atque alijs causis etiam atque etiam bellicas clades, & Numantinum foedus horrenda ignominia maculosum, volauerant enim pulli de cauea & Mancino consuli, ut aiunt, augurium malum fecerant, quasi per tot annos, quib. illa exigua ciuitas Romanum circumfessa exercitum affixerat, ipsique Roma. Reipub. terrori esse iam coeperat, alii contra eam malo augurio proceſſerint.

Scipio in
exilio mor
tuum.

Luxuria.
quando
Romā in-
uaserit.

Lex Voconia.

A

a. l. Subaudi est.

B

De Mithridatis edicto, quomodo omnes ciues Romanos, qui intra Asiam inuenirentur iustus occidi.

Cap. XXII.

Sed hæc inquam omitto, quamuis illud nequaquam tacuerim, quod Mithridates rex Asiæ ubique in Asia peregrinantes ciues Romanos, atq; innumerabili copia suis negociis intentos, vno die occidi iussit, & factum est. Quam illa mirabilis rerum facies erat, subito quemq; ubicq; fuisset inuētus in agro, in via, in oppido, in domo, in vico, in foro, in templo, in lecto, in cōiuiuo, in opinate atq; impie fuisse trucidatū: Quis gemitus morietium, quæ lachrymæ spectantium, fortasse et ferientium fuerūt? Quam dura necessitas hospitum, non solum vidēdi nepharias illas caedes domi suæ, verum etiā perpetrandi, ab illa blanda comitate humanitatis, repente mutatis vultibus, ad hostile negocium in pace peragendum, mutuis, vt ita dicam, omnino vulneribus cum percussus in corpore, & percussor in aëro feriret. Num & isti omnes auguria cōtemperant? Num Deos domesticos & publicos, cū de sedibus suis ad illam irremediabilem peregrinationem profecti sunt, quos confulerēt, non habebant? Hoc si ita est, non hēnt cur isti in hac causa de nostris temporibus cōquerant. Olim Romani hæc vana contemnant. Si autē consuluerunt, respondeatur quid ista profuerunt, quando per humanas duntaxat leges nemine prohibente talia licuerunt.

De interioribus malis, quibus Romana Republica exagitata est, præcedente prodigio, quod in rabie omnium animalium, quæ hominibus seruiunt, fuit.

Cap. XXIII.

H Sed iam illa mala breuiter quantum possumus commemoremus, quæ quanto interiora, tanto miseriora extiterunt discordiæ ciuiles vel potius inciuiles, nec iam seditiones, sed etiam ipsa bella vrbana vbi tātus sanguis effusus est, vbi partium studia, non contentionum diffentionibus, variisque vocibus in alterutrum, sed plane iam ferro armisque se uiebant, bella socialia, bella feruilia: bella ciuilia quantum Romanū cruorem fuderunt,

quantam Italiæ vastationem desertionemq; fecerunt? Nam antea quam se aduersus Romanam sociale latium commoueret, cuncta animalia humanis vrbibus subdita, canes, equi, asini, boues, & quæque alia pecora sub humanum dominio fuerunt, subito efferata domesticæ lenitatis oblita, relictis tectis, libera vagabantur, & omnem non solum aliorum, verum etiam dominorum auerfabatur accessum, non sine exitio vel periculo audentis, si quis de proximo vrgeret? Quod quanti mali signum fuit? Quod si hoc signum fuit, quod tantum malum fuit, quantum malū fuit illud, cuius hoc signum fuit? Hoc si nostris temporibus accidisset rabidiores istos quam illi sua animalia pateremur.

De discordia ciuili, quam Gracchiæ seditiones excitauerunt.

Cap. XXIII.

Initium autem ciuiliū bellorum fuit seditiones Gracchorum Agrariis legibus excitatæ. Volebant enim agros populo diuidere, quos nobilitas perperam possidebat. Sed eis tam vetustam iniquitatem audere conuolare periculo sisimū, immo vero vt ipsa res docuit, periculosissimum fuit. Quæ funera facta sunt, cum prior Gracchus occisus est, quæ etiam cum alius frater eius non longo interposito tempore? Neque enim legibus & ordine potestatum, sed turbis armorumque confectibus nobiles ignobilesque necabantur. Post Gracchi alterius interfectionē, Lucius Opimius consul, qui aduersus eum intra urbem arma commouerat, eoque cū sociis oppresso & extincto, ingentem ciuiliū stragem fecerat, cum quæstionem haberet iudicialia inquisitione ceteros persequens, tria millia hominum occidisse perhibetur. Ex quo intelligi potest, quantam multitudinem mortium habere potuerit turbidus conflictus armorum, quando tantam habuit iudicialium, velut examinata cognitio: Percussor Gracchi ipsius caput quantum graue erat, tanto auri pondere consuli vendidit: hæc enim pactio cædem præcesserat. In qua etiam occisus est cum liberis M. Fuluius consularis.

Prodigiū ex efferatione animalium.

Cædes p. m. f. u. e.

a. l. mor. morium.

De æde Concordiæ ex senatusconsulto in loco seditionum & cædium condita.

Caput. XXV.

Eleganti sane senatusconsulto eo ipso loco ubi funereus tumultus ille commissus est, ubi tot ciues ordinis cuiusque ceciderunt, ædes deæ Concordiæ facta est, ut Gracchorū pœnæ testis cōcionantiū oculos feriret, memoriāq; compungeret. Sed hoc quid aliud fuit, q̄ irrisio deorū? Illi deæ templū * cō

L
a. l. forte
cōstitmere

stituire, q̄ si esset in ciuitate, nō tātis dissensionib. dilacerata corrueret. Nisi forte sceleris huius rea Cōcordia, quia deseruerat aīos ciuiū, meruit in illa eadē tanquam in carcere includi. Cur. n. si reb. gestis cōgruere voluerūt, non ibi potius ædē discordiæ fabricauerunt? An vlla rō reddiē, cur cōcordia Dea sit, & discordia dea nō sit, vt Æm Labeonis distinctio nē bona sit ista, illa vero mala? Nec ipse aliud secutus vī, q̄ qd̄ aduertit Romæ ēē Febri ficut Saluti templū cōstitutum. Eo igitē mō, nō tñ concordiæ, verū etiā discordiæ constitūti debuit. Periculose itaque Romani tam mala dea irata viuere voluerūt, nec Troianū excidium recoluerūt, originem ab eius offensio

Discordia
Dea.

ne sumpsisse. Ipsa quippe quia inter Deos non fuerat inuitata, triū dearum litem aurei mali suppositione cōmētata est. Vñ rixa numinū, & Venus vitrix, & rapta Helena, & Troia delecta est. Quapp si forte indignata, quod inter Deos in vrbe nullū templū hñe meruit, iō iā turbabat tātis tumultib. ciuitatem, q̄to atrocius potuit irritari, cū ī loco illius cædis hoc est, in loco sui operis aduersariæ suæ cōstitutā eadē eē videret. Hæc vana ridētib. nobis illi docti, sapientesq; stomachant, & tñ numinū bonorū malorūq; cultores ð hac q̄one p̄cordiæ discordiæq; nō exeunt, siue p̄termiserint harū dearū cultū eisq; Febrē Bellonāq; prulerint, q̄b. atiqua phana fecerit, siue & istas coluerint, cū sic eos discedēte cōcordia, discordia saviēs vsq; ad ciuilia bella p̄duxerit.

M

De diuersis generibus belli, quæ post conditam ædem Concordiæ sunt secuta.

Caput. XXVI.

Praclarū vero seditionibus obstaculum, ædē Cōcordiæ testem cedis suppliciiq; Gracchorum concionantibus opponēdam

putarunt. Quantū ex hoc profecerint, indicant secuta peiora: Laborarunt. n. deinceps concionatores, nō exemplū deuitare Gracchorū, sed superare p̄positū. Lucius Saturni nustribun⁹ plebis, & Caius Cæsar, Seruilius p̄tor, & multo post Marcus Drusus, quorum oīum seditionib. cædes primo iam tunc grauissimæ, deinde socialia bella exarserunt, q̄b. Italia vehementer afflicta, & ad vastitatē miserabilē desertionemq; perducta est. Bellū de inde seruire successit, & bella ciuilia, in q̄b. B quæ prælia commissa sint, quid sanguinis fuisum, vt omnes ferē Italiæ gentes q̄b. Romanum maxime præp̄llebat imperium tāquā læua barbaries domatentur. Iam ex paucissimis, hoc est, minus q̄ septuaginta gladiatoribus, quemadmodum bellum seruire contractum sit, & quantum numerum, q̄ acrem ferocemq; peruenerit, quos ille numerus imperatores populi Romani superauerit, quas & quomodo ciuitates regionesque vastauerit, vix qui historiam scripserunt, satis explicare potuerunt. Neque id solum fuit seruire bellum, sed & Macedoniā prouinciam prius seruitia de populata sunt, deinde Sicilia oraque maritimam. Quanta etiam & quam horrenda commiserint primo latrocinia, deinde valida bella piratæ quis pro magnitudine rerum valeat eloqui.

Socialia
bella.
Bellum
seruire.

Excessus
vindicte.

De bello ciuili, Mariano atque Syllano.
Caput. XXVII.

Cum vero Marius ciuili sanguine iā cruentus, multis aduersarū sibi partium perēptis, victus vrbe profugisset, vix paululum respirante ciuitate, vt verbis Tullianis ytar, superauit postea Cinna cum Mario. Tum vero clarissimis viris interfectis, lumina ciuitatis extincta sunt. Vltus est huius victoriæ crudelitatem postea Sylla, nec dici quidem opus est, quanta diminutione ciuium, & quanta calamitate reipublicæ. De hac enim vindicta quæ perniciosior fuit, quam si scelera quæ puniebantur, impunita relinquerentur, ait & Lucanus.

Lib. 2.

Excessit medicina modū, nimisq; secuta est. Qua morbi duxere manus, piere nocentes. Sed cum iam soli possent superesse nocētes, Tūc data libertas odiis, resolutaque legum Frenis ira ruit.

Illo

Velle
plum.

Illo bello Mariano atque Syllano, exceptis his qui foris in acie ceciderunt, in ipsa quoque vrbe cadauerib. vici, platear, fora, theatra, templa cōpleta sunt, vt difficile iudicare ē qñ victores plus funerum ædiderint, vtrum prius vt vincerēt, an postea q̄ vicissent. Quū primum victoria Mariana, qñ de exilio seip se restituit, exceptis passim quaqua versum cēdib. factis, caput Octauii cōsulis ponere ē in rostris: Cæsar & Fimbria domib. trucidarent̄ suis, duo Craspi p̄r & filius in cōspectu mutuo maclarent: Bebius & Numitorius vnco tracti sparsis viscerib. interirent: Catulus hausto veneno se manib. inimicorū subtraheret: Merula flamē Dialis præcisus venis Ioui etiā suo sanguine litaret. In ipsius autem Marrii oculis continuo feriebantur, quibus salutantibus dexteram porrigere nolisset.

Qualis fuerit Syllana victoria vindex Mariæ crudelitatis. Cap. XXVIII.

Syllana vero victoria secuta huius videlicet vindex crudelitatis, post tm̄ sanguinē ciuium quo fulo comparata fuerat, finito iā bello inimicitiiis viuentib. crudelius in pace grassata est. Iā etiam post Marrii maioris pristinās ac recentissimas cædes, additæ fuerant aliæ grauiore a Mario iuvene atq; Carbone earundē partium Marianarū. Qui Sylla imminente non solum victoriam, verum etiam ipsam desperantes salutē, cuncta suis alienifque cēdib. impleuerunt. Nam præter stragē late per diuerſa diffusam, obsessio etiam senatu, de ipsa curia tanquā de carcere producebantur ad gladium. Mutius Scæuola pontifex, quoniam nihil apud Romanos templo Vestæ sanctius habebatur, aram ipsam ample xus, occisus est; ignemq; illum qui perpetua cura virginum semper ardebat, suo pene sanguine extinxit. Vrbem deinde Sylla victor intravit, qui in villa publica, nō iam bello, sed ipsa pace læuiente septē milia peditum vndecunq; inermia, non pugnando sed iubendo prostrauerat. In vrbe autē tota quem vellet Syllanus quisque feriebat. Vnde tot funera numerari omnino non poterant, donec Syllæ suggereretur sinendos esse aliquos viuere vt esset quibus possent imperare qui uicerant. Tūc iam cohibita quæ hac atque hac passim furibunda ferebatur licentia ingulan-

di, tabula illa cum magna gratulitate profusa est, quæ hominum ex vtroq; ordine splendido, equestri. s. atque senatorio, occidendorum ac proscribendorum duo milia cōtinebat, contristabat numerus, sed consolabatur modus. Nec quia tot cadebant, tantum erat mœroris quantum lætitiæ, quia ceteri non timebant. Sed in quibusdam eorum, qui mori iussi erant, etiam licet ipsa crudelis ceterorum securitas, genera mortium exquisita cōgemuit. Quædam enim sine ferro laniantium manus diripuerunt, immani homines hominem viuum, quam bestię solent discerpere cadauer abiectum. Alius oculis effosis & particulatim mēbris amputatis, in tantis cruciatibus diu viuere, vel potius diu mori coactus est. Subuastatę sunt etiam tanquam vilis quædam nobiles ciuitates. Vna vero velut vnus reus occidi iuberetur, sic tota iussa est ciuitas trucidari. Hęc facta sunt in pace post bellum, non vt acceleraretur obtinēda victoria, sed ne contemneretur obtenta. Pax cum bello de crudelitate certauit & vicit. Illud enim prostravit armatos, iſta nudatos. Bellū erat vt qui feriebatur, si posset, ferire, pax autem non vt qui euaserat, viuere, sed vt moriens non repugnaret.

De comparatione Gothicę irruptionis cum eius cladibus, qua Romani vel a Gallis, vel a bellorum ciuiliū authoribus acceperunt. Cap. XXIX.

Quæ rabies exterarum gentium, quæ sequitū barbarorum, huic de ciuib. victorici ciuium comparari potest? Quid Roma funestius, tetrius, amariusque vidit? Vtrum olim Gallorum & Paulo ante Gothorum irruptionem, an Marrii & Syllæ, aliorumque in eorum partibus virorum clarissimorū, tanquam suorum luminum in sua membra ferocitatem? Galli quidem trucidauerunt sunt senatum, quicquid eius in vrbe tota, præter arcem Capitolinam, quæ sola vt unq; defensa est, reperire potuerunt. Sed in illo collę cōstitutis, auro vitam salutem vendiderunt, quam & si ipsi ferro rapere non possent, possent tñ obsidione consumere. Gothi vero tam multis senatoribus pepercerunt, vt magis mirum sit quod aliquos peremerunt. At vero Sylla viuo.

Excessus
vindicat.

Pacis, cū
bello de
crudelitate
si certamen.

Vestæ tē
plum.

Syllana ta
bula.

nio adhuc Mario, ipsum Capitolium quod a Gallis tutum fuit, ad decernendas cædes victor infedit. Et cum fuga Marius esset lapsus ferocior cruentiorq; rediturus, ille in Capitolio per senatus etiam cõsultum, tam multos vita rebusq; priuavit. Marianis aut partibus Sylla absente quod sanctum cui parceret fuit, quasi Mutio ciui, senatori, pontifici, aram ipsam ubi erant, ut aiunt, facta Romana, miseris ambiendi amplexibus non pepercerunt? Syllana porro tabula illa postrema, ut omitamus alias innumerabiles mortes, plures iugulauit senatores, quam Gothi vel expoliare potuerunt.

De connexione bellorum, quæ aduentum Christi plurima & grauissima præcesserunt. Cap. XXX.

B Quæ igitur fronte, quo corde, qua impudentia, qua insipientia, vel potius amentia, illa vel diis suis non imputant, & hæc nostro imputat Christo? Crudelia bella ciuilia omnibus bellis hostilibus auctoribus etiam eorum fatentibus amariora, quibus illa Respublica nec afflicta, sed perdita omnino iudicata est, longe ante aduentum Christi exorta sunt, & sceleratarum concatenatione causarum a bello Mariano atque Syllano, ad bella Sertorii & Catilinæ quorum a Sylla fuerat ille proscriptus, ille nutritus, inde ad Lepidi & Catuli bellum, quorum alter gesta Syllana rescindere, alter defendere cupiebat, inde ad Pompeii & Cæsaris, quorum Pompeius sectator Syllæ fuerat, eiusque potentiam vel æquauerat, vel iam et superauerat. Cæsar autem Pompeii potentiam non ferebat, sed quia non habebat, quam tamen illo victo infectoq; transcedit. Hinc ad alium Cæsarem, qui post Augustus

Christus,
sub Augu-
sto Cæsare
natus.

C appellatus est, peruenerunt, quo imperante natus est Christus. Nam & ipse Augustus cum multis gessit bella ciuilia, & in eis etiam multi clarissimi viri perierunt, inter quos et Cicero disertus ille artifex regendæ Respublicæ. Pompeii quippe victor. Caius Cæsar qui victoriam ciuilem clementer exercuit, suisq; aduersariis vitam dignitatemq; donauit, tanquam appetiorem, quorundam nobilitatem coniurato senatorum velut pro Reipublicæ libertate in ipsa curia trucidauit. Huius deinde potentia, multum moribus dispar, vitis omnibus inquinatus atque corruptus,

affectare videbatur Antonius, cui vehementer pro eadem illa velut patriæ libertate Cicero resistebat. Tunc emerferat mirabilis indolis adolescens ille alius Cæsar, illius Caii Cæsaris filius adoptiuus, quod, ut dixi, postea appellatus est Augustus. Huic adolescenti Cæsari, ut eius potentia contra Antonium nutrire, Cicero fauebat, Iperas cum depulsa & oppressa Antonii dominatione, instauraturum Reipublicam libertatem, usque adeo cæcus atque improvidus futurorum, ut ille ipse iuuenis, cuius dignitatem ac potestatem fouebat, & eundem Ciceronem occidendum Antonio quasi concordie pacatione permitteret, & ipsam libertatem Reipublicæ, pro qua multum ille clamauerat, ditioni propriæ subiugaret.

Quod impudenter præsentia incommoda Christo imputent, qui Deos colere non sinuntur, cum tantæ clades tempore quo colebantur extiterint. Cap. XXXI.

D Eos suos accusent de tantis malis, qui nostro Christo ingrati sunt de tantis bonis. Certe quando illa mala fiebant, calebant atque numinum Sabæo thure fertisque recentibus halabant. clarebant sacerdotia, phana renitebant, sacrificabatur, ludebatur, furebatur in templis, quando passim tantus ciuium sanguis a ciuibus, non modo in cæteris locis, verum inter ipsa quoque deorum altaria fundebatur. Non elegit templum, quo confugeret Tullius, quia frustra elegerat Mutius. Hi vero, qui multo indignius insultant Christianis temporibus, aut ad loca Christo dicatisima confugerunt, aut illuc eos ut uiuerent etiam ipsi barbari deduxerunt. Illud scio, & hoc mecum, quisquis sine studio partium iudicat, facillime agnoscit, ut omitam cætera, quæ multa commemorari, & alia multo plura, quæ commemorare longum putauit, si humanum genus ante bella Punica reciperet Christianam disciplinam, & cõsequere rerum tanta vastatio, quanta illis bellis Europam Africamque contriuit, nullus talium, quales nunc patimur, nisi Christianæ religioni illa mala tribueret. Multo autem minus eorum voces tolerarentur, quantum attinet ad Romanos, Christianæ religionis receptionem & diffamationem, vel irruptio illa Gallorum, vel Tiberini fluminis, igni que illa de-

illa depopulatio, vel quod cuncta mala præcedit, bella illa ciuilia sequerentur. Mala etiã alia, quæ vsque adeo incredibilia acciderunt, vt inter prodigia numerarentur, si Christianis hominibus accidisset, quibus ea nisi Christianis hominibus tanquam crimina obiiceret? Omitto quippe illa, quæ magis fuerunt mira, quam noxia, boues locutos, infantes nondum notas de utris matrum quædam verba clamasse, volasse serpentes, foeminas & gallinas, & homines in masculinum sexum fuisse conuersas, & cetera huiusmodi quæ in eorum libris, non fabulosis, sed historicis seu vera seu falsa sint, non inferunt hominibus perniciem, sed stuporem. Sed & cum pluit terra, cum pluit creta, cum pluunt lapides, non ut grandio appellari solet hoc noie, sed omnino vel terræ, vel cretæ, vel lapidum pluuia. Hæc profecto est grauius lædere potuerunt. Legimus apud eos Aetneis ignibus ab ipso montis vertice vsque ad littus proximū decurrentibus ita feruuisse mare, ut rupes exurent, & pices nauium soluerent, hoc utique non leuiter noxium fuit, quis incredibiliter mirum. Eodem rursus æstu ignium tanta vi fauilla scripserunt oppletam esse Siciliam ut Catinensis urbis tecta obruta & oppressa diruerent. Qua calamitate permoti, misericorditer eiusdem anni tributum ei relaxauere Romani. Locustarum est in Aphrica multitudinē prodigii similem fuisse, cum iam esset populi Romani prouincia, literis mandauerunt, consumptis. non fructibus foliisque lignorum, ingenti atque inestimabili nube in mare dicunt esse deiectā. Qua mortua redditaque littoribus atque hinc aere corrupto, tantā ortam pestilentiam dicunt, ut in solo regno Masinissæ octingenta hominum milia periisse referant, & multo amplius in terris littoribus proximis, tunc ut tunc ex triginta milibus virorum quæ ibi erant, decem remansisse confirmant. Talis itaque vanitas qualem patimur, eique respondere compellimur, quid horum non Christianæ religioni tribueret, si temporibus Christianis videret? tamen diis suis ista non tribuunt, quorum cultum ideo cultum requirunt, ne ista vel minora patiantur, cum ea magis iura pertulerint a quibus antea colebantur.

D. AVRELI AVGVSTINI
De ciuitate Dei ad
Marcellinum.

LIBER QVARTVS.

De his quæ primo volumine disputata sunt.
Caput. I.

DE Ciuitate Dei dicere exorsus, prius respondendum putauimus eius inimicis, qui terrena gaudia consectantes, rebusque fugacibus inhiantes, quicquid in eis triste, misericordia potius admonentis Dei quam punietis seueritate patiunt, religioni increpant Christianæ, quæ vna est salubris & vera religio. Et quoniam cum sit in eis et vulgo indoctum, velut doctorum autoritate in odium nostrum grauius iritant, existimantibus imperitis, ea quæ suis temporibus insolite acciderunt, per alia retro tempora accidere non solere, eorumque opinionem, etiam iis qui eam falsam esse nouerunt, ut aduersum nos iusta murmura hæc videantur, suæ scientiæ dissimulatione firmantibus. de libris quos auctores eorum ad cognoscendum præteritorum temporum historiam memoriæ mandauerunt, longe aliter esse, quam putant, demonstrandum fuit, & simul docendum, Deos falsos, quos vel palam colebant, vel occulte adhuc colunt, eos esse immundissimos spiritus, & malignissimos ac fallacissimos demones, vsque adeo, ut aut veris, aut fictis etiam suis tantum criminibus delectent, quæ sibi celebrari per sua festa voluerunt, ut a perpetrandis damnabilibus factis, humana reuocari non possit infirmitas, dum ad hæc imitanda velut diuina præbetur autoritas. Hæc non ex nostra coniectura probauimus, sed partim ex recenti memoria (quia & ipsi viderimus talia ac talibus numinibus exhiberi) partim ex literis eorum, qui non tantum in contumeliam, sed tanquam in honorem deorum suorum ista conscripta posteris reliquerunt, ita ut vir doctissimus apud eos Varro, & grauisimæ autoritatis, cum rerum humanarum atque diuinarum dispartitos faceret libros, alios humanis, alios diuinis pro sua cuiusque rei dignitate distribuens, non saltem in rebus humanis, sed in rebus diuinis poneret ludos scenicos, cum utique si tantummodo boni & honesti

Prodigia

L

Iocustæ,
in Africa.Pestilentia
atrox.

M

E
Christiana
religio.F
Dij falsi.

G

Varro. I

nesti homines in ciuitate essent, nec in rebus humanis ludi scenici esse debuissent. Quod profecto non autoritate sua fecit, sed quoniam eos Romę natus & educatus in diuinis rebus inuenit.

De his quę libro secundo & tercio continentur. Caput. II.

*Li. 1. de ci
ui. Dei.
cap. 6.*
ET quoniam in fine primi libri, quę deinceps dicēda essent, breuiter posuim⁹, & ex his quędam in duob. consequentib. diximus, expectationi legentū quę restant reddenda cognoscimus. Promiseramus ergo quędam nos esse dicturos, aduersus eos, qui Romanę Reipublicę clades in religionem nostram referunt, & commemoratos quęcū & quantacūque occurrere potuissent, vel satis esse viderent, mala, quę illa ciuitas pulit, vel ad eius imperiū prouincię pertinentes, anteq̃ eorum sacrificia prohibita fuissent, quę

*a. l. sacri-
lagis.*
K oīa proculdubio nobis tribuerent, si iam vel illis nostra clareret religio, vel ita eos sacris * sacrilegiis prohiberet. Hęc in secundo & tercio libris satis, quę existimo, absoluim⁹, in secundo agentes de malis morum, quę mala vel sola, vel maxima deputāda sunt. In tercio aut̃ libro de his quę stulti sola ppeti exhorret, corporis videlicet, externarumquę rerum, quę plerunq; patiunt̃ & boni. Illa vero mala nō dico patienter, sed libenter habent, quib. ipsi fiūt mali. Et quę pauca dixi de sola ciuitate, atque eius imperio, nec inde oīa vsq; ad Cęsarē Augustū. Quę si ita in cōmemorare voluissē, & exaggerare illa mala quę non sibi inuicē hoīes faciunt, sicut sunt vastationes, euersionesquę bellantium, sed ex ipsius mundi elemē

apuleius.
tis terrenis accidunt reb. quę vno loco Apuleius breuiter stringit in eo libro, quę de mūdo scripsit, terrena oīa dicēs mutationes, cōuersiones, & intentiones, & remissiones, atq; interitum hęc. Nanq; immodicis tremorib. terrarū vt verbis eius vtar, dissiuissē humū & interceptas vrbes cū populis dicit, abruptis ēt imbrib. prolutas totas esse regiones, et illas ēt quę prius fuerant continentes, hospitib. atq; aduenis fluctib. insulatas, aliasquę desidia maris pedestri accessu peruias factas, vētis ac procellis euersas esse ciuitates, incēdia de rubibus emicuisse, quibus Orientis regiones conflagratę perierunt, & in Occidentis pla-

gis scaturigines quasdā ac proluuiones easdē strages dedisse. Sic ex Aetnæ verticib. quondā effusus craterib. per decliua incēdio diuino torrentis vice flāmarum flumina cucurrisse. Si hęc atque hōi, quę hēt historia, vñ possem colligere voluissē, quę finissem, quę il listipib. euenerunt, anteq̃ Christi nomen illa istorū vana & verę saluti perniciofa comprimeret? Promisseram me etiam demonstraturū, quos eorū mores, & quę ob cām Deus verus ad augendū imperiū adiuuare dignatus est, in cuius ptate sunt regna oīa, quamq; eos nihil adiuuerint hi quos Deos putant, & potius quętum decipiendo & fallēdo nocuerint, vñ nunc mihi video esse dicēdū, & magis de incremētis imperii Romani. Nā de noxia fallacia dæmonū, quos velut Deos colebāt, quę malorū inuexerit morib. eorū in secūdo maxime libro nō pauca iam dicta sunt. Per oēs aut̃ absolutos tres libros vbi opportunū visū est, cōmemorauimus ēt in ipsis bellicis malis, quantum solatioꝝ Deus per Christi nomen, cui tātum honorisbarbari detulerunt, præter bellorum morē bonis malisquę contulerit, qui facit solem suum orri super bonos & malos, & pluet super iustos & iniustos.

An latitudo imperij, quę nō nisi bello acquiritur, in bono habenda sit siue foelicitium siue sapientium. Cap. III.

IAm itaque videamus quale sit quod tantā latitudinem ac diuturnitatem imperij Romani illis diis audent tribuere, quos etiā per turpium ludorum obsequia, & per turpium hominum ministeria se honeste coluisse cōtendunt. Quāquē prius vellent paululum inquirere, quę sit rō, quę prudentia, cū hoīum foelicitatem non possis ostendere, semper in bellicis cladibus, & in sanguine ciuili, vel hostili, tamen humano, cum tenebroso timore, & cruenta cupiditate versantium, vt vitro lætitia eorum cōparet fragiliter splendida, cui timeat̃ horribilius ne repente frangatur, de iperij magnitudine ac latitudine velle gloria ri. Hoc vt facilius diiudicetur, non vanescamus inani vēositate iactati, atq; ol tādā intētionis aciem altisonis vocabulis rerum, cū audimus populos, regna, prouincias, sed duos constituamus homines, Nam singulus quisque homo, vt in sermōne vna litera, ita quasi

ita quasi elementum est ciuitatis & regni, quantalibet terrarum occupatione latissimi. Quorum duorum hoium, pauperem vnum, vel potius mediocrem, alterum prædiuitem cogitemus, sed diuitem timorib. anxiū mœrorib. tabescentē, cupiditate flagrātem, nunq̄ securum, s̄p̄ inquietum, perpetuis inimicitiarum contentionib. anhelantem, augentē sanē his miseris patrimonium suum in immensū modum, atq; illis augmentis curas quoque amarissimas aggerantem: medicorem vero illum re familiari parua atque succincta sibi sufficientem, charissimum suis cognatis, vicinis, amicis, dulcissima pace gaudētē, pietate religiosum, benignū mente, sanū corpore, vita parcū, morib. castum, conscientia securū. Nescio vtrum q̄sq̄ iam ita desipiat, vt audeat dubitare quē præferat. Vt ergo in his duob. hoib. ita in duab. familiis, ita in duob. populis, ita in duob. regnis regula sequitur æquitatis. Qua vigilanter adhibita, si nostra intentio corrigatur facillime videbimus vbi habitat vanitas, & vbi felicitas. Quapropter si verus Deus colatur, eiq; sacris veracib. & bonis morib. seruiatur, vtile est, vt boni longe lateq; diu regnent. Neq; hoc tam ipsis, q̄ illis vtile est, qb. regnant. Nam quantum ad ipsos pertinet, pietas & probitas eorum, quæ magna dona Dei sunt, sufficit eis ad verā felicitatē, qua & ista vita bene agat, & postea percipiat æterna. In hac ergo terra regnum bonorū, nō tam illis præstat, q̄ reb. humanis. Malorū vero regnum magis regnantibus nocet, qui suos animos vastant scelerum maiore licentia, his autem qui eis seruiendo subduntur, non nocet nisi iniquitas propria.

Nam iustis quicquid malorum ab iniuris dominis irrogatur, non est pœna criminis, sed virtutis examen. Proinde bonus etiam si seruiat, liber est, malus autem, etiam si regnet, seruus est, nec vnus hoīs, sed q̄ est grauius, tot dñorum, quot vitiōrū. De quib. vitiis quā ageret scriptura diuina: A quo enim quis, inquit, de victus est, huic & seruus addictus est.

Quam similia sint latrociniiis regna absque iustitia. Cap. III.

Remota itaque iustitia, quid sunt regna, nisi magna latrocinia? Quia & ipsa latrocinia quid sunt, nisi parua regna? Manus

etenim ipsa hominum cum imperio principis regitur, pacto societatis astringitur, placiti lege præda diuiditur. Hoc malum si in tm̄ perditorum hominum accessib. crescit, vt & loca teneat, sedes constituat, ciuitates occupet, populos subiuguet, euidentius regni nomē assumit, q̄ ei iā in manifesto cōfert nō adēpta cupiditas, sed addita impunitas. Eleganter. n. & veraciter Alexandro illi Magno quidam comprehensus pirata rēdit: Nam cum idem rex hoīem interrogasset, quid ei videret, vt mare haberet infestum, ille libera contumacia, quid tibi, inquit, vt orbem terrarum? Sed quia id ego exiguo nauigio facio, latro vocor. q̄ tu magna classe, Imperator. H

De fugitiuis gladiatoribus quorum potentia similis fuerit regis dignitati. Caput. V.

Proinde omitto querere quales Romulus congregauerit, quoniam multum eis consultum est, vt ex illa vita dato sibi conortio ciuitatis, pœnas debitas cogitare desisterent, quarum metus eos in maiora facinora propellabat, vt deinceps paciores essent rebus humanis. Hoc dico, q̄ ipsū Romanū imperium iam magnum multis gentib. subiugatis, cæterisq; terribile, acerbē sensit, grauius timuit, nō paruo negotio diuitandæ in gentis cladis oppressum, q̄ paucissimi gladiatores in Cāpania de ludo fugientes, exercitum magnū compararūt, tres duces habuerunt: Italianam latissime & crudelissime vastauerunt. Dicant quis istos Deus adiuuerit, vt ex paruo & contemptibili latrocinio peruenirent ad regnū, tantis iam Romanis viribus arcibusq; metuendū? An q̄ non diu fuerūt, iō diuinitus negabunt adiuti? Quasi vero ipsa cuiuslibet hoīs via diuturna sit. Isto ergo pacto neminem diu adiuuant ad regnādum, quoniam singuli quicq; cito moriunt. Nec beneficium deputandum est, quod exiguo tēpore in vno quoq; hoīe, ac per hoc singillatim vtique in omnibus vice vaporis euanescit. Quid. n. interest eorū qui sub Romulo Deos coluerunt, & olim sunt mortui, quod post eorum mortē Romanum tm̄ creuit imperiū, cū illi apud inferos causas suas agant? Vtrū bonas, an malas ad rem præsentem nō pertinet. Hoc autē de omnibus intelligēdum est, qui

Collatio
diuitis cu
piti, &
pauperis,
vraq̄ulli.

F
X
X

+
G
2. Pet. 2.

#

est, qui per ipsum imperium, quamvis de-
dentibus succedentibusq; mortalib. in lon-
ga spatia protendatur, paucis diebus vitæ sue
cursum raptimq; transferunt, actum suorum
farcinas baiulantes. Sin vero etiam ipsa bre-
visissimi temporis beneficia deorum adiuto-
rio tribuenda sunt, non parum adiuti sunt illi
gladiatores, qui servilis conditionis vincula
ruperunt, fugerunt, evaserunt, exercitum ma-
gnum & fortissimum collegerunt, obedien-
tes regum suorum consiliis, & iussis multū
Romanę celsitudini metuēdi, & aliquot Ro-
manis Imperatorib. insuperabiles multa cepe-
runt, potiti sunt victoriis plurimis, vti volu-
ptatib. quib. voluerunt, quod suggestit libido
fecerunt, postremo donec vincerent, quod
difficilime est factum, sublimes regnantesq;
vixerunt, Sed ad maiora veniamus.

De cupiditate Nini regis, qui ut latius domi-
naretur, primus intulit bella finitimis.

Cap. VI.

Iustinus qui Græcam vel potius peregrinā,
Trojum Pompeium secutus non Latine
tantum sicut ille, verum etiam breuiter scri-
psit historiā, Opus librorū suorū sic incipit.
Principio rerū gentiū nationumq; imperiū
penes reges erat quos ad fastigiū huius maie-
statis, non ambitio popularis, sed spectata in-
ter bonos moderatio, puehebat. Populi nul-
lis legib. tenebātur, arbitria principum pro
legib. erant. Fines imperii tueri magis, q̄ pro-
ferre mos erat. intra suam cuique patriam re-
gna finiebantur. Primus omnium Ninus rex
Assyriorum veterem & quasi autum gentib.
morē noua imperii cupiditate mutauit. Hic
prim⁹ intulit bella finitimis, & rudes adhuc
ad resistēdū populos, ad terminos vsque Ly-
biæ perdomuit. Et paulo post: Ninus, inquit,
magnitudinem quæsitæ dominationis conti-
nua possessione firmavit. Domitis igit̄ pro-
ximis, cū accessione virium fortior ad alios
transfret, & proxima quæque victoria instru-
mentum sequentis esset, totius Orientis po-
pulos sub egit. Qualiber aut̄ fide rerum, vel
iste, vel Trojus scripsit: nā quædam illos
fuisse mentiros, alię fideles literæ ostend-
unt: constat tamen & inter alios scripto-
res regnum Assyriorum Nino rege fuisse lon-
ge lateq; porrectum. Tandiu autem perseue-

rauit, ut Romanum nondum sit eius ætatis.
Nam sicut scribunt qui chronicam historiā
persecuti sunt, mille ducentos & quadragin-
ta annos ab anno primo quo Ninus regnare
cepit permansit hoc regnum, donec transfer-
retur ad Medos. Inferre autem bella finitimis
& inde in cetera procedere, ac populos sibi
non molestos sola regni cupiditate contere-
re & subdere, quid aliud quam grande latro-
cinium nominandum est?

An regna terrena inter profectus suos atque
defectus deorum vel iuuentur vel
deferantur auxilio.

Cap. VII.

Sin nullo deorum adiutorio tam magnum
hoc regnum & prolixum fuit, quare diis
Romanis tribuitur Romanum regnum, lo-
cis amplum temporibusq; diuturnum? Quæ
cunq; enim cā est, illa eadem est et̄ ista. Si aut̄
& illud deorū adiutorio tribuendū esse con-
tendunt, q̄ro quorum? Non n. alię gētes, quas
Ninus domuit & subegit, alios tunc colebāt
Deos. Aut si proprios habuerunt Assyrii, qua-
si peritiores fabros imperii cōstruendi atque
seruandi, nunquidnā mortui sunt, q̄n & ipsi
imperium periderunt? Aut mercede non si-
bi reddita, vel alia promissa maiore, ad Me-
dos trāsire maluerūt, atq; inde rursus ad Per-
sas Cyro inuitante & aliqd̄ commodius pol-
licente? Quæ gens nō angustis Orientis finib.
post Alexandri Macedonis regnum magnū
locis, sed breuissimum tpe in tuo regno ad-
huc vsq; pdurat. Hoc si ita est, aut infideles
dii sunt q̄ suos deserunt, & ad hostes trāsēūt.
Quod nec hō fecit Camillus q̄n victor & ex-
pugnator aduersissimæ ciuitatis, Romā cui
vicerat sensit ingrātā, q̄ t̄n̄ postea oblitus ini-
uriæ, memor patriæ a Gallis iterum libera-
uit. Aut nō ita fortes sunt, ut Deos esse fortes
deceat, qui postunt humanis vel consiliis vel
viribus vincit? Aut si cum inter se belligerant,
nō dii ab hominibus sed dii ab aliis diis for-
te vincūt, qui sunt quarumq; proprii ciui-
tatum. Habēt ergo & ipsi inter se inimicitias,
quas pro sua quisque parte suscipiunt. Non
itaque Deos suos vlla debuit colere ciuitas
magis quam alios quibus adiuuarentur sui.
postremo quoquo modo se hēt deorū iste
vel trāsitus, vel fuga, vel migratio, vel in pu-
gna

Regni in-
fisi, ac mo-
derati for-
ma.

Bello im-
peria pa-
rare, &
augere,
grāde la-
trocinii.

Camillus
in patriā
ingratam
beneficiis.

gna defectio, nondum illis temporibus atq; illis terrarum partibus Christi nomen fuerat prædicatum, qñ illa regna per ingentes bellicas clades amissa atque translata sunt. Nam si post mille ducentos & quadraginta annos, qñ regnũ Assyriis ablatum est, iam ibi Christiana religio aliud regnum prædicaret æternum, & deorum falforum cultus sacrilegos inhiheret, quid aliud gentis illius vani hoies dicerent, nisi regnum, quod tam diu cõseruatum est, nulla alia cã nisi suis religionib. desertis & illa recepta perire potuisse? In qua voce vanitatis quæ poterat esse, & isti attendat speculum suum, & similia conqueri, si vllus in eis pudor est, erubescant. Quanquam Romanum imperium afflictum est potius, quã mutatum, quod & aliis ante Christi nomen temporibus ei contigit, & ab illa est afflictio ne recreatum, quod nec istis temporibus desperandum est. Quis enim de hac re nouit voluntatem Dei?

Quorum deorum præsidio putent Rom. imperium suum auctum atque seruatum, cũ singulis vix singularum rerum tuitionem committendam esse crediderunt. I
Cap. VIII.

DEinde quæramus, si placet, ex tanta deorum turba quam Ro. colebant, quem potissimum vel quos credant illud imperiũ dilataste atque seruasse. Neque enim in hoc tam præclaro opere & tantæ plenissimo dignitatis, audent aliquas partes sub nomine deorum vel dearum, deæ Cloacinae tribuere, aut Volupia, quæ a voluptate appellata est: aut Libentina, cui nomen est a libidine, aut Vagitanæ, quæ infantum vagitatibus præfider: aut Cuninæ, quæ cunas eorum administrat. Quando autem possint vno loco libri huius commemorari omnia nomina deorum, aut dearum, quæ illi grandibus voluminibus vix comprehendere potuerunt, singulis rebus propria dispertientes officia numinum? Nec agrorum munus vni alicui Deo committendum arbitrati sunt, sed rura, deæ Rufinæ: iuga montium, Deo Iugatino: collibus Deam Collinam: vallibus, Valloniam præferunt. Nec saltem potuerunt vnã segetiam talẽ inuenire cui semel segetes commendarent: sed fata frumenta quandiu sub

terra essent, præpositã voluerunt habere deã Seiam, cum vero iam essent super terram, & segetem facerent, deam Segetiam: frumentis verro collectis atque reconditis vt toto seruarentur deam Tutilinam præposuerunt, cui non sufficere videretur illa Segetia, quandiu seges ab initiis herbis vsq; ad aristas aridas perueniret. Non tñ satis fuit hominib. deorum multitudinem amantib. vt anima misera demoniorum turba prostitueretur, vnus Dei veri casum dedignata complexum. Præfecerunt ergo Proserpinam frumētis germinantib. geniculis nodisque culmorum Deũ Nodorum: inuolumentis folliculorum, deã Volutinam: cum folliculi patefcunt, vt spica exeat, deã Patelenam: cum segetes, nouis arstis æquantur, quia veteres æquare hostire dixerunt, Deam Hostilinam: florentibus frumētis, Deam Floram, lactescentibus, Deam Lacturnum, maturascentibus, Deam Maturam: cum runcatur, id est, a terra auferuntur deam Runcinam. Nec omnia commemoro, quia me piget quod illos non pudet. Hæc autem paucissima ideo dixi, vt intelligeretur nullo modo eos dicere audere, ista numina imperium constituisse, auxisse, conseruasse Romanum, quæ ita suis quæque adhibebantur officiis, vt nihil vnuerfum vni alicui credereẽ. Quando ergo Segetia curaret imperium, cui curam gerere simul & segetibus & arborib. non licebat? Quando de armis Cunina cogitaret, cuius præpositura paruulorum cunas non permittebatur excedere? Quando Nodorus adiuuaret in bello, qui nec ad folliculum spicæ, sed tantum ad nodum geniculi pertinebat? Vnusquisque domui suæ ponit ostiarium, & quia homo est omnino sufficit. Tres Deos isti posuerunt, Forculum foribus, Cardeam cardini, Limentinũ limini. Ita non poterat Forculus simul fores & cardinem limenque seruare.

An imperij Romani amplitudo & diuturnitas Ioui fuerit ascribenda, quem summum Deum cultores ipsius opinantur.
Cap. IX.

OMissa igitur turba ista minorũ deorum vel aliquantum intermissa, officium maiorũ deorũ debemus ingredi, quo Roma

Bello imperia parare, & augere, grãde la trocinũ.

B

Camillus in patriã ingratam beneficiũ.

a. l. Deã laflurciã

H

Roma tam magna est facta, ut tam diu tot gentibus imperaret. Nimirum ergo Iouis hoc opus est. Ipsum enim deorum omnium deorumque regem esse volunt, hoc eius indicat sceptrum, hoc in alto colle Capitolium. De isto Deo quis a poeta dictum convenientissime predicant: Iouis omnia plena. Hunc Varro credit esse ab his colit, qui unum Deum solum sine simulachro colunt, sed alio nomine nuncupari. Quod si ita est, cur tam male tractatus est Romae, sicut quidam et in ceteris gentibus, ut ei fieret simulachrum? quod ipsi etiam Varroni ita displicet, ut cum tantae civitatis peruersa consuetudine premeretur, nequaquam tamen dicere et scribere dubitaret, quod hi qui populis instituerunt simulachra, et metum dempererunt, et errorem addiderunt.

Quas opiniones secuti sunt qui diversos Deos diuersis mundi partibus praesecerunt. Cap. X.

CVirilli est Iuno vxor adiungitur, quae dea soror et coniunx. Quia Iouem, inquit, in ethere accipimus, in aere Iunonem. Et haec duo elementa coniuncta sunt, alterum superius, alterum inferius. Non est ergo ille de quo dictum est, Iouis omnia plena, si aliquam partem implet et Iuno. An uterque utrumque implet, et ambo isti coniuges, et in duobus istis elementis, et singulis simul sunt? Cur ergo aether datur Ioui, aer Iunoni? Postremo si ipsi duo satis essent, quid est quod mare Neptuno tribuitur, terra Plutoni? Et ne ipsi quoque sine coniugibus remanerent, addit Neptuno Salacia, Plutoni Proserpina. Nam sicut inferiorem caeli partem, id est aerem, inquit, Iuno tenet, ita in ferio rem maris Salacia, et terra inferiori Proserpina. Querunt quemadmodum faciant fabulas, nec inueniunt. Si enim haec ita essent,

Elementa mundi.

Btria potius elementa mundi esse, non quatuor eorum veteres proderent, ut singula deorum coniugia singulis diuiderentur elementis. Nunc vero omni modo affirmauerunt aliud esse aethereum, aliud aerem. Aqua vero siue superior siue inferior, utique aqua est, puto quia dissimilis, nunquid intantum ut aqua non sit? Et inferior terra, quid aliud potest esse quam terra, quantalibet diuersitate distincta? Deinde ecce iam totus in his quatuor vel tribus elementis corporeus completus est mundus, Minerua ubi erit? Quid tenebit;

Quid implebit? Simul enim cum his in Capitolio constituta est, cum ista filia non sit amorum. Aut si ceteris partem superiorem Mineruam tenere dicunt, et hac occasione fingere Poetas. Quod de Iouis capite nata sit, cur non ergo ipsa potius deorum regina deputatur, quam sit Ioue superior? An quia indignum erat proponere patri filiam? Cur non de Ioue ipso erga Saturnum iustitia ista seruata est? an quia victus est? Ergo pugnarunt? Absit inquit, Fabularum est ista garrulitas. Ecce fabulis non credatur, et de diis sentiant meliora. Cur ergo non data est patri Iouis, et si non sublimior, aequalis certe sedes honoris? Quia Saturnus, inquit, temporis longitudo est. Tempus igitur colunt, qui Saturnum colunt, et rex deorum Iuppiter insinuat natus ex tempore. Quid enim indignum deo, cum Iuppiter et Iuno nati deum ex tempore, si caelum esse illi et illa terra, cum facta sint utique caelum et terra? Nam hoc quoque in libris suis habent eorum docti atque sapientes. Neque de figmentis poeticis, sed de philosophorum libris a Vergilio dictum est: Tum pater omnipotens foecundis imbribus aether Coniugis in gremium laeta descendit, id est in gremium telluris aut terrae, quia etiam hic aliquas differentias volunt esse, atque in ipsa terra aliud terram, aliud tellurem, aliud tellurionem putant. Et omnes hos Deos habent suis nominibus appellatos, suis officiis distinctos, suis aris sacrisque veneratos. Eandem terram etiam matrem deorum vocant, ut iam Poetae tolerabiliora confingant, si secundum istorum non poeticos, sed sacrorum libros, non solum Iuno soror et coniunx, sed etiam mater est Iouis. Eandem terram Cererem, eandem etiam Vestam volunt, cum tamen saepius Vestam non nisi ignem esse perhibeant pertinente ad focos, sine quibus ciuitas esse non potest, et ideo illi virgines solere seruire, quod sicut ex virgine, ita nihil ex igne nascatur. Quam totam aboleri vanitatem et extinguere utique ab illo oportuit, qui est natus ex virgine. Quis enim ferat quod cum tantum honoris et quasi castitatis igni tribuerint, aliquando Vestam non erubescunt etiam Venere dice-re, ut vanescat dicere in ancillis eius honorata virginitas? Si enim Vesta Venus esset, quomodo ei rite virgines a venereis operibus abstinendo seruarent? An venereis duae

Geor. 2.

D

a. l. seruis.

sunt

sunt, vna virgo altera mulier. An potius tres, vna virginum, quæ etiã Vesta est, aliã coniu-
gatarum, aliã meretricum? Cui etiã Phœnices
donum dabãt de prostitutione filiarũ, ante-
quam iungerent eas viris. Quæ illarum ma-
trona est Vulcani? Non utique virgo, quo-
tiam habet maritum. Absit autem vt mere-
trix, ne filio Iunonis, & cooperatio Mineræ
facere iniuriam videamur. Ergo hæc ad con-
iugas intelligitur pertinere, sed eam nolu-
mus imitari in eo quod fecit illa cum Mar-
te. Rursus, inquirunt, ad fabulas redis. Quæ
ista iustitia est, nobis succensere, quod talia
dicimus de dijs eorum, & sibi non succense-
re qui hæc in theatris libentissimè spectant
crimina deorum suorum? Et quod esset in-
credibile, nisi contestatissime probaretur,
hæc ipsa theatra crimina deorum suorum
in honorem instituta esse eorundem deorũ.

De multis dijs, quos doctores Paga-
norum vnum eundemque Io-
uem esse defendunt.

Cap. XI.

Quotquot libet igitur physicis rationi-
bus & disputationib. afferant: modo sit
Iuppiter corporei huius mundi animus, qui
vniuersam istã molem ex quatuor vel quot
eis placet, elementis constructam atq; com-
pactã implet & mouet. modo inde suas par-
tes forori & fratribus cedat: modo sit æter vt
aerem Iunonem subterfusã desuper am-
plectatur: modo totum simul cum aere sit
ipse cælum, terram vero tanquam coniugem
eademque matrem: quia hoc in diuinis cur-
pe non est, secundis imbribus & seminibus
fæter: modo autem ne sit necesse per cuncta
discurrere, Deus vnus de quo multi à poeta
nobilissimo dictum putant.

Deum namque ire per omnes.
Terrasq; tractusq; maris, cælũq; profundũ.
Ipse in æthere sit Iuppiter, ipse in aere, Iu-
no, ipse in mari Neptunus: in inferioribus
etiam maris id Salacia, in terra Pluto, in ter-
ra inferiore Proserpina: in focus domesticis
Vesta, in fabrorum fornace Vulcanus, in sy-
deribus Sol, Luna & stellæ: in diuinantibus
Apollo, in merce Mercurius, in Iano initia-
tor: in termino terminator, Saturnus in tem-
pore, Mars & Bellona in bellis, Liber in vi-

neis, Ceres in frumentis, Diana in syluis, Mi-
nerua in ingenijs. Ipse sit postremo etiam il-
la turba quasi plebiorum deorum. Ipse præ-
sit nomine liberæ virorum seminibus, & no-
mine liberæ feminarum. Ipse sit Diespiter:
qui partum perducit ad diem. Ipse sit dea
Mena, quam præfecerunt menstruis femina-
rum. Ipse Lucina, quæ à parturientibus inuo-
cetur. Ipse opem ferat nascentibus excipiens
eos sinu terræ, & vocetur Opis. Ipse in vagi-
tu os aperiat & vocetur Deus Vagitanus. Ip-
se leuet de terra, & vocetur dea Leuana. Ipse
cunas tueatur, & vocetur dea Cunia. Non sit
alius, sed ipse in deabus illis, quæ fata nasce-
ntibus canunt, & vocantur Carmantes. Præsit
fortuitis, voceturque Fortuna. In diua Ru-
mina mamam paruulo immulgeat, quia ru-
mam dixerant veteres mamam. In diua Pot-
tina potionem ministrat. In diua Edulica es-
cam præbea: De pauore infantum Pauen-
tia nuncupatur: de spe quæ venit, Venilia, de
voluptate, Volupia: de actu, Agenoria: de sti-
mulis, quibus ad nimium actum homo im-
pellitur, dea Stimula nominetur. Stenua dea
sit, strenuũ faciendo. Numeria, quæ numera-
re doceat: Camœna, quæ canere. Ipse sit &
Deus Confus, præbendo consilia, dea Sen-
tia, sentias inspirando. Ipse dea Iuventas, quæ
post prætextam excipiat iuuenilis ætatis exor-
dia. Ipse sit Fortuna barbata, quæ adultos
barba induit, quos honorare voluerit: vt hoc
qualecunque numem saltem masculũ Deũ,
vel barba barbaturum, sicut à nodis Nodo-
tum, vel certe non Fortunam, sed quia bar-
bas habet, Fortunium nominaret. Ipse in Iu-
gatino Deo coniuges iungat, & cum virgi-
ni vxori zona soluitur, ipse inuocetur siue
virtutes eius, & dea Virginitatis vocetur. Ip-
se sit Mutunus * vel Tutunus, qui est apud
Græcos Priapus, si non pudet. Hæc omnia
quæ dixi, & quæcunque non dixi, non enim
omnia dicenda arbitratus sum, hi omnes dij
dexq; sit vnus Iuppiter: siue sint, vt quidam
volunt, omnia ista partes eius, siue virtutes
eius, sicut eis videtur, quibus eum placet es-
se mundi animum: quæ sententia velut ma-
gnorum multorumque doctorum est. Hæc
si ita sunt, quod quale sit, nondum inte-
rim quæro, quid perderent, si vnum Deum
colerent prudentiore compendio? Quid e-
nim eius contemneretur, cum ipse colere-
Aug. Tomus Quintus. E tur?

All. Mu-
tinus, vel
Tutunus.

tur? Si autem metuendum fuit, ne prætermiffæ fiue neglectæ partes eius irascerentur: nõ ergo vt volunt, velut vnius animantis hæc tota vita est, quæ omnes simul continet Deos, quasi suas virtutes, vel mēbra, vel partes sed suã quæq; pars habet vitã à cæteris separatã, si præter alteram irasci altera potest, & alia placari, alia concitari, Si autem dicitur omnes simul, idest, totum ipsum Iouem potuisse offendi, si partes eius non etiam singulatum minutatimq; coleretur, stultè dicitur. Nulla quippe earum prætermittetur, cum ipse vnus qui habebat omnia coleretur. Nam vt alia omittam quæ sunt innumerabilia, cū dicunt omnia sydera partes Iouis esse, & omnia viuere atq; rationales animas habere, & ideo sine controuersia Deos esse, non videt̃ q̃ multos nõ colant, quam multis ædes non construunt, aras non statuunt: quas tamè paucissimis syderum statuendas esse putauerūt, & sigillatim sacrificare. Si igitur irascuntur, qui nõ sigillatim coluntur, non metuūt paucis placatis, toto cælo irato viuere. Si autem stellas omnes ideo colūt, quia in Ioue sunt, quæ colunt, isto compendio possent in illo vno omnibus supplicare. Sic enim nemo irasceret, cū in illo vno omnibus supplicaretur nemo cõtemneretur, potius quã cultis quibusdã iusta irascendi causa illis, qui prætermissi essent, multo numero siorib; præberet: præsertim cū eis de superna sede fulgētib; turpi nuditate distētas præponeretur Priapus.

De opinione eorum, qui Deum animã mundi, & mundum corpus Dei esse putauerunt. Cap. XII.

D Vid illud? Nonne debet mouere acutos homines, vel qualescunq; homines. Non enim parum ad hoc ingenij opus est excellentia, vt deposito studio contentio nis attendant, si mundi animus Deus est, eique animo mundus vt corpus est, vt sit vnũ animal constans ex animo & corpore: vtiq; iste Deus est * sinus quidam naturæ, in seipso continens omnia: vt ex ipsius anima, qua viuificatur tota ista moles, vita atque animæ cunctorum viuentium pro cuiusque nascētis sorte sumantur, nihil omnino remanere potest, quod non sit pars Dei. Quod si ita est, quis non videat quanta impietas & irreligio

Al. l. sinu quodam.

fitas consequatur: vt quod calcauerit, quisq; partē Dei calcet: & in omni animante occidendo, pars Dei trucidetur? Nolo omnia dicere, quæ possunt occurrere cogitantibus: dici autem sine verecundia non possunt.

De his qui sola rationalia animantia partes esse vnius Dei asserunt.

Cap. XIII.

Sicut autem sola animalia rationalia, sicut sunt homines, partes Dei esse contendūt: nõ video quidem si totus mundus est Deus, quomodo bestias ab eius partibus separent. Sed obliuiscuntur quid opus est? De ipso rationali animante, idest, homine, quid infelicius credi potest, quam Dei partem vapulare, cū puer vapulat? Iam vero partes Dei fieri lasciuas, iniuvas, impias, atque omnino damnabiles, quis ferre possit, nisi qui prorsus insaniat? Postremo quid irascitur eis à quibus non collitur, cum à suis partibus non colatur? Restat ergo vt dicunt oēs Deos suas habere vitas, sibi quemq; viuere: nullum eorũ esse partem cuiusquam, sed omnes colēdos, qui cognosci & coli possunt: quia tam multi sunt, vt omnes non possint. Quorũ Iuppiter, quia rex præsidet, ipsum credo ab eis putari regnum, vel constituisse, vel auxisse Romanum. Nam si hoc ipse non fecit, quem alium Deum opus tam magnum potuisse agredi credant, cum omnes occupati sint officij & operibus proprijs, ne alter irruat in alterius? A rege igitur deorum, regnum hominum potuit & prorogari & augeri.

Augmenta regnorum Ioui incongruenter adscribi, cum si, vt volunt, dea est Victoria, ipsa huic negotio sola sufficeret. Cap. XIII.

Hic primum quæro, cur non etiã ipsũ regnum aliquis Deus est? Cur enim nõ etiã ita sit, si Victoria dea est? Aut quid ipso Ioue in hac causa opus est, si Victoria faueat, sitq; propitia: & semper eat ad illos, quos vult esse victores? Hac dea fauente & propitia, etiã Ioue vacante, vel aliud agente, quæ gētes nõ subdita remanere? Quæ regna nõ cederēt? An forte non displicet bonis iniquissima improbitate pugnare, & finitimos

tos

Al. l. In perij pagatio

tos nullamq; iniuriam facientes, ad dilatan-
dum regnum bello spontaneo prouocare?
Planè si ita sentiunt, approbo & laudo.

An congruat bonis latius velle regnare.

Cap. XV.

H V Ideant ergo ne forte non pertineat ad
viros bonos gaudere de regni latitudi-
ne. Iniquitas. n. eorum, cum quibus iusta bel-
la gesta sunt, regnum adiunxit, vt cresceret, q;
vtiq; paruum esset, si quies & iusticia finiti-
mouū contra se bellum geri nulla prouoca-
ret iniuria: ac felicioribus sic rebus humanis
omnia regna parua essent concordia vicinita
te latantia. Et ita essent in mundo regna plu-
rima gētium, vt sunt in vrbe domus plurime
cuiū. Proinde belligerare, & perdomitis ge-
tibus dilatare regnum malis vř felicitàs, bo-
nis necessitas. Sed quia peius esset, vt iniurio
si iustioribus dñarentur, ideo nō incongrue
dicitur etiam ista felicitàs. Sed proculdubio
felicitas maior est vicinum bonum habere
concordem, quam vicinum malum subiuga-
re bellantem. Mala vota sunt, optare habere
quem oderis, vel quem timeas, vt possit esse
quem vincas. Si ergo iusta gerendo bella, nō
impia, non iniqua, Romani imperium tam
magnum acquirere potuerunt, nunquid tan-
quam aliqua Dea colenda est eis etiā iniqui-
tas aliena? Multum. n. ad istā latitudinem im-
perij eam cooperatā videmus, quæ faciebat
iniuriosos, vt essent, cum quib. iusta bella ge-
rerentur & augetur imperium. Cur autem
& iniquitas Dea non sit, vel externarum gen-
tium, si paūor, & pallor, & febris dij Roma-
ni esse meruerunt? His igitur duabus, id est,
aliena iniquitate, & dea Victoria, dum bel-
lorum causas iniquitas excitat, Victoria ead-
em bella feliciter terminat, et feriato Ioue
creuit imperium. Quas enim hic partes Iup-
piter haberet, cum ea, quæ possent beneficia
eius putari, dij habentur, dij vocantur, dij co-
luntur, ipsi pro suis partibus inuocantur? Hab-
bet hic etiam ille aliquā partem, si regnum
etiam ipse appellaretur, sicut appellatur illa
Victoria. Aut si regnum munus est Iouis, cur
& non victoria munus eius habeatur? Quod
profecto haberetur, si non lapis in Capito-
lio, sed verus rex regam, & dominus domi-
nantium cognosceretur, atque coleretur.

All. Im-
perij pro-
pagatio.

Quid fuerit quod Romani omnibus rebus
& omnibus motibus Deos singulos depu-
tantes, ædem Quietis extra portas esse vo-
luerunt. Cap. XVI.

M Iror autem plurimum, quod cū deos
singulos singulis rebus, & pene singu-
lis motibus attribuerent, vocauerunt deam
Agenoriam, quæ ad agendum excitaret: deā
Stimulam, quæ ad agendum vltra modū sti-
mularet: deam Murciam, quæ præter modū
non moueret, ac faceret hominem, vt ait Pō-
ponius, murcidum, i. nimis desidiosum & in-
actuosum: deam Strenuam, quæ faceret stre-
num, his omnibus dijs & deabus publica fa-
cra facere susceperunt. Quietem vero appel-
lantes, quæ faceret quietē, cum ædē haberet
extra portam Collinā, publicē illā suscipere
noluerunt. Vtrū indicium fuit animi inquieti,
an potius ita significatum est, q; qui illā tur-
bā colere perseveraret: nō plane deorū, sed
demoniorum, eum quietē habere non pos-
se: ad quam vocat verus medicus, dicens: Di-
scite à me, quia mitis sum, & humilis corde,
& inuenietis requiem animabus vestris.

An si Iouis summa potestas est, etiā Victoria
Dea debuerit existimari. Cap. XVII.

A N forte dicunt, q; deam Victoriā Iup-
piter mittat, atque illa tanquam regi
deorum obtemperans, ad quos iusserit, ve-
niat, & in eorū parte confidat? Hoc vere dī,
non de illo Ioue, quem deorum regem pro
sua opinione confingunt, sed de illo uero
rege seculorum, quod mittat non Victoriā
quæ nulla substantia est, sed angelum suum,
& faciat uincere quē uoluerit: cuius consiliū
occultū esse pōt, iniquū esse non pōt. Nam si
Victoria Dea est, cur non Deus est, & trium-
phus, & uictorię iūgitur uel maritus, uel fra-
ter, uel filius? Talia quippe isti de dijs opinati
sunt, qualia si poetæ fingerēt, atq; nobis exag-
gerarentur: rīderent isti, ridenda esse figmē-
ta poetarū, non ueris attribuenda numinib.
& tñ se ipsi non ridebāt, cū talia deliramēta
non apud poetās legebant, sed in tēplis cole-
bant. Iouē igitur de omnibus rogarēt, ei uni-
trūmodo supplicarēt. Nō. n. quō misisset uic-
toriā, si dea & sub illo rege est, possit uel au-
deat ei resistere, & suā poti⁹ facere uolūtātē.

Ma. 11.

All. So-
lus victo-
rie aus-
for.

Fœlicitatem & fortunam qui Deas putant, qua ratione fecerunt.

Cap. XVIII.

Quid quod & fœlicitas Dea est? ædem accepit, aram meruit, sacra ei congrua periculosa sunt: ipsa ergo sola coleretur? Vbi enim ipsa esset, quid boni nõ esset? Sed quid sibi vult: quod & Fortuna Dea putatur, & colitur? An aliud est fœlicitas, aliud fortuna? Quia fortuna potest esse & mala. fœlicitas autem si mala fuerit, fœlicitas non erit. Certe omnes deos vtriusque sexus, si & sexus habent, non nisi bonos existimare debemus. Hoc Plato dicit, hoc alij Philosophi, hoc excellentes reipublicæ, populorumque rectores. Quomodo ergo Dea Fortuna aliquando bona est, aliquando mala? An forte quando mala est, Dea non est, sed in malignum dæmonem repente conuertitur? Quot sunt ergo Deæ istæ? Profecto quotquot sunt homines fortunati, hoc est, bonæ fortunæ. Nã cum sint & alij plurimi simul, hoc est, vno tempore malæ fortunæ, nunquid si ipsa esset, simul & bona esset & mala: his aliud, illis aliud? An illa quæ Dea est, semper bona est? Ipsa est ergo fœlicitas, cur adhibentur diuersa nomina? Sed & hoc ferendum est. Solet enim & vna res diuersis nominibus appellari. Quid diuersæ aræ, quid diuersæ aræ, diuersa sacra? Est causa inquit, quia Fœlicitas illa est, quam boni habent præcedentibus meritis. Fortuna vero, quæ dicitur bona, sine vilo examine meritorum fortuito accidit hominibus & bonis & malis, vnde etiam fortuna nominatur. Quomodo ergo bona est, quæ sine vilo iudicio venit & ad bonos & ad malos? Vt quid autem colitur, quæ ita cæca est, passim in quoslibet incurrens, vt suos cultores plerunque prætereat, & suis contemptoribus hæreat? Aut si aliquid proficiunt cultores eius, vt ab illa videantur, & amentur: iam merita sequitur, non fortuito venit. Vbi est ergo definitio illa fortunæ? Vbi est quod à fortuitis etiam nomen accepit? Nihil enim prodest eam colere, si fortuna est. Si autem suos cultores discernit vt proficit, fortuna non est. An & ipsam, quo voluerit Iuppiter mittit? Colatur ergo ipse solus. Non enim potest ei iubenti, & eam quo voluerit, mittenti fortuna resistere. Aut certe

*Al. l. Fœlicitas se-
per bona,
fortuna
non item.*

ipsam mali colant, qui nolunt habere meritam, quibus possit Dea Fœlicitas inuitari.

De fortuna muliebri. Cap. XIX.

Tantum sanè huic, velut numini tribuunt, quam Fortunam vocant, vt simulachrum eius quod à matronis dedicatum est, & appellatum Fortuna muliebris, etiam loquutum esse memoria commendarint: atque dixisse non semel, sed iterum: propter quod eam rite matronæ dedicauerint. Quod quidem si verum sit, mirari nos non oportet. Non enim malignis dæmonibus etiam sic difficile est fallere, quorum artes atque versutias hinc potius isti aduertere debuerunt, quod illa Dea loquuta est, quæ fortuito accidit, non quæ meritis venit, fuit enim fortuna loquax & muta fœlicitas, & ad quid aliud, nisi vt homines recte viuere non curarent, conciliata sibi Fortuna, quæ illos sine vllis bonis meritis faceret fortunatos? Et certe si fortuna loquitur, non saltem muliebris, sed virilis potius loqueretur, vt non ipsæ, quæ simulachrum dedicauerunt, putarentur tantum miraculum muliebri loquacitate fixisse:

F
*Al. l. Fortuna si-
mulacrū
a fœlia
dæmonū
locutum.*

De Virtute & Fide, quas Pagani, templis & sacris honorauerunt prætermittentes alia bona, quæ similiter colenda fuerunt, si recte alijs diuinitas tribuebatur.

Cap. XX.

Virtutē quoq; Deam fecerunt: quæ quidem si Dea esset, multis fuerat præferenda. Et nunc quia Dea non est, sed donū Dei, ipsa ab illo impetretur, à quo solo dari potest: & omnis falsorum deorū turba venescit. Sed cur & Fides Dea credita est, & accepit et ipsa templū, & altare? Quam quisquis prudenter agnoscit, habitaculum illi seipsum facit. Vnde aut sciunt illi quid sit Fides, cuius primum & maximū officium est, vt in verū credatur Deum? Sed cur non suffecerat Virtus, Nonne ibi est & fides? Quæ quidem virtutē in quatuor species distribuendam esse viderunt: prudentiā, iustitiā, fortitudinē, temperantiā. Et quæ istæ singulæ, species suas habent, in partibus iustitiæ fides est: maximamq; locum

Al. l. Fidei præstantia.

Al. l. Virtus specier.

Ab- duc. 2.
 eum apud nos habet, quicumq; scimus quid fit, quod iustus ex fide viuunt. Sed illos miror appetitores multitudinis deorum, si fides dea est, quare alijs tam multis deabus iniuriam fecerunt p̄termittendo eas, quibus similiter edes & aras dedicare potuerunt? Cur temperantia dea esse non meruit, cum eius nomine nonnulli Romani Principes non paruam gloriam compararint? Cur denique Fortitudo dea non est, quæ affuit Mutio, cum dextram porrexit in flammam? quæ affuit Curtio cum se pro patria in abruptam terram præcipitè dedit, quæ affuit Decio patri, & Decio filio, cum pro exercitu se vouerunt? Si tamē his omnibus vera inerat fortitudo, vnde modo non agitur? Quare prudentia, quare sapientia nulla numinum loca meruerunt? An quia in nomine generali ipsius virtutis omnes coluntur? Sic ergo posset, & vnus Deus coli, cuius partes ceteri dii putantur. Sed in illa virtute & fides est, & pudicitia, quæ tamen extra in ædibus proprijs altaria meruerunt. Has deas non veritas, sed vanitas fecit.

Quod vnum non intelligentes Deum, virtute saltem, & felicitate debuerunt esse contenti.

Cap. XXI.

G
 Hæc enim veri Dei munera sunt, non ipse sunt deæ. Veruntamen vbi est virtus & felicitas, quid aliud queritur? Quid ei sufficit, cui virtus felicitasq; nõ sufficit? Omnia quippe agenda complectitur virtus, omnia obtinenda felicitas. Si Iuppiter, vt hæc daret, ideo colebatur: quia si bonum aliquid est latitudo regni atque diuturnitas, ad eandem pertinet felicitatem, cur non intellectum est, dona Dei esse, non deas? Si autem putatæ sunt deæ, saltem alia tanta deorum turba non quæreretur. Consideratis enim officijs deorum deatumque omnium, quæ sicut vobis luerunt pro sua opinione fixerunt: inueniant, si possunt aliquid quod ab aliquo Deo præstari possit homini habenti virtutem, habenti felicitatem. Quid doctrinæ, vel à Mercurio, vel à Minerua petendum esset, quum virtus omnia secum haberet? Ars quippe ipsa bene, recteque viuendi, virtus à veteribus definita est. Vnde ab eo quod Græce *ἀρετή* dicitur virtus, nomen artis Latinos traduxit

se putatur. Sed si virtus non nisi ad ingeniosum posset venire, quid opus erat Deo Cautio patre, qui cautos, id est acutos faceret, quum hoc posset conferre felicitas? Ingeniosum quippe nasci felicitatis est. Vnde etiam si non potuit à nondum nato coli dea Felicitas, vt hoc ei conciliata donaret, conferret, hoc parentibus eius cultoribus suis, vt eis ingeniosi filij nascerentur. Quid opus erat parturientibus inuocare Lucinam, cum si adesset Felicitas non solum bene parerent, sed etiam bonos? Quid necesse erat, Opi deæ commendare nascentes, Deo Vagitano vagigentes, deæ Cuning iacentes, deæ Ruminæ lugentes, Deo Statilino stantes, deæ Adeonæ adeutes, deæ Abeonæ abeutes, deæ Menti vt bonam haberent mentem, Deo Volumno, & deæ Volumnæ, vt bona vellent: dijs nuptialibus vt bene coniungerentur: dijs agrestibus, vt fructus vberimos & caperent, & maxime ipsi diuæ Frugæ: Marti & Bellonæ, vt bene belligerarēt: deæ Victorix, vt vincerēt: deo Honorino, vt honorarentur: deæ Pecuniæ, vt pecuniosi essent: Deo Aesculano & filio eius Argentino, vt habeant æream argenteamque pecuniam? Nam ideo patrem Argentinini Aesculanum posuerunt, quia prius ærea pecunia in vsu esse cepit, post argentea. Miror, autem, quod Argentinus non genuit Aurinum, quia & aurea obsequuta est. Quem Deum isti si habent, sicut Saturno Iouem: ita & patri Argentino, & auo Aesculano, Aurinum præponerēt. Quid ergo erat necesse propter hæc bona, vel animi, vel corporis, vel externa, tantam deorum turbam colere & inuocare: quos neque omnes commemoravi nec ipsi potuerunt omnibus humanis bonis minutatim singulatimque digestis & Deos minutos, & singulos providere: cum posset magno facilitate compendio vna dea Felicitas cuncta conferre, nec solum ad bona capienda quicquam alius, sed neque ad depellenda mala quæreretur? Cur enim esset inuocanda propter felices diua Fessonia: propter hostes debellandos, diua Pelonia: propter ægros, medicus vel Apollo, vel Aesculapius, vel ambo simul quando esset grande periculum? Nec Deus Spinienfis, vt spinas ex agris eradicaret, nec dea Rubigo, vt non accederet: rogaretur: vna Felicitate presente & tuente, vel nulla ma

All. Vir- tus ar: bene recte- que viui- di.

#

#

#

All. Fortuna simulacra astutia demonis locutum.

All. Fides praesentia.

All. Virtus speciosa.

la exorirentur, vel facillime pellerentur. Postremo quid de duabus istis deabus Virtute & Felicitate tractamus, si felicitas virtutis est primum, non dea, sed Dei donum est? Si autem dea est, cur non dicatur & virtutem ipsa conferre, quando quidem virtutem consequi felicitas magna est.

De scientia colendorum deorum,
quam à se Varro gloriatur colatam esse Romanis.

Cap. XXII.

Quid ergo est, quod pro ingenti beneficio Varro iactat prestare se civibus suis: quia non solum commemorat Deos, quos coli oporteat à Romanis: verum etiam dicit, quid ad quosque pertineat? Quomodo nihil prodest, inquit, homines alicuius medici nomen formamque nosse, & quid sit medicus ignorare: ita dicit nihil prodesse scire Deum esse Aesculapium, si nescias eum validitudini optulari: atque ita ignores, cur ei debeas supplicare. hoc etiam affirmat alia similitudine, dicens. Non modo bene vivere, sed vivere omnino neminem posse, si ignorat quisnam sit faber, quis ductor, quis rector: à quo quid utensibile petere possit, quem adiutorem assumere, quem ducem, quem doctorem. Eo modo nulli dubium esse asserens, ita esse vtilem cognitionem deorum, si sciatur, quam quisque Deus vim & facultatem aut potestatem cuiusque rei habeat. Ex eo enim poterimus, inquit, scire quem cuiusque rei causa Deum aduocare atque invocare debeamus, ne faciamus ut Mimi solent, & optemus à Libero aquam, à Lymphis vinum. Magna sane utilitas. Quis non huic gratias ageret, si vera monstraret: & si unum verum Deum à quo essent omnia bona hominibus colendum doceret?

De Felicitate, quam Romani multorum veneratores deorum diu non coluerunt honore diuino, cum pro omnibus sola sufficeret.

Cap. XXIII.

Sed unde nunc agitur, si libri & sacra eorum vera sunt, & Felicitas dea est, cur non ipsa una, quae coleretur constituta est,

quae posset uniuersa conferre, & compendio facere felices? Quis enim optat aliquid propter aliud, quam ut felix fiat? Cur denique tam sero huic tantae deae post tot Romanos Principes Lucullus eodem constituit? Cur ipse Romulus felicem cupiens condere civitatem, non huic templum potissimum struxit, nec propter aliquid dijs ceteris supplicauit quando nihil deesset si haec adesset? Nam & ipse, nec prius rex, nec ut putant, postea Deus fuerit, si hanc deam propitiam non haberet. Ut quid ergo Romulus constituit Romanis Deos, Ianum, Iouem, Martem, Picum, Faunum, Tiberinum, Hercule: & si quos alios? Ut quid Titius Tatius addidit Saturnum, Opem, Solem, Lunam, Vulcanum, Lucem, & quoscumque alios addidit, inter quos etiam deam Clocinam Felicitate neglecta? Ut quid Numa tot Deos, & tot deas sine ista? An eam forte in tanta turba videre non potuit? Hostilius certe rex Deos & ipse nouos Pauorem atque Pallorem, propitiandos non introduceret, si deam istam nosset, & coleret. Praesente quippe Felicitate, omnis pauor & pallor non propitiatus abscederet, sed pulsus aufugeret. Deinde quid est, hoc quod iam Romanum imperium longe lateque crescebat, & adhuc nemo Felicitatem colebat? An ideo grandius imperium quae felicitas fuit? Nam quomodo ibi esset vera felicitas, ubi vera non erat pietas? Pietas enim vera est verax veri Dei cultus, non cultus fallorum tot deorum, quot demoniorum. Sed & postea iam in deorum numerum Felicitate suscepta, magna bellorum civilium infelicitas subsecuta est. An forte iuste est indignata felicitas, quod, & tam sero & non ad honorem, sed ad contumeliam potius inuitata est, ut cum ea coleretur Priapus, & Clocina, & Pauor, & Pallor, & Febris, & cetera non numina colendorum, sed crimina colentium? Ad extremum, si cum turba indignissima tanta dea colenda visa est, cur non vel illustrius ceteris colebatur? Quis enim ferat, quod neque inter duos Consentes, quos dicunt in consilium Iouis adhiberi, nec inter Deos, quos selectos vocant, Felicitas constituta est: ut templum aliquod ei fieret, quod & loci sublimitate, & operis dignitate praemineret? Cur enim non aliquid melius, quam ipsi Ioui? Nam quae etiam Ioui regnum nisi Felicitas

H

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

+

Fœlicitas dedit? si tamen cum regnaret fœlix fuit, & potior est Fœlicitas regno. Nemo enim dubitat, facile inueniri hominem, qui timeat se fieri regem. Nullus autem inuenitur, qui se nolit esse fœlicem. Ipsi ergo dii, si per auguria vel quolibet modo eos posse consuli putant, de hac re consulerentur, vtrum vellent fœlicitati loco cedere: si forte aliorum ædibus vel altaribus iam fuisset locus occupatus, vbi ædes maior atque sublimior Fœlicitati constitueretur: etiam ipse Iuppiter cederet, vt ipsum verticem colli Capitolini Fœlicitas potius obtineret. Nō enim quispiā resisteret Fœlicitati, nisi, quod fieri non potest, qui esse vellet infœlix. Nullo modo omnino si consuleretur faceret Iuppiter, quod ei fecerunt tres dii Mars Terminus, & Iuuentas, qui maiori & regi suo nullo modo cedere loco voluerunt. Nam sicut habent eorum literæ, cum rex Tarquinius Capitolium fabricare vellet, eumque locum, qui ei dignior atque videbatur, à dijs alienis cerneret præoccupatum, non audens aliquid contra eorum facere arbitrium, & credens eos tanto numini, suoque Principi voluntate cessuros, quia multi erant illic vbi Capitolium constitutum est: per augurium quæsiuit, vtrum concedere locum vellent Ioui: atque ipsi inde cedere omnes voluerunt, præter illos, quos commemorauimus, Martem, Terminum, Iuuentatem: atque ideo Capitolium ita constructum est, vt etiam isti tres essent tam obscuris signis, vt hoc vix homines doctissimi scirent. Nullo modo igitur Fœlicitatem Iuppiter ipse contemneret, sicut a Termino, Marte, Iuuentate contemptus est. Sed ipsi etiam qui non cesserant Ioui, profecto cederent Fœlicitati, quæ illis regem fecerat Iouem. Aut si non cederent, non id contemptu eius facerent, sed quod in domo Fœlicitatis, vel obscuri esse malent, quam sine illa in locis proprijs eminare. Ita dea Fœlicitate in loco amplissimo & celsissimo constituta discerent ciues omnes, vnde boni voti petendum esset auxilium. Ac sic ipsa suadente natura, aliorum deorum superflua multitudo derelicta coleretur vna Fœlicitas, vni supplicaretur, vnius templum frequentaretur a ciuibus, qui fœlices esse vellent, quorum esset nemo, qui nollet, atque ita ipsa a seipsa peteretur,

quæ ab omnibus petebatur. Quis enim aliquid ab aliquo Deo, nisi fœlicitatem velit accipere, vel quod ad fœlicitatem existimat pertinere? Proinde, si Fœlicitas habet in potestate cum quo homine sit, habet autem si dea est, quæ tandem stultitia est ab aliquo eam Deo petere, quam possis a seipsa impetrare? Hanc ergo deam super deos ceteros honorare etiam loci dignitate debuerunt. Sicut enim apud ipsos legitur: Romani veteres ne scio quem summanum cui nocturna fulmina tribuebant coluerunt magis quam Iouem, ad quem diurna fulmina pertinebant: Sed postquam Ioui templum insigne ac sublimè constructum est, propter ædis dignitatem, sic ad eum multitudo confluit, vt vix inueniatur qui Summani nomen, quod audire iam non potest, se saltem legisse meminerit. Si autem Fœlicitas dea non est, quoniam, quod verum est, munus est Dei: ille Deus quæretur, qui eam dare possit, & deorum salforum multitudo noxia relinquatur, quam stultorum hominum multitudo vana sectatur, dona Dei sibi faciens, & ipsum cuius ea dona sunt, obstinatione superbae voluntatis offendens. Sic enim carere non potest infœlicitate, qui tanquam deum Fœlicitatem colit, & Deum datorem fœlicitatis relinquit: sicut carere non potest fame, qui panem pictum fingit, & ab homine qui verum habet, non petit.

Qua ratione defendant Pagani, quod inter deos colant ipsa dona diuina.

Cap. XXIII.

Libet autem eorum considerare rationes. Vsq; eadeone, inquit, maiores nostros insipientes fuisse credendum est, vt hæc nescirent munera diuina esse nō deos? Sed quoniam sciebant nemini talia, nisi aliquo Deo largiente concedi: quorum deorum nomina non inueniebant, earum rerum nominibus appellabant deos, quas ab eis sentiebant dari aliqua vocabula inde flectentes: sicut a bello Bellonam nuncupauerunt, non bellum: sicut a cunis Cuninam, non Cunam: sicut a segetibus Segetiam, non segetem: sicut a pomis Pomonam, non pomum: sicut a bobus Bubonam, non bouem: aut certe nulla vocabuli declinatione, sicut res ipsæ nominantur:

E 4

minantur:

M

Al. C. a. p. iolium.

Pictas.
1. Ti. 1.

I

G

minantur: vt Pecunia dicta est Dea, quæ dat pecuniã, non omnino pecunia Dea ipsa putata est. Ita Virtus, quæ dat virtutem. Honor, qui honorem: Concordia, quæ concordia: Victoria, quæ victoriam dat. Ita, inquit, cum foelicitas dea dicitur, non ipsa quæ datur, sed numen illud attenditur à quo foelicitas datur. Ista nobis reddita ratione, multo facilius eis, quorum cor non nimis obduruit, persuadebimus fortasse quod volumus.

De vno tantum colendo Deo, qui licet nomine ignoretur, tamen foelicitatis dator esse sentitur. Cap. XXV.

SI enim iam humana infirmitas sensit non nisi ab aliquo Deo dari posse foelicitatẽ & hoc senserunt homines, qui tam multos colebant deos, in quibus & ipsum eorũ regem Iouem, quia nomen eius à quo daretur foelicitas ignorabant, & ideo ipsius rei nomine quam credebant ab illo dari eum appellare, voluerunt. Satis ergo indicat nec ab ipso Ioue dari posse foelicitatem, quem iam colebant, sed vtique ab illo, quem nomine ipsius foelicitatis colendum esse censebant. **C**onfirmo modo prorsus à quodam Deo, quẽ nesciebant, eos credidisse dari foelicitatem. Ipse ergo quæratũr, ipse colatur, & sufficit. Repudietur strepitus innumerabiliũ demoniorũ. Illi non sufficiat hic Deus, cui nõ sufficit munus eius. Illi, inquam, non sufficiat ad colendũ Deus dator foelicitatis, cui nõ sufficit ad accipiendũ ipsa foelicitas. Cui autem sufficit: non. n. habet homo, quid amplius optare debeat, seruiat vni Deo datori foelicitatis. Non est ipse, quẽ nominant Iouem. Nam si eũ datore foelicitatis agnoscerent, non vtique aliũ, vel aliã, à quo daretur foelicitas, nomine ipsius foelicitatis inquirerent: neque ipsum Iouẽ cum tantis iniurijs colendum putarent. Iste alienarum dicitur adulterator vxorum. Iste pueri pulchri impudicus amator, & raptor.

All. adulter.

De ludis scenicis, quos sibi dii celebrari à suis cultoribus exegerunt. Cap. XXVI.

Sed fingebat hæc Homerus, aut Tullius, & humana ad deos transferebat: diuina mallem ad nos. Merito displicuit viro graui, diuinorum criminũ poeta confictor. Cur ergo

ludi scenici vbi hæc dictantur, cantantur, actantur, deorum honorib. exhibentur, inter res diuinas à doctissimis conscribuntur? Hic exclamat Cicero non contra figmenta poetarum, sed contra instituta maiorum. An non exclamarent & illi, quid nos fecimus? Ipsi dii ista suis honorib. exhibenda flagita- uerunt atrociter imperarunt: cladem nisi fieret, prænuiciauerunt: quia neglectum est ali- quid, seuerissime vindicarunt: quia id quod neglectum fuerat factum est, placatos se esse monstrarunt. Inter eorum comemoratur vir- tutes, & miranda facta, quod dicam: Tito La- tino rustico Romano patrifamilias dictum est in somnis, vt in sanatu nunciaret, vt ludi Romani instaurarentur, quod primo eorum die in quodam scelerato, qui populo spectate ad supplicium duci iussus est, numinibus videlicet ex ludis hilaritatem quærentib. tristẽ displicuisset imperium. Cur ergo ille qui somnio commotus erat postera die iussa facere non ausus esset, secunda nocte hoc idem rursus seuerius imperatum est. Amisit filium, quia non fecit. Tertia nocte dictum est homini, quod maior ei pena, si non face- ret, immineret. Cum etiam sic non auderet, in morbum incidit acrem & horribilem. Tũ vero ex amicorum sententia, ad magistratus rem detulit: atque in lætica allatus est in senatum. Exposito quõs somnio, recepta cõtinuo valetudine, pedibus suis sanus abscessit. Tanto stupefactus miraculo senatus, quadruplicata pecunia, ludos censuit instaurari. Quis non videat, qui sanum sapit, subditos homines malignis demonibus, à quorũ dominatione non liberat, nisi gratia Dei per Iesum Christum dominum nostrum, vi compulsos esse, exhibere talibus dijs, quæ recto cõsilio poterant turpia iudicari? In illis certe ludis poetica numinũ crimina frequentantur: qui ludi cogentibus numinibus, iussu senatus instaurabantur. In illis ludis corruptorem pudicitia Iouem turpissimi histriones cantabant si illud fingebatur, ille irasceretur. Si autem suis criminibus etiã fictis delectabatur, quando coleretur nisi diabolo seruiretur? Itane iste Romanum conderet, dilataret, conserua- ret imperium, qui quouis Romano cui displicebant talia, homine abiectior? Iste daret foelicitatem, qui infœliciter colebatur: & nisi ita coleretur, infœlicius irascebatur?

K

All. Titi Latini hi Floria.

All. S. pernae nõ noc

L

De tribus generibus deorum, de quibus Scœuola Pontifex disputauit. Cap. XXVII.

Relatum est in literis, doctissimum Pontificem Scœuolam disputasse tria genera tradita deorum: vnum à poetis, alterum à philosophis, tertium à Principibus ciuitatis. Primum genus nugatorium dicit esse, quod multa de dijs fingantur indigna: Secundum congruere ciuitatibus, quod habeat aliqua super uacua, aliqua etiam quæ obsit populis nosse. De superuacuis non magna causa est. Sollet enim & à viris peritis dici: superflua non nocent. Quæ sunt autem illa, quæ prolata in multitudine nocent? Hæc, inquit, non esse Deos, Herculem, Aesculapium, Castorem, Pallucem. Proditur. n. à doctis quod homines fuerint, & humana conditione defecerint. Quid aliud, quam quod eorum qui sint dii non habeant ciuitates vera simulachra: quod verus Deus nec sexum habeat, nec ætatē, nec definita corporis membra? Hæc Pontifex nosse populos non vult, nam falsa esse non putat. Expedire igitur existimat falli in religione ciuitates. Quod dicere etiā in libris rerum diuinarum ipse Varro non dubitat. Præclara religio quo confugiat liberandus infirmus: & cum veritate qua liberetur inquirat, credatur ei expedire, quod fallitur. Poeticum fanè deorum genus cur Scœuola respuat, eisdem literis non tacetur: quia sic videlicet deos deformant, vt nec bonis hominibus comparatur, cum aliud faciunt furari, alium adulterare. Sic item aliquid aliter turpiter atque inepte dicere ac facere: tres inter se deas certasse de præmio pulchritudinis, victas duas à Venere Troiam euertisse: Iouē ipsum conuerti in bouem aut cygnum, vt cum aliqua concumbat: deam homini nubere: Saturnum filios deuorare. Nihil denique posse confingi miraculorum atque vitiorum quod non ibi reperitur. At quæ à deorum natura longe absint.

BO Scœuola Pontifex maxime, ludos tolle, si potes: præcipe populis, ne tales honores dijs mortalibus deferant, vbi crimina deorum libet mirari, & quæ fieri possunt, placeat imitari. Si autem tibi responderit populus: vos nobis importastis ista pontifices, deos ipsos roga, quibus instigantibus ista iussistis, ne talia sibi iubeant exhiberi. Quæ si mala sunt, & propterea nullo modo de deorum maiestate creden-

da, maior est deorum iniuria, de quibus impune finguntur. Sed non te audiunt, demones sunt, praua docent, turpibus gaudent: non solum non deputant iniuriam si de illis ista fingantur, sed eam prorsus iniuriam ferre non possunt, si per eorum solennia non agantur. Iam vero si aduersus eos Iouem interpellas, maxime ob eam causam: quia eius plura crimina ludis scenicis actitantur: nonne est si Deum Iouem nuncupatis, à quo regitur totus atque administratur hic mundus: eo illi fit a vobis maxima iniuria, quod eum cum istis colendum putatis, eorumque regem esse perhibetis?

An ad obtinendum dilatandumque regnum profuerit Romanis cultus deorum.

Cap. XXVIII.

Nullo igitur modo dii tales, qui talibus placantur, vel potius accusantur honoribus, vt maius sit crimen quod eis falsis oblectantur, quam si de illis vera dicerentur, Romanum imperium augere, & conseruare potuissent. Hoc enim si possent Græcis potius donum tam grande conferrēt, qui eos in huiusmodi rebus diuinis, hoc est, ludis scenicis honorabilius digniusque coluerunt, quando & a moribus Poetarum, quibus deos dilacerari videbant, se non subtraxerunt, dando eis licentiam male tractandi homines, quos liberare, & ipsos scenicos non turpes iudicauerunt, sed dignos etiam præclaris honoribus habuerunt. Sicut autem potuerunt auream pecuniam habere Romani, quamuis Deum Aurinum non colerent, sic & argenteam habere potuerunt, & æream, sic nec Argentinum, nec eius patrem colerent Aesculanum: & sic omnia quæ retexere piget. Sic ergo & regnum inuito quidem Deo vero nullo modo habere possent, dijs vero istis & multis ignoratis siue contemptis, atque vno illo cognito, & fide sincera ac moribus culto, & melius hic regnum haberent, quantumcunque haberent, & post hoc acciperent sempiternum, siue hic haberent, siue non haberent.

De

Al. Titi
Latini hi
Floria.

Al. Su-
peruacua
nō nocēt.

L

De falsitate auspicij, quo Romani regni fortitudo & stabilitas visa est indicari.

Cap. XXIX.

NAm illud quale est quod commemorari paulo ante pulcherrimum auspiciū fuisse dixerunt, quod Martem & terminum, & Iuuentatem, nec Ioui regi deorum loco cedere voluisse? Si enim, inquirunt, significatum est Martiam gentem, idest Romanam, nemini locum, quem teneret daturam: Romanos quoque terminos propter Deum Terminum neminem commoturum: iuuentutē etiam Romanam propter Deam Iuuentatem nemini esse cēsūram. Videant ergo quo modo habebant istum regem deorum suorum & datorem regni sui, vt ei auspicia ista pro aduersario ponerent, cui non cedere pulchrum esset: quanquam hæc si vera sunt, non habent omnino quid timeant. Nō enim confessuri sunt, quod dij cesserint Christo, qui Ioui cedere noluerunt. Saluis quippe imperij finibus, Christo cedere potuerunt, & de sedibus locorū, & maxime de corde credentium. Sed antequam Christus veniret in carne, antequam ista denique scriberentur, quæ de libris eorum proferimus: sed tamen postea quam factum est sub rege Tarquinio illud auspiciū, aliquotiens Romanus exercitus susus est, hoc est, versus in fugam, falsumque ostendit auspiciū, quod Iuuenta illa non cesserit Ioui: & gens Martia superantibus atque irrumpentibus Gallis in ipsa vrbe contrita est, & termini imperij, deficientibus multis ad Hannibalem ciuitatibus, in angustum fuerant coarctati. Ita euacuata est pulchritudo auspiciorum, remansit contra Iouem contumacia, non deorum sed demoniorum. Aliud est enim nō celsisse, aliud vnde cesserat redisse. Quanquam etiam postea in Orientalibus partibus Hadriani voluntate mutati sunt termini imperij Romani. Ille nanque tres prouincias nobiles Armeniam, Mesopotamiam, Assyriam, Persarum concessit imperio, vt Deus ille Terminus, qui Romanos terminos secundum istos tuebatur, & per illud pulcherrimum auspiciū loco non cesserat Ioui, plus Hadrianum regem hominum, quam regē deorum timuisse videatur. Receptis quoque alio tempore prouincijs memoratis, nostra penē memo-

Al. l. Termini Romani imperij mutati.

ria retrorsus terminus celsit, quando Iulianus deorum illorum oraculis deditus, immoderato ausu naues iussit incendi, quibus alimonia portabatur qua exercitus, mox est ipso hostili vulnere extinctus, in tantam est redactus inopiam, vt inde nullus euaderet, vndique hostibus incurstantibus, milite imperatoris morte turbato, nisi placito pacis illic imperij fines constituerentur: vbi hodieque persistunt, non quidem tanto detrimento quantum concesserat Hadrianus, sed media tamen compositione defixi. Vano igitur augurio Deus Terminus non celsit Ioui, qui celsit Hadriani volūtati, celsit Iuliani temeritati, & Iouiani necessitati. Viderunt hæc intelligentiores grauioresque Romani, sed contra consuetudinem ciuitatis, quæ dæmoniis ritibus fuerat obligata, parum valebant, quia & ipsi etiam si illa vana esse sentiebant, naturæ tamē rerum sub vniuersi Dei regimine atque imperio constitutæ, religiosum cultum qui Deo debetur exhibendum putabant: seruientes, vt ait Apostolus, creaturæ potius quā creatori, qui est benedictus in secula. Huius veri Dei erat auxilium necessarium à quo mitterentur sancti viri & veraciter pij, qui pro vera religione morentur, vt falsa à viuentibus tolleretur.

Qualia de dijs gentium etiam cultores eorum se sentire fateantur.

Cap. XXX.

Cicero augur irridet auguria, & reprehēdit homines corui & corniculæ vocibus vitæ consilia moderantes. Sed iste Academicus, qui omnia esse contendit incerta, indignus est qui habeat vllam in his rebus auctoritatem. Disputat apud eum Quintus Lucilius Balbus in secundo de deorum natura libro: & cum ipse superstitiones ex natura rerum velut phycas & philosophicas inferat, indignatur tamen institutioni simulachrorum, & opinionibus fabulosis, ita loquens: Videris ne igitur, vt a phycis rebus bene atque vtiliter inuentis, ratio sit tracta ad commentitios & fictos Deos? Quæ res genuit falsas opiniones, erroresque turbulentos, & superstitiones penē aniles. Et formæ enim nobis deorum, & ætates & vestitus ornatusque noti sunt: genera præterea, coniugia, cognationes,

Al. l. Simulachrorum institutio, & fabulose opiniones de dijs improbauit.

Al. l. vñ be propri

Al. l. perfici si qui a ves bus di

Al. l. Deo
rū bella
propria.

tiones, omniaque traducta ad similitudinem imbecillitatis humanæ: nā & perturbatis animis inducuntur. Accepimus deorū cupiditates, egritudines, iracundias. Nec vero, vt fabulæ ferunt, dij bellis prælijsq; caruerunt. Nec solum, vt apud Homerum quem duos exercitus contrarios alij dij ex alia parte defenderent, sed etiā vt cum Titanis, aut cū gigantibus sua propria bella gesserunt. Hęc & dicuntur & creduntur stultissime, & plena sunt vanitatis summæq; leuitatis. Ecce interim quæ confitentur qui defendunt Deos gētiū: Deinde cum hæc ad superstitionē pertinere dicat, ad religionem vero, quam ipse secundum Stoicos videtur docere. Nō enim philosophi solū, inquit, verum etiā maiores nostri superstitionē à religione separauerūt.

L
Al. l. Superstitione
si qui sint
à veteribus
disti.

Nam qui totos dies precabātur, inquit, & immolabant, vt sibi sui liberi superstites essent, superstitione sunt appellati. Quis non intelligat eum conari dum consuetudinem ciuitatis timet, religionem laudare maiorum, eam quæ à superstitione velle se iungere, sed quomodo id possit nō inuenire? Si enim à maioribus illi sunt appellati superstitione, qui totos dies precabantur & immolabant, nūquid non & illi qui instituerunt, quod iste reprehendit, deorum simulachra diuersa ætate, & veste distincta deorum genera, coniugia, congnationes? Hęc utiq; cum tanquā superstitione culpantur, implicat ista culpa maiores talium simulachrorū institutores atq; cultores: implicat & ipsum, qui quātolibet eloquio se in libertatem nitatur euoluere, necesse habebat ista venerari: quod in hac dispositione disertus insonat, mucire auderet in populi conuersione. Agamus itaq; Christiani dño Deo nostro gratias, nō cęlo & terrę, sicut iste disputat, sed ei qui fecit cęlum & terrā: qui has superstitiones, quas iste balbus velut balbutiēs vix reprehēdit, per altissimā Christi humilitatē, per Apostolorū prædicationē, per fidē martyrum pro veritate morientium,

M
& cum veritate viuientium, non solum in cordibus religiosis, verum etiā in cędibus superstitionis libera suorum seruitute subuertit.

De opinionibus Varronis, qui reprobata per suasionem populari, licet ad noticiā veri Dei non peruenerit, vnum tamen Deum colēdū esse cęsuerit.

Cap. XXXI.

Q Vid ipse Varro, quem dolemus in rebus diuinis ludos scenicos, quanuis nō iudicio proprio posuisse, cum ad Deos colēdos multis locis velut religiosus hortetur, nonne ita confitetur: non se illa iudicio suo sequi, quæ ciuitatem Romanam instituisse cōmemorat: vt si eam ciuitatem nouam constitueret, ex naturæ potius formula Deos nominaq; deorum se fuisse dedicaturū non dubiter confiteri? Sed iā quoniam in vetere populo esset accepta, ab antiquis nominum & cognominum historiam tenere vt tradita est debere se dicit, & ad eum finem illa scribere ac perscrutari, vt potius eos magis colere, quam despiciere vulgus velit. Quibus verbis homo acutissimus satis indicat non se aperire omnia, quæ non sibi tantum contemptui essent, sed etiam ipsi vulgo despicienda viderentur, nisi tacerentur. Ego ista conijcere eū putare debui, nisi euidenter alio loco ipse diceret de religionibus loquens, multa esse vera quæ non modo vulgo scire non sit utile, sed etiam tametsi falsa sint aliter existimare populum expediat, & ideo Græcos Teletas ac mysteria taciturnitate parietibusque clausisse. Hic certe totū consiliū prodidit velut sapientium per quos ciuitates & populi regerentur. Hac tamen fallacia miris modis maligni demones delectantur: qui & deceptores & deceptos possidēt, à quorū dominatione non liberat nisi gratia Dei per Iesum Christum dominū nostrū. Dicit etiam idē author acutissimus atq; doctissimus, quod hi soli ei videantur animaduertisse, quid esset Deus quæ crediderunt eū esse animam, motu ac ratione mundū gubernantem: ac per hoc etsi nō dum tenebat quod veritas habet: Deus enim verus non anima, sed anima quoq; est effector & cōditor: tñ si contra præiudicia consuetudinis liber esse posset, vnū Deū colēdū fateret, atq; suaderet, motu ac ratione mundū gubernantem, vt ea cum illo de hac re quæstio remaneret, quod eum non diceret esse animam, sed potius animæ creatorem. Dicit etiam antiquos Romanos plusquam

C
Al. l. Deus
non anima
sed anima
creator.

l. l. Simulachro
in insi
tio, &
onlose
nionet
dys im
batur.

E quam annos centum & septuaginta Deos sine simulachro coluisse. Quod si adhuc, inquit, mansisset castius dii observarentur. Cuius sententię suę testem adhibet inter cętera etiam gentem Iudęam: nec dubitat eum locū ita concludere, ut dicat: qui primi simulachra deorū populis posuerūt, eos ciuitatib. suis & metū dempsisse, & errorem addidisse, prudēter existimās Deos facile posse in simulachrorū stoliditate contemni. Quod vero non ait errorē tradiderunt, sed addiderūt iam utiq; fuisse etiā sine simulachris intelligi vult errorē. Quapropter cum solos dicit animaduertisse, quid esset Deus, qui eum crederent animam mundum gubernantē: castiusque existimat sine simulachris observari religionē, quis nō videat quantum propinqua uerit veritati? Si enim aliquid contra vetustatē tanti possit erroris, pfecto & vnū Deum, à quo mūdū crederet gubernari, & sine simulachro colendū esse censeret: atq; in tā proximo inuentus facile fortasse de animę mutabilitate cōmoneret, ut naturā potius incōmutabilē, quā ipsam quoq; animam condidisset, Deum verū esse sentiret. Hęc cum ita sint, quęcunq; tales viri in suis literis multorū deorū ludibria posuerunt, confiteri ea potius occulta Dei volūtate compulsi sūt, quā persuadere conati. Si qua igitur inde nobis testimonio proferuntur, ad eos redarguendos proferuntur, qui nolunt aduertere de quantā & quam maligna dęmonum potestate nos liberet singulare sacrificium tam sancti sanguinis fusi & donum spiritus impertiti.

G Ad quam speciem vtilitatis Principes gentium apud subiectos sibi populos falsas religiones voluerunt ipermanere. Cap. XXXI.

Dicit etiam de generationibus deorum magis ad poetas, quā ad phisicos fuisse populos inclinatos; & ideo & sexus & generationes deorum maiores suos, id est, veteres credidisse Romanos, & eorū constituisse coniugia. Quod utiq; non aliam ob causam factū videtur, nisi quia hominum vel prudentium & sapientium negocium fuit, populū & religionibus fallere, & in eo iplo nō solum colere, sed imitari etiam dęmones, quibus maxima est fallendi cupiditas. Sicut

enim dęmones nisi eos quos fallendo deciperint, possidere non possunt: sic & homines Principes non sane iusti, sed dęmonum similes, ea quę vana esse nouerant, religionis nomine populis tanquam vera suadebant, hoc modo eos ciuili societati velut arctius alligantes, quo similiter subditos possiderēt. Quis autem infirmus & indoctus euaderet simul fallaces, & Principes ciuitatis, & dęmones.

*All. De
mones,
quos po-
sident.*

Quod iudicio & potestate veri Dei omnium regum atque regnorum ordinata sint tempora.

Cap. XXXIII.

Deus igitur ille felicitatis author & dator quia solus est verus Deus ipse dat regna terrena & bonis & malis. Neq; hoc temere & quasi fortuito, quia Deus est, nō fortuna, sed oro rerum ordine ac tempore occulto nobis, notissimō sibi: cui tamen ordini temporū non subditus seruit, sed eum ipse tāquā dominus regit, moderatorq; disponit: felicitatem vero nō dat nisi bonis. Hanc enim possunt habere & non habere seruientes: possunt & nō habere, & habere regnantes. Quę tū plena in ea vita erit vbi iā nemo seruiet vlli. Et ideo regna mundi huius, Deus bonis & malis cōmuniter pręstat: ne boni ea tanquā Dei magna munera concupiscant. Et ideo regna terrena & bonis ab illo dātur & malis: ne eius cultores adhuc in propectu animi paruuli, hęc ab eo munera quasi magnū aliquid concupiscant. Et hoc est sacramentū veteris testamenti, vbi occultum erat nouū, quod illic promissa & dona & terrena sunt intelligentibus & tunc spiritualibus quanuis nondū in manifestatione prędicantibus, & quę illis tēporalibus reb. significaret æternitatis & in quibus Dei donis eēt vera felicitas.

*All. Felicitas, So-
lis bonis
eternis.*

De regno Iudęorum quod ab vno & vero Deo institutum atq; seruatū est, donec in vera religione manserunt. Cap. XXXIIII.

ITaque ut cognoscerentur etiam illa terrena bona, quibus solis inhiant, qui meliora cogitare non possunt, in ipsius vnus Dei esse posita potestate, nō in multorū falsorum,

Exo. 1.
Exod. 1.
Exod. 1.

Al. 1.
dei p
terras
persi.

falforum, quos colendos Romani antea cre-
diderunt, populum suum in Aegypto de pau-
cissimis multiplicauit, & eū inde signis mira-
bilibus liberauit. Nec Lucinam mulieres illæ
inuocauerunt, quando earum partus vt mi-
ris modis multiplicaretur, & gens illa incre-
dibiliter cresceret, ab Aegyptiorū perseque-
tium, & infantes omnes necare volentium,
manib. ipse liberauit, ipse seruauit. Sine Dea
Rumina luxerunt, sine Cunina in cunis fue-
runt: sine edulica & Potina escam potumq;
sumpserunt: sine tot dijs puerilibus educati
sunt: sine dijs coniugalibus cōiugati: sine cul-
tu Priapi coniugibus misti: sine inuocatione
Neptuni mare trāseuntibus diuisum patuit,
& sequentes eorum inimicos fluctibus in se
redeuntibus obruit. Nec consecrauerunt ali-
quam Deam Manniam, quando de cęlo mā-
na sumpserunt, nec quando sitientibus aquā
perculsa petra profudit, Nymphas lymphas-
que coluerunt. Sine infans sacris Martis &
Bellonæ bella gesserunt, & sine victoria qui-
dem non vicerunt, nō eam tamen deam, sed
Dei sui munus habuerunt. Sine Segetia sege-
tes, sine Bobona boues, mella sine Mellona,
poma sine Pomona. Et prorsus omnia pro-
quibus tantæ falforum deorum turbæ Ro-
mani supplicandum putauerunt, ab vno ve-
ro Deo multo foelicius acceperunt. Et si nō
in eū peccassent impia curiositate, tanquam
magicis artibus seducti ad alienos deos & ad
idola desuendo, & postremo Christum oc-
cidendo, in eodem regno & si non spatioso
re, tamen foeliciores mansissent. Et nunc q̄ per
omnes ferē terras gentesq; dispersi sunt, il-
lius vniuersi veri Dei prouidentia est: vt quod
Deorum falforum vsquequaq; simulachra,
ara, luci, templa euertuntur & sacrifici-
a prohibentur, de codicibus eo-
rum probetur, quemadmo-
dum hoc fuerit tanto
ante propheta-
tū: ne for-
te
cum legeretur in nostris, à nobis puta-
retur esse confictum. Iam q̄ sequi-
tur in volumine sequenti vi-
dendum est, & hic
dādus huius pro-
lixitatis mo-
dus.

D. A V R E L I I A V G V S T I N I
Episcopi ad Marcellinum de Ci-
uitate Dei.

LIBER QVINTVS.

Causam Romani imperij omniumq; regno-
rum, nec fortuitam esse nec in stella-
rum positione consistere.

Cap. I.

Quoniam constat omnium rerū
optandarū plenitudinem esse
felicitem, quæ non est Dea,
sed donū Dei, & ideo nullum
Deum colendum esse ab ho-

minibus, nisi qui potest eos facere felices, vn-
de si illa Dea esset, sola colenda merito dice-
retur. Iam consequēter videamus, qua causa
Deus, qui potest & illa bona dare, quæ habe-
re possunt et non boni, ac per hoc et non
felices, Romanum imperium tam magnum
tamq; diuturnum esse voluerit. Quia. n. hoc
deorum falforum illa, quam colebant, mul-
titudine nō fecit, & multa iam diximus, & vbi
visum fuerit opportunum esse dicemus. Cau-
sa ergo magnitudinis imperij Romani, nec
fortuna est fatalis, secundum eorum senten-
tiam siue opinionē, qui ea dicunt esse fortui-
ta, quæ vel nullas causas habent, vel non ex
aliquo rationabili ordine venientes: & ea fa-
talia, quæ præter Dei & hominum voluntatē
cuiusdā ordinis necessitate coniungunt. Pro-
fus diuina prouidentia regna conitiuntur
humana. Quæ si propterea quisquam fati tri-
buit, quia ipsam Dei voluntatem vel potesta-
tem fati nomine appellat sententiam teneat,
linguam corrigat. Cur. n. non hoc primum
dicit, q̄ postea diciturus est, cum ab illo quis
quam quæsierit, quid dixerit fatum? Nam id
homines qñ audiunt, vsitata loquendi con-
suetudine, nō intelligunt nisi vim positionis
syderum, qualis est qñ quis nascitur, siue cō-
cipitur, q̄ aliqui alienāt à Dei voluntate: ali-
qui ex illa etiā hoc pendere confirmant. Sed
illi, qui sine Dei voluntate decernere opinan-
tur sydera, quid agamus, vel quid bonorum
habeamus, malorumve patiamur, ab aurib.
omnium repellendi sunt: non solum eorum
qui verā religionem tenent, sed qui deorum
qualiūcunq; licet falforum, volunt esse cul-
tores.

Exo. 14.
Exod. 16.
Exod. 17.

Al. l. Fe-
licitas, So-
ne bonis
uenis.

Al. l. In-
dei p̄ ois
terras di-
spersi.

M

Al. l. non
bene fel.

Al. l. For-
tuita, &
fatalia,
quid sint.

Al. l. Fati
nomine
quid vul-
go intelli-
gatur.

A

tores. Hęc.n.opinio quid agit aliud, nisi vt nullus omnino colatur, aut rogetur Deus? Contra quos modo nobis disputatio non est instituta, sed contra eos, qui pro defensione eorū quos Deos putant, Christianā religioni aduersantur. Illi vero qui positionem stellarum quodāmodo decernentiū qualis quisque sit, & quid ei proueniat boni, quidve mali accidat, ex Dei voluntate suspendūt, si eadem stellas putant habere hanc potestatem traditā sibi à summa illius potestate, vt volētes ista decernant, magnā cęlo faciunt iniuriam: in cuius velut clarissimo senatu, ac splēdidissima curia opinantur scelera faciēda decerni: qualia si aliqua terrena ciuitas decreuisset, genere humano decernētē fuerat euerienda. Quale deinde iudicium de hominum factis Deo relinquitur, quib. cęlestis necessitas adhibetur, cum dñs ille sit & syderum & hominum? Aut si non dicunt stellas, accepta quidē potestate à summo Deo arbitrio suo ista decernere: sed in talibus necessitatib. ingerendis illius omnino iussa compleri: itane de ipso Deo sentiendum est, q̄ indignissimū visum est de stellarum voluntate sentire? Quid si dicuntur stellę significare potius ista, quā facere: vt quasi locutio quędā sit illa positio, p̄dicens futura, non agens: non enim medio criter doctorū hominum fuit ista sn̄a: non quidem ita solent loqui Mathematici, vt verbi gratia dicant, Mars ita positus homicidam significat: sed homicidā non facit. Verumtñ vt concedamus non eos vt debent loqui, & à philosophis accipere oportere sermonis regulā, ad ea prænuncianda, quę in syderum positione se reperire putant, quid sit, q̄ nihil vnquā dicere potuerunt, cur in vita geminorum, in actionibus, in euentis, in professionib. artib. honorib. cęterisq; rebus ad humanā vitam pertinentibus, atq; in ipsa mortē sit plerunq; tanta diuersitas, vt similes res eis sint, quantum ad hęc attinet, multi extranei, quam ip

Al. l. necessitas: cęlestis iuxta astrologos.

Al. l. Mathematicorum error, & ignorantia in geminis.

C

si inter se gemini per exiguum temporis interval lum in nascendo separati, in conceptu autem per vnum concubitū vno etiā momento seminati?

De geminorum simili dissimiliq; valetudine. Cap. II.

Cicero dicit Hippocratē nobilissimum medicum scriptū reliquisse, quosdam fratres cum simul egrotare cepissent: & eorū morbus eodē tempore ingrauesceret, eodē leuaretur, geminos suspicatum. Quos Possidonius Stoicus multū astrologie deditus, eadē constitutione astrorum natos, eademq; cōceptos solebat asserere. Ita q̄ medicus pertinere credebat ad simillimā temperiem valetudinis: hoc philosoph⁹ astrologus ad vim constitutionemq; syderum, quę fuerat quo tēpore cōcepti natiq; sunt. In hac causā multo est acceptabilior, & de proximo credibilior coniectura medicinalis: qm̄ parentes vt erant corpore affecti dum concūberent, ita primordia conceptōris affici potuerunt, vt consecutus ex materno corpore priorib. incrementis parīs valetudinīs nascerentur: deinde in vna domo eisdem alimentis nutriti, vbi aerē, & loci positionem, & vim aquarū plurimum valere ad corpus, vel bene vel male accipiendum medicina testatur: eisdem ē exercitationibus assuefacti, tam similia corpora gererent, vt etiam ad agrotandum vno tempore eisdemq; causis similiter mouerentur. Constitutionem vero cęli ac syderum, quę fuit quando concepti siue nati sunt, vel le trahere ad istam egrotandi parilitatem, cū tam multa diuersissimi generis animalia diuersissimorum affectuum, & euentuum eodē tempore in vnius regionis terra eidem cęlo subdita, potuerunt concipi & nasci: nescio cuius sit insolentię. Nos aut nouimus geminos non solum actus & peregrinationes habere diuersas, verum etiam dispares ægritudines perpetui. De qua re facillimam, quantum mihi videtur, rationem redderet Hippocrates, diuersis alimentis & exercitationibus, quę non de corporis temperatione, sed de animi voluntate veniunt, dissimiles eis accidere potuisse valetudines. Porro autem Possidonius vel quilibet fatalium syderū asseritor, mirū si potest hic inuenire quid dicat, si nolit imperitorum mentibus in eis quas nesciunt rebus illudere. Quod.n. conantur efficere de intervallo exigui temporis, q̄ inter se gemini dum nascerentur, habuerunt, pp̄ cęli particulam, vbi ponitur horę notatio, quam

Al. l. tibus.

quam horoscopum vocant: aut non tantum valet, quanta inuenitur in geminorum voluntatibus; actibus, moribus, causisque diuersitas: aut plus etiam valet, quam est geminorum vel humilitas generis eadem vel nobilitas: cuius maximam diuersitatem non nisi in hora, qua quisque nascitur ponit. Ac per hoc si tam celeriter alter post alterum nascitur, vt eadem pars horoscopi maneat: cuncta paria quæro, quæ in nullis possunt geminis inueniri. Si autem sequentis tarditas horoscopum mutat, parentes diuersos quæro, quos gemini habere non possunt.

K De argumento quod ex rota figuli Nigidius Mathematicus assumpsit in questione geminorum.
Cap. III.

Frustra itaque assertur nobile illud commentum de figuli rota, quod respondisse ferunt Nigidium hac questione turbatum, vnde & figulus appellatus est. Dum enim rotam figuli vi quanta potuit intorsisset, currente illa bis numero de atramento, tanquam vno eius loco, summa celeritate percussit: deinde iuuenta sunt signa, quæ fixerat desistente motu, non paruo intervallo in rotæ illius extremitate distantia. Sic, inquit, in tanta cæli rapiditate etiam si alter post alterum tanta celeritate nascatur, quanta rotam bis ipse percussit, in cæli spatio plurimum est. Hinc sunt, inquit, quæcumque dissimillima perhibentur in moribus casibusque geminorum. Hoc figmentum fragilius est, quàm vasa quæ illa rotatione finguntur. Nam si tam multum in cælo interest, quod constellationibus comprehendendi non potest, vt alteri geminorum hereditas obueniat: alteri non obueniat: cur audent ceteris, qui gemini non sunt, cum inspererint eorum constellationes talia pronunciare, quæ ad illud secretum pertinent, quod nemo potest comprehendere, & momentis annotare nascentium? Si autem propterea talia dicunt in aliorum genituris: quia hæc ad productiora spatia temporum pertinent: momenta vero illa partium minutarum, quæ inter se gemini possunt habere nascentes, rebus minimis tribuuntur, de quibus mathematici non solent consuli. Quis enim consulat, quoniam se deat, quando deambu-

let, quando vel quid prandeat? nunquid ista dicimus, quando in moribus, operibus, casibusque geminorum plurima, plurimumque diuersa monstramus?

De Esau & Iacob geminis multum inter se morum & actionum qualitate disparibus. Cap. IIII.

Nati sunt duo gemini antiqua patrû memoria, vt de insignibus loquar, sic alter post alterum, vt posterior plantam prioris teneret, Tâta in eorû vita fuerunt moribusque diuersa, tanta in actibus disparilitas, tanta in parentum amore dissimilitudo vt etiâ inimicos eos inter se faceret ipsa distantia. Nunquid hoc dicitur, quia vno ambulante, alius sedebat: & alio dormiente, alius vigilabat: alio loquente, alius tacebat: quæ pertinent ad illas minutias, quæ non possunt ab eis comprehendendi qui constitutionem syderum, qua quisque nascitur, scribunt, vnde Mathematici consulantur? Vnus duxit mercenariam seruitutem, alius non seruiuit: vnus à matre diligebatur, alius non diligebatur: vnus honorem, qui magnus apud eos habebatur, amisit, alter adeptus est. Quid de vxoribus, quid de filiis, quid de rebus, quanta diuersitas?

Quibus modis conuincantur Mathematici vanam scientiam profiteri.
Cap. V.

SI ergo hæc ad illas pertinent minutias temporum, quæ inter se habent gemini, & constellationibus non adscribitur, quare aliorum constellationibus inspectis ista dicuntur? Si autem ideo dicuntur, quia non ad minuta incomprehensibilia, sed ad temporum spatia pertinet, quæ obseruari notarique possunt: quid hic agit rota illa luti figuli, nisi vt homines luteum cor habentes in gyrum mittantur ne Mathematicorum vaniloquia conuincantur? Quid denique iidem ipsi, quorum morbum, quod eodem tempore grauior leuiorque apparebat amorum, medicinaliter inspiciens Hippocrates, geminos suspicatus est? Nonne satis istos redarguunt, qui volunt syderibus dare quod de corporum simili temperatione veniebat? Cur. n. similiter eodemque tempore non alter prior, alter posterior ægrotabant, sicut nati fuerant:

All. Motibus.

All. Hippocrates, duos egrotantes geminos agnouit.

rant: quia utique simul nasci ambo non poterant? Aut si nihil momenti attulit, ut diversis temporibus ægrotarent, quod diversis temporibus nati sunt, quare tempus in nascendo diversum ad aliarum rerum diversitates valere contendunt? Cur poterunt diversis temporibus peregrinari, diversis temporibus ducere uxores, diversis temporibus filios procreare: & multa alia, propterea quia diversis temporibus nati sunt, & non potuerunt eadem causa diversis etiam temporibus ægrotare? I enim dispar nascendi mora mutat horoscopus, & disparilitatem intulit ceteris rebus, cur illud in ægri tudinibus mansit, quod habebat in temporis æqualitate conceptus? Aut si fata valetudinibus in conceptu sunt, aliarum vero rerum in ortu esse dicuntur, non haberet, inspectis natalium constellationibus de valetudine aliquid dicere, quando eis inspicienda conceptionalis hora non datur? Si autem ideo prænuñciat ægri tudines, non inspecto conceptionis horoscopo: quia indicat eas momenta nascentium, quomodo diceret cuilibet eorum geminorum ex natiuitatis hora, quando ægrotaturus esset, cum & alter qui non habebat eandem horam natiuitatis necesse haberet pariter ægrotare? Deinde quero, si tanta distantia est temporis in natiuitate geminorum, ut per hanc oporteat eis constellationes fieri diversas pro diversum horoscopus: & ob hoc diversos omnes cardines, ubi tanta vis ponitur, ut hinc etiam diversa sint fata, unde hoc accidere potuit, cum eorum conceptus diversum tempus habere non possit? Aut si duorum vno momento temporis conceptorum potuerunt esse ad nascendum fata disparia, cur non & duorum vno momento temporis natorum possint esse ad viuendum atque moriendum fata disparia? Nam si vnum momentum quo ambo concepti sunt non impediuit, ut alter prior, alter posterior nasceretur: cur vno momento si duo nascuntur, impediatur aliquid, ut alter prior, alter posterior moriatur? Si conceptio momenti vnius diversos casus in utero geminos habere permittit: cur natiuitas momenti vnius non est quolibet duos in terra diversos casus habere permittat? Ac ut omnia huius artis vel potius vanitatis commenta tollantur, quid est hoc quod vno tempore, vno momento, sub vna eademque celi positione concepti diversa habent fata, quæ illos perducant ad diversarum horarum na-

tiuitatem: & vno momento temporis sub vna eademque celi positione, de duabus matribus duo pariter nati, diversa fata habere non possunt quæ illos perducant ad diversam viuendi vel moriendi necessitatem? An concepti nondum habent fata, quæ nisi nascatur, habere non potuerunt? Quid ergo quod dicunt, si hora conceptionalis inueniat, multa ab istis dici posse diuinitus? Unde etiam illud à nonnullis prædicatur, quod quidam sapiens horam elegit, quia cum uxore concumberet, unde filium mirabilem gigneret. Unde postremo & hoc est quod de illis pariter ægrotantibus geminis Possidonius magnus astrologus, idemque philosophus respondebat: ideo fieri, quod eodem tempore fuissent nati, eodemque concepti. Nam utique propter hoc addebat conceptionem, ne diceretur ei non ad liquidum eodem tempore potuisse nasci, quos constabat omnino eodem tempore fuisse conceptos: ut hoc quod similiter simulque ægrotabant, non daret de proximo pari corporis temperamento, sed eadem quoque valetudinis parilitatem sideris nexibus alligaret. Si igitur in conceptu tanta vis est ad æqualitatem fatorum, non debuerunt nascendo eadem fata mutari. Aut si propterea mutantur fata geminorum, quia temporibus diversis nascuntur, cur non potius intelligamus iam fuisse mutata, ut diversis temporibus nascerentur? Itane non mutat fata natiuitatis voluntas viuendum, cum mutet fata conceptionis ordo nascentium.

De geminis disparis sexus. Cap. VI.

Quamquam & in ipsis geminorum conceptibus, ubi certe amorum eadem momenta sunt temporum, sæpe fit, ut sub eadem constellatione fatali alter concipiatur masculus, alter femina. Nouimus geminos diversi sexus: ambo adhuc viuunt, ambo ætate vigent adhuc. Quorum cum sint inter se similes corporum species quanto in diverso sexu potest instituto tamē & proposito vitæ ita sunt dispares, ut præter actus, quos necesse est à virilibus distare feminas, ille in officio comitis militat, & à sua domo penè semper peregrinatur: illa de solo patrio, & de rure proprio non recedit. Insuper quod est incredibilius, si astralia fata credantur: non autem mirum si voluntates hominum & Dei muna

Al. l. Sa
per feta
tionem in
hoie non
fieri.

H

nera

nera cogitentur. Ille coniugatus, illa virgo sacra est, ille numerosam prolem genuit, illa nec nupsit. At enim plurimum vis horoscopi valet. Hoc quam nihil sit, iam satis differui. Sed qualecunque sit, in ortu valere dicunt. Nunquid & in conceptu, vbi & vnum concubitum esse manifestum est? Et tanta nature vis est, vt cum conceperit femina, deinde alterum concipere omnino non possit? Vnde necesse est, eadem esse in geminis momenta conceptus. An forte quia diuerso horoscopo nati sunt, aut ille in masculum dum nascitur, aut illa in feminam commutata est? Cum igitur non vsquequaque absurde dici possit ad solas corporum differentias afflatus quosdam valere sydereos, sicut in solariibus accessibus & decessibus videmus etiam ipsius anni tempora variari, & lunaribus incrementis atque decrementis augeri, & minui quædam genera rerum: sicut echinos, & cochas, & mirabiles ætus Oceani: non autem & animi voluntates positionibus syderum subdi: nunc isti, cum etiam nostros actus inde religere conantur, admonent, vt queramus: vnde nec in ipsis quidem corporibus eis possit ratio ista constare. Quid enim tam ad corpus pertinens, quam corporis sexus? Et tam sub eadem positione syderum diuersi sexus gemini concipi potuerunt. Vnde quid insipientius dici aut credi potest, quam syderum positionem, quæ ad horam conceptionis eadem ambobus fuit, facere non potuisse, vt cum habebat eandem constellationem, sexum diuersum à fratre non haberet: & positionem syderum, quæ fuit ad horam nascendum facere potuisse, vt ab eo tam multum virginali sanctitate distaret?

L

De electione diei, quo vxor ducitur, quove in agro aliquid plantatur aut feritur.

Cap. VII.

Iam illud quis ferat, quod in eligendis diebus noua quædam suis actibus fata molitur? Non erat videlicet ille ita natus, vt haberet admirabilem filium, sed ita potius, vt contemptibilem gigneret: & ideo vir doctus elegit horam quam miseretur vxori. Fecit ergo fatum quod non habebat, & ex ipsius fato cepit esse fatale, quod in eius natiuitate non fuerat. O stultitiam singularem, eligitur dies

vt ducatur vxor. Credo propterea, quia potest in diem non bonum, nisi eligitur incurri, & infeliciter duci. Vbi est ergo quod nascenti iam sydera decreuerunt? An potest homo quod ei iam constitutum est diei electione mutare: & quod ipse in eligendo die constituerit, non poterit ab alia potestate mutari? Deinde si soli homines, non autem omnia quæ sub cælo sunt constellationibus subiacent, cur alios eligunt dies accommodatos ponendis vitibus vel arboribus, vel segetibus: alios dies pecoribus, vel domandis, vel admittendis maribus, quibus equarum vel bouum setentur armenta, & cetera huiusmodi? Si autem propterea valet ad has res dies electi, quia terrenis omnibus corporibus, siue animalibus, siue non animalibus, secundum diuersitates temporalium momentorum, & syderum positio dominatur: considerent quam innumerabilia sub vno temporis puncto vel nascantur, vel oriuntur, vel inchoantur: & tam diuersos exitus habeant, vt istas obseruationes cuius puero ridendas esse persuadeant. Quis enim est tam excors, vt audeat dicere, omnes arbores, omnes herbas, omnes bestias, serpentes, aues, pisces, & miculos momenta nascendi singillatim habere diuersa? Solent tamen homines ad tuendam peritiam Mathematicorum asserere ad eos constellationes multorum animalium, quorum ortus propter hanc explorationem domi suæ diligenter obseruant, eosque Mathematicos præferunt ceteris, qui constellationibus inspectis dicunt non esse hominem natum, sed pecus. Audent etiam dicere quale pecus, vtrum aptum lanico, an vectationi, an aratro, an custodia domus. Nam & ad canina fata tentantur, & cum magnis admirantium clamoribus ista respondent. Sic desipiunt homines, vt existiment cum homo nascitur, ceteros rerum ortus ita inhereri, vt cum illo sub eadem cæli plaga, nec musca nascatur. Nam si admiserint, procedit ratiocinatio, quæ gradatim accessibus modicis eos à muscis ad camelos elefantosque perducatur. Nec illud volunt aduertere, quod electo ad seminandum agrum die, tam multa grana in terram simul veniunt, simul geminant, ex orta segete simul herbescunt, pubescunt, flauescunt, & tamen inde spicas ceteris coæuas, atque, vt ita dixerim, conger-

Aug. Tomus Quintus. F. mina-

Al. l. Su
per feca-
tionem in
hoie non
fieri.

A

B

minales alias rubigo interimit, alias aues depopulantur, alias homines auellunt? Quomodo isti alias cōstellationes fuisse dicturi sunt quas tam aduersos exitus habere conspiciūt? An hos penitebit his rebus dies eligere, easque ad cęleste negabunt pertinere decretū, & solos syderibus subdent homines, quibus solis in terra Deus dedit liberas voluntates? his omnibus consideratis, non immerito creditur, cum astrologi mirabiliter multa vera respondent, occulto instinctu fieri spirituiū non bonorum, quorum cura est has falsas, & noxias opiniones de astralibus fati inferere humanis mentibus atque firmare, non horoscopi notati, & inspecti aliqua arte, quę nulla est.

Al. l. A. Astrologi quando vera respondeant.

De his qui non astrorum positionem, sed connexionem causarum ex Dei voluntate pendentem fati nomine appellant. Cap. VIII.

Qui vero non astrorum constitutionē, sicuti est cum quidq; concipitur, vel nascitur, vel inchoatur, sed omnium connexionem seriemque causarum, qua fit, omne quod fit, fati nomine appellant: non multum cum eis de verbi controuersia laborandum atque certandum est: quando quidem ipsum causarum ordinem, & quandam connexionem Dei summi tribuunt voluntati & potestati, qui optime & veracissime creditur & cuncta scire antequam fiant, & nihil inordinatum relinquere: à quo sunt omnes potestates, quanuis ab illo non sint omnium voluntates. Ipsam itaque præcipue Dei summi voluntatem, cuius potestas insuperabiliter per cuncta porrigitur, eos appellare fatū sic probatur. Annei Senecæ sunt, nisi fallor, hi versus: Duc me summe pater, alti dominator olympi, Quocunq; placuerit, nulla parendi mora est. Assum impiger, fac nolle, comitabor gemens: Malusq; patiar facere, quod licuit bono. Ducunt volentem fata, nolentem trahunt. Nempē euidentissime hoc ultimo versū, ea fata appellauit, quam supra dixerat summi patris voluntatem. Cui se paratū obediens dicit, ut volens ducatur, ne nolens trahatur: quoniam scilicet ducunt volentem fata, nolentem trahunt. Illi quoque versus Homeri huic sententię suffragantur, quos Cice-

Al. l. Deo oia nota antequā fiant.

Al. l. lib. epist. 18.

ro in Latinum vertit: Tales sunt hominum mentes qualis pater ipse Iuppiter auctiferas lustravit lumine terras. Nec in hac quæstione auctoritatem haberet poetica sententia. Sed quoniam Stoicos dicit, vim fati afferentes, istos ex Homero versus solere vsurpare, non de illius poetę, sed de istorum philosophorum opinione tractatur, cum per istos versus quos disputationi adhibent, quam de fato habent, quid sentiant esse fatum, apertis sine declaratur: quoniam Iouem appellant, quem summum Deum putant, à quo connexionem dicunt pendere factorum.

De præscientia Dei & libera hominis voluntate contra Ciceronis definitionem. Cap. IX.

Hos Cicero ita redarguere conatur, ut non existimet aliquid se aduersus eos valere, nisi auferat diuinationem. Quā sic conatur auferre, ut neget esse scientiam futurorum, eamque omnibus viribus nullā esse omnino contendens, vel in Deo vel in homine, nullamque rerum prædictionem. Ita & Dei præscientiam negat, & omnem prophetiam luce clariorem conatur euertere: vanis argumentationibus & opponendo sibi quædam oracula, quę facile possunt refelli: quę tamē nec ipse conuincit: In his autem mathematicorum coniecturis refutandis eius regnat oratio, quia vere tales sunt, ut se ipse destruāt & resellant, Multo sunt autem tolerabiliores, qui vel sydera fata constituunt, quā iste, qui tollit præscientiam futurorum. Nam & confiteri esse Deum, & negare præscium futurorum, apertissima insania est. Quod & ipse cum videret, etiam illam tentauit afferere, quod scriptum est, Dixit insipiens in corde suo, non est Deus: sed non ex sua persona, vidit enim quam esset inuidiosum & molestum, ideoque Cottam fecit disputantem de hac re aduersum Stoicos in libris de deorum nat. & pro Lucilio Balbo, cui Stoicorum partes & defendendas dedit, maluit ferre sententiam, quam pro Cotta, qui nullam naturam diuinā esse contendit. In libris vero de diuinatione ex seipso apertissime oppugnat præscientiam futurorum. Hoc autē totum facere videtur, ne fatum esse consentiat & perdat liberā voluntatem. Putat enim concessa

H

I

Psal. 31. & 53.

concessa scientia futurorum, ita esse consequens fatum, vt negari onanino non possit. Sed quoquo modo se habeant tortuosissimæ concertationes & disputationes philosophorum: nos vt confitemur summum & verum Deum, ita voluntatē summamq; potestatem, ac præscientiam eius confitemur. Nec timeamus ne ideo uoluntate non faciamus, q̄ uoluntate facimus: quia id nos facturos ille præsciuit, cuius præscientia falli non potest. Quod Cicero timuit, ut oppugnaret præscientiam: & Stoici, ut non omnia necessitate fieri dicerent, quamuis omnia fato fieri contenderēt. Quid est ergo q̄ Cicero timuit in præscientia futurorum, vt eam labefactare disputatione detestabili niteretur? Videlicet quia si præscita sunt omnia futura, hoc ordine uenient, quo uentura esse præscita sunt. Et si hoc ordine uenient, certus est ordo rerū, præscienti Deo: & si certus est ordo rerū certus est ordo causarum. Non. n. aliquid fieri potest, q̄ non aliqua efficiens causa præcesserit. Si aut certus est ordo causarū, quo fit omne q̄ fit: fato, inquit, fiunt omnia quæ fiunt. Quod si ita est nihil est in nostra potestate, nullumq; est arbitriū uoluntatis. Quod si concedimus, inquit, omnis humana uita subuertitur: frustra leges dantur, frustra obiurgationes, laudes, uituperationes, exhortationes adhibentur, neq; ulla iustitia bonis præmia, & malis supplicia constituta sunt. Hæc ergo ne consequantur indigna, & absurda, & pernitiōsa rebus humanis, non uult esse præscientiam futurorum: atq; in has angustias Cicero coarctat animū religiosum, ut unum eligat è duobus: aut esse aliquid in nostra uoluntate, aut esse præscientiam futurorum: quā utrunq; arbitratu esse non posse: sed si alterum confirmatur, alterum tolli: si elegerimus præscientiam futurorū, tolli uoluntatis arbitrium: si elegerimus uoluntatis arbitriū, tolli præscientiam futurorū. Ipse itaq; ut uir magnus & doctus, & uitæ humanæ plurimū ac peritissime consulens, ex his duob. elegit liberum uoluntatis arbitrium. Quod ut cōfirmaretur, negauit præscientiam futurorū: atq; ita dum uult facere liberos, facit sacrilegos. Religiosus autem animus utrunq; eligit, utrunq; confitetur, & fide pietatis utrunq; confirmat. Quō, inquit. Nam si est præscientia futurorum, sequuntur illa omnia, quæ cōnexa sunt, donec

eo perueniatur, ut nihil sit in nostra uoluntate. Porro si est aliquid in nostra uoluntate, eisdem recuris gradibus eo peruenitur, ut nō sit præscientia futurorum. Nā per illa omnia sic recuritur. Si est uoluntatis arbitrium, nō omnia fato fiunt. Si non omnia fato fiunt, nō est omnium certus ordo causarum. Si certus causarum ordo non est, nec rerum certus est ordo præscienti Deo, quæ fieri non possunt, nisi præcedentibus & efficientibus causis. Si rerum ordo præscienti Deo certus non est, non omnia sic ueniunt, ut ea uentura præsciuit. Porro si non omnia sic ueniunt, ut ab illo uentura præscita sunt, non est, inquit, in Deo præscientia omnium futurorum. Nos aduersus istos sacrilegos ausus atq; impios, & Deū dicimus omnia scire antequam fiant: & uoluntate nos facere, quicquid à nobis nisi uolentibus fieri sentimus, & nouimus. Omnia uero fato fieri non dicimus, immo nulla fieri fato dicimus: quoniam fati nomē ubi solet à loquentibus poni, id est, in conlutatione syderum, qua quisq; conceptus aut natus est: quoniam res ipsa inaniter asseritur nihil ualere monstramus. Ordinem autem causarum, ubi uoluntas Dei plurimum potest, neq; negamus, neq; fati uocabulo nuncupamus, nisi forte ut fatum à fando dictum intelligamus, si à loquendo: non enim abnuere possumus esse scriptum in literis sanctis, Semel locutus est Deus duo hæc audiui: quā potestas est Dei: & tibi dñe misericordia, quia tu reddes unicuique secundum opera eius. Quod. n. dictum est, semel locutus est: intelligitur immobiliter, hoc est, incōmutabiliter est locutus, sicut nouit incōmutabiliter omnia, quæ futura sunt, & quæ ipse facturus est. Hac itaq; ratione possemus à fando fatum appellare, nisi hoc nomen in alia re solet intelligi, quo corda hominū nolumus inclinari. Non est aut consequens, ut si Deo certus est omniū ordo causarū, ideo nihil sit in nostræ uoluntatis arbitrio. Et ipse quippe nostræ uolūtates in causarū ordine sunt, qui certus est Deo, eiusq; præscientia continet: quā & humanæ uoluntates humanorum operum cause sunt. Atque ita qui omnes rerum causas præsciuit, profecto in eis causis et nostras uoluntates ignorare nō potuit, quas nostrorū operum causas esse præsciuit. Nam & illud quod idem Cicero cōcedit, nihil fieri,

M

Al. I. F. 10
nulla fieri.

Psal. 61.

A

Psal. 31.
& 53.

si causa efficiens non præcedat, satis est ad eum in hac quaestione redarguendum. Quid. n. eum adiuuat, quod dicit: Nihil quidem fieri sine causa, sed non omnem causam esse fatalem, quia est causa fortuita, est naturalis, est voluntaria: Sufficit quia omne quod fit, non nisi causa præcedente fieri cõfiteretur. Nos enim eas causas, quæ dicuntur fortuitæ, vnde etiam fortu

B na nomen accepit, non esse dicimus nullas, sed latentes easque; tribuimus, vel Dei veri, vel quorumlibet spirituum voluntati: ipsasque; naturales nequaquam ab illa voluntate seiungimus, qui est author omnis conditorque; naturæ. Iam vero causæ voluntariæ aut Dei sunt, aut angelorum, aut hominum, aut quorumque; animalium: si tamen appellandæ sunt voluntates animalium rationis expertium motus illi, quibus aliqua faciunt secundum naturam suam, cum quid boni malive vel appetunt, vel euitant. Angelorum autem voluntates dico, siue bonorum, quos angelos Dei dicimus: siue malorum, quos angelos diaboli, vel etiã dæmones appellamus. Sic & hominum bonorum scilicet, & malorum: ac per hoc colligitur non esse causas efficientes omnium que fiunt, nisi voluntarias illius naturæ, scilicet, quæ spiritus vitæ est. Nam & aer iste siue ventus dicitur spiritus: sed quoniam corpus est, non est spiritus vitæ. Spiritus ergo vitæ, qui viuificat omnia, creatorque est omnis corporis & omnis creati spiritus, ipse est Deus utique spiritus non creatus. In eius voluntate summa potestas est, * qui creatorum spirituum voluntates bonas adiuuat, malas iudicat, omnes ordinat, & quibusdam tribuit potestatem, quibusdam non tribuit. Sicut enim omnium naturarum creator est, ita omnium potestatum dator non voluntatum. Mala quippe voluntates ab illo non sunt, quoniam contra naturam sunt, quæ ab illo est. Corpora igitur magis subiacent voluntatibus quædam nostris, id est, omnium animantium mortalium, & magis hominum quam bestiarum: quædam vero angelorum, sed omnia maxime Dei voluntati subdita sunt. Cui etiam voluntates omnes subiunguntur: quia non habent potestatem, nisi quæ ille concedit. Causa itaque rerum quæ facit, nec fit, Deus est. Aliæ vero causæ, & faciunt, & fiunt: sicut sunt omnes creati spiritus, & maxime rationales. Corporales autem causæ, quæ magis fiunt,

Al. l. Causæ voluntariæ.

Gen. 1. Al. l. spiritus vitæ.

Al. l. quæ

Al. l. voluntates male à Deo non sunt.

C quam faciunt, non sunt inter causas efficientes annumerandæ, quoniam hoc possunt, quod ex ipsis faciunt spirituum voluntates. Quomodo igitur ordo causarum, qui præscienti certus est Deo, id efficit, ut nihil sit in nostra voluntate, cum in ipso causarum ordine magnum habeant locum nostræ voluntates? Cõtendat ergo Cicero cum eis qui hunc causarum ordinem dicunt esse fatalem, vel potius ipsum fati nomine appellant, quod nos abhorremus: præcipue propter vocabulum, quod non in re vera consuevit intelligi. Quod vero negat ordinem omnium causarum esse certissimum, & Dei præscientiæ notissimum, plus eum quam Stoici detestamur. Aut enim Deum esse negat, quod quidem indubita alterius persona in libris de deorum natura facere molitus est, aut si esse constituitur Deum, quem negat præscium futurorum, et sic dicit nihil aliud, quam quod ille dixit insipientis in corde suo, non est Deus. Qui enim non est præscius omnium futurorum, non est utique Deus. Quapropter & voluntates nostræ tantum valent, quantum Deus eas valere voluit atque præsciuit: & ideo quicquid valent, certissime valent: & quæ facturæ sunt ipsæ omnino facturæ sunt: quia valituras atque facturas ille præsciuit, cuius præscientia falli non potest. Quapropter si mihi fati nomen alicui rei adhibendum placeret, magis dicerem fatum esse infirmioris, potentioris voluntatem qui eum habet in potestate, quàm illo causarum ordine, quem non vfitato, sed suo more Stoici fatum appellant arbitrium nostræ voluntatis auferri.

quam faciunt, non sunt inter causas efficientes annumerandæ, quoniam hoc possunt, quod ex ipsis faciunt spirituum voluntates. Quomodo igitur ordo causarum, qui præscienti certus est Deo, id efficit, ut nihil sit in nostra voluntate, cum in ipso causarum ordine magnum habeant locum nostræ voluntates? Cõtendat ergo Cicero cum eis qui hunc causarum ordinem dicunt esse fatalem, vel potius ipsum fati nomine appellant, quod nos abhorremus: præcipue propter vocabulum, quod non in re vera consuevit intelligi. Quod vero negat ordinem omnium causarum esse certissimum, & Dei præscientiæ notissimum, plus eum quam Stoici detestamur. Aut enim Deum esse negat, quod quidem indubita alterius persona in libris de deorum natura facere molitus est, aut si esse constituitur Deum, quem negat præscium futurorum, et sic dicit nihil aliud, quam quod ille dixit insipientis in corde suo, non est Deus. Qui enim non est præscius omnium futurorum, non est utique Deus. Quapropter & voluntates nostræ tantum valent, quantum Deus eas valere voluit atque præsciuit: & ideo quicquid valent, certissime valent: & quæ facturæ sunt ipsæ omnino facturæ sunt: quia valituras atque facturas ille præsciuit, cuius præscientia falli non potest. Quapropter si mihi fati nomen alicui rei adhibendum placeret, magis dicerem fatum esse infirmioris, potentioris voluntatem qui eum habet in potestate, quàm illo causarum ordine, quem non vfitato, sed suo more Stoici fatum appellant arbitrium nostræ voluntatis auferri.

Al. l. voluntas nostra in causarum ordinem magnum locum habet.

Al. l. Negant præscientiam Dei, Deum ipsum negant.

D

An voluntatibus hominum aliqua dominetur necessitas. Cap. X.

Vnde nec illa necessitas formidanda est quæ formidando Stoici laborauerunt: causas rerum ita distinguere, ut quasdam subtraherent necessitati, quasdam subderent: atque in his quas esse sub necessitate noluerunt, posuerunt et nostras voluntates, ne videlicet non essent liberæ, si subderentur necessitati. Si enim necessitas nostra illa dicenda est, quæ non est in nostra potestate, sed etiam si nolumus, efficit quod potest, sicut est necessitas mortis: manifestum est voluntates nostras, quibus recte, vel perperam viuunt, sub tali necessitate

+

Al. l. De reuera oipotet

+

Al. l. Deum scium timoribus libet, velis

fitate nō esse. Multa enim facimus, quæ si nollemus, nō utiq; faceremus. Quo primitus pertinet ipsum velle: nā si volumus, est; si nolumus, nō est. Nō enim vellemus, si nollemus. Si autem illa definitur esse necessitas, secundum quam dicimus necesse esse, vt ita sit aliquid, vel ita fiat, nescio cur eam timeamus, ne nobis libertatē auferat volūtatis. Neq; n. & vitam Dei & præscientiā Dei sub necessitate ponimus, si dicamus, necesse esse Deum semper viuere, & cuncta præscire: sicut nec potestas eius minuitur, cū dicitur mori falliq; non posse. Sic enim hoc non potest, vt potius si posset, minoris esset utiq; potestatis. Recte quippe omnipotens dicitur: qui tamen mori & falli non potest. Dicitur enim omnipotens faciendo, q̄ vult, non petiendo quod non vult. Quod si accideret, nequaquā esset omnipotens: Vnde propterea quædam non pōt, quia omnipotens est. Sicut etiā cū dicimus necesse est esse: vt cū volumus, libero velimus arbitrio: & verum proculdubio dicimus: & non ideo ipsum liberū arbitriū necessitati subiicimus, quæ adimit libertatē. Sunt igitur nostræ voluntates, & ipsæ faciūt, quicquid volēdo facimus, q̄ nō fieret si nollemus. Quicquid autē aliorū hominum voluntate nolens quicq; patitur, etiam sic voluntas valet, etsi non illius tamen hominis voluntas, sed potestas Dei est. Nam si voluntas tantum esset, nec posset quod vellet; potentiorē voluntate impediretur. Nec sic tamen voluntas, nisi voluntas esset, nec alterius, sed eius esset, qui vellet, etsi non posset implere quod vellet. Vnde quicquid præter suā voluntatē patitur homo, nō debet tribuere humanis, vel angelicis, vel cuiusquā creati spiritus voluntatibus, sed eius potius, qui dat potestatem volentibus. Non ergo propterea nihil est in nostra voluntate, quia Deus præsciuit quod futurū esset in nostra voluntate. Nō enim qui hoc præsciuit nihil præsciuit. Porro si ille qui præsciuit, quid futurū esset in nostra voluntate: non utiq; nihil, sed aliquid præsciuit: profecto & illo præsciente, est aliquid in nostra voluntate. Quocirca nullo modo cogimur, aut retenta præscientia Dei, tollere voluntatis arbitriū: aut retento voluntatis arbitrio, Deū, quod nefas est, negare præsciū futurorū: sed vtrunq; amplectimur, vtrunq; fideliter & veraciter confitemur. Illud vt be

ne credamus, hoc, vt bene viuamus. Male aut viuatur, si de Deo non bene creditur. Vnde absit à nobis eius negare præscientiam, vt liberi esse velimus, quo adiuuante sumus liberi vel erimus. Proinde non frustra sunt leges, obiurgationes, exhortationes, laudes, & vituperationes: quia & ipsas futuras esse præsciuit, & valent plurimum quantum eas valituras esse præsciuit: & præces valent ad ea impetranda, quæ se præcipientibus concessurū esse præsciuit: & iusta præmia bonis factis, & peccatis supplicia constituta sunt. Neque enim ideo peccat homo, quia Deus illū peccaturum præsciuit: immo ideo non dubitatur ipsum peccare, cum peccat: quia ille, cuius præscientia falli non potest: non fatum, non fortunam, non aliquid aliud, sed ipsum peccaturum esse præsciuit, qui si nolit omnino, non peccat: sed si peccare noluerit, etiā hoc ille præsciuit.

De vniuersali prouidentia Dei cuius legibus omnia continentur. Cap. XI.

Deus itaq; summus & verus cum verbo suo, & spiritu sancto, quæ tria vnū sunt Deus vnus omnipotēs creator & factor omnis animæ, atq; omnis corporis, cuius sunt participatiōe felices, quicunq; sunt veritate, non vanitate felices: qui fecit hominē rationale animal ex anima & corpore: qui eū peccantem nec impunitū esse permisit, nec sine misericordia dereliquit: qui bonis & malis essentiā etiā cum lapidibus, vitā seminalem etiā cū arboribus, vitam sensuale etiā cum pecoribus, vitam intellectualem cū solis angelis dedit, à quo est omnis modus, omnis species, omnis ordo: à quo est mensura, numerus, pondus: à quo est quicquid naturaliter est, cuiuscūq; generis est, cuiuscunq; æstimationis est: à quo sunt semina formarū, formæ seminum, motus seminū atq; formarū. Qui dedit & carni originem, pulchritudinem, valetudinem, propagationis secunditatem, membrorū dispositionē, salutē, concordiam: qui & animæ irrationali dedit memoriā, sensum, appetitū: rationali autē, insuper mentē, intelligentiā, voluntatem, qui non solum cælum, & terram, nec solum angelū & hominem, sed nec exigui & cōtempnibilis animalis uiscera, nec auis penulam, nec her-

Aug. Tomus Quintus. F 3 b̄

Al. l. p. o.
luntat no
fra in
causari
ordinem
gnum lo-
cū habet.

Al. l. Ng.
gans præ
scientiam
Dei, Deū
ipsum ne
gat.

Al. l. Deus
reuera
omipotens.

Al. l. Et
Deū præ
scium fu-
turorum,
& liberā
hoī, esse
volūtate.

Al. l. Libe
re veli-
mus.

B
Al. l. Nō
ideo pec-
cat homo
q̄ Deus
hoc futu-
rum præ
sciuit.

D

bæ flosculum, nec arboris folium sine suarū partū convenientia, & quædā veluti pace dereliquit, nullo modo est credendus regna hominū eorūq; dominationes & seruitutes, à suæ prudentiæ ligibus alienas esse voluisse.

Quibus moribus antiqui Romani meruerunt vt Deus verus, quanuis non eum
E colerent, eorum auget imperium. Cap. XII.

PRoinde videamus quos Romanorum mores, & quam ob causam Deus verus ad augendum imperium adiuuare dignatus est, cuius potestas sunt etiam regna terrena. qđ vt absolutius differere possemus, ad hoc pertinētem, & superiorē librum scripsimus, quod in hac re potestas nulla sit eorum deorum, quos etiam rebus nugatorijs colendos putarunt, & presentis voluminis partes superiores, quas hucusq; perduximus, de fati questione tollenda, ne quisquam cui iam peritura esset nō illorū deorum cultu Romanū imperium propagatum atq; seruatu, nescio cui fato potius id tribueret, quam Dei summi potentissimæ voluntati. Veteres igitur priusq; Romani quantum eorum docet & commendat historia, quanuis vt alię gentes ex parte vna populi Hebræorum Deos falsos colerent, & nō Deo victimas, sed demonijs immolarent, tamen laudis auidi, pecuniæ liberales erāt, gloriam argentem, diuitias honestas volebant: hanc ardentissimè dilexerunt, propter hanc viuere voluerunt, pro hac & mori non dubitauerunt. Ceteras cupiditates huius vnus ingenti cupiditate prefferunt. Ipsam denique patriam suam, quoniam seruire videbatur in gloriam, dominari vero atq; imperare gloriosum, prius omni studio liberā, deinde dominam esse cōcupierunt. Hinc est quod regalem dominationem non ferentes, annua imperia binosq; Imperatores sibi fecerunt, qui consules appellati sunt à consulendo, nō reges, aut domini a regnādo atq; dominando, cum & reges vtq; à regendo dīcti melius videantur, vt regnum à regibus reges autem vt dictum est à regēdo: sed fastus regius non disciplina putata est regentis, vel benevolentia consulentis, sed superbia dominantis. Expulso itaque rege Tarquinio, & consulibus institutus, secutum est, quod

*Al. Gio
ria ingē,
cupiditas
in Roma
ni.*

*Al. Con
sules.*

*Al. l. Re
ges.*

author in Romanorum laudibus posuit, qđ ciuitas incredibile memoratu adepta libertate, quantum breui creuerit, tanta cupido gloria incesserat. Ista ergo laudis auiditas, & cupido gloriæ, multa illa miranda fecit, laudabilia scilicet atque gloriosa secundum hominum existimationem. Laudat idem Salustius temporibus suis magnos & præclaros viros Marcum Catonem, & Caium Cæsarem, dicens quod diu illa Respublica non habuit quenquam virtute magnum, sed sua memoria fuisse illos duos ingenti virtute, diuersis moribus. In laudibus autem Cæsaris posuit, quod sibi magnum imperium, exercitum, bellum nouum exoptabat, vbi virtus enitescere posset, ita fidebat in votis virorum virtute magnorum, vt excitaret, in bellum miserat gētes & flagello agitaret Bellonam sanguineo, vt esset vbi virtus eorū enitesceret, hoc illa profecto laudis auiditas, & gloriæ cupido faciebat. Amore itaque primitus libertatis, post etiam dominationis, & cupiditate laudis & gloriæ, multa magna fecerunt. Reddit eis vtriusque rei testimonium etiam poeta insignis eorum. Inde quippe ait: Nec nō Tarquinium eiectum Porſenna, iubebat: accipere, ingentique urbem obsidione premebat. Aeneadæ in ferrum pro libertate ruebant. Tunc itaque magnum illis fuit aut fortiter emori, aut liberos viuere. Sed cum esset adepta libertas, tanta cupido gloriæ incesserat, vt parum esset sola libertas nisi & dominatio quæreretur, dum pro magno haberetur, quod velut loquente Ioue idem poeta dicit: Quin aspera Iuno, Quæ mare nunc terrasque metu, cælumq; fatigat, Consilia in melius referet, mecumque fouebit Romanos rerum dominos gentemq; togatam. Sic placitum veniet lustris labentibus ætas, Cum domus Assaraci Phthiam claraſq; Mycenæ Seruitio premet, ac victis dominabitur Argis. Quæ quidem Virgilius Iouem inducens tanquam futura prædicentem, ipse iam facta re colebat, cernebatq; præsentia. Verum propterea commemorare illa volui, vt ostenderem dominationem post libertatē sic habuisse Romanos vt in eorum magnis laudibus poneretur. Hinc est, & illud eiusdē poetæ, quod cū aliarū gentiū artibus eas ipsas proprias Romanorum artes regnandi atque imperandi, & subigendi ac debellandi populos

G

Aene. 8.

Aene. 1.

H

Aen.

Gloria

Gala.

Aen. 6.

Ios anteponeret, ait. Excudent alij spirantia
 mollius ara: Credo equidem, viuos ducent
 de marmore vultus: Orabunt causas melius,
 coeliq; meatus. Describent radio, & surgentia
 sidera dicent. Tu regere imperio populos
 Romanè memento. Hæ tibi erunt artes, pacif
 que imponere morem. Parcere subiectis, &
 debellare superbos. Has artes illi tanto perit
 tius exercebant, quanto minus se voluptatib;
 dabant, & enervatione animi & corporis in
 concupiscendis & augendis diuitijs, & per il
 las moribus corrumpendis rapiendo miseris
 ciuibus, largiendo scenicis turpibus. Vnde
 quum tales iam moru labes superabant, atq;
 abundabant, qm̄ scribebat ista Salustius, cane
 batq; Virgilius, non illis artibus honores &
 gloriam, sed dolis atq; fallacijs ambiebant.
 Vnde idem dicit: Sed primo magis ambitio
 quam auaritia animos hominum exercebat,
 qm̄ tñ vitium apud propius virtuti erat. Nam glo
 riam, honorem, imperiũ bonus & ignauus
 æque sibi exoptant. Sed ille, inquit, vera via
 nititur, huic quia bonæ artes defunt, dolis at
 que fallacijs contendit. Hæ sunt illæ bonæ ar
 tes, per virtutem, s; non per fallacem ambitio
 nem ad honorem, & gloriam, & imperium
 peruenire, quæ tñ bonus & ignauus æque si
 bi exoptant. Sed ille, idest bonus vera via ni
 titur. Via virtus est; qua nititur tanquam ad
 possessionis finem, i. ad gloriam, honorem,
 imperium. Hoc insitum, habuisse Romanos
 etiam deorum apud illos hædes indicat, quas
 coniunctissimas cõstituerunt Virtutis & Ho
 noris pro dijs habentes, quæ dantur a Deo.
 Vnde intelligi potest quem finem volebant
 esse virtutis, & quo eam referebant, qui bo
 ni erant ad honorem, s; nam mali nec habe
 bant eam, quamuis honorẽ habere cuperẽt,
 quem malis artibus conabantur adipisci, i.
 dolis atq; fallacijs. Melius laudatus est Cato.
 De illo quippe ait: Quo minus petebat glo
 riam, eo magis illum sequebatur. Quando
 quidẽ gloria est, cuius illi cupiditate flagra
 bant, iudicium hominũ bene de nominibus
 opinantium. Et ideo melior est virtus, quæ
 humano testimonio contenta nõ est, nisi cõ
 scientiæ suæ. Vnde dicit Apostolus: Nam glo
 ria nostra hæc est, testimonium conscientiæ
 nostræ. Et alio loco: Opus autem suum pro
 bet vnusquisque, & tunc in semetipso tantũ
 gloriam habebit, & non in altero. Gloriam

Gloria.

Gala. 6.

ergo & honorem & imperium quæ sibi ex
 optabant: & quo bonis artibus peruenire ni
 tebantur boni non debet sequi virtus, sed ip
 sa virtutem. Neque enim est vera virtus, nisi
 quæ ad eum finem tendit, vbi est bonum ho
 minis, quo melius non est. Vnde & honores
 quos petiuit Cato, petere nõ debuit, sed eos
 ciuitas ob eius virtutem nõ petenti dare. Sed
 cum illa memoria duo Romani essent vir
 tute magni, Cæsar & Cato, longe virtus Ca
 tonis veritati vñ propinquior fuisse, quam
 Cæsar. Proinde qualis esset illo tempore ci
 uitas, & antea qualis fuisset, videamus in ip
 sa sententia Catonis: Nolite, inquit, existima
 re maiores nostros armis Rempub. ex parua
 magnam fecisse. Si ita esset, multo pulcherri
 mam eam nos haberemus. Quippe sociorũ
 atque ciuium præterea armorum & equorũ
 maior copia nobis quam illis est. Sed alia
 fuere quæ illos magnos fecerunt, quæ nobis
 nulla sunt: domi industria, foris iustum impe
 rium, animus in consulendo liber, neq; libi
 dine, neque delicto obnoxius. Pro his nos ha
 bemus luxuriam atque auaritiam, publicè
 egestatem, priuatim opulentiam, laudamus
 diuitias, sequimur inertiam: inter bonos &
 malos discrimen nullum, omnia virtutis præ
 mia ambitio possidet. Neq; mirum vbi vos
 separatiuè sibi quique consilia capitis, vbi
 domi voluptatibus, hic pecuniæ aut gratiæ
 feruitis. Eo fit, vt impetus fiat in vacuum Rẽ
 publicam. Qui audit hæc Catonis verba siue
 Salustij, putat quales laudantur Romani ve
 teres omnes eos tales tunc fuisse vel plures.
 Non ita est, alioquin veranon essent, quæ ip
 se idem scribit, ea quæ commemorauit in se
 cundo libro huius operis, vbi dicit, Iniurias
 validiorum, & ob eas discessionem plebis
 a patribus, aliasque dissensiones domi fuisse, M
 iam inde a principio, neque amplius æquo
 & modesto iure actum; quam expulsis regi
 bus: quamdiu metus a Tarquinio fuit, do
 nec bellum graue, quod propter ipsum cum
 Hetruria susceptum fuerat, finiretur. Post
 ea vero seruili imperio patres exercuisse ple
 bem, regio more verberasse, agro pepulisse,
 & ceteris expertib; solos egisse in imperio.
 Quarum discordiarum dum illi dominari
 vellent, isti seruire nollent, nisi fuisse bellum
 Punicum secundum. Quia rursus grauis me
 tus cepit vrgere, atque ab illis perturbationi
 bus

Virtus.

A

L

M

bus alia maiore cura cohibere animos inquietos, & ad concordiam reuocare ciuilem, sed per quosdam paucos, qui pro suo modo boni erant, magna administrabantur, atque illis toleratis ac temperatis malis, paucorum bonorum prouidentia res illa crescebat, sicut idem historicus dicit, multa sibi legenti, & audienti, quæ populi Romani domi militiaeque mari atque terra præclara facinora fecerit, se libuisse attendere; quæ res maxime tanta negocia sustinisset: quoniã sciebat sæpenumero parua manu cum magnis legionibus hostium contendisse Rom. cognouerat paruis copijs bellagesta cum opulentis regibus, sibi que multa agitanti confitere dixit, paucorum ciuium egregiam virtutem cuncta patrauisse, eo que factum ut diuitias paupertas, multitudinem paucitas superaret. Sed postquam luxu atque desidia, inquit, ciuitas corrupta est, rursus Respublica magnitudine sui imperatorum atque magistratum vitia sustentabat. Paucorum igitur virtus ad gloriam, honorem, imperium, vera via, id est, virtute ipsa nitentium etiam à Catone laudata est. Hinc erat domi industria, quam cõmemorauit Cato: ut ararium esset opulentum, tennes res privatae. Vnde corruptis moribus vitium esse contrarium posuit publice egestatem: priuatum opulentiam. Quamobrem cum diu fuissent regna Orientis illustria, voluit Deus & Occidentale fieri, quod tempore esset posterius, sed imperij laudine & magnitudine illustrius. Idque talibus potissimum concessit hominibus ad domanda grauiam mala multarum gentium, qui causa honoris, laudis & gloriae consulerent patriæ, in qua ipsam gloriam requebant, saluteque eius saluti suæ præponere non dubitarent, pro isto vno vitio, id est amore laudis, pecuniæ cupiditatem, & multa alia vitia comprimentes.

B De amore laudis, qui cum sit vitium, ob hoc virtus putatur: quia per ipsum vitia maiora cohibentur. Cap. XIII.

lib. 1. e. pif.

Nam sanius videt, qui & amorem laudis vitium esse cognoscit. Quod nec Poetam fugit Horat. qui ait: Laudis amore tumes: sunt certa piacula quæ te Ter purè lecto poterunt recreare libello. Idemque in car-

mine Lyrico, ad reprimendam dominandi libidinem ita cecinit: Latius regnes audium domando Spiritum, quam si Lybiam remotis Gadibus iungas, & vterque Pegasus Seruiat vni. Verumtamen qui libidines turpiores fide pietatis, impetrato spiritu sancto, & amore intelligibilis pulchritudinis non refrenat, melius saltem cupiditate humanæ laudis & gloriae, non quidem iam sancti, sed minus turpes sunt. Etiam Tullius inde silere non potuit, in iisdem lib. quos de Repub. scripsit, vbi loquitur de instituendo Principe ciuitatis: quem dicit alendum esse gloria: & consequenter commemorat maiores suos multa mira atque præclara gloriae cupiditate fecisse. Huic ergo vitio non solum non resistebant, verum et id excitandum & accendendum esse censebant: putantes hoc vtile esse Reipub. Quanquam nec in ipsis philosophiæ lib. Tullius ab hac peste dissimulet, vbi eam luce clariùs conficitur. Cum enim de studijs talibus loqueretur, quæ utique sectanda sunt sine veri boni non ventositate laudis humanæ, hanc intulit vniuersalem generalemque sententiam: Honos alit artes, omnesque accenduntur ad studia gloria, iacentque ea semper quæ apud quosque improbantur.

De refecando amore laudis humanæ, quoniam istorum gloria omnis in Deo sit. Cap. XIII.

Hic igitur cupiditati melius resistitur sine dubitatione, quam creditur. Tanto enim quisque est Deo similior, quanto ab hac immunditia mundiior. Quæ in hac vita, & si non funditus eradicatur ex corde, quia est bene proficientes animos tentare non cessat, saltem cupiditas gloriae superetur dilectione iustitiæ. Vt si alicubi iacet, quæ apud quosque improbantur: si bona, si recta sunt, etiam amor humanæ laudis erubescat, & cedat amori veritatis. Tam enim est hoc vitium inimicum piæ fidei, si maior in corde sit cupiditas gloriae, quam Dei timor vel amor, ut Dñs diceret: Quomodo potestis credere gloriam ab inuicè expectantes, & gloriam quæ à solo Deo est, non querentes? Item de quibusdam, qui in eum crediderant, & verebantur palam confiteri, ait Euangelista: Dilixerunt gloriam hominum magis quam Dei. Quod sancti Apostoli

Libro 2. carm.

Mat. 10.

Luc. 1.

All. Princ. alen. dus. gloria.

Mat.

Mat.

Al. l.

Al. l. Glorie cupiditas dilectione iustitiæ superanda Ioan. 5.

Ioan. 12.

Apostoli

Mat. 10. Apostoli non fecerunt. Qui cum in his locis prædicarent Christi nomen, vbi non solū improbatur, sicut ille ait, iacentq; ea semper, quæ apud quosq; improbantur, verum etiam summæ detestationis habebatur, tenentes q̄ audierant à bono magistro, eodemq; medico mentium: Siquis me negauerit corā hominibus, negabo eum coram patre meo, qui in cœlis est, & coram angelis Dei: inter maledicta & opprobria, inter grauissimas persecutiones crudelesque pœnas non sunt deterriti à prædicatione salutis humanæ tanto fremitu offensionis humanæ. Et quod eos diuina facientes atque dicentes diuinèq; viuentes debellatis quodammodo cordibus duris, atque introducta pace iustitiæ ingens in ecclesia Christi gloria consecuta est: non in ea tanquam in suæ virtutis fine quiuerunt, sed eam quoque ipsam ad Dei gloriam referentes, cuius gratia tales erant. Isto quoque fomite eos quibus consulebant, ad amorem illius, à quo & ipsi tales fierent accendebant. Namque ne propter humanam gloriam boni essent, docuerat eos magister illorum dicens: Cauete facere iustitiam vestram coram hominibus, vt videamini ab eis: alioquin mercedem non habebitis apud patrem vestrum qui in cœlis est. Sed rursus ne hoc peruerse intelligentes hominibus placere metuerent, minusq; prodesse latèdo, quod boni sunt: demonstrans, quo sine innotescere deberet: **Mat. 5.** Luceant, inquit, opera vestra coram hominibus, vt videant bona facta vestra, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est: Non ergo vt videamini ab eis, idest, hac intentione, vt eos ad vos conuerti velitis, quia non per vos aliquid estis: sed vt glorificent patrem vestrum qui in cœlis est, ad quam conuersi fiant, quod estis. * Hoc secuti sunt martyres, qui Scuolas, & Curtios, & Decios nō sibi inferendo pœnas, sed illatas ferendo: & virtute vera quoniam vera pietate, & innumera multitidine superarunt. Sed cum illi essent in ciuitate terrena: quibus propostus erat omnium pro illa officiorū finis, incolumitas eius, & regnum non in cœlo: sed in terra, non in vita æterna, sed in decessione morientium, & successione morituroorum: quid aliud amarent quam gloriam, qua volebant etiam post mortem tanquam viuere in ore laudantium?

De mercede temporali, quam Deus reddidit bonis moribus Romanorum. Cap. XV.

Quibus ergo non erat Deus daturus vitam æternā cum sanctis angelis in ciuitate sua cœlesti, ad cuius societate pietas vera perducit, quæ non exhibet seruitutē religionis, quam latrariam Græci uocant: nisi uni uero Deo, si neq; hanc eis terrenam gloriam excellentissimi imperij concederet, non redderetur merces bonis artibus eorum, i. uirtutibus, quibus ad tantam gloriam peruenire nitebantur. De talibus enim, qui propter hoc boni aliquid facere uidentur, ut glorificetur ab hominibus, etiam dñs ait: Amen dico uobis perceperunt mercedem suam. Sic & isti priuatas res suas pro re communi, hoc est, **L** Repub. & pro eius ærario contempserunt: auaritiæ restiterunt, consuluerunt patriæ consilio libero, neque delicto secundum suas leges, neq; libidini obnoxii: his omnibus artibus tanquā uera uia nisi sunt ad honores, imperium, gloriam: honorati sunt in omnibus ferè gentibus imperij sui leges imposuerunt multis gentibus: hodieq; literis & historia gloriosi sunt penè in omnia gentibus. Non est, quod de summi & ueri Dei iustitia conquerantur: perceperunt mercedem suam.

De mercede sanctorū ciuium ciuitatis æternæ, quibus utilia sunt Romanarum exemplum uirtutum. Cap. XVI.

Merces autem sanctorum longe alia est etiam hic opprobria sustinetium pro ciuitate Dei, quæ mundi huius dilectoribus odiosa est. Illa ciuitas sempiterna est. Vbi nullus oritur, quia nullus moritur. Vbi est uera & plena foelicitas, non dea, sed donum Dei. Inde fidei pignus accipimus, quam diu peregrinantes eius pulchritudini suspiramus. Ibi nō oritur Sol super bonos & malos, sed Sol iustitiæ solos protegit bonos. Ibi non erit magna industria ditare ærarium publicum priuatis rebus angustis, ubi thesaurus communis est ueritatis. Proinde non solum ut talis merces talibus hominibus reddetur, Romanum imperium ad humanam gloriam dilatatum est, uerum etiam ut ciues æternæ illius ciuitatis, quandiu hic peregrinantur, diligenter & sobrie illa intueantur exempla,

Al. Pietas vera. Latraria.

L

Al. Ciuias æterna.

Mat. 5.

M

Libro 2.
carm.

Al. Principes alendi gloria.

F

Al. l. Glorie cupiditas dilectione iustitie superanda Ioan. 5.

Ioan. 12.

exempla, & videant quanta dilectio debeatur supernæ patriæ propter vitam æternam, si tantum à suis civib. terrena dilecta est propter hominum gloriam.

Quo fructu Rom. bella gesserint, & quàm his quos vicere contulerint.

Cap. XVII.

A

Quantum enim pertinet ad hanc vitam mortalium, quæ paucis diebus ducitur & finitur, quid interest, sub cuius imperio vivat homo moriturus, si illi qui imperant, ad impia & iniqua non cogant? An vero aliquid nocuerunt Romani gentibus, quibus subiugatis imposuerunt leges suas, nisi quia id factum est ingenti strage bellorum: quod si concorditer fieret, id ipsum fieret, meliore successu: sed nulla esset gloria triumphantium. Neque enim & Romani non vivebant sub legibus suis, quas ceteris imponebant. Hoc sufficeret Reipub. nisi quia Marti & Bellonæ displicebat, vt nec victoria locum haberet, nemine vincente, vbi nemo pugnauerat. Nonne Romanis & ceteris gentibus vnâ esset eademque conditio? Præsertim, si mox fieret, quod postea gratisime, atque humanissime factum est: vt omnes ad Romanum imperium pertinerent, societatem acciperent ciuitatis, & Romani ciues essent: ac sic esset omnium quod erat ante paucorum: tantum quod plebs illa quæ suos agros non haberet, de publico viueret: qui apparatus eis per bonos administratores Reipub. gratius à concordibus præstaretur quam vitis extorqueretur. Nam quid interest ad incolumitatem, bonosq; mores, & ipsas certe hominum dignitates, quod alij vicerunt, alij victi sunt, omnino non video, præter illum gloriæ humanæ inanisimum fastum, in quo

Al. l. ac
cordibus

B perceperunt mercedem suam, qui ingenti cupidine arserunt, & ingenti bella gesserunt. Nunquid enim illorum agri tributa non solvunt? Nunquid eis licet discere, quod alijs non licet? Nunquid non multi senatores sunt in alijs terris, qui Romam, nec de facie quidem norunt? Tolle iactantiam, & omnes homines quid sunt nisi homines? Quod si peruersitas seculi admitteret, vt honoratiores essent quique meliores, nec sic pro magno haberi debuit honor humanus, quia nullius

al. l. Honor
hu-
manus.

est ponderis fumus. Sed vtamur etiam in his rebus beneficio domini Dei nostri, consideremus quanta contempserint, quæ pertulerint, quas cupiditates subegerint pro humana gloria, qui eam tanquam mercedem taliû virtutum accipere meruerunt: & valeat nobis etiam hoc ad opprimendam superbiam, vt cum illa ciuitas, in qua nobis regnare promissum est, tantum ab hac distet quantum distat coelû a terra: a temporali læticia, vita æterna: ab inanibus laudibus, solida gloria, a societate mortalium, societas angelorum, a lumine Solis & Lunæ, lumen eius qui fecit Solem & Lunam: nihil sibi magnum fecisse videantur tantæ patriæ ciues, si pro illa adipiscenda fecerint boni operis aliquid, vel mala aliqua sustinuerint: cum illi pro hac terrâ iam adepta tâta fecerint, tanta perpessi sint: præsertim, quia remissio peccatorum, quæ ciues ad æternam colligit patriam, habet aliquid, cui per vmbra[m] quandam simile fuit alylum illud Romuleum, quo multitudinem qua illa ciuitas conderetur, quorumlibet delictorum congregauit impunitas.

al. l. Remissio peccatorum.
al. l. Alylum Romuleum.

Quam alieni à iactantia debeant esse Christiani, si aliquid fecerint pro dilectione æternæ patriæ, cû tanta Rom. gesserint pro humana gloria & ciuitate terrena. Cap. 18.

Quid ergo magnum est pro illa æterna cælestique patria, cuncta seculi huius quâlibet iucunda blandimenta contemnere, si pro hac temporali atq; terrena filios Brutus potuit & occidere, q[ui] illa facere neminẽ cogit? Sed certe difficilius est filios interimere, quam q[ui] pro ista faciendum est, ea quæ filijs congreganda videbantur, atque seruanda vel donare pauperibus, vel si existat têtatio, quæ id pro fide atque iustitia fieri cõpellat, amittere. Fœlices enim vel nos vel filios nostros, non diuitiæ terrenæ faciunt, aut nobis viuentibus amittendæ, aut nobis mortuis a quibus nescimus, vel forte a quibus nolumus possidendæ: sed Deus fœlices facit, qui est mentiu[m] vera opulentiâ. Bruto autem quia filios occidit, infelicitatis perhibet testimonium etiam poeta laudator. Ait. n. Natosque pater noua bella mouentes. Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit Infelix, vt cunq; ferent ea facta minores. Sed versu sequenti, consolatus est

al. l. Deu
veramen
tium op
lentiâ.

Al. l. T
quatu

Al. l. C
millis

Al. l. M
rius.

Al. l. d
tation

Al. l. C
tius.

est infelicem: Vicit amor patriæ, laudūq; im-
 mensa cupido. Hæc sunt duo illa libertas &
 cupiditas laudis humanæ, quæ ad facta com-
 pulere mirâda Ro. Si ergo pro libertate mo-
 ritorioū & cupiditate laudū, quæ à mortali-
 bus expetuntur, occidi filij à patre potuerūt,
 quid magnū est si pro vera libertate, quæ nos
 ab iniquitatis & mortis, & diaboli domina-
 tu liberos facit, nec cupiditate humanorum
 laudū, sed charitate liberandorum hominū:
 nō à Tarquinio rege, sed à dæmonibus & dæ-
 monum Principe: non filij occiduntur, sed
 Christi pauperes inter filios computantur?
 Si alius èt Ro. princeps cognomine Torqua-
 tus filium, non quia contra patriam, sed èt
 pro patria: tū quia contra imperium suū, id
 est, contra quod imperauerat pater Imperator
 ab hoste prouocatus inuenili, ardore pu-
 gnauerat, licet vicisset, occidit: ne plus mali
 esset in exemplo imperij contempti, quā bo-
 ni in gloria hostis occisi: vt qd se iactet, qui
 pro immortalis patriæ legibus omnia quæ
 multo minus quā filij diliguntur, bona terre-
 na contemnunt? Si Furius Camillus etiam in-
 gratam patriam à cuius ceruicibus acerrimorū
 hostiū Veientium iugum depulerat dā-
 natusq; ab æmulis fuerat, à Gallis iterum li-
 beratur, quia non habebat potiorē vbi posset
 viuere gloriosus: cur extollatur velut grande
 aliquid fecerit, qui forte in ecclesia ab inimi-
 cis carnalibus velut grauissimam exhonorati-
 onis passus iniuriā, non se ad eius hostes hæ-
 reticos transtulit, aut aliquam contra illā ip-
 se hæresim condidit, sed eam potius, quantū
 valuit ab hæreticorū perniciosissima prauitate
 defendit: cum alia non sit, non vbi viuatur
 in hominum gloria, sed vbi vita acquiritur
 æterna? Si Mutius vt cum Porſenna rege
 pax fieret, qui grauissimo bello Romanos p-
 mebat, quia Porſennā ipsum occidere non
 potuit, & pro eo alterum deceptus occidit,
 in ardentem arā ante eius oculos dexterā ex-
 tendit, dicēs, multos tales, qualem illū vide-
 ret, in eius exitium coniurasse: cuius ille for-
 titudinē & coniurationē taliū per horrescēs
 sine vlla * dilatione se ab illo bello facta p-
 ce compescuit: quis regno cælorum impu-
 turus est merita sua, si pro illo non vnā ma-
 num neq; hoc sibi vltro faciēs sed persequen-
 te aliquo patiens totum flammis corpus im-
 penderit? Si Curtius armatus equo concito

in abruptum hiatum terre se præcipitem de-
 dit, deorum suorū oraculis seruiens, qui ius-
 serant, vt illuc id quod Romani haberent op-
 timum mitteretur: nec aliud intelligere po-
 tuerunt, quam viris armisq; se excellere, vn-
 de videlicet oportebat, vt de orū iussis in il-
 lum interitum vir præcipitaretur armatus,
 quid se magnum pro æterna patria fecisse
 dicturus est, qui aliquem fidei suæ passus ini-
 micum, nō se vltro in talem mortē mittens,
 sed ab alio missus obierit, quandoquidem à
 domino suo eodemq; rege patriæ suę cer-
 tius oraculū accepit: Nolite timere eos, qui
 corpus occidunt, animam autē non possunt
 occidere? Si se occidendo certis verbis quo-
 dammodo consecrâtes Decij deuouerunt, vt
 illis cadentibus & iram deorū sanguine suo
 placantibus, Rom. liberaretur exercitus, nul-
 lo modo superbiant sancti martyres, tanquā
 dignū aliquid pro illius patrię participatio-
 ne fecerint, vbi æterna est & vera felicitas, si
 vsq; ad sui sanguinis effusionē non solū suos
 fratres, pro quibus fundebatur, verum & ip-
 sos inimicos, à quibus fundebatur, sicut eis
 præceptū est diligentes, charitatis fide & fi-
 dei charitate certarunt. Si Marcus Puluillus
 dedicans Iouis, Junonis, Mineruæ, falso sibi
 ab inuidis morte filij nunciata, vt illo nūcio
 perturbatus abscederet, atq; ita dedicationis
 gloriam collega eius consequeretur, ita con-
 tempit, vt eum etiam projici cōseputū iu-
 beret: & sic in eius corde orbitatis dolorum,
 glorię cupiditas vicerat, qd magnū se p-
 Euāgelij sancti p- dicatione, qua ciues super-
 nę patrię de diuersis liberâtur & colliguntur erro-
 ribus, fecisse dicturus est, qui dñs de sepul-
 ra patris sui sollicito ait, Sequere me, & sine
 mortuos sepelire mortuos suos? Si Marcus
 Regulus ne crudelissimos hostes iurâdo fal-
 leret ad eos ab ipsa Roma reuersus est, quū si-
 cut Romanis eū tenere volētibus disseferet,
 postea quā Aphris seruierat, dignitatem illic
 honesti ciuis habere non posset: eūmq; Car-
 thaginēses, quū cōtra eos i Romano Senatu
 egerat grauissimis supplicijs necauerūt, qui
 cruciatus non sunt pro fide illius patrię cō-
 temnendi, ad cuius beatitudinem fides ipsa
 perducit? Aut quid tribuere domino pro
 omnibus quę retribuit, si pro fide quę il-
 li debetur, talia fuerit homo passus, qua-
 liā pro fide, quam perniciosissimis inimi-
 cis

All. Tor-
 quatus.

F

All. Ca-
 millus.

All. Ma-
 rius.

G

All. dubi-
 tatione.

All. Cur-
 tius.

Mat. 10.

H

al. l. Decij

al. l. Mar-
 cas puluil-
 lus.

All. M.

Regulus.

Mat. 8.

Luc. 9.

I

Ps. 115.

al. l. Re-
 misso pec-
 catorum.
 al. l. Asy-
 lum Ro-
 muleon.

al. l. Deus
 eramen-
 tum opu-
 nia.

al. l. Pau-
pertatis
voluntaria-
vie com-
mendatio
Al. l. L.
Valerius.
al. l. Qui-
tus Cin-
cinnatus.

cis debebat, passus est Regulus? Quomodo autem se audebit extollere de voluntaria paupertate Christianus, ut in huius vitæ peregrinatione expeditior ambulet viâ, quæ perducit ad patriâ, vbi veræ diuitiæ ipse Deus est, cum audiat vel legat Lucium Valerium, qui in suo defunctus est cõsulatu, vsque adeo fuisse pauperem, ut nummis à populo collatis, eius sepultura curaret? Audiat vel legat Quintium Cincinnatum, cum quatuor iugera possideret, & ea suis manibus coleret, ab aratro esse abductum ut dictator fieret: maior utiq; honore, quam consul: victisque hostibus, ingentem gloriam consecutum, in eadem paupertate mansisse? Aut quid se magnum fecisse prædicabit, qui nullo præmio mundi huius fuerit ab æternæ illius patriæ societate seductus, cum Fabricium didicerit tantis muneribus Pyrrhi regis Epirotarum, promissa etiam quarta parte regni, à Rom. ciuitate nõ potuisse diuellit: ibiq; in sua paupertate priuatum manere voluisse? Nam illud quod Rem. idest, rem populi, rem patriæ, rem cõmunem cum habent opulentissimam atque ditissimam, sic ipsi in suis domibus pauperes erant, ut quidam eorum qui iam bis consul fuisset, ex illo Senatu pauperum hominum pelleretur notatione censoria, quod decem pondo argenti in vasis habere compertus est: si ita iidem ipsi pauperes erant, quorum triumphis publicum ditabatur ærariû, nonne omnes Christiani, qui excellentiore proposito diuitias suas cõmunes faciunt, secundum id quod scriptû est in actibus Apostolorum, ut distribuatur vniciq; sicut cuique opus est: & nemo dicat aliquid propriû, sed sint illis omnia communia: intelligunt se nulla ob hoc ventilarî oportere iactantia: id faciendo pro obtinenda societate angelorû cum penè tale aliquid illi fecerint pro conseruanda gloria Romanorum? Hęc & alia, si qua huiusmodi reperiuntur in literis eorum, quando sic innotescerent, quando tanta fama prædicerentur: nisi Rom. imperiû longe lateq; porrectum, magnificis successibus augetur? Proinde per imperium tam latum atq; diuturnum, virorûq; tantorum virtutibus præclarum atque gloriosum, & illorum intentioni merces, quam querebant, est redita, & nobis proposita necessariæ commotionis exempla: vt si virtutes, quarum istæ

Al. l. Fabrius.

Acto. 4.

L

vtcunque sunt similes, quas isti pro ciuitatis terrenæ gloria tenuerunt, pro Dei gloriosissima ciuitate non tenuerimus, pudore pungamur: si tenuerimus, superbia non extollamur. Quoniã sicut dicit Apost. Indignæ sunt passiones huius temporis ad futuram gloriã quæ reuelabitur in nobis. Ad humanam vero gloriam præsentisq; temporis satis digna vita existimabitur illorum. Vnde etiam Iudæi, qui Christum occiderunt, reuelante testamento nouo, quod in veteri velatum fuit, ut nõ pro terrenis & tẽporalib. beneficijs, q̄ diuina prouidentia permixte bonis malisq; concedit, sed pro æterna vita muneribusque perpetuis & ipsius supernæ ciuitatis societate colatur Deus vnus, & verus: rectissime istorum gloriæ donati sunt: vt hi qualibuscuncq; virtutibus terrenam gloriam quæsierunt, & acquisierunt, vincerent eos qui magnis vitijs datorem veræ gloriæ & ciuitatis æternæ occiderunt, atque respuerunt.

Rom. 8.

M

Quomodo inter se differant cupiditas gloriæ & cupiditas dominationis.

Cap. XXI.

Interest sanè inter cupiditatem humanæ gloriæ, & cupiditatem dominationis. Nam licet proclue sit, vt qui humana gloria nimium delectetur, etiã dominari ardentem affectet, tamen qui vitam licet humanarû laudû gloriã concupiscunt, dant operam bene iudicantibus non displicere. Sunt enim multa in moribus bona, de quibus multi bene iudicant: quamuis ea multi non habeant, & per ea bona morum nituntur ad gloriam, & imperium, vel dominationem, de quibus ait Saulstius: Sed ille vera via nititur. Quisquis autem sine cupiditate gloriæ, qua veretur homo bene iudicantibus displicere, dominari, atq; imperare desiderat, etiã per apertissima scelerata querit plerunq; obtinere, quod diligit. Proinde qui gloriã concupiscit, aut vera via nititur, aut certe dolis atq; fallacijs contedit, volens bonus videri, quod non est. Et ideo virtutes habenti magna virtus est contẽnere gloriã, quia contẽptus eius in cõspectu Dei est: iudicio autẽ non aperitur humano. Quicquid enim fecerit ad oculos hominum, quo gloriæ contemptor appareat, ad maiorem laudem, hoc est, ad maiorem gloriã facere si credatur,

Al. l. Dominandi libiõ sine vanaglorie studio.

C

Al. l. Glorie contemtor.

Al. l. Surrones.

Al. l. Impiissimorum anni prouidentia Dei eueniuntur.

Prou. 8.

Aen. 7.

Iob. 34.

Al. l. Virtus nulli verã gloriã humana sinit.

credatur, non est vnde se suspicantium sensibus aliter esse, quam suspicantur ostēdat. Sed qui contemnit iudicia laudantium, contēnit etiam suspicantium temeritatem, quorum tñ si verè bonus est, non contemnit salutē: quoniam tantā iustitiā est, qui de spiritu Dei virtutes habet, vt etiam ipsos diligit inimicos, & ita diligit, vt suos * ofores, vel detractores velit correctos habere confortes: non in terrena patria, sed superna. In laudatoribus autem suis, quamuis parui pendat, quod eū laudant, non tamen parui pendit, q̄ eum amant: nec eos vult fallere laudantes, ne decipiat diligentes. Ideoque instat ardentem, vt potius ille laudetur, a quo habet homo, quicquid in eo iure laudatur. Qui autem contemptor gloriæ dominationis est audis, bestias superat: siue crudelitate vitæ, siue fluxu luxuriæ. Tales quidam Romani fuerunt. Non enim cura existimationis amissa, dominationis cupiditate caruerunt. Multos tales fuisse prodit historia. Sed huius vitij summitatem, & quasi arcem quandam Nero Cēsar primus obtinuit: cuius fuit tanta luxuries, vt nihil ab eo putaretur virile metuendum: tanta crudelitas, vt nihil molle habere crederetur, si nesciretur. Etiam talibus tamen dominandi potestas non datur, nisi summi Dei prouidentia, quādo res humanas iudicat talibus dominis dignas. Aperte de hac re vox diuina est, loquente Dei sapientia: Per me reges regnant, & tyranni per me tenent terram. Sed ne tyranni non pessimi atque improbi reges, sed veteri nomine fortes dicti existimētur, vnde ait Virg. Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni. Apertissime alio loco de Deo dictum est: Qui regnare facit hominē hypocritam propter peruerfitatem populi. Quā ob rem, quamuis vt potui, satis exposuerim quā causa Deus vnus verus & iustus, Romanos secundū quandam formam terrenæ ciuitatis bonos adiuuerit, ad tanti imperij gloriā consequendam: potest tñ & alia causa esse latentior, propter diuersa merita generis humani, Deo magis nota, quam nobis: dū illud constet inter omnes veraciter pios, neminē sine vera pietate, i. veri Dei vero cultu, verā posse habere virtutem: nec eam veram esse, qñ gloriæ seruit humanæ. Eos tamen qui ciues non sunt ciuitatis eternæ, quæ in sacris literis nostris dicitur ciuitas Dei, vtiliores esse ter-

renæ ciuitati, qñ habent virtutem, vel ipsam, quam si nec ipsam. Illi autem qui vera pietate prædicati, bene viuunt, si hanc scientiam regendi populos consecrati sunt, nihil est felicitius rebus humanis, quam si Deo miserante habeāt potestatem. Tales autem homines, virtutes suas, quantascunq; in hac uita possunt habere, non tribuunt nisi gratiæ Dei: q̄ eas uolentibus credentibus petentibusq; dederit, simulq; intelligunt, quantum sibi desit ad perfectionem iustitiæ: qualis est in illorū sanctorum angelorum societate, cui se nituntur aptare. Quantumlibet autē laudetur, atque prædicetur uirtus, quæ sine uera pietate seruit hominum gloriæ nequaquā sanctorum exiguis initijs comparanda est, quorum spes posita est in gratia & misericordia ueri Dei.

Tam turpiter seruire virtutes humanæ gloriæ, quam corporis uoluptati.

Cap. XX.

Solent Philosophi, qui finem boni humani in ipsa uirtute constituunt, ad ingerendum pudorem quibusdam philosophis, qui uirtutes quidem probant, sed eas uoluptatis corporalis sine metuntur, & illam per se ipsam putant appetendam, istas propter ipsam tabulam quandam uerbis pingere, ubi uoluptas in sella regali quasi delicata quedam Regina confideat: eiq; uirtutes famulæ subijciuntur, obseruantes eius nutum, ut faciant, q̄ illa imperauerit. Quæ prudentiæ iubeat: ut uigilanter inquirat, quō uoluptas regnet, & salua sit. Iustitiæ iubeat, ut præstet beneficia, quæ potest ad comparandas amicitias corporalibus cōmodis necessarias: nulli faciat iniuriam, ne offensis legibus, uoluptas uiuere secura non possit. Fortitudini iubeat, ut si dolor corpori acciderit, qui non compellat in mortem, teneat dñam suam, i. uoluptatē fortiter in animi cogitatione, ut per pristinorū deliciarū suarum recordationē mitiget præsentis doloris aculeos. Temperantiæ iubeat, ut tantum capiat alimentorum: & si qua delectant, ne per immoderationem noxium aliquid ualitudinem turbet, & uoluptas, quam est in corporis sanitate Epicurei maximā ponunt, grauius offendatur. Ira uirtutes cum tota suæ gloriæ dignitate, quāquam imperiosequidā & inhonestæ mulierculæ seruiunt uoluptati.

All. Voluptatis pictura.

Al. l. Su.
furrones.

E

Al. l. Im.
pissimū ty.
ranni pro
uidentiā
Dei eue-
huntur.

Prom. 8.

Sen. 7.

Iob. 34.

F

Al. l. Vir-
tus nulla
vera que
gloriæ hu-
mane ser-
uit.

Al. l. Do-
minandi
ubi sine
causa glo-
riæ & flu-
io.

Al. l. Glo-
riæ con-
suetudo.

luptati. Nihil hac pictura dicunt esse ignominiosius, & deformius, & q̄ minus bonorum ferre possit aspectus: & verum dicunt. Sed non existimo satis debiti decoris esse, pieturam, si etiam talis fingatur, vbi virtutes humanæ gloriæ seruiant. Licet. n. ista gloria delicata mulier non sit, inflata tamen est, & multum inanitatis habet. Vnde non ei digne seruit soliditas quædam firmitasq; virtutum, vt nihil prouideat prudentia, nihil distribuatur iustitia, nihil toleret fortitudo, nihil temperantia moderetur, nisi vnde placeatur hominibus. & vêtosæ gloriæ seruiatur. Nec illi se ab ista

K defenderint sceditate: qui cum aliena spernant iudicia, velut gloriæ contemptores, sibi sapientes videntur, & sibi placent. Nam eorum virtus, si tamen vlla est, alio modo quodam humanæ subditur laudi. Neque. n. ipse qui sibi placet, homo non est. Qui autem vera pietate in Deum quæ diligit, credit & sperat, plus intendit in ea, in quibus sibi displicet, quam in ea, si qua in illo sunt, quæ non tam ipsi quam veritati placent. Neque id tribuit, vnde iam potest placere, nisi eius misericordiæ, cui metuit displicere, de his sanatis gratias agens, de illis sanandis preces fundens.

Romanum regnum à Deo vero esse dispositum, à quo est omnis potestas, & cuius prouidentia reguntur vniuersa.

Cap. XXI.

Quæ cum ita sint, non tribuamus dandi regni atque imperij potestatem, nisi Deo vero, qui dat felicitatem in regno cælorum non nisi solis pijs: regnum vero terrenum, & pijs & impijs: sicut ei placet, cui nihil iniuste placet. Quamuis. n. aliquid dixerimus, q̄ apertum nobis esse voluit, tamen multum est ad nos, & valde superat vires nostras, hominum occulta discutere, & liquido examine merita diiudicare regnorum. Ille igitur vnus

L verus Deus, qui nec iudicio, nec adiutorio deserit genus humanum, quando voluit, & quantum voluit Romanis regnum dedit: qui dedit Assyrijs, vel etiam Persis: à quibus. solos duos deos coli, vnum bonum, alterum malum continent literæ istorum, vt taceam de populo Hebræo, de quo iam dixi, quantum tatis visum est: qui præter vnum Deum non coluit, & q̄n regnavit. Qui ergo Persis dedit se-

getes, sine cultu deæ Segetiæ: qui alia dona terrarum sine cultu tot deorum, quos isti rebus singulis singulos, vel etiam rebus singulis, plures præposuerunt: ipse etiam regnum dedit sine cultu eorum, per quorum cultum se isti regnasse crediderunt. Sic etiam hominibus, qui Mario, ipse Caio Cæsari: qui Augusto, ipse & Neroni: qui Vespasianis, vel patri, vel filio suauissimis imperatoribus, ipse & Domitiano crudelissimus. Et ne per singulos ire necesse sit, qui Constantino Christiano, ipse apostatæ Iuliano, cuius egregiâ indolem decepit amore dominandi sacrilega & detestanda curiositas, cuius vanis deditus oraculis erat, quando fretus securitate victoriæ, naues quibus victus necessarius portabatur, incendit. Deinde seruide instans immodicis ausibus & mox merito temeritatis occisus, in locis hostilibus egenum reliquit exercitum, vt aliter inde non posset euadi, nisi contra illud auspiciū Dei Termini, de quo superiore libro diximus, Romani imperij Termini mouerentur. Cessit. n. Terminus Deus necessitati, qui non cessaret Ioui. Hæc planè Deus vnus & verus regit, & gubernat, vt placet. Et si occultis causis, nunquid iniustus?

Tempora exitusq; bellorum ex Dei pendere iudicio. Cap. XXII.

Sic etiam tempora ipsa bellorum, sicut in eius arbitrio est, iustoq; iudicio & misericordia uel atterere, uel consolari genus humanum, ut alia citius, alia tardius finiantur: bellum Piratarum à Pompeio, bellum Punicum tertium à Scipione, incredibili celeritate, & temporis breuitate confecta sunt. Bellum quoque fugitiuorum gladiatorum, quauis multis Romanis ducibus & duobus consulibus uictis, Italiaque horribiliter contrita atq; uastata, tertio tamen anno post multa consumpta consummatum est. Pidentes, Marsi, & Peligni gentes non exteræ, sed Italicæ post diuturnam & deuotissimam sub Romano iugo seruitutem; in libertatem caput erigere tentauerunt: iam multis nationibus Romano imperio subiugatis, deletaque Carthagine. In quo bello Italico Romanis sepiissime uictis, ubi & duo consules perierunt, & alij nobilissimi senatores. Nō diuturno tamen tempore tractum est hoc malum.

Nam

Al. l. Be
la muli
ami, e
gri conf
sta.

Al. l. Bel
la cito fi
nita.

Al. l. Cō
sumptum

Nam quintus ei annus finem dedit, sed bellum Punicum secundum cum maximis detrimentis & calamitate Reipublicæ per annos decem & octo Romanas vires extenuavit, & penè consumpsit: in duobus prælijs ferme septuaginta Romanorum milia ceciderunt. Bellum Punicum primum per viginti & tres annos peractum est: bellum Mithridaticum quadraginta annis. Ac ne quisquam arbitretur rudimenta Romanorum fuisse fortiora ad bella citius peragenda, superioribus temporibus cultum in omni virtute laudatis, bellum Samniticum annis tractum est ferme quinquaginta, in quo bello ita Romani victi sunt, vt sub iugum etiam mitterentur. Sed quia non diligebant gloriam propter iustitiam, sed iustitiam propter gloriam diligere videbantur, pacem factam, sedusque ruperunt. Hęc ideo commemoro, quoniã multum præteritarum rerum ignari: quidam etiã dissimulatores suæ scientiæ, si temporibus Christianis aliquod bellum paulo diutius trahi vident: illico in nostram religionem protulsiuime insiliunt, exclamantes, quod si illa non esset, & vetere ritu numina colerentur, iam Romana illa virtute, quæ adiuuante Marte & Bellona, tanta celeriter bella confecit, id quoque celerrime finiretur. Reco- lant igitur qui legerunt quam diuturna bella, quam varijs euentibus, quam lucuosis cladibus à veteribus sint gesta Romanis, sicut solet orbis terrarum velut procellosissimū pelagus varia talium malorum tempestate iactari: & quod nolunt aliquando fateantur: nec infans aduersus Deum linguis se intorimant, & decipiant imperitos.

De bello in quo Rhadagaisus rex Gothorum demonum cultor, vno die cum ingentibus copijs suis victus est. Cap. XXIII.

Quod tamen nostra memoria recentissimo tempore Deus mirabiliter & misericorditer fecit, non cum gratiarum actio ne commemorant, sed quantum in ipsis est, omnium si fieri potest hominum obliuione sepelire conantur: quod à nobis si tacebitur, similiter erimus ingrati. Cum Rhadagaisus rex Gothorum agmine ingenti, & immani iam in vrbs vicinia constitutus, Romanis ceruicibus immineret: vno die tanta celeri-

tate sic victus est, vt ne vno quidam non dicam extincto, sed nec vulnerato Romanorum, multo amplius quam centum millium prosterneretur eius exercitus, atque ipse cū filijs mox captus pœna debita necaretur. Nã si ille tam impius, cum tantis & tam impijs copijs Romam fuisset ingressus, cui pepercisset: quibus honorem locis martyrum detulisset? In qua persona Deum timere? cuius non sanguinem effusum, cuius pudicitiam vellet intactam? Quas autem isti pro dijs suis voces haberent, quanta insultatione iactarent, quod ideo ille vicisset, ideo tanta potuisset, quia quotidianis sacrificijs placabat, atque inuitabat Deos, quod Romanos facere Christiana religio non sinebat? Nam propinquante iam illo his locis, vbi nutu summx maiestatis oppressus est, cū eius fama vbique crebresceret, nobis apud Charthaginem dicebatur: hoc credere, spargere, iactare Paganos, quod ille dijs amicis protegentibus & opitulantibus, quibus immolare quotidie ferebatur, vinci omnino non posset ab eis, qui talia dijs Romanis sacra nõ facerent, nec fieri à quoquam iam permetterent. Et nõ agunt miseri gratias tantæ misericordiæ Dei, qui cum statuisset irruptione barbarica grauiore dignos mores hominum castigare, indignationem suam, tanta mansuetudine temperauit, vt illum primo faceret mirabiliter vinci, ne ad infirmorum animos euertendos gloria daretur demonibus, quibus eum supplicare constabat. Deinde cū ab his barbaris Roma caperetur, qui contra omnem cõsuetudinẽ bellorum ante gestorum ad loca sancta confugientes, Christianæ religionis reuerentia tuerentur, ipsisque demonibus atque impiorum sacrificiorum ritibus, de quibus illę præsumpsit, sic aduersarentur pro nomine Christiano, vt longe atrocius bellum cum eis quam cum hominibus gerere viderentur: ita verus dominus gubernatorque rerum, & Romanos cum misericordia flagellauit: & tamen incredibiliter victis supplicatoribus demonum, nec salutis rerum præsentium necessaria esse sacrificia illa monstrauit, vt ab his qui non peruicaciter contendunt, sed prudenter attendunt: nec propter præsentis necessitates religio vera deferatur, & magis æternę vitę fidelissima* expectatione teneatur.

Quæ

Al. ex-
peff. uio.

Al. l. Bel-
la multis
anni, æ-
gri conse-
tia.

Al. l. Bel-
a citosi-
tia.

Al. l. Cõ-
temptum

Quæ sit Christianorum Imperatorum, & quam vera felicitas. Cap. XXIII.

NEque enim nos Christianos quosdam Imperatores ideo felices dicimus, quia vel diutius imperarunt, vel imperantes filios morte placita reliquerunt, vel hostes Reipublicæ domuerunt, vel inimicos ciues auersus se insurgentes, & cauere & opprimere potuerunt. Hæc enim & alia vitæ huius ærumnosæ, vel munera, vel solatia quidam etiã **I** cultores demonũ accipere meruerunt, qui non pertinent ad regnũ Dei, quo pertinent isti. Et hoc ipsius misericordia factũ est, ne ab illo ista, qui in eum crederent, velut summa desiderarent. Sed felices eos dicimus, si iuste imperant: si inter linguas sublimiter honorantiũ, & obsequia nimis humiliter salutantium non extolluntur, sed se homines esse minerunt: si suam potestatem ad Dei cultũ maxime dilatandum, maiestati eius famulã faciunt: si Deum timent, diligunt, colunt: si plus amant illud regnũ, vbi nõ timent habere consortes: si tardius vindicant, facile ignoscunt: si eandem vindictã pro necessitate regendæ tuendæq; Reipublicæ, non pro saturandis inimicitiarũ odij exerunt: si eandem veniam non ad impunitatẽ iniquitatis, sed ad spẽ correctionis indulgent: si quod aspere coguntur plerunq; decernere, misericordiẽ lenitate & beneficiorũ largitate compellant: si luxuria tanto eis est castigatior, quãto posset eẽ liberior: si malũ cupiditatibus prauis, quã quibuslibet gētibus imperare. Et si hæc omnia faciunt, non propter ardorem inanis gloriæ, sed p̃p̃ charitatem felicitatis æternæ: si pro suis peccatis humilitatis, & miseratio nis, & orationis sacrificiũ, Deo suo vero immolare nõ negligũt. Tales Christianos Imperatores dicim⁹ eẽ felices: interĩ spe, postea re ipsa futuros, cũ id q̃ expofcimus aduenerit.

De prosperitatibus, quas Constantino Imperatori Christiano Deus cõtulit. Cap. XXV.

NAm bonus Deus, ne homines, qui eum crederent propter æternam vitam colendum has sublimitates & regna terrena existimarent posse neminem consequi nisi demonibus supplicaret, quod hi spiritus, in ta-

libus multũ valerẽt, Constantinũ Imperatorem non supplicantẽ demonibus, sed ipsum verũ Deũ colentem, tantis terrenis impleuit muneribus: quãta optare nullus auderet. Cui etiam condere ciuitatem Romano imperio sociã, velut ipsius Romæ filiam, sed sine aliquo demonũ templo simulachroq; concessit. Diu imperauit, vniuersũ orbem Romanũ vnus Augustus tenuit & defendit in administrandis & gerendis bellis victorissimus fuit: in tyrannis opprimendis per omnia p̃speratus est. Grandæus ægritudine & senectute functus est, filios imperantes reliquit. Sed rursus ne Imperator quisquã ideo Christianus esset, vt felicitatem Constantini mereretur, cum propter vitam æternam quisq; debeat esse Christianus, Iouinianum multo citius quam Iulianum abstulit: Gratianum ferro tyrannico permisit interiri: longe quidem mitius, quam Magnũ Põpeium, colentẽ videlicet Romanos Deos. Nam ille vindicari à Catone non potuit, quem ciuiliis belli quodammodo heredem reliquerat. Iste autẽ quauis piæ animæ solatia talia non requirãt, à Theodosio vindicatus ẽ: quẽ regni participẽ fecerat, cum paruulũ haberet & fratres: auidior fidei societatis, quã nimie potestatis.

De fide & pietate Theodosij Augusti. Cap. XXVI.

VNde & ille non solum viuo seruauit quam debebat fidẽ, verum etiam post eius mortẽ pulsus ab eius interiectore Maximo, Valentinianum eius paruulum fratrẽ, in sui partes imperij tanquã Christianus excepit pupillũ: paterno custodiuit affectu, quẽ destitutum omnibus opibus nullo negotio posset auferre, si latius regnandi cupiditate magis quam benefaciendi charitate flagraret. Vnde potius eum seruata eius imperatoria dignitate susceptũ, ipsa humanitate & gratia consolatus est. Deinde cum Maximum terribilem faceret ille successus, hic in angustijs curarum suarum non est lapsus ad curiositates sacrilegas atque illicitas, sed ad Iouannem in Aegypti Eremito constitutum: quẽ Dei seruum prophetandi spiritu præditum fama crebescente didicerat, misit: atque ab eo nuncium victoriẽ certissimum accepit. Mox tyranni Maximi extinctor, Valentinianus

Al. l. Chri
stiani Im
peratores
infalci
cauũ vs.

uentus à
Theodosio
cõtra ho-
stes pri-
gnas Dei
virtute.

C
Al. l. Ioa
nes here-
mita pro
phetandũ
spũ prædi
cans.

Theodosij
religiosa
humilitas

nianum puerum in imperij sui partibus, unde fugatus fuerat, eum misericordissima veneratione restituit, eoq; siue per insidias, siue quo alio pacto vel casu proxime extincto, alium tyrannum Eugenium, qui in illius Imperatoris locum non legitime fuerat surrogatus, accepto rursus prophético rōso, fide certus oppressit, contra cuius robustissimū exercitum magis orando, q̄ feriendo pugnavit. Milites nobis quiaderant, retulerunt, extorta sibi esse de manib. quæcunque iaculabantur, cum a Theodosii partib. in aduersarios vehemens ventus iret, & nō solum quæcunque in eos iaciebantur concitatissime raperet, verum etiam ipsorū tela in eorum corpora retorqueret. Vnde & poeta Claudianus quauis à Christi nomine alienus, in eius tamen laudibus dixit:

O nimium dilecte Deo, cui fudit ab astris
Se Iouis armatus, vehemens tibi militat ether:
Et coniurati veniunt ad clasica venti.

Victor aut̄ sicut crediderat, & prædixerat, Iouis simulachra, quæ aduersus eum fuerant, nescio quibus ritibus, velut consecrata, & in Alpibus constituta, deposuit, eorumq; fulmina, quod aurea fuissent iocantibus, quod illa lætitia permittebat, cursorib. & se ab eis fulminari velle dicentib. hilariter benigneq; donauit. Inimicorū suorū filios, quos nō ipsius iustus, sed belli abstulerat impetus, & nondū Christianos ad ecclesiam cōfugientes, Christianos hac occasione fieri voluit: & Christiana charitate dilexit, nec priuauit reb. sed auxit honorib. In neminem post victoriā priuatas inimicitias valere permisit. Bella ciuilia nō sicut Cinna, & Marius, & Sylla, & alii tales, qui nec finita finire voluerūt, sed magis doluit exorta, q̄ cuiquam nocere voluit terminata.

Inter hæc omnia ex ipso initio imperii sui non genuit iustissimis & misericordissimis legib. aduersus impios laborāti ecclesiæ subuenire, q̄ Valens hæreticus fauens Arianis vehemēter afflixerat, cuius ecclesiæ se mēbrum esse, magis q̄ in terris regnare gaudebat. Simulachra gentilium vbiq; euertenda præcepit, satis intelligens, nec terrena munera in demoniorū, sed in Dei veri esse posita potestate. Quid aut̄ fuit eius religiosa humilitate mirabilius, q̄n in Thessalonicensū grauisimum scelus, cui iam Episcopis intercedentibus promiserat indulgentiam, tumultu

quorundam, qui ei cohærebāt, vindicare cōpulsus est, & ecclesiastica coercitus disciplina, sic egit pœnitentiam, vt imperatoriā celsitudinem pro illo populus orans, magis fle-ret videndo postratam, q̄ peccando timeret iratam? Hæc ille secum, & si qua similia, quæ commemorare lōgum est, bona opera tulit, ex isto temporali vapore cum nullibet culminis & sublimitatis humanæ, quorum operū merces est æterna felicitas, cuius dator est Deus, solis veraciter piis. Cetera vero vitæ huius vel fastigia vel subsidia, sicut ipsum mundū, lucem, auras, terras, aquas, fructus, ipsiusque hominis animam, corpus, sensus, mentem, vitam, bonis malisque largitur. In quibus est etiam quælibet imperii magnitudo, quam p̄ temporum gubernatione dispensat.

Contra inuidos inuectio Augustini, qui scripserunt contra æditos iam libros.

Caput. XXVII.

Proinde iam etiam illis respondendū esse video, qui manifestissimis documentis, quib. ostendit, quod ad ista temporalia quæ sola stulti h̄re cōcupiscunt, nihil deorum falsorum numerositas prosit, confutati atque conuicti conantur asserere, non pp vitæ presentis utilitatem, sed pp eam quæ post mortem futura est, esse colendos Deos. Nam isti qui pp amicitias mundi huius volunt vana colere, & non se permitti, puerilib. sensib. cōqueruntur, his quinque libris satis arbitror esse responsum. Quorum tres priores cum ædificem, & in multorum manib. eē coepissent, audiui quosdā, nescio quam, aduersus eos, responsonem scribendo præparare. Deinde ad me perlatū est, quod iam scripserint, sed tps quærant, quo sine periculo possint edere. Quos admoneo, non optent, qd̄ eis nō expediat. Facile est, n. cuiquam videri respondiſſe, qui tacere noluerit. Aut qd̄ est loquacius vanitate? Quæ non ideo pot̄ quod veritas, quia si noluerit tacere, etiam plus potest clamare, quam veritas. Sed considerent omnia diligenter: & si forte sine studio partium iudicantes talia esse perspexerint, quæ potius exagitari, quam conuelli possint garrulitate impudentissima, & quasi satyrica vel mimica leuitate, cohibeant suas nugas, & potius a prudentibus emendari, q̄ laudari ab imprudentibus.

Aug. Tomus Quintus G tibus

Ventus à
Theodosio
cōtra ho-
stes pri-
gnis Dei
virtute.

D

All. Chri-
stiani Im-
peratores
infelici
exim vbi.

All. Ioā-
nes here-
tica pro-
phet andi
p̄i prædi-
cat.

Theodosii
religiosa
humilitas

Vanitas
ueritate.
loquacior

tibus eligant. Nam si non ad libertatem vera dicendi, sed ad licentiam maledicendi tempus expectat. absit ut eis eueniat, quod ait Tullius de quodam, qui peccandi licentia foelix appellabatur: O miserum cui peccare licebat. Vnde quisquis est, qui maledicendi licentia foelicem se putat, multo erit foelicior, si hoc illi omnino non liceat cum possit deposita inanitate iactantiae etiam isto tempore tanquam studio consulendi quicquid voluerit contradicere, & quantum possit ab eis, quos consulit amica disputatione, hoc est, honeste, grauius, libere, quod oportet audire.

D. AVRELIIVGVTINI

De ciuitate Dei ad
Marcellinum.

LIBER SEXTVS.

De his qui dicunt Deos, a se, non propter praesentem vitam coli, sed propter aeternam.

Caput. I.

Quinque superioribus libris satis mihi aduersus eos videor disputasse, quod multos Deos & falsos, quos esse inutilia simulachra, vel immundos spiritus, & perniciosa daemonia, vel certe creaturas, non creatoris Veritatis Christiana conuincit, propter vitam huius mortalium rerumque terrenarum utilitatem, eo ritu hac seruitute, quae Graeciae Latrae dicitur, & vni vero Deo debet, venerandos & colendos putant. Et nimiam quidem stultitiam vel pertinaciam, nec istos quosque, nec illos alios, quantum tunc numeri libros satis esse posse quis ne sciat? Quando ea putatur gloria vanitatis nullis cedere viribus veritatis, in perniciem utique eius, cui vitium tam immane dominatur. Nam & contra omnem curantis industriam, non malo medici, sed egroti insanabilis morbus inuictus est. Hi vero, qui ea, quae legunt, vel sine ulla, vel non cum magna ac nimia veteris erroris obstinatione intellecta & considerata perpendunt, facilius nos isto numero terminatorum quinque voluminum, plus quam quaestioni ipsius necessitas postulabat, satis fecisse, quam minus differuisse iudicabunt. Totamque de huius vitae clamidibus terrenarumque con-

tritione ac mutatione rerum, imperiti facere conantur, non solum dissimulantibus, sed contra suam conscientiam fauentibus, etiam doctis, quos impietas vesana possedit, omnino esse inanem rectae cogitationis atque rationis, plenamque leuisissimae temeritatis, & perniciosissimae animositatis, dubitare non poterunt. Nunc ergo quoniam deinceps, ut promissus ordo expetit, etiam hi resellendi & docendi sunt, qui non propter istam vitam, sed propter illam, quae post mortem futura est, Deos gentium quos Christiana religio desinit, colendos esse contendunt, placeat a veridico oraculo sancti psalmi sumere exordium disputationis meae: Beatus, cuius est dominus Deus spes ipsius, & non respexit in vanitates, & insanias mendaces. Veruntamen in omnibus vanitatibus insanis que mendacibus, longe tolerabilius philosophi audiendi sunt, quibus displicuerunt istae opinioniones erroresque populorum, qui populi constituerunt simulacra numerumque de eis, quos Deos immortales vocant, falsa atque indigna siue finxerunt, siue ficta crediderunt, & credita eorum cultui, sacrorumque ritibus miscuerunt. Cum his ergo hominibus, qui etiam non libere praedicando, saltem utcumque in disputationibus musitando, talia se improbare testati sunt, non vsque adeo inconuenienter quaestio ista tractatur. Vtrum non vnum Deum, qui fecit omnem spiritalem corporalemque creaturam, propter vitam, quae post mortem futura est coli oporteat, sed multos Deos, quos ab illo vno factos, & sublimiter collocatos, quidam eorumdem philosophorum ceteris excellentiores nobilioresque senserunt. Ceterum quis ferat dici atque contendi, Deos illos, quorum in quarto libro quosdam commemoravi, quibus rerum exiguarum singulis singula distribuuntur officio, vitam aeternam cuiquam praestare? An vero illi peritissimi & acutissimi viri, qui se pro magno beneficio conscripta docuisse gloriantur, ut sciretur, quare cuique deorum supplicandum esset, quid a quoquam esset petendum, ne absurditate turpissima qualis ioculariter in Mimo fieri solet, peteretur a Libero aqua, a Nymphis vinum, autores erunt cuiquam hominum diis immortalibus supplicanti, ut cum a Nymphis petierit vinum, ei que responderint, nos aquam habemus, hoc a Libero pete, possit recte dicere, si vinum non

Vita aeterna a Diis gentium frustra petitur.

Psal. 29.

B
PHILOSOPHI.Latrae de
beo Deo.

C

non habetis, saltē date mihi vitam eternam? Quid hac absurditate monstruosius? Nonne illa cachinātes, solēt. n. esse ad risum faciles, si nō affectēt fallere vt dæmōnes, simpliciter rīdebunt: O homo putatne in ptāte nos hīe vitam, quas audis non hīe vel vitam? Impudentissimā igitur stulticiā est, vitam eternā a talibus diis petere vel sperare, qui vitæ huius ærumno sissimæ atq; breuissimæ, & si qua ad eam pertinent adminiculandam atq; fulciendā, ita singulas particulas tueri asserunt, vt si id quod sub alterius tutela ac ptāte est petat ab altero, tam sit inconueniens & absurdū, vt mimicæ scurrilitati videat esse simillimum.

Vita æterna a Diis gentium sinistra petitur.

Quod cum sit a scientib. Mimis, digne ridentur in theatro, cum vero a nescientib. stultis, dignius irident in mundo. Cui ergo Deo vel deæ, & pp quid supplicaretur, quantum ad illos Deos attinet, quos instituerūt ciuitates, a doctis solerter, inuētū, memoriæq; mā datum est, quid a Libero, verbi gratia, quid a Nimphis, qd a Vulcano, ac sic a ceteris, quos parum commemorauī in quarto libro, partim prætereundos putauī. Porro fra Cere-
vinum, a Libero panem, a Vulcano aquā, a Nymphis ignē petere erroris est, quāto maioris deliramenti esse intelligi debet, si cuiq; istorū pro vita suppliceat æterna? Quamobrē si cum de regno terreno quæreremus, quosnam illud Deos vel deas hominib. credendū esset posse conferre, discusis omnib. longe alienum a veritate mōstratū est, a quoquam istorum multorum numinum atq; falorum saltem regna terrena existimare constitui, nō ne insanissimæ impietatis est, si æterna vita, quæ terrenis omnib. regnis sine vlla dubitatione vel comparatione præferenda est; ab istorum quoquā dati cuiquam posse credat?

Neque. n. propterea dii tales vel terrenum regnum dare non posse visi sunt, quia illi magni & excelsi sunt, hoc quiddam parū & abiectum, qd non dignarentur in tanta sublimitate curare. Sed quantumlibet consideratione fragilitatis humanæ caducos apices terreni regni meritō quisque cōtemnat, illi dii tales apparuerunt, vt indignissimi viderentur, quibus danda atque seruanda deberent vel ista committi. Ac per hoc, sicut superiora proximis duob. libris pertractata docuerūt, nullus Deus ex illa turba, vel quasi plebeiōrum, vel quasi procerum deorum, idoneus est regna

mortalia mortalibus dare, quanto minūs potest immortales ex mortalibus facere? His accedit, quia si iam cum illis agimus qui nō propter istam, sed pp vitam, quæ post mortem futura est, existimant colendos Deos, iā nec pp illa saltem quæ deorum talium potestati tanquam disparita & propria, nō rōne veritatis, sed vanitatis opinione tribuuntur, omnino colendi sunt, sicut credunt hi, qui cultum eorum vitæ huius mortalis vilitatibus necessarium esse contendunt, contra quos iā quinque præcedentib. voluminib. satis, quantum potui disputauī. Quæ cum ita sint, si eorum qui colunt deā Iuuetatem, etas ipsa floretet insignius, contemptoris autē eius, vel in tra annos occumberent iuuentatis, vel in ea tanquam senili * corpore frigescerent, si malas cultorum suorum speciosius & festiuus fortuna barbata vestiret, a quib. autem sperneret glabros, aut male barbatos videremus, etiam sic rectissime diceremus, hucusq; istas deas singulas posse suis officiis quodammodo limitari, ac per hoc, nec a Iuuetate oportere peti vitam æternā, quæ non daret barbam, nec a fortuna barbata boni aliquid post hanc vitam esse sperandū, cuius in hac vita potestas nulla esset, vt eandem saltem etatem, quæ barba induitur ipsa præstaret. Nunc vero cū earum cultus, nec propter ista ipsa, quæ putant eis subdita, sit necessarius, quia & multi colētes Iuuetatem deam, minime in illa etate viuerunt, & multi non eam colentes, gaudent robore iuuentutis, itemq; multi Fortūę barbatę supplices, ad nullam, vel deformem barbam peruenire pauerunt, & si qui eam pro barba impetranda venerāt, a barbatis eius contemptoribus iridentur. Itane despicit cor humanum, vt quorum deorum cultum propter ista ipsa temporalia, & cito prætereuntia mūnera, quibus singulis singuli præesse perhibentur, inanem ludibriosumq; esse cognoscit, propter vitam æternam credat esse fructuosum? Hanc dare illos posse, nec hi dicere ausi sunt, qui eis, vt ab insipientibus populis colerentur, ista opera temporalia, quoniam nimis multos putauerunt, ne quisquam eorum federet otiosus, minutatim diuisa tribuerunt.

F. a. l. corpo re.

Psal. 29.

B. PHIL. SOPHI.

Non. 1. 1.

C.

Quid Varronem de diis gentium sensisse credendum sit quorum talia & genera detexit & sacra, vt reuerētius cum eis ageret, si de illis omnino reticeret. Cap. II.

Quis Marco Varrone curiosius ista quæ fuit? Quis inuenit doctius? Quis cōsiderauit attentius? Quis distinxit acutius? Quis diligentius pleniusq; cōscripsit? Qui tamen minus est suauis eloquio, doctrina tñ atque
I Inis ita referens est, vt in omni eruditione, q̄ nos secularem, illi autem liberalem vocant, studiosum rerum tantum iste doceat, q̄tum studiosum verborum Cicero delectat. Denique & ipse Tullius huic tale testimoniu perhibet, vt in libris Academicis dicat eam quæ ibi versatur disputationem, se habuisse cum Marco Varrone, homine, inquit, omnium facile acutissimo, & sine vlla dubitatione doctissimo. Non ait eloquentissimo, vel facundissimo, qm̄ re vera in hac facultate multum impar est, sed omnium, inquit, facile acutissimo. Et in eis libris, i. Academicis, vbi cuncta dubitanda esse cōtendit, addidit, sine vlla dubitatione doctissimo. Profecto de hac re sic erat certus, vt auferret dubitationem, quam solet in omnibus adhibere, tanquam de hoc vno etiam pro Academicorum dubitatione disputaturus, se Academicum fuisset oblitus. In primo autem libro cum eiusdem Varronis literaria opera prædicaret: Nos, inquit, in nostra vrbe peregrinantes errantesq; tanquam hospites, tui libri quasi domum redierunt, vt possemus aliquando qui & vbi esse nos agnoscere. Tu ætatem patriæ, tu descriptiones temporum, tu sacrorum iura, tu sacerdotum, tu domesticam, tu publicam disciplinam, tu sedium, regionum, locorum, tu omnium diuinarum humanarumque rerum nomina, genera, officia, causas aperuisti. Iste
X igitur vir tam insignis excellētisque peritiæ, & quod de illo etiam Terentianus elegantissimo versiculo breuiter ait: Vir doctissimus vndecunq; Varro, qui tam multa legit, vt aliquid ei scribere vacasse miremur, tam multa scripsit, quam multa vix quenquam legere potuisse credamus. Iste, inquam, vir tantus ingenio tantusque doctrina, si rerum velut diuinarum, de quibus scribit, oppugnator esset atque destructor, easque non ad religionem, sed ad superstitionem diceret pertinere,

re, nescio vtrum tam multa in eis ridenda, contemnenda, detestandaque conscriberet. Cum vero Deos eosdem ita coluerit, colendosque censuerit vt in eo ipso opere literarū suarum dicat se timere ne pereant, non incur su hostili, sed ciuium negligentia, de qua illos velut ruina liberari a se dicit, & in memoria bonorum per huiusmodi libros recōdi atque seruari vtiliore cura quam Metellus de incendio sacra Vestalia, & Aeneas de Troiano excidio Penates liberaſſe prædicatur. Et tamen ea legenda seculis prodiit, quæ a sapientibus & insipientibus merito abiicienda, & veritati religionis inimicissima iudicentur, quid existimare debemus, nisi hominē acerrimum ac peritissimum, non tamen sancto spiritu liberum oppressum fuisse suæ ciuitatis consuetudine ac legibus, & tamen ea quibus mouebatur sub specie commendanda religionis facere noluisse?

Quæ sit partitio Varronis librorum suorum, quos de antiquitatib. rerum humanarum diuinarumque composuit. Caput. III.

Quadragesima & vnum libros scripsit antiquitatum, hos in res humanas diuinasque diuisit. Rebus humanis viginti quinque, diuinis sedecim tribuit, istam secutus in ea partitione rationem, vt rerum humanarū libros senos, quatuor daret partib. Intendit. n. qui agant, vbi agant, qñ agant, quid agant. In sex itaque primis de hominib. scripsit, in secundis sex de locis, sex tertios de temporib. sex quartos eosdemq; postremos de reb. absoluit. Quater autem seni, viginti & quatuor sūt. Sed vnum singularem, qui communiter prius de omnib. loqueretur, in capite posuit. in diuinis * identidem rebus eadem ab illo diuisionis forma seruata est, quantum atinet ad ea quæ diis exhibenda sunt. Exhibentur enim ab hominibus locis & temporibus sacra. Hæc quatuor, quæ dixi libris complexus est ternis, nam tres priores de hominibus scripsit, sequentes de locis, tertios de temporibus, quartos de sacris, etiam hic qui exhibeant, vbi exhibent quando exhibeant subtilissima distinctione commendans. Sed quia oportebat dicere, & maxime id expectabatur, quibus exhibeant, de ipsis quoque diis tres conscripsit extremos, vt quinque terni quin-

Varro, ser
uus cōsu
tudinem
legumq;
ciuitatis.

a. l. i. i. d.

A

ni quindecim fierent. Sunt autem omnes, ut diximus, sedecim, quia & istorum exordio vnum singularem, qui prius de omnibus loqueretur, opposuit, quo absoluto, consequenter ex illa quinque partita distributione tres precedentes, qui ad homines pertinet, ita subdividit, ut primus sit de pontificibus, secundus de auguribus, tertius de quindecim viris sacrorum. Secundus tres ad loca pertinentes, ita, ut in vno eorum de sacellis, altero de sacris aedibus diceret, tertio de locis religiosis. Tres porro qui istos sequuntur, ad tempora pertinenti ad dies festos, ita ut vnum faceret de feriis, alterum de ludis Circusensibus, de scenicis tertium. Quartorum trium ad sacra pertinentium, vni dedit consecrationes, alteri sacra priuata, vltimo publica. Hanc velut pompam obsequiorum in tribus qui restant, dii ipsi sequuntur extremi, quia iste vniuersus cultus impensus est. In primo dii certi, in secundo incerti, in tertio cuncti: nouissimi mo dii precipui, atque selecti. In hac tota serie pulcherrimae ac subtilissimae distributionis & distinctionis, vitam aeternam frustra quaeritur, & sperari, impudentissime vel optari, ex his quae iam diximus, & quae deinceps dicenda sunt, cui vis hominum, qui corde obstinato sibi non fuerit inimicus, facillime apparet. Vel hominum. non sunt ista instituta, vel daemonum non quales vocant illi daemones bonos: sed, vltimo aperit, immudorum spirituum, & sine controuersia malignorum, qui noxias opiniones quibus anima humana magis magisque vanescat, & incommutabili aeternaeque veritati coaptari atque inhaerere non possit, inuidia mirabili & occulte inferunt cogitationibus, impiorum, & aperte aliquando ingerunt sensibus, & qua possunt fallaci attestacione confirmant. Iste ipse Varro, propterea se prius de rebus humanis, de diuinis autem postea scripsisse testatur, quod prius extiterint ciuitates, deinde ab eis haec instituta sint. Vera autem religio non a terra, sed a caelestibus alicuius ciuitate instituta est, sed plane caelestem ipsa instituit ciuitatem. Eam vero inspirat & docet verus Deus, dator vitae aeternae, veris cultoribus suis.

Quod ex disputatione Varronis apud cultores deorum antiquiores res humanae quam diuinae reperiantur. Caput. IIII.

Varronis igitur confidentis ideo se prius de rebus humanis scripsisse, postea de diuinis, quia diuinae istae ab hominibus institutae sunt, haec ratio est. Sicut prior est, inquit, pictor quam tabula picta, prior faber, quam aedificium: ita priores sunt ciuitates, quam ea, quae a ciuitatibus sunt instituta. Dicit autem se prius scripturum fuisse de diis, postea de hominibus, si de omni natura deorum scriberet, quasi hic de aliqua scribat, & non de omni, aut vero est aliqua licet non omnis deorum natura, non prior debeat esse, quam hominum. Quid quod in illis tribus nouissimis libris, Deos certos, & incertos, & selectos diligenter explicans, nullam deorum naturam praetermittere videtur? Quid est ergo quod ait, si de omni natura deorum & hominum scriberemus, prius diuina absoluissimus, quam humana attigissimus? Aut enim de omni natura deorum scribit, aut de aliqua, aut omnino de nulla. Si de omni praeponenda est utique rebus humanis. Si de aliqua, cur non etiam ipsa res praecedat humanas? An indigna est praeferi etiam vniuersae naturae hominum pars aliqua deorum? Quod si multum est, ut aliqua pars diuina praeponeatur vniuersis rebus humanis, saltem digna est vel Romanis. Rerum quippe humanarum libros, non quantum ad orbem terrarum, sed quantum ad solam Romam pertinet scripsit. Quos tamen rerum diuinarum libris se dixit scribendi ordine merito praetulisse, sicut pictorem tabulae pictae, sicut fabrum aedificio, apertissime confitens, quod etiam istae res diuinae, sicut pictura, sicut structura, ab hominibus institutae sint. Restat ut de nulla deorum natura scripsisse intelligatur, neque hoc aperte dicere voluisse, sed intelligentibus reliquisse. Vbi enim dicitur, non omnis, vltimate quidem intelligitur aliqua. Sed potest intelligi & nulla, quoniam quae nulla est, nec omnis, nec aliqua est. Nam ut ipse dicit, si omnis esset natura deorum de qua scriberet, scribendi ordine rebus humanis praeponenda esset. Ut autem & ipso tacente veritas clamat, praeponenda esset certe rebus humanis, etiam si non omnis, sed saltem aliqua esset. Recte autem postponitur, ergo nulla est. Non ita.

Aug. Tomus Quintus G 3 que

Varro, ser-
uus consue-
tudinum
legum, &
ciuitatis.

a. l. in id.

A

De nulla
natura
deorum,
Varro
scripsisse,
cognoscit.
F

que rebus diuinis anteferre voluit res humanas, sed reb. veris noluit anteferre res falsas. in his. n. quæ scriptis de reb. humanis, secutus est historiam rerum gestarum, quæ autem de his, quas diuinis vocat quid nisi opiniones rerum vanarum? Hoc est nimirum, quod voluit subtili significatione monstrare, non solum scribens de his posterius, quæ de illis, sed et rationem reddens cur id fecerit. Quod si tacuisset, aliter hoc factum eius ab aliis fortasse defenderet. In ea vero ipsa ratione quæ redditur, nec aliis quæquam reliquit pro arbitrio suspicari, & satis probauit homines se preposuisse institutis hominum, non naturam hominum naturam deorum. Ita se libros rerum diuinarum non de veritate, quæ pertinet ad naturam, sed de falsitate, quæ pertinet ad errorem scripsisse confessus est. Quod apertius alibi posuit, sicut in quarto libro commemoravi, ex naturæ formula se scripturam fuisse, si nouam ipse cõderet ciuitatem, quia vero tam veterem inuenerat, non se potuisse nisi eius consuetudines sequi.

De tribus generibus theologiæ secundum Varronem, scilicet vno fabuloso, altero naturali, tertio ciuili.

Caput. V.

Deinde illud quale est, quod tria genera theologiæ dicitur. i. rationis, quæ de diis explicatur, eorumque vnum mythicon appellari, alterum physicon, tertium ciuile: Latine si usus admitteret, genus quod primum posuit fabulare appellaremus, sed fabulosum dicamus, a fabulis enim mythico dictum est, quoniam *μυθος* Græce fabula dicitur. Secundum autem, vt naturale dicatur, iam & consuetudo locutionis admittit. Tertium etiam ipse Latine enunciauit, quod ciuile appellatur. Deinde ait: Mythicon appellat, quo maxime vtuntur poetæ, physicon, quo philosophi, ciuile, quo populi. Primum, inquit, quod dixi, in eo sunt multa contra dignitatem, & naturam immortalium ficta. In hoc enim est, vt Deus alius ex capite, alius ex femore sit, alius ex guttis sanguinis natus, in hoc vt dii furati sint, vt adulterauerint, vt seruierint homini. Deinde in hoc omnia diis attribuunt, quæ non modo in hominem, sed etiam quæ in contemptissimum hominem cadere possunt. Hic certe vbi potuit, vbi ausus est, vbi impunitum putauit,

Theologia fabulosa.

quanta mendacissimis fabulis naturam deorum fieret iniuria sine caligine vllius ambiguitatis expressit. Loquebatur enim non de naturali theologia, non de ciuili, sed de fabulosa, quæ libere a se putauit esse culpandam. Videamus, quid de altera dicat: Secundum genus est, inquit, quod demonstravi, de quo multos libros philosophi reliquerunt. In quibus est, dii qui sunt, vbi, quod genus, quale, ex quonam tempore, an a sempiterno fuerint, an ex igne sint, vt credit Heraclitus, an ex numeris, vt Pythagoras, an ex atomis, vt Epicurus. Sic alia, quæ facilius intra parietes in schola, quæ extra in foro ferre possunt aures. Nihil in hoc genere culpauit, quod physicon vocauit, & ad philosophos pertinet: tantum quod eorum inter se controuersias, commemorauit per quos facta est dissidentium multitudo sectarum. Remouit tamen hoc genus a foro, i. a populis, scholis vero & parietibus clausit. Illud autem primum mendacissimum atque turpissimum a ciuitate non remouet. O religiosas aures populares, atque in his et Romanas? Quod de diis immortalibus philosophi disputant ferre non possunt, quod vero poetæ canunt, & histriones agunt, quia contra dignitatem ac naturam immortalium ficta sunt, quia non modo in hominem, sed etiam in contemptissimum hominem cadere possunt, non solum ferunt, sed etiam libenter audiunt. Neque id tantum, sed diis quoque ipsis hæc placere, & per hæc eos placandos esse decernunt. Dixerit aliquis hæc duo genera mythicon, & physicon, i. fabulosum atque naturale. discernamus hoc ciuile, de quo nunc agit, vnde & illa ipse disceruit. Iamque ipsum ciuile videamus, qualiter explicet. Vnde deo quidem cur debeat discerni fabulosum, quia falsum, quia turpe, quia indignum est. Naturale autem a ciuili velle discernere, quod est aliud, quam etiam ipsum ciuile fateri esse mendosum? Si enim illud naturale est, quid habet reprehensionis, vt excludatur? Si autem hoc quod ciuile dicitur, naturale non est, quid habet meriti, vt admittatur? Hæc nempe illa causa est, quare prius scripserit de rebus humanis, posterius de diuinis, quoniam in diuinis rebus, non naturam deorum, sed hominum instituta secutus est. Intuemur sane & ciuilem theologiam: Tertium genus est, inquit, quod in urbibus ciues, maxime sacerdotes, nosse, atque administrare debent.

Theologia physica.

K

L

Theologia ciuilis

bent. In quo est, quos Deos publice colere, quæ sacra & sacrificia facere, quæq; par sit. Adhuc quod sequitur attendamus. Prima, inq; theologia maxime accommodata est ad theatrum, secunda ad mundum, tertia ad urbem. Quis non videat, cui palmam dederit? Vtique secunda, quæ supra dixit esse philosophorum. Hanc enim pertinere testatur ad mundum, quo isti nihil esse excellentius opinantur in rebus. Duas vero illas theologias, primam & tertiam theatri, & atque vrbis distinxit, ac iunxit. Vide mus non continuo quod est vrbis, pertinere posse ad mundum, quæ vrbes esse videamus in mundo. Fieri non potest, ut in vrbe secundum falsas opiniones, ea colantur & credant, quorum in mundo vel extra mundum natura sit nusquam. Theatrum vero vbi est, nisi in vrbe? Quis theatrum instituit, nisi ciuitas? Propter quid instituit, nisi propter ludos scenicos? Vbi sunt ludi scenici, nisi in rebus diuinis, de quibus hi libri tanta solertia conscribuntur?

De theologia mythica, id est, fabulosa & de ciuili, contra Varronem. Caput. V. I.

O Marce Vairo cum sis homo omnium acutissimus, & sine vlla dubitatione doctissimus, sed tamen homo, non Deus nec spiritus Dei ad videnda & annuncianda diuina, in veritatem libertatemque; subuectus, cernis quædam, quam sint res diuinae ab humanis nugis atque mendaciis dirimenda, sed vitiosissimas populorum opiniones, & consuetudines in superstitionibus publicis vereris offendere, quas a Deorum natura abhorrent, vel talium quales in huius mundi elementis humani animi suspicatur infirmitas, & sentis ipse, eum eas usque quaque consideras, & omnis vestra literatura circumsonat. Quid hic agit humanum quantum excellentissimum ingenium? Quid tibi humana licet multiplex ingensque doctrina in his angustiis suffragatur? Naturales Deos colere cupis, ciuiles cogeris. Inuenisti alios fabulosos, in quos liberius quod sentis euomas, vnde & istos ciuiles velis nolisque profundas. Dicis quippe fabulosos accommodatos esse ad theatrum, naturales ad mundum, ciuiles ad urbem, cum mundus opus sit diuinum, vrbes vero & theatra opera sint hominum, nec alii dii rideant in theatris quam qui adorantur in templis, nec aliis ludos exhibeatis,

quam quibus victimas immolatis. Quanto si berius subtiliusque; ista diuideres dicens, alios esse Deos naturales, alios ab hominibus institutos. Sed de institutis aliud habere literas Poetarum, aliud sacerdotum, utraque tamen ita esse inter se amica consortio falsitatis, ut gratæ sint utraque Deum quibus inimica est doctrina veritatis. Sequestrata igitur paululum theologia, quæ naturalem vocant, de qua postea disserendum est, placetne tandem vitam æternam peti, aut sperari a diis poeticis theatricis, ludicris, scenicis? Absit. Immo auertat Deus verus tam immanem sacrilegamque; demeritiam. Nunquid ab eis diis, quibus hæc placent, & quos hæc placent, cum eorum illic crimina frequentant, vita æterna poscenda est? Nemo ut arbitror, usque ad tantum præcipitium furiosissimæ impietatis insanit. Nec fabulosa igitur, nec ciuili theologia sempiternam quisquam adipiscitur vitam. Illa enim de diis turpia fingendo seminat, hæc fauendo metit. Illa mendacia spargit, hæc colligit. Illa res diuinas falsis criminibus insectatur, hæc eorum criminum ludos in diuinis rebus amplectitur. Illa de diis nephanda figmenta hominum carminibus personat, hæc ea Deorum ipsorum festiuitatibus consecrat. Facinora & flagitia numinum illa cantat, hæc amat. Illa prodit, aut fingit, hæc autem aut attestatur veris, aut oblectatur & falsis. Ambæ turpes, ambæque dæmonabiles. Sed illa, quæ theatra est, publicam turpitudinem proficitur, ista, quæ vrbana est, illius turpitudine ornatur. Hincine vita æterna sperabitur, vnde ista breuis temporalis: que polluitur? An vero vitam polluit consortium nephariorum hominum, si se inferunt affectionibus & assensionibus nostris, & vitam non polluit societas Dæmonum, qui coluntur criminibus suis? Si veris, quam mali, si falsis, quam male? Hæc cum dicimus, videri fortasse cuiuspiam nimis harum rerum ignaro potest, ea sola de diis talibus indigna maiestate diuina, & ridicula detesta biliaque celebrari, quæ poeticis cantantur carminibus, & ludis scenicis actantur, sacra vero illa, quæ non histriones, sed sacerdotes agunt ab omni esse dedecore purgata & aliena. Hoc si ita esset nunquam theatricas turpitudines in eorum honorem quisquam celebrandas esse censeret, nunquam eas ipsi dii præciperent sibi exhiberi. Sed ideo ni-

Doctrina veritatis, dominibus inimica.

Ciuilis theologia aque ut poetica uisiosa.

Theologia phisica.

Theologia ciuilis.

hil pudet ad obsequium Deorum talia gerere in theatris, quia similia geruntur in templis. Denique commemoratus auctor cum civili theologiam à fabulosa & naturali tertiã quãdam sui generis distinguere conaretur, magis eam ex utraque temperatam, quã ab utraque separatam intelligi voluit. Ait. n. ea quã scribunt poëtæ minus esse, quã ut populi sequi debeant, quã aut philosophi, plus quam, ut ea vulgum scrutari expediat. Quã sic abhorret, inquit, ut tñ ex utroque genere ad civiles rones assumpta sint non pauca. Quare quã sunt * communia cum poetis, vna cum civilibus scribemus. E quibus maior societas debet esse nobis cum philosophis, quã cum poetis, nõ ergo nulla cum poetis. Et tñ alio loco dicit de generationibus. Deorum magis ad poetas quam ad physicos fuisse populos inclinatos. Hic enim dixit, quid fieri debeat, sibi quod fiat. Physicos dixit utilitatis causa scripsisse, poetas delectationis. Ac per hoc ea, quã a poetis conscribita populi sequi nõ debent, crimina sunt Deorum quã tamen delectant & populos & Deos. Delectationis enim causa, sicut dicit, scribunt poëtæ non utilitatis, ea tamen scribunt, quã dii expetant, populi exhibeant.

De fabulosa & civilis theologię similitudine atque concordia. Cap. VII.

Reuocantur igitur ad theologiam civilem theologiam fabulosa, theatrica, scenica indignitatis & turpitudinis plena. Et hæc tota, quã merito culpanda & respuenda iudicatur, pars huius est, quã colenda & obseruanda censetur, nõ sane pars incõgrua sicut ostendere istitui, & quã ad vniuerso corpore aliena importunè illi connexa atque suspensa sit, sed omnino consona & tanquam eiusdem corporis, membrum conuenientissimè copulata. Quid. n. aliud ostendunt illa simulachra, formã, ætates, sexus, habitus Deorum? Nunquid barbatum Iouem, imberbem Mercurium poëtæ habent, pontifices non habent? Nunquid Priapo Mimi non etiam sacerdotes enormia pudenda fecerunt? An aliter stat adorandus in locis sacris, quam procedit ridendus in theatris? Nũ Saturnus senex, Apollo ephebus, ita personæ sunt histriõnum, ut non sint statue delubrorum? Cur Forculus qui foribus præest, & Limentinus qui limi-

ni, dii sunt masculi, atque inter hos Cardea foemina est, quã cardinem feruat? Nõne ista in rerum diuinarum libris reperiuntur, quã graues poëtæ suis carminibus indigna dixerunt? Nunquid Diana theatrica portat arma, & vrbana simpliciter virgo est? Nũquid scenicus Apollo citharista est, & ab hac arte Delphicus vacat? Sed Hęc honestiora sunt in comparatione turpiorum. Quid de ipso Ioue senserunt, qui eius nutricem in Capitolio posuerunt? Nonne attestati sunt Euemero, qui oēs tales Deos nõ fabulosa garrulitate, sed historica diligentia homines fuisse mortalesque conscripsit? Epulones etiam Deos parasitos Iouis ad eius mensam, qui constituerunt, quid aliud quã mimica sacra esse voluerunt? Nam parasitos Iouis ad eius cõuiuium adhibitos, si minus dixisset, risum, utique quæsisse videretur. Varro dixit. Non cum irrideret Deos, sed cum commedaret, hoc dixit, diuinarum non humanarum rerum libri, hoc eum scripsisse testantur. Nec vbi ludos scenicos exonebat, sed vbi Capitolina iura pandebat. Denique a talibus vincitur, & fatetur, sicut forma humana Deos fecerunt, ita eos delectari humanis voluptatibus credidisse: Nõ enim & maligni spiritus suo negotio defuerunt, ut has noxias opiniones humanarum mentium Indificatione firmarent. Vnde etiam illud est, quod Hercules edituus, ociosus atque ferriatus lussit tesseris secum utraque manu alterante, in vna constituens Herculem, in altera seipsum, se bea conditione, ut si ipse vicisset, de stipe templi sibi cœnam pararet, amicam quẽ conduceret, si autem victoria Hercules fieret, hoc de pecunia sua voluptati Hercules exhiberet, deinde cum a seipso tanquam ab Hercule victus esset, debitam cœnam & nobilissimam meretricem * Laurentinam Deo Herculi dedit. At illa cum dormisset in templo, vidit in somnis Herculem sibi esse commixtum, sibi quẽ dixisse, quod inde discedens, cui primũ iuueni obuia fieret, apud illum esset inuentura mercedem, quam sibi credere deberet ab Hercule persolutam. Ac sic abeunt cum primus iuuenis ditissimus Taruntius occurrisset, eamque dilectam secum diutius habuisset, illa hærede relicta, defunctus est. Quẽ amplissimam adeptam pecuniam, ne diuine mercedi videretur ingrata, quod acceptissimum putauit esse numinibus populum

E
a. l. erit.

G
Euemero
vni.

Isulur a
tui cum
Hercule

a. l. Lauren
tinam
H

a. l. sacra

Laurenti
na, Her-
culis scor-
piū inter
Deos vela-
ta.

populum Romanum etiam ipsa scripsit hęc
redem, atque illa non comparēte inuentum
est testamentum, quibus meritis eam ferunt etiā
honores meruisse diuinis. Hęc si poetę fin-
gerent, si mimi agerent, ad fabulosam theolo-
giam dicerent proculdubio pertinere, &
a ciuilibus theologię dignitate separanda iudi-
carentur. Cum vero hęc dedecora non poe-
tarum, sed populorum, non mimorum, sed
sacrorum, non theatrorum, sed templorum. i.
non fabulose, sed ciuilibus theologię, a tanto au-
thore produci, non frustra histriones ludicris
artibus fingunt deorum, quę tanta est, turpi-
tudinem, sed planē frustra sacerdotes velut
sacris ritibus conantur fingere deorum, quę nul-
la est, honestatē. Sacra sunt Iunonis, & hęc i
eius dilecta insula Sama celebrant, vbi nuptū
data est Ioui. Sacra sunt Cereris, vbi a Pluto
nerapta Proserpina quęris. Sacra sunt Veneris,
vbi amatus eius Adonis aprino dente ex-
tinctus iuuenis formosissimus plangitur. Sa-
era sunt matris Deum, vbi Atys pulcher ado-
lescens ab ea dilectus, & muliebri zelo absci-
sus, etiam hominum abscisorum, quos Gal-
los vocant, infelicitate deploratur. Hęc cum
deformiora sint omni scenica fœditate, quę
est, quod fabulosa de diis fragmenta poetarū
ad theatrum videlicet pertinentia velut fecer-
nere nituntur a ciuili theologia, quam perti-
nere ad urbem volunt, quasi ab honestis &
dignis indigna & turpia? Itaque potius est,
vnde gratię debeantur histrionibus, qui o-
culis hominum pepercerunt, nec omnia spe-
ctaculis nudauerunt, quę sacrarum ædium
parietibus occultantur. Quid de sacris eorum
boni sentiendum est, quę tenebris operiunt,
cum tam sint detestabilia, quam proferantur
in lucem? Et certe quid in occulto agant per
abscisos & molles ipsi viderint. Eisdem ta-
men homines infeliciter ac turpiter ener-
uatos atque corruptos minime occultare po-
tuerūt. Persuadeat cui possunt, se aliquid san-
ctum per tales agere homines, quos inter
sancta sua numerari atque versari negare non pos-
sunt. Nescimus quid agant, sed scimus per qua-
les agant. Nouimus autem, quę agantur in
scena, quę nunquam vel in choro meretrici-
um, quo nemo abscisus aut mollis intrauit,
& tamen etiam ipsa turpes & infames agunt,
neque enim ab honestis agi debuerunt. Quę
sunt ergo illa sacra, quibus agendis tales ele-

git sanctitas, quales nec thymelica in se ad-
mittit obscenitas?

De interpretationibus naturalium rationū,
quas doctores Pagani pro diis suis conan-
tur ostendere. Cap. VIII.

AT enim habent ista physiologicas quas-
dam, sicut aiunt, i. naturalium rationū
interpretationes. Quasi vero nos in hac dispu-
tatione physiologiā quæramus, & non theo-
logiam, i. rōnem non naturā, sed Dei. Quan-
uis enim, qui verus Deus est, non opinione, sed
natura sit Deus, non tamen omnis natura Deus est,
quia & hominis, & pecoris, & arboris & lapidis
vique natura est, quorum nihil est Deus. Si
autem interpretationis huius quando agitur
de sacris matris Deum, caput est certe, quod
mater deorum est terra, quid ultra quærimus,
quid cetera perscrutamur? Quid euidentius
suffragatur eis, qui dicunt omnes istos Deos
homines fuisse? Sin enim sunt tetrigenę, sicut
terra eis mater est. In vera autem theologia
opus Dei est terra, non mater. Veruntamen
quoquo modo sacra eius interpretentur, &
referant ad rerum naturam, viros muliebria
pati non est secundum naturam, sed contra
naturam. Hic morbus, hoc crimen, hoc dede-
cus, habet inter illa sacra professionem, quę
in vitiosis hominum moribus vix habet inter
tormenta confessionem. Deinde si ista sacra,
quę scenicis turpitudinibus conuincuntur esse
fœdiora, hinc excusantur, atque purgantur
quod habent interpretationes suas quibus
ostendantur rerum significare naturam, cur
non etiam poetica similiter excusentur at-
que purgentur? Multa enim & ipsi ad eundem
modum interpretati sunt, vsque adeo, vt
quod ab eis immanissimum & infandis-
simum dicitur: Saturnum suos filios deuorasse,
ita nonnulli interpretentur, quod longin-
quitas temporis, quę Saturni nomine signifi-
catur, quicquid gignit ipsa consumat. Vel si-
cut idem opinatur Varro, quod pertineat Sa-
turnus ad semina, quę in terram de qua oriū-
tur iterum recidunt. Itemque alii alio modo
& similiter cetera. Et tamen theologia fabu-
losa dicitur, & cum omnibus huiusmodi
interpretationibus suis reprehenditur, abiici-
tur, improbatur: nec solum a naturali,
quę philosophorum est, verum etiam ab
ista

D

Terra, opus
Dei.

Saturnus

E

G
Esseme-
rus.Lulus ad
cum
HerculeL. Laren
in. m.

H

al. sacra.

ista ciuili de qua agimus, quæ ad vrbes populoſque pertinere aſſeritur, eo quæ de diis indi-
gna conſinxerit, merito repudianda diſcerni-
tur. eo nimirum conſilio, quoniam acutiſſi-
mi homines atque doctiſſimi a quibus iſta con-
ſcripta ſunt ambas improbãdas intelligebãt,
& illam. ſ. fabuloſam & iſtam ciuilem. Illam
vero audebant improbare, hanc nõ audebãt.
Illã vero culpãdam propoſuerunt, hanc eius
ſimilem comparandam expoſuerunt, non
vt hæc præ illa tenenda eligereſ, ſed vt cum
illa reſpuenda intelligereſ, atque ita ſine pe-
riculo eorum qui ciuilem theologiam repre-
hendere metuebant, vtraque contempta, ea
quam naturalem vocant apud meliores aios
inueniret locum. Nam & ciuiliſ & fabuloſa
F
ambæ fabuloſæ ſunt ambeque ciuiliſ, ambas
inueniet fabuloſas, qui vanitates & obſceni-
tates ambarum prudenter inſpexerit, ambas
ciuiliſ, qui ludos ſenicis pertinẽtes ad fabu-
loſam, in deorum ciuilium feſtiuitatibus. & in
vrbium diuinis rebus aduerterit. Quomodo
igitur vitæ æternæ dandæ poteſtas cuiquam
deorum iſtorum tribuitur, quos ſua ſimula-
chra & ſacra, conuincunt, diis fabuloſis aper-
tiſſime reprobatis, eſſe ſimillimos formis,
etatiſ. ſexu, habitu, coniugiis, generationibus.
ritibus. in quibus omnibus aut homines fuiſſe
intelliguntur, & pro vniuſcuiusque vita vel
morte ſacra eis, & ſolennia conſtituta, hunc
errorem inſinuantibus firmantibusque dæ-
monibus, aut certe ex qualibet occaſione im-
mundiſſimi ſpiritus fallendis humanis men-
tibus irrepſiſſe.

De officiis ſingulorum deorum. Cap. IX.

Q
Vid ipſa numinum officia tam viliter
minutatimque cõciſa propter quod eis
G
dicunt pro vniuſcuiusque proprio munere ſup-
plicari oportere? Vnde non quidem omnia
ſed multa iam diximus. Nõne ſcurrilitati mi-
micæ magis quæ diuinæ conſonant dignitati? Si
duas quiſquã nutrices adhiberet infanti qua-
rum vna nihil niſi eſcam, altera nihil niſi po-
tum daret, ſicut iſti ad hoc duas adhiberunt
deas Edulicam & Potinam, nempe deſperere,
& aliquid mimo ſimile in ſua domo agere
videretur. Liberum a liberamento appellatũ
volunt, quod mares in coeundo per eius be-
neficiũ emiſſis feminibus liberentur. Hoc

Liber.

idem * in ſeminis agere Liberam, quam etiã
Venerem putant, quod & ipſas perhibeant ſe-
mina emittere, & ob hoc Libero eandem vi-
rilem corporis partem in templo poni, foe-
minam Liberæ. Ad hæc addunt mulieres at-
tributas Libero & vinum, propter libidinem
conciandã. Sic Bacchanalia ſumma celebra-
tur inſania. Vbi Varro ipſe conſitetur a Bac-
cantibus. talia fieri non potuiſſe, niſi mente cõ-
mota. Hæc tamen poſtea diſplicuerunt ſena-
tui ſaniori, & ea iuſſit auferri. Saltem hic tan-
dem forſitam ſenſerunt quid immundi ſpi-
ritus, dum pro diis habent, quid in hominũ
poſſint mentibus. Hæc certe non fierent in thea-
tris. Ludunt quippe ibi, non ſunt, quanuis
Deos hæc, qui etiam ludis talibus deleſcen-
tur, ſimile ſit furoris. Quale autem illud eſt,
quod cum religioſum a ſuperſtitioſo ea di-
ſtinctione diſcernat, vt a ſuperſtitioſo dicat
timeri Deos, a religioſo autem tantum vere-
ri vt parentes non vt hoſtes timeri, atque om-
nes ita bonos dicat, vt facilius ſit eos nocen-
tibus parcere, quam lædere quenquam inno-
centem? Tamen mulieri foetæ poſt partum
tres deos cuſtodes cõmemorat adhiberi, ne
Siluanus Deus per noctem ingrediatur & ve-
xet, eorumque cuſtodum ſignificandorum
cauſa tres homines noctu circumire limina
domus, & primo limen ſecuri ferire, poſtea
pilo, tertio deuerrere ſcopis, vt his datis
culturæ ſignis, Deus Siluanus prohibeatur
intrare, quia neque arbores cæduntur ac pu-
tantur ſine ferro, neque far conficitur ſine
pilo, neque fruges coaceruantur ſine ſcopis.
Ab his autem tribus rebus tres nuncupatos
Deos: Intercidionem a ſecuris intercidiõne:
Pilumnum, a pilo: Deuerram a ſcopis, qui-
bus diis cuſtodibus contra vim Dei Siluani,
foetæ conſeruaretur. Ita contra Dei nocen-
tis ſæuitiam non valeret cuſtodia bonorum,
niſi plures eſſent aduerſus vnum, eique aſpe-
ro, horrendo, inculto vt pote ſylueſtri ſig-
nis culturæ tanquam contrariis repugna-
rent. Iſtane eſt innocentia deorum, iſta con-
cordia? Hæccine ſunt numina ſalubria vr-
bium, magis ridenda quam ludibria poeta-
rum & theatrorum? Cum mas & foemina
coniunguntur, adhibetur Deus Iugatinus, ſit
hoc ferendum. * Sed domum eſt ducenda, a l. ſi.
quæ nubit, adhibetur Deus Domiducus. Vt
in domo ſit, adhibet Deus Domitius. Vt ma-
neat

a. l. dicit.

Bacchanalia.

Venerem.

H

Deorum,
diſcordia.

I

neat cum viro, additur dea Manturna. Quid ultra querit? Parcatur humanæ verecundiæ peragat cætera cõcupiscentia carnis & sanguinis procurato secreto pudoris. Quid implet cubiculum turba numinum, quoniam & paranymp̄hi inde discedunt? Et ad hoc implet, nõ ut deorum præsentia cogitata maior sit cura pudicitia, sed ut foemina sexu infirmæ nouitate paude, illis cooperantibus sine vlla difficultate virginitas auferatur. Adest enim dea Virginensis & Deus pater subigus, & dea mater Prema, & dea Partunda, & Venus, & Priapus. Quid est hoc? Si oïno laboratem in illo opere virum ab diis adiuuari oportebat: non sufficiebat aliquis vnus, aut aliqua vna. Nunquid Venus sola parum esset, quæ ob hoc etiam dicitur nuncupata, quod sine eius vi foemina virgo esse nõ desinat? Si vlla est frõs in hominibus, quæ non est in numinibus, nonne cum credunt coniugati tot Deos vtriusque sexus esse præsentis, & huic operi instantes, ita pudore afficiunt, ut & ille minus moueat, & illa plus reluctet? Et certe si adest Virginensis dea, ut virginizona soluat, si adest Deus Subigus, ut viro subigatur, si adest dea Prema, ut subacta ne se commoueat, comprimatur, dea Partunda ibi quid facit? Erubescat, eat foras, agat aliquid & maritus. Valde inhonestum est, ut quæ vocatur illa, impleat quisquam nisi ille. Sed forte iõ tolerat, quia dea dicitur esse nõ Deus. Nam si masculus crederet, & partundus vocaret, maius cõtra eum pro vxoris pudicitia posceret maritus auxilium, quoniam Foeta cõtra Siluanum. Sed quid hoc dicam, cum ibi sit & Priapus nimis masculus, super cuius immanissimum & turpissimum fascinum sedere non uanupta iubebat, more honestissimo & religiosissimo matronarum? Eant adhuc & ciuilem Theologiam a Theologia fabulosa, vrbes a theatris, templa a scenis, sacra põtificum a carminibus poetarum, velut res honestas a turpibus, veraces a fallacibus, graues a leuibus, serias a ludicris, appetendas a respuedis, qua possunt quasi conentur subtilitate discernere. Intelligimus quid agant, qui illam theatricam & fabulosam Theologiam ab ista ciuili pendere nouerunt, & ei de carminibus poetarum tanquam de speculo resutare, & iõ ista exposita, quæ dãnare nõ audent, illam eius imaginem liberius arguunt & reprehendunt, ut qui agnoscut quid velint, & hanc ipsam faciem cuius illa

imago est, decestentur, quam tamen ipsi dii tanquam in eodem speculo se intuentes ita diligunt, ut qui qualesque sunt in vtroque; melius videant. Vnde etiam cultores suos terribilibus imperiis compulerunt, ut immunditiæ theologiæ fabulosæ sibi dicarent, in suis solennitatibus, ponerent, in rebus diuinis haberent, atque ita & seipsum immundissimos spiritus manifestius esse docuerunt, & huius vrbanæ Theologiæ velut electæ & probatæ illam theatricam abiectam atque reprobam, membrum partem que fecerunt, ut cum sit vniuersa turpis & fallax, atque in se contineat cõmesticios Deos vna pars eius sit in literis sacerdotum, altera in carminibus poetarum. Vtrum habeat & alias partes, alia quoniam est. Nunc propter diuisionem Varronis & vrbanam & theatricam Theologiam ad vnam ciuilem pertinere satis, ut opinor, ostendit. Vnde quia sunt ambæ similes turpitudinis, absurditatis, indignitatis, falsitatis, absit viris religiosus, ut siue ab hac, siue ab illa vita spectetur æterna. Denique & ipse Varro commemorare & enumerare Deos cepit a cõceptio ne hois quorum numeros exorsus est a Iano, eamque seriè perduxit vsque ad decrepiti hois mortem, & deos ad ipsum hoïem pertinentes clausit ad Nænam deam que in funeribus senum cõtatur. Deinde cepit Deos alios ostendere, qui pertinerent non ad ipsum hoïem, sed ad ea, quæ sunt hois, sicuti est victus, vestitus, & quæcunque alia, quæ huic vitæ sunt necessaria, ostendens in omnibus quod sit cuiusque munus, & propter quid cuique deat supplicari, in qua vniuersa diligentia nullos demonstrauit vel nominauit Deos a quibus vita æterna poscenda sit, propter quam vnam proprie nos Christiani sumus. Quis ergo vsque adeo tardus sit, ut non intelligat istum hominem ciuilem Theologiam tam diligenter exponendo & aperiendo eamque illi fabulosæ indignæ atque probrosæ similè demonstrando, atque ipsam fabulosam partem esse huius satis euidenter docendo, non nisi illi naturali, quam dicit ad philosophos pertinere, in animis hoium moliri locum, ea subtilitate ut fabulosam reprehendat, ciuilem vero reprehendere quidem non audeat, sed prodendo reprehensibilem ostendat, atque in vtraque iudicio recte intelligentiam reprobata, sola naturalis remaneat eligenda? De qua suo loco in adiutorio Dei veri diligenti differendum est.

De libertate Senecæ, qui vehementius ciuilem theologiam reprehendit quâ Varro fabulosam.
Cap. X.

SENECA.

Libertas sanè quæ huic defuit, ne istam vrbanam theologiam theatricè simillimâ aperte sicut illam reprehendere auderet, Anneo Senecæ, quem nonnullis iudiciis inuenimus Apostolorum nostrorum claruisse temporibus, non quidem ex toto, verum ex aliqua parte non defuit. Affuit enim scribenti, viuenti defuit. Nam in eo libro quem cõtra superstitiones condidit, multo copiosius atq; vehementius reprehendit ipse ciuilem istam & vrbanam theologiam, quæ Varro theatricam atque fabulosam. Cũ enim de simulachris ageret, sacros, inquit, immortales inuiolabilesq; Deos in materia vilissima atque immobili dedicant, habitus illis hominũ, ferarumque, & piscium. Quidam vero misto sexu diuersis corporibus induunt, numina vocant, quæ si spiritu accepto subito occurrerent, monstra haberentur. Deinde aliquanto post, cum Theologiam naturalem prædicans, quorundam philosophorum sententias digessisset, opposuit sibi quõnem, & ait: Hoc loco dicet aliquis. Credam ego coelum & terram Deos esse, & supra lunam alios, infra alios? Ego feram aut platonem, aut Peripateticũ Stratonem, quorum alter fecit Deum sine corpore, alter sine animo? Et ad hoc respondens, quid ergo tandem inquit: Vtiora tibi videtur T. Tatii, aut Romuli, aut Tulli Hostilii * somnia? Cloacinam Titus Tatius dedicant deam, Picum, Tiberinũque Romulus; Hostilius pauorum atq; pallorem terribilissimos hominum affectus, quorum alter mentis territa motus est, alter corporis, ne morbo quidem, sed color. Hæc numina potius credes, & coelo recipies? De ipsis vero ritibus crudeliter turpibus. quæ libere scripsit? Ille inquit, viriles sibi partes putat, ille lacertos fecat. Vbi iratos Deos timent, qui sic propitios mirentur? Dii autem nullo debent coligere, si & hoc volunt. Tantus est perturbata mentis & sedibus suis pulsæ furor, vt sic dii placeant, quemadmodum nequidem homines. Seruiunt terribilissimi & in fabulis traditi crudelitati. Tyranni lacerauerunt aliquorum membra, neminem sua lacerare iusserunt. Regia libidinis voluptate castrati sunt quidam,

sed nemo sibi ne vir esset iubente domino manus intulit. e ipsi in templis contrucidant, vulneribus suis, ac sanguine supplicant. Si cui intueri vacet, quæ faciunt, quæque patiuntur, inueniet tam indecora honestis, tam indigna liberis, tam dissimilia sanis, vt nemo fuerit dubitaturus furere eos. Si cum paucioribus fuerent, vt cunq; ferendi essent, nunc sanitatis patrociniũ insanientium turba est. Iam illa quæ in ipso Capitolio fieri solere commemorat, & intrepide omnino coarguit, quis credat nisi ab iridentibus, aut furentibus fieri? Nam cũ in sacris Aegyptiis Osirim Iugeri perditum mox autem de inuento magnum fuisse gaudium derisisset, cum perditio eius inuentioque fingatur, dolor tamen ille atq; læticia ab eis, qui nihil perdidissent, nihilque inuenissent, veraciter exprimitur. Hinc tamen, inquit, furori certum tempus est. Tolerabile est semel in anno insanire. In Capitolium peruenire, pudebit publicatæ dementiae, quod sibi vanus furor attribuit officii alius numina Deo subicit, alius horas Ioui nunciat, alius licitor est, alius vnctor qui vano motu brachiorum imitatur vngentem. Sunc quæ Iunoni ac Mineruæ capillos disponant, longe a templo non tantum a simulacho stantes, digitos mouent ornantium modo. Sunt quæ speculũ teneant, sunt quæ ad vadimoniam sua Deos aduocent. Sunt qui libellos offerant, & illos cãm suam doceant. Doctus Archimius senex iam, decrepitus, quotidie in capitolio Mimum agebat, quasi dii libentes expectarent, quem homines deriserant. Omne illic artificum genus operantium diis immortalibus desidet. Et paulo post: Hi tamen inquit, etiam si superuacuum vsum, non turpem nec infamem Deo promittunt. Sedent quædam in Capitolio, quæ se a Ioue amari putant, nec Iunonis quidem, si credere poetis velis, iracundissimæ respectu terrentur. Hanc libertatem Varro non habuit, tantummodo poeticam Theologiam reprehendere ausus est, ciuilem non ausus est, quam iste concidit. Sed si verum attendamus, deteriora sunt templa, vbi hæc agunt, quam theatra, vbi finguntur. Vnde in his sacris ciuilibus theologiarum has partes potius elegit Seneca sapienti, vt eas in animi religione non habeat, sed in actibus fingat. Ait enim Quæ omnia sapiens seruabit tanquam legibus iussa non tanquam diis grata. Et paulo post:

Quid

Simula-
chra Deo-
rum à Seneca
reprehen-
sã.

a. l. Numina.

H

Deorum
simulacra
sunt tunc
magis a-

morem,
ad vñ p-
simisse.

Sabbat.
Iudeorum
a Seneca
reprehen-
sa.

Christi
nos ne
laudat
nec mir-
perat.

Iudei
Eli vici-
ribus le-
dedisse

Quid quod & matrimonia, inquit, deorum iungimus, & ne pie quidem fratrum. s. & fororum? Bellonam Marti collocamus: Vulcano Venerē: Neptuno Salaciā, quosdā tñ cēlibes relinquimus, quasi cōditio defecerit prāsertim cum quādam viduā sint, vt Populonia, vel Fulgora, & diua Rumina, quibus non miror peccatorem defuisse. Oē m istam ignobilem deorum turbam, quā longo quo longa superstitio congescit, sic inquit, adorabimus, vt meminerimus cultum eius magis ad morē, quā ad rem pertinere. Nec leges ergo illā, nec mos in ciuili theologia id instituerunt, quod diis gratum esset vel ad rem pertineret. Sed iste quē philosophi quasi liberum fecerunt, tñ quia illustris populi Romani senator erat, colebat, quod reprehendebat: agebat, quod arguebat, quod culpabat, adorabat, quia videlicet magnū aliquod eum philosophia docuerat, ne superstitiosus esset in mundo, sed pro leges ciuiliū morēsque hominum, non quidem ageret fingentem scenicum in theatro, sed imitaretur in templo, eo damnabilius, quod illa, quæ mendaciter agebat, sic ageret, vt eum populus veraciter agere existimaret. Scenicus autem ludendo potius delectaret, quam fallendo deciperet.

Quid de Iudæis Seneca senserit. Cap. XI.

*Sabbata,
Iudeorum
a seneca
reprehen-
sa.*

Hinc inter alias ciuilis theologiæ superstitiones reprehendit etiam sacramenta Iudæorum, & maxime sabbata, inuoliter id eos facere affirmans, quod per illos singulos septem interpositos dies, septimam fere partem ætatis suæ perdant vacando, & multa in tempore vrgentia non agendo lædantur. Christianos tñ iam tūc Iudæis inimicissimos, in neutram partem cōmemorare ausus est, ne vel laudaret contra suæ patriæ veterē consuetudinem, vel reprehenderet contra propriam forsitan voluntatem. De illis sanē Iudæis cum loqueretur, ait: Cum interim vsque eo sceleratissimæ gentis consuetudo conuuluit, vt per omnes iam terras recepta sit, victi victoribus. Leges dederunt. Mirabat hæc dicēs, & quid diuinitus ageretur ignorans. Subiecit plane sententiam, qua significaret, quid de illorum sacramentorum ratione sentiret. Ait enim: Illi tamen causas ritus sui nouerunt, & maior pars populi facit, quod cur faciat, ignorat. Sed de sacramentis Iudæorum,

*Christia-
nos nec
laudat
nec vitu-
perat.*

*Iudæi vi-
cti victo-
ribus lege
dedisse.*

vel cur, vel quatenus instituta sint autoritate diuina, ac postmodum a populo Dei, cui vitæ æternæ mysterium reuelatum est tempore quo oportuit eadem autoritate sublata sint, & aliās diximus, maxime cum aduersus Manicheos ageremus, & in hoc opere loco oportuniore dicendum est.

Quod gentilium deorum vanitate detecta, nequeat dubitari æternam eos vitam nemini posse præstare, qui nec ipsam adiuant temporalem. Caput. XII.

Nunc autē propter tres theologias, quas Græci dicunt mythicē, physicē, politicien: Latine autem dici possunt fabulosa, naturalis, ciuilis, quod neque de fabulosa, quæ & ipsi multorum falsorumque deorum cultores liberrime reprehenderunt, neque de ciuili, cuius illa pars esse conuincitur, eiusque & ista simillima vel etiam deterior inueniunt, speranda est æterna vita, si cui satis non sunt, quæ in hoc volumine dicta sunt, adiungat et illa, quæ in superioribus libris, & maxime quarto de foelicitatis datore Deo plurima disputata sunt. Nam cui nisi vni foelicitati propter æternam vitam consecrandi homines essent, si dea foelicitas esset? Quia vera non dea, sed munus est Dei, cui Deo nisi datori foelicitatis consecrandi tumus, qui æternam vitam ubi vera est, & plena foelicitas, piā charitate diligimus? Non autem datorem esse foelicitatis quendam istorum deorum, qui tanta turpitudine coluntur: & nisi ita coluntur, multo turpius irascuntur, atque ob hoc se spiritus immundissimos confitentur, putō ex his quæ dicta sunt neminē dubitare oportere. Porro qui non dat foelicitatem, vitam quomodo possit dare æternam? Eam quippe vitam æternam dicimus, ubi est sine fine foelicitas. Nam si anima in poenis uiuit æternis, quibus & ipsi spiritus cruciabantur immundi, mors illa potius æterna dicenda est quam vita. Nulla quippe maior & peior est mors, quam ubi non moritur mors. Sed quod a natura, per id quod immortalis creata est, sine qualicunque vita esse non potest summa mors eius est alienatio a vita Dei in æternitate supplicii. Vitam igitur æternam. i. sine villo sine foelicem, solus ille dat, qui dat veram foelicitatem. Quanquam illi, quos colit theologia

F

H

Vita æter-
na.

G

gia

gia ista ciuili dare non posse conuicti sunt, non solum propter ista temporalia atque terrena, quod superioribus quinque libris ostendimus, sed multo magis propter vitam æternam, quæ post mortem futura est, quod ista vno etiam illis cooperantibus egimus, colendi non sunt. Sed quoniam veterosæ consuetudinis vis nimis in alto radices habet, si cui de ista ciuili theologia respuenda atque vitanda parû videor disputasse, in aliud volumen, quod huic, opitulante Deo, subiungendum est animum intendat.

D. AVRELI AVGVSTINI
Episcopi de Ciuitate Dei, ad
Marcellinum.

LIBER SEPTIMVS.

An cum in Theologia ciuili diuinitatem nõ esse constiterit, in selectis diis eam inueniri posse credendum sit. Cap. I.

Diligentius me paruas & veteres opiniones veritati pietatis inimicas quas tenebrosis animis altius & tenacius diuturnus humani generis error infixit, euellere atque extirpare conantem, & illius gratiæ, qui hoc vt verus Deus potest, pro meo modulo in eius adiutorio cooperantem, ingenia celeriora atque meliora, quibus ad hanc rem superiores libri satis superque sufficiunt, patienter & æquanimitè ferre debent, & propter alios non putare superfluum, quod iam sibi sentiunt nõ esse necessarium. Multum magna res agitur, cum vera & vere sancta diuinitas, quantum ab ea nobis etiam huic quam nunc gerimus, fragilitati necessaria subsidia præbeantur, non tamen propter mortalis vitæ transitorium vaporem, sed propter vitam beatam, quæ non nisi æterna est, quærenda & colenda prædicatur. Hanc diuinitatem, vel, vt sic dixerim, deitatem: nam & hoc verbo vt iam nostros non piget, vtè Græco expressius transferant, id quod illi *θεότητα* appellant. Hanc ergo diuinitatem siue deitatem non esse in ea Theologia, quam ciuilem vocant, quæ a M. Varrone sedecim voluminibus explicata est, id est non perueniri ad æternæ vitæ felicitatem

*Diuinitas
cur quæ
renda.*

tem talium deorum cultu, quales a ciuitatibus, qualiterque colendi instituti sunt, cui nondum perluasit sextus liber, quem proxime absoluius, cum istum forsitan legerit, quid de hac quæstione expedienda ulterius desideret, non habebit. Fieri enim potest vt saltem Deos selectos atque præcipuos, quos Varro volumine complexus est ultimo, de quibus parum diximus, quisquam colendos propter vitam beatam, quæ non nisi æterna est, opinetur. Quæ in re non dico quod facilius ait Tertullianus fortasse quam verius, si dii eliguntur vt bulbi, vtique cæteri reprobi iudicantur. Non hoc dico, video enim etiã ex electis feligi aliquos ad aliquid maius atque præstantius, sicut in militia cum tirones electi fuerint, ex his quoque eliguntur ad opus aliquod maius armorum. Et cum eliguntur in ecclesia, qui fiant præpositi, non vtique cæteri reprobantur, cum omnes boni fideles electi merito nuncupentur. Eliguntur in ædificio lapides angulares, non reprobatis cæteris, qui structuræ partibus aliis deputantur. Eliguntur vix ad vescendum, nec reprobamus alias, quas relinquimus ab bibendum. Non opus est multa percurrere, cû res in aperto sit. Quomobrem non ex hoc, quod dii ex multis quidem selecti sunt, vel is, qui scripsit, vel eorum cultores, vel dii ipsi vituperandi sunt, sed animaduertendum potius, quinam isti sint, & ad quam rem selecti videantur.

Qui sint dii selecti, & an ab officiis viliorum deorum habeantur excepti.

Caput II.

Hos certe Deos selectos Varro vnus libri contextione commendat Ianum, Iouem, Saturnum, Geniũ, Mercurium, Apollinem, Martem, Vulcanum, Neptunum, Solem, Orcum, Liberum patrem, Tellurem, Cererem, Iunonem, Lunam, Dianam, Mineruam, Venerem, Vestam, in quibus omnibus ferme viginti, duodecim mares, octo sunt femina. Hæc numina vtrum propter maiores in mundo administrationes selecta dicuntur: an quod populis magis innotuerunt, maiorque est eis cultus exhibitus? Si propterea quia opera maiora ab his administrantur in mundo, non eos inuenire debuimus inter il-

ter illam quasi plebeiam numinum multitudinem, minutis opusculis deputatā. Nā ipse primū Ianus cū puerperū concipit, vnde cū cta illa opera sumūt exordiū, minutatim minutis distributa numinib. aditum aperit recipiendo semini. Ibi est & Saturnus pp ipsum semen. Ibi Liber, qui mare effuso semine liberat, ibi Libera, q̄ & Venerem volūt, quæ hoc idem beneficium conferat foemina, vt etiam ipsa emisso semine liberef. Omnes hi ex illis sunt, qui selecti appellātur. Sed ibi est & dea Mena, quæ menstruis fluorib. præest, quauis Iouis filia tamen ignobilis. Et hanc prouinciam fluorum menstruorum, in libro selectorum deorum ipsi Iunoni idē author assignat, quæ in diis selectis ēt regina est, & hic tanquam Iuno Lucina cum eadem Mena priuigna sua eidem cruori præsidet. Ibi sunt & duo, nescio, qui, obscurissimi, Vitumnus & Sentinus, quorum alter vitam, alter sensus puerperio largiūtur. Et nimirum multo plus præstant, cum sint ignobilissimi, q̄ illi tot p. ceres & selecti. Nam profecto sine vita & sensu quid est illud totum qd̄ muliebri vtero geritur, nisi nescio quod abiectissimum limo ac pulueri comparandum?

Quam nulla sit ratio, quæ de selectione quorundam deorum posuit ostendi, cum multis inferioribus, excellentior administratio deputatur. *Caput. III.*

Quæ igit̄ causa tot selectos Deos ad hæc opera minima compulit, vbi a Vitumno & Sentino, quos fama obscura recondit in huius munificentiæ partitione superentur? Confert enim selectus Ianus aditum & quasi ianuam semini: Confert selectus Saturnus semen ipsum: Confert selectus Liber eiusdem seminis emissionem viris confert hoc idem Libera, quæ Ceres seu Venus est, foeminis, Cōfert selecta Iuno, & hæc non sola, sed cū Mena filia Iouis fluores menstruos ad eius qd̄ conceptum est incrementum. Et confert Vitumnus obscurus & ignobilis vitam, confert Sentinus obscurus & ignobilis sensum. Quæ duo tanto illis reb. præstantiora sunt, quanto & ipsæ res ab his intellectu ac ratione vincuntur. Sicut enim quæ ratio cinātur & intelligunt, profecto potiora sunt his, quæ sine intellectu atque rōne vt pecora viuunt, &

sentiūt, ita & illa quæ vita sensuque sunt prædita, his qui nec viuunt nec sentiunt merito pferunt. Inter selectos itaq; Deos Vitumnus viuificator, & Sentinus sensificator magis haberi debuerūt, q̄ Ianus seminis admissor, & Saturnus seminis dator vel fator, & Libera & Libera seminū commotores vel emissores, q̄ femina indignū est cogitare, nisi ad vitā sensumq; peruenerint. Quæ munera selecta nō dant a diis selectis, sed a quibusdā incognitis, & præ illorum dignitate neglectis. Qd̄ si rīdēt oīum interiorum potestatem hñe Ianum, & iō illi etiam qd̄ aperit cōceptum non immerito attribui, & oīum seminum Saturnum, & iō seminationem quoq; hominis non posse ab eius operatione seiungi, & oīum seminū emittendorum Liberum & Liberam, & ideo his etiam præesse, quæ ad substituēdos hoīes pertinent, oīum purgandorum & pariendorum Iunonem, & ideo eam non deesse purgationibus seminarum & partib. hominum. Querant quid respondeant de Vitumno & Sentino, vtum & ipsos velint habere omniū quæ viuunt & sentiunt, potestatem? Quod si concedunt, attendant, q̄ eos sublimis locaturi sint. Nam seminibus nasci in terra, & ex terra est, viuere autem atque sentire, etiam Deos sydereos opinantur. Si autem dicunt Vitumno atque Sentino hæc sola attributa, quæ in carne viuiscunt & sensibus adminiculantur, cur non Deus ille, qui facit omnia vere atque sentire, etiam carni vitam præbet & sensum, vniuersali opere hoc munus etiā partibus tribuens? Et quid opus est Vitumno atque Sentino, quod si ab illo qui vitæ & sensibus præest vniuersaliter cuncta regunt, & his qua si famulis ista carnalia velut extrema & ima commissa sunt? Itane sunt illi selecti destituti familia, vt non inuenirent, quib. etiam ipsi ista committerēt, sed cum tota sua nobilitate qua visi sunt seligendi, opus facere cum ignobilibus cogerentur? Iuno selecta & reginā, Iouisque soror & coniunx, hæc tamen Iterduca est pueris, & opus facit cum deabus ignobilissimis Abeona & Adeona. Ibi posuerunt & Mentem deam, quæ faciat pueris bonam mentem, & inter selectos ista non ponitur, quasi quicquam maius præstari homini possit. Ponitur autem Iuno quia Iterduca est, & Domiduca, quasi quicquam proficit iter carpere, & domum duci, si

duci, si mens non est bona. Cuius muneris deam selectores isti inter selecta numina minime posuerunt. Quæ profecto & Mineruæ fuerat præferenda, cui per ista minuta opera puerorum memoriâ tribuerunt. Quis enim dubitet multo esse melius hñe bonam mentem, quam memoriam quantumlibet ingentem. Nemo enim malus est qui bonam habet mentem. Quidâ vero pessimi, memoria sunt mirabili, qui tanto peiores sunt, quanto minus pñt, quod male cogitant, obliuiscit. Et tñ

G Minerua est inter selectos Deos, Mètem deâ turba vilis operuit. Quid de Virtute dicam? qd de Fœlicitate, de qb. in quarto libro multa iam diximus, quas cum deas haberet, nullum eis locum inter selectos Deos dare voluerunt, vbi dederunt Marti & Orco: vni effectori mortium, alteri receptori mortuorum. Cum igitur in his minutis operib. quæ minutatim diis plurib. distributa sunt, etiam ipsos selectos videamus, tâquam senatum cû plebe pariter operari, & inneniamus a quibusdam diis, qui nequaquâ feligendi putati sunt, multo maiora atque meliora administrari, q̄ ab illis qui selecti vocantur, restat arbitrari non pp præstantiores in mûdo administrationes, sed quia prouenit eis vt populis magis innotescerent, selectos & præcipuos nûcupatos. Vnde dicit etiam ipse Varro, quod diis quibusdâ patrib. & deab. matrib. sicut hominib. ignobilitas accidisset. Si ergo Fœlicitas ideo fortasse inter selectos Deos esse non debuit, quod ad istam nobilitatem non merito, sed fortuito peruenerunt, saltem inter illos, vel potius præ illis Fortuna poneretur, quam dicunt deam non rônabili dispositione, sed vt

H temere acciderit sua cuique dona conferre. Hæc in diis selectis tenere apicem debuit, in quib. maxime, quid posset, ostêdit, qñ eos videmus, non præcipua virtute, non rônabili fœlicitate, sed temeraria, sicut eorum cultores, de illa sentiunt Fortunę potestate selectos. Nam & vir disertissimus Salustius etiâ ipsos fortassis attendit, cum diceret: Sed profecto Fortuna in omni re dominatur, ea res cunctas ex libidine magis quâ ex vero celebrat obscuratque. Non enim possunt inuenire causam cur celebrata sit Venus, & obscurata sit Virtus, cum ab istis ambarum consecrata sint numina, nec comparanda sint merita. Aut si hæc nobilitari meruit, quod plures ap-

Mens memoria p-flantior.

petunt Venerem, quam Virtutem, cur celebrata est dea Minerua & obscurata est dea Pecunia, cum in omni genere humano plures alliciat auaritia, q̄ peritia? & in eis ipsis qui sunt artificiosi, raro inuenies hominem, qui non habeat artem suam pecuniaria mercede venalem. Plurisque pèdatur semper propter quod aliquid fit, quâ id propter quod illud fit. Si ergo insipientis iudicio multitudinis facta est deorum ista selectio, cur dea Pecunię Mineruæ prælata non est, cum propter pecuniam sint artifices multi? Si autem paucorum sapientium est ista distinctio, cur non prælata est Veneri Virtus, cû eam longe ratio præferat? Saltem certe, vt dixi, ipsa Fortuna, quę sicut putant qui ei plurimum tribuunt, in omni re dominatur, & res cunctas ex libidine magis quàm ex vero celebrat obscuratque, tantum & in Deos valuit, temerario iudicio suo, quos vellet celebraret, obscuraretque quos vellet, præcipuû locum hñet in selectis, quæ in ipsos quoq; Deos tam præcipuæ est prætis An vt illic esse non posset, nihil aliud etiâ ipsa Fortuna, nisi aduersam putanda est habuisse Fortunam? Sibi ergo aduersaria est, quæ alios nobiles faciens, nobilitata non est.

Auaritia, plures allicis quâ peritia.

Al. Iam nus ces vis dijs selectis in nocuor.

Melius actum est cum diis inferioribus, qui nullis infamantur opprobriis quam selectis, quorum tanta turpitudines celebrantur.

Cap. IIII.

G Ratularetur autem diis istis selectis quæquam nobilitatis & claritudinis appetitor, & eos diceret fortunatos, si nõ eos magis ad iniurias, quam ad honores, selectos videret. Nam illam infimâ turbam ipsa ignobilitas texit ne obrueretur opprobriis. Rîdem quidem cum eos videmus figmētis humanarum opinionum partitis inter se operib. distributos, tanq̄ muscularios vestigalium conductores, vel tanquam opifices in vico argētario, vbi vnum vasculum vt perfectû exeat, per multos artifices tranfit, cum ab vno perfectio perfici posset. Sed aliter non putatum est. operantium multitudini consulendum, nisi vt singulas artis partes citò ac facillè discerent singuli, nec omnes in arte vna tardè & difficile cogerentur esse perfecti. Veruntamen vix quiquam reperitur deorum non selecto-

D

selectorum, qui aliquo crimine famam traxit infamem: vix autem selectorum quispiã, qui non in se notam contumelię insignis acceperit. Isti ad istorũ humilia opera descendunt, illi in illorum sublimia crimina non peruenerunt. De Iano quidẽ nõ mihi facile quicquã occurrit, quod ad probum pertineat. Et fortassis talis fuit, vt innocẽtius vixerit, & à facinoribus flagitijsq; remotius. Saturnum fugientem benignus excepit, cũ hospite partitus est regnũ, vt etiã ciuitates singulas conderent: iste Ieorum, ille Saturniam. Sed isti cultu deorum omnis dedecoris appetitores, cuius vitã minus turpem inuenerunt, eum simulachri mōstruosã deformitate turparũt. nunc eum bifrontem, nunc etiam quadrifrontem, tanquam geminum facientes. An forte voluerunt, vt quoniam pluri dii selecti erubescenda perpetrando amiserant frontem: quanto iste innocentiore esset, tanto frontosior appareret?

De Paganorum secretiore doctrina, physicisq; rationibus. Cap. V.

Sed ipsorum potius interpretationes phycas audiamus, quibus turpitudinẽ miserimi erroris, velut altioris doctrinã specie colorare conantur. Primũ, eas interpretationes sic Varro cõmendat, vt dicat antiquos simulachra deorũ & insignia, ornataq; confinxisse, quã cũ oculis animaduertissent hi, q̄ adissent doctrinẽ mysteria, possent animã mundi ac partes eius, idest, Deos veros animo videre: quorũ, qui simulachra specie hominis fecerunt, hoc videri secutos, qđ mortaliũ animus, qui est in corpore humano, simillimus est immortalis animi: tanquã si vasa ponerentur causã notandorum deorũ, & in liberi qđ ñophorũ siteret, quod significaret vinũ per id quod continet, id qđ cõtinetur: ita per simulachrum, quod formam haberet humanã, significari animam rationalem, eo quod velut vase natura ista soleat contineri cuius naturã Deũ volunt esse, vel Deos. Hęc sunt mysteria doctrinẽ, i qua iste vir doctissimus penetrauerat, vnde in lucem ista pferret. Sed dic homo acutissime, num in istis doctrinẽ mysterijs, illã prudentiã perdidisti, qua tibi sobrie visum est, quod hi qui primi populis simulachra cõstituerat, & me

tũ dempserũt ciuibus suis, & errorẽ addiderũt, castiusq; Deos sine simulachris veteres obseruasse Romanos? Hi enim tibi fuerũt auctores, vt hęc contra posteriores Romanos dicere auderes? Nã etsi illi antiquissimi simulachra coluissent, fortassis totũ istũ sensum de simulachris nõ constituendis interim veri timoris silentio premeres, & in huiusmodi perniciosi, vanisq; figmentis mysteria ista doctrinẽ loquacius & elatius prædicares. Anima tamen tua tã docta, & ingeniosa (vbi te multum dolemus, per hęc mysteria doctrinẽ ad Deũ summum, idest, à quo facta est, non cũ quo facta est: nec cuius portio, sed cuius cõditio est: nec qui est omnium anima, sed qui fecit omnem animã, quo solo illustrante fit aia beata, si eius gratiẽ non sit ingrata) nullo modo potuit peruenire. Verum ista mysteria doctrinẽ, qualia sint quantiq; pendenda, quẽ sequuntur ostendent. Fatur interim vir iste doctissimus, animã mundi ac partes eius esse veros Deos: vnde intelligitur totam eius theologiã eam ipsã scilicet naturalem, cui plurimum tribuit, vsq; ad animẽ rationalis naturam se extendere potuisse. De naturali enim paucissima præloquitur in hoc libro, in quo videbimus vtrũ per interpretationes physiologicas ad hanc naturalem possit referre ciuile, quã de dijs selectis vltimam scripsit: quod si potuerit, tota naturalis erit. Et quid opus erat ab ea ciuile tanta cura distinctionis abiungere? Si autem recto discrimine separata est, quãdo nec ista vera est, quẽ illi naturalis placet: peruenit enim vsq; ad animã, nõ vsq; ad verum Deũ, qui fecit & animã, quãto est & abiectior & falsior ista ciuile, quẽ maxime circa corporum est occupata naturã, sicut ipse interpretationes eius, ex quibus quẽdã * necessario cõmemorare me oportet tãta ab his exquisitẽ & enucleatẽ diligentẽ demonstrabunt.

De opinione Varronis, qua arbitratus est Deum esse animã mundi, qui tamẽ in partibus suis habebat animas multas, quarum diuina natura sit. Cap. VI.

Dicit ergo idem Varro adhuc de naturalis theologia proloquens Deum se arbitrari esse animam mundi, quem Græci vocant κόσμος, & hunc ipsum mundum esse Aug. Tomus Quintus. H Deum

All. Ne
cesaria.

Deum: Sed sicut hominem sapientem cū sit ex corpore & animo, tamen ab animo dici sapientem: ita mundum Deum dici ab animo cum sit ex animo & corpore. Hic videtur quoquo modo confiteri vnum Deū, sed vt plures etiam introducat, adiungit mundum diuidi in duas partes, celū & terram, & celum bifariam in æthera, & aera: terram vero in aquā & humum. E quibus summum esse æthera, secundum aera, tertiam aquam, in firmam terram. Quas omnes quatuor partes animarum esse plenas in æthere & aere immortalium, in aqua & terra mortalium: à summo autem circuitu celi vsq; ad circulū Lunę æthereas animas esse astra ac stellas, eos que cælestes Deos non modo intelligi esse, sed etiam videri. Inter Lunę vero gyrum & nimbosum ac ventorum cacumina aereas esse animas, sed eas animo non oculis videri, & vocari heroas, & lares, & genios. Hæc est videlicet breuiter in ista prælocutione proposita theologia naturalis, quæ non huic tantum, sed & multis, philosophis placuit: de qua tunc diligentius differendum est: cū de ciuili quantum ad Deos selectos attinet, opulante Deo vero, quod restat impleuero.

Al. l. A.
fira animar esse
Deosque cælestes
Varro af firmat.

An rationale fuerit Ianum & Terminum in duo nomina separari. Cap. VII.

I Anus igitur, à quo sumpsit exordiū? quero quisnam sit. Respondetur: Mundus est. Breuis est hæc planè atq; aperta responsio. Cur ergo ad eum dicuntur rerū initia pertinere: fines vero ad alterū, quē Terminum vocant? Nam propter initia & fines duobus istis dijs duos menses perhibent dedicatos, præter illos decē, quibus vsque ad Decembrem caput est Martiū: Ianuariū Iano, Februariū Terminum. Ideo terminalia eodem mense Februariū celebrari dicunt, cū sit sacrum purgatorium, quod vocant Februū: vnde mensis nomē accepit. Nūquid ergo ad mūdum, qui Ianus est, initia rerum pertinent, & fines non pertinent, vt alter illis Deus præficere? Nōne omnia que in hoc mundo fieri dicunt, in hoc etiam mundo terminari fatentur? Quæ est ista vanitas, in opere illi dare potestatem dimidiam, in simulachro faciem duplam? Nonne istum bifrontem multo elegantius interpretarentur, si eundem, & Ianū, & Termi-

num dicerent: atq; inijs vnam faciem, finibus alterā darēt, quoniam qui operatur, vtrū que debet itēdere? In omni enim motu actio nis suæ, qui nō respicit initium, non prospicit finem. Vnde necesse est, vt memorię respicienti, prospiciens connectatur intentio. Nam cui exciderit quod cæperit, quomodo finiat nō inueniet. Quod si vitam beatam in hoc mundo inchoari putarent extra mūdum perfici, & ideo Iano, idē mundo, solam initiorū tribuerent potestatem: profecto ei proponerent Terminum, eumque à dijs selectis non alienarent. Quanquam etiam nunc, cū in istis duobus dijs initia rerum temporalium, finesque tractantur, Terminum dare debuit plus honoris. Maior enim lætitia est cum res que perficitur: sollicitudinis autem plena sunt cœpta, donec perducantur ad finem: quem qui aliquid incipit, maxime appetit, intendit, expectat, exoptat: nec de re inchoata, nisi terminetur, exultat.

Ob quam causam cultores Iani bifrontem imaginem ipsius finxerunt, quam tamē etiam bifrontem videri volunt.

Cap. VIII.

S Ed Iani bifrontis simulachri interpretatio proferatur. Duas enim facies ante & retro habere dicitur, quod hiatus noster cū os aperuimus mundo similis videatur: vnde & palatum Græci οὐρανὸν appellant. Et non nulli, inquit, poetę Latini celum vocauerūt palatū: à quo hiatus oris, & foras aditum ad dentes versus, & introrsus ad fauces. Ecce, quo perductus est mūdus propter palati nostri vocabulum, vel Græcum, vel poeticum. Quid autem hoc ad animam, quid ad vitam æternam? Propter solas saluas colatur hic Deus, quibus partim glutientis, partim expuendis sub celo, palati vtraq; panditur ianua. Quid est porro absurdius, quā in ipso mundo nō inuenire duas ianuas ex diuerso fitas, per quas, vel admittat ad se aliquid intro, vel emittat à se foras: & de nostro ore & gutture, quorū similitudinē mundus non habet velle mundi simulachrum componere in Iano propter solum palatum, cuius similitudinē Ianus non habet? Cum vero eum faciunt quadrifrontem, & Ianum geminum appellant, ad quatuor mundi partes

hoc

Ian. 10

Geor. 2

al. l. R.
que fac
prior il
que sit.

hoc interpretantur, quasi aliquid spectet mundus foras, sicut per oēs facies Ianus. Deinde si Ianus est mundus, & mundus quatuor partibus constat, falsum est simulachrum Iani: quia Ianus & si quadrifrons legitur, nunquam tamen quadrifrons inuenitur. Aut si propterea verum est, quia est nomine Orientis & Occidentis totus sollet mundus intelligi, nunquid cum duas partes alias nominamus septentrionis & Austris, sicut illum quadrifronte dicunt geminum Ianum, **A** ita quisquam geminum dicitur est mundum? Non habet omnino unde quatuor ianuas, quae intrantibus & exeuntibus pateant, interpretentur ad mundi similitudinem, sicut de bifronte, quod dicerent saltē in ore hominis inuenerunt, nisi Neptunus forte subueniat & porrigat piscem, cui praeter hiatum oris & gutturis et dextra & sinistra fauces paterent. Et tamen hanc vanitatem per tot ianuas nulla effugit anima, nisi quae audit veritatem dicentem: Ego sum ianua.

Ioan. 10.

De Iouis potestate, atque eiusdem cum Iano comparatione. Cap. I X.

Iouem autem, qui etiam Iuppiter dicitur, quem velint intelligi exponat. Deus est, inquit, habens potestatem causarum, quibus aliquid fit in mundo. Hoc quam magnam sit, nobilissimus Virgilij versus ille testatur: Felix qui potuit rerum cognoscere causas. Sed cur ei preponitur Ianus, hoc nobis vir ille acutissimus doctissimusque respondeat. Quoniam penes Ianum, inquit sunt prima, penes Iouem summa. Merito ergo rex omnium Iuppiter habeatur. Prima enim vincuntur a summis, quia licet prima praecedant tempore, summa superant dignitate. Sed recte hoc diceretur, si factorum prima discernentur & summa. Sicut enim initium facti est proficisci, summum peruenire, initium facti inceptio discendi, summum perceptio doctrinae: ac sic in omnibus prima sunt initia, summaque sunt fines. Sed iam hoc negotium inter Ianum Terminumque discussum est. Causae autem quae dantur Ioui efficientia sunt, non effecta: neque villo modo fieri potest, ut vel tempore praueantur a factis initijve factorum. Semper enim prior est res, quae facit, quam illa quae fit. Quapropter si ad Ianum pertinent initia factorum, non id eo priora sunt efficientibus causis, quas Ioui tribuunt. Sicut enim nihil fit, ita nihil inchoa-

Al. l. Res
quae facit
prior illa
quae fit.

tur ut fiat, quod non faciens causa praecesserit. Hunc sane Deum penes quem sunt omnes causae factarum omnium naturarum, naturaliumque rerum, si Iouem populi appellant, & tantis contumelijs, tamque sceleratis criminationibus colunt, tetriore sacrilegio sese obstringunt, quam si prorsus nullum putarent Deum. Unde satius esset eis alium aliquem Iouis nomine nuncupare, dignum turpibus & flagitiosis honoribus supposito vano figmento, quam potius blasphemarent, sicut Saturno dicitur suppositus lapis, quem pro filio deuoraret, quam istum Deum dicere, & tonantem, & adulterantem, & totum mundum regentem, & per totam supra disfluentem, & naturam omnium naturaliumque rerum causas summas habentem, & suas causas bonas non habentem. Deinde quero, quem iam locum inter deos huic tribuant Ioui, si Ianus est mundus? Deos enim veros animam mundi ac partes eius iste definiuit, ac per hoc quicquid hoc non est, non est utique secundum istos verus Deus. Num igitur ita dicturi sunt, Iouem animam mundi, ut Ianus sit corpus eius, id est iste visibilis mundus? Hoc si dicunt, non erit quemadmodum Ianum Deum dicant, quoniam mundi corpus non est Deus: uel secundum ipsos, sed anima mundi ac partes eius. Unde idem Varro apertissime dicit, Deum se arbitrari esse animam mundi, & hunc ipsum mundum esse Deum: sed sicut hominem sapientem, cum sit ex animo & corpore, tantum ex animo dici sapientem: ita mundum Deum dici ab animo, cum sit ex animo & corpore. Solum itaque mundi corpus non est Deus: sed aut sola anima eius, aut simul corpus & animus, ita tamen, ut non sit a corpore, sed ab animo Deus. Si ergo Ianus est mundus, & Deus est Ianus, nunquid Iouē ut Deus esse possit aliquam partem Iani esse dicturi sunt? Magis enim Ioui uniuersum solent tribuere, unde est illud: Iouis omnia plena. Ergo & Iouem, ut Deus sit, & maxime ut rex deorum, non alium possunt existimare, quam mundum, ut in dijs ceteris secundum istos suis partibus regnet. In hanc sententiam et quosdam uersus Valerij Sorani exponit idem Varro, in eo libro, quem seorsum ab istis de cultu deorum scripsit, qui uersus hi sunt: Iuppiter omnipotens, regum rex ipse, Deusque Progenitor, genitrixque, Deum, Deus unus, & omnis.

Al. l. Saturnus.

D

Virg. Aegloga. 3.

E

Exponuntur aut in eodem libro, ita ut eum marem existimarent, qui semen emitteret, se minamque acciperet. Iouemque esse mundum, & eum omnia semina ex se emittere, & in se recipere, qua causa, inquit, scripsit Soranus: Iuppiter progenitor genitrixque, nec minus cum causa vnum & eundem omnia esse. Mundus enim vnus, in eo vno omnia sunt.

F
Al. l. Mū
dus vnus.

An Iani & Iouis recta discretio sit.

Cap. X.

Cum ergo & Ianus mundus sit, & Iuppiter mundus sit, vnusquisque sit mundus, quare duo dii sunt Ianus & Iuppiter? Quare seorsum habent tēpla, seorsum aras, diuersa sacra, dissimilia simulachra? Si propterea, quia alia vis est primordiorum, alia causarum: ex illa Iani, ex ista Iouis nomen accepit, nunquid si vnus homo in diuersis rebus duas habet potestates, aut duas artes, quia singularum diuersa vis est, ideo duo iudices, aut duo dñr artifices? Sic ergo & vnus Deus cum ipse habeat potestatem primordiorum, ipse causarum, num propter hoc, duos deos esse necesse est putari, qua primordia causaque res duae sunt? Quod si hoc iustum putant, et ipsum Iouē tot deos esse dicant, quot ei cognomina propter multas potestates dederunt, quoniam res omnes ex quibus illa cognomina sunt adhibita, multaeque diuersae sunt, ex quibus pauca commemoro.

H

De cognominibus Iouis, quae non ad multos deos, sed ad vnum eundemque referuntur. Cap. XI.

Dixerunt eum victorem inuictum, opitulum, impulsorem, statorem, centumpeclam, supinale, tigillum alinum, ruminum, & alia quae per se prosequi longum est. Haec aut cognomina imposuerunt vni Deo propter causas potestatesque diuersas, non tamen propter tot res et tot deos esse coegerunt: quod omnia vinceret, quod a nemine vinceretur, quod opem indigentibus ferret, quod haberet impellendi, stauendi, stabiliendi, resupinandi, potestatem: quod tanquam tigillum mundum contineret ac sustineret, quod aleret omnia, quod ruma id est mamma aleret animalia. In his ut aduertimus quaedam magna sunt, quaedam exigua, & tantum vnus utraque facere perhibetur. Puto in-

Al. l. Ioni
eor cogno
mina cur
imposita.

I

ter se propinquiora esse causas rerum, atque primordia, propter quas res vnum mundum, duos deos esse voluerunt, Iouem atque Ianum, quae continere dicunt mundum, & mammam dare animalibus: nec tamen propter haec duo opera tam longe inter se vi & dignitate diuersa, duo dii esse compulsi sunt, sed vnus Iuppiter, propter illud Tigillum, propter hoc Ruminum appellatus est. Nolo dicere, quod animalibus mammam praebere sugentibus magis Iunonem potuit dicere quam Iouem, praesertim cum esset diua Rumina, quae in hoc opus adiutorium illi famularumque praebere. Cogito. non posse responderi, & ipsam Iunonem nihil aliud esse quam Iouem secundum illos Valerij Sorani versus, ubi dictum est: Iuppiter omnipotens regum rerumque deumque Progenitor genitrixque Deum.

Quare ergo dictus est & Ruminus, cum diligentius fortasse quaerentibus, ipse inueniatur esse etiam illa diua Rumina? Si enim maiestate deorum recte videbatur indignum, ut in vna spica alter ad curam geniculi, alter ad folliculi pertineret, quanto est indignius vnam rem infimam, id est, ut mammis alantur animalia, duorum potestate curari: quorum sit vnus Iuppiter rex ipse cunctorum: & hoc agat non saltem cum coniuge sua, sed cum ignobili nescio qua Rumina, nisi quia ipse est etiam ipsa Rumina, ipse Ruminus: Ruminus fortasse pro sugentibus maribus: Rumina pro foeminis? Dicerem quippe noluisse illos Ioui foemininum nomen imponere, nisi & in illis versibus progenitor genitrixque diceretur, & inter alia eius cognomina legerem, quod et pecunia vocaretur, quae dea inter illos munifcularios inuenimus, ut in quarto libro iam commemorauimus. Sed cum & mares & foeminae habeant Pecuniam: cur non & Pecunia, & Pecunius appellatus sit, sicut Rumina & Ruminus, ipsi viderint.

Quod Iuppiter etiam pecunia nuncupatur. Cap. XII.

Quam vero eleganter rationem huius nominis reddiderunt, & pecunia, inquit, vocatur, quod eius sint omnia. O magnam rationem diuini nominis, immo vero ille cuius sunt omnia vilissime & contumeliosissime pecunia nuncupatur. At omnia Iouis

Al. l. I
niter q

al. l. P
peres q

al. l. D
quo di

Al. l. S
pientia

Al. l. S
turnus

Al. l. L
rum.

Al. l. C
nini.

uis sunt, quæ cælo & terra continentur, Inter
quæ & ipsa pecunia in omnibus omnino re-
bus, quæ ab hominibus nomine pecunia
possidetur. Sed nimirum hoc avaritia Ioui
nomen imposuit, ut quisquis amat pecuniã,
nō quælibet Deū, se ipsum regem omnium
sibi amare videatur. Longe autē aliud esset si
diuitiæ vocaretur aliud nanq; sunt diuitiæ,

Al. l. Di-
uites qui.

Al. l. Pau-
peres qui

Al. l. Deus
quō dines

alud pecunia. Nam dicimus diuites, sapien-
tes, iustos, bonos, quibus pecunia vel nulla,
est vel parua. Magis enim sunt virtutibus diui-
tes: per quas eis etiam in ipsis corporaliū re-
rum necessitatibus satis est quod adest, pau-
peres avaros dicimus semper inhiantes, &
egentes, Quamlibet. n. magnas pecunias ha-
bere possunt, sed in earū quantacūq; abun-
dantia non egere non possunt. Et Deum ip-
sum verum recte dicimus diuitem, non ta-
men pecunia, sed omnipotentia. Dicuntur
itaq; & diuites pecuniosi, sed interius egeni,
si cupidi. Itē dicuntur pauperes carentes, sed
interius diuites, si sapientes. Qualis ergo ista
theologia debet esse sapienti, ubi deorū
eius rei nomen accepit, quam nemo sapiens
concupiuit? Quanto enim facilius sit aliquid
hac doctrina, quod ad vitam pertineret æter-
nam salubriter disceretur, Deus mūdi rector
non ab eis pecunia, sed sapientia vocaretur,
cuius amor purgat à sordibus avaritiæ, hoc
est, ab amore pecuniæ.

C

Al. l. Sa-
pientia.

Quod dum exponitur quid Saturnus, quid-
ve sit Genius uterq; vnus Iuppiter esse
doceatur. Cap. XIII.

Sed quid de hoc Ioue plura, ad quæ fortas-
se ceteri referēdi sunt, ut inanis remaneat
deorū opinio plurimorum, cum hic ipse sit
omnes: siue quando partes eius, vel potestates
existimantur, siue cū vis animæ, quā pu-
tant per cuncta diffusam ex partibus molis
huius, in quas visibilis mundus iste confur-
git & multiplici administratione naturæ qua
si pluriū deorū nomina accipit? Quid est en-
nim Saturnus? Vnus, inquit, de principibus
Deus, penes quem fationum omnium domina-
tus est. Nōne expositio versuum illorum Va-
lerij Sorani sic se habet Iouem esse mundū
& eum omnia semina ex se emittere, & in se
recipere? Ipse est igitur penes quem fationū
omnium dñatus est. Quid est Genius? Deus

Al. l. Sa-
turnus.

Al. l. Deo-
rum.

Al. l. Ge-
nium.

est, inquit, qui præpositus est, ac vim habet
omnium rerum gignendarum. Quem alium
hanc vim habere credunt quam mundum,
cui dictū est: Iuppiter omnipotens, pgenitor
genitrixq;? Et cū alio loco Geniū dicit esse
vniuersiūq; animum rationale, & ideo esse
singulos singulorum: talem autem mundi a-
nimum Deum esse, ad hoc idem utiq; reuo-
cat, ut tanquam vniuersalis genius ipse mun-
di animus esse credatur. Hic est igitur quem
appellant Iouem. nam si omnis genius Deus
& omnis viri animus genius, sequitur, ut sit
omnis viri animus Deus: quod si & ipsos ab-
horre absurditas ipsa compellit: restat ut
eum singulariter, & excellenter dicant Deū
genium, quem dicunt mundi animam, ac
per hoc Iouem.

De Mercurij & Martis officijs.

Cap. XIII.

Mercurium vero & Martem, quomodo
referret ad aliquas partes mundi, & o-
pera Dei quæ sunt in elementis non inuen-
runt, & ideo eos salte operibus hominū præ-
posuerūt, sermōcinādi & belligerandi mini-
stros. Quorū Mercurius si sermonis etiā deo-
rum potestatem gerit, ipsi quoq; regi deorum
dominantur, si secundum eius arbitrium Iup-
piter loquitur, aut loquendi ab illo accipit
facultatem, quod utiq; absurdū est. Si autē illi
humani tantū sermonis potestas tributa per-
hibetur, non est credibile ad laetandos mam-
ma, non solum pueros sed etiam pecora, vn-
de Ruminus cognominatus est, Iouē descen-
dere voluisse, & curam nostri sermonis, quo
pecoribus antecellimus, ad se pertinere no-
luisse: ac per hoc idē ipse est Iuppiter atq; Mer-
curius. Quod si sermo ipse dicitur esse Mer-
curius, sicut illa quæ de eo interpretantur osten-
dūt. Nā ideo Mercurius, quasi medicus cur-
rēs dicitur appellatus, quod sermo currat in-
ter hoīes medius, ideo ἑρμῆς Græce, quæ ser-
mo vel interpretatio, quæ utiq; ad sermonē
pertinet ἑρμῆν ὡς dicitur: ideo & mercibus præ-
esse, quia inter vendentes & ementes sermo
fit medius: ideo alas ei in capite & pedibus
ponūt, volentes significare volucrē ferri per
aera sermonē: ideo nunciū dictū, quoniam per
sermonē omnia cogitata enunciantur. Si er-
go Mercurius ipse sermo est, etiā ipsis cōsi-

Al. l. æbi-
mologia
huius no-
mnum
curij.

H

Aug. Tomus Quintus. H 3 ter-

tentibus Deus non est: sed cum sibi Deos faciunt eos, qui demones sunt, immundis supplicando spiritibus, possidentur ab eis, qui non dii sed demones sunt. Itē quia nec Marti aliquod elementū vel partem mundi inuenire potuerūt, vbi ageret opera qualiacunq; naturę, Deū belli esse dixerunt, quod opus est hominum, & optabile non est. Si ergo pacē perpetuam felicitas daret, Mars quid ageret non haberet. Si autem ipsum bellum est Mars, sicut sermo Mercurius, vti nam quam manifestum est, quod non sit Deus: tam non sit & bellum, quod vel falso vocetur Deus.

De stellis quibusdam, quas Pagani deorum suorum nominibus nuncupauerunt.

Cap. XV.

Nisi forte illę stellę sunt hi dii, quas eorum appellauere nominibus. Nam stellam quandam uocant Mercurium, quandam itidem Martem: sed ibi est & illa, quam uocant Iouē, & tamen eis mundus est Iouis. Ibi quā uocant Saturnū & tamen ei præter eam dant non paruam substantiam, omnium uidelicet summum. Ibi est & illa omnium clarissima quę ab eis appellatur Venus: & tamen eandem Venerem esse etiam Lunā uolunt quam uis de illo fulgentissimo sydere apud eos tā quam de malo aureo Iuno Venusq; contentat: Luciferum enim quidam Veneris, quidā dicunt esse Iunonis: sed ut solet Venus Iunonem vincit. Nam multo plures eam stellā Veneri tribunt, ita ut vix eorum quisquā reperiatur, qui aliud opinetur. Quisquis autem non rideat cum regem omnium Iouem dicant, quum stella eius a stella Veneris tanta vincatur claritate? Tanto enim esse debuit cęteris illa fulgentior, quanto est ipse potētiior. Respondent ideo sic uideri, quia illa quę putatur obscurior, superior est, atq; a terris longe remotior. Si ergo superiorem locum maior dignitas meruit, quare Saturnus ibi est Ioue superior? An vanitas fabulę quę regem Iouem facit, non potuit vsq; ad sydera peruenire: & quod non ualuit Saturnus in regno suo neque in Capitolio, saltem est permixtus obtinere in cęlo? Quare autem Ianus non accipit aliquam stellā, si propterea quia mundus est, & omnes in illo sunt, & Iouis mundus est, & habet tamen? An iste causam suam cō-

posuit ut potuit, & pro vna stella quam non habet inter sydera, tot facies accipit in terra? Deinde si propter solas stellas Mercuriū, & Martem partes mundi putant, ut eos Deos habere possint, quia utiq; sermo & bellū non sunt partes mūdi sed actus hominū, cur Arieti & Tauro & Cancro & Scorpionis cęterisque huiusmodi quę cęlestia signa numerant & stellis non singulis, sed singula pluribus constant, superiusq; ista in summo cęlo perhibēt collocata, vbi cōstātiior motus inenarrabilem meatum syderibus præbet, nullas aras, nulla sacra, nulla templa fecerunt: nec Deos, non dico inter hos selectos, sed nec in ter illos quidem quāsi plebeios habuerunt?

De Apolline & Diana cęterisq; selectis dijs quos partes mundi esse uoluerūt.

Cap. XVI.

Apollinem quanuis diuinatorem, & medicum uelint, tamen ut in aliqua parte mundi statuerent, ipsum etiam solem esse dixerunt: Dianamq; germanam eius Lunam & vijs præsidere unde & virginem uolūt, quod uia nihil pariat, & ideo ambos sagittas habere, quod ipsa duo sydera de cęlo radios terras vsq; pertendant. Vulcanū uolunt igne mūdi, Neptunum aquas mundi, Ditem patrem hoc est Orcum terrenum & infimam partē mundi. Liberum & Cererē præponunt seminibus, uel illū masculinis, illā femininis: uel illū liquori, illam uero ariditati seminum. Et hoc utiq; totū refertur ad mūdū, id est, ad Iouem, qui propterea dictus est progenitor genitrixq; q̄ omnia semina ex se emitteret, & in se reciperet. Quandoquidē et matrem magnam eandem Cererem uolunt, quam nihil aliud dicūt esse quā terrā, eamq; perhibent & Iunonem. Et ideo ei secundas causas tribuunt rerū, cum tamen Ioui sit dictū progenitor genitrixq; Deum, quia secundū eos totus iste mūdus est Iouis. Mineruam quia eā humanis artibus præposuerunt, nec inueniunt vel stellam vbi eam ponerent, eandē uel summa æthera, uel etiam Lunam esse dixerunt, Vestam quoq; ipsam propterea dearū maximam putauerunt, quod ipsa sit terra, quanuis ignem mundi leuiorem, qui pertinet ad vsus hominum facilem, non uolentiorē qualis Vulcani est, ei deputandam

Al. l. v. ro de a nib. du tare q aliquid firmare uoluit.

dum esse crediderunt. Ac per hoc omnes selectos Deos hunc esse mundum volunt, in quibusdam vniuersum, in quibusdam partes eius: vniuersum, sicut Iouem, partes eius, vt genium, vt matrem magnam, vt Solē, & Lunam, vel potius Apollinem & Dianam, & aliquando vnum Deum res plures, aliquando vnā rem deos plures faciunt. Nam vnus Deus res plures faciunt. Nam vnus Deus res plures sunt: sicut ipse Iuppiter: Et mundus enim totus Iuppiter, & solum cœlum Iuppiter, & sola stella Iuppiter habetur & dicitur. Itemq; Iuno secundarum causarum domina, & Iuno aer, & Iuno terra, & si Venerem vinceret Iuno stella. Similiter Minerua summus æther, & Minerua eadem Luna, quam esse in ætheris infimo limite existimant. Vnā vero rem deos plures ita faciunt. Et Ianus est mundus, & Iuppiter: Sic & Iuno est terra, & mater magna, & Ceres.

Quod etiam ipse Varro opiniones suas de dijs pronunciauerit ambiguas.

Cap. XVIII.

ET sicut hæc quæ exempli gratia commemorari, ita cœtera non explicant, sed potius implicant: sicut impetus errabundæ opinionis impulerit, ita huc atq; illuc, hinc atque illinc, insiliunt & resiliunt: vt ipse Varro de omnibus dubitare, quam aliquid affirmare maluerit. Nam & trium extremorum, primum cum de dijs certis absoluisset librū, in altero de dijs incertis dicere ingressus, ait: Cum in hoc libello dubias de dijs opiniones posuero, reprehendi non debeo. Qui enim putabit iudicari oportere, & posse, cum audierit, faciet ipse. Ego citius perducī possum, ut in primo libro quæ dixi, in dubitationem reuocem, quam in hoc quæ perscribam, omnia ad aliquam dirigam summam. Ita non solum istum de dijs incertis, sed etiā illum de certis fecit incertum. In tertio porro isto de dijs selectis, posteaquam prælocutus est, quod ex naturali theologia præloquendum putauit, ingressurus huius civilis theologiæ uanitates & insanias mendaces, ubi eū non solum non decebat rerum ueritas, sed etiam maiorū premebat authoritas. De dijs, inquit, populi Rom. publicis, quibus ædes dedicauerunt, eosq; pluribus signis ornatos

notauerunt, in hoc libro scribam: sed ut Xenophantes Colophonius scribit, quid putem, non quid contendam ponam. Hominis enim est hæc opinari, Dei scire. Rerum igitur non comprehensarum, nec firmissime creditarum, sed opinatarum, & dubitarū, sermonem trepidus pollicetur dicturus ea, quæ ab hominib. instituta sunt. Neque enim sicut sciebat esse mundum, esse cœlum, & terram, cœlum syderibus fulgidum, terram feminibus fertilem, atque huiusmodi cœtera, sicut hanc totam molem atque naturam uī quadam inuisibili ac præpotenti regi, atque administrari certa animi stabilitate credebatur: ita poterat affirmare de Iano, quod mundus ipse esset, aut de Saturno inuenire, quomodo & Iouis pater esset, & Ioui regnati subditus factus esset, & cœtera talia.

Quæ credibilior causa sit, qua error paganitatis inoleuerit.

Cap. XVIII.

DE quibus credibilior redditur ratio, cū perhibentur homines fuisse, & unicuique eorum ab his actibus, casibus, moribus quos in uita dixerunt, uel uituperium, uel laudem, uel nobilitatem, uel ignominiam, uel cognomen accessisse, uel nomen ex eorum ingenio, qui eos adulando deos esse uoluerunt, atque hæc paulatim per animas hominum dæmonibus similes & ludicrarum rerum auidas irrependo, longe lateque vulgarunt, ornantibus eā mendacijs poetarum, & ad ea fallacibus spiritibus seducentibus. Facilius enim fieri potuit, ut iuuenis impius uel ab impio patre interfici metuens, & auidus regni patrem pelleret regno, quam id quod iste interpretatur, ideo Saturnum patrem à Ioue filio superatum, quod ante est causa, quæ pertinet ad Iouem, quam semen quod pertinet ad Saturnum. Si enim hoc ita esset, nunquam Saturnus prior fuisset, nec pater Iouis esset. Semper enim semen causa præcedit, nec unquam generatur ex semine. Sed cum conantur uanissimas fabulas siue hominum res gestas uelut naturalibus interpretationibus honorare, etiam homines acutissimā tantas patiuntur angustias, ut eorum quod que uanitatem dolere cogamur.

Al. l. Varro de omnibus dubitare quæ aliquid affirmare uoluit.

Al. l. Accutissimos in hominum uanitates dicitur.

De interpretationibus, quibus colendi Saturni causam ratiocinantur. Cap. XIX.

Saturnum, inquit, dixerunt, quæ nata ex eo essent solitum deuorare, eo quod semina, unde nascerentur redirent: & quæ illi pro Ioue gleba obiecta est deuoranda, significat, inquit, manibus humanis obrui cœptas serere

Ado fruges, ante quam utilitas arandi esset inuenta. Saturnus ergo dici debuit ipsa terra, non semina. Ipsa. n. quodam modo deuorat quæ genuerit, cum ex ea nata semina, in eam rursus recipienda redierint. Et quod pro Ioue accepisse dicitur glebam, quid hoc ad id valet, quod manibus, hominum semen gleba coopertum est? Nunquid ideo non est, ut cetera, deuoratum quod gleba coopertum est? Ita enim hoc dictum est, quasi qui glebam opposuit, semen abstulerit: sicut Saturno perhibetur oblata gleba ablatum Iouem, ac non potius gleba semen operiendo fecerit illud diligentius deuorari? Deinde isto modo semen est Iuppiter non feminis causa, quod paulo ante dicebatur. Sed quid faciant homines, qui cum res stultas interpretantur, non inueniunt quid sapienter dicant. Falcem habet, inquit, propter agriculturam. Certe illo regnante non dum erat agricultura, & ideo priora eius tempora perhibetur: sicut idem ipse fabellas interpretatur, quia primi homines ex his vivebant seminibus quæ terra sponte gignebat. An falce scepro perditio accepit, ut qui primis temporibus rex fuerat otiosus, filio regnante fieret operarius laboriosus? Deinde ideo dicitur quibusdam pueros ei solitos immolari, sicut à Penis, & à quibusdam etiam maiores, sicut à Gallis, quia omnium seminum optimum est genus humanum. De hac crudelissima vanitate quid opus est plura dicere? Hoc potius aduertamus atque teneamus, has interpretationes non referri ad verum Deum, vitam, incorporatam, incommutabilemque naturam, à quo vita in æternum beata

Bposcenda est, sed earum esse fines in rebus corporalibus, temporalibus, mutabilibus, atque mortalibus. Quod cœlum, inquit, patrem Saturnus castrasse in fabulis dicitur, hoc significat penes Saturnum, non penes cœlum semen esse diuinum: hoc propterea quantum intelligi datur, quia nihil in cœlo de seminibus nascitur. Sed ecce, Saturnus si cœli est filius, Iouis

est filius. Cœlum. n. esse Iouem * innumerabiliter, & diligenter affirmant. Ita ista quæ a veritate non veniunt, plerumque, & nullo impellente, se ipsa subuertunt, *ἡ πόρρω* appellatum dicitur, quod Græco vocabulo significat temporis spatium: sine quo semen, inquit, non potest esse foecundum. Hæc & alia de Saturno multa dicuntur, & ad semen omnia referuntur. Sed saltem Saturnus seminibus. cum tanta ista potestate sufficeret. Quid ad hæc diu alij requiruntur, maxime Liber & Libera, quæ est Ceres? De quibus rursus quod ad semen atinet, tanta dicit, quasi de Saturno nihil dixerit.

De sacris Cereris Eleusinae. Cap. XX.

In Cereris autem sacris prædicantur illa Eleusina, quæ apud Athenienses nobilissima fuerunt. De quibus iste nihil interpretatur, nisi quod attinet ad frumentum, quod Ceres inuenit, & ad Proserpinam, quam rapiente Orco perdidit. Et hæc ipsam dicit significare foecunditatem seminum. Quæ cum de fuisset quodam tempore, eadem que sterilitate terra mœreret, exortam esse opinionem, quod filiam Cereris, id est ipsam foecunditatem, quæ a proserpendo Proserpina dicta esset, Orcus abstulerat, & apud inferos detinuerat. Quæ res cum fuisset luctu publico celebrata, quia rursus eadem foecunditas redijt, Proserpina reddita, exortam esse lætitiæ, & ex hoc ei solennia instituta. Dicit deinde multa in mysterijs eius tradi, quæ nisi ad frugum inuentionem non pertineant.

De turpitudine sacrorum, quæ Libero celebrantur. Cap. XXI.

Iam vero Liberi sacra, quem liquidis seminibus, ac per hoc non solum liquoribus fructuum, quorum quodammodo primatum vinum tenet: verum etiam seminibus animalium præfecerunt, ad quæ tam turpitudinem peruenerint, piget quidem dicere, propter sermonis longitudinem: sed propter superbiam istorum hebetudinem non piget. Inter cetera quæ prætermittere, quoniam multa sunt, cogor: in Italiae compitis quædam dicitur sacra Liberi celebrata, eum tanta licentia turpitudinis, ut in eius honorem pudenda virilia colerentur: non saltem aliquantum verecundio

re

All. Immutabili ter. d. l. A veritate quæ non veniunt, se ipsa plerumque; evertunt.

Al. l. Humanas homines sacrificant: viuis.

Venilia

re secreto, sed in propatulo exultante nequitia. Nam hoc tempore membrum Liberi per dies festos cum honore magno plostellis impositum prius per rura in compitis, & vsque in urbem postea vectabatur. In oppido autē Lauinio vnus Libero totus mensis tribuebatur, cuius diebus omnes verbis flagitiosissimis utebantur, donec illud membrū per forum transuētū esset, atque in loco suo quiesceret. Cui membro inhonesto matremfamilias honestissimam, palam coronam necesse erat imponere. Sic videlicet liber Deus placandus fuerat pro euentibus feminum, sic ab agris fascinatio repellenda, vt matrona hoc facere cogere in publico, quod nec meretrix si matronæ spectarent, permitti debuit in theatro. Propter hoc Saturnus solus creditus est non sufficere posse feminibus, vt occasiones multiplicandorū deorū immūda anima reperiret, & ab vno vero Deo merito immūditæ destituta, ac per multos falsos auiditate maioris immūditæ prostituta, ista sacrilegia sacra nosaret, seseq; spurcorū demonum turbis conuolendam polluentemq; præberet.

De Neptuno & Salacia ac Venilia.
Cap. XXII.

Iam vtq; habebat Salaciam Neptunus vxorem, quam inferiorem aquam maris esse dixerunt, vt quid illi adiuncta est & Venilia, nisi vt sine vlla causa necessariorum factorū sola libidine animæ prostituta multiplicaretur inuitatio demoniorum? Sed, proferatur interpretatio præclaræ Theologiæ, quæ nos ab ista reprehensione reddita ratione compescat. Venilia, inquit, vnda est, quæ ad litus venit: Salacia quæ in salum redit. Cur ergo deæ fiunt duæ, cum sit vna vnda, quæ venit, & redit? Nempe ipsa est exæstiuans in multa numina libido vesana. Quauis. n. aqua non geminetur, quæ it & redit, huius tñ occasione vanitatis duob. demonijs inuitatis, amplius anima cōmaculatur, q̄ it & non redit. Quæ solite Varro, vel vos qui tam doctorum hominum talia scripta legistis, & aliquid magnū vos didicisse iactatis, interpretamini hoc: nolo dicere secundum illam æternam incommutabilemque naturam quæ solus est Deus, sed saltem secundum animam mundi & partes eius, quos Deos veros esse existimatis. Par

tem animæ mundi, quæ mare permeat, Deū vobis fecisse Neptunū, vt cunq; tolerabilioris est erroris. Itane vnda ad litus veniens, & in salum rediens duæ sunt partes mundi, aut duæ partes animæ mundi? Quis vestrum ita desipiat, vt hoc sapiat? Cur ergo vobis duas deas fecerunt, nisi quia prouisum est a sapientibus maioribus vestris: non vt dij plures vos regerent, sed vt ea, quæ istis vanitatibus & falsitatibus gaudent, plura vos demonia possiderent? Cur autem illa Salacia per hanc interpretationem inferiorē maris partem, quia viro erat subdita perdidit? Nanque illam modo cum resistentem fluctum esse perhibetis, in superficie posuistis. An quia Veniliam pellicem accepit, irata suum maritum de supernis maris exclusit?

De terra, quam Varro deam esse confirmat, eo quod ille animus mundi, quem opinatur Deum, etiam hanc corporis sui infimam partem permeet, eiq; vim diuinam impartiat. Cap. XXIII.

Nempe vna est terra, quam quidem plenam videmus animalibus suis: verumtñ ipsam magnum corpus in elementis mundi q; infimam partē, cur eam volūt deam? An quia sœcunda est? Cur ergo non magis homines dij sunt, qui eā sœcundiorē faciunt, excolendo: sed cum arant, nō cum adorant? Sed pars animæ mundi, inquit, quæ per illam permeat: deam illam facit: quasi non euidentior sit in hominibus anima, quæ vtrū sit, nulla sit quæstio, & tamen homines dij non habentur. Et quod est grauiter dolendū, his qui dij non sunt, & quibus ipsi meliores sunt colendis & adorandis mirabili & miserabili errore subduntur. Et certe idem Varro in eodem libro de dijs selectis, tres esse affirmat animæ gradus in omni vniuersaque natura. Vnum qui omnes partes corporis quæ viuunt, transit, & non habet sensum, sed tantum ad viuendum valetudinem. Hanc vim in nostro corpore permanere dicit in ossa, vngues, capillos: sicut in mundo arbores sine sensu aluntur & crescunt, & modo quodam suo viuunt. Secundum gradum animæ dicit, in quo sensus est. Hanc vim peruenire in oculos, aures, nares, os, tactum. Tertium gradum animæ esse summum, qui vocatur

*All. Ani
me gra-
dus iuxta
Varronē.*

G

*All. Im-
mutabili-
ter.
al. A ve-
ritate q̄
non ve-
niam, se-
ipsa ple-
rumq; e-
meruit.*

C

Venilia.

H

catum animus, in quo intelligentia præmi-
 net: hoc præter hominē omnes carere mor-
 tales: in qua, quoniam homines Deo viden-
 tur esse similes, hanc partem animæ mundi
 dicit Deum, in nobis autem genium vocari.
 Sic ergo & in anima mundi tres gradus insti-
 tuens, vnam partem eius lapides esse dicit ac-
 ligna: & hanc terram quā videmus, quod non
 H permanat sensus. Aliam vero, quam sensum
 vocat eius, vt æthera. Tertiam porro, quam
 & animam eius nuncupat, quæ, si peruenit in
 astra: eam quoque asserit facere deos, & per
 eam quā in terrā permanat, deam Tellurem:
 quod autem inde permanat in mare, atque
 Oceanum, deum esse Neptunum. Redeat er-
 go ab hac quam theologiam naturalem pu-
 tat, quo velut requiescendi causa, ab his am-
 bagibus atque anfractibus fatigatus egressus
 est. Redeat inquam, redeat ad civilem, hic eū
 adhuc teneo, tantisper de hac ago. Nondum
 dico si terra & lapides nostris sunt ossibus, &
 vnguibus, similes, similiter eos intelligentiam
 non habere, sicut sensu carent. Aut si idcirco
 habere dicuntur ossa, & vngues nostri intelli-
 gentiam, quia in homine sunt, qui habet in-
 telligentiā, tā stultus est qui hos deos in mun-
 do dicit, quam stultus est qui in nobis ossa,
 & vngues homines dicit. Sed hæc cum phi-
 losophis fortassis agenda sunt, nunc autem
 istum adhuc politicum, i. civilem volo. Fieri
 enim potest vt licet in illam naturalis theolo-
 giæ veluti libertatem caput erigere paululū
 voluisse videatur, adhuc tñ hunc librum ver-
 sans, & se in illo versari cogitans: eum etiam
 inde respexerit: & hoc propterea dixerit, ne
 maiores eius, siue alij ciuitates, Tellurem at-
 que Neptunum coluisse inaniter credantur.
 Sed hoc dico, pars animi mundani, quæ per
 terram permeat, sicut vna est terra: cur etiam
 non vnam fecit deam quam dicit esse Tellu-
 rem? Quod si ita fecit, vbi erit Orcus frater
 Iouis atque Neptuni, quem Ditem patrē vo-
 cant? Vbi eius coniunx Proserpina, quæ secū
 dum aliam, in eisdem libris positam opinio-
 nem, non terræ foecunditas, sed pars inferior
 perhibetur? Quod si dicunt animi mundani
 partem cum permeat terræ partem superio-
 rem, Ditem patrem facere Deum: cum vero
 inferiorem Proserpinā deā, Tellus illa quid
 erit? Ita enim totum, quod ipsa erat, in duas
 istas partes deosque diuisum est: vt ipsa tertia,

quæ sit, aut vbi sit, inueniri non possit, nisi
 quis dicat simul istos deos Orcum atque Pro-
 serpinam, vnam deam esse Tellurem: & non
 esse iam tres, sed aut vnam, aut duos, & ta-
 men tres dicuntur, tres habentur, tres colun-
 tur aris suis, delubris suis, sacris suis, simulac-
 chris suis, sacerdotibus suis, & per hæc etiam
 fallacibus prostitutam animam contumpran-
 tibus demonibus suis: Adhuc respondeatur,
 quam partem terræ permeat pars mundani
 animi, vt Deum faciat Tellumonem? Non,
 inquit, sed vna eadem terra habet geminam
 vim, & masculinam quod semina producat, K
 & foeminam quod recipiat, atque nutriat,
 inde à vi foeminea dictam esse Tellurem, à
 vi masculina Tellumonem. Cur ergo Ponti-
 fices, vt ipse indicat, additis quoque alijs duo-
 bus, quatuor dijs faciunt rem diuinam, Tel-
 luri, Tellumoni, Altori, Rusori? De Tellure
 & Tellumone iam dictum est. Altori quare?
 quod ex terra, inquit, aluntur omnia quæ na-
 ta sunt. Rusori quare? quod rufus, inquit,
 cuncta eodem reuoluuntur.

De telluris cognominibus, eorumque signifi-
 cationibus, quæ et si non erant multarū re-
 rum indices, non multorum deorum debue-
 runt firmare opiniones. Cap. XXIII.

D Ebit ergo vna terra propter istam qua-
 ter geminam vim, quatuor habere co-
 gnomina, non quatuor facere Deos, sicut tot
 cognominibus vna Iuppiter, & tot cognomi-
 nibus vna Iuno: in quibus omnibus vis multi-
 plex esse dicitur ad vnum Deum, vel ad vnā deā
 pertinens: non multitudo cognominum deo-
 rum etiam multitudinem faciens. Sed profe-
 cto sicut aliquando etiam ipsas vilissimas se-
 minas earū, quas libidine quæsierunt, tædet L
 pœnitentque turbarum: sic animam vilem factā,
 & immundis spiritibus prostitutam, deos si-
 bi multiplicare, quibus contaminanda pro-
 sterneretur, sicut plurimum libuit, sic aliquā-
 do & piguit. Nam & ipse Varro quasi de ip-
 sa turba verecundatus, vnam deam vult esse
 Tellurem. Eandem, inquit, dicunt matrē ma-
 gnam, quæ tympanum habeat, significari esse
 orbem terræ, quæ turres in capite, oppida quæ se-
 des singantur circa eam, cum omnia moueā-
 tur, ipsam non moueri. Quod Gallos huic
 deæ vt seruarent, fecerunt: significat eos, qui
 semi-

All. Tel-
 luris co-
 gnomina.

femine indigeant terram sequi oportere, in
 ea quippe omnia reperiri. Quod se apud eā
 iactant: precipitur, inquit, qui terram colūt,
 ne sedeāt, semper enim esse quod agāt. Cym-
 balorū sonitus, ferramentorū iactandorū ac
 manuū, & eius rei crepitus in colendo agro
 quid sit, significat quod ferramenta illa erāt:
 ideo ex ere, quod tam antiqui colebant ere,
 ante quam ferrum esset inuentum. Leonē, in-
 quit, adiungunt solum ac māfuetum, vt of-
 fendant esse nullum genus terrę tam remo-
 tum ac vehementer ferum, quod non subijci
 coliq; cōueniat: Deinde adiūgit, & dicit: Tel-
 lurem matrem, & nominibus pluribus, & co-
 gnominibus quod nominarunt, Deos existi-
 matos esse complures. Tellurem, inquit, pu-
 tāt esse Opem, quod opera fiat melior: ma-
 trē, q̄ plurima pariat: magnā, q̄ cibū pariat:
 Proterpinam, quod ex ea proserpant fruges:
 Vestam, quod vestiatur herbis: Sic alias deas,
 inquit, non absurde ad hanc reuocant. Si
 ergo vna dea est, quę quidem consulta veritate
 nec ipsa est, interim quid itur in multas?
 Vnius sint ista multa nomina, non tam Deę
 multę quam nomina: Sed errantium maio-
 rum autoritas deprimit & eundem Varro-
 nem post hanc sententiam trepidare com-
 pellit. Adiungit enim & dicit: Cum q̄bus opi-
 nio maiorū de his deabus, quod plures eas
 putarunt esse, non pugnat. Quomodo nō pu-
 gnat, cum valde aliud sit vnā deam nomina
 habere multa, aliud eē deas multas? Sed pōt,
 inquit, fieri: vt eadē res & vna sit, & in ea quę
 dam res sint plures. Concedo, in vno hoīe
 esse res plures, nunquid ideo & homines plu-
 res? Sic in vna dea esse res plures, nūquid iō
 & deas plures? Verum sicut volunt, diuidāt,
 consent, multiplicēt, replicēt, implicēt. Hęc
 sunt Telluris, & matris magnę præclara my-
 steria, vnde omnia referuntur ad mortalia ie-
 mina, & exercendā agriculturā. Itanē ad hęc
 relata, & hunc sinē habentia tympanū tur-
 res: Galli iactatio insana membrorum, cre-
 pitus cymbalorum confictio leonū vitā cui-
 quam pollicentur æternam? Itanē propterea
 Galli abscisi huic magnę deę seruiunt? vt si-
 gnificent qui femine indigeant, terram sequi
 oportere: quasi non eos ipse potius seruitus
 femine faciat indigere? Vtrū enim sequendo
 hanc deā, cū indigeant semen acquirant: an
 potius se quando hanc deam, cū habeant se-

men amittant? hoc interpretari est, an detesta-
 ri? Nec attenditur quantū maligni demones
 præualuerint, qui nec aliqua magna his sa-
 cris polliceri ausi sunt, & tā crudelia exige-
 re potuerunt. Si dea terra non esset, manus ei
 homines operando inferrent, vt femina con-
 sequeretur per illā, non etiam sibi seuiendo,
 vt femina perderent propter illam. Si dea nō
 esset, ita fecunda fieret manibus alienis, vt nō
 cogeret hominem sterile fieri manibus suis.
 Iam quod in liberi sacris honesta matrona
 pudenda virilia coronabat, spectate multitu-
 dine: vbi rubēs & sudans, si est vlla frons in
 hominibus, adstabat forficā & maritus, & q̄
 in celebratione nuptiarū, super Priapi scapū
 noua nupta sedere iubebatur, longe cōtepti-
 liora atq; confusibiliora sunt præ ista turpi-
 tudine crudelissima, vel crudelitate turpissi-
 ma. Ibi demoniaci * artibus sic vterq; lexus
 illuditur, vt neuter suo vulnere perimatur.
 Ibi fascinatio timetur agrorū, hic membro-
 rum amputatio non timetur. Ibi sic dehonestatur
 nouę nuptę verecūdia, vt non solum fecunditas,
 sed nec virginitas adimatur, hic ita amputatur
 virilitas, vt nec conuertatur in
 femina, nec vir relinquatur.

Quam interpretationem de abscissione A-
 tys Gręcorum sapientium doctrina repe-
 rerit. Cap. X x V.

ET Atys ille non est cōmemoratus, nec
 eius ab isto interpretario requisita est, in
 cuius dilectionis memoriā Gallus abscidit.
 Sed docti Gręci atq; sapientes nequaquā rationē,
 tā sanctā atq; prælarā tacuerūt. Propter
 vernalē quippe faciē terrę, q̄ ceteris tēporibus
 est pulchrior, Porphyrius Philosophus nobilis
 Atym flores significare perhibuit: & ideo
 abscisum, quia flos decidit ante fructū. Nō ergo
 ipsum hominē, vel quasi hominē q̄ vocatus
 est Atys sed virilia eius flori cōparauerūt.
 Ipsa quippe illo viuente deciderūt, immo
 vero nō deciderūt, neq; decerpta, sed plane
 discerpta sūt. Nec illo flore amisso, quō post
 ea fructus, sed potius sterilitas cōsecuta ē. Quid
 ergo ipse reliquus, & quicquid remāsit abscisio,
 quod eo significari dicit? Quo refertur? Quę in
 terpretatio inde profertur? An hæc frustra
 moliēdo nihilq; inueniēdo piudētillud potius
 esse credendū, quod de homine cura-

to fama iactavit: literisq; mādatū est: Merito huic aduersatus est Varro nosfer, neq; hoc dicere voluit: nō. n. hoīem doctissimum latuit.

De turpitudine sacrorum matris magnæ.

Cap. XXVI.

I Temq; de mollibus eidem matri magnæ contra oēm virorumq; verecūdiam consecratis, qui vsq; hesternum diem madidis capillis, facie dealbata, fluentibus membris, incessu femineo per plateas vicos que Charthaginis, etiā à populis vnde turpiter viuerent, exihebant: nihil Varro dicere voluit, nec vspiciā me legisse cōmemini. Defecit interpretatio, erubuit ratio, conticuit oratio, Vicit matris magnæ oēs Deos filios non numinis magnitudo, sed criminis. Huic mōstro nec monitruositas sani cōparatur. Ille in simulachris habebat solam deformitatem ista in sacris deformē crudelitātē: Illi membra in lapidibus addita, hæc in hominibus perdita. Hoc dedecus tot Iouis ipsius vitia, & tanta stupra non vincunt. Ille inter femineas corruptelas vno Ganimedee cælū infamavit, ista tot mollibus profectis & publicis & inquinavit terram, & cælo fecit iniuriam. Saturnū fortasse possemus huic in isto genere turpissimæ crudelitatis siue conferre, siue præferre, qui patrē castrasse perhibetur: sed in Saturni sacris homines alienis manibus potius occidi, quā suis abscidi potuerūt. De uorauit ille filios suos, vt poetæ ferunt: & phisici ex hoc interpretantur, quod volūt, vt autē historia prodit, necauit. Sed quod ei Pēni suos filios sacrificauerunt, non receperē Romani. At vero ista magna deorum mater etiam Romanis templis castratos intulit, atq; istā scititiam moremq; seruauit creditā vires adiuuare Romanorū execādo virilia virorū, Quid sunt ad hoc malū Mercurij furta, Veneris lasciuia, stupra & turpitudines ceterorū, q̄ proferemus de libris, nisi quoti die cātarentur, & saltarent in theatris? Sed hæc quid sunt ad tm̄ malū, cuius magnitudo magnæ matri tantūmodo competeat, præsertim q̄ illa dicuntur à poetis esse cōficta: qua si poetæ id ēt finxerint, quod ea sint dijs grata & accepta? Vt ergo cātarent vel scriberentur, audacia fuit, vel petulantia poetarum. Vt vero diuinis rebus & honoribus eidem im-

perantibus & extorquentibus numinibus ad derentur, quid est nisi crimē deorū, immo vero confessio dēmoniorū, & deceptio miserorū? Verū illud quod de abscisorum consecratione mater deorū coli meruit, nō poetæ confinxerūt, sed horrere magis quā canere maluerūt. His ne dijs selectis quisquā consecrandus est, vt post mortem viuat bene, quibus consecratis ante mortē honeste nō potuit viuere, tam fēdis superstitionibus subditus, & immundis dēmonibus obligatus? Sed hæc omnia, inquit, referuntur ad mundum: videat ne potius ad immūdū. Cui enim hic mundus est Deus, nec animo religiosus existit, nec honestus viuet ille, nec mundus. Nos autem animum querimus, qui vera religione confusus: non tanquā Deū suū adoret mūdū, sed tanquā Dei opus propter Deū laudet mūdū, & mundanis sordibus expiatus, mundus perueniat ad Deū, qui condidit mūdum, istos vero selectos Deos videmus quidem clarius innotescere quam ceteros: non tamen vt eorum illustrarentur merita, sed ne occultarentur opprobria, vnde magis eos homines fuisse credibile est: sicut nō solū poetice literæ, verū etiā historice tradiderunt. Nā quod Virg. ait: Primus ab æthereo venit Saturnus Olympo, Arma Iouis fugiens & regnis exil ademptis. Et quæ ad hanc rem pertinentia subsequuntur, totam de hoc Euhemerus pādīt historiam, quā Ennius in Latinum vertit eloquiū. Vnde quia plurima posuerunt, qui contra huiusmodi errores ante nos Græco sermone, vel Latino scripserunt, non in eo mihi placuit immorari.

De phisilogorū figmentis, qui nec verā diuinitatem colunt, nec eo cultu quo colenda est vera diuinitas. Cap. XXVII.

I Plurimas phisilogias cū considero, quibus docti & acuti hoīes has res humanas conantur euertere in res diuinas: nihil video nisi ad tēporalia terrēnaq; opera naturamq; corporeā: vel etiā si inuisibilē, tamen mutabilem: potuisse reuocari, quod nullo mō. est verus Deus. Hoc autē si saltē religiositas congruis significationibus ageretur, esset quidē dolēdū, non his verū Deū annunciari, atq; prædicari: tamen aliquo modo ferendum tā fēda & turpia nō fieri: nec iuberi. At nunc cū

pro

Al. Ab.
scisorū cū
seccatio.

Aene. 8.

K

B

pro Deo vero, quo solo anima se inhabitare fit scilicet, nefas sit colere aut corp^o aut animam: quanto magis nephariū est ista sic colere, vt nec salutē, nec decus humanum corpus aut anima colentis obtineat. Quamobrē si tēplo, si sacerdote, si sacrificio, q̄ Deo vero debetur, colatur aliquod elementum mundi, vel creatus aliquis spiritus, et si non immundus & malus, non ideo est malum, quia illa mala sunt quib. colitur, sed quia illa sunt talia, quibus solus ille colendus sit, cui talis cultus seruitusq; debetur. Si autē stoliditate vel monstrositate simulachrorū, sacrificijs homicidiorū, coronatione viriliū pudendorū, mercede stuprorum, sectione membrorū, abscissione genitalium, consecratione molliū, festis impurorū obscenorumq; ludorum, vnū verum Deum, i. omnis animæ corporisque creatorem colere se quisq; contendat: non ideo peccat, quia non est colendus, quē colit, sed quia colendū, non vt colendus est, colit. Qui vero & rebus talibus, i. turpibus & scelestis & non Deū verum, i. animæ corporisq; factorem: sed creaturā quamuis non vitiosam colit, siue illa sit anima, siue corpus, siue aīa simul & corpus, bis peccat in Deū, q̄ & pro ipso colit, q̄ non est ipse: & talibus rebus colit, qualib. nec ipse colendus est, nec non ipse, sed hi quonam modo, i. quam turpiter nephariēq; coluerint in promptu est. Quid autem, vel quos coluerint esse obscurum, nisi eorū testaretur historia: ea ipsa quæ fēda & turpia consistuntur numinib. terribiliter exigentibus reddita. Vnde remotis constat ambagibus, nepharios Dēmones atq; immundissimos spiritus, ac omni ciuili theologia in visendis stolidis imaginibus, & per eas possidendis etiam stultis cordibus inuitatos.

Quod doctrina Varronis de theologia ī nulla sibi parte concordet. Cap. XXVIII.

B Vid igitur valet q̄ uir doctissimus & acutissimus Varro velut subtili disputatione hos omnes deos in cęlum & terram redigere ac referre conatur, & non potest? Fluunt, de manib. resiliunt, labuntur, & decidunt. Dicitur. n. de foeminis, hoc est, de deabus: qm̄, inquit, vt in primo libro dixi de locis, duo sunt principia Deorū animaduersa de cœlo & terra, a quo dij partim dñr cœle-

stes, partim terrestres: vt in superiorib. initiū fecimus a cœlo, cum diximus de Iano, quē alij cœlum, alij dixerūt esse mundum: sic de foeminis initiū scribēdi fecimus a tellure. Sentio quantam molestiam tale ac tantum patiatur ingenium. Ducitur. n. quadam ratione verisimili, cœlum esse q̄ faciat, terram quæ patiatur: & ideo illi masculinam vim tribuit huic foemininam: & non attēdit eum potius esse, qui hæc facit, qui utrumque fecit. Hinc etiam Samothracum nobilia mysteria in superiore libro sic interpretatur, eaque se quæ nec suis nota sunt scribendo expositorum, eisq; misurum quasi religiosissime pollicetur. Dicit. n. se ibi multis indicijs collegisse in simulachris, aliud significare cœlū, aliud terram, aliud exempla rerum, quas Plato appellat ideas: cœlum Iouem, terram Iunonem, ideas Mineruam vult intelligi. Cœlum a quo fiat aliquid: terram de qua fiat: exemplum, secundum quod fiat. Qua in re omitto dicere, quod Plato illas ideas tantam vim habere dicit, ut secundum eas non cœlum aliquid fecerit, sed etiam cœlum factū sit. Hoc dico istū in libro selectorum Deorum rationem illam trium Deorum, quibus quasi cuncta complexus est perdidisse. Cœlo. n. tribuit masculos Deos, foeminas terræ. Inter quas posuit Mineruam, quam supra ipsum cœlum anteposuerat. Deinde masculus deus Neptunus in mari est, q̄ ad terram potius quam ad cœlū pertinet. Dis pater postremo, q̄ Græce *παιούταω* dicitur, etiam ipse masculus frater ambarum terrenus Deus esse perhibetur, superiorē terram tenens, in inferiore habens Proserpinam coniugem. Quō ergo Deos in cœlo, deas in terra esse perhibent, qui rursus deas ad terram, deos ad cœlū referre conantur? Quid solidū, quid cōstans, quid sobriū, quid definitum habet hæc disputatio? Illa autē est tellus initiū deorum, mater, s. magna, apud q̄ mollium & abscissorum seseq; secantiū atq; iactantiū insana perstrepat turpitudine. Quid est ergo q̄ dñr, caput deorū Ianus, caput deorum tellus: nec ibi facit vnū caput error, nec hic sanum furor? Cur hæc frustra referre nituntur ad mundū, * quasi possit pro Deo uero mundus, uel opus pro factore coli? Et tñ eos, nec hoc posse ueritas aperta conuincit. Referāt hæc potius ad hoies mortuos, & ad dēmones pessimos, & nulla qō remanebit.

Quod

Al. l. qd
si pos-
set, pro uero
Deo
mundum
nemo pius
coleret.

Quod omnia quæ physiologi ad mundū par-
tesq; ipsius retulerunt, ad vnum verū Deū
referre debuerunt. Cap. XXIX.

NAmque omnia quæ ab eis ex istorum
deorum theologia velut physicis ratio-
nibus referuntur ad mundum, quam sine vl-
lo scrupulo sacrilegæ opinionis Deo potius
vero qui fecit mūdum, omnis animæ & om-
nis corporis conditori tribuantur, aduertamus
hoc modo: Nos Deum colimus, non cę-
lum & terram, quibus duabus partibus mun-
dus hic constat. nec animam vel animas per-
viuentia * quæcunque diffusas, sed Deū qui
fecit cœlum & terram, & omnia quæ in eis
sunt. Qui fecit omnem animam, siue quocun-
que modo viuentem, & sensus & rationis ex-
pertem: siue etiam sentientem, siue etiam in-
telligentem. Et vt iam incipiam illa vnus &
veri Dei opera percurrere, propter quæ isti
sibi dum quasi honeste conātur sacramenta
turpissima & scelestissima interpretari, deos
multos falsosq; fecerunt. Illum Deum colimus
qui naturis à se creatis & subsistendi, &
mouendi initia finesq; constituit, qui rerum
causas habet, nouit atq; disponit: qui vim le-
minum condidit: qui rationalem animam, q̄
dicitur animus, quibus voluit viuentibus in-
didit: qui sermonis facultatem vsuq; dona-
uit: qui munus futura dicēdi, quibus placuit
spiritibus impartiuit: & per quos placet ma-
las valetudines pellit: qui bellorum quoque
ipsorum cum sic emendandum & castigand-
um est genus humanum, exordijs, progressi-
bus, finibusq; moderatur. Qui huius mundi
ignem vehementissimum & violentissimū
pro immensæ naturæ tēperamento, & crea-
uit, & regit: qui vniuersarum aquarum crea-
tor, & gubernator est: qui Solem fecit corpo-
ralium clarissimum luminum, eiq; vim con-
gruam & motum dedit. Qui ipsis etiam in-
feris dominationem suam potestatemq; nō
subtrahit: qui semina & alimenta mortaliū,
siue arida, siue liquida naturis competentib.
attributa substituit. Qui terram fundauit at-
que fœcundat: qui fructus eius animalibus,
hominibusq; largitur: qui causas non solū
principales, sed etiam subsequentes nouit,
atque ordinat: qui Lunæ statuit motum suū:
qui vias cœlestes atque terrestres locorum
mutationibus præbet. Qui humanis ingenijs,

quæ creauit, etiam scientias artium variatū,
ad adiuuandam vitam, naturamq; conces-
sit. Qui coniunctionem maris & fœminæ ad
adiutorium propagandæ prolis instituit: qui
hominum cœtibus, quem focus & lumini-
bus adhiberēt, ad facillimos vsus munus ter-
reni ignis indulsit. Ista sunt certe quæ dijs se-
lectis, nescio per quas physicas interpreta-
tiones, vir acutissimus atq; doctissimus Var-
ro, siue quæ aliunde accepit, siue quæ ipse
coniecit, distribuere laborauit.

Qua pietate discernatur à creaturis creator,
ne pro vno tot dij colātur, quot sunt ope-
ra vnus authoris. Cap. XXX.

HAec autem facit, atque agit vnus verus
Deus. Sed sicut idem Deus vbiq; totus,
nullis inclusus locis, nullis vinculis alligatus
in nullas partes sectilis, ex nulla parte muta-
bilis, implens cœlū & terrā præsentē poten-
tia, nō * absente natura. Sic itaq; administrat
omnia quæ creauit, vt et ipsa proprios exer-
cere, & agere motus finat. Quamuis. n. nihil
esse possit sine ipso, non tñ sunt vlla, q̄ ipse.
Agit autem multa, etiam per angelos, sed nō
nisi ex seipso beatificat angelos. Ita quamuis
propter aliquas causas hominibus angelos
mittat: non tamen ex angelis homines, sed ex
seipso, sicut angelos beatificat. Ab hoc vno
& vero Deo, vitam speramus æternam.

Quibus propriè beneficijs Dei, excepta ge-
nerali largitate, sectatores veritatis vtan-
tur. Cap. XXXI.

HAbemus enim ab illo præter huiusce-
modi beneficia, quæ ex hac, de qua nō
nulla diximus, administratione naturæ bonis
malisque largitur, magnum, & bonorū pro-
prium magnæ dilectionis indicium. Quan-
quam enim, quod sumus: quod viuimus, q̄
cœlum terramq; conspiciamus, quod habe-
mus mentem atque rationem, qua eum ip-
sum, qui hæc omnia condidit, inquiramus,
nequaquam valeamus actioni sufficere gra-
tiarum, tamē quod nos oeratos, obrutosq;
peccatis, & à contemplatione suæ lucis auer-
sos, ac tenebrarum, idest, iniquitatis dilectio-
ne cęcatos, non omnino deseruit. Misitque
nobis verbum suū, qui est eius vnicus filius,
quo

Al. l. que
que.

Pf. 145.

Al. l. veri
Dei opera

Al. l. indi
gente.

Al. l. an-
geli.

Al. l. In
Christo
omnia cō-
pleta.

Al. l. Gen-
tium dij de-
mones.

quo pro nobis in assumpta carne nato, atq; passo, quanti hominē penderet nosceremus, atq; illo sacrificio singulari à peccatis omnibus mundaremur eiusq; spiritu in cordibus nostris dilectione diffusa, omnibus difficultatibus superatis in aeternā dulcedinem veniremus. Quæ corda, quot linguæ ad agendas ei gratias satis esse contenderint?

M Quod sacramentum redemptionis Christi, nullis retro temporibus defuerit, semper que sit diuersis significationibus prædicatum. Cap. XXXII.

Hoc mysterium vitæ aeternæ iam inde ab exordio generis humani per quædā signa & sacramenta temporibus congrua, quibus oportuit per angelos prædicatum est. Deinde populus Hebræus in vnam quædam Rempublicam, quæ hoc sacramentum ageret, congregatus est, vbi per quosdam scientes, per quosdā nescientes, id quod ex aduentu Christi vsq; nunc, & deinceps agitur, prænunciaretur esse venturū. Sparsa etiam post eadem gente per gentes propter testimonium scripturarum, quibus aeterna salus in Christo futura prædicta est. Omnes enim non solum prophetiæ, quæ in verbis sunt: nec tantum præcepta vitæ quæ mores pietatemque conformant, atque illis literis continentur sacra sacerdotia, tabernaculum, siue templum, altaria, sacrificia, ceremoniæ, dies festi & quicquid aliud ad eam seruitutem pertinet, quæ Deo debetur, & Græcè proprie latrā dicitur, ea signficata & prænunciata sunt, quæ propter æternam vitam fidelium in Christo & impleta credimus, & impleri cernimus, & implenda confidimus.

Quod per solam Christianam religionem manifestari potuerit fallacia spirituum malignorum de hominum errore grandentium. Cap. XXXIII.

Per hanc ergo religionem vnam & veram, potuit aperiri Deos gentium esse immundissimos demones, sub defunctorum occasionibus, animarum, vel creaturarum specie mundanarum Deos se putari cupientes, & quasi diuinis honoribus eisdemque sce-

lestis ac turpibus rebus superba impuritate lætantes, atq; ad verum Deum conversionē humanis animis inuidentes, Ex quorū immanissimo & impijssimo dñatu homo liberatur, cū credit in eum, qui præbuit ad exurgēdū tantæ humilitatis exemplū, quanta illi superbia ceciderunt. Hinc sunt non solum illi, de quibus multa iam diximus: & alij atq; alij similes ceterarum gentium atq; terrarū, sed etiā hi, de quibus nunc agimus tanquam in Senatu deorum selecti: sed planè selecti notabilitate criminum, nō dignitate virtutum. Quorum sacra Varro, dum quasi ad naturales rationes referre conatur, quærens honestare res turpes, quomodo his quadret, & cōsonet, non potest inuenire: quoniam nō sunt ipsæ illorum sacrorū causæ, quas putat, vel potius vult putare. Nā si non solum ipsæ, verum etiā quælibet alię vitium generis essent, quāuis nihil ad Deum vitiumq; aeternam: quæ in religione quaerenda est, pertinent: tamen qualicunq; de rerū reddita ratione, aliquantulū mitigarent offensionem, quam non intellecta in sacris aliqua velut turpitudine aut absurditas fecerat: sicut in quibusdam theatrorum fabulis vel delubrorum mysterijs facere idem Varro conatus est. Vbi non theatra delubrorum similitudine absoluit, sed theatrorum similitudine delubra damnauit: tamen utcunq; conatus est, vt sensum horribilibus rebus offensum, velut naturalium causarum ratione reddita, deliniret.

De libris Numæ Pompilij, quos Senatus, ne sacrorum causæ quales in eis habebantur innotescerent, iussit incendi. **R**
Cap. XXXIIII.

Sed contra inuenimus sicut ipse vir doctissimus prodidit de Numæ Pompilij libris redditas sacrorum causas, nullo modo potuisse tolerari: nec dignas habitas, quæ nō solum lectæ innotescerēt religiosis, sed saltē scriptæ racōderēt in tenebris. Iā, n. dicā, quod in tertio huius operis libro, me suo loco dicturū esse promiserā. Nam sicut apud eundē Varronem legitur in libro de cultu deorum: Terentius quidā, cū * haberet ad Ianiculū fundū & bubulcus eius iuxta sepulchrū Numæ Pompilij traiciens aratrum, eruisset ex terra libros eius, vbi sacrorum institutorū scriptæ

Al. l. in di gent.

Al. l. in vbi.

Al. l. in Christo omnia cōpleta.

K

Al. l. Gen vii dii demones.

Cap. 9.

Al. l. aratret.

ptæ

ptę erant causę in urbem pertulit ad pręto- rem. At ille cum inspexisset principia, rę tan tam detulit ad sęnatum. Vbi cum primores quasdā causas legissent, cur quidq; in sacris fuerit institutum. Numę mortuo, Sęnatus af fensus est,* eosq; libros tanquā religiosi pa- tres conscripti, prętor vt cōbureret censue- runt. Credat quisq; quod putat, immo vero dicat quod dicendū suggererit vesana con- tentio quilibet tantę impietatis defensor e- gregius. Me admonere sufficiat, sacrorū cau- las, a rege Pōpilio Romanorū sacrorū insti- tutōre conscriptas, nec populo, nec sęnatui, nec saltę ipsis sacerdotibus innotescere de- buisse, ipsum. Numam Pompiliū curiositate illicita, ad ea dęmonum peruenisse secreta q̄ ipse quidem scriberet, vt haberet vnde legē- do cōmoneretur. Sed ea tamen cū rex esset, qui minime quenquam metueret, nec doce- re aliquem, nec delędo, nec quoquo modo consumendo perdere, auderet: ita q̄ scire ne minem voluit, ne homines nefaria doceret: violare autę timuit, ne dęmones iratos habe- ret: obruit, vbi tutum putauit, sepulchro suo propinquare aratrū posse nō credens. Sęna- tus autę cum religiones formidaret damnare maiorum, & ideo Numę assentire cogeref. illos tñ libros tam perniciosos esse iudica- uit: vt nec obrui rursus iuberet, ne humana curiositas multo vehementius, rę iā perditā quęreret, sed flammis aboleri nefanda moni- męta: vt quia iā necesse existimabāt sacra il- la facere, tolerabilibus erraretur, causis eorū ignoratis, quam cognitis ciuitas turbaretur.

De hydromantia, per quam Numa, visis qui- busdā dęmonum imaginibus ludifi- cabatur. Cap. XXXV.

NAm & ipse Numa ad quem nullus Dei Propheta venerat, nullus sanctus angę- lus mittebatur, hydromantiam facere com- pulsus est: vt in aqua videret imagines deo- rum, vel potius ludificationes dęmonum, a quibus audiret, quid in sacris constituere, at- que obseruare deberet. Quod genus diuina- tionis, idem Varro a Persis dicit illatū: quo & ipsum Numam, & postea Pythagoram Phi- losophum vsum fuisse commemorat: sibi adhibito sanguine etiam inferos perhibet su- scitari: & *νεκρομαντία* Gręcę dicit vocari.

Quę siue hydromantia, siue necromantia dicatur, idipsum est, vbi videntur mortui di- uinare. Quibus hęc artibus fiant, ipsi vide- rint. Nolo enim dicere has artes etiam ante nostri saluatoris aduentum in ipsis ciuitatibus gentium legibus solere prohiberi, & pęna se- uerissima vindicari. Nolo inquā hoc dicere: fortassis enim talia tunc licebant. His tamen artibus didicit sacra illa Pompilius, quorū sacrorū facta prodidit, causas obruit: ita ti- muit, & ipse q̄ didicit, quarū causarū pro- ditos libros Sęnatus incendit. Quid mihi er- go Varro illorū sacrorum alias, nescio quas causas velut phycas interpretatur: quales, si libri illa habuissent, non vtiq; arsisent: aut & istos Varronis ad Cęsarem Pontificę scri- ptos, atq; æditos, patres conscripti similiter incendissent? Quod ergo aquam egresserit, id est, exportauerit Numa Pompilius, vnde hy- dromantiā faceret, ideo nympham Aegeriā coniugę dicitur habuisse, quemadmodū in supradictō libro Varronis exponitur. Ita. n. solent res gestę aspersione mendaciorum in fabulas verti. In illa igitur hydromantia cu- riosissimus ille rex Ro. & sacra didicit, quę in libris suis Pontifices haberent: & eorum causas, quas pręter se neminem scire voluit. Itaque eas seorsum scriptas secum quodam- modo mori fecit quando ita subtrahendas hominū notitię, sepeliendasq; curauit. Aut ergo dęmonū illic tam fordidię, & noxię cu- piditates erant conscriptę, vt ex his tota theo- logia ciuiliis etiam apud tales homines ex- crabilis appareret, qui tā multa in ipsis sacris erubescenda susceperant: aut illi omnes ni- hil aliud quā homines mortui prodebantur, quos tā proluxa temporis vetustate ferē om- nes populi gentium Deos immortales esse crediderant, cū & talibus sacris ijdē illi dę- mones oblectarentur, q̄ se colendos pro ip- sis mortuis, quos Deos putari fecerant, qui- busdā fallaciū miraculorum attestationibus supponebant. Sed occulta Dei vera prouidē- tia factū est, vt & Pompilio amico suo illis * cōglutinati artibus, quibus hydromantia fie- ri potuit, cuncta illa confiteri permitteren- tur: & tamen & moriturus incenderet ea po- tius q̄ obrueret, admonere non permitteren- tur: qui ne innotescerent, nec aratro quo sūt eruta oblitere potuerunt, nec stylo Varro- nis, quo ea quę de hac re gesta sunt, in no- stram

Al. l. Reli-
giosos li-
bros.

E

H

Al. l. De-
mones ve-
ra religio-
ne vincit
imr.

Philoso-
phi a.
Ioan. 1.

Al. l. Hi-
droman-
tia.

Al. l. Pō-
pilius quō
Romano-
rū sacro-
rū fuerit
institui-
tor.

Al. l. con-
ciliati.

B

stram memoriã peruenerunt. Non enim pos-
sunt q̄ non sinuntur efficere. Sinunt autẽ al-
to Dei summi iustit̄e iudicio pro meritis
eorum: quos ab eis vel affligi tantum, vel et-
tiam subijci, ac decipi iustũ est. Quã vero
perniciose, vel à cultu verã diuinitatis alie-
nẽ illã literẽ iudicatẽ sint, hinc intelligi po-
teit, quod eas maluit Senatus incendere, quas
Pompilius occultauit, quam timere quod ti-
muit, qui hoc audere non potuit. Qui ergo
nec s̄licem in futuro vitam, nec modo ha-
bere vult piã talibus sacris mortem non
quãrat æternã. Qui autem cum malignis
demonibus non vult habere societatem, su-
perstitionem, qua coluntur noxiam, perti-
mescat, & verã religionem, qua produn-
tur & vincuntur agnoscat.

al. l. De-
mones: ve-
ra religio
ne vincit
itur.

D. AVRELI AVGVSTINI
Episcopi de Ciuitate Dei, ad
Marcellinum.

LIBER OCTAVVS.

De questione naturalis theologiã cum phi-
losophis excellentioris scientiã dif-
cultiã. Cap. I.

Vnc intentiore nobis opus est
animo multo, quã erat in su-
periorũ solutione quẽstionũ,
& explicatione librorum. De
theologia quippe, quã natura
lẽ vocant: non cum quibuslibet hominibus:
nõ enim fabulosa est, vel ciuilis, hoc est, vel
theatrica, vel vrbana, quarum altera iactat
deorũ crimina, altera indicat eorum deside-
ria criminosa, ac per hoc malignorũ po-
tius demonum, quã deorum, sed cum philo-
sophis est habenda collatio: quorum ipsum
nomen si Latine interpretetur, amorem sa-
piẽtiã profitetur. Porro si sapientia Deus est
per quem facta sunt omnia, sicut diuina au-
thoritas veritasq; monstrauit, verus philoso-
phus est amator Dei. Sed quia res ipsa, cuius
hoc nomen est: non est in omnibus, qui hoc
nõmine gloriantur. neq; enim continuo ve-
rã sapientiã sunt amatores, quicunq; appel-
lãtur philosophi, profecto ex omnibus quo-
rum sententias ex literis nosse potuimus, eli-
gendi sunt, cum quibus non indigne quẽstio

Philoso-
phi. s.
Ioan. 1.

B

ista tractetur. Neque enim hoc opere omnes
omnium philosophorum vanas opiniones
refutare suscepi, sed eas tantum quã ad theo-
logiam pertinent, quo verbo Græco signifi-
cari intelligimus de diuinitate rationem siue
sermonẽ nec eas omnium, sed eorum tantũ,
qui cum & esse diuinitatem & humana cura
re consentiant, non tũ sufficere vnus inco-
mutabilis Dei cultum ad vitam adipiscendã
etiam post mortẽ beatã, sed ab illo sanẽ mul-
tos vnã conditos atq; institutos, ob eã cau-
sam colendos putant. Hi etiam iam Varro-
nis opinionem veritatis propinquitate tran-
scendunt. Si quidem ille totam Theologiam
naturalem vsque ad mundum istum, vel eius
animam extẽdere potuit, isti vero supra om-
nem animã naturam consentunt Deum, qui
non solum mundum istum visibilem, qui
sẽpe celi & terrã nomine nuncupãt, sed om-
nem etiam omnino animam fecerit. Et qui
rationalem & intellectualem, cuius generis
anima humana est, participationẽ sui lumi-
nis incommutabilis & incorporei beatam fa-
cit. Hos Philosophos Platonicos appellatos
à Platone doctore vocabulo deriuato, nul-
lus qui hæc vel tenuiter audiuit, ignorat.

De duobus philosophorum generibus, id-
est, Italico & Ionico, eorumq; autho-
ribus. Cap. II.

DE hoc igitur Platone, quẽ necessaria p̄-
senti quẽstioni existimo breuiter attingam,
prius illos commemorans, qui cum in
eodẽ genere literarum tempore præcesserunt.
Quãtum enim attinet, ad literas Græcas, quẽ
lingua inter ceteras gentiũ clarior habetur,
duo philosophorum genera traduntur: vnũ
Italicũ ex ea parte Italiã, quẽ quondam ma-
gna Græcia nuncupatur est: alterum Ionicũ,
in eis terris, vbi & nunc Græcia nuncupatur.
Italicum genus authorem habuit Pythagorã
Samium, à quo etiam serunt ipsum philoso-
phiẽ nomẽ exortum. Nam cum antea sapien-
tes appellarentur, qui modo quodam lauda-
bilis vitẽ alijs præstare videbantur: iste inter
rogatus quid profiteret, philosophũ se esse
respõdit, idest, studiosum, vel amatorem sa-
piẽtiã: quoniam sapientem profiteri, arro-
gantissimum videbatur. Ionici vero generis
princeps fuit Thales Milesius, vnus illorum
Aug. Tomus Quintus. I septem

al. l. Ita-
licum ge-
nus Phi-
losophorũ

al. l. Ioni-
ci genus
phil.

al. l. con-
ciliati.

septē qui appellati sunt sapientes. Sed illi sex
vita genere distinguebant, & quibusdā præ-
ceptis, ad bene viuendū accommodatis. Iste
autē Thales vt successores ēt propagaret, rerū
naturā scrutatus, suasq; disputationes literis
mandans, eminuit: maximeq; admirabilis ex-
stitit, quod astrologiā numeris comprehēsis,
defectus Solis & Lunę etiā prædicere potuit.
Aquam tñ putavit rerum esse principiū: &
G hinc omnia elemēta mundi ipsūmq; mun-
dū, & quæ in eo gignūtur, existere. Nihil autē
huic operi, q̄ mundo cōsiderato, tā admi-
rabile aspiciamus, ex diurda mente præposuit.
Huic successit Anaximander, eius auditor:
mutavitq; de rerū natura opinionē. Non. n.
ex vna re, sicut Thales ex humore, sed ex suis
proprijs, quasq; res nasci putavit. quę rerum
principia, singularū esse credidit infinita: &
innumerabiles mūdus gignere: & quæcunq;
in eis oriuntur, eosq; mundos modo dissol-
ui, modo iterū gigni, existimavit, quāta quis
quę ætate sua manere potuerit: nec ipse ali-
quid diuinæ menti, in his rerū operibus tri-
buens. Iste Anaximenes discipulū, & succes-
sorē reliquit: qui omnes rerum causas infini-
to aeri dedit: nec Deos negavit: aut tacuit: nō
tñ ab ipsis aerē factū, sed ipsos ex aere ortos
credidit: Anaxagoras vero eius auditor, ha-
rū rerū omniū, quas videmus effectorem, di-
uinū animū sensit: & dixit ex infinita mate-
ria, quæ constaret, dissimilibus inter se parti-
culis rerū omniū generā pro modulis & spe-
ciebus proprijs singula fieri, sed animo faciē-
te diuino. Diogenes quoq; Anaximenes alter
auditor, aerē, quidē dixit, rerū esse materiā,
de qua omnia fierent: sed eū esse cōpotē diui-
næ rationis, sine qua nihil ex eo fieri posset.
Anaxagorę successit auditor eius Archelaus:
etiam ipse de particulis inter se dissimilibus,
H quibus singula quæq; fierēt, ita omnia con-
stare putavit, vt in esse etiā mētē diceret, quę
corpora dissimilia, i. illas particulas cōiūgē-
do & discipando ageret oīa. Socrates huius
discipulus fuisse perhibetur, magister Plato-
nis, p̄ quem breuiter cuncta ista recolui.

De Socratica disciplina. Cap. III.

Socrates ergo primus vniuersam philo-
sophiam ad corrigendos, cōponendosq;
mores flexisse memoratur: cum ante illum

omnes magis physicis, idest, naturalibus re-
bus perscrutandis operam maximam impen-
derint. Non mihi autem videtur posse ad li-
quidū colligi, vtrū Socrates, vt hoc faceret,
tædio rerū obscurarū, & incertarū ad aliqd
approbatū & certū reperiedū animū inten-
derit: quod esset beatę vitę necessariū: p̄pter
quā * vnā omniū philosophorū inuigilasse
ac laborasse videtur industria. An vero, sicut
de illo quidā beneuolentius suspicantur, no-
lebat immundos terrenis cupiditatibus ani-
mos se extendere in diuina conari: quando-
quidē ab eis causas rerū videbat inquire, quas
primas atq; summas, non nisi in vnus veri
ac summi voluntate esse credebat. Vnde non
eas putabat nisi mundata mētē posse cōpre-
hendi: & ideo purgandę bonis moribus
vitę censebat instādū, vt deprimētibus libi-
dinibus exoneratus animus, naturali vigore
in æterna se attoleret, naturāq; incorporei &
incōmutabilis luminis, vbi causā omniū fa-
ctarū naturarū stabiliter viuūt: intelligētē pur-
ritate cōspiceret. Constat eū tñ imperitorum
stultitiam scire se aliquid opinantiū, ēt in ip-
sis moralibus quęstionibus, quo totū animū
intendisse videbatur, vel confessa ignorantia
sua, vel dissimulata scientia, lepore mirabili
differēdi & acutissima vrbānitate agitate at
que versasse. Vñ & cōcitatīs inimicitij scalū-
niosa criminatione dānatus, morte multatus
est. Sed eū postea illa ipsa, quæ publice dāna
uerat. Athenien. ciuitas publice luxit, in duos
accusatores eius, vſque ad populū indigna-
tione cōuersa, vt vnus eorū oppressus vi mul-
titudinis interiret, exilio autē volūtario atq; p̄-
petuo penā similē alter euaderet. Tā præcla-
ra igitur vitę mortisq; fama Socra. reliquit
plurimos suę philosophię sectatores, quorū
certatim studiū fuit in quęstionū mortalium E
disceptatione versari, vbi agitur de summo
bono, sine quo fieri homo beatus nō pōt. Quæ
in Socratis disputationibus dū omnia mo-
uet asserit, destruit, qm̄ nō euidenter apparuit
quod cuiq; placuit, inde sumpserunt, & vbi
cuiq; visum est, constituerunt finē boni. Fi-
nis autē boni appellatur, quo quisq; cū perue-
nerit beatus est. Sic autē diuersas inter se So-
craticę de isto sine sententias habuerunt, vt
quod vix credibile est, vnus magistrī potuif
se facere sectatores, quidam summum bonū
esse dicerent voluptatem, sicut Aristippus:
quidam

Al. vna.

D

Al. Sa-
piētie flu-
dium in
quib. ver-
setur.

Hier. lib.

II. c. 25.

Al. i. su-
mmum bo-
num.Al. i. suis
bonis.Al. i. So-
craticorū
diuersę sē-
tentię.

L

quidam virtutem, sicut Antisthenes. Sic alij atque alij, aliud atq; aliud opinati sunt, quos commemorare longum est.

De præcipuo inter discipulos Socratis Platone, qui omnem philosophiam triplici partitione distinxit. Cap. IIII.

Sed inter discipulos Socratis non quidem immerito excellentissima gloria claruit, qui omnino ceteros obscuraret, Plato. Qui cum esset Athe. honesto apud suos loco natus, & ingenio mirabili, longe suos condiscipulos anteiret, parum tñ putans perficiendæ philosophiæ sufficere seipsum ac Socraticam disciplinam, quã longe lateq; potuit peregrinatus est, quaquaersum eum alicuius nobilitate scientiæ percipiendæ fama rapiebat. Itaq; & in Aegypto didicit, quæcunq; illiç magna habebantur, atq; docebantur, & inde in eas Italiæ partes veniens, vbi Pythagoreorũ fama celebrabatur, quicquid Italiæ philosophiæ tunc florebat, auditis eminentiorib. in ea doctoribus, facillime cõprehedit. Et quia magistrũ Socratem singulariter diligebat, eũ loquentem ferè in omnibus sermonibus suis faciens, etiam illa, quæ vel ab alijs didicerat, vel ipse quanta potuerat intelligentiã viderat, cũ illius lepore & moralibus disputationib. temperavit. Itaque cum studium sapientiæ in actione & contẽplatione versetur, vnde vna pars eius actiua, altera contẽplatiua dici potest, quarum actiua ad agendam vitam, i. ad mores instituendos pertinet, contẽplatiua autẽ ad conspiciendas naturæ causas, & syncerissimam veritatẽ. Socrates in actiua, excellentissime memoratur: Pythagoras vero magis cõtemplatiuæ quibus potuit intelligentiæ viribus instituisse. Proinde Plato vtrunq; iungendo, philosophiam perfecisse laudatur, quam in tres partes distribuit. Vnam moralem, quæ maxime in actione versatur. Alteram naturalem, quæ contẽplationi deputata est. Tertiã rationalem, qua verũ disternitur a falso.

L Quæ licet vtrique, i. actioni & contẽplationi sit necessaria maxime tñ contẽplatio perspectionem sibi vendicat veritatis. Ideo hæc tripartitio non est contraria illi distinctioni, qua intelligitur omne studium sapientiæ in actione & contẽplatione consistere. Quid autem his, vel de his singulis partibus Plato

senferit, i. vbi finem omnium actionum, vbi causam omnium naturarum, vbi lumen omnium rationũ esse cognouerit vel crediderit differendo explicare & longũ esse arbitror, & temere esse affirmandũ non arbitror. Cum enim magistri sui Socratis, quẽ facit in suis voluminib. disputantem notissimum morẽ diisimulandæ scientiæ vel opinionis suæ seruare affectat, & quia & illi ipse mos placuit factum est, vt etiam ipsius Platonis de rebus magnis sententiæ nõ facile perspici possint. Ex his tñ quæ apud eum leguntur, siue quæ dixit, siue quæ ab alijs dicta esse narrauit, atque conscripsit, quæ sibi placita viderentur, quædam commemorari, & huic operi inferri oportet a nobis, vel vbi suffragatur religio ni veræ, quam fides nostra suscipit, ac defendit, vel vbi ei videtur esse contrarius, quantũ ad istã de vno Deo & pluribus pertinet quæstionem, quem propter vitam, quæ post mortem futura est veraciter beatam, colendum esse catholicæ religionis asserit disciplina. Fortassis enim qui Platonem ceteris philosophis gentium longe lateq; prælatum acutius atque veracius intellexisse, atque secuti esse fama celebriore laudantur, aliquid tale de Deo sentiunt, vt in illo inueniatur, & causa subsistendi, & ratio intelligendi, & ordo viuendi. Quorum trium, vnum ad naturalẽ, alterum ad rationalem, tertium ad moralem partem intelligitur pertinere. Si. n. homo ita creatus est, vt per id q̃ in eo præcellit, attingat illud q̃ cuncta præcellit, i. vnum verum optimum Deũ, sine quo nulla natura subsistit, nulla doctrina instruit, nullũ vsus expedit: ipse q̃ratur, vbi nobis omnia sunt secura: ipse cernatur, vbi nobis cërta sunt omnia: ipse diligatur, vbi nobis recta sunt omnia.

Quod de theologia cum Platonicis potissimum disceptandum sit, quorum opinioni omnium philosophorum postponenda sunt dogmata. Cap. V.

Sergo Plato Dei huius imitorem, cognitorem, amatorem dixit esse sapientẽ, cuius participatione sit beatus, quid opus est excutere ceteros, quorum nulli nobis, quam illi propius accesserunt? Cedat eis igitur non solũ theologia illa fabulosa, deorum criminibus oblectãs animos impiorũ,

Al. l. Sa-
pietiæ fin-
dium in
quib. ver-
setur.
Hier. lib.
11. c. 25.

Al. l. Sa-
piem bo-
um.

Al. l. Suis
nis.

Al. l. So-
aricorũ
uerse sũ
niæ.

nec solum est illa civilis, ubi impuri Demones terrestribus gaudijs deditos populos deorum nomine seducentes, humanos errores tanquam suos diuinos honores habere voluerunt: ubi ad spectandos suorum criminum ludos, cultores suos tanquam suae vanitatis administratores habuerunt: ubi per eos ad suum cultum studijs immundissimis alios excitantes, & sibi delectabiliores ludos de ipsis spectatoribus exhibentes. Vbi si qua velut honesta geruntur in templis, coniuncta sibi theatrorum obscenitate turpantur, & quaecumque turpia geruntur in theatris, comparata sibi templorum foeditate laudantur. Et ea quae Varro ex his sacris, quasi ad caelum & terram rerumque mortalium semina & actus interpretatus est, quia nec ipsa illis ritibus significatur, quae ipse insinuare conatur, & ideo veritas conantem non sequitur. Et si ipsa essent, tamen animae rationali ea, quae infra illam naturae ordine constituta sunt, pro Deo suo colenda non essent: nec sibi praefere debuit, tanquam Deos eas res, quibus ipsam praetulit verus Deus, & ea quae Numa Pompilius re vera ad sacra eiusmodi pertinentia secum sepeliendo curauit abscondi, & aratro eruta senatus iussit incendi. In eo genere sunt et illa, ut aliquid de Numamitius suspicemur, quae Alexander Macedo scribit ad matrem, sibi a magno antistite sacrorum Aegyptiorum quodam Leone patefacta. Vbi non Picus & Faunus, & Aeneas, & Romulus, vel et Hercules, & Aesculapius & Liber Semele natus, & Tindaridae fratres, & si quos alios ex mortalibus pro dijs habet, sed ipsi et maiorum gentium dii, quos Cicero in Tusculanarum tacitis nominibus versus attingere: Iuppiter, Iuno, Saturnus, Vulcanus, Vesta, & alij plurimi, quos Varro conatur ad mundi partes siue elementa transferre, homines fuisse produuntur. Timens enim & ille quasi reuelata mysteria, petens admonet Alex. ut cum ea matris conscripta insinuauerit, flammis iubeat concremari. Non solum ergo ista quae duae theologiae continent, fabulosa, scilicet & civilis Platonici philosophis cedant, qui verum Deum, & rerum autorem & veritatis illustratorem, & beatitudinis largitorem esse dixerunt. Sed alij quoque philosophi, qui corporalia naturae principia corpori deditis mentibus opinati sunt, cedant his tantis & tanti Dei cognitibus veris, ut Thales in humore, Anaximenes

Al. l. Platonici mentibus Deo senserunt.

in aere, Stoici in igne, Epicurus in atomis, hoc est, minutissimis corpusculis, quae nec diuidi, nec sentiri queunt, & quicumque alij quorum enumerationi immorari non est necesse: siue simplicia, siue coniuncta corpora: siue vita carentia, siue viuientia, sed tamen corpora, causam principiumque rerum esse dixerunt. Nam quidam eorum a rebus non viuus res viuas fieri posse crediderunt, sicut Epicurei. Quidam vero a viuente quaedam viuientia, quaedam non viuientia, sed tamen a corpore corporea. Nam Stoici ignem, id est corpus unum ex his quatuor elementis, quibus visibilis mundus hic constat, & viuentem, & sapientem, & ipsius mundi fabricatorem atque omnium, quae sunt in eo, eumque omnino ignem Deum esse putauerunt. Hi & ceteri similes eorum, id solum cogitare potuerunt, quod cum eis corda eorum obstricta carnis sensibus fabulata sunt. In se quippe habebant, quod non videbant, & apud se imaginabantur, quod foris viderant, et quoniam non videbant, sed tantummodo cogitabant. Hoc autem in conspectu talis cogitationis iam non est corpus, sed similitudo corporis. Illud autem vnde versus in animo haec similitudo corporis, nec corpus est, nec similitudo corporis, & vnde videtur, in animo haec similitudo corporis, atque utrum pulchra an deformis sit iudicatur, profecto est melius quam ipsa, quae iudicatur. Haec mens hominis & ipsa rationalis animae natura est, quae utique corpus non est, si iam illa corporis similitudo cum in animo cogitantis aspicitur atque iudicatur, nec ipsa corpus est. Non est ergo, nec terra, nec aqua, nec aer, nec ignis: quibus quatuor corporibus, quae dicuntur quatuor elementa, mundum corporeum videmus esse compositum. Porro si noster animus corpus non est, quomodo Deus creator animi corpus est? Cedant ergo & isti, ut dictum est, Platonicis, cedant & illi quos quidem puduit dicere Deum corpus esse, verum tamen eiusdem naturae cuius ille est, animos nostros esse putauerunt. Ita non eos mouit tanta mutabilitas animae quam Dei naturae tribuere nequitas est. Sed dicunt: corpore mutatur animae natura: nam per seipsam incommutabilis est. Poterant isti dicere, corpore aliquo vulneratur caro, nam per seipsam inuulnerabilis est. Prorsus quod mutari non potest, nulla re potest, ac per hoc quod corpore mutari potest, aliqua re potest, & ideo incommutabile recte dici non potest.

De

Al. l. Stoici ignem dixerunt Deum

Al. l. Deum solum esse vere a quo omnia sunt quae fiunt.

Al. l. Deus corpus verus.

Al. l. Sensibilia.

Al. l. Intelligibilia.

De Platoniorum sensu in ea parte philosophiæ, quæ physica nominatur. Cap. VI.

Viderunt ergo isti Philosophi, quos ceteris non immerito fama atque gloria prælatos videmus, nullum corpus esse Deum, & ideo cuncta corpora trascenderunt quærentes Deum. Viderunt quicquid mutabile est, non esse summum Deum: & ideo omnem animam mutabilesque omnes spiritus trascenderunt, quærentes summum Deum. Deinde viderunt omnem speciem in re quacunque mutabili, qua est quicquid illud est, quoquo modo & qualiscunque natura est, non esse posse nisi ab illo, qui vere est, quia & incommutabiliter est. Ac per hoc siue vniuersi mundi corpus, figuras, qualitates, ordinatumque motum, & elementa disposita à cælo vsque ad terram, & quæcunque corpora in eis sunt, siue omnem vitam nutrit, & continet, qualis est in arboribus: vel quæ & hæc habet & sentit, qualis est, in pecoribus: vel quæ & hæc habet, & intelligit, qualis est in hominibus: vel quæ nutritorio subsidio non indiget, sed tantum continet, sentit, intelligit, qualis est in angelis, nisi ab illo esse non posse, qui simpliciter est. Quia non aliud illi est esse, aliud viuere, quasi possit esse non viuens: nec aliud illi est viuere, aliud intelligere, quasi possit viuere non intelligens: nec aliud illi est intelligere, aliud beatum esse, quasi possit intelligere, & non beatus esse: sed quod est illi viuere, intelligere, beatum esse, hoc est illi esse. Propter hæc incommutabilitatem, & simplicitatem intellexerunt eum, & omnia ista fecisse, & ipsum à nullo fieri potuisse. Considerauerunt enim quicquid est, vel corpus esse vel vitam, meliusque aliquid vitam esse, quam corpus, speciemque corporis esse sensibile intelligibile vitæ. Proinde intelligibilem speciem sensibili prætulerunt. Sensibilia dicimus, quæ visu tactuque corporis sentiri queunt: intelligibilia quæ conspectu mentis intelligi possunt. Nulla est enim pulchritudo corporalis, siue in statu corporis sicut est figura, siue in motu, sicut in cantilena, de qua non animus iudicet quod profecto non posset nisi melior in illo esset hæc species, sine tumore molis, sine strepitu vocis, sine spatio vel loci vel temporis. Sed ibi quoque nisi mutabilis esset, non alius non melius de specie sensibili iudicaret: melius

ingeniosior, quam tardior, melius peritior quam imperitior, melius exercitator quam minus exercitatus, & idem ipse vnus, cum proficere melius utique postea quam prius: Quod autem recipit maius & minus sine dubitatione mutabile est. Unde ingeniosi & docti & in his exercitati homines facile collegerunt, non esse in eis rebus primam speciem, ubi mutabilitas esse conuincitur. Cum igitur in eorum conspectu, & corpus & animus magis minusque speciosa essent, & si omni specie carere possent omnino nulla essent, viderunt esse aliquid ubi prima esset incommutabilis species, & ideo nec comparabilis: atque ibi esse rerum principium rectissime crediderunt, quod factum non esset, & ex quo facta cuncta essent. Ita quod notum est Dei ipsa manifestauit eis, cum ab eis inuisibilia eius, per ea quæ facta sunt intellecta conspecta sunt, sempiterna quoque virtus eius, & diuinitas, à quo etiam visibilia & temporalia cuncta creata sunt. Hæc de illa parte, quam physicam, id est, naturalem nuncupant dicta sint.

Quanto excellentiores ceteris in logica, id est, rationali philosophia Platonici sint habendi.
Cap. VII.

Quod autem attinet ad doctrinam, ubi altera pars versatur, quæ ab eis logica, id est, rationalis vocatur, absit ut his comparandi videantur, qui posuerunt iudicium veritatis in sensibus corporis, eorumque in sensibus & fallacibus regulis omnia quæ discuntur metienda esse censuerunt, ut Epicurei, & quicunque alij tales ut etiam ipsi Stoici. Qui cum vehementer amauerint solertiam disputandi, quam dialecticam nominant, à corporis sensibus eam ducendam putarunt. Hinc asseuerantes animum concipere notiones, quas appellat *ενοιας* earum rerum scilicet, quas de finiendo explicant, hinc propagari atque connecti totam discendi docendique rationem. Vbi ego multum mirari soleo, cum pulchros dicant non esse, nisi sapientes, quibus sensibus corporis istam pulchritudinem viderint, qualibus oculis carnis formam sapientiæ deusque conspexerint. Hi vero quos merito ceteris anteponimus discreuerunt ea, quæ merito conspiciuntur ab ijs quæ sensibus attinguntur,
Aug. Tomus Quintus. 1 3 nec

Al. l. Mutabile.

E Rom. 1. Al. l. inuisibilia.

Al. l. Deum solum esse vere à quo omnia sunt quæ sunt.

Al. l. Sensibilia.

Al. l. Intelligibilia.

Al. l. Si igne diuere Deum

K

Al. l. Mius corpus

nec sensibus adimētes, quod possunt, nec eis dantes ultra quā possunt. Lumen autē mentium esse dixerunt ad addiscenda omnia, eūdemq; ipsum Deū à quo facta sunt omnia.

Quod etiam in morali philosophia Platoni ci obtineant principatum. Cap. VIII.

H Reliqua est pars moralis, quam Græco vocabulo dicūt *ἡδονή* vbi queritur de summo bono: quo referentes omnia, quæ agimus, & quod non propter aliud, sed propter seipsū appetentes, idq; addiscentes, nihil quo beati simus vltius requiramus. Iō quippe & finis est dictus, quia propter hunc cetera volumus, ipsum autem non nisi propter ipsum. Hoc ergo beatificum bonū, alij à corpore, alij ab animo alij ab vtroque in homine esse dixerunt. Videbant quippe ipsum hominem cōltare ex animo & corpore & ideo ab alteruto istorū duum, aut ab vtroq; benefi posse esse credebāt: finali quodam bono quo beati essent, quod cuncta quæ agebant referrent, atq; id cum forent adepti quo referendum esset ultra non quærent. Vnde illi qui dicuntur addidisse tertiu genus bonorum, quod appellatur extrinsecus, sicuti est honor, gloria, pecunia, si & quid huiusmodi, non sic addiderunt vt finale esset, id est, propter seipsum appetendum, sed propter aliud bonum, quo esset hoc genus bonum bonis, malum autem malis. Ita bonum hominis, qui ab animo, vel à corpore, vel ab vtroq; expetuerunt, nihil aliud quam ab homine expetendum esse putauerunt. Sed qui id appetuerunt à corpore, à parte deteriore, qui vero ab animo à parte meliore, qui autem ab vtroq; à toto homine. Siue ergo à parte qualibet, siue à toto homine, nō nisi ab homine. Nec iste differentia, quoniā

M tres sunt: ideo tres, sed multas diffensiones philosophorum sectasq; fecerūt, quia & de bono corporis, & de bono animi, & de bono vtriusque diuersi diuersa opinati sunt. Cedāt igitur hi omnes illis philosophis, qui non dixerunt beatum esse hominem fruentem corpore, vel fruentem animo, sed fruentem Deo. Non sicut corpore vel seipso animus, aut sicut animo amicus, sed sicut luce oculus. Si aliquid ab his ad illas similitudines afferendum est, quod vel quale sit si

Deus ipse adiuerit, alio loco quantum per nos fieri poterit, apparebit.

De ea philosophia, quæ ad veritatem fidei Christianæ propius accessit. Cap. IX.

Nunc fati sit cōmemorare Platonē determinasse finē boni esse scđm virtutē viuere, & ei soli euenire posse, qui notitiam Dei habebat, & imitationē, nec esse aliā ob causam beati: Ideoq; non dubitat hoc esse philosophari, amare Deū: cuius natura fit in corporalis: Vnde vtiq; colligitur tunc fore beatū studiosum sapientiæ, id enim est philosophus, cum Deo frui cęperit. Quauis. n. non cōtinuo beatus sit, qui eo fruitur, quod amat: multi enim amando ea, quæ amada nō sunt miseri sunt, & miseres cū fruuntur, ne mō tñ beatus est, qui eo quod amat nō fruitur. Nā & ipsi qui res nō amandas amant, nō se beatos esse amando putant, sed fruendo. Quisquis ergo fruitur eo quod amat, verūque & summū bonū amat, quis eū beatū, nisi miserimus negat? Ipsum autem verū ac summum bonum Plato dicit Deū, vnde vult esse Philosophum amatorem Dei, vt quoniā philosophia ad beatā vitam tendit, fruēs Deo sit beatus, qui Deum amauerit. Quicunq; igitur philosophi de Deo summo, & vero ista senserunt, quod & rerū creatarū sit effector: & lumen cognoscendarum, & bonum agendarum, quod ab illo nobis sit & principiu naturæ, & veritas doctrinæ: & felicitas vitæ: siue Platonici accommodatius nuncupentur, siue quodlibet aliud sectæ suæ nomē imponāt: siue tantūmodo Ionici generis, qui in eis præcipui fuerunt, ista senserunt: sicut idē Plato, & qui eū bene intellexerunt: siue etiam Italici, propter Pythagoram, & Pythagoreos, & si qui forte alij eisdem sententiæ indices fuerūt: siue aliarū quoq; gentiū, qui sapientes vel philosophi habitū sunt, Atlātici, Libyci, Aegyptij, Indi, Persæ, Chaldæi, Scythæ, Galli, Hispani, alijq; reperiantur, qui hoc viderint, ac docuerint, eos omnes ceteris anteponimus, eosque nobis propinquiores fatemur. Quauis enim homo Christianus literis tantum ecclesiasticis eruditus. Platoniorū forte nomen ignoret, nec vtrū duo generā philosophorum extiterint in Græca lingua Ionicorum & Italicorum sciant, non tamen

ita

Ioan. 1.
Colos. 2.

Rom. 1.

Act. 17.

Rom. 1.

Rom. 1.

D

ita surdus est in reb. humanis, vt nesciat philosophos, vel studiū sapientiæ, vel ipsā sapiētiā profiteri. Cauet eos tñ, qui secūdū elementa huius mundi philosophantur, non secūdū Deū, à quo ipse factus est mundus. Admonetur. n. p̄cepto apostolico, fideliterq; audit q̄ dictū est: Cauete ne quis vos decipiat per philosophiam, & inanē seductionē, secūdū elementa mundi. Deinde ne omnes tales esse arbitretur, audit ab eodem Apostolo dici de quibusdam: Quia q̄ notum est Dei, manifestum est in illis. Deus. n. illis manifestauit. Inuisibilia. n. eius à constitutione mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, semper piterna quoq; virtus eius & diuinitas. Et vbi Atheniensibus loquens, cū rem magnam de Deo dixisset, & quæ a paucis posset intelligi q̄ in illo viuimus, mouemur & sumus, adiecit & ait: sicut & vestri quidā dixerūt: Nouit sanè et ipsos in quib. errant cauere. Vbi. n. dictum est, q̄ per ea quæ facta sunt, Deus illis manifestauit, intellectu conspicienda inuisibilia sua, ibi etiā dictum est, non illos ipsum Deū recte coluisse, quia & alijs rebus, quib. non oportebat, diuinos honores, illi vni tm̄ debitos detulerunt. Qm̄ cognoscentes Deū, non sicut Deū glorificauerūt, aut gratias egerunt, sed enauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipientis cor eorum. Dicentes. n. se sapientes esse, stulti facti sunt, & immutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis & volucrū, & quadrupedū, & serpentium. Vbi & Romanos, & Græcos, & Aegyptios, qui de sapientiæ noīe gloriati sunt, fecit intelligi. Sed de hoc cū istis postmodum disputabimus. In quo aut̄ nobis consentiunt, de vno Deo huius vnīuersalitatis auctore, q̄ non solū per oīa corpora est incorporeus: verum et̄ super omnes aīas incorruptibilis, principiū nostrum, lumen nostrum, bonum nostrum, in hoc eos ceteris antepōnimus.

Quæ sit inter philosophicas artes religiosi excellentia Christiani. Cap. X.

Nec si literas eorum Christianus ignorans, verbis quæ non didicit in disputa-
tione non vitur, vt vel naturalem Latine, vel physicam Græce appellet eā partem, in qua de inquisitione naturæ tractatur, & rationa-

lem siue logicā in qua queritur, quonā modo veritas percipi possit, & moralē vel ethicā, in qua de moribus agitur, bonorumq; finibus appetendis malorumq; vitandis, ideo nescit ab vno vero Deo atq; optimo, & naturam nobis esse, qua facti ad eius imaginē sumus, & doctrinā, qua eū nosq; nouerimus, & gratiam, qua illi coherendo beati sumus. Hæc itaq; causa est, cur istos ceteris præferamus, quia cū alij philosophi ingenia sua studiāq; cōtriuerint in requirendis rerum causis, & quinam esset modus discendi atque viuendi. Isti Deo cognito repererūt, vbi essent & causæ constitutæ vnīuersitatis, & lux percipiendæ veritatis, & fons bibende foelicitatis. Siue ergo isti Platonici, siue quicūq; alij quaruilibet gentium philosophi de Deo ista sentiunt, nobiscū sentiunt. Sed ideo cū Platonici magis placuit hanc causam agere, quia eorū sunt literæ notiores. Nā & Græci, quorū lingua in gentib. præeminet, eas magna p̄dicatione celebrarūt: & Latini permoti earū vel excellentia, vel gloria, vel gratia ipsas libentius didicerunt, atq; in nostrū eloquiū transferendo nobiliores clarioresq; fecerūt.

Vnde Plato illam intelligentiam potuerit acquirere, qua Christianæ scientiæ propinquauit. Cap. XI.

Mirantur aut̄ quidam nobis in Christi gratia sociati, cum audiunt, uel legūt Platonem de Deo ista sensisse, qua multum congruere ueritati nostræ religionis agnoscunt. Vnde nonnulli putauerunt eū, qm̄ perrexit in Aegyptum, Hieremiā audisse prophetā, uel scripturas propheticas in eadē peregrinatione legisse, quorū quidē opinione in quibusdā libris meis posui. Sed diligenter supputata temporū ratio, quæ chronica historia continetur, Platonē indicat à tpe quo prophetauit Hieremias, cētum ferme annos postea natū fuisse. Qui cū octoginta & vnū uixisset, ab anno mortis eius usq; ad tps, quo Ptolemæus rex Aegypti scripturas propheticas gentis Hebræorū de Iudæa poposcit, & per septuaginta uiros Hebræos, qui etiā Græcam linguam nouerant, interpretandas habēdasque curauit, anni ferme reperiuntur sexaginta. Quapropter in illa peregrinatione sua Plato, nec Hieremiā uidere potuit tanto

ante defunctum, nec easdem scripturas legere, quæ nondum fuerant in Græcam linguam translata, qua ille pollebat: nisi forte quia fuit acerrimi studij, sicut Aegyptias, ita & istas per interpretem didicit, non ut scribendo transferret, quod Ptolemæus pro ingenti beneficio, qui regia potestate etiam timeri poterat meruisse perhibetur, sed ut colloquendo quid continerent, quantum capere potuisset, addi sceret. Hoc ut existimetur, illa suadere videntur indicia, quod liber Geneseos sic incipit, In principio fecit Deus cælum & terram. Terra autem erat inuisibilis & incõposita, & tenebræ erant super abyssum, & spiritus Dei ferebatur super aquas. In Timæo autem Plato, quem librũ de mundi constitutione conscripsit, Deum dicit in illo opere terram primo ignemque iunxisse. Manifestum est autem quod igni tribuit cœli locum. Habet ergo hæc sententia quandam illius similitudinem, qua dictum est: In principio fecit Deus cœlum & terram. Deinde illa duo media, quibus interpositis sibimet hæc extrema copularentur, aquam dicit & aerem, unde putatur sic intellexisse, quod scriptum est: Spiritus Dei ferebatur super aquas. Parum quippe attendens quo more soleat illa scriptura appellare spiritum Dei, quoniam & aer spiritus dicitur, quatuor opinatus elementa loco illo commemorata videri potest. Deinde quod Plato dicit amatorem Dei esse philosophum, nihil sic in illis sacris literis flagrat, & maxime illud, quod & me plurimum adducit, ut pene assentiar Platonem illorum librorum expertem non fuisse, quod cum ad sanctum Moysen ita verba Dei per angelum proferatur, ut quarenti quod sit nomen eius, qui eum pergere præcipiebat ad populum Hebræum ex Aegypto liberandum, respondeatur: Ego sum qui sum: & dices filius Israel, qui est, misit me ad vos: tanquam in eius comparatione, qui vere est, quia incommutabilis est, ea quæ mutabilia facta sunt, non sint. Vehementer hoc Plato tenuit, & diligentissime commendavit. Et nescio utrum hoc vsquam repariatur in libris eorum, qui ante Platonem fuerunt, nisi ubi dictum est. Ego sum qui sum, & dices eis, qui est, misit me ad vos. Sed vnde cunque ille ista didicerit, siue præcedentium eum veterum libris, siue potius quomodo dicit Apostolus, quia quod notum est Dei, manifestum est in illis: Deus enim illis manifestavit.

H **Al. l. EX** **sacris libris** **facis** **Plato** **nica** **fuisse** **initia** **Gen. 1.**

Al. l. Ha **refis** **hic** **pro** **secta** **accipitur** **ab** **Aug.**

Exod. 3. **Rom. 1.**

stavit. Inuisibilia enim à constitutione mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas, nunc non immerito me Platonicos philosophos elegisse cum quibus agam, quod in ista quaestione quomodo suscepimus agitur de naturali theologia, vtrum propter foelicitatem, quæ post mortem futura est, vni Deo, an pluribus sacra facere oporteat. Nam vtrum vnus Deus an plures, propter huius vitæ sint bona colendi, satis ut existimo exposui.

Quod etiam Platonicis licet de vno vero Deo bene senserint, multis tamen dijs sacra facienda censuerunt. Cap. XII.

I Deo quippe hos potissimum elegi, quoniam de vno Deo, qui fecit cœlum & terram, quanto melius senserunt, tanto ceteris gloriosiores illustrioresque habentur. In tantum alijs prælati iudicio posterorum, ut cum Aristoteles Platonis discipulus, vir excellentis ingenij, & eloquio Platoni quidem impar, sed multos facile superans, cum sectam Peripateticam condidisset, quod deambulans disputare consueuerat, plurimosque discipulos, præclara fama excellens, viuo adhuc præceptore in suam hæresim congregasset, post mortem vero Platonis Speusippus sororis eius filius, & Xenocrates dilectus eius discipulus in scholam eius, quæ Academia vocabatur, eidem successissent, atque ob hoc & ipsi & eorum successores Academicis appellarentur, recentiores tamen philosophi nobilissimi, quibus Plato sectandus placuit, noluerunt se dici Peripateticos, aut Academicos, sed Platonicos. Ex quibus sunt valde nobilitati Græci, Plotinus, Iamblicus, Porphyrius, in vtraque autem lingua, i. & Græca & Latina, Apuleius Apher extitit Platonicus nobilis. Sed hi omnes, & ceteri eiusmodi, & ipse Plato, dijs plurimis esse sacra facienda putauerunt.

De sententia Platonis qua diffiniuit Deos non esse, nisi bonos amicosque virtutum. Cap. XIII.

Q Vanquam ergo à nobis & in alijs multis rebus magnisque dissentiant, in hoc tamen quod modo posui: quia neque parua res est, & inde nunc quaestio est, primum ab eis quæro,

quæro, quibus dijs istum cultum exhibendū arbitrentur, vtrum bonis, an malis, an & bonis & malis. Sed de hoc habemus sententiam Platonis dicētis omnes deos bonos esse, nec esse omnino vllū deorū malum. Consequēs est igitur vt bonis hæc exhibenda intelligantur. Tunc. n. dijs exhibentur, quoniam nec dij erunt si boni non erunt. Hoc si ita est, nam de dijs quid aliud decet credere? Illa profecto vacuatur opinio, qua nonnulli putant, deos malos sacris placandos esse, ne lædāt: bonos autem vt adiuent, inuocandos. Mali. n. nulli sunt dij, bonis porro debitus, vt dicunt, honor sacrorum est deferendus. Qui sunt ergo illi qui ludos scenicos amant, eosq; diuinis rebus adiungi, & suis honoribus flagitant exhiberi, quorum vis non eos indicat nullos, sed iste affectus nimirū indicat malos? Quid enim de ludis scenicis Plato senserit notum est, cum poetas ipsos quod tam indigna deorum maiestate atq; bonitate carmina composuerant, censet ciuitate pellendos? Qui sunt igitur dij, quod de scenicis ludis cum ipso Platone contendunt? Ille quippe non patit deos falsis criminibus infamari, isti eisdem criminibus suos honores celebrari iubent. Denique isti cum eisdem ludos instaurari præciperent, poscentes turpia, maligna gesserunt, Tito Latino auferentes filium, & immittentes morbum, quod eorum abnuisset imperium, eumque morbum retrahendum, cum ista complexer. Iste autem illos nec tam malos timendos putat, sed suæ sententiæ robur constantissimè retinens, omnes poetarum sacilegas nugas, quib. illi per immunditiæ societatem oblectantur, a populo bene instituto remouere non dubitat. Hunc autem Platonem, q̄ iam secundo libro cōmemorauī, inter semideos Labeo ponit. Qui Labeo numina mala victimis cruentis atq; hmōi supplicationibus placari existimat, bona vero ludis, & talibus quasi ad lætitiā pertinentibus rebus. Quid est ergo q̄ semideus Plato non semideis sed dijs, & hoc bonis, illa oblectamēta, quia iudicat turpia tam constanter audet auferre: qui sanè dii resellunt sententiam Labeonis, non lasciuos tantum, atque ludibundos, sed etiā seuos terribilesq; monstrarunt? Exponant ergo ista nobis Platonici, qui omnes deos secundum authoris sententiam bonos & honestos, & virtutibus sapientium ef-

se socios arbitrantur, aliterque de vllō deorum sentiri nephas habent. Exponimus inquit. Attente igitur audiamus.

De opinione eorum, qui rationales animas trium generum esse dixerunt, id est in dijs celestibus, in dæmonibus aereis, & in hominibus terrenis. Cap. XIII.

Omnium, inquit, animalū, in quibus est anima rationalis, tripartita diuisio est: in deos, homines, dæmones. Dii excellentissimum locum tenent, homines infimum, dæmones medium. Nam deorū sedes in cœlo est, hominū in terra, in aere dæmonū. Sicut ei diuersa dignitas est locorum, ita etiā naturarum. Proinde, dii sunt hominibus dæmonibusque potiores: homines vero infra deos & dæmones constituti sunt, vt elementorum ordine, sic differentia meritum. Dæmones igitur medii, quemadmodū dijs quibus inferius habitant postponendi, ita hominibus superius, quibus præferendi sunt: Habent. n. cum dijs cōem immortalitatem corporum, animorum autem cum hominibus passionem. Quapropter non est mirum inquit, si etiam ludorum obscœnitatibus, & poetarum figmentis delectantur. Quod quidem & humanis capiuntur affectibus, a quibus dii longe absunt, & modis omnibus alieni sunt. Ex quo colligitur, Platonem poetica detestando, & prohibendo figmenta, non deos, qui omnes boni & excelsi sunt, priuasse ludorū scenicorū voluptate, sed dæmones. Hæc, si ita sunt, quæ licet apud alios quoq; reperiantur, Apuleius tñ Platonius Madaurensis, de hac re sola vnū scripsit librum, cuius titulū esse voluit, de Deo Socratis, vbi differit & exponit, ex quo genere numinum numen sibi Socrates habebat adiunctū, & amicitia quadam conciliatum, a quo perhibetur solitus admoneri, ut desisteret ab agendo, qñ id q̄ agere volebat, prospere non fuerat euenturum. Dicit enim apertissime, & copiosissime asserit, non illum Deum fuisse, sed dæmonem, diligenti disputatione pertractans istam Platonis, de deorum sublimitate & hominum humilitate & dæmonum medietate sententiam. Hæc ergo si ita sunt, quonā modo ausus est Plato, etiam si non dijs, quos ab omni humana cōtigatione semouit, certe ip-

C

Al. I. De
monū cō-
munitas
cum ho-
minibus.

D

fis

L. He
hic
secta
ipitur
Aug.

sis demonibus Poetas vrbe pellendo, auferre theatras voluptates, nisi quia hoc pacto admonuit animū humanū, quamuis adhuc in his moribundis membris positū, pro splēdore honestatis, impura iussa dæmonum cōtemnere, eorumq; immunditiam detestari? Nam si Plato hec honestissime arguit & prohibuit, profecto dæmones turpissime poposcerunt, atq; iusserunt. Aut ergo fallitur Apuleius, & nō ex isto genere numinum habuit amicum Socrates: aut contra se sentit Plato, modo dæmones honorando, & modo eorum delicias à ciuitate bene morata remouēdo: aut nō est Socrati amicitia dæmonis gratulanda, de qua vsque adeo & ipse Apuleius non erubuit, vt de Deo Socratis prænotaret librū, quem secundū suam disputationē, qua deos à dæmonib. tam diligenter, copioseq; discernit, non appellare de Deo, sed de dæmone Socratis debuit. Maluit aut hoc in ipsa disputatione, q̄ in titulo libri ponere. Ita. n. per sanā doctrinam, quæ humanis rebus illuxit, omnes vel penē omnes dæmonum nomen exhorrent, vt quisquis ante disputationem Apuleij, qua dæmonū dignitas cōmendatur, titulum libri de dæmone Socratis legeret, nequaquam illum hominē sanū fuisse sentiret. Quid autem ēt ipse Apuleius, q̄ in dæmonibus laudaret inuenit, præter subtilitatem & firmitatem corporum, & habitatio nis altio rem locum? Nam de moribus eorū cum de dæmonib. generaliter loqueretur, non solum nihil boni dixit, sed ēt plurimum mali. Deniq; lecto illō libro profus nemo miratur, eos ēt scenicam turpitudinem in rebus diuinis habere voluisse, & cum deos se putari velint, deorum criminibus oblectari potuisse, & quicquid in eorū sacris obscena solennitate seu turpi crudelitate, vel ridetur, vel horretur, eorum affectibus continere.

Quod neque propter aerea corpora, neque propter superiora habitacula dæmones hominibus antecellunt. Cap. XV.

Quamobrem absit vt ista considerās animus veraciter religiosus, & vero Deo subditus ideo arbitretur dæmones seipsos esse meliores, q̄ habeat corpora meliora. Alioquin multas sibi & bestias prælaturus est, q̄ nos & acrimoniam sensuum, & motu facili-

mo atque celerissimo, & valentia virium, & annosissima firmitate corporū vincunt. Quis hominum, videndo æquabitur aquilis, & vulturibus? Quis odorando canibus? Quis velocitate leporibus, ceruis, auib. omnibus? Quis multū valendo leonibus, & elephantis? Quis diu viuendo serpentibus, qui ēt deposita tunica senectutem deponere, atq; in iuuentam redire perhibentur? Sed sicut his omnib. ratiocinando, & intelligendo meliores sumus, ita etiā dæmonibus bene atq; honestē viuendo meliores esse debemus. Ob hoc. n. & prouidentia diuina, eis quibus nos constat esse potiores, data sunt quædam potiora corporum munera, vt illud quo eis præminemus, ēt isto modo nobis cōmenderetur multo maiore cura excolendum esse, quam corpus, ipsamq; excellentiam corporalem, quā dæmones habere nossemus, præ bonitate vitæ, qua illis anteponitur, continere diceremus, habituri & nos immortalitatem corporum, non quam suppliciorum æternitas torqueat, sed quam puritas præcedat animorū. Iam vero de loci altitudine, q̄ dæmones in aere, nos autē habitamus in terra, ita permoueri, vt hinc eos nobis esse præponendos existimemus, omnino ridiculum est. Hoc. n. pacto, nobis & omnia volatilia præponemus. At. n. volatilia cum volando fatigantur, vel reficiendum alimentis corpus habent, terrā repetunt vel ad requiem, vel ad pastū, quod dæmones, inquit, non faciunt. Nunquid ergo placet eis, vt volatilia nobis, dæmones autem volatilibus antecellant? Quod si demētissimum est opinari, nihil est, q̄ de habitatione superioris elementi dignos esse dæmones existimemus, quibus nos religionis affectu subdere debeamus. Sicut enim fieri potuit, vt aerea volucres, terrestribus nobis nō solum non præferantur, verum etiam subijciantur, propter rationalis animæ, quæ in nobis est, dignitatem: ita fieri potuit, vt dæmones, quamuis magis aerei sint, terrestrib. nobis, nō ideo meliores sint quia est aer, quam terra superior: sed ideo eis homines præferēdi sint, quoniam spei piorum hominum, nequaquam illorum desperatio comparanda est. Nam & illa ratio Platonis, qua elementa quatuor, proportionē contextit atque ordinat, ita duobus extremis igni mobilissimo & terræ immobili media duo aerem, & a quam

inter-

Al. præponitur.

Al. De dæmonibus quæ fecerunt Platonem cor.

Al. De mentis de sperato, hominum piorū spei non comparanda.

interferens, vt quanto aer est aquis, & aere ignis, tanto & aqua superiores sine terris: factis nos admonet animalium merita, non pro gradibus elementorum aestimare. Et ipse quippe Apuleius cum ceteris terrestri animalium hominem dicit, qui tamen longe preponitur animalibus, cum ipsas aquas terris preponat Platonis: vt intelligamus, non eundem ordinem tenendum, cum agitur de meritis animalium, qui videtur ordo esse in gradibus corporum, sed fieri posse, vt in inferius corpus anima melior inhabitet, deteriorque superius.

Quid de moribus demonum Apuleius Platonis senserit. Cap. XVI.

DE moribus ergo demonum, cum idem Platonis loqueretur, dixit eos, eisdem quibus homines animi perturbationibus agitari, iniurijs, obsequijs donisque placari, gaudere honoribus, diuersis sacrorum ritibus oblectari, & in eis si quid neglectum fuerit, commoueri. Inter cetera etiam dicit ad eos pertinere diuinationes augurum, aruspicum, vatum, atque somniorum: ab his quoque esse miracula magorum. Breuiter autem eos diffiniens, ait: Demones esse genere animalia, animo passiuam, mente rationalia, corpore aerea, tempore aeterna. Horum vero quinque, tria priora esse nobiscum communia quartum proprium, quintum eos cum dijs habere commune. Sed video trium superiorum quae nobiscum habent: duo etiam cum dijs habere. Animalia quippe esse dicit, & Deos, qui sua cuique elementa distribuens, in terrestribus animalibus homines posuit cum ceteris, quae in terra viuunt, & sentiunt: in aquatilibus pisces, & alia natalitia: in aerijs demones: in aethereis Deos. Ac per hoc quod demones genere sunt animalia, non solum eis cum hominibus, verum etiam cum dijs, pecoribusque commune est: quod mente rationalia, cum dijs & hominibus: quod tempore aeterna, cum dijs solis: quod animo passiuam, cum hominibus solis: quod corpore aerea ipsi sunt soli. Proinde quae genere sunt animalia, non est, magnum: quia hoc sunt & pecora quod mente rationalia, non est supra nos, quia sumus & nos. Quod tempore aeterna, quid boni est si non beata? Melior est enim temporalis foelicitas, quam

miseria aeternitas. Quod animo passiuam, quomodo supra nos est? quando & nos hoc sumus nec ita esset nisi miseri essemus. Quod corpore aerea, quanti aestimandum est, cum omni corpori praefertur anima qualiscunque naturae? Et ideo religionis cultus, qui debetur ei rei, quae inferior est animo. Porro si inter illa quae demonum esse dicit, annumerare virtutem, sapientiam, foelicitatem, & haec eos diceret habere cum dijs aeterna atque communia, profecto aliquid diceret exoptandum magnique pendendum: nec sic eos tamen propter haec, tanquam Deum colere deberemus, sed potius ipsum a quo haec illos accepisse nossemus. Quanto minus nunc honore diuino aerea digna sunt animalia: ad hoc rationalia, vt misera esse possint: ad hoc passiuam, vt misera sint: ad hoc aeterna, vt miseriam suam finire non possint. Quapropter vt omittam cetera, & hoc solum pertractem, quod nobiscum demones dixit habere commune, id est, animi passiones: si omnia quatuor elementa suis animalibus plena sunt: immortalibus ignis & aer, mortalibus aqua & terra, quaero cur animi demonum passionum turbellibus, & tempestatibus agitentur. Perturbatio enim est, quae Graece *πάθος* dicitur: vnde illa voluit vocare animo passiuam, quia verbum de verbo pathos, passio diceretur, motus animi contra rationem. Cur ergo sunt ista in animis demonum, quae in pecoribus non sunt? Quoniam si quid in pecore simile appareret, non est perturbatio, quia non est contra rationem, qua pecora carent. In hominibus autem vt sint istae perturbationes, facit hoc stultitia, vel miseria. Nondum enim sumus in illa perfectione sapientiae beati, quae nobis ab hac mortalitate liberatis sine promittitur. Deos vero ideo dicit istas perturbationes non perpeti, quia non solum aeterni, verum etiam beati sunt. Eisdem quippe animas rationales etiam ipsos habere perhibent, sed ab omni labe ac peste purissimas. Quamobrem si propterea dii non perturbantur, quod animalia sunt beata, non misera: & propterea pecora non perturbantur, quod animalia sunt. quae nec beata possunt esse nec misera: restat vt demones sicut homines ideo perturbentur, quod animalia sunt non beata, sed misera.

An

ll. pra
nimur.

Al. De
mones q. a
secundum
Platoni-
cor.

ll. De
ni de
ratio,
minum
si spet
com-
anda.

Al. falsi
cit. etc.

B

An dignum sit eos spiritus ab homine coli,
à quorum vitijs etiam oporteat libe-
rari. Cap. XVII.

Qua igitur insipientia, vel potius amen-
tia per aliquam religionem demonib.
subdamur, cum per veram religionem ab ea
viciofitate, qua illis sumus similes, libere-
mur? Cum enim demones quod & iste Apu-
leius, quamvis eis plurimum parcat, & diui-
nis honoribus dignos censeat, tamen cogitur
confiteri ut ira instigentur, nobis vera reli-
gio precipit, ne ira instigemur, sed ei potius
resistamus. Cum demones donis inuitentur,
nobis vera religio precipit, ne cuiquam do-
norum acceptione faueamus. Cum demones
honoribus mulceantur, nobis vera reli-
gio precipit, ut talibus nullo modo mouea-
mur. Cum demones quorundam hominum
osores, quorundam amatores sint, non pru-
denti tranquilloque iudicio, sed ut ipse ani-
mo appellat passiuo, nobis vera religio præ-
cipit ut inimicos nostros etiam diligamus.
Postremo omnem motum cordis & salum
mentis, omnesque urbellas & tempestates
animi, quibus demones æstuaræ atque flu-
ctuaræ asserit, nos vera religio deponere iu-
bet. Quæ igitur causa est, nisi stultitia error-
que miserabilis, ut ei te facias venerando hu-
miliem cui te cupias esse viuendo dissimile:
& religione colas, quem imitari nolis, cum
religionis summa sit imitari quem colis?

Qualis sit religio in qua docetur, quod ho-
mines ut commendentur dijs bonis,
demonibus ut debeant aduoca-
tis. Cap. XVIII.

Frustra igitur eis Apuleius & quicunq;
ita sentiunt, hunc detulit honorè: sic eos
aere medios inter æthereum cælum terramq;
constituens, ut quoniam nullus Deus misce-
tur homini, quod Platonè dixisse prohibent,
isti ad Deos perferant preces hominũ, & in-
de ad homines impetrata, quæ poscunt. Indi-
gnum n. putauerũt, qui ista crediderunt, mi-
seri homines dijs, & Deos hominibus: di-
gnum autem miseri demones, & dijs & ho-
minibus: hinc petita qui assignent, inde con-
cessa qui aportent: ut videlicet homo castus,
& ab artium magicarum sceleribus alienus,

eos patronos adhibeat, per quos illũ dijs ex-
audiãt, qui hæc amant: quæ ille nõ amãdo sit
dignior quæ facilius & libentius exaudire de-
beat. Amant quippe illi, scenicas turpitudi-
nes, quas non amat pudicitia. Amant in ma-
lesicijs magnorum mille nocendi artes, quas
nõ amat innocencia. Ergo & pudicitia & in-
nocencia si quid à dijs impetrare voluerit,
nõ poterit suis meritis, nisi suis interueniẽti-
bus inimicis: non est quod iste poetica fig-
menta, & theatrica ludibria iustificare cone-
tur. Habemus cõtra ista magistrũ eorũ & tẽ-
tẽ apud eos authoritatis Platonem: si pudor
humanus ita de se male meretur, ut non solũ
diligat turpia, verum etiam existimet grata.

De impietate artis magicæ, quæ patrocinio
vitur spirituum malignorum.

Cap. XIX.

Porro aduersus magicas artes, de quibus
quosdam nimis infelices, & nimis im-
pios etiam gloriari libet in nomine demõ-
num; ipsam publicam lucem testem citabo.
Cur enim tam grauius ista plectantur seue-
ritate legum, si opera sunt numinum colen-
dorum? An forte istas leges Christiani insti-
tuerunt, quibus artes magicæ puniuntur, se-
cundum quem alium sensum, nisi quod hæc
maleficia generi humano perniciofa esse nõ
dubium est? Ait poeta clarissimus:

Testor chara Deos, & te germana, tuumque
Dulce caput, magicas iuit accingier artes.
Illud èt quod alio loco de his artibus dicit:
Atque fatas alio vidi traducere messes:

Eo quod hac pestifera scelerataq; doctrina,
fructus alieni in alias terras trãferrẽ perhi-
bentur, nõne in duodecim tabulis, idest, Ro-
manorũ antiquissimis legibus Cicero cõme-
morat esse conscriptũ, & ei qui hoc fecerit
supplicium cõstitutũ? Postremo ipse Apuleius
nũquid apud iudices Christianos de magi-
cis artibus accusatus est? Quas utiq; sibi obie-
ctas, si diuina & piã esse nouerit, & diuina-
rũ potestatu operibus cõgruas: non solũ eas
confiteri debuit, sed etiã profiteri, leges cul-
pans potius, quibus hæc prohiberentur, &
dãnanda peterentur, quæ haberi miranda &
veneranda oporteret. Ita enim vel senten-
tiam suam persuaderet iudicibus vel si illi
secundum iniquas leges saperent, eum que
talia

H

Ane. 4.

Buco. Aeglo. 9.

K
All. Ap-
puleius de
magicis
a & b. s.
accusatus

talia prædicantem atq; laudantē morte multarent, digna animæ illius dæmones dona rependerent: pro quorū diuinis operibus prædicandis, humanā vitam sibi adimi non timeret. Sicut martyres nostri cū eis pro crimine obijceretur Christiana religio, qua nouerāt se fieri saluos & gloriosissimos in æternum, non eam negando temporales poenas euadere delegerunt, sed potius confitendo, profitēdo, prædicando, & pro hac omnia fideliter fortiterq; tolerando, & cū pia securitate moriendo, leges quibus prohibeantur, erubescere cōpulerunt, mutariq; fecerunt. Huius aut philosophi Platonici copiosissima & disertissima extat oratio, qua crimen artium magicarum à se alienum esse defendit, seq; aliter non vult innocentem videri, nisi ea negādo quæ nō possunt ab innocente committi. At omnia miracula magorū, quos recte sentit esse damnandos, doctrinis fiunt, & operibus dæmonū, quos viderit cur censeat honorandos, esse necessarios eos asserentes perferendis ad deos nostris precibus: quorum debemus opera deuitare, si ad Deum verū preces nostras volumus peruenire. Deinde querit quales preces hominum dijs bonis per dæmones allegari putat, magicas, an licitas? Si magicas, nolunt tales, si licitas, nolunt per tales. Si aut peccator poenitens preces fundit, maxime si aliquid magicum admisit: itane tādē illis intercedentibus accipit veniā, quibus impellentibus aut fauentibus se cecidisse plangit in culpā? An & ipsi dæmones vt possint poenitentib. mereri indulgentiā, priores agunt quod eos deceperint priam, vt & ipsi postea accipiant indulgentiā? Hoc nemo vnquam de dæmonibus dixit, quia si ita esset, nequaquam sibi auderent diuinos honores expetere, qui poenitendo desiderarent ad gratiam veniæ peruenire. Ibi. n. est detestanda superbia, hic humilitas miseranda.

B An credendum sit, quod dii boni libentius dæmonibus quam hominib. miscantur. Cap. XX.

A Tenim vrgens causa & arētissima cogit dæmones medios inter deos & homines agere, vt ab hominib. auferant desiderata, & ad eos referant impetrata. Quanam tandē causa est ista, & quanta necessitas: quia

nullus, inquit, Deus miscetur homini? Præ clara igitur sanctitas Dei, quæ non miscetur homini poenitenti, supplicanti, & miscetur dæmoni arroganti? Nō miscetur homini cōfugienti ad diuinitatem, & miscetur dæmoni fingenti diuinitatem? Non miscetur homini petenti indulgentiam, & miscetur dæmoni suadenti nequitiam? Non miscetur homini per philosophicos libros poetas de bene instituta ciuitate pellenti, & miscetur dæmoni à Principibus & Pontificibus ciuitatis per scenicos ludos poetarū ludibria requirenti? Non miscetur homini deorum crimina fingere prohibēti, & miscetur dæmoni se falsis deorum criminib. oblectanti? Non miscetur homini magorum scelera iustis legib. puniēti, & miscetur dæmoni magicas artes docenti & implenti? Non miscetur homini imitationem dæmonum fugienti, & miscetur dæmoni deceptionem hominis aucupanti?

An dæmonibus nuncijs & interpretibus dii vtantur, fallique se ab eis aut ignorent, aut velint. Cap. XXI.

S Ed nimirū tantæ huius absurditatis & indignitatis est magna necessitas, q̄ scilicet deos æthereos humana curantes, quid terrestres hoies agerēt vtiq; lateret, nisi dæmones aerei nunciarent: quā æther longe à terra est, alteq; suspensus, aer vero ætheri terræq; contiguus. O mirabilem sapientiam. Quid aliud de dijs isti sentiunt, quos omnes optimos vident, nisi eos & humana curare, ne cultu videantur indigni, & propter elementorum distantiam humana nescire, ut credantur dæmones necessarij, & ob hoc etiam ipsi putentur colendi, per quos dii possint, & quid in rebus humanis agatur addiscere, & ubi oportet hominibus subuenire? Hoc si ita est, dijs istis bonis magis notus est dæmon per corpus vicinū, quam homo per animum bonū. O multum dolenda necessitas, an potius irridenda uel detestanda uanitas, ne sit uana diuinitas. Si. n. animo ab obstaculo corporis libero animum nostrum dii uidere possunt, non ad hoc dæmonibus indigent nuncijs. Si aut animorū indicia corporalia, qualia sunt vultus, locutio, motus per corpus suum ætheri dii sentiunt, & inde colligunt, quid etiam dæmones nuncient, possunt & mendacijs dæmo-

dæmonum decipi. Porro si deorū diuinitas à dæmonibus falli non potest, ab eadē diuinitate q̄ agimus non potest ignorari. Vellem autem mihi isti dicerent, vtrum dijs dæmones nunciarent de criminib. deorum poetica Platoni displicere figmenta, & sibi ea place-
 celauerint: An vtrunq; occultauerint, deos que esse maluerint totius rei huius ignaros.
E An vtrunq; indicauerint, & religiosam erga deos Platonis prudentiam, & in deos iniuriosam libidinem suam. An sententiam quidem Platonis, qua noluit deos per impiam licentiam poetarū falsis criminib. infamari, ignotam dijs esse voluerint, suam vero nequitiam qua ludos scenicos amant, quibus illa deorū dedecora celebrantur, prode non erubuerint vel timuerint. Horam quatuor quæ interrogando proposui, quodlibet eligant, & in quodlibet eorum quantū mali de dijs bonis opinentur, attendant. Si enim primū elegerint, confessuri sunt non licuisse dijs bonis habitare cum bono Platone, quando eorum iniurias prohibebat, & habitasse cum dæmonibus malis quando eorum iniurijs exultabant, cum dij boni hominem bonum longe à se positum non nisi per malos dæmones nossent, quos sibi vicinos nosse non possent. Si autem secundum elegerint, & vtrunq; occultatum à dæmonibus dixerint, v̄t dij omnino nescirent, & Platonis religiosissimam legem, & dæmonum sacrilegam delectationem, quid in rebus humanis per internūcios dæmones dij nosse vtiliter possunt; quando illa nesciunt, quæ in honorem deorum bonorum per religionem bonorum hominū contra libidinem malorum dæmonū decernuntur? Si vero tertium elegerint, & non solum sententiam Platonis deorum iniurias prohibentem, sed etiam dæmonum nequitiam deorum iniurijs exultantem, per eosdē dæmones nuncios dijs innotuisse respōderint, hoc nunciare est, an insultare? Et dij vtrunq; sic audiunt, sic vtrunq; cognoscunt, vt non solū malignos dæmones deorum dignitati & Platonis religioni contraria cupientes atque facientes, à suo accessu nō arcent, sed et per illos malos propinquos Platoni bono lōgin quo dona trāsmittant. Sic. n. eos elementorū quasi catenata series colligant, vt illis a quibus criminantē, coniungi possint, huic a quo defenduntur, non possint, vtrunq; scientes,

sed aeris & terræ pondera transmutare non valent. Iam q̄ reliquum est, si quartum elegerint, peius est ceteris. Quis enim ferat, si poetarum de dijs immortalibus criminosa figmenta, & theatrorum indigna ludibria, suam que in his omnibus ardentissimam cupiditatem, & suauissimam voluptatem dijs dæmones nunciauerunt: & q̄ Plato philosophica grauitate de optima Republica hæc omnia censuit remouenda, tacuerunt: vt iam dij boni per tales nūcios nosse cogantur mala pessimorum: nec aliena, sed eorundem nunciorum, atq; his contraria nō sinantur nosse bona philosophorum, cum illa sint in iniuriā, ista in honorem ipsorum deorum?

De abiiciendo cultu dæmonum cōtra Apuleium leium. Cap. XXII.

Q Via igitur nihil istorum quatuor eligendum est, ne in quolibet eorum de dijs tam male sentiat: restat, vt nullo modo credendum sit, quod Apuleius persuadere nititur & quicumque alij philosophi sunt eiusdem sententiæ, ita esse medios dæmones inter deos & homines tanquam internuncios & interpretes, qui hinc ferant petitiones nostras, inde referant deorum suppetias. Sed esse spiritus nocendi cupidissimos a iustitia penitus alienos, superbia tumidos, inuidentia liuidos, fallacia callidos, qui in hoc quidē aere habitant: quia de cœli superioris sublimitate deiecti, merito irregressibilis transgressionis in hoc sibi congrua velut carcere prædamnati sunt. Nec tamen quia supra terram & aquas aereus locus est, ideo & ipsi sunt meritis superiores hominibus, qui eos non terreno corpore, sed electo in auxilium Deo vero, pia mente facillime superant. Sed multis plane participatione veræ religionis indignis, tanquam captis subditisq; dominantur, quorum maxime parti mirabilibus & fallacibus signis, siue factorum, siue prædictorum deos se esse persuaserunt. Quibusdā vero vitia eorum attentius & diligentius intuentibus, non potuerunt persuadere q̄ dij sint: atq; ideo inter deos ac hominēs internuncios, ac beneficiorum interpretatores se esse finxerunt: tamen nō istum saltem honorem homines eis deferendū putarunt, qui illos deos esse non credebant, quia malos videbant. Deos autem omnes

I. Pet. 2.
 Al. l. De
 monū ha
 bitatio.

omnes bonos volebant, nec audebant tamē omnino indignos dicere honore diuino: maxime ne offenderent populos, à quibus eis cernebant inueterata superstitione per tot sacra & templa seruari.

Quid Hermes Trimegistus de idololatriasē ferit, & vnde scire potuerit superstitiones Aegyptias auferendas. Cap. XXII.

K **N**AM diuersa de illis Hermes Aegyptius, quem Trimegistū vocāt sensit & scripsit. Apuleius quidem Deos illos negat, sed cum dicit ita inter homines Deosq; quadā medietate versari, vt hominibus apud ipsos Deos necessarij videantur cultū eorum à supernorum deorum religione non separat. Ille autem Aegyptius alios Deos dicit esse à summo Deo factos, alios ab hominib. Hoc qui audit, sicut à me positum est, putat dici de simulachris: quia opera sunt manuum hominum. At ille visibilia, & contrectabilia simulachra velut corpora deorum esse asserit. Inesse autem his quosdam spiritus inuitos, qui valeant aliquid, siue ad nocendum, siue ad desideria eorum nonnulla complenda, à quibus eis diuini honores, & cultus obsequia deferuntur. Hos ergo spiritus inuisibiles per artem quandam visibilibus rebus corporalis materię copulare: vt sint quasi animata corpora illis spiritibus dicata, & subdita simulachra: hoc esse dicit Deos facere, eaque magnam & mirabilē faciendi accepisse homines potestatem. Huius Aegyptij verba sicut in nostram linguam interpretata sunt, ponam. Et quoniam de cognatione, inquit, & consortio hominum deorumq; nobis indicitur sermo, potestatem hominis, o Asclepi, vimq; cognosce. Dominus inquit, & pater, vel quod est summū, Deus, vt effector est deorum cęlestium, ita homo est factor deorum, qui in templis sunt humana proximitate contenti. Et paulo post: Ita humanitas, inquit, semper memor naturę & originis suę, in illa diuinitatis imitatione perseuerat: vt sicuti pater ac dominus, vt sui similes essent, Deos fecit æternos, ita humanitas Deos suos ex sui vultus similitudine figurat. Hic cum Asclepius, ad quem maxime loquebatur, ei respondisset atque dixisset: Statuas dicis, o Trimegiste? Tū verò ille: Statuas, inquit, o Ascle-

pi, vides ne quatenus tu ipse diffidas, statuas animatas sensu & spiritu plenas, tantaq; facientes & talia: statuas futurorū præcias, ea quę forte vates omnis ignoret in multis & varijs rebus prædicētes imbecillitates hominibus facientes, easq; curantes, tristitiam letitiamq; pro meritis. An ignoras, o Asclepi, quod Aegyptus imago sit cęli: aut quod est verius, translatio aut descētio omnium quę gubernantur, atq; exercentur in cęlo: ac si dicēdum est verius, terra nostra mundi totius est templum? Et tū quoniā præficere cuncta prudentē decedet, istud vos ignorare fas nō est. Futurum tempus est, cum appareat Aegyptios in cassum pia mēte diuinitati sedulam religionem seruasse, & omnis eorum sancta veneratio in irritum casura frustrabitur. Deinde multis verbis Hermes hunc locū exequitur, in quo videtur hoc tempus prædicere, quo Christiana religio, quanto est veracior atq; sanctior, tanto vehementius & liberius cuncta fallacia figmenta subuertit, vt gratia verissimi saluatoris liberet hominem ab his dijs, quos fecit homo: & ei Deo subdat à quo factus est homo. Sed cum Hermes ista prædicat, velut amicus eisdem Iudificationibus dęmonum loquitur; nec Christianū nomen euidenter exprimit, sed tanquam ea tollerentur atq; delerenter, quorū obseruatione cęlestis similitudo custodiretur in Aegypto: ita hæc futura deplorās, luctuosa quodammodo prædicatione testatur. Erat enim de his, de quibus dicit Apostolus, quod cognoscentes Deum, non sicut Deū glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Et immutauerūt gloriā incorruptibilis Dei in similitudinē imaginis corruptibilis hominis: & cętera, quę commemorare longū est. Multa quippe talia dicit de vno vero Deo fabricatore mundi, qualia veritas habet. Et nescio, quō illa obscuratione cordis ad ista delabatur, vt dijs, quos cōfiteatur ab hominib. fieri, semper velit hoīes subdi, & hæc futuro tpe plagent auferri quasi quicquam sit infelicius homine, cui sua figmentadominetur: eū sit facilius fieri Deos colēdo quos fecit, ne ipse sit homo, quam vt per eius cultum dij esse possint, quos fecit homo. Cuius enim sit, vt hō in hono-

M

Rem. 1.

A

Pf. 113.

I. Pet. 2. Al. l. De monū habitatio.

honore positus, pecoribus non intelligens comparetur quam ut operi Dei ad eius imaginē factō, id est, ipsi homini, opus hominis pręferatur. Quapropter merito homo deficit ab illo, qui eū fecit, cū sibi pręficit ipse, quod fecit. Hęc vana, deceptoria, pernicio-sa, sacrilega, Hermes Aegyptius, quia tēpus quo auferentur venturū sciebat, dolebat, sed tā impudenter dolebat, quam imprudenter sciebat. Non enim hoc ei reuelauerat spūs-

Hier. 2.
Zach. 3.

sanctus Prophetis sanctis: qui hęc pręviden-tes cū exultatione dicebantur: Si faciet ho-mo Deos: & ecce ipsi nō sunt dij. Et in alio loco: Erit in illo die dicit dñs. Exterminabo nomina simulachrorū à terra, & nō erit eorū memoria. Propriē verō de Aegyptō, qđ ad hęc rē attinet, ita sanctus Elaias pphetat:

Esa. 19.

Al. l. vin-
cetiv.

Et mouebuntur manufacta Aegypti à facie Dei, & cor eorū * vincietur in eis: & cetera huiusmodi. Ex quo genere & illi erant, qui vēturū, quod sciebat venisse gaudebāt: qua-lis Simeon qualis Anna, q. mox natū Iesum, qualis Elisabet, quę etiā conceptū in spiritu agnouit: qualis Petrus, reuelante patre dicēs:

Luc. 2.

Luc. 1.

Mat. 16.

Mat. 8.

Tu es Christus filius Dei viui. Huic autē Aegyptio illi spiritus indicauerant futura tēpo-ra perditionis sue qui etiā pręsenti in carne tremētes dño, dixerunt: Quid venisti ante tēpus perdere nos? Siue quia subitū illis fuit, quod futurū quidē, sed tardius opinabātur: siue q. perditionē suā hęc ipsam dicebant, qua fiebat, ut cogniti spernerentur. Et hoc e-rat ante tēpus, id est, ante tēpus iudicij, quo cetera damnatione puniendi sunt cū omni-bus etiam hominib. qui eorum societate deti-nētur, sicut religio loquit, quę nec fallit, nec fallitur, non sicuti iste quasi omni vento do-ctrinę hinc atq; inde perflatus, & falsis vera permiscens, dolet quasi perituram religio-nem, quem postea confiteatur errorem.

Quomodo Hermes patenter parentum suorum sit confessus errorem, quem tamen doluerit destruendum:

Cap. XXIIII.

D

Post multa enim ad hoc ipsum redit, ut iterum dicat de dijs, quos homines fecerunt, ita loquens: Sed iam de talibus sint factis dicta talia. Iterum, inquit, ad hominem rationemq; redeamus, ex quo diuino dono

hō animal dictū est rationale, Minus enim miranda, & si miranda sunt, quę de homine dicta sunt omnium enim mirabilium vicit admirationē, q. homo diuinā potuit inuenire naturā, eamq; efficere. Quoniā ergo proaui nostri multum errabant circa deorū ratio-nem increduli, & animaduertentes ad cultū religionēq; diuinam, inuenerūt artem, qua efficerent Deos. Cui inuentā adiunxerūt vir-tutem de mundi natura conueniētem, eamq; miscentes: quoniā animas facere non poterunt, euocantes animas dēmonum, vel ange-lorū eas indiderūt imaginibus sanctis diui-nisq; mysterijs, per quas idola & beneficien-di & male, vires habere potuissent. Nescio vtrū sic cōsiterentur ipsi dēmones adiuuari, quomodo iste confessus est. Quoniā, inquit, proaui nostri multū errabant circa deorum rationem, increduli, & non animaduerten-tes ad cultum religionemque diuinam, inue-nerunt artē, qua efficerent Deos. Nunquid-nam saltē mediocriter eos dixi errasse, ut hanc artem inuenirent faciendi Deos; aut cō-tentus fuit dicere errabant, nisi adderet & di-ceret multum errabant? Iste ergo multus er-ror & incredulitas non animaduertentium ad cultum religionemque diuinam, inuenit artem qua efficeret Deos. Et tamē quod mul-tus error & incredulitas & à cultu ac religio-ne diuina auersio animi inuenit, ut homo ar-te faceret Deos: hoc dolet vir sapiēs tanquā religionem diuinam venturo certo tempore auferri. Vide si non & vi diuina maiorum suorum errorem pręteritum prodere, & etiam vi diabolica pēnam dēmonum futurā dolere compellitur. Si enim proaui eorum multum errando circa deorum rationem in-credulitate & auersione animi à cultu ac re-ligione diuina inuenerunt artem, qua Deos efficerent, quid mirum si hęc ars detestanda, quicquid fecit auersa à religione diuina au-ferretur à religione diuina, cū veritas emen-det errorem, fides redarguat incredulitatē, conuersio corrigit auersionem? Si enim taci-tis causis dixisset proauos suos inuenisse ar-tem, qua Deos facerent, nostrum fuit utique si quid rectum piūmq; saperemus, attendere & videre nequaquam illos ad hanc artem peruētuos fuisse, qua homo Deos facit, si à veritate nō aberrarent. Si ea quę Deo digna sunt crederent: si animū aduerterēt ad cultū religio

Al. l. Er-
ror maio-
rū in con-
ficiendū
dij.

Psal. 95.

religionemque diuinam. Et tamen si causas
 artis huius nos diceremus multum errorem
 hominum, & incrudelitatem, & animi errantis
 atque infidelis a diuina religione auersionem,
 vtunque ferenda esset impudentia resisten-
 tium veritati. Cum vero idem ipse qui pote-
 statem huius artis super omnia cetera miras
 in hōe, qua illi Deos facere concessum est,
 & dolet venturum esse tps, quo hæc omnia
 Deorum figmenta ab hominib. instituta, etiã
 G legib. iubeant auferri, constituit tñ atque ex
 primit causas, quare ad ista peruentum sit, di-
 cēs pauos suos multo errore & incredulitate,
 & aium non aduertendo ad cultū religio-
 nemq; diuinam inuenisse hanc artem, qua fa-
 cerent Deos. Nos qd oportet dicere, vel po-
 tius quid agere, nisi quãtas possumus gratias
 domino Deo nostro, qui hæc contrariis cau-
 sis, q̄ instituta sunt, abstulit? Nam qd instituit
 multitudo erroris, abstulit via veritatis, qd i-
 stituit incredulitas, abstulit fides, qd instituit
 a cultu diuinæ religionis auersio abstulit ad-
 vnum verum Deum sanctumque conuersio.
 Nec in sola Aegypto, q̄ solam in isto plangit
 Dæmonum spūs, sed in omni terra, qua can-
 tatur Domino canticū nouū, sicut vere sacræ
 & vere prophetice literæ prænuuciauerunt,
 vbi scriptam est. Cantate Domino canticum
 nouum, cātate Domino omnis terra. Titulus
 quippe Psalmi huius est, qñ domus ædifica-
 batur post captiuitatem, ædificatur. n. domus
 Domino Ciuitas Dei, quæ est sancta ecclesia
 in omni terra, post eam captiuitatem, qua il-
 los homines de qb. credentib. in Deum tanq̄
 lapidib. viuis domus ædificatur captos dæ-
 monia possidebant. Neque enim quia homo
 Deos faciebat, ideo non ab eis possidebatur
 ipse qui fecerat, qñ in eorum societatem co-
 lendo traducebatur. Societatem dico, nō ido-
 lorum stolidorum, sed versutorum. Nam qd
 sunt idola, nisi quod eadem scriptura dicit:
 Oculos habent & non vident, & quicquid
 tale de materiis licet affabre effigiatis, tamen
 vita, sensuq; carentibus, dicendum fuit? Sed
 immundi spūs eisdem simulachris arte illa
 nefaria colligati cultorū suorum aīas, in suã
 societatem redigendo, miserabiliter captiua
 uerant. Vnde dicit Apostolus: Scimus, quia
 nihil est idolum, sed quæ immolant gentes
 dæmonibus immolant & nō Deo, nolo vos
 socios fieri dæmoniorum. Post hanc ergo ca-

ptiuitatem qua homines à malignis dæmoni-
 bus tenebantur, Dei domus ædificat in omni
 terra, vnde titulum ille Psalmus accepit, vbi
 dī: Cantate domino canticum nouum, can-
 tate domino omnib. terra. Cātate domino be-
 nedicite homini eius, bene nunciante diem
 ex die salutare eius. Annunciate in gentibus
 gloriam eius ī oībus populis mirabilia eius.
 Quoniam magnus dominus & laudabilis ni-
 mis terribilis est super omnes Deos. Quoniam
 omnes dii gentium Dæmonia, Dominus autē
 I cœlos fecit. Qui ergo doluit venturum fu-
 ise tempus, quo auferetur cultus idolorum, &
 in eos qui colerent, dominatio Dæmoniorū
 malo spiritu instigatus, semper volebat istam
 captiuitatem manere, qua transacta Psalmus
 canit, ædificari domum in omni terra. Prænū-
 ciabat illa Hermes dolendo, prænuuciabat
 hæc Propheta gaudento. Et quia spiritus vi-
 ctor est, qui hæc per sanctos Prophetas canē-
 bat, etiam Hermes ipse ea quæ volebat & do-
 lebat auferri, non a prudentib. & fidelibus, &
 religiosis, sed ab errantibus & incrudelis, &
 à cultu diuinæ religionis auersis esse institu-
 ta, miris modis coactus est confiteri. Quid
 quanuis eos appellat Deos, tamen cum dicit
 a talibus hominibus factos, quales esse vtiq;
 non debemus, velit, nolit, ostendit colendos
 non esse ab eis, qui tales non sunt, quales fue-
 runt, à quibus facti sunt, hoc est, à prudenti-
 bus, fidelibus, religiosisque. simul etiam de-
 monstrans, ipsos homines, qui eos fecerunt,
 sibimet importasse, vt eos haberēt Deos, qui
 Dii non erant. Verum est quippe illud pro-
 pheticum: Si faciet homo Deos, & ecce ipsi
 non sunt Dii, Deos ergo tales, talium Deos
 arte factos à talibus, cum appellasset Her-
 mes, id est, idolis Dæmones, per artem ne-
 scio quam, cupiditatum suarum vinculis il-
 ligatos, cum appellaret factos ab hominibus
 Deos, non tamen eis dedit, quod Platonius
 Apuleius, vnde satis iam diximus, & quam
 fit inconueniens absurdumque monstraui-
 mus, vt ipsi essent interpretes & intercessores
 inter Deos, quos fecit Deus, & homines, quos
 idem ipse fecit Deus, hinc afferentes vota, in
 de munera referentes. Nimis enim stultum
 est credere Deos, quos fecerunt homines,
 plus valere apud Deos quos fecit Deus, quã
 valent ipsi homines, quos idē ipse fecit Deus.
 Dæmon quippe simulachro arte impia col-
 ligatus

D. emō ab hoīe quō Deus factus.

ligatus ab homine factus est Deus, sed tali homine, non oī hoīe. Qualis est ergo iste Deus, quem non faceret homo nisi errans & incredulus, & auersus a vero Deo? Porro si demones qui colūtur in templis, per artem, nescio quā, imaginib. inditi, hoc est, visibilib. simulachris, ab eis hominib. qui hac arte fecerunt Deos, cum aberrarent, auersiq; essent a cultu & religione diuina, nō sunt internuncii, nec interpretes inter homines & Deos, & ppter suos pessimos ac turpissimos mores, ipsi et hoīes quamuis errātes & increduli, & auersi a cultu ac religione diuina, tñ eis sine dubio meliores sunt, qui Deos ipsi arte fecerunt, restat, vt quod possunt, tāquam dæmones possint, vel quasi beneficia prestando magis nocentes, quia magis decipiētes, vel aperte malefaciēdo. Nec tñ quodlibet harum, nisi qñ, & quantum permittuntur alta & secreta Dei prouidentia, non autem tanquam medii inter homines & Deos, per amicitiam deorū multum apud homines valent. His enim dii boni, quos sanctos angelos nos vocamus, rationales quæ creaturas sanctæ cęlestis habitationis, siue sedes, siue dominationes, siue principatus, siue potestates amici esse omnino non possunt, a quibus tam longe absunt animi affectione, quam longe absunt a virtutib. vitia, & a bonitate malitia.

Dæmones benefaciēdo nocere

L

De his quæ sanctis angelis, & hominib. possunt esse communia. Cap. XXV.

Nullo modo igitur quasi per dæmonum medietatem, ambiendum est ad beneuolentiam seu beneficentiā deorum vel potius bonorum angelorum, sed per bonæ uoluntatis similitudinem, qua cum illis sumus, & cum illis uiuimus, & cum illis Deum quæ colunt, colimus, & si eos carnalibus oculis videre non possumus, in quātum autem dissimilitudine uoluntatis, & fragilitate infirmitatis miseri sumus in tantum ab eis longe sumus uitæ merito, non corporis loco. Non enim quia in terra conditione carnis habitamus, sed si per immunditiam cordis terrena sapimus, non eis iungimur. Cum uero * sana mur, vt quales ipsi sunt, sumus, fide interim illis propinquamus, si ab illo nos fieri beatos, a quo & ipsi facti sunt etiam ipsis fauentibus credimus.

a. l. fatigimus.

Quod omnis religio Paganorū circa homines mortuos fuerit impleta. Cap. XXVI.

Sane aduertendum est, quomodo iste Aegyptius cum doleret tempus esse uenturum, quo illa auferrentur ex Aegypto, quæ factetur a multum errantibus & incredulis, & a cultu diuinæ religionis auersis esse instituta, ait inter cætera: Tunc terra ista sanctissima sedes delubrorum atq; templorum, sepulchrorum erit mortuorumq; plenissima. Quasi uero si illa non auferrentur, non essent homines morituri, aut alibi essent mortui ponendi q̄ in terra. Et utique quanto plus uoluerēt temporis dierum longitudo, tanto maior esset numerus sepulchrorum, propter maiorem numerum mortuorum. Sed hoc uidet dolere, quod memoriæ martyrum nostrorum templis eorum delubrisq; succederent, vt uidelicet qui hæc legunt animo a nobis auerso atque peruerso putet a Paganis Deos cultos fuisse in templis, a nobis autē coli mortuos in sepulchris. Tanta enim homines impii cæcitate in montes quodammodo offendunt, resque oculos suos ferientes nolunt uidere, vt non attendant in omnibus literis Paganorum, aut non inueniri Deos qui non homines fuerint, * omnibus tamen honores studeant exhibere diuinos, quasi nihil unquam humanitatis habuerint: Omitto quod Varro dicit omnes ab his mortuos existimari manes Deos, & probat per ea sacra quæ omnibus fere exhibentur mortuis, ubi & ludos commemorat funebres, tāquam hoc sit maximū diuinitatis indicium, quod nō solent ludi nisi numinibus celebrari. Hermes ipse de quo nunc agitur, in ipso eodem libro ubi quasi futura prænunciando deplorans ait: Tūc terra ista sanctissima sedes delubrorum atque templorum sepulchrorum erit mortuorumq; plenissima, Deos Aegypti homines mortuos esse testatur. Cum enim dixisset proauos suos multum errantes circa deorum rationem in credulos, & non animaduertentes ad cultum religionemq; diuinam, inuenisse artem qua efficerent Deos, cui inuente, inquit, adiunxerunt uirtutem de mundi natura conuenientem eamque miscentes, qm̄ animas facere non poterant, euocantes animas dæmonum vel angelorum, eas indiderunt imaginibus sanctis diuinisq; mysteriis, per quas idola & bene-

B

Martiriū memoria quod successura si multitudine deorū essent doleret Hermes.

a. l. mortuorumq; diuini honores delati sint.

C

Euocata, dæmonū, autē imaginibusq; et mysteriis imita.

Aesculapius, homo idem & Deus.

Mercurij sepulchra

Et bene faciendi & male vires habere potuissent. Deinde sequitur tāquam hoc exemplis pbaturus & dicit: Auus enim tuus, o Aesculapi, medicinæ primus inuentor, cui templum consecratum est in montē Lybiæ circa littus Crocodilorum, in quo eius iacet mundanus homo. i. corpus, reliquus. n. vel potius totus, si est homo totus in sensu vitæ, melior remeavit in cœlum, oīa etiam nunc hominib. adiumenta præstans infirmis numine nunc suo, q̄ ante solebat medicinæ arte præbere. Ecce dixit mortuū colī pro Deo in eo loco vbi habebat sepulchrum, falsus ac fallens, dicendo qđ remeavit in cœlum, oīa etiam nunc hominib. adiumenta præstans infirmis. Adiuuens deinde aliud, Hermes, inquit, cuius autem tūm mihi nomen est, nonne in cognominis sui patria cōsistens, oēs mortales vndique venientes, adiuuat, atque cōseruat? Hic enim Hermes maior, i. Mercurius, quem dicit autem suum fuisse, in Hermopoli, hoc est in sui nominis ciuitate perhibetur esse sepultus. Ecce duos Deos dicit hoīes fuisse, Aesculapiū & Mercuriū. Sed de Aesculapio & Græci & Latini hoc idem sentiunt. Mercuriū autem multi non putant fuisse mortalem, quem tamen iste auum suum fuisse testatur. Etenim alius est ille, alius iste, quāuis eodem nomine nuncupentur. Non multum pagno alius ille sit, alius iste, verum iste sicut Aesculapius ex homine Deus, secūdum testimonium tāti apud suos viri hui⁹ Trismegisti nepotis sui. Adhuc addit, & dicit, Isin vero vxorem Osiris quā multa bona præstare propitiā, quantis scimus obesse iratam. Deinde vt ostenderet ex hoc genere esse Deos, quos illa arte homines faciunt, vnde dat intelligi, demones se opinari ex hominum mortuorum animis extiuisse, quos per artem, quam inuenerunt homines multum errantes increduli & irreligiosi, ait inditos simulachris, quia hi qui tales Deos faciiebant, animas non vtique facere poterant. Cum de his idem dixisset, quod commemorari, quantis obesse scimus iratā, secutus adiunxit, Terrenis. n. diis atq; mūdānis facile est irasci, vt pote qui sunt ab hominib. ex vtraq; natura facti atq; compositi. Ex vtraq; natura dicit, ex anima & corpore, vt p̄ anima sit demōn, pro corpore simulachrum. Vnde contigit, inquit, ab Aegyptiis hæc sancta animalia nūcupari coliq; per singulas ciuitates eo-

rum animas, qui eas consecrauerunt viuētes, ita vt eorum legib. incolantur, & eorum nominib. nuncupentur. Vbi est illa velut querela luctuosa, quod terra Aegypti sanctissima sedes delubrorum atque templorum, sepulchrorū futura esset mortuorumq; plenissima? Nempe spiritus fallax, cuius instinctu Hermes ista dicebat, per eum ipsam coactus est confiteri iam tūc illam terram sepulchrorū & mortuorum, quos pro diis colebant fuisse plenissimam. Sed dolor de monti per eum loquebat, qui tuas futuras poenas apud sanctorum martyrum memorias imminere mœrebant. In multis enim talibus locis torquentur & confitentur, & de possessis corporibus hominum eiiciuntur.

Demodo honoris, quem Christiani martyribus impendunt. Cap. XXVII.

NEC tñ nos eisdem martyrib. templa, sacerdoria, sacra, & sacrificia constituimus, quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus, Honoramus sane memorias eorum tanquam sanctorum hominum Dei, qui vsque ad mortem suorum corporum pro veritate certarunt, vt innotesceret vera religio falsis religionib. fictisq; conuictis, quod etiā si qui antea sentiebant, timendo reprimebāt. Quis autem audiuit aliqñ fidelium stantem sacerdotem ad altare etiam super sanctū corpus martyris ad Dei honorem cultumq; cōstructum dicere in precib. Offero tibi sacrificium: Petre, vel Paule, vel Cypriane, cū apud eorum memorias offeratur Deo, qui eos & homines & martyres fecit, & sanctis suis angelis cœlesti honore sociavit, vt ea celebrata & Deo vero de illorum victoriis gratias agamus, & nos ad imitationem talium coronarum atque palmarum eodem inuocato in auxilium ex eorum memoria; renouatione adhortemur? Quæcunque igitur adhibentur religiosorum obsequia in martyrum locis ornamenta sunt memoriarum, non sacra vel sacrificia mortuorum tāquam deorum. Qui cunque etiam epulas suas eo deferunt, quod quidem a Christianis melioribus non fit, & in plerisque terrarum * nulla talis est consuetudo, tamen quicunque id faciunt quas cum appofuerint, orant, & auferunt, vt vescantur:

Epulae, ad memorias martyrum delatae. * nulla.

Aesculapius, homo idem & Deus.

Mercurij sepultura

Mercurij sepultura

Euocato, demonum, aīa in similibusq; et mysticis

tur, vel ex eis etiam indigentibus largiantur, sanctificari ibi eas volunt per merita martyrum in nomine domini martyrum. Non autem ista esse sacrificia martyrum nouit qui nouit vnum, quod Deo illic offeritur sacrificium Christianorum. Nos itaque martyres nostros nec diuinis honoribus nec humanis criminibus colimus, sicut colunt illi Deos suos, nec sacrificia illis offerimus, nec eorum probra

*Merita
martyrum.*

A inuenit hordei segetem, atque inde spicas marito regi & eius consiliario Mercurio demonstrauit, unde eandem & Cererem volunt, quæ & quanta mala non à Poetis, sed à mythis eorum literis memoriam mandata sunt, sicut Leone sacerdote prodente ad Olympiadem matrem scribit Alexander, legat qui uolunt, vel possunt, & recolant qui legerunt, & uideant quibus hominibus mortuis, vel de quibus eorum factis tanquam diis sacra fuerint instituta. Absit ut eos, quamuis Deos habeant, sanctis martyribus nostris, quos tamen Deos non habemus, uia ex parte audeant comparare. Sic enim non constituimus sacerdotes, nec offerimus sacrificia martyribus nostris quia incongruum indebitum illicitum est, atque uni Deo tantummodo debitum, ut nec criminibus suis, nec ludis eos turpissimis oblectemus, ubi uel flagitia isti celebrant deorum suorum, si cum homines essent talia commiserunt, uel confecta delectamenta demonum noxiorum, si homines non fuerunt. Ex isto genere demonum Socrates non habet Deum, si haberet Deum, sed fortasse homini ab illa arte faciendi Deos alienos & innocenti, illi importauerunt talem Deum, qui eadem arte excellere uoluerunt. Quid ergo plura? Non esse spiritus istos colendos propter vitam beatam, quæ post mortem futura est, nullus uel medio eriter prudens ambigit. Sed fortasse dicturi sunt, Deos quidem esse omnes bonos, demones autem alios bonos alios malos & eos per quos ad vitam in æternum beatam perueniamus colendos esse censent, quos bonos opinantur. Quod quale sit, iam in volumine sequenti uidentur.

D. AVRELIJ AVGV TINI

De ciuitate Dei ad

Marcellinum

LIBER NON VS.

Ad quem articulum disputatio præmissa peruenit, & quid discutiendum sit de rebus duabus quæstione. Cap. I.

H bonos & malos Deos esse quidam opinati sunt, quidam uero de diis meliora sentientes, tantum eis honoris laudisque tribuerunt, ut nullum deorum malum credere auderent. Sed illi qui Deos quosdam bonos, quosdam malos esse dixerunt, demones quoque appellauerunt nomine deorum, quæquæ & Deos, sed rarius nomine demonium, ita ut ipsum Iouem, quem uolunt esse regem ac principem cæterorum, ab Homero fateantur demone nuncupatum. Hi autem qui omnes Deos non nisi bonos esse asserunt, & longe præstantiores eis hominibus qui boni perhibentur, merito mouentur demonum factis, quæ negare non possunt, easque nullo modo à diis, quos omnes bonos uolunt committi posse existimantes, differetiam inter Deos, & demones adhibere coguntur, ut quicquid eis merito displicet in operibus uel affectibus, prauis quibus uim suam manifestant occulti spiritus, id credant esse demonum non deorum. Sed quia eosdem demones inter homines & Deos ita medios constitutos putant, tanquam nullus Deus homini miscetur, ut hinc perferant desiderata, inde referant imperata, atque hoc Platonici præcipui philosophorum ac nobilissimi sentiunt, cum quibus uelut cum excellentioribus placuit istam examinare quæstionem, utrum cultus plurimorum deorum prosit ad consequendam vitam beatam, quæ post mortem futura est, libro superiore quæsumus, quo pacto ipsi demones qui talibus gaudent, qualia boni, & prudentes homines auersantur & dant, id est, sacrilegia flagitiosa, facinorosa, non de quolibet homine, sed de ipsis diis figmenta poetarum, & magicarum artium sceleratam puniendaque uolentiam, possint quasi propinquiores & amiciores diis bonis conciliare homines bonos, & hoc nulla ratione posse competentum

pertum est. Proinde hic liber, sicut in illius sine promissimus, disputationem continere debet de differentia, si quam volunt esse, non deorum inter se, quos omnes bonos dicunt, nec de differentia deorum & demonum, quorum illos ab hominibus longe lateque seungunt, istos inter Deo & homines collocant, sed de differentia ipsorum demonum, quod ad presentem pertinet questionem.

An inter demones, quibus dii superiores sunt, sit aliqua pars bonorum, quorum presidium ad veram beatitudinem possit humana anima peruenire. Cap. II.

A pud plerosque enim visitatum est dici, alios bonos, alios malos demones, quae siue sit etiam Platoniorum philosophorum siue quorumlibet sententia, nequaquam eius est negligenda discussio, nequiquam velut demones bonos sequendos sibi esse arbitretur, **H** per quos tanquam medios diis, quos omnes bonos credit dum conciliari affectat & studet, ut quasi cum eis possit esse post mortem irretitus malignorum spirituum deceptusque fallacia, longe aberret a vero Deo, cum quo solo, & in quo solo, & de quo solo anima humana, id est, rationalis & intellectualis beata est.

Quae demonibus Apuleius adscribat, quibus cum rationem non subtrahat, nihil virtutis assignat. Cap. III.

Quae igitur est differentia demonum bonorum & malorum? quando quidem Platonius Apuleius de his vniuersaliter differens, & tam multa loquens de aereis corporibus, de virtutibus tacuit animorum, qui bus essent praediti, si boni essent. Tacuit ergo **I** beatitudinis causam, indicium vero miseriae tacere non potuit, coartans eorum mentem, qua rationales esse perhibuit, non saltem imbutam munitamque virtute, passionibus animi irrationabilibus nequaquam cedere, sed ipsam quoque, sicut stultarum mentium mos est procellosis quodammodo perturbationibus agitari. Verba namque eius de hac re ista sunt: Ex hoc ferme demonum numero, inquit, Poetae solent haud quaquam procul a veritate, osiores & amatores quorundam hominum Deos fingere, hos prosperari & eue-

here illos contra aduersari & affligere. Igitur & misereri, & indignari, angere, & letari, omnemque humani animi faciem pati, ac simili motu cordis & salo mentis, per omnes cogitationum aestus fluctuare, quae omnes turbellae tempestatesque procul a deorum caelestium tranquillitate exulant. Num est in his verbis vlla dubitatio, quod non animorum aliquas inferiores partes, sed ipsas demonum mentes, quibus rationalia sunt animalia velut procellosum salum dixit passionum turbate turbari, ut ne hominibus quidem sapientibus comparandi sint qui huiusmodi perturbationibus animorum, a quibus humana non est immanis infirmitas, etiam cum eas huius vitae conditione patiuntur, mente imperturbata resistent, non eis cedentes ad aliquid approbandum vel perpetrandum, quod exorbitet ab itinere sapientiae & lege iustitiae, sed stultis mortalibus, & iniustus, non corporibus, sed moribus similes, ut non dicam deteriores, eo quod ventustiores, & debita poena insanabiles, ipsius quoque mentis, ut iste appellauit, salo fluctuant, nec in veritate, qua turbulentis & prauis affectionibus repurgantur, ex nulla animi parte consistunt.

De perturbationibus, quae animo accidunt, quae sit Peripateticorum Stoicorumque sententia. Cap. IIII.

Duae sunt sententiae philosophorum de his animi motibus, quos Graeci *πάθη*, nostri autem quaedam sicut Cicero, perturbationes, quaedam affectiones vel affectus, quaedam vero sicut iste de Graeco expressit, passiones vocant. Has ergo perturbationes, siue affectiones, siue passiones quaedam philosophi dicunt etiam in sapientem cadere, sed moderatas rationique subiectas, ut eis leges quodammodo quibus ad necessarium redigantur modum dominatio mentis imponat. Hoc qui sentiunt, Platonici sunt sine Aristotelici, cum Aristoteles discipulus Platonis fuerit, qui sectam Peripateticam condidit. Aliis autem, sicut Stoicis cadere vllas omnino huiusmodi passiones in sapientem non placet. Hus autem, id est, Stoicos, Cicero in libris de finibus bonorum & malorum, verbis magis quam rebus aduersus Platonicos seu Peripateticos certare con- L

Aug. Tomus Quintus K 3 uin-

*Demonum
fluctuare
perturbat
ionibus
mentium*

uincit quando quidē Stoici nolunt bona appellare, sed commoda corporis & externa, eo quod nullum bonum volūt esse homines præter virtutem, tanquā artem bene videndi, quā non nisi in animo est. Hæc autem isti simpliciter & ex communi consuetudine loquēdi appellant bona, sed in comparatione virtutis, qua recte viuūt, parua & exigua. Ex quo fit, vt ab vtrisque quomodolibet vocentur, seu bona seu commoda, pari tñ æstimatione pēsentur, nec in hac quōne Stoici delectent nisi nouitate verborum. Vt ergo mihi etiam in hoc vbi quæritur, vtrum accidat sapienti passionēs animi, an ab eis sint prorsus alienę, de verbis eos potius quā de reb. facere controuersiam. Nam & ipsos nihil hinc aliud quā Platonicos & Peripateticos sentire existimo, quantum ad vim rerum attinet, nō ad vocabulorum sonum. Vt enim alia omittam, quibus id ostendam, ne longum faciam, aliquid vnū quod sit euidentissimum dicam. In libris quibus titulus est, Noctiū Atticarum scribit A. Gellius, vir elegantissimi eloquii, & multæ ac facundæ scientiæ, se nauigasse aliqui cum quodā philosopho nobili Stoico. Is philosophus, sicut latius & vberius, quā ego breuiter attingā, narrat A. Gellius, cū illud nauigium horribili cælo & mari periculosissime iactaretur, vi timoris expalluit. Id animaduersum est ab eis, qui aderāt, quamuis in mortis viciniā curiosissime attētis, vtrum nē philosophus animo turbaretur. Deinde tempestate trāfacta, mox vt securitas præbuit colloquendi, vel etiam garrandi locum, quidam ex his quos nauis illa portabat diues luxuriosus Asiaticus philosophum compellat, illud es quod extimuisset atque palluisset, cum ipse mansisset intrepidus in eo quod impēdebat exitio, At ille Aristippi Socratici responsum retulit, qui cum in re simili eadē verba ab hominē simili audisset, respondit illum pro anima nequisissimi nebulonis merito non fuisse sollicitum, se autem pro Aristippi anima timere debuisse. Hac illo diuite responsione depulso, postea quæsiuit A. Gellius a philosopho non exagitandi animo, sed discendi, quæ nam illa ratio esset pauoris sui. Qui vt doceret hominē sciendi studio nauiter accenlum, protulit statim de sarcinula sua Stoici Epicleti librum, in quo ea scripta essent, quæ congruerent decretis Zenonis & Chryssippi, quos fuisse Stoicorū

principes nouimus. In eo libro se legisse dicit A. Gellius hoc Stoicis placuisse, quod animi vicia, quas appellant phantasias, nec in potestate est vtrum, & quando incident animo, cum veniant ex terribilibus & formidabilibus rebus, necesse esse etiam sapientis animū moueant, ita vt paulisper vel pauescat metu, vel tristitia contrahatur, tanquam his passionibus. præuenientibus. mentis & rationis officiū, nec ideo tamen in mente fieri opinionem mali nec approbari ista, eisque consentiri, hoc. n. esse volunt in potestate idque interesse censerent inter animū sapientis & stulti, quod stulti animus eisdem passionibus cedit, atque accommodat mētis assensum, sapientis autem quantum eas necessitate patiat, retinet tamē de his quæ appetere vel fugere rationabiliter debet, veram & stabilem inconcussa mente sententiam. Hæc vt potui, non quidem commodius A. Gellio, sed certe breuius & vt puto, planius exposui, quæ ille se in Epicleti libro legisse commemorat, eum ex decretis Stoicorum dixisse atque sensisse. Quæ si ita sunt, aut nihil, aut penē nihil distat inter Stoicorum aliorumque philosophorū opinionē de passionibus & perturbationibus animorū. Vtrique. n. mentem rationemque sapientis ab eorum dominatione defendunt. Et ideo fortasse dicunt eas in sapientem nō cadere Stoici, quia nequaquam eius sapientiam qua vtrique sapiens est, vllō errore obnubilāt, aut la-be subuertunt. Accidunt autem animo sapientis, salua serenitate scientiæ, propter illa quæ commoda vel incommoda appellāt, quantum ea dicere nolint bona vel mala. Nam profecto si nihil pēderet eas res ille philosophus, quas amissurum se naufragio sentiebat, sicuti est vita ista salusque corporis, nō illud periculum perhorresceret, vel palloris etiam testimonio proderetur. Veruntamen & illam poterat per motionem pati, & fixam tenere mentem sententiā, vitam illam salutemque corporis, quorum amissionem minabatur tempestatis immanitas, non esse bona quæ illos quibus inessent facerēt bonos, sicut facit iustitia. Quod autem aiunt ea nec bona appellanda esse, sed commoda, verborum certamini, nō rerum examini depurandum est. Quid enim interest, vtrum apertius bona vocentur, an commoda, dum tamen ne his priuetur non minus Stoicus, quam Peripateticus pauescat

*Historia
de philoso
pho intē
pestatis
periculo
expelle
scente.*

*Miserico
dias qui*

scat & palleat, ea non æqualiter appellando, sed æqualiter estimando? Ambo sane si bonorum illorum seu commodorū periculis ad flagitium vel facinus vergeantur, vt aliter ea retinere nō possint, malle se dicunt hęc amittere, qb. natura corporis salua & incolumis habet, quā illa committere, qb. iustitia violat. Ita mens, vbi fixa est ista snia, nullas perturbationes, etiam si accidant inferiorib. animi partibus, in se contra rationem præualere

H permittit, quinimo eis ipsa dominatur, eisq; non consentiendo, sed potius resistendo regnum virtutis exercet. Talem describit etiā Aenei. 4. Virgilius Aeneam, vbi ait: Mens immota manet, lachrymæ voluuntur inanes.

Quod passiones quæ Christianos animos afficiunt, nō in vitium trahant, sed virtutem exercent. Caput. V.

Non est nunc necesse copiose ac diligenter ostendere, quid de istis passionibus doceat scriptura diuina, qua Christiana eruditio continet. Deo quippe illam ipsam mentem subiicit regendam & iuandam, mentisq; passiones ita moderandas, atque frenandas, vt in vsum iustitiæ conuertant. Deniq; in disciplina nostra, nō tam querit, vtrum pius animus irascatur, sed quare irascatur, nec vtrū sit tristis, sed vñ sit tristis, nec vtrum timeat, sed quid timeat. Irasci. n. peccanti, vt corrigatur, contristari pro afflictio, vt liberetur, timere periclitanti, ne pereat, nescio vtrum quāquā sana cōsideratione reprehēdat. Nā & misericordiā Stoicorum est solere culpae. Sed quanto honestius ille Stoicus misericordia perturbaretur hominis liberandi, q̄ timore naufragii. Longe melius & humanius, & piorū sensib. accommodatius Cic. in Cæsaris laude, loquutus est, vbi ait: Nulla de virtutibus tuis, nec admirabilior, nec gratior misericordia est. Quid est autē misericordia, nisi alienæ miseriam quādam in nostro corde compassio, qua vtiq; si possumus, subuenire compellimur? Seruit autē motus iste rationi, quā ita præbet misericordia, vt iustitia conseruetur, siue cum indigenti tribuitur, siue quum ignoscitur poenitenti. Hęc Cicero loquitor egregius non dubitauit appellare virtutem, quam Stoicos inter vitia numerare non pudet, qui tamen, vt docuit liber Epicteti nobilissimi Stoici ex decretis

Misericordias qui.

I

Zenonis & Chrysippi, quæ huius sectæ primum habuerunt, huiuscemodi passiones in animum sapientis admittit, quem vitis omnibus liberum esse voluit. Vnde sit cōsequens, vt hæc ipsa nō putent vitia, quā sapientis sic accidunt, vt contra virtutem mentis, rationemque nisi possint, & vna sit, eademq; snia Peripateticorum, vel etiam Platoniorum, & ipsorum Stoicorum. Sed, vt ait Tullius, verbi controuersia, iamdiu torquet homines Græculo, cōtentionis cupidiores, q̄ veritatis. Sed adhuc merito queri potest, vtrum ad vitæ præsentis pertineat infirmitatem, etiā in quibusque bonis officiis huiuscemodi perpetui affectus. Sancti vero angeli quū & sine ira puniant, quos accipiunt æterna Dei lege puniendos, & miseris sine miseriam cōpassione subueniant, & periclitantibus eis quos diligunt sine timore opitulentur, tū istarum nomina passionum cōsuetudine locutionis humanæ etiam in eos vsurpantur, propter quandam operū similitudinem, non propter affectionū infirmitatem, sicut ipse Deus secundum scripturas irascitur, nec tamen vlla passione turbatur. Hoc enim verbum vindictæ vsurpauit effectus, non illius turbulentus affectus.

Huius sectæ primus.

K

Angelis, cur tribuuntur et factus, cum peragunt officia.

Quibus passionibus dæmones confitente Apuleio exagitentur, quorum, ope homines apud Deos asserit adiuari. Cap. VI.

Qua interim de sanctis angelis questione dilata, videamus quemadmodum dicant Platonici medios dæmones inter Deos & homines constitutos, istis passionum estibus fluctuare. Si enim mente ab his libera eisque dominante, motus huiuscemodi non paterent, non eos diceret Apuleius simili motu cordis & salo mentis per omnes cogitationū estus fluctuare. Ipsa igitur mens eorum, id est pars animi superior qua rationales sunt, & in qua virtus & sapientia, si vlla eis esset, passionibus turbulētis inferiorum animi partium regendis moderandisque dominaretur. Ipsa inquam mens eorum, sicut iste Platonius confiteretur, salo perturbationum fluctuat. Subiecta est ergo mens dæmonum passionibus libidinum, formidinum, irarum, atque huiuscemodi ceteris. Quæ igitur pars in eis libera est composque sapientiæ, qua placeant Diis,

L

Mens deorum passionibus, nisi subiecta.

K 4 & ad

& ad bonorum deorum similitudinem hominibus. cōsulant, cum eorū mens passionum vitiis subiugata & oppressa, quicquid rationis naturaliter habet ad fallendum & decipiendum, tanto acrius intendat, quanto eam magis possidet nocendi cupiditas?

Quod Platonici figmentis poetarum infamos Deos asserant, de cōtrariorum studiorum certamine, cum hęc partes dæmonū, non deorum sint. Cap. VII.

Quod si quisquam dicit non ex omnibus, sed ex malorum dæmonum numero esse quos poetæ quorundā hominum osores, & amatores Deos, nō procul a veritate cōfingūt. Hos. n. dixit Apuleius, salo mētis per oēs cogitationū æstus fluctuare. Quō illud intelligere poterimus, qm̄ cū hoc diceret, non quorundam, i. malorū, sed oīum dæmonum meditatam, pp̄ aerea corpora inter Deos & homines describerebat? Hoc. n. aut fingere poetæ qđ ex istorum dæmonū numero. Deos faciunt, & eis deorū nomina imponunt, & qb. voluerint hoīb. ex his amicos inimicosque distribuunt, fictis carminib. impunita licentia, cum Deos ab his dæmonum morib. & cęlesti loco & beatitudinis opulencia remotos esse perhibeant. Hęc est ergo fictio poetarū Deos dicere, qui dii non sunt eosq; sub deorum noīb. inter se decertare pp̄ hoies, quos pro studio partiū diligunt vel oderūt. Nō procul aut a veritate dicit hanc esse fictionē, qm̄ deorū appellati vocabulis, qui dii non sunt, tales tñ describunt dæmones, quales sunt. De nique hinc esse dicit Homericam illam Mineruam, q̄ mediis cœtib. Graium cohibendo Achilli interuenit. Quod ergo Minerua illa fuerit, poeticaliter vult esse figmentum, eo qđ Mineruā deā putat, eamq; inter Deos, quos oēs bonos beatosq; credit, in alta ætherea se de collocat, procul a conuersatione mortalium. B Qđ aut aliquis dæmon fuerit Gręcis fauens, Troianisq; cōtrarius sicut alius aduersus Gręcos Troianorū opitulatos quē Veneris, seu Mortis noīe idem poeta commemorat, quos Deos istetalia non agentes. in cœlestib. habitationib. ponit, & hi dæmones pro his quos amant contra eos quos oderant inter se decertauerint, hoc non procul a veritate poetæ dixisse cōfessus est. De his quippe

*Minerua
facta.*

ista dixerunt, quos hominibus simili motu cordis & salo mentis, per oēs cogitationum æstus fluctuare testatur, vt possent amores & odia non pro iustitia, sed sicut populus similibus eorum in venatorib. & aurigis, secundum suarum studia partium, pro aliis, aduersus alios exercere. Id enim videtur philosophus curasse Platonius, ne cum hęc a poetis canerentur, non a dæmonibus mediis, sed ab ipsiis diis, quorum nomina poetæ fingendo pronunt, fieri crederentur. C

De diis cœlestibus & dæmonibus aereis, hominibusque terrenis Apulei Platonici definitio. Caput. VIII.

Quid illa ipsa definitio dæmonum? Parumue intuenda est, vbi certe omnes determinādo cōplexus est? Qđ ait dæmones esse genere aīalia, aīo passiva, mēte rōnalia, corpore aerea, tpe æterna. In quib. quinque cōmemoratis, nihil dixit omnino, quod dæmones cum bonis falkem hominib. id videretur habere commune, qđ non esset in malis. Nam ipsos hoies cū aliquando latius describens complecteret, suo loco de illis dicens tanq̄ de infimis atq; terrenis, quum prius dixisset de cœlestib. diis, vt commēdatis duab. partib. ex summo & infimo ad vltimum tertio loco de mediis dæmonib. loqueret. Igit̄ hoies, inquit, rōne plaudentes oratione polentes, immortalib. animis, moribundis mēbris, leuib. & anxiiis mentib. brutis & obnoxiiis corporib. dissimilib. morib. similib. erroribus, peruicaci audacia, pertinaci spe, casto labore fortuna caduca, singillatim mortales, cuncti tñ vniuerso genere perpetui, vicissim sufficiens prole mutabiles, volucritpe, tarda sapientia, cita more, querela vita, terras incolunt. Cum hic tam multa diceret, quæ ad plurimos homines pertinēt, nunquid etiam illud tacuit, quod nouerat esse paucorum, vbi ait, tarda sapientia, cita morte? Quod si prætermisisset, nullo modo recte genus humanum discrepationis huius tam intenta diligentia terminasset. Cum vero deorum excellentiam commendaret, ipsam beatitudinem quo volunt homines per sapientiam peruenire, in eis affirmavit excellere. Proinde si aliquos dæmones bonos vellet intelligi, aliquid etiam in ipsorum descriptione pone-

*Hoīs de
scriptio
secundum
Apuleiū.*

Animā

ne poneret, vnde vel cum diis aliquam beatitudinis partem, vel cum hominib. qualem-
 cunq; sapientiam putarent hęc communem.
 Nunc vero nullum bonum eorum commemora-
 uit, quo boni discernereſt a malis, quā
 uis & eorum malitię liberius exprimēda pe-
 percit, non tam ne ipſos, q̄ ne cultores eorū
 apud quos loquebat, offēderet. Significauit
 tñ prudentib. quid de illis ſentire deberent,
 qñ quidem Deos, quos omnes bonos beatoſe-
 que credi voluit, ab eorum paſſionib. atque,
 G vt ait ipſe, turbellis omnino ſeparauit, ſola il-
 los corporum æternitate cōiungens, animo
 autem nō diis, ſed hominibus ſimiles demo-
 nes apertiffime inculcans, & hoc non ſapientię
 bono, cuius & homines poſſunt eſſe partici-
 pices, ſed perturbatione paſſionum, quę
 ſtultis malisq̄e dominatur, a ſapientib. vero
 & bonis ita regitur, vt malint eam non hēre,
 quam vincere. Nam ſi nō corporum, ſed ani-
 morum æternitatem cum diis habere dæmo-
 nes vellet intelligi non vtq; homines ab hu-
 ius rei cōſortio ſepararet, quia & hominib.
 æternos eſſe aīos, proculdubio ſicut Platoni
 cus ſentit. Ideo cum hoc genus animantium
 deſcriberet, immortalibus animis, moribus
 diſ membris dixit eſſe homines.

An amicitia cęleſtium deorum per interceſ-
 ſionem dæmonum poſſit homini prouideri.
 Cap. IX.

AC per hoc ſi propterea comunē cum
 diis æternitatem non habent hoīes, q̄a
 corpore ſunt immortales, p̄pea ergo dēmo-
 nes hēt, quia corpore ſunt immortales, qua-
 les igiſ mediatores ſunt inter hoīes & Deos,
 H per quos ad deorū amicitias hoīes ambiant,
 qui hoc cū hominib. habent deterius, qđ eſt
 in aīante melius, i. aīum, hoc aut̄ habent cum
 diis melius, qđ eſt in animante deterius, id eſt
 corpus? Cum enim animans, id eſt, animal ex
 anima conſtet & corpore, quorum deorum
 anima eſt vtique corpore melior, & ſi vitio-
 ſa & infirma, melior certe corpore etiam ſa-
 niſſimo atque firmiſſimo, quoniam eius na-
 tura excellentior, nec labe vitiorum poſt
 ponitur corpori, ſicut aurum etiā ſordidum ar-
 gento ſeu plumbo licet puriſſimo carius eſti-
 matur. Iſti mediatores deorum & hominū,
 per quos interpoſitos diuinis humana iun-

animans

guntur, cum diis habent corpus æternum, vi-
 tioſum autem cum hominib. animum, quaſi
 religio qua volunt diis homines per demo-
 nes iungi in corpore ſit, non in animo cōſti-
 tuta. Quęnam tādē iſtos mediatores falſos
 atque fallaces quaſi capite deorū nequitia
 vel pœna ſuſpēdit, vt inferiorem animalis
 partem, id eſt, corpus cum ſuperioribus, ſu-
 perioſiorem vero, id eſt, animum cum inferio-
 ribus habent, & cum diis cœleſtibus in par-
 te ſeruiēte coniuncti, cum hominibus autē
 terreſtribus in parte dominante ſint miſeri?
 Corpus quippe ſeruum eſt, ſicut etiam Salu-
 ſti⁹ ait, animi imperio corporis ſeruitio ma-
 gis vtimur. Adiunxit autem ille, alterum no-
 bis cum diis, alterum cum beluis commune
 eſt, quoniam de hominibus loquebatur, q̄b.
 ſicut beluis mortale corpus eſt. Iſti aut̄ quos
 inter nos & Deos mediatores nobis philoſo-
 phi prouiderunt, poſſunt quidem dicere de
 animo & corpore, alterum nobis cum diis,
 alterum cum hominib. commune eſt, ſed ſi-
 cut dixi tanquam in peruerſum legati atque
 ſuſpenſi, ſeruum corpus cum diis beatis, do-
 minum animum cum hominib. miſeris ha-
 bentes, parte inferiore, exaltati, ſuperiore de-
 iecti. Vnde etiam ſi quiſquam p̄ hoc eos
 putauerit immortalitatem habere cum diis,
 quia nulla morte ſicut animalium terreſtriū
 animi eorum ſoluuntur a corpore, nec ſic
 exiſtimandum eſt eorum corpus tanquam
 honoratorum æternum vehiculum, ſed æter-
 num vinculum damnandum.

Quod ſecundum plotini ſententiam, minus
 miſeri ſunt homines in corpore mor-
 tali quam dæmones in æterno.

Caput. X.

Plotinus certe noſtrę memorię vicinis tē-
 poribus, Platonem ceteris excellentius
 intellexiſſe laudat. Is, cum de humanis ani-
 mis ageret, Pater, inquit, miſericors, morta-
 lia illis vincula faciebat. Ita hoc ipſum quod
 mortales ſunt homines corpore, ad miſeri-
 cordiam Dei patris pertinere arbitratus eſt,
 ne ſemper huius vitę miſeria teneatur. Hac
 miſericordia indigna iudicata eſt iniquitas
 dæmonum, quę in animi paſſiui miſeriam
 non mortale ſicut homines, ſed æternū cor-
 pus accepit. Eſſent quippe foeliciores homi-
 nibus, ſi

Dæmonibus, si mortale cum eis haberent corpus, & cum diis beatum animum. Essent autem patres hominibus, si cum animo misero saltem mortale cum eis habere meruissent & corpus, si tamen acquirerent aliquid pietatis, ut ab ærumnis, vel in morte requiescerent. Nunc vero non solum feliciores hominibus non sunt animo misero, sed etiam miseriores sunt perpetuo corporis vinculo. Non enim aliqua pietatis & sapientiæ disciplina proficientes, intelligi volunt, ex dæmonibus fieri Deos, cum apertissime dixerit dæmones æternos.

De opinione Platoniorum, qua putant animas hominum dæmones esse post corpora.
L Caput. XI.

Dicit quidem, & animas hominum dæmones esse, & ex hominibus fieri Laras, si meriti boni sunt: Lenures, seu Laruas, si mali. Manes autem Deos dici quum incertum est, bonorum eos, seu malorum esse mentorum. In qua opinione, quantam voraginem aperiant sectandis perditis moribus, quæ non videat, si vel paululum attendat? Quandoquidem quamlibet nequam fuerint homines, vel Laruas se fieri dum opinantur, vel dum Manes Deos, tanto peiores fiunt, quanto sunt nocendi cupidiores, ut etiam quibusdam sacrificiis, tanquam diuinis honoribus post mortem se inuitari opinentur, ut noceant. Laruas quippe dicit esse noxios dæmones ex hominibus factos. Sed hinc alia quæstio est. Inde autem perhibet appellari Græce beatos *εὐδαίμονας*, quod boni sint animi, hoc est, boni dæmones, animos quoque hominum dæmones esse confirmans.

De ternis contrariis, quibus secundum Platonios dæmonum hominumque natura distinguitur.
M Caput. XII.

Sed nunc de his agimus, quos in natura propria descripsit inter Deos homines genere animalia, mente rationalia, animo passiva, corpore aerea, tempore æterna. Nempe cum prius Deos in sublimi coelo, homines autem in terra infima disinctos locis, & naturæ dignitate fecerneret, ita conclusit: Habetis, inquit, interim bina animalia, Deos ab hominibus plurimum differentes, loci sublimi

tate, vitæ perpetuitate, naturæ perfectione, nullo inter se propinquo communicatu, cum & habitacula summa ab infimis tanta intercapedo fastigii discescat, & viuacitas illic æterna & indefecta sit, hic caduca, & succisua, & ingenia illa ad beatitudinem sublimata, hæc ad miserias infimata, hic terna video commemorata contraria de duabus naturæ partibus vltimis, idest, summis atque infimis. Nã tria quæ proposuit de diis laudabilia, eadem repetiuit, aliis quidem verbis, ut eis alia tria aduersa ex hominibus redderet. Tria deorum hæc sunt, loci sublimitas, vitæ perpetuitas, perfectio naturæ. Hæc aliis verbis ita repetiuit, ut eis tria contraria humanæ conditionis opponeret. cum & habitacula, inquit, summa ab infimis tanta intercapedo fastigii discescat, quia dixerat loci sublimitatem. Et viuacitas illic, inquit, æterna indefecta sit, hic caduca & succisua, quia dixerat vitæ perpetuitatem. Et ingenia illa, inquit, ad beatitudinem sublimata, hæc ad miserias infimata, nullo inter se propinquo, inquit, communicatu, quia dixerat naturæ perfectionem. Tria igitur ab eo posita sunt deorum, idest, locus sublimis, æternitas, beatitudo, & his contraria tria hominum, idest, locus infimus, mortalitas, miseria. Inter hæc æterna deorum & hominum, quoniam dæmones medios posuit, de loco nulla est controuersia. Inter sublime quippe & infimum medius locus aptissime habetur & dicitur. Cætera bina restant, quibus cura attentior adhibenda est, quemadmodum vel aliena esse à dæmonibus ostendatur, vel sic eis distribuantur ut medietas videatur exposcere, sed ab eis aliena esse non possunt. Non enim sicut dicimus locum medium nec esse summum, nec infimum, ita dæmones cum sint animalia rationalia, nec beatos esse nec miseros, sicuti sunt arbuta, vel pecora, quæ sunt sensus vel rationis expertia recte possumus dicere. Quorum autem ratio mentibus inest, aut miseros esse, aut beatos esse necesse est. Item non possumus recte dicere, nec mortales esse dæmones, nec æternos. Omnia nanque viuunt aut in æternum viuunt, aut finiunt morte, quod viuunt. Iam vero iste tempore æternos dæmones dixit. Quid igitur restat, nisi ut hi medii de duobus summis vnum habeant, & de duobus infimis

infirmis alterum? Nam si vtraque de imis habebunt aut vtraque de summis, medii non erunt, sed in alterutram partem vel resiliunt, vel recumbunt. Quia ergo his binis, sicut demonstrarum est, carere vtrisque non possunt, acceptis ex vtraque parte singulis mediabuntur. Ac per hoc quia de infimis habere non possunt aeternitatem, quae ibi non est, vnum hoc de summis habent, & ideo non est alterum ad complendam medietatem suam, quod de infimis habeant nisi miseriam.

K

Quomodo daemones, si nec cum diis beati, nec cum hominibus sunt miseri, inter vtranque partem sine vtriusque communione sunt medii. Caput. XIII.

Est itaque secundum Platonicos sublimium deorum, vel beata aeternitas, vel aeterna beatitudo, hominum vero infimorum, vel miseria mortalis, vel mortalitas misera, daemonum autem mediorum vel misera aeternitas, vel aeterna miseria. Nam & quinque illis, quae in definitione daemonum posuit, non eos medios, sicut promittebat ostendit, quoniam tria dixit eos habere nobiscum, quae genere animalia, quae mente rationalia, quod animo passiva sunt, cum diis autem vnum, quod tempore aeterna, & vnum proprium, quod corpore aerea. Quo ergo medii, quoniam vnum habent cum summis, tria cum infimis? Quis non videat relicta medietate, quantum inclinatur & deprimantur in infima? Sed plane ibi etiam medii possunt ita inueniri, ut vnum habeant proprium, quod est corpus aereum, sicut & illi de summis atque infimis singula propria, dii corpus aethereum hominesque terrenum, duo vero communia sunt omnibus, quod genere sunt animalia, & mente rationalia. Nam & ipse cum de diis & hominibus loqueretur, habetis inquit bina animalia. Et non solent isti Deos nisi rationales mente perhibere. Duo sunt residua, quod sunt animo passiva, & tempore aeterna. Quorum habent vnum cum infimis, cum summis alterum, ut proportionali ratione libratam medietas, neque sustollatur in summa, neque in infima deprimatur. Ipsa est autem illa daemonum misera aeternitas, vel aeterna miseria, qui enim ait animo passiva, etiam misera dixisset, nisi pro eorum cultoribus erubisset. Porro quia providentia summi Dei,

M

sicut etiam ipsi fatentur, non fortuita temeritate regitur mundus, nunquam esset istorum aeterna miseria, nisi esset magna malitia. Si igitur beati recte dicuntur eudamones, non sunt eudamones, quos inter homines & Deos isti in medio locauerunt. Quis ergo est locus bonorum daemonum, si supra homines infra Deos istis praebent adiutorium, illis ministerium? Si enim boni aeternique sunt, profecto & beati sunt. Aeterna autem beatitudo medios eos esse non sinit, quia multum diis comparat, multumque ab hominibus separatur. Unde frustra isti conabuntur ostendere, quomodo daemones boni, si & immortales sunt, & beati, recte medii constituantur inter Deos immortales ac beatos, & homines mortales ac miseros. Cum enim vtrunque habeant cum diis, & beatitudinem scilicet, & immortalitatem, nihil autem horum cum hominibus & miseris & mortalibus, quomodo non potius remoti sunt ab hominibus, diisque coniuncti, quam inter vtriosque medii constituti? Tunc enim medii essent, si haberent & ipsi duo quaedam sua, non cum binis alterutrum, sed cum singulis vtrorumque communia, sicut homo medium quiddam est inter pecora & angelos, ut quia pecus est animal irrationale atque mortale, angelus autem animal rationale & immortale, medius homo esset inferior angelis superior pecoribus. habes cum pecoribus mortalitatem, rationem vero cum angelis, animal rationale mortale. Ita ergo cum querimus medium inter beatos immortales miserosque mortales, hoc inuenire debemus, quod aut mortale sit beatum, aut immortale sit miserum.

*Demonio
aeterna
miseria,
qua summa
malitia.*

A

An homines cum sint mortales, possint vera beatitudine esse foelices.

Cap. XIII.

B

Vtrum autem & beatus, & mortalis homo esse possit, magna est inter homines quaestio. Quidam enim conditionem suam humiliter inspexerunt, negaueruntque hominum capacem esse beatitudinis posse, quandiu mortaliter viuunt. Quidam vero extulerunt se, & ausi sunt dicere, sapientiae compotes, beatos esse posse mortales. Quod si ita est, cur non ipsi potius medii constituuntur inter mortales miseros, & immor-

immortales beatos beatitudinem habentes cum immortalibus beatis, mortalitatem cum mortalibus miseris? Profecto enim si beati sunt invident nemini. Nam quid miserius invidentia? Et ideo mortalibus miseris, quantum possunt, ad consequendam beatitudinem consulant, ut etiam immortales valeant esse post mortem, & angelis immortalibus beatisque coniungi.

De mediatore Dei & hominum homine Christo Iesu.

Cap. XV.

SI autem, quod multo credibilius, & probabilius disputatur, omnes homines quandiu mortales sunt etiam miseri sint necesse est, querendus est medius, qui non solum homo, verum etiam Deus sit, ut homines ex mortali miseria ad beatam immortalitatem huius medii beata mortalitas interveniendo perducatur, quem neque non fieri mortalem oportebat, neque permanere mortalem. Mortalis quippe factus est, non infirmata verbi diuinitate, sed carnis infirmitate suscepta, non autem permansit ipsa carne mortalis, quam resuscitavit a mortuis, quoniam ipse fructus est mediationis eius, ut nec ipsi propter quos liberandos mediator effectus est, in perpetua, vel carnis morte remaneret. Proinde mediatorem inter Deum, & mortalitatem habere oportuit transeuntem, & beatitudinem permanentem, ut per id quod transit, congrueret morituris, & ad id quod manet, transferret ex mortuis. Boni igitur angeli inter miseros mortales, & beatos immortales medii esse non possunt, quia ipsi quoque, & beati, & immortales sunt. Possunt autem medii esse angeli mali, quia immortales sunt cum illis, miseri cum istis. His contrarius est mediator bonus, qui adversus eorum immortalitatem & miseriam, & mortalitas esse ad tempus voluit, & beatus in eternitate persistere potuit. Ac sic eos & immortales superbos & miseros noxios, ne per immortalitatis iactantiam seducerent ad miseriam, & lux mortis humilitate & suae beatitudinis benignitate destruxit in eis, quorum corda per suam fidem mundans, ab illorum immundissima dominatione liberavit. Homo itaque mortalis & miser longe se iunctus ab immortalibus & beatis, quid eli-

gat medium, per quod immortalitati & beatitudini copuletur? Quod possit delectare in daemonum immortalitate, miserum est, quod possit offendere in Christi mortalitate, iam non est. Ibi ergo cauenda est miseria sempiterna, hic mors timenda non est, quae esse non potuit sempiterna, & beatitudo amanda est sempiterna. Ad hoc quippe se interposuit medi⁹ immortalis & miser, ut ad immortalitatem beatam transire non sinat, quoniam in hoc persistit quod impedit, id est, in ipsa miseria. Ad hoc autem se interposuit mortalis & beatus, ut mortalitate transacta & ex mortuis faceret immortales, quod in se resurgendo monstravit, & ex miseris beatos, quia beatitudo nunquam ab ipso discessit. Alius est ergo medius malus, qui separat amicos, alius bonus qui reconciliat inimicos. Et ideo multi sunt medii separatores, quia multitudo quae beata est, unius Dei participatione fit beata. Cuius participationis privatione misera multitudo malorum angelorum, quae se opponit potius ad impedimentum, quam interponit ad beatitudinis adiutorium, etiam ipsa multitudine obstrepit quodammodo, ne possit ad illud unum beatificum bonum perveniri, id quod ut perduceremur, non multis, sed uno mediatore opus erat, & hoc eo ipso cui⁹ participatione sumus beati, hoc est, verbo Dei, non factio, sed per quod facta sunt omnia. Nec tamen ob hoc mediator est, quia

Ioan. 1. Deum sapientissimi tibi praesent, non consummatur.

Phil. 2.

An rationabiliter Platonici diffinierint Deos
coelestes declinantes terrena contagia, ho-
minib. non misceri, q̄b. ad amicitiam deo-
rum demones suffragent. Cap. XVI.

*Apuleius
de Deo
Socratis.*

Non enim verum est, quod idem Plato-
nicus ait, dixisse Platonē, nullus Deus
miscetur homini. Et hoc precipuum eorum
sublimitatis ait esse speciem, q̄ nulla atre-
ctatione hominum contaminantur. Ergo de-
mones contaminari fatetur, & ideo eos qui-
bus contaminantur mundare non possunt,
omnes q̄; immūdi pariter fiunt, & demones
contrectatione hominum, & homines cultu
demonum. Aut si & cōtrectari misceri q̄; ho-
minib. nec tamen cōtaminari demones pos-
sunt, diis profecto meliores sunt, quia illi si
miscerentur, cōtaminarentur. Nam hoc deo-
rum dī esse precipuum, vt eos sublimiter se-
paratos humana contrectatio contaminare
non possit. Deum quidem summum omnīū

H creatorem, quem nos verū Deum dicimus,
sic a Platone predicari asseuerat, quod ipse
sit solus qui non possit penuria fermōnis hu-
mani quauis oratione vel modice cōprehen-
di, vix autem sapientib. viris, cum se vigore
animi quantum licuit corpore remouerunt,
intellectum huius Dei id quoque interdum
velut in altissimis tenebris rapidissimo coru-
scamine lumen candidum intermicare. Si er-
go supra omnia vere summus Deus intelli-
bili & effabili quadam presentia, etsi inter-
dum, etsi tanquam rapidissimo coruscamine
lumen candidum intermicans, adest tamen
sapientium mentib. cum se quantum licuit à
corpore remouerunt, nec ab eis contamina-
ri potest, quid est q̄ isti dii propterea consti-
tuuntur longe in sublimi loco, ne cōtrecta-
tione contaminentur humana, quasi corpo-
I ra illa etherea tactu tantum queant humano,
& non etiam visu contaminari? Porro si non
contaminantur sydera, cum videntur, quos
Deos omnes visibiles dicit, nec demones ho-
minum contaminantur aspectu, quamuis de
proximo videantur. An forte vocibus huma-
nis contaminantur, qui acie non contami-
nantur oculorum, & ideo demones medios
habent, per quos eis voces hominū nuncien-
tur, a quibus longe absunt, vt incontamina-
tissimi perseuerent? Quid iam de ceteris sen-
sibus dicam? Non enim olfaciendo contami-

nari vel dii possēt si adessent, vel cum adsunt
demones possunt viuorum corporum vapo-
ribus humanorum, si tantis sacrificiorum ca-
daverinis non contaminantur nidoribus. In
gustandi autem sensu nulla necessitate refi-
ciendę mortalitatis vrgentur, vt fame addu-
cti cibos ab hominibus queant Tactus vero
in potestate est. Nam licet ab eo potissimum
sensu contrectatio ista dicta videatur, hacte-
nus tamen si vellent miscerentur hominib.
vt viderent, & viderentur, audierent, & audi-
rentur. Tangēdi autem que necessitas? Nam
neque homines id concupiscere audent,
cum deorum vel demonum bonorum con-
spectu vel colloquio fruerentur. Et si in tm̄
curiositas progredieretur, vt vellet, quonam
pacto quisquam possit inuitum t̄gere Deū,
vel demōnē, qui nisi captum non potest pas-
serem? Videndo igitur visibusque se preben-
do & loquendo & audiendo, dii corporaliter
misceri hominibus possent. Hoc autem
modo demones si miscerentur, vt dixi, & non
contaminantur, dii autem contaminantur
si miscerentur, & incontaminabiles dicunt de-
mones, & contaminabiles Deos. Si autem cō-
taminantur & demones, quid conferunt ho-
minibus ad vitam post mortem beatā, quos
contaminati mundare non possunt, vt eos
mundos diis incontaminatis possint adiun-
gere, inter quos & illos medii constituti
sunt? Aut si hoc eis beneficii non conferunt,
quid prodest hominib. demonū amica me-
diatio? An vt post mortē non ad Deos hoīes
per demones transcant, sed simul viuant vtri-
que contaminati, ac per hoc neutri beati? Ni-
si forte quis dicat more spongiarum vel hu-
miscemodi rerum mūdare demones amicos
suos, vt tanto ipsi sordiores fiant, quanto sūt
homines eis velut tergenibus mundiores.
Quod si ita est contaminati orib. dii miscen-
tur demonibus, qui ne contaminantur, ho-
minum propinquitatem contrectationem q̄;
vitarunt, forte dii possunt ab hominib. conta-
minatos mundare demones, nec ab eis con-
taminari, & eo modo non possunt, & homi-
nes? Quis talia sentiat, nisi quem fallacissimi
demonēs deceperunt? Quid, quod si videri
& videre contaminat? Videntur ab homini-
bus dii, quos visibiles dicit, clarissima mun-
di lumina, & cetera sydera, tutioresque sunt
demonēs ab ista hominum contaminatione,
ne qui

*Deus sa-
pientissimē
sib. prae-
sens, non
contami-
natur.*

Ioan. I.

F

Phil. 2.

Quod appellatio dæmonum iam nec apud cultores eorum assumatur in significationem alicuius boni. Cap. XIX.

Sed ne de verbis etiam nos certare videamur, quoniam nonnulli istorum, ut ita dixerim dæmonicularum, in quib. & Labeo est, eosdem perhibent ab aliis angelos dici, quos ipsi Dæmones nuncupât, iam mihi de bonis angelis aliquid video differendû, quos isti esse non negant, sed eos bonos dæmones vocare, q̄ angelos malunt. Nos aut̄ sicut scriptura loquit, secundum quam Christiani sumus Angelos quidem partim bonos, partim malos, nunquam vero bonos Dæmones legimus. Sed ubiq̄ue illarum literarum hoc nomen positum reperitur, siue Dæmones, siue Dæmonia dicant, non nisi maligni significatur sp̄s. Et hanc loquendi consuetudinē in tantum populi vsquequaque secuti sunt, ut eorū etiam qui Pagani appellant, & Deos multos ac Dæmones colendos esse contendunt, nullus fere sit tam literatus & doctus, qui audeat in laude vel seruo suo dicere, De monē habes, sed quilibet hoc dicere voluerit, non se aliter accipi, quam maledicere voluisse dubitare non possit. Quæ igitur nos causa compellit, ut post offensionem auriū tam multarum, ut iam penē sint omnium, quæ hoc verbum non nisi in malam partem audire cōsueverunt, quod diximus cogamur exponere, cum possumus angelorum nomine adhibito, eandem offensionem quæ nomine Dæmonum fieri poterat euitare.

De qualitate scientiæ, quæ Dæmones superbos facit. Cap. XX.

Quamquam etiā ipsa origo huius nominis, si diuinos intueamur libros, aliquid asserit cognitione dignissimū. *Sæp̄* enim dicuntur, quoniam vocabulum Græcum est, ob scientiam nominati. Apostolus autem spiritu sancto locutus ait. Scientia inflat, charitas vero ædificat. Quod recte aliter non intelligitur, nisi scientiam tunc prodesse, cum charitas inest, sine hac autem inflare, id est, in superbiam inanissimæ quasi ventositatis extollere. Est ergo in Dæmonibus scientia sine charitate, & ideo tam inflati, id est, tam superbi sunt, ut honores diuinos & reli-

gionis seruitutem, quam vero Deo deberi sciunt, sibi sategerint exhiberi, quantum possunt, & apud quos possunt, adhuc agunt. Contra superbiam porrò Dæmonum, qua pro meritis possidebant genus humanum, Dei humilitas, quæ in Christo apparuit, quātam virtutem habeat, animæ hominum nesciunt, immunditia elationis inflatæ, Dæmonibus similes superbia non scientia.

Ad quem modum Dominus voluerit Dæmonibus innotescere. Cap. XXI.

Ipsi autem Dæmones etiam hoc ita sciunt, ut eidem Domino infirmitate carnis induto dixerint. Quid nobis & tibi Iesu Nazarene, Venisti ante tempus perdere nos? Clarum est in his verbis quod in eis & tanta sciētia erat, & charitas non erat. Poenam quippe suam formidabant ab illo, non in illo iustitiam diligebant. Tantum vero eis innotuit, quantum voluit, tantum autem voluit, quantum oportuit. Sed sic innotuit, non sicut angelis sanctis qui eius secundum id quod Dei verbum est, participata æternitate perfruuntur, sed sicut eis terrendis innotescendū fuit, ex quorum tyrānica quodammodo potestate fuerat liberaturus prædestinatos in suum regnum, & gloriam semper veracem & veraciter sempiternam. Innotuit ergo Dæmonibus non per id, quod est vita æterna & lumē incommutabile, quod illuminat pios, cui uiuendo per fidem, quæ in illo est, corda mundantur, sed per quædam temporalia suæ virtutis effecta, & occultissimæ signa præsentie, quæ angelicis sensib. etiam maligniorum spirituum, potius quàm infirmitati hominum possent esse conspicua. Denique quando paululum supprimenda iudicauit, & aliquāto altius latuit, dubitauit de illo Dæmonum princeps, eumq; tentauit, an Christus esset explorans, quantum se tentari ipse permisit, ut hominem quem gerebat ad nostrā imitationis temperaret exemplum. Post illam vero tentationem, cum angeli sicut scriptū est, ministrarent ei, boni vtique & sancti, ac per hoc spiritibus immundis metuendi & tremēdi, magis magisque innotescebat Dæmonibus, quantus esset, ut ei iubenti, quāuis in illo cōtempubilis videretur carnis infirmitas, resistere nullus auderet.

Quid

Dæmonis nomen in scripturis semper in malā partē accipi.

8. 1. 1. 1.

1. 8. 1. 1.

1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1.

Marc. 1. Luca. 4.

K

Acto. 15.

L

Mat. 4.

Quid intersit inter scientiam sanctorum angelorum & scientiam dæmonum.

Caput. XXI.

His igitur angelis bonis omnia corporalia temporaliumque rerum scientia qua instantur demones, vilis est non quod earum ignari sint, sed quod illis Dei, qua sanctificatur, charitas clara est, præ cuius non tamen incorporali, verum etiam incommutabili & ineffabili pulchritudine, cuius sancto amore inardescunt, omnia quæ infra sunt, & quod illud est, non sunt, sed ipsos inter illa contemnit, ut ex toto, quod boni sunt, eo bono, ex quo boni sunt, perfruantur. Et ideo certius est temporalia &

A
angelorum
bonorum
scientia, de
monis est
certior, et
firmior.

mutabilia ista nouerunt, quia eorum principales causas in verbo Dei conspiciunt, per quod factus est mundus, quibus causas quædam probantur, quædam reprobantur, cuncta ordinant. Demones autem non æternas temporum causas, & quodammodo cardinales in Dei sapientia contemplantur, sed quorundam signorum nobis occultorum, maiore experientia multo plura quam homines futura prospiciunt, dispositiones quoque suas aliquando prænunciant.

B
Demones
in cogni-
tione suorum
sepe
falluntur

Denique sæpe isti, nunquam illi omnino falluntur. Aliud est enim temporalibus temporalibus, & mutabilibus mutabilia coniectare, eisque temporalem & mutabilem modum suæ voluntatis & facultatis inferere, quod dæmonibus certa ratione permixtum est. Aliud autem in æternis atque incommutabilibus Dei legibus, quæ in eius sapientia viuunt, mutationes temporum præuidere deique voluntatem, quæ tam certissima, quam potentissima est, diuini spiritus eius participatione cognoscere, quod sanctis angelis recta discretione donatum est. Itaque non solum æterni, verum etiam beati sunt. Boni autem quo beati sunt, Deus illis est, a quo creati sunt. Illius quippe inde clinabiliter participatione, & contemplatione perfruuntur.

a. l. o. sum.

D

Nomen deorum falso ascribi diis gentium, quod tamen & angelis sanctis & hominibus iustis ex diuinarum scripturarum auctoritate commune est. Cap. XXIII.

Hos si Platonici malunt Deos, quam demones dicere, eisque annumerare, quos a summo Deo conditos Deos scribit eorum

author & magister Plato, dicant quod volunt, non enim cum eis de verborum controuersia laborandum est. Si ergo eos sic immortales asserunt, et a summo Deo factos, etsi non per se ipsos, sed ei a quo facti sunt adherendo, beatos esse dicunt, hoc dicunt, quod dicimus, quolibet eos nomine appellent. Hanc autem Platoniorum esse sententiam, siue omnium, siue meliorum literis inueniri potest. Nam & de ipso nomine, quo huiusmodi immortalē beatamque creaturam Deos appellant, ideo inter nos & ipsos pene nulla dissensio est, quia & in nostris sacris literis legitur: Deus deorum dominus locutus est. Et alibi: Consistenti Deo deorum. Et alibi: Rex magnus super omnes Deos. Illud autem ubi scriptum est: Terribilis est super omnes Deos, cur dictum sit deinceps ostenditur. Sequitur. n. Quoniam omnes dii gentium demonia, diis autem cœlos fecit. Super omnes ergo Deos dixit, sed gentium, id quos gentes pro diis habent, quæ sunt demonia, ideo terribilis, sub quo terrore domino dicebant. Venisti ante tempus perdere nos. Illud vero ubi dicitur, Deus deorum, non potest intelligi Deus dæmoniorum, & rex magnus super omnes Deos, absit ut dicatur rex magnus super omnia demonia. Sed homines quodque in populo Dei, eadem scripturam Deos appellat. Ego, inquit, ut dixi diis estis, & filii excelsi omnes. Potest itaque intelligi horum deorum Deus, qui dictus est Deus deorum, & super hos Deos rex magnus, qui dictus est rex magnus, super omnes Deos. Veruntamen cum a nobis queritur, si homines dicti sunt dii, quod in populo Dei sunt quos per angelos vel per homines alloquitur Deus, quanto magis immortales eo nomine digni sunt, qui ea fruuntur beatitudine, ad quam Deum colendo cupiunt homines peruenire? Quid respondebimus, nisi non frustra in scripturis sanctis expressus homines nuncupatos Deos, quod illos immortales & beatos, quibus nos æquales futuros in resurrectione promittitur, ne. I. propter illorum excellentiam aliquem eorum nobis constituere Deum infidelis auderet infirmitas? Quod in homine facile est euitare. Et euidentius dicit debuerunt homines dii in populo Dei, ut certi ac fidentes fierent, esse eum Deum suum, qui dictus est deorum, quia etsi appellatur dii immortales illi ac beati, qui in cœlis sunt, non tamen dicti sunt dii deorum, id est, dii hominum

E
Psal. 49.
Ps. 135.
Psal. 94.
Psal. 95.

Mat. 8.

Psal. 81.

Homines,
dij dicti.

Psal. 81.

2. Cor. 8.

H
Al. l. De
mones, non
colendi sed
euitandi
sunt.

in po-

Pfal. 81. *2. Cor.* 8. in populo Dei constitutorum quibus est dictum: Ego dixi dii estis, & filii excelsi omnes. Hinc est quod ait Apostolus: Et si sunt qui dicantur dii siue in cęlo, siue in terra: sicuti sunt dii multi & domini multi, nobis tamę vnus Deus pater ex quo omnia, & nos in ipso, & vnus dominus Iesus Christus per quę omnia, & nos per ipsum. Non multum ergo de nomine disceptandum est, cum res ipsa ita clareat, vt à scrupulo dubitationis aliena sit. Illud vero quod nos ex eorum immortaliu beatorum numero missos angelos esse dicimus, qui Dei voluntatem hominibus annunciarent, illis non placet, quia hoc ministerium non per illos quos Deos appellant, id est, immortales & beatos, sed per demones fieri credunt, quos immortales tantum non etiã beatos audent dicere, aut certe ita immortales ac beatos, vt tamen demones bonos, non Deos sublimiter collocatos, ab humana contrestatione semotos. Quamuis nominis controuersia videatur, tamen ita detestabile est nomen demonum, vt hoc modis omnibus à sanctis angelis nos remouere debeamus. Nũc ergo ita liber iste claudatur, vt sciamus immortales ac beatos quomodolibet vocętur, qui tamen facti ac creati sunt medios non esse ad immortalitatem beatitudinemque perducendis mortalibus miseris, à quibus vtraque differentia separantur. Qui autem medij sunt communem habendo immortalitatem cum superioribus, miseriam cum inferioribus: quoniam merito malitię sunt miseri, beatitudinem quam non habent inuidere nobis possint potius quam prębere. Vnde nihil habent amici demonum, quod nobis dignum afferant, cur eos tanquam adiutores colere debeamus, quos potius vt deceptores euitare debemus. Quos autem bonos & ideo non solum immortales, verũ etiam beatos deorum nomine sacris & sacrificijs propter vitam beatam post mortem adipiscendam colendos putant, qualefcunque illi sint, & quomodolibet vocabulo digni sint, non eos velle per tale religionis obsequium nisi vnum Deum coli, à quo creati, & cuius participatione beati sunt, adiuuante ipso in sequenti libro diligentius differemus.

Al. l. De *mones, nõ* *colendi sed* *euitandi* *sunt.*

D. AVRELII AVGVSTINI
Episcopi de Ciuitate Dei, ad
Marcellinum.

LIBER DECIMVS.

Veram beatitudinę siue angelis, siue hoĩb, per vnũ Deũ tribui ę Platonicos definisse, sed vtrũ, hi quos ob hoc ipsum colendos putant, vni tantũ Deo, an ę sibi sacrificari velint, esse quæredum. Cap. I.

Mortium certe sententia est, qui ratione quoquo modo vti possunt beatos esse omnes homines velle. Qui autem sint, vel unde fiant, dũ mortalium quęrit infirmitas, multę magnęq; controuersię cõcitata sunt: in quibus philosophi sua studia & ocia contriuerunt, quas in medium adducere, atq; discutere: & longum est, & non necessarium. Si enim recolit, qui hæc legit, qd in libro egerimus octauo in eligendis philosophis, cum quibus hæc de beata vita, quę post mortem futura est, quęstio tractatur: vtrũ ad eam vni Deo vero, qui etiam est deorum effector, an plurimis religione sacrisq; feruendo peruenire possimus: non etiã hic eadem reperti expectet, præsertim cum possit relegendo, si forte oblitus est adminiculari memoriã. Elegimus enim Platonicos omnium philosophorũ merito nobilissimos, propterea, quia sicut sapere potuerunt, licet immortalem ac rationalem vel intellectualem hominis animam: nisi participato lumine illius Dei, à quo & ipsa & mundus factus est, beatam esse non posse ita illud quod omnes homines appetunt, id est, vitam beatam, quę quam isti assecuturum negant, qui nõ illi vni optimo, qui est incõmutabilis Deus, puritate casti amoris adhęserit. Sed quia ipsi quę siue cedentes vanitati erroriq; populorum, siue vt ait Apostolus, Euanescentes in cogitationibus suis multos Deos colendos ita putauerũt, vel putari voluerunt, vt etiam quidam eorum demonibus diuinos honores sacrorũ & sacrificiorũ deferēdos esse cęferēt: quibus iam non parua ex parte respõdimus, nunc videndũ ac differendũ est, quantum Deus donat immortales, ac beati in cęlestibus sedibus, dominationibus, principibus.

Aug. Tomus Quintus. L. titulus

tibus, potestatibus cōstituti, quos isti Deos, & ex quibus quosdam vel bonos Dēmones vel nobiscum angelos nominant, quomodo credendi sint velle à nobis religionē pietatē quę seruari: hoc est, vt apertius dicā, vtrum etiā sibi, an tantum Deo suo, qui etiā noster placeat eis, vt sacra faciamus, & sacrificemus: vel aliqua nostra seu nos ipsos religionis ritibus cōsecremus. Hic est enim diuinitati: vel, si expressius dicendū est, deitati debitus cultus, propter quę vno verbo significandū: quoniā satis mihi idoneum non occurrit Latinū, Gręco vbi necesse est insinuo, quid velim dicere. Latria quippe nostri vbi-cunq; sanctarū scripturarū positū est, interpretati sunt seruitutem. Sed ea seruitus, quę debetur hominibus secundum quā pręcipit Apostolus, seruos Dominis suis subditos esse debere alio nomine Gręce nuncupari solet. Latria vero secundū consuetudinē, qua locuti sunt, qui nobis diuina eloquia cōdiderūt, aut semper, aut tā frequenter, vt penē semper ea dicitur seruitus, quę pertinet ad colendum Deum. Proinde si tātūmodo cultus ipse dicatur, non soli Deo deberi videt. Dicimur enim et colere homines, quos honorifica, vel recordatione, vel pręsentia frequentamus. Nec solū ea, quibus nos religiosā humilitate subijcimus, sed quędā et quę subiecta sunt nobis colui perhibentur. Nā ex hoc verbo agricolę & coloni & incolę vocantur. Et ipsos Deos non ob aliud appellāt ecclīculas, nisi quod cęlum colant: non vtiq; venerando, sed inhabitando tanq̄ cęli quōsdā colonos: nō sicut appellantur coloni, qui conditionē debent genitali solo propter agriculturā sub dominio possessorū, sed, sicut ait quidā Latini eloquij magnus auctor, Vrbs antiqua fuit Tirij tenuere coloni. Ab incolēdo enim colonos vocauit, non ab agricultura. Hinc & ciuitates à maioribus ciuitatibus velut populorū examinibus conditę, colonię nuncupantur. Ac per hoc cultū quidem non deberi nisi Deo, propria quadā notione verbi huius verissimū est. Sed quia & aliarū rerū dicitur cultus, ideo Latine vno verbo significari cultus Deo debitus nō potest. Nā & ipsa religio quamuis distinctus non quemlibet, sed Dei cultū significare videatur vnde isto noīe interpretati sunt nostri eam, quę Gręce *θεσηκεία* dicitur: tamen quia Latini

na loquendi consuetudine, non solū imperitorum, verumetiam doctissimorum cognitionibus humanis atq; affinitatibus, & quibusq; necessitudinibus dicitur exhibēda religio: non eo vocabulo vitatur ambiguū, cū de cultu deitatis vertitur quęstio: vt fidenter dicere valeamus, religionē non esse nisi Dei cultū: quoniā videtur hoc verbū à significanda obseruantia propinquitatis humanę insolenter auferri. Pietas quoq; propriē Dei cultū intelligi solet, quam Gręci *ευσεβείαν* vocant. Hęc tamē & erga parentes officiosē haberi dicitur. More autem vulgi hoc nomen etiam in operibus misericordię frequētat: quod ideo arbitror euenisse quia hęc fieri pręcipue Deus mandat, eaq; sibi vel pro sacrificijs, vel prę sacrificijs placere testatur, ex qua loquendi consuetudine factum est, vt Deus ipse dicatur pius: quę sanē Gręci nullo suo sermonis vsu *ευσεβείαν* vocant: quanuis *ευσεβεία* pro misericordia illorum etiā vulgus vsurpet. Vnde in quibusdam scripturarum locis, vt distinctio certior appareret, nō *ευσεβείαν* quod ex bono cultu, sed *ευσεβείαν* quod ex Dei cultu compositum resonat, dicere maluerunt. Vtrumlibet autem horum, nos vno verbo enunciare non possumus. Quę itaque *καρτεία* Gręce nuncupatur, & Latine interpretatur seruitus: sed ea qua colimus Deum: Vel qua *θεσηκεία* Grace, Latine autem religio dicitur: sed ea quę nobis est erga Deum, vel quam illi *θεσηκείαν* nos vero non vno verbo exprimere, sed Dei cultū possumus appellare: hanc ei tantū Deo debere dicimus, qui verus est Deus, facitque suos cultores Deos. Quicunq; igitur sunt in celestibus habitationibus immortales & beati, si nos nō amāt, nec beatos esse nos volunt, colendi vtiq; non sunt. Si autem amant, & beatos volunt, profecto inde volunt, vnde & ipsi sunt: an aliunde ipsi beati, aliunde nos?

De superna illuminatione quid Plotinus Platonicus senserit. Cap. II.

Sed non est nobis vllus cum his excellentioribus philosophis in hac quęstione conflictus. Viderunt enim, suisque literis multis modis copiosissime mandauerunt, hinc illos, vnde & nos fieri beatos, obiecto quodam lumine intelligibili, quod Deus est illis;

Ephē. 6.

A. ens. I.

M

I. om. I.

I. om. I.

A. l. d. d. cultores dij.

Rom. I.

illis: & aliud est quam illi, à quo illustrantur ut clareant, atq; eius participatione perfecti beatiq; subsistunt. Sæpe multumq; Plotinus asserit sensum Platonis explanans: ne illam quidem, quã credunt esse uniuersitatis animam, aliunde beatam esse quam nostram, idque esse lumen quod ipsa non est, sed a quo creata est, & quo intelligibiliter illuminãte, intelligibiliter lucet. Dat et similitudinem ad illa incorporea de his cœlestibus cõspicuis amplisq; corporibus, tanquam ille sit Sol, & ipsa sit Luna. Lunam quippe solis obiectu illuminari putant. Dicit ergo ille magnus Platonius, animam rationalem, siue potius intellectualis dicenda sit, ex quo genere etiam immortalium beatorumq; animas esse intelligit, quas in cœlestibus sedibus habitare non dubitat non habere supra se naturã, nisi Dei, qui fabricatus est mundum, a quo & ipsa facta est, nec aliunde illis supernis præberi uitã beatam, & lumen intelligentiã ueritatis, quã unde præbetur & nobis, consonans Euangelio, ubi legitur: Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Ioãnes, hic uenit in testimoniũ, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per eum. Non erat ille lumen, sed ut testimonium perhiberet de lumine. Erat lumen uerum, quod illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. In qua dñia factis ostenditur animam rationalem, uel intellectualẽ, qualis erat in Ioanne sibi lumẽ esse non posse, sed alterius ueri luminis participatione lucere. Hoc & ipse Ioannes fatetur, ubi ei perhibens testimonium dicit: Nos omnes de plenitudine eius accepimus.

De uero Dei cultu, a quo Platonici quamuis creatorem uniuersitatis intellexerint, deuiarunt colendo angelos siue bonos, siue malos, honore diuino. Cap. II I.

Quæ cum ita sint, si Platonici, uel quicquid alij ita senserunt, cognoscentes Deum, sicut Deum glorificarent, & gratias agerent, nec euanescerent in cogitationibus suis, nec populorum erroribus partim auctores fierent, partim resisterent nõ auderent profecto confiterent, & illis immortalibus ac beatis, & nobis mortalibus ac miseris, ut immortales ac beati esse possumus, unum Deũ deorum colendum, qui & noster est & illorum.

Quod uni uero Deo sacrificium debeatur. Cap. IIII.

Hic nos seruitutem, quæ latria Græcæ dicitur, siue in quibusq; sacramentis, siue in nobis ipsis debemus. Huius n. templum simul omnes, & singuli templa sumus, quia & omnium concordiam, & singulos inhabitare dignatur: non in omnibus, quam in singulis maior, quã nec mole distenditur, nec partitione minuitur. Cum ad illum sursum est, eius est altare cor nostrum. eius unigenito cum sacerdote placamur: ei cruentas uictimas cõdimus, quã usque ad sanguinem pro eius ueritate cerramus, & suauissimum adolemus incensum, cum in eius conspectu pio sanctoque amore flagramus: ei dona eius in nobis, nosq; ipsos uouemus, & reddimus, ei beneficiorum eius solennitatibus, festis, & diebus statutis dicamus, sacramusq; memoriã, ne uolumine temporũ ingrata subrepat obliuio, ei sacrificamus hostiã humilitatis & laudis in ara cordis igne seruidæ charitatis. Ad hunc uidendum sicut uideri poterit, eiq; cohærendum ab omni peccatorũ & cupiditatum malarum labe mundamur, & eius nomine consecramur. Ipse n. fons nostræ beatitudinis, ipse omnis appetitionis est finis. Hic eligentes nel potius religentes, amiseramus enim negligentes: hunc ergo religentes, unde & religio dicta perhibetur, ad eum dilectione tendimus, ut perueniẽdo quiescamus ideo beati, quia illo sine perfecti. Bonum n. nostrum de cuius fine inter philosophos magna contentio est, nullum est aliud, quam illi cohære, cuius unius anima intellectualis incorporeo, si dici potest, amplexu, ueris impletur, foecundaturq; uirtutibus. Hoc n. bonum diligere, in toto corde, in tota anima, & in tota uirtute præcipimur. Ad hoc bonum debemus, & a quibus diligimur duci, & quos diligimus, ducere. Sic cõpletur duo illa præcepta, in quibus tota lex pendet & prophætæ: Diliges dñm Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua, & diliges proximum tuum tanquam teipsum. Vt n. homo sese diligere nosset, constitutus est ei finis, quo referret omnia, quæ ageret, ut beatus esset. Non enim qui se diligit, aliud esse uult quam beatus. Hic autem finis est, adhærendo Deo. Iam igitur scienti diligere

Ioan. I.

F

Ioan. I.

Rom. I.

Al. I. omnis

Al. I. no. mini.

K

Mat. 22.

Al. I. Dũ
si
cultoris
dij.

diligere seipsum, cū mandatur de proximo diligendo, sicut seipsum quid aliud mandat, nisi vt ei quantū potest, cōmendet diligendū Deū? Hic est Dei cultus, hæc vera religio, hæc recta pietas, hæc tñ Deo debita seruit⁹. Quæ cunq̄ue igitur immortalis potestas quantalibet virtute prædita, si nos diligit sicut seipsā, ei vult esse subditos, vt beati sumus, cui & ipsa subdita beata est. Si ergo non colit Deum, misera est, quia Deo priuatur: si autem colit Deum, nō vult se coli pro Deo: Illi enim potius diuinæ sententiæ suffragatur, & dilectio nis viribus fauet, qua scriptum est: Sacrificiās dijs eradicabitur, nisi dño soli. Nam, vt alia nunc taceam, quæ pertinent ad religionis obsequium, quo colitur Deus, sacrificium certe nullus hominum est, qui audeat dicere de beri, nisi domino soli. Multa denique de cultu diuino vsurpata sunt, quæ honoribus deferuntur humanis: siue humilitate nimia, siue adulatione pestifera: ita tñ vt quibus ea deferuntur, homines haberentur, qui dicuntur colendi & venerandi: si autem eis multum additur, & adorandi. Quis vero sacrificandum censuit, nisi ei, quē Deum aut sciuit, aut putauit, aut finxit? Quam porro antiquus sit in sacrificando Dei cultus, duo illi fratres Cain & Abel saris indicāt, quorum maioris Deus reprobauit sacrificium, minoris aspexit.

De sacrificijs, quæ Deus non requirit, sed ad significationem eorum obseruari voluit quæ requirit. Cap. V.

Quis autem ita desipiat, vt existimet ali quibus vsibus Dei esse necessaria, quæ in sacrificijs offeruntur? Quod cum multis locis diuina scriptura testetur, ne longam faciamus, breue illud de Psalmo cōmemorare suffecerit: Dixi dño, Deus meus es tu: quoniā bonorum meorum non eges. Non solum igitur pecore, vel qualibet alia re corruptibili atque terrena, sed ne ipsa quidem iustitia hominis Deum egere credendum est, totumq; quod recte colitur Deus, homini prodesse, non Deo. Neque. n. fonti se quisquam dixerit profuisse si biberit, aut luci si viderit. Nec quod ab antiquis patribus talia sacrificia facta sunt in victimis pecorum, quæ nunc Dei populus legitime non facit, aliud intelligendum est, nisi rebus illis eas res fuisse significa

tas, quæ aguntur in nobis, ad hoc vt inheremus Deo, & ad eundē finem proximo cōsulamus. Sacrificium ergo visibile inuisibilis sacrificij sacrm, i. sacrum signum est. Vnde ille poenitens apud Prophetam, vel ipse Prophetam quærens Deum peccatis suis habere propitium: Si voluisses, inquit, sacrificium dedisse: vtiq; holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo, spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatū Deus non spernet. Intuemur quemadmodum vbi Deum dixit nolle sacrificium, ibi Deū ostendit velle sacrificiū. Non vult ergo sacrificiū trucidati pecoris, sed vult sacrificium contriti cordis. Illo igitur q̄ eum nolle dixit, hoc significatur, q̄ eū velle subiecit. Sic itaque illa Deum nolle dixit, quō ab stultis ea velle creditur, velut suæ gratia voluptatis. Nam si ea sacrificia q̄ vult, quorum hoc vnū est, cor contritum & humiliatum dolore poenitendi, nollet eis sacrificijs significari, quæ velut sibi delectabilia desiderare putatus est, non vtiq; de his offerendis in lege veteri præcepisset: & ideo mutanda opportuno certoq; iam tempore; ne ipsi Deo desiderabilia, vel certe in nobis acceptabilia, ac non potius, quæ his significata sunt, crederentur. Hinc & alio loco Psalms alterius: Si esuriero, inquit, non dicam tibi: meus est. n. orbis terræ, & plenitudo eius. Nū quid manducabo carnes taurorum, aut sanguinē hircorum potabo? Tanquam diceret: vtiq; si mihi necessaria essent, non à te peterem, quæ habeo in potestate. Deinde subiungēs, quid illa significēt: Immola, inquit, Deo sacrificium laudis; & redde altissimo vota tua. Et inuoca me in die tribulationis, & eripiam te, & magnificabis me. Itē apud alium Prophetā: In quo, inquit, apprehendā dñm, assumam Deum meū excellum? Si apprehendam illum in holocaustis, in vitulis anniculis? Si acceptauerit dominus in milibus arietū, aut in denis milib. hircorum pinguium? Si dederō primogenita mea, pro impietate mea, fructū ventris mei pro peccato animæ meæ? Si annunciatum est tibi homo bonum, aut quid dñs exquirat à te, nisi facere iudiciū, & diligere misericordiam & paratū esse ire cum dño Deo tuo? Et in huius Prophetæ verbis vt runq; distinctū est, satisq; declaratum, illa sacrificia non requirere Deū, quib. significantur hæc sacrificia, q̄ requirit Deus:

in

Heb. 13

Osee. 6

Psal. 20.

Heb. 13

Mat. 22

Psal. 49.

Rom. 6.

Mich. 6.

Rom. 1

E

Exo. 22.

All. Honore Deo debiti, hominib. nō sunt assignandi.

Gen. 4. All. Ritus sacrificiū Dei antiquus est.

Psal. 15.

in epistola quæ inscribitur ad Hebræos: Bene facere, inquit, & cōmunicatores esse noli te obliuisci: talibus enim sacrificijs placatur Deus: Ac per hoc, vbi scriptū est: Misericordiam magis volo quā sacrificiū: nihil aliud quam sacrificio sacrificiū prælatum oportet intelligi: quoniam illud quod ab hominibus appellatur sacrificium signum est veri sacrificij. Porro autē misericordia verum sacrificium est: vnde dictum est, quod paulo ante commemorauit: Talibus enim sacrificijs placatur Deus. Quæcunq; igitur in ministerio tabernaculi siue templi multis modis de sacrificijs leguntur diuinitus esse præcepta, ad dilectionē Dei & proximi significandā referuntur. In his enim duobus præceptis, vt scriptum est, tota lex pendet & prophætæ.

De vero perfectō q; sacrificio. Cap. VI.

Proinde verū sacrificiū, est omne opus, q; agitur, vt sancta societate, inhereamus Deo, relatū scilicet ad illū finem boni quo **H**veraciter beati esse possimus. Vnde & ipsa misericordia, qua homini subuenitur, si propter Deū non fit, non est sacrificiū. Est enim ab homine fit vel offerē, tamē sacrificiū res diuina est: ita vt hoc quoq; vocabulo id Latini veteres appellauerint. Vnde ipse hō Dei numini consecratus, & Deo deuotus, in quā mundo moritur vt Deo viuat, sacrificiū est. Nā & ob hoc ad misericordiam pertinet quā quisq; in seipsum facit. Propterea scriptum est: Misereere animę tuę placens Deo. Corpus etiā nostrū: cum per temperantiam castigamus, si hoc quemadmodū debemus propter Deū facimus, vt nō exhibeamus mēbra nostra arma iniquitatis peccato, sed arma iustitię, Deo sacrificiū est. Ad quod exhortans Apostolus ait: Exhibeatis corpora vestra hostiam viuam, sanctā, Deo placentem, rationale obsequiū vestrū. Si ergo corpus quo inferiore tanquam famulo, vel tanquā instrumento vitur anima, cū eius bonus & rectus vsus ad Deū refertur, sacrificiū est: quanto magis anima ipsa cum se refert ad Deū, vt igne amoris eius accēsa, formam concupiscentię secularis amittat, eius tanquam incōmutabili formę subdita reformetur: hinc ei placens: quod ex eius pulchritu-

acceptum, fit sacrificiū. Quod idem Apostolus consequenter adiungens: Et nolite, inquit, cōformari huic seculo: sed reformamini in nouitate mentis vestrę, ad probandum quę sit voluntas Dei, quod bonum & beneplacitū, & perfectū. Cum igitur vera sacrificia opera sint misericordię, siue in nos ipsos siue in proximos, quę referuntur ad Deum: opera vero misericordię non ob aliud fiāt, nisi vt à miseria liberemur, ac per hoc, vt beati simus: quod nō fit, nisi à bono illo de quo dictū est, Mihi autem adherere Deo bonum est: profecto efficitur, vt tota ipsa redempta ciuitas: hoc est, congregatio societasq; sanctorū, vniuersale sacrificium offerat Deo per sacerdotē magnum, qui etiam seipsum obtulit in passione pro nobis, vt tanti capitis corpus essemus secundum formam serui. Hanc enim obtulit, in hac oblatus est, quia secundum hanc mediator est: in hac sacerdos, in hac sacrificium est. Quum itaq; nos hortatus esset Apostolus, vt exhibeamus corpora nostra hostiā viuā, sanctā, Deo placētē rationale obsequium nostrum, & non conformemur huic seculo, sed reformemur in nouitate mentis nostrę: ad probandū quę sit voluntas Dei, quod bonum & beneplacitum, & perfectū, quod totū sacrificiū nos ipsi sumus: Dico enim inquit, per gratiā Dei quę data est mihi omnibus qui sunt in vobis, non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad temperantiam: sicut vniciq; Deus partitus est fidei mensurā. Scit. n. in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eisdem actus habent: ita multi vnum corpus sumus in Christo: singuli autem alter alterius membra, habentes dona diuersa secundum gratiam, quę data est nobis. Hoc est sacrificium Christianorum, multi vnum corpus sumus in Christo: quod etiam sacramento altaris fidelibus noto frequentat ecclesia, vbi ei demonstratur, quod in ea oblatione quam offert, ipsa offeratur.

Quod sanctorum angelorum ea sit in nos dilectio, vt nos non suos, sed vnus veri Dei velint esse cultores. Cap. VII.

Merito illi in celestibus sedibus constituti, immortales & beati, qui creatoris sui participatione congaudent, cuius xter-

Aug. Tomus Quintus, L 3 ni-

Rom. 12.

I
Al. l. Ec
clesia, vni
uersale sa
crificium
per sacer
dotē ma
gnum.

Rom. 12.

Al. Sa
cramen
tū altaris
sacrificiū
Christia
norum.

K

Psal. 20.

D

Psal. 49.

Micha. 6.

E

nitare firmi, cuius veritate certi, cuius munere sancti sunt: quoniam nos mortales & miserof, vt immortales beatiq; fimus misericorditer diligunt, nolunt nos sibi facrificare fed ei, cuius & ipsi nobiscum facrificium se esse mouerunt. Cum ipsis enim sumus vna ciuitas Dei, cui dicitur in Psalmo: Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas Dei: cuius pars in nobis peregrinatur, pars in illis opitulatur.

Milla quippe superna ciuitate vbi Dei volútas intelligibilis atq; incómutabilis lex est, de illa super nos quodám modo cura geritur. Nãq; ibi cura de nobis habita ad nos administrata per angelos sancta illa scriptura descēdit, vbi legitur. Sacrificans dijs eradicabitur, nisi dño soli. Huic scripturę, huic legi, talibus p̄ceptis tanta sunt attestata miracula, vt satis appareat, cui nos facrificare velint immortales ac beati, qui hoc nos volút esse quod sibi.

De miraculis, quę Deus ad corrobendam fidem piorum, etiam per angelorum ministerium promissis suis adhibere dignatus est.

Cap. VIII.

NAm nimis vetera si commemorem longius quã fat est, reuoluere videbor: quę miracula facta sint attestantia promissis Dei quibus ante annorum milia p̄dixit Abrahę, quod in semine eius omnes gentes bene dictionem fuerant habiturę. Quis enim non miretur eidẽ Abrahę filium peperisse coniu gem sterilem, eo tẽpore senectutis, quo nec parere, nec esse secunda iam posset: atque in eiusdem Abrahę facrificio flammam cęlitus factam, inter diuersas victimas cucurrisse: eidemque Abrahę p̄dictum ab angelis cęleste incendiũ Sodomorum, quos angelos hominibus similes hospitio susceperat, & per eos de prole ventura, Dei promissa tenuerat, ipsoq; imminente iam incendio, mirram de Sodomis per eosdem angelos liberationem Loth filij fratris eius: cuius vxor in in via retro respiciens, atque in salem repente conuersa, magno admonuit sacramento, neminem in via liberationis suę p̄terita de fiderare debere. Illa vero quę & quanta sunt, quę iã p̄ Moylen populo Dei de iugo seruitutis eruẽdo i Aegypto mirabiliter gesta sũt, vbi magi Pharaonis, hoc est, regis Aegypti

qui populum illum dominatione deprimebat, ad hoc facere quẽdã mira permisi sunt, vt mirabilis vincerentur. Illi enim faciebãt veneficijs & incantationibus magicis, quibus sunt mali angeli, hoc est, demones dediti: Moyles autẽ tanto potentius, quanto iustius in nomine Dei, qui fecit cęlũ & terrã: facientib. angelis, eos facile superauit. Denique in tertia plaga deficientibus magis, decẽ plagę per Moylen magna mysteriorũ dispositione completę sunt, quibus ad Dei populum dimittendum, Pharaonis & Aegyptiorũ dura corda cesserunt. Moxq; p̄nituit: & cũ absentes Hebręos consequi conarentur, illis diuiso mari per siccum transeuntibus, vnda hinc atq; hinc in sese redeunte cooperi & oppressi sunt. Quid de illis miraculis dicam, quę cum in deserto idem populus duceretur stupenda diuinitate crebuerunt: aquas quę bibi non poterãt, misso in eas sicut Deus p̄ceperat ligno, amaritudine caruiffe, fitiẽtesque satiasse: manna esuriẽtibus venisse de cęlo: & cum esset colligentibus constituta mensura, quicquid amplius quisq; collegerat, exortis vermibus putruiffe: ante diẽ vero sabbati duplum collectum, quia sabba to colligere non licebat, nulla putredine violatum: desiderantibus carne vesci, quę tanto populo nulla sufficere posse videbatur, volatilibus castra completa, & cupiditatis ardorem fastidio facietatis extinctum obuios hostes transiũtque prohibentes atq; p̄liantes orante Moyse, manibusq; eius in figuram crucis extẽsis, nullo Hebręorum cadẽte prostratos: seditiosos in populo Dei, ac sese ab ordinata diuinitus societate diuidentes, ad exemplum visibile inuisibilis poenę viuos terra dehiscente submersos: virga percussam petram tantę multitudini abundantia fluenta iudisse: serpentum morsus mortiferos immisos ad p̄nam iustissimam peccatorum, in ligno exaltato atque prospecto aneo serpente sanatos, vt & populo subueniretur afflicto, & mors morte destructa, velut crucifixę mortis similitudine signaretur? Quem sane serpentem propter facti memoriam referuatam, cum postea populus errans tanquã idolum colere cępisset, Ezechias rex religio sa potestate Deo seruienti, cum magna pietatis laude contriuit.

B
Exod. 8.
Exo. 14.
Exo. 15.
Num. 11
Exo. 17.
C
Np. 16.
Np. 20.
Np. 21.
4. Re. 18.

Gen. 22.
Gen. 21.
Gen. 15.
A
2. Retra-
Etia. c. 43.
Gen. 18.

Al. l. l.
lita.
Al. l.
sua d.

De illicitis artibus erga dæmonum cultum, in quibus Porphyrius Platonicus quædam probando, quædam quasi improbando versatur. Cap. IX.

Hæc & alia multa huiusmodi, quæ omnia commemorare nimis longum est, liebant ad cōmendandum vnus Dei veri cultum: & multorum, fallorumq; prohibendum. Fiebant autem simplici fide atque fiducia pietatis, non incantationibus & carminibus nephariæ curiositatis arte compositis, quam vel magiam, vel detestabiliore nomine goetiam, vel honorabiliore theurgiã vocant: qui quasi conantur ista discernere, & illicitis artib. deditos alios damnabiles, quos & maleficos vulgus appellat: hos. n. ad goetiam pertinere dicūt: alios autem laudabiles videri volunt, quib. theurgiam deputant, cū sint vtriq; ritibus fallacibus dæmonum obstricti sub nominibus angelorū. Nam & Porphyrius quædam quasi purgationem animæ per theurgiam, cunctanter tamen & pudibūda quodammodo disputatione promittit: reuersionem vero ad Deum hanc artem præstare cuiquam negat, vt videas eum inter vitū sacrilegæ curiositatis, & philosophiæ professionē sententijs alternantibus fluctuare. Nūc enim hanc artem tanquam fallacem, & in ipsa actione periculofam, & legibus prohibitam, cauendam monet: nūc autem velut eius laudatoribus cedens, vtilem dicit esse mundandæ parti animæ, non quidem intellectuā, qua rerum intelligibilium percipitur veritas, nullas habentium similitudines corporum: sed spiritali, qua corporaliū rerum capiuntur imagines. Hanc enim dicit per quasdam consecrationes theurgicas, quas teletas vocant, idoneam fieri, atq; aptam susceptioni spirituum, & angelorū, ad videndos deos. Ex quibus tñ theurgicis teletis fatetur, intellectuā animæ, nihil purgationis accedere, quod eam faciat idoneam ad vidēdum Deū suum, & perspicienda ea, quæ vera sunt. Ex quo intelligi potest, quālium Deorum, vel qualem visionem fieri dicat theurgicis consecrationibus, in qua non ea videntur, quæ vera sunt. Denique animam rationalem, siue q; magis amat dicere, intellectualem, in superna dicit posse euadere: etiam si q; eius spiritale est, nulla theurgica fuerit arte purga-

tum. Porro autem à theurgo spiritalē purgari hætenus, vt non ex hoc ad immortalitatem, æternitatemq; perueniat: Quamquam itaque discernat a dæmonibus angelos, ætherea esse loca dæmonum, ætherea vel empyrea differens angelorum, & admoneat vrendum alicuius dæmonis amicitia, quo subuectante, uel paululū possit eleuari a terra quifque post mortem; aliam uero uiam esse perhibeat ad angelorum superna consortia: cauendam tñ dæmonum societatem, expressa quodammodo cōfessione testatur: ubi dicit animam post mortem luendo pœnas, cultū dæmonum a quibus circūueniebatur horrefcere. Ipsamq; theurgiam, quam uelut conciliatricem angelorum deorumq; commendat, apud tales agere potestates negare non potuit, quæ uel ipsa inuideat purgationi animæ, uel artibus seruiant inuidorum, querelā de hac re Chaldæi nescio cuius exprimens Conqueritur, inquit, uir in Chaldæa bonus, purgandæ animæ magno molimine, frustratos sibi esse successus, quum uir ad eadē potens tactus inuidia, adiuratas sacris precibus potentias alligasset, ne postulata concederēt. Ergo & ligauit ille, inquit, & iste non soluit. Quo indicio dixit apparere theurgiam esse, tam boni conficiendi, quam mali, & apud deos, & apud homines disciplinā, pati etiam deos & ad illas perturbationes, passionesq; deduci, quas cōmuniter dæmonibus & hominibus Apuleius attribuit. Deos tamen ab eis æthereæ sedis altitudine separans, & Platonis afferens in illa discretione sententiam.

De theurgia, quæ falsam purgationem animis dæmonum inuocatione promittit. Cap. X.

Ecce nunc alius Platonius, quē doctior rem ferunt, Porphyrius, nescio per quā theurgicā disciplinā et ipsos deos obstrictos passioib. & perturbationibus dicit. Quī sacris precib. adiurati, terricq; potuerunt, ne præstarent animæ purgationem: & ita terri ab eo qui imperabat malum, ut ab alio qui poscebat bonū, per eandē artem theurgicam solui illo timore nō possent, & ad dandū beneficium liberari. Quis non uideat hæc omnia fallacium dæmonū esse cōmentā, nisi eorum miserimus seruus, & a gratia ueri liberato-

ris alienus? Nam si hæc apud deos agerentur bonos, plus ibi utique valeret beneficus purgator animæ, quam maleuolus impeditor. Aut si dijs iustus, homo pro quo agebatur, purgatione videbatur indignus, non utiq; ab inuido territi, nec sicut ipse dicit, per metû valentioris numinis impediti, sed iudicio libero id negare debuerunt. Mirum est aut, q̄ benignus ille Chaldeus, qui theurgicis sacris animam purgare cupiebat, non inuenit aliquem superiorem Deum, qui vel plus terre-
 ret, atq; ad benefaciendum cogeret terribis deos, vel ab eis terrentem compesceret, vt libere benefacerent: sic tñ theurgo bono sacra defuerunt, quibus ipsos deos quos inuocabat, animæ purgatores prius ab illa timoris peste purgaret. Quid.n. causæ est, cur Deus potentior adhiberi possit, à quo terreantur, nec possit à quo purgantur? An inuenitur Deus, qui exaudiat inuidû, & timorem dijs incutiat, ne benefaciant: nec inuenitur Deus, qui exaudiat beneuolum, & timorem dijs auferat, vt benefaciant? O theurgia præclara, ò animæ prædicanda purgatio, vbi plus imperat immunda inuidencia, quam impetrat pura beneficentia: immo vero malignorum spirituum cauenda & detestanda fallacia, & salutaris audienda doctrina. Quod enim, qui has sordidas purgationes sacrilegis ritibus operantur, quasdam mirabiliter pulchras, sicut iste commemorat, vel angelorum imagines, vel deorum, tanquam purgato spiritui vident: si tamen vel tale aliquid videt, illud est, quod Apostolus dicit: Quoniam Satanas trâl figurat se velut angelum lucis. Eius enim sunt illa phantasmata, qui miseras animas multorum falsorumq; deorum: fallacibus sacris cupiens irretire, & à vero veri Dei cultu, quo solo mundantur & sanantur auertat: sicut de Proteo dictum est. Formas se vertit in omnes, hostiliter insequens, fallaciter subueniens, utrobique nocens.

De epistola Porphyrij ad Anebûtem Aegyptium, in qua petit de diuersitate dæmonum se doceri. Cap. XI.

Melius sapuit ista Porphyrius, cum ad Anebuntem scripsit Aegyptium, vbi consilenti similis, & quærenti, & prodit artes sacrilegas, & euertit. Et ibi quidē omnes

dæmones reprobos, quos dicit ob imprudentiam trahere humidum vaporem, & ideo nō in æthere, sed in aere esse sub Luna atque in ipso Lunæ globo. Verûtamen non audet omnes fallacias, & malitias, & ineprias, quibus merito mouetur, omnibus dæmonibus dare. Quosdam nanq; benignos dæmones more appellat aliorum, cum omnes generaliter imprudentes esse fateatur. Miratur autem q̄ non solum dijs alluciantur victimis, sed etiam compellantur, atque cogantur facere quod homines volunt, & si corpore & incorporalitate dijs à dæmonibus distinguuntur, quomodo deos esse existimandum sit Solem & Lunam, & visibilia cætera in coelo, quæ corpora esse nō dubitat: Et si dijs sunt, quomodo alij benefici, alij malefici esse dicantur, & quomodo incorporalibus cum sint corporei cōiungantur. Quærit etiam veluti dubitât, vtrû in diuinantibus, & quædam mira facientibus animæ sint potentiores: an aliqui spiritus extrinsecus veniât, per quos hæc valeant. Et potius venire extrinsecus conijcit, eo quod lapidibus, & herbis adhibitis, & alligent quosdã, & aperiant clausa hostia, vel aliquid eius modi mirabiliter operetur. Vnde dicit alius opinari esse quoddã genus, cui exaudire sit proprium, natura fallax, omniforme, multimodum, simulans deos & dæmones, & animas defunctorum, & hoc esse q̄ efficit hæc omnia, quæ videntur bona esse vel praua: ceterum circa ea quæ vere bona sunt, nihil opitulari, immo vero ista nec nosse, sed & male conciliare, & in simulare atque impedire nō nunquam virtutis sedulos sectatores, & plenum esse temeritatis, & fastus, gaudere nidoribus, adulationibus capi, & cætera quæ de hoc genere fallacium malignorumq; spirituum, qui extrinsecus in animam veniunt, humanosque sensus sopitos vigilantesve deludunt, non tanquã sibi persuasa cōfirmat, sed eam tenuiter suspicatur, aut dubitat, vt hæc alios asserat opinari. Difficile qui ppe fuit tanto philosopho cunctã diabolicam societate vel nosse, vel fidetè arguere, quam quolibet anicula Christiana nec nosse cunctatur, & liberrimè detestatur. Nisi fortè iste, & ipsû ad quem scribit Anebuntem, tanquã talium sacerorum præclarissimum antistitè, & alios deorum operum tanquam diuinorû, & ad eos colendos pertinentiû admiratores verecundatur

2. Cor. 11

Al l. Diabolus illusiones per phantasmata.

Virg. 4. Georg.

datur offendere. Sequitur tñ & ea velut in-
 tendo cōmemorat, quæ sobrie considerata
 tribui non possunt, nisi malignis & fallacib.
 potestatibus. Quærit. n. cur tanquam melio-
 ribus inuocatis, quasi peioribus imperetur,
 vt iniusta hominis præcepta exequantur: cur
 atrectatum re venerea non exaudiant impre-
 cantem, cum tñ ipsi ad incestos quosq; con-
 cubitus quoslibet ducere non moentur: cur
 G ab animantibus suos antistites oportere ab-
 stinere denuncient, ne vaporibus profecto
 corporeis polluantur: ipsi vero, & alii va-
 poribus illiciantur, & nidoribus hostiarum:
 cumq; à cadaueris cōtractu prohibeatur in-
 spector, plerunq; illa cadaueribus celebren-
 tur: quid sit, quod non Dæmoni vel alicuj
 animæ defuncti, sed ipsi Soli & Lunæ aut cui
 cunque cœlestiū, & homo cuilibet vitio ob-
 noxius intendit minas, eosq; territat falso, vt
 eis extorqueat veritatem. Nam & cœlum se
 collidere cōminatur, & cetera similia homi-
 ni impossibilia, vt illi dijs tāquam insipientis-
 simi pueri, falsis & ridiculis cōminationib.
 territi, q̄ imperatur efficiant. Dicit et scripsit
 se Chereomonem quandam talium sacrorū,
 vel potius sacrilegiorū peritū, ea quæ apud
 Aegyptios sunt celebrata rumoribus, vel de
 Iside vel de Osiride marito eius maximam
 vim habere cogendi deos, vt faciant impera-
 ta, qñ ille qui carminibus cogit ea se prode-
 re vel euertere cōminatur: vbi se etiam Osiridis
 membra dissipaturū terribiliter dicit,
 si facere iussa neglexerint. Hæc atque hmōi
 vana & insana dijs hominem minari, nec qui
 buslibet, sed ipsis cœlestibus & sydereis luce
 fulgentibus, nec sine affectu, sed uiolenta po-
 testate cogentem, atque his terroribus ad fa-
 cienda quæ uoluerit perducentem, merito
 Porphyrius admiratur: immo vero sub spe-
 cie admirantis & causas rerum talium requi-
 rentis, dat intelligi, illos hæc agere spiritus,
 quorum genus superius sub aliorum opina-
 tione descripsit, nō ut ipse posuit natura, sed
 H uitio fallaces, qui simulant deos & animas
 defunctorū, Dæmones aut non, ut ait ipse,
 ij se simulant, sed plane sunt. Et q̄ ei vñ herbis
 & lapidibus & animantibus & sonis certis
 quibusdam, ac uocibus, ac figurationib. atq;
 figmentis, quibusdam etiam obseruatis in cę-
 li cōuersione motibus syderum, fabricari in
 terra ab hominib. potestates idoneas uarijs

affectibus exequendis, totum hoc ad eosdem
 ipsos dæmones pertinet ludificatores ani-
 marum sibi met subditarum, & uoluptaria si-
 bi ludibria de hominum erroribus exhiben-
 tes. Aut ergo reuera dubitans & inquirēs ista
 Porphyrius, ea tñ cōmemorat, quibus con-
 uincantur & redarguantur: nec ad eas pote-
 states, quæ nobis ad beatā uitam capeffendā
 fauent, sed ad deceptos dæmones pertinere
 monstrantur: aut ut meliora de philosopho
 suspicemur: eo modo uoluit hominē Aegy-
 ptium talibus erroribus deditum, & aliqua
 magna se scire opinantem, nō superba quasi
 I authoritate doctoris offendere, nec aperte
 aduersantis altercatione turbare, sed quasi
 quærentis & discere cupientis humilitate ad
 ea cogitanda conuertere, & quam sint contē-
 nenda uel etiam deuitanda monstrare. Deni-
 que prope ad epistolæ finem petit se ab eo
 doceri, quæ sit ad beatitudinem uia ex Aegy-
 ptia sapientia. Ceterum illos quib. conuersa
 tio cū dijs ad hoc esset, ut ob inueniendum
 fugitiuum, uel prædium comparandum, uel
 propter nuptias, uel mercaturam, uel quid
 huiusmodi, mentem diuinam inquietarent,
 frustra eos uideri dicit coluisse sapientiam.
 Illa et ipsa numina, cum quibus conuersarēt-
 ur, & si de ceteris rebus uera prædicerent,
 tñ quoniam de beatitudine nihil cautū, nec
 satis idoneum monerent, sed eos illos esse,
 nec benignos dæmones, nec aut illum, qui
 dicitur fallax, aut humanum omne cōmen-
 tum. Verum quia tanta & talia geruntur his
 artibus, ut uniuersum modū humanæ facul-
 tatis excedant, quid restat, nisi ut ea q̄ mirifi-
 ce tanquā diuinitus prædici uel fieri uidentur,
 nec tñ ad unius Dei cultum referuntur,
 cui simpliciter inhærere fatentur. quoq; Pla-
 tonicis, & per multa testantibus solum beati-
 ficum bonū est, malignorum dæmonū ludi-
 bria, & seductoria impedimenta, q̄ uera pie-
 tate cauenda sunt, prudenter intelligantur.

Al. l. præ-
dicarent.

Al. l. Dæ-
monū lu-
dibria ca-
uenda.

De miraculis, quæ per sanctorum angelorū
 ministerium Deus uerus operatur. K

Cap. XII.

Porro autem quæcunque miracula, siue
 per angelos, siue quocunq; modo ita di-
 uinitus fiunt, ut Dei unius, quo solo beata ui-
 ta est, cultum religionemq; commendat, ea
 vere

vere ab eis, vel per eos, qui nos secundum veritatem pietatemque diligunt fieri ipso Deo in illis operante credendum est. Neque n. audiendi sunt, qui Deum inuisibilem visibilia miracula operari negant, cum ipse etiam secundum ipsos fecerit mundum, quem certe visibilem negare non possunt. Quicquid igitur mirabile sit in hoc mundo, profecto minus est, quam totus hic mundus, id est cælum, & terra, & omnia quæ in eis sunt, quæ certe Deus fecit. Sicut autem ipse qui fecit, ita modus, quo fecit occultus est, & incomprehensibilis homini. Quamuis itaque miracula visibilia naturarum videndi assiduitate viluerint, tamen cum ea sapienter intuemur inusitatissimis, rarissimisque maiora sunt. Nam & omni miraculo, quod fit per hominem, maius miraculum est homo. Quapropter Deus qui fecit visibilia cælum & terram, non dignatur facere visibilia miracula in cælo, vel in terra, quibus ad se inuisibilem colendum excitet animam adhuc visibilibus deditam: ubi vero & quæ non facit, incommutabile consilium penes ipsum est, in cuius dispositione iam tempora facta sunt, quæcunque futura sunt. Nam temporalia mouens, temporaliter non mouetur: nec aliter nouit facienda, quam facta, nec aliter inuocantes exaudit, quam inuocatos videt. Nam & cum exaudiunt angeli eius, ipse in eis exaudit, tanquam in vero, non manufacto templo suo, sicut in omnibus sanctis suis, quæ temporaliter fiunt iussa, æterna eius lege conspecta.

De inuisibili Deo qui se visibilem sæpe præstitit, non secundum quod est, sed secundum quod poterant ferre cernentes. Cap. XIIII.

Nec mouere debet, quod cum sit inuisibilis, sæpe visibiliter patribus apparuisse memoratur. Sicut. n. sonus, quo auditur sententia in silentio intelligentiæ constituta, non est hoc quod ipsa, ita & species, qua visus est Deus, in natura inuisibili constitutus, non erat quod ipse. Verumtamen ipse in eadem specie corporali videbatur: sicut illa sententia in ipso sono vocis auditur: nec illi ignorabant inuisibilem Deum in specie corporali nequaquam se posse videre. Nam & loquebatur cum loquente Moyse, & ei tamen dicebat: Si inueni gratiam ante te, ostende mihi temetip-

sum, scienter ut videam te. Cum igitur oportet Dei legem in edictis angelorum terribiliter dari, non vni homini paucisve sapientibus, sed vniuersæ genti & populo ingenti, coram eodem populo magna facta sunt in morte, ubi lex per vnum dabatur, conspiciente multitudine metuenda ac tremenda, quæ fiebant. Non enim populus Israel sic Moyse credidit, quemadmodum suo Lycurgo Lacedæmonij, quod à Ioue ceu Apolline leges quas condidit, accepisset. Cum enim lex dabatur populo, qua coli vnus iubebatur Deus, in conspectu ipsius populi, quantum sufficere, diuina prouidentia iudicabat, mirabilibus rerum signis & motibus apparebat, ad eandem legem dandam creatori seruire creaturam.

De vno Deo colendo, non solum propter æterna, sed etiam propter temporalia beneficia, quæ vniuersa in ipsius prouidentie potestate consistunt. Cap. XIII.

Sicut autem vnus hominis, ita humani generis, quod ad Dei populum pertinet, recta eruditio, per quosdam articulos temporum tanquam ætatum profecit accessibus, ut à temporalibus ad æterna capienda, & à visibilibus ad inuisibilia surgeretur, ita sanè ut etiam illo tempore quo visibilia promittebantur diuinitus præmia, vnus tantum colendus commendaretur Deus, ne mens humana vel proprijs terrenis vitæ transitorie beneficijs, cuiquam nisi vero animæ creatori, ac domino subderetur. Omnia quippe, quæ præstare hominibus, vel angeli, vel homines possunt, in vnus esse omnipotentis potestate, quisquis distitetur, insanit. De prouidentia certe Plotinus Platonius disputat, eamque à summo Deo, cuius est intelligibilis atque ineffabilis pulchritudo, vsque ad hæc terrena & ima per tingere flosculorum atque foliorum pulchritudine comprobatur, quæ omnia quasi abiecta & velocissime pereuntia decentissimos formarum suarum numeros habere non posse confirmat, nisi inde formentur, ubi forma intelligibilis, & incommutabilis simul habens omnia perseverat. Hoc dominus Iesus ibi ostendit, ubi ait: Considerate lilia agri, quomodo crescunt, non laborant neque nent. Dico autem vobis, quia nec Salomon in omni gloria sua sic amictus est, sicut vnus ex his. Quod si sequum

al. l. Homo max-
gnum mi-
raculum.

Acto. 7.

Exo. 33.

Matt. 6.

num agri, quod hodie est, & cras in clibanū mittitur, sic Deus vestit, quanto magis vos, modicę fidei? Optime igitur anima humana adhuc terrenis desiderijs infirma, ea ipsa q̄ temporaliter exoptat bona infima atq; terra na vitę huic transitorij necessaria, & præ illius vitę sempiternis beneficijs contemnenda, non tamen nisi ab vno Deo expectare cōsuevit, vt ab illius cultu etiam in istorum desiderio recedat, ad quem cōtemptu eorum, & ab eis auersione perueniat.

De ministerio sanctorum angelorum,
quo prouidentię Dei seruiunt.

Cap. X V.

Affo. 7.

Sic itaque diuinę prouidentię placuit ordinare temporum cursum, vt quemadmodum dixi, & in actibus Apostolorum legitur, lex in edictis angelorum daretur de vnus veri Dei cultu: in quibus & persona ipsius Dei, non quidem per suam substantiam, quę semper corruptibilibus oculis inuisibilis permanet: sed certis indicijs per subiectam creatori creaturam, visibiliter appareret, & syllabatim per transitorias temporum morulas, humanę linguę vocibus loqueretur qui in sua natura, non corporaliter, sed spiritaliter: non sensibiliter, sed intelligibiliter: non temporaliter, sed, vt ita dicam, æternaliter: nec incipit loqui, nec desinit: quod apud illum sincerius audiunt, non corporis aure, sed mentis ministri eius, & nuncij, qui eius veritate incommutabili perfruantur immortaliter beati: & quod faciendum modis ineffabilibus audiunt, & vsque in ista visibilia atq; sensibilia perducendum incunctanter, atque indifficulter efficiunt. Hęc autem lex cum dittributione temporum data est, quę prius haberet, vt dictū est, promissa terrena, quibus tamen significarentur æterna, quę visibilibus sacramentis celebrarent multi, intelligerent pauci. Vnius tamen Dei cultus apertissima illic & vnicum & rerum omnium contestatione precipitur, non vnus de turba, sed eius, qui fecit cælum & terram, & omnem animam, & omnem spiritum, qui non est, quod ipse. Ille. n. fecit, hęc facta sunt, atque vt sint, & bene se habeant, eius indigēt, a quo facta sunt.

Matt. 6.

An de promerenda beata vita, his angelis sit credendum, qui se coli exigunt honore diuino, an vero illis, qui non sibi, sed vni Deo sancta præcipiunt religione seruiui. Cap. XVI.

Quibus igitur angelis de beata & sempiterna vita credendū esse cōsensimus? Vtrū eis, qui se religionis ritibus coli uolunt, sibi sacra & sacrificia flagitātes a mortalibus exhiberi: an eis, qui hunc omnē cultū vni Deo creatori omnium debent dicunt, ei; reddendū vera pietate præcipiunt, cuius & ipsi contestatione beati sunt, & nos futuros esse promittunt? Illa nanq; visio Dei, tantę pulchritudinis visio est, & tanto amore dignissima, vt sine hac, quibuslibet alijs bonis præditum atq; abundantē, non dubitet Plotinus infelicissimū dicere. Quū ergo ad hunc vnū qui dam angeli, quidā vero ad seipos latria colēdos signis mirabilibus excitē: & hoc ita, vt illi istos coli prohibeant: isti autē illum prohibere non audeant, quibus potius sit credendum, respondeant Platonici, respondeant quicunq; philosophi, respondeant theurgi, vel potius periurgi. Hoc. n. sunt illę omnes artes vocabulo dignę. Postremo respondeāt homines, si vllus nature suę sensus, quo rationales creati sunt, ex aliqua parte viuunt in eis. Respondeant, inquam, eisne sacrificandum sit dijs, vel angelis, qui sibi sacrificari iubent, an illi vni, cui iubent hi, qui & sibi & istis prohibent? Si nec isti nec illi ylla miracula facerent, sed tantum præciperēt alij qui dem vt sibi sacrificarentur, alij uero id ueterent, sed vni tantum iubent Deo, satis deberet pietas ipsa discernere quid horum de factu superbix, quid de uera religione descēderet. Plus etiā dicā, si tantum hi mirabilibus factis humanas animas permouerēt, qui sacrificia sibi expetunt: illi autem, qui hoc prohibent, & qui tantū Deo sacrificari iubent, naquaquā ista uisibilia miracula facere digna rētur, profecto non sensu corporis, sed ratione mentis præponenda eorū eēt autoritas. Cū uero Deus id egerit ad cōmēdāda eloq; ueritatis suę, ut p̄ istos immortales nuncios, nō sui factū, sed maiestātē illius prædicātes, faceret maiora, certiora, clariora miracula, ne infirmis pijs illi q̄ sacrificia sibi expetūt saluā religionem facilius persuaderēt, eo q̄ sensibus

Al. l. Mi-
racula
Christia-
nae fidei
gentilijs
angustio-
ra.

bus eorum quædam stupenda monstrarent, quem tandem ita despere libeat, ut non vera eligat, quæ sectetur, ubi & ampliora inuenit, miretur? Illa quippe miracula deorum gentilijs, quæ comedat historia, non ea dico, quæ interuallis temporum occultis ipsius causis mundi, veruntamen sub diuina prouidentia constitutis & ordinatis monstruosa contingunt: quales sunt inusitati partus animalium, & cælo terraq; rerû insolita faciens: siue tantum terrenis, siue et nocens quæ procurari, atq; mitigari demoniacis ritibus fallacissima eorum astita perhibentur, Sed ea dico, quæ vi ac potestate eorum fieri satis euidenter apparet, ut est quod effigies deorum Penatum quos de Troia Aeneas fugiens aduexit, de loco in locum migrasse referuntur: quod cotè Tarquinius nouacula secuit: quod Epidaurius serpens Aesculapio nauiganti Romanam comes adhæsit: quod nauim qua simulachrum matris Phrygiæ uehebatur, tantis hominum boumq; conatibus immobilè reddita, una muliercula zona alligata, ad suæ pudicitia testimonium mouit & traxit: quod virgo Vestalis, de cuius corruptione quæstio vertebatur, aquam impleto cribro de Tyberi neq; profuente, abstulit controuersam. Hæc ergo atq; alia huiusmodi nequaquam illis quæ in populo Dei facta legimus, virtute ac magnitudine conferenda sunt, quanto minus ea, quæ illorum quosq; populorum, qui tales Deos coluerunt, legibus iudicata sunt, perhibenda atq; plectenda magica scilicet, vel theurgica? Quorum pleraq; specietenus mortalium sensus imaginaria ludificatione deceptiunt, quale est Lunam deponere. Donec supposita, ut ait Lucanus, propior despumet in herbas. Quædam uero etsi nonnullis piorum factis uideatur opera coæquari, finis ipse quo discernuntur, incomparabiliter hæc nostra ostendit excellere. Illis enim multo tantum minus sacrificijs colendi sunt, quanto magis hæc expectant: his uero vnus commendatur Deus, qui se nullis talibus indigere, & scripturarum suarum testificatione, & eorundem postea sacrificiorum remotione demonstrat. Si qui ergo angeli sibi expectant sacrificium, præponendi eis sunt qui non sibi, sed Deo creatori omnium cui seruiunt. Hinc enim ostendunt quam sincero amore nos diligunt, quando per sacrificium non sibi sed ei nos subdere uolunt, cuius &

Al. l. Lucanus
lib. 6.

Al. l. Angeli boni
vnus Dei
cultores
non efficiunt.

ipsi contemplatione beati sunt, ad eum nos peruenire querunt, à quo ipsi non recesserunt. Si autem angeli, qui non vni, sed plurimis sacrificia fieri uolunt, non sibi sed eis dijs uolunt quorum deorum angeli sunt, etiam sic eis præponendi sunt illi, qui vnus Dei deorum angeli sunt: cui sacrificari sic iubet, ut alicui alteri uetet, cum eorum nullus huic uetet, cui vni isti sacrificari iubet. Porro si quod magis indicat eorum superba fallacia, nec boni, nec bonorum deorum angeli sunt, sed demones mali, qui non vnum solum, ac summum Deum, sed seipsum sacrificijs coli uolunt, quod maius quam vnus Dei contra eos eligendum est præsidium, cui seruiunt angeli boni, qui non sibi, sed illi iubet, ut sacrificio seruiam, cuius nos ipsi sacrificium esse debemus?

De arca testamenti miraculisque signorum, quæ ad commendandam legis ac promissionis auctoritatem diuinitus facta sunt.
Cap. XVII.

Proinde lex Dei, quæ in edictis data est angelorum, in qua vnus Deus deorum religione sacrorum iussus est coli, alij uero quilibet prohibiti, in arca erat posita, quæ arca testimonij nuncupata est. Quo nomine satis significatur, non Deum qui per illa omnia colebatur, circumcludi solere, vel contineri loco cum responsa eius, & quædam humanis sensibus darentur signa ex illius arce loco: sed uoluntatis eius hinc testimonia perhiberi, quæ etiam ipsa lex erat in tabulis conscripta lapideis & in arca ut dixi posita: quâ tempore peregrinationis in eremo cum tabernaculo, quod similiter appellatum est tabernaculum testimonij, cum debita sacerdotum ueneratione portabant. Signumque erat, quod per diem nubes apparebat, quæ sicut ignis nocte fulgebat. Quæ nubes cum moueretur, castra mouebatur, & ubi staret castra ponebantur. Reddita sunt autem illi legi magni miraculi testimonia, præter ista quæ dixi, & præter uoces, quæ ex illius arce loco edebantur. Nam cum terram promissionis intrantibus eadem arca transiret Iordanem, fluuius ex patre superiore subsistens, & ex inferiore decurrens, & ipsi, & populo siccum præbuit transeundi locum. Deinde ciuitatis, quæ prima hostilis occurrat, more gentium Deos plurimos colens, septies eadem arca circumacta, muri repetè ceciderunt,

I. Reg. 4

I. Reg. 5

I. Reg. 6

Deu. 10.

Num. 9.

B

Iosue. 3.

Iosue. 3.

1. Reg. 4. eiderunt, nulla manu oppugnari nullo arietem percussis. Post hoc est cum iam in terra promissionis essent, & eadem arca propter eorum peccata fuisset ab hostibus capta, hi qui eam ceperant, in templo Dei sui, quem præ ceteris colebant, honorificè collocauerunt, abeuntesque clausurunt, apertoque postero die, simulachrum cui supplicabant, inuenerunt collapsum deformiterque contractum. Deinde ipsi prodigijs acti, deformiusque puniti, arcam diuini testimonij populo vnde ceperat, reddiderunt. Ipsa autem redditio qualis fuit? Imposuerunt eam plaustris, eisque iuuenas à quibus vitulos sugentes abstraxerant, subiunxerunt, & eas quo vellent ire fiterunt, etiã hinc vim diuinam explorare cupientes. At ille sine homine duce atque rectore, ad Hebræos viam pertinaciter gradientes, nec reuocata mugitibus esurientium filiorum, magnū sacramentum suis cultoribus reportarunt. Hæc atque huiuscemodi deo parua sunt, sed magna terrendis salubriter erudiendisque mortaliibus. Si enim philosophi, præcipueque Platonici, rectius ceteris sapuisse laudantur, sicut paulo ante commemoravi, quod diuinam prouidentiam hæc quoque rerum infima, atque terrena administrare docuerint, numerosum testimonio pulchritudinum, quæ non solum in corporibus animalium, verum etiam in herbis, foenoque gignuntur, quanto euidentius hæc attestantur diuinitati, quæ ad horam prædicationis eius sunt, ubi ea religio commendatur, quæ omnibus celestibus, terrestribus, infernisque sacrificari vetat, vni Deo tantum iubens, qui solus diligens, & dilectus, beatus facit, eorumque sacrificiorum præfinitiens tempora imperata, eaque per meliorem sacerdotem in melius mutanda prædicens, non ista se appetere, sed per hæc alia potiora significare testatur, non ut ipse his honoribus sublimetur, sed ut nos ad eum colendum, eisque coherentem igne amoris eius accensi, quod nobis, non illi, bonum est, excitemur.

D Contra eos, qui de miraculis, quibus Dei populus eruditus est, negant ecclesiasticis libris esse credendum. Cap. XVIII.

AN dicet aliquis, ista falsa esse miracula, nec fuisse facta, sed mendaciter scripta? Quisquis hoc dicit, si de his rebus negat om-

nino vllis literis esse credendum, potest et dicere, nec deos vllis curare mortalia. Non enim se aliter colendos esse persuaserunt, nisi mirabilibus operum effectibus, quorum & historia gentium testis est, quarum dii se ostentare mirabiles potius quam vtilis ostendere potuerunt. Vnde hoc opere nostro, cuius hunc iam decimum librum habemus in manibus, non eos suscepimus refellendos, qui vel vllam esse vim diuinam negant, vel humana curare contentunt, sed eos qui nostro Deo conditori sanctæ & gloriosissimæ ciuitatis, deos suos præferunt, nescientes eum ipsum esse et mundi huius visibilis, & mutabilis, inuisibilis & incommutabilis conditorem, & vitæ beatæ non de his, quæ condidit, sed de seipso, verissimum largitorem. Eius enim propheta veracissimus ait: Mihi autem adherere Deo bonum est. De fine namque boni inter philosophos queritur, ad hoc adipiscendum, omnia officia referenda sunt. Nec dixit iste: Mihi autem nimis diuitijs abundare, bonum est: aut insigniri purpura & sceptro, vel diademate excellere: aut quod nonnulli est philosophorum dicere non erubuerunt, mihi voluptas corporis bonum est: aut quod melius velut meliores dicere visi sunt, Mihi virtus animi mei bonum est: sed mihi, inquit, Deo adherere bonum est. Hoc eum docuerat, cui vni tantummodo sacrificandum sancti quoque angeli legalium sacrificiorum et contestatione monuerunt. Vnde et ipse sacrificium eius factus fuerat, cuius igne intelligibili corruptus ardebat, & in eius ineffabile incorporeumque complexum sancto desiderio ferebatur. Porro autem si multorum deorum cultores, qualescunque deos suos esse arbitrentur, ab eis facta esse miracula, vel civilium rerum historia, vel libris magicis, siue quod honestius putant, theurgicis credunt, quid causæ est, cur illis literis nolint credere, ista facta esse, quibus tanto maior debetur fides, quanto super omnes est magnus, cui vni soli sacrificandum præcipiunt?

Quæ ratio sit visibilis sacrificij quod vni vero & inuisibili Deo offerri docet vera religio. Cap. XIX.

Qui autem putant hæc visibilia sacrificia dijs alijs congruere, illi vero tantquam inuisibili inuisibilia, & maiori maiora, meliorique meliora, qualia sunt purgamentis

Al. L. Demone, se coli per mirabilia voluit.

Psal. 72.

All. eius miraculorum.

B

tis & bonæ voluntatis officia, profecto ne-
sciunt hæc ita esse signa illorum, sicut verba
sonantia signa sunt rerû. Quocirca sicut orâ-
tes atq; laudantes ad eum dirigimus signifi-
câtes voces, cui res ipsas in corde quas signi-
ficamus offerimus: ita sacrificantes non alte-
ri visibile, sacrificium offerendû esse noueri-
mus, quam illi, cuius in cordibus nostris in-
uisibile sacrificiû nos ipsi esse debemus. Tunc
nobis fauent, nobisq; congaudent atque ad
hoc ipsum nos pro suis viribus adiuuant an-
geli quiq; virtutesq; superiores, & ipsa boni-
tate, ac pietate potentiores. Si autem illis hæc
exhibere voluerimus, non libenter accipiunt,
& cum ad homines ita mittuntur, vt eorum
præsentia sentiantur, apertissime vetant. Sunt
de his exempla in literis sanctis. Putauerunt
quidam deferendum angelis honorem, vel
adorando, vel sacrificâdo, qui debetur Deo,
& eorû sunt admonitione prohibiti, iusiq;
sunt hæc ei deferre, cui vni fas esse nouerunt.
Imitati sunt angelos sanctos, etiam sancti ho-
mines Dei. Nam Paulus & Barnabas in Ly-
caonia factò quodam miraculo sanitatis, pu-
tati sunt dii, eisq; Lycaonij immolare victi-
mas voluerunt, q; a se humili pietate remo-
uentes, eisq; in quem crederent, annuncia-
uerunt Deum. Sed nec ob aliud fallaces illi
superbe sibi hoc exigunt, nisi quia vero Deo
deberi sciunt. Non. n. re vera, vt ait Porphy-
rius, & nonnulli putant, cadauerinis nidori-
bus, sed diuinis honoribus gaudent. Copiam
vero nidorum magnam habent vndique, &
si amplius vellent, ipsi sibi poterant exhibe-
re. Qui ergo diuinitatem sibi arrogant spiri-
tus, non cuiuslibet corporis fumo, sed sup-
plicantis animo delectantur, cui decepto sub-
iectoq; dominantur, intercludentes, iter ad
Deum verum, ne sit homo illius sacrificium,
dum sacrificatur cuiquam præter illum.

De summo veroq; sacrificio, quod ipse Dei
& hominum mediator effectus est.

H Cap. XX.

1. Tim. 2
Phil. 2.
Vnde verus ille mediator, inquantû for-
mam serui accipiens, mediator effectus
est Dei, & hominum homo Christus Iesus,
cum in forma Dei sacrificium cum patre su-
mat, cû quo & vnus Deus est, ita in forma ser-
ui sacrificium maluit esse, quam sumere, ne

vel hac occasione quisquâ existimaret, cui li-
bet sacrificandum esse creaturæ. Per hoc &
sacerdos est, ipse offerens, ipse & oblatio. Cu-
ius rei sacrûm quotidianum esse voluit Eccle-
siæ sacrificium, cû ipse corpus ipse sit ca-
put, & ipsius capitis ipsa sit corpus, tam ipsa
per ipsum, quâ ipse per ipsam suetus offerri.
Huius veri sacrificij multiplicia variaq; si-
gna erât sacrificia prisca sanctorû, cum hoc
vnû per multa figuraretur, tanquam verbis
multis res vna diceretur, vt sine fastidio mul-
tum cõmendaretur. Huic summo vtroque sa-
crificio, cuncta sacrificia falsa cesserunt.

De modo potestatis demonib. data ad glori-
ficâdos sanctos, qui pertulerunt iâ passio-
nẽ qui aereos spiritus non placâdo ipsos,
sed in Deo permanẽdo vicerunt. Cap. XXI.

Moderatis autem præfinitisq; temporis
bus, et potestas permissa demonibus,
vt hominibus quos possident excitatis, ini-
micitias aduersus Dei ciuitatẽ tyrannicè exer-
ceant, sibiq; sacrificia, non solû ab offerenti-
bus sumant, & a volentibus expetant, verum
etiam ab inuitis perseguendo violenter ex-
torqueant, non solum perniciofa non est, sed
etiam vtilis inuenitur Ecclesiæ, vt martyrum
numerus impleatur, quos ciuitas Dei, tanto
clariore & honoratiore ciues habet, quan-
to fortius aduersus impietatem potestatum,
etiam vsque ad sanguinem certant. Hos mul-
to elegantius si ecclesiastica loquendi
consuetudo pateretur, nostros heroes vocare-
mus. Hoc enim nomen Iunone dicitur tra-
ctum, quod Græce Iuno Ἥρα appellatur, &
ideo nescio quis filius eius secundum Græ-
corum fabulas Heros fuerit nûcupatus, hoc
videlicet veluti mysticum significante fabu-
la, quod aer Iunoni deputetur, ybi volunt cû
demonibus heroes habitare, quo nomine
appellât alicuius meriti animas defunctorû.
Sed contrario martyres nostri heroes nuncu-
parentur, si, vt dixi, usus ecclesiastici sermo-
nis admitteret, non q; eis esset cum demoni-
bus in aere societas, sed q; eosdem demones,
idest, aereas vinceret potestates, & in eis ip-
sam quicquid putatur significare Iunonem,
quæ non vsquequaque incõuenienter a Poe-
tis inducitur inimica virtutibus, & cœlum
potentibus uiris fortibus inuida. Sed rursus
eis

Al. l. Ec-
clesiaque
tidianum
sacrificiû

Aene. 7.
Aene. 3.

Al. l. Hæ-
manâ for-
mam.

Al. l. Poe-
tatis So-
lis sepa-
ramur a
Deo.

eis succumbit infelicitē, ceditq; Virgilius, vt cum apud eū illa dicat: Vincor ab Aenea, ipsum Aeneam admonet Helenus quasi con filio religioso, & dicat: Iunoni cane vota libens, dominamq; potentem supplicibus fupera donis. Ex qua opinione Porphyrius, quamuis non ex sua sententia, sed ex aliorū, bonum dicit Deum vel genium non venire in hominem, nisi malus fuerit ante placatus: tanquam fortiora sint apud eos numina mala quam bona: quandoquidem mala impediūt adiutoria bonorum, nisi eis placata dēt locum, malisque nolentibus bona prodesse non possunt: nocere autem mala possunt, nō sibi valentibus resistere bonis. Nō est ista verē veraciterq; sanctæ religionis via: non sic Iunonem, hoc est, aereas potestates piorum virtutibus inuidentes nostri martyres vincunt. Nō omnino, si dici v̄sitate posset, heroes nostri supplicibus donis, sed virtutibus diuinis Heram superant. Commodius quippe Scipio Aphricanus est cognominatus, quod virtute Aphricam vicerit, quam si hostes donis placasset, vt parcerent.

Aene. 7.
Aene. 3.

E

Vnde sit sanctis aduersum demones potestas, & vnde cordis vera purgatio. Cap. XXII.

Vera pietate homines Dei aeream potestatem inimicam contrariamq; pietati exorcizando auerſant, nō placando: omnes tentationes aduersitatesq; eius vincunt orando non ipsam, sed suū Deū aduersus ipsam. Non enim aliquem vincit, aut subiugat, nisi societate peccati. In eius ergo nomine vincitur, qui * hominem assumpsit egitq; sine peccato: vt in ipso sacerdote ac sacrificio fieret remissio peccatorū: id est, per mediatorē Dei & hominum Christum Iesum: per quem facta peccatorum purgatione reconciliamur Deo. Non enim nisi peccatis homines separantur à Deo, quorum in hac vita non fit nostra virtute, sed diuina miseratione purgatio: per indulgentiam illius, non per nostram potentiam: quia & ipsa quātulacūq; virtus quæ dicitur nostra, illius est nobis bonitate concessa. Multum autem nobis in hac carne tribueremus, nisi vsq; ad eius dispositionē subuentia viueremus. Propterea ergo nobis per mediatorē præstita est gratia: vt polluti

Al. l. Huius
man. a for
mam.

Al. l. Peccatis
Solis
separamur a
Deo.

carne peccati, carnis peccati similitudine mundaremur. Hęc Dei gratia, qua in nos ostendit magnā misericordiā suam, & in hac vita per fidem regimur, & post hanc vitam per ipsam speciem incommutabilis veritatis ad perfectionem plenissimam perducemur.

De principijs, quibus Platonicis purgationē animæ esse profitentur. Cap. XXIII.

Dicit etiam Porphyrius diuinis oraculis fuisse responsum, non nos purgari Lunę teletis atq; solis: vt hinc ostenderetur nūllorum deorū teletis hominem posse purgari. Cuius enim teletæ purgant, si Lunæ Solisque nō purgant, quos inter cęlestes Deos principales habent? Deinde eodem dicit oraculo expressum principia posse purgare, ne forte cum dictum esset non purgare teletas Solis, Lunę, alicuius alterius Dei de turba valere ad purgandū teletę crederentur. Quę autem dicat esse principia tanquam Platonicis, no uimus. Dicit enim Deum patrem & Deum, filium, quem Gręce appellat paternum intellectum, vel paternam mentem: de spiritu autem sancto, aut nihil, aut non aperte aliquid dicit: quamuis quę alium dicat horum mediū, non intelligo. Si enim tertiam, sicut Plotinus vbi de tribus principalibus substantijs disputat, animę naturam etiam iste vellet intelligi non vtique diceret horum mediū id est, patris, & filij medium. Postponit quippe Plotinus animæ naturam paterno intellectui: iste autem cum dicit medium, non postponit, sed interponit. Et nimirum hoc dixit, vt potuit, siue vt voluit: quod nos spiritum sanctum, nec patris tantum, nec filij tantum, sed vtriusque spiritum dicimus. Liberis enim verbis loquūtur philosophi nec in rebus ad intelligendum difficillimis offensionem religioſarum aurium pertimescunt. Nobis autem ad certam regulam loqui fas est, ne verborum licentia etiam de rebus quę his significantur, impiā gignat opinionem. Nos itaque ita non dicimus duo vel tria principia, cum de Deo loquimur: sicut nec duos Deos, vel tres nobis licitum est dicere: quamuis de vno quoq; loquentes, vel de patre, vel de filio, vel de spū sancto, et si uulū quemq; Deum esse fateamur. Nec dicimus tamen quod heretici Sabelliani eūdem esse

G

al. l. Porphyrii de Trinitate sententia.

Al. l. Trinitatis mysterijs ad certam regulam loquenda.

H

esse patrē, qui est & filius, & eūdem esse spiri-
ritū sanctū, qui est & pater & filius: sed pa-
trem esse filij patrem, & filium patris filium
& patris & filij spiritum sanctū, nec patrem
esse, nec filium. Verum itaq; dictum est non
purgari hominem nisi principio, quamuis
pluraliter apud eos sint dicta principia.

De vno veroq; principio, quod solam natu-
ram humanam purgat atq; renouat.

Cap. X XIII.

Sed subditus Porphyrius inuidis potesta-
tibus, de quibus & erubescere, & eas li-
bere redarguere formidabat, noluit intelli-
gere dominum Iesum Christū esse principiū,
cuius incarnatione purgamur. Eum quippe
in ipsa carne contempsit, quā propter sacri-
ficium nostrę purgationis assumpsit, magnū
scilicet sacramentū ea superbia non intelli-
gēs, quā sua ille humilitate deiecit, verus be-
nignusq; mediator: in ea se ostendens mortalitate
mortalibus, quę maligni fallacesq;
mediatores non habendo se superbius extu-
lerunt, miserisq; hominibus adiutoriū dece-
poriū velut immortales mortalibus pro-
miserunt. Bonus itaq; verusq; mediator ostē-
dit peccatū esse malum, non carnis substan-
tiam, vel naturam, quę cum animā hōminis

A & suscepi sine peccato potuit, & haberi, &
morte deponi, & in melius resurrectione
mutari: nec ipsam mortem, quamuis esset pē-
na peccati, quam tamen pro nobis sine pec-
cato ipse persoluit, peccando esse vitandam
sed potius si facultas datur pro iusticia per se
rendam. Ideo enim soluere potuit morien-
do peccata: quia & mortuus est, & non pro
suo peccato. Hūc ille Platonicus nō cogno-
uit esse principiū, nā agnosceret purgatoriū.
Neq; .n. caro principiū est aut anima huma-
na, sed verbum per quod facta sunt omnia.
Iam ergo caro per seipsam mundat, sed per
verbum a quo suscepta est, cum verbum ca-
ro factū est, & habitauit in nobis. Nā de car-
ne sua manducanda mystice loquens, cum
hi qui non intellexerunt offensi recederent,
dicētes: Durus est hic sermo, quis cum po-
test audire? Respondit manētibus ceteris: Spi-
ritus est qui viuificat, caro nō prodest quic-
quā. Principiū ergo suscepta anima & carne,
& animā credentiū mundat & carnem. Ideo

quærentibus Iudęis quis esset, respondit se
esse principium. Quod utiq; carnales infir-
mi peccatis obnoxij, & ignorantę tenebris
obuoluti, nequaquam percipere possemus,
nisi ab eo mundaremur atq; sanaremur, per
hoc quod eramus, & non eramus. Eramus
enim homines, sed iusti nō eramus. In illius
autem incarnatione natura humana erat, sed
iusta, non peccatrix erat. Hęc est mediatio,
qua manus lapsis iacentibusque porrecta est:
hoc est semen dispositum per angelos, in
quorum edictis & lex dabatur, qua & vnus
Deus coli iubebatur, & hic mediator ven-
turus promittebatur.

Omnes sanctos & sub legis tempore, & sub
priorib. seculis in sacramēto & fide Chri-
sti iustificatos fuisse. Cap. XXV.

Cuius sacramenti fide etiam iusti antiqui
mundari pie viuendo potuerunt: non
solum ante quam lex populo Hebręo dare-
tur, neq; enim eis prædicator Deus vel ange-
li defuerunt, sed ipsius quoq; legis tempo-
ribus, quamuis in figuris rerū spiritualium ha-
bere viderentur promissa carnalia, propter
quod vetus dicitur testamentum. Nam & p-
phetę tunc erāt, per quos sicut & p angelos
eadem promissio prædicata est, & ex illorū
numero erat, cuius tam magnam diuinamq;
sententiam de boni humani sine paulo ante
commemorauit: Mihi autem adherere Deo
bonum est. In quo plane Psalmo duorum te-
stamentorum, quę dicuntur vetus & nouū,
satis est declarata distinctio. Propter carna-
les enim terrenasq; promissiones, cum eas
impijs abundare conspiceret, dicit pedes
suos penē fuisse commotos, & effusos in la-
psū propemodū gessus suos, tanquā fru-
stra Deo ipse seruissset, cum eā felicitate, quā
de illo expectabat, contēptores eius florere
perspiceret, seq; in rei vnus inquisitione la-
borasse, volentem cur ita esset apprehende-
re, donec intrāret in sanctuarium Dei, & in-
telligeret nouissima eorū, qui felices vide-
bantur, errare tunc eos intellexit in eo quod
se extulerunt, sicut dicit fuisse deięctos & de-
fecisse ac perisse, ppter iniquitates suas, totū-
que illud culmen tēporalis felicitatis ita eis
factū, tāquā somnium euigilantis, qui se re-
pente inuenit suis quę somniabat fallacibus
gaudijs

Al. l. Su-
perbia in
carnatio-
nis myste-
riū non
percepit.

Ioan. 1.

Ioan. 6.

Ioan. 8.

Psal. 72.

Psal. 83.
Psal. 118.

Psal. 72.

Al. l. Per-
cor mun-
dati caro
Mat. 13.

Psal. 72.

Al. l. Som-
niū impio-
rum falsi-
citas.

gaudijs destitutum. Et quoniam in hac terra vel ciuitate terrena, magni sibi videbantur:

Psal. 72. Domine, inquit, in ciuitate tua imaginem illorum ad nihilum rediges. Quid huic tamē vile fuerint, etiam ipsa terrena non nisi ab vno vero Deo querere, in cuius potestate sūt omnia, satis ostendit, vbi ait: Velut pecus factus sum apud te, & ego semper tecum. Velut pecus dixit, utiq; non intelligēs. Ea quippe à te desiderare debui, quæ mihi cum impijs non possunt esse communia: quibus eos cum abundare cernerē, putauī me incassum tibi seruisse, quando illi hæc haberent, qui tibi seruire noluisent. Tamen ego semper tecum qui etiam in taliū rerū desiderio Deos alios non quæsiui. Ac per hoc. Tenuisti manum dextrę meę, & in voluntate tua deduxisti me, & cum gloria assumpisti me: tanquā ad sinistram cuncta illa pertineant, quę abundare apud impios cum vidisset, pene collapsus est. Quid n. mihi est, inquit, in cęlo, & à te quid volui super terram? Reprehēdit seipsum, iusteq; sibi displicuit: quia cum tā magnum bonū haberet in cęlo, quod post intellexit, rem transitoriam, fragilem, & quodam modo luteam felicitatem à suo Deo quæsiuit in terra. Defecit, inquit, cor meū, & caro

Psal. 83. mea: Deus cordis mei defectu utiq; bono ab inferioribus ad superna. Vnde alio Psalmo dicitur. Desiderat & deficit anima mea in atria domini. Item in alio: Defecit in salutare tuū anima mea. Tamen eū de vtroq; dixisset, id est corde & carne deficiente, non subiecit: Deus cordis mei & carnis meę, sed Deus cordis mei: Per cor quippe caro mundatur.

Al. l. Per cor mundatā caro Vnde dicit dominus. Mundate q̄ intus sunt, & quę foris sunt munda erunt. Partem dein inde suam dicit ipsum Deum non aliquid ab

Psal. 72. eo, sed ipsum. Deus, inquit, cordis mei, & pars mea Deus in secula. Quod inter multa quę ab hominibus eliguntur, ipse illi placuerit eligendus. Quia ecce, inquit, qui se lōge faciunt à te peribū: perdidisti omnē qui fornicatur abs te: hoc est: qui multorum deorum vult esse prostibulum. Vnde sequitur illud propter quod & cętera de eodem Psalmo dicenda visa sunt: Mihi autem adherere Deo bonum est: non longe ire, non per plurima fornicari. Adherere autem Deo tunc perfectum erit cum totum quod liberandū est, fuerit liberatum. Nunc vero fit illud, qđ

sequitur. Ponere in Deo spē meā. Spes enim quæ videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? ait Apostolus. Si autem quod non videmus, speramus, per patientiā expectamus. In hac autem spe nunc constituti agamus quod sequitur & simus nos quoq; p̄ modulo nostro angeli Dei, id est, nunciij eius annunciantes eius voluntatem, & gloriā gratiamq; laudantes. Vnde cum dixisset: Ponere in Deo spē meā: addidit, vt annunciem omnes laudes tuas in portis filię Siō. Hęc est gloriosissima ciuitas Dei, hęc vnū Deum nouit & colit: hanc angeli sancti annunciauerunt, qui nos ad eius societatem inuitauerūt, eiusque suos in illa esse voluerunt: quibus nō placet, vt eos colamus tanquam nostros electos Deos, sed cū eis & illorū & nostrū Deū: nec eis sacrificemus, sed cū ipsis sacrificiū Deo simus. Nullo itaque dubitante, qui hęc deposita maligna obstinatione considerat, omnes immortales beati, qui nobis non inuident: neq; enim si inuiderēt, essēt beati, sed potius nos diligūt, vt & nos cū ipsis beati simus: pl̄ nobis fauēt, plus adiuuant, qm vnū Deū cum illis colimus, patrē & filium, & spiritū sanctū, quā si eos ipsos per sacrificia coleremus.

De inconstantia Porphyrij inter confessionem veri Dei & cultum demonum fluctuantis. Cap. XXV L.

Nescio quomodo quantum mihi videtur, pro amicis suis theurgis erubescibat Porphyrius. Nam ista utcumq; sapiebat, sed contra multorum deorum cultū, Deum verū non libere defendebat. Et angelos quippe alios esse dixit, qui deorsum descendentes, hominibus theurgicis diuina pronūciēt: alios autē qui in terris ea quę patris sunt, & altitudinē eius profunditatēq; declarent. Nū igitur hos angelos, quorum ministerium est declarare voluntatem patris, credendum est velle nos subdi, nisi ei, cuius nobis annūciat voluntatem? Vnde optime admonet etiā ipse Platonicus imitandos eo potius, quam inuocandos. Non itaque debemus metere, ne immortales & beatos vni Deo subditos, non eis sacrificādo offendamus. Quod enim non nisi vni vero Deo deberi sciunt, cui & ipsi adherendo beati sunt: proculdubio neque per vllam significantem figuram, neque

Aug. Tomus Quintus. M per

per ipsam rem, quæ sacramentis significatur sibi exhiberi volunt. Dæmonū est hæc arrogātia superbōrū atq; miserōrū, à quibus longe diuersa est pietas subditorū Deo, nec aliunde quam illi adhæredo beatorū. Ad quod bonum percipiendum, etiam nobis sincera benignitate oportet vt faueant: neque sibi arrogant, quo eis subijciamur: sed eum annūciēt, sub quo eis pace sociemur. Quid adhuc trepidas philosophæ aduersus potestates, & veris virtutibus, & veri Dei muneribus inuides habere liberam vocem? Iam dixisti angelos, qui patris annūciāt voluntatem, ab eis angelis esse diuersos, qui ad theurgicos homines, nescio qua deducti arte descendunt. Quid adhuc eos honoras, vt dicas prænūciare diuinā? Quæ tandem diuinā prænūciant, qui non voluntatem patris nūciant? Nempe illi sunt, quos sacris precibus inuidis alligauit, ne præstarent animæ purgationem, nec à bono, vt dicis, purgare cupientes ab illis vinculis solui, & suæ potestati reddi potuerunt. Adhuc dubitas hæc maligna esse dæmonia: vel te fingis fortasse nescire, dum nō vis theurgos offendere, à quibus curiositate deceptus, ista pernicioſa & insana pro magno beneficio didicisti. Audes inuidiam, nō potentiam, sed pestilentiam & non dicam dominam, sed quod tu fateris ancillam potius inuidiorum, isto aere transcendō leuare in cœlum, & inter Deos vestros etiam sydereos collocare, vel ipsa quoq; sydera his oprobrijs infamare.

M De impietate Porphyrij, qua etiam Apulei transcendit errorem.
Cap. XXVII.

Quanto humanius & tolerabilius confectaneus tuus Platonicus Apuleius errauit, qui tantūmodo dæmones à Luna & in fra ordinatos agitari morbis passionū mentisq; turbellis, honorans quidem eos, sed volens nolensq; confessus est: Deos tamen celi superiores ad ætherea spātia pertinentes siue visibiles, quos conspicuos lucere cernebat, Solem, ac Lunā, & cetera ibidē lumina: siue inuisibiles, quos putabat ab omni labe istarū perturbationū alienos, quanta potuit disputatione discreuit. Tu autē didicisti hoc non à Platone, sed à Chaldæis magistris tuis,

vt in æthereas vel empyreas mundi sublimitates & in firmamenta cœlestia extolleret vitia humana, vt possent dii vestri theurgis pronūciare diuina, quibus diuinis te tamen per intellectualem vitam facit altiore, vt ibi videlicet tanquam philosopho theurgicæ artis purgationes nequaquā necessariæ videantur, sed alijs eas tamē importas: vt hæc veluti mercedem reddas magistris tuis, quod eos qui philosophari non possunt, ad ista seducis, quæ tibi tanquā superiorum capaci esse inutilia confiteris, vt videlicet quicūq; à philosophiæ virtute remoti sunt quæ ardua nimis, atq; paucorū est, te auctore theurgicos homines, à quibus non quidem in anima spiritali purgentur, inquirant. Et quoniam istorū quos philosophari piget, incomparabiliter maior est multitudo, plures ad secretos & illicitos magistros tuos, quam ad scholas Platonicas venire cogātur. Hoc. n. tibi immunissimū dæmones, Deos æthereos se esse fingentes, quorū prædicator & angelus factus es, promiserunt: q̄ in anima spiritalia theurgica arte purgati, ad patrē quidē nō redeūt, sed super æreas plagas inter Deos æthereos habitabunt. Non audit ista hominum multitudo propter quos à dæmonum dominatu liberandos Christus aduenit. In illo enim habent misericordissimam purgationē, & mentis & spiritus, & corporis sui. Propterea quippe totū hominē sine peccato ille suscepit, vt totum quo constat homo, à peccatorum peste sanaret. Quæ tu quoq; vtinā cogouisses, eiq; te potius, quā te vel tuæ virtuti, quæ humana fragilis & infirma est, vel perniciosissimæ curiositati sanandum tutius commisses. Nō. n. te decepisset, quæ vestra, vt tu ipse scribis, oracula sanctum immortalemq; cōfessa sunt. De quo et Poeta nobilissimus, poetice quidē quia in alterius adūbrata persona: veraciter tamen, si ad ipsum referas, dixit. Te duce, si q̄ manēt sceleris vestigia nostri, Irrita perpetua soluent formidine terras. Ea quippe dixit, quæ etiam multum proficientium in virtute iustitiæ possunt, propter huius vitæ infirmitatem, & si non sceleris, scelerum tamen manerē vestigia, quæ non nisi ab illo saluatore sanantur, de quo iste versus expressus est. Nam hoc vtique non à seipso dixisse Virgilius in æglogæ ipsius quarto ferme versū indicat, vbi ait.

Vltima

al. l. Chri
Flu: tuū
hominem
assumpsit

Virg. in
Buc. agl

4

r. Cor

Ultima Cumei venit iam carminis aetas.

Vnde hoc à Cumea Sibilla dictū esse incunctanter apparet. Theurgi vero illi, vel potius dæmones, deorum species, figurasque fingentes, inquinant potius, quam purgant humanum spiritum falsitate phantasmatum, & deceptoria vanarum ludificatione formarum. Quomodo enim purgant hominis spiritum, qui immundum habent proprium? Alioquin nullo modo carminibus inuidi hominis ligarentur: ipsumque inane beneficium, quod præstaturi videbantur, aut metu premerent, aut simili inuidia denegarent. Sufficit, quod purgatione theurgica, neque intellectualem animam, hoc est mentem nostram, dicis posse purgari, & ipsam spiritalem, id est, nostræ animæ partem, mente inferiorem, quam tali arte purgari posse asseris, immortalem tamen, æternamque non posse hac arte fieri confiteris. Christus autem vitam promittit æternam: vnde ad eum mundus, vobis quidem stomachantibus, mirantibus tamen, videntibus stupentibusque, concurrit. Quid enim prodest, quia negare non potuisti intantum a te ipso dissentire videris, ut primum doceas errare homines theurgica disciplina, & quam plurimos fallere, per cæcam, insipientemque sententiam, atque esse certissimum errorem, agendo, & supplicando ad Principes, angelosque decurrere. Et rursus quasi ne operam perdidisse videaris ista dicendo, mittis homines ad theurgos, ut per eos animæ spiritales purgentur illorum qui non secundum intellectualem animam viuunt.

Quibus persuasionibus Porphyrius obsecratus non potuerit veram sapientiam, quæ est Christus agnoscere.

Cap. XXV III.

Mittis ergo homines in errorem certissimum. Neque hoc tantum malum te pudet, cum virtutis & sapientiæ te profitearis amatorem. Quæ si vere ac fideliter amasses, Christum Dei virtutem & Dei sapientiam cognouisses: nec ab eius saluberrima humilitate tumore inflatus vanæ scientiæ resiluisses. Confiteris tamen etiam spiritalem animam sine theurgicis artibus & sine telestis, quibus frustra discendis elaborasti, pos-

se continentiae virtute purgari. Aliquando etiam dicis, quod telestæ non post mortem eleuent animam ut iam nec idem ipsi quam spiritalem vocas aliquid post huius vitæ finem prodesse videantur: & tamen veritas hæc multis modis, & repetis, ad nihil aliud, quantum existimo, nisi ut talium quoque rerum quasi peritus appareas, & placeas illi citarū artium curiosis, vel ad eas facias ipse curiosos. Sed bene est, quod metuendam dicis hanc artem vel legum periculum, uel ipsius actionis. Atque utinam hoc saltem abs te mihi feri audiant, & inde ne illic absorbeantur abscedant, aut eò penitus non accedant. Ignorantiam certè & propter eam multa vitia per nullas telestas purgari dicis, sed per solum *πνευματικὴν νοῦν*, id est, paternam mentem siue intellectum, qui paternæ est uoluntatis conscius. Hunc autem Christum esse non credis, contemnis enim eum propter corpus ex foemina acceptum, & propter crucis opprobrium, excelsam uidelicet sapientiam, sprete atque abiectis infimis, idoneus de superioribus carpere. At ille implet, quod Prophetæ sancti de illo ueraciter prædixerunt: Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Non enim suam in eis perdit & reprobat, quam ipse donauit, sed quam sibi arrogat, quam ipse ipse. Vnde commemorato isto prophetico testimonio, sequitur & dicit Apostolus: Vbi sapiens? Vbi scriba? Vbi conquisitor huius seculi? Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi? Nam quoniam in Dei sapientia non cognouit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Quoniam quidem Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam quaerunt. Nos autem prædicamus, inquit, Christum crucifixum: Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam. Ipsi uero uocatis Iudæis & Græcis, Christum Dei virtutem & Dei sapientiam, quoniam quod stultum est Dei, fortius est hominibus: & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Hoc quasi stultum & infirmum, tanquam sua uirtute sapientes, fortesque contemnunt. Sed hæc est gratia, quæ sanat infirmos, non superbe iactantes falsam beatitudinem suam, sed humiliter potius ueram miseriam confitentis.

M 2 De in-

limi-
res vi
s pro
a per
ibi vi
artis
ntur,
mer
s qui
ucis,
e inu-
philo-
imis,
s ho-
spiri-
torū
iliter
& il-
s Pla-
mun-
e fin-
actus
neur-
deūt,
ereos
multi-
atu li
n ha-
men
quip
dit, vt
m pe-
uiffes,
æ hu-
iofil-
uiffes.
se scri
biffes
petice
na: ve-
ostri,
as.
profi-
opter
ra, sce
on nisi
uersus
seipso
to fer
ma

al. l. Chri
stus uerū
hominem
assumpsit

Virg. in
Buc. agl.

1. Cor. I.

Abdic. 1.

1. Cor. V.
Al. l. Sa-
pientia bra-
uis mudi
stulta.

F

De incarnatione domini nostri Iesu Christi, quam confiteri Platoniorum erubescit impietas. Cap. XXIX.

Pradicas patrem & eius filium, quem vocas paternum intellectum, seu mentem: & horum medium, quem putamus te dicere spiritum sanctum, & more vestro appellas tres deos. Vbi, & si verbis indisciplinatis utimini, videtis tamen qualitercunque, & quasi per quaedam tenuis imaginationis vmbacula, quo nitidum sit: sed incarnationem incommutabilis filij Dei, qua saluamur, vt ad illa quae credimus, vel ex quantulacunque parte intelligimus, peruenire possimus, non vultis agnoscere. Itaque videtis utcunque, & si de longinquo, & si acie caligante patriam, in qua manendum est, sed viam qua eundem est, non tenetis. Confiteris tamen gratiam, quando quidem ad Deum per virtutem intelligentiae peruenire, paucis dicitur esse concessum. Non enim dicitis, paucis placuit vel pauci voluerunt, sed cum dicitis esse concessum, proculdubio Dei gratiam, non hominis sufficientiam confiteris. Vteris etiam hoc verbo apertius, vbi Platonis sententiam sequens, nec ipse dubitas, in hac vita hominem nullo modo ad perfectionem sapientiae peruenire, secundum intellectum tamen viuentibus omne quod deest, prouidentiam Dei, & gratia post hanc vitam posse compleri. O si cognouisses Dei gratiam per Iesum Christum dominum nostrum, ipsamque eius incarnationem qua hominis animam corpusque suscepit, summum esse exemplum gratiae videre potuisses. Sed quid faciam? Scio me frustra loqui mortuo: sed quantum ad te atinet. Quantum autem ad eos, qui te magnipendunt, & te vel qualicumque amore sapientiae, vel curiositate artium, quas non debuisti discere, diligunt: quos potius in tua copellatione alloquor, fortasse non frustra. Graua Dei non potuit gratius commendari, quam vt ipse vnicus Dei filius in se incommutabiliter manens, indueretur hominem, & spem dilectionis suae daret hominibus. homine medio: qua ad illum ab hominibus veniretur, qui tam longe erat immortalis a mortalibus, incommutabilis a commutabilibus, iustus ab impijs, beatus a miseris, & quia naturaliter indidit nobis, vt beati immortalesque esse cupiamus, manens beatus suscipiensque mortalium, vt nobis tribueret quae amamus perpetuando do-

Al. l. Incarnationis dignitas.

Al. l. mortalitatem

cuit contemnere quae timemus. Sed huic veritati, vt possitis acquiescere, humilitate operatur, quae ceruici vestrae difficillime persuaderi potest. Quid enim incredibile dicitur, praesertim vobis qui talia sapitis, quibus ad hoc credendum vos ipsos admonere debebatis? quid inquam vobis incredibile dicitur, cum Deus dicitur assumpsisse humanam animam, & corpus? Vos certe tantum tribuitis animae intellectuali, quae anima utique humana est, vt eam substantialem paternam illi menti, quem Dei filium confitemini, fieri posse dicatis? Quid enim incredibile est, si aliqua vna intellectualis anima modo quodam ineffabili & singulari, pro multorum salute suscepta est? Corpus vero animae cohaerere, vt homo totus & plenus sit, natura nostra ipsa teste cognoscimus. Quod nisi vnitissimum esset, hoc profecto esset incredibile. Facilius quippe in fidem recipiendum est: & si humanum diuino & si mutabile incommutabili, tamen spiritum spiritui, aut vt verbis utar, quae in vultu habetis, incorporeum incorporeo, quae corpus incorporeo cohaerere. An forte vos offendit inusitatus corporis partus ex virgine? Neque hoc debet offendere, immo potius ad pietatem suscipiendam debet adducere, quod mirabilis mirabiliter natus est. An vero, quod ipsum corpus morte depositum, & in melius resurrectione mutatum, iam incorruptibile atque immortale in superna subuexit? Hoc fortasse credere recusat, intuentes Porphyrium in his ipsis libris ex quibus multa posui, quos de regressu animae scripsit, tam crebro praecipere, omne corpus esse fugiendum vt anima possit beata permanere cum Deo. Sed ipse potius ista sententia corrigendus fuit, praesertim cum de anima mundi huius visibilis, & tam ingentis corporae molis, cum illo tam incredibilia sapientis. Platone quippe auctore, animal esse dicitur mundum, & animal beatissimum, quod vultis esse etiam sempiternum. Quomodo ergo nec vnquam soluetur a corpore, nec unquam carebit beatitudine, si ut anima beata sit, corpus est omne fugiendum? Solem quoque illum & cetera sidera, non solum in libris vestris corpora esse fatemini, quod nobiscum omnes homines & conspiciere non cunctantur & dicere: verum etiam altiore, ut putatis peritia, haec esse animalia beatissima perhibetis, & cum his corporibus sempiterna. Quid ergo est quod

al. l. c. flus. milit. nit.

Ioan.

Ioan.

quod cū vobis fides Christiana suadet, tūc obliuiscimini, aut ignorare vos fingitis, quid disputare aut docere soleatis? Quid cau-
 le est, cur ppter opinionis vestras, quas vos ipsi oppugnatis, Christiani esse nolitis, nisi quia Christus humiliter venit, & vos superbi estis? Qualia sanctorum corpora in resurrectione futura sint, potest aliquāto scrupulosus inter Christianorum scripturarū doctissimos disputari, futura tamen sempiterna minime dubitamus: & talia futura, quale sua resurrectione Christus demonstrauit exemplum. Sed qualiacunq; sint incorruptibilia & immortalia in nihiloq; animę contemplationem qua in Deū figuratur: impediētia prædicentur: vosq; etiam dicatis esse in celestibus immortalia corpora immortaliter beatorum: quid est quod vt beati simus omne corpus fugiendum esse opinamini, vt fidem Christianam quam rationabiliter fugere videamini, nisi quia illud est, quod iterum dico, Christus est humilis, vos superbi? An forte corrigi pudet? Et hoc vitium non nisi superborum est. Pudet videlicet doctos homines ex discipulis Platonis fieri discipulos Christi, qui piscatorem suo spiritu docuit, & pere ac dicere: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quod factum est in ipso vita erat, & vita erat lux hominum, lux in tenebris lu-
 cet, & tenebrę eam non comprehenderunt, Quod initium sancti Euangelij, cui nomen est, secundum Ioannem, quidam Platonicus, sicut a sancto sene Simpliciano, q postea Mediolanēsi ecclesię præfedit Episcopus, solebamus audire, aureis literis conscribendum, & per omnes ecclesias in locis eminentissimis proponendū esse dicebat. Sed ideo viluit superbis Deus ille magister: quia verbum caro factū est: & habitauit in nobis: vt parum sit miseris quod egrotat, nisi se in ipsa ægritudine etiam extollant:
 & de medicina, qua sanari poterant, erubescant.
 Non enim hoc faciunt, vt erigantur, sed vt cadendo grauius affligantur.

al. l. christi
 filius hu-
 milis ve-
 nit.

Ioan. 1.

Ioan. 1.

B

Quanta Platonis dogmata Porphyrius refutauerit, & dissentiendo correxerit.

Cap. XXX.

SI post Platonem aliquid emendare existimatur indignum, cur ipse Porphyrius non nulla & non parua emendauit? Nam Platonem animas hominum post mortem reuolui vsq; ad corpora bestiarū scripsisse certissimū est. Hanc sententiam Plato doctore tenuit, & Platonis discipulo Porphyrio tamē iure displicuit. In hominum sanē, non sua quę dimiserant, sed in alia noua corpora redire humanas animas arbitratus est. Puduit. Nil-
 lud credere, ne mater for: asse filium in mulā reuoluta vestaret: & non puduit hoc credere, ne reuoluta mater in puellā filio forsitā nuberet. Quāto creditur honestius, quod sancti, & veraces angeli docuerunt: quod Prophetę Dei spiritu acti locuti sunt: quod ipse, quę venturū saluatorē præmissi nunciij prædixerunt: quod missi Apostoli, qui orbem terrarū Euangelio repleuerunt, Quāto, in quam honestius creditur, reuerti semel animas ad corpora propria, quā reuerti ad diuersa: Verū tamen, vt dixi, ex magna parte, in opinione correctus est Porphyrius: vt saltē in solos homines humanas animas præcipitari posse sentiret: beluinos autē carceres euertere, minime dubitaret. Dicit etiā Deum, ad hoc animā mūdo dedisse, vt materię corporalis cognoscēs mala ad patrē recurreret: nec aliquando iā taliū polluta contagione teneretur, vbi & si aliquid conuenienter sapit magis enim data est corpori, vt bona faceret: non enim mala disceret, si non faceret: in eo tamen aliorū Platoniorū opinione, & non in re parua emendauit, quod mun-
 datā ab omnibus malis animā, & cum patre cōstitutā, nunquā iā mala mundi huius passurā esse cōfessus est. Quā sententiā profecto abstulit quod esse Platoniciū maxime perhibetur, vt mortuos ex viuis, ita viuis ex mortuis semper fieri: falsumq; esse ostēdit, quod Platoniciū videtur dixisse Virgilius, In cāpo Elysijs purgatas animas missas. Cōnoie, tā quā per fabulam videntur significari gaudia beatorum, & fluuium Letheū euocari, hoc est, ad obliuionem præteritorum:
 Scilicet imemores supra vt cōuexa reuisant:
 Rursus & incipiāt in corpora velle reuerti.
 Aug. Tomus Quintus. M 3 Me-

Aene. 6.

Merito displicuit hoc Porphyrio: quoniam reuerta credere stultum est, ex illa vita, quę beatissima esse non poterit, nisi de sua fuerit ęternitate certissima, desiderare animas corporum corruptibilium labę, & inde ad * ista remeare, tanquam hoc ęgat summa purgatio, vt inquinatio requiratur. Si enim q̄ perfecte mundantur, hoc efficit, vt omnium obliuiscantur malorum: malorum autem obliuio facit corporum desiderium, vbi rursus implicentur malis: profecto erit infelicitatis causa, summa felicitas & stultitię causa, perfectio sapientię: immunditię causa, summa munditię. Nec veritate ibi beata erit anima, quādiu cunq̄ erit, vbi oportet fallatur, vt beata sit. Non enim beata erit, nisi secura. Vt autem secura sit falso putabit, semper se beatam fore: quoniam aliquando erit & misera. Cui ergo gaudēdi causa falsitas erit, quomodo de veritate gaudebit? Vidit hoc Porphyrius, purgatamq; animam, ob hoc reuerti dixit ad patrem, ne aliquando iam malorum polluta contagione teneatur.

Contra argumentum Platoniorum,
quo animam humanam asserunt Deo esse coęternā.
Cap. XXXI.

Falso igitur a quibusdam Platoniciis est creditus, quasi necessarius orbis illi ab eisde abeundi, & ad eadē reuertendi. Quod etiam si verum esset, quid hoc scire prodesset, nisi forte, inde se nobis auderent p̄ferre Platonici, quia id nos in hac vita iam nesciremus, quod ipsi in aliqua meliore vita purgatissimi, & sapientissimi fuerant nescituri, & falsum credendo beati futuri: Quod si absurdissimum & stultissimū est dicere, Porphyrii profecto est p̄ferenda sententia, his qui animarū circulos alternante semper beatitudine & miseria suspicati sunt. Quod si ita est, ecce Platonicus in melius a Platone dissentit, ecce vidit hic, quod ille non vidit, nec post talē, ac tantū magistrum refugit eorrectionem: sed homini p̄posuit veritatem. Cur ergo non potius diuinitati credimus de his rebus quas humano ingenio peruestigare nō possumus, quę animā quoq; ipsam nō Deo coęternā, sed creatā dicit esse, quę non erat? Vt enim hoc Platonici nollent crede-

re, hanc vtique causam idoneam sibi videbantur asserre, quia nisi quod semper antea fuisset, sempiternū deinceps esse non posset. Quāquā & de mūdo, & de his quos in mundo Deos a Deo factos scribit Plato apertissimi me dicat eos esse cępisse, & habere initium, finē tamen nō habituros, sed per conditoris potentissimam voluntatē in aternū permanuros esse perhibeat. Verum id quomodo intelligant, inuenerunt, non esse hoc videlicet temporis, sed substitutionis initium. Sicut. n. inquit, si pes ex ęternitate semper fuisset in puluere, semper ei subesset vestigiū: q̄ tū vestigiū a calcate factū nemo dubitaret, nec alterū altero prius esset quāuis alterum ab altero factū esset. Sic inquit, & mundus atq; in illo dij creati, & semper fuerunt, semper existente qui fecit, & tamen facti sunt. Nunquid ergo si anima semper fuit, etiam miseria eius semper fuisse dicenda est? Porro si aliquid in illa, quod ex aeterno non fuit esse cępit ex tempore, cur non fieri potuit, vt ipsa esset ex tempore, quę antea non fuisset? De inde beatitudo quoq; eius post experimētū malorum firmior, & sine fine mansura, sicut iste confitetur, proculdubio cępit ex tempore. & tamen semper erit, cum antea nō fuerit. Illa igitur omnis argumentatio dissoluta est, qua putatur nihil esse posse sine fine temporis, nisi quod initium non habet temporis. Inuenta est enim animę beatitudo, quę cū initium temporis habuerit, finem temporis nō habebit. Quā p̄ diuinę authoritati humana cedat infirmitas, eisq; beatis & immortalibus de vera religione credamus, qui sibi honorē non expetunt, quē Deo suo, qui etiā noster est, deberi sciūt: nec iubent, vt sacrificium faciamus, nisi ei tantūmodo, cuius & nos cum illis, vt sape dixi, & sepe dicendū est, sacrificiam esse debeamus, per eum sacerdotem offerendi, qui in * hominem quem suscepit, secundum quem & sacerdos esse voluit, etiam vsq; ad mortem sacrificium pro nobis dignatus est fieri.

De

al. i. fia.

F

K

Al. i. v. regalis.

L

Al. i. for. ma quę sac. sec. quam.

De vniuersali via animæ liberandæ, quam Porphyrius male quærendo, non reperit, & quam sola gratia Christiana releuauit. Cap. XX & II.

A Hæc est religio, quæ vniuersalẽ continet viã animæ liberandę, qm̄ nulla nisi hac liberari potest. Hæc est. n. quodãmodo regalis via, quæ vna ducit ad regnũ, non tẽporali vestigio nutabundę, sed æternitatis firmitate securũ. Cum aut̄ dicit Porphyrius in primo iuxta finẽ de regressu animæ libro: nõdum receptam vnã quandã sectã, quę vniuersalem viam animæ contineat liberandæ: vel a philosophia verissimã aliqua, vel ab Indorum morib. ac disciplina, aut inductione Chaldęorum, aut alia qualibet via, nõdũq; in suam notitiã eandẽ viam historiali cognitione perlatam, proculdubio confitetur esse aliquã, sed nõdum in suã venisse notitiã. Ita ei non sufficiebat quicquid de anima liberanda studiosissime didicerat, sibiq; uel potius alijs nosse, ac tenere uidebatur. Sentiebat. n. adhuc sibi deesse aliquã præstantissimam authoritatẽ, quã de re tanta sequi oporteret. Cum aut̄ dicit, uel a philosophia verissima, aliquam nõdũ in suam notitiã peruenisse, sectã, quæ vniuersalem contineat viã animæ liberandã, satis quandũ arbitror, ostendit, uel eam philosophiam, in qua ipse philosophatus est, non esse uerissimã, uel ea nõ contineri talem viam. Et quõ iam potest esse uerissima, qua non continetur hæc uia? Nam quæ alia uia est vniuersalis animæ liberandæ, nisi qua vniuersæ animæ liberantur, ac per hoc sine illa nulla anima liberatur? Cum aut̄ addit & dicit, uel ab Indorum moribus, & disciplina, uel ab inductione Chaldęorum, uel alia qualibet uia, manifestissima uoce testatur, neq; illis quæ ab Indis, neque illis quę a Chaldęis didicerat, hanc vniuersalem viã animæ liberandę cõtineri, & utiq; se a Chaldęis oracula diuina sumpsisse, quorum assiduum cõmemorationem facit, tacere nõ potuit. Quam uult ergo intelligi animæ liberandæ uniuersalem viam nõdum receptã, uel ex aliqua uerissima philosophia, uel ex earũ gentium doctrinis, quæ magnæ uelut in diuinis rebus habeantur, quia plus apud eos curiositas ualuit, quorumque angelorũ cognoscendorũ, & colendorũ, nõdumq; in suam

notitiã historiali cognitione perlatã? Quæ nã ista est uniuersalis uia, nisi quæ non suæ cuiq; genti propria, sed uniuersis gentibus, quæ cõis esset, diuinitus impertita est? Quam certe iste homo non mediocri ingenio præditus, esse non dubitat. Prouidentia quippe diuinam sine ista uniuersali uia liberandę animæ genus humanum relinquere potuisse nõ credit. Neque. n. ait non esse, sed hoc tantum bonum, tantumq; adiutorium nõdum receptum, nõdum in suam notitiã esse perlatum. Nec mirum. Tunc. n. Porphyrius erat in rebus humanis: qm̄ ista liberandæ animæ uniuersalis uia, quæ non est alia quam religio Christiana oppugnari permittebatur ab idolorum dæmonumq; cultorib. regibusq; terrenis, propter asserendum & consecrandum martyrum numerum, hoc est, testium ueritatis, per quos ostenderetur omnia corporalia mala pro fide pietatis & cõmendatione ueritatis esse toleranda. Videbat ergo ista Porphyrius, & per hmõi perfectiones cito istã uiam periturã, & propterea non esse ipsam liberandę animæ uniuersalem putabat, non intelligēs hoc, quod eum mouebat, & quod in eius electione perpeti metuebat, ad eius confirmationem robustiorẽq; commedationem potius pertinere. Hęc est igitur animæ liberandę uniuersalis uia, i. uniuersis gentibus diuina miseratione concessa, cuius profecto notitiã ad quoscunq; iam uenit, & ad quoscunq; uentura est, nec debuit, nec debet ei dici, quare modo, & quare sero, qm̄ mittentis consiliũ nõ est humano ingenio penetrabile. Quod sensit etiam iste cũ dixit, nõdum receptum hoc donũ Dei, & nõdũ in suam notitiã fuisse perlatum. Neq; n. propterea uerum non esse iudicauit, quia nõdũ in suam fidem receptum fuerat, uel in notitiã nõdum peruenerat. Hęc est, inquam, liberandorum credentiũ uniuersalis uia, de qua fidelis Abraham diuinum accepit oraculum. In semine tuo benedicentur omnes gentes. Qui fuit quidem gente Chaldęus, sed ut talis promissa perciperet, q̄ ex illo propagaretur semen dispositum per angelos in manu mediatoris, in quõ esset ista liberandæ animæ uniuersalis uia, hoc est, omnibus gentibus data, iussus est discedere de terra sua, & de cognatione sua, & de domo patris sui. Tunc ipse primitus a Chaldęorum supersti-

Al. l. Via
regalis.

Al. l. for.
ma quã
susc. sec.
quam.

Gen. 22.

Gal. 3.

Gen. 22.

tionibus liberatus, vnū verum Deum sequen-
 do coluit, cui hoc ēt promittēti fideliter cre-
 didit. Hæc est vniuersalis via, de qua in san-
 cta prophetia dictū est: Deus misereatur nos-
 tri & benedicat nobis: illuminet vultum suū
 super nos, & misereatur nostri. Vt cognosca-
 mur in terra viam tuā: in omnibus gentibus
 salutare tuum. Vnde tanto post ex Abrahæ se-
 mine carne suscepta, de seipso ait ipse salua-
 tor: Ego sum via, & veritas, & vita. Hæc est
 vniuersalis via, de qua tanto ante prophetatū
 est: Erit in nouissimis diebus manifestus mōs
 domus dñi paratus in cacumine montium,
 & extolletur super colles, & venient ad eū
 vniuersæ gētes, & ingredientur nationes mul-
 tæ, & dicent: Venite ascendamus in montem
 dñi: & in domum Dei Iacob, & annuntiabit
 nobis viam suā, & ingrediemur in ea. Ex Sio
 enim prodiet lex, & verbū dñi ab Hierusalē.
 Via ergo ista non est vnus gentis, sed vniuer-
 sarum gentium. Et lex verbumq; dñi non in
 Sion & Hierusalem remansit, sed inde pro-
 cessit, vt se per vniuersa diffunderet. Vnde ip-
 se mediator post resurrectionem suam disci-
 pulis trepidantibus ait: Oportebat impleri q̄
 scripta sūt in lege Moyſi & Prophetis & Psal-
 mis de me. Tunc aperuit illis sensum, vt intel-
 ligerent scripturas, & dixit: Quia oportebat
 Christum pati, & resurgere à mortuis tertio
 die, & prædicari in nomine eius penitentiam
 & remissionem peccatorum per omnes gen-
 tes, incipientibus ab Hierusalem. Hæc est igi-
 tur vniuersalis animæ liberandæ via, quam
 sancti angeli sanctiq; Prophetæ prius in pau-
 cis hominibus vbi potuerunt Dei gratiam re-
 perientibus & maxime in Hebræa gente, cui-
 us erat ipsa quodammodo sacra Respubli-
 ca, in prophetationem & prænunciationem
 ciuitatis Dei ex omnibus gentibus congregā-
 dæ, & tabernaculo, & templo, & sacerdotio,
 & sacrificijs significauerunt, & eloquijs qui-
 busdam manifestis plerisque mysticis prædi-
 xerunt. Præſens autem in carne ipse media-
 tor, & beati eius Apostoli, iam testamenti no-
 ui gratiam reuelantes, apertius indicarunt, q̄
 aliquanto occultius superioribus sunt signi-
 ficata temporibus, pro etatum generis huma-
 ni distributione: sicut eam Deo sapienti pla-
 cuit ordinare, mirabilium operum diuino-
 rum, quorum superius pauca iam posui con-
 testantibus signis. Non. n. tantum modo appa-

ruerunt visiones angelicæ, & cœlestium mi-
 nistrorum sola verba sonuerunt, verumēt ho-
 minibus Dei verbo simplicis pietatis agenti-
 bus, spiritus immundi de hominum corpori-
 bus, ac sensibus pulsi sunt: vitia corporis, lan-
 guoresq; sanati: fera animalia terrarum, &
 aquarum, volatilia coeli, ligna, elementa, sy-
 dera diuina iussa fecerunt, inferna cefferunt,
 mortui reuixerunt: exceptis ipsius saluatoris
 proprijs singularibusq; miraculis, maxime
 natiuitatis & resurrectionis: in quorum vno
 maternæ virginitatis tantummodo sacm, in
 altero autem etiam eorum, qui in fine resur-
 rectorum sunt, demonstrauit exemplum. Hæc
 via totum hominem mundat, & immortalita-
 ti mortalem ex omnibus quib. constat parti-
 bus, præparat. Vt. n. nō alia purgatio ei parti
 quæ reseretur, quam vocat intellectualē Por-
 phyrus, alia ei, quam vocat spiritalem, alia
 quæ ipsi corpori, propterea totū suscepit ve-
 racissimus potentissimusq; mundator, atq;
 saluator. Præter hanc viam quæ partim cum
 hæc futura prænunciantur, partim quum facta
 nunciantur nunquam generi defuit huma-
 no, nemo liberatus est, nemo liberatur, ne-
 mo liberabitur. Quod autē Porphyrius vni-
 uersalem viam animæ liberandæ nondum in
 suam noticiam historiali cognitione dicit ef-
 se perlatam: quid hac historia, vel illustrius
 inueniri potest, q̄ vniuersum orbē tāto apice
 authoritatis obtinuit: vel fidelius, in qua ita
 narratur præterita, vt futura etiam prædicā-
 tur, quorum multa videmus impleta: ex qui-
 bus ea quæ restant sine dubio speremus im-
 plenda? Non. n. potest Porphyrius, vel qui-
 cunque Platonicus, etiam in hac via quasi ter-
 renarum rerum, & ad istam vitam mortale
 pertinentium, diuinationē prædictionemq;
 contemnere: quod merito in alijs vaticina-
 tionibus, & quorumlibet modorum vel arti-
 tium diuinationib. faciunt. Negant enim vel
 magnorum fuisse hominum, vel magni esse
 pendenda. Et recte. Nam, vel inferiorum fiūt
 præſensione cauſarum, sicut arte medicinæ
 quibusdam antecedentib. signis plurima vē-
 turæ valetudini præuidentur, vel immundi
 doemones sua disposita facta prænunciant,
 & in quorumuis mentibus, atque cupiditati-
 bus iniquorum congrua factis dicta, vel di-
 ctis facta, compensant: vt sibi ius quodam-
 modo vendicent in materia infima fragilita-
 tis

tis humanæ. Non talia sancti homines in ista vniuersali animarum liberandarum via gradientes tãquam magna prophetare curarunt: quamuis & ista eos non fugerint, & ab eis sæpe prædicta sint, ad eorum fidem faciendam, quæ mortalium sensibus non poterant intimari: nec ad experimentum fidei celeri facilitate perduci. Sed alia erant vere magna atque diuina, quæ quantum dabatur, cognita Dei voluntate, futura nunciabant. Christus quippe in carne venturus, & quæ in illo tam clara perfecta sunt, atque in eius nomine impleta, poenitentia hominum, & ad Deum cõuersio voluntatum, remissio peccatorum, gratia iustitiæ, fides piorum, & per vniuersum orbem in veram diuinitatem multitudo credentium culturæ simulachrorum dæmonum, quæ subuersio, & a tentationibus exercitatio, proficientium, purgatio, & liberatio ab omni malo, iudicij dies, resurrectio mortuorum, societas impiorum æterna damnatio, regnum, quæ æternæ gloriosissimæ ciuitatis Dei conspectu eius immortaliter persruentis: in huius viæ rectitudinem vsque ad Deum videndum, eiq; in æternum cohærendum, in sanctuario scripturarum esse locatam, quæ prædicatur atque asseritur veritate, quicunq; non credunt, & ob hoc nec intelligunt, oppugnare possunt, sed expugnare non possunt. Quapropter, in decem libris istis & si minus, quam nonnullorum de nobis expectabat intentio, tamen quorundam studio, quantum verus Deus & dominus adiuuare dignatus est, satisfecimus, resutando contradictiones impiorum qui conditori sanctæ ciuitatis, de qua disputare instituimus, deos suos præferunt. Quorum decem librorum quinque superiores aduersus eos conscripti sunt, qui propter bona vitæ huius deos colendos putant quinq; autem posteriores aduersus eos, qui cultum deorum propter vitam, quæ post mortem futura est, seruandam existimant. Deinceps itaq; ut in primo libro polliciti sumus, de quarum ciuitatum quas in hoc seculo perplexas diximus inuicemq; permixtas, exortu & procursum & debitis finibus, quod dicendum arbitror, quantum diuinitus adiuuabor expediam.

Al. l. In decem libris prioribus, quid tractatum sit

D. AVRELI AVGVSTINI
Episcopi de Ciuitate Dei, ad
Marcellinum.

LIBER VNDECIMVS.

De ea parte operis, qua duarum ciuitatum, idest, cœlestis, ac terrenæ iniua & fines incipiunt demonstrari.

Cap. I.

Ciuitatem Dei, dicimus, cuius ea scriptura testis est, quæ nõ fortuitis motibus animorum, sed planè sumæ dispositione prouidentia super omnes omnium gentium literas, omnia sibi genera ingeniorum humanorum diuina excellens autoritate subiecit. Ibi quippe scriptum est: Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas Dei. Et in alio Psalmo legimus: Magnus dominus, & laudabilis nimis: in ciuitate Dei nostri in monte sancto eius, dilatans exultationes vniuersæ terræ. Et paulo post in eodem Psalmo: Sicut audiui-mus, ita & vidimus, in ciuitate domini uirtutum, in ciuitate Dei nostri, Deus fundauit eam in æternum. Item in alio: Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei, sanctificauit tabernaculum suum altissimum, Deus in medio eius non commouebitur. His atq; huiusmodi testimonijs, quæ omnia cõmemorate nimis longum est, didicimus esse quandam ciuitatem Dei, cuius ciues esse cõcupiscimus, illo amore, quem nobis illius conditor inspirauit. Huic conditori sanctæ ciuitatis, ciues terrenæ ciuitatis deos suos præferunt, ignorantes eum esse Deum deorum, non deorum falsorum, hoc est, impiorum, & superborum, qui eius incommutabili, omnibusque communi luce priuati, & ob hoc ad quandam egenam potestatem redacti, suas quodammodo priuatas potentias consecratur, honoresq; diuinos a deceptis subditis querunt, sed deorum piorum, atque sanctorum, qui potius se ipsos vni subdere, quàm multos sibi, potiusque Deum colere, quàm pro Deo coli delectantur. Sed huius sanctæ ciuitatis inimicis, decem superioribus libris, quantum potuimus domino & rege nostro adiuuante respõdimus. Nunc vero quid à me iam expectetur agnoscens, meiq; non immemor debiti, de

*Psal. 86.
Psal. 47.*

*Psal. 47.
Psal. 45.*

B

de duarum ciuitatum terrenarum, scilicet & celestis quas in hoc interim seculo perplexas quodammodo diximus inuicemque permixtas, exortu & excursu & debitis finibus quantum valuerit disputare, eius ipsius domini & regis nostri vbique opitulatione fretus aggrediar: primumque dicam quemadmodum exordia duarum ciuitatum in angelorum diuersitate præcesserint.

De cognoscendo Deo, ad cuius notitiam nemo hominum peruenit, nisi per mediatorem Dei & hominum hominem Iesum Christum. Cap. I I.

*Al. l. Deo
quæ cum
homine lo
quatur.*

Magnum est & admodum rarum, vniuersam creaturam corpoream & incorpoream consideratam expertamque mutabilem intentione mentis excedere atque ad incommutabilem Dei substantiam peruenire, & illic discere ex ipso, quod cunctam naturam quæ non est, quod ipse non fecit, nisi ipse. Sic enim Deus cum homine, non per aliquam creaturam loquitur corpoream, corporalibus instrepens auribus, ut inter sonantem & audientem aerea spatia verberentur: neque per eiusmodi spiritalem quæ corporum similitudinibus figuratur, sicut in somnis; vel quo alio tali modo. Nam & sic velut corporeis auribus loquitur, quia velut per corpus loquitur, & velut interposito corporalium locorum interuallo. Multum enim similia sunt talia visa corporalibus. Sed loquitur ipsa veritate, si quis sit idoneus ad audiendum mente non corpore. Ad illud enim hominis ita loquitur, quod in homine ceteris, quibus homo constat est melius, & quo ipse Deus solus est melior. Cum enim homo rectissime intelligatur, vel si hoc non potest, saltem credatur factus ad imaginem Dei: profecto ea sui parte est propinquior superiori Deo: qua superat inferiores partes suas, quas etiam cum pecoribus communes habet. Sed quia ipsa mens, cui ratio & intelligentia naturaliter inest, vitij quibusdam tenebrosis & veteribus inualida est, non solum ad inhærendum fruendo, verum etiam ad perfruendum merendo incommutabile lumen donec de die in diem renouata atque serenata fiat tantæ foelicitatis capax, si de primum fuerat imbuenda atque purganda. In qua ut fidentius ambularet ad

veritatem, ipsa veritas Deus Dei filius homine assumpto, non tamen Deo consumpto eadem constituit atque fundauit fidem, ut ad Deum iter esset homini per hominem Deum. Hic est enim mediator Dei & hominum homo Christus Iesus. Christus per id quod est mediator, est homo, & via perueniendi ad Deum. Per hoc enim mediator per quod & homo, per hoc & via. Quia si inter eum qui tendit, & illud quo tendit, via media est, spes est perueniendi. Si autem desit aut ignoretur qua eundem sit, quid prodest nosse quo eundem sit? Sola est autem aduersus omnes errores via minutissima, ut idem ipse sit Deus, & homo, quo itur Deus, qua itur homo.

De auctore canonicæ scripturæ, diuino spiritu conditæ. Cap. I I I.

Hic prius per Prophetas, deinde per seipsum, postea per Apostolos quantum fatis esse iudicauit locutus, etiam scripturam condidit, quæ canonica nominatur eminentissimæ authoritatis, cui fidem habemus de his rebus, quas ignorare non expedit, nec per nos ipsos nosse idonei sumus. Nam si ipsa sciri possunt testibus nobis: quæ remota non sunt à sensibus nostris, siue interioribus, siue etiam exterioribus, vnde & præsentia nuncupantur, quod ita ea dicimus esse præsentibus, sicut præ oculis quæ præsto sunt oculis. Profecto ea quæ remota sunt à sensibus nostris, quoniam nostro testimonio scire non possumus, de his alios testes requirimus, eisque credimus, à quorum sensibus remota esse vel fuisse non credimus. Sicut ergo de visibilibus quæ non vidimus, eis credimus qui viderunt, atque ita de ceteris, quæ ad suum quemque sensum corporis pertinent: ita de his quæ animo, ac mente sentiuntur, quia & ipse rectissime dicitur sensus: vnde & sententia vocabulum accipit, hoc est de inuisibilibus quæ à nostro sensu exteriori remoto sunt, ijs nos oportet credere, quæ hæc in illo incorporeo lumine disposita dicuntur, vel dicuntur, vel manentia continentur.

*Al. l. Fi.
lter assum
pta homi
ne non cõ
sumpsit
Deum,*

Gene.

*al. l. Sap
tia Dei.
Sapiẽ.
Mat. 1 7*

*Al. l. In
tente
riore.*

De conditione mundi, quod nec intem-
poralis sit, nec nouo Deo ordinata consilio,
quasi postea voluerit quod antea nolue-
rit. Cap. IIII.

Visibilem omnium maximum est mun-
dus inuisibilem omnium maximus est
Deus. Sed mundum esse conspiciamus, Deum
esse credimus. Quod autem Deus mundum

M fecerit, nulli tutius credimus quam ipsi Deo.
Gene. 1. Vbi eum audiuius? Nusquam interim nos
melius quam inscripturis sanctis, vbi dixit
Propheta eius: In principio fecit Deus coe-
lum & terram. Nunquid nam ibi fuit iste
Propheta, quando Deus fecit coelum, & ter-
ram? Non. Sed ibi fuit sapientia Dei per quam
facta sunt omnia, quae in animas etiam san-
ctas se transfert, amicos Dei & prophetas
constituit, eisq; opera sua sine strepitu intus
enarrat. Loquuntur eis quoque angeli sancti
Dei, qui semper vident faciem patris volun-
tatemque eius, quibus oportet annunciant.
Ex his vnus erat iste propheta, qui dixit &
scripsit: In principio fecit Deus coelum &
terram. Qui tam idoneus testis est, per quem
Deo credendum sit, vt eodem spiritu Dei
quo haec sibi reuelata cognouit, etiam ip-
sam fidem nostram futuram tanto ante pre-
dixerit. Sed quid placuit Deo eterno tunc
facere coelum & terram, quae antea non fecis-
set? Qui hoc dicunt, si mundum fuisse aeter-
num existimaret sine vlllo initio, & ideo nec
a Deo factum videri volunt, nimis auersi sunt
a veritate, & letali morbo impietatis insa-
niunt. Exceptis enim propheticis vocibus,
mundus ipse ordinatissima sua mutabilitate
& mobilitate, & visibilem omnium pulcher-
rima specie quodammodo tacitus, & factum
se esse & non nisi a Deo ineffabiliter atq; in-
uisibiliter magno, & ineffabiliter atque in-
uisibiliter pulchro fieri se potuisse procla-
mat. Qui autem a Deo quidem factum faten-
tur, non tamen eum volunt temporis habe-
re, sed suae creationis initium, vt modo quo-
dam vix intelligibili semper sit factus, dicunt
quidem aliquid, vnde sibi Deum videntur
velut a fortuita temeritate defendere, nec su-
bito illi venisse credatur in mentem, quod
nunquam ante venisset facere mundum, &
accidisse illi voluntatem nouam, cum in nul-
lo si omnino mutabilis. Sed non video quo

al. l. Sapientia Dei.
Sapientia. 7.
Mat. 18.

A

modo eis possit in ceteris rebus ratio ista
subsistere, maximeq; in anima, quam si Deo
coeternam esse contenderint, vnde illi acci-
derit noua miseria, quae nunquam antea fuit
per aeternum, nullo modo poterunt explica-
re. Si enim alternasse semper eius miseriam
& beatitudinem dixerint, necesse est dicant
etiam semper * alternaturam vnde illa non
eos sequetur absurditas, vt etiam cum beata
dicitur, in hoc vtique non sit beata, si futu-
ram suam miseriam & turpitudinem preui-
det. Si autem non prauidet, nec se turpem
ac miseram fore, sed beatam semper existi-
mat, falsa opinione fit beata: quo dici stul-
tius nihil potest. Si autem semper quidem
per secula retro infinita cum beatitudine al-
ternasse animae miseriam putant: sed nunc iam
de cetero cum fuerit liberata, ad miseriam
non esse redituram: nihilominus conuincuntur
nunquam eam fuisse vere beatam, sed dein-
ceps incipere esse noua quadam, nec fallaci
beatitudine, ac per hoc fatebuntur accidere
illi aliquid noui, & hoc magnum atque pre-
clarum, quod nunquam retro per aeternita-
tem accidisset. Cuius nouitatis causam si
Deum negabunt in aeterno habuisse consilio,
simul eum negabunt etiam beatitudinis eius
authorē, quod nefandae impietatis est. Si autē
dicent ipsum nouo consilio excogitasse, vt
de cetero sit anima in aeternum beata, quomo-
do eum alienum ab ea, quae illis quoq; displicet,
mutabilitate monstrabunt? Porro si ex tem-
pore creatam, sed nullo vltius tempore peritu-
ram, tanquam * verum habere initium, sed non ha-
re finem fatentur, & ideo semel expertam mi-
seriam, si ab eis fuerit liberata, nunquam
miseram postea futuram, non vt-
tique dubitabunt hoc fieri
manente incommu-
tabilitate consi-
lij Dei. Sic
er-
go credant, & mundum
ex tempore fie-
ri
potuisse, nec tamen ideo Deum in eo
faciendo aeternum consilium
voluntatemq; mu-
tasse.

B
*al. l. alter
nata sena
turam.*

*al. l. nu-
merum.*

C

Tam

*Al. l. Fi.
lites affum
pta homi
ne non cu
sumpsit
Deum,*

G

*Al. l. ante
riore.*

Tam non esse cogitandum de infinitis temporum spatijs ante mundum, quam nec de infinitis locorum. Cap. V.

Deinde videndum est istis qui Deum conditorem mundi esse consentiunt, & tamē querunt de mundi tempore quid respondeamus, quid ipsi respondeant de mundi loco. Ita enim queritur cur potius tunc & non antea factus sit, quemadmodū queri potest, cur hic potius ubi est, & non alibi? Nam si infinita spatia temporis ante mundum cogitant, in quibus eis non videtur Deus ab opere cessare potuisse, similiter ergo cogitent extra mundū infinita spatia locorum: in quibus si quisquā dicat, non potuisse vacare omnipotentē, nonne consequens erit, ut innumerabiles mundos cū Epicuro somniare cogatur: ea tantū differentia, quod eos ille fortuitis motibus atomorum gigni asserit, & resoluī, isti autem opere Dei factos dicturi sunt, si eum per interminabilem immensitatem locorum extra mundum circumquaq; patentium vacare noluerint, nec eisdē mundos, quod etiam de isto sentiunt, vlla causa posse dissolui? Cum enim agimus, qui & Deum incorporeum, & omnium naturarum, quæ non sunt, quod ipse creatorem nobiscū sentiunt. Alios autē nimis indignum est ad istam disputationem religionis admittēre, maxime quod apud eos, qui multis dijs sacrorū obsequium deferendum putant, isti philosophos ceteros nobilitate atq; autoritate vicerunt, non ob aliud, nisi quia longo quidē interuallo: veruntamen reliquis propinquo res sunt veritati. An forte substantiam Dei, quam nec extendunt, nec determinant, nec distendunt loco, sed de ea sicut de Deo sentire dignum est fatentur, incorporea præsentia ubiq; totam, tantis locorum extra mundum spatijs absentē esse dicturi sunt, & vno tantum, atq; incomparatione illius infinitatis tā exiguo loco in quo mundus est occupatam? Non opinor eos in hæc vaniloquia progressuros. Cum igitur vnum mundū ingenti quidē mole corporea, finitum tamen & loco suo determinatum, & operante Deo factum esse dicāt, quid rudent de infinitis extra mundū locis: cur in eis ab opere Deus cesset, hoc sibi respondeāt, de infinitis ante mundum temporibus, cur in eis ab opere Deus

cessauerit? Et sicut non est consequens, ut fortuitū potius, quam ratione diuina Deus non alio, sed isto in quo est loco mundū constituerit, cum pariter infinitis ubiq; patentibus nullo, excellentiore merito posset hic eligi quamuis eandem diuinam rationem, qua id factum est, nulla possit humana comprehendere mens ita non est consequens, ut Deo aliquid existimemus accidisse fortuitū, quod illo potius quam anteriore tempore condidit mundū, cū æqualiter anteriora tempora per infinitum retro spatium præterissent, nec fuisset aliqua differentia vnde tempus temporis eligendo poneretur. Quod si dicunt inanes esse hominum cogitationes, quibus infinita imaginantur loca, cum locus nullus sit præter mundum, respondetur eis, isto modo inaniter homines cogitare præterita tempora vacationis Dei, cum nullum tempus sit ante mundum.

Creationis mundi & temporum vnum esse principium, nec aliud alio præueniri. Cap. VI.

Si enim recte discernuntur eternitas & tempus, quod tempus siue ætæ mobili mutabilitate non est, in eternitate autem nulla mutatio est, quis nō videat quod tempora non fuissent, nisi creatura fieret, quæ aliquid aliqua motione mutaret cuius motionis & mutationis, cum aliud atque aliud quæ simul esse non possunt, cedit atque succedit in brevioribus vel productioribus morarum interuallis tempus sequeretur? Cum igitur Deus, in cuius eternitate nulla omnino est mutatio, creator sit temporum & ordinator, quomodo dicatur post temporum spatia mundum creasse, non video: nisi dicatur ante mundum iam aliquam fuisse creaturā, cuius motibus tempora curerent. Porro si literæ sacræ, maximeq; veraces ita dicunt, in principio fecisse Deum cælum & terram, ut nihil antea fecisse intelligatur, quia hoc potius in principio fecisse diceretur, si quid fecisset ante cetera cuncta quæ fecit, proculdubio non est mundus factus in tempore, sed cum tempore. Quod enim sit in tempore, & post aliquod sit, & ante aliquod tempus, post id quod præteritum est, ante, id quod futurum est. Nullum autem ante mundum posset.

All. Ne
tura.

D

Gen.

Gal.

F
Gene. 1.

possent esse præteritum, quia nulla erat creatura, cuius mutabilibus motibus ageretur. Cũ tempore aut factus est mundus, si in eius conditione factus est mutabilis motus, sicut vñ se habere et ordo ille primorum sex uel septem dierũ, in quib. mane & uespera nominantur, donec omnia quæ his dieb. fecit, sex-to perficiantur die, septimoq; in magno mysterio Dei uacatio cõmendetur. Qui dies cuiusmodi sint, aut perdifficile nobis, aut etiam impossibile est cogitare, quãto magis dicere.

De qualitate primorum dierum, quia antequam Sol fieret, uesperam & mane tradũtur habuisse. Cap. VII.

Videmus quippe istos dies notos nõ habere uesperã, nisi de Solis occasu: nec mane, nisi de Solis exortu. Illorum autẽ priorum tres dies sine Sole peracti sunt, quarto die factus refertur. Et primitus quidem lux uerbo Dei facta, atque inter ipsam & tenebras Deus separasse narratur, & eandẽ lucem uocasse diem, tenebras autem noctem. Sed qualis illa sit lux, & quo alternante motu, qualemque uesperam & mane fecerit, remotum est a sensibus nostris, nec ita ut est, intelligi a nobis potest, quod tamen sine ulla hæsitatio ne credendum est. Aut enim aliqua lux corporea est, siue in superioribus mundi partibus longe a conspectibus nostris, siue unde Sol postmodum accensus est. Aut lucis nomine significata est sancta ciuitas, in sanctis angelis & spiritibus beatis, de qua dicit Apostolus: Quæ sursum est Hierusalem, mater nostra aeterna in coelis. Ait quippe & alio loco: Omnes enim uos filij lucis estis, & filij Dei, non sumus noctis neque tenebrarum. Fit tamen & uespera diei huius & mane aliqua tenus, quoniam scientia creaturæ in comparatione scientiæ creatoris quodammodo uesperascit. Itemque lucefcit, & mane fit, cum & ipsa refertur ad laudem dilectionemque creatoris. Nec in noctem uergitur, ubi non creator creaturæ dilectione relinquitur. Denique scriptura cum illos dies dinumeraret ex ordine, nusquam interposuit uocabulum noctis. Non enim ait alicubi, facta est nox, sed facta est uespera, & factum est mane dies unus. Ita dies secundus, & ceteri. Cognitio quippe creaturæ in seipsa decolorator est,

ut ita dicam, quam cum in Dei sapientia cognoscitur, uelut in arte qua facta est. Ideo uespera congruentius quã nox dici potest, quæ tamen ut dixi, cum ad laudandum & amandum refertur creatorem, recurrit in mane. Et hoc cum fit in cognitionem sui ipsius, dies unus est. Cum in cognitionem firmamenti, quod inter aquas inferiores & superiores coelum appellatum est, fit dies secundus. Cum in cognitionem terræ ac maris omniumque gignentium quæ radicibus continuata sunt terræ, dies tertius. Cum in cognitionem luminarium maioris & minoris omniumq; syderũ, dies quartus. Cum in cognitionem omnium ex aquis animalium natalium atq; uolatilium, dies quintus. Cum in cognitionem omnium animalium terrenorum, atque ipsius hominis, dies sextus.

Quæ qualisue intelligenda sit Dei requies, quæ post opera sex dierum requieuit in septimo. Cap. VIII.

Cum uero in die septimo requieuit Deus ab omnibus operibus suis, & sanctificauit eum, nequaquam est accipiendũ pueriliter, tãquam Deus laborauerit operando, qui dixit, & facta sunt uerbo intelligibili & sempiterno, non sonabili & temporali. Sed requies Dei requiem significat eorum qui requiescunt in Deo, sicut lætitia domus, lætitiã significat eorum qui lætantur in domo, etiã si non eos domus ipsa, sed alia res aliqua lætos faciat. Quanto magis si eadem domus pulchritudine sua faciat lætos habitatores, ut non solum eo loquendi modo læta dicatur, quo significamus, per id quod continet id quod continetur, sicut theatra plaudunt, prata mugiant, cum in illis homines plaudant, in his boues mugiant: sed et illo quo significatur per efficientem id quod efficitur, sicut læta epistola dicitur significans eorum lætitiã, quos legentes efficit lætos. Conueniẽtissime itaq; cum Deum requieuisse prophetica narrat autoritas, significat requies eorum qui in illo requiescunt, & quos facit ipse requiescere. Hoc etiam hominibus quibus loquitur, & propter quos utique conscripta est, promittente propheta, quod etiã ipsi post bona opera, quæ in eis, & per eos operatur Deus, si ad illum prius in ista uita

al. l. Crea
ture co-
gnitio, tẽ-
pora di-
flinxit.

K

Gen. I.

Gen. 2.

Gal. 4.

M

Gen. 1.

Gen. 2.
Al. l. Re-
quies Dei
non persõ-
nalis, sed
effectiua.

per

per fidem quodammodo accesserint, in illo habebunt requiem sempiternam. Hoc enim & sabbati vacatione ex præcepto legis in veteri Dei populo figuratum est, vnde suo loco diligentius arbitror differendum.

De angelorum conditione, quid secundum diuina testimonia sentiendum sit.

Cap. IX.

A Nunc quoniam de sanctæ ciuitatis exortu dicere institui, & prius quod ad sanctos angelos attinet dicendum putavi, quæ huius ciuitatis & magna pars est & eo beator, quod nunquam peregrinata, quæ hinc diuina testimonia suppetant, quantum satis videbitur Deo largiente explicare conabor. Vbi de mundi constitutione sacræ literæ loquuntur, non eui denter dicitur, vtrum vel quo ordine creati sint angeli: sed si prætermisisti non sunt, vel cœli nomine, vbi dictum est: In principio fecit Deus cœlum & terram: vel potius lucis huius, de qua loquor, significati sunt. Non autem prætermisisti esse hinc existimo, quod scriptum est, requieuisse Deum in septimo die ab omnibus operibus suis quæ fecit, cum liber ipse ita sit exorsus: In principio fecit Deus cœlum & terram: vt ante cœlum & terram nihil aliud fecisse videatur. Cum ergo à cœlo & terra cœperit, atque ipsa terra, quam primitus fecit, sicut scriptura consequenter eloquitur, inuisibilis & incomposita nondumque luce facta, vti que tenebræ fuerint super abyssum, id est, super quandam terræ & aquæ indistinctam confusionem: vbi enim lux non est, tenebræ sint necesse est: deinde quoniam omnia creando disposita sunt, quæ per sex dies consummata narrantur, quomodo angeli præmitterentur, tanquam non essent in operibus Dei, à quibus die septimo requieuit? Opus autem Dei esse angelos: hic quidem, & si non prætermisisti, non tamen euidenter expressum est: sed alibi hoc sancta scriptura clarissima voce testatur. Nam & in hymno trium in camino virorum cum prædictum esset: Benedicite omnia opera domini dominum: in executione eorundem operum, etiam angeli nominati sunt. Et in Psalmo canitur, Laudate dominum de cœlis, laudate eum in excelsis. Laudate eum omnes angeli eius, laudate eum omnes virtutes eius. Lau-

date eum Sol & Luna, laudate eum omnes stellæ & lumen. Laudate eum cœli cœlorum, & aquæ quæ super cœlos sunt, laudent nomen domini. Quoniam ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit, & creata sunt. Etiam hic apertissime à Deo factos esse angelos diuinitus dictum est, cum eis inter cœtera cœlestia commemoratis, infertur ad omnia: Ipse dixit, & facta sunt. Quis porro audebit opinari, post omnia ista quæ sex diebus enumerata sunt angelos factos? Sed & si quisquam ita desipit, redarguit istam vanitatem illa scriptura paris autoritatis, vbi Deus dicit: Quando facta sunt sydera, laudauerunt me voce magna omnes angeli mei. Iam ergo erant angeli quando facta sunt sydera. Facta sunt autem quarto die. Nunquidnam ergo die tertio factos esse dicemus? Absit. In promptu est enim, quid illa die factum sit. Ab aquis vti que terra discreta est, & distinctas sui generis species duo ista elementa sumplerunt: & produxit terra quicquid ei radicibus inheret. Nunquidnam secundo? Nec hoc quidem. Tunc enim firmamentum factum est inter aquas superiores & inferiores, cœlumque appellatum est, in quo firmamento facta sunt sydera quarto die. Nimirum ergo si ad istorum dieum opera Dei pertinent angeli, ipsi sunt lux illa, quæ diei nomen accepit, cuius vnitas vt commendaretur, non est dictum dies primus, sed dies vnus. Nec alius est dies secundus, aut tertius, aut cœteri, sed idem ipse vnus ad implendum senarium vel septenarium numerum repetitus est, propter senariam vel septenariam cognitionem: senariam, si operum quæ fecit Deus, & septenariam quietis Dei. Cum enim dixit Deus: fiat lux, & facta est lux, si recte in hac luce creatio intelligitur angelorum, profecto facti sunt participes lucis æternæ, quæ est ipsa incommutabilis sapientia Dei, per quam facta sunt omnia, quem dicimus vnigenitum Dei filium, vt ea luce illuminati, qua creati fierent lux, & vocarentur dies participatione incommutabilis lucis & diei, quod est verbum Dei, per quod & ipsi, & omnia facta sunt. Lumen quippe verum quod illuminat omnem hominem in hunc mundum venientem, hoc illuminat & omnem angelum mundum, vt sit lux non in seipso, sed in Deo, à quo si auertitur angelus fit immundus, sicut sunt omnes, qui vocantur immundi spiritus.

Gen. 1.

Gen. 2.

Gen. 1.

Gen. 1.

Ioan. 1.

Dan. 3.

Pf. 148.

Al. l. 1.
tatis
nisae.

tus, nec iam lux in domino, sed in seipsis te-
nebre priuati participatione lucis eterne.
Mali enim nulla natura est, sed amissio bo-
ni, mali nomen accepit.

L De simplici & incommutabili Trinitate pa-
tris & filij, & spiritus sancti vnus Dei: cui
non est aliud qualitas, aliud substantia.
Cap. X.

E Scitaque bonum solum simplex, & ob
hoc solū incommutabile, quod est Deus.
Ab hoc bono creata sunt omnia bona, sed
nō simplicia, & ob hoc mutabilia. Creata sa-
nē in quā, id est, facta, nongenita. Quod enim
de simplici bono genitū est, pariter simplex
est: & hoc est quod illud de quo genitū est,
quæ duo patrē & filium dicimus, & vtrunq;
hoc cum spiritu suo vnus est Deus: qui spiri-
tus patris & filij spiritus sanctus propria qua-
dam notione huius nominis in sacris literis
nuncupatur. Alius est autē quam pater & fi-
lius, quia nec pater est, nec filius: sed alius di-
xi: non aliud, quia & hoc pariter simplex pa-
riterq; bonū est incommutabile & coeter-
nū. Et hæc Trinitas vnus est Deus: nec ideo
non simplex, quia Trinitas. Neq; enim pro-
pter hoc naturam istam boni simplicem di-
cimus, quia pater in ea solus, aut solus filius,
aut solus spiritus sanctus. Non enim sola est ista
nominis Trinitas sine substantia personarū,
sicut Sabelliani heretici putauerūt. Pater qui
genuit simplex est, & filius qui genitus est,
pariter simplex est, & hoc est illud, de quo ge-
nitus est. Sed ideo simplex dī, quā q̄ habet,
hoc est: excepto q̄ relatiue quæq; persona ad
alteram dī. Nam vtiq; pater habet filium, nec
tñ ipse est filius. Et filius habet patrem, nec
tñ ipse est pater. In quo ergo ad seipsum dicitur,
non ad alterum, hoc est quod habet: sicut
ad seipsum dicitur viuens, habendo vtiq;
vitam, & eadem vita ipse est. Propter hoc
itaque natura dicitur simplex cui non sit ali-
quid habere, quod vel possit amittere: vel a-
liud habens, aliud quod habet: sicut vas ali-
quem liquorē, aut corpus colorem, aut aer
lucem siue feruorem, aut anima sapientiam:
nihil enim horum est id, quod habet. Nam
neq; vas liquor est, nec corpus color, nec
aer lux siue feruor, neque anima sapientia
est. Hinc est, quod etiam priuari possunt

rebus quas habet, & in alios habitus vel qua-
litates verti atq; mutari, vt & vas euacuetur
humore, quo plenum est, & corpus decolo-
ret, & aer tenebrescat, siue frigeat, & ani-
ma desipiat. Sed & si sit corpus incorrupti-
bile, quale sanctis in resurrectione promitti-
tur, habet quidem ipsius incorruptionis ina-
miscibilem qualitatem, sed manente substan-
tia corporali, non est hoc, quod ipsa incor-
ruptio. Nā illa etiam per singulas partes cor-
poris tota est, nec alibi maior alibi minor.
Neq; enim vlla pars est incorruptior, quam
altera. Corpus vero ipsum maius est in toto
quam in parte & cum alia pars est in eo am-
plior alia minor, non ea quæ amplior est in-
corruptior, quam ea quæ minor. Aliud est
itaque corpus, quod non vbiq; sui totū est:
alia incorruptio, quæ vbiq; eius tota est: quia
omnis pars incorruptibilis corporis etiam
ceteris inæqualis in corrupta est.
Neq; enim, verbi gratia, quia digitus minor
est, q̄ tota manus: ideo incorruptibilior ma-
nus q̄ digitus. Ita cū sint inæquales manus &
digitus, æqualis est tamen incorruptibilitas
manus & digiti. Ac per hoc quāuis à corpo-
re incorruptibili inseparabilis incorrupti-
bilis sit, aliud est tamen substantia, qua cor-
pus dicitur, aliud qualitas eius, qua incor-
ruptibile nūcupatur. Et ideo etiam sic hoc non
est, quod habet anima quoq; ipsa, etiā si sem-
per sit sapiens: sicut erit cum à presenti mi-
seria liberabitur in æternum: quia licet tunc
sapiens sit in æternū, participatione tamen in
incommutabilis sapientia sapiens erit, quæ
non est quod ipsa. Neq; enim si aer infusa lu-
ce, nunq̄ deferatur, ideo nō aliud est ipse, a-
liud lux qua illuminat. Neq; hoc ita dixerim
quasi aer sit anima: qđ putauerūt quidā, qui
non potuerunt incorporeā cogitare naturā.
Sed habent hæc ad illa etiam in magna di-
sparitate de spiritualitate quandam simili-
tudinē, vt non inconuenienter dicatur, sic il-
luminari animā incorporeā luce incorporea
simplicis sapientia Dei, sicut illuminat aeris
corpus luce corporea, & sicut aer tenebre-
scit ista luce deferens. Nā nihil sunt aliud quæ
dicuntur locorum quorumcunq; corporaliū
tenebræ quā aer carens luce, ita tenebre-
scere animā sapientia luce priuatam. Secun-
dum hoc ergo dicitur illa simplicia, q̄ prin-
cipaliter vereq; diuina sunt, quod non aliud
est

*All. Ani-
ma non
est aer,
sed natu-
ra incor-
porea.*

B

Sap. 7.

Al. l. Spiritus
sapiens
sicut

est in eis qualitas aliud substantia: nec aliorum participatione, vel diuina, vel sapiētia, vel beata sunt. Ceterum dictus est in scripturis sanctis, spiritus sanctus sapientia multiplex, eo quod multa in se habeat: sed quæ habet: hæc & est: & ea omnia vnus est. Neque enim multa, sed vna sapientia est, in qua sunt immensi quidam atque infiniti thesauri rerum intelligibilium: in quibus sunt omnes inuisibiles atque incommutabiles rationes rerum, etiam visibilium & mutabilium, quæ per ipsam factæ sunt: quoniam Deus non aliquid nesciens fecit, quod nec de quolibet homine artificis recte dici potest. Porro si sciens fecit omnia, ea vtique fecit quæ nouerat. Ex quo occurrit animo quiddam mirum, sed tamen verum, quod iste mundus nobis notus esse non posset, nisi esset: Deo autem nisi notus esset, esse non posset.

A An eius beatitudinis, quam sancti angeli ab initio semper habuerunt, et illos spiritus, qui in veritate non steterunt, participes fuisse credendum sit. Cap. XI.

QVæ cum ita sint, nullo quidem modo secundum aliquod temporis spatium prius erant illi spiritus tenebræ, quos angelos dicimus. Sed simul vt facti sunt, lux facti sunt, non tamen ita tantum creati, vt quo quo quo modo essent, & quo quo modo viuerent, sed etiam illuminati vt sapienter beateque viuerent. Ab hac illuminatione auersi quidam angeli, non solum non obtinuerunt excellentiam sapientis beateque vitæ proculdubio non nisi æterna æternitatisque suæ est certa atque secura: sed & rationalem vitam licet insipientem sic habent: vt eam non possint amittere, nec si velint. Quatenus autem antequam peccassent, illius sapientiæ fuerint participes, definire quis potest? In eius tamē participatione, æquales fuisse istos illis, qui propterea vere pleneque beati sunt: quoniã nequaquam de suæ beatitudinis æternitate falluntur, quomodo dicturi sumus: quandoquidem si æquales in ea fuissent, etiã isti in eius æternitate mansissent, pariter beati, quia pariter certi? Neque enim sicut vita quandoque fuerit, ita æterna vita veraciter dici poterit, si finem habitura sit. Siquidem vita tantummodo viuendo, æterna vero finem

Al. l. Vita
æterna

non habendo nominata est. Quapropter quamuis non quicquid æternum continuo beatum sit, dicitur enim etiam pœnalis ignis æternus: tamen si vere perfecteque beata vita non nisi æterna est, non erat talis istorum vita beata, quia quandoque desitura, & propterea non æterna, siue id scirent, siue nescientes aliud putarent: quia scientes timor, nescientes error beatos esse vtique non sinebat. Si autem hoc ita nesciebat, vt falsis incertisve non fiderent, sed vtrum sempiternum, an quandoque finem habiturum esset bonum suum, in neutram partem firma assensio ferrentur, ipsa de tanta felicitate cunctatio eam beate vitæ plenitudinem, quam in sanctis angelis esse credimus, non habebat. Neque enim beate vitæ vocabulum ita contrahimus ad quasdam significationis angustias, vt solum Deum dicamus beatum: qui tamen ita vere beatus est, vt maior beatitudo esse non possit. In cuius comparatione quod angeli beati sunt, sua quadam summa beatitudine, quanta esse in angelis potest, quid aut quantum est?

Al. l. Deum
vere sed
non solum
ipse beatus.

De comparatione beatitudinis iustorum necdum tenentium promissionis diuinæ præmium, & primorum in paradiso hominum ante peccatū.

Cap. XII.

NEC ipsos enim huic tantæ beatitudini comparatos, quod attinet ad rationalem vel intellectualē creaturam, beatos nunc cupandos putamus. Quis enim primos illos homines in paradiso negare audeat beatos fuisse ante peccatum: quamuis de sua beatitudine quam diuturna, vel vtrum æterna esset incertos? Esset autem æterna nisi peccassent, cum hodie nõ imprudenter beatos vocemus quos videmus iuste ac pie cum spe futuræ immortalitatis hanc vitam ducere sine crimine vastante conscientiam facile impetran-
G tes peccatis huius infirmitatis diuinam misericordiam. Qui licet de suæ perseverantiæ præmio certi sint, de ipsa tamen perseverantiæ sua reperiuntur incerti. Quis enim hominū se in actione profectuque iustitiæ perseveraturum vsque in finem sciat, nisi aliqua reuelatione ab illo fiat certus, qui de hac re iusto latentique iudicio, non omnes instruit,
sed

Al. l. Beati
si qui.

sed neminem fallit. Quantum itaque pertinet ad delectationem presentis boni, beatorum erat primus homo in paradiso, quam quilibet iustus in hac infirmitate mortali, quantum autem ad spem futuri boni, beatorum quilibet in quibuslibet cruciatibus corporis, cui non opinione, sed certa veritate manifestum est, sine fine se habiturum omni molestia carentem societatem angelorum in participatione summi Dei, quam erat ille homo sui casus incertus in magna illa felicitate paradisi.

An ita vnus felicitatis omnes angeli sint creati, vt neque lapsuros se possent nosse, qui lapsi sunt, & post ruinam labentium perseverantia suae praescientiam acceperint qui steterunt. Cap. XIII.

Q Vocirca cuius iam non difficulter occurrit utroque coniuncto effici beatitudinem, quam recto proposito intellectus natura desiderat. hoc est, vt & bono incommutabili, quod Deus est, sine vlla molestia perfruatur, & in eo se in aeternum esse mansurum, nec vlla dubitatione cunctetur, nec vlllo errore fallatur. Hanc habere angelos lucis, pia fide credimus, hanc nec ante quae caderent habuisse angelos peccatores, qui sua prauitate illa luce priuati sunt consequentiatione colligimus, habuisse tamen aliquam etsi non perfectam beatitudinem, si vitam egerunt ante peccatum, profecto credendi sunt. Aut si durum videretur, quando facti sunt angelis, alios credere ita factos, vt non acciperent praescientiam vel perseverantiae vel casus sui, alios autem ita factos, vt veritate certissima aeternitatem suae beatitudinis nosset, sed aequalis felicitatis omnes ab initio creati sunt, & ita fuerunt, donec isti qui nunc mali sunt ab illo bonitatis lumine sua voluntate cecidissent, profecto multo est durius nunc putare angelos sanctos aeternae suae beatitudinis incertos, & ipsos de semetipsis ignorare, quod nos de illis per scripturas sanctas nosse potuimus: Quis enim catholicus Christianus ignorat nullum nouum diabolium ex bonis angelis ulterius futurum, sicut nec istum in societatem bonorum angelorum ulterius rediturum? Veritas in Euangelio sanctis fidelibus promittit, quod erunt aequales angelis Dei,

quibus etiam promittitur, quod ibunt in vitam aeternam. Porro autem si nos certi sumus, nunquam nos ex illa immortali felicitate caesos, illi vero certi non sunt, iam potiores, non aequales eis erimus, sed quia nequaquam veritas fallit, & aequales eis erimus, profecto etiam ipsi certi sunt suae felicitatis aeternae. Cuius illi alii, quia certi non fuerunt, non enim erat eorum aeterna felicitas, cuius certi essent, quae finem fuerat habitura, restat vt aut impares fuerint, aut si pares fuerunt, post istorum ruinam illis certa scientia suae sempiternae felicitatis accesserit. Nisi forte quis dicat id, quod dominus ait de diabolo in Euangelio, Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit, sic esse capiendum, vt non solum homicida fuerit ab initio, id est, in initio humani generis, ex quo utique homo factus est, quem decipiendo posset occidere, verum etiam ab initio suae conditionis in veritate non steterit, & ideo nunquam beatus cum sanctis angelis fuerit, suo recusans esse subditus creatori, & superbia sua velut priuata potestate elatus, ac per hoc falsus & fallax, quia nec quisquam potestatem omnipotentis euadit: Et qui per piam subiectionem noluit tenere quod vere est, affectat per superbiam elationem simulare quod non est, vt sic intelligatur etiam quod beatus Ioannes Apostolus ait: Ab initio diabolus peccat, hoc est, ex quo creatus est iustitiam recusauit, quam nisi pia deo quae subdita voluntas habere non possit. Huic sententiae quisquis acquiescit, non cum illis hereticis sapit, id est, Manicheis, & si quae aliae pestes ita sentiunt, quod suam quandam propriam tanquam ex aduerso quodam principio diabolus habeat naturam mali, qui tanta vanitate desipiunt, vt cum verba ista Euangelica in autoritate nobiscum habeant, non attendant non dixisse dominum, a veritate alienus fuit, sed, in veritate non stetit, vbi a veritate lapsum intelligi voluit, in qua utique stetit, eius par ticeps factus, beatus cum sanctis angelis permaneret.

Mat. 25.

K

Ioan. 8.

L

1. Ioan. 3.

Ioan. 8.

Mat. 22.

al. l. Deu. vere sed non sicut ipse beatus.

al. l. Beati qui.

Quo genere locutionis dictum sit de Diabolo, quod in veritate non steterit, quia veritas non est in eo.

Cap. XIII.

Subiicit autem indicium quasi questissimus, unde ostendatur, quod in veritate non steterit, atque ait: Quia non est veritas in eo. Effet autem in eo, si in illa stetisset. Locutione autem distum est minus visitata. Sic enim videtur sonare: In veritate non stetit, quia non est veritas in eo, tanquam ea sit causa, vt in veritate non steterit, quod in eo veritas non sit, cum potius ea sit causa, vt in eo veritas non sit, quod in veritate non stetit. Sed ista locutio est & in Psalmo, vbi ait: Ego clamaui, quoniam exaudistime Deus, cum dicendum fuisse videatur, Exaudisti me Deus, quoniam clamaui. Sed cum dixisset, ego clamaui, tanquam ab eo quæreretur, unde se clausse monstratur, ab effectu exauditionis Dei clamoris sui ostendit affectum, tanquam diceret: Hinc ostendo clamasse me, quoniam exaudisti me.

Psal. 16.

M

Quid sentiendum sit de eo quod scriptum est, Ab initio Diabolus peccat.

Caput XV.

1. Ioã. 3.

Esaie. 14

Ezechiel. 28.

Illud etiam quod ait de Diabolo Ioannes: Ab initio Diabolus peccat, non intelligunt qui inde volunt asserere peccati naturam, cum naturale nullum sit omnino peccatum. Sed quid responderetur prophetis testimoniis, siue quod Esaie ait sub figurata persona principis Babylonie, Diabolum notans: Quomodo cecidit Lucifer, qui mane oriebatur, siue quod Ezechiel: In deliciis paradisi Dei fuisti omni lapide precioso ornatus? Vbi intelligitur fuisse aliquando sine peccato. Nam expressius ei paulo post dicitur: Anibulasti in diebus tuis sine vicio. Quæ si aliter convenientius intelligi nequeunt, oportet etiam illud quod dictum est. In veritate non stetit, sic accipiamus quod in veritate fuerit, sed non permanerit. Et illud quod ab initio Diabolus peccat, non ab initio ex quo creatus est, peccare putandus est, sed ab initio peccati, quod ab ipsius superbia cœperit esse peccatum. Nec illud quod scriptum est in libro Iob, cum de Diabolo

fermo esset. Hoc est initium figmenti Domini, quod fecit ad illudendum ab angelis suis. Cui consonare videtur etiam Psalmus, vbi legitur: Draco hic quem finxisti ad illudendum ei: sic intelligendum est, vt existimemus talem ab initio creatum, cui ab angelis illuderetur, sed in hac pœna post peccatum ordinatum. Initium ergo eius figmentum est Domini. Non enim est vlla natura etiam in extremis infimisq; bestiis, quam non ille constituit, à quo est omnis modus, omnis species, omnis ordo, sine quibus nihil rerum inueniri vel cogitari potest, quanto magis angelica creatura, quæ omnia cætera, quæ Deus condidit, naturæ dignitate præcedit.

Iob. 40. Psa. 103.
A Deo in modis species, et Ordo.

De gradibus & differentiis creaturarum, quod aliter pendet vtilitatis vsus, aliter ordo rationis.

Cap. XVI.

In his enim quæ quomodo sunt, & non sunt quod Deus est, à quo facta sunt præponuntur viuentia non viuentibus, sicut ea quæ habent vim gignendi vel etiam appetendi his, quæ isto motu carent. Et in his quæ viuent, præponuntur sentientia non sentientibus, sicut arboribus animalia. Et in his quæ sentiunt, præponuntur intelligentia non intelligentibus, sicut homines pecoribus. Et in his quæ intelligit præponuntur immortalia mortalibus, sicut angeli hominibus, sed ista præponuntur naturæ ordine. Est autem alius atque alius pro suo cuiusque vsu æstimationis modus, quo fit, vt quædam sensu carentia, quibusdam sentientibus præponamus, intantum, vt si potestas esset, ea prorsus de natura rerum auferre vellemus, siue quem in ea locum habeant ignorantes, siue etiam si sciamus, nostris ea commodis postponentes. Quis enim non domi suæ panem habere, quam mures, nummos quam pulices malitè Sed quid mirum, cum in ipsorum etiam hominum æstimatione, quorum certe natura tantæ dignitatis, plerumque carius comparetur equus, quam seruus, gemma, quam famula? Ita in tali libertate iudicandi plurimum distat ratio considerantis à necessitate indigentis, seu voluptate cupientis, cum ista quid per seipsum in rerum gradibus pendat, necessitas autem quid propter quid expetat, cogitet,

Et n. quid diat. etc. Bonih. malis gelis. ferunt.

Iob. 40.

Pf. 10.

Et mox, cogiter, & ista quid verum luci mentis ap-
 quid expe pareat, voluptas vero quid iucundum cor-
 diat cog. poris sensibus blandiatur, exquirat. Sed tan-
 Sc. tum valet in naturis rationalibus quoddam
 Bonihotes veluti pondus voluptatis, & amoris, vt cum
 malis An ordine naturę angeli hominibus, tamen le-
 gelis pre- gius iustitię boni homines malis angelis præ-
 ferantur.

Vitium malitię non naturam esse, sed contra
 naturam, cui ad peccandum non con-
 ditor causa est, sed voluntas.

Caput XVII.

106.40. **P**ropter naturam igitur, non propter ma-
 liciam diaboli, dictū recte intelligimus,
 Hoc est initium figmenti domini, quia sine
 dubio vbi esset vitium malitię, natura non
 vitiata precescit. Vitium autem ita contra
 naturam est, vt non possit nisi nocere naturę.
 Non itaque esset vitium, recedere à Deo, ni-
 si naturę cuius id vitium est, potius compe-
 teret esse cum Deo.

A Quapropter, etiam vo-
 luntas mala grande testimonium est naturę
 bonę. Sed Deus sicut naturarū bonarum opti-
 mus creator est, ita malarum voluntatum iu-
 stissimus ordinator, vt cum male illę vtūtur
 naturis bonis, ipse bene vtatur etiam volunta-
 tibus malis. Itaque fecit, vt diabolus institu-
 tione illius bonus, voluntate sua malus, in in-
 ferioribus ordinatus illuderetur ab angelis

F eius, id est, vt profinetationes eius sanctis,
 quib. eas obesse desiderat. Et quoniam Deus
 cum eum conderet futurę malignitatis eius
 non erat vtique ignarus, & præuidebat
 quę bona de malo eius esset ipse

facturus, propterea Plal-
 mus ait, Draco hic,
 quem finxisti ad
 illudēdum
 ei, vt

in eo ipso, quo eum finxit,
 licet per suam
 boni-
 tatem bonum, iam per suam præscien-
 tiam præparasse intelligen-
 tur, quomodo ille
 vteretur ma-
 lo.

De pulchritudine vniuersitatis, quę per or-
 dinationem Dei etiam contrario
 rum fit oppositione lu-
 culentior.

Caput XVIII.

Neque enim Deus vllum, non dico an-
 gelorum, sed vel hominum crearet,
 quem malum futurum esse præscisset, nisi
 pariter nosset, quibus eos bonorum vsibus
 commodaret, atque in ordinem seculorum
 tanquam pulcherrimum carmen etiam ex
 quibusdam quasi antithetis honestaret. An-
 titheta enim quę appellantur in ornamentis
 elocutionis sunt decentissima, quę latine ap-
 pellantur opposita, vel quod expressius di-
 citur, contra posita. Non est apud nos hu-
 ius vocabuli consuetudo, cum tamē eisdem
 ornamentis locutionis etiam sermo Lati-
 nus vtatur, immo linguę omnium gentium.
 His antithetis etiam Paulus Apostolus in
 secunda ad Corinthios epistola, illum Io-
 cum suauiter explicat, vbi dicit: Per arma
 iustitię a dextris & a sinistris, per gloriam
 & ignobilitatem, per infamiam & bonam
 famam, vt seductores & veraces, vt qui igno-
 ramur & cognoscimur, quasi morientes,
 & ecce viuimus, vt coerciti, & non morti-
 ficati, vt tristes, semper autem gaudentes, si-
 cut egeni, multos autem ditantes, tanquam
 nihil habentes, & omnia possidentes. Sicut
 ergo ista contraria contrariis opposita ser-
 monis pulchritudinem reddunt, ita quadam
 non verborum, sed rerum eloquentia con-
 trariorum oppositione seculi pulchritudo
 componitur. Apertissime hoc positum est
 in libro Ecclesiastico, hoc modo: Contra
 malum bonum est, & contra mortem vita,
 sic contra piū peccator. Et sic inuere in
 omnia opera altissimi, bina & bina, vnum
 contra vnum.

G
 d. 7. 1. 3. e.
 705.

2. Co. 6.

H

Contraria,
 ad decorē
 vniuersi
 pertinere

Ecclesia-
 stici 33.

Quid sentiendum videatur de eo quod
 scriptum est. Diuisit Deus inter
 lucem & tenebras.
 Cap. XIX.

Quanuis itaque diuini sermoni obscu-
 ritas etiam ad hoc fit utilis, quod plu-
 res sententias veritatis parit, & in lucem no-
 titię producit, dum alius eum sic, alius sic
 intel-

intelligit, ita tamen vt quod in obscuro loco intelligitur, vel attestacione rerum manifestarum, vel alijs locis minime dubijs asseratur, siue cum multa tractantur, ad id quoque perueniatur, quod sensit ille qui scripsit, siue id lateat, sed ex occasione tractandæ profundæ obscuritatis alia quædam vera dicantur, non mihi videtur ab operibus Dei absurda sententia. Si cum lux illa prima facta est, angeli creati intelliguntur, & inter sanctos angelos & immundos fuisse discretum, vbi dictum est:

Gene. 2. Et diuisit Deus inter lucem & tenebras, & vocauit Deus lucem diem, & tenebras vocauit noctem. Solus quippe ille ista discernere potuit, qui potuit etiam priusquam caderent præscire casuros, & lumine priuatos veritatis in tenebrosa superbia remanuros. Nam inter istum nobis notissimum diem & noctem, id est, inter hæc lucem, & has tenebras,

Ibidem. vulgatisima sensibus nostris luminaria cœli, vt diuiderent, imperauit. Fiant, inquit, luminaria in firmamento cœli, vt luceant super terram, & diuidat inter diem & noctem. Et paulo post: Et fecit, inquit, Deus duo luminaria magna, luminare maius in principia diei, & luminare minus in principia noctis, & stellas, & posuit illa Deus in firmamento cœli lucere super terram, & præesse diei & nocti, & diuidere inter lucem & tenebras. Inter illam vero lucem, quæ sancta societas angelorum est illustratione veritatis intelligibiliter fulgens, & ei contrarias tenebras, id est, malorum angelorum auerforum a luce iustitiæ terribilissimas mentes, ipse diuide re potuit, cui etiam futurum non naturæ, sed voluntatis malum occultum, aut incertum esse non potuit.

De eo quod post discretionem lucis, atque tenebrarum dictum est. Et vidit Deus lucem, quia bona est. Caput XX.

Gene. 1. Denique, nec illud prætereundum est silentio, quod vbi dixit Deus, fiat lux, & facta est lux, continuo subiunctum est, Et vidit Deus lucem, quia bona est, non posteaquam separauit inter lucem, & tenebras, & vocauit lucem diem, & tenebras noctem, ne simul cum luce, etiam talibus tenebris testimoniū placiti sui perhibuisse videretur. Nam vbi tenebræ inculpabiles sunt, inter quas & lucem

istam his oculis conspicuam luminaria cœli diuidunt, non ante, sed post infertur: Et vidit Deus, quia bonum est, & posuit, inquit, illa in firmamento cœli lucere super terram, & præesse diei & nocti, & separare inter lucem & tenebras. Et vidit Deus, quia bonum est. Vtrumque placuit, quia vtrumque sine peccato est, Vbi autem dixit Deus: Fiat lux, & facta est lux, statim sequitur, Et vidit Deus lucem, quia bona est. Et postmodum infertur, Et separauit Deus inter lucem & tenebras, vocauitque Deus lucem diem, & tenebras noctem, non hoc loco additum est, Et vidit Deus quia bonum est: ne vtrumque appellaretur bonum, cum esset horum alterum malum, vitio proprio, non natura. Et ideo sola ibi lux placuit conditori, tenebræ autem angelicæ, & si fuerant ordinandæ, non tamen fuerant approbandæ.

De æterna & incommutabili scientia Dei, ac voluntate, qua semper illi vniuersa, quæ fecit sic placuerunt faciendæ, quemadmodum facta. Cap. XXI. A

Quid est enim aliud intelligendum in eo quod per omnia dicitur, Vidit Deus, quia bonum est, nisi operis approbatio secundum artem facti, quæ sapientia Dei est? Deus autem vsque adeo non cum factum est, tunc discit bonum, vt nihil eorum fieret, si ei fuisset incognitum. Dum ergo videt, quia bonum est, quod nisi vidisset, antequam fieret, non vitique fieret: docet bonum esse, non discit. Et Plato quidem plus ausus est dicere, elatum esse, scilicet, Deum gaudio, mundi vniuersitate perfecta. Vbi & ipse non vsque adeo desipiebat, vt putaret Deum sui operis nouitate factum beatiorum, sed sic ostendere voluit artificii suo placuisse iam factum, quod placuerat in arte faciendum, non quod villo modo Dei scientia varietur, vt aliud in eo fiant, quæ nondum sunt, aliud quæ iam sunt, aliud quæ fuerunt. Non enim more nostro ille, vel quod futurum est, prospicit, vel quod præsens est, aspicit, vel quod præteritum est, respicit, sed alio modo quodam à nostrarum cogitationum consuetudine longe lateque diuerso. Ille quippe, non ex hoc in illud, cogitatione mutata, sed omnino incommutabiliter videt: ita, vt illa quidem quæ temporaliter fiunt, & futura nondum sunt, & præsen-

Iaco

Gene

Plato in
Timæo.Plato
Timæo.

Rom.

præsentia iam sint, & præterita iam non sunt, imple vero hæc omnia stabili ac sempiterna præsentia cōprehendat, nec aliter oculis, aliter mente, non. n. ex animo constat & corpore. Nec aliter nūc, & aliter antea, & aliter postea, quā non sicut nostra, ita & eius quoque scientia trium temporum, præsentis videlicet & præteriti, vel futuri varietate mutat: apud quem non est immutatio, nec momenti obūbratio. Neq; enim eius intentio de cogitatione in cogitationē trāsīt, in cuius incorporeo cōtuitu simul adiūnt cuncta quæ nouit. Quā tempora ita nouit nullis suis temporalib. notationib. quemadmodū temporalia mouit nullis suis temporalib. motib. Ibi ergo vidit bonum esse, quod fecit, ubi bonum esse vidit, ut faceret. Nec quia factum vidit, scientiā duplicauit, vel ex aliqua parte auxit, tanquam minoris scientiæ fuerit priusquā faceret, quod videret, qui tam perfecte non operaret, nisi tam perfecta scientia, cui nihil ex eius operibus adderetur. Quapropter si tantummodo nobis insinuandum esset, quis fecerit lucem, sufficeret dicere: Fecit Deus lucem. Si autē nō solum quod fecerit, verū etiam per quod fecerit, satis esset ita enūciari. Et dixit Deus, Fiat lux, & facta est lux, ut non tantū Deum, sed et per verbum lucem fecisse nossemus. Quia vero tria quædam maxime sciēda de creatura nobis oportuit intimari, quis eam fecerit, per quid fecerit, quare fecerit: Deus dixit, inquit: Fiat lux, & facta est lux, & vidit Deus lucem, quia bona est. Si ergo quærimus, quod fecit, Deus est. Si per quod fecerit, dixit fiat, & facta est. Si quare fecerit, quia bona est. Nec author est excellentior Deo, nec ars efficacior Dei verbo, nec cā melior quā ut bonum crearet a bono Deo. Hanc et Plato cām condendi mundū iustissimā dicit, ut a bono Deo bona opera fierent, siue ista legerit, siue ab his qui legerant forte cognouerit, siue acerrimo ingenio inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta cōspexerit siue ab his quæ ista cōspexerāt, & ipse didicerit.

De his, quibus in vniuersitate rerum a bono creatore bene cōditarum quædam displicent, & putant nonnullam esse naturam malam. Caput. XXII.

Hanc tamen causam, i. ad bona creanda bonitatem Dei. Hanc inquam causam

tam iustam atque idoneam, quæ diligenter cōsiderata & pie cogitata, oēs controuersas quærentiū mūdi originē terminat, quodam hæretici non viderūt, quia egenam carnis huius fragilemque mortalitatem, iā de isto supplicio venientem, dum ei non conueniunt plurima, offendent, sicut ignis, aut frigus, aut sera bestia, aut quid huiusmodi. Nec attendunt, quæ vel in suis locis naturisque vigeant, pulchroque ordine disponant, quantumque vniuersitati rerum pro suis portionibus decoris tantum in cōmune Rempublicam conferant, vel nobis ipsi si eis congruenter atque scienter utamur, commoditatis attribuunt, ita ut venena ipsa quæ per inconuenientiam perniciosa sunt, conuenienter adhibita in salubria medicamenta vertantur, quamque a cōtrario etiam hæc quibus delectantur, sicut cibis & potus & ista lux immoderato & importuno vsu noxia sentiant. Unde nos admonet diuina prouidentia, non res insipienter vituperare, sed utilitatem rerum diligenter inquirere, & ubi nostrum ingenium vel infirmitas deficit, ita credere occulta, sicut erant quædam quæ vix potuimus inuenire, quia & ipsa utilitatis occultatio, aut humilitatis exercitatio est, aut elationis auitio, cum omnino natura nulla sit malum, nomenque hoc non sit nisi priuationis boni, sed a terrenis vsque ad celestia, & visibilibus vsque ad inuisibilia sunt aliis bonis alia meliora, ad hoc inæqualia ut essent omnia. Deus autem ita est artifex magnus in magnis, ut minor non sit in paruis, quæ parua non sua granditate, nam penè nulla est, sed artificis sapientia metiēda sunt, sicut in specie visibilis hominis, si vni radatur supercilium, quam prope modum nihil corpori, & quā multū detrahitur pulchritudini, quā non mole constat, sed paritate ac dimensione membrorum. Nec sane multum mirandum est, quod hi qui nonnullam malam putant esse naturam suo quodam cōtrario exortā, propagatamque principio, nolunt accipere istam causam creationis rerum, ut bonus Deus conderet bona, credentes eum potius ad hæc mundana molimina rebellantis aduersum se mali extrema necessitate per ductum suamque naturam bonam malo coercendo, superandoque miscuisse, quam turpissime pollutam & crudelissime captiuatam, & oppressam labore magno, vix mūdet, ac liberet, non totā tamen, sed quod eius

Iacob. 1.

Gene. 1.

Plato in Timæo.

Rom. 1.

Ad pulchritudinem vniuersi, non utramque utilitatem, sed quæ mala sunt, sicuti & venena, si congruenter his salubria medicamenta sunt nobis.

F

G

Manicheorum, insana. non potuerit ab illa iniquatione purgari, tegmen, ac vinculum futurum hostis victi & inclusi. Sic autem Manichæi non desperent, vel potius insanirent, si Dei naturam, sicuti est, incommutabilem atque omnino incorruptibilem crederent, cui nocere nulla res possit, animam vero, quæ voluntate mutari in deterius & peccato corrumpi potuit, atq; ita incommutabilis veritatis luce priuari, nõ Dei partem, nec eius naturæ quæ Dei est, sed ab illo conditam longe imparem conditori, Christiana sanitate sentirent.

De errore, in quo Origenis doctrina culpatur.
Caput XXIII.

Sed multo est mirandum amplius, quod etiam quidam, qui vnum nobiscum credunt, omnium rerum esse principium, nullamque naturam, quæ nõ est quod Deus est, nisi ab illo conditore esse non posse noluerunt tamen istam causam fabricandi mundi, tam bonam, ac simplicem bene ac simpliciter credere, vt Deus bonus conderet bona, & essent post Deum, quæ non essent, quod est Deus, bona tamen quæ non faceret, nisi bonas Deus. Sed animas dicunt non quidem partes Dei, sed factas a Deo, peccasse a conditore recedendo, & diuersis progressibus, pro diuersitate peccatorum, à cœlis vsque ad terras, aduersa corpora quasi vincula meruisse. Et hunc esse mundum, eamque causam mundi fuisse faciendi, non vt cõderent bona, sed vt mala cohererent. Hinc Origenes iure culpatur. In libris enim quos appellat *περί ἀρχῶν*, id est, de principiis, hoc sensit, hoc scripsit. Vbi plus, quam dici potest, miror hominem in ecclesiasticis literis tam doctum & exercitatum, nõ attendisse, primum quàm hoc esset contrarium scripturæ huius tantæ auctoritatis intentioni, quæ per omnia opera Dei subiungens: Et vidit Deus, quia bonum est, completisq; omnibus, inferes, Et vidit Deus omnia quæ fecit, & ecce bona valde nullam aliam causam faciendi mundi intelligi voluit, nisi vt bona fieret a bono Deo. Vbi si nemo peccasset, tãtũmodo naturis bonis esset mundus ornatus, & plenus. Et quia peccatum est, non ideo cuncta sunt impleta peccatis, cum bonorum longe maior numerus in cœlestibus suæ naturæ ordinem seruet. Nec

mala voluntas, quia naturæ ordinem seruare noluit, ideo iusti Dei leges omnia bene ordinantis effugit. Quoniam sicut pictura cum colore nigro, loco suo posito, ita vniuersitas rerum, si quis possit intueri, etiam cum peccatoribus pulchra est, quãuis per seipsos cõsideratos sua deformitas turpet. Deinde videre debuit Origenes, & quicumque ita sapiunt, si hæc opinio vera esset mundum idẽ factum vt animæ pro meritis peccatorum suorum tãquam ergastula, quibus pœnaliter includerentur, corpora acciperent, superiora & leuiora quæ minus, inferiora vero & grauiora quæ amplius peccauerunt, demones, quibus deterius nihil est, terrena corpora, quibus inferius & grauius nihil est, potius quam homines etiam malos habere debuissent. Nunc vero vt intelligeremus animarum merita non qualitatibus corporum esse pensanda, aerem possidet pessimus dæmon: homo autem & nunc licet malus longe minoris mitiorisque malitiæ, & certe ante peccatum tamen luteum corpus accepit. Quid autem stultius dici potest quam istum solem, vt in vno mundo vnus esset, non decori pulchritudinis, vel etiam saluti corporaliũ rerum consuluisset artificem Deum, sed hoc potius euenisse quia vna anima sic peccauerat, vt tali corpore mereretur includi. Ac per hoc si contigisset, vt nõ vna sed duę, immo non duę sed decem, vel centum, similitè æqualiterque peccassent, centum soles haberet hic mundus. Quod vt non fieret, nõ opificis prouisione mirabili ad rerum corporalium salutem decoremque consultum est, sed contingit potius tanta vnus animæ progressionem peccantis, vt sola corpus tale mereretur. Non plane animarum, de quibus nesciunt quid loquantur, sed eorum ipsorum qui talia sapiunt, multum longe a veritate & merito est coercenda progressio. Hæc ergo tria, quæ superius commendaui, cum in vnaquaque creatura requiruntur, quis eam fecerit, per quid fecerit, quare fecerit, vt respondeatur Deus, per verbum, quia bonus est, vtrum altitudine mystica nobis ipsa trinitas intimetur, hoc est, pater & filius spiritu sanctus, an aliquid occurrat, qd hoc loco scripturarum id accipiendum esse prohibeat, multi sermonis est questio, nec omnia vno volumine vt explicemus vrgẽdũ est.

De trini-

Origenis, error in
περί ἀρχῶν
χ' c. v.
Gene. I.
K

*In natura
væ consilia
ratione
quid requirant.*

*Spiss
tertia
Trinitate
te pfo*

M

De trinitate diuina, quæ per omnia opera
sua significationis suæ sparfit indicia.

Caput. XXIII.

Credimus & tenemus, & fideliter prædi-
camus quod pater genuit uerbum, hoc
est, sapientiã, per quam facta sunt omnia, uni
genitum filium, vnus vnus, æternus coæter-
num, summe bonus æqualiter bonum, & quod
spiritus sanctus simul & patris & filii sit spiri-
tus, & ipse cõsubstantialis & coæternus am-

Bbob. Atque hoc totum & trinitas sit pp pro-
prietatem personarum, & vnus Deus pp in-
separabilem diuinitatem, sicut vnus omnipo-
tens pp inseparabilem omnipotentiam, ita
tñ vt etiam cum de singulis quæritur, vnus-
quisq; eorum & Deus & omnipotens esse re-
spondeat, cum vero de omnibus simul, non
tres dii vel tres omnipotentes, sed vnus Deus
omnipotens, tanta ibi est in tribus insepa-
rabilis vnitas, quæ sic se voluit prædicari.

*Spießtüs
tertia in
Trinita-
te psona.*

CUtrum autem boni patris, & boni filii, spiri-
tus sanctus, quia communis ambobus est, re-
cte bonitas dici possit amborum, nõ audeo
temerariam præcipitare sententiam. Verum ta-
men amborum eum dicere sanctitatem faci-
lius autus fuero, nõ amborũ quasi qualitatẽ,
sed ipsam quoq; substantiam, & tertiam in
trinitate personam. Ad hoc enim me proba-
bilis ducit, quod cum sit & pater spiritus, &
filius spūs, & pater sanctus, & filius sanctus,
proprie tñ ipse vocatur spiritus sanctus tan-
quam sanctitas substantialis & consubstãtia-
lis amborum. Sed si nihil aliud est bonitas di-
uina q̃ sanctitas, profecto & illa diligentia ra-
tionis est, non præsumptionis audacia, vt in
operib. Dei secreto quodã loquendi modo,
quo nostra exerceatur intentio, eadem nobis
insinuata intelligat trinitas, vnamquamque
creaturam quis fecerit, per quid fecerit, pro-
pter quid fecerit. Pater quippe intelligitur
verbi, qui dixit vt fiat. Quod autem illo di-
cente factum est, proculdubio per verbum
factum est. In eo vero quod dñs, vidit Deus
quia bonum est, satis significat Deum nulla
necessitate, nulla sui cuiusquam vtilitatis in-
digentia, sed sola bonitate fecisse quod factũ
est, i. quia æqualiter bonum, & quod spiritus
sanctus simul & patris & filii bonum est. Quod
ideo postea quam factum est dñs, vt res quæ
facta est congruere bonitati, pp quam facta

est, indicetur. Quæ bonitas si spiritus sanctus
recte intelligitur, vniuersa nobis trinitas in
suis operib. intimat. Inde est ciuitatis sanctæ,
quæ in sanctis angelis sursum est, & origo, &
informatio, & beatitudo. Nam si quærat
vnde sit, Deus eam cõdidit. Si vnde sit sapiens,
a Deo illuminatur. Si vnde sit foelix, a Deo
quo fruitur, subsistens modificatur, contem-
plans illustratur, inherens iucundatur, est, vi-
det, amat, in æternitate Dei viget, in veritate
Dei lucet, in bonitate Dei gaudet.

De tripertita totius philosophiæ disciplina.

Caput. XXV.

Quantum intelligi datur hinc philoso-
phi sapientiæ disciplinam tripertitam
esse voluerunt, immo vero tripertitam esse
animaduertere potuerunt. Neque. n. ipsi insti-
tuerunt vt ita esset, sed ita esse potius inueni-
erunt, cuius vna pars appellaretur physica, al-
tera logica, tertia ethica. Quarũ nomina Lati-
na iam multorum literis frequentata sunt, vt
naturalis, ronalis, moralisq; vocarent, quas
etiã in octauo libro breuiter perstrinximus.
Non quod sit consequens, vt isti in his tribus
aliquid secundum Deum de trinitate cogita-
uerint. Quamuis Plato primus istam distribu-
tionem reperisse, & commendasse dicat, cui
neque naturarum omniũ author, nisi Deus
vltus est, neque intelligentiæ dator, neq; amo-
ris quò bene beateque viuatur inspirator.
Sed certe cum de natura rerum, & de rone
indagandæ veritatis, & de fine boni ad quem
cuncta quæ agimus referre debemus, diuersi
diuersa sentiant, in his tamen tribus magnis
& generalibus quæstionibus omnis eorum
velatur intentio. Ita vt cum in vnaquaque ea-
rum quid quisq; sectet, multiplex sit discre-
pantia opinionum, esse tñ aliquam naturæ
causam, scientiæ formam, vitæ summã, nemo
cunctetur. Tria etiam sunt quæ in vnoquoq;
homine artifice spectantur, vt aliquid efficiat,
natura, doctrina, vltus. Natura ingenio, do-
ctrina scientia, vltus fructu diiudicandus est.
Nec ignoro quod proprie fructus fruētis,
vltus vero vtentis sit. atque hoc interesse vi-
deatur, quod ea re frui dicimur, quæ nos nõ
ad aliud referenda per seipsam delectat, vt
vero ea re, quam propter aliud querimus, vn-
de temporalibus magis vtendum est, quam

D

E

*Homini,
artificis
partes.*

*Lib. 1. de
d. serua
Christia-
nis. ca. 4.*

F

*In natu-
re consilia
ratione
quid re-
quirat.*

M

fruentum, ut frui mereamur æternis. Nō sicut peruersi qui frui volunt nummo, uti aut Deo, quoniam non nummum pro Deum impendunt, sed Deum propter nummum colunt. Veruntamen eo loquendi modo, quem plus obtinuit consuetudo, & fructibus utimur, & vobis fruimur. Nam & fructus iam proprie dicuntur agrorum, quibus utique omnes temporaliter utimur. Hoc itaque more vsum dixerim in his tribus quæ in homine spectanda commonui, quæ sunt natura, doctrina, vsum.

G Ex his propter obtinendam beatam vitam, tripartita, ut dixi, à philosophis inuenta est disciplina, naturalis propter naturam, rationalis propter doctrinam, moralis propter vsum. Si ergo natura nostra esset a nobis, profecto & nostram nos genuissemus sapientiam, nec eam doctrinam, id est, aliud discendo percipere curarem, & noster amor a nobis profectus, & ad nos relatus, ad beatè viuendum sufficeret, nec bono alio, quo frueretur vlllo, indigeret. Nunc vero quia natura nostra, ut esset, Deum habet authorem, proculdubio ut vera sapiamus ipsum debemus habere doctorem, ipsum etiam ut beati simus suauitatis intimæ largitorem.

De imagine summæ trinitatis, quæ secundum quendam modum in natura est, nec dum beatificati nominis. Cap. XXVI.

ET nos quidem in nobis tametsi non æqualem, immo valde longèquæ distantem, neque cœternam, & quo breuius totum dicitur, non eiusdem substantiæ cuius est Deus, tamen qua Deo nihil sit in rebus ab eo factis natura propius, imaginem Dei, hoc est, summæ illius trinitatis agnoscimus, adhuc reformatione perficiendam, ut sit etiam similitudine proxima. Nam & sumus, & nos esse nouimus, & nostrum esse ac nosse diligimus. In his autem tribus quæ dixi, nulla nos falsitas versimilis turbat. Non enim ea sicut illa, quæ foris sunt, vlllo sensu corporis tangimus, velut colores videndo, sonos audiendo, odores olfaciendo, sapores gustando, dura & mollia cōtrectando sentimus, quorum sensibilem etiam imagines eis simillimas, nec iam corporeas cogitatione versamus, memoria tenemus, & per ipsas in istorum desideria concitamur, sed sine vlla phantasiarum vel phantasmatum

imaginatione ludificatoria, mihi esse me, idque nosse, & amare certissimum est. Nulla in his veris Academicorum argumeta formido dicentium: Quid si falleris? Si enim fallor, sum. Nam qui non est utique nec falli potest, ac per hoc sum, si fallor. Quia ergo sum, qui fallor, quomodo esse me fallor, quoniam certum est me esse si fallor? Qui igitur essem qui fallerer, etiam si fallar proculdubio in eo quod me noui esse non fallor. Consequens est autem, ut etiam, in eo quod me noui nosse, non fallor. Sicut enim noui me esse, ita noui etiam hoc ipsum nosse me. Eaque duo cum amo, eundem quoque amorem quiddam tertium, nec imparis æstimationis eis, quas noui rebus adiungo. Neque enim fallor amare me, cum in his quæ amo non fallar, quanquam etsi illa falsa essent, falsa me amare verum esset. Nam quopactō recte reprehenderet, & recte prohiberet ab amore fallorum, si me illa amare falsum esset? Cum vero illa vera atque certa sint quis dubitet quin eorum quæ amantur, & ipse amor verus & certus est? Tam porro nemo est, qui esse se nolit, quam nemo est, qui non beatus esse velit. Quomodo enim potest beatus esse si nihil sit?

De essentia & scientia, & vtriusque amore. Caput. XXVII.

ITa vero vi quadam naturali ipsum esse iucundum est, ut non ob aliud & hi qui miseri sunt nolint interire. Et cum se miseros esse sentiant, non se ipsos de rebus sed miseriam suam potius auferri velint. Illis etiam qui & sibi miserrimi apparent, & planè sunt, & non solum à sapientibus quoniam stulti, verum etiam ab his qui se beatos putant miseri iudicantur, quæ pauperes atque mendici sunt, si quis immortalitatem daret, qua nec ipsa miseria moreretur, proposito sibi, quod si in eadem miseria semper esse nollent, nulli & nusquam essent futuri, sed omnimodo perituri, profecto exultarent lætitia, & sic semper eligerent esse quam omnino non esse. Huius rei testis est notissimus sensus eorum. Vnde enim mori metuunt & malunt in illa ærumna viuere, quam eam morte finire, nisi quia satis apparet quam refugiat natura non esse? Atque Deo cum se nouerint esse morituros, pro magno beneficio sibi hanc impediri misericordiam desiderant, ut ali-

vt aliquanto productius in eadem miseria uiuant, tardiusq; moriant. Proculdubio ergo indicant immortalitatem, saltē talē, quæ nō habeat finem medicitatis, q̄ta gratulatione susciperent. Quid aīalia ēt irrationalia quibus datum non est ista cogitare ab immensis draconibus. vsq; ad exiguos vermiculos? Nonne se esse velle, atque ob hoc interitum fugere omnibus quibus possunt motibus indicant? Quid arbuta omnesq; frutices, quibus nullus est sensus ad vitādam manifesta motione pernitiē, nō ne vt in auras tutum culminis germen emittant, * aliud terræ radices affigunt quo alimētum trahant, atque ita suum quodammodo esse conferunt? Ipsa postremo corpora, quibus non solum sensus, sed nec vlla saltem semina lis est vita, ita tū vel exiliūt in superna, vel in ima descendunt, vel librantur in mediis, vt essentiam suam vbi secundum naturam possunt esse, custodiant. Iam vero nosse quātum amef, quāmq; fallit nolit humana natura, vel hinc intelligi potest, quod lamentari quisque sana mente mauult, quā m lætari in amentia. Quæ vis magna atque mirabilis mortalibus, præter homines animantibus nulla est, licet eorum quibusdam ad istam lucem contuendā, multo q̄ nobis sit acrior sensus oculorū, sed lucem illam incorpoream contingere nequeunt, quia mens nostra quodammodo irradiatur, vt de his omnibus recte iudicare possimus. Nam in quantum eam capimus, intantū id possumus. Veruntū inest sensibus irrationalium aīantium, et si scientia nullo modo, at certe quædam scientiæ similitudo, cætera autem rerum corporalium non quia sentiunt, sed qua sentiūtur, sensibilia nuncupata sunt. Quorum in arbutis hoc simile est sensibus. quæ aluntur & * gignuntur. Veruntamen & hæc & omnia corporalia latentes in natura causas habent, sed formas suas varias quibus mūdi huius visibilis structura formosa est, sentiendas sensibus præbent, vt pro eo quod nosse non possunt, quasi innotescere velle videantur. Sed nos ea sensu corporis ita capimus, vt de his non sensu corporis iudicemus. Habemus. n. aliū interioris hominis sensum isto longe præstatiorem, quo iusta & iniusta sentimus, iusta per intelligibilem speciem, iniusta per eius priuationem. Ad huiusmodi sensus officium, non acies pupillæ, nō foramen auriculæ, non spiramen narium, non gestus fanciū,

non vllus corporeus tactus accedit. Ibi me & esse, & hoc nosse certus sum, & hoc amare. atque amare me similiter certus sum.

An etiam ipsum amorem, quo & esse & scire diligimus, diligere debeamus quo magis diuinæ trinitatis imagini propinquemus. Cap. XXVIII.

Sed de duobus illis essentia. scilicet & notitia quantum amentur in nobis, & quemadmodum etiam in cæteris rebus, quæ infra sunt eorum reperiatur et si differens quædam tamen similitudo, quantum suscepti huius operis ratio visa est postulare, satis diximus. De amore autem quo amantur, vtrum & ipse amor amef, non dictum est. Amat autem. Et hinc probamus quod in omnibus quæ rectius amantur, ipse magis amef. Neque enim vir bonus merito dicitur qui scit quod bonum est, sed qui diligit. Cur ergo & in nobis ipsis nō & ipsum amorem nos amare sentimus, quo amamus, quicquid boni amamus? Et enim & amor, quo amatur, quod amandum non est, & iustum amorem odit in se, qui illum diligit, quo id amatur, quod amandum est. Possunt enim ambo esse in vno homine, & hoc bonum est homini, vt illo proficiente quo bene viuimus iste deficiat, quo male viuimus, donec ad perfectū sanetur, & in bonum commutetur omne quod viuimus. Si enim pecora essemus, carnalem vitam & quod secundum sensum eius est amarem, idque esset sufficiens bonum nostrum, & secundum hoc cum esset nobis bene, nihil aliud quæreremus. Itē si arbores essemus, nihil quidem sentiente motu amare possemus, veruntamen id quasi appetere videremur, quo feracius essemus vberiusque fructuosæ. Si essemus lapides, aut fluctus, aut ventus, aut flamma, vel quid eiusmodi, sine vllō quidem sensu atque vita, non tamen nobis deesset quasi quidam nostrorum locorum atque ordinis appetitus. Nam velut amores corporum momenta sunt ponderum siue deorsum grauitate siue sursum leuitate nitantur. Ita enim corpus pondere, sicut animus amore fertur quocumque fertur. Quoniam igitur homines sumus, ad nostri creatoris imaginem creati, cuius est vera æternitas, æterna veritas, æterna & vera charitas, estque ipse æterna & vera & chara trinitas, neque confusa neque separata, in.

a. l. diuis.

Mat. 26.

B

a. l. gignunt.

Amor.

D

E

ta, in.

ta, in iis quidem rebus quæ infra nos sunt, quoniã & ipsa nec aliquo modo essent, nec aliqua specie continerent, nec aliquem ordinem appeterent, vel tenerent, nisi ab illo facta essent qui summe est, qui summe sapiens est, qui summe bonus est, tanquam per oia q̄ fecit mirabili stabilitate currentes, quasi quæ dã eius alibi magis, alibi minus impressa vestigia colligamus, in nobis aut ipsi eius imaginem cõuertes, tanquam minor ille Euangelicus filius, ad nosmetipsos reuersi surgamus, & ad illum redeamus, a quo peccando recesseramus. Ibi esse nostrum non habebit mortem, ibi nosse nostrum non habebit errorem, ibi amare nostrum non habebit offensionem. Nunc aut ista tria nostra quantum cerata teneamus, nec aliis ea credamus testibus, sed nos ipsi præsentia sentiamus, atq; interiore veracissimo cernamus aspectu, tñ quãdiu futura, vel vtrũ nunquã defutura, & quò si bene, quò aut si male agantur peruentura sint, quoniam per nos ipsos nosse non possumus, alios hinc testes vel querimus, vel habemus, de quorum fide cõt nulla debeat esse dubitatio, non est iste, sed posterior erit diligentius differendi locus. In hoc autem libro de Civitate Dei, quæ non peregrinatur in huius vite mortalitate, sed immortalis semper in cœlis est, i. de angelis sanctis Deo coherentibus, qui nec fuerunt vnquam, nec futuri sunt deserto res, inter quos & illos qui æternã lucem deferentes, tenebræ facti sunt, Deum primitus diuississe iam diximus, illo adiuuante quod coepimus, vt possumus explicemus.

De sanctorum angelorum scientia, qua trinitatem in ipsa eius deitate nouerunt, qua operum causas prout in operantis arte quam in ipsis operibus artificis intuentur.
Caput. XXIX.

Illi quippe angeli sancti non per verba sonantia Deum discunt, sed per ipsam præscientiam immutabilis veritatis, hoc est, verbum eius vnigenitum. Et ipsum verbum & patrem & eorum spiritum sanctum, eamque esse inseparabilem trinitatem, singulasq; in ea personas esse substantiam, & tamen omnes non tres Deos esse, sed vnũ Deum ita nouerunt, vt eis magis ista sic nota, q̄ nos ipsi nobis cogniti sumus. Ipsam quoq; creaturã

melius ibi, hoc est, in sapientia Dei tanquam in arte qua facta est, q̄ in ea ipsa sciunt, ac per hoc & se ipsos ibi melius, q̄ in se ipsis. Verũtũ & in se ipsis sciunt. Facti sunt. n. & aliud sunt quàm ille qui fecit. Ibi ergo tanquam in cognitione diurna, in se ipsis aut tanquam in vespertina, sicut supra iam diximus. Multum autem differt vtrum in ea ratione cognoscatur aliquid secundum quam factum est, an in se ipso. Sicut aliter scitur rectitudo linearum seu veritas figuratum cum intellecta cõspicitur, aliter cum in puluere scribitur. Et aliter iustitia describitur in veritate incommutabili, aliter in anima iusti. Sic deinde cætera, sicut firmamentum inter aquas superiores & inferiores, quod cœlum vocatum est, sicut deorsum aquarum congeries terreque nudatio, & herbarum institutio atque lignorum, sicut Solis & lunæ stellarumq; cõditio, sicut ex aqua animalium, volucrum, fatque piscium beluarumque nantium, sicut quorumcunq; in terra gradientium atque reptantium, & ipsius hominis, qui cunctis in terra rebus excelleret. Omnia hæc aliter in verbo Dei cognoscuntur ab angelis, vbi habent causas rationesque suas, id est, secundum quas facta sunt incommutabiliter permanentes, aliter in se ipsis, illic clariore, hic obscuriore cognitione, velut artis atque operum, quæ tamen opera cum ad ipsius creatoris laudem venerationemque referuntur, tanquam mane lucefecit in mentibus contemplantium.

De senarii numeri perfectione, qui prius partium suarum quantitate completur.
Caput. XXX.

HAcc autem propter senarii numeri perfectionem, eodẽ die sexies repetito, sex dieb. perfecta narrantur, non quia Deo necessaria fuerit mora temporũ, quasi qui non potuerit creare oia simul, quæ deinceps congruis motibus peragerent tempora, sed quia per senariũ numerum est operũ significata perfectio. Numerus quippe senarius primus cõplet suis partibus. i. sexta sui parte, & tertia, & dimidia, q̄ sunt vnũ, & duo, & tria, quæ in summa ducta, sex fiunt. Partes aut in hac cõsideratione numerorum illæ intelligendæ sunt, quæ quotæ sint, dici potest, sicut dimidia, tertia, quarta, & deinceps ab aliquo numero deno-

Creatus
in arte. i.
in sapientia
ria Dei ab
Angelis
cognoscitur,
p̄ optime.

I
Gene. 1.

L

Gene. 1.

ro deno-

ro denominata. Neq; n. exempli gratia, quia in nouenario numero quatuor pars aliqua eius est, iō dici pōt, quora eius sit, vnū aut potest, nā nona eius est, & tria pōt, nā tertia eius est. Cōiūctā vero istę duę partes eius nona. s. atq; tertia. i. vnū & tria, lōge sunt à tota summa eius, qđ est nouē. Itēq; in denario quater narius est aliqua pars eius, sed quora sit, dici non pōt, vnū aut pōt, nā decima pars eius est hēt & qntam, q̄ sunt duo, habet & dimidiā, q̄ sunt quinque. Sed hā tres partes eius, decima & quinta, & dimidiā. i. vnū, & duo, & qnq; simul ducta non cōplent decē, sunt. n. octo. Duodenarii vero partes numeri in summam ducta, transeunt eum, habet. n. duodecimam, qđ est vnū, habet sextam, quæ sunt duo, hēt & quartā, q̄ sunt tria hēt tertiā, quæ sunt sex, vnū aut, & duo, & tria, & quatuor, & sex, nō duodecim, sed amplius. i. sedecim sūt. Hoc breuiter commemorandū putauī, ad cōmendādū senarii numeri perfectiōnē, q̄ primus, vt dixi, partib. suis in summam redactis ipse p̄fici, in quo perficit Deus opera sua. Vnde rō numeri cōtēntenda non est, quæ in multis sanctarū scripturarū locis, q̄ magni æstīmanda sit, elucet diligēter intuentibus. Nec frustra in laudibus Dei dictum est: Omnia in mensura. & numero, & pondere disposuisti.

De die seprimo, in quo plenitudo & requies commendatur. Cap. XXXI.

IN septimo autem die, i. eodem die septies repetito, qui numerus etiam ipse aha rōne perfectus est, Dei requies commendat, in qua primum sanctificatio sonat. Ita Deus noluit istū diē in illis suis operib. sanctificare, sed in requie sua, quæ non habet vesperā. Neque. n. vlla creatura est, vt etiam ipsa aliter in Dei verbo, aliter in se cognita, faciat aliā velut diurnā, aliā velut vespertinam notitiam. De septenarii porrō numeri perfectiōne dici qdem plura pnt, sed & liber iste iam prolixus est, & vereor ne occasione cōperta, sciētiolam nostram leuiter magis quam vtiliter iactare velle videamur. Habenda est itaque ratio moderatiōis atque grauitatis, ne forte cū de numero multū loquimur, mēsuram & pondus negligere iudicemur. Hoc itaque satis sit admonere, quod to⁹ impar primus numerus ternarius est, totus par quaternarius,

ex quibus duobus septenarius constat. Ideo pro vniuerso sepe ponit sicut est. Septies cadet iustus, & resurget, i. quotiescunq; ceciderit, non peribit. Quod nō de iniquitatib. sed de tribulationib. ad humilitatem producentib. intelligi voluit. Et septies in diē lau dabo te, qđ alibi alio modo dictum est, Semper laus eius in ore meo. Et multa huiusmodi in diuinis autoritatib. reperiuntur, in qb. septenarius numerus, vt dixi pro cui usq; rei vniuersitate poni solet. Propter hoc eodem septenario numero significatur spiritus, de quo dñs ait: Docebit vos omnem veritatē. Ibi requies Dei, qua requiescit in Deo. In toto q̄ppe. i. in plena perfectiōne requies, in parte aut labor. Iō laboramus, quādiu ex parte scimus, sed cū peruenerit qđ perfectū est, quod ex parte est euacuabit. Hinc est q̄ etiā scripturas istas cum labore rimamur. Sancti vero angeli, ad quōrum societatem & congregationem in hac peregrinatione laboriosissima suspiramus, sicut habent permanēdi æternitatem, ita cognoscēdi facilitatem, & requiescēdi facilitatē. Sine difficultate quippe nos adiuuant, quoniam spiritualibus motibus puris & liberis non laborant.

De opinione eorum qui angelorum creationem anteriorem volunt esse quā mundi. Caput. XXXII.

NE quis autem contendat, & dicat non sanctos angelos esse significatos, in eo quod scriptum est, fiat lux, & facta est lux, sed quālibet lucem tunc primum factam esse corpoream, aut opinatur, aut doceat, angelos autem prius esse factos, non tantum ante firmamentum, quod inter aquas & aquas factum, appellatum est cœlum, sed ante illud quod dictum est: In principio fecit Deus cœlum & terram, atque illud quod dictum est in principio, non ita dictum tanquam primum: hoc factum sit, cum ante fecerit angelos, sed quia omnia in sapientia fecit, quod est verbum eius, & ipsum scriptura principium nominauit, sicut ipse in Euangelio Iudæis quærentibus quis esset, respondit se esse principium, non econtrario referam cōtentionem, maxime quia hoc me delectat plurimum, quod etiam in summo exordio sancti libri Gen. trinitas commēdatur. Cum enim

Pro. 24.

P̄f. 118.

P̄sal. 38.

Ioan. 16.

I. Co. 13.

C

Gene. 1.

Ib. dem.

P̄f. 103.

Ioan. 8.

Gene. 1. enim ita dicitur: In principio fecit Deus coelum & terram, vt pater fecisse intelligatur in filio, sicut attestat *Psal.* vbi legitur. Quam magnificata sunt opera tua dñe, omnia in sapientia fecisti, conuenientissime paulo post commemoratur etiam spiritus sanctus. Cum enim dictum esset, qualem terram Deus primitus fecerit, vel quam molem materiamve futurae constructionis mundi caeli & terrae nomine nuncupauerunt subiiciendo & addendo: Terra autem erat inuisibilis & incomposita, & tenebrae erant super abyssum, mox vt trinitatis commemoratio completeretur, & spūs, inquit, Dei ferebatur super aquas. Proinde vt volet vnusquisq; accipiat, qđ ita profundum est, vt ad excitationem legentium a fidei regula non aberrantes plures possit generare inias, dum tñ angelos sanctos in sublimib. caeli sedib. non quidē Deo coaeternos, sed tñ de sua sempiterna & vera foelicitate se curos & certos esse nemo ambigat. Ad quorum societatem pertinere paruulos suos dominus docens, nō solum illud ait: Erūt e quales angelis Dei, verū ipsi quoq; angeli quacōtemplatione fruant, ostendit, vbi ait: Vide te, ne contēnatis vnū expuillis istis. *Dico. n.* vobis, quia angeli eorum in caelis semper vident faciem patris mei, qui in caelis est.

De duabus angelorum societatibus, diuersis, atque disparibus, quae non incongrue intelliguntur lucis & tenebrarum nominib. nuncupatae. **Cap. XXXIII.**

Peccasse autem quosdam angelos, & in huius mundi ima detrusos, qui eis velut carcer est, vsque ad futuram in die iudicii vltimam damnationem, Apostolus Petrus apertissime ostendit, dicens, quod Deus angelis peccantibus non pepercit, sed carcerib. caliginis inferni detrudens tradidit in iudicio puniendos referuari: Inter hos ergo & illos, Deum, vel praescientia, vel opere diuississe quos dubitet, illosq; lucem merito appellari, quis contradicat? Quando quidem nos adhuc in fide viuentes, & eorum equalitate adhuc sperantes, vtiq; nondum tenentes, iam lux dicti ab Apostolo sumus? Fui istis enim, inquit, aliquando tenebrae, nūc autem lux in dño. Istos vero desertores, tenebras apertissime nuncupari, profecto aduertit, qui peiores esse eos

hominib. infidelib. siue intelligunt, siue credunt. Quapropter & si alia lux in isto huius libri loco intelligenda est, vbi legimus: Dixit Deus, fiat lux, & facta est lux, & aliae tenebrae significatae sunt in eo quod scriptum est: Diuisit Deus inter lucem & tenebras nos tamē has duas angelicas societates, vnā fruentem Deo, alteram tumentem typho, vnam cui dñs Adorate eum omnes angeli eius, aliam cuius princeps dicit, Hæc omnia tibi dabo, si prostratus adoraueris me, vnam Dei sancto amore flagrantem, alteram propriae celsitudinis immundo amore sumantem, & qm̄, sicut scriptum est, Deus superbis resistit, humilib. autem dat gratiam: Illam in caelis coelorum habitantem, istam inde deiectam in hoc infimo aereo caelo tumultuantem. Illam luminosa pietate tranquillam: istam tenebro sis cupiditatibus turbulētam. Illam Dei nutu clemēter subuenientem, iuste vlciscētem, istam suo fastu dominandi & nocendi libidine exsultantem. Illam, vt quantum vult, cōsulat, Dei bonitatis ministram, istam ne quantum vult, noceat Dei potestate frenatam. Illam huic illudentem, vt nolens proferat persecutionib. suis, hanc illi inuidētem cum peregrinos colligit suos. Nos ergo has duas societates angelicas inter se dispartas atque cōtrarias, vnam & naturam bonam & voluntate rectam, aliam vero naturam bonam, sed volūtate peruersam, aliis manifestioribus diuinarū scripturarum testimoniis declaratas, quod in hoc libro, cui nomen est Genesis lucis tenebrarumq; vocabulis significatas existimauimus, et si aliud senserit hoc loco forte qui scripsit, nō est inutiliter obscuritas huius pertractatae snæ, quia etsi volūtatem authoris libri huius indagare nequiuimus, a regula tñ fidei quae per alias eiusdē authoritatis sacras literas satis fidelibus nota est, nō aberrauimus. Etsi enim corporalia hic commemorata sunt opera Dei, habent proculdubio nonnullam similitudinem spirituum, secundum quam dicit Apostolus. Omnes enim vos filii lucis estis & filii Dei, non sumus noctis neque tenebrarum. Si autē hoc sensit et ille qui scripsit, ad perfectiorē dispositionis ordinem nostra peruenit intētio, vt homo Dei tā eximiae diuinæq; sapiētiae, imo per eum spūs Dei in cōmemorandis operib. Dei, quae omnia sexto die dicit esse perfecta, nullo modo angelos, praetermississe credatur siue

*Gene. 11**Ibidem. Psal. 96.**Mat. 4. Iacob. 4.**1. Pet. 7.***K***Gene. 1.***L***1. Th. 5.*

Gene. 1. siue in principio, quia primo fecit, siue quod
 cōuenientius intelligit in principio, quia in
 verbo vnigenito fecit, scriptum sit. In princi-
 pio fecit Deus cœlū & terram, q̄b. nominib.
 vniuersalis est significata creatura vel spirita-
 lis & corporalis, q̄d est credibilis, vel ma-
 gnæ dūæ mūdi partes, q̄b. omnia quæ creata
 sunt continentur, vt primitus eam totam
 proponeret, ac deinde partes eius, secundum
 mysticum dierum numerum exequeretur.

De eo quod quidam putant in cōditione fir-
 mamenti aquarū discretarum nomine an-
 gelos significatos, & quod quidam aquas
 existimant non creatas. Cap. XXXIII.

Gene. 1. **Q** Vanquam nonnulli putauerint aquarū
 nomine significatos quodāmodo popu-
 los angelorum, & hoc esse quod dictum
 est: Fiat firmamentum inter aquam & aquā,
 vt supra firmamentum angeli intelligantur,
 infra vero vel aquæ istæ visibiles, vel malo-
 rum angelorum multitudo, vel omnium ho-
 minum gentes. Quod si ita est, non illic appa-
 ret vbi facti sunt angeli, sed vbi discreti. Quā-
 uis & aquas, quod peruersissimæ atque im-
 piæ vanitatis est, negēt quidam factas a Deo,
 quoniam nusquam scriptum est, dixit Deus
 fiant aquæ. Quod possunt simili vanitate etiā
 de terra dicere, nusquam enim legitur: Dixit
 Deus fiat terra. Sed inquit scriptum est: in
 principio fecit Deus cœlum & terram. Illic
 ergo & aqua intelligenda est, vno enim no-
 mine vtrunq; comprehensum est. Nam ipsius
 est mare, sicut in Psalmo legitur, & ipse fecit
 illud, & aridam, i. terrā manus eius finxerūt.
 Sed hi qui in nomine aquarum q̄ sup cœlos
 sunt, angelos intelligi volūt, ponderibus ele-
 mentorum mouentur, & ideo non putant
 aquarum fluidam grauemque naturam in su-
 perioribus mundi locis potuisse constitui,
 qui secundum rationes suas si ipsi hominem
 facere possent, non ei pituitam quod Græce
 φlegμα dicitur & tanquam in elementis cor-
 poris nostri aquarum vicem obtinet, in capi-
 te ponerent. Ibi enim sedes est phlegmatis se-
 cundum Dei opus vtique apertissime, secun-
 dum istorum autem coniecturam tam absur-
 de, vt si hoc nesciremus, & in hoc libro simi-
 liter scriptum esset, quod Deus humorem
 fluidum & frigidum, ac per hoc grauem in

superiore omnibus ceteris humani corporis
 parte posuerit, isti trutinatores elemētorum
 nequaquam crederent. Et si authoritati eius-
 dem scripturæ subditi essent, aliquid aliud ex
 hoc intelligendum esse censuerent. Sed, quo-
 niam si diligenter singula scrutemur, atque
 tractemus, quæ in illo diuino libro de con-
 stitutione mundi scripta sunt, & multa dicen-
 da, & a proposito instituti operis, longe di-
 grediendum esset. Iamque de duab. istis di-
 uersis inter se atque contrariis societatib. an-
 gelorum, in quib. sunt quædam exordia dua-
 rum etiam in rebus humanis ciuitatum, de
 quibus deinceps dicere institui, quantum fa-
 ctis esse visum est, disputauimus, hunc quoq;
 librum aliquando claudamus.

Rom. 12.
 D. AVRELI AVGVTINI
 De ciuitate Dei ad
 Marcellinum.

LIBER DVODECIMVS.

De vna bonorum malorumque angelorum
 natura. Cap. I.

ANTE quàm de institutione homi-
 nis dicam, vbi duarum ciuita-
 tum, quantum ad rationalium
 mortaliumque genus attinet,
 apparebit exortus, sicut supe-
 riore libro apparuisse i angelis iam videtur,
 prius mihi quædam de ipsis angelis video es-
 se dicenda, quibus demonstretur quantum à
 nobis potest, quam non inconueniens neq;
 incongrua dicatur esse hominibus angelisq;
 societas, vt non quatuor, duæ scilicet ange-
 lorum totidemq; hominum, sed duæ potius
 ciuitates, hoc est, societates merito esse di-
 cantur, vna in bonis, altera in malis, non so-
 lum angelis, verum etiam hominibus con-
 stituta. Angelorum bonorum & malorum
 inter se cōtrarios appetitus non naturis prin-
 cipiisque diuersis, cum Deus omnium sub-
 stantiarum bonus author & conditor vtrosque
 creauerit, sed voluntatibus & cupiditatibus
 extitisse, dubitare phas non est, dum alii con-
 stantes in communi omnibus bono, quod ip-
 se illis Deus est, atque in eius æternitate, veri-
 tate, charitate persistunt. Alii sua potestate po-
 tius delectati, velut bonū suū sibi ipsi essent,
 a supe-

a superiore communi omnium beatifico bono ad propria defluerunt, habentes elationis fastum, pro excellentissima æternitate vanitatis astutiã, pro certissima veritate studia partium, p̄ indiuidua charitate superbi, fallaces, inuidi effecti sunt. Beatitudinis igitur illorum causa est, adhærere Deo. Quocirca istorum miseriæ causa ex contrario est intelligenda, quæ est non adhærere Deo. Quamobrem si cum

I quæritur, quare illi beati sint recte rñdetur, quia adhærere Deo. Et cum quæritur, cur isti sint miseri, recte rñdetur, quia non adhærere Deo. Non est creaturæ rationalis vel intellectualis bonum, quo beata sit, nisi Deus. Itaque quauis nõ ois beata possit esse creatura, neque enim hoc munus adipiscunt, aut cupiunt feræ, ligna, saxa, & si quid huiusmodi est, ea tñ quæ potest, non ex seipsa potest, quia ex nihilo creata est, sed ex illo, a quo creata est. Hoc enim adepto beata est, quo amisso misera est. Ille vero qui non alio, sed seipso bono beatus est, ideo miser non potest esse, quia non se potest amittere. Dicimus itaque immutabile bonum non esse, nisi vnum verum Deum beatum, ea vero quæ fecit bona quidem esse quod ab illo, veruntim mutabilia, quod non de illo, sed de nihilo facta sunt. Quamquam ergo summa non sint, quibus est Deus maius bonum, magna sunt tñ ea mutabilia bona, quæ adhærere possunt, ut beata sint immutabili bono: quod vsque adeo bonum est eorum, ut sine illo misera esse necesse sit. Nec ideo cætera in hac creaturæ vniuersitate meliora sunt, quia misera esse non possunt, neque enim cætera membra corporis nostri, ideo dicendum est oculis esse meliora, quia cæca esse non possunt. Sicut autem melior est natura sentiens, & cum dolet, quæ lapis, qui dolere nullo modo potest, ita rationalis natura præstantior est etiam misera, quam illa quæ rationis vel sensus est expers, & ideo in eam nõ cadit miseria. Quod cum ita sit, huic naturæ quæ in tanta excellentia creata est, ut licet ipsa sit mutabilis, inhærendo tamén incommutabili bono. i. summo Deo, beatitudinem consequatur, nec expleat indigentiam suam, nisi utique beata sit, etique explendæ non sufficiat, nisi Deus, profecto non illi adhærere, vitium est. Omne autem vitium naturæ nocet, ac per hoc contra naturam est. Ab illa igitur quæ adhærere Deo, non natura differt ista, sed vitio, quo tamen vitio

Deus Solus
immutabile
bonum.

Nullam essentiam Deo esse contrariam, quia ab eo qui summe est, & semper est, hoc totum videtur diuersum esse, quod non est.

Caput. II.

Hæc dicta sint, ne quisquam quum de angelis apostatis loquimur, existimet eos aliam velut ex alio principio habere potuisse naturam, nec eorum naturæ auctorem Deum. Cuius erroris impietate tanto quisque carebit expeditius & facilius, quanto perspicacius intelligere potuerit, quod per angelum dixit Deus, quando Moysen mittebat ad filios Israel. Ego sum qui sum. Cum enim Deus summa essentia sit, hoc est, summe sit, & ideo immutabilis sit, rebus quas ex nihilo creauit, esse dedit, sed non summe esse sicut ipse est, & aliis dedit esse amplius, aliis minus, atque ita naturas essentiarum gradibus ordinauit. Sicut. n. ab eo quod est sapere, vocatur sapietia, sic ab eo quod est esse vocatur essentia, nouo quidem nomine, quo vsi veteres nõ sunt Latini sermonis auctores, sed iam nostris temporibus vsitato, ne deesset et linguæ nostræ, quod Græci appellant *ουσια*, hoc. n. verbu a verbo expressum est, ut diceretur essentia. Ac per hoc ei naturæ, quæ summe est, qua faciente sunt quæcūque sunt, contraria natura nõ est, nisi quæ

non

Magna
laus adhe
rere Deo.

Im
Dei
sus.

L

Exo. 3.

M

Essentia.

a. l. bo

a. l. im

non est. Et quippe quod est non esse contrarium est. Et propterea Deo, id est, summæ essentia, & authori omnium qualiuncunque essentiarum essentia nulla contraria est.

De inimicis Dei, non per naturam, sed per contrariam voluntatem, quæ cum ipsis nocet bonæ vitæque naturæ nocet, quia vitium si non nocet, non est. Cap. III.

Dicuntur autem in scripturis inimici Dei, qui non natura, sed vitii aduersantur eius imperio, nihil ei valentes nocere, sed sibi. Inimici enim sunt resistendi voluntate, non potestate lædendi. Deus namque immutabilis est, & omni modo incorruptibilis. Idcirco vitium quo resistunt Deo, qui eius appellatur inimici, non est Deo, sed ipsis malum: neque hoc ob aliud nisi quia corrumpit in eis naturæ bonum. Natura igitur non est contraria Deo, sed vitium, quia quod malum est contrarium est bono. Quis autem neget Deum summæ bonum? Vitium ergo contrarium est Deo, tanquam malum bono. Porro autem bonum est & natura quæ vitiat, unde & huic bono vitæque contrarium est, sed Deo tantummodo tanquam bono malum, naturæ vero quam vitiat, non tantum malum, sed etiam noxium. Nulla quippe mala Deo noxia, sed mutabilibus corruptibilibusque naturis, bonis tamen ipsorum quoque testimonio vitiorum. Si enim bonæ non essent, eis vitia nocere non possent. Nam quid eis nocendo faciunt, nisi adimunt integritatem, pulchritudinem, salutem, virtutem, & quicquid boni naturæ per vitium detrahi siue minui consuevit. Quod si omnino desit nihil boni adimendo non nocet, ac per hoc nec vitium est. Nam esse vitium, & non nocere, non potest. Unde colligitur quantum non posset vitium nocere incommutabili bono, non tamen posse nocere nisi bono, quia non inest, nisi ubi nocet. Hoc etiam isto modo dici potest, vitium esse nec in summo posse bono, nec nisi in aliquo bono. Sola ergo bona alicubi esse possunt, sola mala nusquam, quoniam naturæ etiam illæ quæ ex malæ voluntatis vitio vitiatæ sunt, in quantum vitiatæ sunt, malæ sunt, in quantum autem naturæ sunt, bonæ sunt. Et cum in poenis est natura vitiosa, excepto eo quod natura est, etiam hoc ubi bonum est, quod im-

punita non est. Hoc enim est iustum, & omne iustum proculdubio bonum. Non enim quisquam de vitiiis naturalibus, sed de voluntariis poenas luit. Nam et quod vitium consuetudine nimioque progressu roboratum, velut naturaliter inoleuit, a voluntate sumpsit exordium. De vitiiis quippe nunc loquimur eius naturæ, cui mens inest capax intelligibilis lucis, qua discernitur iustum ab iniusto.

De natura irrationalium, aut vita carentium, quæ in suo genere atque ordine ab vniuersitatis decore non discrepat. Cap. IIII.

CAeterum vitia pecorum & arborum, aliarumque rerum mutabilium atque mortalium, vel intellectu, vel sensu, vel vita omnino carentium, quibus eorum dissolubilis natura corrumpitur, damnabilia putare ridiculum est, cum istæ creaturæ eum modum creatoris acceperint, ut cedendo ac succedendo peragant infimam pulchritudinem temporum in genere suo istius mundi partibus congruentem. Neque enim celestibus fuerat terrena cõquanda, aut ideo vniuersitati deesse ista debuerunt, quoniam sunt illa meliora. Cum ergo in his locis ubi talia esse competebar, aliis alia deficiunt orientur, & succumbunt minora maioribus, atque in qualitates superantium superata vertuntur, rerum est ordo transseuntium. Cuius ordinis decus propterea nos non delectat, quoniam parti eius pro conditione nostræ mortalitatis in textu, vniuersum, cui particulae quæ nos offendunt, satis apte decenterque conueniunt, sentire non possumus. Unde nobis in quibus eam cõtemplari minus idonei sumus, rectissime credenda præcipitur prouidentia conditoris, ne tanti artificis opus in aliquo reprehendere vanitate humanæ temeritatis audeamus. Quanquam & vitio rerum terrenarum non voluntaria, neque poenalia, naturas ipsas, quarum nulla omnino est, cuius non sit author & conditor Deus si prudenter attendamus, eadem ratione commendant, quia & in eis hoc nobis per vitium tolli displicet, quod in natura placet, nisi quia hominibus etiam ipsæ naturæ plerumque displicent, cum eis sunt noxiæ, non eas considerantibus, sed utilitatem suam, sicut illa animalia, quorum abundantia Aegyptiorum superbia

Inimici Dei qui sunt.

a. l. bonæ.

a. l. iniustis.

superbia vapulavit. Sed isto modo possunt ipsi & solé vituperare, quí quidem peccantes, vel debita non reddentes, poni à iudicibus iuventur ad solé. Non itaq; ex commodo vel incommodo nostro, sed per seipsam cōsiderata natura dat artifici suo gloriam. Sic est, & natura ignis æterni sine vlla dubitatione laudabilis, quanuis damnatis impiis futura, pœnalis. Quid. n. est igne flammante, vrgēte atq; lucente pulchrius? Quid calefaciente, curante, coquente vtilius, quí eo nihil sit vrente molestius? Idem igitur ipse pœnaliter appositus perniciosus est, qui conuenienter adhibitus commodissimus inuenitur. Nam eius in vniuerso mundo vtilitates verbis explicare quis sufficit? Nec audiēdi sunt, qui laudāt in igne lucem, ardorem aut vituperant, vide licet nō ex sui natura, sed ex suo commodo vel incommodo. Videre. n. volunt, ardere non lunt. Sed parum attendunt eam ipsam lucē, quæ certe & illis placet, oculis infirmis per inconuenientiam nocere, & in illo ardore, qui eis displicet, nonnulla animalia & per cōuenientiam salubriter viuere.

Quod in omni natura modo ac specie laudabilis sit creator. Cap. V.

Naturę igitur omnes quoniam sunt, & ideo habent modum suum, speciem suam, & quandam secum pacem suam, profecto bonæ sunt. Et cum ibi sunt, vbi esse per naturę ordinem debent, quantum acceperunt suum esse cūstodiunt. Et quæ semper esse nō acceperunt, pro vsu motuque rerum quibus creatoris legi subdūtur, in melius deteriusve mutantur, in eum diuina prouidentia tendentes exitum, quem ratio gubernandæ vniuersitatis includit, ita vt nec tanta corruptio, quanta vsque ad interitum naturas mutabiles mortalesque perducit, sic faciat non esse quod erat, vt non inde fiat consequenter, quod esse debebat. Quæ cum ita sint, Deus qui summe est, atque ob hoc ab illo facta est omnis essentia, quæ non summe est, quia neque illi æqualis esse deberet, quæ de nihilo facta esset, neque vllō modo esse posset, si ab illo facta non esset, nec vllorum vitiorum offensione vituperandus, & omnium naturarum consideratione laudandus est.

Quæ causa sit beatitudinis angelorum bonorum, & quæ causa sit miseriam angelorum malorum. Cap. VI.

Proinde causa beatitudinis angelorū bonorum ea verissima reperitur, quod ei adherent, qui summe est. Cum vero causa miseriam malorum angelorum querit, ea merito occurrit, quod ab illo qui summe est auerfi, ad seipsos conuersi sunt, qui non summe sunt. & hoc vitium quid aliud, quā superbia nuncupat? Initium quippe omnis peccati superbia. Noluerunt ergo ad illum custodire fortitudinem suam, & qui magis essent, si ei qui summe est, adhererent, se illi præferendo, id quod minus est, prætulerunt. Hic primus defectus, & prima inopia, primumque vitium eius naturę, quę ita creata est, vt nec summe esset, & tamen ad beatitudinem habendam eo qui summe est, frui posset, a quo auersa non quidem nulla, sed tū minus esset, atque ob hoc misera fieret. Huius porro malæ voluntatis causa efficiens si queratur, nihil inuenitur. Quid est enim quod facit voluntatem malā, cum ipsa faciat opus malum? Ac per hoc mala voluntas efficiens est operis malæ, malæ autem voluntatis efficiens est nihil. Quā si res aliqua est, aut habet, aut non habet aliquam voluntatem. Si habet, aut bonam profecto hēt, aut malam. Si bonam, quis ita desipiat vt dicat, quod bona voluntas faciat voluntatē malā? Erit. n. si ita est, bona voluntas causa peccati, quo absurdus putari nihil potest & dici. Si aut res ista quæ putatur facere voluntatem malam, ipsa quæq; habet voluntatem malam, etiam eam, quæ fecerit res, consequenter interrogo, atq; vt sit aliquis inquirendi modus, causam primæ voluntatis malæ inquirō. Nō est enim prima voluntas mala, quam nulla fecit voluntas etiam mala, sed illa prima est, quam nulla fecit: nā si præcesfit, a qua fieret, illa prior est, quæ alteram fecit. Si respondeatur, quod eam nulla res fecerit, ideo semper fuerit, quæro vtrum in aliqua natura fuerit. Si enim in nulla fuit, omnino non fuit. Si autem in aliqua, vitiatam eam & corruppebat, eratque illi noxia, ac per hoc bono priuabat: Et ideo in mala natura voluntas mala esse non poterat, sed in bona mutabili tamen, cui vitium hoc posset nocere. Si enim non nocuit, non vitique vitium fuit: ac per hoc

nec ma-

*Natura-
rum præ
flāia, et
earū que
hominī in
pœnam ce-
dunt.*

G

C

Q

K

L

Eccle. 10

all. qu

M

nec mala voluntas fuisse dicenda est. Porro si nocuit bonū auferendo vel minuendo uti que nocuit. Nō igitur esse potuit sempiterna voluntas mala in ea re, in qua bonū naturale præcesserat, quod mala voluntas nocendo posset adimere. Si ergo non erat sempiterna, quis eā fecerit quæro: Restat, ut dicatur, quod ea res fecerit malam voluntatē, in qua nulla voluntas fuit. Hęc vtrū superior sit, requiro: an inferior, an æqualis. Sed si superior vtiq; melior. Quomodo ergo nullius ac nō potius bonæ voluntatis? Hoc idem profecto & æqualis si fuerit, dici potest. Duo quippe quandiu sunt pariter voluntatis bonæ, nō facit alter in altero voluntatē malā. Relinquitur ut inferior res, cui nulla volūtas est, fecerit angelicæ naturę, quę prima peccauit, voluntatem malā. Sed etiā res ipsa quęcunq; est inferior vsq; ad infimā terrā: quoniā natura & essentia est, proculdubio bona est, habens modū & speciem suam in genere atq; ordine suo. Quō ergo res bona efficiens est volūtatī malę? Quomodo inquam bonū est causa malī? Cum enim se voluntas relicto superiore ad inferiora conuertit, efficitur mala: non quia malū est, quo se cōuertit, sed quia peruersa est ipsa conuersio. Idcirco non res inferior voluntatem malā fecit, sed rem inferiorē prauę, atq; inordinate ipsa * quę facta est appetuit. Si enim aliqui duo æqualiter affecti animo & corpore, videāt vnus corporis pulchritudinem, qua vīsa vnus eorum ad illicite fruendum moueatur, alter in volūtatē pudica stabilis perseueret, quid putamus esse causę, ut in illo fiat, in illo nō fiat voluntas mala, quā illa res fecit, in qua facta est? Neq; enim pulchritudo illa corporis, nā eam non fecit in ambobus, quādoquidē ambobū non dispariliter occurrit aspectibus. An caro intuentis in causa est? Cur non & illius? An vero animus? Cur non vtriusq;? Ambos enim & animo & corpore æqualiter affectos fuisse prædiximus. An dicendum est, alterum eorum occultra maligni spiritus suggestionē tentatum, quasi non eidem suggestioni, & qualicunq; suasioni propria volūtatē consenserit? Hanc igitur consensionem, hanc malam quā male suadenti adhibuit volūtatē, quę in eo res fecerit, quærimus. Nam ut hoc quoque impedimentum ab ista quæstione tollatur, si eadē tentatione ambo ten-

tentur, & vnus ei cedat, atq; consentiat: alter idem qui fuerat, perseueret: quid aliud apparet, nisi vnū voluisse, alterū noluisse a castitate deficere? Vñ nisi propria voluntate, vbi eadem fuerat in vtroq; corporis & animę affectio, amborum oculis pariter vīsa est eadem pulchritudo: ambobus pariter institit occulta tentatio? Propriam igitur in vno eorū voluntatem malam, quę res fecerit scire volentibus, si bene intueantur, nihil occurrit. Si enim dixerimus quod ipse eam fecerit, quid erat ipse ante voluntatem malam nisi natura bona: cuius auctor Deus, qui est incōmutabile bonū? Qui ergo dicit eum qui consensit tentatū atq; suadenti: cui non consensit alius, ad illicite ut edū pulchro corpore, quod videndum ambobus pariter affuit, cum ante illam visionem ac tentationem similes ambo animo & corpore fuerint: ipsum sibi fecisse voluntatē malā, qui vtiq; bonus ante voluntatem malā, qui vtiq; bonus ante voluntatē malam fuerit: quærat cur eam fecerit, vtrum quia natura est an quia ex nihilo facta est: & inueniet voluntatem malam nō ex eo esse incipere, quia natura est. Nā si natura cā est voluntatis malę, quod aliud cōguntur dicere, nisi à bono fieri malū, & bonū esse cām malī: si quidē à natura bona fit volūtas mala? Quod vnde fieri potest, ut natura bona, quantum mutabilis, antequā habeat voluntatē malā faciat aliqd mali, hoc est, ipsam voluntatē malam?

Causam efficientem malę voluntatis non esse quęrendam. Cap. VII.

Nemo ergo quęrat efficientem causam malę voluntatis. Non enim est efficiēs, sed deficiēs, quia nec illa effectio est, sed defectio, deficere namq; ab eo quod * summe est, ad id quod minus est, hoc est, incipere habere voluntatē malam. Causas porro defectioinum istarum cum efficientes non sint, ut dixi, sed deficiētes velle inuenire, tale est, ac si quisquam velit videre tenebras, vel audire silentium, quod tamen vtrunq; nobis notum est, neque illud nisi per oculos, neque hoc nisi per aures, non sanē in specie, sed in speciei priuatione. Nemo ergo ex me scire quærat, quod me nescire scio, nisi forte ut nescire discat, quod sciri non posse sciendum est. Ea quippe quę nō in specie, sed in

Avg. Tomus Quintus. O eius

al. l. sum-
mum.

eius priuatione sciuntur, si dici aut intelligi potest: quoniam modo nesciendo sciuntur, aut sciendo nesciuntur. Cum enim acies etiā oculi corporalis currit per species corpales nusquam tenebras videt, nisi ubi ceperit nō videre. Itaque etiam non ad aliq̄ aliū sensum, sed ad solas aures pertinet sentire silentium, quod tamen nullo modo nisi non audiendo sentitur. Sic species intelligibiles mens quidem postea intelligendo conspicit, sed ubi deficiunt, nesciendo condiscit. Delicta enim quis intelligit? Hoc scio, naturam Dei nunquam, nusquam nulla ex parte posse deficere, & ea posse deficere, quę ex nihilo facta sunt. Quę tamen quanto magis sunt, & bona faciunt, tunc enim aliquid faciunt, cum causas habent efficientes, in quantum autem deficiunt, & ex hoc mala faciunt, quid enim tunc faciunt nisi vana causas habent deficientes.

All. Natura Dei non posse deficere.

De amore peruerso, quo voluntas ab incommutabili bono ad bonum commutabile deficit. Cap. VIII.

Itemque scio in quo fit mala voluntas, id in eo fieri: quod si noller, non fieret: & ideo non necessarios, sed voluntarios defectus iusta p̄na consequitur, Deficitur enim non ad mala, sed male: id est, non ad malas naturas, sed ideo male, quia contra ordinem naturam ab eo quod summe est, ad id quod minus est. Neque enim auri vitium est avaritia vel cupiditas, sed hominis peruersę am̄tis aurum, iustitia derelicta, quę incomparabiliter auro debuit anteponi. Nec luxuria est vitium pulchrorum suauumque corporū, sed animę peruersę amantis corporeas voluptates: neglecta temperantia, qua rebus spiritaliter pulchrioribus & incorruptibiliter suauioribus coaptamur. Nec iactantia vitium est laudis humanę, sed animę peruersę am̄tis laudari ab hominibus, sp̄to testimonio conscientię. Nec superbia vitium est dantis potestatis, vel ipsius etiam potestatis, sed animę peruersę amantis potestatem suam, potentioris iustitia contempta. Ac per hoc qui peruersę amat cuiuslibet naturę bonum, etiam si adipiscatur, ipse fit in bono malus, & miser meliore priuatus.

All. Amor rerū inordinatus, n̄ res ipse in vicio.

An sancti angeli quem habent creatorem naturę, eundem habeat bonę voluntatis authorem per spiritum sanctum in eis charitate diffusa semper fuisse existiment. Cap. IX.

Utergo male voluntatis efficiens naturalis, vel, si dici potest, essentialis nulla sit causa: ab ipsa quippe incipit spirituum mutabilium malū, quo minuitur atq; deprauatur naturę bonū: nec talem voluntatē facit nisi defectio, qua deferitur Deus: cuius defectio etiam causa vtiq; deficit, si dixerimus nullam esse efficientē causam etiam voluntatis bonę, cauendū est ne voluntas bonorum angelorum non facta, sed Deo coeterna esse credatur. Cum enim ipsi facti sint, quomodo illa non esse facta dicitur? Porro quia facta est, vtrum cum ipsis facta est, an sine illa fuerunt prius? Sed si cum ipsis, nō dubium quod ab illo facta sit, a quo & ipsi simulq; vt facti sunt ei a quo facti sunt, amore cum quo facti sunt, adheferunt. Eoq; sunt ab illorum societate discreti, quod hi in eadem voluntate bona manserunt illi ab ea deficiendo mutati sunt, mala scilicet voluntate: hoc ipso quod a bono defecerūt a quo non defecissent, si vtiq; voluissent. Si autem boni angeli fuerunt prius sine bona voluntate, eaque in seipsis Deo non operante fecerunt: ergo meliores a seipsis quam ab illo facti sunt. Absit. Quid enim erant sine bona voluntate, nisi mali? Aut si propterea non mali, quia nec mala voluntas eis inerat: neq; n. ab ea, quam nondum ceperant habere, defecerant, certe nondū tales nondū tam boni, q̄ esse cum voluntate bona ceperūt. At si non potuerunt se ipsos facere meliores, quam eos ille fecerat, quo nemo melius quicquam facit: profecto & bonam voluntatem, qua meliores essent, nisi oprate adiutorio creatoris, habere non possent. Et cum id egit eorum voluntas bona, vt nō ad seipsos, qui minus erant, sed ad illū qui summe est, cōuerterentur, eiq; adherentes magis essent, eiusq; participatione sapienter, beateq; viuerent: quid aliud ostēditur, nisi si voluntatē quālibet bonā inopē fuisse in solo desiderio remansuram: nisi ille, qui bonā naturam ex nihilo sui capacē fecerat, ex seipso faceret meliorē, prius faciens excitando audiorē? Nam & hoc discutendum

All. causa factus bono.

Rom.

Psal.

dum est, si boni angeli ipsi in se fecerunt voluntatem bonam, vtrum aliqua eam, an nulla voluntate fecerunt. Si nulla vtique nec fecerunt. Si aliqua, vtrum mala, an bona. Si mala, quomodo esse potuit mala voluntas bonę voluntatis effectrix? Si bona, iam ergo habebant. Et istam quis fecerat, nisi ille, qui eos cum bona voluntate, id est, cum amore casto, quo illi adherent, creauit, simul in eis & condens naturam, & largiens gratiam? Vnde sine bona voluntate, hoc est, Dei amore, nunquam sanctos angelos fuisse credendum est. Isti autem qui cum boni creati essent, tamen mali sunt: mala propria voluntate, quam bona natura non fecit, nisi cum a bono sponte defecit, vt mali causa non sit bonum, sed defectus a bono, aut minorem acceperunt amoris diuini gratiam;

All. mali causa, de factus a bono.

X

Rom. 5.

K

Psal. 72.

secretis animarum receptaculis, sedibusq; requiescit, eodẽ Deo create, quemadmodũ exorta sit, sicut de angelis dictum est, iam video esse dicendum. Ex vno quippe homine, quem primũ Deus cõdidit, genus humanum sumpsit exordium, secundum sanctę scripturę fidem, quę mirabilem authoritatẽ non immerito habet in orbe terrarum, atque in omnibus gentibus, quas sibi esse credituras inter cõetera quę dixit, vera diuinitate prædixit.

De falsitate eius historię, quę multa millia annorum præteritis temporibus adscribat. Cap. X.

OMittamus igitur coniecturas hominũ nescientium quid loquantur de natura vel institutione generis humani: Alij tanq; sicut de ipso mundo crediderũt, semper fuisse homines opinantur. Vnde & Apuleius, cũ hoc animantium genus describeret: Sigillatim, inquit mortales, cuncti tñ vniuerso genere perpetui. Et cũ illis dictũ fuerit, si semper humanũ genus fuit; quoniam modo verũ eorum loquatur historia, narrãsi qui fuerint, quarumq; rerum inuentores, qui primi liberalium disciplinarum aliarumq; artium institutores, vel a quibus primum illa vel illa regio parsq; terrarũ illa atque illa insula incoli cõeperit. Respondetur diluuijs & conflagrationibus per certa interualla temporũ, non quidem omnia, sed plurima terrarũ ita vastari, vt redigantur homines ad exiguam paucitatem: ex quorũ progenie rursus multitudo pristina reparatur: ac sic identidem reparari & institui, quasi prima quum restituitur potius quę fuerant illis nimijs vastationibus interrupta & extincta, cõeterum hominẽ nisi ex homine existerẽ omnino non posse. Dicunt autem q; putant, non q; sciunt. Fallunt etiam eos quædam mendacissimæ literę, quas perhibent in historia temporũ multa annorum millia continere. Cum ex literis sacris ab institutione hominis nondum cõpleta annorum sex millia computemus. Vnde ne multa disputem, quemadmodũ illarũ literarum, in quibus longe plura annorum millia referuntur, vanitas refellatur: & nulla in illis rei huius idonea reperiatur authoritas, illa epistola Alexandri Magni ad Olympiadẽ matrem suã, quã scripsit, narrationem cuiusdã Aegyptij sacerdotis insinuãs, quam protulit ex literis quę sacrę apud illos haberentur: continet et regna, quę Græca quoq; nouit historia. In quib. regnum Assyriorum in eadem epistola Alexandri quinque millia excedit annorũ. In Græca vero historia, mille ferme & trecetos habet ab ipsius Beli principatu: quem regem & ille Aegyptius in eiusdẽ regni ponit exordio. Perfarum autẽ & Macedonum imperium, vsque ad ipsũ Alexandrũ cui loquebatur, plus quam octo* millia

All. I. In. certa.

A

B

All. Mil. lia.

O 2 annorum

annorum ille constituit, cū apud Græcos Macedonum vsq; ad mortē Alexandri quadringenti octogintaquinq; reperiatur anni. Perfarum vero donec ipfius Alexandri victoria finiretur, ducenti & trigintatres cōputentur. Longē itaq; hi numeri annorum illis Aegyptijs sunt minores: nec eis ē si ter tantum cōputarentur æquarentur. Perhibentur. n. Aegyptij quondam tam breues annos habuisse, vt quaternis mensibus finiretur. Vnde annus plenior & verior, qualis nunc & nobis & illis est, tres eorum annos cōplectebatur antiquos. Sed ne sic quidem, vt dixi, Græca Aegyptiæ numero temporum concordat historia. Et ideo Græcæ potius fides habenda est: quia veritatem non excedit annorū, qui literis nostris, quæ verē sacræ sunt, continentur. Porro si hæc epistola Alexandri, quæ maxime innotuit, multum abhorret in spatijs temporum à probabili fide rerum: quāto minus credendum est illis literis, quas plenas fabulosis velut antiquitatibus proferre voluerunt

All. Aegyptiaci anni.

al. l. Græca, quam Aegyptiaca historia de duratione temporum verior.

Contra autoritatem notissimorum diuinorumq; librorum, quæ totum orbem sibi crediturū esse prædixit, & cui totus orbis, sicut ab ea prædictū est, credidit: quæ vera se narrasse præterita, ex his quæ futura prænunciavit, cum tanta veritate implentur, ostendit.

De his, qui hunc quidē mundū non sempiternū putāt, sed aut innumerabiles, aut eūdē vnū certa conclusione seculorum semper nasci, & resolui, opinantur. Cap. XI.

Alij vero, qui mundū istum non existimant sempiternum: siue nō eum solū, sed innumerabiles opinātur: siue solum quidem esse, sed certis seculorū intervallis innumerabiliter oriri & occidere, necesse est fateantur hominū genus prius sine hominibus gignentibus extiisse. Neq; n. vt alluuiōibus incendijsq; terrarū, quas illi nō putant toto profusus orbe contingere: & ideo paucos homines ex quibus reparetur multitudo pristina, semper remanere cōtendunt: ita & hi posunt putare, q̄ aliqui hominū pereunte mundo relinquantur in mundo, sed sicut ipsum mundum ex materia sua renasci existimant, ita in illo ex elementis eius genus humanū, ac deinde à parentibus progeniem pullulare mortalium sicut aliorum animalium.

Al. l. nullo.

Quid respondendum sit his, qui primam conditionem hominis tardam esse causantur. Cap. XII.

Quod autem respondimus, cū de mundi origine quæstio verteretur, eis qui volunt credere non eū semper fuisse, sed esse cœpisse, sicut ē Plato apertissime confitetur: quāuis à nonnullis contra quā loquitur, sensisse credatur: hoc etiā de prima hominis conditione respōderim, propter eos qui similiter mouentur, cur homo per innumerabilia atq; infinita retro tēpora creatus nō sit, tamq; sero sit conditus, vt minus quam sex millia sint annorū, ex quo esse cœpisse in sacris literis inuenitur. Si. n. breuitas eos offendit temporis, q̄ tam pauci eis videntur anni ex quo in finitum homo in nostris autoritatibus legitur: cōsiderent nihil esse diuturnū, in quo est aliquid extremum, & omnia seculorum spatia definita, si æternitati interminæ comparantur, non exigua existimanda esse, sed nulla. Ac per hoc, si non quinq; vel sex, verum etiam sexaginta millia, vel sexcenta, aut sexagesies aut sexcenties millies dicerentur annorū: aut eisdem per totidē totiens multiplicaretur hæc summa, vbi iam nullum numeri nomen haberemus, ex quo Deus hominem fecit: similiter quæri posset, cur ante nō fecerit. Dei quippe ab hominis creatione cessatio retrorsus æterna, sine initio tanta est, vt si ei conferatur quamlibet magna & ineffabilis numerositas temporū, quæ tñ sine conclusa certis spatijs terminetur: nec saltem tanta videri debeat, quanta si humoris breuissimæ guttam vniuerso mari, et quantum Oceanus circumfluit, cōparemus: qm̄ istorum duorū vnū quidem perexiguū est: alterum incōparabiliter magnum, sed vtrunq; finitū. Illud vero temporis spatium, q̄ ab initio aliquo progreditur, & aliquo termino coercetur, magnitudine quantacūq; tendatur, cōparatum illi quod initium nō habet, nescio vtrum pro minimo, an potius pro nullo deputandum est. Huic. n. si à fine vel breuissima sigillatim momenta detrahantur, decrescēt numero, licet tam ingenti, vt vocabulum nō inueniat retrorsum redeundo: tanquā si hominis dies ab illo, in quo nunc viuūt vsq; ad illum in quo natus est detrahas: qñq; ad initium illa detractio perducetur. Si autē detrahantur

Plato in Timeo.

Al. Nihil diuturnū in quo est aliquid extremum.

K

hantur retrorsus in spatio, quod à nullo cepit exordio: non dico sigillatim minuta momenta vel horarum, aut dierum, aut mensium, aut annorum etiã quantitates: sed tam magna spatia, quanta illa summa comprehendit annorum, quę iam dici à quibuslibet cõputatoribus non potest: quę tamen momentorum minutatim detractiõne consumitur: & detrahantur hęc tanta spatia, non semel atque iterum sæpiusq; sed semper: quid sit, quid agitur, quando nunquã ad initium, quod omnino nullũ est, peruenitur? Quapropter quod nos modo querimus post quinque milia, & quod amplius excurrit annorum, possent & posteri etiam post annorum, sexcenties milies eadem curiositate requirere, si in tantũ hæc mortalitas hominum exoriendo, & occumbendo, & imperita perseueraret infirmitas. Potuerunt, & qui fuerunt ante nos ipsius recẽtib; hominis creati temporibus, istam mouere quęstionem. Ipse denique primus homo, vel postridie, vel eodẽ die postea quam factus est, potuit inquirere, cur non ante sit factus. Et quãdoq; antea factus esset, non vires tunc alias, & alias nunc vel etiam postea ista de initio rerum temporalium controuersia reperiret.

M De reuolutione seculorum, quibus certe fine conclusis vniuersa semper in eundem ordinẽ, eandemq; spectẽreditura, quidã philosophi crediderunt. Cap. XIIII.

Hanc autem se philosophi mundi huius non aliter putauerunt posse vel debere dissoluere, nisi vt circumitus temporũ inducerent, quibus eadem semper fuisse renouata, atq; repetita in rerũ natura: atq; ita deinceps fore sine cessatione asseuerarent volumina viuentium, prætereuntiumq; seculorũ: siue in mundo permanẽte isti circumitus fierent: siue certis interuallis oriens & occidẽs mundus eadẽ semper quasi noua, ea quę trãfacta & quę vëtura sunt exhiberet. A quo ludibrio prorsus immortalẽ animã, etiam cũ sapiẽntiam perceperit liberare non possunt, euntẽ sine cessatione ad falsam beatitudinẽ, ad veram miseriam sine cessatione redeuntẽ: Quomodo. n. vera beatitudo est de cuius nõquã eternitate confiditur, dum anima venturam miseriam, aut impertissimẽ in

veritate nescit, aut infelici sime in beatitudine ptimefcit? At si ad miseriam nunquã vltorius reditura ex his ad beatitudinẽ pergit: fit ergo aliqd noui in tpe, quod finẽ non habet temporis. Cur non ergo & mundus? Cur nõ & hõ factus in mundo? Vt illi, nescio qui, falsi circumitus à falsis sapientibus fallacibusq; comperti in doctrina sana tramite recti itineris euitentur. Nã quidã & illud quod legitur in libro Salomonis, qui vocatur Ecclesiastes: Quid est, quod fuit? Ipsum quod erit. Et quid est, quod factũ est? Ipsum quod fiet, & non est oẽ recẽs sub Sole, nec quiquã loquitur, & dicit: ecce hoc nouũ est: iam fuit in seculis quę fuerunt ante nos, Propter hos circumitus in eadẽ redeuntẽ, & in eadẽ cũcta reuocantẽ, dicitũ intelligi volunt, quod ille, aut de his rebus dixit, de quibus superius loquebã: hoc est, de generationibus alijs euntibus, alijs venientibus: de solis anfractibus, de torrentiũ lapsibus: aut certe de omniũ rerũ generibus, quę oriuntur, atq; occidũt. Fuerunt. n. homines ante nos, sunt & nobiscũ, & erũt post nos ita quoq; animãtia, vel arbusta. Monstra quoq; ipsa, quę inuisitata nascũtur, quanuis inter se diueria sint, & quędã eorũ semel facta narrentur, tamen secundũ id quod generaliter miracula & monstra sunt, & vtiq; fuerunt, & erũt: nec recens & nouũ est, vt monstrum sub Sole nascatur. Quantis hęc verba quidẽ sic intellexerint, tanquã in prædestinatione Dei iã facta fuisse omnia, sapiens ille voluisset intelligi, & ideo nihil recens esse sub Sole. Absit autem à recta fide, vt his Salomonis verbis illos circumitus significatos esse credamus, quibus illi putant, sic eadem temporum temporaliumq; rerum volumina repeti: vt, verbi gratia, sicut in isto seculo Plato philosophus in vrbẽ Atheniẽsi, in ea schola quę Academia dicta est, discipulos docuit, ita p innumerabilia retro secula multũ prolixis quidẽ interuallis, sed tñ certis, & idẽ Plato, & eadẽ ciuitas, eadẽq; schola, ijdemq; discipuli repetiti, & p innumerabilia deidẽ secula repetẽdi sint. Absit, inquam, vt nos ista credamus. Semel enim Christus mortuus est p peccatis nostris: resurgens autem à mortuis iam non moritur, & mors ei vltra non dominabitur, & nos post resurrectionem semper cũ domino erimus, cui mō dicimus, quod sacer admonet Psalmus: Tu dñe seruabis nos, & Psal. 11.

Aug. Tomus Quintus. O 3 cu-

Plato in Timæo.

All. N. hil diu. tũrnũ in quo est aliquis tremum.

A

Eccle. 1.

B

Rom. 6.

1. Th. 4.

Psal. 11.

custodies nos à generatione hac in aeternū. Satis autem istis existimo convenire quod sequitur: In circumitu impij ambulant, non quia per circulos quos opinantur eorum vita est recursura, sed quia modo talis est erroris eorum via, id est, falsa doctrina.

De temporali conditione generis humani, quam Dens nec nouo cōsilio cōstituerit, nec mutabili voluntate. Cap. XIII.

Quid autem mirū est, si in his circumitibus errantes, nec aditum, nec exitum inueniunt, quia genus humanū atq; ista mortalitas, nec quo initio cōp̄ta sit sciunt, nec quo fine claudatur: quandoquidē altitudinē Dei penetrare non possunt, quia cū ipse sit aeternus & sine initio, ab aliquo tamen initio exorsus est temporā, & hominem quē nunquam ante fecerat, fecit in tempore, non tamen nouo & repentino, sed immutabili aeternoq; cōsilio. Quis hāc valeat altitudinem

1.1. Dens aeternus.

Psal. 11.

E inuestigabile inuestigare, & inscrutabile per scrutari, secundū quam Deus hominem temporalem, ante quem nemo vnquam hominum fuit, non mutabili voluntate in tempore condidit, & genus humanum ex vno multiplicauit? Quandoquidē Psalmus ipse cum prēmisset, atq; dixisset. Tu domine seruabis nos, & custodies nos à generatione hac in aeternū: ac deinde repercuisset eos, in quorū stulta impiāq; doctrina nulla liberationis & beatitudinis animē seruatur eternitas, continuo subiiciens: In circumitu, inquit, impij ambulant. Tanquam ei diceret. Quid ergo tu credis, sentis, intelligis? Nunquidnam existimandū est subito Deo placuisse hominē facere, quē nunquam antea infima retro eternitate fecisset, cui nihil noui accidere potest in quo mutabile aliquid non est? Et ne nos audientes aliqua forte turbaret ambiguitas, continuo respōdit ad isum Deū loquens: Secundū altitudinem tuam multiplicasti filios hominum. Sentiāt, inquit, homines quid putant, & quod eis placet opinentur, & disputent, secundū, altitudinē tuā quā nullus pōt nosse hominū, multiplicasti filios hominū.

Ibidem.

F Valde quippe altū est scrutari & semper Deū fuisse, & hominē, quem nunquam ante fecerat, ex aliquo tempore primū facere voluisse, nec consilium voluntatemque mutasse.

An ut Deus semper, etiā dominus fuisse semper intelligatur, credendum sit creaturam quoq; nunquā defuisse, cui dominaretur, & quō dicatur semper creatum, quod dici non potest coeternum. Cap. XV.

E Go quidem sicut dominum Deū, aliqñ dominum non fuisse dicere nō audeo, ita hominem nunquā antea fuisse, & ex quodam tempore primum hominem creatū esse dubitare non debeo. Sed cum cogito, cuius rei dominus semper fuerit, si semper creatura nō fuit, affirmare aliquid pertimesco: quā & me ipsum intueor, & scriptū esse recolo:

Quis hominum potest scire consilium Dei? aut quis poterit cogitare, quid velit dñs? Cogitationes enim mortalium timide, & incertę adinūctōnes nostrę. Corruptibile. n. corpus aggrauat animā, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Ex his igitur, quę in hac terrena in habitatione multa cogito, deprimunt me: ideo utiq; multa, quia vnū quod ex illis vel præter illa, quod forte non cogito, verū est inuenire non possum. Si dixerō, semper fuisse creaturam, cuius dominus esset, qui dominus semper est, nec dominus vnquā non fuit, sed nunc illa, nunc aliam per alia atq; alia temporū spatia, ne aliquam creatori coeternam esse dicamus, quod fides, ratioq; sana condemnat: cauendū est, ne sit absurdū, & à luce veritatis alienum, mortalem quidem per vices temporum semper fuisse creaturam decedentē aliā, aliam succedentem: immortalem vero non esse cepisse, nisi cum ad nostrū seculum vētum est, quando & angeli creati sunt, si eos recte lux illa primum facta significat, aut illud potius cęlū, de quo dictū est: In principio, fecit Deus cęlū & terrā; cū tñ non fuerint, antequā fierent: ne immortales si semper fuisse dicuntur, Deo coeterni esse credantur. Si aut dixerō, non in tempore creatos esse angelos, sed ante omnia tempora & ipsos fuisse, quorū Deus dñs esset, qui nunquā, nisi dñs fuit: queritur à me etiam, si ante omnia tempora facti sunt: vtrum semper potuerint esse, qui facti sunt. His respondendū forte videatur, quō modo nō semper, cū illud quod est omni tempore non inconuenienter semper esse dicatur. Usque adeo autem isti omni tempore fuerunt, vt etiam ante omnia tempora

Sap. 9.

Gen. 1.

H

pora

pora facti sint, si tñ à coelo cepta sunt tempora, & illi iam erant ante coelum. At si tps, non à coelo, verum ante coelum fuit, nō qui dem in horis, & diebus, & mēfibz, & annis: nam istæ dimensiones temporalium spatio rum, quæ vſitate ac proprie dicuntur tempo ra, manifestum est, q̄ à motu syderum cepe rint: vnde & Deus cum hæc infitueret, dixit: Et sint in signa & in tēpora, & in dies, & in annos: sed in aliquo mutabili motu, cuius aliud anterius præterierit aliud posterius suc cesserit, eo q̄ simul esse non possunt. Si ergo ante coelum in angelicis motibz tale aliquid fuit, & ideo tempus iam fuit, atq; angeli, ex quo facti sunt temporaliter mouebantur, et sic omni tempore fuerunt, qñ quidem cum il lis facta sunt tempora. Quis autem dicat, non semper fuit, q̄ omni tempore fuit? Sed si hoc respondero, dicetur mihi: Quomodo ergo nō sunt coætérni creatori, si semper ille, sem per illi fuerunt? Quomodo etiam creati dici cendi sunt, si semper fuisse intelliguntur? Ad hoc quid respondebitur? An dicendum est, & semper illos fuisse, quoniam omni tempo re fuerunt, qui cum tempore facti sunt: aut cum quibus facta sunt tempora, & tñ crea tos? Neque. n. & ipsa tempora creata esse ne gamus, quamuis omni tempore tēpus fuisse nemo ambigat. Nam si non omni tempore fuit tempus, erat ergo tempus, qñ nullum e rat tempus. Quis hoc stultissimus dixerit? Pos sumus enim recte dicere: erat tempus, quādo non erat Roma: erat tempus, quando non erat Hierusalem, erat tempus, qñ non erat Abraham: erat tempus, qñ non erat homo: & si quid huiusmodi. Postremo si non cum initio temporis, sed post aliquod tempus fa ctus est mundus, possumus dicere, erat temp us, quando non erat mundus. At vero erat tempus, qñ nullum erat tempus, tam incōuen ienter dicimus, ac si quisquā dicat: erat ho mo quando nullus erat homo: aut erat iste mundus, qñ non erat iste mundus. Si enim de alio atque alio intelligatur, potest dici ali quo modo: hoc est, erat alius homo qñ non erat iste homo. Sic ergo erat aliud tēpus qñ non erat hoc tempus, recte possumus dice re. At vero erat tempus qñ nullum erat tem pus, quis vel insipientissimus dixerit? Sicut ergo dicimus creatum tempus, cū ideo sem per fuisse dicatur, quia omni tempore tem

pūs fuit: ita non est consequens, vt si semper fuerunt angeli, ideo non sint creati, vt pro pterea semper fuisse dicantur, quia omni tē pore fuerunt: & propterea omni tēpore fue runt, quia nullo modo sine his ipsa tempora esse potuerunt. Vbi. n. nulla creatura est, cu ius mutabilibz motibus tempora peragantur, tempora omnino esse non possunt. Ac per hoc & si semper fuerunt, creati sunt: nec si se per fuerunt, ideo creatori coætérni sunt. Ille enim semper fuit æternitate immutabili, isti autem facti sunt. Sed ideo semper fuisse dicū tur, quia omni tempore fuerunt, sine quibus tempora nullo modo esse potuerunt. Tēpus autem qm̄ mutabilitate transcurrit, æternitati immutabili nō potest esse coætérnum. Ac per hoc etiam si immortalitas angelorū non transit in tempore, nec præterita est quasi iā non sit, nec futura quasi nondum sit, tñ eorū motus quibus tempora peraguntur ex futu ro in præteritum transeunt, & ideo creato ri, in cuius motu dicendum non est vel fuisse quod iam non sit, vel futurum esse, quod nō dum sit, coætérni esse non possunt. Quapro pter si Deus semper dñs fuit, semper habuit creaturam suō dominatui seruientem, verū tamen non de ipso genitam, sed ab ipso de nihilo factam, nec ei coætérnam. Erat quip pe ante illam, quamuis nullo tempore sine il la, non eam spatio transcurrente, sed manente perpetuitate præcedens. Sed hoc si respon dero eis, qui requirunt quomodo creator sē per fuit dñs, si creatura seruiens non semper fuit, aut quomodo creatura creata est, & nō potius creatori coætérna est si semper fuit, vereor ne facilius iudicem affirmare q̄ ne scio, quam docere quod scio. Redeo igitur ad id, quod creator noster scire nos voluit: illa vero quæ vel sapientioribus in hac vita scire permisit, vel omnino perfectis in alia vita sciēda seruauit, vltra vires meas esse pro fiteor. Sed ideo putavi sine affirmatione tra ctanda, vt qui hæc legunt videant à quibus quaestionum periculis debeant temperare, nec ad omnia se idoneos arbitretur, potius que intelligant, quā sit Apostolo obtempe randum præcipienti salubriter, vbi ait: Dico autem per gratiam quæ data est mihi omni bus qui sunt in vobis, non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad temperantiam, sicut vnicuique Deus paritū est mensuram

Gen. I.

I

11. 22.

Gene. I.

K

11. 22. 1

L

M

Rom. 12.

fidei. Si. n. pro viribus suis alatur infans, fiet
ut crescendo plus capiat, si aut vires suæ ca-
pacitatis excedat, deficiet antequam crescat.

Quomodo intelligendum sit, promissa ho-
mini a Deo vita æterna ante tempora
æterna. Cap. XVI.

Quæ secula præterierint ante quam ge-
nus institueretur humanum, me fateor
ignorare, non tñ dubito nihil omnino crea-
tura creatori esse coæternum. Dicit etiã Apo-
stolus tempora æterna, nec ea futura, sed q̄
magis est mirandum præterita. Sic enim ait:
In ipem vitæ æternæ, quam promisit non mē
dax Deus ante tempora æterna, manifestavit
autem temporibus suis verbum suum. Ecce
dicit retro quod fuerint tempora æterna, quæ
tamen nõ fuerunt Deo coæterna. Si quidem
ille ante tempora æterna non solum erat, ve-
rum etiam promisit vitam æternã, quam ma-
nifestavit temporibus suis, idest, congruis,
quid aliud quam verbum suum? Hoc est. n.
C vita æterna. Quomodo autem promisit, cum
hominibus utique promiserit, qui nondum
erant ante tempora æterna: nisi quia in ipso
æternitate, atque in ipso eius verbo eidẽ co-
æterno, iam prædestinatione fixũ erat, quod
fuo tempore futurum erat.

Quid de immutabili consilio, aut voluntate,
fides sana defendat cõtra ratiocinationes
eorum, qui opera Dei ex æternitate repe-
tita per eosdem, semper volunt seculorũ
redire circumitus. Cap. XVII.

Illud quoque non dubito, antequam pri-
mus homo creatus esset, nunquam quen-
quam hominem fuisse: nec eundem ipsum,
nescio quibus circumitibus, nescio quoties
reuolutum: nec alium aliquem natura simi-
lem. Neq; ab hac fide me philosophorum ar-
gumenta deterrent, quorum acutissimum il-
lud putatur, quod dicunt, nulla infinita vlla
scientia posse cõprehendi. Ac per hoc Deus,
inquiunt, rerum quas fecit, omnium finita-
rum, omnes finitas apud se rationes habet. bo-
nitas autem eius nunquam vacua fuisse cre-
denda est, ne sit temporalis eius operatio, cu-
ius retro fuerit æterna cessatio, quasi pœni-
tuerit eum prioris sine initio vacationis: ac

Al. l. Ar-
gumenta
quib. crea-
tio natu-
rarum in
tempore ep
pugnatur

propterea sit operis aggressus initium. Et id-
eo necesse est, inquit, eadem semper repe-
ti, eademq; semper repetenda transcurrere:
vel manẽto mundo mutabiliter, qui licet nõ-
quam nõ fuerit, & sine initio temporis tñ fa-
ctus est: vel eius quoq; ortu & occasu, sem-
per illis circumitibus repetito, semperq; re-
petendo, ne videlicet, si aliqñ primum Dei
opera coepta dicuntur, priorem suã sine ini-
tuo vacationem tanquam inertem, ac desidio-
sam, & ideo sibi displicentem damnasse quo-
dammodo, atq; ob hoc mutasse credatur. Si
autem semper quidẽ temporalia, sed alia at-
que alia perhibetur operatus: ac sic aliqñ et̄
ad hominem faciendum, quem nunquam an-
tea fecerat, peruenisse, non scientia, qua pu-
tant non posse quæcunq; infinita comprehẽ-
di, sed quasi ad horam, sicut veniebat in men-
tem, fortuita quadam inconstantia videatur
fecisse, quæ fecit. Porro si illi circumitus ad-
mittantur, inquit, quibus vel manente mũ-
do vel ipso quoq; reuolubiles ortus suos &
occafus eidẽ circumitibus inference, eadẽ
temporalia repetuntur, nec ignaum otium
præsertim tam longe sine initio diuturnita-
tis Deo tribuitur, nec improvida temeritas
operum suorum. Quoniam si non eadem re-
petantur, non possunt infinita diuersitate va-
riata vlla eius scientia vel præscientia com-
prehendi. Has argumentationes quib. impij
nostram simplicem pietatem, vt cum illis in
circumitu ambulemus, de via recta conatur
auertere, si ratio refutare non posset, fides ir-
ridere deberet. Huc accedit q̄ in adiutorio
domini Dei nostri hos volubiles circulos,
quos opinio confingit, ratio manifesta con-
fringit. Hinc enim maxime isti errant, vt in
circumitu falso ambulare, quam verõ & re-
cto itinere malint, q̄ mentem diuinam omni-
no immutabilem cuiuslibet infinitatis capa-
cem & innumera omnia sine cogitationis al-
ternatione numerantem, de sua humana mu-
tabili angustaque metiuntur. Et fit illis q̄ ait
Apostolus: Comparantes enim semetipfos
sibi metipsis, semetipfos non intelligunt. Nã
quia illis quicquid noui faciendum venit in
mentẽ, nouo consilio faciũt, mutabiles quip-
pe mentes gerunt, profecto non Deum, quẽ
cogitare nõ possunt, sed semetipfos pro illo
cogitantes, non illum sed se ipsos, nec illi, sed
sibi comparant. Nobis autem fas non est cre-
dere

Psal. 11.

I. co. 10

Al.
mer
finit

dere aliter Deum affici, cum vacat, aliter cū operatur, quia nec affici dicēdus est, tanquā in eius natura fiat aliquid q̄ non ante fuerit.

*Al. l. In
dei vaca
tione ab
opere, nō
est cogi
tanda de
ficia.*

Patitur quippe qui afficitur, & mutabile est omne, q̄ aliquid patitur. Non itaque in eius vacatione cogitur ignauia, desidia, inertia: sicut nec in eius opere labor, conatus, industria. Nouit quiescens agere, & agens quiescere. Potest ad opus nouum, nō nouum, sed sempiternum adhibere consilium, nec poenitendo, quia prius cessauerat, cępit facere, **H** quod non fecerat. Sed & si prius cessauit, & posterius operatus est, q̄ nescio quemadmodum ab homine possit intelligi, hoc procul dubio q̄ dicitur prius & posterius, in rebus prius non existentibus, & posterius existentibus fuit. In illo autem non alteram præcedentem altera subsequens mutauit aut abstulit voluntatem, sed vna eademq; sempiterna & immutabili voluntate res, quas condidit, vt & prius non essent, egit, quandiu non fuerunt, & vt posterius essent, quando esse cęperunt: hinc eis, qui talia videre possunt mirabiliter fortassis ostendens, quam nō eis indiguerit, sed eas gratuita bonitate condiderit, cum sine illis ex æternitate initio carente in non minore beatitudine permanfit.

Contra eos qui dicunt ea, quæ infinita sunt nec Dei posse scientia comprehendere.

Cap. XVIII.

Illud aut aliud q̄ dicunt, nec Dei scientia quæ infinita sunt posse comprehendere, restat eis vt dicere audeant, atq; huic se voraginis profundæ impietatis immergant, q̄ non omnes numeros Deus nouerit. Eos quippe infinitos esse certissimum est, qm̄ in quocunq; numero finem faciendū putaueris, idem ipse non dico vno addito augeri, sed quamlibet sit magnus, & quamlibet ingentem multitudinem cōtineas, in ipsa ratione atq; scientia numerorum, non solum duplicari, verū etiam multiplicari potest. Ita vero suis quisque numerus proprietatibus terminatur, vt nullus eorū par esse cuiquā alteri possit. Ergo & dispares inter se, atq; diuersi sunt, & singuli quique finiti sunt, & omnes infiniti sunt. Ita nec numeros propter infinitatē nescit omnipotens Deus, & vique ad quandam summā numerorū scientia Dei peruenit, ceteros igno-

*Al. l. Nu
meri in
finitis.*

rat: Quis hoc etiam vel dementissimus dixerit? Nec audebunt isti contendere, & numeros eos dicere ad Dei scientiam non pertinere: apud quos Plato Deū magna autoritate cōmendat, mundū numeris fabricantem: & apud nos Deo dictum legitur. Omnia in mēsurā, & numero, & pondere disposuisti. De quo dicit Propheta: Qui profert numero seculum. Et saluator in euangelio: Capilli, inquit, vestri omnes numerati sunt. Absit itaque, vt dubitemus, q̄ ei notus non sit omnis numerus, cuius intelligentiæ, sicut in Psalmo canitur, non est numerus. In finitas itaque numeri, quamuis infinitorum numerorum nullus sit numerus: non est tamen incomprehensibilis ei, cuius intelligentiæ non est numerus.

Quapropter, si quicquid scientia comprehenditur, scientis comprehensione finitur: profecto & omnis infinitas quodā ineffabili modo Deo finita est, quia scientiæ ipsius incomprehensibilis non est. Quare si infinitas numerorum scientiæ Dei, qua comprehenditur, esse non potest infinita, qui tandem nos sumus homunculi, qui eius scientiæ limitem fingere præsumamus: dicentes, quod nisi eisdē circumitibus temporum, eadem temporalia

repetantur, non potest Deus cūcta quæ fecit, vel præscire vt faciat, vel scire cum fecerit: cuius sapientia simpliciter multiplex, & vni-formiter multiformis, tam incomprehensibili cōprehensione omnia incōprehensibilia cōprehendit, vt quæcunq; noua & dissimilia consequantur præcedentibus, si semper facere vellet, inordinata & improuisa habere non posset: nec ea præuideret ex proximo tempore, sed æterna præscientia contineret.

De seculis seculorum. Cap. XIX.

Quod vt ita faciat, & continuata sibi cōnexionē copulētur, quæ appellantur secula seculorum: alia tñ, atq; alia, ordinata dissimilitudine procurrentia, eis duntaxat, qui ex miseria liberantur, in sua beata immortalitate sine fine manentibus, an ita dicantur secula seculorum, vt intelligantur secula in sapientia Dei inconcussa stabilitate manentia, istorum quæ cū tempore transeunt tanquam efficiencia seculorū, definire non audeo. Fortassis enim possit dici seculum, quæ sunt secula, vt nihil aliud perhibeatur seculū seculi, quam

*Luc. 12.
P. 146.*

*al. l. Quic
quid scientiæ
cōprehenditur,
scientiæ cōprehensio
ne finitur*

*Al. l. con
sequencia*

M

Psal. 11.

G

I. Co. 10

Gen. 1.

Pf. 148.

quàm secula feculorum: sicut nihil aliud dicitur, coelum coeli, quàm coeli celorum. Nam et lum Deus vocavit firmamentum super quod sunt aquae: & tñ in Psalmo: Et aquae, inquit, quae super coelos sunt laudent nomen dñi. Quid ergo istorum duum sit an praeter hæc duo aliquid aliud de seculis feculorum possit intelligi, profundissima quaestio est. Neque hoc quod nunc agimus impedit, si indiscussa interim differatur, siue aliquid in ea diffinire valeamus, siue nos faciat cautiore diligenter ipsa tractatio, ne tanta obscuritate reru, affirmare aliquid temere audeamus. Nunc contra opinionem disputamus, quia illi circumitus asseruntur, quibus semper eadem per intervalla temporum necesse esse repeti existimantur. Quaelibet autem illarum sententiarum de seculis feculorum vera sit, ad hos circumitus nihil pertinet: quoniam siue secula feculorum sint, non eadem repetita, sed alterum ex altero conexione ordinatissima procurrentia, liberatorum beatitudine sine villo recursum miseriarum certissima permanente: siue secula feculorum aeterna sint temporalium, tanquam distantia subditorum circumitus illi eadem reuoluentes locum non habent, quos maxime refellit aeterna vita sanctorum.

De impietate eorum qui asserunt animas summam veramque beatitudinis participes, iterum atque iterum per circumitus temporum ad easdem miserias laboresque redituras. Cap. X X.

Quorum enim aures piorum ferat: post emensam tot tantisque calamitatibus vitam, si tñ vita ista dicenda est, quae potius mors est, ita grauis ut mors quae ab hac liberat, mortis huius amore timeatur, post tam magna mala, tamque multa & horrenda tandem aliquando per veram religionem atque sapientiam expiata atque finita ita peruenire ad conspectum Dei, atque ita fieri beatum contemplatione incorporeae lucis per participationem incommutabilis immortalitatis eius, cuius adipiscendae amore flagramus, ut eam quaeque necesse sit deserere, & eos qui deserunt ab illa aeternitate, veritate, felicitate deiectos, tartareae mortalitatis, turpi stultitiae, miseris execrabilibus implicari: vbi Deus amittatur: vbi odio veritas habeatur: vbi per immundas nequitias beati-

tudo queratur: & hoc idem atque idem sine villo sine priorum & posteriorum certis intervallis & dimensionibus feculorum factum esse & futurum: & hoc propterea, ut possint Deo circumitibus definitis, euntibus semper atque redeuntibus, per nostras falsas beatitudines & veras miserias alternatim quidem, sed reuolutione incessabili sempiterna nota esse opera sua, quam neque a faciendo quiescere: neque sciendo possit ea quae infinita sunt indagare. Quis hæc audiat? Quis credat? Quis ferat? Quae si vera essent, non solum tacerentur prudentius, D verum etiam ut quomodo valeo dicam quod volo, doctius nesciretur. Nam si hæc illic in memoria non habebimus, & ideo beati erimus, cur hic per eorum scientiam grauatur amplius nostra miseria? Si autem ibi ea necessario scituri sumus, hic saltem nesciamus, ut hic felicior sit expectatio, quam illic adeptio summi boni, quae hic aeterna vita consequenda expectatur, ibi autem beata, sed non aeterna quaeque amittenda cognoscitur. Si autem dicunt neminem posse ad illam beatitudinem peruenire, nisi hos circumitus, vbi beatitudo & miseria vicissim alternant, in huius vitae eruditione cognouerit, quomodo ergo fatetur, quanto plus quisque amauerit Deum, tanto eum facilius ad beatitudinem peruenturum qui ea docent, quibus amor ipse torpescat? Nã quis non remissius & tepidius amet eum, quem se cogitat necessario deserturum, & contra eius veritatem sapientiamque sensurum, & hoc cum ad eius plenam pro sua capacitate noticiam, beatitudinis perfectione peruenit quoniam nec hominem amicum possit quisque amare fideliter cui se futurum nouerit inimicum? Sed absit ut vera sint, quae nobis minantur, verum miseriam nunquam finiendam, sed interpositionibus falsae beatitudinis saepe ac sine fine rumpendam. Quid enim illa beatitudine falsius atque fallacius, vbi nos futuros miseros, aut in tanta veritatis luce nesciamos, aut in summa felicitatis arce timeamus? Si enim futuram ibi calamitatem ignoraturi sumus, peritior est hic nostra miseria, vbi futuram beatitudinem nouimus. Si autem nos illic clades imminens non latebit, beatus tempora transigit anima misera, quibus transactis ad beatitudinem subleuetur, quae beata quibus transactis in miseriam reuoluatur. Atque ita spes nostrae infelicitatis est felix & felicitas infelix.

felix. Vnde fit, vt quia hic mala presentia patimur, ibi metuimus imminencia, verius semper miseri, q̄ beati aliquando esse possimus. Sed quoniā hęc falsa sunt clamante pietate, conuincente veritate. Illa. n. nobis veraciter promittitur vera felicitas, cuius erit semper retinēda, & nulla infelicitate rūpenda certa securitas, viā reā sequentes, quę nobis est Christus, eo duce ac saluatore a vano & inepto impiorū circumitu iter fidei mētemq; auertamus. Si. n. de istis circumitibus, & sine cessatione alternationibus itionibus & redictionibus. animarū, Porphyrius Platonius suorum opinionē sequi noluit, siue ipsius vel vanitate p̄motus, siue iā t̄p̄a Christiana reueritus. Et q̄ in libro decimo cōm memorauī, dicere maluit, animā p̄pter cognoscēda mala traditā mundo, vt ab eis liberata atq; purgata, cū ad patrē redierit, nihil vltius tale patiatur, quanto magis nos istam inimicā Christianę fidei falsitatē detestari ac deuitate debemus? His autē circumitibus euacuatīs atq; frustratis, nulla necessitas nos cōpelleret: ideo putare nō habere initiū teporis, ex quo esse cęperit genus humanum, quia nescio per quot circumitus nihil sit in rebus noui, quod non & antea certis interuallis temporū fuerit, & postea sit futurū. Si. n. liberatur anima nō reditura ad miseria, sicut nunquā antea liberata est, sit in illa aliquid, quod antea nunquam factū est, & hoc quidem valde magnū. i. quā nūquā desinat æterna felicitas. Si autē in natura immortalī sit tanta nouitas futura, nullo repetita, nullo repetēda circumitu, cur in rebus mortalibus fieri non posse cōtenditur?

G Si dicunt non fieri in anima beatitudinis nouitatem, quoniā ad eā reuertitur, in qua semper fuit, ipsa certa liberatio nō fit, cū de miseria liberatur, in qua nūquā fuit, & ipsa miseria nouitas in ea facta est, quę nunquā fuit. Hęc autē nouitas si non in rerū, quę diuina prouidētia gubernātur ordine venit, sed casu potius euenit, vbi sunt illi determinati, dimēsiq; circumitus, in quibus nulla noua sunt, sed repetuntur eadē quę fuerunt? Si autem & hęc nouitas ab ordinatione diuinę prouidentię non excluditur, siue elata sit animā, siue lapsa sit, possunt fieri noua, quę neq; antea facta sint, nec tamen a rerū ordine aliena sint. Et si potuit anima facere per imprudentiam sibi nouam miseriam, quę nō esset iu-

prouisa diuinę prouidentię, vt hanc quoq; in rerū ordinē includeret, & ab hac eā non improuide liberaret, quā tādē temeritate humanę vanitatis audemus negare diuinitatem facere posse res non sibi sed mundo nouas, quās neq; antea fecerit, nec vnquā habuerit improuifas? Si autē dicūt: liberat quidē animas ad miseriam non reuerturas, sed cū hoc fit in rebus nihil noui fieri, quoniā semper alia atq; alia liberata sunt, & liberantur, & liberabuntur. Hoc certe concedatur, si ita est est nouas animas fieri, quibus fit & noua miseria, & noua liberatio. Nam si antiquas eas dicunt esse, & retrorsum sempiternas: ex quibus quotidie noui fiant homines, de quorū corporibus si sapienter vixerint, ita liberentur, vt nunquā ad miseria reuoluantur, consequenter dicturi sunt infinitas: Quantuslibet nanq; finitus numerus fuisset animarum, infinitis retro seculis sufficere non valeret, vt ex illo semper fierēt homines, quorum essent animę ab ista semper mortalitate liberatę, nūquā ad eam deinceps rediturę? Nec vltimo modo explicabūt quō in rebus quas Deo notas esse, eo q̄ sint infinite, non volunt, infinitus sit numerus animarum. Quapropter quoniā circumitus illi iam explorati sunt, quibus ad easdem miseria necessario putabat anima reditura, quid restat cōuenientius pietati, q̄ credere non esse impossibile Deo, & ea quę nunquā fecerit noua facere, & ineffabilę pręscientia voluntatem mutabile non habere? Porro autem vtrum animarum liberatarum, nec vltius ad miseria reditarū numerus possit semper augeri, ipsi viderint, qui de rerū infinitate cohibenda, tam subtiliter disputant: nos vero ratiocinationē nostrā ex utroq; latere terminamus. Si. n. potest, quid causa est, vt negetur creati potuisse, q̄ nunquā antea creatū esset? Si liberarū animarum numerus, qui nunquam antea fuit, non solū factus est semel, sed nunquā fieri desinet? Si autē oportet vt certus sit liberatarū aliquis numerus animarū, quę ad miseria nunquam redeant, neq; iste numerus vltius augeatur, etiam ipse sine dubio quicunq; erit, ante vtiq; nunquā fuit. Qui profecto crescere, & ad suę quantitatis terminum peruenire, sine aliquo non posset initio. Quod initium quoniā antea nunquam fuit, hoc ergo vt esset, creatus est homo, ante quem nullus fuit.

al. Vere
felicitas.

E

G

H

I

De conditione vnus primi hominis atque
M in eo generis humani. Cap. XXI.

HAc igitur quaestione difficillima, propter eternitatem Dei noua creantis sine nouitate aliqua voluntatis, quantum potuimus explicata est arduum videre multo fuisse melius quod factum est, ut ex vno homine, quem primum condidit, multiplicaret genus humanum, quam si inchoasset à pluribus. Nam cum animantes alias solitarias, & quodammodo solinagas, id est, quæ solitudinem magis appetat, sicuti sunt aquilæ, milui, leones, lupi, & quæcunq; alia ita sunt, alias vero gregales instituerit, quæ congregatæ atq; in gregibus malint viuere, ut sunt columbi, sturni, cerui, damulæ, & cætera huiusmodi, utrunq; tamè genus non ex singulis propagauit, sed plura simul iussit existere. Hominem vero cuius naturam quodammodo mediam inter angelos bestiasq; condebat, ut si creatori suo tantam vero domino subditus præceptum eius pia obedientia custodiret, in consortium traheret angelicum sine morte mediâ, beatam immortalitatem sine vlllo termino consecuturus: si autem dominum Deum suum libera voluntate superbe atq; inobedienter vsus offenderet, morti addictus bestialiter viueret, libidinis feruus, æternoq; post mortem supplicio destinatus. Vnum ac singulum creauit, non utiq; solum sine humana societate deserendum, sed ut eodem modo vehementius ei commendaret ipsius societatis vnitas vinculumq; concordiam, si non tantum inter se naturæ similitudine, verum etiâ cognationis affectu homines necerentur, quoniam nec ipsam quidem feminam copulandam viro sicut ipsum creare illi placuit, sed ex ipso, ut oem ex hoie vno diffunderet genus humanum.

Quod præciserit Deus hominem quem primum condidit peccaturum, simulq; præuiderit quantum piorum populum ex eius genere in angelicum consortiū sua esset gratia translaturus. Cap. XXII.

Nec ignorabat Deus hominem peccaturum, & morti iam obnoxium morturos propagaturum, eoq; progressuros peccandi immanitate mortales, ut tutius atque capacius inter se rationalis voluntatis expertes bestiarum sui generis viuerent, quarum ex a-

quis & terris plurimum pullulauit exordium quam homines, quorum genus ex vno est ad commendandam concordiam propagatum. Neque enim vnquam inter se leones, aut inter se dracones, qualia homines bella inter se gesserunt. Sed prouidebat etiam Deus gratia sua populum piorum in adoptionem vocandum, remisissisque peccatis iustificatum spiritu sancto sanctis angelis in æterna pace lociandum, nouissima inimica morte destructa cui populo esset huius rei consideratio profutura, quod ex vno homine Deus ad commendandum hominibus quam ei grata sit etiam in pluribus vnitas, genus instituisset humanum.

De natura humanæ animæ creatæ ad imaginem Dei. Cap. XXIII.

Fecit ergo Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam. Talem quippe illi animam creauit qua per rationem atque intelligentiam omnibus esset præstantior animalibus terrestribus, & natatilibus, & volatilibus, quæ mentem huiusmodi non haberent. Et cum virum terreno formasset ex puluere, ei que animam qualem dixi, siue quam iam fecerat sufflando indidisset: siue potius sufflando fecisset, eumque flatum quem sufflando fecit: nam quid est aliud sufflare quam flatum facere, animam hominis esse voluisset, etiam coniugem illi in adiutorium generandi ex eius latere osse detracto fecit, ut Deus. Neque enim hæc carnali consuetudine cogitanda sunt, ut videre solemus opifices ex materia quacunq; terrena corporalibus membris, quod artis industria potuerunt fabricantes: manus Dei potentia Dei est, qui etiam visibilia inuisibiliter operatur. Sed hæc fabulosa potius quam vera esset arbitrantur, qui virtutem ac sapientiam Dei, quæ nouit & potest etiam sine feminibus ipsa certe facere femina, ex his vsitatis & quotidianis metiuntur operibus: ea vero quæ primitus instituta sunt, quoniam non nouerunt, infideliter cogitant: quasi non hæc ipsa quæ nouerunt de humanis conceptibus atq; partibus, si etiâ inexpertis narrarentur, incredibilia viderentur: quauis & ea ipsa plerique magis naturæ corporalibus causis, quam operibus diuinæ mentis assignent.

Al. Obedientie præstantia.

I. Co. 15.

Gene. 1.

Gene. 2.

Al. In sufflato in facie.

bet, nisi quos ipse creauerit: & si potentiam suā, ut ita dicam, fabricatoriā rebus subtrahat: ita nō erunt, sicut antequā fierent, non fuerunt. ante dico, æternitate, non tpe. Quis enim alius creator est tēporum, nisi qui fecit ea, quorum motibus currerēt tempora?

De Platonicorum opinione, qua putauerūt, angelos quidem a Deo cōditos, sed ipsos esse humorum corporum conditores. Cap. XXVI.

ITa sane Plato minores & a summo Deo factos Deos effectores esse voluit animalium ceterorum, ut immortalē partē ab ipso sument, ipsi vero mortale attexerent. Proinde animarū nostrarū eos creatores esse noluit, sed corporū. Vnde quā Porphyrius pp animarū purgationem dicit oē corpus fugiendū, simulq; cum suo Platone alijsque Platonice sentit eos, qui immoderate ac inhoneste vixerint pp luendas pœnas ad corpora redire mortalia. Plato quidem etiam bestiarum, Porphyrius tantummodo ad hominū: sequitur eos ut dicant Deos istos quos a nobis vident quasi parentes & cōditores nostros: colligunt, nihil esse aliud, q̄ fabros compedum carcerūve nostrorū, nec institutores, sed inclusores allegatorēq; nostros ergastulis erumnosis, & grauissimis vinculis. Aut ergo designāt Platonice pœnas animarum ex istis corporibus comminari: aut eos nobis Deos cōditos non prædicent, quorū in nobis operationē, ut quantum possumus, fugiamus, & euadamus, hortantur: cum tū sit vtrunque falsissimum. Nam neque ita luunt pœnas animę, cum ad istam vitam pœnalem denuo reuoluuntur, & omnium viuentium siue in coelo siue in terra, nullus est conditor nisi a quo facta sunt cœlum & terra. Nam si vlla causa est viuendi in hoc corpore, nisi propter pendenda supplicia, quomodo dicit idē Plato aliter mundum fieri nō potuisse pulcherrimū atq; optimū, nisi omnium animalium, id est, immortalium & mortalium generibus impletur? Si autē nostra institutio qua vel mortales conditi sumus, diuinum munus est, quomodo pœna est ad ista corpora, id est, ad diuina beneficia remeare? Et si Deus, quod assidue Plato commemorat, sicut vniuersi mundi, ita cunctorum animalium species æterna intelligē-

tia continebit, quomodo non ipse cūcta cōdebat? An aliquorum esse artifex nollet, quorum efficiendorū, artem ineffabilis eius, & ineffabiliter laudabilis mens haberet? Merito igitur vera est religio, quæ mundi vniuersi eū animalium quoque vniuersorū, hoc est, & animarum & corporū conditorē agnoscat & p̄dicat, In quibus terrenis præcipuus ab illo ad eius imaginem hō propter eam causam, quam dixi, & si qua forte alia maior laet, factus est vnus, sed nō relictus est solus. Nihil enim est q̄ hoc genus tam discordiosum vitio, tā sociale natura. Neque commodius cōtra vitium discordiæ vel cauendum cū nondum existeret, vel sanandum cū extitisse natura loqueretur humana, q̄ recordationem illius parentis, quem propterea Deus creare voluit vnū, de quo multitudine propagare: ut hac admonitione eēt in multis cōcors vnitās seruaretur. Quod vero femina illi ex eius latere facta est, etiam hinc satis significatum est, q̄ chara mariti & vxoris debeat esse coniunctio. Hæc opera Dei propterea sunt utiq; inusitata, quia prima. Qui autem ista nō credunt, nulla facta prodigia debent credere. Neque enim & ipsa si vilitate naturæ corriculo gignerentur, prodigia dicerentur. Quid autem sub tanta gubernatione diuinæ prouidentię, quauis eius causa lateat, frustra gignitur? Ait quidam Psalmus facer: Venite & videte opera domini, quæ posuit prodigia super terram. Cur ergo ex latere viri foemina facta sit, & hoc primum quodammodo prodigium, quid præfigurauerit, alio loco quātum me Deus adiuerit, dicam.

In primo homine exortam fuisse omnem plenitudinem generis humani, in qua prouidit Deus, quæ pars honoranda esset premio, quæ damnanda supplicio. Cap. XXVII.

Nunc quā liber iste claudendus est, in hoc primo hoīe, q̄ primitus factus est: nondum quidem secundum euidentiā, iā tū secundum Dei præscientiam exortas fuisse existimemus in genere humano societates, tanquam ciuitates duas. Ex illo enim futuri erant homines: alii malis angelis in supplicio, alii bonis in præmio sociandi, quantum occulto Dei iudicio, sed tamen iusto. Cū e nim

Psal. 24. enim scriptum sit: Vniuersę vię domini, misericordia & veritas, nec iniusta eius gratia, nec crudelis potest esse iustitia.

G D. AVRELI AVGVSTINI
Episcopi de Ciuitate Dei, ad
Marcellinum.

LIBER DECIMVSTERTIVS.

De lapsu primi hominis, per quem est
contracta mortalitas.

Cap. I.

Xpeditis de nostri seculi exortu & de initio generis humani difficillimis quęstionibus: nūc iam de lapsu primi hominis, immo primorum hominum: & de origine ac propagie mortis humane disputationem a nobis institutam rerum ordo deposcit. Non enim eo modo quo angelos condiderat Deus ita condidit & homines: vt etiam si peccassent, mori omnino nō possent: sed ita, vt perfunctos obedientię munere, sine interuentu mortis angelica immortalitas & beata eternitas sequeretur: inobedientem autem mors plecteret damnatione iustissima: quod etiam in libro superiore iam diximus.

H

De ea morte, quę animę semper vt cunq; vitę accidere potest, & ea cui corpus obnoxium est. Cap. II.

Sed de ipso genere mortis video mihi paulo diligentius differendum. Quauis. n. humana anima veraciter immortalis perhibetur, habet tamen quandā etiam ipsa mortem suam. Nam ideo dicitur immortalis, quā modo quodā quantulo cunq; non desinit viuere atq; sentire. Corpus autē ideo est mortale, quoniam a vita quam habet, deserit potest, nec per se ipsum aliquatenus viuunt. Mors igitur animę fit, cum eā deserit Deus: sicut corporis cum id deserit anima. Ergo vtriusque rei, id est, totius hominis mors est, cum anima a Deo deserta deserit corpus. Ita enim nec ex Deo viuunt ipso, nec corpus ex ipsa. Huiusmodi autem totius hominis mortem illa sequitur, quam secundam mortem diu-

norum eloquiorū appellat authoritas. Hanc saluator significauit, vbi ait: Eum timete, qui habet potestatem & corpus & animam perdere in gehennā. Quod cum non antea fiat, quā cū anima corpori sic fuerit copulata, vt nulla direptione separentur: mirum videri potest quomodo corpus ea morte dicatur occidi, quā non ab anima deseritur, sed animatum sentiensque cruciatur. Nam illa pēna vltima sempiterna, de quā suo loco diligentius differendum est, recte mors animę dicitur quia non viuunt ex Deo: mors autem corporis, quoniam modo, cum viuunt ex anima? Non enim aliter possent ipsa corporalia, quę post resurrectionem futura sunt, sentire tormenta. An quia vita qualiscunq; aliquod bonum est, dolor autem malum: ideo nec viuere corpus dicendum est, in quo anima nō viuendi causa est, sed dolendi? Viuit itaq; anima ex Deo, cū viuunt bene: non enim potest bene viuere, nisi Deo operante in se, quod bonum est. Viuit autem corpus ex anima, cum anima viuunt in corpore: seu viuunt ipsa, seu non viuunt ex Deo. Impiorū namq; in corporibus vita, non animorū sed corporū vita est: quam pōt eis animę etiam mortuę, hoc est a Deo deserte quātulacunq; propria vita ex qua etiam immortales sunt, non desiste conferre. Verum in damnatione nouissima, quauis homo sentire nō desinat, tamē quia sensus ipse nec voluptate suauis, nec quęte salubris, sed dolore pēnalis est: non immerito mors est potius appellata quā vita. Ideo autem secunda, quia post illā primā est, quā coherentium dirempcio naturarū, siue Dei & animę: siue animę & corporis. De prima igitur corporis morte dici potest, quod bonis bona sit, malis mala. Secūda vero sine dubio sicut nullorū bonorū est, ita nulli bona.

Vtrum mors, quę per peccatum primorum hominum in omnes homines pertransijt sanctis pēna peccati sit.

Cap. III.

Non autem dissimulanda nascitur quęstio, vtrum reuera mors, quę separentur anima & corpus, bonis sit bona. Quia si ita, quomodo poterit obtineri quod etiam ipsa sit pēna peccati? Hanc enim primē homines nisi peccauissent, per-

al. l. Mors ex peccato.

per-

peſi vtiq; non fuiſſent. Quo igitur pacto bona eſſe poſſet bonis, quæ accidere nõ poſſet niſi malis? Sed rurfus ſi non niſi malis poſſet accidere, nõ deberet bonis bona eſſe, ſed nulla: Cur enim eſſet vlla pœna, in quibus nõ eſſent vlla puniẽda? Quopropter fatẽdum eſt, primos quidẽ homines ita fuiſſe inſtitutos: vt ſi non peccauiffent, nullũ mortis experirentur genus: ſed eoſdẽ primos peccatores ita fuiſſe morte mulctatos, vt etiã quicquid eorũ ſtirpe eſſet exortũ, eadem pœna tenere tur obnoxiiũ. Non enim aliud ex eis, quam quod ipſi fuerant, naſceretur: pro magnitudine quippe culpæ illius naturam damnatio mutauit in peius: vt quod pœnaliter præceſſit in peccantibus hominibus primis, etiam naturaliter ſequeretur in naſcentibus ceteris. Neque enim homo ita ex homine, ſicut homo ex puluere. Puluis nanq; homini faciẽdo materies fuit, homo autẽ homini gignẽdo parens. Proinde quod eſt terra, non hoc eſt caro: quanuis ex terra facta ſit caro. Qũ eſt autẽ

Gene. 2.

A mo igitur homine per ſemina in progeniem tranſiturũ vniuerſum genus humanum fuit, quando illa coniugum copula diuinã ſententiam ſuã damnationis excepiſſet. Et quod homo factus eſt: non cũ crearetur, ſed cũ peccaret & puniretur, hoc genuit, quantum quidem attinet ad peccati & mortis originem. Non enim ad infantilem hebetudinẽ, & infirmitatẽ animi & corporis, quam videmus in paruulis peccato vel pœna ille redactus eſt, quæ Deus voluit eſſe tanquã primordia catulorũ, quorum parentes in beſtialẽ vitam mortalemq; deiecerat: ſicut ſcriptũ eſt, Homo cũ in honore eſſet, non intellexit: cõparatus eſt pecoribus nõ intelligẽtibus, & ſimilis factus eſt illis. Niſi quod infantes infirmiores etiam

Eſa. 43.

Al. l. Infantes cœterorum animãũ ſectibus in firmiores.

B ſed hæcenus in eo natura humana vitata atque mutata eſt, vt repugnantem pateretur in membris inobediẽtiã concupiſcendi: &

ob id obſtringeretur neceſſitatẽ moriendi, atq; ita id qd vitio pœnaq; factus eſt, id eſt, obnoxius peccato mortiq; generaret. A quo peccati vinculo, ſi per mediatoris Chriſti gratiã ſoluũtur infantes, hanc ſolam mortẽ perpeti poſſunt, quæ animã ſeiungit à corpore: in ſecundã vero illam ſine fine pœnalẽ liberati à peccati obligatione nõ tranſeunt.

Cur ab his, qui per gratiam regenerationis ſunt abſoluti à peccato, non auferatur mors, id eſt, pœna peccati.

Cap. IIII.

S I quem vero mouet, cur vel ipſam patiantur, ſi ipſa pœna peccati eſt, quorũ per gratiam reatus aboletur: iam iſta quæſtio in alio noſtro opere, quod inſcripſimus de baptiſmo paruulorũ, tractata ac ſoluta eſt, vbi dictũ eſt: Ad hoc relinqui animã experimentũ ſeparationis à corpore, quanuis ablato iam criminis nexu. Quoniam ſi regenerationis ſacramentũ continuo ſequeretur immortalitas corporis, ipſa fides eneruaretur, quæ tũc eſt fides, quando expectatur in ſpe, quod in re nondum videtur: Fidei autẽ robore atque certamine in maioribus duntaxat ætatibus et mortis fuerat ſuperandus timor, quod in ſanctis martyribus maxime eminuit: cuius proſecto certaminis eſſet nulla victoria, nulla gloria: quæ nec ipſum omnino poſſet eſſe certamen, ſi poſt lauacrũ regenerationis iã ſancti non poſſent mortẽ perpeti corporalẽ. Cũ paruulis autẽ baptizandis quis nõ ad Chriſti gratiã propterea potius curraret, ne à corpore ſoluereſſet? Atq; ita non inuiſibili p̄mio, p̄bareſ fides, ſed iã nec fides eſſet cõfeſſim ſui operis q̄redo & ſumẽdo mercedẽ. Nũc vero maiorẽ & mirabiliore gratia ſaluatoris in vſu iuſtitie, peccati pœna conuerſa eſt. Tũc enim dictũ eſt homini: Morieris, ſi peccaueris. Nunc dicitur martyri: Morere, nec pecces. Tunc dictũ eſt: Si mandatum transgreſſi fueritis, morte moriemini. Nunc dicitur: Si mortẽ recuſaueritis mandatum transgrediemini. Qũ tunc timendũ fuerat, vt nõ peccaretur: nũc ſuſcipiendum eſt, ne peccetur. Sic per ineffabilem Dei miſericordiam, & ipſa pœna vitiorum tranſit in arma virtutis, & ſit iuſti meritum etiam ſupplicium peccatoris. Tunc. n. mors eſt acquiſita peccando, nunc

al. l. Mori quare a baptiſmo reliqua.

I. Co. I

Rom. 7.

Gene. 2.

Rom. 6.

nunc impletur iustitia moriendo. Verū hoc in sanctis martyribus, quibus alterutrū à persecutore proponitur, vt aut deserant fidem, aut sufferant mortem. Iusti autem malū credendo perpeti, quod sunt primi iniqui non credendo perpessi. Nisi enim peccassent illi, non morerentur: peccabunt autem iusti, nisi moriantur. Mortui sunt ergo illi, quia

E peccauerunt: non peccant isti, quia moriuntur. Factum est per illorum culpam, vt veniret in pēnam: fit per istorum pēnam, ne veniatur in culpam: non quia mors bonum ali quod facta est, quę antea malum fuit, sed tā tam Deus fidei p̄stitit gratiā: vt mors, quā vitę constat esse contrariam, instrumentum fieret, per quod transfiretur in vitam.

Quod sicut iniqui male vtuntur lege, quę bona est, ita & iusti bene vtuntur morte, quę mala est.

Cap. V.

A Postolus enim cum vellet ostendere, quantum peccatum, gratia non subueniente, ad nocendum valeret, etiam ipsam legem qua prohibetur peccatum non dubitauit dicere virtutē esse peccati. Aculeus, inquit, mortis est peccatū, virtus autem peccati lex.

1. Co. 15. Verissime omnino. Auget enim prohibitio desiderium operis illiciti quando iustitia nō sic diligitur, vt peccandi cupiditas eius dilectione vincatur. Vt autem diligitur & delectet vera iustitia, nō nisi diuina subuenit gratia. Sed ne propterea lex putaretur malum, quoniam virtus est dicta peccati: ideo ipse

F alto loco versans huiusmodi quęstionē, ita inquit: Lex quidē sancta, & mandatum sanctū & iustū & bonū. Quod ergo bonum est, inquit, mihi factū est mors? Absit. Sed peccatum per bonum mihi operatum est mortē, vt fiat supra modum peccans peccatum per mandatum. Supra modum dixit: quia etiam p̄uaricatio additur, cum peccandi aucta libidine etiam lex ipsa cōtemnitur. Cur hoc commemorandum putauimus? Quia scilicet sicut lex non malum, quando auget peccatū cōcupiscentiā, ita nec mors bonum est, quando auget patientium gloriam: cum vel illa pro iniquitate deseritur, & efficit p̄uaricatores: vel ista pro veritate suscipitur, & efficit martyres. Ac per hoc lex quidem

bona est, quia prohibitio est peccati: mors autem mala, quia stipendium est peccati. Sed quemadmodum iniusti male vtuntur, non tantum malis, verum etiam bonis: ita iusti bene non tantum bonis, sed etiam malis. Hinc fit, vt & mali male lege vtuntur, quāuis sit lex bonum: & boni bene moriantur, quāuis sit mors malum.

De generalis mortis malo, quo animę & corporis societas separatur.

Cap. VI.

Q Vapropter quod attinet ad corporis mortem, id est, separationem animę à corpore, cum eam patiuntur, qui morientes appellantur, nulli bona est. Habet enim asperum sensum & contra & naturam vis ipsa, qua vtrunq; diuellitur, quod fuerat in viuentē coniunctum atq; confertum, quādiu moratur: donec omnis adimatur sensus, qui ex ipso inerat animę carnisque complexu. Quam totam molestiam nonnunquam vnus ictus corporis vel animę raptus intercipit: nec eam sentiri p̄ueniente celeritate permittit. Quicquid tamen illud est in morientibus, quod cum graui sensu adimit sensum, pie fideliterq; tolerando auget meritū patientiæ, non aufert vocabulū pēnæ: ita cū ex hominis primi perpetuata propagine proculdubio sit mors pēna nascentis: tamen si pro pietate iustitiæq; pendatur, fit gloria renascentis: & cū sit mors peccati retributio, aliquando impetrat, vt nihil retribuatur peccato.

De morte quam non regenerati pro Christi confessione suscipiunt. Cap. VIII.

N Am quicumq; etiam nō percepto regenerationis lauacro pro Christi confessione moriuntur: tantum eis valet ad dimittenda peccata, quantum si abluerentur sacro fonte baptismatis. Qui enim dixit: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non intrabit in regnum cęlorum: alia sententia istos fecit exceptos, vbi non minus generaliter dixit. Qui me confessus fuerit coram hominibus cōfitebor & ego eum coram patre meo, qui in cęlis est. Et alio loco: Qui perdidit animam suam propter me, inueniet eam. Hinc est quod scriptum est, Preciosa

Aug. Tomus Quintus. P iii

al. l. Mori
quæ a
baptismo
reliqua.

Gen. 2.

Rom. 7.

Rom. 6.

Ioan. 3.

Mat. 10.

Mat. 16.

Pf. 115.

in conspectu domini mors sanctorum eius. Quid enim preciosius quam mors per quã fit vt etiã delicta omnia dimittantur, & merita cumulatiùs augeantur. Neq; n. tanti sunt **K** meriti, qui cū mortem differre non possent, baptizati sunt, deletisq; omnibus peccatis ex hac vita emigrarunt: quanti sunt hi, qui mortem differre cū possent, ideo non distulerunt: quia maluerunt Christum confitendo finire hanc vitam, quam eum negando ad eius baptismum peruenire. Quod vtq; si fecissent, etiã hoc eis in illo lauacro dimitte retur, quod timore mortis negauerat Christum: in quo lauacro etiã illis facinus tam immane dimissum est, qui occiderant Christum. Sed quando sine abundantia gratiẽ spiritus illius qui vbi vult spirat, tantũ Christũ amare possent, vt eum in tanto vitẽ dilectiõne sub tanta spe veniẽ negare non possent?

Ioan. 3.
Ps. 135. Mors igitur preciosa sanctorũ, quibus cum tanta gratia est præmiũ & rogata mors Christi, vt ad eum acquirere suam non cunctarentur impendere animam, in eos vsus redactum esse monstrauit: quod ad penã peccantis antea fuerat constitutũ: vt inde iustitiã fructus vberior nasceretur. Mors ergo non ideo bonũ videri debet, quia in tantam utilitatem, non vi sua, sed diuina opitulatiõne conuersa est: vt quæ tunc metuenda proposita est, ne peccatum committeretur, non suscipienda proponatur, vt peccatum non comittatur, comissumq; deleatur, magnãq; victoriã debita iustitiẽ palma reddatur.

Quod in sanctis primã mortis pro veritate susceptio, secunda sit mortis absolutio. Cap. VIII.

Senim diligentius consideremus, etiã cū quisq; pro veritate fideliter & laudabiliter moritur, mors cauetur. Ideo quippe aliquid eius suscipitur, ne tota contingat, & secunda in super, quẽ nunquã finiatur, accedat. Suscipitur enim animẽ à corpore separatio: ne ab anima separato, etiã ipsa separaretur à corpore, ac sic totius hominis prima morte cõpleta, secunda excipiat sempiterna. Quocirca mors quidẽ, vt dixi, cū eã morietes patiuntur, cūq; in eis, vt moriantur, facit, nemini bona est, sed laudabiliter toleratur pro tenendo, vel adipiscendo bono. Cū

vero in ea sunt, qui iam mortui nũcupantur, non absurde dicitur: & malis mala, & bonis bona. In requie enim sunt animæ piorum à corpore separate: impiorum autem pœnas luunt, donec istarum ad æternam vitam, illarum vero, ad æternam mortem, quẽ secundam dicitur, corpora reuiuifcant.

Tempus mortis, quo vitæ sensus auferitur in morientibus, an in mortuis esse dicendum sit. Cap. IX.

Sed id tẽpus, quo animẽ à corpore separate, aut in bonis sunt, aut in malis: vtrum post mortẽ potius, an in morte dicendũ est? Si enim post mortẽ est, iã non ipsa mors, quẽ trãfacta atq; præterita est, sed postea vita præsens animæ, siue bona, siue mala est. Mors autem tunc eis mala erat, quando erat, hoc est, quando eam patiebantur, cum moreretur: quoniam grauis & molestus eis inerat sensus: quo malo bene vtuntur boni. Peracta autem mors, quonã modo, vel bona, vel mala est, quæ iã non est? Porro si adhuc diligentiùs attendamus, nec illa mors esse apparebit, cuius graue ac molestũ in morientibus diximus sensum. Quandiu enim sentiunt, adhuc vtq; viuũt: si adhuc viuunt ante mortẽ, quã in morte potius esse dicendi sunt: quia illa cum venerit, auferit omnẽ corporis sensum, qui ea propinquante molestus est. Ac per hoc quõ morientes dicamus eos qui nondũ mortui sunt, sed imminẽte morte iã extrema & mortifera afflictione iactantur, explicare difficile est, etiã si recte isti appellantur morientes: quia cum mors quæ iã imminet, ad uenerit, non morientes, sed mortui nũcupantur. Nullus est ergo moriens, nisi viuens, quũ cū in tanta est extremitate vitæ in quãta sunt, quos agere animã dicimus, profecto qui nõdũ anima caruit, adhuc viuũt. Idẽ ipse igitur simul & moriens est & viuẽs, sed morte accedens, vita decedens, adhuc tñ in vita: quia inest anima corpori: nondum aut in morte, quia nondũ abscessit a corpore. Sed si cū abscesserit, nec tunc in morte, sed post mortem potius erit, quando sit in morte quis dixerit? Nã neq; vllus moriens erit, si moriens & viuẽs simul esse nullus põt. Quandiu quippe anima in corpore est, nõ possumus negare viuẽtẽ. Aut si moriens potius dicendus est,

in

in cuius iam corpore agitur, vt moriatur: nec simul quisquam potest esse viuens & moriens: quando fit viuens, nescio.

An vita mortalium mors potius quam vita dicenda sit. Cap. X.

EX quo enim quisq; in isto corpore morituro esse ceperit, nunquā in eo nō agitur, vt mors veniat. Hoc. n. agit eius mutabilitas toto tempore vitæ huius, si tñ vita dicenda est, vt veniatur in mortem. Nemo quippe est qui non ei post annum sit, q̄ ante annum fuit, & cras q̄ hodie, & hodie q̄ heri, & paulo post q̄ nunc, & nunc q̄ paulo ante propinquior: qm̄ quicquid temporis viuatur, de spatio viuendi demitur: & quotidie fit minus minusq; q̄ restat, vt omnino nihil sit aliud tempus vitæ huius, q̄ cursus ad mortem. In quo nemo vel paululum stare, vel aliquñ tardius ire permittitur, sed omnes vrgentur pari motu: nec diuerso impelluntur accessu. Neq; n. cui vita breuior fuit, celerius diem duxit, q̄ ille cui longior. sed cum æqualiter æqualia momenta raperentur ambobus, alter habuit propius, alter remotius, quo non impari velocitate ambo currebant. Aliud est autē amplius vitæ peregrisse, aliud tardius ambulasse. Qui ergo usque ad mortem productiora spatia temporis agit, nō lentius pergit, sed plus itineris conficit. Porro si ex illo quisque incipit mori, hoc est, esse in morte, ex quo illo agi ceperit, ipsa mors, i. vitæ detractio: quia cum detrahēdo finita fuerit, post mortem iā erit, non in morte profecto ex quo esse incipit in hoc corpore, in morte est. Quid enim aliud diebus, horis, momentisq; singulis agitur, donec ea consummata mors quæ agebatur, impleatur: & incipiat iam tēpus esse post mortē, q̄ cum uita detraheretur, erat in morte? Nunquam igitur in uita homo est, ex quo est in corpore isto moriente potius quam uiuente, si & in uita & in morte simul non potest esse. An potius & in uita & in morte simul est, in uita scilicet in qua uiuit, donec tota detrahatur, in morte autem, quia iam moritur, cui uita detrahitur? Si enim non est in uita, quid est quod detrahitur, donec eius fiat perfecta consumptio? Si autem nō est in morte, quid est vitæ ipsa detractio? Non. n. frustra cum uita fuerit corpori tota detracta

post mortem iam dicitur, nisi quia mors erat cum detraheretur. Nam si ea detracta non est homo in morte, sed post mortem, quando nisi cum detrahitur, erit in morte?

An quisquam simul, & uiuens possit esse, & mortuus. Cap. XI.

SI autem absurdum est, ut hominem antequam ad mortem perueniat, iam esse dicamus in morte: cui. n. propinquat peragendo vitæ suæ tempora, si iam in illa est, maxime quia nimis est insolens, ut simul & uiuens esse dicatur, & moriens, cum uigilans & dormiens simul esse non possit, quærendum est quā erit moriens. Etenim antequam mors ueniat, non est moriens, sed uiuens, cum uero mors uenerit, mortuus erit, non moriens. Illud ergo est adhuc ante mortem, hoc post mortem. Quando ergo in morte

Non enim aliter debemus : & dicamus ante mortem : priusquam mors accidar, sicut scriptum est, Ante mortem ne laudes hominem quęquam : Dicamus etiam cū acciderit : post mortem illius, vel illius factū

H est illud, vel illud. Dicamus & de presenti tempore vt possumus, velut cum ita loquimur : moriens ille testatus est, & illis, atque illis, illud atque illud moriens dereliquit, quāuis hoc quęquam nisi viuens, omnino facere non posset : & potius hoc ante mortem fecerit, non in morte. Loquamur etiam sicut loquitur scriptura diuina : quę mortuos quoque

Post mortem, sed in morte esse non dubitat dicere. Hinc enim est illud, quomodo non est in morte, qui mortui sunt. Donec enim reuiuiscant, recte dicuntur esse in morte : sicut in somno esse quisque, donec euigilet, dicitur. Quamuis in somno positos dicamus dormientes, non si eo modo possumus dicere eos qui iam sunt mortui, morientes. Non enim adhuc moriuntur, qui quantum attinet ad corporis mortem, de quo nunc illi scribitur, iam sunt a corpore separati. Sed hoc est, quod dixi, explicari aliqua locutione non posse, quoniam modo vel morientes dicuntur viuere, vel iam mortui etiam post mortem, adhuc esse dicantur in morte. Quomodo in post mortem si adhuc in morte, præsertim cum eos nec morientes dicamus, sicut eos qui in somno sunt, dicimus dormientes.

I qui in languore iacentes, & qui in dolore, atque dolentes : & qui in vita viuentes : At vero mortui priusquam resurgant, esse dicuntur in morte : nec tñ possumus appellari mortuos. Unde non in portune, neque in obsequio

litteræ accidisse, esse nō humana indultia iudicio tortasse diuino, vt hoc verbum quod est mortui, in Latina lingua nec grammaticè declinare poterint, ea regula quę cetera salta declinantur. Namque ab eo quod est oriuntur, ut verbum præteriti temporis, ortus est : & si quę similia sunt, quę per temporis præteriti participia declinantur. Ab eo vero quod est mortui, si quæramus præteriti temporis

verbum, responderi solet, mortuus est, v, litera geminata. Sic enim dicitur mortuus, quomodo fatuus, arduus, carduus, conspicuus, & si quę similia, quę non sunt præteriti temporis : sed quoniam nomina sunt, sine tempore declinantur. Illud autem quasi vt declinaretur, quod declinari non potest, pro participio præteriti temporis ponitur nomen. Conuenienter itaq; factum est, vt quemadmodū id quod significat non potest agendo, ita ipsum verbum declinari loquendo non possit. Agitur potest in adiutorio gratię redemptoris nostri, vt saltem secundam mortem declinare possimus. Illa. n. est grauior & omnium malorum pessima, quę non fit separatione animę & corporis, sed in æternam penā potius vtriusque complexu. Ibi e contrario non erunt homines ante mortem atque post mortem, sed semper in morte : ac per hoc nunquā viuentes, nūquam mortui, sed sine fine morientes. Nunquam enim erit homini peius in morte, quā vbi erit mors ipsa sine morte.

Quam mortem primis hominibus. Deus, si mandatum eius transgredierentur, fuerit cōminatus. Cap. XII.

Cum ergo requiritur, quam mortē Deus primis hominibus fuerit cōminatus, si ab eo mandatum transgredierentur acceptū, nec obedientiam custodirent : vtrum animę, an corporis, an totius hominis, an illam quę secunda dicitur : respondendum est, omnes. Prima enim constat ex duab. secunda ex omnibus tota. Sicut enim vniuersa terra ex multis terris, & vniuersa ecclesia ex multis constat ecclesijs, sic vniuersa mors ex omnibus : quoniam prima constat ex duabus : vna animę, altera corporis, vt sit prima totius hominis mors, cum anima sine Deo, & sine corpore ad tps penas luit : secunda vero, vbi anima sine Deo cum corpore poenas æternas luit.

Quando ergo dixit Deus primo illi homini, quem in paradiso constituerat, de cibo vetito : Quacunque die ederitis ex eo, morte moriemini : non tantum primę mortis partem priorem, vbi anima priuatur Deo : nec tantū posteriorem, vbi corpus priuatur anima : nec solum ipsam totam primam, vbi anima & a Deo & a corpore separata punitur, sed quicquid mortis est, vsque ad nouissimam, quę secunda.

Al. Pulchra admodū, ac pia speculatione in partibus in natura nominis finem.

Gen. 2.

cunda dicitur : & qua est nulla posterior ,
comminatio illa complexa est.

Præuaricatio primorum hominum ,
quam primum senserit poenam.

Cap. XIII.

NAm posteaquam præcepti facta transgressio est , confestim gratia deserente diuina , de corporum suorum nuditate confusi sunt: vnde etiam folijs ficulneis , quæ forte à perturbatis prima comperta sunt , pudenda texerunt , quæ prius eadem membra erant , sed pudenda non erant . Senserunt enim notuum motum inobedientis carnis suæ tanquã reciprocã penam inobedientiæ suæ . Iam quippe anima libertate in peruersum propria delectata , & Deo designata seruire , pristino corporis seruitio destituebatur : Et quia superiorem dominum suo arbitrio deseruerat , inferiorem famulum ad suum arbitrium non tenebat : nec omnino habebat subditam carnẽ , sicut semper habere potuisset , si Deo subdita ipsa mansisset . Tunc ergo caro cepit concupiscere aduersus spiritũ , & spiritus aduersus carnẽ : cũ qua cõtrouersia nati sumus : trahentes originẽ mortis in membris nostris : vitiatãq; natura , contentionẽ eius sine victoria de prima præuaricatione gestantes .

Qualis homo sit factus à Deo , & in quam sortem deciderit suæ voluntatis arbitrio . Cap. XIII.

Eclesiastes. 7.

Deus enim creauit hominem rectum , naturarum author , non vtiq; vitiorum , sed spõte deprauatus , iusteq; dånatus , deprauatos damnatosq; generauit . Omnes enim fuimus in illo vno , quando omnes ille vnus curripit , qui per feminã lapsus est in peccatum , quæ de illo facta est ante peccatum . Nondum erat nobis sigillatim creata & distributa forma , in qua singuli viuemus sed iam natura erat feminalis , ex qua propagaremur , qua scilicet propter peccatum vituata , & vinculo mortis obstricta , iusteq; damnata , non alterius conditionis homo ex homine nasceretur : ac per hoc à liberi arbitrij malo vsu series huius calamitatis exorta est , quæ humanũ genus origine deprauata , velut radice corrupta , vsq; ad secundẽ mortis exi-

tium quæ non habet finem : solis eis exceptis qui per gratiam Dei liberantur , miseriarum connexione perducit .

Quod Adam peccans prius reliquerit deũ , quam relinqueretur a Deo , & primam fuisse animæ mortem , a Deo recessisse . Cap. XV.

Quamobrem etiam in eo quod dictum est : Morte moriemini : quoniam nõ est dictu , mortibus , si eam solam intelligamus , quæ fit cum anima deseritur sua vita , quod illi Deus est : non enim deserta est , vt desereret , sed vt deseretur , deseruit . Ad malũ quippe eius prior est volũtas eius : ad bonum vero eius prior est voluntas creatoris : siue vt eam faceret , quæ nulla erat , siue vt reficiat , quæ lapsa perierat : etiã si hanc intelligamus : Deum denunciãsse mortem , in eo quod ait : Qua die ederitis ex illo , morte moriemini : itã quã diceret , qua die me deserueritis per inobedientiam , deseram vos per iustitiam : profecto in ea morte etiam ceteræ duæ denunciãtæ sunt , quæ proculdubio fuerant secuturæ . Nam in eo quod inobediens motus in carne ex motu animæ inobedientis exortus est , propter quem pudenda texerunt , sensa est mors vna in qua deseruit animã Deus . Ea significata est verbis eius , quando timore deambulantis sese abscondenti homini dixit , Adam vbi es ? non vtiq; ignorando querens , sed increpando admonens , vt attenderet , vbi esset , in quo non esset Deus . Cum vero iam corpus anima ipsa deseruit etate corruptũ & senectute confectum , venit in experimentum mors altera , de qua Deus peccatum adhuc puniens homini dixerat , Terra es , & in terrã ibis : vt his duabus mors illa primo , quæ totius hominis est completeretur , quam secũda in vltimo sequitur , nisi homo per gratiã Dei liberetur . Neq; n. corpus , quod de terra est , rediret in terram , nisi sua morte , qua illi accidit cum deseritur sua vita , idest , anima . Vnde constat inter Christianos veraciter catholicã tenentes fidem , etiam ipsam nobis corporis mortem , non lege naturæ , qua nullam mortẽ homini Deus fecit , sed merito in flicta esse peccati quoniam peccatum vindicans Deus , dixit homini , in quo tunc omnes eramus : Terra es , & in terram ibis .

Aug. Tomus Quintus. P 3 De

De philosophis, qui animę separationem à corpore non putant esse pęnalem, cum Plato inducat summum Deum dijs minoribus promittentem, quod nunquam sint corporibus exuendi. Cap. XVI.

Sed philosophi, contra quorum calumnias defendimus ciuitatem Dei hoc est, eius ecclesiã, sapienter sibi videntur irridere, quod dicimus animę à corpore separatione inter pęnas eius esse deputandã: quia videlicet eius perfectã beatitudinẽ tunc illi fieri existimant, cũ oĩ prorsus corpore exuta ad Deũ simplex, & sola, & quodãmodo nuda redierit. Vbi si nihil quo ista refelleretur opinio, in eorum literis inuenirem, operosius mihi disputandũ esset quo demonstrarẽ non corpus esse animę, sed corruptibile corpus, onerosum. Vnde illud est quod de scripturis nostris in superiore libro commemorauimus. Corpus enim corruptibile, aggrauat animã. Addendo vtiq; corruptibile, nõ qualicumq; corpore, sed quale factum est ex peccato consequente vindicta, animam perhibuit aggruari. Quod etiã si non addidisset, nihil aliud intelligere deberemus. Sed cũ apertissime Plato Deos à summo Deo factos habere immortalia corpora prædicet, eisq; ipsum Deũ à quo facti sunt inducat pro magno beneficio pollicentẽ, quod in æternum cũ suis corporibus permanebunt, nec ab eis vlla morte soluentur, quid est quod isti ad exagitantã Christianã fidẽ fingunt se nescire, quod sciunt: aut etiã sibi repugnantẽ aduersum seipos dicere malunt, dũ nobis non desinant contradicere? Nempe Platonis hæc verba sunt, sicut ea Cicero in Latinum vertit, quibus inducit summũ Deũ, Deos quos fecit alloquentẽ & dicentẽ: Vos qui sub mortalitatis fato orti estis, attendite, quorũ operũ ego parens affectorq; sum. Hæc sunt indissolubilia nutu meo, quanquã omne colligatũ solui potest. Sed haud quaquã bonũ est, ratione iuctũ dissoluere velle, sed quoniam estis orti immortales, vos quidẽ esse & indissolubiles non potestis. Nec unquam tamen dissoluemini, neq; vos vlla mortis fata periment, nec erunt valentiora quam consiliũ meũ, quod maius est vinculũ ad perpetuitatẽ vestrã quam illa quibus estis, tunc cum ginebamini, colligati. Ecce Deos Plato dicit

Sapient. 9.

H

Plato in
Timæo.

& corporis animęq; colligatione mortales, & tamẽ immortales Dei à quo facti sunt, voluntate atq; consilio. Si ergo animã pęna est in qualicũq; corpore colligari, quid est quod eos alloquens Deus tanquã sollicitos, ne forte moriantur, idest, dissoluantur à corpore de sua facit immortalitate securos: nõ propter eorum naturam, quę sic compacta, non simplex, sed propter suam iustissimã voluntatem, qua potens est facere, vt nec orta occidant, nec cõnexa soluantur, sed incorruptibiliter perseuerent? Et hoc quidẽ vtrũ Plato verũ de syderibus dicat, alia quæstio est. Neq; enim ei continuo concedendum est, globos istos luminum siue orbiculos luce corporea super terras: seu diẽ, seu nocte fulgentes, suis quibusdã proprijs animis viuere, eisq; intellectualibus & beatis, quod etiã de ipso vniuerso mundo tanquã vno animali maximo quo cuncta cetera continentur animalia, constãter affirmat. Sed hæc, vt dixi, alia quæstio est, quam nunc discutiendam non suscipimus. Hoc tãtum contra istos commemorandum putavi, qui se Platonicos vocari vel esse gloriantur, cuius superbia nominis subescunt esse Christiani, ne commune illis cum vulgo vocabulum vilem faciat palliatorũ, tanto magis inflatum quanto magis exiguã paucitatẽ: & quærentes quid in doctrina Christiana reprehendant, exagitant æternitatem corporũ, tanquã hæc sint inter se contraria, vt & beatitudinẽ quæramus animę, & eã semper esse velimus in corpore velut erumoso vinculo colligatam, cum eorum author & magister Plato donum à Deo summo dijs factis ab illo dicat esse concessum, ne aliquando moriantur, idest, à corporibus, quibus eos connexuit dissoluantur.

Contra eos, qui asserunt terrena corpora incorruptibilia fieri æterna non posse.

Cap. XVII.

Contendunt etiam isti terrestria corpora sempiterna esse non posse, cum ipsam vniuersam terram Dei sui, non quidem summi, sed tamen magni, idest totius huius mundi membrum in medio positum, & sempiternum esse non dubitent. Cũ ergo Deus ille summus fecerit eis alterum, quem putant Deum, idest, istum mundum, ceteris dijs

Vitio
num
legit
Brug

dijs qui infra eum sunt præferendum, eun-
 demq; existimant esse animantem, anima si-
 ficur asserunt rationali vel intellectu, in tā
 magna mole corporis eius inclusa, ipsiusq;
 corporis tanquā mēbra locis suis posita atq;
 digesta, quatuor constituerit elementa, quo-
 rum iuncturā, ne vnquam Deus eorum tam
 magnus moriatur, indissolubilem, ac sempi-
 ternā velint, quid causæ est, vt in corpore ma-
 ioris animantis tanquā medium membrum
 æterna sit terra, & aliorum animantiū terre-
 striū corpora si Deus sicut illud velint, æter-
 na esse non possint? Sed terræ inquit, terra
 reddenda est, vnde animalium terrestriū sum-
 pta sunt corpora, ex quo fit, inquit, vt ea sit
 necesse dissolui & emori: & eo modo terræ
 stabili, ac sempiternæ, vnde fuerant sumpta,
 restitui. Si quis hoc est de igne similiter asser-
 met, & dicat reddenda esse vniuerso igni cor-
 pora, q̄ inde sumpta sunt vt cœlestia fierent
 animalia, nonne immortalitas, quam talibus
 dijs velut Deo summo loquente promisit Pla-
 to, tanquā violētia disputationis huius inter-
 dicit? An ibi propterea non fit quia Deus nō
 vult, cuius voluntatem, vt ait Plato, nulla vis
 vincit? Quid ergo prohibet vt hoc est de ter-
 restrib. corporibus Deus possit efficere, qn-
 quidem, vt nec ea quæ tota sunt, occidat: nec
 ea quæ sunt iuncta, soluantur: nec ea q̄ sunt
 ex elementis sumpta, reddantur, atq; vt ani-
 mæ in corporib. constitutæ, nec vnquam ea
 deserant, & cum eis immortalitate, ac sempi-
 terna beatitudine perfruantur, posse Deum
 facere confitetur Plato? Cur ergo nō possit,
 vt nec terrestria moriantur? An Deus non est
 potens quousq; Christiani credunt, sed quo-
 usq; Platonici volunt? Nimirū quippe consi-
 liū Dei & potestātē pauerunt philosophi,
 nō potuerunt nosse prophetā, cū potius ecō-
 trario Dei prophetas ad enunciandum eius
 quantū dignatus est voluntatem, spiritus eius
 docuerit, philosophos aut in ea cognoscen-
 da, coniectura humana deceperit? Verū non
 vsq; adeo decipi debuerunt, non solū igno-
 rantia, verumēt peruicacia, vt & sibi apertis-
 sime refragentur magnis disputationū virib.
 asserentes, animæ, vt beata esse possit, nō ter-
 renū tantū, sed omne corpus esse fugiendū,
 & terrestres deos rursus dicentes habere, bea-
 tissimas animas & tñ terrenis corporib. alli-
 gatas, cœlestes vero deos ignea compage li-

Victoria-
 num hinc
 legit vt
 Brugese.

gatos. Iouis aut ipsius animam, quæ mundū
 istum uolunt, omnib. omnino corporeis ele-
 mentis, quibus hæc tanta moles à terra in cœ-
 lum surgit, inclusum. Hanc enim animam Plato
 ab intimo terræ medio, q̄ geometræ centrū
 vocant, per omnes partes eius usque ad cœli
 summa & extrema diffundi, & extendi per
 numeros musicos opinatur vt sit iste mūdus
 animal maximum, beatissimum, sempiter-
 num, cuius anima & perfectam sapientiæ fe-
 licitatem teneret: & corpus propriū non re-
 linqueret, cuiusq; corpus & in æternum ex
 illa viueret, & eā quamuis non simplex, sed
 tot corporib. tantisq; cōpactum, hebetare at
 que tardare non posset. Cum igitur suspitio-
 nibus suis ista permitat, cur nolunt credere
 diuina voluntate atque potentia immortalia
 corpora fieri posse terrena, in quibus animæ
 nulla ab eis morte separate, nullis eorū one-
 ribus aggrauatæ, sempiternæ ac fœliciter vi-
 uant, q̄ deos suos posse asserunt in corpori-
 bus igneis, Iouemq; ipsum eorum regem in
 omnib. corporeis elementis? Nam si animæ,
 vt beata sit, corpus est omne fugiendū, fugiat
 dii eorum de globis syderum, fugiat Iuppi-
 ter de cœlo & terra, aut si non possunt, mise-
 ri iudicentur. Sed neutrum isti volunt, qui ne
 que à corporibus separationem audent dare
 dijs suis, ne illos mortales colere uideantur,
 nec beatitudinis priuationem, ne infœlices
 eos esse fateantur. Non ergo ad beatitudinē
 consequendam omnia fugienda sunt corpo-
 ra, sed corruptibilia, molesta, graua, mori-
 bunda, non qualia fecit primis hominib. bo-
 nitas Dei: sed qualia esse cōpulit p̄cā p̄na.

Deterrenis corporibus, quæ philosophi as-
 firmant in cœlestibus esse non posse, quia
 quod terrenum est naturali pondere voce-
 tur ad terram. Cap. XVIII.

Sed necesse est, inquit, ut terrena corpo-
 ra naturale pōdus uel in terra teneat, uel
 cogat ad terrā, & ideo in cœlo esse non pos-
 sunt. Primi quidē illi hoīes in terra erant ne-
 morosa atq; fructuosa, quæ paradisi nomen
 obtinuit. Sed quia & ad hoc respondendum
 est, uel p̄ Christi corpus, cū quo ascendit in
 cœlū, uel propter sanctorū, qualia in resurre-
 ctione futura sunt, intueantur paulo atten-
 tius pōdera ipsa terrena. Si enim ars humana

efficit, vt ex metallis, quæ in aquis posita, cōtinuo submerguntur, quibusdam modis vasa fabricata ēt natate possint, quāto credibilis & efficacius occultus aliquis modus operationis Dei, cuius omnipotentissima voluntate Plato dicit, nec orta interire, nec colligata posse dissolui, cum multo mirabilius incorporea corporeis, quam quæcunq; corpora quibuscunq; corporib. copulentur, pōt molibus præstare terrenis, vt nullo ima pondere deprimātur, ipsisq; animis perfectissime beatis: vt quamuis terrena, tñ incorruptibilia iā corpora vbi volunt ponant, & quo volunt, agant, situ motuq; facillimo? An vero si hoc angeli faciant, vt quælibet animalia terrestria rapiant, vndelibet, cōstituantq; vbi libet, aut eos sine labore non posse, aut onera sentire credendū est? Cur ergo sanctorum perfectos atq; beatos diuino munere spiritus sine vlla difficultate posse ferre, quo voluerint, & sistere vbi voluerint sua corpora non credamus? Nam cum terrenorum corporum sicut

H onera in gestando sentire consueuimus, quāto maior est quantitas, tanto maior fit & grauitas, ita vt plura pondo quā pauciora plus premant, membra tñ suæ carnis leuius portat anima cum in sanitate robusta sunt, quam in languore cum macra sunt. Et cum alijs gestatibus onerosior sit sanus & validus, quam exilis & morbidus: ipse tñ ad suum corpus mouendum atque portandum agilius est, cū in bona valetudine plus habet molis, quam cū in peste vel in fame minimum roboris. Tantum valet in habendis etiam terrenis corporibus quamuis adhuc corruptibilibus atque mortalibus non quantitatis pondus, sed temperationis modus. Et q̄s verbis explicet quātum distat inter præsentem, quam dicimus sanitatem, & immortalitatem futuram? Non itaq; nostram fidem redarguant philosophi de ponderibus corporum. Nolo. n. quærere cur non credant terrenū posse esse corpus in cœlo, cum terra vniuersa libretur in nihilo. Fortasse. n. de ipso medio mundi loco eo q̄ in eum coeant quæq; grauiora, ēt argumentatio verisimilior habeatur. Illud dico, si dñi minores quib. inter animalia terrestria cœtera

I ēt hominem faciendum cōmiserit Plato, potuerunt sicut dicit ab igne remouere vrendi qualitatem, lucendi relinquere quæ per oculos emicaret, itane Deo summo concedere

dubitabimus, cuius ille voluntati potestatiq; ne moriantur concessit, quæ orta sint, & tam diuerfa tam dissimilia, idest, corporea & incorporea sibi met connexa, nulla possint dissolutione seiungi, vt de carne hominis cui donat immortalitatem, corruptionem auferat, naturam relinquat, congruentiam figuræ membrorumq; detineat, detrahat ponderis tarditatem? Sed de fide resurrectionis mortuorum, & de corporibus eorum immortalibus diligentius, si Deus voluerit, in fine huius operis differendum est.

Contra eorum dogmata, qui primos homines si non peccassent immortales futuros fuisse non credunt. **Cap. XIX.**

Nunc de corpore primorum hominum q̄ instituiimus explicemus: quoniā nec mors ista, quæ bona perhibetur bonis, nec tñ tum paucis intelligentibus siue credentibus, sed omnibus nota est, quæ sit animæ a corpore separatio, qua certe corpus animantis, q̄ euidenter viuere, euidenter emoritur, eis potuisse accidere, nisi peccati meritum sequeretur. Licet enim iustorum, ac piorum animæ defunctorum, quod in requie viuāt, dubitare fas non sit, vsque adeo tamen eis melius esset cum suis corporibus bene valentibus viuere, vt etiam illi qui omnimodo esse sine corpore beatissimum existimant, hanc opinionem sua sententia repugnante cōuincāt. Neque enim quisquam audebit illorum sapientes homines, siue morituros, siue iam mortuos, idest, vt carentes corporibus, aut corpora relicturos, dijs immortalibus anteposere, quibus Deus summus apud Platonem munus ingens indissolubilem, scilicet, vitam, idest, æternum cum suis corporibus consortium pollicetur. Optime autem cum hominibus agi arbitratu idem Plato, si tamen hanc vitam pie iusteq; peregerint, vt a suis corporibus separati, in ipsorum deorum qui sua corpora nunquam deserant recipiantur sinum. Scilicet immemores supera, vt conuexa reuertant: Rursus & incipiant in corpora velle reuerti. Quod Virgilius ex Platonico dogmate dixisse laudatur. Ita quippe animas mortalium, nec in suis corporibus sepe esse posse existimat, sed mortis necessitate dissolui, nec sine corporib. durare perpetuo,

petuo, sed alternantibus vitibus indefinenter viuos ex mortuis, & ex viuis mortuos fieri putat, vt à ceteris, hominibus hoc videantur differre sapientes, quod post mortem feruntur ad sydera, vt aliquâto diutius in astro sibi congruo quisque requiescat, atque inde rursus miseræ pristinæ oblitus, & cupiditate habendi corporis victus, redeat ad labores erumnasq; mortalium. Illi vero qui stultam duxerunt vitam, ad corpora suis meritis debita, siue hominum, siue bestiarum de proximo reuoluantur. In hac itaque durissima conditione constituit etiam bonas atque sapientes animas, quibus non talia corpora distributa sunt, cum quibus semper atque immortaliter viuerent, vt neque in corporibus permanere, atque sine his possint in æterna puritate durare. De quo Platonico dogmate iam in libris superioribus diximus, Christiano tēpore erubuisse Porphyrium, & non solum ab humanis animis remouisse corpora bestiarum, verumetiam sapientium animas ita voluisse de corporeis nexibus liberari, vt corpus omne fugientes beatæ apud patrem sine fine teneantur. Itaque ne à Christo vincideretur, vitam sanctis pollicente perpetuam etiam ipse purgatas animas sine vlllo ad miserias pristinas reditu, in æterna felicitate constituit. Et vt Christo aduersaretur, resurrectionem incorruptibilium corporum negans, non solum sine terrenis, sed sine ullis omnino corporibus eas asseruit in sempiternum esse uicturas. Nec tamen iste qualicumq; opinionione præcepit saltem ne dijs corporatis religionis obsequio subderentur. Quid ita, nisi quia eas quamuis nulli corpori sociatas, non credit illis esse meliores? Quapropter, si non audebunt isti, sicut eos auiuros esse non arbitror, dijs beatissimis, & tamen in æternis corporibus constitutis, humanas animas antepone, cur eis uideatur absurdum, quod fides Christiana prædicat, & primos homines ita fuisse conditos, ut si non peccassent, nulla morte a suis corporibus soluerentur, sed pro meritis obedientiæ custoditæ immortalitate donati, cum dijs uiuerent in æternum, & talia sanctos in resurrectione habituros ea ipsa, in quibus hic laborauerunt corpora, ut nec eorum carni aliquid corruptionis, uel difficultatis, nec eorum beatitudini aliquid doloris & infœlicitatis possit accidere.

Quod caro sanctorum, quæ nunc requiescit in spe, in meliorem reparanda sit qualitatem, quam fuit primorum hominum ante peccatum. Cap. XX.

Proinde nunc sanctorum animæ defunctorum, ideo non habent grauem mortem, qua separata sunt à corporibus suis, quia caro eorum requiescit in spe, quamlibet sine ullo iam sensu contumelias accepisse uideatur. Non. n. sicut Platoni uisum est, corpora obliuionem desiderant: sed potius, qui meminere, quid sibi ab eo sit promissum, qui neminem fallit: qui eis etiam de capillorum suorum integritate securitatem dedit, resurrectionem corporum, in quibus multa dura perpessi sunt, nihil in eis ulterius tale sensuri desiderabiliter & patienter expectant. Si. n. carnem suam non oderant, quando eam suæ menti infirmitate resistentē, spiritali iure coerebant, quanto magis eam diligunt etiam ipsam spiritalem futuram? Sicut. n. spiritus carni seruiens non incongrue carnalis, caro spiritui seruiens recte appellatur spiritalis, nō quia in spiritum conuertetur, sicut nonnulli putant, ex eo quod scriptum est: Seminatur corpus animale, refurgit corpus spiritale: sed quia spiritui summa & mirabili obtemperandi facilitate subdetur, vsque ad implendam immortalitatis indissolubilis securissimam uoluntatem, omni molestig sensu, omni corruptibilitate & tarditate detracta. Non solum enim non erit tale quale nunc est in quauis optima ualitudine, sed nec tale quidem, quale fuit in primis hominibus ante peccatum. Qui licet morituri nō essent nisi peccassent, alimentis tamen ut homines utebantur, nondum spiritalia, sed adhuc, animalia corpora terrena gestantes. Quæ licet senio non ueterascerent, ut necessitate perducerentur ad mortem qui status eis de ligno uitæ, quod in medio paradisi, cum arbore uetita simul erat, mirabili Dei gratia præstatur: tamē & alios sumebat cibos, præter unam arborem, quæ fuerat interdicta, non quia ipsa erat malum, sed propter commendandum puræ & simplicis obedientiæ bonum, quæ magna uirtus est rationalis creaturæ sub creatore domino constitutæ. Nam ubi nullum malum tangebatur, profecto si prohibitum tangeretur, sola inobedientia peccabatur. Alebantur ergo

alijs

alijs quæ sumebât, ne animalia corpora molestia aliquid esuriendo, ac sitiendo sentirêt. De ligno aut vitæ propterea gustabatur; ne mors eis vnde decunq; subreperet, vel senectute confecti decursis tēporū spatijs interirent, tanquā cetera essent alimento, illud sacro: vt sic fuisse accipiatur lignū vitæ paradiso corporali, sicut in spiritali, hoc est intelligibili paradiso sapientia Dei: de qua scriptum est, Lignum vitæ est omnib. amplexentib. eam.

Pro. 3.

De paradiso in quo primi homines fuerāt, q̄ recte possit significatione eius spiritale ali quid intelligi salua veritate narrationis historica de corporali loco. Cap. XXI.

Vnde nonnulli totū illū paradysum vbi primi homines parentes generis humani sanctæ scripturæ veritate fuisse narratur, ad intelligibilia referunt, arboresq; illas, & ligna fructifera in virtutes vitæ moresq; conuertunt, tanquam visibilia & corporalia illa non fuerint, sed intelligibilium significando rā causa eo modo dicta, vel scripta sint. Quasi propterea non poterit esse paradysus corporalis, quia potest et spiritalis intelligi: tanquam ideo nō fuerint duæ mulieres Agar & Sara, & ex illis duo filij Abrahæ, vnus de ancilla, alius de libera, quia duo testamenta in eis figurata dicit Apostolus: aut ideo de nulla petra Moysē percutiente aqua defluerit, quia potest & illic figurata significatione et Christus intelligi, eodem Apostolo dicente,

Gal. 4.

1. Co. 10.

petra autem erat Christus. Nemo itaq; prohibet intelligi paradysum, vitam bonorum: quatuor eius flumina, quatuor virtutes, prudentiam, fortitudinem, temperantiam, atque iustitiam: & ligna eius, omnes vtilis disciplinas: & lignorum fructus, mores piorum: & lignum vitæ, ipsam bonorum omnium matrem sapientiam: & lignum scientiæ boni & mali, transgressi mandati experimentū. Pœnam. n. peccatoribus bene vtique, quoniam iuste, constituit Deus, sed non bono suo experiuntur homo. Possunt hæc et in ecclesia intelligi, vt ea melius accipiamus, tanquā prophetica indicia præcedentia futurorum. Paradysum, si ipsam ecclesiam, sicut de illa legitur in canticis canticorum: quatuor autē paradysi flumina, quatuor Euangelia: ligna fructifera, sanctos: fructus aut eorum, ope co-

Cant. 4.

H

rum, lignum vitæ sanctum sanctorum vtique Christum: lignum scientiæ boni & mali, proprium voluntatis arbitrium. Nec seipso quippe homo diuina voluntate contēpta, nisi pernitiose vti potest, atque ita discit, quid intersit, verū inhareat cōi omnibus bono, an proprio delectetur. Se quippe amans donatur sibi: vt inde timorib. mœroribusq; completus cātet in Psalmo, si tamen mala sua sentit, Ad me ipsum anima mea turbata est: correctusq; iam dicat, Fortitudinem meam ad te custodiam: Hæc & si qua alia cōmodius dici possunt de intelligendo spiritaliter paradiso, ne mine prohibente dicantur, dum tamen & illius historiae veritas fidelissima rerum gestarum narratione commendata credatur.

De corporibus sanctorum post resurrectionem, quæ sic spiritalia erunt, vt non in spiritum caro vertatur. Cap. XXII.

Corpora ergo iustorum, quæ in resurrectione futura sunt, neq; vilo ligno indigebunt, quo fiat, vt nullo morbo, vel senectute inueterata moriantur: neq; vllis alijs corporalibus alimentis, quibus esuriendi, aut sitiendi qualiscunq; molestia deuitetur: quā certo & omnimodo inuiolabili munere immortalitatis induentur, vt non nisi velint, possibilibus, nō necessitate vescantur. Quod angeli quoq; visibilibus & tractabilibus apparentes; non quia indigebant; sed quia volebant & poterant, vt hominibus congruerent sui ministerij quadam humanitate fecerunt. Neque enim in phantasmate angelos edisse credendum est, quando eos homines hospitio susceperunt: quāuis vtrum angeli essent, ignorantib. consimili nobis indigentia vesci videntur. Vnde est q̄ ait angelus in libro Thobia: Videbatis me māducare, sed visu vestro videbatis, i. necessitate rescicēdi corporis, sicut vos facitis, me cibum sumere putabatis. M Sed si forte de angelis aliud credibilius disputari potest: certe fides Christiana de ipso saluatore non dubitat: q̄ etiam post resurrectionem iam quidem in spiritali carne, sed tamē vera, cibum, ac potum cum discipulis sumpsit. Nō enim potestas, sed egestas edendi, ac bibendi, talibus corporibus auferetur. Vnde & spiritalia erunt: non quia corpora esse desistent, sed quia spiritu viuificante subsistent.

Quid

Psal. 41.
Psal. 58.

1. Co.

Gene.

Thobia

12.

Rom.

Quid intelligendum sit de corpore animalis, & de corpore spiritali: vt qui moriuntur, in Adam: qui vero viuificantur, in Christo. Cap. XXIII.

NAm sicut ista que habet animam viuentem, nondum spiritum viuificantem, animalia dicuntur corpora; hec tamen anime sunt, sed corpora, ita illa spiritalia vocantur corpora. Absit tamen vt spiritus ea credamus futura, sed corpora carnis habitura sub silentiam, sed nullam tarditatem; corruptio nemque carnalem spiritu viuificante passura. Tunc iam non terrenus, sed celestis homo erit, non quia corpus que de terra factum est, non ipsum erit, sed quia dono celestis iam tale erit, vti etiam celo incolendo; non amissa natura, sed mutata qualitate conueniat. Primus autem homo de terra terrenus, in animam viuentem factus est, non in spiritum viuificantem, quod ei per obedientiam meritum seruabatur. Ideo corpus eius quod cibo, ac potu egebat, ne fame afficeretur ac siti, & non immortalitate illa absoluta atque indissolubili, sed ligno vitæ a mortis necessitate prohibebatur, atque in iuuentutis flore retinebatur, non spiritale, sed animale fuisse non dubium est: nequaquam tamen moriturum, nisi in Dei predicantis minantisque sententiam delinquendo corruisset. Et alimentis quidem etiam extra paradysum non negatis a ligno tamen vitæ prohibitus tardius esset tempore vetustateque; finiendum in ea duntaxat vita, quam corpore licet animali, donec spiritali obedientiam merito fieret, posset in paradiso nisi peccasset habere perpetuam. Quapropter etiam si mortem istam manifestam, quæ sit animæ a corpore separatio, intelligamus simul significatam, in eo quod Deus dixerat: *Gen. 2.* Qua die ederitis ex illo, morte moriemini, non ideo debet absurdum videri, quia non eo prorsus die a corpore sunt soluti, quo cibum interdictum mortiferumque sumperunt. Eo quippe die mutata in deterius viciataque natura, atque a ligno vitæ separatione iustissima mortis in eis etiam corporalis necessitas facta est, cum qua nos necessitate nati sumus. Propter quod *Rom. 8.* Apostolus non ait, corpus quidem mortuum est propter peccatum: sed ait, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem vita est propter iustitiam. Deinde subiungit: Si autem spiritus eius qui suscitauit Christum a

mortuis habitat in vobis, qui suscitauit Christum a mortuis viuificabit & mortalia corpora, per inhabitantem spiritum eius in vobis. Tunc ergo erit corpus in spiritum viuificantem, quod nunc est in animam viuentem: & tamen mortuum dicit Apostolus, quia iam moriendi necessitate constrictum est. Tunc autem ita erat in animam viuentem quantum non in spiritum viuificantem, vt tamen mortuum dici recte non posset, nisi perpetracione peccati necessitatem moriendi habere non posset. Cum vero Deus & dicendo, Ad vbi es? mortem significauerit animæ, quæ facta est illo deficiente, & dicendo, Terra es, & in terram ibis: mortem significauerit corporis, quæ fit anima decedente, propterea de morte secunda nihil dixisse credendum est, quia occultam esse voluit, propter dispensationem testamenti noui, vbi secunda mors apertissime declaratur, vt prius ista mors prima, quæ communis est omnibus proderetur ex illo venisse peccato, quod in vno comune factum est omnibus: mors vero secunda non utique communis est omnibus propter eos, qui secundum propositum vocati sunt sancti, quos ante præsciuit, & destinauit, sicut ait Apostolus, conformes fieri imaginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. quos a secunda morte per mediatorum Dei gratia liberauit. In corpore ergo animali primum hominem factum, sicut Apostolus loquitur. Volens. n. ab spiritali que in resurrectione futurum est, hoc quod nunc est, animale discernere: Seminatur, inquit, in corruptione, surget in incorruptione: seminat in incōtūmelia, surget in gloria: seminat in infirmitate, surget in virtute seminat corpus animale, surge corpus spiritale. Dein de vt hoc probaret, si est, inquit, corpus animale, est & spiritale. Et vt quid esset corpus animale, ostenderet, sic inquit: scriptum est: Factus est primus homo in animam viuentem. Isto igitur modo voluit ostendere, quid sit corpus animale, quantum scriptura non dixerit de primo homine, qui est appellatus Adam, quando illa anima flatu Dei creata est, & factus est homo in corpore animali, sed factus est homo in animam viuentem. In eo ergo que scriptum est: Factus est primus homo in animam viuentem, voluit Apostolus intelligi corpus hominis animale. Spiritale autem, quemadmodum intelligendum esset, ostendit, addendo, Nouissimum autem

Psal. 41.
Psal. 53.

I. Co. 15.

Thobia
12.
M

Rom. 8.

Gene. 3.
Ibidem.

Rom. 8.

I. Co. 15.

Gene. 1

I. Co. 15

autem Adam in spiritum viuicantem, procul dubio Christum significans, qui iam ex mortuis ita resurrexit, vt mori omnino deinceps non possit. Deinde sequitur, & dicit: Sed nō primum quod spiritale est; sed quod animale, postea spiritale, vbi multo apertius declarauit, se animale corpus in sinuasse in eo quod scriptum est, Factum esse primum hominē in animā viuētē, spiritale autē in eo quod ait, Nouissimus Adam in spiritū viuifican-
Gtem. Prius est enim animale corpus, quale habuit primus Adam, quanuis non moriturum, nisi peccasset: quale nunc habemus & nos, haecenus eius mutata, vitiataq; natura; quatenus in illo, postea quam peccauit, effectum est, vnde haberet iam moriendi necessitatem: quale pro nobis etiā Christus primitus habere dignatus est, non quidem necessitate, sed potestate, postea vero spiritale, quale iam præcessit in Christo, tanquam in capite nostro, sequuturum est autem in membris eius vltima resurrectione mortuorum. Ad iūgit deinde Apostolus, duorum istorum hominum euidentissimam differentiam, dicens: Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cælo, cælestis. Qualis terrenus, tales & terreni, qualis cælestis, tales & cælestes. Et quomodo induimus imaginem terreni, induamus & imaginem eius, qui de cælo est. Hoc Apostolus ita posuit, vt nunc quidē in nobis secundum sacramētū regenerationis fiat, sicut alibi dicit: Quotquot in Christo baptizati estis, Christū induistis, re autem ipsa tunc perficietur, quum & in nobis quod est animale nascendo, spiritale factum fuerit resurgendo. Vt enim eiusdem verbis vtar. Spe salui facti sumus, Induimus autem imaginē terreni hominis propagatione præuaricationis & mortis quā nobis intulit generatio: sed induimus imaginē cælestis hominis gratia indulgentiæ, vitæq; perpetuæ, quod nobis præstat regeneratio, non nisi per mediatorē Dei & hominū, hominem Iesum Christum, quē cælo hominē vult intelligi, quia de cælo venit, vt terrenæ mortalitatis corpore vestiretur, quod cælesti immortalitate vestiret.
GCælestes vero ideo appellat, & alios, quia fiūt per gratiā membra eius, vt cū illis sit vnus Christus, velut caput & corpus. Hoc in eadē epistola euidentius ita ponit: Per hominem mors & per hominem resurrectio mor-

tuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Iam vtiq; in corpore spiritali quod erit in spiritum viuificantem non quia omnes qui in Adam moriuntur, membra erunt Christi. Ex illis enim multo plures secunda in æternū morte plestētur. Sed ideo dictum est omnes atque omnes, quia sicut nemo corpore animali nisi in Adam moritur; ita nemo corpore spiritali nisi in Christo viuificatur. Proinde nequaquam putandū est, nos in resurrectione tale corpus habituros, quale habuit homo primus ante peccatum, neque illud quod dictum est. Qualis terrenus, tales & terreni, secundum illud intelligendū est; quod factum est admisione peccati. Nō enim existimandū est; eum prius quā peccasset spiritale corpus habuisse, & peccati merito in animale mutatū. Vt enim hoc putetur, parum attenduntur tanti verba dōctoris qui ait, Si est corpus animale, est & spiritale, sicut scriptū est, Primus homo Adam factus est in animam viuentem. Nunquid hoc post peccatum factum est, quum sit ista hominis prima conditio, de qua beatissimus Apostolus ad corpus animale monstrandum, hoc testimonium legis assumpserat?

Qualiter accipienda sit vel illa insufflatio, in qua primus homo factus est in animā viuētē, vel illa quā dñs fecit, dicens, accipite spiritū factum. Cap. XXIII.

Vnde & illud parū cōsiderare quibusdā visum est, in eo quod legitur, In spirauit Deus in faciem eius spiritum vitæ, & factus est homo in animam viuentem, nō tūc animam primo homini datam, sed eā quæ iam inerat spiritu sancto viuificatam. Mouet enim eos, quod dominus Iesus posteaquā resurrexit à mortuis, insufflauit, dicens discipulis suis: Accipite spiritum sanctum. Vnde tale aliquid existimant factum, quale tunc factū est, quasi & hic secutus Euangelista dixerit: Et facti sunt in animam viuentem. Quod quidem si dictum esset hoc intelligeremus, quod animarū quædā vita sit spiritus Dei, sine quo animæ rationales mortuæ deputandæ sunt, quanuis earū præsentia viuere corpora videantur. Sed non ita factum, quando est conditus homo, satis ipsa libri verba testantur,

Gene. 2.

Galat. 3.

Rom. 8.

I. Ti. 2.

I. Co. 15.

Gene. 1.

Ioan. 10.

Gen.

Gen. 2. tur, quæ ita se habet: Et formauit Deus hominem puluerem de terra. Quod quidam planius interpretandum putantes dixerunt, Et finxit Deus hominem de limo terræ: quoniam superius dictum fuerat, Fons autem ascendebat de terra, & irrigabat omnem faciem terræ: ut ex hoc limus intelligendus videretur humore, s. terraq; concretus. Vbi. n. hoc dictum est, continuo sequitur, Et formauit Deus hominem puluerem de terra: sicut Græci codices habent, unde in Latinam linguam scriptura ipsa conuersa est. Siue autem formauit, siue finxit quis dicere voluerit, quod Græce dicitur *επιπλασει* ad rem nihil interest, magis tamen proprie dicitur, finxit. Sed ambiguitas visa est deuitanda eis, qui formauit dicere maluerunt, eo quod in Latina lingua illud magis obtinuit consuetudo, ut hi dicantur fingere, qui aliquid mendacio simulant componunt. Hunc igitur formatum hominem de terræ puluere siue limo (erat enim puluis humectus) hunc inquam ut expressius dicam sicut scriptura locuta est, puluerem de terra, animale corpus factum esse docet Apostolus, cum animam accepit. Et factus est iste homo in animam viuentem, i. formatus iste puluis factus est in animam viuentem. Iam, inquit, habebat animam, alioquin non appellaretur homo, quoniam homo non est corpus solum, vel anima sola, sed qui ex anima constat & corpore. Hoc quidem verum est, quod non totus homo, sed pars melior hominis anima est, nec totus homo corpus, sed inferior hominis pars est. Sed cum est utrunque coniunctum simul, habet hominis nomen, quod tamen singula non amittunt, etiam cum de singulis loquimur. Quis. n. dicere prohibetur quotidiani quadam lege sermonis, homo ille defunctus est, & nunc in requie est, vel in pœnis, cum de anima sola possit hoc dici, & illo, aut illo loco homo ille sepultus est, cum hoc nisi de solo corpore non possit intelligi? An dicturi sunt sic loqui scripturæ non soleant diuinam? Imo verò illa ita nobis in hoc attestatur, ut etiam cum duo ista coniuncta sunt, & viuunt homo, tamen etiam singula hominis vocabulo appellerentur, animam, s. interiorem hominem, corpus vero exteriorem hominem vocans, tanquam duo sint homines, cum simul utrunque sit homo vnus. Sed intelligendum est, secundum quid dicatur homo ad imaginem Dei, & homo de terra atque iturus in terram.

Illud. n. secundum animam rationalem dicitur, qualem Deus insufflando, vel si commodius dicitur, inspirando indidit homini, i. hominis corpori, hoc autem secundum corpus qualem hominem Deus finxit ex puluere, cui data est anima, ut fieret corpus animale, i. homo in animam viuentem. Quapropter in eo quod dominus fecit, quoniam insufflauit dicens, Accipite spiritum sanctum: nimirum hoc intelligi voluit, quod spiritus sanctus non tantum sit patris, verum etiam vnigeniti ipsius spiritus. Idem ipse quippe spiritus est patris & filij, cum quo est Trinitas pater & filius, & spiritus sanctus, non creatura, sed creator. Neque. n. flatus ille corporeus de carnis ore procedens substantia erat spiritus sancti atque natura, sed potius significatio, qua intelligeremus, ut dixi, spiritum sanctum patri esse filioque cõem: quia non sunt eis singulis singuli, sed vnus amborum est. Semper autem iste spiritus in scripturis sanctis Græco vocabulo *πνευμα* dicitur, sicut eum & hoc loco dominus appellauit, quando eum corporalis sui oris flatu significans, discipulis suis dedit: & locis omnibus diuinorum eloquiorum non mihi aliter vnquam nuncupatus occurrit. Hic vero, ubi legitur: Et finxit Deus hominem puluerem de terra, & insufflauit siue inspirauit in faciem eius spiritum vite: non ait Græcus *πνευμα*, quo solet dici spiritus sanctus, sed *πνοην*. quod nomen in creatura quam in creatore frequentius legitur: unde nonnulli etiam Latini propter differentiam, hoc vocabulum non spiritum, sed flatum appellare maluerunt. Hoc. n. est in Græco, etiam illo loco per Esaiam, ubi Deus dicit, Omnem flatum ego feci: omnem animam sine dubitatione significans. Quod itaque Græce *πνοην* dicitur, nostri aliqui flatum, aliquando spiritum, aliquando inspirationem, vel aspirationem, aliquando etiam animam interpretati sunt, *πνευμα* vero nunquam nisi spiritum: siue hominis, de quo ait Apostolus: Quis. n. scit hominum quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? siue pecoris, sicut Salomonis libro scriptum est: Quis scit si spiritus hominis ascendat sursum in cœlum, & spiritus pecoris descendat deorsum in terram? Siue istum corporeum, qui etiam ventus dicitur: nam eius hoc nomen est, ubi in Psalmo canitur: Ignis, grando, nix, glacies, spiritus tempestatis: Siue iam non creatum, sed creatorem:

M

Ioan. 20.

A

Esa. 57.

1. Cor. 2.

Ecc. 2.

Ps. 148.

rem : sicut est de quo dicit dñs in Euangelio,
Ioan. 20. Accipite Spiritum sanctum : eū corporeo sui
 oris significans flatu : & vbi ait, Ite baptizate
 B
Mat. 28. omnes gentes, in nomine patris & filij & spi-
 ritus sancti : vbi ipsa Trinitas excellentissime
 & euidētissime cōmendata est . Et vbi legi-
 tur : Deus spiritus est . Et alijs plurimis sacra-
Ioan. 4. rum literarum locis . In his quippe omnibus
 testimonijs scripturarum , quantum ad Græ-
 cos attinet , nō πνεῦμα videmus scriptum esse,
 sed πνεῦμα , quantum autem ad Latinos non
 flatum , sed spiritū . Quapropter in eo , quod
Gen. 2. scriptum est : Inspirauit , vel si magis proprie
 dicendum est , Insufflauit in faciem eius spiri-
 tum vitæ : si Græcos non πνοήν , sicut ibi legi-
 tur , sed πνεῦμα posuisset , nec sic esset conse-
 quens , vt creatorem spiritum , qui proprie di-
 citur in Trinitate spiritus sanctus , intelligere
 cogeremur : qñ quidem πνεῦμα , vt dictū est ,
 non solum de creatore , sed etiam de creatu-
 ra dici solere manifestum est . Sed cum dixisset,
 inquit , spiritum , non adderet vitæ , nisi
 illum spiritum sanctū vellet intelligi . Et cū di-
 xisset , Factus est homo in animam : non adde-
 ret , viuentem , nisi anima vitam significaret ,
 quæ illi diuinitus impertitur dono spiritus
 Dei . Cum .n. viuat anima , inquit , proprio
 suæ vitæ modo , quid opus erat addere , viuē-
 tem , nisi vt ea vita intelligeretur , quæ illi per
 spm̄ sanctū datur ? Hoc quid est aliud , nisi dili-
 genter pro humana suspitione cōtendere , &
 scripturas sanctas non intelligenter attende-
 re ? Quid .n. magnū erat nō ire longius ? sed in
 eodē libro ipso paulo superius lege , Produ-
 cat terra animam viuentem : qñ animantia ter-
 C
 restria cuncta creata sunt ? Deinde aliquantis
 interpositis , in eodē tñ ipso libro , quid ma-
 gnum erat aduertere q̄ scriptum est , Et omnia
 quæ habent spiritum vitæ , & omnis qui
Gen. 7. erat super aridā mortuus est : cum insinuaret
 omnia quæ vivebant in terra perisse diluuiō .
 Si ergo & animam viuentem , & spiritū vitæ
 ēt in pecoribus inuenimus : sicut loqui diui-
 na scriptura consuevit : & cum hoc quoq; lo-
 co , vbi legitur , Omnia quæ habent spiritum
 vitæ : non Græcus πνεῦμα , sed πνοήν dixerit :
 cur non dicimus , quid opus erat vt adderet ,
 viuentem , cū quidam nisi viuat esse nō possit ?
 Aut quid opus erat vt adderet , vitæ , cum di-
 xisset , spiritū ? Sed intelligimus spiritum vitæ ,
 & animā viuentem scripturam suo more di-

xisse , cum animalia , i. corpora animata vel-
 let intelligi , quibus inesset per animam per-
 D
 spicuus ille etiam corporis sensus . In homi-
 nis autem conditione obliuiscimur , quæ ad-
 modum loqui scriptura consueuerit , cū suo
 profus more locuta sit : quo insinuaret homi-
 nem ēt rationali anima accepta , quā non
 sicut aliarum carniū aquis & terra producen-
 tibus , sed Deo flante creatam voluit intelli-
 gi : sic tñ factum , vt in corpore animalis , quod
 fit anima in eo viuente sicut illa animalia vi-
 ueret de quibus dixit : Producat terra animā
 viuentem : & quæ iridem dixisset habuisse in
 se spiritum vitæ : vbi etiam in Græco non di-
 xit πνεῦμα , sed πνοήν , non vtique spiritum
 sanctum , sed eorum animam tali exprimens
 nomine . Si .n. Dei status , inquit , Dei ore ex-
 xisse intelligitur , quem si animam credideri-
 mus , consequens erit , vt eiusdem fateamur et
 se substantiæ , parem q; illius sapientiæ , quæ
 dicit : Ego ex ore altissimi produi . Non qui-
 dem dixit sapientia ore Dei efflatam se fuisse,
 sed ex eius ore prodisse . Sicut autem nos
 possumus , non de nostra natura , qua homi-
 nes sumus , sed de isto aere circumfuso , quem
 E
 spirando , ac respirando ducimus & * reduci-
 mus flatum facere cum sufflamus : ita omni-
 Al. l. rei
 dimus .
 potens Deus non de sua natura , neq; de subia-
 centi creatura , sed ēt de nihilo potuit facere
 flatū , quem corpori hominis inferēdo inspi-
 rasse , vel insufflasse conuenientissime dictus
 est , incorporeus incorporeū , sed immutabi-
 lis mutabilē , quia non creatus creatum . Ve-
 rum tñ vt sciant isti , qui de scripturis loqui
 volunt , & scripturarum locutiones non ad-
 uertunt , non hoc solū dici exire ex ore Dei ,
 q̄ est æqualis eiusdemq; naturæ , audiant , vel
 legant , q̄ Deo dicente scriptum est : Qm̄ tepi-
 dus es , & neq; callidus , neq; frigidus , incipiā
 te emouere ex ore meo . Nulla iraque causa
 est , cur apertissime loquenti resistamus Apo-
 stolo , vbi ab spiritali corpore corpus anima-
 le discernens , i. ab illo , in quo futuri sumus ,
 hoc in quo nunc sumus , ait , Seminatur cor-
 pus animale , surget corpus spiritale , si est cor-
 pus animale , & spiritale , sicut scriptū est , Fa-
 ctus est primus homo Adam in animam viuē-
 tem , nouissimus Adam in spiritum viuifi-
 cantem : sed non primum quod spiritale est ,
 sed quod animale , postea quod spiritale . Pri-
 mus homo de terra terrenus , secundus hō de
 celo

* Al. l.
quem po-
tando.

Eccl. 24.

E

Al. l. rei
dimus.

Apost. 3.

r. Co. 15.

H

cælo cælestis. Qualis terrenus, tales & terreni: qualis cælestis, tales & cælestes. Et quomodo induimus imaginē terreni, induamus & imaginem eius qui de cælo est. De quibus omnibus Apostolicis verbis superius locuti sumus. Corpus igitur animale in quo primum hominem Adam factum esse dicit Apostolus sic erat factum, non ut mori omnino non posset, sed ut non moreretur, nisi homo peccasset. Nam illud quod spiritu viuificante spiritaliter erit & immortale, mori omnino non poterit: sicut anima creata est immortalis, quæ licet peccato mortua perhibeatur, carēs quædam vita sua, hoc est, Dei spiritu, quo etiam sapienter & beate viuere poterat: tamen propria quadam, licet misera vita sua definit viuere: quia immortalis est creata. Sicut etiam desertores angeli licet secundum modum quendam mortui sint peccando, quia fontē vitæ deseruerunt, qui Deus est, * qui non peccando, sapienter beateque poterant viuere, tamen non sic mori potuerunt, ut omnino desisterent viuere atque sentire: quoniam immortales creati sunt, atque ita in secundam mortem post vltimum præcipitabuntur iudicium, ut nec illic vita careant: quandoquidem etiam sensu cum in doloribus futuri sunt, non carebunt. Sed homines ad Dei gratiam perinentes ciues sanctorum angelorū in beata vita manentium, ita spiritalibus corporibus induentur, ut neque peccent amplius, neque moriantur: ea tamen immortalitate vestiti, quæ sicut angelorum nec peccato possit auferri, natura quidem manente carnis, sed nulla omnino carnali corruptibilitate, vel tarditate remanente; Sequitur autem quæstio necessario pertractanda & domino Deo veritatis adiuuante soluēda. Si libido membrorum inobedientium ex peccato inobedientiæ in illis primis hominibus cum illos diuina gratia deseruisset, exorta, est: vnde in suā nuditatem oculos aperuerunt, id est, eam curiosius aduerterunt: & quia impudens motus voluntatis arbitrio resistebat, pudenda tulerunt: quo modo essent filios propagaturi, si vt creati fuerant, sine præuaricatione mansissent. Sed quia & liber iste claudendus est, nec tanta quæstio in sermonis angustia coartanda, in eum qui sequitur commodiore disputatione differatur.

D. A V R E L I I A V G V S T I N I
Episcopi de Ciuitate Dei, ad
Marcellinum.

LIBER DECIMVS QVARTVS.

Per inobedientiā primi hominis in secundæ mortis perpetuitatē ruituros omnes fuisse, nisi Dei gratia liberaret. Cap. I.

Ixi mus iam in superioribus libris ad humanam genus non solum naturæ similitudine sociā dum verum etiam quadam cognationis necessitudine in unitatem concordem pacis vinculo colligandū ex homine vno Deum voluisse homines instituere: neque hoc genus fuisse in singulis quibusque moriturum, nisi duo primi, quorum creatus est vnus ex nullo, alter ex illo, id inobedientia meruissent: a quibus admissum est tam grāde peccatū, vt in deterius eo natura mutaretur humana, etiā in posteros obligatione peccati & mortis necessitate transmissa. Mortis autem regnū in homines vsque adeo dominatum est, vt omnes in secundā quoque mortē, cuius nullus est finis, pœna debita præcipites ageret, nisi inde quosdā indebita Dei gratia liberet: ac per hoc factum est, vt cum tot tantæque gentes per terrarum orbē diuersis ritibus moribusque viuentes, multiplici linguarum, armorum, vestium sint varietate distinctæ: non tamen amplius quā duo quedā genera humanæ societatis existerēt, quas ciuitates duas secundum scripturas nostras merito appellare possumus, Vna quippe est hominum secundum carnem, altera secundum spiritū, viuere in sui cuiusque generis pace volentiū: & cum id quod expetunt, assequuntur, in sui cuiusque generis pace viuentiū.

De vita carnali, quæ non ex corporis tantū, sed etiam ex animi sit intelligenda vitijs. Cap. II.

Præter ergo videndum est, quid sit secundum carnem, quid secundum spiritum viuere. Quisquis enim hoc quod diximus prima fronte inspicit vel non recolens, vel minus aduertens quemadmodum scripturæ sanctæ loquantur, potest putare philosophos

* Al. l.
quem potendo.

G

H

Ecc. 24.

E

Al. l. rei
dimu.

Apoc. 3.

1. Co. 15.

Iosofos quidē Epicureos secundum carnē
 viuere: quia summū bonum hominis in cor
 poris voluptate posuerunt, & si qui alij sunt,
 qui quoquo modo corporis bonū summū
 bonū esse hominis opinati sunt: & omne eo
 rum vulgus qui non aliquo dogmate, vel eo
 modo pbilosophantur, sed procliues ad libi
 dinem, nisi ex voluptatibus, quas corporeis
 sensibus capiunt gaudere nesciunt. Stoicos
 aut, qui summū bonū hominis in animo po
 nunt secundū spiritum viuere: quia & homi
 nis animus quid est nisi spiritus? Sed sicut lo
 quitur scriptura diuina, secundū carnem vi
 uere vtriq; monstrantur. Carnem quippe ap
 pellat, non solum corpus terreni atq; mor
 talis animantis: veluti cum dicit. Non omnis
 caro eadē caro, sed alia quidē hominis, alia
 autē caro pecoris alia volucrum, alia pisciū:
 sed alijs multis modis significatione huius
 nominis vtitur, inter quos varios locutionis
 modos, saepe etiam ipsum hominem, idest,
 naturam hominis carnem nuncupat, modo
 locutionis à parte totū significans, quale est:
 Ex operibus legis non iustificabitur omnis
 caro. Quid enim hic voluit intelligi, nisi om
 nis hō? Quod apertius paulo post ait: In lege
 nemo iustificabitur. Et ad Galatas: Scientes
 quia non iustificabitur omnis homo ex ope
 ribus legis. Secundū hoc intelligitur, Et ver
 bum caro factū est, idest, homo. Quod non
 recte accipientes quidā, putauerunt Christo
 humanam animā de fuisse. Sicut enim à toto
 pars accipitur, vbi Marię Magdalene verba
 in Euangelio leguntur dicentis, Tulerūt do
 minū meū, & nescio vbi posuerunt eū: cū de
 solā Christi carne loqueretur, quā sepultam
 de monumēto putabat ablatā: ita & à parte
 totum carne nominata intelligitur homo, si
 cut ea sunt, quę supra commemorauimus.
 Cum igitur multis modis, quos perferuari
 & colligere longum est, diuina scriptura nū
 cupet carnē, quid sit secundum carnem vi
 uere: quod profecto malum est, cū ipsa car
 nis natura nō sit malū, vt indagare possumus
 inspiciamus diligenter illū locū epistolę Pau
 li Apostoli, quā scripsit ad Galatas, vbi ait:
 Manifesta autē sunt opera carnis, quę sunt
 adulteria, fornicationes, immunditię, luxu
 rię, idolorum seruitus, veneficia, inimicitię,
 cōtentiones, emulationes, animositates, dis
 sensiones, hęreses, inuidię, ebrietates, comef

fationes, & his similia, quę prædico vobis fi
 cut & prædixi: quoniā qui talia agunt, regnū
 Dei non possidebunt. Ite totus epistolę A
 postolicę locus, quantum ad rē præsentem
 satis esse videbitur, consideratus poterit hanc
 dissoluere quæstionem, quid sit secundum
 carnem viuere. In operibus nanq; carnis, quę
 manifesta esse dixit, eaq; commemorata dā
 nauit, nō illa tm̄ inuenimus, quę ad volupta
 tem pertinet carnis: sicuti sunt fornicationes,
 immunditię, luxurię, ebrietates, comessatio
 nes, verumetiā illa, quibus animi vitia demō
 strāt à voluptate carnis aliena. Quis enim
 seruitutē, quę idolis exhibetur, veneficia, ini
 micitias, contentiones, emulationes, animo
 sitates, dissensiones, hęreses, inuidias, non po
 tius intelligat animi vitia esse quam carnis?
 Quandoquidem fieri potest, vt propter ido
 latriam, vel hęresis alicuius errorem à vol
 uptatibus carnis tēperetur: & tamen etiā tūc
 homo quauis carnis libidines continere at
 q; cohibere videatur, secundū carnem viuere
 hac Apostolica autoritate conuincitur: & in eo
 quod abstinēt à voluptatibus car
 nis, damnabilia opera carnis agere demon
 stratur. Quis inimicitias nō in animo habeat:
 aut quis ita loquitur, vt inimico suo, vel quę
 putat inimicum dicat malā carnem, ac non
 potius, malum animū habes aduersum me?
 Postremo sicut carnalitates, vt dicam, si quis
 audisset, non dubitaret carnē tribuere: ita ne
 mo dubitat animositates ad animū pertinere.
 Cur ergo hęc omnia, & his similia, doctor
 gētū i fide & veritate opera carnis appellat,
 nisi quia eo locutionis mō quo totū significat
 à parte, ipsū hōiem vult nosse carnis itelligi?

Peccati causam ex anima, non ex carne pro
 disse, & corruptionem ex peccato con
 tractam, non peccatum esse, sed poenam.
 Cap. III.

Quod si quisquam dicit, carnē causam
 esse in malis moribus quorumcunque
 vitiorum, eo quod anima carne affecta sic vi
 uit: profecto non vniuersam hominis natu
 ram diligenter aduertit. Nam corpus quidē
 corruptibile aggrauat animam. Vnde etiam
 idem Apostolus agens de hoc corruptibili
 corpore, de quo paulo ante dixerat. Et si exte
 rior hō noster cor: umpitur: Scimus inquit,
 quia

1. Co. 15.

Rom. 3.

Galat. 3.

Ioan. 1.

Ioan. 20.

Galat. 5.

E

H

1. Tim.

Sapi

Aem

 Al. l.
 bolu
 ra ca
 habet
 edit.
 3. Pe

Galat

inquit, quia si terrena nostra domus habitationis dissoluatur, & edificationem habemus ex Deo domū non manufactā & eternam in cęlis. Etenim in hoc ingemiscimus habitaculū nostrū, quod de cęlo est superindui cupientes: si tamen indati, non nudi inueniamur. Etenim qui sumus in hac habitatione, ingemiscimus, grauari: eo quod nolumus spoliari, sed superuestiri, ut absorbeat mortale a

Grauius aggrauamur igitur corruptibili corpore, & ipse aggrauationis causam, non naturam, substantiamque corporis, sed eius corruptionē scientes, nolumus corpore expoliari, sed eius immortalitate superuestiri. Et tunc ergo erit corpus, sed quia corruptibile non erit non aggrauabit. Aggruat ergo nunc

Sapientia. 9. animā corpus corruptibile, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Veruntamen qui omnia animę mala ex corpore putant accidisse, in errore sunt. Quāuis enim Vergilius Platonicā videatur luculentis versibus explicare sententiam, dicens:

Aene. 6. Igneus est ollis vigor & cęlestis origo.

Seminibus, quantum non noxia corpora tar-
dant, Terrenique hebetant artus, moribūdaque
membra. Omnesque illas notissimas quatuor
animi perturbationes, cupiditatem, timorē,
lęgitimam, tristitiā, quasi origines omnium pec-
catorum atque vitiorum volens, intelligi ex
corpore accidere, subiungat & dicat:

Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudent-
que nec auras suspiciunt, clausę tenebris, &
carcere cęco.

Tamen aliter se habet fides nostra. Nam cor-
ruptio corporis, quę aggruat animam, non
peccati primi est causa, sed pęna: nec caro
corruptibilis animam peccatricę, sed anima
peccatrix fecit esse corruptibilem carnē: Ex
qua corruptione carnis licet existimant quę-
dam incitamenta vitiorum, & ipsa desideria
vitiosa: non tamen omnia vitę iniquę vitia
tribuenda sunt carni, ne ab his omnibus pur-
gemus diabolum, qui non habet carnē. Et si
enim diabolus fornicator vel ebriosus, vel
si quod aliud huiusmodi mali est, quod ad
carnis pertinet voluptates, non potest dici,
cū sit etiā talium peccatorū suaser & instigator
occultus: est tñ maxime superbus atque inui-
dus. Quę illū viciositas sic obtinuit, ut ppter
hęc esset in carceribus caliginosus huius aeris
ęterno supplicio destinatus. Hęc autem vi-

**All. Dia-
bolus ope-
ra carnis
habet &
edit.
3. Pet. 2.**

Galat. 5.

tia: quę tenent in diabolo principatum, car-
ni tribuit Apostolus, quam certū est diabolū
non habere. Dicit enim in inimicitias contentio-
nes, & emulationes: animositates, inuidias, ope-
ra esse carnis: quorum omnium malorum caput
atque origo superbia est, quę sine carne regnat
in diabolo. Quis autē illo est inimicior san-
ctis? Quis aduersus eos contentiosior, animo-
sior, & magis emulus atque inuidus inuenitur?
Et hęc omnia cum habeat sine carne, quo-
modo sunt ista opera carnis: nisi quia ope-
ra sunt hominis: quem sicut dixi, nomi-
ne carnis appellat. Non enim habendo car-
nem, quam non habet diabolus, sed viuendo
secundum seipsum, hoc est, secundum homi-
nem, factus est homo similis diabolo, quia
& ille secundum seipsum viuere voluit, quā-
do in veritate non stetit, ut non de Deo, sed
de suo mendacium loqueretur, qui non so-
lum mendax, verum etiam mendacij pater
est. Primus est qui ppe mentitus, & a quo pec-
catum, ab illo cepit esse mendacium.

Ioan. 8.

Quid sit secundū hominem, quidue secun-
dum Deum viuere. Cap. III.

Cum ergo viuat homo secundum homi-
nem, non secundum Deum similis est
diabolo: quia nec angelo secundū angelum,
sed secundum Deum viuendum fuit, ut stare
in veritate, & veritatem de illius, non de suo
mendacium loqueretur. Nam & de homine
alio loco idem apostolus ait: Si autem veri-
tas dei in meo mendacio abundauit. * Meū
dixit mendacium, veritatem Dei. Cum itaque
viuat homo secundum veritatem, non viuat
secundū seipsum, sed secundū Deum. Deus
est enim qui dixit. Ego sum veritas. Quum
vero viuat secundum seipsum, hoc est, secun-
dum hominem non secundū Deum, profecto
secundum mendacium viuat: nō quia ho-
mo ipse mendaciū est, quū sit eius author &
creator Deus, qui non est utique author crea-
torque mendacij, sed quia homo ita factus est
rectus, ut nō secundū seipsum, sed secundum
eū, a quo factus est, viueret: id est, illius potius
quā suā faceret voluntatē: non autem ita vi-
uere, quemadmodū est factus ut viueret, hoc
est mendacium. Beatus quippe vult esse etiam
non sic viuendo, ut possit esse. Quid est hac
voluntate mendacius? Vnde non frustra di-

**All. No-
strum.
Rom. 3.
L
Ioan. 14**

Aug. Tomus Quintus. Q ci

ci potest, omne peccatū esse mēdacium. Nō enim fit peccatū, nisi ea voluntate, qua nolumus, vt bene fit nobis: vel nolumus, vt male fit nobis. Ergo mendaciū est quod quā fiat, vt bene fit nobis, hinc potius male est nobis: vel cū fiat vt melius fit nobis, hinc potius peius est nobis. Vnde hoc, nisi quia de Deo potest bene esse homini, quem delinquendo de-

M serit, nō de ipso, secundū quē viuēdo delinquit? Quod itaq; diximus, hinc extitisse ciuitates duas diuersas inter se; atq; contrarias: q̄ alij secundū carnē, alij secundū sp̄m viuerent: pot̄ etiā isto modo dici, quod alij secundū hominē, alij secundū Deum viuant. Aperitissime quippe Paulus ad Corinthios dicit:

1. Cor. 3. Cum. n. inter vos sint emulatio & cōtentio, nōne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Quod ergo est ambulare secundum hominē, hoc est secundū hominē viuere; quod à carne, id est, à parte hominis minore intelligitur homo. Eosdē ipsos quippe dixit superius animales, quos postea carnales: ita loquens: Quis enim scit, inquit, hominū quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Sic & quæ Dei sunt, nemo scit nisi spiritus Dei. Nos autē, inquit, non sp̄m huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, vt sciamus q̄ à Deo donata sunt nobis, quæ & loquimur: nō in sapiētia humanæ doctis verbis, sed docti spiritu, spiritualibus spiritalia cōparantes: Animalis autē hō nō percipit, quæ sunt spiritus Dei: stultitia est enim illi. Talibus igitur, id est, animalibus paulo post dicit: Et ego fratres nō potui loqui vobis quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Et illud ex hoc eodē loquendi modo intelligitur, id est,

1. Cor. 3. a parte totū. Et ab anima nanq; & carne, quæ sūt partes hominis, potest totū significari, q̄ est homo: atq; ita non est aliud animalis homo, aliud carnalis: sed idē est vtrunq; id est, secundū hominē viuens homo. Sicut & non aliud, quā homines significātur, siue vbi legitur. Ex operibus legis nō iustificabitur omnis caro: siue quod scriptū est, Septuagintaquinque animæ descenderunt cū Iacob in Aegyptū. Et ibi enim per omnē carnē, omnis hō, & ibi per septuagintaquinq; animas, septuagintaquinq; homines intelliguntur. Et q̄ dictū est, Nō in sapiētia humanæ doctis verbis potuit dici, Non in sapiētia carnalis. sicut quod dictū est, Secundū hominē

Al. Homo, vnde denominatur.

ambulatis: potuit dici, Secundū carnem. Magis autem hoc apparuit, in his quæ subiunxit. Cum enim quis dicat, ego sum Paulus, inquit, tē, ego Appollo, nōne homines estis? Quod dicebat: Animalis estis: &, Carnales estis: expressius dixit: Homines estis: quod est, secundum hominem viuere, non secundū Deū: secundum quem si viueretis, Dij essetis.

Quod de corporis animæq; natura tolerabilior quidem Platoniorum quam Manichæorum sit opinio, sed & ipsi reprobantur, quoniam vitiorum causas naturæ carnis ascribunt. Cap. V.

Non igitur opus est in peccatis vitijsq; nostris ad creatoris iniuriā carnis accusare naturam, quæ in genere atq; ordine suo bona est, sed deserto creatore bono, viuere secundū creatum bonum, non est bonum: siue quisq; secundū carnē, siue secundum animam, siue secundum totum hominem, qui cōstat ex anima & carne: vnde & nomine solius animæ, & nomine solius carnis significari potest, eligat viuere. Nam qui velut summum bonum laudat animæ naturam, & tanquā malū naturā carnis accusat: profecto & animam carnaliter appetit, & carnē carnaliter fugit: quoniam id veritate sentit humana, nō veritate diuina. Non quidē Platonici, sicut Manichæi desipiunt, vt tanquā mali naturam terrena corpora detestentur, cum omnia elementa, quibus iste mundus visibilis cōtrectabilisq; compactus est, qualitatesq; eorum Deo artificibus tribuant. Verū tamen ex terrenis artibus moribundisque membris sic affici animas opinantur: vt hinc eis sint morbi cupiditātū, & timorum, & lētitiæ siue tristitiæ, quibus quatuor vel perturbationibus, vt Cicero appellat, vel passionibus, vt plerique, verbum ē verbo exprimunt, omnis humanorum morum vitiositas continetur. Quod si ita est, quid est quod Aeneas apud Vergilium, cum audisset à patre apud inferos animas rursus ad corpora redituras, hanc opinionem miratur, exclamans:

O pater, an ne aliquas ad cœlum hinc ire putandum est:

Sublimes animas, iterumq; ad tarda reuertit Corpora: quæ lucis miseris tam dira cupido? Nunquid nā hæc tam dira cupido ex terrenis artibus

Al. leg. fec.

Al. qu. sicut quatuor animas afficiuntur.

Cicero de finib. bonorum & malorum.

Sene. 6.

artibus moribundisq; membris adhuc inest animarū illi prædicatissima puritati? Nōne ab hmoi corporeis, ut dicit, pestibus omnibus eas esse purgatas, cum rursus incipiunt in corpora velle reuerti? Vnde colligitur et

E si ita se haberet, q̄ est omnino vanissimum; micissim alternans incessabiliter euntiuatque redduntur animarum mundatis & inquinatio, nō potuisse veraciter dici omnes culpabiles; atque uitiosos; motus animarum eis ex terrenis corporibus inole scere. Siquidem secundum ipsos illa; ut loquitur nobilis ait, dira cupido, ut quæ deo non est ex corpore, ut ab omni corporea peste purgata; & extra omne corpus animā constitutam; ipsam cōpellat esse in corpore. Vnde et illis fatentibus; non ex carne tm̄ efficitur anima, ut cupiat, metat, letetur, & tristetur: uerum etiā ex seipsa his potest motibus agitari.

*Al. legre
fac.*

De qualitate uoluntatis humanae, sub cuius iudicio affectiones animi, aut prauæ habentur, aut rectæ. Cap. VI.

Interest autem, qualis sit uoluntas hominis, quia si peruersa est, peruersos habebit hos motus: si autem recta est, non solum inculpabiles, uerum etiam laudabiles erunt. Voluntas est quippe in omnibus: imo omnes, nihil aliud quam uoluntates sunt. Nam quid est cupiditas, & letitia, nisi uoluntas in eorum consensionem, quæ uolumus? Et quid est metus atque tristitia, nisi uoluntas in dissensionem ab his, quæ nolumus? Sed cum consentimus appetendo ea quæ uolumus, cupiditas: cum autem consentimus fruēdo his quæ uolumus, letitia uocatur. Item quæ cum dissentimus ab eo, quod accidere nolumus, talis uoluntas metus est: cum autem dissentimus ab eo, quod nolentibus accidit, talis uoluntas tristitia est. Et omnino pro uarietate rerum quæ appetuntur, atque fugiuntur sicut allicitur, uel offenditur uoluntas hominis, ita in hos, uel illos affectus mutatur & uertitur. Quapropter homo, qui secundum Deum, non secundum hominem uiuit, oportet ut sit amator boni, inde sit consequens, ut malum oderit. Et quoniam nemo natura, sed quisquis malus est, uitio malus est, perfectum odium debet malis, qui secundum Deum uiuit, ut nec propter uitium ode

*Al. quid
suo qua-
tuor ani-
mi affe-
ctiones.*

Grit hominem, nec amet uitium propter hominem, sed oderit uitium, amet hominem. Sanato enim uitio, totum quod amare, nihil autem quod debeat odisse, remanebit.

Amorem, & dilectionem indifferenter, & in bono, & in malo apud sacras literas inueniri. Cap. VII.

Nam cuius propositū est amare Deū, & non secundum hominem, sed secundū Deum amare proximum, sicut etiā seipsum, proculdubio propter hunc amorem dicitur uoluntatis bonæ, quæ usitatus in scripturis sacris charitas appellatur: sed amor quoque secundum easdem sacras literas dicitur. Nā & amatorem boni dicit Apostolus esse debere, quem regendo populo præcipit eligendū. Et ipse dñs Petrum Apostolum interrogans, cum dixisset: Diligis me plus his. Ille respondit: Dñe, tu scis, quia amo te. Et iterum dñs quæsiuit, non utrum amaret, sed utrum diligeret eum Petrus. At ille respondit ei iterum: Domine, tu scis quia amo te. Tertia uero interrogatione & ipse Iesus nō ait, diligis me, sed amas me, ubi secutus ait Euangelista: Cōtristatus est Petrus, quia dixit ei tertio, amas me: cum dominus non tertio, sed semel dixerit, amas me: bis autem dixerit, diligis me. Vnde intelligimus, quod etiam cum dicebat dominus, diligis me: nihil aliud dicebat, quam amas me. Petrus aut nō mutauit huius unius rei uerbum, sed etiā tertio: Domine, inquit, tu omnia scis, tu scis quia amo te. Hoc propterea cōmemorandum putauit: quia nonnulli arbitrantur aliud esse dilectionem siue charitatem, aliud amorem. Dicūt enim dilectionem accipiendam esse in bono, amorem in malo. Sic autem nec ipsos authores secularium literarum locutos esse, certissimū est. Sed uideriut philosophi, utrum, uel qua ratione ista discernant. Amorem tamen eos in bonis rebus, & erga ipsum Deum magni pēdere libri eorum satis loquuntur. Sed scripturas religionis nostræ, quarum auctoritatem ceteris quibusq; literis antepoimus: nō aliud dicere amorem, aliud dilectionem uel charitatem insinuandum fuit. nam & amorem in bono dici iā ostendimus. Sed ne quis existimet amorem quidem, & in bono, & in malo, dilectionem autem non nisi in bono

*Ad Timō
eb. 1.*

Ioan. 27.

I

*Cicero de
finib. bo-
norū &
malorū.*

Aene. 6.

esse dicendū, illud attendat, q̄ in Psalmo scri-
 ptū est, Qui aut diligit iniquitatem, odit ani-
 mam suā. Et illud Apostoli Ioannis: Si quis
 dilexerit mundū, nō est dilectio Patris in eo.
 Ecce vno loco dilectio, & in bono & in ma-
 lo. Amorē aut in malo: quia in bono iā ostē-
 dimus, ne quisquā flagitet, legat q̄ scriptum
 est: Erunt. n. homines seipfos amantes, ama-
 tores pecuniæ. Recta itaq; volūtas est bonus
 amor, & voluntas puerſa malus amor. Amor
 ergo inhians habere q̄ amatur, cupiditas est:
 id aut habens eoq; fruens, lætitia. Fugiens q̄
 ei aduersatur, timor est: idq; si acciderit sen-
 tiens, tristitia est. Proinde mala sunt ista, si ma-
 lus ē amor: bona si bonus, q̄ dicimus, de scri-
 pturis probemus. Cōcupiscit Apostolus dis-
 solui, & esse cū Christo. Et, Concupiuit ani-
 ma mea desiderare iudicia tua in omni tpe.
 Vel si accōmodatus dicitur, Desiderauit ani-
 ma mea concupiscere iudicia tua. Et, Concu-
 piscētia sapientiæ perducit ad regnum. Hoc
 tū loquendi obtinuit consuetudo, vt si cupi-
 ditas vel concupiscētia dicatur, nec adda-
 tur cuius rei sit, non nisi in malo possit intel-
 ligi. Lætitia apud Psalmistam in bono est, Læ-
 tamini in Domino & exultate iusti. Et, De-
 disti lætitiā in cor meum. Et, Adimplebis
 me lætitiā cū vultu tuo. Timor in bono est
 apud Apostolū, vbi ait: Cū timore & tremore
 vestra ipsorum salutem operamini. Et, No-
 li altū sapere, sed time. Et, Timeo aut ne sicut
 serpens Euam seduxit astutia sua, sic & vestre
 mentes corrumpantur à castitate, quæ est in
 Christo. De tristitia vero, quā Cicero magis
 ægritudinē appellat: dolorem aut Virgilius,
 vbi ait: Dolent, gaudentque. Sed ideo malui
 tristitiam dicere, quia ægritudo vel dolor vsi
 tatus in corporibus dicitur, scrupulosior q̄-
 sio est, vtrum inueniri possit in bono.

De tribus perturbationibus, quas in animo
 sapientis Stoici esse voluerūt, exclusis do-
 lore siue tristitia quam virtus animi sen-
 tire non debet. Cap. VIII.

Quas enim Græci appellant, *ἐν ἀθείαις*,
 Latine autem Cicero constantias nomi-
 nauit, Stoici tres esse voluerunt, pro tribus
 perturbationibus in animo sapientis: pro cu-
 piditate, voluntatem: pro lætitiā, gaudium:
 pro metu, cautionem: pro ægritudine vero,

vel dolore, quem nos vitandæ ambiguitatis
 gratia, tristitiam maluimus dicere, negauerūt B
 esse posse aliquid in animo sapientis. Volun-
 tas quippe, inquit, appetit bonum, q̄ facit
 sapiens. Gaudium de bono adeptō est, quod
 vbiq; adipiscitur sapiens. Cautio deuitat ma-
 lum, q̄ debet sapiens deuitare. Tristitia por-
 ro, quia de malo est, quod iam accidit. Nul-
 lu maūt malum existimant posse accidere sa-
 pienti: nihil in eius animo pro illa esse posse,
 dixerunt. Sic ergo illi loquuntur: vt velle gau-
 dere, cauere, negent nisi sapientem: stultum
 autem non nisi cupere, lætari, metuere, con-
 tristari. Et illas tres esse cōstantias: has autem
 quatuor perturbationes secūdum Ciceronē:
 secundum plurimos autem, passiones: Græ-
 ce autem illæ tres, sicut dixi, appellatur *ἐν ἀθείαις*:
 istæ autem quatuor *παθήαις*. Hæc locutio
 vtrum scripturis sanctis congruat, quum
 quærerem, quantū potui diligenter, illud in-
 ueni, q̄ ait Propheta: Nō est gaudere, impijs,
 dicit Dñs, tanquam impij lætari possint pot-
 tius, quā gaudere de malis, quia gaudiū pro-
 prie bonorum & piorū est. Item illud in Euā-
 gelio, Quæcunq; vultis vt faciant vobis ho-
 mines, hæc & vos facite illis: ita dictum vide-
 tur, tanq̄ nemo possit aliquid male vel turpi-
 ter velle, sed cupere. Denique propter con-
 suetudinem locutionis, nonnulli interpretes
 addiderūt bona: & ita interpretati sunt, Quæ-
 cunque vultis vt faciant vobis homines bona.
 Cauendum. n. putauerunt, ne quisquā in-
 honesta velit sibi fieri ab hominib. vt de tur-
 prioribus taceā, certe luxuriosa conuiuia, in
 quib. se, si & ipse illis faciat similia, hoc præ-
 ceptum existimet impleturum. Sed in Græco
 Euangelio, vnde in Latinū translātū est, non
 legitur, bona: sed, Quæcunque vultis vt fac-
 iant vobis homines, hæc & vos facite illis:
 credo propterea, quia in eo q̄ dixit, vultis,
 iam voluit intelligi bona. non. n. ait, cupitis.
 Non tamen semper his proprietatibus locutio
 nostra frenanda est: sed interdū his vtendū
 est. Et cum legimus eos, quorum authori-
 tati resultare fas non est, ibi sunt intelligendæ,
 vbi rectus sensus alium exitū non potest
 inuenire: sicut ista sunt, quæ exempli gratia
 partim ex Propheta, partim ex Euangelio
 cōmemorauimus. Quis enim nescit impios
 exultare lætitiā? Et tamen non est gaudere
 impijs, dicit Dñs. Vnde, nisi quia gaudere
 aliud

D aliud est, quando proprie signateq; hoc verbum ponitur? Itē quis negauerit non recte praeicipi hominibus, vt quęcunq; sibi ab alijs fieri cupiunt, hæc eis & ipsi faciant, ne se inuicem turpitudine illicitę voluptatis oblectent? & tamen saluberrimum, verissimumq; præceptum est. Quęcunq; vultis, vt faciant vobis homines, eadem & vos facite illis. Et hoc vnde, nisi quia hoc ab eodem modo quodam proprio volūtas posita est, quę in malo accipi non potest? Locutione vero vſitatiore: quam frequentat maxime consuetudo sermonis, nō vtiq; diceretur: Noli velle mentiri omne mē dacium: nisi esset & voluntas mala, à cuius prauitate illa distinguitur, quam prædicauerunt angeli dicentes: Pax in terra hominibus bonę voluntatis. Nam ex abundantia additum est bonę, si est non potest nisi bona. Quid autē magnum in charitatis laudibus dixisset Apostolus, quod non gaudeat super iniquitate, nisi quia ita malignitas gaudet? Nam & apud authores secularium literarū, talis istorum verborū differentia reperitur. Ait enim Cicero orator amplissimus: Cupio patres cōscripti me esse clementem. Quia hoc verbū in bono posuit, quis tā peruersę doctus existat, qui nō eum cupio, sed volo potius dicere debuisse contendat? Porro apud Terentiū flagitiosus adolescens insana flagrans cupidine. Nihil volo aliud, inquit, nisi Philomenā. Quam voluntatum fuisse libidinem, responso quę ibi serui eius * senioris inducitur, satis indicat. Ait nanq; domino suo: Quāto satius est, te id dare operam, quo istū amorem ex animo amoueas tuo, quam id loqui, quo magis libido frustra accendatur tua. Gaudiū vero eos & in malo posuisse ille ipse Virgilianus testis est versus, vbi has quatuor perturbationes summa breuitate cōplexus est: Hinc metuunt, cupiuntq;, dolent, gaudētq;. Dixit etiam author: Mala mētis gaudia. Proinde volunt, cauent, gaudent & boni & mali. Atq; vt eadē alijs verbis enunciemus, cupiunt, timent, lætantur & boni & mali. Sed illi bene, isti male, sicut hominibus seu reſta seu peruersa voluntas est. Ipsa quoq; tristitia, pro qua Stoici nihil in animo sapiētis inueniri posse putauerunt, reperitur in bono, & maxime apud nostros. Nā laudat Apostolus Corinthios, quod contristati fuerint secundū Deū. Sed fortasse quis dixerit, illis

Apostolum fuisse congratulatum, q; contristati fuerint penitendo: qualis tristitia, nisi eorum qui peccauerūt, esse nō potest. Ita enim dicit: Video quod epistola illa etſi ad horam contristauit vos, nūc vero gaudeo, non quia contristati estis, sed quia cōtristati estis ad penitentiā. Contristati. n. estis secundū Deum, vt in nullo detrimētum patiamini ex nobis. Quę eni in secundū Deum est tristitia, penitentiam in salutem stabilem operatur, mūdi autē tristitia mortem operatur. Ecce. n. id ipsum secundum Deum contristari, quantam perfecit in nobis indultiam. Ac per hoc posunt Stoici pro suis partibus respondere, ad hoc videri vtile esse tristitiā, vt peccasse peniteat, in animo autē sapientis ideo esse non posse, quia nec pētrū in eum cadit, cuius penitentia contristetur, nec vllum aliud malū, quod perpetiēdo & sentiēdo sit tristis. Nā & Alcibiadem ferunt, si me de nomine hominis memoria nō fallit, cū sibi beatus videretur Socrate disputante, & ei quam miser esset, quā stultus esset, demonstrante, fleuisse. Hinc ergo stultitia fuit causa etiam huius vtilis optandęq; tristitię, quia homo esse se dolet, q; esse non debet. Stoici autē non stultum, sed sapientem maiunt tristem esse non posse.

De perturbationibus animi, quarum affectus rectos habet vita iustorum.

Cap. IX.

V Erum his philosophis, quod ad istam quęstionem, de animi perturbationibus attinet, iam respondimus in nono huius operis libro: ostendentes, eos non tam de rebus: quā de verbis cupidiores esse contentionis, quam veritatis. Apud nos autē iuxta scripturas sacras, sanamq; doctrinam, ciues sanctę ciuitatis Dei in huius vitę peregrinatione secundum Deum viuētes metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque. Et quia rectus est amor eorum, istas omnes affectiones rectas habent. Metuūt penam æternam, cupiūt vitam æternam. Dolent in se, quia ipsi in semetipsis adhuc ingemiscunt adoptionem, expectātes redemptionem corporis sui. Gaudent in spē, quia fiet sermo, qui scriptus est, Absorpta est mors in victoria. Item metuunt peccare, cupiunt perseuerare: dolent in peccatis, gaudent in operibus bonis. Vt. n. me Aug. Tomus Quintus. Q 3 tuant

2. Cor. 7.
Al. Tristitia se
lutari, se
cundum
Deum.

Al. In
biady tri
filia.
G

L

Lucę. 2.

I. Co. 13.

all. In l.
Catilinā
inueni
ua prima

Al. l. In
Andria
aff. 2. se. 1
Al. l. Sa
nioris.

Aene. 6.

Ma. 7.

tuant peccare, audiunt. Quoniam abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Ut cupiant perseverare, audiunt quod scriptum est: Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Ut doleant peccatis, audiunt. Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Ut gaudeant in operibus bonis, audiunt: Hilariter dantorem diligit Deus. Item sicuti se infirmitas eorum firmitasque habuerit, metuunt tentari, cupiunt tentari; dolent in tentationibus, gaudent in tentationibus. Ut non metuant tentari audiunt: Si quis preoccupatus fuerit in aliquo delicto vos qui spirituales estis, instruite humilissimo di in spiritu mansuetudinis, intendens te ipsum ne & tu teteris. Ut autem cupiant tentari, audiunt quendam virum fortem civitatis Dei dicentem. Proba me domine, & tenta me, virenes meos & cor meum. Ut doleant in tentationibus, vident Petrum flentem. Ut gaudeant in tentationibus, audiunt Iacobum dicentem: Omne gaudium existimate fratres mei, cum in tentationes varias incideritis. Non solum autem propter semetipsos his moventur affectibus, verumetiam propter eos quos liberari cupiunt, & ne pereant, metuunt, & dolent, si pereunt, & gaudent, si liberantur. Illi quippe optimum & fortissimum virum qui in suis infirmitatibus gloriatur, ut eum potissimum commemoremus, quem in ecclesia Christi ex gentibus invenimus, doctorem gentium in fide & veritate, qui & plus omnibus suis coapostolis laboravit, & pluribus epistolis populos Dei, non eos tantum, qui presentibus ab illo videbantur, verumetiam illos, qui futuri praevidebantur, instruxit: illum inquam verum athletam Christi, doctum ab illo, vinctum de illo crucifixum cum illo, gloriosum in illo in theatro huius mundi, cui spectaculum factus est, & angelis & hominibus legitime magno agone certamen, & palmam superne vocacionis in anteriora sectantem, oculis fidei libentissime spectantem, gaudere cum gaudentibus flere cum flentibus, foris habentem pugnas, intus timores, cupientem dissolvi, & esse cum Christo, desiderantem videre Romanos, ut aliquem fructum habeat in illis, sicut & in ceteris gentibus: aemulationem Corinthios, & ipsa aemulatione metuentem, ne seducantur eorum mentes a castitate, quae in Christo est: magnam tristitiam & continuum dolo-

rem cordis de Israelitis habentem, quod ignorantem Dei iustitiam, & suam volentes constituere, iustitiae Dei non erant subiecti, nec solum dolorem, verumetiam luctum suum denunciantem de quibusdam qui ante peccaverunt, & non egerunt penitentiam super immunditia & fornicationibus suis. Hi motus, hi affectus de amore boni & de sancta charitate venientes, si vitia vocanda sunt, finamus, ut ea quae vitia sunt, virtutes vocentur. Secum igitur rationem sequantur istae affectiones, quando ubi oportet adhibentur, quis eas tunc meridas seu vitiosas passiones audeat dicere? Quamobrem etiam ipse dominus in forma servi agere vitam dignatus humanam, sed nullum habens omnino peccatum adhibuit eas, ubi adhibendas esse iudicavit. Neque enim in quo verum erat hominis corpus & verus hominis animus, falsus erat humanus affectus. Cum ergo eius in Evangelio istae referuntur, quod super duritia cordis Iudaeorum cum ira contra status sit, quod dixerit, gaudeo propter vos, ut credatis: quod Lazarum suscitaturus etiam lacrymas fuderit: quod concupierit cum discipulis suis manducare pascha: quod propinquante passione tristis fuerit anima eius usque ad mortem, non falso utique referuntur. Verum ille hos motus certa dispensationis gratia, ita cum voluit, suscepit animo humano, ut cum voluit factus est homo. Proinde quod fatendum est, etiam cum rectas & secundum Deum habemus has affectiones, huius vitae sunt, non illius, quam futuram speramus, & saepe illis etiam inuiti credimus. Itaque aliquando quavis non culpabili cupiditate, sed laudabili charitate moveamur, etiam dum volumus flemus. Habemus ergo eas ex humanae conditionis infirmitate, non autem ita dominus Iesus, cuius & infirmitas fuit ex potestate. Sed dum vitae huius infirmitatem gerimus, si eas omnino nullas habeamus, tunc potius non recte vivimus. Vituperabatur enim & detestabatur Apostolus quosdam, quos etiam esse dixit sine affectione. Illos etiam culpavit sacer Psalmus, de quibus ait, Sustinui qui simul contristaretur & non fuit. Nam omnino non dolere, dum sumus in hoc loco miseriae, profecto sicut quidam etiam apud seculi huius literatos sensit, & dixit, non sine magna mercede contingit immanitatis in animo, stuporis in corpore. Quo-

circa

I. Co. 12.

al. I. Chri
Fus non
caruit af
fectibus.

B

Ioa. 11.

Mat. 26.

I. Co.

4. Co.

C

Rom
Psal

Psal. 61.

Cic. 3. Tu
sen. quae.

circa illa quæ ἀπάθεια Græce dicitur, quæ si Latine posset, impassibilitas diceretur: si ita intelligenda est (in animo quippe, nõ in corpore accipitur) vt sine his affectionibus vitatur, quæ contra rationem accidunt mentemque perturbant, bona plane & maxime optanda est: sed nec ipsa huius est vitæ. Non enim qualiumcunq; hominum vox est, sed maxime piorum multumq; iustorum, atque sanctorum: Si dixerimus, quoniam peccatũ non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Tunc itaq; ἀπάθεια ista erit, quando peccatum in homine nullum erit. Nunc vero satis bene viuatur sine crimine: sine peccato autem qui se viuere existimat, non id agit vt peccatum non habeat, sed vt veniam nõ accipiat. Porro si ἀπάθεια illa dicenda est, cum animum cõtingere omnino non potest vllus affectus, quis hunc stuporem non omnibus vitijs iudicat esse peiorem? Potest ergo non absurdè dici perfectam beatitudinem sine stimulo timoris, & sine vlla tristitia futuram. Non ibi autem futurum amorem, gaudiumque quis dixerit, nisi omnino a veritate seclusus? Si autẽ ἀπάθεια illa est, ubi nec metus ullus exterret, nec angit dolor, auersanda est in hac uita, si recte hoc est, secundum Deum, uiuere uolumus. In illa vero beata, quæ sempiterna promittitur, timor planè separandus est. Timor namque ille de quo dicit Apostolus Ioannes, Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem: quia timor poenam habet, qui autem timet, non est perfectus in charitate: non est eius generis timor, cuius ille, quo timebat Apostolus Paulus, ne Corinthij serpentina seducerentur astutia: hunc enim timorem habet charitas, imo nõ habet nisi charitas: sed illius est generis timor, qui non est in charitate: de quo & ipse Apostolus Paulus ait: Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timorem. Timor vero ille castus permanens in seculum seculi, si erit & in futuro seculo: nam quò alio modo potest intelligi permanere in seculum seculi? non est timor exterrrens a malo, quod accidere potest, sed tenens in bono, quod amitti non potest: Vbi enim boni adepti amor immutabilis est, profecto si dici potest, mali cauendi timor securus est. Timoris quippe casti nomine ea uolũtas signi-

ficata est, qua nos necesse erit nolle peccare: & non solitudine infirmitatis, ne forte peccemus, sed tranquillitate charitatis cauere peccatum. Aut si nullius omnino generis timor esse poterit in illa certissima securitate perpetuorum, foeliciumque gaudiorum, sic dictum est. Timor domini castus permanens in seculum seculi: quemadmodum dictum est: Patientia pauperum non peribit in æternũ. Neque enim æterna erit ipsa patientia, quæ necessaria non est, nisi ubi toleranda sunt mala, sed æternum erit, quo per patientiam peruenitur. Ita fortasse timor castus in seculum seculi dictus est permanere, quia id permanebit, quo timor ipse perducit. Quæ quum ita sint, quoniam recta uita dicenda est, quæ perueniendum sit ad beatam, omnes affectus istos uita recta rectos habet, peruersa peruersos. Beata uero, eademque æterna amorem habebit, & gaudium, non solum rectum, uerumetiam iam certum: timoreni autẽ & dolorem nullum. Vnde iam apparet utcunque, quales esse debeant in hac peregrinatione ciues ciuitatis Dei, uiuentes secundum spiritum, non secundum carnem, hoc est secundum Deum, non secundum hominẽ, & quales in illa quò tendunt immortalitate futuri sint. Ciuitas porro, hoc est societas impiorum, non secundum Deum, sed secundum hominem uiuentium, & in ipso cultu falsæ, contemptuq; ueræ diuinitatis, doctrinas hominum, demonumque sectantium, his affectibus prauis tanquam morbis & perturbationibus quatitur. Et si quos ciues habet, qui moderari talibus motibus, & eos quasi temperare uideantur: sic impietate superbi & elati sunt, ut hoc ipso in eis sint maiores timores, quo minores dolores. Et si nonnulli tanto immaniore, quanto rariore uanitate hoc in seipsis adamauerint, ut nullo prorsus erigantur, & excitentur, nullo flectantur, atque inclinentur affectu, humanitatem totam potius amittunt, quam ueram assequantur tranquillitatem.

Nõ enim quia durum aliquid, ideo relictum, aut quia stupidum est, ideo sanum.

Psal. 9.

F

al. l. falso.

G

1. Co. 12.

al. l. Christi
fuit non
caruit af
fectione.

B

Ioan. 17.

Mat. 16.

C

Psal. 67.

Cic. 3. 7.
scilicet quod.

1. Ioan. 4.

4. Co. 11.

Rom. 8.
Psal. 13.

E

An primos homines in paradiso constitutos nullis perturbationibus prius quam deliquerint affectos fuisse credendum sit. Cap. X.

Sed utrum primus homo vel primi homines, (duorum erat quippe coniugium) habebant istos affectus in corpore animali ante peccatum, quales in corpore spiritali non habebimus omni purgato finitumque peccato, non immerito quaeritur. Si non habebant, quomodo erant beati in illo memorabili beatitudi-

L nis loco, i. in paradiso? Quis tandem absolute dici beatus potest, qui timore afficitur, vel dolore? Quid autem timere vel dolere poterant illi homines in tantorum tanta affluentia bonorum, ubi nec mors metuebatur, nec vlla corporis mala valebatur, nec aberat quicquam, quae bona voluntas adipisceretur, nec inerat quod carnem, animumque hominis feliciter viventis offenderet? Amor erat imperturbatus in Deum, atque inter se coniugum fida & sincera societate vivendum, & ex hoc amore grande gaudium, non desistere, quod amabatur ad fruendum. Erat devotio tranquilla peccati, qua manente nullum omnino aliunde malum, quod contristaret, irruerat. An forte cupiebant prohibitum lignum ad vescendum contingere, sed mori metuebant: ac per hoc, & cupiditas, & metus iam tunc illos homines etiam in illo perturbat loco? Absit, ut hoc existimemus fuisse, ubi nullum erat omnino peccatum. Neque enim nullum peccatum est, ea quae lex Dei prohibet concupiscere, & ab his abstinere timore poenae, non amore iustitiae. Absit, inquam, ut ante omnem peccatum, iam ibi fuerit tale peccatum, ut hoc de ligno admitterent, quod de mulie-

Mat. 5. re dominus ait: Si quis viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus est eam in corde suo. Quam igitur felices erant primi homines, & nulli agitabantur perturbationibus animorum: nullis corporum laedebantur incommodis: tam felix universa societas esset humana, si nec illi malum, quod etiam in posteros trajicerent: nec quisquam eorum stirpe iniquitatem committeret, quae damnationem reciperet. Atque ista permanente felicitate, donec per illam benedictionem, qua dictum est, Crescite & multiplicamini: praedestinatorum sanctorum numerus compleretur, alia maior daretur, quae beatissimis ange-

Gen. 1.

lis data est: ubi iam esset certa securitas peccatorum neminem, moriturumque; neminem: & talis esset vita sanctorum, post nullum laboris, doloris, mortis experimentum, qualis erit post haec omnia incorruptione corporum, reddita resurrectione mortuorum.

De lapsu primi hominis, in quo bene condita natura est, nec potest nisi a suo auctore reparari. Cap. XI.

Sed quia Deus cuncta praesciuit, & ideo hominem quoque peccatorum ignorare non potuit: secundum id quod praesciuit, atque disposuit, civitatem sanctam debemus asserere, non secundum illud quod in nostra cognitionem vel religionem pervenire non potuit, quia in Dei dispositione non fuit. Nec enim homo peccato suo divinum potuit perturbare consilium, quasi Deum quod statuerat, mutare compulerit: cum Deus praesciendo utrumque praevenerit, i. & homo, quae bonum ipse creavit, quam malus esset futurus: & quid boni, et sic de illo esset ipse facturus. Deus enim & si deus statuta mutare: unde tropica loquutione in scripturis sanctis etiam poenituisse legitur Deum: iuxta id dicitur, quod homo speraverat, vel naturalium causarum ordo gestabat: non iuxta id, quod se omnipotens facturum esse praescierat. Fecit itaque Deus, sicut scriptum est, hominem rectum: ac per hoc voluntatis bonae. Non enim rectus esset, bonam non habens voluntatem. Bona igitur voluntas opus est Dei: quum ea quippe ab illo factus est homo. Mala vero voluntas prima, quam omnia mala opera praecessit in homine, defectus potius fuit quidam ab opere Dei, ad sua opera, quam opus vllum. Et ideo mala opera, quia secundum se, non secundum Deum, ut eorum operum tanquam fructum malorum, ut voluntas ipsa esset velut arbor mala: aut ipse homo in quantum malae voluntatis. Porro mala voluntas, quamvis non sit secundum naturam, sed contra naturam, quia vitium est: tamen eius naturae est, cuius est vitium, quod nisi in natura non potest esse, sed in eam quam creavit ex nihilo, non quam genuit creator de semetipso, sicut genuit verbum, per quod facta sunt omnia. Quia & si de terrae pulvere Deus finxit hominem, eadem terra omnisque terrena materies omnino de nihilo est, animamque de nihilo factam dedit corpori, cum factus est

Ioan.

B

Exo. 3
3. Re.

est homo. Vsq̄ adeo autem mala vincuntur à bonis, vt quamuis sinantur esse, ad demonstrandum, quam p̄ssit & ipsis bene vti iustitia prouidentissima creatoris, bona tñ sine malis esse possunt, sicut Deus ipse verus & summus, sicut omnis super istum caliginosum aerē coelestis inuisibilis visibilisq̄; creatura mala vero sine bonis esse non possunt, quia naturæ, in quibus sunt inquantū naturæ sunt vtiq̄; bonæ sunt. Detrahitur porro malū nō aliqua natura, quæ accesserat, vel vlla eius parte sublata, sed ea quæ vitiata ac deprauata fuerat, sanata atq̄; correctā. Arbitrium igitur voluntatis tunc est vere liberum, cum vitijs peccatisq̄; non seruit. Tale datum est à Deo, quod amissum proprio vitio, nisi à quo dari potuit reddi nō potest. Vnde veritas dicit. Si vos liberauerit, tunc vere liberi eritis. Id ipsum est autem, ac si diceret. Si vos filius saluos fecerit, tunc vere salui eritis. Inde quippe liberator, vnde Saluator. Viuebat itaque homo secundum Deum in paradiso, & corporali & spiritali. Neque enim erat paradisi corporalis propter corporis bona, & propter mentis non erat spiritalis. Aut vero erat **D** spiritalis, quo per interiores, & non erat corporalis, quo per exteriores sēlus homo frueretur? Erat planē vtrunq̄; propter vtrunq̄;. Postea vero quam superbus ille angelus, ac per hoc inuidus, per eādem superbā a Deo ad semetipsum conuersus, & quodā quasi tyrannico fastu gaudere subditis, q̄ esse subditus eligens, de spiritali paradiso cecidit, de cuius lapsu sociorumq̄; eius, qui ex angelis Dei angeli eius effecti sunt, in libris vndecimo & duodecimo huius operis satis quantū potui disputavi, male sua sã versutia in hominis sensum serpere affectans. Cui vtiq̄; stanti, quoniam ipse ceciderat, inuidebat, colubrū in paradiso corporali, vbi cum duobus illis hominibus masculo & foemina, animalia ēt terrestria cetera subdita & innoxia versabantur, animal scilicet lubricum & tortuosum an fractibus mobile, operi suo congruum per quem loqueretur elegit, eoq̄; per angelicam præsentiā præsantiorēq̄; naturā, spiritali nequitia sibi subiecto, & tanquam instrumento abutens fallaciam sermocinatus est sc̄minæ, a parte, inferiorē illius humanæ copulæ incipiens, vt gradatim perueniret ad totum, non existimans virū facile credulū, nec

Exo. 3. 1.
3. Re. 11

errando posse decipi, sed dum alieno cedit errori. Sicut enim Aaron erranti populo ad idolum fabricandum nō consensit inductus, sed celsit obstrictus: nec Salomon credibile est errore putasse idolis esse seruiendū, sed blanditijs foemineis ad illa sacrilegia suis se cōpulsū, ita credendum est illum virum suæ foeminæ vni vnum, hominem homini, coniugem coniugi, ad Dei legem transgrediendam, non tanquā verum loquenti credidisse seductū, sed sociali necessitudine paruisse. Non. n. frustra dixit Apostolus, Adam non est seductus, mulier autē seducta est, nisi quia illa q̄ ei serpens locutus est, tanquam verum esset accepit, ille autē ab vnico noluit confortio dirimi, nec in cōione peccati, nec ideo minus reus, si sciens prudensq̄; peccauit. Vnde & Apostolus non ait, nō peccauit, sed nō est seductus. Nam vtiq̄; ipsum peccasse ostendit, vbi dicit. Per vnum hominē intrauit peccatum in mundū, & paulo post apertius, in similitudinem, inquit, prauaricationis Adæ. Hos autē seductos intelligi voluit, qui id q̄ faciunt, non putant esse peccatum, ille autem sciuit. Alioquin quomodo verum erit Adam non est seductus? Sed inexpertus diuinæ seueritatis in eo falli potuit, vt veniale crederet esse commissum. Ac per hoc in eo qui dem, quo mulier seducta est, non est ille seductus, sed eum fefellit, quō fuerat iudicandum quod erat dicturus. Mulier quam dedisti mihi sociam, ipsa mihi dedit, & manducaui. Quid ergo opus est pluribus? Et si credendo non sunt ambo decepti, peccādo tamen ambo capti sunt, & diaboli laqueis implicati.

1. Tim. 2

Rom. 5.

1. Tim. 2

Gen. 3.

De qualitate primi peccati per hominem admissi. Cap. XII.

SI quem vero mouet, cur alijs peccatis sic natura nō mutetur humana, quemadmodum illa duorū primorum hominum prauaricatione mutata est, vt tāta corruptioni quā tam videmus, atq̄; sentimus, & per hanc subiaceret & morti, ac tot & tantis tamq̄; inter se contrarijs perturbaretur, & fluctuaret affectibus, qualis in paradiso ante peccatū licet in corpore esset animali vtiq̄; nō fuit. Siquis hoc mouetur vt dixi, non ideo debet existimare leue ac parū fuisse illud commissum. Quia in esca factū est. Nō quidem mala nec noxia,

noxia, nisi quia prohibita. Neque enim quicquam mali Deus in illo tantæ foelicitatis paradiso crearet atque plantaret. Sed obedientia cōmendata est in præcepto, quæ virtus in creatura rationali mater quodâmodo est omnium custosq; virtutum, quandoquidem sic facta est, vt ei subditam esse sit vtile, perniciosum autem suam, non eius à quo creata est, facere voluntatem. Hoc itaque de vno edêdo, vbi aliorum tanta copia subiacebat, tam leue præceptum ad obseruandum, tam breue ad memoriam retinendum vbi præsertim nõ dum voluntati cupiditas resistebat, q̄ de peccata transgressionis postea subsecutum est, tanto maiore iniustitia violatum est, quanto faciliore posset obseruantia custodiri.

Quod in præuaricatione Adæ ad opus malû mala præcelsit voluntas. Cap. XIIII.

In occulto autem mali esse coeperunt, vt in apertam inobedientiam laberetur. Non enim ad malum opus perueniretur, nisi præcelsisset mala voluntas. Porro malæ voluntatis initium quid potuit esse, nisi superbia? Initium enim omnis peccati superbia est. Quid est autem superbia, nisi peruersæ celsitudinis appetitus? Peruersa enim celsitudo est, deserta eo cui debet animus inhærere principio, sibi quodâmodo fieri atq; esse principium. Hoc fit, cum sibi nimis placet. Sibi vero ita placet, cū ab illo bono immutabili deficit, q̄ ei magis placere debuit quam ipse sibi. Spontaneus est autem ille defectus, quoniam si voluntas in amore superioris immutabilis boni, a quo illustratur, vt videret, & accendebatur, vt amaret, stabilis permaneret, non inde ad sibi placendum auerteretur, & ex hoc tenebresceret, & frigeret, vt vel illa verum crederet dixisse serpentem, vel ille Dei mandato vxoris præponeret voluntatem, putaretq; se venialiter transgressorem esse præcepti, si vitæ suæ societatem non desereret, et in societate peccati.

L Non ergo malum opus factum est, id est, illa transgressio, vt cibo prohibito vescerentur, nisi ab eis qui mali iam erant. Neque enim fieret ille fructus malus, nisi ab arbore mala. Vt autem esset arbor mala contra naturam factum est, quia nisi vitio voluntatis quod contra naturam est, non vitiq; fieret, sed vitio deprauari nisi ex nihilo facta natura, non posset. Ac

per hoc vt natura sit, ex eo habet, q̄ a Deo facta est, vt autem ab eo a quo facta est deficit, ex hoc q̄ de nihilo facta est. Nec sic deficit homo, vt omnino nihil esset, sed vt inclinatus ad seipsum minus esset, quam erat, cū ei qui summe est inhærebat. Relicto itaque Deo, esse in semetipso, hoc est sibi placere, non iam nihil esse est, sed nihilo propinquare. Vnde superbi secundum scripturas sanctas alio nomine appellantur, sibi placentes. Bonum est enim sursum habere cor, non tñ ad seipsum, q̄ est superbiæ, sed ad dñm, q̄ est obedientiæ, quæ nisi humilium non potest esse. Est igitur aliquid humilitatis miro modo q̄ sursum faciat cor, & est aliquid elationis q̄ deorsum faciat cor. Hoc quidem quasi contrarium videtur, vt elatio sit deorsum, & humilitas sursum. Sed pia humilitas facit subditum superiori, nihil est autem superius Deo, & ideo exalrat humilitas, quæ facit subditum Deo. Elatio autem, quæ in vitio est, eo ipso quo respuit subiectionem, cadit ab illo, quo non est quicquam superius, & ex hoc erit inferius, & fit q̄ scriptum est: Deiecisti eos dum extollerentur. Non enim ait, cum elati fuissent: vt prius extollerentur, & postea deijcerentur, sed cum extollerentur, tunc deiecti sunt. Ipsum quippe extolli, iam deijci est. Quapropter quod nunc in ciuitate Dei, & ciuitati Dei in hoc seculo peregrinanti maxime cōmendatur humilitas, & in eius rege qui est Christus maxime prædicatur, contrariumq; huic virtuti elationis vitium, in eius aduersario, qui est diabolus, maxime dñari sacris literis edocetur, profecto ista est magna differentia, qua ciuitas, vnde loquimur, vtroq; discernitur, vna, scilicet societas piorum hominum, altera impiorum, singula quæq; cū angelis ad se pertinentibus, in quibus præcelsit hac amor Dei, hac amor sui. Manifesto ergo apertoq; peccato, vbi factum est, q̄ Deus fieri prohibuerat, diabolus hominẽ nõ cepisset, nisi iam ille sibi ipse placere cepisset. Hinc enim & delectauit, q̄ dictum est. Eritis sicut dii, q̄ melius esse possent summo veroque principio coherendo per obedientiam, non suum sibi existendo principium per superbiam. Diu enim creati non sua virtute, sed Dei veri participatione sunt dii: plus autem homo appetendo, minus est, qui dñi sibi sufficere delegit, ab illo qui ei vere sufficit, defecit. Illud itaq; malum

Al. l. Nõ esca, sed obedientia primo homini noxia fuit.

al. quid sit superbia.

Al. l. opus malis non nisi à malis.

Al. l. qd est vel qd facta est.

Al. l. Superbi, sibi placentes vocantur.

Al. l. Humilitas exaltat cor.

Psal. 71.

A

Gen. 31

Pro. 6.

Mat. 23. Al. l. Superbia quando vtile in liquil peccare

Gene.

Gene.

Al. l. Accusatione non excusatione opus est vbi dicitur in mandati operibus est transgressio.

malū, quo cum sibi homo placet, tanquā & ipse sit lumē, auertit ab eo lumine q̄ ei si placet, & ipse fit lumen. Illud inquā malū præcesserat in abdito, vt sequeretur hoc malū, quod perpetratum est in aperto. Verum est enim quod scriptū est: Ante ruinam exaltatur cor, & ante gloriam humiliatur. Illa prorsus ruina, quę fit in occulto, præcedit ruinā, quę fit in manifesto, dum illa ruina esse non putatur. Quis enim exaltationem ruinam putat, cum iā sit ibi defectus, quo est relictus excelsus? Quis autem ruinam esse non videat, quando fit mandati euidentis atq; indubitata transgressio? Propter hoc Deus illud prohibuit, quod cum esset admissum nulla defendi posset imaginatione iustitię. Et ideo audeo dicere, superbis esse vile, cadere in aliquod apertū manifestumq; peccatum, vnde sibi displiceant, qui iam sibi placendo ceciderant. Salubrius enim Petrus sibi displicuit, quando fleuit, q̄ sibi placuit, quando præsumpsit. Hoc dicit & sacer Psālmus: imple facies eorum ignomina, & quęrent nomen tuū domine: id est, vt in eis placeas quærentibus nomen tuum, qui sibi placuerant, quærendo suum.

De superbia transgressionis, quę ipsa fuit transgressionem deterior. Cap. XIII.

Sed est peior damnabiliorq; superbia, qua setiam in peccatis manifestis suffugium excusationis inquiritur, sicut illi primi homines, quorū & illa dixit, Serpens seduxit me, & manducaui, & ille dixit, Mulier quam dedisti mihi, hæc mihi dedit de ligno, & edi. Nusquam hic tonat petitio veniæ, nusquam imploratio medicinæ. Nā licet isti non sicut Cain, quod commiserunt, negent, adhuc tamen superbia quærit in alium referre, quod perperam fecit: superbia mulieris in serpente, superbia viri in muliere: Sed accusatio potius quā excusatio vera est, vbi mandati diuini est aperta transgressio. Neque enim hoc propterea non fecerunt, quia id mulier serpente suadente, vir muliere impertiente commisit, quasi quicquam Deo cui vel crederetur, vel cederetur, anteposuerunt.

Pro. 6.

Mat. 26. Al. l. Superbis ali quando vile iniquit peccare.

Gene. 3.

Gene. 4.

Al. l. Accusatione non excusatione opus est, vbi diuini mandati aperta est transgressio.

De iustitia retributionis, quam primi homines pro sua inobedientia receperunt. Cap. XV.

Quia ergo contemptus est Deus iubens, qui hominem creauerat, qui ad suam imaginem eū fecerat, qui ceteris animalibus præposuerat, qui in paradiso constituerat, qui rerū omnium copiā salutisq; præstiterat, qui præceptis nec pluribus, nec grandibus, nec difficilibus onerauerat, sed vno breuissimo atq; leuissimo ad obedientiæ salubritatē ad miniculatus fuerat, quo super eam creaturā, cui libera seruitus expediret, se esse dominū commonebat, iusta damnatio subsecuta est, talis quidem damnatio vt homo qui custodiendo mandatū futurus fuerat etiam carne spiritalis, fieret etiam mente carnalis: & quia sua superbia sibi placuerat, Dei iustitia sibi donaretur, nec sicut affectabat, in sua esset omnimodo potestate, sed à seipso quoq; dissentiens, sub illo cui peccando consensit, pro libertate, quam concupiuerat, duram miserāque ageret seruitutē, mortuus spiritu volēs, & corpore moriturus inuitus: desertor eternæ vitę, etiā eterna, nisi gratia liberaret: morte damnatus. Quisquis huiusmodi damnationem vel nimiam, vel iniustam putat, metiri profecto nescit, quāta fuerit iniquitas in peccando, vbi tanta erat non peccandi facilitas. Sicut enim Abraham non immerito magna obedientia prædicatur, quia vt occideret filiū, res difficilissima est imperata: ita & in paradiso tanto maior inobedientia fuit, quāto id quod præceptū est nullius difficultatis fuit. Et sicut obedientia secundi hominis eo prædicabilior quia factus est obediēs vsq; ad mortē: ita inobedientia primi hominis eo detestabilior, qua factus est inobediēs vsq; ad mortē. Vbi enim magna est inobedientię pena proposita, & res à creatore facilis imperata, quis nā satis explicet, quātū malū sit non obedire in re facili, & tantę potestatis imperio, & tanto terrenti supplicio? Denique vt breuiter dicatur, in illius peccati pena, quid inobedientię nisi inobedientia retributa est? Nā quę hominis est alia miseria, nisi aduersus eum ipsū inobediētia eius ipsius, vt quū noluit, quod potuit, quod non pot, velit? In paradiso. ne etiā non omnia poterat ante peccatū, quicquid tū non poterat, non volebat, & ideo G poterat

Al. l. A

homp. 118

Al. l. A

Gen. 22. Al. l. Abrahamæ obedientia

Phil. 2. Al. l. Inobedientiæ pena.

pöterat omnia quæ volebat. Nunc vero sicut in eius stirpe cognoscimus, & diuina scriptura testatur, homo vanitati similis factus est.

Pf. 143.

Al. l. 70. lūcati qd resistat.

Quis enim enumeraret, quæ multa quæ non potest velit, dum sibi ipsi, id est, voluntati eius ipse animus eius eoque inferior caro eius non obtemperat? Ipso namque inuito, & animus plerumque turbatur, & caro dolet, & veterascit & moritur, & quicquid aliud patimur, quod quod non pateremur inuiti, si voluntati nostræ nostra natura omnino atque ex omnibus partibus obediret. At. n. aliquid caro patitur, quo seruire non sinitur. Quid interest, unde dum tamen per iustitiam dominantis Dei, cui subditi seruire nolimus, caro nostra, quæ nobis subdita fuerat, non seruiendo molesta sit quamuis nos Deo non seruiendo molesti nobis potuerimus esse non illi? Neque. n. sic ille nostro ut nos seruitio corporis indigemus, & ideo nostra est, quod percipimus, non illius pena, quod fecimus. Dolores porro, qui dicuntur carnis, animæ sunt in carne, & ex carne. Quid enim caro pro seipsam sine anima, vel dolet, vel concupiscit? Sed * cum concupiscere caro dicitur vel dolere, aut ipse homo est, sicut discimus, aut aliquid animæ quod carnis afficit passio, vel aspera, ut faciat dolorem, vel leuius, ut voluptatē. Sed dolor carnis tantummodo offensio est animæ ex carne, & quedam ab eius passione dissensio, sicuti animæ dolor, quæ tristitia nuncupatur, dissensio est ab his rebus, quæ nobis nolentibus acciderunt. Sed tristitia plerumque præcedit metus qui & ipse in anima est non in carne: Dolorem autem carnis non præcedit vllus quasi metus carnis, qui ante dolorem in carne sentiatur. Voluptatem vero præcedit appetitus quidam, qui sentitur in carne quasi cupiditas eius, sicut fames & sitis, & ea quæ in genitalibus visitatius libido nominatur, cum hoc sit generale vocabulum omnis cupiditatis. Nam & ipsam iram nihil aliud esse quam vlciscendi libidinē veteres diffinierunt, quamuis nonnunquam homo ubi vindictæ nullus est sensus, etiā rebus inanimis irascatur ut male scribentē stylum collidat, vel calamum frangat iratus. Verum & ista licet irrationabilior, tamen quedam vlciscendi libido est, & nescio quæ, ut ita dixerim, quasi vmbra retributionis, ut qui mala faciunt mala patiantur.

Al. l. libido, vox generalis ad omnem cupiditatem.

I Est igitur libido vlciscendi, quæ ira dicitur, est libido habendi pecuniam, quæ auaritia,

est libido quomocumque vincendi, quæ per uicacia, est libido gloriandi, quæ iactantia nuncupatur. Sed multæ variæque libidines, quarum nonnullæ habent etiā vocabula propria, quædam vero non habent. Quis enim facile dixerit, quid vocetur libido dominandi, quam tamen plurimum valere in tyrannorum animis, etiam ciuilia bella testantur?

De libidinis malo cuius nomen cum multis vitijs congruat, proprie tamen motibus obscenitatis corporis adscribitur.

Cap. XVI.

Cum igitur sint multarum libidines rerum tamen cum libido dicitur, nec cuius rei libido sit additur, non ferè assolet animo occurrere nisi illa, quæ obscenitatis partes corporis excitantur, hæc autem sibi non solum totum corpus, nec solum extrinsecus, verum etiam intrinsecus vëdicat, totumque commouet hominē, animi simul affectu cum carnis appetitu coniuncto atque permixto. Ut ea voluptas sequatur, qua maior in corporis voluptatibus nulla est, ita ut momento ipso temporis, quo ad eius peruenitur extremum, penè omnis acies & quasi vigilia cogitationis obruatur. Quis autem amicus sapientie sanctorum quæ gaudiorum, coniugalem agens vitam, & sicut Apostolus monuit, sciens vas suum possidere in sanctificatione & honore, non in morbo desiderij sicut & gentes quæ ignorant Deum, non mallet, si posset, sine hac libidine filios procreare in hoc serendæ proliis officio: sic eius menti, ea quæ ad hoc opus creata sunt, quemadmodum cetera suis quæque operibus distributa membra seruirent nutu voluntatis acta non æstu libidinis incitata? Sed neque ipsi amatores huius voluptatis, siue ad concubitus coniugales, siue ad immunditias flagitiorum cum voluerint commouentur: sed aliquando motus ille importunus est nullo poscente, aliquando autem destituit in hiantem, & cum in animo concupiscentia ferueat friget in corpore: atque ira mirum in modum non solum generandi voluntati, verum etiam lasciuendi libidini libido non seruit: & cum tota plerumque menti cohibenti aduersetur, nonnunquam & aduersus seipsam diuiditur, commotoque animo in commouendo corpore se ipsa non sequitur.

De

Gen.

Ibidem

Al. l. Obvinitur cogitationi acies. Etus vnt res.

Gene.

Al. l. l. gnium scitæ bonæ & malæ quid figficet.

M

De nuditate primorum hominum, quā post peccatum turpem pudendamq; viderunt. Cap. XVII.

Merito huius libidinis maxime pudet, merito & ipsa mēbra quæ suo quodā, vt ita dixerim, iure, non omnimodo ad arbitrium nostrum mouet, aut non mouet pudēda dicuntur, q̄ ante peccatum hominis non fuerunt. Nam sicut scriptum est, Nudi erant, & non confundebantur, non q̄ eis sua nuditas esset incognita, sed turpis nuditas nondū erat, quia nondum libido mēbra illa præter arbitrium cōmouebat, nondum ad hominis inobediētiā redarguendam sua inobediētia caro quodāmodo testimonium perhibebat.

Gen. 3.

A Neq; n. cēci creati erant, vt imperitū vulgus opinatur, q̄nquidē & ille vidit animalia, quibus nomina imposuit, & de illa legitur: Vidit mulier quia bonum est lignum in escā & quia placet oculis ad videndum. Patebant ergo oculi eorū, sed adhuc non erant aperti, hoc est, non attentī vt cognoscerent quid eis indumento grātiæ præstaretur, q̄n membra eorum voluntati repugnare nesciebant. Qua grātia remota, vt pēna reciproca inobediētia plesteretur, exiit in motu corporis quædam impudens nouitas, vnde esset indecens nuditas & fecit attentos reddiditq; confusos. Hinc est q̄ posteaquam mādatum Dei aperta transgressione violarunt, scriptum est

Ibidem.

Gene. 3. de illis: Et aperti sunt oculi amborum, & cognouerunt quia nudi erant, & consueuerunt folia ficī, & fecerunt sibi campestria. Aperti sunt, inquit, oculi amborū, non ad videndū, nam & antea videbant, sed ad discernendum inter bonum q̄ amiserant, & malum in q̄ ceciderant. Vnde & ipsum lignum eo q̄ istam faceret dignoscētiā, si ad vscendū contra vetitum tangeretur, ex ea re nomen accepit, vt appellaretur lignum sciētiæ boni & mali. Experta. n. morbi molestia, euidentior fit ēt incunditas sanitatis. Cognouerunt ergo quia nudi erant, nudati scilicet ea grātia quæ fiebat, vt nuditas corporis nulla eos lege peccati menti eorum repugnante confunderet.

B *Al. l. lignum sciētiæ boni, & mali, quid signi ficet.*

Hoc itaq; cognouerunt, quod scēlicius ignorerent, si Deo credentes & obediētes non committerēt, quod eos cogeret experiri, infidelitas & inobediētia quid nocerent. Proinde confusi inobediētia carnis suæ tanquā

teste pēna inobediētiæ suæ, consueuerunt folia ficī, & fecerunt sibi campestria, id est, succinctoria genitalium. Nam quidam interpretes succinctoria posuerunt. Porro autē campestria Latinum quidem uerbum est, sed ex eo dictum, quod iuuenes qui nudi exercebātur in campo, pudenda operiebant, vnde qui ita succincti sunt, campestratos vulgus appellat. Quod itaq; aditerfus damnatam culpā inobediētiæ voluntatem libido inobediēter mouebat, verecundia pudenter tegebat. **C** Ex hoc omnes gentes, quoniam ab illa stirpe procreatæ sunt, usque adeo tenēt in situm pudenda uelare, ut quidam Barbari illas corporis partes nec in balneis nudas habeant, sed cum earum tegumentis lauant. Per opacas quoq; Indiæ solitudines, cū quidam nudi philosophentur, vnde gymnosophista nominantur, adhibent tñ genitalibus tegumenta, quibus per cetera membrorum carent.

Al. l. Pudenda, et à Barbaris tegi.

De pudore concubitus, non solum vulgari, sed etiam coniugali. Cap. XVIII.

Opus uero ipsum q̄ libidine tali peragitur, non solum in quibusq; stupris, ubi latebræ ad subterfugiendam humana iudicia requiruntur, uerum etiam in usu scortorum, quam terrena ciuitas licitam turpitudinem fecit, quamuis id agatur, quod eius ciuitatis nulla lex uindicat, deuitat tamen publicum etiam permissa atque impunita libido conspectum, & uerecundia naturali habent prouisum lupanaria ipsa secretum, faciliusq; potuit impudicitia non habere uincula prohibitionis, quam impudentia remouere satibula illius foeditatis. Sed hanc etiam ipsi turpes turpitudinem uocant, cuius licet sint amatores, ostentatores esse non audent. Quid concubitus coniugalis, qui secundum matrimonialium præscripta tabularum procreandorum sit causa liberorum? Nonne & ipse quāquam sit licitus & honestus, remotum ab arbitris cubile conquirat? Nonne omnes famulos atque ipsos etiam paranympchos & quoscunque ingredi quælibet necessitudo permiserat, ante mittit foras, quam uel blandiri cōiux incipiat? Et quoniam sicut ait quidā Romani maximus author eloquij, omnia recte facta in luce se colloari uolunt, id est, appetunt sciri, hoc recte factum sic appetit sciri,

vt

vt tamen erubescat videri. Quis.n.nescit, vt filij procreetur, quid inter se coniuges agant quoniam idem vt id agatur, tanta celebritate ducuntur vxores: & tñ cum agitur vnde filij nascantur, nec ipsi filij, si qui inde iam nati sunt, testes fieri permittuntur. Sic.n.hoc recte factum ad sui notitiam lucem appetit animum, vt tñ refugiat oculorum. Vnde hoc, nisi quia sic geritur, q̄ deceat ex natura, vt etiã quod pudeat, comitetur ex poena?

Quod partes iræ atque libidinis tam vitio se mouentur, vt eas necesse sit frenis sapientiæ cohiberi, quæ in illa ante peccatū naturæ sanitate non fuerunt. Cap. XIX.

H Inc est quod & illi Philosophi, qui veritati propius accesserunt, iram atque libidinem vitiosas animi partes esse confessi sunt, eo quod turbide atq; inordinate mouerentur, ad ea etiam quæ sapientia perpetrari non vetat: ac per hoc opus habere moderatrice mente atque ratione. Quam partem animi tertiam velut in arce quadam ad istas regendas perhibent collocatam: vt illa imperante istis seruientibus possit in homine iustitia ex omni animi parte conseruari. Hæc igitur partes, quas & in homine sapiente ac temperante fatentur esse vitiosas, vt eas ab his rebus ad quas iniuste mouentur, mens compefcendo & cohibendo refrenet & reuocet, atque ad ea permittat, quæ sapientiæ lege concessa sunt, sicut iram ad exercendam iustam coercionem: sicut libidinem ad propagandæ prolis officium: hæc, inquam, partes in paradiso ante peccatum vitiosæ non erant. Non enim contra rectam voluntatem ad aliquid mouebantur, vnde necesse esset eas ratione tanquam frenis regentibus abstinere. Nam quod nunc ita mouentur, & ab eis qui temperanter & iuste & pie viuunt, alias facilius, alias difficilius, tamen cohibendo & refrenando modificantur: non est vtique sanitas ex natura, sed languor ex culpa. Quod autem iræ opera aliarumque affectionum in quibusque dictis atque factis non sic abscondit verecundia, vt opera libidinis quæ sunt genitalibus membris, quid causæ est, nisi quia in cæteris membra corporis non ipsæ affectiones, sed cum eis consenserit, volūtas mouet, quæ in vsu eorum omnino dominatur? Nā quis-

quis verbum emittit iratus, vel etiam quæquam percutit, non posset hoc facere, nisi & lingua & manus iubente quodammodo voluntate mouerentur, quæ membra etiam cū ira nulla est, mouentur eadem voluntate. At vero genitales corporis partes ita libido suo iuri quodammodo inancipauit, vt moueri non valeant, si ipsa defuerit, & nisi ipsa vel vltro vel excitata suerit. Hoc est quod pudet, hoc est quod intuentium oculos erubescendo deuitat: magisque fert homo spectantium multitudinem, quando iniuste irascitur homini, quam vel vnus aspectum, quando iuste miscetur vxori.

De vanissima turpitudine Cynicorum.

Cap. XX.

H Oc illi canini philosophi, hoc est, Cynici non viderunt proferentes contra humanam verecundiam, quid aliud quam caninam, hoc est, immundam impudentemque sententiam, vt scilicet quoniam iustum est, quod sit in vxore, palam non pudeat id agere, nec in vico, nec in platea quahbet coniugalem concubitus deuitare. Vicit tamen pudor naturalis opinionem huius erroris. Nam & si perhibent hoc aliquando gloriabundum fecisse Diogenem, ita putantem sectam suam nobiliorem futuram, si in hominum memoriam insignior eius impudentia figeretur: postea tamen à Cynicis fieri cessatum est, plusque valuit pudor, vt erubescerent homines hominibus, quam error vt homines canibus esse similes affectarent. Vnde & illum vel illos qui hoc fecisse referuntur, potius arbitror concumbentium motus dedisse oculis hominum nescientium quid sub pallio gereretur, quam humano premente conspectu potuisse illam peragi voluptatem. Ibi enim Philosophi non erubescerent videri se velle concumbere, vbi libido ipsa erubesceret surgere. Et nunc videmus adhuc esse philosophos Cynicos: hi enim sunt, qui non solum amiciuntur pallio, verum etiam clauam ferunt: nemo tamen eorum audent hoc facere, quod si aliqui ausi essent, vt non dicam ictibus lapidanum, certe conspuentium salinis obruerentur. Pudet igitur huius libidinis humanam sine vlla dubitatione naturam, & merito pudet. In eius quippe inobe-

Gene. 1.

All. lib. do poss peccatum vta.

All. Dis genis ob scensu fa estm. L All. Pa dor nata valli.

Gene. 1.

Pf. 137.

inobediētia, quæ genitalia corporis membra solis suis motibus subdidit, & potestati voluntatis eripuit: factis ostēditur, quid sit hominis illi primæ inobediētiæ retributū, quod in ea parte maxime oportuit apparere, qua generatur ipsa natura, quæ illo primo & magno in deterius est mutata peccato, à cuius nexu nullus eruitur, nisi id, quod cum omnes in vno essent, in communem perniciem perpetratum est, & Dei iustitia vindicatum, Dei gratia in singulis expiatur.

De benedictione multiplicandæ secunditatis humanæ ante peccatum, quam peccatum uariatio non adimeret, & cui libidinis morbus accesserit.

Cap. XXI.

Absit itaq; ut credamus illos coniuges in paradiso constitutos per hanc libidinem, de qua erubescendo eadem membra tulerunt, impleturos fuisse, quod in sua benedictione Deus dixit: Crescite, & multiplicamini, & implete terram. Post peccatum quippe orta est hæc libido, post peccatum eam natura non impudens amissa potestate cui corpus ex omni parte seruiebat, sensit, attendit, erubuit, operuit. Illa vero benedictio nuptiarum, ut coniugati crescerent, & multiplicarentur, & impleterent terram, quæ & in delinquentibus manserit: tamen antequam delinquerent data est ut cognoscere procreatione filiorum ad gloriam concubij, non ad penam pertinere peccati. Sed nunc homines profecto illius, quæ fuit in paradiso felicitatis ignari, nisi per hoc, quod experti sunt, id est, per libidinem, de qua videmus ipsam etiam honestatem erubescere nuptiarum, non potuisse gigni filios opinantur: alij scripturas diuinas, ubi legitur post peccatum puduisse nuditatis, & pudeoda esse contexta prorsus non accipientes, sed infideliter irridentes: alij vero quamuis eas accipiant & honorent: illud tamen quod dictum est: Crescite & multiplicamini, non secundum carnalem secunditatem volunt intelligi: quia & secundum animam legitur tale aliquid dictum.

Multiplicabis in anima mea virtutem: ut id quod in Genesi sequitur. Et implete terram & dominamini eius: terram intelligant carnem, quam presentia sua implet anima eius, quæ maxime dominatur, cum in virtute multiplicatur.

Carnales autem fetus sine libidine, quæ post peccatum exorta, inspecta confusa, velata est: nec tunc nasci potuisse, sicut neque nunc possunt, nec in paradiso futuros fuisse, sed foris, sicut & factum est. Nam postea quam dimissi sunt ad gignendos filios coierunt, genuerunt.

De copula coniugali a Deo primitus instituta atq; benedicta. Cap. XXII.

Nos autem nullo modo dubitamus secundum benedictionem Dei crescere & multiplicari, & implere terram, donum esse nuptiarum, quas Deus ante peccatum hominibus ab initio constituit, creando masculum & feminam: qui sexus euidenter utiq; in carne est. Huic quippe operi Dei etiam benedictio subiuncta est, nam cum scriptura dixisset. Masculum & feminam fecit eos: continuo subdidit, Et benedixit eis Deus, dicens: Crescite & multiplicamini, & implete terram, & dominamini eius: & cetera. Quæ omnia quantum non inconuenienter possint etiam ad intellectum spiritalem referri: masculum tamē & feminam non sicut simile aliquid etiam in homine vno intelligi potest: quia videlicet in eo aliud est quod regit, aliud: quod regitur: sed sicut euidentissime apparet in diuersis sexus corporibus masculum & feminam ita cratos, ut prolem generando crescerent, & multiplicarent, & impleterent terram. Cuius sententiæ tam euidenti, magnæ absurditatis est reluctari. Neque enim de spiritu qui imperat, & carne, quæ obtemperat: aut de animo rationali qui regit, & irrationali cupiditate, quæ regitur: aut de virtute contemplatiua, quæ excellit, & de actiua quæ subditur: aut de intellectu mentis, & sensu corporis, sed aperte de vinculo coniugali, quo inuicem sibi uterque sexus obstringitur, dominus interrogatus, utrum liceret quacunque ex causa dimittere uxorem: quoniam propter duritiam cordis Israelitarum Moyses dari libellum repudij permisit: respondit atque ait. Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculum & feminam fecit eos, & dixit: Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne vna: Itaq; iam non sunt duo, sed vna caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet

Gene. 1.

All. Sexus creaturæ diuinitus.

D

Mt. 19.

Gene. 1.

All. Libido post peccatum orta.

All. Dis genis obsecumata.

All. Pa-dor nati-rati.

Gene. 1.

Pf. 137.

separet. Certum est igitur masculum & femina nam ita primitus institutos, vt nunc homines duos diuersi sexus videmus, & nouimus. Vnum autem dici, vel propter coniunctionem, vel propter originem feminae, quae de masculo latere creata est. Nam & Apostolus per hoc primum quod Deo instituite praesensit exemplum, singulos quosque admonet, vt viri uxores suas diligant.

Ephes. 5.

An etiam in paradiso generandum fuisset, si nemo peccasset, vel vtrum contra actum libidinis pugnatu illuc fuisset traditio castritatis. Cap. XXIII.

Quisquis autem dicit non fuisse coituros, nec generaturos nisi peccassent, quid dicit nisi propter numerositatem sanctorum necessarium hominis fuisse peccatum? Si enim non peccando soli remaneret: quae sicut putant, nisi peccassent, generare non possent: profecto vt non soli duo iusti homines possent esse, sed multi, necessarium peccatum fuit. Quod si credere absurdum est, illud potius est credendum, quod sanctorum numerus quantus complenda illi sufficit beatissimae ciuitati, tatus existeret, & si nemo peccasset, quatus nunc per Deigratiam de multitudine colligitur peccatorum, quosque filij huius seculi generant & generantur. Et ideo illae nuptiae dignae felicitate paradisi: si peccatum non fuisset: & diligendam prolem gignerent, & pudendam libidinem non haberent. Sed quomodo id fieri posset, nunc non est, quo de monstratur exemplo. Nec ideo tamen in credibile debet videri etiam illud vnum sine ista libidine voluntati potuisse seruire, cui tot membra nunc seruiunt. An vero manus & pedes mouemus cum volumus, ad ea quae his membris agenda sunt sine vlllo renisu tanta facilitate quanta & in nobis, & in alijs videmus, maxime in artificibus quorumcunque operum corporaliu: vbi ad exercendam infirmiore naturam, agilior accessit industria: & non credimus ad opus generationis filiorum si libido non fuisset, quae peccato inobedienciae retributa est, obedienciae hominibus ad voluntatis nutum similiter vt cetera potuisse illa membra seruire? Nonne Cicero libris de Republica cum de impiorum differentia disputaret, & huius rei similitudinem ex natu-

ra hominis assumeret, vt filijs dixit imperari corporis membris propter obedienciae facilitate: vitiosas vero animi partes vt seruos a superiore imperio coerceri? Et vtrique ordine naturali animus anteponitur corpori, & tamen ipse animus imperat corpori facilius quam sibi. Veruntamen haec libido, de qua nunc disserimus, eo magis erubescenda existit, quod animus in ea, nec sibi efficaciter imperat, vt omnino non libeat: nec omnimodo corpori vt pudenda membra voluntas potius quam libido commoueat. Quod si ita esset pudenda omnino non essent. Nunc vero pudet animum resisti sibi a corpore, quod ei natura inferior subiectum est. In alijs quippe affectionibus cum sibi resistit, ideo minus pudet: quia cum a se ipso vincitur, ipse se vincit: & si inordinate atque vitiose: quia ex his partibus quae rationi subijci debent, tamen a partibus suis ac per hoc, vt dictum est, seipso vincitur. Nam cum ordinate se animus vincit: vt irrationales motus eius menti rationique subdantur, si tamen & illa Deo subdita est, laudis atque virtutis est. Minus tamen pudet cum sibi animus ex vitiosis suis partibus non obtemperat, quam cum ei corpus, quod alterum ab illo, atque infra illud est: & cuius sine illo vlla natura non vinit, volenti iubentique non cedit. Sed cum alia membra retinentur voluntatis imperio, sine quibus illa, quae contra voluntate libidine concitantur, id quod appetunt, implere non possunt: pudicitia cultoditur, non amissa, sed non permissa delectatione peccati. Hunc renium, hanc repugnantiam, hanc voluntatis & libidinis rixam, vel certe ad voluntatis sufficientiam, libidinis indigentiam, proculdubio nisi culpabilis inobedienciae penali inobediencia plecteretur, in paradiso nuptiae non haberent, sed voluntati membra illa vt cetera cuncta seruiret. Ita genitale aruum, vas in hoc opus creatum seminaret, vt nunc terram manus: & quod modo de hac re nobis volentibus diligenter disputare, verecundia resistit, & compellit veniam honore praefato a pudicis auribus poscere, cur id fieret nulla causa esset: sed in omnia, quae de hominis membris sensum cogitantis attingerent, sine vlllo timore obscenitatis liber sermo ferretur: nec ipsa verba essent, quae vocarentur obscena, sed quicquid inde diceretur, tam honestum esset, quam de alijs cum loquimur corporis partibus. Quisquis ergo ad has literas impudicus accedit,

A. I. Ani
mi corpus
imperii.

Rom.

A. I. A
Etibus

cedit, culpam refugiat, non naturam: facta denotet suæ turpitudinis, non verba nostræ necessitatis, in quibus mihi facillime pudicus & religiosus lector vel auditor ignoscet, donec infidelitate refellam: non de fide rerû in expertatum, sed de sensu expertarû argumentantem. Leget enim hoc sine offensione, qui non exhorret Apostolum horrenda feminarû flagitia reprehendentem, quæ immutauerunt naturalem vsum, in eum vsum qui est contra naturam, præcipue quia nos non damnabilem obsecenitatem nunc sicut ille commemoramus atque reprehendimus, sed in explicandis quantum possumus humanæ generationis * effectibus, verba tamen sicut ille obscæna deuotamus.

Quod insontes homines & merito obedientiæ in paradiso permanentes, ita genitalibus membris fuissent vñuri ad generationem prolis, sicut ceteris ad arbitrium voluntatis. Cap. XXXIII.

Seminaret igitur prole vir, susciperet femina genitalibus membris, quando id opus esset, & quantum opus esset voluntate motis, non libidine concitatis. Neque enim ea sola membra mouemus ad nutum, quæ compactis articulata sunt ossibus: sicut pedes & manus & digitos: verum etiam illa, quæ molibus remissa sunt nervis, cum volumus, mouemus agitando & porrigendo producimus & torquendo flectimus & constringendo duramus: sicut ea sunt, quæ in ore a facie quantum potest voluntas mouet. Pulmones denique ipsi omnium nisi medullarum mollis imi viscerum, & ob hoc antro pectoris communiti, ad spiritum ducendum, ac remittendum vocemque emittendam seu modificandam: sicut folles fabricorum vel organorum, flantis, respirantis, loquentis, clamantis, cantantis seruiunt voluntati. Omitto quod animalibus quibusdam naturaliter insitum est: ut tegmē, quo corpus omne vestitur, si quid in quocunque loco eius senserint abigendū, ibi tantum moueant, vbi sentiunt: nec solum insidentes muscas, verum etiam hærentes aristas cutis tremore discutiant. Nunquid quia id non potest homo: ideo creator, quibus voluit animantibus, donare non potuit? Si ergo & ipse homo potuit obedientiam etiam in-

feriorum habere membrorum, quam suâ inobedientia perdidit. Neque enim Deo difficile fuit sic illum condere, vt in eius carne etiam illud non nisi eius voluntate moueretur, quod nunc nisi libidine non mouetur. Nam & hominum quorundam naturas nouimus multum ceteris dispares, & ipsa raritate mirabiles, nonnulla vt volunt de corpore suo faciētium, quæ alij nullo modo possunt & audita vix credunt. Sunt enim qui & aures moueant vel singulas, vel ambas simul. Sunt qui totâ cæsariem capite immoto quantum capilli occupant deponunt ad frontem, reuocantque cum volunt. Sunt qui eorū quæ vorauerunt incredibiliter plurima & varia, paululum præcordijs contractatis, tanquam de sacculo quod placuerit, integerrimū profertunt. Quidam voces auium, pecorumque & aliorum quorumlibet hominum sic imitantur atque expriment vt nisi videantur, discerni omnino non possint. Nonnulli ab imo sine * pudore vllō ita pro arbitrio sonitus ædunt, vt ex illa etiam parte cātare videatur. Ipse sum expertus sudare hominem solere cum vellet. Notum est quosdam flere cum volunt, atque vbertim lachrymas fundere. Iam illud multo est incredibilius, quod plerique fraus memoria recentissima experiri sunt. Presbyter fuit quidam nomine Restitutus in parœcia Calamenfis ecclesiæ, qui quando ei placebat, rogabatur autem vt hoc faceret ab eis qui rem mirabilem coram se recipiebant, ad imitatus quasi lamentantis cuiuslibet hominis voces, ita se auferbat a sensibus, & iacebat simillimus mortuo: vt non solum vellicantes atque pungentes minime sentiret, sed aliquando etiam igne vreretur admoto, sine vllō doloris sensu: nisi postmodum ex vulnere: non autem obnitendo, sed non sentiendo non mouere corpus, eo probabatur, quod tanquam in defuncto nullus inueniebatur a helitus: hominum tamen voces, si clarius loquerentur, tanquam de longinquo se audisse postea referebat. Cum itaque corpus etiam nunc quibusdam licet in carne corruptibili, hanc ærumnosam ducentibus vitam, ita in plerisque motionibus & affectionibus extra vñratum naturæ modum mirabiliter seruiat, quid causæ est vt non credamus ante inobedientiæ peccatum, corruptionisque supplicium ad propagandam

Aug. Tomus Quintus. R pro-

Al. l. Facultas in-nstata in quibuslibet certat partes mouendi.

Al. l. pro-dore.

Al. l. Restitutus, corporis sensus relinquens.

B

Rom. 2.

Al. l. Affectibus.

Al. l. Animi corpus imperii.

prolem sine vlla libidine seruire voluntati humanæ, humana membra potuisse? Donatus est itaq; homo sibi, quia deseruit Deum, placendo sibi: & non obediens Deo non potuit obedire nec sibi. Hinc euidentior miseria est, qua homo non viuit, vt vult. Nam si vt vellet viueret, beatū se putaret: sed nec sic tamen esset si turpiter viueret.

De vera beatitudine, quam temporalis vita non obtinet.

Cap. XXV.

Q Vanquam, si diligentius attendamus, nisi beatus, non viuit vt vult: & nullus beatus nisi iustus. Sed etiam ipse iustus non viuit vt vult, nisi eo peruenerit vbi mori, falli, offendi omnino non possit: eiq; sit certū, ita semper futurum. Hoc enim natura expetit. nec plene atq; perfecte beata erit, nisi ad ea quod expetit. Nunc vero quis hominū potest, vt vult, viuere, quando ipsum viuere non est in potestate? Viuere enim vult, mori cogitur. Quomodo ergo viuit, vt vult, qui non viuit, quandiu vult? Quod si mori voluerit, quomodo potest, vt vult viuere, qui non vult viuere: & si ideo mori velit, nō quo nolit viuere, sed vt post mortem melius possit viuere: Nondum ergo, vt vult viuit, sed quum ad id quod vult, moriendo peruenerit. Verum ecce viuat vt vult, quoniam extor sit sibi imperauit, non velle, quod non potest: atque hoc velle, quod potest: sicut ait Terentius: Quoniam nō potest id fieri quod vis, id velis quod possis: non tamen ideo beatus est, quia patienter miser est. Beata quippe vita si non amatur non habetur. Porro si amatur, & habetur: ceteris omnibus rebus excellentius necesse est ametur: quoniam propter hanc amandum est, quicquid aliud amatur. Porro si tantum amatur, quantum amari digna est: non enim beatus est, a quo ipsa beata vita non amatur, vt digna est fieri non potest, vt eam qui sic amat, non eternam velit. Tunc igitur beata erit, qn̄ erit eterna.

Quod felicitas in paradiso viuētū, sine erubescendo appetitu generandi officiū credēda sit implere potuisse. Cap. XXVI.

V iuebat itaq; homo in paradiso sicut volebat quandiu volebat, quod Deus iusserat: viuebat fruens Deo, ex quo bono erat bonus: viuebat sine vlla egestate, ita semper viuere habens in potestate. Cibus aderat, ne esuriret: potus, ne sitiret: lignū vitę ne illum fenestra dissolueret: nihil corruptionis in corpore: vel ex corpore illas molestias vllis eius sensibus ingerebat. Nullus intrinsecus morbus, nullus ictus metuebatur extrinsecus. Sūma in carne sanitas, in anima tota tranquillitas. Sicut in paradiso nullus estus, aut frigus, sic in eius habitatore nulla ex cupiditate, vel timore accedebat bonæ voluntatis offensio. Nihil omnino triste, nihil erat inaniter letitum: gaudium verum perpetuabatur ex Deo in quem flagrabat charitas ex corde puro & conscientia bona, & fide non ficta: atque inter se coniugum fida ex honesto amore societas, concors mentis corporisq; vigilia, & mandati sine labore custodia. Non lassitudo fatigabat ociosum, non somnus premebat inuitum. In tanta facilitate rerum & facilitate hominum, absit vt suspicemur non potuisse prolem seri sine libidinis morbo: sed eo voluntatis natu mouerentur illa membra, quocetera, & sine ardoris illecebroso stimulo cum tranquillitate animi & corporis nulla corruptione integritatis infunderetur gremio maritus vxoris. Neq; enim quia experientia probari nō potest, ideo credendū nō est, quando illas corporis partes non ageret turbidus calor, sed spontanea potestas sicut opus esset, adhiberet. Ita tūc potuisse vtero coniugis salua integritate femine genitalis virile semen immitti: sicut nunc potest eadē integritate salua ex vtero virginis fluxus mēstrui cruoris enitti. Eadē quippe via posset illud iniici, qua hoc potest eijci. Vt enim ad paritūm nō doloris gemitus, sed maturitatis impulsus feminea viscera relaxaret: sic ad foetandū & concipiendū non libidinis appetitus, sed voluntarius vsus naturā vtranq; coniungeret. De rebus loquimur nunc pudendis & ideo quamuis ante quā earū puderet, quales esse potuissent, conijciamus, vt possumus: tamen necesse est, vt nostra disputatio

All. Pri. morū hominū felicitas an se peccatum.

G

I. Ti. I.

H

tio

tio magis frenetur ea, quæ nos reuocat vere-
 cundia: quàm eloquentia, quæ nobis parum
 suppetit, adiuuetur. Nam cum id quod dico nec
 ipsi experti fuerint, qui experiri potuerunt:
 quoniam præoccupante peccato exilium de
 paradiso ante meruerunt, quam in opere se-
 rendæ propaginis tranquillo arbitrio conue-
 nirent: quomodo nunc cum ista cõmemo-
 rantur sensibus occurrit humanis, nisi experi-
 entialibidinis turbidæ, non coniectura pla-
 cidæ voluntatis? Hinc est quod impedit lo-
 quentem pudor, & si non deficiat ratio cogi-
 tantem. Verumtãm omnipotenti Deo summo,
 ac summe bono creatori omnium naturarũ,
 voluntatum autem bonarum, adiutori ac re-
 muneratori, malarum autem relictõri & dãn-
 natori, vtrarumq; ordinatori: non defuit vti-
 que consiliũ, quo certum numerum ciuiũ
 sua sapientia prædestinatum, etiam ex dam-
 nato genere humano suæ ciuitatis impleret:
 non eos iã meritis, quãquidem vniuersa mas-
 sa tanquam in vitiata radice damnata est, sed
 gratia discernens, & liberatis non solum de
 seipsis, verumetiam de nõ liberatis, quid eis
 largiatur ostendens. Non enim debita, sed
 gratuita bonitate tunc se quisque agnoscit e-
 ritum à malis, cum ab eorum hominum cõ-
 sortio fit immunis, cum quibus illi iusta es-
 set pœna communis. Cur ergo non crearet
 Deus, quos peccaturos esse præsciuit: quan-
 doquidem in eis, & ex eis, & quid eorũ culpa
 mereretur, & quid sua gratia donaretur,
 posset ostendere: nec sub illo creatore ac di-
 spõsitore peruersa inordinatio delinquentiũ
 rectum peruerteret ordinem rerum?

K

De peccatoribus, & angelis, & hominibus,
 quorum peruersitas non perturbat pro-
 uidentiam Dei. Cap. LXVII.

PRoinde peccatores, & angeli, & homi-
 nes nihil agunt quo impediatur magna
 opera dñi exquisita in omnes volũtates eius.
 Quoniam qui prouident, atq; omnipoten-
 ter sua cuiq; distribuit, non solum bonis ve-
 rumet malis bene uti nouit. Ac per hoc pro-
 pter meritũ primæ malæ voluntatis ita dãnato
 atq; obdurato angelo malo, vt iam bonã
 voluntatem vltius non haberet, bene vtens
 Deus, cur non permitteret, vt ab illo primus
 homo, qui rectus, hoc est, bonæ voluntatis

creatus fuerat, tentaretur: quãquidem sic erat
 institutus, vt si de adiutorio Dei fideret, bo-
 nus homo malum angelum vinceret: si autẽ
 creatorem atq; adiutorem Deum superbe si-
 bi placendo desereret, vinceretur: meritum
 bonum habens in adiuta diuinitus voluntate
 recta: malum vero in deserente Deum volun-
 tate peruersa: quia & ipsum fidere de adiuto-
 rio Dei, non quidem posset sine adiutorio
 Dei: nec tãm ideo ab his diuinæ gratiæ benefi-
 cijs sibi placendo, recedere non habebat in
 potestate: Nam sicut in hac carne viuere sine
 adiuuentis alimẽtorum in potestate nõ est:
 nõ autem in ea viuere in potestate est: quod
 faciunt, qui seipsos necat: ita bene viuere si-
 ne adiutorio Dei, etiam in paradiso, nõ erat
 in potestate: erat autem in potestate male vi-
 uere: sed beatitudine non permanens, & pe-
 na iustissima secutura. Cum igitur huius fu-
 turi casus humani, Deus non esset ignarus,
 cur eum non sineret, inuidi angeli maligni-
 tate tentari nullo modo quidem, quod vin-
 ceretur, incertus, sed nihilominus præsciens,
 quod ab eius semine adiuto sua gratia, idem
 ipse diabolus fuerat sanctorum gloria ma-
 iore vincendus? Ita factum est, vt nec Deum
 aliquid futurorum lateret: nec præsciendum
 quenquam peccare compelleret: & quid in-
 teresset inter propriam cuiusq; præsumptio-
 nem & suam tuitionem, angelicæ & huma-
 næ rationali creaturæ consequenti experien-
 tia demonstraret. Quis enim audeat crede-
 re aut dicere, vt neq; angelus, neq; homo ca-
 deret, in Dei potestate non fuisse: sed hoc eo-
 rum potestati maluit non auferre: atque ita
 quantum mali eorum superbia, & quantum
 boni sua gratia valeret, ostendere.

De qualitate duarum ciuitatum, terrenæ at-
 que cęlestis. Cap. LXVIII.

A

FEcerunt itaque ciuitates duas amorẽ
 duo, terrenam, scilicet amor sui vsq; ad contẽ-
 ptum Dei: cęlestẽ vero amor Dei, vsq; ad cõ-
 temptũ sui. Deniq; illa in seipsa, hæc in dño
 gloriatur. Illa enim quærit ab hominib; glo-
 riam, huic autem Deus conscientia testis
 maxima est gloria. Illa in gloria sua exaltat
 caput suum, hæc dicit Deo suo: Gloria mea,
 & exaltans caput meum. Illi in principibus
 eius, vel in eis quas subiungat nationib; domi-

Psal. 3.

R 2 nandi

All. Pri-
 morã ho-
 minũ se-
 licitas an-
 te pecca-
 tum.

i. 7i. i.

H

ata-
)

All. Ho-
 minis fa-
 cultas cõ-
 tra lapsum
 nulla.

M

nandi libido dominatur: in hac feruunt inuicem in charitate, & prepositi consulendo, & subditi obtemperando. Illa in suis potentibus diligit virtutem suam, hæc dicit Deo suo:

Psal. 17.

Diligam te domine virtus mea. Ideoque in illa sapientes eius secundum hominem viuentes, aut corporis aut animi sui bona aut vtriusque sectati sunt: aut qui potuerunt cognoscere Deum, non ut Deum honorauerunt, vel

B gratias egerunt, sed eu anuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipientes cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes, id est, dominante sibi superbia in sua sapientia sese extollentes, stulti facti sunt, & immutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum & serpentium. Ad huiusmodi enim simulachra adoranda vel duces populorum, vel sectatores fuerunt, & coluerunt atque seruierunt creature potius quam creatori, qui est benedictus in secula. In hac autem nulla est hominis sapientia, nisi pietas qua recte colitur versus Deus, id est, expectans premium in societate sanctorum: non solum hominum, verum etiam angelorum, ut sit Deus omnia in omnibus. Amen.

1. co. 15.

D. AVRELI AVGVSTINI
Episcopi de Ciuitate Dei, ad
Marcellinum.

LIBER DECIMVS QVINTVS.

De duobus ordinibus generationis humane in diuersos fines ab initio procedentis. Cap. I.

De foelicitate paradisi, vel de ipso paradiso, & de vita ibi primorum hominum, eorumque peccato, atque supplicio, multi multa senserunt, multa dixerunt, multa literis mandauerunt. Nos quoque secundum scripturas sanctas, vel quod in eis legimus, vel quod ex eis intelligere potuimus, earum congruentes authoritati, de his rebus in superioribus libris diximus. Enucleatius autem si ista querantur, multiplices atque multimodas pariunt disputationes quae pluribus intendenda sunt voluminibus, quam hoc opus, tempusque deposcit. Quod non ita largum ha-

bemus, ut in omnibus quae possunt requirere otiosi & scrupulosi, paratiores ad interrogandum, quam capaciosiores ad intelligendum, nos oporteat immorari. Arbitror tamen, satis iam fecisse magnis, & difficillimis quaestionibus de initio, vel mundi, vel animae, vel ipsius generis humani, quoniam duo genera distribuimus: unum eorum qui secundum hominem, alterum eorum qui secundum Deum viuunt. Quas etiam mystice appellamus ciuitates duas: hoc est, duas societates hominum: quarum est una, quae praedestinata est in aeternum regnare cum Deo: altera aeternum supplicium subire cum diabolo. Sed iste finis est earum, de quo post loquendum est. Nunc autem, quoniam de exortu earum, siue in angelis, quorum numerus ignoratur a nobis, siue in duobus primis hominibus satis dictum est, iam mihi videtur earum aggrediendus excursus: ex quo illi duo generare coeperunt, donec homines generare cessabunt. Hoc enim vniuersum tempus, siue seculum in quo cedunt morientes, succeduntque nascentes istarum duarum ciuitatum de quibus disputamus, excursus est. Natus est igitur prior Cain ex illis duobus generis humani parentibus, pertinens ad hominum ciuitatem. Posterior Abel ad ciuitatem Dei. Sicut enim in vno homine quod dixit Apostolus experimur, quia non primum quod spiritale est, sed quod animale, postea spiritale, unde vnusquisque quoniam ex aeternata propagine exoritur, primo sit necesse est ex Adam malus atque carnalis, quod si in Christo renascendo profecerit, postea erit bonus & spiritalis. Sic in vniuerso genere humano cum primum duae istae ceperunt nascendo atque moriendo procurere ciuitates, prior est natus ciuis huius seculi, posterior autem isto peregrinus in seculo & pertinens ad ciuitatem Dei, gratia praedestinatus, gratia electus, gratia peregrinus deorsum, gratia ciuis sursum. Nam quantum ad ipsum attinet, ex eadem massa oritur, quae originaliter est tota damnata: sed tanquam figulus Deus: Hanc enim similitudinem prudenter introducit Apostolus: Ex eadem massa fecit aliud vas in honorem, aliud in contumeliam. Prius autem factum est vas in contumeliam, post vero alterum in honorem, quia & in ipso vno sicut iam dixi homine prius est reprobum, unde necesse est incipiamus, & ubi non est necesse ut remaneamus:

Gen. 4.

1. Cor. 1.

al. 1. Ad nata.

Rom. 9.

mus: posterius vero probum, quo proficien-
tes veniamus, & quo peruenientes maneamus.
Proinde nō quidem omnis homo ma-
lus erit bonus, nemo tamē erit bonus qui nō
erat malus, sed quanto quisq; citius mutatur
in melius, hoc in se facit nominari quod ap-
prehēdit celerius, & posteriore cooperit vo-
cabulum prius. Scriptum est itaq; de Cain qd
cōdiderit ciuitatē. Abel autem tanquam pe-
regrinus non cōdidit. Superna est enim san-
ctorum ciuitas, quamuis hic pariat ciues, in
quib; peregrinatur, donec regni eius tempus
adueniat, cū cōgregatura est oēs in suis cor-
poribus resurgentes, quando eis promissum
dabitur regnū, vbi cum suo Principe rege se-
culorum sine vllō temporis sine regnabunt.

De filijs carnis & filijs promissionis.

Cap. II.

VMbra sanē quædam ciuitatis huius, &
imago prophetica ei significandæ po-
tius quam præsentandæ seruiuit in terris, quo
eam tempore demonstrari oportebat, & di-
cta est etiam ipsa ciuitas sancta merito signi-
ficantis imaginis, non expressę sicut futura
est, veritatis. De hac imagine seruiente, & de
illa quam significat libera ciuitate, sic Apo-
stolus ad Galatas loquitur: Dicite mihi, in-
quit, sub lege volentes esse legē audistis? Scri-
ptū est enim, quod Abrahā duos filios ha-
bit vnū de ancilla, & vnū de libera. Sed ille
quidē qui de ancilla, secundum carnē natus
est, qui autem de libera, per repromissionē:
quę sunt in allegoria. Hęc enim sunt duo te-
stamenta, vnū quidē à monte Sina in seruitu-
tē generans quæ est Agar: Sina enim est mōs
in Arabia, qui cōiunctus est huic, quæ nūc est
Hierusalem, seruit enim cū filijs suis. Quę au-
tē sursum est Hierusalē libera est, quę est ma-
ter nostra. Scriptū est enim, Latere sterilis, q̄
non parit: erumpe, & clāma quæ nō parturis
quoniam multi filij deseretę magis quam e-
ius quæ habet virum: Nos autem fratres secū-
dum Isaac promissionis filij sumus. Sed si-
cut tunc, qui secundum carnem natus fue-
rat, persequēbatur eum qui secundum spiri-
tum, ita & nunc. Sed quid dicit scriptura? Eij-
ce ancillam & filiū eius. Non enim hęc es-
erit filius ancillæ, cum filio liberę. Nos autem
fratres nō sumus ancillæ filij, sed liberę: qua

libertate Christus nos liberauit. Hęc forma
intelligendi de apostolica authoritate descē-
dens locū nobis aperit, quemadmodum scri-
pturas duorum testamentorum veteris & no-
ui accipere debeamus. Pars enim quædam
terrenę ciuitatis imago cęlestis ciuitas effe-
cta est, non se significādo, sed alterā, & ideo
seruiens. Neq; enim propter seipsam, sed p-
pter aliam significandā est instituta, & præ-
cedente alia significādo, & ipsa præfigurās
præfigurata est. Nanquē Agar ancilla Saræ,
eiusq; filius imago quædam huius imaginis
fuit. Et quoniam transire erant vmbre lu-
ce veniente, ideo dixit, libera Sara, quę si-
gnificabat liberam ciuitatem: cui rursus alio
modo significandæ etiam illa vmbra seruiē-
bat. Eijce ancillam & filium eius, non enim
hęc erit filius ancillę, cum filio meo Isaac,
quod ait Apostolus cū filio liberæ. Inueni-
mus ergo in terrena ciuitate duas formas, v-
nam suam præsentiam demonstrantem, alte-
ram cęlesti ciuitati significandæ sua p̄sentia
seruiētē. Parit autem ciues terrenę ciuita-
tis peccato vitata natura, cęlestis vero ciui-
tatis ciues parit à peccato naturā liberās gra-
tia, vnde illa vocatur vasa irę, ista vasa mi-
sericordiæ. Significatū est hoc etiam in duo-
bus filijs Abrahę, quod vnus de ancilla, quæ
dicebatur agar, secundum carnem natus est
Ismael: alter autem de Sara libera secundum
promissionem natus Isaac. Vterq; quidē de
femine Abrahę, sed illum genuit demon-
strans consuetudo naturam, istum vero de-
dit promissio significans gratiam. Ibi huma-
nus vsus ostenditur, hic diuinum beneficiū
commendatur.

De sterilitate Saræ, quam Dei gratia fecun-
dauit. Cap. I II.

SARA quippe sterilis erat & desperatione
prolis saltem de ancilla sua concupiscēs
habere, quod de seipsa nō se posse cernebat,
dedit eam sctandam viro de quo parere vo-
luerat, nec potuerat. Exegit itaq; etiam sic
debitū de marito vtens iure suo in vtero alie-
no: Natus est ergo Ismael sicut nascitur ho-
mines permixtione sexus vtriusq; vtitata le-
ge naturæ. Ideo dictū est secundū carnē, non
quod ista beneficia Dei non sint, aut non il-
la operetur Deus, cuius opifex sapientia at-
Aug. Tomus Quintus. R 3 tin.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

Al. l. Ter-
renæ ciui-
tatis due
formæ.
I.

Gen. 16.

Gen. 4.

I. Cor. 1.

al. l. Ad
nata.

Rom. 9.

Sapient. 2.

tingit, sicut scriptum est: à fine vsq; ad finē fortiter, & disponit omnia suaviter, sed vbi significandū fuerat Dei donum, quod indebitum hominibus gratis gratia largiretur, sic oportuit dari filiū quemadmodum nature non debebatur excursibus. Negat enim natura iam filios tali commixtioni maris & feminæ, qualis esse poterat Abrahæ & Saræ in illa iam ætate etiam mulieris accedente sterilitate, quæ nec tunc parere potuit, quādo nō ætas fecunditati, sed ætati fecunditas defuit. Quod ergo nature sic affectu fructus posteritatis non debebatur, significat, quod natura generis humani peccato vitata, ac per hoc aure damnata nihil veræ felicitatis in posterū merebatur. Recte igitur significat Isaac per repromissionē natus, filios gratiæ, ciues ciuitatis liberæ socios pacis æternæ, vbi sit non amor propriæ ac priuæ quodammodo voluntatis, sed communi eodemque immutabili bono gaudens atque ex multis vnum cor faciens, idest, per secte facta concors obedientia charitatis.

De terrenæ ciuitatis vel concertatione vel pace. Cap. IIII.

Terrena porro ciuitas, quæ sempiterna non erit, neque enim cū extremo supplicio dānata fuerit iam ciuitas erit, hic habet bonum suum cuius locietate lætatur, qualis esse de talibus rebus lætitia potest. Et quoniam non est tale bonum, vt nullas angustias faciat amatoribus suis, ideo ciuitas ista aduersus seipsam plerumq; diuiditur litigando, bello atq; pugnando, & aut mortiferas aut certē mortales victorias requirendo. Nā ex quacunq; sui parte aduersus alteram sui partē bellando surrexerit, querit esse victrix gentium, cum sit captiua victoriū. Et si quidē cū vicerit, superbius extollitur etiam sic mortifera. Si vero conditionem cogitans casusq; communes magis quæ accidere possunt aduersis angitur, quam eis quæ prouenerunt secundis rebus inflatur, tantummodo mortalis est ista victoria. Neq; enim semper dominari poterit parmanendo eis, quos potuerit subiugare vincendo. Non enim recte dicuntur ea bona non esse, quæ concupiscit hæc ciuitas, quando est & ipsa in suo genere humano melior. Concupiscit enim terrenam quā

dam pro rebus infimis pacem: ad eam nāq; desiderat peruenire bellādo. Quoniam si vicerit, & qui resistat, non fuerit, pax erit, quā non habebant partes inuicem aduersantes, & pro his rebus, quas simul habere non poterant infelici egestate certantes. Hanc pacem requirunt laboriosa bella, hanc adipiscitur, quæ putabatur gloriosa victoria. Quando autem vincūt qui causa iustiore pugnabāt, quis dubitet gratulandam esse victoriam, & prouenisse optabilem pacem. Hæc bona sunt, & sine dubio Dei dona sunt: Sed si neglectis melioribus quæ ad supernam pertinet ciuitatem vbi erit victoria in æterna summa pace secura, bona ista sic concupiscuntur, vt vel sola esse credantur, vel his quæ meliora creduntur, amplius diligantur, necesse est miseria consequatur, & quæ inerat augeatur.

De primo terrenæ ciuitatis auctore fraticida, cuius impietati, Romæq; vrbis conditor germani cede responderit.

Cap. V.

Primus itaq; fuit terrenæ ciuitatis conditor fraticida: nam suum fratrem ciuem ciuitatis æternæ in hac terra peregrinantem, inuidia victus occidit. Vnde mirandum est, quod tanto post in ea ciuitate condenda, quæ fuerat huius terrenæ ciuitatis, de qua loquimur caput futura, & tam multis gentibus regnatura, huic primo exemplo, & vt Græci appellant ἀνευρω, quædam sui generis imago respondit. Nam & illic sicut ipsum facinus quidam Poeta commemorauit illorum: Fraternali primi maduerunt sanguine muri. Sic enim cōdita est Roma, quando occisum Remū à fratre Romulo Romana testatur historia: nisi quod isti terrenæ ciuitatis ambo ciues erāt, & ambo gloriā de Romanæ Reip. institutione querebant. Sed ambo eam tantā, quantam si vnus esset habere non poterant. Qui enim volebat dominando gloriari, minus utique dominaretur, si eius potestas viuo consorte minueretur. Vt ergo totam dominationem haberet vnus, ablati sunt socius & scelere creuit in peius, quod innocentia minus esset in melius. Hi autem fratres Cain & Abel non habebant ambo inter se similem rerum terrenarum cupiditatem: nec in hoc alter alteri inuidit, quod eius dominatus

Al. l. Pax terrona.

B Al. l. Bonum, non verū, bello quoque viuum.

Al. ni, se di ren

Ga

C Lucanus lib. 1.

Ga

tus fieret angustior qui alterum occidit, si ambo dominarentur. Abel quippe non querebat dominationem in ea ciuitate, quæ condebatur a fratre. Sed inuidentia illa diabolica, qua inuidet bonis mali, nulla alia causa est, nisi quia illi boni sunt, illi mali. Nullo enim modo fit minor accedente seu permanente conforte possessio bonitatis: imo possidior eam indiuidua sociorum possidet charitas. Non habebit denique istam possessionem, qui eam noluerit habere communè & tanto eam reperiet ampliorem, quanto amplius ibi potuerit amare consortem. Illud igitur quod inter Remum & Romulum exortum est, quæadmodum aduersus seipsam terrena ciuitas diuidatur, ostendit: quod autem inter Cain & Abel, inter duas ipsas ciuitates Dei & hominum inimicitias demonstrat. Pugnans ergo inter se mali & mali. Item pugnant inter se boni & mali. Boni vero & boni, si perfecti sunt, inter se pugnare non possunt. Proficientes autem nondumque perfecti, ita possunt, ut bonus quisque ex ea parte pugnet contra alterum, qua etiam contra semetipsum. Et in vno quippe homine caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Concupiscentia ergo spiritalis contra alterius potest pugnare carnalè, vel concupiscentia carnalis contra alterius spiritalem, sicut inter se pugnant boni & mali, vel certe ipsæ concupiscentiæ carnales inter se duorum bonorum nondum utique perfectorum, sicut inter se pugnant mali & mali, donec eorum qui curantur ad vltimam victoriam sanitas perducatur.

De languoribus, quos ex pœna peccati etiã ciues ciuitatis Dei in huius vitæ peregrinatione patiuntur, & à quibus Deo medente sanantur. Cap. VI.

Languor est quippe, idest, illa inobedientia, de qua in libro quartodecimo descriuimus, primæ inobedientiæ supplicium, & ideo non natura, sed uitium est, propter quod dicitur proficientibus bonis, & ex fide in hac peregrinatione uiuentibus: Inuicem onera uestra portate, & sic adimplebitis legem Christi. Item alibi dicitur, Corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipi-

te infirmos, patientes estote ad omnes. Videte ne quis malum pro malo alicui reddat. **F** Item alio loco: Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, uos qui spirituales estis, instruite huiusmodi in spiritu mansuetudinis, intendens teipsum, ne & tu tenteris. Et alibi, Sol non occidat super iracundiam uestram. Et in Euangelio: Si peccauerit in te frater tuus, corripue eum inter te & ipsum solum. Item de peccatis, in quibus multorum cauetur offensus, sic Apostolus dicit: Peccantes coram omnibus argue, ut & cœteri timorem habeant. Propter hoc & de uenia inuicem danda multa præcipiuntur. Et magna cura propter tenendam pacem, sine qua nemo poterit uidere Deum; ubi ille terror est, quando iubetur seruus, decem millium talentorum reddere debita, quæ illi fuerant relaxata, quoniam debitum denariorum centum censu suo non relaxauit. Qua similitudine proposita, dominus Iesus adiecit atque ait, Sic & uobis faciet pater uester cœlestis, si non dimiseritis unusquisque fratri suo de cordibus uestris. Hoc modo curantur ciues ciuitatis Dei in hac terra peregrinantes, & paci supernæ patriæ suspirantes. Spiritus autem sanctus operatur intrinsecus, ut ualeat aliquid medicina, quæ adhibetur extrinsecus. Alioquin etiam si Deus ipse utes creatura sibi subdita in aliqua specie humana sensus alloquatur humanos, siue istos corporis, siue illos, quos istis simillimos habemus in somnis, nec interiore gratia mentem regat atque agat, nihil prodest homini omnis prædicatio ueritatis. Facit autem hoc Deus a uasis misericordiæ, iræ uasa discernens, dispensatione, qua ipse nouit multum occulta, sed tamen iusta. Ipso quippe adiuuante mirabilibus & latentibus modis, cum peccatū, quod habitat in membris nostris, quod sic peccatum est, ut sit etiã pœna peccati sicut Apostolus præcipit, Non regnet peccatum in nostro mortali corpore ad obediendum desiderijs eius, nec ei membra, uelut iniquitatis arma exhibeamus, conuertitur ad mentem non sibi ad mala Deo regente consentientē, & eam regens tranquillius nunc habebit postea sanitatem perfectam atque immortalitate percepta homo sine ullo peccato in æterna pace regnabit.

Al. l. Pax
terrena.B
Al. l. Bo-
num, non
verū, bel-
lido qua
riur.Al. l. Bo-
ni, inter
se dissi-
de-
re nesciūt.

Gal. 3.

C
Lucam
lib. 1.

Gal. 6.

1. Thef.
G. l. 6.Ephes. 4.
Mat. 18.

1. Ti. 5.

Heb. 12.

Mat. 18.

G

Rom. 6.

Rom. 6.

De causa & pertinacia sceleris Cain, quem à facinore cōcepto nec Dei sermo reuocauit. Cap. VII.

Sed hoc ipsum quod sicut potuimus exposuimus, cum Deus locutus esset ad Cain eo modo quo primis hominibus per creaturam subiectam velut eorum socius forma cōgrua loquebatur, quid ei profuit? Nonne conceptu scelus in necando fratre etiā post verbū diuinæ admonitionis impleuit? Nam cum sacrificia discreuisset amborū, in illum respiciens, huius despiciens quod non dubitandū est potuisse cognosci signo aliquo attestante visibili, & hoc ideo fecisset Deus, quia mala erant opera huius: fratris vero eius bona, contristatus est Cain valde & cōcidit facies eius.

X Sic. n. scriptum est. Et dixit dñs ad Cain: Quare tristis factus es, & quare cōcidit facies tua? Nonne si recte offeras, recte autem non diuidas statim in foribus peccatum aderit? Peccasti quiesce, ad te. n. conuersio eius, & tu dominaberis illius. In hac admonitione quam Deus protulit ad Cain, illud quidē quod dictum est: Nonne si recte offeras, recte autem nō diuidas, peccasti, quia non elucet cur vel vnde sit dictum, multos sensus peperit eius obscuritas, cum diuinam scripturarū quibus tractator secundum fidei regulam id conatur exponere. Recte quippe offertur sacrificiū, cum offertur Deo vero, cui vno tantūmodo sacrificandum est. Non autē recte diuiditur, dum non discernuntur recte vel loca, vel tempora, vel res ipsæ quæ offeruntur, vel qui offert, vel cui offertur, vel hi quibus ad

Gen. 4.

Al. l. Sacrificium vni Deo offerendū

I vscendū distribuitur, quod oblatum est, vt diuisionem intelligamus hic discretionē: siue cū offertur, vbi non oportet, aut quod nō ibi, sed alibi oportet: siue cum offertur quā non oportet, aut quod non tunc, sed alias oportet: siue cum id offertur quod nusquam & nunquā penitus debuit: siue cū electiora sibi eiusdem generis rerum tenet homo, quam sunt ea quæ offert Deo: siue cū eius rei quæ oblata est, sit particeps prophanus, aut quilibet quæ fas non est fieri. In quo autē horum Deo displicuerit Cain, facile non potest inueniri. Sed quā Ioannes Apostolus cū de his fratribus loqueretur: Nō sicut Cain, inquit, qui ex malo ligno erat, & occidit fratrem suum & cuius rei gratia occidit eum, quia opera illius ma-

1. Ioan. 3

ligna fuerunt, fratris autē eius iusta, datur intelligi, propterea Deū non respexisse in munera eius: quia hoc ipso male diuidebat, dās Deo aliquid suum, sibi autē seipsum. Quod omnes faciunt qui non Dei, sed suā sectantes voluntatem, i. non recto sed peruerso corde viuentes offerunt Deo munus, quo putāt eū redimi, vt eorū non opituletur sanandis prauis cupiditatibus. sed explendis. Et hoc est propriū terrenæ civitatis, Deū vel deos colere, quibus adiuuātibus regnet in victorijs & pacē terrenā, non charitate consulendi, sed dñandi cupiditate. Boni quippe ad hoc vtuntur mundo, vt fruuntur Deo: mali autē contra, vt fruuntur mundo vt i volunt Deo, qui tñ eum vel esse, vel res humanas curare iam credūt. Sunt. n. multo deteriores, qui nec hoc quidē credunt. Cogito itaq; Cain quod super eius germani sacrificiū, non super suum respexerat Deus, vt quod fratrem bonum mutatus imitari, non elatus debuit æmulari. Sed quia contristatus est & concidit vultus eius, hoc pētrū maxime arguit Deus, tristitiā de alterius bonitate, & hoc fratris. Hoc quippe arguendo interrogauit dicens: Quare contristatus es, & quare cōcidit facies tua? Quia. n. fratri inuidebat, Deus videbat, & hoc arguebat. Nam hominibus quibus absconditum est cor alterius, esse posset ambiguum, & prorsus incertum, vtum illa tristitia malignitatem suam in qua se Deo displicuisse didicerat, an fratris doluerit bonitatem, quæ Deo placuit, cū in sacrificium eius aspexit. Sed rationē Deus reddens, cur eius oblationē accipere noluerit, vt sibi ipse potius merito, quā ei immerito frater displiceret, cū esset iniustus non recte diuidendo, hoc est, non recte viuēdo, & indignus cuius approbaretur oblatio, quam esset iniustior, quod fratrem iustum gratis odisset, ostendit. Non tñ eum dimittens sine mandato sancto, iusto & bono. Quiesce, inquit, ad te enim conuersio eius, & tu dominaberis illius. Nunquid fratris? Absit. Cuius igitur, nisi peccati? Dixerat enim. Peccasti: tum deinde addidit, Quiesce: ad te enim conuersio eius, & tu dominaberis illius. Potest quidem ita intelligi ad ipsum hominē conuersionem esse debere peccati, vt nulli alij quam sibi sciat tribuere debere, quod peccat. Hæc est. n. salubris pœnitentiæ medicina & veniæ petitio nō incongrua, vt vbi ait, ad te enim conuersio

Al. l. Terrene civitatis officia ac vt

ra.

M

Gal

Rom

Rom

Gen. Rom

Gen.

Eph

ho eius, non subauditur erit, sed sit, præcipiē
 tis videlicet, non prædicentis modo. Tūc. n.
 dñabitur quisq; peccato, si id sibi non defen-
 dendo præposuerit, sed penitendo subiecerit.
 Gal. 5. Alioquin & illi seruiet dñanti, si patrocini-
 um adhibuerit accidenti. Sed vt p̄t̄m̄ in-
 telligatur concupiscentia ipsa carnalis, de
 qua dicit Apostolus, Caro cōcupiscit aduer-
 sus spiritū, in cuius carnis fructibus, & inui-
 diam cōmemorat, qua utiq; Cain stimulaba-
 tur, & accendebatur in fratris exitium, bene
 subauditur, erit, i. ad te enim conuersio eius
 erit, & tu dñaberis illius. Cum. n. cōmota fue-
 rit pars ipsa carnalis, quam peccatum appel-
 lat Apostolus, vbi dicit: Non ego operor il-
 lud, sed q̄ habiat in me peccatū, quam par-
 tem animi ēt philosophi dicunt esse vitiosā,
 non quę mentem debeat trahere, sed cui mēs
 debeat imperare, eamq; ab illicitis operibus
 ratione cohibere. cū ergo cōmota fuerit ad
 aliquid perperam cōmittendū, si acquiescat
 Rom. 6. & obtemperet dicenti Apostolo: Ne ex-
 hibeatis membra vestra arma iniquitatis pec-
 cato: ad mentē domita & victa conuertitur,
 vt subditā ratio dñetur, hoc præcepit Deus
 huic, qui facibus inuidiæ inflammabatur in
 fratrem, & quem debuerat imitari, cupiebat
 auferre. Quiesce, inquit, i. manus à scelere cō-
 tine. Non regnet p̄t̄m̄ in tuo mortali corpo-
 re ad obediendū desiderijs eius, nec exhibeas
 membra tua iniquitatis arma peccato. Ad te
 enim conuersio eius, dum non adiunatur re-
 laxando, sed quiescendo frenatur. Et tu dñā-
 beris illius. Vt cum forinsecus non permitti-
 tur operari, sub potestate mentis regentis &
 benevolentis, affuscat ēt intrinsecus nō mo-
 ueri. Dictū est tale aliquid in eodem diuino
 libro & de muliere, qñ post peccatum Deo
 interrogante, atq; iudicante damnationis sen-
 tentias acceperunt, in serpente diabolus, &
 in seipsis illa & maritus. Cum. n. dixisset ei:
 Gen. 3. Multiplicans multiplicabo tristitias tuas &
 gemitum tuū, & in tristitijs paries filios: de-
 inde addidit, Et ad virum tuū conuersio tua,
 & ipse dominabitur tui. Quod dictum est ad
 Cain de peccato vel de vitiosa carnis concu-
 piscencia, hoc isto in loco de peccatrice fœ-
 mina: vbi intelligendū est virum ad regendā
 vxorē animo carnē regenti similit̄ esse oportere.
 Propter q̄ dicit Apostolus: Qui diligit
 vxorem suam seipsum diligit. Nemo. n. vn-

quam carnē suam odio habuit. Sananda sunt
 enim hæc, sicut nostra: non sicut aliena dam-
 nanda. Sed illud Dei præceptum, Cain sicut
 præuaricator accepit. Inualecente quippe
 iuuentiæ vitio, fratrem insidiatus occidit.
 Talis erat terrenæ conditor ciuitatis. Quo-
 modo autem significauerit ēt Cain Iudęos,
 à quibus Christus occisus est pastor ouium
 hominū, quem pastor ouis pecorū præfigu-
 rabat Abel: quia in allegoria, prophetica res
 est, parco nunc dicere, & quædam hinc ad-
 uerius Faustū Manichęū dixisse me recolo.

D
 Contra
 Faustum
 li. 12. c. 9

Quæ ratio fuerit, vt Cain inter principia ge-
 neris humani conderet ciuitatem. Gen. 4.

Cap. VIII.

Nunc autē defendenda videtur mihi hi-
 storia, ne sit scriptura incredibilis, quę
 dicit, ædificatam ab vno homine ciuitatem
 tempore, quo non plusquā viri quatuor, vel
 potius tres, posteaquam fratrem fratrem occi-
 dit, fuisse videntur in terra, i. primus homo
 p̄t̄ omnium, & ipse Cain & eius filius Enoch:
 ex cuius nomine ipsa ciuitas ita nuncupata
 est. sed hoc quos mouet, parum considerant
 non omnes homines, qui tūc esse potuerūt,
 scriptorem sacræ huius historiæ necesse ha-
 buisse nominare: sed eos solos quos operis
 suscepti ratio postulabat. Propositū quippe
 scriptoris illius fuit, per quē spiritus sanctus
 id agebat, per successiones certarum genera-
 tionum ex vno homine propagatarū perue-
 nire ad Abrahā: ac deinde ex eius semine ad
 populum Dei: in quo distincto a ceteris gē-
 tibus præfigurarentur & p̄nunciarentur om-
 nia, quæ de ciuitate, cuius æternum erit re-
 gnum, & de rege eius, eodemq; conditore
 Christo in spiritu præuidebantur esse ventu-
 ra, ita vt nec de altera societate hominū tace-
 retur, quam terrenam dicimus ciuitatē, quan-
 tum ei commemorandæ satis esset, vt ciuitas
 Dei ēt suæ aduersariæ cōparatione clarescat.
 Cum igitur scriptura diuina vbi & numerū
 annorum, quos illi homines vixerunt, com-
 memorat, ita concludat, vt dicat de illo de
 quo loquebatur, & genuit filios & filias, &
 fuerunt omnes dies illius uel illius quo vixit
 anni tot, & mortuus est: nunquid quia, eos-
 dem filios & filias non nominat, ideo intelli-
 gere non debemus per tam multos annos,
 quibus

Gen. 5.

quibus tunc in seculi huius prima ætate viue-
bant, nasci potuisse plurimos homines, quo-
rum cœtibus condi possent et plurimæ ciuita-
tes? Sed pertinuit ad Deum, quo ista inspiran-
te conscripta sunt, has duas societates suis di-
uersis generationib. primitus digerere atque
distingueret vt seorsum hominū, hoc est, se-
cundū hominem viuentium, seorsum autem
filiorum Dei, i. hominum secundum Deum
viuentiū generationes contexerentur vsq; ad
diluuiū, vbi ambarū societatum discretio
concretioq; narratur: discretio quidem, q̄
ambarum separatim generationes cōmemo-
rantur vnus fratricidæ Cain: alterius aut qui
vocabatur Seth. Natus quippe fuerat & ipse
de Adam, pro illo quem frater occidit. Con-
cretio aut quia bonis in deterius declinanti-
bus tales vniuersi facti fuerant, vt diluuiō de-
lerentur: excepto vno iusto cui nomen erat
Noe, & eius coniuge & tribus filijs totidēq;
nurius, qui homines octo ex illa omnium
vastatione mortaliū per arcam euadere me-
ruerunt. Quod igitur scriptū est. Et cognouit
Cain vxorē suā, & cōcipiens peperit Enoch
& erat ædificans ciuitatē in nomine filij sui
Enoch: non est quidem consequens vt istum
primum filiū genuisse credatur. Neq; n. hoc
ex eo putandum est, quia dictus est cognouit
se vxorem suā, quasi tunc se illi primitus cō-
cumbendo miscuisset. Nam & de ipso patre
omnium Adam non tunc solum hoc dictum
est, q̄ conceptus est Cain, quem primogeni-
tū v̄r habuisse, verum etiam posterius ea-
dem scriptura, Cognouit, inquit, Adam vxō-
rem suam, & concepit & peperit filium, &
nominauit nomen illius Seth. Vnde intelli-
gitur ita solere illā scripturam loqui, quamuis
non semper, cū in ea legitur factos hominū
fuisse conceptus, non tñ solum cum primū
sibi sexus vterq; miscetur. Nec illud necessa-
rio argumento, vt primogenitū patri existi-
memus Enoch, q̄ eius nōmine illa ciuitas
nuncupata est. Non. n. ab re est, vt propter ali-
quam causam cū & alios haberet, diligeret
eum pater ceteris amplius: Neq; n. & Iudas
primogenitus fuit, à quo & Iudæa cognomi-
nata est, & Iudæi. Sed etiam si conditori ciui-
tatis illius iste filius primus est natus, non ideo
putandum est tunc à patre condite ciuita-
ti nomen eius impositum, q̄ natus est, quia
nec constituit tunc ab vno poterat ciuitas.

Quæ nihil est aliud quam hominum multi-
tudo aliquo societatis vinculo colligata: sed
cum illius hominis familia tanta numerosi-
tate cresceret, vt haberet iam populi quanti-
tatem, tunc potuit vtique fieri, vt ei constitue-
ret, & nomen primogeniti sui constituta im-
poneret ciuitati. Tam longa quippe vita illo-
rum hominū fuit, vt illic memoratorū, quo-
rum & anni taciti non sunt, qui minimum vi-
xit ante diluuiū ad septingentos quinquaginta
tres perueniret. Nam plures nongentos
annos et transierunt, quamuis nemo ad mil-
le perueniret. Quis itaq; dubitauerit p̄ vnus
hominis ætatem tantum multiplicari potuis-
se genus humanum, vt esset vnde constitue-
retur, nō vna sed plurimæ ciuitates? Quod ex
hoc conijci facillime pōt, quia ex vno Abra-
ham non multo amplius quadringentis an-
nis numerositas Hebræi gentis tāta procrea-
ta est, vt in exitu eiusdem populi ex Aegypto
sexcenta millia hominum fuisse referantur
bellicę iuuentutis, vt omitamus gētem Idu-
mōrum nō pertinentem ad populū Israel,
quam genuit frater eius Esau nepos Abrahæ,
& alias gētes natas ex semine ipsius Abrahæ,
non per Saram coniugem procreatas.

De longa vita hominum, quæ fuit ante dilu-
uiū, & de ampliore humanorū cor-
porum forma. Cap. I X.

Quamobrem, nullus prudens existima-
tor dubitauerit Cain non solum ali-
quam verum etiam magnam potuisse con-
dere ciuitatem, quando in tam longum tem-
pus protendebatur vita mortalium, nisi for-
te infidelium quispiam ex ipsa numerositate
annorum nobis ingerat questionem, qua vi-
xisse tunc homines, scriptum est in authori-
bus notis: & hoc neget esse credendum. Ita
quippe non credunt etiā magnitudines cor-
porum longe ampliores tunc fuisse, quam
nunc sunt. Vnde & nobilissimus eorum poe-
ta Virgilius, de ingenti lapide, quem in agro
rum limite infixum, & vir fortissimus illo-
rum temporum pugnans, & rapuit, & cucur-
rit, & intrusit, & immisit.
Vix illud, inquit, lecti bis sex ceruice sub-
irent:
Qualia nunc hominū producit corpora tel-
lus. Significās, maiora tunc corpora, p̄duce-
re

Gen. 4.
Gen. 7.

Gen. 4.

Gen. 7.

Gen. 4.

Gen. 4.

Gen. 4.

740

K

EX. 12.

Al. l. 1.
ny fec
autho
sas q
Aug

Gen. 4.

A

Aen. 13.

re solere tellurē. Quāto magis igitur tempo-
ribus recentioribus mūdi ante illud nobile,
diffamātūq; diluuiū. Sed de corporū magni-
tudine plerunq; incredulos nudata per vetu-
statē, siue per vim fluminū, variosq; casu se-
pulchra conuincunt: vbi apparuerunt, vel vn-
de ceciderunt incredibilis magnitudinis of-
sa mortuorū. Vidi ipse nō solus, sed aliquot
cū in Vticenſi litore molarē hominis dentē
ingentem, vt si in nostrorum dentium modu-
los minutatim conscideretur, centū nobis vi-
deretur facere potuisse. Sed illū giganis ali-

B cuius fuisse crediderim. Nā pręter quod erāt
omniū multo maiora, quam nostra tūc cor-
pora, gigantes longe cęteris anteibant, Sicut
alijs deinde nostrisq; temporibus rari quidē
sed nunquam fermē defuerunt qui modum
aliorū plurimū excederent. Plinius secundus
doctissimus homo, quanto magis, magisq;
pręterit seculi excursus, minora corpora na-
turam ferre testatur. Quod etiam Homerum
commemorat sępe carmine fuisse conque-
stum, non hęc velut poetica figmenta deri-
dens, sed in historicam fidem tanquam mira-
colorū naturalium, scriptor assumens. Verū
vt dixi, antiquorum magnitudines corporum
inuenta plerunq; ossa, quoniā diuturna sunt
etiam multo posteriorib; seculis produunt. An-
norum autem numerositas cuiusq; hominis,
quę temporibus illis fuit, nullis nunc talib;
documentis venire in experimentum potest:
Nec tamen ideo fides sacrę huic historię de-
roganda est, cuius tanto impudentius narra-
ta non credimus, q̄to impleri certius pręnū-
ciata cōspicimus. Dicit tñ etiam Plinius, esse
adhuc gentē, vbi ducentos annos viuatur. Si
ergo humanarū yitarū diuturnitates, quas ex-
perti non sumus, hodie habere creduntur in
cognita nobis loca, cur non habuisse credan-
tur & tempora? An vero est credibile alicu-
bi esse, quod hic nō est, & incredibile est ali-
quando fuisse, quod nunc non est?

De differentia qua inter Hebręos & nostros
Codices videntur annorū numeri dif-
sonare. Cap. X.

Quocirca & si inter Hebręos & nostros
codices de ipso numero annorum nō
nulla videt esse distantia, quod ignoro qua
ratione sit factū, nō tñ tanta est, vt illos homi-

nes tam longęuos fuisse diffentiant. Nam ip-
se homo primus Adā ante q̄ gigneret filiū q̄
appellatus est Seth, ducentos triginta annos
vixisse reperitur in codicibus nostris, in He-
bręis autē cētū triginta phibet. Sed postea q̄
eū gennit septingētos vixisse legit in nostris,
octingētos vero i illis. Atq; ita in vtrisq; vni-
uersitatis summa cōcordat. Ac deinde per cō-
sequentes generatioues antequā gignatur, q̄
gigni cōmemoratur, minus vixisse apud He-
bręos pater eius inuenitur centū annos: sed
posteaquā est genitus, idem ipse cētum mi-
nus quā in Hebręis inuenitur in nostris. Atq;
ita hinc & inde numeri vniuersitas cōsonat.
In sexta autē generatione nusquā vtriq; codi-
ces discrepant. In septima vero vbi ille qui
natus est Enoch non mortuus, sed quod Deo
placuerit translatus esse narratur, eadem dif-
sonantia est quę in superioribus quinq; de-
centum annis antequam gigneret eum qui
ibi cōmemoratus est, filium, atq; ita in sum-
ma similis consonantia. Vixit enim annos an-
tequam transferretur secundum vtrofque co-
dices cccxv. Octaua generatio habet quidē
nonnullam diuersitatem: Sed minorem
ac dissimilem cęteris. Mathusalem quippe
quem genuit Enoch, antequam gigneret eū,
qui in ipso ordine sequitur, secundum He-
bręos non centum minus, sed viginti am-
plius vixit annos: Qui rursus in nostris post-
quam eum genuit, reperiuntur additi, & in
vtrisq; sibi summa vniuersi numeri occurrunt.
In sola nona generatione, id est, in annis La-
mech filij Mathusalem, patris autē Noe, sum-
ma vniuersitatis discrepat, sed non plurimū
Viginti enim & quatuor annos plus vixisse
in Hebręis, q̄ in nostris codicib; inuenitur.
Nam antequam gigneret filium qui vocatus
est Noe, sex minus habet in Hebręis, quam
in nostris: postea vero quam eum genuerit,
triginta amplius in eisdem, quam in nostris.
Vnde sex illis detractis, restat viginti qua-
tuor: vt dictum est.

De annis Mathusalem, cuius ętas quatuor-
decim annis videtur diluuium excede-
re. Cap. XI.

Per hanc autē discrepantiam Hebręorum
codicum atq; nostrorum, exoritur illa fa-
mosissima quęstio: vbi Mathusalem quatuor
decim

All. Plinij
secūdi
authori-
tas apud
August.

Exo. 12.

Gen. 4.

Aen. 11.

F

Gen. 5.

G

1. *Pet.* 3. decim annos vixisse post diluuiū computatur, cum scriptura ex omnibus, qui in terra tunc fuerant solos octo homines in arca exitium cōmemoret euasisse diluuij, in quibus Mathusalem nō fuit. Secundū codices enim nostros Mathusalē priusquam gigneret illū, quem vocauit Lamech, vixit annos centū sexaginta septē: deinde ipse Lamech antequā ex illo natus esset Noe, vixit annos centum octoginta octo, qui simul fiunt trecenti quinquaginta quinq;. His adduntur sexcēti Noe: quoto eius anno diluuiū factū est: qui fiunt nongenti quinquaginta quinq;, ex quo Mathusalem natus est vsq; ad annū diluuij. Omnes autem anni vitæ Mathusalē nōgenti sexaginta nouem computantur, quia cū vixisset annos centum sexaginta septem, & genuisset filium, qui est appellatus Lamech, post eum genitum vixit annos octingentos duos: qui omnes, vt diximus, nongenti sexaginta nouem fiunt. Vnde detractis nongentis quinquaginta quinq; ab ortu Mathusalem vsq; ad diluuiū remanēt quatuordecim, quibus vixisse creditur post diluuiū. Propter quod, cum nonnulli, etsi nō in terra, vbi omnem carnē, quam viuere in aquis natura non finit cōstat fuisse deletam, cum patre suo qui translatus fuerat: aliquantū fuisse, atq; ibi donec diluuiū prætiret, vixisse arbitrantur, nolentes derogare fidem codicibus, quos in auctoritatem celebriorem suscepit ecclesia: & credentes Iudæorum potius, q̄ istos non habere, q̄ verum est. Non enim admittunt, quod magis hic esse potuerit error interpretū, q̄ in ea lingua esse falsum, vnde in nostrā per Græcam scripturā ipsa translata est. Sed inquit non esse credibile Septuaginta interpretes, qui vno simul tempore, vnoq; sensu interpretati sunt, errare potuisse: aut vbi nihil eorū intererat, voluisse mēiri: Iudæos vero, dū nobis inuidēt, quod lex, & Prophetæ ad nos interpretando, transferūt mutasse quædā in codicibus suis, vt in nostris minueretur auctoritas. Hanc opinionē vel suspicionē accipiat quisq; vt putauerit, certum est tamen nō vixisse Mathusalem post diluuiū, sed eodē anno fuisse defunctū, si verum est quod de numero annorum in Hebræis codicibus inuenitur. De illis autem septuaginta interpretibus quid mihi videatur suo loco diligentius differendum est, cum ad ipsa tempora quan-

Lib. 8. de
civ. Dei.
cap. 42.
& 43.

tum necessitas huius operis postulat cōmemorāda adiun ante domino venerimus. Præfenti enim sufficit quæstioni secundū vtrosq; codices tam longas habuisse vitas illius æui homines, vt posset ætate vnus, qui de duobus, quos solos terra tūc habuit, parentibus primus est natus ad constituendam etiam ciuitatem multiplicari genus humanum.

De opinione eorum qui primorum temporum homines tam longæuos quam scribitur fuisse non credunt.

Cap. XII.

Neque enim vllō modo audiendi sunt qui putant aliter annos illis temporibus computatos, id est, tantæ breuitatis, vt vnus annus noster decē illos habuisse credatur. Quapropter, inquit, cū audierit quisq; vel legerit nongentos annos quæquam vixisse, debet intelligere nonaginta. Decem quippe illi anni, vnus est noster, & decē nostri, ceterum illi fuerunt. Ac per hoc vt putant, viginti trium annorum fuit Adam quando genuit Seth, & ipse Seth viginti agebat annos & sex menses, quando ex illo natus est Enos, quos appellat scriptura ducētos, & quinq; annos. Quā sicut isti suspicantur quorum exponimus opinionem, vnum annum qualem nūc habemus in decem partes illi diuidebant, & easdem partes, annos vocabant. Quartum partium habet vna quadratum senarium, eo qd̄ Deus sex diebus perfecit opera sua, vt in septimo requiesceret. De qua re in libro vndecimo sicut potui, disputauī. Sexies autem seni, qui numerus quadratum senarium facit, triginta sex dies fiunt, qui multiplicati decies, ad trecentos sexaginta perueniūt, id est, duodecim menses lunares. Propter quinque dies enim reliquos quibus solaris annus impletur, & diei quadrantem, propter quæ quater ductum eo anno quo bisextum vocant, vnus dies adijcitur, addebantur à veteribus postea dies, vt occurreret numerus annorū, quos dies Romani intercalares vocabāt. Proinde etiam Enos, quem genuit Seth, decem & nouem agebat annos, quando ex illo natus est filius Cainam, quos annos dicit scriptura centum nonaginta. Et deinceps per omnes generationes in quibus hominum anni commemorantur ante diluuium, nullus fere

Gen. 1.

Gen. 5.

fere in nostris codicibus inuenitur, qui cum esset centum annorū vel infra, vel et centum viginti aut nō multo amplius genuerit filiū, sed qui minima etate genuerunt, annorum centum sexaginta, & q̄ excurrit, fuisse referuntur, quia nemo, inquit, decem annorū homo potest gignere filios, qui numerus cētum appellabantur anni ab illis hominibus, sed in annis sexdecim est matura pubertas, & proli iam idonea procreandæ, quos centum & sexaginta annos illa tēpora nuncupabant. Ut autem aliter annum tunc fuisse cōputatū non sit incredibile, adijciunt q̄ apud plerisque scriptores historiæ reperitur Aegyptios habuisse annum quatuor mensium, Acarnanas sex mensium, Launos tredecim mensiū. Plinius Secundus cum cōmemorasset relatū fuisse in literas quendam vixisse centū quinquagintaduos, alium decem amplius, alios ducentorum annorum habuisse vitam, alios trecentorum, quosdam ad quingentos, alios ad sexcentos, nonnullos ad octingentos etiā peruenisse, hæc omnia propter incitiam tēporum accidisse arbitratus est. Alij quippe, inquit, astate vnum determinabant annū & alterum hyeme, alij quadripartitis temporibus, sicut Arcades inquit, quorum anni trimestres fuere. Adiecit etiā aliq̄n Aegyptios, quorum paruos annos quaternorum mensium fuisse supra diximus, lunęq; sine eorum limitasse annum. Itaque apud eos, inquit, alij qui & singula millia annorum vixisse produntur. His velut probabilibus argumentis quidam non destruente fidem sacræ huius historiæ, sed astruere nitentes, ne sit incredibile quod tam multos annos vixisse referuntur antiqui: persuaserunt sibi, nec se suadere imprudenter existimāt, tam exiguū spatium tēporis tunc annū vocatum, vt illi decem, sint vnus noster, & decem nostri, centū illorum. Hoc autem falsissimum esse documēto euidētissimo ostenditur. Quod antequam faciam, non mihi tacendum v̄, quæ credibilior possit esse suspitio. Poteramus certe hęc asseuerationem ex Hebræis codicibus redarguere atq; convincere, vbi Adam non ducētorum triginta, sed centū triginta annorum fuisse reperitur, q̄n tertium genuit filium, qui anni si tredecim nostri sunt, pculdubio primum genuit q̄n vel non multo amplius annorum fuit. Quis potest hac etate generare

vsitata ista nobisq̄ notissima lege naturæ? Sed hunc omittamus, qui fortasse etiam q̄n creatus est, potuit. Non enim eum tam paruum, quam infantes nostri sunt, factum fuisse credibile est. Sed filius eius non ducentorum quinque, sicut nos legimus, sed centum quinque fuit, q̄n genuit Enos: ac per hoc secundum istos nondum habebat undecim annos etatis. Quid dicam de Cainan eius filio, qui cum apud nos centum septuaginta reperitur annorum, apud Hebræos septuaginta legitur fuisse q̄n genuit Malalehel? quis generat homo septennis, si tunc anni septuaginta nuncupabantur, qui septem fuerunt?

An in dinumeratione annorum, Hebræorū magis quam septuaginta interpretum sit sequenda authoritas.

Cap. XIII.

Sed cum hoc dixerō, continuo referetur illud Iudeorum esse mendacium: de quo superius satis actum est. Nam septuaginta interpretes laudabiliter celebratos viros potuisse mentiri difficile est. Vbi si quarā, quid sit credibilis, Iudeorum gentem tam longe lateq; diffusam, in hoc conscribendum mendacium uno consilio conspirare potuisse: & dum alijs inuideant authoritatem, sibi abstulisse veritatem: an septuaginta homines, qui etiam ipsi Iudæi erant: in uno loco positos, quoniā rex Aegypti Ptolemæus eos ad hoc opus ascuerat: ipsam veritatem gētibus alienigenis inuidisse, & cōcato istud tunc scilicet consilio, quis non uideat quid procliuus faciliusq; credatur? Sed absit ut prudens quispian, uel Iudæos cuiuslibet peruersitatis atque malitiæ tantum potuisse credat in codicibus tam multis & tam longe lateq; dispersis, uel septuaginta illos memorabiles viros hoc de inuidenda gentibus ueritate unum cōmunicasse consiliū. Credibilis ergo quis dixerit, cum primum de biblia: hec Ptolemæi describi ista cōperunt, tunc aliquid tale fieri potuisse in codice uno, scilicet primitus inde descripto unde iam latius emanaret, ubi potuit quidem accidere et scriptoris error. Sed hoc in illa quæstione de uita Mathusalem non absurdum est suspicari: & in illo alio ubi superantibus 24. annis summa non conuenit. In his autē, in quibus continuatur ipsius

Lib. 7. c. 8

B

E

Gen. 1.

Gen. 5.

ipſius mendofitatis ſimilitudo, ita vt ante genitum filium qui ordini inferitur alibi ſuper ſint centum anni, alibi deſint: poſt genitum autem vbi deerant, ſuperſint: vbi ſupererant, deſint, vt ſumma cōueniat, & hoc in prima, ſecunda, tertia, quarta, quinta, ſeptima generatione inuenitur: videtur habere quandam, ſi dici poteſt, error ipſe conſtantiam, nec caſum redolet, ſed induſtriam. Itaq; illa diuerſitas numerorū aliter ſe habentium in codicibus Græcis & Latinis, aliter in Hebræis, vbi non eſt iſta de centum annis prius additis, & poſtea detractis per tot generationes continuata parilitas: nec malitiæ Iudæorum, nec diligentie vel prudentiæ ſeptuaginta interpretū, ſed ſcriptoris tribuatur errori, qui de bibliotheca ſupradicti regis codicem deſcribendū primus accepit. Nam et nunc vbi numeri non faciunt intentum ad aliquid q̄ facile poſſit intelligi, vel quod appareat vtiliter diſci, & negligenter deſcribuntur, & negligētius emendantur. Quis.n. exiſtinet ſibi eſſe diſcendum, quot millia hominum tribus Iſrael ſigillatim habere potuerunt: quoniā prodeſſe aliquid non putatur: & quotus quiſque hominum eſt, cui profunditas vtilitatis huius appareat? Hic vero vbi per tot contextas generationes centum anni alibi aſſunt, alibi deſunt, & poſt natum qui cōmemorandus fuerat filium deſunt vbi aſſuerunt, aſſunt vbi deſuerunt, vt ſumma concordet: nimirum cum vellet perſuadere, qui hoc fecit, ideo numeroſiſſimos annos vixiſſe antiquos q̄ eos breuiſſimos nuncupabant: & hoc de maturitate pubertatis, qua idonea filij gignerentur, conaretur oſtendere, atq; ideo in illis centum annis decē noſtros inſinuādos putaret incredulis, ne homines tam diu vixiſſe recipere in fidem nollent: addidit centum vbi gignendis filijs habilē non inuenit ætatem: eoſdemq̄ poſt genitos filios, vt congrueret ſumma detraxit. Sic quippe voluit credibiles facere idonearū generandæ proli conuenientias ætatū, vt tñ numero non fraudaret vniuerſas ætates viuentium ſingulorū. Quod aut in ſexta generatione id non fecit, hoc ipſum eſt, q̄ magis mouet illū ideo feciſſe, cū res quā dicimus, poſtulauit, quia non fecit, vbi nō poſtulauit. Inuenit nanq; in eadē generatione apud Hebræos vixiſſe Iareth, ante q̄ genuiſſet Enoch centum ſexaginta duos annos, qui ſecūdam

illam rationem breuium annorū ſunt annū ſexdecim, & aliquid minus quā mēſes duo, quæ iam ætas apta eſt ad gignendum, & ideo addere centū annos breues vt noſtri vigintiſex fierent, neceſſe non fuit, nec poſt natum Enoch eos detrudere, quos non addiderat ante natum. Sic factum eſt, vt hinc nulla eſſet inter codices vtroſque varietas. Sed ruruſus mouet, cur in octaua generatione antequam de Mathuſalem naſceretur Lamech, cum apud Hebræos legantur centū 82. anni, viginti minus inueniuntur in codicibus noſtris, vbi potius addi centum ſolent: & poſt genitum Lamech cōplendam reſtituuntur ad ſummam, quæ in codicibus vtriſque non diſcrepat. Si enim centum ſeptuaginta annos propter pubertatis maturitatē, decem & ſeptem volebat intelligi, ſicut nihil addere, ita nihil detrudere iā debebat, quia inuenerat ætatem idoneā generationi filiorum, propter quam in alijs centum illos annos vbi eam nō inueniebat, addebat. Hoc aut de viginti annis merito putaremus caſu mendofitatis accidere potuiſſe, niſi eos ſicut prius detraxerat, reſtituere poſtea curaret, vt ſummæ conueniret integritas. An forte aſtutius factum exiſtimandū eſt, vt illa, qua centum anni prius ſolent adijci, & poſtea detrahi occultaretur induſtria, cū & illic vbi neceſſe non fuerat, non quidē de centum annis, verumtñ de quantuloconque numero prius detracto poſt reddito, tale qd fieret? Sed quomodolibet iſtud accipiatur, ſiue credatur ita eſſe factum, ſiue non credat, ſiue poſtremo ita ſiue non ita ſit, recte fieri nullo modo dubitauerim, vt cū diuerſum aliquid in vtriſq; codicibus inuenitur, qñ quidem ad fidē rerum geſtarum vtrunq; eſſe nō poteſt verum, ei linguæ potius credatur, vnde eſt in aliā per interpretes facta translatio. Nam in quibuſdam et codicibus Græcis tribus, & vno Latino, & vno etiam Syro inter ſe conſentientibus inuenitur eſt Mathuſalem ſex annis ante diluuium fuiſſe deſunctum.

De parilitate annorum, qui iſſdem quib. nūc ſpatijs & in prioribus ſeculis cucurrerunt. Cap. XIII.

Nunc iā videamus, quonā modo euidenter poſſit oſtendi nō tam breues, vt illi decem vnus eſſet noſter, ſed tātæ prolixitatis

annos
Anni antiqui & quales in ſeu
ratione, anni noſtri

annos quante nunc habemus, quos utiq; circumitus conficit solis, in illorum hominum vlla prolixissima computatos. Sexcentesimo

Gen. 7.

nempe anno vite Noe, scriptum est factum esse diluuium. Cur ergo ibi legitur: Et aqua diluuij, facta est super terram sexcentesimo anno vite Noe, secundi mensis, septima & vicecima mensis, si annus ille minimus quales decem faciunt unum nostrum triginta sex dies habebat? Tantillus quippe annus si antiquo more hoc nomen accepit, aut non habet menses, aut mensis eius est triduum, ut habeat duodecim menses. Quo igitur hic dictum est, sexcentesimo anno secundi mensis, septima & vicecima mensis, nisi quia tales quales nunc sunt etiam tunc erant menses? Nam quo pacto aliter vicecimo & septimo die secundi mensis dicitur ceptum esse diluuium? Deinde postea in fine diluuij ita legitur. Et sedit arca in mense septimo septima & vicecima mensis super montes Ararath. Aqua autem minuebatur usque ad vndecimum mensium in vndecimo autem mense prima mensis apparuerunt capita

Gen. 8.

M motiu. Si igitur tales menses erant, tales profecto & anni erant, quales nunc habemus. Menses quippe illi triduani viginti & septem dies habere non poterant. Aut si pars tricesima tridui tunc appellabatur dies ut omnia proportionem minuatur ergo nec toto qua triduo nostro factum est illud tam grande diluuium, quod memoratur factum quadraginta diebus & quadraginta noctibus. Quis hanc absurditatem & vanitatem ferat? Proinde remoueat hic error, qui coniectura falsa ita vult astruere scripturarum nostrarum fide: ut alibi destruat. Profertus tantus etiam tunc dies fuit: quantus & nunc est: quem viginti & quatuor horum diurno curriculo nocturnoque determinant. Tantus mensis, quantus & nunc est: quem Luna cepta & finita concludit. Tantus annus, quantus & nunc est: quem duodecim menses lunares additis propter cursum solarum quinque diebus & quadrate consummat. Tantus anni sexcentissimi vite Noe secundus erat mensis, eiusque mensis vicecimus & septimus cepit esse diluuium: quo dies quadraginta continuatae ingentes pluuie memorantur, qui dies non binas ac paulo amplius horas habebat, sed vicenas & quater nas die noctisque transactas. Ac per hoc tam magnos annos vixerunt illi antiqui usque amplius nongentos, quantos postea vixit Abraham

Gen. 7.

centum septuagintaquinque & post eum filius eius Isaac centum octoginta, & filius eius Iacob prope centum quinquaginta: & quatos interposita aliquanta etate Moyses centum viginti, & quantos etiam nunc viuunt homines septuaginta vel octoginta, vel non multo amplius de quibus etiam dictum est: Et amplius eorum labor & dolor. Illa vero numerorum varietas, que inter codices Hebræos inuenitur & nostros, neque de hac antiquorum longevitate dissentit: & si quid habet ita diuersum, ut verum esse utrumque non possit, verum gestarum fides ab ea lingua repetenda est, ex qua interpretatum est, quod habemus. Quare facultas cum volentibus ubique gentium preesto sit, non tamen vacat: quod septuaginta interpretes in plurimis, quae diuersa dicere videntur, ex Hebræis codicibus emendare ausus est nemo. Non enim est illa diuersitas putata mendositas: nec ego villo modo putandum existimo. Sed ubi non est scriptoris error aliquid eos diuino spiritu ubi sensus esset consentaneus veritati & predicans veritatem, non interpretantium more, sed prophetium libertate aliter dicere voluisse credendum est. Vnde merito non solum Hebræis, verum etiam ipsis cum adhibet testimonia de scripturis uti Apostolica inuenitur autoritas. Sed hinc me opportuniore loco si Deus adiuuerit promisi diligentius locuturum, nunc quod instat expediendum. Non enim ambigendum est ab homine qui ex primo homine natus est primus quando tam diu viuere, potuisse constitui ciuitatem sanam terrenam, non illam, quae dicitur ciuitas Dei: de qua ut scriberem laborem tantum huius operis in manus sumpsimus.

Gen. 25.

Gen. 25. A gnos annos vixerunt illi antiqui usque amplius nongentos, quantos postea vixit Abraham

An credibile sit primi seculi vires usque ad eam aetatem, qua filios generasse referuntur a concubitu continuisse.

Cap. XV.

Di. Cetero ergo aliquis: Itane credendum est hominem filios incessanter generaturum, nec habentem propositum continentiam centum & amplius, vel secundum Hebræos non multo minus, id est octoginta, septuaginta, sexaginta annos a concumbendi opere vacauisse: aut si non vacaret, nihil prolis gignere potuisse? Hæc questio duobus modis soluitur. Aut enim tanto serior fuit proportione pubertas,

Dem. 4.

Psal. 89.

B
Al. l. mure.

Al. in Con
mensie
propositi.

bertas, quanto vitæ totius maior annositas: aut quod magis video esse credibile, nō hic primogeniti filij cōmemorati, sunt, sed quos successio nis ordo postcebat, vt perueniretur ad Noe, à quo rursus ad Abrahā videmus esse peruentū. ac deinde vsq; ad certū articulū temporis quantū oportebat signari etiā generationibus cōmemoratis cursum gloriosissimæ ciuitatis in hoc mundo peregrinantis & supernam patriam requirentis. Quod enim negari nō potest prior oīno Cain ex cōiunctione maris & femine natus est. Neq; n. illo nato dixisset Adā, quod dixisse legitur, Acquisui hominē per Deū: nisi illis duobus ipse fuisset homo nascendo additus primus. Hunc secutus Abel, quē maior frater occidit, præfiguratione quadā peregrinantis ciuitatis Dei, q̄ quod esset ab impijs & quodam modo terrigenis, i. terrenā originē diligentibus, & terrenæ ciuitatis terrena felicitate gaudentibus, persecutiones iniquas passura, primus ostendit. Sed quot annorum erat Adam cum eos genuit, non apparet. Exinde digerūtur generationes aliæ de Cain, aliæ de illo quē genuit Adam in eius successione quem frater occidit, & appellauit nomē illius Seth, dicens vt scriptū est, Suscitauit enim mihi Deus semen aliud pro Abel, quem occidit Cain. Cum itaq; istę duæ series generationū, vna de Seth, altera de Cain, has duas de quibus agimus distinctis ordinibus insinuet ciuitates: vnā cęlestem in terris peregrinantem, alteram terrenam terrenis tāquā sola sint, gaudijs inherētem vel inhiantem: nullus de progenie Cain: cum dinumerata sit cōnumerato Adā vsq; ad octauam generationē, quot annorum fuisset, expressus est, quādo genuit eū, qui cōmemoratur post eū. Noluit enim spiritus Dei in terrenę ciuitatis generationibus tempora notare ante diluuiū sed in cęlestis maluit, tanquā essent memoria digniores. Porro autem Seth, quando natus est, non quidē taciti sunt anni patris eius sed iam genuerat alios, & vtrū solos Cain & Abel infirmare quis audeat? Non enim quia soli nominati sunt propter ordines generationū, quas commemorare oportebat, ideo consequens videri debet solos fuisse tunc generatos ex Adā. Cum enim silentio cooper tis omnium nominibus ceterorū, legatur eum genuisse filios & filias, quota fuerit ista pro-

les eius, quis p̄sumat asserere, si culpā temeritatis euitat? Potuit quippe Adam diuinitus admonitus dicere postea quā Seth natus est, Suscitauit. n. mihi Deus: semē aliud, p̄ Abel q̄n talis futurus, qui implet illius sanctitatē: nō quod ipse prior post eum tēporis ordine nasceretur. Deinde quod scriptū est, Vixit autem Seth quinq; & ducentos annos: vel secū dum Hebręos quinq; & centū annos, & genuit Enos, quis eius nisi inconsyderatus asseruerat hunc eus primogenitū fuisse, vt admirantes merito requiramus, quomodo per tot annos immunis fuerit à connubio sine vltimo proposito continentię, vel non genuerit coniugatus: quando quidē etiam de ipso legitur: Et genuit filios & filias, & fuerūt omnes dies Seth duodecim & nōgenti anni & mortuus est: Atq; ita deinceps, quorū anni cōmemorantur, nec filios filiasq; genuisse recitentur. Ac per hoc non apparet omnino, vtrum qui nominatur genitus, ipse fuerit primogenitus: immo vero quoniam credibile non est, patres istos ætate tā longa aut impuberes fuisse, aut cōiugibus caruisse vel sētib; nec illos eorum filios primos eis natos fuisse credibile est. Sed cū sacre scriptor historie ad ortū vitamq; Noe, cuius tempore diluuium factū est per successione generationū notatis temporibus intēderet peruenire, eas vtq; commemorauit, non quę primę suis parentibus fuerunt, sed quę in propagationis ordinem venerint. Exempli gratia, quo id fiat apertius aliquid interponam, vnde nullus ambigat fieri potuisse quod dico. Euangelista Mattheus generationē dominicę carnis per seriem parentū volens cōmendare memorie, ordiens à patre Abraham atq; ad Dauid primitus vt pueniret intēdens, Abraham, inquit, genuit Isaac, cur nō dixit Ismahel, quē primitus genuit? Isaac autē, inquit, genuit Iacob, cur non dixit Esau, qui eius primogenitus fuit? Quia scilicet per illos ad Dauid peruenire non posset. Deinde sequitur: Iacob autem genuit Iudā & fratres eius, nūquid Iudas primogenitus fuit? Iudas, inquit, genuit Phares & Zarā: nec istorū geminorū aliquis fuit primogenitus Iudæ, sed ante illos iā tres genuerat. Eos itaq; tenuit in ordine generationū, p̄ quos ad Dauid, atq; inde quo intēderat, perueniret. Ex quo intelligi potest, veteres quoq; homines ante diluuiū non primogenitos,

Gene. 4.

D

Gene. 4.

E

Gene. 5.

F

Mat. 1.

G

15.
Cap.
igimOb n
rosio
chari
copul
exped
affin
coniu
rū sp

genitos, sed eos fuisse cōmemoratos, p quos
succedentiū ordo generationū ad Noe pa-
triarcham duceret, ne seræ pubertatis illorū
obscura & nō necessaria quæstio nos fatiget.

De iure cōiugiorum, quod dissimiliter a sub
sequentibus matronis habuerint prima
connubia. Cap. XVI.

15. q. 1.
Cap. Cium
igitur.

Cvm igitur genus humanum, post primā
copulam viri facti ex puluere & con-
iugis eius ex viri latere, marium feminarūq;
coniūctione opus haberet, vt gignendo mul-
tiplicaret, nec esset vlli hoīes, nisi qui ex illis
duob. nati fuissent, viri sorores suas cōiuges
acceperūt, qđ profecto quāto est antiquius,
compellente necessitate, tanto postea factū
est dānabilius, religione prohibente. Habita
est enim ratio rectissima charitatis, vt homi-
nes quib. esset vtilis atq; honesta concordia,
diuersarū necessitudinum vinculis neceren-
tur, nec vnus in vna multas haberet, sed singu-
læ spargerent in singulas, ac sic ad socialem
vitam diligentius colligandum, plurimę plu-
rimos obtinerent. Pater quippe & socer dua-
rum sunt necessitudinum nomina. Vt ergo
alium quisque habeat patrem, alium socerū,
numerofius se charitas porrigit. Vtrinq; aut
vnus Adam esse cogebatur, & filiis & filia-
bus suis, quando fratres sororesq; connubio
iungebant. Sic & Eua vxor eius vtriq; sexui
filiorum, fuit & socrus & mater. Quæ si duæ
femine fuissent mater altera, & socer^a altera,
copiosius se socialis dilectio colligaret. Ipsa
denique iam soror qđ etiā vxor fiebat, duas
tenebat vna necessitudines, qb. p singulas di-
stribuitis, vt altera esset soror, altera vxor, ho-
minum numero socialis propinquitatis auge-
ret. Sed hoc vnde fieret tunc non erat, qñ ni-
si fratres & sorores ex illis duob. primis nulli
hoīes erant. Fieri ergo debuit, qñ potuit, vt
existente copia inde ducerent vxores, quæ
non erant iam sorores. Et non solum istud
vt fieret nulla necessitas esset, Verumetiam
si fieret nefas esset. Nam & si nepotes primo
rum hominum qui iā consobrinus poterant
accipere coniuges, sororibus matrimonio
iungerentur, non iam duę, sed tres in homi-
ne vno necessitudines fieret, quæ ppter cha-
ritatem numerosiore propinquitate necen-
dam diffeminari per singulos singulæ debue-

runt. Esset enim vnus homo filiis suis fratri. f.
fororūq; coniugib. & pater & socer & auu-
culus, ita & vxor eius, eidem coniugib. filiis
& mater & amita & socrus. Idemq; inter se
filii eorum non solum essent fratres atq; con-
iuges, verumetiam consobriini, quia fratrum
filii. Omnes autem istæ necessitudines, quæ
vni homini tres hoīes connectebant, nouem
connecterent, si essent in singulis singulæ, vt
vnus homo haberet alteram sororem, alterā
vxorem, alteram consobrinam, alterum pa-
trem, alterum auūculum, alterum socerum,
alteram matrem, alteram amitam, alteram
socrum, atq; ita in se non paucitate coarta-
tum, sed latius atque numerosius propinqui-
tatib. crebris vinculum sociale diffunderet.
Quod humano genere crescente & multipli-
cato, etiam inter impios deorum multorum
falsorumq; cultores sic obseruari cernimus,
vt etiam si peruersis legib. permittantur fra-
terna coniugia, melior tamen consuetudo ip-
sam malit exhorre licentiam. Et cum foro-
res accipere in matrimonium primis huma-
ni generis tēporib. omnino licuerit, sic auer-
setur, quasi nunquam licere potuerit. Ad hu-
manum enim sensum vel alliciendum, vel
offendendum, mos valet plurimum. Qui cū
in hac causa immoderationem concupiscen-
tiæ coerceat, eum designari atque curumpi
merito esse nefarium iudicatur. Si enim ini-
quum est auiditate possidendi transgredi li-
mitem agrorum, quanto est iniquius libidi-
ne concubendi subuertere limitem morum?
Experti autem sumus in connubiis consobri-
narum etiam nostris temporib. propter gra-
dum propinquitatis fraterno gradui proximi-
um quam raso per mores fiebat, quod fieri
per leges licebat, quia id nec diuina pro-
hibuit & nondum prohibuerat lex humana.
Veruntamen factum etiam licitum propter
vicinitatem horrebatur illiciti, & quod fie-
bat cū consobrina, penē cum sorore fieri
videbatur, quia & ipsi inter se propter tā pro-
pinquam consanguinitatem fratres vocan-
tur, & penē germani sunt. Fuit autem anti-
quis patribus religiosę curę, ne ipsa propin-
quitas se paulatim propaginum ordinibus
dirimēs longius abiret, & propinquitatis esse
desisteret, eam nondum longe positam rur-
sus matrimonii vinculo colligare & quodā
modo reuocare fugientem. Vnde iam pleno
Aug. Tomus Quintus. S homini-

Quare
lex propin-
quis conu-
bium per
miseri.

Ob nume-
rosorem,
charitatis
copulam,
expedire
affinitate
coniugio-
rū spargi

Mat. l.
G

hominibus orbe terrarum, non quidem so-
rores ex patre vel matre, vel ex ambob. suis
parentib. natas, sed tñ amabant de suo genere
ducere vxores. Veruntñ q̄s dubitet honestius

M
Geno. 11

hoc tempore etiam cōsobrinarum prohibi-
ta esse coniugia, non solum secundum ea, q̄
disputauimus propter multiplicandas affini-
tates, ne habeat duas necessitudines vna per-
sona, cum duæ possint eas hñe, & numerus p̄
pinq̄uitatis augeri, sed etiã quia nescio quō
inesse humanæ verecundiæ, quiddam natura-
le atque laudabile, vt cui debet causa propin-
quitate verecundum honorem, ab ea conti-
neat, quanuis generatricem, tñ libidinem, de
qua erubescere videmus & ipsam pudicitia
coniugalem. Copulatio igitur maris & femi-
næ, q̄rum attinet ad genus mortalium, quod-
dam seminarium est ciuitatis, sed terrena ci-
uitas gnatione tantummodo, coelestis autem
etiam regeneratione opus habet, vt noxã ge-
nerationis euadat. Vtrum aut̄ aliquod fuerit,
vel si fuit, quale fuerit corporale atque visi-
bile regenerationis signũ ante diluuiũ, sicut

Geno. 17
An rege-
neratiõis,
signũ pa-
trib. ante
diluuium
fuerit?

Abraham circumcisio postea est imperata, sa-
cra historia tacet. Sacrificasse tñ Deo, etiam
illos antiquissimos homines nõ tacet, quod
& in duob. primis fratribus claruit, & Noe
post diluuiũ cum de arca fuisset egressus, ho-
stias Deo legitur immolasse. De qua re in præ-
cedentib. libris iam diximus, nõ ob aliud da-
mones arrogantes sibi diuinitatem deosque
se credi cupientes sibi expetere sacrificiũ, &
gaudere huiusmodi honoribus, nisi quia ve-
rum sacrificium vero Deo deberi sciunt.

Geno. 4.

De duobus ex vno procreatis patribus atq;
principibus. Cap. XVII.

Geno. 4.

Cum ergo esset Adam vtriusque generis
pater, idest, & cuius series ad terrenã,
& cuius series ad coelestem pertinet ciuita-
tem; occiso Abel atque in eius interfectione
commendato mirabili sacramento, facti sũt
duo patres singulorũ generũ, Cain & Seth,
in quorum filiis, quos commemorari oport-
tebat duarum istarum ciuitatum, in genere
mortalium euidentius indicia clarere cepe-
runt. Cain quippe genuit Enoch, in cuius no-
mine condidit ciuitatem terrenam. s. non pe-
regrinantem in hoc mundo, sed in eius tem-
porali pace ac foelicitate quiescentem. Cain

Ibidem.

Cain, pos-
fessio.

autem interpretatur possessio, vnde dictum
est, qñ natus est, a patre, siue a matre eius: Ac
quisiui hominem per Deum. Enoch vero ip-
terpretat̄ dedicatio, hic enim dedicatur ter-
rena ciuitas, vbi conditur, quoniam hic hēt
enim, quem intendit, & appetit finem. Porro
ille Seth resurrectio interpretatur, & Enos
filius eius interpretatur homo, nõ sicut Adã:
Et ipsum enim nomen interpretatur homo,
sed commune perhibet esse in illa lingua. i.
Hebræa, masculino & foemina. Nam sic de il-
lo scriptum est: Masculum & foeminam fecit
eos, & benedixit illos, & cognominauit no-
men eorum Adam. Vnde non ambigitur sic
appellatam fuisse foeminam Euam proprio
nomine, vt tñ Adam quod interpretatur ho-
mo, nomen esset amborum. Enos autem sic
interpretatur homo, vt hoc non posse foemi-
nam nũcupari periti linguæ illius asseueret,
tanquam filius resurrectionis, vbi nõ nubet,
neque vxores ducent. Non. n. erit ibi genera-
tio, cum illuc perduxerit regeneratio: Quare
& hoc non in easum notandum arbitror qđ
in his generationib. quæ propagantur ex il-
lo, qđ est appellatus Seth, cū genuisse filios fi-
liasq; dicat, nulla ibi genita noxiarum, femina
expressa est. In his aut̄ qđ propagantur ex Cain,
in ipso sine quo utq; protendunt nouissima
foemina genita nominat. Sic. n. legit Mathu-
saël genuit Lamech, & sumpsit sibi Lamech
duas vxores, nomen vni Ada, & nomen secũ-
dæ Sella: & peperit Ada Iohel. hic erat pa-
ter habitantium in tabernaculis * pecorario-
rum. Et nomen fratris eius Iubal, hic fuit
qui ostendit psalterium & citharam. Sella
autem peperit & ipsa Tobel, & erat æra-
rius & malleator aramenti & ferri. Soror au-
tem Tobel Noema. Hucusque porrectæ sunt
omnes generationes Cain, quæ sunt omnes
ab Adam octo, annumerato ipso Adam, se-
ptem scilicet vsque ad Lamech, qui duarum
maritus vxorum fuit, & octaua est generatio
in filiis eius, in quibus commemoratur & fe-
mina. Vbi eleganter significatum est, terrenã
ciuitatem vsque in sui finem carnales habitu-
ram generationes, quæ marium, foeminarũ-
que coniunctione proueniunt. Vnde & ip-
sæ, quod præter eas nusquam reperitur ante
diluuium, nominibus propriis exprimitur
vxores illius hominis, qui nominatur hic no-
uissimus pater. Sicut autem Cain, qui inter-
pretatur

C
Enoch, de
dicatio.

Seth re-
surrectio.
enor, hñ.
Geno. 5.

Geno. 2.
Geno. 5.

Mat. 22.

Gene.

Abel
Seth

Rom. 8.

D
Geno. 4.

a. l. pecu
viorum.

Gene.

Epretatur possessio, terrenæ conditor ciuitatis, & filius eius, in cuius nomine condita est Enoch, qui interpretatur dedicatio, indicat istâ ciuitatem, & initiû, & finem hęc terrenû, vbi nihil sperat amplius, quàm quod in hoc seculo cerni potest. Ita Seth interpretatur resurrectio, qui cum sit generationum seorsû commemoratarum pater, quid de filio eius sacra hæc historia dicat inuendum est.

Quid significatû sit in Abel, & Seth, & Enos, quod appareat ad Christû & corpus eius, idest, ecclesiam, pertinere. Cap. XVIII.

Gene. 4. **E**T Seth, inquit, natus est filius, & nominavit nomen eius Enos. Hic sperauit inuocare nomen dñi Dei. Nempe clamat attestatio veritatis. In spe igitur viuit homo, filius resurrectionis in spe viuit, quandiu peregrinat hic ciuitas Dei, quæ gignit ex fide resurrectionis Christi. Ex duob. nanq; illis hominib. Abel, qui interpretatur luctus & eius frater Seth, qui interpretatur resurrectio, mors Christi & vita eius ex mortuis præfiguratur. Ex qua fide gignit hic ciuitas Dei. i. homo, qui sperauit inuocare nomen dñi Dei. Spe enim salui facti sumus, ait Apostolus. Spes autem quæ vñ, non est spes. Quod, n. videt quis, quid sperat? Si aut quod non videmus, speramus, per patientiam expectamus. Nam quis vacare hoc existimet ab altitudine sacramenti? Nû quid, n. Abel non sperauit inuocare nomen dñi Dei, cuius sacrificiû scriptura tam acceptum Deo fuisse commemorat? Nunquid ipse Seth nõ sperauit inuocare nomē dñi Dei?

Abel. *Seth.* de quo dictum est: Suscitauit. n. mihi Deus nomen aliud pro Abel. Cur ergo huic proprie tribuitur, quod piorum omnium intelligitur esse commune, nisi quia oportebat in eo qui de patre generationem in meliorem partē, hoc est, supernę ciuitatis separatarum, primus commemoratur exortus, præfigurari hominem. i. hominum societatem, quæ non secundum hominem in re terrenę foelicitatis, sed secundum Deum viuit in spe foelicitatis æternę? Nec dictum est, hic sperauit in dominum Deum: aut, hic inuocauit nomē dñi Dei, sed hic sperauit, inquit, inuocare nomē domini Dei. Quid sibi hoc vult, sperauit inuocare, nisi quia propheta est, exorturû populum qui secundum electionem gratiæ in-

Rom. 8. uocaret nomen domini Dei. Hoc est quod per alium prophetam dictum, Apostolus de hoc populo intelligit Dei gratiam pertinere. Et erit, omnis quicumque inuocauerit nomen domini, saluus erit. Hoc, n. ipsum quod dicitur: Et nominauit nomen eius Enos: quod interpretatur homo, ac deinde additur. Hic sperauit inuocare nomen domini Dei, satis ostenditur, quod non in ipso spem ponere debeat homo. Maledictus enim omnis, sicut alibi legitur, qui spem suam ponit in homine, ac per hoc, nec in se, vt sit ciuis alterius ciuitatis, quæ non secundum filium Cain de-

Gene. 4. **G**ratia dicitur, hoc est, mortalis huius seculi habente transcursum, sed in illa immortalitate beatitudinis sempiternę.

De significatione quæ in Enoch translatione monstratur. Cap. XIX.

NAm & ista propago, cuius est pater Seth in ea generatione habet dedicationis nomen, quæ septima est ex Adâ annumerato Adam, septimus. n. ab illo natus est Enoch, quod interpretatur dedicatio, sed ipse est ille qui translatus, placuit Deo, & insigni numero in ordine generationum, quo sabbatû consecratû est, septimo. f. ab Adam: Ab ipso aut patre istarum generationum, quæ discernuntur a propagine Cain. i. Seth sextus est quoto die factus est homo, & consummauit Deus oia opera sua. Sed huius Enoch translatio nostrę dedicationis est præfigurata dilatio. Quæ quidem iam facta est in Christo capite nostro, qui sic resurrexit, vt nõ moriatur vltterius, sed etiam ipse translatus est. Restat autem altera dedicatio vniuersę domus, cuius ipse Christus est fundamentum, quæ differret in finem, quando erit omnium resurrectio, non moriturorum amplius. Siue autem domus Dei dicatur, siue templum Dei, siue ciuitas Dei, id ipsum est, nec abhorret a Latini eloquii consuetudine. Nam & Virgilius imperiosissimam ciuitatem domum appellat Assaraci, Romanos volens intelligi, qui de Assaraco per Troianos originem ducunt, & domum Aenæ eisdem ipsos, quia eo duce Troiani cû in Italiam venissent, ab eis condita est Roma. Imitatus namque est poeta ille sacras literas, in quibus dicitur domus Iacob tam ingens populus Hebręorum.

De eo quod Cain successio in octo ab Adā generationis clauditur, & posteris ab eodem patre Adam Noe decimus inuenitur. Cap. XX.

Dicet aliquis: Si hoc intendebat scriptor huius historię in commemorandis generationibus, ex Adam per fillium eius Seth, ut per illas perueniret ad Noe, sub quo factum est Diluuium, à quo rursus contexeret ordo nascentium, quo perueniret ad Abraham, à quo Matthæus Euangelista incipit generatio nes, quibus ad Christum peruenit æternū regnū ciuitatis Dei, quid intēdebat in generationibus ex Cain, & quo eas perducere volebat? Rōndetur, vsque ad Diluuium, quo totum illud genus terrenæ ciuitatis absumptum est, sed reparatū ex filiis Noe. Neque enim deesse poterit hæc terrena ciuitas societasque hominum secundum hominem viuentium vsque ad huius seculi finem. De quo Dñs ait: Filii huius seculi generant, & generantur. Ciuitatem vero Dei peregrinantem in hoc seculo regeneratio perducit ad alterū seculum, cuius filii nec generant nec generantur. Hic ergo generari & generare ciuitati vtrique cōmune est, quantum Dei ciuitas habeat etiam hic multa ciuium milia quæ ab opere generandi se abstinēt, sed habet etiam illa ciues nonnullos istis similes ex imitatione quadā, licet errantes. Ad eam namque pertinent et, qui deuiantes ab huius fide diuersas hæreses condidērunt. Secundum hominem quippe viuunt, nō sē Deum. Et Indorum gymnosophistæ, qui nudi perhibent philosophari in solitudinibus. Indiarum, ciues eius sunt, & à generando se cohibent. Non enim est hoc bonum, nisi cum sit secundum fidem summi boni, qui est Deus. Hoc tamen nemo fecisse ante Diluuium reperitur, quāquidem etiam ipse Enoch septimus ab Adam, qui translatus refertur esse nō mortuus, genuit filios & filias antequā transferretur, in quibus fuit Mathusalem, per quē generationum memorandarum ordo trāscurrit. Cur ergo tanta paucitas successiōnū commemoratur in generationibus, ex Cain, si eas vsque ad Diluuium perducere oportebat, nec erat diurna ardas præueniēs pubertatē, quæ centū, vel amplius, annos vacaret à foelibus? **M** Nam si non intendebat author libri huius, aliquem ad quē necessario perduceret seriē

generationum, sicut in illis quæ veniunt de semine Seth: intendebat peruenire ad Noe, à quo rursus ordo necessarius sequeretur, quid opus erat prætermittere primogenitos filios, ut perueniret ad Lamech, in cuius filiis finit illa connexio octaua generatione. scilicet ex Adā, septima ex Cain: quasi esset inde aliquid deinceps cōnectendum, unde perueniret, vel ad Israeliticum populum, in quo cœlesti ciuitati etiā terrena Hierusalem figuram prophetica præbuit, vel ad Christum secundū carnē, qui est super oīa Deus benedictus in secula, superne Hierusalem fabricator, atque regeneratur, cum tota progenies Cain diluuiō sit deleta? Unde videri potest in eodem ordine generationū, primogenitos fuisse cōmemoratos. Cur ergo tam pauci sunt? Non enim vsque ad Diluuium tot esse potuerunt, non vacantibus vsque ad centenariam pubertatem paribus, ab officio generandi, si non erat tunc proportione longæuitatis illius etiā se-ra pubertas. Ut enim per æque triginta annorum fuerint cum filios generare cœperunt, octies triceni, quoniam octo sunt generationes cum Adam, & cum eis quos genuit Lamech, ducenti & quadraginta sunt anni, nū itaque toto deinde tempore vsque ad Diluuium non generauerunt? Qua tandem causa qui hæc scripsit, generationes commemorare noluit, quæ sequuntur. Nam ex Adam vsque ad Diluuium computantur anni secundum codices nostros duo milia ducenti sexaginta duo, sicut Hebræos autem, mille sexcenti quinquaginta sex. Ut ergo istum numerum minorem credamus esse veriorem, de mille sexcentis quinquaginta sex annis, ducenti quadraginta detrahant, nūquid credibile est, per mille quadringentos, & quæ excurrit, annos, qui restant vsque ad Diluuium, prægeniem Cain, à generationibus, vacare potuisse? Sed qui ex hoc mouet, meminerit, cum quaererem, quō credendum sit, antiquos illos homines, per tam multos à gignendis filiis cessare potuisse, duobus modis istam solutam esse quæstionem, aut de sera pubertate, proportione tam longæ vitæ, aut de filiis, qui commemorantur in generationibus, quod non fuerint primogeniti, sed hi per quos ad eum, quem intendebat author libri, poterat peruenire, sicut ad Noe in generationibus Seth. Proinde in generationibus Cain, si non occurrat qui deberet

2nc. 20.

L

Mat. 22.

**Celibat⁹,
infirmitū
in ciuib⁹
ciuitatis,
Dei.**

**Gymnoso
phista.**

Rom. 9.

**Gene. 4.
A**

B

deberet intendi, ad quem prætermisissis primogenitis, per eos qui commemorati sunt, perueniri oportebat, serâ pubertas intelligenda restabit, ut aliquanto post centum annos, puberes, habilesq; ad gignendum facti fuerint, ut ordo generationum per primogenitos curreret, & usq; ad diluuium ad numerum annorum tantę quantitatis occurreret. Quauis fieri possit, ut p̄ aliquam secretiorem causam, quę me lateret, usq; ad Lamech & eius filios generationum perueniente contextu, commendaretur hæc ciuitas, q̄ dicimus esse terram, ac deinde cessaret scriptor libri commemorare cæteras, quæ usq; ad diluuium esse potuerunt. Põti & illa esse causa, cur non ordinationum per primogenitos duceretur, ut necesse nõ sit in illis hominibus tam seram credere pubertatem, quod. scilicet eadem ciuitas, quã Cain in nomine Enoch filii sui condidit, longe lateq; regnare potuerit, & reges hæc non simul plures, sed suis ætatibus singulos, quos genuissent sibi successores quicumq; regnassent. Horum regum primus esse potuit ipse Cain: secundus filius eius Enoch, in cuius nomine, ubi regnaret, condita est ciuitas, tertius Gaidad quem genuit Enoch: quartus Manihel quem genuit Gaidad quintus Mathusael, quę genuit Manihel: sextus Lamech, quem genuit Mathusael, qui septimus est ab Adam per Cain. Non autem erat cõsequens, ut primogeniti in regnum regnantibus succederent patribus, sed quos regnandi meritum propter virtutem terrenę vtilẽ ciuitati, vel fors aliqua reperiret, vel ille potissimum succederet patri hæreditario quodã iure regnandi, quę præ cæteris filiis dilexisset. Potuit autem viuente adhuc Lamech atq; regnante fieri diluuium, ut ipsum cum aliis omnibus hominibus, exceptis qui in arca fuerunt, quem perderet, inueniret. Neque enim mirandum est, si varia quantitate numero sitatis annorum interposita, per tam longam ætatem ab Adam usq; ad diluuium non æqualis numeri generationes habuit utraque progenies, sed per Cain septem, per Seth autem dedem, septimus est enim, ut iam dixi, ab Adã Lamech, decimus Noe, & iõ non vnus filius Lamech, sicut in cæteris superius, sed plures commemorati sunt, quia incertum erat quõs ei fuisset mortuo successurus, si regnandi tempus inter ipsum & diluuium remansisset. Sed quo-

quo modo se habeat siue per primogenitos, siue per reges, Cain in generationem ordo decurrens, illud mihi nullo pacto prætereundum silentio videtur, quod cum Lamech septimus ab Adam fuisset inuentus, tot eius annumerati sunt filii, donec vndenarius numerus impleteretur, quo significatur peccatum. adduntur enim tres filii, & vna filia. Vxores autem aliud possunt significare, non hoc quã tunc commendandum videtur. Nunc enim de generationibus loquimur, ille vero vnde sint genitæ, tacitum est. Quoniam ergo lex denario numero prædicatur, vnde est memorabilis ille decalogus, profecto numerus vndenarius, quoniam transgreditur denarium, transgressio nõ legis, ac per hoc peccatum significat. Hinc est quod in tabernaculo testimonii quod erat in itinere populi Dei, velut templum deambulatorium, vnde decim velut cilicina fieri præcepta sunt. In cilicio quippe recordatio est peccatorum, propter hæc ad sinistra futuros, quia confitentes in cilicio prosternimur tanquam dicentes quod in Psalmo scriptum est: Peccatum meum ante me est semper: Progenies ergo ex Adam per Cain sceleratum vndenario numero finitur, quo peccatum significatur, & ipse numerus a foemina clauditur, a quo sexu initium factum est peccati, per quod omnes morimur. Commissum est autem ut & voluptas carnis, quę spiritui resisteret, sequeretur. Nã & ipsa filia Lamech Noe ma voluptas interpretatur. Per Seth autem ab Adam usque ad Noe denarius insinuatur legitimus numerus. Cui Noe tres adiiciuntur filii, vnde vno lapsu duo benedicuntur a patre, ut remoto reprobo & probatis filiis ad numerum additis, etiã duodenarius numerus intimeretur, qui & in Patriarcharum & Apostolorum numero insignis est propter septenarij partes, alteram per alteram multiplicatas. Nam ter quaterni, vel quater terni ipsum faciunt. His ita se habentibus video considerandum & commemorandum, ista utraque progenies, quæ distinctis generationibus duas insinuat ciuitates, vnã terrigenarum, alteram regeneratorem, quomodo postea sic commixta fuerit atque confusa, ut vniuersum genus humanum, exceptis octo hominibus, perire meretur diluuium.

Qua ratione commemorato Enoch, qui fuit filius Cain, totius generationis eius usque ad diluuium sit continuata narratio, commemorato autem Enos, qui fuit filius Seth, ad conditionis humane principium sit reditum. Cap. XXI.

Primo autem intuendum est, quemadmodum cum ex Cain generationes enumerarentur, commemorato, ante ceteros posteros eius, illo in cuius nomine condita est ciuitas Enoch, contexti sunt ceteri usque ad illud finem, de quo loquutus sum, donec illud genus, atque illa vniuersa propago diluuii deleteret, vnus vero filius Seth vnus commemoratus fuisset Enos, nondum usque ad diluuium additis ceteris, articulus quidem interponitur, & dicitur: Hic liber natiuitatis hominum, qua die fecit Deus Adam, ad imaginem Dei fecit illum, mascululum & foeminam fecit eos, & benedixit illos, & cognominauit nomen eorum Adam, qua die fecit illos. Quod mihi videtur ad hoc interpositum, vt hinc rursus inciperet ab ipso Adam dinumeratio temporum, quam noluit facere, qui haec scripsit in ciuitate terrena, tanquam eam Deus sic commemoraret, vt non computaret. Sed quare hinc rediit ad istam recapitulationem, postea quam commemoratus est filius Seth homo, qui sperauit inuocare nomen domini Dei, nisi quia sic oportebat istas duas praeponeere ciuitates, vnam per homicidam usque ad homicidam: nam & Lamech duabus vxoribus suis se perpetrasse homicidium confitetur, alteram per eum, qui sperauit inuocare nomen domini Dei. Hoc est quippe in hoc mundo peregrinantis ciuitatis Dei totum atque summum in hac mortalitate negocium, quod per vnum hominem, quem sanctorum occisus resurrexerat, genitum, commendandum fuit. Homo quippe ille vnus totius supernae ciuitatis est vnitas, nondum quidem completa, sed praemissa ista prophetica praefiguratione complenda. Filius ergo Cain, hoc est filius possessionis cuius nisi terrena ciuitatis habet nomen in ciuitate terrena, quae in eius nomine condita est. De his, nam de quibus cantatur in Psalmo: Inuocabunt nomina eorum in terris ipsum, propter quod sequitur eos quod in alto Psalmo scriptum est: Domine in ciuitate tua imaginem horum ad nihilum rediges. Filius autem Seth, hoc est, filius resurrectionis, speret inuocare

H *Gene. 5.*

Gene. 4.

Psal. 48.

Psal. 72.

nomen domini Dei. Eam quippe societatem hominum praefigurat, quae dicitur: Ego autem sicut oliua fructifera in domo Dei, speravi in misericordia Dei. Vanas autem glorias summosi in terra nominis non requirat. Beatus, nam vir, cuius est nomen domini spes eius, & non respexit in vanitates, & insanias falsas. Propositis itaque duabus ciuitatibus, vna in re huius seculi, altera in spe Dei, tanquam ex communi, quae aperta est in Adam iniqua mortalitatis egressus, vt percutrant, & excurrant ad discretos proprios & debitos fines, incipit dinumeratio temporum, in qua & aliae generationes adiaciunt, facta recapitulatione ex Adam, ex cuius origine data, veluti massa vna merita donationi tradita, fecit Deus alia in contumeliam vasa irae, alia in honorem vasa misericordiae, illis reddens, quod debet in poena, istis donans, quod non debet in gratia, vt ex ipsa etiam comparatione vasorum irae, superna ciuitas discat, quae peregrinatur in terris, non fidere libertate arbitrii sui, sed speret inuocare nomen domini Dei, quoniam voluntas in natura, quae facta est bona a bono Deo, sed mutabilis ab immutabili, ex nihilo ab eo qui est, & a bono potest declinare, vt faciat malum, quod sit libero arbitrio, & a malo, vt faciat bonum, quod non sit sine diuino adiutorio.

Psal. 39.

Rem. 9.

De lapsu filiorum Dei alienigenarum mulierum amore captorum, vnde & omnes exceptis octo hominibus diluuii perire miserunt. Cap. XXII.

Hoc itaque libero voluntatis arbitrio genere humano progrediente atque crescente, facta est permixtio, & iniquitate participata quaedam vtriusque confusio ciuitatis, quae malum a sexu foemineo causam rursus inuenit, non quidem illo modo quo ab initio. Non enim cuiusquam est tunc fallacia seductae ille foeminae perfraserunt peccatum viris, sed ab initio quae prauis moribus fuerant in terrena ciuitate, id est, in terrigenarum societate, amatae sunt a filiis Dei, ciuibus, scilicet peregrinantis in hoc seculo alterius ciuitatis, propter pulchritudinem corporum, quod bonum Dei quidem donum est, sed propterea id largitur etiam malis, ne magnum bonum videatur bonis. Deserto itaque magno bono & bonorum proprio, lapsus est factus ad bonum minimum

Gene. 4.

a. l. l. quad. cerei. uiter. si.

Gene.

Gene.

Psal. 1.

minimum, non bonis proprium, sed bonis malisq; commune, ac sic filii Dei, filiarum hominum amore sunt capti, atque vt eis coniugib. fruereutur in amorem societatis terri- gena deflexerunt, deserta pietate, quam in sancta societate seruabat. Sic. n. corporis pulchritudo a Deo qdem factum, sed tempora le, carnale, infimum bonum, male amat post- posito Deo aeterno, interno, sempiterno bo- no, quemadmodum iustitia deserta & aurum amatur ab auaris, nullo peccato auri, sed ho- minis, ita se habet omnis creatura. Cu enim bona sit, & bene potest amari & male, bene scilicet ordine custodito, male autem ordine perturbato. Quod in laude * quidam creato- ris breuiter versibus dixit:

Hæc tua sunt, bona sunt, quia tu bonus ista creasti.

Nil nostrum est in eis, nisi quod peccamus amantes.

Ordine neglecto pro te qd conditur abs te. Creator aut si veraciter amet, hoc est, si ipse nõ aliud pro illo quod nõ est ipse amet, ma- le amari non pot. Nam & amor ipse ordina- te amandus est, quo bene amat quod amandũ est, vt sit in nobis virtus, qua viuatur bene. Vñ mihi vñ, quod diffinitio breuis & vera virtu- tis, ordo est amatoris, propter quod in sacro Cantico canticorum cantat sponsa Christi, ciuitas Dei: Ordinate in me charitate, Huius igit charitatis, hoc est, dilectionis & amoris ordine perturbato, Deũ filii Dei neglexerũt, & filias hominum dilexerunt. Quib. duobus nominibus facta ciuitas vtraque discernitur. Neque. n. & illi non erant filii hominum per naturam, sed aliud nomen habere cœperant per gratiam. Nã in eadem scriptura vbi dicti sunt dilexisse filias hominum filii Dei, iidem dicti sunt etiam angeli Dei. Vnde illos multi putant non homines fuisse, sed angelos.

An credendum sit angelos substantiæ spirita- lis amore speciosarum mulierum captos earundem inuisse coniugium, ex quibus gigantes sint creati. Cap. XXIII.

Qvam quæstionem nos transeuntes com- memoratã in tertio huius operis libro reliquimus insoluatã. Vtrum possint angeli cum spũs sint, corporaliter coire cum fœminis. Scri- ptum est. n. Qui facit angelos suos spũs. i.

eos qui natura spũs sunt, facit esse angelos suos, iniungendo eis officium nunciandi. Qui enim Græce dicitur ἀγγελοι, quod nomẽ Latina declinatione angelus perhibetur, Latina lin- gua nũcius interpretatur. Sed vtrum eorum corpora consequenter adiunxerit, dicendo, Et ministros suos ignem ardentem, an quod charitate tanquam igne spiritali seruerẽ de- beat ministri eius, ambiguum est, apparuisse tñ hominib. angelos in talib. corporib. vt nõ solum videri, verum etiam tangi possent, eã- dem verissima scriptura testatur. Et qm cre- berrima fama est, multiq; se expertos, vel ab eis qui experti essent, de quorum fide dubita- dum non est, audisse cõfirmant, Siluanos & Faunos, quos vulgo incubos vocant, impro- bos sepe extitisse mulierib. & earũ appetisse, ac peregisse cõcubitum. Et quosdam demo- nes, quos Dufios Galli nuncupant, hanc assi- due immundiciam, & tentare, & efficere, plu- res, talesq; asseuerant vt hoc negare, impu- dentiã videatur. Non hic * aliqd audeo teme- re diffinire, vtrum aliqui spũs elemẽto aereo corporati (nam hoc elementum etiam cum agitat flabello, sensũ corporis tactuq; sentit) possint etiam hanc patil ibidinẽ, vt quõ pñs, sentientib. fœminis miscantur? Dei tñ ange- los sanctos nullo modo illo tempore sic labi potuisse crediderim, nec de his dixisse Apo- stolus Petrus: Si. n. Deus angelis peccatib. non pepercit, sed carcerib. caliginis inferi re- trudens tradidit, in iudicio puniendos refer- uari, sed potius de illis qui primum apostata- ntes a Deo cum diabolo principe suo ce- ciderunt, qui primum hoĩem per inuidiam serpentina fraude decepit. Angelos aut fuisse etiam Dei hoĩes nuncupatos, eadẽ scriptura sancta locupletissima testis est. Nã & de Ioã ne scriptum est: Ecce mitto angelum meum ante faciem tuã, qui preparabit viam tuam. Et Malachias propheta, propria quadam, id est, sibi proprie imperita gratia, dictus est angelus. Verum hoc mouet quosdam, quod ex illis qui dicti sunt angeli Dei, & ex mu- lieribus, quas amauerunt, non quasi homi- nes generis nostri, sed gigantes legimus esse natos, quasi vero corpora hominum modũ nostrum longe excedetia, quod etiam supra commemorauĩ, non etiam nostris tempo- ribus nata sint. Nonne ante paucos annos cum Romane vrbs, quod a Gothis fa-

Psal. 39.

Rom. 9.

Gene. 4.

Psal. 103.

Ibidem.

a. l. hinc.

2. Pet. 2.

Gene. 2.

Mat. 11.

Mat. 4.

D

etum est appropinquaret excidium, Romæ
 fuit fœmina cū suo patre & sua matre, quæ
 corpore quodammodo giganteo longe cæ-
 teris præmineret, Ad quam visendam mira-
 bilis fiebat vsque quæq; cō curiosus. Et hoc erat
 maximæ admirationi, quod ambo parentes
 eius nec saltem tam longi hoïes erant, q̄ lon-
 gissimos videre consueuimus. Potuerunt er-
 go gigantes nasci, & prius q̄ filii Dei, qui &
 angeli Dei dicti sunt, filiab. hoïum, hoc est,
 secundum hoïem viuentium miscerentur, fi-
 lio. Seth, filiab. Cain. Nam & canonica scri-
 ptura sic loquitur, in quo libro hæc legimus
 cuius verba ista sunt: Et factum est postquam
 cœperunt hoïes multi fieri super terram, &
 filia nate sunt illis, videntes angeli Dei filias
 hoïum, quia bonæ sunt, sumplerunt sibi vx-
 res ex omnibus, quas elegerant. Ex dixit dñs
 Deus. Non permanebit spūs meus in homi-
 nib. his in æternum, pp̄ quod caro sunt. Erūt
 aut̄ dies eorum centum viginti anni: Gigātes
 aut̄ erant super terram in dieb. illis. Et post il-
 lud cum intrarent filii Dei ad filias hoïum, &
 generarent sibi, illi erant gigantes, a seculo
 hoïes nominati. Hæc libri verba diuini satis
 indicant, iam illis dieb. fuisse gigantes super
 terram, q̄ filii Dei acceperunt vxores filias
 hominū, cum eas amarent bonas. i. pulchras.
 Consuetudo quippe scripturæ huius est etiā
 speciosos corporē, bonos vocare. Sed & post
 quam hoc factum est, nati sunt gigantes. Sic
 enim ait. Gigantes autem erant super terram
 in diebus illis. Et post illud, cum intrarent fi-
 lio Dei ad filias hominum. Ergo & ante in il-
 lis diebus, & post illud. Quod autem. Et gene-
 rabant sibi, satis ostendit, quod prius ante q̄
 sic caderent filii Dei, Deo generabant, non
 sibi. i. non dominante libidine coeundi, sed
 seruiente officio propagandi, non familiam
 factus sui, sed ciues ciuitatis Dei, quibus an-
 nunciarent tanquam angeli Dei, vt ponerent
 in Deo spem suā, similes illius, qui natus est
 de Seth, & filius resurrectionis, & sperauit
 inuocare nomen domini Dei, in qua spe ef-
 sent cum suis posteris cohæredes æternorū
 bonorum, & sub Deo patre fratres filiorum.
 Non autem illos ita fuisse angelos Dei vt ho-
 mines non essent, sicut quidam putant, sed
 homines proculdubio fuisse scriptura ipsa
 sine vlla ambiguitate declarat. Cū enim præ-
 missum esset, quod videntes angeli Dei filias

Gen. 6.

7

F

Psal. 77.

C

Angeli si-
 ly. Seth,
 mystice
 dicti.

hominum, quia bonæ sunt, sumplerunt sibi
 vxores ex omnibus, quas elegerant, mox adiu-
 ctum est, Et dixit dñs Deus, Nō permanebit
 spiritus meus in hominib. his in æternum, pp̄
 quod caro sunt. Spūs Dei quippe fuerant facti
 angeli Dei, & filii Dei, sed declinando ad in-
 fertora, homines dicuntur nomine naturæ,
 non gratiæ, dicuntur & caro desertores spūi-
 tus, & deserendo deserti. Et septuaginta qui-
 dem interpretos & angelos Dei dixerūt istos
 & filios Dei, quod quidem non omnes codi-
 ces habent, nam quidam nisi filios Dei non
 habent. Aquila autem quem interpretem lu-
 dæi cæteris anteponunt, nō angelos Dei, nec
 filios Dei, sed filios deorum interpretatus est.
 Vtrunque autem verum est. Nam & filii Dei
 erant, sub quo patre suorum patrum etiam
 tres erant, & filii deorum, quoniam a diis ge-
 niti erant, cum quib. etiam ipsi dii erant, iux-
 ta illud Psalmi, Ego dixi dii estis, & filii ex-
 celsi omnes. Merito enim creduntur septuā-
 ginta interpretes accepisse propheticum spū-
 ritum, vt si quid eius autoritate mutarent,
 atque aliter quàm erat, quod interpretaban-
 tur dicerēt, neque hoc dininitus esse dictum
 dubitaretur. Quauis hoc in Hebræo esse
 perhibeatur ambiguum, vt & filii Dei, & fi-
 lij deorum, posset interpretari. Omittamus
 igitur earum scripturarum fabulas, quæ apo-
 cryphæ nuncupantur, eo quod earum occul-
 ta origo non clauit patribus, a quibus vsque
 ad nos autoritas veracium scripturarum
 certissima & notissima successione puenit:
 In his autē apocryphis, etsi inuenitur aliqua
 veritas, tamen propter multa falsa nulla est
 canonica autoritas. Scripsisse quidem non-
 nulla diuina Enoch illū septimum ab Adā,
 negare non possumus, cum hoc in epistola
 canonica ludas Apostolus dicat. Sed nō fru-
 stra non sunt in eo canone scripturarum, qui
 seruabatur in templo Hebræi populi succe-
 dentium diligentia sacerdotum. Cur autem
 hoc, nisi quia ob antiquitatem suspectæ fi-
 dei iudicata sunt. nec vtrum hæc essent, quæ
 ille scripsisset, poterat inueniri, num talibus
 proferentibus, qui ea per seriem successio-
 nis reperirentur rite seruasse? Vnde illa, quæ
 sub eius nomine proferuntur, etiam conti-
 net istas de gigantibus fabulas, quod non ha-
 buerint homines patres, recte à prudentibus
 iudicantur non ipsius esse credenda, sicut
 multa

Gen. 6.

G

Psal. 81.

Iuda. 1.

H

multa sub nominibus & aliorum Prophetarum, & recētiōra sub nominib. Apostolorū ab hæreticis præferuntur, quæ omnia sub nomine apocryphorum autoritate canonica diligenti examinatione remota sunt. Igitur secundum scripturas canonicas Hebræas atque Christianas, multos gigantes ante Diluuiū fuisse dubium non est, & hos fuisse ciues terrigenæ societatis hoīum, Dei autē filios, quæ secundum carnem de Seth propagati sunt, in hæc societatem deferta iustitia declinasse.

I Nec mirandum est, quod etiam de ipsis gigantes nasci potuerunt. Neque enim omnes gigantes fuerūt, sed magis multi utiq; tunc fuerūt, quam post Diluuiū temporib. cæteris. Quos propterea creare placuit creatori, ut etiam hinc ostenderetur non solū pulchritudines, verum etiam magnitudines & fortitudines corporum non magni pendendas esse sapiēti, qui spiritalib. atque immortalib. longe meliorib. atque firmitioribus & bonorum propriis, non bonorum malorumque communib. beatificatur bonis. Quam rem alius Prophetæ commendans ait, Ibi fuerunt gigantes illi nominati, qui ab initio fuerunt staturosi, scientes prælium. Non hos elegit Dominus, nec viam scientiæ dedit illis, sed interierunt, quia non habuerunt sapientiam, perierunt propter inconsiderantiam.

Quomodo intelligendum sit, quod eis qui Diluuiō perdedi erāt Dominus dixerit: Erunt dies eorum centum viginti anni:
Cap. XXIII.

Quod autem dixit Deus, Erunt dies eorū centum viginti anni, non sic accipiendum est, quasi prænunciatum sit, post hæc homines centum viginti annos viuendo, non transgredi, cum & post Diluuium etiam quingentos excessisse inueniamus. Sed intelligendum est hoc Deum dixisse, cum circa finem quingentorum annorum esset Noe. i. quadringētos octoginta vitæ annos ageret, quos more suo scriptura quingentos vocat, nomine totius maximam partem plerunque significans, sexcentesimo quippe anno vitæ Noe secundo mense factum est Diluuium, ac sic centum viginti anni prædicti sunt futuri vitæ hominum periturorum, quib. transactis Diluuiō deleberentur. Nec frustra creditur sic fa-

ctum esse diluuium, iam non inuentis in terra, qui nō erāt digni tali morte defungi, quia in impios vindicatum est, non quod hic quæquam bonis quādoque morituris tale genus mortis faciat aliquid quod eis possit obesse post mortem. Veruntamen nullus eorum diluuiō mortuus est, quos de semine Seth propagatos sancta scriptura commemorat. Sic autem diuinitus diluuii causa narra. Vidēs, inquit, Dominus Deus, quia multiplicatæ sūt malitiæ hominū super terram, & quod vnusquisque cogitat in corde suo diligenter super maligna omnes dies, & cogitauit Deus, quia fecit hominem super terram, & recogitauit, & dixit Deus, Delebo hominem quem feci a facie terræ ab homine vsque ad pecus, & a reptantibus vsque ad volatilia cæli, quia iratus sum quoniam feci eos.

De ira Dei, quæ incommutabilem tranquillitatem nulla inflammatione perturbat.
Cap. XXV.

Ira Dei non perturbatio animi eius est, sed est iudicium, quo irrogatur pœna peccato. Cogitatio vero eius & recogitatio, mutādarum rerum est immutabilis ratio. Neque enim sicut hoīem, ita Deum cuiusquam facti sui pœnitet, cuius est de omnib. omnino rebus tam fixa sententia, quæ certa præscientia. Sed si non vtatur scriptura talib. verbis, non se quodam modo familiariter insinuabit omni generi hominum, quib. vult esse consultum, ut & perterreat superbientes, & excitet negligentes, & exerceat quærentes, & alat intelligentes. Quod non faceret si non se prius inclinaret, & quodammodo descenderet ad iacentes. Quod autem etiam interitum omnium animalium terrenorum volatiliūque denunciat, magnitudinem futuræ cladis effatur, nō animantibus rationis expertibus, tanquam & ipsa peccauerint minatur exitium.

Quod Arca quam Noe iussus est facere, in omnibus Christum Ecclesiamque significet.
Cap. XXVI.

Iam vero quod Noe homini iusto, & sicut de illo scriptura veridica loquitur, in sua generatione perfecto, non utique sicut perficiendi sunt ciues ciuitatis Dei in illa immortali-

C
Diluuii
causa.
Genes 6.

D
Dei præ-
scientia
certa, &
fixa.

Gene. 6.

mortalitate, qua equabuntur angelis Dei, sed sicut esse possunt in hac peregrinatione perfecti, imperat Deus, ut arcam faciat, in qua cum suis. i. vxore, filiis, & nurib. & cum animalibus. quæ ad illum ex Dei præcepto in arcâ in gressa sunt, liberaret a diluuii vastitate, pculdubio figura est peregrinantis in hoc seculo ciuitatis Dei, hoc est, Ecclesiæ, quæ sit salua per lignum, in quo pepedit mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus. Nam & mēsuræ ipsæ lōgitudinis, altitudinis, latitudinis que eius, significant corpus humanum, in cuius veritate ad homines prænunciatus est venturus, & venit. Humani quippe corporis lō-

I. Tim. 2

Contra
Faussum
lib. 12.
cap. 14.

Figuitudo a vertice vsque ad vestigia sexies tantum habet, quàm latitudo, quæ est ab vno latere ad alterum latus, & decies tantum, quàm altitudo, cuius altitudinis mensura est in latere à dorso ad ventrem, velut si iacentem hominem metiaris supinū, seu pronum, sexies tantum longus est a capite ad pedes, quàm latus a dextera in sinistra, vel a sinistra in dexteram, & decies, quàm altus a terra. Vnde facta est arca trecentorum in longitudine cubitorum, & quinquaginta in latitudine, & triginta in altitudine. Et quod ostium in latere accepit, profecto illud est vulnus quando latus crucifixi lancea perforatum est. Hanc quippe ad illum venientes ingrediuntur, quia inde sacramenta manarunt, quibus credentes initiātur. Et quod de lignis quadratis fieri iubetur, vndique stabilem vitam sanctorum significat. Quacūque enim verteris quadratū, stabit. cætera, quæ in eiusdem arcæ constructione dicuntur, ecclesiasticarum signa sunt rerum. Sed ea nunc persequi longum est, & hoc iā fecimus in opere, quod aduersus Faussum Manichæum scripsimus, negantem in libris Hebræorum aliquid de Christo esse prophetatum. Et fieri quidem potest, ut & nobis quispiam, & alius alio exponat hæc aptius, dum tamen ea quæ dicuntur, ad hanc de qua loquimur, Dei ciuitatem in hoc seculo, maligno tanquam in diluuii peregrinatione, omnia referantur, si ab eius sensu, qui ista conscripsit, non vult longe aberrare, qui exponit. Exempli gratia. Velut si quispiam quod hic scriptum est. Inferiora bicamerata & tricamerata facies. non quod ego in illo opere dixi, velit intelligit quia ex omnibus gentibus Ecclesia congregatur, bicameratam

Contra
Faussum
lib. 12.
cap. 8. &
39.

dictam, propter duo genera hominum, circuncisionem scilicet, & præputium, quos Rom. 3. Apostolus & alio modo dicit Iudæos, & Græcos. Tricameratam vero, eo quod omnes gentes de tribus filiis Noe post diluuiū reparatæ sunt, sed aliud dicat aliquis, quod a fidei regula non sit alienum. Nam quoniam non solum inferioribus mansiones habere arcam voluit, verum etiam in superioribus, & hæc dixit bicamerata, & in superioribus superiorum, & hæc appellauit tricamerata, ut ab imo, sursum versus, tertia consurgeret habitatio. Possunt hæc intelligi, & illa tria, quæ commendat Apostolus: fides, spes, charitas. Possunt etiam multo conuenientius tres illæ. vbertates Evangelicæ tricena, sexagena, cetera, ut in infimo habitat pudicitia coniugalis, supra vidualis, atque hac superior virginalis, & si quid melius secundum fidem ciuitatis huius intelligi, & dici potest. Hoc etiam de cæteris, quæ hic exponenda sunt dixerim, quia & si non differunt modo, ad vnam tamen catholicæ fidei concordiam reuocanda sunt.

1. Co. 13.
Mat. 13.

De arca atque diluuii, nec illis esse cōsentiedum, qui solam historiam recipiunt sine allegorica significatione, nec illis qui solas figuras defendunt, repudiata historica veritate. H

XXVII.

Non tamen quisquam putare debet, aut frustra hæc esse conscripta, aut tantum rerū gestarū veritatē sine vllis allegoricis significationibus. hic esse querendā, aut ecōtrario hæc oīno gesta non esse, sed solas esse verborū figuras, aut quicquid illud est, nequaquā ad prophetiam ecclesiæ pertinere. Quis enim nisi mente peruersus inaniter scriptos esse cōtendat libros per annorū millia tanta religione, & ita ordinatæ successionis obseruatia custoditos, aut solas res gestas illic intuēdas, vbi certe ut alia omittā, si numerositas animalium cogebat arcem tantam fieri magnitudinē immunda bina, & munda septena intromitti animalia, quid cogebat, cum equali numero possent vtraque seruari? Aut vero Deus, qui pro reparandum genus seruanda præce-

Gene.
n. l. f.
me in

A. f.

præcepit, eo modo illa quo instituerat, resti-
K tuere nõ valebat? Qui vero non esse gesta, sed
 solas rerum significantarũ figuras esse con-
 tendunt primum opinantur tam magnum fieri
 non potuisse diluuium, vt altissimos montes
 q̄decim cubitis aqua crescendo transcendere-
 ret, pp̄ Olympi verticẽ montis, supra quem
 perhibent nubes non posse ascendere, qđ
 tam * sublimis q̄ cœlum sit, vt non ibi sit aer
 iste crassior, vbi venti, nebulæ imbresq; gi-
 gnunt, nec attendunt oĩum elementorũ cras-
 sissimam terram ibi esse potuisse. An forte ne-
 gant esse hanc terram verticem montis? Cur
 igit̄ vsque ad illa cœli spatia terris exaltari li-
 cuisse, & aquis exaltari non licuisse conten-
 dunt, cum isti mensores & pensores elemen-
 torum, aquas terris perhibeant superiores at-
 que leuiiores? Quid itaque rōnis afferũt, qua
 re terra grauior & inferior locum cœli tran-
 quillioris inuaserit per volumina tot anno-
 rum, & aqua leuior ac superior permissa nõ
 sit hoc facere, saltem ad tempus exiguum? Di-
 cunt etiam nõ potuisse capere arcẽ illius q̄-
 titatem aĩalium genera tam multa in vtroq;
 sexu bina de immundis, septena de mundis.
L Qui mihi vident nõ computare nisi trecenta
 cubita longitudinis, & latitudinis quinqua-
 ginta, triginta altitudinis, nec cogitare aliud
 tantum esse in superiorib. itemq; aliud tantũ
 in superiorib. superiorum, ac per hoc ter du-
 cta illa cubita fieri nongenta per longum, cẽ-
 tum quinquaginta per latum, nonaginta per
 latum. Si aut̄ cogitemus quod Origenes non
 inelegãter astruxit, Moysen. s. hominem Dei
 eruditũ, sicut scriptũ est, omni sapientia Aeg-
 yptiorũ qui Geometricam dilexerũt, Geo-
 metrica cubita significare potuisse, vbi vnũ
 quantum sex nostra valere asseuerant, quis
 non videat, quantum rerum capere potuit il-
 la magnitudo? Nam illud quod disputant tan-
 tæ magnitudinis arcam non potuisse cõpin-
 gi, ineptissimè calumniant, cum sciant im-
 mensas vbes fuisse constructas, nec attendũt
 centum annos, quib. arca illa est fabricata, ni-
 si forte lapis lapidi adharere potest sola cal-
 ce coniunctus, vt murus per tot millia circũ
 agatur, & lignum ligno per subscudines epi-
 nos, clauos & glutem bituminis non potest
 adharere, vt fabricet̄ arca, non curuis sed re-
 ctis lineis longe lateq; porrecta, quam vn-
M de nullis in mare mittat conatus hominum,

sed leuet vnda cum venerit naturali ordine
 ponderum, magisq; diuina prouidentia, q̄
 humana prudentia nat̄tem gubernet, ne in-
 currat vbicunq; naufragium. Quod autem
 scrupulosissime quæri solet de minutissimis
 bestiolis, nõ solum quales sunt mures & stel-
 liones, verumetiam quales locustę, scarabei,
 muscæ deniq; & pulices, vtrum non amplio-
 ris numeri in arca illa fuerint, quàm qui est
 definitus, cum hoc imperaret Deus: prius ad-
 monendi sunt, quos hæc mouent, sic accipiẽ-
 dum esse quod dictum est, Quę repunt super
 terram, vt necesse non fuerit cõseruari in ar-
 ca, quæ possunt in aquis viuere, non solum
 meris, sicut pisces, verum etiam supernatantia,
 sicut multæ alites. Deinde quum d̄s, Ma-
 sculus & fœmina erunt, profecto intelligi-
 tur ad reparandum genus dici, ac per hoc nec
 illa necesse fuerat ibi esse, quę possunt sine
 concubitu, de quibusque rebus, vel rerũ cor-
 ruptionibus nasci: vel, si fuerunt, sicut in do-
 mibus esse consueuerunt, sine vllõ numero
 definito esse potuisse: aut, si mysterium sacra-
 tissimum quod agebatur, & tantæ rei figura
 etiam in veritate facti aliter non posset im-
 pleri, nisi vt omnia ibi certo illo numero
 essent, quæ viuere in aquis natura prohiben-
 te non possent, non fuit ista cura illius homi-
 nis, vel illorum hominum, sed diuina. Non
 enim ea Noe capta inromittebat, sed venien-
 tia & intrantia permittebat. Ad hoc enim va-
 let, quod dictum est, Intrabunt ad te, non sci-
 licet hominis actu, sed Dei nutu, ita sanè, vt
 non illic fuisse credenda sint, quæ sexu carẽt.
 Præscriptum est enim atque definitum, ma-
 sculus & fœmina erũt. Alia sunt quippe, quę
 de quibusque rebus sine concubitu ita nascũ-
 tur, vt postea concumbant, & generent, sicut
 muscę, alia vero in quibus sit maris, & fœmi-
 nę, sicut apes: Ea porrò quæ sic habent sexũ,
 vt non habeant fœtum, sicut muli & mulsæ,
 mirum si ibi fuerunt, ac non potius parentes
 eorum ibi fuisse suffecerit, equinum videli-
 cet, atque asinum genus, & si aliqua alia
 sunt, quę commixtione diuersi generis, ge-
 nus aliquod gignunt. Sed & si hoc ad myste-
 rium pertinebat, ibi erant. Habent enim &
 hoc genus masculum & fœminam: Sole-
 etiam mouere nonnullos genera escarum,
 quę illic habere poterant animalia, quę
 non nisi carne vesci putantur, vtrum præ-
 ter

Gene. 7.
 n. l. subli-
 me iam.

I. Co. 13.
 Mat. 13.

Aho. 7.

Gene. 7.

Gene. 6.

B

ter

ter numerum ibi fuerint sine transgressione mandati, quæ aliorum alendorum necessitas illic coegisset includi, an vero, quod potius est credendum, præter carnes aliqua alimēta esse potuerunt, quæ omnib. conuenirent. No uimus enim quàm multa animalia, quib. caro cibus est, frugib. pomisq; uescatur, & maxime fico, atque castaneis. Quid ergo mirū, si vir ille sapiens, & iustus, etiam diuinitus admonitus, quid cuique congrueret sine car nibus aptam cuiq; generi alimoniam præpara uir, & recondidit? Quid est autem, quo uesci non cogeret fames? aut quid non suaue ac salubre facere posset Deus, qui etiam, ut sine cibo uiuerent, diuina facilitate donaret, nisi ut pascerentur etiam hoc implendæ figuræ tanti mysterii conueniret? Non autem ad præfigurandam ecclesiam pertinere tam multiplicia rerum signa gestarum, nisi fuerit cōtentiosus, nemo permittitur opinari. Iam enim gentes ita ecclesiam repleuerunt, mundi que, & immundi, donec certum perueia tur ad finem, ita eius unitatis quadam compagine continentur, ut ex hoc vno manifestissimo etiam de cæteris, quæ obscurius aliquanto dicta sunt, & difficilius agnosci queunt, dubitari phas nō sit. Quæ cum ita sint, si nec inaniter ista conscripta esse putare quisquā, vel durus audebit, nec nihil significare cum gesta sint, nec sola dicta esse significatiua nō facta, nec aliena esse ab ecclesia significanda probabiliter dici potest, sed magis credendum est, & sapienter esse memoriæ literisq; mandata, & gesta esse, & significare ali quid, & ipsum aliquid ad præfigurandam ecclesiam pertinere. Iam usq; ad hūc articulum pductus liber iste claudendus est, ut amborum ciuitatum cursus, terrenæ, scilicet secundum hominem uiuentis, & celestis secundum Deum post diluuium, & deinceps in rebus consequentibus requiratur.

D. AVRELII AVGVSTINI
Episcopi De Ciuitate Dei
ad Marcellinum.

LIBER DECIMVS SEXTVS.

An post diluuium à Noe usque ad Abraham aliquæ familiæ secundum Deum uiuentiū reperiantur. Cap. I.

ROST diluuium procurrentis sanctæ vestigia ciuitatis, utrum cōtinuata sint, an intercurrentib. impietatis interrupta temporibus, ita ut nullus hominum veri vnus Dei cultor existeret ad liquidum scripturis loquentib. inuenire difficile est, propterea quæ in canonicis libris post Noe quæ cū cōiuge, ac trib. filiis, totidēq; nurib. suis meruit per arcam a vastatione diluuii liberari, non inuenimus usq; ad Abraham cuiusquā pietatem euidenter diuino eloquio prædicatam, nisi quod Noe duos filios suos Sem & Iaphet prophetica benedictione commendat, intuens & præuidens, quod longe fuerat post futurum. Vnde factum est etiam illud, ut filium suum medium, hoc est primogenito minorem, ultimoq; maiorem, qui peccauerat in patrem, non in ipso, sed in filio eius suo nepote malediceret his uerbis: Maledictus Chanaan puer, famulus erit fratrib. suis. Chanaan porro natus fuerat ex Cham, qui patris dormientis nec texerat, sed potius prodiderat nuditatem. Vnde & consecutus adiungit benedictionem duorum maximi & minimi filiorum dicens: Benedictus dominus Deus Sem & erit Chanaan puer illius, lætificet Deus Iaphet, & habitet in domib. Sicut ipsa eiusdem Noe & vineæ plantatio, & ex eius fructu inebriatio, & dormiētis nudatio, & quæ ibi cætera facta atque conscripta sunt prophetice sunt grauidata sensibus, & velata tegminibus.

Quid in filiis Noe propheticè fuerit præfiguratum. Cap. II.

SEd nunc rerum effectu iam in posteris cōsecuto quæ opera fuerant, satis aperta sunt. Quis enim hæc diligenter & intelligenter aduertens, non agnoscat in Christo? **K**
Sem

Sem quippe de cuius semine in carne natus est Christus, interpretatur nominatus. Quid aut nominatus Christo, cuius nomen ubiq; iam fragrat, ita vt in Canticis canticorum, etiã ipsa præcinente prophetia, vnguento compararet effuso, in cuius domib. idest, Ecclesiis habitat gentium latitudo? Nam Iaphet titudo interpretat. Cham porro qui interpretat calidus, medius Noe filius tanquam se ab utroq; discernens, & inter vtrunq; remanet, nec in primitiis Israelitarũ, nec in plenitudine gentium, qd significat nisi hæreticorum genus calidum, nõ spũ sapientiæ, sed spũ veris appellat, quod solent hæreticorum feruere præcordia, & pacem perturbare sancto rum? Sed hæc in vsum cedunt proficietium, iuxta illud Apostoli: Oportet hæreses esse, vt probati manifesti fiant in vobis. Vnde etiam scriptum est, filius eruditus sapiens erit, imprudente aut ministro vtetur. Multa quippe ad fidem catholicam pertinentia, dum hæreticorum calida inquietudine exagitantur, vt aduersus eos defendi possint, & considerant diligentius, & intelliguntur clarius, & instantius prædicant, & ab aduersario mota quaestio, discendi existit occasio, quamuis nõ solum qui sunt apertissime separati, verum etiã omnes qui Christiano vocabulo gloriatur, & perditæ viuunt, non absurdè pnt videri medio Noe filio figurari, passionem quippe Christi, quæ illius hois nuditate significata est, & annunciant profitendo, & male agendo ex honorant. De talib. ergo dictum est: Ex fructibus eorum cognoscetis eos. Ideo Cham in filio suo maledictus est tãquã in fructu suo. i. in corpore suo. Vnde conuenienter & ipse filius eius Chanaan interpretat motus eorum quod aliud quid est q opus eorum? Sem vero & Iaphet tanquam circumcisio, & præputium, vel sicut alio modo eos appellat Apostolus, Iudei, & Græci, sed vocati, & iustificati, cognita quoquo modo nuditate patris, qua significabatur passio redemptoris, sumētes vestimentum, posuerunt supra dorsa sua, & intrauerunt auersi, & operuerunt nuditatem patris sui, nec viderunt quod reuerendo texerunt. Quodam enim modo in passione Christi, & quod pro nobis factum est honoramus, & Iudeorum facinus auersamur. Vestimentum significat sacramentum, dorsum memoriam præteritorum, quia passionem

Christi eo. iam tempore quo habitat Iaphet in domib. Sem, & malus frater in medio eorum transactam celebret ecclesiam, non adhuc prospicit futurã. Sed malus frater in filio suo, hoc est, in opere suo, puer. i. seruus est fratrum bonorũ, cum ad exercitationem patientiæ, vel ad profectum sapientiæ sciēter vtuntur malis boni. Sunt. n. teste Apostolo q Christum annunciant non caste. Sed siue occasione, inquit, siue veritate Christus annuncietur, in hoc gaudeo, sed & gaudebo. Ipse quippe plantauit vineam, de qua dicit Propheta: Vineam dñi sabaoth domus Israel est, & bibit de vino eius. Siue ille calix hic intelligatur, de quo dicit. Potestis bibere calicē, quē ego bibiturus sum, & Pater, si fieri pōt transeat à me calix iste, quo suã sine dubio significat passionem. Siue quia vinum fructus est vineæ, hoc potius illo significatum est, quod ex ipsa vinea, hoc est ex gñe Israelitarũ carnem pro nobis & sanguinem vt pati posset, assumpsit, & inebriatus est. i. passus est & nudatus. Ibi nanq; nudatus est. i. apparuit eius infirmitas, de qua dicit Apostolus: Et si crucifixus est ex infirmitate. Vnde item dicit, Infirmitas Dei fortius est hominib. & stultum Dei sapientius est hominib. Quod vero cum dictũ esset, & nudatus est, addidit scriptura, in domo sua: eleganter ostendit, quod a suã carnis gente, & domesticis sanguinis sui, vtique a Iudeis fuerat crucem mortemq; passurus. Hanc passionem Christi foris in sono tãtum vocis reprobis annunciant. Non. n. quod annunciant intelligunt. Probi aut in interiore homine habent tam grande mysterium atque honorant intus in corde infirmum & stultum Dei, quia fortius est, & sapientius hominib. Huius rei figura est, quod Cham exiēs hoc nunciauit foris: Sem vero & Iaphet, vt hoc velarent, idest, honoraret ingressi sunt, hoc est, interius id egerunt. Hæc scripturæ secreta diuinæ indagamus vt possumus, alius alio magis minutè congruenter, veruntamen fideliter: certum tenentes non ea sine aliqua præfiguratione futurorum gesta atque conscripta: neque nisi ad Christum & eius ecclesiam, quæ ciuitas Dei est, esse referenda, cuius ab initio generis humani non defuit prædicatio, quam per omnia videmus impleri. Benedictis igitur duobus filiis Noe, atque vno in medio eorum maledicto, deinceps

Cami. I.

I. Co. II.

L

Mat. 7.

M

Philip. I.

Esa. 5.
Mat. 20.
Mat. 26.

A

I. Co. 13.
I. Co. 1.

B

inceps vsque ad Abraham de iustorum aliquorum, qui pie Deum colerent commemoratione filitum est per annos amplius quam mille. Nec eos defuisse crediderim, sed si omnes commemorarentur, nimis longum fieret, & esset hæc magis historica diligentia, quam prophetica providentia. Illa itaque exequitur literarum sacrarum scriptor istarum, vel potius per eum Dei spiritus, quibus non solum narrentur præterita, verum etiam prænuncientur futura, quæ tamen pertinent ad civitatem Dei, quia & de hominibus, qui non sunt ciues eius, quicquid hic dicitur, ad hoc dicitur, ut illa ex comparatione contraria, vel proficiat, vel emineat. Non sanè omnia, quæ gesta narrantur aliquid etiam significare putanda sunt, sed propter illa, quæ aliquid significant, etiam ea, quæ nihil significant, at texuntur. Solo enim vomere terra profcinditur, sed ut hoc fieri possit, etiam cætera aratri membra sunt necessaria. Et sicut nervi in citharis atque huiusmodi vasis musicis aptantur ad cantum, sed ut aptari possint, insunt & cetera in compaginibus organorum, quæ non percutiuntur a canentibus, sed ea, quæ percussa resonant, his connectuntur. Ita in prophetica historia dicuntur & aliqua, quæ nihil significant, sed quibus adhæreant, quæ significant & quodammodo religuntur.

De generationibus trium filiorum Noe.
Caput III.

D Generationes ergo filiorum Noe deinceps intuendæ, & quod de his dicendum vix attingendum est huic operi, quo civitatis vtriusque terrenæ, scilicet & cœlestis per tempora procurfus ostenditur. Cœptæ sunt autem commemorari a minimo filio, qui vocatus est Iaphet, cuius filii octo nominati sunt, nepotes autem septem de duobus filiis eius, tres ex uno, quatuor ex altero: sunt itaque omnes quindecim. Filii autem Cham, hoc est, medii filii Noe, quatuor, & nepotes quinque ex uno eius filio, pronepotes duo ex nepote uno, fit eorum summa undecim. Quibus enumeratis reditur tanquam ad caput & dicitur, Chus autem genuit Nemroth: hic cœpit esse gigas super terram. Hic erat gigas venator contra dominum Deum. Propter hoc dicunt: Sicut Nemroth gigas venator contra dominum. Et factum est initium regni eius Babylon, Oreg, Archad

& Chalane in terra Sennar. De terra illa exiit Assur, & edificavit Ninivem, & Robooth civitatem, & Calach, & Dasein inter medium Ninivem & Calach, hæc civitas magna. Ille porro Chus pater gigantis Nemroth primus nominatus est in filiis Cham cuius quinque filii fuerant computati, & nepotes duo. Sed istum gigantem, aut post nepotes suos natos genuit, aut quod est credibilius, seorsum de illo propter eius eminentiam scriptura locuta est, quando quidem & regnum eius commemoratum est. Cuius initium erat illa nobilissima Babylon civitas, & quæ iuxta commemorata sunt, siue civitates, siue regiones. Quod vero dictum est, de terra illa, id est de terra Sennar, quæ pertinet ad regnum Nemroth, exiit Assur, & edificavit Ninivem, & alias quas contexit civitates, longe postea factum est, quod ex hac occasione perstrinxit, propter nobilitatem regni Assyriorum, quod mirabiliter dilatavit Ninus, Beli filius, conditor Ninivæ civitatis magnæ, cuius civitatis nomen ex illius nomine derivatum est, ut a Nino Ninive vocaretur. Assur autem unde Assyrii, non fuit in filiis Cham medii filii Noe, sed in filiis Sem reperitur, qui fuit Noe maximus filius. Unde apparet de progenie Sem exortos fuisse, qui postea regnum gigantis illius obtinerent, & inde procederent, atque alias conderent civitates, quarum prima est à Nino appellata Ninive. Hinc reditur ad alium filium Cham, qui vocabatur Mesraim, & commemorantur quos genuit, non tanquam singuli homines, sed nationes septem. Et de sexta velut de sexto filio gens commemoratur exiisse, quæ appellatur Philistinim, unde sunt octo. Inde iterum ad Chanaan reditur, in quo filio maledictus est Cham, & quos genuit undecim nominantur. Deinde vsque ad quos fines pervenerint commemoratis quibusdam civitatibus dicitur. Ac per hoc filius, ac nepotibus computatis de progenie Cham, triginta unus geniti referunt. Restat commemorare filios Sem maximi filii Noe. Ad eum quippe gradatim generationum istarum pervenit a minimo exorta narratio. Sed unde incipiunt commemorari filii Sem, habet quiddam obscuritatis, quod expositione illustrandum est, quia & multum ad rem pertinet quam requirimus. Sic enim legitur: Et Sem natus est etiam ipsi patri omnium filiorum Heber

Indid
aduer
i. es
Ioco. c.
de S

Gene.

Ibidem

Gene.

ber fratri Iaphet maiori. Ordo verborū est: Et Sem natus est Heber, qui Sem pater est omnium filiorum. Sem ergo patriarcham intelligi voluit oīum qui de stirpe eius exorti sūt, quos commemoraturus est, siue sint filii, siue sunt nepotes, & pronepotes, & deinceps indidē exorti. Non sanē istum Heber genuit Sē, sed ab illo quintus in progenitorum serie reperit. Sem quippe inter alios filios genuit Arphaxat, Arphaxat genuit Cainam, Cainā genuit Sala, Sala genuit Heber. Non itaq; frustra ipse primus notatus est in progenie veniente de Sē; & praelatus est et filiis, cū sit quintus nepos, nisi quia verum est quod traditur ex illo, Hebræos esse cognominatos tāquam Hebræos, cū & alia possit esse opinio, vt ex Abraham tanq̄ Abrahæi dicti esse videatur. Sed nimirum hoc verum est, quod ex Heber Hebergi appellati sunt, ac deinde vna detracta litera, Hebræi, quā linguam solus Israel populus potuit obtinere, in quo Dei ciuitas, & in sanctis peregrinata est, & in omnib. sacramento adumbrata. Igitur filii Sem prius sex nominant, deinde ex vno eorum nati sūt quatuor nepotes eius. Itemq; alter filiorum Sem genuit eius nepotem, atque ex illo itidē pronepos natus est, atque inde abnepos, qui est Heber. Genuit aut̄ Heber duos filios, quorum vnum appellauit Phalec, quod interpretat̄ diuidēs. Deinde scriptura subiūgens, rōnemq; huius nominis reddens, quia in dieb. eius diuisa est terra. Hoc aut̄ quid sit postea apparebit. Alius vero, qui nat⁹ est ex Heber, genuit duodecim filios, ac per hoc fiunt oēs progeniti de Sem viginti septē. In summa igitur oēs progeniti de trib. filiis Noe. i. quindecim de Iaphet, & triginta vnus de Cham, viginti septem de Sem, fiunt: septuaginta tres. Deinde sequit̄ scriptura dicens: Hi filii Sem in tribub. suis secundum linguas suas, in regionib. suis, & gentib. suis. Itemq; de omnib. Hæ, inquit, trib. filiorum Noe secundum generationes eorum, & secundum gentes eorū. Ab his dispersæ sunt insulæ gentium super terrā post diluuium. Vnde colligitur septuaginta tres, vel potius quod postea demonstratur, septuaginta duas gentes tūc fuisse, non homines. Nam & prius cum fuissent cōmerati filii Iaphet ita concludum est: Ex his segregatæ sunt insulæ gentiū in terra sua, vnus-

quisque secundum linguam suam in tribub. suis, & in gentib. suis. Iam vero in filiis Chā I quodā loco apertius gentes commemoratæ sunt, sicut superius ostendi. Melraim genuit eos, qui dñr Ludieim, & eodem modo ceteræ vsq; ad septē gentes. Et enumeratis oib. postea concludens: Hi filii Cham, inquit, in tribub. suis secundum linguas suas in regionib. suis, & in gētib. suis. Propterea ergo multorum filij non sūt cōmemorati, quia gentib. aliis nascendo accesserunt, ipsi autē gentes facere nequiuērunt. Nam qua alia causa cum filii Iaphet octo enumerētur, ex duob. eorum tantum filii nati commemorantur, & cum filii Cham quatuor nominentur, ex tribus tantum, qui nati sunt adiiciuntur, & cum filii Sem nominentur sex, duorum tantum posteritas attextitur, nunquid ceteri sine filiis remanserunt? Absit hoc credere, sed gentes propter quas commemorari digni essent, nō utique fecerunt, quia sicut nascebantur, aliis gentibus addebantur.

De diuersitate linguarum, principioque Babylonis. Cap. IIII.

Cum ergo in suis linguis istæ gētes fuisse referatur, redit tū ad illud tempus nator, qñ vna lingua omnium fuit & inde iā exponit, quid acciderit vt linguarum diuersitas nasceret. Et erat, inquit, omnis terræ labium vnum, & vox vna omnib. Et factū est, cum mouerent ipsi ab Oriente, inuenerunt campum in terra Sennaar & habitauerūt ibi. Et dixit homo proximo suo: Venite faciam⁹ lateres, & coquamus illos igni. Et facti sunt illis lateres in lapidem, & bitumen erat illis lutum, & dixerunt: Venite ædificemus nobismet ipsis ciuitatem, & turrim, cuius caput erit vsque ad coelum, & faciamus nobis nomen antequam dispergamur in faciem omnis terræ. Et descendit dominus videre ciuitatem & turrim, quam ædificauerunt filii hominum. Et dixit dominus: Ecce genus vnum labium vnū omnium, & hoc inchoauerunt facere, & nunc non deficient ex illis omnia, quæ conati fuerint facere: venite, & descendentes confundamus ibi linguā eorum, vt non audiat vnusquisque vocem proximi sui. Et dispersit eos dominus inde super faciem omnis terræ, & cessauerunt ædificā-

tes

res ciuitatem & turrim. Propter hoc appella-
 tum est nomen illius confusio, quia ibi con-
 fundit Dñs labium omnis terræ, & inde disper-
 sit illos Dñs Deus super faciem omnis terræ.
 Ista ciuitas quæ appellata est confusio, ipsa
 est Babylon, cuius mirabilem constructionē
 gentium etiā commendat historia. Babylon
 quippe interpretatur confusio. Vnde colligi-
 tur gigantum illum Nemroth fuisse illius cō-
 ditorem, qđ superius breuiter fuerat intima-
 tum, vbi cum de illo scriptura loqueret, ait:
 Inicium regni eius fuit Babylon. i. quæ ciuita-
 tum cæterarum gereret principatum, vbi es-
 set tanquā in Metropoli habitaculum regni,
 quanuis perfecta non fuerit vsq; in tantū mo-
 dum, quantum superba cogitabat impietas.
 Nam nimia disponebat altitudo, quæ ducta
 est vsq; in cœlum siue vnus turris, eius, quā
 præcipuam moliebant inter alias, siue osium
 turrium, quæ per numerum singularem, ita
 significatæ sunt, vt dicitur miles, & intelligū-
 tur millia militum, vt rana, & locusta, sic. n.
 appellata est multitudo ranarum, & locusta-
 rum in plagis, quibus Aegyptij percussi sunt
 per Moysen. Quid autem factura fuerat hu-
 mana, & vana præsumptio? Cuiuslibet, & q̄-
 tumlibet in cœlum aduersus Deum altitudi-
 nem molis extolleret, quando montes tran-
 scenderet vniuersos, quando spatium nebu-
 losi aeris huius traduceret? Quid denique no-
 ceret Deo, quantacunque, vel spiritalis, vel
 corporalis elatio? Tutam veramque in cœ-
 lum viam molitur humilitas, sursum leuans
 cor ad Dominum, non contra Dominum, si-
 cut dictus est gigas iste venator contra Do-
 minum. Quod non intelligentes nonnulli,
 ambiguo Græco decepti sunt, vt non inter-
 pretarentur contra Dominum, sed ante Do-
 minum ἐναντίον quippe & ante & contra si-
 gnificat. Hoc enim verbum est etiā in Psal-
 mo, Et ploremus ante Dominum qui fecit
 nos. Et hoc verbū est etiā in libro Iob, vbi
 scriptum est: In furorem erupisti contra Do-
 minum. Sic ergo intelligendus est gigas ille
 venator contra Dominum. Quid autem si-
 gnificatur hoc nomine, quod est venator, ni-
 si animalium terrigenarū deceptor, oppres-
 sor, extinctor? Erigebat ergo cum suis popu-
 lis turrim contra Dominum, qua est impia
 significata superbia. Merito autem malus pu-
 nitur affectus, etiam cui nō succedit effectus.

Genus vero ipsum poenæ quale fuit? Quo-
 niam enim dominatio imperantis in lingua
 est, ibi damnata est superbia, vt non intelli-
 getur iubens homini, qui noluit intelligere,
 vt obediret Deo iubenti. Sic illa conspiratio
 dissoluta est, cum quisque ab eo, quem non
 intelligebat abscederet, nec se nisi ei, cū quo
 loqui poterat, aggregaret, & per linguas di-
 uisæ sunt gentes, dispersæq; per terras, sicut
 Deo placuit, qui hoc, modis occultis nobis
 que incomprehensibilibus fecit.

De descensione Domini ad confundendam
 linguam ædificantium turrim.

Caput. V.

Qvod autem scriptum est, Et descendit
 Dominus videre ciuitatē, & turrim,
 quam ædificauerunt filii hominum, hoc est,
 non filii Dei, sed illa societas secundum ho-
 minem viuens, quam terrenam dicimus ciui-
 tatem, non loco mouetur Deus, qui semper
 vbique est totus, sed descendere dī, cum ali-
 quid facit in terra, quod præter v̄sitatum na-
 turæ cursum mirabiliter factum præsentiam
 quodammodo eius ostendat. Nec videndo
 discit ad tempus, qui nunquam potest aliqd
 ignorare, sed ad tempus videre & cognosce-
 re dī, quod videri & cognosci facit. Non sic
 ergo videbatur illa ciuitas, quomodo eam
 Deus videri fecit, quando sibi quantum di-
 spliceret, ostendit. Quanuis possit intelli-
 gi Deus ad illam ciuitatem descendisse, quia de-
 scenderunt angeli eius in quibus habitat, vt
 quod adiūctum est, Et dixit Dominus Deus:
 Ecce genus vnum & labium vnum omniū,
 & cætera. ac deinde additum: Venite & de-
 scendentes confundamus ibi linguam eorū,
 recapitulatio sit, demonstrans quemadmo-
 dum factum sit, quod dictum fuerat, descen-
 dit Dominus. Si enim iam descenderat, quid
 sibi vult, venite & descendentes confunda-
 mus ibi linguam eorum, quod intelligit an-
 gelis dictum, nisi quia per Angelos descen-
 debat, qui in Angelis descendentes erat? Et
 bene non ait, Venite & descendentes cōfun-
 dite: sed, confundamus ibi linguam eorum:
 ostendens ita se operari per ministros suos,
 vt sint etiam ipsi cooperatores Dei: sicut
 Apostolus dicit, Dei enim sumus coope-
 rarij.

Qualis

1. Co. 3.

Babylon, confusio.

Gene. 10.

Psa. 104.

Exod. 9.

Humilitas effectus.

Gene. 10.

Psal. 94.

Iob. 15.

Gene. 11

Gene.

Gene. 11

Deus loci non mouetur

Ibidem.

All. bus m loquis Deus

Qualis intelligenda sit locutio, qua Deus Angelis loquitur. Cap. VI.

Gene. I. Poterat & illud quando factus est homo de Angelis intelligi, quod dictum est, Faciamus hominem: quia non dixit, faciã: sed quia sequitur, ad imaginem nostrã: nefas est credere ad imaginem Angelorum hominẽ factũ, aut eandem esse imaginẽ Angelorum & Dei. Et ideo recte illic intelligitur pluralitas Trinitatis. Quã tñ Trinitas, quia vnus est Deus, etiam cũ dixisset faciamus, & fecit, inquit, Deus hominem ad imaginem Dei: non dixit, fecerunt Dij: aut, ad imaginem Deorũ.

Gene. II. Poterat & hic eadem intelligi Trinitas, tanquam pater dixerit ad filium & spiritum sanctum, Venite descendentes confundamus ibi linguam eorum: si aliquid esset, quod Angelos prohiberet intelligi: quibus potius conuenit venire ad Deũ motibus sanctis, hoc est cogitationibus pijs, quibus ab eis consultitur incommutabilis veritas, tanquã lex æterna ï illa eorũ curia superna. Neq; enim sibi ipsi sunt veritas, sed creatricis participes veritatis, ad illam mouentur tanquã ad fontem vitę: vt quod non habent ex seipsis, capiant ex ipsa: & ideo eorũ stabilis est iste motus, quo veniunt, qui non recedunt. Nec sic loquitur Angelis Deus, quomodo nos inuicem loquimur nobis, vel Deo, vel Angelis, vel ipsi Angeli nobis, siue per illos Deus nobis, sed ineffabili suo modo, nobis autem hoc indicatur nostro modo. Dei quippe sublimior ante suũ factũ locutio, ipsius sui facti est immutabilis ratio, quę non habet sonũ strepantẽ atq; transeuntẽ, sed vim sempiternę manentẽ, &

H temporaliter operantẽ. Hac loquitur Deus Angelis sanctis, nobis autem aliter longe positus. Quando autem etiam nos aliquid tale locutionis interioribus auribus capimus, Angelis propinquamus. Non itaq; mihi assidue reddẽda est ratio in hoc opere de locutionibus Dei: Aut enim veritas incommutabilis per seipsam ineffabiliter loquitur, rationalis creature mentibus, aut per mutabilem creaturam loquitur, sine spiritalibus imaginibus nostro spiritui, sine corporalibus vocibus corporis sensui. Illud sanẽ quod dictum est, & nunc non deficient ex illis omnia, quę conati fuerint facere: non dictum est confirmando, sed tanquã interrogãdo, sicut solet à

comminantibus dici, quemadmodũ ait quidam: Non arma expedient, totaq; ex vrbe sequentur? Sic ergo accipiendũ est tanquã dixerit: Nonne omnia deficient ex illis, quę conati fuerint facere? Sed si ita dicatur, nõ exprimit comminantem. Verum propter tardiusculos adijciunt particulam, id est, ne: vt diceremus, nõne: quoniã voce pronunciantis scribere nõ possumus pro ne non, & pro nisi scribere solemus. Ex illis igitur tribus hominibus Noe filijs septuagintatres, vel potius vt ratio declaratur est, septuaginta duę gentes totidemq; linguę per terras esse cęperũt, quę crescendo, & insulas impleuerunt. Auctus est autẽ numerus gentiũ multo amplius quam linguarum. Nam & in Africa Barbaras gentes in vna lingua plurimas nouimus, & homines quidem multiplicato genere humano, ad insulas inhabitandas nauigio transire potuisse, quis ambigat?

An omne bestiarum genus etiam remotissimã à terris insulã ex eo numero acceperunt, qui in Arca Dilluuij inundatione seruatus sit. Cap. VII.

Sed quæstio de omni genere bestiarũ est, quę sub cura hominũ non sunt, nec sicuti ranæ nascuntur ex terra: sed sola commixtione maris & feminae ppagantur, sicut lupi & huiusmodi cętera, quõ post Diluuiũ quõ ea, quę in Arca non erant cuncta deleta sunt, etiã in insulis esse potuerunt, si reparata non sunt, nisi ex his, quorũ genera in vtroq; sexu Arca seruauit. Possunt quidem credi ad insulas natando transisse, sed primas. Sunt autem quædam tam longe positę à continentibus terris vt ad eas nulla videatur natate potuisse bestiarũ. Quod si homines eas captas secũ adduxerunt, & eo modo vbi habitant earum genera instituerunt, venandi studio fieri potuisse incredibile nõ est: quãuis iussu Dei siue permissu et opere Angelorũ negandum non sit potuisse transferri. Si vero ẽ terra exortę sunt secundũ originẽ primam, quando dixit Deus; Producat terra animam viuam: multo clarius aparet non tam reparandorum animalium causa, quam figurandarum variatũ gentiũ propter Ecclesię sacramentũ in Arca fuisse omnia genera, si in insulis, quõ transire non possent multa animalia terra produxit.

Aug. Tomus Quintus. T An

All. tribus modis loquitur Deus.

Gene. 2.

An ex propagine Adam vel filiorum Noe
quædam genera hominum mon-
struosâ prodierint.

Cap. VIII.

QUæritur etiam, vtrum ex filijs Noe, vel
potius ex illo vno homine, vnde etiam
ipsi extiterunt, propagata esse credendum sit
quædam monstruosa hominum genera, quæ
gentium narrat historia: sicut perhibetur qui-
dam vnum habere oculum in fronte media,
quibusdâ plantas versas esse post crura, qui-
busdâ vtriusq; sexus esse naturâ, & dexteram
mamam virilem, sinistram muliebrem vi-
cibusq; alternis coeundo & gignere & pare-
re: alijs ora non esse, eosq; per nares tantum
modo suscepto & emissio halitu viuere: alios
statura esse cubitales: quos pygmæos à cubi-
to Græci vocant: alibi quinquennes concipe-
re feminas, & octauum vitæ annû non exce-
dere. Item ferunt esse gentem, vbi singula cru-
ra in pedibus habent: nec poplitem fleclunt:
sunt mirabilis celeritatis, quos Sciopodas vo-
cant, quod per eorum in terra iacentes resu-
pini umbra le pedum protegant: quosdâ sine
ceruice oculos habere in humeris, & cætera
hominum, vel quasi hominum genera, quæ
in maritima platea Carthaginis musæo pi-
cta sunt ex libris de prompta velut curiosioris
historiæ. Quid dicam de Cynocephalis,
quorû canina capita atq; ipse latratus magis
bestias quàm homines consistetur? Sed omnia
genera hominum, quæ dicuntur esse, esse cre-
dere non est necesse. Verum quisquis vspiam
nascitur homo, idest, animal rationale mor-
tale, quemlibet nostris inuistatû sensibus ge-
rat corporis formam seu colorem, siue mo-
tû, siue sonû, siue quâlibet vim, qualibet par-
te, qualibet qualitate naturæ, ex illo protopla-
sto vno originem ducere nullus fidelium dubi-
tauerit. Apparet tamen quid in pluribus natu-
ra obtinuerit, & quid sit ipsa raritate mirabi-
le. Qualis autem ratio redditur & monstruo-
sis apud nos hominum partibus, talis de mô-
struosis quibusdâ gêtibus reddi potest. Deus
enim creator est omnium, qui vbi, & quan-
do creari quid oporteat, vel oportuerit, ipse
nouit: sciens vniuersitatis pulchritudinem,
quarum partium vel similitudine, vel diuer-
sitate contexar. Sed qui totum inspicere non
potest tanquam deformitate partis offendi-

tur: quoniam cui congruat, & quo referatur,
ignorat. Pluribus quam quinis digitis in ma-
nibus. & pedibus nasci homines nouimus: &
hæc leuior est, quam illa distantia: sed tamē
absit, vt quis ita desipiat, vt existimet in nume-
ro humanorum digitorum errasse creatorē.
quasi nesciens cur hoc fecerit. Ita & si maior
diuersitas oriatur, scit ille quid egerit, cuius
opera iuste nemo reprehendit. Apud Hippo-
nem natus est homo quasi lunatas habens
plantas & in eis binos tantummodo digitos, si-
miles & manus. Si aliqua gens talis esset, illi
curiose atq; mirabili adderetur historiæ. Nū
igitur iustū propter hoc negabimus ex vno il-
lo qui primus creatus est, esse propagatū? An
drogyni quos etiâ hermaphroditos nuncu-
pant, quamuis admodû rari sint, difficile est
tamen, vt temporibus desint, in quibus sic v-
terq; sexus apparet, vt ex quo potius debeat
accipere nomen incertum sit: à meliore ta-
men, hoc est, à masculino, vt appellarentur,
loquendi consuetudo præualuit. Nam nemo
vnquam * androgynas, aut Hermaphrodi-
tas nuncupauit. Ante annos aliquot nostra
certe memoria, in Oriente duplex homo na-
tus est superiorib. membris, inferioribus sim-
plex. Nā duo erant capita, duo pectora, qua-
tuor manus, vter autem vnus, & pedes duo
sicut vni homini: & tam diu vixit, vt multos
ad eum videndum fama contraheret. Quis
autem omnes commemorare possit huma-
nos fetus longe dissimiles his, ex quibus eos
natos esse certissimum est? Sicut ergo hæc ex
illo vno negari non possunt originem ducere,
ita quæcunq; gentes in diuersitatibus cor-
porum ab vscato naturæ cursu, quem plures
& propè omnes tenent, velut exorbuisse tra-
duntur, si diffinitione illa includuntur, vt ra-
tionalia animalia sint atq; mortalia, ab eodē
ipso vno primo patre omnium stirpem tra-
here confutendū est: si tamen vera sunt, quæ
de illarû nationum varietate, & tanta inter se
atq; nobiscum diuersitate traduntur. Nam
& simias, & cercopithecos, & sphingas, si ne-
sciremus nō homines esse, sed bestias, pos-
sent illi historici de sua curiositate glorian-
tes, velut gentes aliquas hominum nobis im-
punita vanitate mentiri. Sed si homines sunt,
de quibus illa mira conscripta sunt, quid si
propterea Deus voluit etiâ nonnullas gen-
tes ita creare, ne in his monstris, quæ apud
nos

B
Al. An-
drogyn-
car.

Al. l.
derm
auda
perier
huic
nioni
ponis

Gen

C

nos patet ex hominibus nasci, eius sapientiam quæ naturam fingit humanam, velut artem cuiuspiam minus perfecti opificis putare errasse? Non itaque nobis videri absurdum debet, vt quemadmodum in singulis quibusque gentibus quædam môstra sunt hominum, ita in vniuerso genere humano quædam môstra sunt gentium. Quapropter vt istam quæstionem pedetentim cauteque concludam, mire quidem de monstris omnibus definitum: aut illa, quæ talia de quibusdam gentibus scripta sunt, omnino nulla sunt: aut si sunt, homines non sunt: aut ex Adam sunt, si homines sunt.

H An inferiorem partem terræ, quæ nostræ habitationi contraria est, antipodas habere, credendum sit. Cap. IX.

Quod vero & antipodas esse fabulatur, id est, homines à contraria parte terræ, vbi Sol oritur, quæ occidit nobis aduersa pedibus nostris calcare vestigia, nulla ratione credendum est. Neque hoc vlla historica cognitione didicisse se affirmant, sed quasi ratiocinando coniectant, eo quod intra conuexa cœli terra suspensa sit, eundemque locum mundus habeat, & infimum, & medium: & ex hoc opinantur alteram terræ partem, quæ infra est, habitatione hominum carere non posse. Nec attendunt etiam, si figura conglobata & rotunda mundus esse credatur, siue aliqua ratione monstratur: nõ tamen esse cõsequens, vt etiam ex illa parte ab aquarum congerie nuda sit terra. Deinde etiam si nuda sit, neque hoc statim necesse est, vt homines habeat: quoniam nullo modo scriptura ista mentitur, quæ narratis præteritis, facit fidem: eo quod eius prædicta complentur. Nimisque absurdum est, vt dicatur, aliquos homines ex hac in illam partem Oceani immensitate traiecta nauigare, ac peruenire potuisse, vt etiam illic ex vno illo primo homine genus institueretur humanum. Quapropter inter illos tunc hominum populos, qui per septuaginta duas gentes, & totidem linguas colliguntur fuisse diuisi, quæramus, si possumus inuenire illam in terris peregrinantem ciuitatem Dei, quæ vsque ad diluuium, arcamque perducta est: atque in filios Noe per eorum benedictiones perseverasse monstratur: maxime

in maximo, qui est appellatus Sem: quandoquidem Iaphet ita benedictus est, vt in eiusdem fratris sui domibus habitaret.

De generatione Sem, in cuius progenie tendens ad Abraham ciuitatis Dei ordo dirigitur. Cap. X.

Tenenda est igitur series generationum ab ipso Sem, vt ipsa ostendat post diluuium ciuitatem Dei: sicutea series generationum ab illo, qui est appellatus Seth, ostendebat ante diluuium. Propter hoc igitur scriptura diuina cum terrenam ciuitatem in Babylone, hoc est, in confusione esse monstrasset, ad Patriarcham Sem recapitulando reuertitur, & ordinatur inde generationes vsque ad Abraham, commemorato etiam numero annorum quanto quisque ad hanc seriem pertinentem filium genuisset, quantoque vixisset. Vbi certe agnoscendum est, quod ante promiseram, vt appareat quare sit dictum de filiis Heber nomen vnius Phalec: quia in diebus eius diuisa est terra. Quid enim aliud intelligendum est terram esse diuisam, nisi diuersitatem linguarum? Omnis igitur ceteris filiis Sem, ad hanc rem non pertinentibus illi connectuntur in ordine generationum, per quos possit ad Abraham perueniri: sicut illi connectebantur ante diluuium, per quos perueniretur ad Noe generationibus, quæ propagatæ sunt ex illo Adam filio, qui appellatus est Seth. Sic ergo incipit generationum ista contextio: Et hæc generationes Sem. Sem filius Noe centum erat annorum cum genuit Arphaxat secundo anno post diluuium. Et vixit Sem postquam genuit Arphaxat quingentos annos, & genuit filios & filias, & mortuus est. Sic exequitur ceteros, dicens: Quoto quisque anno vitæ suæ filium genuerit ad istum generationum ordinem pertinentem, qui pertendit ad Abraham: & quot annos postmodum vixerit, intimans eum filios filiasque genuisse: vt intelligamus vnde potuerint populi accrescere, ne in paucis qui commemorantur hominibus occupati pueriliter hæsitemus, vnde tanta spatia terrarum atque regnorum repleri potuerint de genere Sem, maxime propter Assyriorum regnum, vnde Ninus ille Orientalium dominator vsquequaque populorum ingenti prosperitate regnauit, & latissimum

num ac fundatissimum regnum, quod diuturno tempore duceretur, suis posteris propagavit. Sed non ne diutius quam opus est, immoremur: non quot annos quisque in ista generationum serie vixerit, sed quoto anno vitæ suæ genuerit filium, hoc ordine memorandum tantummodo ponimus, ut & numerum annorum à transacto diluio vsque ad Abraham colligamus: & præter illa in quibus nos cogit necessitas immorari, breuiter alia, cursumque tangamus. Secundo igitur anno post diluuium, Sem cum esset centum annorum, genuit Arphaxat. Arphaxat autem cum esset centum triginta quinque annorum genuit Cainam, qui cum esset centum triginta annorum genuit Sala. Porro etiam ipse Sala toridem annorum erat, quoniam genuit Heber. Centum vero & triginta, & quatuor agebat annos Heber, cum genuit Phalech, in cuius diebus diuisa est terra. Ipse autem Phalech vixit centum triginta annos, & genuit Ragau. Et Ragau centum triginta duos, & genuit Seruch. Et Seruch centum triginta, & genuit Nachor. Et Nachor septuaginta uem, & genuit Thara. Thara autem septuaginta, & genuit Abram: quem postea Deus mutato vocabulo, vocauit Abraham. Fiunt itaque anni à diluio vsque ad Abraham mille septuaginta & duo, secundum vulgatam additionem, hoc est, interpretum septuaginta. In Hebræis autem codicibus longe pauciores annos perhibent inueniri: de quibus rationem, aut nullam, aut difficillimam reddunt. Cum ergo quaerimus in illis septuaginta duabus gentibus ciuitatem Dei, non possumus affirmare illo tempore, quo erat illis labium unum, id est loquela una, tunc iam genus humanum alienatum fuisse a cultu veri Dei: ita ut in solis istis generationibus pietas vera remaneret, quæ descendunt de femine Sem per Arphaxat, & tendunt ad Abraham: sed ab illa superbia edificandæ turris vsque in cælum, qua impia significatur elatio, terrena apparuit ciuitas, hoc est societas impiorum. Vtrum ista ante non fuerit, an latuerit, an potius utraq; permanferit pia, scilicet in duobus filiis Noe, qui benedicti sunt eorumque posteris: impia vero in eo qui maledictus est, atque eius progenie, ubi etiam exortus est gigas venator contra dominum, non est diiudicatio facilis. Fortassis enim, quod profecto credibilis est, & in filiis duorum illorum iam tunc antequam Babylonia cœpisset institui,

fuerunt contemptores Dei, & in filiis Chanaan cultores Dei: utrumque tamen hominum genus terris nunquam defuisse credendum est. Siquidem & quando dictum est: Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad unum: in utroque Psalmo, ubi hæc verba sunt, & hæc leguntur, Nonne cognoscent omnes, qui operantur iniquitatem, qui deuorant plebem meam in cibo panis? Erat ergo etiam tunc populus Dei: unde illud quod dictum est: Non est qui faciat bonum, non est vsque ad unum: de filiis hominum dictum est, non de filiis Dei. Nam præmissum est: Deus de cælo prospexit super filios hominum, ut videret, si est intelligens, aut requirens Deum. Ac deinde illa subiuncta, quæ omnes filios hominum, id est, ad ciuitatem pertinentes, quæ viuunt secundum hominem, & non secundum Deum, reprobos esse demonstret.

Quod ea primitus lingua in usu hominum fuerit, quæ postea Hebræa ab Heber nomine nuncupata est: & in cuius familia remansit, cum diuersitas esset facta linguarum. Cap. XI.

Quamobrem sicut lingua una cum esset omnium, non ideo filij pestilentiae defuerunt: nam & ante diluuium una erat lingua, & tamen omnes præter unam Noe iusti domum deleri diluio meruerunt: ita quoniam merito elatioris impietatis gentes linguarum diuersitate puniæ, atque diuise sunt, & ciuitas impiorum confusio nomen accepit, hoc est, appellata est Babylonia. Non defuit domus Heber: ubi ea quæ ante fuit omnium lingua remaneret. Unde sicut supra commemorauimus, cum cœpissent enumerari filij Sem, qui singuli gentes singulas procreauerunt, primus est commemoratus Heber, cum sit abnepos ipsius, hoc est, ab illo quintus inueniatur exortus. Quia ergo in eius familia remansit hæc lingua diuisis per alias linguas ceteris gentibus: quæ lingua prius humano generi non immerito creditur fuisse communis, ideo deinceps Hebræa est nuncupata. Tunc enim opus erat eam distingui ab alijs linguis nomine proprio: sicut alia quoque vocata sunt nominibus proprijs. Quando autem erat una, nihil aliud quam humana lingua, vel huma-

Psal. 13.

Ibidem.

Gen. 11.

Gen. 10.

A. l. l. Hebræa lingua. Infra lib. 18. c. 35.

na locutio vocabatur, qua sola vniuersum
 Gen. 10. genus humanū loquebatur. Dixerit aliquis.
 Si in diebus Phalech filij Heber diuisa est ter-
 ra per linguas, id est, homines, qui tunc erant
 in terra, ex eius nomine potius debuit appel-
 lari lingua illa, quæ fuit omnibus ante com-
 munitis. Sed intelligendū est ipsum Heber pro-
 pterea tale nomen imposuisse filio suo, vt vo-
 caretur Phalec, quod interpretatur diuisio:
 quia tūc ei natus est, quando per linguas ter-
 ra diuisa est. i. ipso tēpore, vt hoc sit quod di-
 F ctū est: In diebus eius diuisa est terra. Nā nisi
 adhuc Heber viueret, quando linguarū facta
 est multitudo: non ex eius nomine nomē ac-
 ciperet lingua, quæ apud illū potuit perman-
 nere. Et ideo credenda est ipsa fuisse prima,
 illa communis: quoniam de pēna venit illa
 multiplicatio mutatioq; linguarū: & vtiq;e
 præter hanc pēnam esse debuit populus Dei.
 Nec frustra linguam istā, hoc est, quam tenuit
 Abraham, nec in omnes filios suos trans-
 mittere potuit, sed in eos tantum, qui propa-
 gati per Iacob: & insignius atq; eminentius
 in Dei populum coalescentes, Dei testamen-
 ta & stirpem Christi habere potuerunt. Nec
 Heber ipse eadem linguā in vniuersam pro-
 geniē suam refudit: sed in eam tantum, cuius
 generationes perducuntur ad Abraham.
 Quapropter etiam si non euidenter expres-
 sum est fuisse aliquod pium genus hominū,
 quando ab impijs Babylonia condebat. nō
 ad hoc valuit hæc obscuritas, vt querētis frau-
 daretur, sed potius vt exerceretur intentio.
 Gen. 11. Cū. n. legitur vnā fuisse linguā primitus om-
 niū, & ante omnes filios Sem commendatur
 Gen. 10. Heber, quauis ab illo quintus orjatur: & He-
 bræa vocatur lingua, quam Patriarcharū &
 Prophetarum: nō solum in sermonibus suis,
 verum etiam in literis sacris custodiuit autho-
 ritas. Profecto itaq; cum quæritur in diuisio-
 ne linguarum, vbi lingua illa remanere po-
 tuerit, quæ fuit ante communis: quæ sine vl-
 la dubitatione, vbi remanet, non ibi fuit illa
 pēna, quæ facta est mutatione linguarū, quid
 aliud occurrit, nisi quod in huius gēte remā-
 ferit, à cuius nomine nomen accepit. & hoc
 iustitiæ gētis huius non parū apparuisse ve-
 stigiu, quod cū aliæ gentes plecteretur mu-
 tatione linguarum, ad istam non peruenit ta-
 le supplicium. Sed adhuc illud mouet, quo-
 modo potuerunt singulas gentes facere. He-

ber, & filius eius Phalec, si vna lingua permā-
 sit ambobus? Et certe vna est Hebræa gens ex
 Heber propagata vsq; ad Abrahā, & per eū
 deinceps donec magnus fieret popul⁹ Israel.
 Quomodo igitur omnes filij qui cōmemo-
 rati sunt trium filiorū Noe fecerunt singulas
 gentes, si Heber & Phalec singulas non fecerunt?
 Gen. 10. Nimirum illud est probabilius, quod
 gigas ille Nemroth fecerit etiam ipse gentē
 suam: sed propter excellentiam dominationis
 & corporis seorsum eminentius nomina-
 tus est, vt mateat numerus septuaginta dua-
 rum gentium atq; linguarū. Phalec autē pro-
 pterea commemoratus est, nō q; gentem fe-
 cerit: nam eadem ipsa est eius gens Hebræa
 eademq; lingua sed propter tempus insigne,
 quod in diebus eius terra diuisa est. Nec mo-
 uere nos debet, quomodo potuerit gigas Né-
 roth ad illud ætatis occurrere, quo Babylon
 condita est, & confusio facta linguarū, atque
 ex hac diuisio gentium. Non enim quia He-
 ber sextus est à Noe, ille autem quartus, ideo
 non potuerunt ad idem tempus conuenire
 viuendo. Hoc. n. contigit cum plus viuerent,
 vbi pauciores sunt generationes: minus vbi
 plures, aut ferius nati essent, vbi pauciores,
 maturius vbi plures. Sanè intelligendum est,
 quādo terra diuisa est: non solum iam natos
 fuisse ceteros filios filiorum Noe, qui cōme-
 morantur patres gentium, sed et eius ætatis
 fuisse vt iam vniuersi familias haberent suas,
 quæ dignæ fuissent nominibus gentium. Vn-
 de nequaquam putandum, quod eo fuerint
 ordine geniti, quo cōmemorati legunt. Alio-
 quin duodecim filij Iectan, qui erat filius a-
 I lius Heber, frater Phalec, quō poterunt iam
 gētes facere, si post Phalec fratrem suū Iectan
 natus est, sicut post eum cōmemoratus est,
 quando quidē tēpore quo natus est Phalec,
 diuisa est terra. Proinde intelligendū est, prio-
 rē quidē Phalec nominatum, sed longe post
 fratrem suū Iectan fuisse natū, cuius Iectā duo-
 decim filij tam grandes iam familias habe-
 rent, vt in linguas proprias diuidi possent.
 Sic enim potuit prior commemorari, qui e-
 rat ætate posterior: quemadmodum prius cō-
 memorati sunt ex tribus filijs Noe procreati
 filij Iaphet, qui erat minimus eorum, deinde
 filij Cham, qui erat medius: postremo filij
 Sem, qui erat primus & maximus. Illarū au-
 tem gentium vocabula partim māferunt, ita

Psal. 13.

Ibidem.

Gen. 11.

Gen. 11.
Gen. 10.

Gen. 10.

Al. Hebræa lin-
gua.
Infra lib.
18. c. 39.

vt hodie quæ appareat vnde fuerint deriuata: sicut ex Assur Assyrij: ex Heber Hebræi, partim temporis vetustate mutata sunt: ita vt vix homines doctissimi antiquissimas historias perscrutantes: nec omnium, sed aliquarum ex istis origines gentium potuerint reperire. Nam quod ex filio Cham, qui vocabatur Mistaim, Aegyptij perhibentur exortu, nulla hic resonat origo vocabuli: sicut nec Aethiopum, qui dicuntur ad eum filiū Chā pertinere, qui Chus appellatus est. Et si omnia considerentur plura mutata, quam manētia nomina apparent.

De articulo temporis in Abraham, à quo sanctæ successionis nouus ordo contextitur. Cap. XII.

NVnc iā videamus prokursum ciuitatis Dei, etiam ab illo articulo temporis, qui factus est in patre Abraham vnde incipit esse notitia eis euidentior, & vbi clariora leguntur promissa diuina, quæ nūc in Christo videmus impleri. Sic ergo scriptura sancta in dicatē didicimus: In regione Chaldæorū natus est Abraham: quæ terra ad regnum pertinebat Assyriorum. Apud Chaldæos autem iam etiā tunc superstitiones impię præualebant, quemadmodū per ceteras gentes. Vna igitur Tharæ domus erat, ex qua natus est Abraham, in qua vnus veri Dei cultus, & quantum credibile est, in qua iam sola etiam Hebræa lingua remanserat: quāuis & ipse, sicut iam manifestior Dei populus in Aegypto, ita in Mesopotamia seruasse Dijs alienis Iesū Naue narratē refertur: ceteris ex progenie illius Heber in linguas paulatim alias, & in nationes alias defluentibus, Proinde, sicut per aquarum Diluuiū vna domus Noe remanserat ad reparandum genus humanū, sic in Diluuiō multarum superstitionum per vniuersum mundū vna remanserat domus Tharæ, in qua custodita est plantatio ciuitatis Dei. Denique, sicut illic anumeratis supra generationibus ab Adam vsq; ad Noe simul cū annorum numeris, & exposita Diluuij causa, priusquam Deus inciperet de Arca fabricanda loqui, ad Noe dicitur: Hæ autem generationes Noe: ita & hic enumeratis generationibus ab illo, qui est appellatus Sem, filio, Noe, vsq; ad Abraham. Deinde insignis arti-

culus similiter ponitur, vt dicatur: Hæ sunt generationes Tharæ. Thara genuit Abrā & Nachor & Arā: & Arā genuit Loth. Et mortuus est Aram corā Thara patre in terra, in qua natus est in regione Chaldæorum. Et sumptulerūt Abram & Nachor sibi vxores nomen mulieris Abram Sara, & nomē mulieris Nachor Melcha, filia Aram. Iste Arā pater Melchæ fuit & pater Iesē, quæ Iesca creditur ipsa esse etiam Sara vxor Abraham.

Quæ ratio fecisse videatur, vt in transmigratione Tharæ, qua Chaldæos de ferens in Mesopotamiam transiit, nulla filij eius Nachor facta sit mentio. Cap. XIII.

DEinde narratur, quemadmodum Thara cum suis regionē deliquerit Chaldæorū, & venerit in Mesopotamiam, & habitauerit in Charram. Tacetur autē de vno filio eius, qui vocabatur Nachor, tanquā eum nō duxerit secum. Nā ita narratur: Et sumpsit Thara Abraham filiū suū, & Loth filium Aram, filiū filij sui, & Sarā nurum suam vxorē Abraham, filij sui, & eduxit illos de regione Chaldæorū in terrā Chanaan, & venit in Charrā, & habitauit ibi. Nusquam hic nominatur Nachor, & vxor eius Melcha. Sed inuenimus postea cum seruum suum mitteret Abraham ad accipiendam vxorem filio suo Isaac, ita scriptū: Et accepit puer decem camelos de camelis domini sui, & de omnibus bonis domini sui secū, & exurgēs profectus est in Mesopotamiā in ciuitatē Nachor. Isto & alijs factæ huius historie testimonijs, ostenditur se Nachor frēm Abraham exisse d regione Chaldæorū, sedesq; constituisse in Mesopotamia, vbi cū p̄e suo habitauerat Abraham. Cur ego scriptura eū nō cōmemorauit, quando ex gente Chaldæorū cū suis p̄fectus est Thara, & habitauit in Mesopotamia, vbi nō solū Abraham filius eius, verū etiā Sara nurus eius & Loth nepos eius cōmemorātur, q̄ eos duxerit secū? Cur putamus, nisi forte q̄ à paterna & fraterna pietate de se iuerat, & superstitioni adhæserat Chaldæorū, & postea inde, siue p̄nitendo siue perlecutionē passus, quod suū spectus haberetur, & ipse emigravit: In libro enim qui inscribitur Iudith, cum quereretur Holofernes hostis Israelitarum quæ nā gens illa esset, vtrum aduersus eam bellandum

dum fuisset, sic ei respōdit Achior dux Ammonitarum, Audiatur dominus noster verbum de ore pueri sui, & referam tibi veritatem de populo, qui habitat iuxta montana hæc, & non exibat mendacium de ore serui tui. Hæc enim progenies populi est Chaldeorum & antea habitauerunt Mesopotamiam, quia noluerunt sequi Deos patrum suorum, qui fuerunt in terra Chaldeorum gloriosi, sed declinauerunt de via parentum suorum, & adorauerunt Deum cœli, quem cognouerunt, & proiecerunt eos à facie deorum suorum, & fugerunt in Mesopotamiã, & habitauerunt ibi dies multos. Dixitque illis Deus eorum, vt exirent de habitatione sua, & irent in terram Chanaan, & habitauerunt ibi, & cœtera quæ narrat Achior Ammonites. Vnde manifestum est, domum Tharæ persecutionem passam fuisse a Chaldeis pro vera pietate, qua vnus & verus ab eis colebatur Deus.

De annis Tharæ, qui in Charra vitæ tempus impleuit. Cap. XIII.

Gen. II. **D**Efuncto autem Thara in Mesopotamia vbi vixisse perhibetur ducentos & quinque annos, iam incipiunt indicari factæ ad Abraham promissiones Dei, quod ita scriptum est: Et fuerunt dies Tharæ in Charra quinque & ducenti anni, & mortuus est in Charra. Non sic autem accipiendum est, quia si omnes hos dies ibi egerit, sed quia omnes dies vitæ suæ, qui fuerunt anni duceti & quinque ibi compleuerit, alioquin nesciretur, quot annos vixerit Thara, * quoniam non legitur quoto anno vitæ suæ in Charram venerit: & absurdum est existimare in ista serie generationum, vbi diligenter commemoratur, quot annos quisque vixerit, huius solius numerum annorum vitæ non commemoratum esse memoriæ. Quod enim quorundam quos eadem scriptura commemorat, ta-centur anni, non sunt in hoc ordine, in quo temporum dinumeratio decessione gignentium, & genitorum successione contexitur. Iste autem ordo qui dirigitur ab Adam vsque ad Noe, & inde vsque Abraham, sine numero annorum vitæ suæ neminem cōtinet.

Al. In Chara.

De tempore promissionis Abraham, qua secundum præceptum Dei exiuit de Charra. Cap. XV.

QUOD vero cōmemorata morte Tharæ patris Abraham, deinde legitur, Et dixit dñs ad Abraham: Exi de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & cetera: non quia hoc sequitur in sermone libri, hoc est in rerum gestarum tempore sequi existimandum est. Erit quippe si ita est indissolubilis quæstio. Post hæc. n. verba Dei, quæ ad Abraham facta sunt, scriptura sic loquitur: Et exijt Abraham quemadmodum locutus est illi dñs, & abiit cum illo Loth. Abraham autem erat quinq; & septuaginta annorum cū exiuit de Charra. Quō potest hoc verum esse, si post mortem patris sui exijt de Charra? Cū enim esset Thara septuaginta annorum, sicut supra intimatū est, genuit Abraham. Cui numero additis septuaginta quinq; annis, quos agebat Abraham, qñ egressus est de Charra, fiunt anni centum & quadragintaquinque. Tot igitur annorum erat Thara, quādo exijt Abraham de illa Mesopotamiæ ciuitate. Agebat enim annum ætatis suæ septuagesimumquintum, ac per hoc pater eius, qui eum septuagesimo vitæ suæ anno genuerat, agebat, vt dictum est, centesimum & quadagesimū quintum annum. Non ergo inde post mortem patris, idest, post ducentos quinque annos quibus pater eius vixit, egressus est, sed annus de illo loco progressionis eius, quoniam ipsius septuagesimusquintus erat, proculdubio patris eius, qui eum septuagesimo vitæ suæ anno genuerat, centesimus quadagesimusquintus fuisse colligitur. Ac per hoc intelligendum est, more suo scripturam rediisse ad tempus, quod iam narratio illa transferat, sicut superius cum filios filiorum Noe commemorasset, dixit illos fuisse in gentibus, & linguis suis, & tamen postea, quasi hoc est in ordine temporum sequeretur. Et erat, inquit, omnis terra labium vnum, & vox vna omnibus. Quomodo ergo secundū suās gentes, & secundum suas linguas erant, si vna erat omnibus, nisi quia ad illud quod iam transferat, recapitulando est reuerla narratio? Sic ergo & hic cum dictum esset, Et fuerunt dies Tharæ in Charra quinq; & ducenti anni, & mortuus est Thara in Charra. De-

Gen. II.

G

Gen. II.

inde scriptura redeundo ad id q̄ ideo præ-
 termiserat, vt prius de Thara in quod inchoa-
 tum fuerat completeretur. Et dixit, inquit, dñs
 ad Abraham: Exi de terra tua, &c. Post quæ
 Dei verba subiungitur, Et exijt Abraham: quæ-
 admodū locutus est illi dñs, & abijt cum eo
 Loth. Abraham autē erat quinque & septua-
 ginta annorū, cum exijt ex Charra. Tunc ita-
 que hoc factum est, qñ pater eius centesimū
 quadragesimū & quintū annum agebat æ-
 ratis. Tunc. n. fuit huius septuagesimusquin-
 tus. Soluta est autē quæstio ista, & aliter, vt se-
 ptuagintaquinque anni Abraham qñ egressus
 est de Charra ex illo computarentur, ex quo
 de igne Chaldeorum liberatus est, non ex
 quo natus est, tanquam tunc potius natus ha-
 bendus sit. Sed beatus Stephanus in Actibus
 Apostolorū cum ista narraret: Deus, inquit,
 gloriæ apparuit Abraham patri nostro cū es-
 set in Mesopotamia, prius quam habitaret in
 Charra. Et ait ad illum: Exi de terra tua, & de
 cognatione tua, & de domo patris tui, & ve-
 ni in terram, quā tibi demonstrabo. Secundū
 hæc verba Stephani non post mortem patris
 eius locutus est Deus Abraham, qui utique in
 Charra mortuus est, vbi cū illo, & ipse filius
 habitauit, sed prius quam habitaret in eadem
 ciuitate, iam tñ cum esset in Mesopotamia.
 Iam ergo exierat à Chaldeis. Quod itaq; ad-
 iungit Stephanus: Tūc Abraham egressus est
 de terra Chaldeorum, & habitauit in Char-
 ra, non demonstrat, quid sit factum postea-
 quam locutus est illi Deus. Neque. n. post il-
 la Dei verba egressus est de terra Chaldeo-
 rum, cum dicat ei locutum Deum esse in Me-
 sotamia, sed ad totum illud tempus perti-
 net quod ait: Tunc, id est, ex quo egressus est
 à Chaldeis, & habitauit in Charra. Item q̄
 sequitur: Et inde postquam mortuus est pa-
 ter eius, collocauit illum in terra hac, in qua
 vos nunc habitatis & patres vestri: non ait,
 postquā mortuus est pater eius exijt de Char-
 ra, sed inde postquā mortuus est pater eius
 hic eum collocauit. Intelligendum est igitur
 locutū Deum fuisse cum Abraham, cū esset
 in Mesopotamia, prius q̄ habitaret in Char-
 ra, sed eum in Charram peruenisse cum pa-
 tre retēto apud se præcepto Dei, & inde exis-
 se septuagesimo & quinto suo, patris autē sui
 centesimo quadragesimo quinto anno. Col-
 locacionem vero eius in terra Chanaan non

professionē de Charra post mortem patris
 eius factam esse dixit, quia iam mortuus erat
 pater eius, qñ cinit terram, cuius ibi iam suæ
 rei cēpit esse possessor. Quod autem iam in
 Mesopotamia constituto, hoc est, iam egres-
 so de terra Chaldeorū, dixit Deus: Exi de ter-
 ra tua, & de cognatione tua, & de domo pa-
 tris tui: non vt corpus inde eijceret, q̄ iam
 fecerat, sed vt animam euelleret, dicitur. Nō
 enim exierat inde animo, si spe redeundi, &
 desiderio tenebatur, quæ spes & desiderium
 Deo iubente, ac iuuante, & illo obediēte fue-
 rat imputanda. Non sanē incredibiliter exi-
 stimatur, cū postea secutus esset Nachor pa-
 trem suum, tunc Abraham præceptum do-
 mini impleuisse, vt cum Sara coniuge sua &
 Loth filio fratris sui exiret de Charra.

De ordine & qualitate promissionum Dei,
 quæ ad Abraham factæ sunt. Cap. XVI.

I Am considerandæ sunt promissiones Dei
 factæ ad Abraham. In his. n. apertiora dñi
 nostri Iesu Christi, hoc est, Dei veri oracula
 apparere cēperūt de populo * piorum, quē
 prophetica prænuñciavit autoritas, harum
 prima ita legitur: Et dixit dñs ad Abraham:
 Exi de terra tua, & de cognatione tua, & de
 domo patris tui, & vade in terram, quam tibi
 demonstrauero, & faciam te in gentē ma-
 gnam, & benedicam te, & magnificabo no-
 men tuum, & eris benedictus, & benedicam
 benedicentes te, & maledicam maledicētes
 te, & benedicentur in te omnes tribus terræ.
 Aduertendum est igitur duas res promissas
 Abraham, vnam scilicet, q̄ terram Chanaan
 possessurum fuerat semen eius, q̄ significa-
 tur vbi dictum est: Vade in terram, quam tibi
 demonstrauero, & faciam te in gentem ma-
 gnam: aliā vero longe præstantiorem, nō de
 carnali, sed de spiritali semine, per q̄ pater
 est non vnus gentis Israeliticæ, sed omnium
 gentiū, quæ fidei eius vestigia consequuntur,
 q̄ promitti cēpit his verbis: Et benedicentur
 in te omnes tribus terræ. Hanc promissionē
 factā arbitratur Eusebius septuagesimoquin-
 to anno ætatis Abraham, tanquam mox vt fa-
 cta est, de Charra exierit Abraham, quoniā
 scripturæ contradicere non potest, vbi legitur,
 Abraham erat quinque & septuaginta anno-
 rum, cum exijt de Charra. Sed si eo anno fa-
 cta

Gen. 11.

Act. 7.

Gen. 12.

Gen. 11.

Act. 7.

K

M

All. 1m.
piorum.

Gen. 11.

A
Eusebius
chronicus.
Gen. 12.

Act. 7. *Act. 7.* *Gal. 3.* *M*
 Etā est ista promissio, iam vtique in Charra cum patre suo demorabatur Abraham. Neque enim inde exire posset, nisi prius ibi habitasset. Nunquidnam ergo cōtradicitur Stephano dicenti. Deus gloriæ apparuit Abraham patri nostro cum esset in Mesopotamia, priusquam habitaret in Charra? Sed intelligendum est, quod eodem anno facta sunt omnia, & Dei promissio, antequam in Charra habitaret Abraham: & in Charra habitatio eius, & inde profectio, non solum quia Eusebius in chronicis ab anno huius promissionis computat & ostendit post quadringētos & triginta annos exitū esse de Aegypto, quando lex data est: verum etiam, quia id cōmemorat Apostolus Paulus.

De tribus excellentiorib. gentiū regnis, quorū vnum, i. Assyriorum, iam tēpore Abraham sublimis eminebat. Cap. XVII.

All. Im. priorum.
Gen. 11.
Gen. 10.
al. l. Asia que sit.
PER idem tempus eminentia regna erant gentiū, in quibus terrigenarum ciuitas, hoc est, societas hominum secundū hominē viuētium sub dñatu angelorum desertorum insignium excellabat, regna videlicet tria Sycyoniorum, Aegyptiorum, Assyriorum. Sed Assyriorum multo erat potentius atq; sublimius. Nam rex ille Ninus Beli filius excepta India, vniuersæ Asiæ populos subiugauerat. Asiam vero dico, non illam partem, quæ huius maioris Asiæ vna prouincia est, sed eam, quæ vniuersa Asia nuncupatur, quam quidā in alteram duarum, pleriq; autem in tertiam totius orbis partem posuerūt, vt sint omnes, Asia, Europa, & Africa, q̄ nonnulli æquali diuisione fecerunt. Nanque ista, quæ Asia nūcupatur a meridie per Orientem vsq; in Septentrionem peruenit. Europa vero a Septentrione vsq; ad Occidentem, atq; inde Africa ab Occidente vsq; ad meridiem. Vnde videtur orbem dimidium duæ tenere Europa, & Africa: aliud vero dimidiū sola Asia. Sed ideo illæ duæ partes factæ sunt, quia inter vtrāque ab Oceano ingreditur, quicquid aquarum terras interluit, & ab hoc mare magnum nobis facit. Quapropter si in duas partes orbem diuidas Orientis & Occidentis, Asia erit in vna, in altera vero Europa & Africa. Quam ob rem vnum trium regnorum, quæ tunc præcellabant, regnum scilicet

et Sycyoniorum non erat sub Assyrijs, quia in Europa erat. Aegyptiorum autem quomodo eis non subiacebat, à quibus tota Asia tenebatur, solis Indis vt perhibetur exceptis. In Assyria igitur præualuerat dominatus imperiæ ciuitatis: huius caput erat illa Babylon, cuius terrigenæ ciuitatis nomen aptissimum est, id est, confusio. Ibi autem Ninus regnabat post mortem patris sui Beli, qui primus illic regnauerat sexaginta quinque annos. Filius vero eius Ninus, qui defuncto patre successit in regnum, quinquaginta duos regnauit annos, & habebat in regno quadraginta tres annos, quando natus est Abraham, qui erat annus circiter millesimus ducentesimus ante conditam Romam, veluti alteram in occidente Babyloniam. *D*

De iterato alloquio Dei ad Abraham, quo ei & semini eius Chanaan terra promittitur. Cap. XVIII.

Gen. 12.
EGressus est ergo Abraham de Charra septuagesimo quinto anno ætatis suæ, centesimo autē quadagesimo & quinto patris sui, cum Loth filio fratris sui, & Sara coniuge sua, & perrexit in terrā Chanaan, & peruenit vsque ad Sychem, vbi rursus accepit diuinum oraculum, de quo ita scriptum est. Et apparuit dominus Abraham, & dixit illi, Semini tuo dabo terram hanc. Nihil hic de illo semine ei promissum est, in quo pater factus est omnium gētium, sed de illo solo, de quo pater est vnus Israelicæ gentis. Ab hoc enim semine terra illa possessa est. *G*

De Saræ pudicitia in Aegypto per dominū custodita, quam Abraham non vxorē suam esse dixerat, sed fororem. Cap. XIX.

Gen. 12.
22. 9. 3. c. quæ sit.
DEinde ædificato ibi altari, & inuocato Deo Abraham profectus est inde, & habitauit in eremo, atq; inde ire in Aegyptū famis necessitate compulsum est. Vbi vxorē suam dixit fororem suam, nihil mētus. Erat enim & hoc quia propinqua erat sanguine, sicut etiam Loth eadem propinquitate, cum fratris eius esset filius, frater eius est dictus. Itaque vxorem tacuit, non negauit, coniugis tuendam pudicitiam committēs Deo, & humanas

Li. 22. cō
tra Fau-
stū. c. 35
& 36.

humanas insidias cauens vt homo: quoniam si periculum quantum cauere poterat, non caueret, magis tentaret Deum, quam speraret in Deo. De qua re contra calumniantem Faustum Manichæum multa diximus. Denique factum est, quod de domino præsumpsit Abraham. Nani Pharaon rex Aegypti, qui eā sibi vxorem acceperat, grauiter afflictus marito reddidit. Vbi absit vt credamus alieno concubitu fuisse polluta, quia multo est credibilius hoc Pharaonem facere afflictionib. magnis non fuisse permissum.

I De secessione Loth & Abrahæ, quæ illis salua charitate complacuit. Cap. XX.

Gen. 13.

R euerso igitur Abraham ex Aegypto in locum vnde venerat, tunc Loth fratris filius ab illo in terram Sodomorū, salua charitate discessit. Diuites quippe facti erant, pastoresque multos pecorum habere ceperat, quibus inter se rixantibus, eo modo familiarum suarum pugnacem discordiam vitauerunt. Poterat quippe hinc, vt sunt humana etiam inter ipsos aliqua rixa consurgere. Proinde hoc malum præcauentis Abrahæ verba sunt ad Loth: Non sit rixa inter me & te, & inter pastores meos, & pastores tuos, quia homines nos fratres sumus, Nonne ecce tota terra ante te est? Discede à me. Si tu in sinistram, ego in dexteram, vel si tu in dextram, ego in sinistram. Hinc fortassis effecta est inter homines pacifica consuetudo, vt quando terrenorum aliquid partiendum est, maior diuidat, minor eligat.

Ibidem.

De tertia promissione Dei, qua terram Chanaan Abrahæ & semini eius in perpetuum pollicetur. Cap. XXII.

Gen. 13.

C Vm ergo digressi essent separatimque habitarent Abraham & Loth necessitate sustentandæ familiæ, non secedit discordiæ, & Abraham in terra Chanaan, Loth autem esset in Sodomis, oraculo tertio dominus dixit ad Abraham: Respicens oculis tuis vide à loco in quo nunc tu es, ad Aquilonem, & Aphricum, & Orientem & mare, quia omnem terram quam tu vides tibi dabo, & semini tuo vsq; in seculum, & faciam semen tuum tãquam arenam terræ. Si potest

aliquis dinumerare arenam terræ, semen tuū dinumerabitur. Surgēs perambula terram in longitudinem eius, & in latitudinem, quia tibi dabo eam. In hac promissione vtrum sit etiam illa, qua pater factus est omnium gentium, non euidenter apparet. Potest enim videri ad hoc pertinere. Et faciam semen tuum tanquam arenam terræ: quod ea locutione dictum est, quam Græci dicunt Hyperbolem, quæ vtiq; tropica est non propria. Quo tamen modo, vt ceteris tropis vti solere scripturam nullus qui eam didicit, ambigit. Iste autem tropus, idest, modus locutionis fit, quando id quod dicitur, longe est amplius, quam quod eo dicto significatur. Quis enim non videat, quod sit incomparabiliter amplior arenæ numerus, quam potest esse omnium hominum ab ipso Adam vsque ad terminum seculi? Quanto ergo magis quam semen Abrahæ, non solum quod pertinet ad Israeliticam gentem, verum etiam quod est & futurum est, secundum imitationem fidei toto orbe terrarum in omnibus gentibus. Quod semen in comparatione multitudinis impiorum, profecto in paucis est: quamuis & ipsi pauci faciant innumerabilem multitudinem suam, quæ significata est secundum hyperbolem, per arenam terræ. Sanè ista multitudo, quæ promittitur Abrahæ, non Deo est innumerabilis, sed hominibus: Deo aut, nec arenæ terræ. Proinde quia non tantum gens Israelitica, sed vniuersum semen Abrahæ, vbi est expressa promissio, non secundum carnem, sed secundum spiritum plurimorum filiorum, cōgruentius arenæ multitudini comparatur: potest hinc intelligi vtriusque rei facta promissio. Sed id eo diximus, quod non euidenter appareat, quia & illius gentis vnus multitudo, quæ se cundū carnem nata est ex Abraham per eius nepotem Iacob in tantū creuit, vt penè omnes partes orbis impleuerit. Et ideo potuit & ipsa secundum hyperbolem arenæ multitudini cōparari: quia & hæc sola innumera est homini multitudo: terrā certe illam solam significatam, quæ appellata est Chanaan, nemo ambigit. Sed quod dictum est: Tibi dabo eam & semini tuo vsque in seculum: potest mouere nonnullos, si vsque in seculum intelligant in æternum, si autem seculū hoc loco sic accipiant, quemadmodum fideliter tenemus,

L

M

Gen.

Hebr.

Pf. 1
Al. l.
crifici
Mele
dech
nis &
ni m.
riā fig
bas j
sic j
fian

Gen

Gen.

tenemus, in initium futuri seculi, à fine presentis ordini, nihil eos mouebit, quia etsi expulsi sunt Israelitæ de Hierosolymis: manent tamen in alijs ciuitatibus terræ Chanaâ, & vsq; in finem manebunt, & vniuersa terra illa cum à Christianis inhabitatur, etiâ ipsum semel est Abrahæ.

De superatis ad ab Abraham hostibus Sodomorum quando Loth de captiuitate eripuit, & à Melchisedech sacerdote benedictus est. Cap. XXII.

Hoc responso promissionis accepto, migravit Abraham, & remansit in alio eiusdem terræ loco, id est, iuxta quercum Mèbræ, quæ erat in Chebron. Deinde ab hostibus, quod Sodomis irruerant, cum quinque reges aduersus quatuor bellum gererent, & victis Sodomitis etiam Loth captus esset, liberavit eum Abraham, adductis secum in prælium trecentis decem & octo vernaculis suis & victoriâ fecit de regibus Sodomorum, nihilque spoliatorum auferre voluit, cum rex cui vicerat, obtulisset. Sed planè tunc benedictus est à Melchisedech, qui erat sacerdos Dei excelsi, de quo in epistola quæ inscribitur ad Hebræos quæ plures Apostoli Pauli esse dicunt, quidam vero negant: multa & magna conscripta sunt. Ibi quippe primùm apparuit sacrificium, quod nunc à Christianis offertur Deo toto orbe terrarum, impleturque illud quod longe post hoc factum, per Prophetam dicitur ad Christum, qui fuerat venturus in carne: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Non scilicet secundum ordinem Aaron: qui ordo fuerat auferendus, illucescentibus rebus, quæ illis vmbri prænotabantur.

Gen. 14.
Hebr. 7.
Pf. 109.
Al. l. Sacrificium Melchisedech panis & vini materia figurabat sacrificij Christi.

De verbo domini ad Abraham, quo ei promittitur secundum multitudinem stellarum multiplicanda posteritas: quod credens iustificatus est adhuc in præputatio constitutus. Cap. XXIII.

Etiam tunc factum est verbum domini ad Abraham in visu. Qui cum ei profectio, mercedemque promitteret valde multam, ille de posteritate sollicitus, quandam Elizer vernaculum suum futurum sibi heredem dixit continuoque illi promissus est heres: non ille vernaculus, sed qui de ipso Abraham fuerat

rat exiturus: rursusque semen innumerabile, non sicut arena terræ, sed sicut stellæ cæli, ubi mihi magis videtur promissa posteritas cælesti felicitate sublimis. Nam quantum ad multitudinem pertinet, quid sunt stellæ cæli ad arenam terræ, nisi quis & istam comparationem intantum esse similem dicat, in quantum etiam stellæ dinumerari non valent? Quia nec omnes eas videri posse credendum est: Nam quanto quisque acutius intuetur tanto plures videt. Unde & acerrime cernentibus aliquas occultas esse merito existimatur, exceptis eis sideribus, quæ in alia parte orbis nobis remotissima oriri & occidere perhibentur. Postremo quicumque vniuersum stellarum numerum comprehendisse & conscripisse iactantur, sicut Aratus vel Eudoxus vel si qui alij sunt, eos libri huius contemnit autoritas. Hic sanè illa sententia ponitur, cuius Apostolus meminit propter Dei gratiam commendandam: Credidit Abraham Deo, & deputatum est illi ad iustitiam, ne circumcisio gloriaretur, gentesque incircuncisas ad fidem Christi nollet admitti. Hoc enim quando factum est, ut credenti Abraham deputaretur fides ad iustitiam, nondum fuerat circumcisus.

De significatione sacrificij, quod Abraham offerre præceptus est, cum poposcisset ut de his quæ crederet doceretur.

Cap. XXIII.

In eodem visu cum loqueretur ei Deus, etiam hoc ait ad illum: Ego Deus qui te eduxi de regione Chaldæorum, ut dem tibi terram hanc, ut heres eius sis. Vbi cum interrogasset Abraham secundum quid sciret, quod heres eius erit, dixit illi Deus. Accipe mihi iuuentam trimam, & capram trimam, & arietem trimam, & turturam, & columbam. Accipit autem ille hæc omnia, & diuisit illa media, & posuit ea contra faciem alterum alteri. Aues autem non diuisit & descenderunt sicut scriptum est, aues, & sederunt super corpora, quæ diuisa erant, & non sedit illis Abraham. Circa solis autem occasum, paucior irruit super Abraham, & ecce timor tenebrosus magnus incidit ei, & dictum est ad Abraham: Sciens scias, quia peregrinum erit semel tuum in terra non propria, & in seruitute redigent eos, & affliget eos quadringen-

tis.

tis annis: gētem autem, cui seruerint iudica-
 bo ego. Post hęc vero exhibūt cū suppelectili
 multa. Tu autē ibis ad patres tuos cū pace nu-
 tritus in senecta bona. Quarta vero genera-
 tione conuertent se huc. Nōdū enim imple-
 ta sunt peccata Amorrhōrū vsq; adhuc. Cū
 autē iam Sol erat ad occasum, facta est flam-
 ma & ecce fornax fumabunda & lampades
 ignis, quę transferunt per media diuisa illa.
 In die illa disposuit dominus Deus testamē-
 tum ad Abrahā dicens: Semini tuo dabo terrā
 hęc, à flumine Aegypti, vsq; ad flumen ma-
 gnum Eufraten, Ceneos, & Genezeos, & Ced-
 nonaeos, & Cetheos, & Pherefeos, & Ra-
 phaim, & Amorrhōs, & Chanaanos, & E-
 mos, & Gergesios, & Hiebusios. Hęc om-
 nia in visu facta diuinitus atq; dicta sūt, de
 quibus singulis enucleate differere longum
 est, & intentionē operis huius excedit. Qd̄
 H ergo latis est, nosse debemus: postea quam di-
 ctū est, credidisse Abraham Deo, deputatū
 esse illi ad iusticiam: non eum in fide defecit
 se vt diceret. Dominator domine secundum
 quid sciam, quod hares eius ero? Terrę quip-
 pe promissa erat hereditas. Non enim ait, vn-
 de sciam, quasi adhuc non crederet: sed ait,
 Secundum quid sciam: vt ei rei quam credi-
 derat, aliqua similitudo adhiberetur, qua ei-
 us modus agnosceretur. Sicut non est virgi-
 nis Marię diffidentia, quod ait: Quomodo
 fiet istud, quoniā virum non cognosco? Qd̄
 enim futurū esse certa erat, modū quo fieret,
 inquirebat. Et hoc cū quęssisset, audiuit. Spūs
 sanctus superueniet in te, & virtus altissimi
 obumbrabit tibi. Denique & hic similitudo
 Gen. 15. data est de tribus animalibus, iuuenta: capra
 & ariete, & duabus volucris, turture, &
 columba, vt secundum hęc futurū sciret, qd̄
 futurū esse iam non ambigeret. Siue ergo per
 iuuentam significata sit plebs posita sub iu-
 go legis, per capram eadem plebs peccatrix
 futura, per arietem eadem plebs regnatura:
 Quę animalia propterea trima dicuntur, qa
 cū sint insignes articuli temporum ad Adam
 vsq; ab Noe: & inde vsq; ad Abraham: & in-
 de vsque ad Dauid, qui reprobato Saule, pri-
 mus in regno gentis Israeliticę est domini
 voluntate fundatus: in hoc ordine tertio, qui
 tenditur ex Abraham vsque ad Dauid, tan-
 quam tertiam ætatem gerens ille populus
 I adoleuit: siue. aliquod aliud conuenientius

ista significant. Nullo tamen modo dubitā-
 rim, spiritales ī eo præfiguratos additamēto
 turturis & columbę. Et ideo dictū est: Aues
 autem non diuisę: quoniam carnales inter se
 diuiduntur, spiritales autem nullo modo: si-
 ue à negociosis conuersationibus hominū
 se remoueāt, sicut turtur: siue iter illas degāt,
 sicut columba, Vtraq; tamen auis est simplex
 & innoxia: significans & in illo Israelitico
 Gen. 15. populo, cui terra illa danda erat, futuro sin-
 diuiduos filios promissionis, & hæredes re-
 gni in æterna felicitate mansuros. Aues autē
 descendentes super corpora, quę diuisa e-
 rant: non boni aliquid, sed spiritus indicant
 aeris huius, passum quendā suum de carna-
 lium diuisione quærentes. Quod autem il-
 lis confedit Abraham, significat etiā inter il-
 las carnalium diuisiones, veros vsq; in finē
 seculi perseueraturos fideles. Et circa solis oc-
 casum quod pavor irruit in Abraham & ti-
 mor tenebrosus magnus, & significat circa
 huius seculi finē magnā perturbationē ac tri-
 bulationē futurā fidelium: de qua dominus di-
 xit in Euangelio. Erit enim tūc tribulatio mā-
 gna, qualis non fuit ab initio. Quod vero di-
 ctum est ad Abrahā: Sciendo scies, quia pe-
 regrinū erit semen tuū in terra non propria:
 & in seruitutē redigent eos, & affligent eos
 quadringentis annis: de populo Israel, qui
 fuerat in Aegypto seruiturus, apertissime p-
 phetatū est. Non quod in eadē seruitute sub
 Aegyptijs affligentibus quadringentos an-
 nos ille populus fuerat pacturus, sed in ipsis
 quadringentis annis prænunciatū est hoc fu-
 turū. Quemadmodū enim scriptū est de Tha-
 ra patre Abrahę. Et fuerunt dies Tharę in
 Charra quinq; & ducenti anni: non quia ibi
 omnes acti sunt, sed quia ibi cōpleti sunt: ita
 & hic, propterea interpositū est, Et in serui-
 tutē redigeat eos, & affligent eos quadringē-
 tis annis: quā iste numerus in eadē afflictione
 cōpletus est, non quia ibi vniuersos peractus
 est. Quadringenti sanē dicūtur anni propter
 numeri plenitudinē, quauis aliquanto am-
 plius sint siue ex hoc tempore cōputentur, L
 quo ista promittebātur Abrahę: siue ex quo
 natus est Isaac propter semē Abrahę de quo
 ista prædicuntur. Computantur enim sicut
 superius iam diximus, ab anno septuagesimo
 & quinto Abrahę, quando ad eum facta
 est prima promissio vsq; ad exitum Israel ex
 Aegypto

Luc. 1.

Gen. 15.

I

Gen. 15.

K
Ibidem.Mat. 24.
Gen. 15.

Gen. 11.

Gal. 3. Aegypto quadringenti & triginta anni: quorum Apostolus ita meminit: Hoc autem dico, inquit, testamentum confirmatū a Deo, quæ post quadringentos & triginta annos facta est lex, non infirmat ad euacuandam promissionem. Iam ergo isti quadringenti & triginta anni, quadringenti poterant nuncupari: quia non sunt multo amplius, quanto magis cum aliquot iam ex isto numero præterissent, quando illa in visu demonstrata & dicta sunt Abraham: vel quando Isaac natus est centenariō patri suo, a prima promissione post viginti quinque annos cum iam ex istis quadringentis & triginta quadringenti & quinque remanerent, quos Deus quadringentos voluit nominare, & cetera quæ sequuntur in verbis prænunciantis Dei, nullus dubitauerit ad Israeliticum populū pertinere. Quod vero adiungitur: Cum autem iam Sol erat ad occasum flamma facta est, & ecce fornax fumabunda & lampades ignis, quæ transferunt per media diuisa illa, significat iam in fine seculi per ignem iudicandos esse carnales. Sicut enim afflictio ciuitatis Dei qualis antea nunquā fuit, quæ sub Antichristo futura spectatur, significatur tenebroso timore Abraham circa solis occasum, id est, propinquante iam fine seculi: sic ad solis occasum, id est, ad ipsum iam finem, significatur isto igne dies iudicij dirimens carnales per ignem saluandos, & in igne damnandos. Deinde testamentum factum ad Abraham, terram Chanaan proprie manifestat, & nominat in ea vndecim gentes a flumine Aegypti vsq; ad flumen magnum Euphratem. Non ergo a flumine magno Aegypti, hoc est, Nilo, sed a paruo quod diuidit inter Aegyptum & Palestinam, vbi est ciuitas Rhinocorura.

De Agar ancilla Saræ, quam eadē Sara Abraham voluit esse concubinam. Cap. X x V.

Iam hinc tempora consequuntur filiorum Abraham vnus de Agar ancilla, alterius de Sara libera, de quibus in libro superiore iam diximus. Quod autē attinet ad rem gestam, nullo modo est inurendum de hac concubina crimen Abraham. Vfus est ea quippe ad generandam prolem, non ad explendā libidinem, nec insultans, sed potius obediens cōiugi quæ suæ sterilitati credidit esse solatium, si

fœcundum ancillæ vterum, quā natura non poterat, voluntate faceret suum, & eo iure quo dicit Apostolus: Similiter & vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier, vteretur mulier ad pariendum ex altera, quā non poterat ex seipsa. Nulla est hic cupidio lasciuix, nulla nequitix turpitudine. Ab vxore causa patris ancilla marito traditur, a marito causa patris accipitur: ab vtroq; non culpæ luxus, sed naturæ fructus exquiritur. Demq; cū ancilla grauida dominæ sterili superbiret, & hoc Sara suspicionē muliebri viro potius imputaret, et ibi demonstratit Abraham non se amatorem seruum, sed liberum fuisse genitorē, & in Agar Saræ coniugi pudicitiam custodisse, nec voluptatem suam, sed voluntatem illius impleuisse: accepisse, nec petiisse, accessisse, non hæsisse, seminasse, non amasse. Ait n. *Gen. 16.* Ecce ancilla tua in manibus meis, vtere ea, quomodo tibi placuerit. O virum viriliter vterem feminis, coniuge temperanter, ancilla obtemperanter, nulla intemperanter.

De testificatione ad Abraham, qua eidem seni de sterili Sara filium spondit, patremque eum gentium statuit, & promissi fides sacramento circumcisionis obsignatur. Cap. X x V I.

Post hæc natus est Ismael ex Agar, in quo putari posset impletum, quod ei promissum fuerat, cū sibi vernaculum suum adoptare voluisset dicente Deo, Non erit hæres tuus hic, sed qui exiet de te, ille erit hæres tuus. Hoc ergo promissum ne in ancillæ filio putaret impletum, iam cū esset annorum nonaginta & nouem, apparuit ei Deus, & dixit illi: Ego sum Deus, place in conspectu meo, & esto sine querela, & ponam testamētum inter me, & inter te, & implebo te valde. Et procidit Abraham in faciem suam, & loquutus est illi Deus, dicens: Et ecce ego, te stamentum meum tecū: & eris pater multitudinis gentium: & nō appellabitur adhuc nomen tuum Abram, sed erit nomen tuū Abraham: quia patrē multarum gentium posuisti: & augebo te valde: & ponā te in gentes, & reges ex te exibunt: & statuam testamētum meum inter me & te: & inter semen tuum post te in generationes eorum, in testamētū æternū, vt sim tibi Deus, & semini tuo post te. Et dabo

bo tibi & femini tuo post te terram, in qua incola es, omnem terram Chanaan in possessionem aeternam, & ero illi Deus. Et dixit Deus ad Abraham: Tu autem testamentum meum conseruabis: & semen tuum post te in generationes suas. Et hoc est testamentum meum quod conseruabis inter me & vos, & inter semen tuum post te in generationes suas. Circumcidetur omne vestrum masculinum: & circumcidemini in carne praepitij vestri: & erit in signum testamenti inter me & vos. Et puer octo dierum circumcidetur vobis, vestrum omne masculinum in progenies vestras. Vernaculus & emptitius, ab omni filio alienigena, qui non est de semine tuo, circumcissione circumcidetur, vernaculus domus tuae, & emptitius. Et erit testamentum meum in carne vestra in testamentum aeternum: & qui non fuerit circumcissus masculus, qui non circumcidetur carne praepitij sui octauo die, interibit anima illa de genere eius, quia testamentum meum dissipauit. Et dixit ad Abraham: Sara vxor tua non appellabitur nomen eius ultra Sara, sed Sarai erit nomen eius. Benedicam autem illam, & dabo tibi ex ea filium, & benedicam illum: & erit in nationes, & reges gentium ex eo erunt. Et prociidit Abraham super faciem suam, & risit. Et dixit in animo suo dicens: Si mihi centum annos habenti nascetur filius, & si Sara annorum nonaginta pariet? Dixit autem Abraham ad Deum: Hismael hic viuat in conspectu tuo. Dixit autem Deus ad Abraham: Ita, Ecce Sarai vxor tua pariet tibi filium, & vocabis nomen eius Isaac: & statuam testamentum meum ad illum in testamentum aeternum, ut sim illi Deus, & femini eius post illum. De Hismael autem ecce audiui te. Ecce benedixi eum, & amplificabo, & multiplicabo illum valde. Duodecim gentes generabit: & dabo illum in gentem magnam. Testm̄ autem meum statuam ad Isaac, quem pariet tibi Sarai in tempore hoc ad annum sequentem. Hic apertiora promissa sunt de vocatione gentium in Isaac, id est in filio promissionis, quo significatur gratia, non natura: quia de sene & anu sterili promittitur filius. Quamuis enim & naturalem procreationis excursus Deus operetur, vbi tñ euidentis opus Dei est, vitata, & cessante natura, ibi euidentius intelligitur gratia. Et quia hoc non per generationem, sed per regenerationem futurum erat, ideo nunc impe-

All. Circuncissione regeneratio significatur.

rata est circuncissio: quoniam de Sarai promissus est filius, & quod omnes non solum filios, verum et seruos vernaculos, & emptitios circumcidi iubet, ad omnes istam gratiam pertinere testatur. Quid n. aliud circuncissio significat, quam veritate exuta naturam renouatam? Et quid aliud quam Christum octauus dies, qui hebdomada completa, hoc est, post sabbatum resurrexit? Parentum mutantur & nomina: omnia resonant nouitate, & in testamento veteri obumbratur nouum. Quid est enim quod dicitur testamentum vetus, nisi occultatio noui? Et quid est aliud quod dicitur nouum, nisi veteris reuelatio? Risus Abraham, exultatio est gratulantis, non irrisio diffidentis. Verba quoque eius illa in animo suo: Si mihi centum annos habenti, nascetur filius: & si Sara annorum nonaginta, pariet: non sunt dubitantis, sed admirantis. Si quem vero mouet quod dictum est: Et dabo tibi & femini tuo post te, terram in qua tu incola es, omnem terram Chanaan in possessionem aeternam, quomodo accipitur impletum, siue adhuc expectetur impletum: cum possessio quaecunque terrena aeterna cuilibet genti esse non possit, sciat aeternum a nostris interpretari quod Graeci appellant *αιωνιον*, quod a seculo deriuatum est: *αιων* quippe Graece seculum nuncupatur. Sed non sunt ausi Latini hoc dicere seculare, ne longe in aliud mitterent sensum. Secularia quippe dicuntur multa, quae in hoc seculo sic aguntur, vbi breui etiam tempore transeant, *ε. αιωνιον* autem quod dicitur, aut non habet finem, aut vsque in huius seculi tenditur finem.

De masculo qui si octauo die non fuerit circumcissus, perit anima eius, quia testamentum Dei dissipauit. Cap. XXV II.

Item potest mouere, quo intelligi poterat, quod hic dictum est: Masculus qui non circumcidetur carne praepitij sui octauo die, interibit anima illa de genere suo, quia testm̄ meum dissipauit. Cum haec nulla culpa sit paruuli, cuius dixit animam perituram, nec ipse dissipauerit testamentum Dei, sed maiores, qui eum circumcidere non curarunt, nisi quia et paruuli, non secundum suam vitam proprietatem, sed secundum eam generis humani originem, omnes in illo vno testm̄ Dei dissipauerunt, in quo omnes peccauerunt. Mul-

Gen. 17.
Rom. 5.
ta

ta quippe appellantur testamenta Dei exceptis illis duobus magnis vetere & nouo, quod licet cuique legendo cognoscere. Testamentum autem primum quod factum est ad hominem primum, profecto illud est: Quia die ederitis morte moriemini. Vnde scriptum est in libro; *Gen. 2. I* qui Ecclesiasticus appellatur: Omnis caro sicut vestis veterascit. Testamentum enim est à seculo morte mori eos, qui transgrediuntur precepta Dei. Cum enim lex euidentior postea data sit, & dicat Apostolus: Vbi autem non est lex, nec preuaricatio, quo pacto quod legitur in Psalmo verum est: Preuaricatores aestimauimus omnes peccatores terre: nisi quia omnes legis allicuius preuaricata sunt rei, qui aliquo peccato tenentur obstructi? Quam ob rem si etiam paruuli, quod vera fides habet nascuntur, non proprie, sed originaliter peccatores, vnde illis gratiam remissionis peccatorum necessariam confitemur, profecto eo modo quo sunt peccatores etiam preuaricatores legis illius, quæ in paradiso data est agnoscuntur, ut verum sit utrunque quod scriptum est: Preuaricatores aestimauimus omnes peccatores terre, & ubi lex non est, nec preuaricatio. Ac per hoc quia circumcisio signum regenerationis fuit, non immerito paruulum propter originale peccatum, quo primum Dei dissipatum est testamentum, generatio disperdet, nisi regeneratio liberet. Sed intelligenda sunt hæc diuina verba tanquam dictum sit: Qui non fuerit regeneratus, interibit anima illa de genere eius, quia testamentum meum dissipauit, quoniam in Adam cum omnibus etiam ipse peccauit. Si enim dixisset quia hoc testamentum meum dissipauit, non nisi de ista circumcisio intelligi cogeret. Nunc vero quoniam non expressit cuiusmodi testamentum paruulus dissipauerit liberum est intelligere de illo testamento dictum, cuius dissipatio pertinere possit ad paruulum. Si autem quilibet quam hoc non nisi de ista circumcisio dictum esse contendit, quod in ea testamentum Dei, qui non est circumcisus dissipauerit paruulus, querat locutionis aliquem modum, quo non absurde possit intelligi, ideo dissipasse testamentum, quia licet non ab illo, tamen in illo est dissipatum. Verum sic quoque animaduertendum est, nulla in se negligentia sua iuste interire incircumcisi animam paruuli, nisi originalis obligatione peccati.

De commutatione nominum Abrahamæ & Sarai, qui cum ob vnius sterilitatem, ob vtriusque autem senectutem generare non possent, munus fecunditatis adepti sunt. *Cap. XXVII.*

FActa igitur promissione tam magna, tamque dilucida ad Abraham, cui euidentissime dictum est: Patrem multarum gentium posui te, & augebo te valde & ponam te in gentes, & reges exhibunt ex te: & dabo tibi ex Sarai filium, & benedicam illum, & erit in nationes, & reges gentium ex eo erit: quæ promissionem nunc in Christo cernimus reddi, ex illo deinceps illi coniuges non vocantur in scripturis sicut antea vocabantur Abram & Sarai: sed sicut nos eos ab initio vocauimus, quoniam sic iam vocantur ab omnibus Abraham & Sarai. Cur autem mutatum sit nomen Abrahamæ, reddita est ratio: quia patrem, inquit, multarum gentium posui te. Hoc ergo significare intelligendum est Abraham: Abrâ vero, quod ante vocabatur, interpretatur pater excelsus. De nomine autem mutato Saræ non est reddita ratio: sed, sicut aiunt, qui scripserunt interpretationes nominum Hebræorum, quæ his literis sacris continentur, Sarai interpretatur, princeps mea. Sara autem, virtus. Vnde scriptum est in epistola ad Hebræos: Fide & ipsa Sara virtutem accepit ad emissionem seminis. Ambo tunc senes erant, sicut scriptura testatur: sed illa est sterilis & liquore menstruo iam destituta, propter quod iam parere non posset, et si sterilis non fuisset. Porro si femina ita sit prouectioris ætatis, ut ei solita mulierum adhuc fluant, de inuene parere potest, de seniore: non potest: quanuis adhuc possit ille senior, sed de adolescentula gignere. Sicut Abraham post mortem Saræ de Cethura potuit, quæ viuam eius inuenit ætatē. Hoc ergo est, quod mirum commendat Apostolus, & ad hoc dicit Abrahamæ iam fuisse corpus emortuum: quoniam non ex omni femina, sed ex ea cui esset adhuc aliquod pariendi tempus extremum, generare ipse in illa ætate adhuc posset. Ad aliquid enim emortuum corpus eius intelligere debemus, non ad omnia. Nam si ad omnia, non iam senectus viui, sed cadaver est. Quanuis etiam sic solui soleat ista quaestio, quod de Cethura postea genuit Abraham: quia deo num gignendi, quod à domino

*Gen. 2.**Ecd. 14.**Rom. 4.**Pf. 118.**Gen. 17.**Gen. 17.**Gen. 17.**Rom. 5.**Gen. 17. Rom. 5.**M**Heb. 11. Al. l. in conceptio ne.**Heb. 11.**A*

mino accepit, etiam post obitum mansit vxoris. Sed propterea mihi videtur illa, quam secuti sumus huius quæstionis solutio præferenda. Quia centenarius quidem senex, sed temporis nostri de nulla potest fœmina gignere: non tunc quidem quando adhuc tam diu viuebant, vt centum anni nondum facerent hominem decrepitę senectutis.

C De tribus viris vel angelis, in quibus ad quer
Gen. 18. cum Membres apparuisse Abrahę dominus manifestatur. Cap. XXIX.

Item Deus apparuit Abrahę ad quercum Membrę in tribus viris, quos dubitandũ non est angelos fuisse, quanuis quidam existimēt vnũ in eis fuisse dominũ Christũ, asserentes eum etiam ante indumentum carnis fuisse visibile. Est quidẽ diuinę potestatis & inuisibilis, i corporealis, incõmutabilisq; nature sine vlla sui mutatione etiam mortalibus aspectibus apparere: non per id quod est, sed per aliquid, quod sibi subditũ est. Quid autem subditum non est? Verũtamẽ si propterea confirmant horum trium aliquem fuisse Christum: quia cum tres vidisset, ad dominum singulariter est locutus: sic enim scriptum est. Et ecce tres viri stabant super eum & videns procurrit obuiã illis ab ostio tabernaculi sui, & adorauit super terram, &

Gen. 19.
lib. 2. de
Trinitate
cap. 11.
Et 12.

& dixit: Domine si inueni gratiam ante te: & cętera, cur non etiam illud aduertunt, duo ex eis venisse, vt Sodomitę deleteretur, cũ adhuc Abraham ad vnum loqueretur, dominum appellans, & intercedens: ne simul iustũ cũ

D impio in Sodomis perderet? Illos autẽ duos sic suscepit Loth, vt etiam ipse colloquio suo, cum illis singulariter dominum appellaret. Nam cum eis pluraliter dixisset. Ecce domini declinate in domum pueri vestri: & cętera, quę ibi dicuntur, postea tamen ita legitur: Et tenuerunt angeli manum eius. & manum vxoris eius, & manus duarũ filiarũ eius in eo quod dominus parceret illi. Et factum est mox vt adduxerũt illum foras, & dixerũt: Saluam fac animã tuam, ne respexeris retro, nec steteris in tota regione, in monte saluũ te fac, ne quando comprehendaris. Dixit autem Loth ad illos: Oro domine, quia inuenit puer tuus misericordiam ante te: & quę sequuntur. Deinde post hæc verba singulari-

ter illi rñdit dominus cũ in duobus angelis esset, dicens: Ecce misertus sum faciem tuã, & cętera. Vnde multo est credibilius quod Abraham in tribus, & Loth in duobus viris dominum agnoscebant, cui per singularẽ numerum loquebantur, etiam cũ eos homines esse arbitrarẽtur. Neq; n. aliã ob causam sic eos susceperunt, vt tanquam mortalibus & humana refectiõne indigentibus ministrarẽt: sed erat pfecto aliquid, quo ita excelebãt, licet tanquã homines, vt in eis esse dominũ, E sicut esse assolet in Prophetis, hi qui hospitalitatẽ illis exhibebant, dubitare non possent: atq; ideo & ipsos aliquando singulariter, vt in eis dominum appellabãt. Angelos autem fuisse scriptura testatur, nec solũ in hoc Genesib. lib. vbi hæc gesta narrantur, verum et in epistola ad Hebręos, vbi cũ hospitalitas laudaretur: per hanc, inquit, etiam quidã nesciẽtes hospitio receperunt angelos. Per illos igitur tres viros, cũ rursus filius Isaac de Sara pmitteretur Abrahę, diuinitus datum est etiã tale responsum vt diceretur: Abrahã erit in magnam gentẽ & multam, & benedicetur in eo oēs gẽtes terrę. Et hic duo illa breuissime plenissimęq; promissã sunt, gens Israel secũdũ carnẽ, & omnes gentes secundum fidem.

Heb. 13.

De Loth à Sodomis liberato, atque eisdem
celesti igne consumptis: & de Abimelec, cuius cõcupiscẽtia castitati Sarę nocere non potuit.
Cap. XXX.

Post hanc promissionem liberato de Sodomis Loth, & veniẽte igneo imbore de cęlo tota illa regio impię ciuitatis in cinerẽ versa est, vbi supra in masculos in tantã cõsuetudinẽ conualuerant, quantã leges solent aliorũ factorum præbere licentiam. Verũ & hoc eorũ supplicium, speciem futuri iudicij diuini fuit. Nam ad quid pertinet, quod prohibiti sunt qui liberantur ab angelis retro respicere, nisi quia nõ est animo redeudũ ad veterẽ vitam, quã per gratiã regenerationis exuimur, si vltimum iudicium euadere cogitamus? Denique vxor Loth, vbi respexit, remansit: & in salem conuersa hominibus fidelibus quoddam præstitit condimentum, quo sapiant aliquid, vnde illud caueatur exemplum. Inde rursus Abraham fecit in Geraris

Gen. 19.

Gen. 19.

G

Gen. 10.

Geraris apud regem ciuitatis illius Abimelech, quod in Aegypto de coniuge fecerat, ei que intacta similiter reddita est. Vbi sane Abraham obiurganti regi cur tacuisset uxorem, fororemque dixisset, aperiens quid timuerit, etiam hoc addidit: Et enim vere soror mea est de patre, sed non de matre, quia de patre suo foror erat Abraham, de quo propinqua eius erat. Tante autem pulchritudinis fuit, ut etiam in illa aetate posset adamari.

De Isaac secundum promissionem nato, cuius nomen ex risu vtriusque parentis est inditum. Cap. XXXI.

Gene. 21 **H** Post haec natus est Abraham secundum promissionem Dei de Sara filius eumque nominauit Isaac quod interpretatur risus. Riserat enim & pater quando ei promissus est, admirans in gaudio: Riserat, & mater, quoniam per illos tres viros iterum promissus est dubitans in gaudio, quauis exprobrante angelo, quod risus ille etiam si gaudii fuit, tamen plenae fidei non fuit. Post ab eodem angelo in fide etiam confirmata est. Ex hoc ergo puer nomen accepit: nam quod risus ille non ad irridendum opprobrium, sed ad celebrandum gaudium pertinebat, nato Isaac, & eo nomine vocato Sara monstrauit. Ait quippe: Risum mihi fecit Deus: quicumque enim audierit, congaudebit mihi. Sed post aliquantum tempus ancilla de domo eicitur cum filio suo, & duo secundum Apostolum testamenta significantur, vetus & nouum: ubi Sara illius supernae Hierusalem, hoc est ciuitatis Dei figuram gerit.

De obedientia & fide Abraham, qua per oblationem immolandi filii probatus est, & de morte Sarae. Cap. XXXII.

Gene. 22 **I**nter haec quae omnia commemorare nimis longum est, tentatur Abraham de immolando dilectissimo filio suo Isaac, ut pia eius obedientia probaretur, seculis in noticiam proferenda, non Deo. Neque enim omnis est culpanda tentatio, quia & gratulanda est, quae sit probatio. Et plerumque aliter animus humanus sibi ipsi innotescere non potest, nisi vires suas sibi non verbo, sed experimento tentatione quodammodo interrogat

te respondeat, ubi si Dei munus agnouerit, tunc pius est, tunc solidatur firmitate gratiae, non inflatur inanitate iactantiae. Nunquam sane crederet Abraham, quod victimus Deus delectaretur humanis. Quauis diuino intentione praepro obediendum sit, non disputandum, verumtamen Abraham confestim filium cum fuisset immolaturus, resurrecturum credidit se laudandus est. Dixerat namque illi Deus, cum de ancilla & filio eius foras eiciendis voluntatem coniugis nollet implere: In Isaac vocabitur tibi semen. Et certe tibi sequitur, addicitur: Et filium autem ancillae huius in magnam gentem faciam, qui semen tuum est.

Quo ergo dictum est: In Isaac vocabitur tibi semen, cum & Hirsnaelem Deus semen eius vocauerit? Expones autem Apostolus qui sit: In Isaac vocabitur tibi semen, id est, inquit, non qui filii carnis, hi filii Dei, sed filii re promissionis deputantur in semine. Ac per hoc filii promissionis ut sint semine Abraham, in Isaac vocantur, hoc est, in Christo vocante gratia congregantur. Hanc ergo promissionem pater pius fideliter tenens, quia per hunc oportebat impleri, quem Deus iubebat occidi, non haesitauit quod sibi reddi poterat immolatus, qui dari poterat non speratus. Sic intellectum est & in epistola ad Hebraeos, & sic expositum: Fide, inquit, praecessit Abraham,

in Isaac tentatus, & vnicum obtulit, qui promissiones suscepit, ad quem dictum est, in Isaac vocabitur tibi semen, cogitans, quia & ex mortuis excitare potest Deus. Proinde addidit. Pro hoc etiam eum & in similitudinem adduxit. Cuius similitudinem, nisi illius de quo dicit idem Apostolus, Qui proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum? Propterea & Isaac, sicut dominus crucem suam, ita sibi ligna ad victimae locum, quibus fuerat imponendus ipse portauit. Postremo quia Isaac occidi non oportebat, posteaquam est pater eius ferire prohibitus, quis erat ille aries, quo immolato impletum est significatio sanguine sacrificium? Nempe quando eum vidit Abraham cornibus in frutice tenebatur. Quis ergo illo figurabatur, nisi Iesus Christus antequam immolaretur, spinis Iudaicis coronatus? Sed diuina per angelum verba potius audiamus. Ait quippe scriptura, Et extendit Abraham manum suam sumere machaeram, ut occideret

Aug. Tomus Quintus. V filium

Gene. 21

Rom. 9.

K

a. l. obsu-

lit.

Hebr. 11

Rom. 8.

L

Gene. 22

filium suum. Et vocavit illum angelus Domini de celo, & dixit: Abraham. Ille autem dixit: Ecce ego, & dixit: Ne iniicias manum tuam super puerum, atque facias illi quicquam. Nunc enim scivi quia times Deum tuum, & non pepercisti filio tuo dilecto propter me. Nunc scivi dictum est. i. nunc sciri feci: Neque enim hoc nodum sciebat Deus. Deinde ariete illo immolato pro Isaac filio suo, vocavit, ut legitur, Abraham nomen loci illius: Dominus vidit, ut dicant, hodie in monte Dominus apparuit. Sicut dictum est, nunc scivi, pro eo quod est, nunc sciri feci, ita hic Dominus vidit, pro eo quod est, Dominus apparuit, hoc est, videri se fecit. Et vocavit angelus Domini Abraham secundo de celo, dicens: Per memetipsum iuravi dicit Dominus, propter quod fecisti verbum hoc, & non pepercisti filio tuo dilecto propter me, nisi benedicens benedicam te, & multiplicans multiplicabo seminem tuum sicut stellas coeli, & tanquam arenam, quae est iuxta labium maris. Et hereditate possidebit semen tuum civitates adversariorum suorum, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terrae, quia obaudiisti vocem meam. Hoc modo est illa de vocatione gentium in semine Abraham post holocaustum, quo significatus est Christus, etiam iuratione Dei firmata promissio. Saepe enim promiserat, sed nunquam iurauerat. Quid autem est Dei veri veracisque iuratio, nisi promissi confirmatio, & infidelium quaedam increpatio? Post haec Sarai mortua est, centesimo & vicefimo septimo anno vitae suae, centesimo autem & tricesimo septimo viri sui. Decem quippe annis eam praecedebat aetate, sicut ipse quoniam sibi ex illa promissus est filius ait, Si mihi annorum centum nasceretur filius, & si Sara annorum nonaginta pariet? Tunc emit agrum Abraham, in quo sepeliit uxorem. Tunc ergo secundum narrationem Stephani, in terra illa est collocatus, quoniam coepit ibi esse possessor, post mortem. scilicet patris sui, qui colligitur ante biennium fuisse defunctus.

De Rebecca nepte Nachor, quam Isaac accepit uxorem. Cap. XXXIII.

Deinde Rebeccam neptem Nachor patris sui, cum annorum quadraginta esset Isaac, duxit uxorem, centesimo. i. & quadragesimo anno vitae patris sui, triennio post

mortem matris suae. Ut autem illam duceret, quoniam ab eius patre in Mesopotamia servus missus est, quod aliud demonstratum est, cum eidem servo dixit Abraham: Pone manum tuam sub foemore meo, & adiurabo te per Dominum Deum caeli, & Dominum terrae, ut non sumas filio meo Isaac uxorem de filiabus Chanaanorum, nisi Dominum Deum caeli & Dominum terrae in carne, quae ex illo foemore trahebatur, fuisse veterum? Nunquid haec parva sunt praenuntiatae indicia veritatis, quae compleri videmus in Christo?

Quid intelligendum sit in eo quod Abraham post mortem Sarai accepit uxorem Cethuram. Cap. XXXIII.

Quid autem sibi vult quod Abraham post mortem Sarai, Cethuram duxit uxorem? Vbi absit, ut incontinentiam suscipemur, praesertim in illa iam aetate, & in illa fidei sanctitate. An adhuc procreandi filii quaerebantur, cum iam Deo promittente tanta multiplicatio filiorum ex Isaac per stellas caeli & arenam terrae fide probatissima teneretur. Sed profecto si Agar & Hismael doctore Apostolo significaverunt carnales veteris testamenti, cur non etiam Cethura, & filii eius significant carnales, qui se ad testamentum novum existimant pertinere? Ambae quippe & uxores Abraham & concubinae sunt appellatae. Sara vero nunquam dicta est concubina, sed vxor tantum. Nam & quoniam data est Agar Abraham, ita scriptum est: Et apprehendit Sara vxor Abraham Agar Aegyptiam ancillam suam post decem annos quam habitauerat Abram in terra Chanaan, & dedit eam Abraham viro suo uxorem. De Cethura autem, quam post obitum Sarai accepit sic legitur: Adiciens autem Abraham, sumpsit uxorem; cui nomen Cethura. Ecce ambae dicuntur uxores Abraham, ambae porro concubinae fuisse reperiuntur, postea dicente scripturas Dedit autem Abraham omnem censum suum Isaac filio suo, & filiis concubinarum suarum dedit Abraham dona, & dimisit eos ab Isaac filio suo adhuc se vivo, ad Orientem in terram Orientis. Habent ergo nonnulla munera filii concubinarum, sed non perueniunt ad regnum promissum, nec haeretici, nec Iudaei carnales, quia praeter Isaac nullus est haeres, & non qui filii carnis, hi filii Dei, sed

Dei iuratio.

Gene. 23

Gene. 23

Gene. 11

Gene. 29

Gene. 24

Gene. 2

Gene. 1

Gene. 1

Gene. 2

Gene. 19

C

Gene. 4

Gene. 16

Gene. 25

Gene. 2

Concubinarum filii

Rom. 9

Dei, sed filii promissionis deputantur in semine, de quo dictum est: in Isaac vocabitur tibi semen. Neque enim video cur etiam Cethura post uxoris mortem ducta, nisi propter hoc mysterium dicta sit concubina: Sed quisquis hæc non vult in istis significationibus accipere, non calūniatur Abraham. Quid si enim hoc proprium est contra hereticos futuros secundarum aduersarios nuptiarum, ut in ipso patre multarum gentium post obitum coniugis, iterum coniugari demonstraret non esse peccatum? Et mortuus est Abraham, cum esset annorum centum septuagintaquinque. Annorum ergo septuagintaquinque Isaac filium dereliquit, quem centenarius genuit.

De geminis adhuc in utero Rebeckæ matris inclusis, quid indicauerit diuina responsio.
Cap. XXXV.

Iam ex hoc quemadmodum per posteros Abraham ciuitatis Dei percurrant tempora videamus. A primo igitur anno vite Isaac usque ad sexagesimum, quo ei nati sunt filii, illud memorabile est, quod cum illi Deum roganti, ut pareret vxor eius, quæ sterilis erat, concessisset dominus quod petebat, atque haberet illa conceptum, gestiebant gemini adhuc in utero eius inclusi. Quæ molestia cum angere tur, dominum interrogauit, accepitque responsum: Duce gentes in utero tuo sunt, & duo populi de ventre tuo separabunt, & populus populum superabit, & maior seruiet minori. Quod Paulus Apostolus magnum vult intelligi gratiæ documentum, quia nondum illis natis, nec aliquid agentibus boni seu mali, siue vllis bonis meritis eligitur maior, maiore reprobato, quam proculdubio quantum attinet ad originale peccatum, ambo pares erant, quantum autem ad proprium, nullius eorum vllum erat. Sed nunc de hac re dicere aliquid latius instituti operis ratio non sinit, unde & in aliis iam multa diximus. Quod autem dictum est: Maior seruiet minori: nemo ferè nostrorum aliter intellexit, quam maiorem populum Iudeorum, minori populo Christiano seruiturum. Et reuera quanuis in gente Idumæorum, quæ nata est de maiore, cui duo nomina erant: nam & Esau vocabatur, & Edom, unde Idumæi, hoc videri possit impletum, quia postea superanda fuerat à po-

pulo, qui ortus est ex minore, id est, ex Israelico, eique fuerat futura subiecta tamen in aliquid maius intentam fuisse istam prophetiam, qua dictum est Populus populum superabit, & maior seruiet minori, conuenientius creditur. Et quid est hoc, nisi quod in Iudæis & Christianis euidenter impletur?

De oraculo & benedictione, quam Isaac non aliter quam pater ipsius merito eiusdem ac dilectione accepit.

Cap. XXXVI.

Accepit etiam Isaac oraculum tale, quale aliquoties pater eius acceperat. De quo oraculo sic scriptum est: Facta est autem fames super terram: præter famem quæ prius facta est tempore Abraham. Abiit autem Isaac ad Abimelech regem Philistinorum in Gerara. Apparuit autem illi dominus, & dixit: Noli descendere in Aegyptum, habita autem in terra, quam tibi dixerò, & incole in terra hac, & ero tecum, & benedicam te. Tibi enim & semini tuo dabo omnem terram hanc, & statuam iuramentum meum, quod iuravi Abraham patri tuo, & multiplicabo semen tuum tanquam stellas cœli, & dabo semini tuo omnem terram hanc, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, pro eo quod obaudiuit Abraham pater tuus vocem meam, & custodiuit præcepta mea, & mandata mea, & iustificationes meas, & legitima mea. Ille Patriarcha nec uxorem habuit aliam, nec aliquam concubinam, sed prosteritate duorum geminorum ex vno concubitu procreatorum contentus fuit. Timuit sanè etiam ipse periculum de pulchritudine coniugis cum habitaret inter alienos, fecitque quod pater, ut eam sororem diceret, taceret uxorem. Erat enim ei propinqua, & paterno & materno sanguine, sed etiam ipsa ab alienigenis cognito quod vxor eius esset, mansit intacta. Nec ideo tamen istum patri eius præferre debemus, quia iste nullam foeminam præter vnam coniugem nouerat. Erant enim proculdubio paternæ fidei & obedientiæ merita potiora, intantum ut propter illum dicat Deus, huic se facere bona, quæ fecit, Benedicentur, inquit, in semine tuo omnes gentes terræ, pro eo quod obaudiuit Abraham pater tuus vocem meam, &

V 2 custodi-

G
Gene. 26
Gene. 12

Gene. 26

Gene. 26

H
Gene. 12

Abrahæ,
comparatio cum
Isaac.

Gene. 26

~~domini. Et in omni via quacun-
que ibis, & redueam te in terram
hanc, quia non te derelinquē,
donec faciā oīa, quæ tecum locutus sum. Et
surrexit Iacob de somno suo, & dixit: Quia
dñs est in loco hoc, ego autem nesciebam: Et
timuit, & dixit: Quā terribilis est locus hic:
non est hic nisi domus Dei, & hæc porta est
cœli. Et surrexit Iacob, & sumpsit lapidem,
quem supposuit sibi ad caput, & statuit illū
in titulum, & superfundit oleum in cacumen
eius, & vocauit nomē loci illius domus Dei,
hoc ad prophetiam pertinet, nec more ido-
latrię lapidem perfudit oleo Iacob velut
faciens illum Deum, neque. n. adorauit eūdē
lapidem, vel ei sacrificauit, sed qm̄ Christi
nomē a chrisimate est. i. ab vnctiōe, p̄fecto
figuratum est hinc aliquid, quod ad magnū
pertinet sacramentum. Scalam vero istam
intelligitur ipse saluator nobis in memoriā
reuocare in Euangelio, vbi cum dixisset de
Nathanaele. Ecce vere Israelita, in quo dolus
non est, quia Israel viderat istā visionem, ipse
est enim Iacob: Eodem loco ait. Amen
amen dico vobis, videbitis cœlum apertum,
& angelos Dei ascendentes & descendentes
super filium hoīs. Perrexit autem Iacob in
Mesopotamiam, vt inde acciperet vxorem.
Vnde autē illi acciderit, quatuor habere
seminas, de quibus duodecim filios & vnam
filiam procreauit, cum earum nullam con-
cupisceret illicite, diuina scriptura indicat.
Ad vnam quippe accipiendam venerat, sed
cum illi altera p̄ altera supposita fuisset, nec
ipsam dimisit, qua nesciens vsus fuerat in no-
cte, ne ludibrio eam videretur habuisse, &
ex eo tempore quoniam multiplicandę po-
steritatis causa plures vxores lex nulla prohi-
bebat, accepit etiam illā, cui vni iam futuri
coniugii fidem fecerat. Quæ cum esset steri-
lis, ancillam suam de qua filios ipsa suscipere-
ret, marito dedit. Quod etiam maior soror
eius, quanuis peperisset, imitata, quoniā mul-
tiplicare prolem cupiebat, effecit. Nullam
Iacob legitur petiisse, præter vnam, nec vsus
plurimis, nisi gignendę prolis officio coniu-
gali iure seruato, vt neque hoc faceret, nisi
vxores eius id fieri flagitassent, quę corporis
viri sui habebant legitimam potestatem.~~

De missione Iacob in Mesopotamiam ad ac-
cipiendum vxorem, & de visione quam
in itinere somniauit, & de quatuor ipsius
foeminis, cum vnam petisset vxorem.
Caput XXXVIII.

Gene. 28 **M**ittitur Iacob a parentibus in Mesopo-
tamiam, vt ibi ducat vxorem. Patris
mittentis hæc verba sint: Non accipies vxor-
em ex filiab. Chananæorum, surgens fuge in
Mesopotamiam in domū Bathuel patris mā-
tris tuę, & sume tibi inde vxorem de filiabus
Laban fratris matris tuę. Deus autem meus
benedicat te, & augeat te, & multiplicet te,
& eris in congregatione gentium, & det ti-
bi benedictionē Abrahę patris tui tibi, & se-
mini tuo post te: vt hæres fias terrę incolatus
tui, quam dedit Deus Abrahę. Hic iam intel-
ligimus segregatū semen Iacob ab alio femi-
ne Isaac, quod factū est per Esau. Qm̄ enim di-
ctum est, In Isaac vocabit tibi semē, pertinēs
vtrique semen ad ciuitatem Dei: separatū est
inde aliud semen Abrahę, quod erat in ancil-
lę filio, & quod futurum erat in filiis Cethurę.
Sed adhuc erat ambiguum de duob. geminis
filiis Isaac, ad vtrunque, an ad vnum eorum
illa benedictio pertineret. Et si ad vnum, quis
nam esset illorum, quod nunc declaratum
est, quū propheticę a patre benedictiōe Iacob,
& dicit ei, Et eris in congregationes gentium,
& det tibi benedictionem Abrahę patris tui.
Pergens itaq; in Mesopotamiam Iacob, in
somnia accepit oraculū, de quo scriptū est:

Gene. 22 **Rom. 9.** Et exiit Iacob a puteo iurationis, & p̄fectus
est in Charram, & deuenit in locum, & dor-
miuit tibi, occiderat. n. sol, & sumpsit ex lapi-
dib. loci, & posuit ad caput suum & dormi-
uit in loco illo, & somniauit. Et ecce scala
stabilita super terram, cuius caput pertinge-
bat ad cœlum, & angeli Dei ascendebant &
descendebant per illam, & dominus incum-
bebat super eā: Et dixit: Ego sum Deus Abra-
ham patris tui, & Deus Isaac, noli timere,
terra in qua tu dormis per eam, tibi dabo il-
lam, & semini tuo, & erit semen tuum sicut
arena terrę, & dilatabitur super mare, & in

C

Africum, & in Aquilonem, & ad Orientem,
& benedicentur in te omnes trib. terrę, &
in femine tuo. Et ecce ego sum tecum, custo-
diens te in omni via quacunque ibis, & redue-
cam te in terram hanc, quia nō te derelinquē,
donec faciā oīa, quæ tecum locutus sum. Et
surrexit Iacob de somno suo, & dixit: Quia
dñs est in loco hoc, ego autem nesciebam: Et
timuit, & dixit: Quā terribilis est locus hic:
non est hic nisi domus Dei, & hæc porta est
cœli. Et surrexit Iacob, & sumpsit lapidem,
quem supposuit sibi ad caput, & statuit illū
in titulum, & superfundit oleum in cacumen
eius, & vocauit nomē loci illius domus Dei,
hoc ad prophetiam pertinet, nec more ido-
latrię lapidem perfudit oleo Iacob velut
faciens illum Deum, neque. n. adorauit eūdē
lapidem, vel ei sacrificauit, sed qm̄ Christi
nomē a chrisimate est. i. ab vnctiōe, p̄fecto
figuratum est hinc aliquid, quod ad magnū
pertinet sacramentum. Scalam vero istam
intelligitur ipse saluator nobis in memoriā
reuocare in Euangelio, vbi cum dixisset de
Nathanaele. Ecce vere Israelita, in quo dolus
non est, quia Israel viderat istā visionem, ipse
est enim Iacob: Eodem loco ait. Amen
amen dico vobis, videbitis cœlum apertum,
& angelos Dei ascendentes & descendentes
super filium hoīs. Perrexit autem Iacob in
Mesopotamiam, vt inde acciperet vxorem.
Vnde autē illi acciderit, quatuor habere
seminas, de quibus duodecim filios & vnam
filiam procreauit, cum earum nullam con-
cupisceret illicite, diuina scriptura indicat.
Ad vnam quippe accipiendam venerat, sed
cum illi altera p̄ altera supposita fuisset, nec
ipsam dimisit, qua nesciens vsus fuerat in no-
cte, ne ludibrio eam videretur habuisse, &
ex eo tempore quoniam multiplicandę po-
steritatis causa plures vxores lex nulla prohi-
bebat, accepit etiam illā, cui vni iam futuri
coniugii fidem fecerat. Quæ cum esset steri-
lis, ancillam suam de qua filios ipsa suscipere-
ret, marito dedit. Quod etiam maior soror
eius, quanuis peperisset, imitata, quoniā mul-
tiplicare prolem cupiebat, effecit. Nullam
Iacob legitur petiisse, præter vnam, nec vsus
plurimis, nisi gignendę prolis officio coniu-
gali iure seruato, vt neque hoc faceret, nisi
vxores eius id fieri flagitassent, quę corporis
viri sui habebant legitimam potestatem.

De benedictione, quam in Iudam filium suū
promisit. Cap. XLI.

Ligitur propter populum Christianum, in
quo Dei ciuitas peregrinat in terris, si
carnem Christi in Abraham semine requira-
mus, remotis concubinarum filiis, occurrit
Isaac, si in semine Isaac, remoto Esau qui est
Edom, occurrit Iacob, qui est & Israel, si in
semine Israel ipsius remotis cæteris occur-
rit Iudas, quia de tribu Iuda exortus est Chri-
stus. Ac per hoc cum in Aegypto moriturus
Israel, filios suos benediceret, quemadmodū
Iuda propheticè benedixerit audiamus. Iu-
da, inquit, te laudabunt fratres tui Manus tuę
super dorsum inimicorum tuorum, te adora-
bunt filii patris tui. Catulus leonis Iudas, ex
germinatione filii mi ascendisti, recubens
dormisti vt leo, & vt catulus leonis, quis sus-
citatibit eum? Non deficiet princeps ex Iu-
da, & dux de femoribus eius, donec veniant
quę reposita sunt ei, & ipse erit expectatio
gentium, alligans ad vitem pullum suum, &
cilicio pullum asine suę. Lauabit in vino sto-
lam suam, & in sanguine vix amictum suū.
Fulvi oculi eius à vino, & dentes candidio-
res lacte. Exposui hæc aduersus Manicheum
Faustum disputans, & satis esse arbitror, quā-
tum veritas prophetiæ huius elucet. Vbi &
mors Christi prædicta est verbo dormitio-
nis, & non necessitas, sed potestas in morte
nomine leonis. Quam potestatem in Euan-
gelio ipse prædicat, dicēs. Potestatem habeo
ponendi animam meam, & potestatem ha-
beo iterum sumendi eam. Nemo eam tollit
a me, sed ego eam pono à memetipso, & ite-
rum sumo eam. Sic leo fremuit, sic quod di-
xit, impleuit. Ad eam nanque pertinet pote-
statem, quod de resurrectione eius adiunctū
est. Quis suscitabit eum? hoc est, quia nullus
hominum nisi se ipse suscitauit, qui etiam de
corpore suo dixit. Soluete templum hoc, &
in triduo resuscitabo illud. Ipsum autem ge-
nus mortis, hoc est, sublimitas crucis in vno
verbo, intelligitur, quod ait, ascendisti. Quod
vero addidit, recubens dormisti, Euange-
lista exponit, vbi dicit. Et inclinato capite
tradidit spiritum. Aut certe sepultura eius
agnoscitur, in qua recubuit dormiens, & vn-
de illum nullus hominum, sicut propheta
aliquos, vel sicut ipse alios suscitauit, sed si-

cut à somno ipse surrexit. Stola porrò eius
quam lauat in vino, idest, mundat à peccatis
in sanguine suo, cuius sanguinis sacramentū
baptizati sciunt, vnde & adiungit, Et in san-
guine vix amictum suum, quid est, nisi ec-
clesia? Et fulvi oculi eius à vino, & spiritalis
eius inebriati poculo eius. De quo canit Psal-
mus, Et calix tuus inebrians quam præclarus
est. Et dentes eius candidiores lacte, quod
potant apud Apostolum paruuli, verba. In-
trientia, nondum idonei solido cibo: Ipse
igitur est, in quo reposita erant promissa Iu-
dæ, quæ donec venirent, nūquam principes,
hoc est, reges Israel ab illa stirpe defuerunt.
Et ipse expectatio gentium, quod clarius est
videndo, quàm sit exponendo.

De filiis Ioseph, quos Iacob propheticè ma-
num suarum transmutatione benedixit.
Caput XLII.

Sicut autem duo Isaac filii, Esau & Iacob
figuram præbuerunt duorum populor-
um in Iudæis & Christianis, quantum quod
ad carnis propaginem pertinet, nec Iudæi ve-
nerunt ex semine Esau, sed Idumæi, nec Chri-
stianæ gentes de Iacob, sed potius Iudæi. Ad
hoc enim tātum figura valuit, quod dictum
est. Minor seruiet minori, ita factum est etiā
in duobus filiis Ioseph. Nam maior gessit ty-
pum Iudæorum, Christianorum autem mi-
nor. Quos cum benediceret Iacob, manum
dexteram ponens super minorem, quem ha-
bebat ad sinistram, sinistram vero super ma-
iorem, quem habebat ad dextram, graue vi-
sum est patri eorum, & admonuit, patrem ve-
lut corrigens eius errorem, & quisnam eorū
esset maior, ostēdens. At ille mutare manus
noluit, sed dixit. Scio fili, scio. Et hic erit in
populum, & hic exaltabitur, sed frater eius
iunior maior illo erit, & semen eius in mul-
titudinem gentium. Etiam hic duo illa pro-
missa demonstrant, nam ille in populum,
iste in multitudinē gentium. Quid euiden-
tius quàm his duabus qui his duabus pro-
missionibus contineri populum Israe-
litarum orbemque terrarum in
semine Abraham, illum secū-
dum carnem, istum
secundum fi-
dem?

Psal. 22.
Hebr. 5.
A

Gen. 25.
Gen. 48.

C

D. AVRELII AVG. DE CIVITATE DEI

De temporibus Moyſi & Ieſu Naue, ac Iudicum, atque exinde regum, quorum quidem Saul primus eſt, ſed Dauid præcipuus, & ſacramento habetur, & merito. Cap. XLIII.

Defuncto Iacob, deſuncto etiam Ioseph, per reliquos centum quadraginta quatuor annos, donec exiret de terra Aegypti, in modum incredibilem illa gens creuit, et tantis attrita perſequutionibus, ut quodam tempore nati masculi necarentur, cum mirantes Aegyptios nimia populi illius incrementa terrent. Tunc Moyſes ſubtractus furto trucidatoribus paruulorum, ad domum regiam, ingentia per eum Deo præparante, peruenit, nutritusque & adoptatus à filia Pharaonis, quod nomen in Aegypto omnium regum fuit, in terram peruenit virum, ut ipse illam gentem mirabiliter multiplicaret, ex durissimo & grauissimo quod ibi ferebat, iugo ſeruitutis extraheret, immo per eum Deus, qui hoc promiserat Abraham. Prius quippe exinde ad terram Madiam fugisse refert, quod cum Israelitam defenderet, Aegyptium occiderat, & territus fugeret, postea diuinitus missus, in potestate spiritus Dei superauit resistentes Pharaonis magos. Tunc per eum Aegyptiis illatae sunt decem memorabiles plagae, cum dimittere populum Dei nollent, aqua in sanguinem versa, ranæ & cynifes, cynomyia, mors pecorum, vlcera, grando, locusta, tenebrae, mors primo genitorum. Ad extremum Israelitas, quos plagis tot, tantisque perfracti, tandem aliquando dimiserant Aegyptii, in mari rubro dum persequuntur, extincti sunt. Illis quippe abeuntibus, diuisum mare viam fecit: hos autem insequentes, in se rediens vnda, submersit. Deinde per annos quadraginta, duce Moyſe, Dei populus per desertum actus est: quando tabernaculum testimonii nuncupatum est, ubi Deus sacrificiis futura prænunciantibus colebatur, cum scilicet, iam data lex fuisset in monte multum terribiliter. Attestabatur enim euidentissima mirabilibus signis, vocibusque diuinitas. Quod factum est mox ut exitum est de Aegypto, & in deserto populus esse coepit quinquagesimo die post celebratum Pascha per omnis immolationem, quæ usque adeo typus Christi est, prænuncians eum per victimam passionis de hoc mundo

transiturum ad patrem. Pascha quippe Hebraea lingua, transitus interpretatur, ut iam cum reuelaretur testamentum nouum, postea quam Pascha nostrum immolatus est Christus, quinquagesimo die veniret de caelo spiritus sanctus, qui dictus est in Euangelio digitus Dei, ut recordationem nostram in primi præfigurati facti memoriam reuocaret, quia & legis illa tabulae digito Dei scripturae referuntur. Defuncto Moyſe, populum rexit Iesus Naue, & in terram promissionis introduxit, eamque populo diuisit. Ab his duobus mirabilibus ducibus, bella etiam prosperrime, ac mirabiliter gesta sunt: Deo contestante non tam propter merita Hebraei populi, quam propter peccata earum, quæ debellabantur gentium, illas eis prouenisse victorias. Post istos autem duces, iudices fuere iam in terra promissionis populo collocato, ut inciperet interim reddi Abraham prima promissio de gente vna. i. Hebraea, & de terra Chanaan: nondum de omnibus gentibus & toto orbe terrarum, quod Christi aduentus in carne, & non veteris legis observationes, sed Euangelii fides fuerat impletura. Cuius rei præfiguratio facta est, quod non Moyſes, qui legem populo acceperat in monte Sina, sed Iesus, cui etiam nomen Deo præcipiente mutatum fuerat, ut Iesus vocaretur, populum in terram promissionis introduxit. Temporibus autem iudicum, sicut se habebant, & peccata populi, & misericordia Dei, alternauerunt prospera, & aduersa bellorum. Inde ventum est ad regum tempora. Quorum primus regnauit Saul, quo reprobaro, & bellica clade prostato, eiusque stirpe reiecta, ne inde reges oriretur, Dauid successit in regnum, cuius maxime Christus dictus est filius. In quo articulus quidam factus est, & exordium quodammodo iuuentutis populi Dei: cuius generis quaedam velut adolescentia ducebatur ab Abraham vsque ad hunc Dauid: Neque enim frustra Matthaeus euangelista sic generationes commemorauit, ut hoc primum interuallum quatuordecim generationibus commendaret, ab Abraham scilicet vsque ad Dauid. Ab adolescentia quippe incipit homo posse generare, propterea generationum series ad Abraham sumpsit exordium, qui etiam pater multarum gentium constitutus est, quando mutatum nomen accepit. Ante hunc ergo velut pueritia fuit

Exod. 2.

D

Exo. 12.

Luc. 11.

Exod. 3.

Iosue. 1.

F

Mat. 1.

Ibidem.

Gen. 17.

G

fuit huius generis populi Dei, a Noe vsque ad ipsum Abraham, & ideo prima lingua inuenta est, idest, Hebrea. A pueritia nanque homo incipit loqui post infantiam, quae hinc appellata est, quia fari non potest. Quam profecto aetatem primam demergit obliuio, sicut aetas prima generis humani est deleta diluuiio. Quotus enim quisque est, qui suam recordetur infantiam? Quam ob rem in isto procursu ciuitatis Dei sicut superior vnam eandemque primam, ita duas aetates secundam & tertiam liber iste contineat, in qua tertia propter vaccam trimam, capram trimam, & arietem trimum, impositum est legis iugum, & apparuit abundantia peccatorum, & regni terreni surrexit exordium, vbi non defuerunt spirituales, quorum in turture & coluba figuratum est sacramentum.

Luc. 11.
Exod. 3.
Iosue. 1.
Gene. 7.

Gene. 15

D. AVRELI AVGVSTINI
Episcopi De Ciuitate Dei
ad Marcellinum.

LIBER DECIMVS SEPTIMVS.

De temporibus prophetarum. Cap. I.

Promissiones Dei, quae factae sunt, ad Abraham, cuius semini, & gentem Israeliticam secundum carnem, & omnes gentes deberi secundum fidem, Deo pollicente didicimus, quemadmodum compleantur, per ordinem temporum procurrens Dei ciuitas indicauit. Quoniam ergo superioris libri vsque ad regnum Dauid factus est finis, nunc ab eodem regno quantum suscepto operi sufficere videtur, cetera, quae sequuntur, attingemus. Hoc itaque tempus ex quo sanctus Samuel prophetare coepit, & deinceps donec populus Israel caeterius in Babyloniam duceretur, atque inde secundum sancti Hieremiae prophetiam post septuaginta annos reuersis Israelitis Dei domus instauraretur, totum tempus est prophetarum. Quauis enim & ipsum Noe patriarcham, in cuius diebus vniuersa terra diluuiio deleta est, & alios supra & infra vsq; ad hoc tempus quo reges in Dei populo esse coeperunt, propter, quaedam per eos futura siue quoquo modo significata, siue praedicta, quae

pertinent ad ciuitatem Dei regnumque caelorum, non immerito possumus appellare prophetas, praesertim quia nonnullos eorum id expressius legimus nuncupatos, sicut Abraham sicut Moyses, tamen dies prophetarum praecipue maximeque hi dicti sunt, ex quo coepit prophetare Samuel, qui & Saulem prius, & eo reprobato ipsum Dauid Deo praecipiente vnxit in regem, de cuius caeteri stirpe succederent, quousque illos succedere sic oporteret. Quae igitur a prophetis sunt praedicta de Christo cum moriendo decedentibus, & nascendo succedentibus suis membris ciuitas Dei per ista curret tempora, si omnia velim commemorare in immensum pergatur. Primum quia ipsa scriptura, quae per ordinem reges eorumque facta & euenta digerens, videtur tanquam historica diligentia rebus gestis occupata esse narrandis, si adiuuante Dei spiritu considerata tractetur, vel magis, vel certe non minus praenunciandis futuris, quam praeteritis enuncian- dis inuenietur intenta. Et hoc perscrutando indagare ac differendo monstrare, quam sit operosum atque prolixum, & quam multis indigeat voluminibus, quis ignorat, qui haec vel mediocriter cogitat? Deinde quia ea ipsa, quae ad prophetiam non ambigitur pertinere, ita sunt multa de Christo regnoque caelorum, quae ciuitas Dei est, vt ad hoc aperiendum maior sit disputatio necessaria, quam huius operis modus flagitat. Proinde ita si potuero stylo moderabor meo, vt huic operi in Dei voluntate peragendo nec ea, quae supersint, dicam, nec ea, quae satis sint praetermittam.

Quo tempore sit impleta promissio Dei de terra Chanaan, quam in possessionem etiam Israel carnalis accipit. Cap. II.

IN precedente libro diximus, ab initio ad Abraham promissionum Dei duas res fuisse promissas: vnam. scilicet quod terram Chanaan possessurum foret semen eius, quod significat, vbi dictum est: Vade in terram, quam tibi demonstrauero, & faciam te in gentem magnam, aliam vero longe praestantioram, non de carnali, sed spiritali semine, per quod pater est, non vnus gentis Israelicae, sed omnium gentium,

M
Gene. 20
Gen. 34
1. Re. 10.
1. Re. 16.

A

Gene. 12

ritum, quæ fidei eius vestigia consequuntur. Quod promitti cœpit his verbis. Et benedicent in te omnes trib. terræ. Et deinceps aliis multis admodum testimoniis hæc duo promissa esse monstrauimus. Erat igitur iam in terra promissionis semen Abraham. i. populus Israel secundum carnem: atque ibi non solum tenendo ac possidendo ciuitates aduersariorum, verum etiam reges habendo, regnare iam cœperat, impletis de ipso populo promissionibus. Dei iam magna ex parte, non solum, quæ in illis trib. patrib. Abraham, Isaac, & Iacob quibuscumque dictis vel signis, aut figuris temporibus factæ sunt, verum etiam, quæ per ipsum Moysen, per quem populus idem de seruitute Aegyptia liberatus est, & per quæ cuncta præterita reuelata sunt temporibus eius, cum populum per eremum duceret factæ fuerant. Neque autem per insignem ducem Iesum Naue, per quem populus ille in promissionis inductus est terram, qui expugnatis gentibus eam duodecim tribubus, quibus Deus iusserat, diuisit, & mortuus est, neque post illum toto tempore Iudicum impleta fuerat promissio Dei de terra Chanaan, quod a flumine Aegypti vsque ad flumen magnum Euphratem populus ille dominaretur, nec tamen adhuc prophetabatur futurum, sed expectabatur implendum. Impletum est autem per Dauid & eius filium Salomonem, cuius regnum tanto, quantum promissum fuerat, spatio, dilatatum est. Vniuersos quippe illos subdiderunt, tributarioque fecerunt. Sic igitur in terra promissionis secundum carnem, hoc est, in terra Chanaan sub his regibus semen Abraham fuerat constitutum, vt nihil deinde superesset, quo terrena illa Dei promissio compleretur, nisi vt in eadem terra, quantum ad prosperitatem attinet temporalem, per posteritatis successione in incusso statu vsque ad mortalis seculi huius terminum gens permaneret Hebræa, sed domini Dei sui legibus obediret. Sed quoniam Deus nouerat, hoc eam non esse facturam, vsus est etiam temporalibus poenis ad exercendos in ea paucos fideles suos, & admonendos, qui postea futuri erant in omnibus gentibus, quas per eos admoneri oportebat, in quibus alteram promissionem reuelato nouo testamento per incarnationem Christi fuerat impleturus.

De tripertitis significationibus prophetarum; quæ nunc ad terrenam, nunc ad cœlestem Hierusalem, nunc autem ad vtranque referuntur. Cap. III.

Quocirca sicut oracula illa diuina ad Abraham, Isaac, & Iacob, & quæcunque alia signa, vel dicta prophetica in sacris literis præcedentibus facta sunt, ita etiam cæteræ ab isto regum tempore prophetiæ, partim pertinent ad gentem carnis Abraham, partim vero ad illud semen illius, in quo benedicuntur omnes gentes cohæredes Christi per testamentum nouum, ad possidendam vitam æternam regnumque cœlorum. Partim ergo ad ancillam, quæ in seruitutem generat. i. terrenam Hierusalem, quæ seruit cū filiis suis, partim vero ad liberam ciuitatem Dei, i. veram Hierusalem æternam in cœlis, cuius filii omnes secundum Deum viuentes peregrinantur in terris, sed sunt in eis quædam, quæ ad vtranque pertinere intelliguntur, ad ancillam proprie, ad liberam figurate. Tripertita itaque reperiuntur eloquia prophetarum, si quidem aliqua sunt ad terrenam Hierusalem spectantia, aliqua ad cœlestem, nonnulla ad vtranque. Exemplis video probandum esse, quod dico. Missus est Nathan propheta, qui regem Dauid argueret de peccato graui, & ei quæ consecuta sunt mala, futura prædiceret. Hæc atque huiusmodi siue publice, id est, pro salute vel utilitate populi, siue priuatim cum pro suis quisque rebus diuina premere retur eloquia, quibus pro vsu temporalis vitæ futuri aliquid nosceretur, ad terrenam ciuitatem pertinuisse, quis ambigat? Vbi autem legitur: Ecce dies veniunt, dicit dominus, & consumabo domum Israel, & domum Iuda ad testamentum nouum, non secundum testamentum quod disposui patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, vt edocerem eos de terra Aegypti, quoniam ipsi non permanserunt in testamento meo, & ego neglexi eos, dicit dominus, quia hoc est testamentum, quod constituam domui Israel. Post dies illos dicit dominus, dabo leges meas in mentem eorum, & super corda eorum scribam eos, & videbo eos, & ero illis in Deum, & ipsi erunt mihi in plebem. Hierusalem sine dubio superna prophetatur, cuius Deus ipse præmiū est eumque habere atque ipsius

Gen. 12
& 16.

C

Iosue. 1.

Iosue. 24.

Gen. 15.

D

3. Reg. 3.

Gen. 12.

F

Gen. 11.

Gala. 4.

1. Reg. 12.

Hie. 41.

G

ipſius eſſe ſummum illi eſt atque totum bonum. Ad vtranque vero pertinet hoc ipſum, quod Hieruſalem dñi Dei ciuitas, & in ea prophetaſur futura domus Dei, eaq; prophetia vñ impleri, cum Salomon rex ædificat illud nobiliſſimum templum. Hęc enim & in terra Hieruſalem ſecundum hiftoriam contigerunt, & cœleſtis Hieruſalem figuræ fuerunt. Quod genus prophetiæ ex vtroq; veluti cõpactum atq; commixtũ in libris veterib. canonicis, quib. rerum geſtarum narrationis continet, valet plurimum, multumq; exercuit, & exercet ingenia ſcrutantium literas ſacras, vt quod hiftorice prædictum completumq; legitur in ſemine Abrahæ ſecundum

H carnem etiã in ſemine Abrahæ ſecundum fidẽ, quid implendum allegorice ſignificet inquiratur, intantum vt quibuſdam viſum ſit nihil eſſe in eiſdem libris vel prænunciatum, & effectum, vel effectum quanuis non prænunciatum, quod non inſinuet aliquid ad ſupernam ciuitatem Dei, eiũq; filios in hac vita peregrinos, figurata ſignificatione referẽdũ. Sed ſi hoc ita eſt, iam bipertita, non tripartita erunt eloquia prophetarum, vel potius illarum ſcripturarum omniũ, quæ veteris inſtrumenti appellatione cẽſentur, nihil enim erit illic, quod ad Hieruſalem terrenam tantum pertineat, ſi quicquid ibi de illa, vel propter illam dicitur, atque completur, ſignificat aliquid, quod etiã ad Hieruſalem cœleſtem allegorice præfiguratione referatur, ſed erunt ſola duo genera, vnum quod ad Hieruſalem liberam, alterum quod ad vtranq; pertinet. Mihi autem ſicut inultum videntur et rare, qui nullas res geſtas in eo genere literarum aliquid aliud præter id, quod eo modo geſtæ ſunt ſignificare arbitrãtur, ita multum audere, qui proſuſ ibi omnia ſignificationi

I bus allegoricis inuoluta eſſe contendunt. Iõ tripartita, non bipertita eſſe dixi. Hoc enim exiſtimo, non tamen culpans eos, qui potuerunt illic de quacunque re geſta ſenſum intelligentiæ ſpiritalis exculpere, ſeruata primi tus duntaxat hiftoriæ veritate. Cæterum quæ ita dicuntur, vt rebus humanis ſeu diuinis geſtis, ſue gerendis conuenire non poſſint, quis fidelis dubitet non eſſe inaniter dicta? Quis ea non ad intelligentiam ſpiritualem reuocet, ſi poſſit, aut ab eo qui poteſt reuocanda eſſe fateatur?

De præfigurata commutatione Iſraelitici regni & ſacerdotii, & de his, quæ antea mater Samuelis perſonam gerẽs eccleſiæ, prophetauit. Cap. III.

Procursus igitur ciuitatis Dei vbi peruenit ad regum tempora, quando Dauid Saule reprobatõ, ita regnũ primus obtinuit, vt eius deinde poſteri in terrena Hieruſalem diuturna ſucceſſione regnarent, dedit figuræ rei geſtæ ſignificans, atque prænuncians, quod non eſt prætereundum ſilentio, rerum mutationem futurarum, quod atinet ad duo teſtamenta, vetus & nouum, vbi ſacerdotium, regnumq; mutatum eſt per ſacerdotem, eundemq; regem nouum, ac ſempiternum qui eſt Chriſtus Ieſus. Nam & Heli ſacerdote reprobato, ſubſtitutus eſt in Dei miniſterũ Samuel ſimul officio ſanctus ſacerdotis & iudicis, & Saule abiecto rex Dauid fundatus in regno: hoc quod dico, figurauerunt. Mater quoque ipſa Samuelis Anna, quæ prius fuit ſterilis, & poſteriore foecunditate lætata eſt, prophetare aliud non vñ, quum gratulationẽ ſuam domino fundit exultans, quando eundem puerum natum, & ab lactatum, Deo reddidit, eadẽ pietate, qua nouerat. Dicit enim: Confirmatum eſt cor meum in domino, & exaltatum eſt cornu meum in Deo meo. Dilatatum eſt ſuper inimicos meos os meum, lætata ſum in ſalutari tuo: quoniam non eſt ſanctus, ſicut dominus, & non eſt iuſtus, ſicut Deus noſter: nõ eſt ſanctus præter te. Nolite gloriari, & nolite loqui excelsa: neq; pro cedat magnitudo quum de ore veſtro, quoniã Deus ſcientiarum dominus: & Deus præparans ad inuentiones ſuas. Arcum potentium fecit infirmum, & infirmi præcincti ſunt virtute. Pleni panibus minorati ſunt, & eſurientes tranſierunt terram. Quia ſterilis peperit ſeptẽ: & multa in filiis infirmata eſt. Dominus mortificat & viuificat, deducit ad inferos, & reducit. Dominus pauperem facit, & ditat, humiliat, & exaltat. Suſcitatur a terra pauperẽ, & de ſtercore erigit in opem, vt collocet eum cum potentibus populi ſui, & ſedem gloriæ hereditatem dans ei: dans votum vouenti, & benedixit annos iuſti, quoniam non in virtute potens eſt vir. Dominus infirmum faciet aduerſarium ſuum, dominus ſanctus. Non gloriatur prudens in prudentia ſua: &

non

1. Reg. 16.

1. Reg. 24.

1. Reg. 13.
2. 16.

1. Reg. 2.

M
Pſa. 112.

Hier. 9.

non gloriatur potēs in potentia sua, & non gloriatur dives in divitiis suis, sed in hoc gloriatur, qui gloriatur, intelligere, & scire dominum, & facere iudicium, & iustitiam in medio terrę. Dñs ascēdit in cœlos, & tonuit: ipse iudicabit extrema terrę, quia iustus est, & dat virtutem regibus nostris, & exaltabit cornu Christi sui: Itane vero verba hæc vnius putabunt esse mulierculæ, de nato sibi filio gratulantis? Tantumne mens hominum a luce veritatis averfa est, vt non sentiat supergre di modū fœminæ huius dicta quæ fudit? Por rō, qui reb. ipsis, quæ iam cœperunt etiam &

A in hac terrena peregrinatione compleri, cō- uenienter mouetur, nonne intendit, & aspicit, & agnoscit per hanc mulierem, cuius etiā nomē. i. Anna, quę gratia eius interpretatur, ipsam religionem Christianam, ipsam ciuitatem Dei cuius rex est & conditor Christus, ipsam postremo Dei gratiā prophetico spū sic loquantur, a qua superbi alienantur, vt cadant, qua humiles implent, vt surgant, quod maxime hymnus iste personuit? Nisi quisquā forte dicturus est nihil istam prophetasse mulierem, sed Deū tm̄ modo pp̄ filium, quę pre cata impetrauit exultati p̄dicatione laudasse.

3. Reg. 2. Quid ergo sibi vult, quod ait. Arcum potentium fecit infirmū, & infirmi præcincti sunt virtute, pleni panibus. minorati sunt, & esurientes transferunt terram, quia sterilis peperit septem, & multa in filiis infirmata est? Nunquid septem ipsa pepererat, quāuis sterilis fuerat? Vnicum habebat qm̄ ista dicebat, sed nec postea septē peperit, siue sex quib. septimus eēt ipse Samuel, sed tres mares & duas fœminas. Deinde in illo populo cūm adhuc nemo regnaret, qd̄ in extremo posuit dat virtutem regibus nostris, & exaltauit cornū Christi sui, vñ dicebat, si non prophetabat? Dicat ergo ecclesia Christi, ciuitas regis magni, gratia plena, prole fœcunda, dicat quod tanto ante de se prophetatū per os huius piæ matris agnoscit. Cōfirmatum est cor meum in domino, & exaltatum est cornu meum in Deo meo. Vere confirmatum est cor, & cornu exaltatum, quia non in se, sed in domino Deo suo. Dilatum est super inimicos meos os meū, quia & in angustiis pressurarum sermo Dei non est alligatus, nec in præconib. alligatis.

B Lætata sum, inquit, in salutari tuo. Christus est ipse Iesus, quem Simeon sicut in Euangelio

legitur, senex amplectens paruulum, agnoscens magnum: Nūc dimittis, inquit, dñe seruum tuū in pace, qm̄ viderunt oculi mei salutare tuum. Dicat itaq; ecclesia: Lætata sum in salutari tuo, qm̄ non est sanctus sicut dñs, & non est iustus sicut Deus noster, tanquam sanctus & sanctificans, & iustus & iustificans non est sanctus præter te, quia nemo fit nisi abs te. Deniq; sequitur: Nolite gloriari superbe & nolite loqui excessa, neque exeat magniloquium de ore vestro, qm̄ Deus sciētia rum dñs ipse, & nemo scit, quod ipse scit, quoniam, qui putat se aliquid esse, cum nihil sit, seipsum seducit. Hęc dicitur aduersariis ciuitatis Dei ad Babyloniam pertinentibus, de sua virtute prælumentib. in se non in domino gloriantib. ex quib. sunt etiam carnales Israelitæ terrenæ Hierusalem ciues terrigenæ, qui vt dicit Apostolus, ignorantes Dei iustitiam, idest, quam dat hominibus Deus, qui solus est iustus, & iustificans, & suam volentes constituere, idest, velut a se sibi paratam, non ab illo imperitam, iustitię Dei non sunt subiecti. Itaq; quia superbi se de suo putantes, non de Dei posse placere Deo, qui est Deus scientiarum, atque ideo & arbiter scientiarum, ibi videns cogitationes hoīum, quoniam vanæ sunt, si hominum sunt, & ab illo non sunt. Et præparans inquit, adinventiones suas. Quas adinventiones putamus, nisi vt superbi cadant, & humiles surgant? Has quippe adinventiones exequitur dicēs: Arcus potentium infirmatus est, & infirmi præcincti sunt virtute. Infirmatus est arcus, idest, intentio eorum, qui tam potentes sibi videntur, vt sine Dei dono, atque adiutorio, humana sufficientia, diuina possint implere mandata, & præcinguntur virtute, quorum interna vox est: Miserere mei domine, quoniam infirmus sum: Pleni panibus, inquit minorati sunt, & esurientes transferunt terram. Qui sunt intelligendi pleni panibus, nisi iidem ipsi potentes, idest, Israelitæ, quibus credita sunt eloquia Dei? Sed in eo populo ancillę filii minorati sunt, quo verbo minus quidem Latine, bene tamen expressum est, quod ex maioribus minores facti sunt; quia & in ipsis panibus, idest, diuinis eloquiis, quæ Israelitæ soli tunc ex omnibus gentibus acceperunt, terrena sapiunt. Gentes autem quib. lex illa non erat data, postea quā m per

nouum

Luca. 3.

I. Re.

Apo.

Pro.

Galat. 6.

Rom. 10.

I. Re.

Col. 3.

Psal. 6.

I. Reg. 3.

Rom. 3.

Rom.

Psal.

I. Reg.

nouum testamentū ad eloquia illa venerunt,
 & multum esuriendo terram transferunt, quā
 in eis non terreret causa, cur factum sit, quā
 sterilis, inquit, peperit septē, & multa in filiis
 infirmata est. Hic totum, quod prophetabat,
 eluxit agnoscētib. numerum septenariū, quo
 est vniuersa ecclesiae significata perfectio.
 Propter quod & Ioannes Apostolus ad septē
 scribit ecclesias, eo modo se ostendens ad
 vniuersam plenitudinem scribere. Et in prouer-
 biis Salomonis hoc antea praefigurans: Sapiē-
 tia aedificauit sibi domum, & sustulit colum-
 nas septem. Sterilis enim erat in omnib. gen-
 tib. Dei ciuitas, anteq̄ iste septus, per quem eā
 factam foecundam cernimus, oriret. Cerni-
 mus etiam quae multa in filiis erat, nunc in sit-
 matam Hierusalem terrenam, quā quicumq̄
 filii liberae in ea erant, virtus erant eius. Nunc
 vero vbi quā litera est, & spūs non est, amissa
 virtute infirmata est. Dominus mortificat &
 viuificat, mortificauit illam, quae multa erat
 in filiis, & viuificauit hanc sterilem quae pepe-
 rit septem. Quauis commodius possit intel-
 ligi eosdem viuificare, quos mortificauerit.
 Id enim velut repetitur addendo. Deducit
 ad inferos, & reducit. Quib. enim dicit Apo-
 stolus: Si mortui estis cum Christo, quae sur-
 sum sunt querite, vbi Christus est in dextera
 Dei sedens. Salubriter utique mortificantur
 a domino, quib. adiungit. Quae sursum sunt sa-
 pitē, non quae super terram, ut ipsi sint illi, qui
 esurientes transferunt terram. Mortui enim
 estis inquit. Ecce quomodo salubriter mor-
 tificat Deus. Deinde sequitur: Et vita vestra
 abscondita est cum Christo in Deo. Ecce
 quomodo eosdem ipsos viuificat Deus. Sed nū-
 quid eosdem deducit ad inferos, & reducit?
 Hoc vtrunque sine controuersia fidelium in
 illo potius videmus impletum, capite. s. nos-
 tro, cum quo vitam nostram in Deo Apo-
 stolus dixit absconditam. Nam qui proprio
 filio non pepercit, sed pro nobis omnibus
 tradidit eum, isto modo vtiq̄ mortificauit
 eum. Et quia resuscitauit eum a mortuis, eū-
 dem rursus viuificauit. Et quia in prophe-
 tia vox eius agnoscitur: Non dereliques
 animam meam in inferno, eundem deducit
 ad inferos & reducit. Hac eius paupertate
 ditati sumus. Dominus enim pauperē facit,
 & ditat. Nam quid hoc sit, ut sciamus, quod

sequitur, audiamus: Humiliat, & exaltat, vti-
 que superbos humiliat, & humiles exaltat.
 Quod enim alibi legitur: Deus superbis resi-
 stit, humilib. autē dat gratiam, hoc totus ha-
 bet sermo huius, cuius nomen interpretatur
 gratia eius. Iam vero quod adiungitur: Susci-
 tat a terra pauperem, de nullo melius quā
 de illo intelligo, qui propter nos factus est
 pauper, cum diues esset, vt eius paupertate si-
 cut Paulo ante dictum est, ditaremur. Ipsum
 enim de terra suscitauit tam cito, vt caro ei
 non videret corruptionem. Nec illud ab illo
 alienabo, quod additum est, & de stercore
 erigit in opem. Inops quippe idem est quod
 pauper. Stercus vero vnde erectus est, rectif-
 sime intelligitur persecutores Iudaei, in quo-
 rum numero cum se dixisset Apostolus ec-
 clesiam persecutum, Quae mihi, inquit, fue-
 rit lucra, haec propter Christum damna esse
 duxi, nec solum detrimēta, verum etiam ster-
 cora existimaui esse, vt Christum lucrifacerem.
 De terra ergo suscitatus est supra om-
 nes diuites ille pauper, & de illo stercore ere-
 ctus est supra omnes opulentos ille inops, vt
 sedeat cum potentibus populi, quibus ait: Se-
 debitis super duodecim sedes. Et sedem glo-
 riae hereditatem dans eis. Dixerant enim po-
 tentes illi: Ecce nos dimisimus omnia, & se-
 cuti sumus te, hoc votum potentissimi voue-
 rant. Sed vnde hoc eis, nisi ab illo, de quo hic
 continuo dictum est: Dans votum vuenti?
 Alioquin ex illis essent potentibus, quorum
 infirmatus est arcus, dans inquit votum vo-
 uenti. Non enim domino quisquam quic-
 quam ratum voueret, nisi qui ab illo accipe-
 ret, quod voueret. Sequitur, Et benedixit an-
 nos iusti, vt cum illo. s. sine fine viuat, cui di-
 ctum est, Et anni tui non deficient. Ibi enim
 stant anni, hic autē transeunt, immo pereunt,
 antequam enim veniant, non sunt, cum au-
 tem venerint, non erunt, quia cum suo sine
 veniunt. Horum autem Duum, id est, dans vo-
 tum vuenti: & benedixit annos iusti, vnum
 est quod facimus, alterum quod sumimus.
 Sed hoc alterum Deo largitore nō sumitur,
 nisi cum ipso adiutore primum illud effici-
 tur, quia non in virtute potens est vir. Domi-
 nus infirmum faciet aduersarium eius, illum
 scilicet qui homini vuenti inuidet, & resi-
 stit, ne valeat implere, quod vouit. Potest ex
 ambiguo Graeco intelligi, & aduersariū suū.
 Cum

Iacob. 4.

1. Pet. 5.

1. Ret. 2.

2. Co. 8.

G
Psal. 15.

Phili. 3.

Mat. 19.

1. Ret. 2.

Mat. 19

H
Psal. 101

1. Ret. 3.

Cum

Cum enim dominus possidere nos ceperit, profecto aduersari⁹, qui noster fuerat, ipsius fit, & vincitur a nobis, sed nō viribus nostris, q̄a non in virtute sua potēs est vir. Dominus ergo infirmum faciet aduersarium suum, do minus sanctus, vt vincatur a sanctis, quos do minus sanctus sanctorum effecit sanctos. Ac per hoc non glorieur prudens in prudentia sua & non glorieur potens in potentia sua, & non glorieur diues in diuitiis suis, sed in hoc glorieur, qui gloriatur, intelligere & scire dominum, & facere iudicium, & iustitiam in medio terræ. Non parua ex parte intelligit, & scit dominū, qui intelligit, & scit etiam hoc a domino sibi dari, vt intelligat, & sciat dominum. Quid enim habes, ait Apostolus quoe non accepisti? Si autem & accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis. i. quasi a teipso tibi sit, vnde gloriaris? Facit autem iudiciū & iustitiam, qui recte viuit. Recte autem viuit, qui obtemperat præcipienti Deo, & finis præcepti. i. ad quod refert præceptum, charitas est de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Porro ista charitas, sicut Ioānes Apostolus testatur, ex Deo est. Facere igit iudiciū, & iustitiam, ex Deo est. Sed quid est in medio terræ? Neque enim non debet facere iudicium, & iustitiam qui habitant in extremis terræ, quis hoc dixerit? Cur ergo additum est, in medio terræ? Quod si non adderetur, & tantummodo diceret, facere iudicium & iustitiam, magis hoc præceptum ad vtrosq; homines pertineret, & mediterraneos, & maritimos. Sed nequisquana putaret post finem vitæ, quæ in hoc agitur corpore superesse tempus iudicium iustitiæque faciendi, quam cum esset in carne non fecit, & sic diuinum euadi posse iudicium, in medio terræ mihi vñ dictum, cum quisque viuit in corpore. In hac quippe vita suam terram quisque circumfert, quam moriente homine recipit terra communis, resurgenti vtique redditura. Proinde in medio terræ. i. cum anima nostra isto terreno clauditur corpore, faciendum est iudicium & iustitiam, quod nobis profit in posterum, quando recipiet quisque secundum ea, quæ per corpus gessit, siue bonum, siue malum. Per corpus quippe ibi dixit Apostolus, per tempus quo viuit in corpore. Non enim si quis malignamente atque impia cogitatione blasphemet,

neque id vllis membris corporis operetur, ideo non erit reus, quia id non motu corporis gessit, cum hoc per illud tempus gesserit, quo gessit & corpus. Isto modo congruenter intelligi potest etiam illud, quod in Psalmo legitur: Deus aut rex noster ante secula operatus est salutem in medio terræ, vt dominus Iesus accipiatur Deus noster, qui est ante secula, quia per ipsum facta sunt secula, operatus est salutem nostram in medio terræ, cum verbum caro factum est, & terreno habitauit in corpore. Deinde postea q̄ prophetatū est in his verbis Antæ, quomodo gloriari deat qui gloriatur, non in se vtique, sed in domino pp̄ retributionem, quæ in die iudicii futura est: Dominus inquit ascendit in caelos, & tonuit, ipse iudicabit extrema terræ, quia iustus est. Prorsus ordinem tenuit confessio nis fidelium. Ascendit enim in caelum dñs Christus, & inde vêturus est ad viuos & mortuos iudicandos. Nam quis ascendit sicut dicit Apostolus, nisi qui & descendit in inferiores partes terræ? Qui descendit ipse est, & qui ascendit super omnes caelos, vt adimpleret omnia. Per nubes ergo suas tonuit, quas spiritali sancto cum ascendisset impleuit. De qui bus ancillæ Hierusalē, hoc est ingratae vineæ comminatus est apud Esaiam prophetam, ne pluant super eam imbres. Sic autem dictum est, Ipse iudicabit extrema terræ, ac si diceretur, etiam extrema terræ, non enim alias terræ partes non iudicabit, qui omnes homines proculdubio iudicabit. Sed melius intelliguntur extrema terræ extrema hominis, quoniam non iudicabuntur, quæ in melius vel deterius medio tempore commutantur, sed in quibus extremis inuentus fuerit qui iudicabitur. Propter quod dictum est: Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Qui ergo perseueranter facit iudicium & iustitiam in medio terræ, non dānabitur cum iudicabuntur extrema terræ. Et dat, inquit, virtutem regibus nostris, vt non eos iudicando condemnet. Dat eis virtutem, qua carnem sicut reges regant, & in illo mundum, qui propter eos fudit sanguinem, vincant. Et exaltabit cornu Christi sui. Quomodo Christus exaltabit cornu Christi sui? De quo enim supra dictum est, dominus ascendit in caelos, & intellectus est dominus Christus ipse, sicut hic dicitur, exaltabit

Hier. 9.

1. Co. 4.

1. Ti. 1.

1. Ioan. 4.

K

2. Co. 5.

Psal. 73.

Ioan. 1.

1. Re. 2.

Eph. 4.

1. Re. 2.

Esa. 5.

1. Re. 2.

M

Mat. 10.

1. Re. 2.

E

exaltabit cornu Christi sui, qui est Christus. Christus ergo Christi sui cornu exaltabit, id est, vnusquisque fidelis sui, sicut ista ipsa in principio huius hymni ait: Exaltatum est cornu meum in Deo meo. Omnes quippe vnctos eius chrismate, recte Christos possumus dicere, quod tamen totum cum suo capite corpus, vnus est Christus. Hæc Anna prophetauit Samuelis sancti viri mater multumq; laudati. In quo quidem tunc figurata est mutatio veteris sacerdotii, & nunc impleta quando infirmata est, quæ multa erat in filiis, vt nouum haberet in Christo sacerdotium sterilis, quæ peperit septem.

A

De his quæ ad Heli sacerdotem homo Dei prophetice locutus est, significans sacerdotium, quod secundum Aaron institutum fuerat auferendum. Cap. V.

D

Sed hoc euidentius ad ipsum Heli sacerdotem missus loquitur homo Dei, cuius quidem nomen tacetur, sed intelligitur officio ministerioque suo sine dubitatione Propheta. Sic enim scriptum est: Et venit homo Dei ad Heli, & dixit: Hæc dicit dominus: Reuelas reuelatus sum ad domum patris tui, cum essent in terra Aegypti serui in domo Pharaonis, & elegi domum patris tui ex omnibus sceperis Israel mihi sacerdotio fungi, vt ascenderent ad altare meum, & incenderent incensum, & portarent Ephod, & dedi domui patris tui omnia quæ sunt ignis filiorum Israel in escam. Et vt quid respexit in incensum meum, & in sacrificium meum impudenti oculo, & glorificasti filios tuos super me, benedicere primitias omnis sacrificij in Israel in conspectu meo? Propter hoc hæc dicit dominus Deus Israel: Dixi, domus tua & domus patris tui transibunt coram me, vsque in æternum. Et nunc dicit dominus: Nequaquam, sed glorificantes me glorificabo, & qui spernit me spernetur. Ecce dies veniunt, & exterminabo semen tuum, & semen domus patris tui, & non erit tibi senior in domo mea omnibus diebus, & virum exterminabo tibi ab altari meo, vt deficiant oculi eius, & defluat anima eius, & omnis qui supererit domus tuæ decidet in gladio virorum. Et hoc tibi signum, quod veniet super duos filios tuos Ophni, & Phinees, vna die morietur ambo.

E

Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui omnia, quæ in corde meo, & quæ in anima mea faciat, & ædificabo ei domum fidelem, & transibit coram Christo meo omnibus diebus. Et erit qui supererit in domo tua veniet adorare ei obolo argenti dicens: Iacta me in vnam partem sacerdotij tui manducare panem. Non est vt dicatur ista propheta, vbi sacerdotij veteris tanta manifestatione pronuntiata mutatio est, in Samuele fuisse completam. Quanquam enim non esset de alia tribu Samuel, quam quæ constituta fuerat a domino vt seruiret altari, id scilicet factio Aaron, cuius progenies fuerat deputata vt inderent sacerdotes, ac per hoc in ea quoque re gesta, eadem mutatio, quæ per Christum Iesum futura fuerat adumprata est, & ad vetustestamentum proprie figurate vero pertinebat ad nouum prophetia tam factio etiã ipso quam verbo, id scilicet factio significans, quod verbo ad Heli sacerdotem dictum est per Prophetam. Nam fuerunt postea sacerdotes ex gne Aaron, sicut Sadoch, & Abiatar regnante Dauid, & alii deinceps, antequam tempus veniret, quo ista, quæ sacerdotio mutando tanto ante prædicta sunt, effici per Christum oportebat. Quis autem nunc fideli oculo, hæc intuens non videat esse completa, quando quidem nullum tabernaculum, nullum templum, nullum altare, nullum sacrificium, & ideo nec vllus sacerdos remansit Iudæis, quibus vt de semine Aaron ordinaretur, in Dei fuerat lege mandatum. Quod & hic commemoratum est illo dicente Propheta, hæc dicit dominus Deus Israel, dixi: Domus tua & domus patris tui transibunt coram me, vsque in æternum. Et nunc dicit dominus. Nequaquam sed glorificantes me glorificabo, qui me spernit, spernetur. Quod enim nominat domum patris eius non eum de proximo patre dicere, sed de illo Aaron, qui primus sacerdos est institutus, de cuius progenie ceteri sequerentur, superiora demonstrant, vbi ait: Reuelatus sum ad domum patris tui cum essent in terra Aegypti serui in domo Pharaonis, & elegi domum patris tui ex omnibus sceperis Israel mihi sacerdotio fungi. Quis pater fuit huius in illa Aegyptia seruitute, vnde cum liberati fuissent electus est ad sacerdotium, nisi Aaron? De huius ergo stirpe isto loco dixit

1. Re. 13.

2. Re. 6. 4

2. Re. 15.

2. Re. 2.

1. Re. 2.

G

co dixit

Psal. 73.

1. Ioan. 1.

1. Re. 20.

Eph. 4.

1. Re. 2.

Esa. 5.

1. Re. 2.

M

Mat. 10.

1. Re. 2.

co dixit futurum fuisse, vt non essent vterius sacerdotes. Quod iam videmus impletum. Vigilet fides, prestito sunt res, cernunt, tenentur, & videre volentium oculis ingeruntur. Ecce, inquit, dies veniunt, & exterminabo semem tuum, & semen domus patris tui, & non erit tibi senior in domo mea omnibus diebus. & virum exterminabo tibi ab altari meo, vt deficiat oculi eius, & defluat anima eius. Ecce dies quae praenunciatae sunt iam venerunt. Nullus sacerdos est nisi ordinem Aaron. Et quicumque ex eius genere est homo, cum videt sacrificium Christianorum toto orbe pollere, sibi autem honorem illum magnum esse subtractum, deficiunt oculi eius, & defluit anima eius tabe moeroris. Proprie autem ad huius domum Heli, cui haec dicebant, quod sequitur pertinet: Et omnis qui supererit domus tuae, decedet in gladio virorum. Et hoc tibi signum, quod veniet super duos filios tuos Ophni, & Phinees. Die vno morientur ambo. Hoc ergo signum factum est mutandi sacerdotii de domo huius, quo signo significatum est, mutandum sacerdotium domus Aaron. Mors prope filiorum huius significavit mortem non hominum, sed ipsius sacerdotii de filiis Aaron. Quod autem sequitur, ad illum iam pertinet sacerdotem cuius figuram gessit huic succedendo Samuel. Proinde, quae sequuntur, de Christo Iesu noui testamenti vero sacerdote dicuntur: Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui omnia, quae in corde meo & quae in anima mea faciet, & edificabo ei domum fidelem, ipsa est aeterna & superna Hierusalem. Et transibit, inquit, coram Christo meo omnibus diebus. Transibit, conuersabit, sicut superius dixerat de domo Aaron: Dixit, domus tua & domus patris tui transibunt coram me in aeternum. Quod autem ait, coram Christo meo transibit, de ipsa domo vti que intelligendum est, non de illo sacerdote, qui Iesus est Christus ipse mediator atque saluator. Domus ergo eius coram illo transibit. Potest & transibit intelligi de morte ad vitam omnibus diebus, quibus peragitur usque in finem seculi huius ista mortalitas. Quod autem ait Deus qui omnia, quae in corde meo, & quae in anima mea faciat, non arbitremur habere animam Deum, cum sit conditor animae, sed ita hoc de Deo tropice, non proprie dicitur, sicut manus & pedes, & alia corporis membra. Et ne secundum hoc credatur homo in carnis huius esse

figie factus ad imaginem Dei, addunt & aliae, quas vti que non habet homo, & dicitur Deo, sub umbra altarum tuarum protegere me, vt intelligant homines de illa ineffabili natura, non propriis, sed translatis rerum vocabulis ista dici. Quod vero adiungitur: Et erit qui supererit in domo tua, veniet adorare ei, non proprie de domo dicitur huius Heli, sed illius Aaron, de qua usque ad aduentum Iesu Christi homines remanserunt, de quo genere etiam nunc usque non desunt. Nam de illa domo huius Heli, iam supra dictum erat, & omnis qui supererit domus tuae, decedet in gladio virorum. Quomodo ergo hic vere dici potuit, & erit qui supererit in domo tua veniet adorare ei, si illud est verum quod vltore gladio nemo inde supererit, nisi quia illos intelligi voluit, qui pertinent ad stirpem, sed illius totius sacerdotii secundum ordinem Aaron? Ergo si de illis est praedestinatis reliquiis, de quibus alius Propheta dixit, Reliquiae salutis fient, vnde & Apostolus: Sic ergo inquit, & in hoc tempore reliquiae per electionem gratiae salutis factae sunt, quia de talibus reliquiis bene intelligitur esse de quo dictum est, Qui supererit in domo tuae, profecto credit in Christum, sicut temporibus Apostolorum ex ipsa genere plurimi crediderunt, neque nunc desunt, qui licet rarissime, tamen credant & impletur in eo, quod hic iste homo de continuo secutus adiunxit: Veniet adorare ei obolo argenti, cui adorare, nisi illi summo sacerdoti, qui & Deus est? Neque enim in illo sacerdotio secundum ordinem Aaron ad hoc veniebant homines ad templum vel altare Dei, vt faceret dotem adorarent. Quid est autem quod ait, obolo argenti, nisi breuitate verbi fidei, de quo commemorat Apostolus dictum. Verbum consummans, & breuians faciet dominus super terram? Argentum autem pro eloquio poni, Psalmus testis est, vbi canitur: Eloquia domini casta, argentum igne examinatum. Quid ergo dicit iste, qui venit adorare sacerdoti Dei & sacerdoti Deo? Iacta me in vna partem sacerdotii tui manducare pane. Nolo in patrum meorum collocari honore, qui nullus est, iacta me in partem sacerdotii tui. Elegi, n. abiectus esse in domo domini, quaecumque, & quantumcumque; membrum esse cupio sacerdotii tui. Sacerdotum quippe hic ipsam plebem dicit, cuius plebis ille sacerdos

I. Reg. 2.

I. Reg. 2.

I

Gene. 1.
Psal. 16.

Psal. 8.

1. Tim.

1. Petri.

I. Reg. 1.

1. Co. 10.

Rom. 12.

Ioa. 6.

Psal. 109.

I. Reg. 2.

Ibidem.

K
Esa. 10.
Rom. 9.

I. Reg. 2.

Rom. 9.

Psal. 11.

I. Reg. 2.

facerdos est mediator Dei hominum homo
Pfal. 83. Christus Iesus, Cui plebi dicit Apostolus Pe-
1. Tim. 2. trus plebs sancta regale sacerdotiū. Quauis
1. Petri. 2. nonnulli, sacrificij tui, sint interpretati, non
 sacerdotij tui, quod nihilominus eūdem si-
 gnificat populum Christianum. Vnde dicit
 Apostolus Paulus. Vnus panis, vnum corpus
1. Co. 10. multi sumus. Et iterū: Exhibeatis, inquit, cor-
Rem. 12. pora vestra hostiam viuā. Quod ergo addi-
 dit, manducare panem: etiam ipsum sacrifi-
Ioan. 6. cij genus eleganter expressit, de quo dicit sa-
 cerdos ipse, Panis quē ego dero, caro mea
 est pro seculi vita: ipsum est sacrificiū non se-
Pf. 109. cundum ordinem Aaron, sed secundum or-
 dinem Melchisedech: qui legit, intelligat,
1. Reg. 2. Breuis itaq; est ista cōfessio, & salubriter hu-
 milis, qua dicitur Iacta me in partem sacer-
Ibidem. dotij tui, manducare panem: ipse est obolus
 argenti, quia & breue est, & eloquium domi-
 ni est, habitantis in corde credentis. Qui e-
 nim dixerat superius dedisse se domui Aarō
 cibos de victimis veteris testamenti, vbi ait:
1. Reg. 2. Dedi domui patris tui omnia quæ sunt ignis
 filiorum Israel in escam. Hæc quippe fuerāt
 sacrificia Iudæorum, ideo hic dicit mandu-
 care panem, quod est in nouo testamento sa-
 crificium Christianorum.

De Iudaico sacerdotio & regno, quæ cum
 in æternum iudicatur statuta, nō per-
 manent vt alia intelligantur,
 quæ spondentur æterna.

Cap. VI.

Cvm igitur hæc tanta tunc altitudine præ-
 nunciata sint, quanta nunc manifestatio-
 tione clarescunt, non frustra tamen moueri
 quispiam potest ac dicere: Quō confidi-
 mus euenire omnia, quæ in libris illis vêtura
 prædicta sunt, si hoc ipsum quod ibi diuini-
 tus dictū est, Domus tua & domus patris tui
 transibunt coram me in æternum: effectum
 habere non potuit: quoniam videmus illud
 fecerdotium fuisse mutatū, & quod illi do-
 mui promissum est, nec sperari aliquando
 complendum quia illud quod ei reprobo
 mutatoq; succedit, hoc potius prædicatur
 æternū. Hoc qui dicit, nondum intelligit, aut
 non recolit etiā ipsum secundū ordinem
 sacerdotiū, tanquā vmbra futuri æterni
 sacerdotij cōstitutū: ac per hoc quā ei æterni

tas promissa est, non ipsi vmbre æfiguræ,
 sed ei quæ ipsam adūbrabatur figurabaturq;
 promissum est. Sed ne putaretur ipsa vmbra
 esse mansura, ideo etiā mutatio eius de-
 buit prophetari. Regnū quoq; isto modo et
 Saulis ipsius, qui certe reprobatus atq; reie-
 ctus est, futuri regni erat vmbra in æternitate
 mansuri. Oleum quippe illud quo vinctus ē,
 & ab eo chrisinate Christus est dictus, mysti-
 ce accipiendum & magnū sacramentū intelli-
 gendū est: quod in eo tantū veneratus est ip-
 se Dauid, vt percusso corde deuiterit, quā
 in tenebroso occultatus antro, quo etiā Saul
 vrgente intrauerat necessitate natura, exiguā
 particulam vestis eius retrorsum latenter ab-
 scidit, vt haberet vnde monstraret, quomodo
 ei pepercerit, cum posset occidere: atque
 ita suspitionē de animo eius, qua sanctū Da-
 uid putans inimicū suū vehemēter perseque-
 batur, auferret. Ne itaq; reus esset tanti sacra-
 menti in Saule violati: quia vel indumentū
 eius sic attrectauit, extimuit. Ita enim scriptū
 est, Et percussit cor Dauid super eū: quia ab-
 stulit pinnulā chlamydis eius. Viri autē sui
 cum illo erant, & vt Saulem in manus suas
 traditum interimeret, suadebant. Non mihi,
 inquit, cōtigat à domino sic facere hoc ver-
 bum dño meo Christo domini, inferre ma-
 num meam super eum: quia Christus domi-
 ni est, huic ergo vmbre futuri nō propter ip-
 sam, sed propter illud quod præfigurabat tan-
 ta veneratio exhibebatur. Vnde & illud, quod
 ait Sauli Samuel: Quoniā non seruasti man-
 datum meum quod mandauit tibi dominus:
 quemadmodum nunc parauerat dominus
 regnum tuum vsq; in æternum super Israel,
 & nunc regnū tuum non stabit tibi, & quæ-
 ret dominus sibi hominem secundum cor
 suum: & mandabit ei dominus esse in Princi-
 pem super populum suum: quia non custo-
 disti quæ mandauit tibi dominus: nō sic acci-
 piendū est, ac si ipsum Saulem Deus in æter-
 nū præparauerit regnaturum, & hoc postea
 nō uoluerit seruari peccanti: neq; enim pec-
 caturū esse nesciebat, sed præparauerat reg-
 num eius, in quo figura regni esset æterni.
 Ideo addidit. Et nūc regnū tuū nō stabit tibi.
 Stetit ergo & stabit, quæ in illo significatū est:
 sed non huic stabit, quia non in æternum ip-
 se fuerat regnaturus, nec progenies eius, vt
 saltē per posteros alterū alteri succedentes

Aug. Tomus Quintus. X vide-

videretur, impleri, quod dictū est in æternū. Et quæret, inquit, dominus sibi hominem siue Dauid, siue ipsum mediatorē significās testamenti noui, qui figurabatur in chrisma: te etiam, quo vnctus est ipse Dauid & progenies eius. Non autem quasi nesciat vbi sit, ita Deus sibi hominem quærit, sed per hominē more hominum loquitur, qui & sic loquendo nos quærit. Nō solum enim Deo patri, verum etiam ipsi quoq; vnigenito eius, qui venit quærere quod perierat, vsque adeo iā eramus noti, vt in ipso essemus electi ante constitutionem mundi. Quæret sibi ergo dixit pro eo, ac si diceret, quem suum esse iā nouit, sibi familiarem alijs ostendet. Vnde in Latina lingua hoc verbum, accipit præpositionem, & acquirit dicitur: quod apertū est, qd significet. Quamquam & sine additamento præpositionis quærere intelligatur acquirere, ex quo lucra vocantur & quæstus.

*Luc. 18.
Al. 8. iud
tibi vobis.*

F De diruptione regni Israelitici, qua præfiguratur perpetua diuisio Israelis: spiritualis ab Israele carnali. Cap. VII.

Rursus peccauit Saul per inobedienciā, & rursus Samuel ait illi in verbo domini: quia spreuisti verbum domini, speruisti te dominus, vt non sis rex super Israel. Et rursus pro eodem peccato cum id confiteretur Saul, & veniam precaretur, rogaretq; Samuel, vt reuertetur cum illo ad placandum Deum: Non reuertar, inquit, tecū, quia spreuisti verbū domini, & spernet te dominus, ne sis rex super Israel. Et conuertit Samuel faciem suam, vt abiret: & tenuit Saul pinnulam diploidis eius, & dirupit eam. Et dixit ad eū Samuel. Dirupit dominus regnū ab Israel de manu tua hodie, & dabit proximo tuo bono super te: & diuidetur Israel in duo, & nō conuertetur, neq; penitebit eū: quoniam nō est sicut homo, vt peniteat eum: ipse minatur, & non permanet. Ille cui dicitur: Spernet te dominus, ne sis rex super Israel: & dirupit dominus regnum ab Israel de manu tua hodie, quadraginta annos regnauit super Israel tanto scilicet spatio temporis, quanto & ipse Dauid: & audiuit hoc primo tempore regni sui: vt intelligamus ideo dictū, quia nullus de stirpe eius fuerat regnatus: & respiciamus ad stirpem Dauid, vnde & exor-

tus est secundū carnē mediator Dei & hominū homo Christus Iesus. Non autē habet scriptura quod in plerisq; Latinis codicibus legitur, Dirumpet dominus regnum Israel de manu tua sed sicut à nobis positū est inuentū in Græcis, Dirupit dominus regnū ab Israel de manu tua: vt intelligatur de manu tua, qd est ab Israel. Populi ergo Israel personam figurate gerebat homo iste, qd populus regnū fuerat amissurus, Christo Iesu domino nostro per nouum testamentum, non carnaliter regnatura. De quo cum dicitur, & dabit illud proximo tuo: ad carnis cognitionem id refertur. Ex Israel enim Christus secundum carnem vnde & Saul. Quod vero additū est, Bono super te: potest quidem intelligi, meliori te. Nam & quidam sic sunt interpretati: sed melius sic accipitur, bono super te, vt quia ille bonus est, ideo sit super te: iuxta illud aliud propheticum, Donec ponam omnes inimicos tuos sub pedibus tuis. In quibus est & Israel cui suo persecutori regnum abstulit Christus. Quāuis fuerit illic & Israel, in quo dolus non erat, quoddam quasi frumentum illarum palearum. Nam vtiq; inde erant Apostoli, inde tot martyres, quorum prior est Stephanus: inde tot Ecclesiæ quas Apostolus Paulus commemorat, in conuersione eius magnificantes Deum: De qua re non dubito intelligendum esse, quod sequitur. Et diuidetur Israel in duo: in Israel scilicet inimicum Christo, & Israel adhaerentem Christo in Israel ad ancillam, & Israel ad liberam pertinentem. Nam ista duo genera primum simul erant, velut Abraham adhuc adhaeret ancillæ, donec sterilis per Dei gratiam fecunda clamaret: Eijce ancillam, & filium eius. Propter peccatum quidem Salomonis regnante filio eius Roboam, scimus Israel in duo fuisse diuisum, atq; ita perseuerasse, habentibus singulis partibus reges suos, donec illa gens tota à Chaldeis esset ingenti vastatione subuersa atque translata. Sed hoc quid ad Saulem, cum sit tale aliquid comminandum esset, ipsi Dauid fuerit potius comminandum, cuius erat filius Salomon? Postremo nunc inter se gens Hebræa diuisa non est, sed indifferenter in in eiusdem erroris locetate dispersa per terras. Diuisio vero illa, quam Deus sub persona Saulis, illius regni & populi figuram gerentis eidem regno populoq;

Pf. 109.

Ioan. 1.

*I Acto. 7.
Gal. 1.*

1. Re. 15.

*Gen. 21.
3. Re. 14.*

1. Re. 17.

*K
1. Re. 15.*

*All. Deo
quo pat
nirere d
astur.
Gen. 6.*

*Gal. 4.
L
2. Cor. 3.*

1. Reg. 7.

Ibidem.

puloq; minatus est, æterna atq; immutabilis significata est; per hoc q; adiunctum est: Et non conuertetur, neq; penitebit eum: qm̄ nō est sicut homo, vt peniteat eū: ipse minatur, & non permanet, i. homo minatur, & nō permanet. Non autem Deus, quem non penitet sicut hominem. Vbi enim legitur quod peniteat eum, mutatio rerū significatur, immutabili præscientia manente diuina. Vbi ergo nō poenitere dicitur, non mutare intelligitur. Prorsus insolubilem videmus per hæc verba prolata diuinitus fuisse sententiam, de ista diuisione populi Israel, & omnino perpetuam. Quicumq; n. ad Christum transferunt, vel transeunt, vel transibunt inde, erant inde secundū Dei præscientiam, non secundū generis humani vnā eandemq; naturā. Prorsus quicumque ex Israelitis adhærentes Christo perseuerant in illo, nunquam erunt cum eis Israelitis, qui eius inimici vsq; in finē vitæ huius persistunt: sed in diuisione, quæ hic prænunciata est, perpetuo permanebunt. Nihil. n. prodest testamentum vetus de monte Sina in seruitutem generans, nisi quia testamentum perhibet testamēto nouo. Alioquin quandiu legitur Moyses, vel amē super corda eorum positum est. Cum autē quisq; inde transferat ad Christum, auferetur velamen. Transientium quippe intentio ipsa mutatur de vetere ad nouum: vt non iam quisque intendat accipere carnalem, sed spiritalem fœlicitatē. Propter quod ipse magnus Propheta Samuel antequam vnxisset regem Saul, qm̄ exclamauit ad dñm pro Israel, & exaudiuit eum: & cum offerret holocaustum simul accedentibus alienigenis ad pugnam cōtra populum Dei, tonuit Dominus super eos & cōfusi sunt, offenderunt coram Israel atque superati sunt: assumpsit lapidem vnum, & statuit illum inter Maspha nouam & veterem, & vocauit nomen eius Abuezer, quod est Latine lapis adiutorij: & dixit, Vsq; huc adiuit nos Dominus. Maspha interpretatur intentio. Lapis ille adiutorij medietas est Saluatoris, per quem transeundum est à Maspha vetere ad nouam, id est, ab intentione, qua expectabatur in carnali regno beatitudo falsa carnalis: ad intentionem, qua per nouū testamentum expectatur in regno coelorum beatitudo verissima spiritualis: qua quoniam nihil est melius, huc usque adiuvat Deus.

De promissionibus ad Dauid in filio eius: quæ nullatenus in Salomone, sed plenissime inueniuntur in Christo. Cap. VIII.

I Am nunc video esse monstrandum, quid ipsi Dauid, qui Sauli successit in regnum, cuius mutatione finalis illa mutatio figurata est, propter quam diuinitus cuncta dicta, cuncta conscripta sunt Deus promiserit, quod ad rem de qua agimus pertinet. Cū regi Dauid multa prospera prouenissent, cogitauit facere Deo domum, templum illud scilicet excellentissime diffamatum, quod à rege Salomone filio eius postea fabricatum est. Hoc eo cogitante, factum est verbum Domini ad Nathan prophetam, quod perferret ad regē. Vbi cum Deus dixisset, quod non ab ipso Dauid sibi ædificaretur domus, neq; per tantum tempus se mandasse cuiquam in populo suo, vt sibi fieret domus cedrina: & nunc, inquit, hæc dices seruo meo Dauid: Hæc dicit dominus omnipotens: Accepi te de ouili ouium, vt esses in ducē super populum meū Israel, & eram tecum in omnibus, quib. ingrediebaris: & exterminauī omnes inimicos tuos à facie tua, & feci te nominatum secundum nomen magnorum, qui sunt super terram. Et ponam locum populo meo Israel, & plantabo illum, & inhabitabit seorsum, & non sollicitus erit vltra: & non apponet filius iniquitatis humiliare eum, sicut ab initio à diebus, quibus constitui iudices super populum meum Israel: & requiē tibi dabo ab omnibus inimicis tuis: & nunciaui tibi Dominus, quoniam domum ædificabis ipsi. Et erit enim impleti fuerint dies tui, dormies cum patribus tuis, & suscitabo semen tuum post te, qui erit de ventre tuo, & preparabo regnū eius. Hic ædificabit mihi domum nomini meo, & dirigam thronum illius vsq; in æternum. Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium. Et si venerit iniquitas eius, redarguam illum in virga virorum & intactibus filiorum hominum: misericordiam autem meam non amoueam ab eo, sicut amouī a quibus amouī a facie tua: & fidelis erit domus eius, & regnū eius erit vsq; in æternum corā me, & thronus eius erit erectus vsq; in æternū. Hanc ergo tam grandem promissionē qui putat in Salomone fuisse completam multum errat. Attendit enim quod dictū est.

3. Reg. 6. Hic ædificabit mihi domum : qm̄ Salomon
templum illud nobile struxit, & non atten-
dit, fidelis erit domus eius, & regnum eius vſ
3. Re. 11. que in æternum coram me. Attendat ergo &
aspiciat Salomonis domum plenam mulie-
ribus alienigenis colentibus Deos falsos, &
C ipsum ab eis regem aliqm̄ sapientem in eam-
dem idololatriam seductum atq; deiectum:
& non audeat exitimare Deū, vel hac pro-
miffione mendacē, vel talem Salomonē do-
mumq; eius futurā, nō potuisse præſcire. Nō
hinc aut̄ deberemus ambigere, nec ſi non in
Rom. 1. Christo dño nostro, qui factus est ex femine
David ſecundū carnem, iam videremus iſta
compleri: ne varie atq; inaniter hic alium ali-
quē requiramus, ſicut carnales Iudei. Nam
& ipſi vſque adeo filium, quem loco iſto regi
David promiffum legunt intelligunt non
fuisse Salomonē, vt eo qui promiffus est tanta
iā manifestatione declarato, adhuc mirabi-
li cępitate alium ſperare ſe dicant. Facta est
quidem nonnulla imago rei futuræ ēt in Sa-
lomone, in eo q̄ templum ædificauit, & pa-
cem habuit ſecundum nomen ſuū: Salomon

1. Paral. 22. quippe pacificus est Latine, & in exordio regi
ſui mirabiliter laudabilis fuit, ſed eadem
Al. l. So- ſua perſona per vmbra futuri prænūciabat
lomon, pa- ēt ipſe Chriſtum dñm noſtrum, non exhibe-
rificus di- bat. Vnde quædā de illo ita ſcripta ſunt, quaſi
citur. de ipſo ita prædicta ſint, dum ſcriptura ſan-
cta etiam rebus geſtis prophetans, quodāmo-
do in eo figuram delineat futurorum: Nā præ-
ter libros diuinæ hiftoriæ, vbi regnaſſe nar-
ratur, Pſalmus ēt 71. titulo nominis eius in-
ſcriptus eſt. In quo tam multa dicuntur, quæ
omnino ei conuenire non poſſunt: Dño aut̄
Christo apertiffima perſpicuitate conue-
niunt, vt euidenter appareat, q̄ in illo figura
qualiſcunq; adumbrata ſit, in iſto autem ip-
ſa veritas præſentata. Notum eſt. n. quibus ter-
minis regnum concludum fuerit Salomonis:

Pſal. 71. & tñ in eo Pſalmo legitur, vt alia taceam: Do-
minabitur à mari vſque ad mare, & a flumi-
ne vſque ad terminos orbis terræ. Quod in
Christo videmus impleri. A flumine quippe
dominandi ſumpſit exordium, vbi baptiza-
tus a Ioanne eodem monſtrante cępſit agno-
ſci a diſcipulis, qui eum non ſolum magi-
ſtrum, verum etiam dñm appellauerunt. Nec
ob aliud viuente adhuc patre ſuo David re-
gnare Salomon cepit, quod nulli illorū re-

gnum contigit, niſi vt hinc quoque fatiſ eſtu-
ceat, non eſſe ipſum, quē prophetia iſta præ-
ſignat, quæ ad eius patrem loquitur, dicens:
Et erit cum impleti fuerint dies tui, & dor-
mies cum patribus tuis: ſuſcitabo ſemen tuū
2. Reg. 7. poſt te, qui erit de ventre tuo, & præparabo
regnum illius. Quomodo ergo propter id, q̄
ſequitur: Hic ædificabit mihi domum, iſte Sa-
lomon putabitur prophetatus: & nō potius
propter id quod præcedit, cum impleti fue-
rint dies tui, & dormies cū patrib. tuis, ſuſcita-
bo ſemen tuum poſt te, alius pacificus intel-
ligitur eiſe promiffus, qui non ante ſicut iſte,
ſed poſt mortem David prænūciatus eſt ſu-
ſcitandus? Quamlibet enim longo interpoſi-
to tempore Ieſus Chriſtus venerit, proculdu-
bio poſt mortē regis David: cui ſicut eſt pro-
miſſus, eum venire oportebat, qui ædificaret
domum domino, non de lignis & lapidibus
ſed de hominibus, qualem illum ædificare
gaudemus. Huic enim domui dicit Apoſto-
lus, hoc eſt fidelibus Chriſti: Templum enim
Dei ſanctum eſt quod eſtis vos. 1. Reg. 3.

Quod ſimilis in Pſalmo octogefimo octauo
ſit prophetia de Chriſto, his quę in Re-
gnorum libris Nathan prophe-
tante promittuntur.
Cap. IX.

P Ropter quod & in Pſalmo octogefimo-
octauo, cuius eſt titulus, Intellectus ipſi
Aethan Iſraelitæ: commemorantur promiſ-
ſiones Dei factę regi David, & iſtis quæ in li-
bro Regnorum ſunt poſita, quædam ibi ſimi-
lia dicuntur, ſicut eſt: Iuravi David ſeruo
meo, vſque in æternum præparabo ſemen
tuum. Et iterum, Tunc locutus es in aspectu
filii tui, & dixiſti: Poſui adiutorium ſuper
potentem, & exaltaui electum de populo
meo. Inueni David ſeruum meum, in oleo
ſancto meo vnxi eum. Manus enim mea au-
xiliabitur ei, & brachium meum confortabit
eum. Non proficiet inimicus in eo, & filius
iniquitatis non apponet nocere ei. Et concidā
a facie eius inimicos eius, & eos qui ode-
runt eum fugabo. Et veritas mea & miſeri-
cordia mea cum ipſo, & in noſe meo exalta-
bitur cornu eius. Et ponā in mari manum eius,
& in fluminibus dexterā eius. Ipſe inuo-
cabit me, pater meus es tu, Deus meus & ſu-
ſceptor

sceptor salutis meæ. Et ego primogenitū po-
nam illum, excelsū apud reges terræ. In æ-
ternū seruabo illi misericordiā meā, & tes-
tamentum meum fidele ipsi. Et ponā in se-
culum seculi semen eius, & thronum eius si-
cut dies cæli. Quæ omnia de domino Iesu in-
intelliguntur sub nomine Dauid, propter for-
mam serui, quam de semine Dauid idem me-
diator assumpsit ex virgine. Continuo etiam
dicitur de peccatis filiorū eius tale aliquid,
quale in Regnorū libro positum est, & quasi
de Salomone procliuus accipitur. Ibi māq;
hoc est in Regnorū libro: Et si venerit, in-
quit, iniquitas: eius: rearguam illum in vir-
ga virorum, & tactibus filiorum hominum,
misericordiam autem meam non amoueam
ab eo: tactibus significans plagas correption-
is. Vnde illudē, Ne tetigeris Christos meos.
Quod quid est aliud, quam ne Iseritis? In
Psalmo vero cum ageret tanquam de Dauid
vt quiddam eiusmodi etiam ibi diceret, Si
dereliquerint, inquit, filij eius legē meā, &
in iudicijs meis non ambulauerit: Si iustifica-
tiones meas prophanauerint, & mandata
mea non custodierint: Vistabo in virga ini-
quitates eorū, & in flagellis delicta eorum:
misericordiam autem meam non dispergā
ab eo. Nō dixit, ab eis, cū loqueretur de filijs
eius, non de ipso: sed dixit, ab eo: quod be-
ne intellectū tantūdem valet. Nō enim Chri-
sti ipsius, qui est caput Ecclesiæ, possent in-
ueniri vlla peccata, quæ opus esset humanis
correctionibus seruata misericordia coerce-
ri, sed in eius corpore ac mēbris, quod po-
pulus eius est. Ideo in libro Regnorū, ini-
quitas eius dicitur: in Psalmo autem, filiorū
eius: vt intelligamus de ipso dici quodāmo-
do, quod de eius corpore dicitur, propter quod
etiā ipse de cælo, cū corpus eius, quod sunt
fideles eius, Saulus persequeretur: Saule, in-
quit, Saule quid me persequeris? Deinde in
cōsequentibus Psalmis: Neq; nocebo, inqt,
in veritate mea, neq; prophanabo testamen-
tum mrum, & quæ procedunt de labijs meis
non reprobo. Semel iuravi in sancto meo
si Dauid mentiat: id est, nequaquā Dauid mē-
tita: Solet enim sic loqui scriptura. Quid au-
tem non mentiat, adiungit & dicit, Semē
eius in æternū manebit: & sedes eius Sol
in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in
æternū, & testis in cælo fidelis.

Quam diuersa acta sunt in regno terræ Hie-
rusalem, ab his, quæ promiserat Deus,
vt intelligeretur promissionis ve-
ritas ad alterius regis & re-
gni gloriā pertinere.

Cap. X.

Post hæc tantę promissionis, validissima
firmamenta, ne putarentur in Salomone
completa, tanquam id speraretur nec inue-
niretur: Tu vero, inquit repulisti, & ad nihi-
lum deduxisti. Hoc quippe factū est d regno
Salomonis in posteris eius vsq; ad euerfio-
nē ipsius terrę Hierusalē, quæ regni eius-
dē sedes sui: & maxime ipsius templi labē, quod
fuerat à Salomone cōstructū. Sed ne ob hoc
putaretur Deus contra sua promissa fecisse,
continuo subiecit: Distulisti Christū tuū. Nō
ergo ille Salomon, sed nec ipse Dauid, fidi-
latus est Xps dñi. Cū enim Christi eius dice-
rent omnes reges mystico illo christinate cō-
secrati: non solū à rege Dauid & deinceps,
sed ab illo etiā Saule, qui populo eidem rex
primus est vnctus: ipse quippe Dauid eum
Christū domini appellat: erat tñ vnus verus
Christus, cuius illi figuram prophetica vn-
ctione gestabant: qui scđm opinionem ho-
minū, quod eum putabant in Dauid vel in Salo-
mone intelligendū, differabatur in longum:
scđm autem dispositionem Dei vēturus suo
tēpore parabatur. Interea dum ille differat,
quod factū sit de regno terrę Hierusalē, vel
sperabatur utiq; regnurus: secutus iste Psal-
mus adiunxit atq; ait: Euertisti testamentum
serui tui, prophanasti in terra sanctitatē eius.
Destruixisti omnes macerias eius posuisti mu-
nitiones eius in formidinem: Diripuerunt
eū oēs transeuntes viā, factus est opprobriū
vicinis suis. Exaltasti dexteram inimicorum
eius, iucundasti oēs inimicos eius. Auertisti
adiutoriū gladij eius, & non es opitulatus ei
in bello, Dissoluisti eū ab emūdarione, sedē
eius in terrā collisisti. Minuisti dies sedis eius
perfidisti eū cōfusione. Hæc omnia venerūt
super ancillā Hierusalē, in qua regnauerunt
nonnulli etia filij liberæ, regnū illud tenentes
in dispensatione temporali: regnum autem
cælestis Hierusalē, cuius erant filij in vera fi-
de habentes, & in vero Christo sperantes,
Quo autē ista venerit super illud regnum,
index est rerum gestarū, si legatur historia.

Aug. Tomus Quintus. X 3 De

2. Reg. 7.

1. Paral. 15.

Psal. 104.

H

Psal. 88.

1. Reg. 3.

Psal. 88.

All. Re-
gum vn-
ctio, ty-
pus Chri-
sti.

1. Reg. 10.

1. Reg. 1.

L

Psal. 88.

Galat. 4.

De substantia populi Dei, quæ per successio-
nem in Christo est, qui solus eruendi ani-
mam suam ab inferis habuit potestatem.

Cap. XI.

potestate illa, de qua in Evangelio dicit, Po-
testatem habeo ponendi animam meam, & *Ioh. 10.*
potestatem habeo iterum sumendi eam.

B

Pfal. 88. **P**ost hæc autem prophetata ad precandū
Deum propheta conuertitur: sed & ipsa
precatio prophetatio est. Vsq̄ adeo Domine
auertis in finem? subauditur faciem tuam, si-
cut alibi dicitur: Vsq̄ adeo auertis faciem
tuam à me? Nam ideo quidam codices
hic non habent, auertis, sed auerteris: quan-
quā possit intelligi, auertis misericordiam
tuā, quā promissisti Dauid. Quod autē dixit,
in finē, quid est nisi vsq̄; in finē? Qui finis in-
telligendus est vltimum tempus, quando in
Christum Iesum etiam illa gens est creditu-
ra, ante quem finem illa fieri oportebat, quæ
superius erumosa defleuit. Propter quæ &
hic sequitur, Exardescet sicut ignis ira tua:
memento quæ est mea substantia. Nihil hic
melius, quam ipse Iesus intelligitur substantia
populi huius, ex quo natura est carnis e-
ius. Non enim vane, inquit, constituisti om-
nes filios hominum. Nisi enim esset vnus fi-
lius hominis substantia Israel, per quem filiū
hominis liberarentur multi filij hominum,
vane utiq; constituti essent omnes filij homi-
num. **A** Nunc vero omnis quidem humana na-
tura per peccatum primi hominis in vanita-
tem de veritate collapsa est: propter quod di-
cit alius psalmus. Homo vanitatis si milis fa-
ctus est, dies velut umbra prætereunt. Sed nō
vane Deus constituit omnes filios hominū:
quia & multos à vanitate liberat per medita-
torem Iesum: & quos liberandos non esse
præsciuit, ad vtilitatem liberandorum, & cō-
parationem duarum inter se à contrario ci-
uitatum: non utiq; vane in totius rationalis
creature pulcherrima, atq; iustissima ordina-
tione cōstituit. Deinde sequitur, Quis est ho-
mo, qui viuet, & non videbit mortē eruet ani-
mā suam de manu inferi? Quis est iste, nisi
d̄ substantia illa Israel ex semine Dauid, Chri-
stus Iesus? De quo dicit Apostolus: Quod
surgēs à mortuis, iam non moritur, & mors
ei vltra non dominabitur. Sic enim viuit, &
non videbit mortē, vt tamen mortuus fuerit:
sed animam suam eruerit de manu inferi: quia
propter quorundam soluenda peccatorum
vincula, ad inferna descenderat. Eruit autem

Ad quorum personam pertinere intelligen-
dā sit flagitatio promissorum, de quibus
in Psalmo dicitur: Vbi sunt miserationes
tuæ antiquæ Domine. Cap. XII.

Sed cetera psalmi huius, quæ ita se habēt:
Vbi sunt miserationes tuæ antiquæ Do-
mine, quas iurasti Dauid in veritate tua? Me-
mento Domine opprobrij seruorum tuorū,
quod continui in sinu meo multarum gen-
tium. Quod exprobrauerunt inimici tui Do-
mine: quod exprobrauerunt commutatio-
nem Christi tui: vt vna ex persona dicta sint
illorum Israelitarum, qui desiderabant red-
di sibi promissionem, quæ facta est ad Da-
uid, an potius Christianorum, qui non secū-
dum carnem, sed secundum spiritum sunt
Israelitæ, merito quæri potest. Dicta sunt quæ
pe ista, vel scripta tempore, quo fuit Aethan:
cuius nomine titulum iste Psalmus accepit.
& idem tempus regni Dauid fuit, ac per hoc
non diceretur: Vbi sunt miserationes tuæ an-
tiquæ Domine, quas iurasti Dauid in verita-
te tua; nisi eorum personam in se propheta
transfigureret, qui longe postea futuri erant:
quibus hoc tempus esset antiquum, quando
regi Dauid ista promissa sunt. Potest autem
intelligi dictum hoc esse propter multas gē-
tes quando persequebātur Christianos; pro-
phetam exprobrasse illis passionem Christi,
quam scriptura commutationem vocat: quo-
niam moriendo immortalis est factus. Po-
test & commutatio Christi secundum hoc ac-
cipi exprobrata Israelitis: quia cum speraretur
futurus, factus est gentium, & hoc eis nūc
exprobrāt multæ gentes quæ crediderunt in
eum per nouum testamentum, illis in vetu-
state remanentibus; vt ideo dicatur, Memento
Domine opprobrij seruorum tuorum: quia
non eos obliuiscite, sed potius miserā-
te Domino, & ipsi post hoc opprobrium
creditori sunt. Sed ille quem prius posui, cō-
uenientior sensus mihi videtur. Inimicis. n.
Christi, quibus exprobratur, quod eos ad
gentes transiens reliquerit Christus, incon-
grue vex ista cogitatur. Memento Domine
opprobrij seruorum tuorū non enim serui
Dei

Pfal. 88.

C

Pfal. 88.

D

2. Reg.

Pfal. 40.

Dei vocandi sunt tales Iudæi, sed eis verba ista competunt, qui cum graues humilitates persecutionum pro Christi nomine paterentur, recordari potuerunt excelsum regnum semini Dauid fuisse promissum: & eius desiderio dicere, non desperando, sed petendo, querendo, pulsando: Vbi sunt miserationes tuæ antiquæ domine, quas iurasti Dauid in veritate tua? Memento domine opprobrii seruorum tuorum, quod continui in sinu meo multarum gentium: hoc est, in interioribus meis patienter pertuli. Quod exprobrauerit inimici tui domine: quod exprobrauerunt commutationem Christi tui: non eam putas mutationem, sed consumptionem. Quid est autem, memento domine, nisi vt miseraris, & pro tolerata patienter humilitate mea, reddas celsitudinem, quam iurasti Dauid in veritate tua? Si autem Iudæis assignemus hæc verba: illi serui Dei talia dicere poterunt, qui expugnata terrena Hierusalem, antequam Iesus Christus humanitus nasceretur, in captiuitatem ducti sunt intelligentes commutationem Christi, quia scilicet non per eum terrena carnalisq; foelicitas, qualis paucis annis regis Salomonis apparuit, sed coelestis, ac spiritalis esset fideliter expectanda: quam tunc ignorans infidelitas gentium, cum Dei populum exultabat, atque insultabat esse captiuum: quid aliud, quam Christi commutationem, sed scientibus nesciens exprobrabat? Et ideo quod sequitur vbi psalmus iste concluditur: Benedictio domini in æternum: fiat, fiat: vniuerso populo Dei ad coelestem Hierusalem pertinenti, siue in illis qui latebant in testamento veteri, antequam reuelaretur nouum, siue in his qui iam testamento nouo reuelato manifeste pertinere cernuntur ad Christum, satis congruit. Benedictio quippe domini in semine Dauid non ad aliquod tempus qualis diebus Salomonis apparuit, sed in æternum speranda est, in qua certissima spe dicitur: fiat, fiat. Illius enim spei est confirmatio verbi huius iteratio. Hoc ergo intelligens Dauid ait in 2. Reg. 7. vnde ad istum psalmum digressi sumus: Et locutus es pro domo serui tui in longinquum. Ideo aut post paululum ait: Nunc incipe, & benedic domum serui tui vsque in æternum, & coetera, quia tunc geniturus erat filium, ex quo progenies eius ducere-

tur ad Christum, per quem futura erat domus eius æterna, eademque domus Dei. Domus enim Dauid propter genus Dauid, domus autem Dei eadem & ipsa propter templum Dei, de hominibus factum, non de lapidibus, vbi habiter in æternum populus cum Deo & in Deo suo, & Deus cum populo atque in populo suo, ita vt Deus sit implens populum suum, & populus plenus Deo suo, cum Deus erit omnia in omnibus, ipse in pace primum, qui virtus in bello. Ideo cum in verbis Nathana dictum sit. Et enunciauit tibi dominus, quoniam domum ædificabis ipsi. Postea dictum est in verbis Dauid: Quoniam tu dominus omnipotens Deus Israel, reuelasti aurem serui tui, dicens: Domum ædificabo tibi. Hanc enim domum & nos ædificamus bene viuendo: & Deus vt bene viuamus, opitulando. Quia nisi dominus ædificauerit domum, in vanum laborabunt ædificantes eam. Cuius fiet illud quod hic per Nathana locutus est Deus, dicens: Et ponam locum cum populo meo Israel, & plarabo illum & inhabitabit seorsum, & non sollicitus erit ultra, & non apponet filius iniquitatis humiliare eum, sicut ab initio a diebus, quibus constitui iudices super populum meum Israel.

An promissæ pacis veritas illis temporibus possit adscribi, quæ sub Salomone fluxerunt. Cap. XIII.

Hoc tam magnum bonum quisquis in hoc seculo & in hac terra sperat, insipienter sapit. An quispiam putabit in pace regni Salomonis id esse cõpletum? Pacem quippe illa scriptura in vmbra futuri, excellenti prædicatione commendat. Sed huic suspitioni vigilanter occursum est, cum posteaquam dictum est, Et non apponet filius iniquitatis humiliare eum: continuo subiunctum est, Sicut ab initio a diebus, quibus constitui iudices super populum meum Israel. Iudices namque, prius quam reges ibi esse cepissent, super illum populum fuerant constituti, ex quo terram promissionis accepit. Et vtiq; humiliabat eum filius iniquitatis, hoc est, hostis alienigena, per interualla temporum, quibus leguntur paces alternasse cum bellis: & inueniuntur illic pacis tempora prolixiora quam Salomon

1. Co. 15.
2. Reg. 7.

Psal. 126.

G
2. Reg. 7.

H

Psal. 88.
2. Reg. 7.

Psal. 88.

2. Reg. 7.

I

Psal. 40.

Ioan. 16.

B

Psal. 88.

C

D

3. Re. 11.

mon habuit, qui quadraginta regnavit annos. Nam sub eo iudice, qui appellatus est Aod, octoginta annis pacis fuerunt. Abst ergo vt Salomonis tempora in hac promissione prædicta esse credantur multo minus utique cuiuslibet regis alterius. Non enim quisquam eorum in tanta quanta ille pace regnavit: nec vnquam omnino gens illa ita regnum tenuit, vt sollicita non fuerit, ne hostibus subderetur, quia in tanta mutabilitate rerum humanarum nulli aliquando populo concessa est tanta securitas, vt huic vitæ hostiles non formidaret incursus. Locus ergo iste, qui promittitur tã pacatæ ac securæ habitationis æternus est, æternisq; debetur in matre Hierusalem libera, vbi erit veraciter populus Israel, hoc enim nomen interpretatur videns Deum. Cuius præmij desideria pia per fidem vita in hac erummosa peregrinatione ducenda est.

I De studio David in positione Psalmorum. Cap. xlii.

Mar. 22.

Procurrente igitur per tempora ciuitate Dei: primo in vmbra futuri, in terrena scilicet Hierusalem regnavit David. Erat autem David vir in canticis eruditus, qui harmoniam musicam non vulgari voluptate, sed fideli voluntate dilexerat: eaq; Deo suo, qui verus est Deus, mystica rei magnæ figuratiōne seruiens: & diuersorum nomine sonorum rationales, moderatosque concentus, concordia varietate compactam bene ordinatæ ciuitatis insinuat vnitatem. Denique omnis ferè prophetia eius in Psalmis est, quos centum quinquaginta liber continet, quem Psalmorum vocamus. In quibus nonnulli volūt, eos solos factos esse à David, qui eius nomine inscripti sunt. Sunt etiam qui putant non ab eo factos, nisi qui prænotantur ipsius David, qui vero habent in titulis, ipsi David, ab alijs factos, personæ ipsius fuisse coaptatos. Quæ opinio voce Euangelica & Saluatoris ipsius refutatur, vbi ait, quod ipse David in spiritu Christum dixerit esse suum dominum, quoniam Psalmus centesimus nonus sic incipit: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis: Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum. Et certe idem Psalmus non habet in titulo, ipsius David, sed ipsi David: sicut plurimi. Mihi autem credi-

lius videntur existimare, qui omnes illos cetum quinquaginta. Psalmos eius operi tribuunt: eumque aliquos prænotasse etiam nominibus aliorum, aliquid, quod ad rem pertineat figurantibus: ceteros autem nullius hominis nomen in titulis habere voluisse, sicut ei varietatis huius dispositionem, quamuis latebrosam, non tamen inanem dominus inspirauit. Nec mouere debet ad hoc non credendum, quod nonnullorum nomina Prophetarum, qui longe post David regis tempora fuerant, quibusdam Psalmis in eo libro leguntur inscripta: & quæ ibi dicuntur, velut ab eis dici videntur. Neque enim non potuit propheticus spiritus prophetati regi David hæc etiam futurorum Prophetarum nomina reuelare, vt aliquid quod eorum personæ conueniret propheticè cantaretur, sicut rex Iosias exorturus & regnurus post annos amplius quam trecentos, cuiusdam prophete, qui etiam facta eius futura prædixit, cum suo nomine reuelatus est.

Psal. 64.
111. 147
& 148.

3. Re. 13.
4. Re. 13.

Psal. 3.

An omnia quæ in Psalmis de Christo & ecclesia prophetantur, ad contextum huius operis coaptanda sint. Cap. xv.

Nunc iam expectari à me video, vt hoc loco libri huius aperiā, quid in Psalmis David de domino Iesu Christo vel eius ecclesia prophetauerit. Ego autem vt hoc non ita faciam, sicut videtur ipsa expectatio postulare: quamuis iam in vno fecerim, copia quam inopia magis impediō. Omnia enim ponere vitæ prolinitatis causa prohibeor: Vereor autem ne cum aliqua elegero, multis qui ea nouerunt, videar magis necessaria præterisse. Deinde quia testimonium, quod profertur de contextione totius Psalmi, debet habere suffragium, vt certe nihil sit, quod ei refragetur si non omnia suffragantur, ne more centonum ad rem quam volumus, tanquam versiculos decerpere videamur, velut de retrogrado carmine, quod non de re illa, sed de alia longeque diuersa reperitur esse conscriptum. Hoc aut vt in quocunq; psalmo possit ostendi exponendus est totus. Quod quanti operis sit, & aliorum & nostra volumina in quibus hoc fecimus, satis indicant. Legat ergo illa, qui voluerit, & potuerit, inueniet quot & quanta

C

Al. l.
Fru
de di

& quanta rex David idemque propheta de Christo & eius ecclesia prophetauerit, de rege scilicet & ciuitate quam condidit.

De his quæ in quadragesimo quarto Psalmo ad Christum & ecclesiam pertinentia, aut aperte dicuntur, aut tropicè.

Cap. XVI.

Quamlibet enim de quacunquere proprie sint, atque manifestæ prophetice locutiones, necesse est, vt eis et tropicè miscantur: quæ maxime propter tardiores ingerunt doctioribus laboriosum disputandi exponendiq; negocium: quædam tñ Christum & ecclesiam ipsa prima facie mox vt dicuntur, ostendunt: & si ex otio restant exponenda, quæ in eis minus intelliguntur, quale illud est in eodem Psalmorum libro: Eructauit cor meum verbum bonū, dico ego opera regi. Lingua mea calamus scribæ, velociter scribentis. Speciosus forma præ filiis hominū: diffusa est gratia in labijs tuis, propterea benedixit te Deus in æternum. Accingere gladium tuum circa femur tuum potentissime. Specie tua & pulchritudine tua, intende prospere, procede, & regna. Propter veritatem & mansuetudinem & iustitiam: & deducet te mirabiliter dextera tua: Sagittæ tuæ acutæ, potentissime. Populi sub te cadent: in corda inimicorum regis. Sedes tua Deus in secula seculorū, virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odio habuisti iniquitatem: propterea vnxit te Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Mirra, & gutta, & casta à vestimentis tuis, a domibus burneis: ex quibus delectauerunt te filia regū in honore tuo. Quis non hic Christū, quæ prædicamus, & in quæ credimus, quamlibet sit tardus, agnoscat: cū audiat Deum, cuius sedes est in secula seculorum, & vnctū a Deo utiq; sicut vngit Deus nō visibili, sed spiritali atq; intelligibili christo? Quis n. tam rudis est in hac religione, vel tam surdus aduersus eius famam, longe lateq; diffusam, vt Christū a chrisinate, hoc est, ab vnctione, appellatum esse non nouerit? Agnito autē rege Christo, iam cætera, quæ hic tropicè dicta sunt, quō sit speciosus forma præ filiis hominum: quadam tanto magis amanda, atque miranda, quanto minus corporea pulchritudine: quis gladius eius,

quæ lagittæ, & cætera, isto modo non proprie, sed tropicè posita: iam subditus ei, qui regnat, propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam, inquirat ex otio. Deinde aspiciat eius Ecclesiam tanto viro suo spiritali cōnubio, & diuino amore coniunctam: de qua dicitur in his quæ sequuntur, Assitit regina à dextris tuis, in vestitu deaurato, circumamicta varietate. Audi filia, & vide: & inclina aurem tuam, & obliuiscere populū tuum & domum patris tui. Quñ concupiuit rex speciem tuam: quoniam ipse est dominus Deus tuus. Et adorabunt eum filij Tyri in muneribus: vultum tuum deprecabuntur diuites plebis. Omnis gloria eius filia regis intrinsecus in fimbrijs aureis, circumamicta varietate. Asserentur regi virgines post eam: proxima eius afferentur tibi. Afferentur in lætitia & exultatione: adducentur in templū regis. Pro patribus tuis nati sunt tibi filij: constitues eos Principes super omnē terram. Memores erūt nominis tui dñe: in omni generatione, & progenie. Propterea populi cōfitebuntur tibi in æternum: & in seculum seculi. Non opinor quenquā ita desipere, vt hic aliquam mulierculam credat, atq; describi: coniugem videlicet illius cui dictum est: Sedes tua Deus in secula seculorū: virga directionis virga regni tui. Dilexisti iustitiā, & odio habuisti iniquitatem: propterea vnxit te Deus oleo exultationis, præ participibus tuis: Christum utiq; præ Christianis. Hi sunt. n. participes eius, ex quorum in omnibus gentibus vnitate atque concordia fit ista regina: sicut & in alio Psalmo de illa dicitur: Ciuitas regis magni. Ipsa est Sion spiritaliter. Quod nomen Latine interpretatum, speculatio est. Speculatur enim futuri seculi magnum bonum: quoniam illuc dirigitur eius intentio. Ipsa est & Hierusalem eodem modo spiritaliter: vnde multa diximus: eius inimica est ciuitas diaboli Babylon, quæ confusio interpretatur. Ex qua tñ Babylonie regina ista in omnibus gentibus regeneratione liberatur, & a pessimo rege ad optimum regem, id est, a diabolo transit ad Christum. Propter quod ei dicitur: Obluiscere populū tuum, & domū patris tui. Cuius ciuitatis impia portio sunt: Israelitæ sola carne non fide, inimici etiam ipsi magni regis huius, eiusq; regina. Ad ipsos. n. veniens & ab eis Christus occisus, magis aliorum factus

Psal. 64.
111. 147
& 148.

3. Re. 13.
4. Re. 13.

Psal. 34.

Psal. 47.

Psal. 44.

All. Christi
Ftus vn-
de diffus.

Etus est, quos non vidit in carne. Vnde per cuiusdam Psalmi prophetiam dicit ipse rex noster: Erues me de contradictionibus populi, constitues me in caput gentium. Populus, quem non cognoui seruiuit mihi: in auditu auris obediuit mihi. Populus ergo iste gentium quem non cognouit Christus presentia corporali: in quem tu Christum sibi annunciatum credit, ut merito de illo diceretur: in auditu auris obaudiuit mihi: quia fides ex auditu est. Iste inquam, populus additus veris, & carne, & fide Israelitis, ciuitas est Dei, quæ

Psal. 17.

I ipsam quoque secundum carnem peperit Christum, quando in solis illis Israelitis fuit.

Psal. 86.

Inde quippe erat virgo Maria, in qua carnem Christus ut homo esset, assumpsit. De qua ciuitate Psalmus alius ait, Mater Sion dicitur homo, & homo factus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus. Quis est iste altissimus, nisi Deus? Et per hoc Christus Deus antequam in illa ciuitate per Mariam fieret homo, ipse in Patriarchis & Prophetis fundauit eam.

Psal. 44.

Cum igitur huic reginæ ciuitati Dei, tanto ante dictum sit per prophetiam, quod iam videmus impletum, pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues eos Principes super omnem terram, ex filiis quippe eius per omnem terram sunt prepositi Principes cum confiteantur ei populi concurrentes ad eam cum confessione laudis æternæ in seculum seculi, proculdubio quicquid hic tropicis locutionibus subobscurè dictum est, quoquo modo intelligatur, debet his rebus manifestissimis conuenire.

De his quæ ad sacerdotium Christi in Psalmo centesimonono, & de his quæ in Psalmo vigesimo primo ad passionem ipsius spectant.

Cap. XVII.

Psal. 109.

Sicut etiam in illo Psalmo ubi sacerdos Christus, quemadmodum hic rex apertissime prædicatur: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis: Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum: Sedere Christus ad dexteram Dei patris creditur, non videtur: eius etiam inimicos poni sub pedibus eius nondum apparet. Id igitur apparebit in fine, nunc hoc vere creditur, post videbitur. Verum hoc quod sequitur: Virgā

virtutis tuæ emittet dominus ex Sion, dominare in medio inimicorum tuorum: ita clarum est, ut non solum infideliter, & in foelicitate, sed etiā impudenter negetur. Et ipsi quippe fatentur inimici ex Sion missam fuisse legem Christi, quæ Euangelium nos vocamus, & eam virgam virtutis eius agnoscimus. Dominari vero eum in medio inimicorum suorum, iidem ipsi inter quos dominatur dentibus, suis frendendo & tabescendo, & nihil aduersus eum valendo testantur. Deinde quod paulo post dicit, Iurauit dominus & non poenitebit eum: quibus verbis immutabile futurum esse significat, quod adiungitur, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech: ex eo, quod iam nusquam est sacerdotium & sacrificium secundum ordinem Aaron, & ubique offertur sub sacerdote Christo, quod protulit Melchisedech quando benedixit Abraham, quis ambigere permittitur, de quo & ista dicantur? Ad hæc itaque manifesta referuntur, quæ paulo obscurius in eodem Psalmo posita sunt, quæ quomodo rectè intelligantur in nostris iam popularibus sermonibus notum fecimus. Sic & in illo ubi humilitatem passionis suæ per prophetiam Christus eloquitur dicens: Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea. Ipsi vero considerauerunt & conspexerunt me. Quibus utique verbis in cruce corpus significauit extentum, manibus pedibusque confixis, & clauorum transuerberatione confossis, eoque modo spectaculum considerantibus & conspicientibus præbuisse. Addens etiam: Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Quæ propheta quemadmodum impleta sit, euangelica narrat historia. Tunc profecto & alia rectè intelliguntur, quæ ibi minus aperte dicta sunt, cum congruunt his, quæ tanta manifestatione claruerunt, præsertim quia & illa, quæ non transacta credimus, sed presentia contuemur, sicut in eodem Psalmo leguntur, tanto ante prædicta, ita nunc exhibita iam toto orbe terrarum cernuntur. Ibi enim paulo post dicitur: Commorabuntur & ad dominum conuertentur vniuersæ fines terræ, & adorabunt in conspectu eius omnes patriæ gentium, quoniam domino est regnum, & ipse dominabitur gentium.

Gen. 14.

Mat. 26.

M

Psal. 27.

Mat. 27.

A
Psal. 32.

De Psalmo tertio, & de quadragesimo, & de
quintodecimo, & de sexagesimo primo,
in quibus mortis & resurrectio domini
prophetantur. Capt. XVIII.

DE resurrectione quoque eius nequaquam
Psalmodum oracula tacuerunt, Nā quid
est aliud quod in Psalmo tertio ex persona
eius canitur: Ego dormivi & somnum cepi,
& exurrexi quoniam dominus suscepit me.
An forte quisquam ita desipit, vt credat vel
ut aliquid magnum nobis indicare voluisse
Prophetam, quod dormierit, & exurrerit, ni
si somnus iste mors esset, & euigilatio resur-
rectio, quam de Christo si oportuit prophe-
tari? Nam in xl. Psalmo manifestius id osten-
ditur, vbi ex persona eiusdem mediatoris,
more solito, tanquam præterita mirantur, q̄
futura prophetabantur: quoniam quæ ventu-
ra erant iam in prædestinatione & præscien-
tia Dei velut facta erant, quia certa erant. In
inimici, inquit: mei dixerunt mala mihi, quan-
do morietur & peribit nomen eius. Et si in-
grediebatur, vt diceret, vanalocutum est cor
eius, congregauit iniquitatem sibi. Egre-
diabatur foras, & loquebatur simul in vnū. Ad-
uersum me susurrabant omnes inimici mei
aduersum me cogitabāt mala mihi. Verbum
iniquū disposuerunt aduersum me: nunquid
qui dormit, non adijcet, vt resurgat? Hæc cer-
te ita posita sunt verba vt nihil aliud dixisse
intelligatur, quam si diceret. Nunquid qui
moritur, non adijcet, vt reuiuiscat? Superiora
quippe demonstraui mortem ipsius cogital-
se & disposuisse inimicos eius, & hoc actū
esse, per eū qui egrediebatur vt videret, &
egrediebatur, vt proderet. Cui autē hic non
occurrat ex discipulo eius factus traditor Iu-
das? Quia ergo facturi erant, quod moliebantur,
id est, occisuri erant eū, ostendēs illos va-
na malitia frustra occisuros resurrecturum,
sic adiecit hunc versum velut diceret: Quid
agitis vani? Quod vestrum est scelus, meus
somnia erit. Nunquid qui dormit, non adij-
ciet, vt resurgat? Et tñ eos tam magnum nefas
non impune facturos cōsequentibus indicat
versibus, dicēs: Etenim homo pacis meę in
quo speraui, qui edebat panes meos amplia-
uit super me calcaneū, hoc est conculcauit
me. Tu autē, inquit, dñe miserere mei & resu-
scita me, & reddā illis: Quis hoc iam neget

qui Iudæos post passionē resurrectionemque
Christi de sedibus suis bellica strage, & exci-
dio funditus eradicatos videt? Occisus enim
ab eis resurrexit, & reddidit eis interim tem-
poraneam disciplinam, excepto quod non
correctis seruat, quando viuos & mortuos
iudicabit. Nam dominus ipse Iesus istum
ipsum traditorem suum per panem porre-
ctū ostendens Apostolis, hunc etiā versum
Psalmi huius cōmemorauit, & in se dixit im-
pletum. Qui edebat panes meos, ampliauit
super me calcaneū. Quod autem ait, in quē
speraui: non congruit capiti, sed corpori.
Neque enim nesciebat eum ipse Saluator, de quo
ante iam dixerat, vnus ex vobis diabolus est:
sed solet in se membrorum suorum transfer-
re personam, & sibi tribuere, quod est illo-
rum, quia caput & corpus vnus est Christus.
Vnde illud in Euangelio: Esuriui, & dedistis
mihi manducare. Quod exponens ait: Quā v-
ni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Se-
itaque dixit sperasse, quod tunc sperauerāt de
Iuda discipuli eius, quando est connumeratus
Apostolis. Iudæi autē Christū quem spe-
rant, moriturum esse non sperant. Ideo quē
lex & prophetæ annunciauerunt, nostrum
esse non putant, sed nescio quē suum, quē si-
bi alienū à mortis passione confingunt. Ideo
mirabili vanitate atque cęcitate verba, quę po-
suimus, nō mortē & resurrectionē, sed som-
num & euigilationem significare cōtendunt.
Sed clamat eis etiam Psalmus. xv. Propter
hoc iocundatū est cor meū, & exultauit lin-
gua mea: insuper & caro mea requiescet in
spe, quoniā non derelinquas animā meā in
inferno, nec dabis sanctū tuum videre cor-
ruptionem. Quis in ea spe diceret requieuis-
se carnem suā, vt non derelicta anima sua in
inferno, sed cito ad eam redeunte reuiuiscere
ret ne corrūperetur, sicut cadauera corrūpi
solent, nisi qui die tertio resurrexit? Quā utique
dicere nō possint de Propheta & rege Dauid
Clamat lxvij. psalmus: Deus noster Deus sal-
uos faciēdi, & dñi dñi exitus mortis. Quid
apertius diceretur? Deus enim saluos faciēdi
dominus est Iesus, quod interpretatur Salua-
tor suę salutaris. Nā ratio nominis huius hæc
reddita est, quando prius, quam ex virgine
nasceretur dictum est: Paries filium, & vo-
cabis nomen eius Iesum, ipse enim saluum
faciet populum suum à peccatis eorum.

In

Ioh. 3.

Psal. 14.

Ioh. 6.

Mat. 25.

A. L. I. In-
dei Chri-
stus ve-
stus cre-
dunt, sed
non mori-
tur.

E.

In quorum peccatorum remissionem, quonia sanguis eius effusus est, non vtiq; oportuit eum de hac vita exitus alios habere, quam mortis. Ideo cum dictum esset: Deus noster
Psal. 67. Deus saluos faciendi: continuo subiunctum est, & domini exitus mortis, vt ostenderetur moriendo saluos esse facturus. Sed mirando dictum est, & domini, tamquam diceretur, Talis est ista vita mortalium, vt nec ipse dominus aliter ab illa exiret, nisi per mortem.

De Psalmo. LXVIII. in quo Iudæorū pertinax infidelitas declaratur. Cap. XIX.

Sed vt Iudæi tam manifesti huius prophetie testimonijs, etiam rebus ad effectum tam clarū certūq; perductis omnino nō credant, profecto in eis illud impletur, quod in eo Psalmo, qui hunc sequitur, scriptū est. Cū enim & illic ex persona Christi, quæ ad ejus passionē prinetur prophetice dicerentur, cōmemoratum est, quod in Euangelio patuit:

Mat. 17. Dederunt in escam fel, & in siti mea potum
Psal. 68. mihi dederunt acetum. Et velut post tale cōuiuium epulasq; sibi huiuscemodi exhibitas, mox intulit: Fiat mensa eorum coram ip

Gsis in muscipulam & in retributionem, & in scandalum: obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua & cetera, quæ non oprando sunt dicta, sed specie prophetando prædicta. Quid ergo mirum, si hæc manifesta non vident, quorū oculi sunt obscurati, ne videant? Quid mirū si cælestia non suspiciunt, qui vt in terrena sint proni, dorsum eorum semper incuruū est? His enim verbis trāslatis à corpore vitia significantur animorū. Ista de Psalmis, hoc est, de prophetia regis. David, satis dicta sint, vt aliquis modus sit. Ignoscant autem, qui hæc legunt, & cuncta illa nouerūt, & de ijs quæ fortasse firmiora me prætermisisse vel intelligunt, vel existimant, non querantur.

De regno ac merito David, & de filio ipsius Salomone, eaq; prophetia, q̄ ad Christū pertinens inuenitur, vel in eis libris, qui scriptis ipsius copulantur, vel in eis quos ipse esse non dubium est. Cap. XX.

Regnauit ergo David in terrena Hierusalem, filius cælestis Hierusalem, diuino

multū testimonio prædicatus, quia & delicta eius tanta pietate superata sunt per saluberrimā penitēdi humilitatē, vt prorsus inter eos sit, de quibus ipse ait: Beati quorū remissa sunt iniquitates, & quorum testa sunt peccata. Post hūc regnauit eidē populo vniuerso Salomon eius filius, qui vt supra dictū est, patre suo viuēte cepit regnare. Hic bonis initijs, malos exitus habuit. Quippe secūdares, quæ sapientiū animos fatigāt, magis huic obfuerunt, quam profuit ipsa sapientia, etiā nunc & deinceps memorabilis, & tūc longe lateq; laudata. Prophetasse ēt ipse reperitur in suis libris, qui tres recepti sunt in auctoritatem canonicam. Prouerbia, Ecclesiastes, & Canticū canticorū. Alij vero duo quorū vnus Sapientia, alter Ecclesiasticus dicitur, propter eloquij nonnullam similitudinem vt Salomonis dicantur obtinuit cōsuetudo. Non autē esse ipsius non dubitant doctiores, eos tamen in auctoritatē maxime occidentalis antiquitus recepti ecclesie, quorū in vno qui appellatur Sapientia Salomonis, passio Christi apertissime prophetatur. Impij quippe interfectores eius cōmemorantur dicentes: Circumueniamus iustum, quonia insua-uis est nobis & contrarius est operibus nostris, & improperat nobis peccata legis, & infamat in nobis peccata disciplina nre. Pro mittit sciētia Dei se habere, & filiū Dei se nominat. Factus est nobis in traductionē cogitationū nostrarū. Grauis ēt nobis est ad vidēdū, qm̄ dissimilis est alijs vita illius & immutata viē eius. Tanquā nugaces æstimati sum⁹ ab illo & abstinet se vijs nostris, quasi ab immūditijs. Præfert nouissima iustorū, & gloriatur patrē se Deū habere. Videamus ergo si sermones illius veri sint, & tētemus quæ vētura sunt illi, & sciemus quæ erunt nouissima illius. Si enim iustus est filius Dei suscipiet illū, & liberabit eū de manu cōtrariorū. Contumelia & tormento interrogemus illū vt sciamus reuerentiā illius & probemus patientiā ipsius. Morte turpissima condēnemus illū, erit enim ei respectus * ex sermonibus illius. Hæc cogitauerūt, & errauerūt: excecauit enim illos malicia ipsoꝝ. In ecclesiastico autem fides gentium futura prædicatur isto modo: Miserere nostri dominator Deus omnium, & immitte timorem tuum super omnes gentes, extolle manum tuam super gētes alienas,

Psal. 3.

I. Reg. 1. 2.

Mat. 2.

Supra c. I. Reg. 2.

Pron. 9.

Ibidem.

K

Al. 1. Ex.

I. Cor. 1. 36.

P. 109.

I. Cor. 1. Pron. 5.

alienas, & videant potentiam tuam, vt sicut coram illis sanctificatus es in nobis, ita coram nobis magnificeris in illis, & agnoscant te secundum q̄ & nos agnouimus, quia non est Deus præter te dñe. Hanc sub optandi & precandi specie prophetiam per Iesum Christum videmus impletam, sed aduersus contradictores nõ tanta autoritate proferuntur, quæ scripta non sunt in canone Iudeorum. In tribus vero illis, quos Salomonis esse constat, & Iudæis canonicos habent, vt ostendatur ad Christum, & ecclesiam pertinere, q̄ in eis eiusmodi reperitur operosa disputatio necessaria est, quæ nos ultra quam oportet, si nunc adhibeatur extendit. Tamen quod in Prouerbijs legitur viros impios dixisse, Abscondamus in terra virum iustum iniuste, absorbeamus vero eum tanquam infernus viuentem, & auferamus eius memoriam de terra, possessionem eius pretiosam apprehendamus: non ita obscurum est, vt de Christo & possessione eius ecclesia sine laboriosa expositione nõ possit intelligi. Tale quippe aliquid etiam dñs ipse Iesus per Euangelicam parabolam ostendit dixisse malos colonos. Hic est enim heres, venite occidamus eum, & nostra erit hereditas. Itemq; illud in eodem libro quod iam ante perstrinximus, cum ageremus de sterili, quæ peperit septem, non nisi de Christo & ecclesia mox vt fuerit pronuntiatum consuevit intelligi ab eis, qui Christum sapientiam Dei esse nouerunt. Sapientia ædificauit sibi domum & suffulit columnas septem, immolauit suas victimas, miscuit in cratere vinum suum, & parauit mensam suam. Misit seruos suos conuocans cum excellenti prædicatione ad craterem dicens: Qui est insipiens, diuertat ad me. Et inopiabus sensu dixit: Venite, manducate de panibus meis, & bibite vinum, quod miscui vobis. Hic certe agnoscimus Dei sapientiam, hoc est verbum patri coæternum; in vtero virginali domum sibi ædificasse corpus humanum, & huic tanquam capiti membra ecclesiam subiunxisse martyrum victimas immolasse, mensam in vino & panibus præparasse, vbi apparet etiam sacerdotium secundum ordinem Melchisedech, insipientes & inopes sensu vocasse, quia sicut dicit Apostolus: Infirma huius mundi elegit Deus, vt confunderet fortia. Quibus tamen infirmis quod

sequitur dicit: Derelinquite insipientiam, vt viuatis, & quærite prudentiam, vt habeatis vitam. Participem autem fieri mensæ illius, ipsum est incipere habere vitam. Nã & in alio libro, qui vocatur Ecclesiastes, vbi ait: Non est bonum homini, nisi quod manducabit, & bibet: quid credibilius dicere intelligitur, quam quod ad participationem mensæ huius pertinet, quam sacerdos ipse mediator testamenti noui exhibet secundum ordinem Melchisedech de corpore, & sanguine suo? Id. n. sacrificium successit omnibus illis sacrificijs veteris testamenti, quæ immolabantur in vmbra futuri, propter quod etiam vocem illam in Psalmo tricesimo & nono eiusdem mediatoris per prophetiam loquētis agnoscimus: Sacrificium & oblationem noluit, corpus autem perfecisti mihi, quia pro illis omnibus sacrificijs & oblationibus corpus eius offertur, & participantibus ministratur. Nam istum Ecclesiasten in hac sententia manducandi & bibendi quam sæpe repetit plurimumq; cõmendat, non sapere carnales epulas voluptatis, satis illud ostendit, vbi ait, Melius est ire in domum luctus, quam ire in domum potus. Et paulo post, Cor inquit sapientium in domo luctus, & cor insipientium in domo epularum. Sed illud magis cõmemorandum existimo de hoc libro quod pertinet ad ciuitates duas, vnam diaboli, alteram Christi, & earum reges diabolum & Christum. Væ tibi terra, inquit, cuius rex adolescens, & Principes tui mane comedunt. Beata tu terra cuius rex tuus filius ingenuorum & Principes tui in tempore comedunt, in fortitudine & non in confusione. Adolescẽtem dixit diabolum, propter stultitiam, & superbiam, & temeritatem, & petulantiam, ceteraq; vitia, quæ huic ætati assolent abundare: Christum autem filium ingenuorum, sanctorum Patriarcharum pertinẽtium ad liberam ciuitatem, ex quibus est in carne progenitus. Principes illius ciuitatis mane manducantes, id est, ante horam congruam, quia non expectant opportunam, quæ vera est in futuro seculo foelicitatem, festinanter beari huius seculi celebritate cupientes. Principes autem ciuitatis Christi tempus non fallacis beatitudinis patienter expectant. Hoc ait in fortitudine & non in confusione, quia non eos fallit spes, de qua dicit Apostolus, Spes autem non

I

Mat. 21.

supra c. 4
I. Reg. 2.

Prou. 9.

M

Ps. 109.

I. Cor. 1.

Prou. 9.

Eccle. 3.

Eccle. 7.

Eccle. 10.

B

Rom. 5.
Psal. 24.

non confundit. Dicit & Psalmus, Etenim vni
uerfi qui te expectant non confundentur. Iam
vero Canticum canticorum spiritualis quedam
sanctarum est voluptas mentium, in coniu-
gio illius regis & reginæ ciuitatis, quod est
Christus & Ecclesia. Sed hæc voluptas alle-
goricis tegminibus inuoluta est, vt desideretur
ardentius, videaturq; iocundius, & appa-
reat sponsus cui dicitur in eodem Cantico,
Aequitas dilexit te, & sponsa quæ ibi audit,
charitas in delictis tuis. Tacite multa transi-
mus, cura huius operis terminandi.

De regibus post Salomonem siue in Iuda siue
in Israel. Cap. XXI.

1. Reg. 12

3. Reg. 11.

Num. 3.
E

Gen. 48.

1. Co. 12.

CAeteri post Salomonem reges Hebræo-
rum vix inueniuntur per aliqua ænig-
mata dictorum suorum rerumve gestarum,
q̄ ad Christum & ecclesiam pertineat propheta-
sse, siue in Iuda, siue in Israel. Sic enim
appellatæ sunt illius populi partes, ex quo
propter Salomonis offensam tempore filij
eius Roboam qui patri successit in regnum,
Deo vindicante diuisus est. Proinde tribus de-
cem quas accepit Hieroboam seruus Salo-
monis, rex eius in Samaria constitutus, pro-
prie vocabantur Israel, quamuis hoc vniuersi
populi illius nomen esset. Duabus vero tri-
bus Iuda, scilicet & Benjamin, quæ propter
Dauid ne penitus regnū stirpis eius fuisset
eradicatum, remanserant subiacentes ciui-
tati Hierusalem, Iudæ nomen fuit, quia ip-
sa erat tribus vnde Dauid. Benjamin vero tri-
bus altera ad id regnum, de quibus dixi, per-
tinēs erat, vnde fuit Saul rex ante Dauid. Sed
simul istæ duæ tribus vt dictum est, Iuda vo-
cabantur, & hoc nomine discernabantur ab
Israel, quæ appellabantur proprie decem tri-
bus habentes suum regnum. Nam tribus Le-
ui quoniam sacerdotalis fuit, Dei nõ regum
seruitio mancipata, tertiadecima numeraba-
tur. Ioseph quippe vnus ex duodecim filijs
Israel, non vnā sicut cæteri singulas, sed
duas tribus fecit, Effrem & Manassem. Verū-
tamen etiam tribus Leui ad regnum Hiero-
solymitanum pertinebat magis: vbi erat Dei
templum cui seruiebat. Diuiso igitur popu-
lo, primus regnauit in Hierusalem Roboam
rex Iuda filius Salomonis: & in Samaria Hie-
roboam rex Israel seruus Salomonis. Et cū

voluisset Roboam tanquā tyrannidē diuisā
illius partis bello persequi, prohibitus est po-
pulus pugnare cum fratribus suis, dicente Deo
per prophetā se hoc fecisse. Vnde apparuit
nullum in ea re, vel regis Israel, vel populi
fuisse peccatum, sed voluntatem Dei vindicā-
tis impletam fuisse. Qua cognita, pars veraq;
inter se pacata conqueuit: non enim religio-
nis, sed regni fuerat facta diuisio.

De Hieroboam, qui impietate idololatriæ,
subditum sibi populum prophanauit, in
quo tamen non destitit Deus & propheta-
tias inspirare, & multos ab idololatriæ
crimine custodire. Cap. XXII.

Verū rex Israel Hieroboam mente per-
uersa non credens Deo, quem veracē
promisso sibi regno datoque probauerat, ti-
muit ne veniendo ad templum Dei, quod e-
rat in Hierusalem, quo secundum diuinam
legem sacrificandi causa vniuersæ illi genti
veniendum fuit, seduceretur ab eo populus,
& stirpi Dauid tanquam regio semini redde-
retur, instituit idololatriam in regno suo, &
populum Dei secum simulachrorum cultu
obstrictum nephanda impietate decepit, nec
tamen omnino cessauit Deus, non solum il-
lum regem, verum etiam successores eius, &
impietatis imitatores populumque ipsum ar-
guere per Prophetas. Nam ibi extiterunt &
magni illi insignesque prophete, qui etiam
mirabilia multa fecerunt, Helias, & Helisæus,
discipulus eius. Etiam ibi dicenti Helix: Do-
mine prophetas tuos occiderunt, altaria tua
suffoderunt, & ego relictus sum solus, & quæ-
runt animam meam: Responsum est illic ef-
se septem millia virorum, qui non curuaue-
runt genua ante Baal.

De vario vtriusque regni Hebræorum statu,
donec ambo populi in captiuitate diuer-
so tēpore ducerentur, reuocato postea Iu-
da in regnū suum, q̄ nouissime in Roma-
norum transijt potestatem. Cap. XXIII.

Itemque in regno Iuda pertinente ad
Hierusalem etiam succedentium regum
temporibus non defuerunt prophete, sicut
Deo placebat eos mittere, vel ad prænu-
ciandum quod opus erat, vel ad corripien-
da

4. Reg. 25

Matt. 2

1. Es. 9

Luc. 1.

Luc. 2.

da peccata præcipiendamq; iustitiam. Nã & illic, etsi longe minus quam in Israel, tamen extiterunt reges qui suis impietatibus Deum grauiter offenderent, & moderatis flagellis cum populo simul plecterentur. Piorum sane regum merita ibi nõ parua laudantur. In Israel autem reges alios magis, alios minus, omnes tamen reprobos legimus. Vtraq; igitur pars sicut iubebat diuina prouidẽtia, vel sinebat, varijs & erigebatur prosperitatibus, & aduersitatibus premebatur, & sic affligebatur, non solum externis, verum etiam inter se ciuilibus bellis: vt certis existentibus causis misericordia Dei, vel ira patesceret, donec eius indignatione crescente, vniuersa gens illa à Chaldæis debellantibus, non solũ subuerteretur in sedibus suis, sed et ex maxima sui parte transferetur in terra Assyriorũ prius illa pars, quæ vocabatur Israel in tribus decem. Postea vero etiã Iuda euersa Hierusalẽ & templo illo nobilissimo, in quibus ferris & annos septuaginta captiuum egit occium: post quos inde dimissa, templũ quod euersum fuerat instaurauit: & quanuis plurimi eius in alienigenarum degerent terris, nõ habuit tamen deinceps duas regni partes, sed in Hierusalem princeps eorum vnus erat: atque ad Dei templum, quod ibi erat, omnes vndiq; vbicunque esset, & vndecunq; posset, per certa tempora veniebant. Sed nec tunc eis hostes ex alijs gentibus expugnatoresque defuerunt. Nam etiam Romanorum iam tributarios eos Christus inuenit.

De prophetis, qui vel apud Iudæos postremi fuerunt, vel quos circa tempus natiuitatis Christi Euangelica prodiit historia. Cap. XXI II.

TOto autem illo tempore, ex quo redierunt de Babylonia, post Malachiã, Aggeum, & Zachariam, qui tũc prophetauerunt, & Esdrã: non habuerunt, pphetas, vsq; ad Saluatoris aduentum, nisi aliũ Zachariã patrem Ioannis, & Helizabet eius vxorem, Christi natiuitate iam proxima, & eo iam nato, Simeonem semen, & Annam viduam, iã grandæuam, & ipsũ Ioannem nouissimũ, qui inuenis iã iuuenem Christum nõ quidẽ futurũ prædixit, sed tamen incognitum pro-

phetica cognitione monstrauit: propter quod ipse dñs ait: Lex & propheta vsq; ad Ioannem. Sed istorum quinque prophetatio ex Euangelio nobis nota est: vbi & ipsa virgo mater domini ante Ioannem prophetaffe inuenitur. Sed hanc istorum prophetiam Iudæi reprobi non accipiunt: acceperunt autẽ, qui ex eis innumerabiles Euangelio crediderunt. Tunc enim vere Israel diuisus, est in duo: diuisione illa, quæ per Samuelem prophetam Sauli regi est immutabilis prænunciata. Malachiam vero, Aggeum, Zachariã, & Esdrã, etiam Iudæi reprobi, in autoritatem canonicam receptos nouissimos habent. Sunt enim & scripta eorum, sicut aliorum, qui in magna multitudine prophetarũ perpauca ea scripserunt, quæ autoritatem canonis obtinerent. De quorum prædictis quæ ad Christum ecclesiamque eius pertinent, nonnulla mihi in hoc opere video esse ponenda: quod commodius fiet adiuuante domino, sequenti libro: ne hunc tam prolixum vterius oneremus.

D. A V R E L I I A V G V S T I N I
Episcopi de Ciuitate Dei, ad
Marcellinum.

LIBER DECIMVS OCTAVVS.

De his, quæ vsque ad tempora Saluatoris decem & septem voluminibus disputata sunt. Cap. I.

DE Ciuitatum duarum, quarum Dei vna, seculi huius est altera in qua nunc est, quantum ad hominum genus pertinet, etiã ista peregrina, exortu, & procursu, & debitis finib. me scripturũ esse promisi, cum prius inimicos ciuitatis Dei, qui cõditori eius Christo, Deos suos præferunt: & liuore sibi perniciosissimo atrociter iniudent Christianis: quantum me adiuuaret eius gratia refellissem, quod voluminibus decem prioribus feci. De hac vero mea, quam mõ cõmemorauĩ, tripertita, pmissione, decimũ sequentibus quatuor libris ambarum est digestus exortus. Deinde procurus ab homine primo vsque ad diluuium libro vno, qui est huius operis quatusdecimus, atq; inde vsq; ad

Mat. II.

K
I. Re. 15.

L

M

ad Abraham, rursus ambe sicut in temporibus, ita & in nostris literis cucurrerunt. Sed a patre Abraham vsq; ad regū tempus Israelitarum, vbi. xvj. volumen absolimus, & inde vsq; ad ipsius in carne Saluatoris aduentum quousq; decimus septimus liber tenditur, sola videtur in meo stilo cucurrisse Dei ciuitas, cū in hoc seculo non sola cucurrerit, sed ambeq; vtiq; in genere humano, sicut ab initio simul suo procursum tempora variauerint. Verū hoc ideo feci vt prius ex quo apertiores Dei p̄missiones esse cęperunt vsq; ad eius ex virgine natiuitatē, in quo fuerāt, quę primo p̄mittebantur implēda, sine interpellatione à cōtrario alterius ciuitatis ista, quę Dei est, procurres distinctius appareret, quāuis vsq; ad reuelationē testamenti noui, non in lumine, sed in vmbra cucurrerit. Nūc ergo q̄ intermiserā, video esse faciendū, vt ex Abrahamę temporibus, quō ēt illa cucurrerit, quantū satis videt, attingā, vt ambę inter se possint consideratione legentū comparari.

De terrenę ciuitatis regibus atq; temporibus; quibus ab exortu Abrahamę sanctorū tempora supputata conueniunt.
cap. II:

Societas igitur vsquequaq; mortaliū diffusa per terras, & in locorū quantislibet diuersitatibus, vnus tñ, eiusdēq; naturę quadam cōmuniōe deuincta, vtilitates cupiditates suas, quibusq; sectantibus, dum id, qđ appetitur, aut nemini, aut nō omnibus sufficit: quia non est id ipsum aduersum seipsam, plerunq; diuiditur & pars partem quę pręualet, opprimit. Victrici enim vita succumbit: dominationi scilicet, vel etiā libertati: qualem cunq; pacem pręferens: ac salutem: ita vt magnę fuerint admirationi, qui perire quam seruire, maluerunt. Nam in omnibus ferē gentibus quodammodo vox naturę ista personat, vt subiugari victoribus mallent, quibus contigit vinci, quam bellica omnifaria vastatione deleri. Hinc factum est, vt non sine Dei prouidentia, in cuius potestate est, vt quisq; bello, aut subiugetur, aut subiugget, quidam essent regnis pręditi, quidam regnantibus subditi: sed inter plurima regna terrarum, in quę terrenę vtilitatis, vel cupiditatis est diuisa societas: quam ciuitatem

Al. l. Pro
videntia
regna do
nantur.

E

mundi huius vniuersali vocabulo nuncupamus, duo regna cernimus. lōge cęteris prouenisse clariora: Assyriorū primū deinde Romanorum, vt temporibus, ita locis inter se ordinata, atq; distincta. Nā quō modo illud prius, hoc posterius, eo modo illud in Oriēte, hoc in Occidente surrexit. Deniq; in illius sine, huius initium cōfestim fuit. Regna cętera, cęterosq; reges: velut appēdices illorum dixerim. Ninus ergo iam secundus rex erat Assyriorum, qui patri suo Belo successerat, regni illius primo regi, quando in terra Chaldeorum natus est Abraham. Erat etiam tempore illo regnum Sicyoniorū admodū parū, à quo ille vndecunq; doctissimus Marcus Varro scribēs de gente populi Romani, velut antiquo tempore exorsus est. Ab his. n. Sicyoniorū regibus ad Athenienses peruenit à quibus ad Latinos: inde ad Romanos. Sed ante conditā Romam in comparisonē regni Assyriorum, per exigua ista cōmemorāt. Quāuis Athenienses in Gręcia plurimum claruisse fateatur etiam Salustius Romanus historicus plus tamē fama, quam re ipsa. Nam loquēs de illis: Atheniensiu, inq; res gestę, sicuti ego existimo, satis ample, magnificęq; fuerunt: verū aliquanto minores tamen, quā fama feruntur. Sed quia prouenire ibi scriptorū magna ingenia, per terrarū orbē Atheniensiu facta pro maximis celebratur. Ita eorum, qui facere, virtus tanta habetur, quantū eā verbis potuere extollere pręclara ingenia. Accedit huic ciuitati non parua ēt ex literis & philosophis gloria: quod ibi potissimū talia studia viguerunt. Nā quārū attinet ad imperiū, nullū maius primis temporibus, quā Assyriorū fuit: nec tam longe lateq; diffusum. Quippe vbi Ninus rex, Beli filius vniuersam Asiā, quę totius orbis ad numerū partium, tertia dicitur: ad magnitudinem vero dimidia reperitur, vsq; ad Libyę fines subegisse traditur. Solis quippe Indis in partibus Orientis non dominabatur: quos tamen eo defuncto semiramis vxor eius est aggressa bellādo. Ita factū est, vt quicunq; in illis terris populi, siue reges erāt. Assyriorum regno, ditioniq; parerent, & quicquid imperaretur, efficerent. Abraham igitur in eo regno apud Chaldęos, Nini temporibus natus est. Sed quoniam res Gręcę multo sunt nobis, quam Assyrię notiores, & per

Gręcos

Gen. II.

Gen. I.

Gen. I.

Al. l. N.
nam.

Al. l. Se.
miramis
Reginā.

Gen. 2.
Gen. 3.

G

Græcos ad Latinos: ac deinde ad Romanos, qui etiam ipsi Latini sunt, temporum seriem deduxerunt, qui gentem populi Romani in originis eius antiquitate rimati sunt: ob hoc debemus, ubi opus est, Assyrios memorare reges: ut appareat quemadmodum Babylonia, quasi prima Roma cum peregrina in hoc mundo Dei ciuitate procurrat. Res autem, quas propter comparisonem ciuitatis vtriusque, terrenæ scilicet, & cælestis, huic operi oportet inferere, magis ex Græcis & Latinis, ubi ipsa Roma secunda Babylonia est, debemus assumere. Quando ergo natus est Abraham, secundi reges erant: apud Assyrios Ninus, apud Sicyonios Europus. Primi autem, illic Belus, hic Aegialeus fuerunt. Cum vero egresso Abraham de Babylonia, promissit ei Deus ex illo magnam gentem futuram, & in eius semine omnium gentium benedictionem; Assyrij quartum regem habebat: Sicyonij quintum: apud illos enim regnabat filius Nini post matrem Semiramidem, quæ ab illo interfecta perhibetur, ausa filium mater incestare concubitu. Hanc putant nonnulli condidisse Babylonom, quam quidem potuit instaurare.

Gen. 10. Quam autem vel quomodo condita fuerit, in sextodecimo libro diximus. Filium porro Nini & Semiramidis, qui matri successit in regnum, quidam etiam ipsum Ninum quidam vero deriuato à patre vocabulo * Ninium vocant. Sicyoniorum autem regnum tunc tenebat Telexion. Quo regnante vsque adeo ibi mitia & læta tempora fuerunt, ut eum defunctum velut Deum colerent sacrificando & ludos celebrando, quos ei primitus institutos ferunt.

Quibus regnantibus apud Assyrios atque Sicyonios Abraham centenario Isaac de promissione sit natus: vel ipsi Esau & Iacob gemini de Rebecca sint æditi. Cap. III.

Gen. 21. E Cuius temporibus etiam Isaac ex promissione Dei natus est centenario patri filius Abraham de Sara coniuge, quæ sterilis, & anus iam spem prolis amiserat. Tunc & Assyrijs quintus erat rex Aralius. Ipsi vero Isaac sexagenario nati sunt filij gemini, Esau & Iacob, quos ei Rebecca vxor peperit, auo eorum Abraham adhuc viuente, & centum sexaginta etatis annos agente. Qui expletis cen-

tum septuagintaquinque annis defunctus est; regnantibus apud Assyrios Xerxe illo antiquiore, qui etiam Baleus vocabatur: & apud Sicyonios Thuriacho, quem quidam Thuriachum scribunt septimis regibus. Regnum autem Argiuorum simul cum Abraham nepotibus ortum est, ubi primus regnauit Inachus sanè quod prætereundum non fuit, etiam apud sepulchrum septimi sui regis Thurimachi sacrificare Sicyonios solere Varro refert. Regnantibus porro octauis regibus Aramirte Assyriorum, Leucippo Sicyoniorum, & primo Argiuorum Inacho, Deus locutus est ad Isaac, atque ipsi quoque eadem quæ patri eius duo illa promissit, semini scilicet eius terram Chanaan: & in eius semine benedictionem cunctarum gentium: hæc ipsa promissa sunt etiã filio eius nepoti Abraham, qui est appellatus primo Iacob, post Israel: cum iam Belocus, rex nonus Assyrijs, & Phoroneus Inachi filius secundus, regnaret Argiuus, Leucippo adhuc apud Sicyonios permante. His temporibus Græcia sub Phoroneo Argolico rege legum & iudiciorum quibusdam clarior facta est institutis. Phegous tamen frater Phoronei iunior, cum esset mortuus, ad eius sepulchrum templum est constitutum, in quo coleretur ut Deus: & ei boues immolarentur, credo honore tanto ideo dignum putarunt: quia in regni sui parte pater quippe loca ambobus distribuerat, in quibus eo viuente regnarent, iste facella constituerat ad colendos Deos: & docuerat obseruari tempora per menses atque annos, quid eorum quatenus metirentur, atque numerarent. Hæc in eo noua mirantes rudes adhuc homines, morte obita Deum esse factum, siue opinati sunt, sine vulerunt. Nam & Iofilia Inachi fuisse perhibetur, quæ postea Isis appellata: ut magna dea culta est in Aegypto: quauis alij scribant eam ex Aethiopia in Aegyptum venisse reginam: & quod late iusteque imperauerit, eis quæ multa commoda & literas instituerit, hunc honorem, illi habitum esse diuinum postea quam ibi mortua est: & tantum honorem ut capitali crimine reus existeret, si quis eam fuisse hominem diceret.

Aug. Tomus Quintus. Y De

Ibidem.

Gen. 26.

Gen. 28.

Gen. 32.

K

G

Gen. 11.

Gen. 12.

Gen. 10.

All. N. mam.

All. Se. miramis Regina.

G

De temporibus Iacob & filij eius Ioseph. Cap. IIII.

Regnantibus Assyriorum decimo rege Baleo, & Sicyoniorum nono Mesappo, qui etiam Cephisos à quibusdā traditur, si tamen duorū nominum homo vnus fuit, ac nō potius alterum pro altero putauerunt fuisse hominem, qui in suis posuerunt scriptis alterum nomen, cum rex Argiuorū tertius Apis esset, mortuus est Isaac annorū centum & viginti: quorum minor Iacob pertinet ad civitatem Dei, de qua scribimus, maiore vtiq; reprobato, habebat duodecim filios, quorum illum, qui vocabatur Ioseph mercatoribus in Aegyptū transeuntibus fratres adhuc Isaac auro eorum viuentē venderant. Stetit autem ante Pharaonem Ioseph, quando ex humilitate, quam pertulit sublimatus est, cū triginta esset annorum: quoniā somnia regis diuine interpretatus, prænunciavit septē vbertatis annos futuros, quorū abundantiam prapollentem, consequentes alij septē steriles fuerant consumpturi: & ob hoc eū rex prafecerat Aegypto, & de carcere liberatū, quo eū coniecerat integritas castitatis, quā fortiter seruans male amāti Domine, & male credulo Domino mēiturę, veste etiam derelicta, de manibus attrahētis au fugiens non consensit ad stuprum. Secundo autem anno septem annorū steriliū, Iacob in Aegyptum eum suis omnibus venit ad filium, agens annos centum & triginta; sicut interroganti regi ipse respōdit, cū Ioseph ageret triginta & nouem, ad triginta felicit quos agebat, qñ à rege honoratus est, additis septem vbertatis annis, & duobus famis.

De Api rege Argiuorum, quem Aegyptij Serapin nominatum Diuino honore coluerunt.

Cap. V.

His temporibus rex Argiuorum Apis nauibus transuectus in Aegyptū, cum ibi mortuus fuisset, factus est Serapis omnium maximus Aegyptiorum Deus. Nominis autē huius cur non Apis etiam post mortem, sed Serapis appellatus sit, facillimam rationem Varro reddidit: quia enim arca in qua mortuus ponitur, quod omnes iam *σαρραπιαζον*

vocant *σαρραπιας* dicitur Græce: & ibi eū venerari sepulchrum cępehunt, priusquam templum eius esset extructum: velut Soro sapis, vel Serapis, primo: deinde vna litera, vt fieri assolet commutata, Serapis dictus est. Constitutum est etiam de illo, vt quisquis eum hominem dixisset fuisse, capitalē penderet pęnam. Et quoniam ferē in omnibus templis, vbi colantur Isis & Serapis: erat etiam simulachrū quod digi. o. labijs impresso admonere vide retur, vt silētium fieret: hoc significare idem Varro existimat, vt homines eos fuisse taceretur. Illos autē bos, quem mirabili vanitate decepta Aegyptus in honorem eius delictijs affluētibus alebat: quoniam sine sarcophago viuum venerabatur. Apis non Serapis vocabatur. Quo bene mortuo quoniam querebatur, & reperiebatur vitulus coloris eiusdem, hoc est, albis quibusdam maculis similiter insignitus: mirum quiddam & diuinitus sibi procuratum esse credebant. Non enim magnum erat Dęmonibus ad eos decipiendos phātasiam talis tauri, quam sola cerneret, ostentare vacca concipienti atq; pręgnanti, vnde libido matris attraheret, quod in eius sętum iam corporaliter appareret, sicut Iacob de virgibus variatis vt oues & caprę varię nascerentur, effecit. Quod enim homines coloribus & corporibus veris, hoc Dęmones figuris factis facillime possunt animalibus concipientibus exhibere.

Quo regnante apud Argiuos, quoue apud Assyrios, Iacob in Aegypto mortuus sit. Cap. VI.

Apis ergo rex non Aegyptiorum, sed Argiuorū, mortuus est in Aegypto. Huic filius Argus successit in regnū, ex cuius nomine Argi, & ex hoc Argiui appellati sunt. Superioribus autem regibus nōdū vel locus vel gens habebat hoc nomen. Hoc regnante apud Argiuos, & apud Sicyonios Eratho: apud Assyrios vero adhuc manēte Baleo mortuus est Iacob in Aegypto annorum centum quadragintaseptem, cum moriturus filios suos, & nepotes ex Ioseph benedixisset, Christumque apertissime prophetasset, dicens in benedictione Iudę: Non deficiet princeps ex Iuda, & dux de femoribus eius donec veniant quę reposita sunt ei, & ipse erit

Gen. 35.

Gen. 37.

Gen. 41.

Gen. 39.

Gen. 47.
Supra lib. 16.
cap. 40.

Gen. 30.
lib. 3. de
Trinitate
cap. 8.
& li. 11.
cap. 4.

Al. l. M.
mie.
Al. l. Ple.
næo.
Gen. 5.
Exo. 1.

Exo. 2.

Gen. 49.

erit expectatio gentium. Regnante autem Argo, suis cepit vii frugibus Græcia, & habere segetes in agricultura, delatis aliunde feminibus. Argus quoque post obitum Deus haberi cepit, tēplo & sacrificijs honoratus. Qui honor eo regnante & ante illum delatus est homini priuato & fulminato cuidā Homogyro, eo quod primus ad aratrum boues iunxerit.

Quorum regum tempore Ioseph in Aegypto defunctus est. Cap. VII.

Regnantibus Assyriorum duodecimo Hermasco, & vndecimo Sicyonio-
Al. l. Mz mio.
Al. l. Ple- nœo.
Gen. 5.
Exo. 1.
 rum * Plemineo, & Argis adhuc manente Argo mortuus est Ioseph in Aegypto, annorum centum & decem. Post cuius mortem populus Dei mirabiliter crescens mansit in Aegypto centum quadragintaquinque annostranquille prius, donec morerentur, qui

Ibus Ioseph notus fuit. Deinde quia inuidebatur incrementis eius, eratque suspectus quousque inde liberaretur: persecutionibus affligebatur innumeris, inter quas tamen diuinitus foecundata multiplicatione crescebat, & laboribus premebatur intolerabilis seruitutis. In Assyria vero & Græcia per idem tempus regna eadem permanebant.

Quorum regū ætate Moyses natus sit, & quorum demum iisdem temporibus sit orta religio. Cap. VIII.

Mergo regnaret Assyrijs quartusdecimus Saphrus, & Sicyonijs duodecimus Orthopolus, & Criafus quintus Argiuis, natus est in Aegypto Moyses, per quem populus Dei de seruitute Aegyptia liberatus est, in qua eum ad desiderandum sui creatoris auxilium sic exerceri oportebat. Regnantibus memoratis regibus fuisse à quibusdam creditur Prometheus, quem propterea ferūt de luto formasse homines, quia optimus sapientia: doctor fuisse perhibetur, nec tamen ostenditur, qui eius temporibus fuerint sapientes. Frater eius Atlas, magnus fuisse astrologus dicitur. Vnde occasionem fabula inuenit, vt eum cælum portare confingeret, quāuis mons eius nomine nuncupetur, cuius altitudine potius cæli portatio in opinionem vulgi venisse videatur. Multa quoque alia ex

illis in Græcia temporibus confingi fabulosa ceperunt, sed vsque ad Cecropem regem Atheniensium: quo regnante eadem ciuitas etiam tale nomen accepit, & quo regnante Deus per Moysen eduxit ex Aegypto populum suum, relati sunt in deorum numerum aliqui mortui cæca & vana consuetudine, ac superstitione Græcorum. In quibus Criafus regis cōiunx Melantomice, & Phorbas filius eorum, qui post patrem rex Argiuorum sextus fuit, & septimi regis Triopæ filius Iafus, & rex nonus Schenelas, siue Scheneleus, siue Schenelus, varie quippe in diuersis authoribus inuenitur. His temporibus etiam Mercurius fuisse perhibetur, nepos Atlantis, ex Maia filia eius. quod vulgatiore etiam literę personant. Multarum autem artium peritus claruit, quas & hominibus tradidit: quo merito eum post mortem Deum esse vouerūt, siue etiam crediderunt. Posterior fuisse Hercules dicitur, ad ea tamen tempora pertinēs Argiuorum, quamuis nonnulli eum Mercurio praeferant tempore: quos falli existimo, sed quolibet tempore nati sint, constat inter historicos graues qui hæc antiqua literis mandauerunt ambos homines fuisse, & quod mortalibus ad istam vitam commodius ducendam beneficia multa contulerint, honores ab eis meruisse diuinos. Minerua vero longe his antiquior. Nam temporibus Ogygij ad lacum qui Tritonis dicitur, virginali fertur apparuisse ætate: vnde & Tritonia nuncupata est, multorum sanè operum inuentrix: & tanto procluius dea credita, quanto minus origo eius innotuit. Quod enim de capite Iouis nata canitur, Poetis & fabulis, non historiae rebusque gestis est applicandum, quanquam Ogygius ipse quando fuerit, cuius temporibus etiam diluuium magnum factum est, non illud maximum in quo nulli homines euaserunt, nisi qui in arca esse potuerunt: quod gentium nec Græca, nec Latina nouit historia: sed tamen maius quam postea tempore Deucalionis fuit, inter scriptores historiae non conuenit. Nā Varro inde exorsus est librum, cuius mentionem superius feci, & nihil sibi ex quo perueniat ad res Romanas, proponit antiquius quam Ogygij diluuium, hoc est, Ogygij factum temporibus. Nostri autem qui chronica scripserunt, prius Eusebius, post Hieronymus,

Gen. 17.

B

nymus, qui utique præcedentes aliquos historicos in hac opinione secuti sunt: post nos amplius quam trecentos iã secundo Argiuorum Phorongo rege regnante. Ogygij diluuium fuisse comemorant. Sed quolibet tempore fuerit, iam tñ Minerua tanquã Dea colebatur, regnante Atheniensibus Cecrope, sub quo rege etiam ipsam vel instauratam ferunt, vel conditam ciuitatem.

Quando Atheniensium ciuitas sit condita, & quam causam nomini eius Varro perhibeat. Cap. I X.

NAm vt Athenæ vocarentur, q̄ certe nomen à Minerua est, quæ Græce Athena dicitur: hanc causam Varro indicat. Cum ap paruisset illic repente oliuæ arbor, & alio loco aqua erupisset, regem prodigia ista mouerunt, & misit ad Apollinem Delphicum sciscitatum, quid intelligendum esset, quid ue faciendum. Ille respondit, q̄ olea Mineruam significaret, vnda Neptunum, & q̄ esset in ciuium potestate, ex cuius nomine potius duorum deorum, quorum signa illa essent, ciuitas vocaretur. Isto Cecrops oraculo accepto, ciues omnes vtriusq; sexus: mos enim tunc in eisdem locis erat, vt etiam foeminae publicis consultationibus interessent, ad ferendum suffragium conuocauit. Cõsulta igitur multitudi-
Fne, mares pro Neptuno, foeminae pro Minerua tulere sententias. Et quia vna plus est inuenta foeminarum, Minerua vicit. Tunc Neptunus iratus marinis fluctibus exæstuatibus terras Atheniensium populus est: quoniam spargere latius quolibet aquas difficile demonibus non est: cuius vt iracundia placaretur, triplici supplicio dicit idem author ab Atheniensibus affectas esse mulieres, vt nulla ulterius ferret suffragia: vt nullus nascentium maternum nomen acciperet: vt ne quis eas *d. Deuotas* vocaret. Ita illa ciuitas mater ac nutrix liberalium doctrinarum, & tantorumque philosophorum, qua nihil habuit Græcia clarius atque nobilius, iudificationibus demonibus de lite deorum suorum maris & foeminae, & de victoria per foeminas foeminae Athenas nomen accepit, & à victo laesa, ipsam victricis victoriam punire cõpulsata est, plus aquas Neptuni, quam arma formidans. Nam in mulieribus, quæ sic punitæ

sunt, & Minerua quæ vicerat, victa est: nec affuit suffragatricibus suis, vt suffragiorum deinceps perdita potestate, & alienatis filiis a nominibus matrũ, Athenas saltem vocari liceret, & eius deæ mereri vocabulum quam viri Dei victricem fecerant ferendo suffragiũ, de quo satis apparet, quæ & quanta hinc dici possent, nisi sermo ad alia properaret.

Quid Varro tradat de nuncupatione Areopagi, & de diluuiio Deucalionis. Cap. X.

Attamen Marcus Varro non vult fabulis aduersus deos fidem adhibere signis, ne de maiestatis eorum dignitate indignum aliquid sentiat. Et ideo, nec Areopagon, vbi cum Atheniensibus Paulus Apostolus disputauit: ex quo loco Areopagitæ appellati sunt curiales vrbis eiusdem: vult inde accepisse nomen, q̄ Mars, qui Græce *ἀρης* dicitur, cum homicidij crimine reus fieret, iudiciatibus duodecim dijs in eo pago, sex sententijs absolutus est, quia vbi paris numeri sententiæ fuissent, præponi absolutio damnationi solebat. Sed cõtra istam, quæ multo est amplius celebrata opinionem, aliam quandã de obscurarum notitia literarum, causam nominis huius conatur asserere, ne Areopagon Athenienses de nomine Martis & pagi, quasi Martis pagum nominasse credantur in iniuriam videlicet numinum, a quibus litigia, vel iudicia existimat aliena: non minus hoc quod de Marte dicitur, falsum esse asseuerans, quam illud q̄ de tribus deabus, Iuno ne scilicet, & Minerua, & Venere: quæ pro malo aureo adipiscendo, apud iudicem Paridem de pulchritudinis excellentia certasse narratur: & ad placandos ludis deos, qui delectantur, seu veris, seu falsis istis criminibus suis, inter theatricos plausus cantantur, atque saltantur. Hæc Varro non credit, ne deorum naturæ, seu moribus credat incongrua: & tamen non fabulosam, sed historicam ratione de Athenarum vocabulo reddens, tantam Neptuni & Mineruæ litem suis literis inserit, de cuius nomine potius illa ciuitas vocaretur, vt cum prodigiorum ostentatione contenderent inter eos iudicare, nec Apollo cõsultus auderet, sed ad deorum iurgium finientũ, sicut memoratarum trium deorum ad Paridem.

Al. l. V.
de diis
fr. Deu-
lionis a
lunium

L

Ar. II.

Exo. I

I. Co. I

Deur.

Iosue

Iosue

M

ridem Iupiter, ita & ista ad homines mitteret, vbi vinceret Minerua suffragijs, & in p̄na suarum suffragaricum vinceretur quę in aduersarijs suis viris obtinere Atheneas potuit & amicas suas fœminas Atheneas habere non potuit. His tēporibus vt Varro scribit regnante Atheniēsisbus Cranao successore Cecropis: vt autem nostri Eusebius & Hieronymus, adhuc eodem Cecrope permanente diluuium fuit, quod appellatum est Deucalionis, eo quod ipse regnabat in earum terrarum partibus, vbi maxime factum est. Hoc autem diluuium nequaquam ad Aegyptum, neque eius vicinia peruenit.

al. l. vn-
de dictū
fi Deuca-
lionis di-
luuium.

D Quo tempore Moyses populum de Aegypto eduxerit: & Iesu Naue qui eidem successit, quorum regum ætate sit mortuus. Cap. XI.

Exo. 14. **E**duxit ergo Moyses ex Aegypto populum Dei, nouissimo tempore Cecropis Atheniensium regis cū apud Assyrios regnaret Ascades, apud Sicyonios Marathus, apud Argiuos Triopas. Educto autem populo in monte. Sina diuinitus acceptam tradidit legem, quod vetus dicitur testamentū, quia p̄missiones terrenas habet: & per Iesum Christū futurū fuerat testamentū nouū, quo regnum cęlorū promitteretur. Hunc enim ordinem seruari oportebat, sicut in vnoquoque homine, qui in Deū proficit, id agitur, quod

1. Co. 15.

ait Apostolus, vt non sit prius quod spiritale est: sed quod animale, postea spiritale: quoniā sicut dicit, & verū est: primus homo de terra, terrenus, secundus homo de cęlo cęlestis. Rexit autem populum Moyses per annos quadraginta in deserto: & mortuus est annorū centū & viginti: cum Christū etiam ipse prophetasset per figuras obseruationum carnaliū in tabernaculo & sacerdotio, & sacrificijs, alijsq; mysticis, plurimisq; mandatis. Moysi successit Iesus Naue: & in terra p̄missionis introductū populū collocavit ex autoritate diuina debellatis gentib. à quib. eadē loca tenebātur. Qui cū populū rexisset post mortē Moysi viginti & septē annos etiā ipse defunctus est: regnāte apud Assyrios octa uodecimo Amynta, apud Sicyonios sextodecimo Corace, apud Argiuos decimo Danao apud Athenienses quarto Erichonio.

Iosue 1.

Iosue 2.

De sacris falforum deorum, quę reges Græciq; illis temporibus instituerunt: quę ab exitu Israel de Aegypto, vsque ad obitum Iesu Naue dinumerant. Cap. XII.

Per hęc tempora, id est, ab exitu Israel ex Aegypto vsq; ad mortē Iesu Naue, per quem populus idem terram repromissionis accepit, sacra sunt instituta dijs falsis à regibus Græcię, quę memoriā diluuij, & ab eo liberationis hominū vitęq; tunc erumnosę, modo ad alta, modo ad plena migrantū solenni celebritate reuocarunt. Nam & Luperorū per sacram viam ascensum atq; descensum sic interpretantur, vbi ab eis significari dicant homines, qui propter aquę inundationem summa montium petiuerunt, & rursus eadem residente ad ima redierunt. His tēporibus Dionysium qui etiā Liber pater dictus est, & post mortē Deus habitus vitę ferunt ostendisse in Attica terra hospiti suo. Tunc Apollini Delphico instituti musici, vt placaretur ira eius, qua putabant afflictas esse sterilitate Græcię regiones, quia non defenderunt templum eius, quod rex Danaus cum eadem terras bello inuassisset, incendit. Hos autē ludos vt instituerent, oraculo sunt eius admoniti. In Attica vero rex Erichthonius eius ei ludos primus instituit, nec ei tantum sed etiā Mineruę, vbi præmiū victoribus oleum ponebatur, quod eius fructus inuenitricem Mineruam, sicut vini liberū tradunt. Per eos annos à rege Xantho Cretēsum, cuius apud eos aliud nomen inuenimus, rapta perhibetur Europa, & inde geniti Rhadamantus, Serpedon, & Minos, quos magis ex eadem muliere filios Iouis per vulgatum est. Sed taliū deorū cultores illud quod de rege Cretensium diximus, historicę dant veritatis: hoc autem quod de Ioue Poetę cantāt, theatra concrepant, populi celebrant, vanitati deputant fabularum, vt esset vnde ludi fierent placandis numinibus etiam falsis eorum criminibus. His temporibus Hercules in Tyria clarus habebatur. Sed nimirum alius, non ille de quo supra locuti sumus. Secretiore quippe historia plures fuisse dicuntur & Liberi patres & Hercules. Hunc sane Herculem cuius ingentia duodecim facta numerant inter quę Antæi Aphri necem non commemorat. Aug. Tomus Quintus. Y 3 mo-

Lib. 3. So-
lilo. cap.
16. & sic
pra ca. 8.

I morant, quod ea res ad alterum Herculem pertinet, in Oetha monte à seipso incensum produnt suis literis, cum ea virtute, qua mostra subegerat morbum tamen quo languebat sustinere non posset. Illo tempore, vel rex, vel potius tyrannus Busiris suis dijs suos hospites immolabat, quæ filiū perhibet fuisse Neptuni, ex matre Libya filia Epaphi. Verum non credatur hoc stuprū perpetrasse Neptunus, ne dij accusentur, sed Poetis & Theatris ista tribuantur, vt sit vnde placentur. Erichthonij regis Atheniensem, cuius nouissimis annis Iesus Naue mortuus reperitur, Vulcanus & Minerva parentes fuisse dicuntur. Sed quoniam Mineruam virginem volunt, in amorum contentione Vulcanum commorum effudisse aiunt semen in terram, atque inde homini nato ob eam causam tale inditum nomen. Græca enim lingua ἐπίς, contentio, & χερδαρ terra est, ex quibus duobus compositum vocabulum est Erichthonius. Verum quod fatendum est, refellunt, & à suis dijs repellunt ista doctiores, qui hanc opinionem fabulosam hinc exortam ferunt: quia in templo Vulcani, & Mineruæ, quod ambo vnum habebant Athenis, expositus inuētus est puer dracone inuolutus, qui eum significauit magnum futurum, & propter commune templum cum essent parentes eius ignoti, Vulcani & Mineruæ dictum esse filium: nominis tamen eius originem fabula illa potius quàm ista designat historia. Sed quid ad nos hoc, cū isti in veracibus libris homines instruat religiosos, illud in fallacibus ludis demones delectet impuros, quos tamen illi religiosi tanquam Deos colunt? Et cum de illis hæc ne

gant ab omni eos crimine purgare nō possunt, quoniam ludos eis possidentibus exhibent vbi turpiter aguntur, quæ velut sapienter negantur, his fallis ac turpidus dij placantur, vbi etiam si fabula cantat tam hominum crimen, quam numinum falsum, delectari tamen falso crimine est.

Qualium fabularum figmenta exorta sint eo tempore, quo Hebræis iudices præesse cœperunt. Cap. XIII.

Verum post mottem Iesu Naue, populus Dei iudices habuit, quibus temporibus alternauerunt apud eos: & humilitates laborum pro eorum peccatis & prosperitates cōsolationum propter miserationē Dei. His temporibus fabulæ fictæ sunt de Triptolemo, qui iubete Cerere, anguibus portatus alitibus, indigentibus terris frumenta volando contulerit. De Minotauro, quod bestia fuerit inclusa Labyrintho: quo cū intrassent homines inextricabili errore inde exire non poterant. De Centauris, quod eorum hominumque fuerit natura coniuncta. De cerbero, quod sit triceps inferorum canis. De Phryxo & Helle eius sorore, quod vecti ariete volauerint. De Gorgone, quod fuerit crinita serpentibus, & aspicientes conuertebat in lapides. De Bellerophonte, quod equo pennis volante sit vectus, qui equus Pegasus dictus est. De Amphyone, quod citharæ suauitate lapides mulserit & attraxerit. De Fabrico Dedalo & eius filio Icaro, quod sibi cooperatis pennis volauerunt. De Oedipo qui monstrum quoddam, quod sphinga dicebatur, humana facie quadrupes, soluta quæ ab illis proponi solebat velut insolubili questione, suo præcipitio perire compuserit. De Antæo quem Hercules quod filius terræ fuerit, propter quod cadens in terram fortior soleret assurgere. Et si qua forte alia prætermisi. Hæc fabulæ ad bellum vsque Troianum, vbi secū dum librum Marcus Varro de populi Romani gente finit, ex occasione historiarum, quæ res veraciter gestas continet, ita sunt ingenijs hominum fictæ, vt non sint opprobrijs numinum affixæ. Porro autem quicunq; sinxerunt à Ioue ad stuprum raptum pulcherimū puerum Ganymedem, quod nephas rex Tantalus fecit, & Ioui fabula tribuit, vel Danaes per imbrem aureum appetisse concubicum, vbi intelligitur pudicitia mulieris auro fuisse corrupta, quæ illis temporibus, vel facta, vel ficta iunt, aut facta ab alijs, & ficta de Ioue, dici non potest quantum mali de hominum præsumperunt cordibus, quod possent ista patienter ferre mendacia, quæ tamen etiam libenter amplexi sunt, qui vti que

I sue 24

Lib. 2. 80
lib. c. 26.Lib. 2. 80
lib. c. 17.

que quanto deuotius Iouem colunt, tanto eos, qui hæc de illo dicere ausi sunt, seuerius punire debuerunt. Nunc vero non solum eis qui ista finxerunt irati non sunt, sed nisi talia signiæta etiam in theatris agerent ipsos deos potius iratos habere timuerunt. His temporibus Latona peperit Apollinem, non illum, cuius oracula solere consuli superius loquebatur, sed illum quem cum Hercule ferunt Admeti regis armenta pauisse: qui tamen sic est Deus creditus, vt plurimi ac penè omnes vnum eundemque Apollinem fuisse opinentur, Tunc & Liber pater bellauit in India, **A** qui multas habuit in exercitu foeminas, quæ Bacchæ appellatæ sunt, non tam virtute nobiles, quam furore. Aliqui sanè & victum scribunt istum Liberum & victum: nonnulli & occisum in pugna a Perseo, nec vbi fuerit sepultus tacent, & tamen eius velut Dei nomine per immundos Demones Bacchanalia sacra, vel potius sacrilegia sunt instituta. De quorum rabiosa turpitudine post tam multos annos sic Senatus erubuit, vt in vrbe Roma esse prohiberet. Per ea tempora Perseus & vxor eius Andromeda, postea quam sunt mortui, sic eos in cælum receptos esse crediderunt, vt imagines eorû stellis designare, eorumque appellare nominibus non erubescerent, nec timerent.

De Theologis poetis. Cap. XIII.

Per idem temporis intervallum extiterunt poætæ, qui etiam Theologi dicerentur, quoniam de Dijs carmina faciebant: sed talibus Dijs qui quamlibet magni homines, tamen homines fuerunt: aut mundi huius, quem verus Deus fecit, elementa sunt, aut in Principatibus & potestatibus pro voluntate Creatoris, & non suis meritis ordinati, & si quid de vno vero Deo inter multa vana & falsa cecinerunt, colendo cum illo alios, qui Dij non sunt, eisque exhibendo famulatum, qui vni tantum debetur Deo, non ei vtiq; rite seruierunt, nec à fabuloso deorum suorum dedecore et ipsi se abstinere potuerunt. Ex quorum numero fuisse perhibentur Orpheus, Musæus, Linus. Verum isti Theologi deos coluerunt, non pro dijs culi sunt: quamuis Orpheum, nescio quomodo, in infernis sacris vel potius sacrilegijs præficere soleat ciuitas impiorum.

Vxor autem regis Athamantis, quæ vocabatur Ino, & eius filius Melicertes præcipitio spontaneo in mari perierunt, & opinione hominum in deos relati sunt: sicut & alij homines eorum temporum: inter quos fuerunt Castor & Pollux. Illam sanè Melicertis matrem Leucothæam Græci, Matutam Latini vocauerunt: vtrique tamen putantes Deam.

De occasu regni Argiuorum, quo tempore apud Laurentes Picus Saturni filius regnum patris primus accepit. Cap. XV.

Per ea tempora regnum finitum est Argiuorum, translatum ad Mycenæ: vnde fuit Agamemnon, & exortum est regnum Laurentum: vbi Saturni filius Picus regnum primus accepit, iudicante apud Hebræos femina Delbora, sed per illam Dei spiritus id agebat: nam & prophetissa erat, cuius propheta minus aperta est, quam vt possimus eam sine diuturna expositione de Christo demonstrare prolatam. Iam ergo regnabant Laurentes vtiq; in Italia, ex quibus euidentior ducitur origo Romana post Græcos: & tamen adhuc regnum Assyriorum permanebat, vbi erat rex vicefimus tertius Lampares, cum primus Laurentum Picus esse coepisset. De huius Pici patre Saturno videntur quid sentiant talium deorum cultores, qui eum negant hominem fuisse: de quo & alij scripserunt, quod ante Picum filium suum in Italia ipse regnauerit: & Virgilius notioribus literis dicit,

Is genus indocile, ac dispersum moribus, altis composuit, legesque dedit, Latiumque vocari Maluit: his quoniam latuisset tutus in oris. Aureaque, vt perhibent, illo sub rege fuere Secula. Sed hæc poetica opinentur esse signiæta, & Pici patris Stercen potius fuisse asserent, a quo peritissimo agricola inuentus ferunt, vt simo animalium agri foecundaretur, quod ab eius nomine sterces dictum est: vnde & hunc quidam Stercutium vocatum ferunt. Quamlibet autem ex causa eum Saturnum appellare voluerint: certum est tamen hunc fuisse Stercen siue Stercutium, quem merito agriculturæ fecerunt Deum. Picum quoque similiter eius filium in talium deorum numerum receperunt, quem præclarum auguræ, & belligeratorem fuisse asserunt. Picus Faunum genuit,

E

Indic. 4.

K

Aen. 6.

ALL. Stercen, qui & sterces vocatus est etiam Saturnus

Laurentum regem secundū, etiam iste Deus illis syluestris fuit. Hos ante Troianum bellum diuinos honores mortuis hominibus detulerunt.

De Diomede post Troiæ excidium in Deos relato, cuius socij traditi sunt in volucres esse conuersi. Cap. XVI.

Troia vero euersa, & excidio illo vsque quaq; cantato, puerisq; notissimo: q; & magnitudine sui, & scriptorum excellentibus linguis insigniter diffamatum, atq; vulgatū est: gestumq; regnante iam Latino Fauni filio, ex quo Latinorum regnum dici: Laurentumque dici cessauit: Græci victores, deletam Troiam derelinqentes, & ad propria remeantes, diuersis & horrendis cladibus dilacerati, atque contriti sunt: & tamen etiam ex eis deorum suorum numerum auxerunt. Nam & Diomedem fecerunt Deum, quem poena diuinitus irrogata perhibent ad suos non reuertisse, eiusq; socios in volucres suis se conuersos, non fabuloso poeticoq; mendacio, sed historica attestacione confirmant, quibus nec Deus vt putant factus, humanam reuocare naturam, vel ipse potuit, vel certe a Ioue suo rege tanquam coelicola nouitius impetrauit. Quin etiam templū eius esse aiūt in insula Diomedea, non longe a monte Gargano, qui est in Apulia, & hoc templum circumuolare, atque incolere has alites tam mirabili obsequio, vt rostrum aqua impleant & aspargant, & eo si Græci venerint, vel Græcorum stirpe progeniti, non solum quietas esse, verum & superaduolare, si autem alienigenas viderint subuolare, & capita eorum tam grauib; ictibus, vt etiam perimant vulnerare. Nam duris & grandibus rostris facis ad hæc prælia perhibentur armata.

All. Diomede in insula eius que Alisum historia.

De incredibilibus hominum commutationibus quid Varro crediderit.

Cap. XVII.

Hoc Varro vt astruat commemorat alia non minus incredibilia de maga illa famosissima Circe, quæ socios quoq; Vlysis mutauit in bestias, & de Arcadibus, qui forte ducti transierant quoddam stagnum, atq; ibi conuertebantur in lupos, & cum; simili-

bus feris per illius regionis deserta viuiebant. Si vero carne non vescerentur humana: rursus post nouē annos eodem renatato stagno reformabantur in homines. Deniq; et nomen natim expressit quendam Demenetum, cum gustasset de sacrificio, q; Arcades immolato puero de suo Lycæo facere solerent, in lupū fuisse mutatum, & anno decimo in figuram propriam restitutum, ad pugilatum sese exercuisse & Olympiaco vicisse certamine. Nec idē propter aliud arbitratu ab historicis in Arcadia tale nomen affictum Pani Lycæo & Ioui Lycæo, nisi propter hanc in lupos hominum mutationem, q; ea nisi vi diuina fieri non putarent. Lupus enim Græcè λύκος dicitur: vnde λυκαίου nomen apparet inflexum. Romanos etiam Lupercos, ex illorum mysteriorum veluti semine dicit exortos.

Quid credendum sit de transformationibus, quæ arte dæmonum hominibus videntur accidere. Cap. XVIII.

Sed de ista tanta Iudificatione dæmonum, nos quid dicamus, qui hæc legent fortassis expectant, quid Christiani agere debeant, qñ inter idola gentium miracula fieri asseruntur. Et quid dicemus, nisi de medio Babylonis esse fugiendum? Quod præceptum propheticum ita spiritaliter intelligitur, vt de huius seculi ciuitate, quæ profecto & angelorū & hominum societas impiorū est, fidei passibus, quæ per dilectionem operatur, in Deū viuum proficiendo fugiamus. Quanto quippe in hæc ima potestatem dæmonum maiore videmus, tanto tenacius mediator est inhærendum, per quem de imis ad summa conscendimus. Si enim dixerimus ea nō esse credenda, non desunt etiam nunc qui eiusmodi quædam, vel certissima audisse, vel etiam expertos se esse asseuerent. Nam & nos cum essemus in Italia, audiebamus talia de quadam regione illarum partiū, vbi stabularias mulieres imbutas his malis artibus, in casco dare solere dicebāt, quibus vellent seu possent viatoribus, vnde in iumenta ilico verteretur, & necessaria quæq; portarent, postq; persunta opera iterum ad se redirent, nec tñ in eis mentem fieri bestialē, sed rationalem humanamq; seruari: sicut Apuleius in libris quos, Asini aurei titulo inscripsit, sibi ipsi accidisse vt

Hier. 1.

Gal. 1.

M

*De
pro
uis
da.*

vt accepto veneno humano animo permanente astutus fieret, aut indicavit, aut finxit. Hæc vel falsa sunt vel tam inusitata, vt merito non credantur. Firmissime tñ credendum est omnipotentem Deum omnia posse facere, quæ voluerit, siue iudicando, siue præstando, nec demones aliquid operari secundum naturæ suæ potentiam, quia & ipsa angelica creatura est, licet proprio sit vitio maligna, nisi q̄ ille permiserit, cuius iudicia occulta sunt multa, iniusta nulla. Nec sanè demones naturas creant, si aliquid tale faciunt, de quilibus factis ista veritatur quæstio, sed specie tenus, quæ a vero Deo sunt creata cōmutant, vt videantur esse q̄ non sunt. Non itaque solum animum, sed nec corpus quidem vlla ratione crediderim demonum arte vel potestate in membra, vel lineamenta bestialia veraciter posse conuerti, sed phantasticū hominis, q̄ etiam cogitando siue somniando per rerum innumerabilia genera variatur, & cū corpus non sit, corporum tñ similes miracelebritate formas capit, sopitis aut oppressis corporeis hominis sensibus, ad aliorum sensum nescio quo ineffabili modo figura corporea posse perducī: ita vt corpora ipsa hominum alicubi iaceant, viuentiā quidē, sed multo grauius atq; vehementius quā somno suis sensibus obseratis. Phantasticū autem illud veluti corporatum in alicuius animalis effigie appareat sensibus alienis, talisq; etiam sibi homo esse videatur, sicut talis sibi videri posset, in somnis, & portare onera, quæ onera si vera sunt corpora, portantur a demonibus, vt illudatur hominibus: partim vera corpora onerum, partim iumentorū falsa cernentibus. Nam quidam nomine Præstantius patri suo contigisse indicabat, vt venenum illud per caseum in domo sua fumeret, & iaceret in lecto suo quasi dormiens, qui tñ nullo modo poterat excitari. Post aliquot autē dies eū velut euigilasse dicebat, & quasi somnia narrasse, quæ passus est, caballum se scilicet factū, annonam inter alia iumenta baiulasse militibus dicitur retica, qm̄ ad retia deportabatur. Quod ita vt narrauit factum suis se cōpertum est: & quæ tamen ei sua somnia videbātur. Indicauit & alius se domi suæ per noctem antequam requiesceret vidisse venientem ad se quendam philosophum sibi notissimum sibiq; exposuisse nonnulla Pla-

De ciua
pro mor-
tuis gōē
da. c. 11.

tonica, quæ antea, rogatus exponere noluisse. Et cum ab eodem philosopho quæsitum fuisset, cur in domo eius fecerit, q̄ in domo sua petenti negauerat: nō feci, inquit, sed me fecisse somniaui. Ac per hoc alteri per imaginem phantasticam exhibitum est vigilāti, q̄ alter vidit in somnis. Hæc ad nos non quibuscunq; qualibus credere putarem indignum, sed eis referētibus peruenerunt, quos nobis nō existimarem fuisse mentitos. Pro inde quod homines dicuntur, mandatumq; est literis a dijs, vel potius demonibus Arcaedes in lupos solere conuerti: & q̄ carminib. Circe socios mutauit Vlysses, secundum istū modum mihi v̄ fieri potuisse, quem dixit: si tamen factum est. Diomedes autem volucres, quandoquidem genus earum per successione propaginis durare perhibetur, non mutatis hominibus factas, sed subtractis credo fuisse suppositas, sicut cerua pro Iphigenia regis Agamemnonis filia. Neque enim demonibus iudicio Dei permisis huiusmodi præstigia difficilia esse poterūt, sed quia illa virgo postea viua reperta est, suppositā pro illa ceruam esse facile cognitum est. Socij vero Diomedis, quia nusquam subito cōparuerant, & postea nullo loco apparuerūt, perdentibus eos vltoribus angelis malis, & pro eis aues occulte ex alijs locis, vbi est hoc genus auium ad ea loca perductæ sunt, ac repente suppositæ, ideo creduntur esse conuersi. Quod autem Diomedis in templum aquæ rostris afferunt & aspergunt, & quod blandiuntur Græcigenis, alienigenas persequuntur, mirandum non est fieri demonum instinctu: quorum interest, id est, ad quos persuadere pertinet Deum factum esse Diomedem, ad decipiendos homines, vt falsos deos cum veri Dei iniuria multos colant, & hominib. mortuis, qui nec cū viuerent, vere vixerunt, templis, altaribus, sacrificijs, sacerdotib. quæ omnia cum recta sunt, non nisi vni Deo viuo & vero, cui debentur, inserviant.

Quod eo tempore Aeneas in Italiam venerit, quo Labdon iudex præf. debat Hebræis. Cap. XI X.

EO tempore postquam Troiam atque deletam, Aeneas cum viginti nauibus, quibus portabantur reliquæ Troianorum in Italiam

H Italiam venit, regnante ibi Latino, & apud Athenienses Mnestheo, apud Sicyonios Polyphide, apud Assyrios Tautane, apud Hebræos autem Iudex Labdon fuit. Mortuo autem Latino regnavit Aeneas tribus annis eisdem in supradictis locis manentibus regibus, nisi quod Sicyoniorum iam Pelasgus erat, & Hebræorum Iudex Sanfon. Qui cum mirabiliter fortis esset, putatus est Hercules. Sed Aeneam, quoniam quando mortuus est non cōparuit, Deum sibi fecerunt Latini. Sabini etiā regem suum primum Xāthum, siue ut aliqui appellant Xanthium, retulerunt in Deos. Per idem tempus Codrus rex Atheniensium Peloponnesibus eiusdem hostibus ciuitatis se interficiendum ignotus obiecit: Et factū est. Hoc modo eum prædicant patriam liberafse. Responsum enim acceperāt Peloponneses tunc demum se superaturos, si eorum regem non occidissent. Fefellit ergo eos habitu pauperis apparendo, & in suam necē per iurgia prouocando. Vnde ait Virgilius: Aut iurgia Codri. Et hunc Athenienses tanquam Deum sacrificiorū honore coluerunt. Quarto Latinorum rege Syluio Aeneæ filio: non de Creusa, de qua fuit Ascanius, tertius ibi regnavit, sed de Lauinia Latini filia, quem posthumum Aeneas dicitur habuisse: Assyriorum autem vicefimo & nono Aeneo, & Melanthe Atheniensium sextodecimo, iudicē autem Hebræorum Heli sacerdote, regnū Sicyoniorum consumptum est, quod per annos nongentos quinquaginta & nouem traditur fuisse porrectum.

De successione ordinis regni apud Israelitas post iudices. Cap. XX.

Mox eisdē per loca memorata regnantibus Israelitarum regnū, finito tempore iudicum à Saule rege sumpsit exordium: quo tempore fuit Samuel propheta. Ab illo igitur tempore hi reges Latinorum esse cœperunt, quos cognominabāt Syluios, ab eo qui filius Aeneæ primus dictus est Syluius: ceteris subsecutis & propria noīa imponebantur, & hoc non defuit cognomentū, sicut longē postea Cæsares cognominati sunt, qui successerunt Cæsari Iulio. Reprobato autē Saule ne quisquā ex eius stirpe regnaret, eoq; defuncto Dauid successit in regnū post annos

à Saulis imperio quadraginta. Tunc Athenienses habere deinde reges post Codri interitū destiterunt, & magistratus habere cœperunt administrandæ Reipublicæ, post Dauid, qui etiam ipse quadraginta regnavit annos, filius eius Salomon rex Israelitarum fuit, qui templum illud nobilissimum Dei Hierosolymitanum condidit. Cuius tempore apud Latinos condita est Alba, ex qua deinceps non Latinorū sed Albanorum reges appellari in eodem tamen Latio cœperunt. Salomoni successit filius Roboam, sub quo in duogna populus ille diuisus est, & singulæ partes suos singulos reges habere cœperunt.

De regibus Latij, quorum primus Aeneas & duodecimus Auentinus dii facti sunt.

Cap. XXI.

Latium post Aeneam quem Deum fecerant xj. reges habuit, quorum nullus Deus factus est. Auentinus autem, qui duodecimo loco Aeneā sequitur, cum esset prostratus in bello, & sepultus in eo monte qui etiam nunc eius nomine nuncupatur, deorū talium quales sibi faciebant numero est additus. Alij sanē noluerunt eum in prælio scribere occisum, sed non comparuisse dixerūt, nec eius vocabulo appellatum montem, sed ab aduentu auium dictum Auentinum. Post hunc non est Deus factus in Latio, nisi Romulus conditor Romæ. Inter istum autem & illum reges reperiuntur duo, quorum primus est, ut Virgiliano eum versū eloquar. Proximus ille Procas Troianæ gloria gentis, Cuius tempore quia iam quodammodo Roma parturiebatur, illud omnium regnorum maximum Assyriorum finem tantæ diuturnitatis accepit. Ad Medos quippe translatum est post annos fermē mille trecentos quinque, ut etiam Beli, qui Ninum genuit, & illic paruo contentus imperio primus rex fuit, tempora cōputentur. Procas autem regnavit ante Amulium. Porro Amulius fratris sui Numitoris filiam Rheam nomine, quæ etiam Ilia vocabatur, Romuli matrem Vestalem virginem fecerat, quam volunt de Martegeminos cœcepisse, isto modo stuprū eius honorantes, vel excusantes, & adhibentes argumentum, q̄ infantes expositos lupa nūtriuert. Hoc enim genus bestię ad Mar-

Iudic. 12
Iudic. 14

Aeglo. 6.

I. Reg. 1.

I. Reg. 14.
I. Reg. 15.
I. Reg. 5.
A. E. 13.

3. Reg. 1.

3. Reg. 12.

Gen. 7.

B

Gen. 7.

tem

tem existimāt pinere, vt videlicet ideo lupa credatur admouisse vbera paruulis, quia filios domini sui Martis agnouit quauis non desint, qui dicant, cū expositi vagientes iacerent, à nescio qua primū meretrice fuisse collectos, & primas eius suxisse mamillas. Meretrices autē lupas vocabant: vnde etiam nunc turpia loca earum lupanaria nuncupantur.

C Et eos postea ad Faustulum peruenisse pastorē, atq; ab eius Acca vxore nutritos: quāq; si ad arguendū hominē regē, qui eos in aquā proijci crudeliter iusserat, eis infantibus per quos tanta ciuitas condenda fuerat de aqua diuinitus liberatis, per lactantem ferā Deus voluit subuenire, quid mirū est? Amulio successit in regnū Latiale frater eius Numitor, auus Romuli, cuius Numitoris primo anno condita est Roma, ac per hoc cum suo deinceps, id est, Romulo nepote regnauit.

D Quod eo tempore Roma sit condita quo regnum Assyriorū intercidit, quo Ezechias regnauit in Iudæa. Cap. XXII.

N Am altissima tunc condita est ciuitas Roma velut altera Babylon & velut prioris filia Babylonis, per quam Deo placuit orbē debellare terrarū, & in vnam societate Reipub. legumq; perductū longe lateq; pacare. Erant. n. iam populi validi, & fortes, & armis gentes exercitate, quæ non facile cederēt, & quas opus esset ingentibus periculis, & vastatione vtrinq; non parua atque horrédo labore superari. Nā quādo regnum Assyriorum totum pene Asiam subiungauit, licet bellādo sit factū, non tū multū atperis, & difficilibus bellis fieri posuit, qā rudes ad huc ad resistendū gentes erant, nectā multæ vel tā magnæ. Siquidē post illud maximum atq; vniuersale diluuiū, cū in arca Noe octo soli homines euaserunt, anni non multo amplius q̄ mille trāsierant, qm̄ Ninus Asiam totā, excepta India subiungauit. Roma vero tot gentes, & Orientis, & Occidentis, quas imperio Romano subditas cernimus, non ea celeritate ac facilitate p̄domuit, qm̄ paulatim crescendo robustas eas & bellicosas quaquauersum dilatabat inuenit. Tpe igitur quo Roma cōdita est, populus Israel habebat in terra promissionis septingentos decem & octo. Ex quibus viginūseptē pertinent ad Ie-

sum Naue, deinde ad tempus iudicū trecen-
ti viginouē. Ex quo autē ibi reges eā cēper-
rāt, anni erāt trecēti sexagintaduō. Et rex tūc
erat in Iuda cuius nomē erat Achaz, vel fi-
cut alij computāt, qui ei successit Ezechias,
quē quidem constat optimū & pijsimum
regem Romuli regnasse temporibus. In ea
vero his tēporibus Hebraici populi parte, q̄
appellatur Israel regnare cēperat Osee.

4. Re. 16.
4. Re. 18
4. Re. 17

De Sibylla Erythræa, quæ inter alias Si-
byllas cognoscitur de Christo e-
uidencia multa cecinisse.

Cap. XXIII.

Eodem tempore nonnulli Sibyllā Ery-
thræā vaticinatā ferunt. Sibyllas autem
Varro prodit plures fuisse, non vnā. Hæc sā-
ne Erythræa Sibylla quædā de Christo mani-
festa conscripsit, quæ et nos prius in Latina
lingua versibus male Latinis & non stantib.
legimus, per nescio cuius interpretis imperi-
ritā sicut post cognouimus. Nā vir clarissi-
mus Flaccianus qui et proconsul fuit, homo
facillimæ facundiæ multq; doctrinæ, cum
de Xpo colloqueremur, Græcū nobis codi-
cē protulit carmina esse dicens Sibyllæ Ery-
thrææ, vbi ostendit quodā loco in capitibus
versuū ordinē literarū, ita se habentē vt hæc
in eo verba legerentur: *Ἰησοῦς τοῦ θεοῦ
σωτῆρ*, quod est Latine: Iesus Christus Dei fi-
lius saluator. Hi autem versus, quorum pri-
mæ literæ istum sensum, quem diximus, red-
dunt, sicut eos quidam Latinus extantibus
versibus est interpretatus, hæc continent.
Iudicii signum tellus sudore madescet.

E cælo rex aduenit per secula futurus.
Scilicet in carnem præfens vt iudicet orbē.
Vnde Deum cernent incredulus atq; fidelis.
Celsum cum sanctis, qui iā termino in ipso.
Sic atq; cū carne aderunt, quas iudicet ipse.
Cū iacet incultus densus in vepribus orbis.
Reijciēt simulacha cūctā quoq; gazam
Exuret terras ignis, pontum que populūmq;
Inquirens, tetri portas effringet Auerni.
Sanctorum sed. n. cunctę lux libera carni.
Tradetur, fontes æterna flamma cremabit.
Occultos actus retegens, tūc quisq; loquet.
Secreta atq; Deus referabit pectora luci.
Tunc erit, & luctus, stridebūt dentibus oēs.
Eripit solis iubar, & chorus interit astris.

Soluatur

honores, quamuis nondū efferbuerat, ac pul-
lulauerat philosophorum subtilis & acuta lo-
quacitas. Sed ēt si posteriora tempora Deos
homines mortuos nō inflituerunt, tñ ab an-
tiquis institutos colere vt deos, & habere nō
desisterunt: quinetiam simulachris, quę vete-
res non habebant, auxerunt vanę atq; impię
superstitionis illecebram, id efficientib. im-
mundis in eorum corde demonibus per fal-
lacia quoq; oracula decipientibus, vt fabu-
losa etiam crimina deorum, quę iā vrbano-
re seculo non fingebantur, per ludos tñ in eo-
rundem falsorum numinum obsequium tur-
piter agerēt. Regnavit deinde Numa post
Romulum, qui cum illam ciuitatem putau-
erit deorum profecto falsorum numerositate
muniendam, in eandem turbam referri mor-
tuus ipse non meruit, tanquam ita putatus sit
cęlū multitudine numinum cōstipasse, vt lo-
cum ibi reperire non posset. Hoc regnante
Romę & apud Hebręos initio regni Manaf-
se, a quo impio rege ppheta Esaias perhibe-
tur occisus, Samiam fuisse Sibyllam ferunt.

Qui philosophi enituerint regnāte apud Ro-
manos Tarquinio Prisco, apud He-
bręos Sedechia cū Hierusalē ca-
pta est, tēplūq; subuersum.
Cap. XXV.

Regnante vero apud Hebręos Sedechia,
& apud Romanos Tarquinio Prisco,
qui successerat Anco Martio, ductus est ca-
ptiuus in Babyloniam populus Iudęorum,
euerfa Hierusalē & tēplo illo à Salomone
constructo. Incredantes. n. eos propheta de
iniquitatibus & impietatibus suis, hęc eis vē-
tura prędixerant, maxime Hieremias, qui ēt
numerum definiuit annorū. Eo tempore Pit-
tacus Mityleneus vnus ē septem sapientibus
fuisse perhibetur. Et quinq; cęteros qui vt se-
ptem numerentur, Thaleti, quem supra com-
memorauimus, & huic Pittaco adduntur, eo
tempore fuisse scribit Eusebius, quo capti-
uus Dei populus in Babylonia tenebatur. Hi
sunt aut, Solon Atheniensis, Chilo Lacedę-
monius, Periander Corinthius, Cleobolus
Lyndius, Byas Prieneus. Omnes hi septē ap-
pellati sapientes post poetas theologos cla-
ruerunt, quia genere vitę quędam laudabi-
lia pręstabant hominibus cęteris, & morum

nonnulla pręcepta sententiarū breuitate cō-
plexi sunt. Nihil autem monumentorū quod
ad literas attinet posteris reliquerunt, nisi qd
Solon quasdam leges Atheniensibus dedisse
perhibetur. Thales vero physicus fuit, & suo-
rum dogmatum libros reliquit. Eo captiui-
tatis Iudaicę tempore, & Anaximander, &
Anaximenes, & Xenophanes physici claru-
erunt. Tunc & Pythagoras, ex quo cœperunt
appellari philosophi.

Quod eo tempore, quo impletis septuagin-
ta annis, Iudęorum est resoluta capti-
uitas, Romani quoq; a domina-
tu sunt regio liberati.
Cap. XXVI.

Per idem tempus Cyrus rex Persarū, qui
ēt Chaldęis & Assyrijs imperabat, rela-
xata aliquanta captiuitate Iudęorum, quin-
quaginta millia hominū ex eis ad instauran-
dum templum regredi fecit. A quibus tātum
prima cœpta fundamenta, & altare constru-
ctum est. Incurstantibus aut hostibus nequa-
quam progredi ædificando valuerunt: dila-
tumq; opus est ad Darium. Per idem tempus
etiam illa sunt gesta, quę conscripta sunt in
libro Iudith: quem sanē in Canone scriptu-
rarum Iudęi non recepisse dicuntur. Sub Da-
rio ergo rege Persarum impletis septuaginta
annis, quos Hieremias propheta prędixerat,
reddita est Iudęis soluta captiuitate libertas:
regnante Romanorum septimo rege Tarqui-
nio. Quo expulso etiam ipsi a regum suorū
dominatione liberi esse cęperunt. Vsq; ad
hoc tēpus prophetas habuit populus Israel:
qui cum multi fuerint paucorū, & apud Iu-
dęos, & apud nos canonica scriptura reti-
nentur. De quibus me aliqua positurum esse
promisi in hoc libro, cum clauderem supe-
riorem: quod iam video esse faciendum.

De temporibus Prophetarum, quorum ora-
cula habentur in libris: quiq; tunc de vo-
catione gentium multa cecinerunt, quan-
do Romanorum regnum cœpit, Assyrio-
rumq; defecit. Cap. XXVII.

Tempora igitur eorū vt possimus aduer-
tere, in anteriora paululū recurramus.
In capite libri Osee Propheta, qui primus
ia

in duodecim ponitur, ita scriptum est: Verbum dñi quod factum est ad Osee in diebus Ozia, & Ioathan, & Achaz, & Ezechia regū Iuda. Amos quoq; in diebus Ozia regis propheta se scribit. Addit etiam Hieroboam regē Israel, qui per eosdem dies fuit. Nec non Eiaias filius Amos siue supra dicti Prophetæ, siue quod magis perhibetur alterius, qui non Propheta eodē nomine vocabatur, eosdem reges quatuor quos posuit Osee in capite libri sui ponit, quorum diebus se propheta se præloquitur. Michas etiam eadem suæ prophetiæ cōmemorat tēpora post dies Osee. Nam tres qui sequuntur reges nominat, quos & Osee nominavit: Ioathan, & Achaz & Ezechiam. Hi sunt quos eodem tempore simul propheta se ex eorum literis inuenitur. His adiungitur Ionas eodem Ozia rege regnante & Iohel cum iā regnaret: Ioathan, qui successit Ozia. Sed istorum Prophetarum duorum tempora in chronicis nō in eorum libris potuimus inuenire, quoniā de suis diebus tacent. Tenduntur autē hi dies à rege Latinorum Proca siue superiore Auēntino vsque ad regem Rōmulum iam Romanum, vel etiam vsq; ad regni primordia successoris eius Numæ Pompilij. Ezechias quippe rex Iuda eo vsque regnavit, ac per hoc per ea tempora isti velut fontes prophetiæ pariter eruperunt, quando regnum defecit Assyriorum, cēpitq; Romanorum: vt scilicet quemadmodum regni Assyriorum primo tēpore extitit Abraham, cui promissiones apertissimæ fierent in eius semine benedictio nis omnium gentium, ita in occidentalis Babylonis exordio, qua fuerat Christus imperante regnaturus, in quo impleretur illa promissa oracula Prophetarum, non solum loquentium, verum etiam scribentium in tanta rei futuræ testimonium soluerentur. Cum enim Prophetæ nunquam ferē defuissent populo Israel, ex quo ibi reges esse cēperunt, in vsum tantummodo eorum fuere, non gentium. Quando autem ea scriptura manifestius prophetica condebat, quæ gentibus quandoque prodesset, tunc oportebat incipere, quā condebat hęc ciuitas, quæ genibus imperaret.

De his, quæ ad Euangelium Christi pertinet, quid Osee, & Amos prophetauerint.
Cap. XXVIII.

O See igit Propheta, quanto profundius quidē loquitur tanto operosius penetratur. Sed aliquid inde sumendū est, & hic ex nostra promissione ponendū. Et erit, inquit, in loco, quo dictum est eis: Non populus meus vos, vocabuntur & ipsi filij Dei vtri. Hoc testimoniū propheticum de vocatione populi gentiū, qui prius non pertinebat ad Deum, et Apostoli intellexerunt. Et quia ipse quoq; populus gentiū spiritualiter est in filijs Abraham, ac per hoc recte dī Israel, propterea sequitur, & dicit: Et congregabuntur filij Iuda & filij Israel in idipsum, & ponent sibi met principatum vnum: & ascendent à terra. Hoc si adhuc velimus exponere, eloquij prophetici obtundetur sapor. Recolatur tñ lapis ille angularis, & duo illi parietes: vnus ex Iudæis, alter ex gentibus: ille nomine filiorū Iuda, iste nomine filiorū Israel, eidem vni principatui suo in idipsum innitentes, & ascēdentes agnoscantur in terra. Istos autem carnales Israelitas, qui nunc nolunt credere in Christum postea credituros, i. filios eorum: nam vtiq; isti in suum locū moriendo transibunt: idē Propheta testatur, dicens: Quā diebus multis sedebunt filij Israel sine rege, sine Principe, sine sacrificio, sine altari, sine sacerdotio, sine manifestationibus. Quis non videat, nunc sine istis esse Iudæos? Sed quid adiungat audiamus. Et postea, inquit, reuertentur filij Israel, & inquirent dñm Deum suū: & Dauid regem suum: & stupefcent in dño, & in bonis ipsius, in nouissimis diebus. Nihil est ista propheta manifestius, qua Dauid regis nomine significatus intelligitur Christus, qui factus est, sicut dicit Apostolus, ex semine Dauid secundū carnem. Prænuñciauit iste Propheta etiam tertio die Christi resurrectionem futuram, sicut eā prophetica altitudine prænuñciari oportebat, vbi ait: Sanabit nos post biduū, & in die tertio resurgemus. Secundum hoc. n. nobis dicit Apostolus: Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt querite. Amos quoq; de rebus talib. sic prophetat. Præpara, inquit, te, vt inuoces Deum tuū Israel, quia ecce ego firmans tonitruum, & creans spiritum, & annuncias in hominibus

Osee. 1.

Rom. 9.
1. Pet. 3.

Osee. 1.

H

Esa. 1.

Osee. 3.

Rom. 1.
Osee. 6.
Col. 3.

Amo. 4.

bus

bus Christum suum. Et alio loco. In illa die, inquit, resuscitabo tabernaculum David, quod cecidit, & reedificabo, quæ ceciderunt eius, & destruta eius resuscitabo, & reedificabo, ea, sicut dies seculi: ut exquirat me residui hominum, & omnes gentes, in quibus inuocatum est nomen meum super eos: dicit dominus faciens hæc.

Quæ ab Esaia, de Christo & ecclesia sint prædicta. Cap. XXI.

Esaias propheta non est in libro duodecim prophetarum, qui propterea dicitur minor, quia sermones eorum sunt breues, in eorum comparatione, qui maiores ideo vocantur, quia proluxa volumina condiderunt. Ex quibus est hic Esaia, quem propter eadem prophetiæ tempora subiungo super prædictis duobus. Esaia ergo inter illa, quæ iniqua arguit & iusta præcepit, & peccatori populo mala futura prædixit, etiam de Christo & ecclesia, hoc est, de rege, & ea, quæ condidit ciuitatem, multo plura, quam ceteri prophetarum: ita, ut à quibusdam Euangelistis, quæ propheta, potius diceretur. Sed propter rationem operis terminandi, vnum de multis hoc loco ponam. Ex persona quippe Dei patris loquens. Ecce, inquit, intelliget puer meus & exaltabitur, & glorificabitur valde. Quæ admodum stupefcent super te multi, ita gloria priuabitur ab hominibus species tua, & gloria tua ab hominibus, ita mirabuntur gentes multæ super eum, & continebunt reges os suum, quoniam quibus non est annuntiatum de illo, videbunt, & qui non audierunt, intelligunt. Domine quis credidit auditui nostro, & brachium domini cui reuelatum est? Annunciabamus coram illo, ut infans, ut radix in terra sitienti: non est species illi, neque gloria, & vidimus eum, & non habebat speciem neque decorem: sed species eius sine honore deficiens præ omnibus hominibus. Homo in plaga positus, & sciens ferre infirmitatem, quoniam auersa est facies eius, inhonoratus est, nec magni existimatus est. Hic peccata portat, & pro nobis dolet: & nos existimamus illum esse in dolore, & in plaga, & afflictione. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, & infirmatus est propter peccata nostra. Eruditio pacis nostræ in eo, liuore eius nos sanati sumus. Omnes ut oues erra-

uimus: homo à via sua errauit: & dominus tradidit illum pro peccatis nostris: & ipse propter quos afflictus est, non aperuit os suum. Sicut ouis ad immolandum ductus est: & ut agnus ante eum qui se tondet, sine voce: sic non aperuit os suum. In humilitate iudicium eius sublatum est: generationem eius quis enarrabit? Quoniam tolletur de terra vita eius. Ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem, & dabo malignos pro sepultura eius, & diuites pro morte eius, quoniam iniquitatem non fecit: nec dolus inuentus in ore suo: & dominus vult purgare eum de plaga. Si dederitis pro peccato animam vestram: videbitis semen longeuum, & dominus vult auferre à dolore animam eius: ostendere illi lucem, & formare intellectum iustificare iustum bene seruientem pluribus, & peccata eorum ipse portauit. Propterea ipse hereditabit plures: & fortium diuidet spolia, propter quod tradita est ad mortem anima eius, & inter iniquos æstimatus est, ipse peccata multorum portabit, & propter peccata eorum traditus est. Hæc de Christo. Iam vero de ecclesia, quod sequitur, audiamus. Letare sterilis, inquit, quæ non parit, erumpe & clama, quæ non paruris, quoniam multi filii desertæ magis, quam eius, quæ habet virum. Dilata locum tabernaculi tui, & palos causerum tuarum fige. Noli parcere, prolonga funiculos tuos, & palos tuos contra. Adhuc in dexteram, & sinistram partem extende, & semen suum hereditabit gentes, & ciuitates desertas inhabitabis. Ne timeas, quoniam confusa es, neque reuereris, quia exprobrata es, quoniam confusionem æternam obliuisceris, & opprobrii viduitatis tuæ non eris memor, quoniam dominus facies te, dominus Sabaoth nomen eius. & qui eruit te, ipse Deus Israel vniuersæ terræ vocabitur, & cetera. Verum ista sint satis, in eis exposita sunt nonnulla. Sed sufficere arbitror, quia ita sunt aperta, ut etiam inimici intelligere cogantur inuiti.

Quæ

Osee. 1.

Rom. 9.

1. Pet. 2.

Osee. 1.

Osee. 1.

Osee. 1.

Osee. 1.

Osee. 1.

Osee. 1.

Osee. 1.

Osee. 1.

Osee. 1.

Osee. 1.

Osee. 1.

Osee. 1.

Osee. 1.

Osee. 1.

Osee. 1.

Osee. 1.

Osee. 1.

Osee. 1.

Osee. 1.

Osee. 1.

Osee. 1.

Osee. 1.

Osee. 1.

Osee. 1.

Osee. 1.

Osee. 1.

Osee. 1.

Osee. 1.

Osee. 1.

Osee. 1.

Osee. 1.

Osee. 1.

Esa. 54.

Gala. 4.

Esa. 1.

Esa. 52.

Rom. 15.

Esa. 1.

Rom. 1.

Osee. 6.

Col. 3.

Ams. 4.

Quæ Micheas, & Ionas, & Iohel nouo testa-
mento congruentia prophetauerint.

Cap. XXX.

Quæ in Abdia, in Naum, & Abacuc de salu-
te mundi in Christo prænuñciata repe-
riantur. Cap. XXXI.

Micheas propheta Christum in figura
ponens cuiusdam magni montis hæc
loquitur. Erit in nouissimis diebus manife-
stus mōs domini, præparatus super vertices
montium, & exaltabitur super colles, & festi-
nabit ad eum plebes, & gentes multæ ibūt,
& dicent. Venite ascendamus in montē do-
mini, & in domum Dei Iacob, & ostendet
nobis viam suam, & ibimus in semitis eius,
quia ex Sion procedet lex, & verbum domi-
ni ex Hierusalem, & iudicabit inter plebes
multas, & redarguet gentes potentes vsq; in
longinquum. Prædicens iste propheta, & lo-
cum, in quo natus est Christus. Et tu, inquit,

D Bethleē domus Ephrata, nequaquā minima

Matt. 2.

es, vt sis in milibus Iuda, ex te mihi prodiet
dux, vt sit in Principem Israel, & egressus e-
ius ab initio, & ex diebus æternitatis, propte-
rea dabit eos vsq; ad tempus, quo parturiens
pariet, & residui fratres eius conuertentur
ad filios Israel, & stabit, & videbit, & pascet
gregem suū in virtute domini, & in honore
nominis domini Dei sui erunt quoniam nūc
magnificabitur vsq; ad summum terræ. Io-
nas autem propheta, non tam sermone Chri-
stum, quam sua quadam passione propheta-
uit profecto apertius, quam si eius mortem
& resurrectionem voce clamaret. Vt quid
enim exceptus est ventre beluino, & die ter-
tio redditus, nisi vt significaret Christum de
profundo inferni die tertio rediturum? Iohel
autē omnia quæ prophetat, multis verbis cō-
pellit exponi, vt quæ pertinent ad Christum
& ecclesiam, dilucescant. Vnum tamē, quod
etiam Apostoli commemorauerunt, qñ in

Matt. 12.

E congregatos credentes, spiritus sanctus, sicut
à Christo promissus fuerat, de super venit,
nō prætermittā. Et erit, inquit, post hæc, & ef-
fundā de spiritu meo super omnē carnē: &
prophetabūt filij vestri, & filia vestra: & se-
niores vestri somnia somniabunt, &
iuuenes vestri visiones videbunt:
& quidem in seruos meos,
& ancillas meas, in
illis diebus ef-
fundā spū
meo.

Tres Prophetæ de minoribus, Abdias,
Naū, & Abacuc, nec sua tēpora dicunt
ipsi, nec in chronicis Eusebij & Hieronymi,
qñ prophetauerint, inuenitur. Abdias. n. posi-
tus est quidem ab eis cō Michæa, sed non eo
loco, vbi notantur tempora, quādo Michæa
prophetafle ex eius literis constat: quod erro-
re negligenter describentū labores alie-
nos existimo contigisse. Duos vero alios cō
memoratos in codicibus chronicorū, quos
habuimus, non potuimus inuenire: tñ quia
in canone continentē, nec ipsi oportet præte-
reantur nobis. Abdias quantū ad scripturam
eius attinet omnium breuissimus Prophetarū
aduersus Idumæam gentem loquitur, sci-
licet Esau vnus ex duob. geminis filijs Isaac
nepotibus Abraham: maioris illius reprobati.
Porro si Idumæam modo loquutionis, quo
intelligitur a parte totum accipiamus positā
esse pro gentibus: de Christo agnoscere pos-
sumus, quod ait inter cetera: In montem au-
tem Sion erit salus, & erit sanctum. Et paulo-
post in fine ipsius prophetiæ: Et ascendent,
inquit, saluati ex monte Sion, vt defendant
montem Esau, & erit domino regnū. Appa-
ret quippe, id esse completum, quum salua-
ti ex monte Sion, id est, ex Iudæa credentes
in Christum, qui præcipue agnoscūtur Apo-
stoli, ascenderunt, vt descenderent montem
Esau. Quomodo descenderunt, nisi per Euā-
gelij prædicationem, saluos faciendos eos,
qui crediderunt, vt eruerentur de potestate
tenebrarum, & transferrentur in regnū Dei?
Quod consequenter expressit addendo. Et erit
domino regnū. Mons enim Sion Iudæa
significat. vbi futura prædicta est salus, & san-
ctum, quod est Christus Iesus. Mons vero E-
sau Idumæa est, per quam significata est Ec-
clesia gentium, quam defenderunt, sicut ex-
posui saluati ex mōte Sion, vt esset domino
regnū. Hoc obscurū erat, ante quam fieret:
sed factū, quis non fidelis agnoscat? Naū ve-
ro Propheta, immo perillū Deus, extermina-
bo, inquit, sculptilia & conflabilia: ponā sepul-
turā tuā: quia ecce veloces super montes pe-
des euangelizātis, & annunciantis pacē. Cele-
bra Iuda dies festos tuos: redde vota tua: quæ
iam

Ioni. 2

Abac.

Abac.

col. 1.

Matt. 10.

Abac.

Luc. 2.

Abac.

iam non adicient ultra, vt tranſeant in vetuſtatem, conſummatum eſt conſumptum eſt. Aſcendit, qui inſufflat in facie tuam, eripiens te ex tribulatione. Qui aſcendit ab inferis, & inſufflauit in facie Iudeꝝ, hoc eſt, Iudæoꝝ diſcipulorum, ſpiritum recolat ſanctū, qui meminit Euangelii: Ad nouū enim teſtamentum pertinent quorum dies feſti ita ſpiritualiter innouantur, vt in vetuſtatem tranſire non poſſint. Porrò per Euangelium externi nata ſculptilia, & conſtatilia, i. idola deorum falſorum, & obliuioni tanquā ſepulture tradita iam videmus, hanc etiam in hac re prophetiam completam eſſe cognofcimus Abacuc, de quo alio, q̄ de Chriſti aduentu, qui futurus erat intelligitur dicere: Et reſpondit dominus ad me, & dixit: Scribe viſū & aperte in buxo, vt aſſequatur qui legit ea, quia ad huc viſio ad tempus, & orietur in fine, & nō in vacuum, ſi tardauerit ſuſtine eum, quia veniens veniet, & non morabitur?

De prophetia, quę in oratione Abacuc, & Cantico, continetur. Cap. XXXII.

In oratione autem ſua cum Cantico, cui niſi Chriſto domino dicit, Domine audiui auditionem tuam, & timui, domine conſideraui opera tua, & expaui: quid enim hoc eſt, niſi præcognite, nouę, ac repēte ſalutis hominum ineffabilis admiratio? In medio duorum aſialium cognofceris: quid eſt, niſi, aut in medio duorum teſtamentorum, aut in medio duorum latronū, aut in medio Moyſi & Helix, cum eo in monte ſermocinantium? Dum appropinquant anni cognofceris, in aduentum temporis oſtēderis, hoc quia per ſe patet, non eſt exponendum. Quod vero ſequitur, in eo dum conturbata fuerit anima mea, in ira miſericordię memor eris, quid eſt, niſi q̄ Iudæos in ſe tranſfigurauit, de quo rum gente fuit: qui cum magna ira turbati, crucifigerent Chriſtum, ille miſericordię memor, dixit, Pater ignoſce illis quia nesciūt quid faciunt; Deus de Theman veniet, & ſanctus de monte vmbroſo, & condeſo. Quod hic dictum eſt, de Theman veniet, alii interpretati ſunt, ab Auſto, vel ab Aphico: per q̄ ſignificatur meridies: i. eſt, ſeruor charitatis, & ſplendor veritatis. Mōtem vero vmbroſum atque condeſum: quāuis multis modis poſ-

ſit intelligi, libētius acceperim ſcripturarum altitudinem diuinarum, quibus prophetatus eſt Chriſtus. Multa quippe ibi vmbroſa, atq; condeſa ſunt, quę mentem quærentis exerceant. Inde autem venit, cum ibi eum qui intelligit, inuenit. Operuit cœlos virtus eius, & laudis eius plena eſt terra, quid eſt niſi q̄ etiam in Pſalmo d̄r, Exaltare ſuper cœlos Deus, & ſuper oēm terram gloria tua? Splendor eius, vt lumē erit, quid eſt, niſi fama eius credentes illuminabit? Cornua in manibus eius: quid eſt, niſi trophæum crucis? Et poſuit charitatem firmam fortitudinis ſuę: nec exponendum eſt. Ante faciem eius ibi verbum, & prodiet in campum poſt pedes eius: quid eſt, niſi quod & ante quā huc veniret, prænunciatus eſt, & poſtea quā hinc reuerſus eſt, annunciatus eſt? Stetit, & terra commota eſt: quid eſt, niſi quod ſtetit ad ſubueniendum, & terra commota eſt ad credendum? Reſpexit, & tabuerunt gentes: hoc eſt, miſertus eſt, & fecit populos pœnitentes. Cōtriti ſunt montes violentia: hoc eſt, vim faciētib; miraculis, elatorum contrita eſt ſuperbia. Deſlexerunt colles æternales: hoc eſt, humiliati ſunt ad tempus, vt erigerentur in æternum. Ingreſſus æternos eius pro laboribus vidi, hoc eſt, non ſine mercede æternitatis laborē charitatis aſpexi. Tabernacula Aethiopicum expaueſcent, & tabernacula terrę Madian, hoc eſt, gentes repente perterritę nuncio mirabilium tuorum, etiam quę non ſunt in iure Romano, erunt in populo Chriſtiano. Nunquid in fluminibus iratus es domine, aut in fluminibus furor tuus, vel in mari impetus tuus? Hoc ideo dictum eſt, quia non venit nunc, vt iudicet mundum, ſed vt ſaluetur mundus per ipſum. Quia aſcendes ſuper equos tuos, & eq̄tatio tua ſalus: hoc eſt, Euāgelia tui portabunt te, quia reguntur a te, & Euāgelium tuum ſalus eſt eis, qui credunt in te. Intendens intendens arcum tuum ſuper ſceptra, dicit dominus, hoc eſt, comminaberis iudicium tuum, etiam regibus terrę. Fluminibus ſcindetur terra, hoc eſt, influentibus ſermonibus prædicantium te, aperientur ad conſtitendum hominum corda, quibus dictum eſt, ſcindite corda veſtra, & non veſtimenta veſtra. Quid eſt: videbunt te, & dolebunt populi, niſi vt lugendo ſint beati? Quid eſt: diſpergens aquas in ceſſu: niſi am-

Aug. Tomus Quintus. Z bulando

Ioan. 20.

Abac. 2.

Abac. 3.

Mat. 10.

Abac. 3.

Luc. 23.

Abac. 3.

Abac. 5.

bulando in eis quite vsquequaque annunciant, hac atq; illac dispergis fluenta doctrinæ? Quid est: abyssus dedit vocē suam? An profunditas cordis humani quid ei videret, expressit? Altitudo phantasię suę, tanq̄ versus superioris est expositio altitudo. n. est abyssus. Quod aut ait, phantasię suę, subaudiendum est, vocem dedit: hoc est, qđ diximus, quid ei videret, expressit. Phantasia quippe visio est, qđ non tenuit non operuit, sed cōsistendo eructavit. Eleuatus est Sol, & Luna stetit in ordine suo: hoc est, ascendit Christus in coelum

G & ordinata est Ecclesia sub rege suo. In lucē iacula tua ibunt, hoc est, non in occultū, sed in manifestum verba tua mittent. In splendorem coruscationis armorum tuorū: subaudiendum est, iacula tua ibunt. Dixerat enim suis: Quæ dico vobis in tenebris, dicite in lumine. In cōminatione minorabis terram. i. comminando humiliabis homines. Et in furore deicies gentes, quia eos qui se exaltant, vindicando collides. Existi in salutem populi tui, vt saluos faceres Christos tuos: misisti in capita iniquorum mortem, nihil horum est exponendum. Excitasti vincula vsque ad collum. Et bona hic possunt intelligi vincula sapientię, vt vinciant pedes in compedes eius; & collum in torquem eius. Præcidisti in stupore mentis tuę: subaudiamus vincula. Excitauit enim bona, præcidit mala. De quibus ei dicit: Dirupisti vincula mea: & hoc in stupore mentis. i. mirabiliter. Capita potentium mouebunt in ea. s. admiratione. Adaperient mors suos, sicut edens pauper in absconso. Potentes enim qđam Iudæorum veniebant ad Dominiū facta eius & verba mirati, & esurientes panem doctrinę manducabant absconso se, propter metum Iudæorum, sicut eos prodicit Euangelium. Et immisisti in mare equos tuos turbantes aquas multas: quę nihil sunt aliud quam populi multi. Non enim alii timore conuerterentur, alii furore persequerentur, nisi omnes turbarent. Obseruauit, & exauit venter meus a voce orationis labiorum meorum. Et introiuit tremor in ossa mea, & subtus me turbata est habitudo mea. Intendit in ea quę dicebat, & ipse sua in oratione est perterritus, quam propheticę fundebat, & in qua futura cernebat. Turbatus enim populis multis; vidit imminentes Ecclesię tribulationes cōtinuo que se membrum eius agnouit,

atque ait, Requiescam in die tribulationis, tãquam ad eos pertinens, qui sunt spe gaudentes, in tribulatione patientes. Vt ascendam; inquit, ad populum peregrinationis meę. Recedens vtiq; a populo maligno carnalis cognationis suę, non peregrinante in hac terra, neq; supernam patriam requirente, quã ficus, inquit, non afferet fructus & non erūt natiuitates in venis; mentietur opus oliuę: & campi non facient escam. Defecerunt ab eisca oues & non supersunt in præsepib. boues. Vidit eam gentem, quę Christum fuerat occisura, ybertatem copiarum spiritaliū perdituram quas per terrenam foecunditatē more propheticę figurauit. Et quia iram Dei talem propterea passa est illa gens, quia Dei ignorans iustitiam suam voluit constituere, iste cōtinuo: Ego autem, inquit, in Domino exultabo: gaudebo in Deo salutari meo. Dominus Deus meus virtus mea, statuet pedes meos in cōsummationem, super excelsa imponet me, vt vincam in Cantico eius. s. illo cantico, de quo similia quędam dicuntur in Psalmo; Statuit supra petram pedes meos, & direxit gressus meos; & immisit in os meum canticum nouum, hymnum Deo nostro. Ipse ergo vincit in cantico Domini, qui placet in eius laude, non sua, vt qui gloriatur, in domino gloriatur. Melius autem mihi videntur quidam codices habere, gaudebo in Deo Iesu meo, quã hī qui volentes id Latine ponere; nomen ipsum non posuerunt, quod est nobis amicus & dulcius nominare.

De Christo & vocatione gentium, quę Hieremias & Sophonias propheticę spiritu sunt præfati. Cap. XXXIII.

Hieremias propheta de maioribus est, sicut & Elaias; non de minoribus, sicut ceteri, de quorum scriptis nonnulla iam posui. Prophetauit autem regnate Iosia in Hierusalem; & apud Romanos Anco Martio, iam propinquante captiuitate Iudæorum. Tetendit autem prophetiam suam vsque ad quintum mensē captiuitatis; sicut in eius libris inuenitur. Sophonias autem vnus de minoribus adiungitur ei. Nam & ipse in diebus Iosię propheta se dicit; sed quoultque non dicit. Prophetauit ergo Hieremias, non solum Anci Martii, verum etiam Tarquinij

Baru.

Hier.

Hier. I

Rom. 10.

Abac. 3.

Psal. 39.

Hier. I

Supra

17. ca.

Hier. 3

I. Ca. 10.

Abac. 3.

Sopho.

Sopho.

Sopho.

Hier. 1.

Hier. 1.

Sopho. 1.

niu Prisci temporibus, quem Romani habue-
 runt quintum regem. Ipse enim quando est
 illa captiuitas facta, regnare iam coeperat. Pro-
 pheta ergo de Christo Hieremias: Spis, in-
 qt, oris nostri dñs Christus captus est in pec-
 catis nostris, sic breuiter ostendens, & dñm
 nostrum Christum, & passum esse pro nobis
 Item alio loco: Hic Deus meus, inquit & nō
 estimabit alter ad eum, qui inuenit omnem
 viā prudētiae, & dedit eam Iacob puero suo,
 & Israel dilecto suo, post hæc in terris visus
 est, & cum hoib. cōuersatus est. Hoc testimo-
 nium qdam, non Hieremix, sed scribæ eius
 attribuunt, qui vocabat̃ Baruc, sed Hieremię
 celebratius habet̃. Rursus idem propheta de
 ipso: Ecce, inqt, dies veniunt, ait dñs, & susci-
 tabo Dauid germē iustum, & regnabit rex, &
 sapiens erit, & faciet iudicium & iustitiam in
 terra: In dieb. illis saluabit̃ Iuda, & Israel habi-
 tabit confidenter, & hoc est nomen qd voca-
 bunt eum, dñs iustus noster. De uocatione et̃
 gentium, quæ futura fuerat, & eam nunc im-
 pletam cernimus, sic locutus est: Dominus
 Deus meus & refugium meum in die malo-
 rum, ad te gentes venient ab extremo terræ,
 & dicent: Vere mēdacia coluerunt patres no-
 stri simulachra, & nō est in eis vtilitas. Quia
 vero nō erat eum agnitori Iudæi, a qb. eum
 & occidi oportebat, sic idem propheta signi-
 ficat. Graue cor per oīa, & hō est, & quis cog-
 noscet eum? Huius est et̃ illud qd in libro
 decimo septimo posui de testamento nouo,
 cuius est mediator Christus, ipse qppe Hie-
 remias ait, Ecce dies veniunt, dicit dñs, & cō-
 summabo sup domum Iacob testnū nouum,
 & cetera quæ ibi legunt̃. Sophonia aut̃ pro-
 phetę, qui cum Hieremia prophetabat, hæc
 prædicta de Christo interim interponā. Ex-
 pecta me dicit dñs, i die resurrectionis meæ,
 in futurum, q̃ iudicium meum, vt congregē
 gētes, & colligā regna. Et iterum. Horribilis,
 inquit dñs super eos, & exterminebit omnes
 Deos terræ, & adorabit eū vir de loco suo,
 oēs insulæ gentium. Et paulo post. Tunc, in-
 quit, transuertam in populos linguam, & p-
 genies eius, vt oēs inuocent nomen dñi, &
 seruiant ei sub vno iugo, & sinib. fluminum
 Aethiopiæ afferet̃ mihi hostias, in illa die nō
 cōfunderis ex omnib. aduentionibus tuis,
 quas impie egisti in me quia tunc auferā abs-
 te prauitates iniuriæ tuæ, & iā non adicies,

vt magnificeris super mōtem sanctum meū,
 & subrelinquam in te populum mansuetum
 & humilem, & verebuntur à nomine domi-
 ni, qui reliqui fuerint Israel. Hæ sunt reli-
 quix, de quibus alibi pphetatur, quod Apo-
 stolus etiam commemorat, Si fuerit nume-
 rus filiorum Israel, sicut arena maris, reliquię
 saluæ fient. Hę quippe in Christum illius gen-
 tis reliquię crediderunt.

De prophetia Danielis, & Ezechielis, quæ in
 Christum ecclesiamque concordet.

Caput XXXIIII.

IN ipsa porrò captiuitate Babylonix Da-
 niel, & Ezechiel prophetauerūt prius, alii
 scilicet duo ex prophetis maioribus. Quorū
 Daniel etiam tempus, quo venturus fuerat
 Christus, atque passurus, numero definiuit
 annorum, quod longum est computādo mō-
 strare, & ab aliis factitatum est ante nos. De
 potestate eius & gloria, sic loquutus est. Vi-
 debam, inqt, in visu noctis, & ecce cum nu-
 bibus cœli & filius hominis veniens erat, &
 vsque ad vetustum dierum peruenit, & in cō-
 spectu eius prælatus est, & ipsi datus est pri-
 cipatus, & honor, & regnum, & omnes popu-
 li, tribus, & linguæ ipsi seruiunt. Potestas
 eius potestas perpetua, quæ non transibit, &
 regnum eius non corrumpetur. Ezechiel
 quoque more prophético per Dauid Chri-
 stum significans, quia carnem de Dauid semi-
 ne assumpsit, propter quam formā serui, qua
 factus est homo, etiam seruus Dei dicitur idē
 Dei filius, sic eum prophetando prænuucia-
 uit ex persona Dei patris, Et suscitabo, inqt,
 super pecora mea pastorem vnum, qui pa-
 scat ea, seruū meum Dauid, & ipse pascat
 ea, & ipse erit eorum pastor. Ego autem do-
 minus ero eis in Deum, & seruus meus Da-
 uid princeps in medio eorum, ego dominus
 loquutus sum. Et alio loco. Et rex, inqt, vnus
 erit omnib. imperans, & nō erunt vltra due
 gentes, nec diuidetur amplius in duo regna,
 neque polluentur vltra in idolis suis, & abo-
 minationib. suis in cunctis iniquitatib. suis,
 & saluos eos faciam de vniuersis sedib. suis,
 in quibus peccauerunt, & mundabo eos, &
 & erūt mihi populus, & ego ero illis Deus,
 & seruus meus Dauid rex super eos, & pastor
 vnus erit omnium eorum.

Z 2 De

E De trium prophetarum vaticinio, i. Aggei, solis vsque ad occasum, magnum est nomen **G**
 Zachariæ, & Malachiæ. Cap. XXXV.

I. Esai. **R** Estant tres minores propheta, qui pro-
 phetauerunt in fine captiuitatis: Aggeus,
 Zacharias, Malachias. Quorum Aggeus Chri-
 stum & ecclesiam hac apertius breuitate p-
 phetat. Hæc dicit dominus exercituum: Adhuc
 vnum modicum, & ego commouebo cælum,
 & terram, & mare, & aridam: & mouebo om-
 nes gentes, & veniet desideratus cunctis gen-
 tibus. Hæc propheta partim iam completa
 cernitur, partim speratur in fine complenda.
 Mouit enim cælum, angelorum & syderum
 testimonio, quando incarnatus est Christus.
 Mouit terram ingenti miraculo, de ipso vir-
 ginis partu. Mouit mare, & aridam, quum &
 in insulis, & in orbe toto Christus annuncia-
 tur. Ita moueri omnes gentes videmus ad fi-
 dem. Iam vero quod sequitur: Et veniet desi-
 deratus cunctis gentib. de nouissimo eius ex-
 pectatur aduentu. Vt enim desideratus esset
 expectantib. prius oportuit eum dilectum esse
 credentib. Zacharias de Christo & ecclesia:
 Exulta, inquit, valde filia Sion, iubila filia
 Hierusalem: ecce rex tuus veniet tibi iustus,
 & Saluator: ipse pauper & ascendens super
 asinam, & super pullum filium asinæ, & po-
 testas eius à mari vsq; ad mare: & a fluminib.
 vsque ad fines terræ. Hoc quando factum sit,
 vt dominus Christus in itinere iumeto huius
 generis vteretur, in Euangelio legitur: vbi
 & hæc propheta con. memoratur ex parte,
 quantum illi loco sufficere visum est. Alio
 loco ad ipsum Christum in spiritu propheta-
 tiæ loquens de remissione peccatorum per
 eius sanguinem: Tu quoque, inquit, in sangui-
 ne testamenti sui emisisti vinctos tuos de la-
 cu, in quo non est aqua. Quid per hunc lacum
 velit intelligi, possunt diuersa sentiri, etiam
 secundum rectam fidem. Mihi tamen vñ non
 eo significari melius, nisi humanæ miseræ
 flicam profunditatem quodammodo, & ste-
 rilitatem, vbi non sunt fluēt a iustitiæ, sed iniqui-
 tatis lacus. De hoc quippe lacu etiam in Psal-
 mo dñi, & eduxit me de lacu miseræ, & de lu-
 to limi. Malachias prophetans ecclesiam,
 quam per Christum iam cernimus propaga-
 tam, Iudæis apertissime dicit ex psona Dei.
 Non est mihi voluntas in vobis: & munus
 Malac. 1. uo suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim

meum in gentibus, & in omni loco sacrificabitur, & offeretur nomini meo oblatio munda, quia magnum nomē meum in gentibus, dicit dominus. Hoc sacrificium per sacerdotium Christi secundum ordinem Melchisedech, cum in omni loco à solis ortu vsq; ad occasum Deo iam videamus offerri: sacrificium autem Iudæorum, quibus dictum est: Non est mihi voluntas in vobis, nec accipiā de manib. vestris munus, cessasse negare non possunt, quid adhuc expectant alium Christum, quum hoc quod prophetatum est legūt, & impletum vident, impleri non potuerit, nisi per ipsum? Dicit enim paulo post de ipso ex persona Dei: Testamentum meum erat cum eo vitæ & pacis, & dedi ei vt timore me timeret, & à facie nominis mei reuereretur. Lex veritatis erat in ore ipsi, in pace dirigēs ambulabit mecum: & multos conuertet ab iniquitate, quoniam labia sacerdotis custodient scientiam, & legem inquirent ex ore eius: quoniam angelus domini omnipotentis est. Nec mirandum est, quia omnipotentis Dei angelus dictus est Christus Iesus. Sicut enim seruus propter formam serui, in qua venit ad homines, sic & angelus propter Euangelium, quod nunciauit hominib. Nam si Græca ista ita interpretemur, & Euāgelium bona nunciatio est, & angelus nuncius est. De ipso quippe iterum dicit: Ecce mittam angelum meum & prospiciet viam ante faciem meam, & subito veniet in templum suum dominus, quem vos quæritis, & angelus testamenti, quem vos vultis. Ecce venit, dicit dominus Deus omnipotens, & quis sustinebit diem introitus eius? aut quis resistet in aspectu eius? Hoc loco, & primū, & secundum Christi prænuuciauit aduentum. Primum. s. de quo ait: Et subito veniet in templum suum dominus, id est, in carnem suam: de qua dicit in Euangelio, Soluite templum hoc, & in triduo resuscitabo illud. Secundum vero, vbi ait: Ecce veniet, dicit dominus omnipotens, & quis sustinebit diem introitus eius, aut quis resistet in aspectu eius? Quod autem dicit dominus: Quem vos quæritis, & angelus testamenti, quem vos vultis, significauit vtique Iudæos secundum scripturas quas legunt, Christum quærere, & velle. Sed multi eorum, quem

In quæ fuerunt, & noluerunt, venisse non agnouerunt; excecati in cordibus suis, præcedentibus meritis suis. Quod sanè hic nominat testamentum, vel supra, ubi ait: Testamentum meum erit cum eo: vel hic, ubi eum dixit Angelum testamenti: nouum proculdubio testamentum debemus accipere; ubi sempiterna, non vetus, ubi temporalia sunt promissa: quæ pro magno his habentes plurimè seruientes, quâdo vident impios abundare, turbantur. Propter quod idem propheta, vt noui Testamenti beatitudinem æternam, quæ non dabit nisi bonis, distingueret à veteris terrena foelicitate, quæ plerumque datur & malis. Ingraualtis, inquit, super me verba vestra, dicit Dominus, & dixistis, in quo detraximus de te? Dixistis: vanus est omnis, qui seruit Deo: & quid plus, quia custodiimus obseruationes eius, & quia ambulauimus supplicantes ante faciem Domini omnipotentis? Et nunc nos beatificamus alienos, & reedificantur omnes, qui faciunt iniqua; & aduersati sunt Deo & salui facti sunt. Hæc oblocuti sunt qui timebant Dominum vnusquisque ad proximum suum; & animaduertit Dominus, & audiuit; & scripsit librum memoriæ in conspectu suo, eis qui timebant dominum, & reuertentur nomen eius. In isto libro significatum est Testamentum nouum. Denique quod sequitur, audiamus: Et erunt mihi, dicit Dominus omnipotens, in die, quam ego facio, in acquisitionem; & eligam eos, sicut homo eligit filium suum seruientem sibi; & conuertimini, & videbitis inter iustum & iniustum; & inter seruientem Deo & non seruientem. Quoniam ecce dies venit ardentis sicut clibanus, & cõcremabit eos; & erunt omnes alienigenæ, & omnes facientes iniquitatem stipula; & incendet illos dies, qui adueniet, & dicit Dominus omnipotens, & non derelinquetur eorum radix, neque sarmentum, & oriatur vobis timentibus nomen meum, sol iustitiæ, & sanitas in penis eius, & exhibitis, & exultabitis sicuti vituli ex vinculis resoluti, & cõculcabit iniquos, & erunt cuius sub pedibus vestris in die, in quo ego facio, dicit Dominus omnipotens. Hic est, qui dicitur dies iudicii, de quo suo loco, si Deus voluerit, loquemur vberius.

De Esdra, & Machabæorum libris.

Caput XXXVI.

Post hos tres prophetas, Aggeum, Zachariam, Malachiam, per idem tempus liberationis populi ex Babylonica seruitute, scripsit etiam Esdras, qui magis rerum gestarum scriptor est habitus, quam propheta; sicuti est liber, qui appellatur Hester: cuius res gestæ in laudem Dei non longe ab his temporibus inuenitur; nisi forte Esdras in eo Christum prophetasse intelligendus est, quod inter iuuenes quosdam orta questione, quid amplius valeret in reb. cum reges vnus dixisset; alter vinum: tertius mulieres, quæ plerumque regibus imperarent; idem tamen tertius veritatem suam per omnia demonstrauit esse victricem. Cõsulto autem Euangelio Christum cognoscimus esse veritatem. Ab hoc tempore apud Iudeos restituito templo, non reges, sed principes fuerunt vsque ad Aristobolum; quorum supputatio temporum, non in scripturis sanctis, quæ canonicæ appellantur; sed in aliis inuenitur, in quibus sunt & Machabæorum libri; quos non Iudei, sed Ecclesia pro canonicis habet, propter quorundam martyrum passiones vehementes, atque mirabiles, qui ante quam Christus venisset in carnem, vsque ad mortem pro Dei lege certauerunt, & mala grauisima atque horribilis pertulerunt.

Quod prophetica autoritas omni origine gentilis philosophiæ inueniatur antiquior.
Caput XXXVII.

Tempore igitur nostrorum prophetarum, quorum iam scripta ad notitiam ferè omnium gentium peruenerunt, philosophi gentium nondum erant, qui hoc etiam nomine vocarentur, quod coepit à Samio Pythagora, qui eo tempore quo Iudeorum soluta est captiuitas coepit excellere atque cognosci. Multo ergo magis ceteri philosophi post prophetas reperiuntur fuisse. Nam ipse Socrates Atheniensis magister omnium, qui tunc maxime claruerunt, tenens in ea parte, quæ moralis, vel actiua dicitur, principatum, post Esdras in Chronicis inuenitur. Non multo post etiam Plato natus est, qui longè ceteros Socratis discipulos anteiret. Quibus si addamus etiam superiores, qui non dum philosophi

1. Esd. 5.

Hester. 1.

3. Esdræ.

5.

B

Iom. 4.

Mach. 7.

1. Esdræ.

1.

B

Lib. 2. 1.

doctrinis,

Christi.

na. ca. 28

Aug. Tomus Quintus. Z 3 VO-

vocabantur, septem scilicet sapientes, ac deinde phisicos, qui Thalesi successerunt in pscrutanda natura reru studiu eius imitati, Anaximandrum. s. & Anaximenē, & Anaxagorā, aliosq; nonnullos, antequam Pythagoras se philosophum primus profiteretur, nec illi pphetas nostros vel vniuersos temporum antiquitate pcedunt, quando quidem Thales, post quem ceteri fuerunt, regnante Romulo eminuisse fertur, quando de fontib. Israel in eis literis, quæ toto orbe manarēt prophetiæ flumen erupit. Soli igitur illi Theologi poetæ, Orpheus, Linus, Musæus, & si quis alius apud Græcos fuit, his prophetis Hebræis, quorum scripta in autoritate habemus, annis reperiuntur priores. Sed nec ipsi verum Theologum nostrum Moysen, qui vnum verum Deum veraciter prædicauit, cuius nunc scripta in autoritatis canone prima sunt, tempore præuenerunt, ac per hoc quantum ad Græcos atinet, in qua lingua literæ huius seculi maximè flourerunt, nihil habent vnde sapientiam suam iactent, quo religione nostra, vbi vera sapientia est, si non superior, saltem videatur antiquior. Verum quod fatendum est, non quidem in Græcia, sed in barbaris gentibus, sicut in Aegypto iam fuerat ante Moysen nonnulla doctrina, quæ illorum sapientia diceretur, alioquin non scriptum esset in libris sanctis, Moysen eruditum fuisse omni sapientia Aegyptiorum, tunc utique quando ibi natus est, & à filia Pharaonis adoptatus, atque nutritus, etiam liberaliter educatus est. Sed nec sapientia Aegyptiorum sapientiam prophetarum nostrorum tempore antecedere potuit, quando quidem & Abraham propheta fuit.

Exod. 2.

F

Exod. 2.

Supra eodē. 13. Gene. 25

Quid autem sapientiæ esse potuit in Aegypto, antequam eis Isis, quam mortuam tanquam Deam magnam condidit putauerunt, literas traderet? Isis porro Inachi filia fuisse proditur, qui primus regnare cœpit Argiuis, quando Abraham iā nepotes reperiuntur exorti.

Quod quædam sanctorum scripta ecclesiasticus canon propter nimiam non receperit vetustatem, ne per occasionem eorum falsa veris insererentur. Cap. XXXVIII.

Am vero si longe antiquiora repetam, & ante illud grande diluuiū noster erat utique Noe patriarcha, quem prophetam quoque non immerito dixerim. Siquidem ipsa Arca quam fecit, & in qua cum suis euasit, prophetia nostrorum temporum fuit. Quid Enoch septimus ab Adam? Nonne est in canonica epistola Apostoli, Iudæ prophetas prædicatur: quorum scripta, ut apud Iudæos, & apud nos in autoritate non essent, nimia fecit antiquitas, propter quam videbantur habenda esse suspecta, ne proferrentur falsa pro veris. Nam & proferunt quædam quæ ipsorum esse dicitur ab eis, qui pro suo sensu passim, quod volunt credunt. Sed ea castitas canonis non recepit, non quod eorum hominum qui Deo placuerunt, reprobet autoritas, sed quod ista esse non credant ipsorum. Nec mirum debet videri, quod suspecta habeant, quæ sub tantæ antiquitatis nomine proferunt, quoniam quidem in ipsa historia regum Iudæ & regum Israel, quæ res gestas continet, de quibus eisdem scripturæ canonicæ credimus, commemorant plurima, quæ ibi non explicantur, & in libris aliis inueniuntur, quos propheta scripserunt, & alicubi eorum quoque prophetarum nomina non tacent: nec tamen inueniuntur in canone, quem populus Dei recepit. Cuius rei fateor causa me latet, nisi quod ego existimo etiam ipsos quibus ea, quæ in autoritate religionis esse deberent, sanctus utique spiritus reuelabat, alia sicut homines historica diligentia, alia sicut propheta in inspiratione diuina scribere potuisse, atque hæc ita fuisse distincta, ut illa tantum ipsis, ista vero tantum Deo per ipsos loquenti iudicarentur esse tribuenda, ac sic illa pertinerent ad vberitatem cognitionis, hæc ad religionis autoritatem, in qua autoritate custodit canon, præter quem si qua iam etiam sub nomine verorum prophetarum scripta proferuntur, nec ad ipsam copiam scientiæ valent, quoniam utrum eorum sint, quorum esse dicuntur, incertum est: & ob hoc eis non adhibet fides, maxime his, in quibus etiam contra fidem librorum canonicorum quædam leguntur, propter quod ea prorsus illorum non esse apparet.

Gene. 6. & 7.

Iude. 10

1. Pt. 19
1. Par. 9
13. 20.
& 31.

Gene. Supra. 16c.

Philosophia.

De

De Hebraicis literis, quæ nunquam in sua
linguæ proprietate nõ fuerūt. Cap. XXX. X.

Non itaque credendum est, quod nõnul-
li arbitrantur, Hebræam tantum lin-
guam, per illum qui vocabatur Heber, vnde
Hebræorum vocabulum est fuisse seruatum,
atque inde peruenisse ad Abraham: Hebræas
autem literas à lege cœpisse, quæ data est per
Moysen, sed potius per illam successione
patrum, memoratam linguam cum suis lite-
ris custoditã. Deniq; Moyses in populo Dei
cõstituit, qui docendi literis præessent, prius-
quam diuinæ legis vllas literas nossent. Hos
appellat scriptura grammaton isagogos, qui
Latine dici possunt literarum inductores, vel
introducutores, eo quod eas inducant. i. introdu-
cant quodammodo in corda discipulorum, vel
in eos potius ipsos quos docent. Nulla igitur
gens de antiquitate sapientiæ suæ super Pa-
triarchas & Prophetas nostros, quibus in-
erata diuina sapientia, vlla se vanitate iniqua ia-
ctauerit, quãdo nec Aegyptus inuenitur, quæ
solet falso & inaniter de suarum doctrinarum
antiquitate gloriari, qualicũque sapientiã suã
Patriarcharum nostrorum tempore preuen-
nisse sapientiam. Neque enim quisquam di-
cere audebit mirabilium disciplinarum eos
peritissimos fuisse, antequã literas nossent,
id est, antequam Isis eo venisset easque ibi
docuisset. Ipsa porro eorum memorabilis
doctrina, quæ appellata est sapientia, quid
erat nisi maxime astronomia, & si quid aliud
talium disciplinarum magis ad exercenda in-
genia, quã ad illuminandas vera sapientia mē-
tes valere solet? Nam quod attinet ad philo-
sophiam, quæ se docere aliquid profitetur,
vnde fiant homines beati, circa tẽpora Mer-
curii, quem Trismegistum vocauerunt, in il-
lis terris eiusmodi studia claruerunt. Longe

M quidem ante sapientes quã philosophos
habuit Græcia, sed tẽ post Abrahã, & Isaac,
& Iacob, & Ioseph: nimirum est post ipsum
Moysen. Eo quippe tempore, quo Moyses
natus est, fuisse reperitur Atlas ille ma-
gnus astrologus Promethei fra-
ter, maternus auus Mercurii
maioris, cuius nepos
fuit Trismegistus
ille Mercu-
rius.

De Aegyptiorum mēdacissima vanitate quæ
antiquitati scientiæ suæ centum millia ad-
scribit annorum. Cap. XL.

Frustra itaque vanissima præsumptione
garrunt quidam dicentes, ex quo ratio-
nem syderum comprehendit Aegyptus am-
plius quã centum annorum millia nume-
rari. In quibus enim libris istum numerum
collegerunt, qui nõ multum ante annorum
duo millia literas magistra Iside didicerunt?
Non enim paruus author est in historia Var-
ro, qui hoc prodidit, quod à literarum etiam
diuinarum veritate non dissonat. Cum enim
ab ipso primo hoie, qui est appellatus Adã,
nondum sex millia annorum compleantur,
quomodo non isti ridendi potius, quã re-
felliendi sunt, qui de spatio temporum tã di-
uerfa, & huic exploratæ veritati tam contra-
ria persuadere conantur? Cui enim narranti
melius præterita credimus, quã qui etiam
futura prædixerit, quæ præsentia tã videmus?
Nam & ipsa historicorum inter se dissonan-
tia copiam nobis præbet, vt eis potius crede-
re debeamus, qui diuinæ, quã tenemus, nõ
repugnant historiæ. Porro autem ciues im-
piæ ciuitatis, diffusi vsquequaque per terras,
cum legunt doctissimos homines, quorum
nullius contemnenda videatur authoritas,
inter se de reb. gestis ab ætatis nostræ memo-
ria remotissimis discrepantes, cui potius crede-
re debeant, non inueniunt. Nos vero in nostræ
religionis historia, sulti autoritate diuina,
quæ ei resistit, nõ dubitamus esse falsissimũ,
quomodolibet sese habeant cetera in secula
rib. literis, quæ siue vera seu falsa sint, nihil
momenti afferunt, quo recte beateque viuamus.

De philosophicarum opinionum dissensio-
nibus, & canonicarum apud Eccle-
siam concordia scriptura-
rum. Cap. XLI.

VT autem iam cognitionem omittamus
historiæ, ipsi philosophi à quibus ad
ista progressi sumus, qui non videntur la-
borasse in studiis suis, nisi vt inuenirent,
quomodo videndum esset accommodate ad
beatitudinẽ capescendam, cur dissenserunt &
a magistris discipuli, & inter se discipuli,
nisi quia vt homines humanis sensibus &

humanis ratiocinationibus ista quæsierant ubi quanuis esse poterit & studium glorian di, quo quisque alio sapientior & acutior videri cupit, nec snix quodammodo addictus alienæ, sed sui dogmatis & opinionis inuentor, tñ vt nõnullos vel etiam plurimos eorũ fuisse concedam, quos suis doctorib. vel discendi locis, amor veritatis abruperit, vt pæca certarent, quam veritatem putarent, siue illa essent, siue non esset quid agit, aut quo, vel qua vt ad beatitudinẽ perueniat, humana se porrigit infœlicitas, si diuina nõ ducit auctoritas? Deniq; auctores nostri, in qb. non frustra sacrarum literarum figitur, & terminat canon, absit, vt inter se aliqua ratione dissentiant. Vnde nõ immerito cum illa scriberẽt, eis Deum vel per eos locutum, non pauci in scholis, atq; gymnasiis litigiosis disputationib. garruli, sed in agris atq; in vrbib. cũ doctis atq; indoctis tot tantiq; populi crediderunt. Ipsi sanẽ pauci esse debuerunt, ne multitudine vilesceret, quod clarum religione esse oporteret, nec tñ ita pauci, vt eorum nõ sit miranda consensus. Neque enim in multitudine philosophorum, qui labore etiam literario monumenta suorum dogmatum reliquerunt, facile quis inuenerit, inter quos cũctæ quæ sensere conueniant, quod, ostendere hoc opere longum est. Quis autẽ sectæ cuiuslibet auctor sic est in hac dæmonicola ciuitate approbatus, vt ceteri improbarent, qui ad uerã, & diuersa senserũt? Nonne apud Athenas, & Epicurei claruerũt asserẽtes res humanas ad deorũ curam nõ pertinere, & Stoici, qui contraria sentientes eas regi atq; muniti diis adiutorib. atq; tutorib. disputabant? Vñ miror cur Anaxagoras reus factus sit, quia solem esse dixit lapidem ardentem, negans utique Deum, cum in eadẽ ciuitate gloria claruerit, floruerit Epicurus, vixeritq; securus, non solum solem, vel illum syderum Deum esse non credens, sed nec Iouem, nec vllum deorum omni in mundo habitare contentens ad quem preces hominum supplicationesq; perueniat. Nonne ibi Aristippus in voluptate corporis summum bonum ponens, ibi Antisthenes virtute animi potius hominem fieri beatum asseuerãs, duo philosophi nobiles & ambo Socratici in tam diuersis atque inter se contrariis finib. vitæ summum locantes, quorum etiam ille fugiẽdum, iste ad-

ministrandam sapienti dicebat esse Rempublicam, & ad suam quisq; sectam sectandam discipulos congregabat? Nempe palã in conspicua & notissima porticu in gymnasiis, in hortulis, in locis publicis, ac priuatis ceteratim pro sua quisq; opinione certabant. Alij asserentes vnum, alii innumerabiles mũdos, ipsum autẽ vnum, alii ortum esse, alii vero initium non habere, alii interitum, alii semper futurum, alii mente diuina, alii fortuito & casuali agi. Alii immortales esse animas, alii mortales, & q̄ immortales, alii reuolui in bestias, G alii nequaquam, qui vero mortales, alii mox interire post corpus, alii viuere etiam postea vel paululum, vel diutius, nõ tñ semper. Alii constituentes in corpore finem boni, alii in aĩo, alii in vtroq; alii extrinsecus posita etiã bona ad animam & corpus addentes, alii sensibus corporis semper, alii non semper, alii putantes nunquam esse credendum. Has & alias penẽ innumerabiles dissensiones philosophorum, quis vnquam populus, quis senatus, quæ potestas, vel dignitas publica impieciuitatis diiudicandas, & alias probandas, ac recipiendas, alias improbandas recuperandasque curauit, ac non possim sine vllõ iudicio consuleque habuit in gremio suo tot controuerfias hominum dissidentium, nõ de agris, & domibus, vel quacunq; pecuniaria ratione, sed de his rebus, quibus aut misere viuatur, aut beate? Vbi etsi aliqua vera dicebantur, eadem licentia dicebantur & falsa prorsus, vt nõ frustra talis ciuitas mysticum vocabulum Babylonis acceperis. Babylon quippe interpretatur confusio, quod nos iã dixisse meminimus. Nec interest diaboli regis eius, quam contrariis inter se rixentur erroribus, quos merito multæ variæque impietatis pariter possidet. At vero gens illa, ille populus, illa ciuitas, illa Respublica, illi Israelite, quib. credita sunt eloquia Dei, nullo modo pseudopphetas cũ veris prophetis pari licentia confuderunt, sed concordantes inter se atque in nullo dissentientes, sacrarum literarum veraces ab eis agnoscebantur & tenebantur auctores. Ipsi eis erant philosophi, hoc est, amatores sapientiæ, ipsi sapiẽtes, ipsi theologi, ipsi prophete, ipsi doctores probitatis atque pietatis. Quicumque secundum illos sapuit, & vixit, non secundum homines, sed secundum Deum, qui per eos locutus est, sapuit &

Gen. 11
HDe
vide
fo. eo
cap. 4

Exo. 20. sapuit & vixit. Ibi si prohibitum est sacrilegium, Deus prohibuit. Si dictum est, Honora patrem tuum & matrem tuam, Deus iussit. Si dictum est: Non moechaberis, non homicidium facies, non furaberis, & cætera huiusmodi, non hæc ora humana, sed oracula diuina fuderunt. **I** Quicquid philosophi quidam inter falsa, quæ opinari sunt, verum videre poterunt, & laboriosis disputationibus persuadere moliti sunt, quod mundum istum fecerit Deus, eumque ipse prouidentissimus administraret, de honestate virtutum, de amore patriæ, de fide amicitia, de bonis operibus, atque omnibus ad mores probos pertinentibus, quauis nescientes ad quem finem, & quo nam modo essent ista omnia referenda, prophetis, hoc est, diuinis vocibus, quauis per homines in illa ciuitate populo commendata sunt, non argumentationum concertationibus inculcata, ut non hominis ingenium, sed Dei eloquium contemnere formidaret, qui illa cognosceret.

L Qua dispensatione prouidentia Dei scripturæ sacræ veteris testamenti ex Hebræo in Græcum eloquium translata sint, ut vniuersis gentibus innotescerent. Cap. XLII.

1. Mac. 8. **H**As sacras literas etiam vnus Ptolemæorum regum Aegypti nosse studuit & habere. Nam post Alexandri Macedonis, qui etiam magnus cognominatus est, mirificentissimam minimeque diuturnam potestatem, qua vniuersam Asiam, immo penè totum orbem, partim vi & armis, partim terrore subegerat, quando inter cætera Orientis regna, etiam Iudæam ingressus obtinuit, eo mortuo comites eius cum regnum illud amplissimum non pacifice inter se possessuri diuisissent, sed potius dissipassent, bellis omnia vastaturi, Ptolemæos reges habere cœpit Aegyptus. Quorum primus Lagi filius, multos ex Iudæa captiuos in Aegyptum transtulit. Hinc autem succedens alius Ptolemæus, qui est appellatus Philadelphus, omnes quos ille adduxerat subiugatos, liberos redire permisit, insuper & dona regia in templum Dei misit, petiuitque ab Eleazaro tunc pontifice, dari sibi scripturas, quas profecto audierat fama prædicante diuinis, & ideo concupuerat habere in bibliotheca, quam nobilissimam fecerat. Has ei cum idem pontifex mississet Hebræas, post etiam ille interpretes postulauit, & dari sunt ei septuaginta duo, de singulis duodecim tribubus feni homines, linguæ vtriusque doctissimi, Hebrææ scilicet atque Græcæ. Quorum interpretatio ut Septuaginta vocetur, iam obtinuit consuetudo. Traditur sanè tam mirabilem ac stupendum pleneque diuinum in eorum verbis fuisse consensum, ut cum ad hoc opus separatim singuli federint, ita enim eorum fidem Ptolemæo regi placuit explorare, in nullo verbo, quod idem significaret, & tantumdem valeret, vel in verborum ordine alter ab altero discreparet, sed tanquam si vnus esset interpres, ita quod omnes interpretati sunt, vnus erat, quoniam reuera spiritus erat vnus in omnibus. Et ideo tam mirabile Dei munus acceperant, ut illarum scripturarum, non tanquam humanarum, sed sicut erant tanquam diuinarum etiam isto modo commendaretur autoritas, credituris quoadque gentibus profutura, quod iam videmus effectum.

De autoritate septuaginta interpretum, quæ saluo honore Hebræicæ linguæ, omnibus sit interpretibus præferenda. Caput XLIII.

NAm cum fuerint & alii interpretes, qui ex Hebræa lingua in Græcam sacra illa eloquia transtulerunt, sicut Aquila, Symmachus Theodotion, sicut etiam illa est interpretatio, cuius author non apparet, & ob hoc sine nomine interpretis quinta editio nuncupatur, hanc tamen quæ septuaginta est tanquam sola esset, sic recepit ecclesia, eaque vtuntur Græci populi Christiani, quorum plerique vtrum alia sit aliqua, ignorant. Ex hac septuaginta interpretatione etiã in Latinam linguam interpretatum est, quod ecclesiæ Latinæ tenent. Quauis non defuerit temporibus nostris presbyter Hieronimus homo doctissimus & omnium trium linguarum peritus, qui non ex Græco, sed ex Hebræo in Latinum eloquium easdem scripturas conuerterit. Sed eius tam literarum laborem, quauis Iudæi fateantur esse veracem septuaginta vero interpretes in multis errasse contendunt, tñ ecclesiæ Christi tot hominum autho-

De hoc vide in fo. eodem cap. 48.

M

Diuisi Hieronymi.

authoritati ab Eleazaro tunc pontifice, ad hoc tantum opus electorum, neminem iudicant præferendum, quia etsi non in eis vnus apparuisset spiritus sine dubitatione diuinus, sed inter se verba interpretationis sue septuaginta docti more hominum contulissent, vt quod placuisset omnibus, hoc maneret, nullus eis vnus interpres debuit anteponi. Cum vero tantum in eis signum diuinitatis apparuit, profecto quisquis alius illarum scripturarum ex Hebræa in quamlibet aliam linguam interpres est verax, aut congruit illis septuaginta interpretibus, aut si congruere non videtur, altitudo ibi prophetica esse credenda est. Spiritus enim qui in Prophetis erat quando illa dixerunt, idem ipse erat etiam in septuaginta quando illa interpretati sunt. Qui profecto autoritate diuina & aliud dicere potuit, tanquam Propheta ille vtrunque dixisset, quia vtrunque idem spiritus diceret, & hoc ipsum aliter, vt si non eadem verba, idem tamen sensus bene intelligentibus diluisceret, & aliquid prætermittere, & aliquid addere, etiam vt hinc ostenderetur non humanam fuisse in illo opere seruitutem, quam verbis debebat interpres, sed diuinam potius potestatem, quæ mentem replebat, & regebat interpretis. Nonnulli autem codices Græcos interpretationis Septuaginta ex Hebræis codicibus emendandos putarunt. nec tamen ausi sunt detrachere, quod Hebræi non habebant, & Septuaginta posuerunt, sed tantummodo addiderunt, quæ in Hebræis inuenta, apud Septuaginta non erant, eaque signis quibusdam in stellarum modum factis, ad capita eorundem versuum notauerunt, quæ signa asteriscos vocant. Illa vero, quæ non habent Hebræi, habent autem Septuaginta, similiter ad capita versuum iacentibus virgulis sicut scribuntur vncie signauerunt, & multi codices Græci has notas habentes vsquequaque diffusi sunt & Latini. Quæ autem non prætermissa, vel addita, sed aliter dicta sunt, siue alium sensum faciant etiam ipsum non abhorrentem, siue alio modo eundem sensum explicare monstrantur, nisi vtriusque codicibus inspectis nequeunt reperiri. Si igitur vt oportet, nihil aliud inueniamur in scripturis illis, nisi quid per homines dixerit Dei spiritus, quicquid est in Hebræis codicibus, & non est apud interpretes Septuaginta, nolit hoc per istos, sed illos

prophetas Dei spiritus dicere. Quicquid vero est apud Septuaginta, in Hebræis autem codicibus non est, per istos maluit, quam per illos idem spiritus dicere, sic ostendens vtrouque fuisse prophetas. Isto enim modo, alia per Esaiam, alia per Hieremiam, alia per alium, atque alium prophetam, vel aliter eadem per hunc, ac per illum dixit, vt voluit. Quicquid porro apud vtrouque inuenitur, per vtrouque dicere voluit vnus atque idem spiritus, sed ita vt illi prædicerent prophetando, isti sequerentur prophetice illos interpretando, quia sicut in illis vera, & concordantia dicentibus vnus pacis spiritus fuit, sic & in istis non secum conferentibus, & tamen tanquam vno ore cuncta interpretantibus, idem spiritus vnus apparuit.

Quid intelligendum sit de Niniuitarum excidio, cuius denunciatio in Hebræo quadraginta dierum spatio tenditur, in Septuaginta autem tridui breuitate cõcluditur. Ca. XLIIII.

SED ait aliquis: Quomodo sciam quid Ionas propheta dixerit Niniuitis, vtrum triduum & Niniue euertetur, an quadraginta dies? Quis enim non videat non potuisse vtrouque tunc dici a Propheta, qui missus fuerat terrere comminatione imminentis exitii ciuitatem? Cui si tertio die fuerat futurus interitus, non vtrouque quadagesimo die, si autem quadagesimo, non vtrouque tertio. Si ergo a me queritur, quid horum Ionas dixerit, hoc puto potius quod legitur in Hebræo, quadraginta dies & Niniue subuertetur. Septuaginta quippe longe posterius interpretati aliud dicere potuerunt, quod tamen ad rem pertineret, & in vnum eundemque sensum, quauis sub altera significatione concurreret, admodum lectorum, vtraque autoritate non sprete ab historia se tollere, ad ea requirenda propter quæ significanda historia ipsa conscripta est. Gesta sunt quippe illa in Niniue ciuitate, sed aliquid etiam significauerunt quod modum illius ciuitatis excedat sicut gestum est, quod ipse Propheta in ventre ceti triduo fuit, & tamen alium significauit in profundum inferni triduo futurum, qui dominus est omnium prophetarum. Quæ si per illam ciuitatem

Lib. 2. de doctrina, Christiana. ca. 15.

F

Ion. 2.
Mat. 11.

Agg.

Niniuitarum excidio.

Acto.

*Niniue si-
gura ec-
clesia.*

Acto. 1.

L

uitatem recte accipitur ecclesia gentium propheticè figurata, euerfa. s. per poenitentiam, vt qualis fuerat iam nõ esset, hoc quoniã per Christum factum est in ecclesia gentium, cuius illa Niniue figuram gerebat, siue per quadraginta dies, siue per triduum, idem ipse significatus est Christus, per quadraginta. s. quot dies peregit cum discipulis suis post resurrectionem suam, & ascendit in cœlum, p triduum vero, quia die tertio resurrexit, tanquam lectorem nihil aliud quàm historię rerum gestarum inhærere cupientem, de somno excitauerint septuaginta interpretes, iidẽ que prophætæ, ad pericrutandam altitudinẽ prophetiẽ, & quodãmodo dixerint, in quadraginta diebus ipsum quære, in quo & triduum poteris inuenire, illud in ascensione, hoc in eius resurrectione reperies. Propter quod vtroque numero significare conueniẽtissime potuit, quorum vnum per Ionam prophetam: alterum per Septuaginta interpretũ prophetiam, tamen vnus atque idem spiritus dixit. Longitudinem fugio, vt non hæc per multa demonstrẽ, in quibus ab Hebraica veritate putantur Septuaginta interpretes discrepare, & bene intellecti inueniuntur esse concordēs. Vnde etiam ego pro meo modo vestigia sequens Apostolorum, quia & ipsi ex vtrisque, idest, ex Hebræis, & ex Septuaginta testimonia prophetica posuerunt, vtraque autoritate vtendum putavi, quoniam vtraque vna atque diuina est. Sed iam quæ restant, vt possumus exequamur.

M Quod post instaurationem templi, prophetas Iudæi habere destiterunt, & ex inde vsque ad natiuitatem Christi continuis aduersitatibus sint afflicti, vt probetur aliterius templi ædificationem prophetis vocibus fuisse promissam.

Caput XLV.

Posteaquam gens Iudæa cœpit non habere prophetas, proculdubio deterior facta est, eo. i. tempore, quo se sperabat instauratione templo post captiuitatem, quæ fuit in Babylonia, futuram esse meliorem. Sic quippe intelligebat populus ille carnalis, quod prænunciatum est per Aggæum prophetam, dicentem. Magna erit gloria domus istius nouissimæ, plus quàm primæ. Quod de nouo

testamento dictũ esse paulo superius demonstrauit, vbi ait aperte Christum promittens. Et mouebo omnes gentes, & veniet desideratus cunctis gentib. Quo loco Septuaginta interpretes alium sensum magis corpori quàm capiti, hoc est magis ecclesiæ quàm Christo conuenientem prophetica autoritate dixerunt. Venient quæ electa sunt domini de cunctis gentibus, idest homines, de quibus ipse Iesus in Euangelio. Multi, inquit vocati pauci vero electi. Talibus enim electis gentium, domus Dei ædificatur per testamentum nouum lapidibus viuus, longe gloriosior, quàm templum illud fuit, quod a rege Salomone constructum est, & post captiuitatem instauratum. Propter hoc ergo nec prophetas ex illo tempore habuit illa gens, sed multis cladi bus afflictæ est ab alienigenis regibus ipsiq; Romanis, ne hanc Aggæi prophetiam in illa instauratione templi opinaretur impletam. Non multo enim post adueniente Alexandro, subiugata est, quando etsi nulla facta est vastatio, quoniam non sunt ausi ei resistere, & ideo placatũ facillime subditi receperunt, non erat tamen gloria tanta domus illius, quãta fuit in suorum regum libera potestate. Hostias sane Alexander immolauit in Dei templo, non ad eius cultum vera pietate conuersus, sed impia vanitate cum diis eum falsis colendum putans. Deinde Ptolemæus Lagi filius, quod supra commemoravi, post Alexandri mortem captiuos inde in Aegyptum transtulit, quos ei successor Ptolemæus Philadelphus beneuolentiissime inde dimisit, per quem factum est, quod paulo ante narraui, vt Septuaginta interpretum scripturas haberemus. Deinde contriti sunt bellis, quæ in Machabæorum libris explicantur. Post hæc capti a rege Alexandriæ Ptolemæo, qui est appellatus Epiphanes, inde ab Antiocho rege Syriæ multis & grauissimis malis ad idola colenda compulsi, templumque ipsum repletum sacrilegis superstitionibus gentiũ, quod tamen dux eorum strenuissimus Iudas, qui etiam Machabæus dictus est, Antiochi ducibus, pulsus ab omni idololatriæ contaminatione mundauit. Nõ autem multo post Alchimus quidam per ambitionem, cum a genere sacerdotali esset alienus, quod nefas erat, pontifex factus est. Hinc iam post annos fermè quinquaginta, in quibus eis ta-

A
Mat. 20.

1. Re. 6.
1. Esd. 3.

*Alexander
sacrificio,
non vera-
citer Deũ
coluit.*
*Supra eo-
dẽ. c. 42.*

B
*2. Mac.
6. & 7.*
*1. Mac. 4
& 2. 10.*

*1. Mat. 7
& 2. 14.*

men

*1. Mat. 2.
Mat. 16.*

men pax non fuit, quanuis aliqua & prospere gesserint, prim^o apud eos Aristobolus assumpto diademate, & rex, & pontifex factus est. Antea quippe ex quo de Babylonix captiuitate reuersi sunt templumque instauratum est, non reges sed duces, vel principes habuerunt, quanuis & qui rex est, possit dici princeps à principatu imperandi, & dux, eo quòd sit ductor exercitus, sed non continuo quicumque principes vel duces sunt, etiam reges dici possunt, quod iste Aristobolus fuit.

Alexandra Regina.

Cui successit Alexander etiam ipse rex & pontifex, qui crudeliter in suos regnasse traditur. Post hunc vxor eius Alexandra Regina Iudæorum fuit, ex cuius deinceps tempore mala sunt eos secuta grauiora. Filii quippe huius Alexandræ Aristobolus & Hircanus inter se de imperio dimicantes, vires aduersus Israeliticam gentem prouocauere Romanas. Hircanus namque ab eis contra fratrem poposcit auxilium. Tunc iam Roma subiugauerat Africam, subiugauerat Græciam, lateque etiam aliis orbis partibus imperans, tanquam seipsam ferre non valens, se sua quodammodo magnitudine fingerat. Peruenerat quippe ad seditiones domesticas graues, atque inde ad bella socialia, moxque ciuilia, tantumque se comminuerat atque attriuerat, ut ei mutandus Reipublicæ status, quo regeretur regibus immineret. Pompeius ergo populi Romani præclarissimus princeps, Iudæam cum exercitu ingressus ciuitatem capit, templum referat cum deuotione supplicis, sed iure victoris, ad sancta sanctorum quoniam nisi summum sacerdotem non licebat intrare, non ut venerator, sed ut pphanator accedit. Confirmatoque Hircani pontificatu, & subiugata genti imposito custode Antipatro, quos tunc procuratores vocabant, victum secum Aristobolum ducit. Et ex illo die Iudæi etiam tributarii Romanarum esse coeperunt. Postea Cassius etiam templum expoliuit. Deinde post paucos annos, etiam Herodem alienigenam regem habere meruerunt, quo regnante natus est Christus. Iam enim venerat plenitudo temporis significata prophætico spiritu per os Patriarchæ Iacob, ubi ait: Non deficiet princeps ex Iuda neque dux de femoribus eius, donec veniat cui repositum est, & ipse expectatio gentium. Non ergo desuit Iudæorum princeps ex Iudæis,

Pompeius, profanator Iudæi, templi.

Hebr. 9.

Cassius, et plius eundem spoliatus.
Mat. 2.

Gene. 49.

vsque ad istum Herodem, quem primum acceperunt alienigenam regem. Tempus ergo iam erat, ut veniret ille, cui repositum erat, quod nouo promissum est testamento, ut ipse esset expectatio gentium. Fieri autem non posset, ut expectaret gentes eum venturum, sicut eum cernimus expectari, ut veniat, ad faciendum iudicium in claritate potentix, nisi prius in eum crederent, cum venit ad patendum iudicium in humilitate patientiæ.

De ortu saluatoris nostri secundum quod verbum caro factum est, & de dispersione Iudæorum per omnes gentes sicut fuerat prophetatum.

Ca. XLVI.

Regnante ergo Herode in Iudæa, apud Romanos autem iam mutata Reipublicæ statu, imperante Cæsare Augusto, & per eum orbe pacato, natus est Christus secundum præcedentem prophetiam in Bethleem Iudæ, homo manifestus ex homine virgine, Deus occultus ex Deo patre. Sic enim propheta prædixerat: Ecce virgo in vtero concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel, quod est interpretatum nobiscum Deus. Qui ut se commédaret Deum miracula multa fecit, ex quibus quædam quantum ad eum prædicandum satis vnum est esse, scriptura euangelica continet. Quorum primum est quod tam mirabiliter natus est, vltimum autem quod cum suo resuscitato à mortuis corpore ascendit in cælum. Iudæi autem, qui eum occiderunt, & in eum credere noluerunt, quia oportebat eum mori & resurgere, vastati infeliciter à Romanis funditusque à suo regno, ubi iam eis alienigenæ dominabantur, eradicati sunt, dispersique per terras. Quandoquidem vtique non desunt, & per scripturas suas testimonio nobis sunt prophetias nos non finxisse de Christo, quas plurimi eorum considerantes, & ante passionem, & maxime post eius resurrectionem crediderunt in eum, de quibus prædictum est: Si fuerit numerus filiorum Israel sicut arena maris, reliquix saluæ fient. Cæteri vero excæcati sunt, de quibus prædictum est: Fiat mensa eorum coram ipso in laqueum, & in retributionem, & in scanda-

Mat. 1.

Luc. 1.

Esa. 7.

Luc. 1.

Apo. 11.

Esa. 10.

Pfal. 67. scandalum. Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorū semper incurua. Proinde cum scripturis nostris non credūt, complent in eis lux, quas cæci legunt, nisi forte quis dixerit illas prophetias Christianos finxisse de Christo, quæ Sybillæ noīe, vel aliorū proferunt, si quæ sunt, quæ non pertinent ad populum Iudæorum. Nobis quidem ille sufficiunt, quæ de nostrorum inimicorum codicibus proferuntur, quos ascimus pro hoc testimoniū, quod nobis inuicem perhibet eosdē codices habendo atque seruādo per omnes gentes etiam ipsos esse dispersos, quæ uerū sum Christi ecclesia dilatatur. Nam prophetia in Psalmis, quos etiam legunt, de hac re præmissa est, ubi scriptum est: Deus meus misericordia eius præueniet me. Deus meus demonstrauit mihi de inimicis meis, ne occideris eos, nequando obliuiscant legem tuam. Disperge illos in uirtute tua. Demonstrauit ergo Deus Ecclesiæ in eius inimicis Iudæis gratiam misericordiæ suæ, quoniam sicut dicit Apostolus, delictum illorum salus est in gentibus. Et ideo non eos occidit, id est, non in eis perdidit, quod sunt Iudæi, quanquam a Romanis fuerint deuicti & oppressi, ne obliuiscantur legem Dei, ad hoc de quo agimus testimonium nihil ualere. Ideo parum fuit, ut diceret. Ne occideris eos, nequando obliuiscant legem tuam: nisi etiam adderet, disperge illos, quoniam si cum isto testimonio scripturarū in sua tantummodo terra non ubique essent, profecto ecclesia, quæ ubique est, eos prophetiarum quæ de Christo præmissæ sunt testes in omnibus gentibus habere non posset.

Pfal. 58.

Rom. 11.

Pfal. 58.

M An ante tempora Christi aliqui fuerint extra Israeliticum genus, qui ad cœlestis ciuitatis consortium pertinerent. Cap. XLVII.

Q Vapropter quisquis alienigena, id est, non ex Israel progenitus, nec ab illo populo in canonem sacrarum literarum receptus, legitur aliquid prophetasse de Christo, si in nostram notitiam uenit, aut uenerit, ad cumulum a nobis commemorari potest, non quod necessarius sit etiam si desit, sed quia non incongrue creditur fuisse & in aliis gentibus homines, quibus hoc mysterium reuelatum est, & qui hoc etiam prædicare impulsī sunt, siue participes eiusdem gratiæ fue-

rint siue expertes, siue per malos angelos dōcti sunt, quos præsentem Christum, quem Iudæi nō agnoscebant scimus fuisse confessos. Nec ipsos Iudæos existimo audere contēdere, neminem pertinuisse ad Deum præter Israelitas, ex quo propagatio Israel cœpit esse, reprobato eius fratre maiore. Populus enim reuera, qui proprie Dei, populus diceret, nullus alius fuit. Homines autem quosdam non terrena, sed cœlesti societate ad ueros Israelitas supernæ ciues patriæ pertinentes etiam in aliis gentibus fuisse negare non possunt, quia si negant, facillime cōuincuntur de sancto & mirabili viro Iob, qui nec indigena, nec profelytus, id est, aduenā populi Israel fuit, sed ex gente Idumæa genus ducens, ibidem mortuus est, qui diuino sic laudatur eloquio, ut quod ad iustitiam, pietatemque attinet, nullus ei homo suorum temporum cōæquetur. Quæ tempora eius, quamuis nō inueniam in chronicis, colligimus tamen ex libro eius quem pro sui merito Israelitæ in auctoritatem canonicam receperunt, tertia generatione posteriorem fuisse quam Israel. Diuinitus autem prouitum fuisse non dubito, ut ex hoc uno sciremus etiam per alias gentes esse potuisse, qui secundum Deum uixerunt eique placuerunt, pertinens ad spiritalem Hierusalem. Quod nemini concessum fuisse credendum est, nisi cui diuinitus reuelatus est unus mediator Dei & hominum homo Christus Iesus qui uenturus in carne, sic antiquis sanctis prænunciabatur, quemadmodum nobis uenisse nunciatus est, ut una eademque fides per ipsum omnes in Dei ciuitatem, in domum Dei, in Dei templum prædestinatos perducatur ad Deum. Sed quæcunque aliorum prophetiæ de Dei per Christum Iesum gratia proferuntur, possunt putari a Christianis esse confictæ. Iō nihil est firmitus ad conuincendos quoslibet alienos, si de hære contenderint, nostros que fulciendos, si recte sapuerint, quæ ut diuina prædicta de Christo ea proferantur, quæ in Iudæorum scriptis sunt codicibus. Quibus auulsis de sedibus propriis, & propter hoc testimonium toto orbe dispersis, Christi uis quæcunque creuit ecclesiæ.

Prophe-

Mat. 8.

Gene. 25

C

1. Ti. 2.

D

Prophetiam Aggæi, qua dixit maiorem futuram gloriam domus Dei, quam primum fuisset, nō in reedificatione templi, sed in Ecclesia Christi esse completam.
Cap. XLVIII.

G Hæc domus Dei maioris est gloriæ, quæ fuerat illa prima lignis, & lapidibus, cæterisque preciosis rebus, metallisque constructa. Non itaq; Aggæi propheta in templi illius instauratione completa est. Ex quo enim instaurationem est, nunquam ostenditur habuisse tantam gloriam, quantam habuit tempore Salomonis, immo potius ostenditur primum cessatione prophetiæ fuisse domus illius gloriam diminutā, deinde ipsius gentis cladibus tantis vsque ad vltimum excidium, quod factum est a Romanis, sicut ea quæ supra sunt commemorata testatur. Hæc autem domus ad nouum pertinens testamentum, tanto utique maioris est gloriæ, quanto meliores sunt lapides viui, quibus credentibus, renouatisque constituitur. Sed ideo per instaurationem templi illius significata est, quia ipsa renouatio illius ædificii significat eloquio prophetico alterum testamentum, quod appellatur nouum. Quod ergo Deus dixit per memoratum Prophetam: Et dabo pacem in loco isto, per significantem locū, ille qui eo significatur intelligendus est, vt quia illo loco instaurato, significata est ecclesia, quæ fuerat ædificanda per Christum, nihil aliud accipitur, quod dictum est, dabo pacem in loco isto, nisi dabo pacem in loco, quem significat locus iste, quia quodammodo omnia significantia videntur earum rerum, quas significant sustinere personas, sicut dictum est ab Apostolo, Petra erat Christus, quæ petra illa de qua hoc dictum est, significabat vtiq; Christum. Maior est itaque gloria domus huius noui testamenti, quam domus prioris veteris testamenti, & tunc apparebit maior, cum dedicabitur. Tunc enim veniet desideratus cunctis gentibus, sicut legitur in Hebræo. Nam prior eius aduentus nōdum erat desideratus omnibus gentibus. Non enim quem deberent desiderare, sciebant, in quem non crediderant. Tunc etiam secundū septuaginta interpretes, quia & ipse propheticus sensus est, venient quæ electa sunt domini de cunctis gentibus. Tunc enim vere

non venient, nisi electa, de quibus dicit Apostolus. Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem. Ipse quippe architectus, qui dixit. Multi sunt vocati, pauci vero electi, non de his dixit, qui vocati sic venerunt, vt de conuiuio proiicerentur, sed de electis demonstraturus est edificatam domum, quæ nullam deinceps formidabit ruinam. Nūc autem & hi quando replent ecclesias, quos tanquam in area ventilatio separabit, non apparet tanta gloria domus huius, quanta tunc apparebit, quando quisquis ibi erit, semper erit.

De incerta multiplicatione Ecclesiæ, qua in hoc seculo multi reprobi miscentur electis. Cap. XLIX.

IN hoc ergo maligno seculo in his diebus malis, vbi per humilitatem præsentem futuram comparat Ecclesia celsitudinem, & timorum stimulis, dolorum tormentis, laborum molestiis, tentationum periculis eruditur, sola spe gaudens, quoniam sane gaudet, multi reprobi miscentur bonis, & vtrique tanquam in sagem euangelicam colliguntur, & in hoc mundo tanquam in mari vtrique inclusi retibus, indiscrete natant, donec perueniatur ad litus, vbi mali segregentur a bonis, & in bonis tanquam in templo suo sit Deus omnia in omnibus. Proinde vocem nunc agnoscimus eius impleri, qui loquebatur in Psalmo, atque dicebat: Annunciaui, & locutus sum, multiplicati sunt super numerum. Hoc fit nunc, ex quo primum per os præcurforis sui Ioannis, deinde per os proprium annunciauit, & locutus est, dicens: Agite poenitentiam, appropinquabit enim regnum celorum. Elegit discipulos, quos & Apostolos nominauit, humiliter natos, inhonoratos, illiteratos, vt quicquid magnum essent, & facerent, ipse in eis esset, & faceret. Habuit inter eos vnus, quod malo vtens bene, & suæ passionis dispositum impleret, & Ecclesiæ suæ tolerantorum malorum præberet exemplum. Seminatum quantum per eius oportebat præsentiam corporalem sancto Euangelio passus est, mortuus est, resurrexit, passione ostendens quid sustinere pro veritate, resurrectione quid sperare in æternitate debeamus, excepta altitudine sacramenti, qua sanguis eius in remissionem

e. Co. 10.

Aggæi. 1.

nem

Affo. 1. nem peccatorum fusus est. Cōuersatus est in terra quadraginta dies cum discipulis suis, atque ipsis videntibus ascendit in coelum, & post dies decem promissum spiritum sanctū misit patris sui: cuius aduentus in eos qui crederant, tunc signum erat maximum, & maxime necessarium, vt vnulquisq; eorum linguis omnium gentium loqueretur, ita significans vnitatem catholicę Ecclesię per omnes gentes futura, ac sic linguis omnibus locuturam.

De prædicatione Euangelii, quę per passionem prædicantium clarior & potentior facta est. Cap. L.

Esa. 2. **D**einde secundum illam prophetiam: Ex Sion lex prodiet, & verbum domini de Hierusalem, & secundum ipsius domini Christi prædicta, vbi post resurrectionē stupentibus eum discipulis suis aperuit sensum, vt intelligerēt scripturas, & dixit eis, quoniā sic scriptum est: Et sic oportebat Christum pati, & resurgere a mortuis tertio die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem: Et vbi rursus eis de aduentu eius nouissimo requirētib. respōdit, atq; ait: Non est vestrum scire tempora vel momenta, quę pater posuit in sua potestate, sed accipietis virtutem spiritus sancti superuenientis in vos, & eritis mihi testes in Hierusalem, & in tota Iudęa, & Samaria, & vsque in fines terrę. Primum se ab Hierusalē diffudit Ecclesia, & cum in Iudęa atq; Samaria plurimi credidissent, & in alias gentes se minatum est, eis annunciantibus. Euangelium, quos ipse sicut luminaria & aptauerat verbo, & accēderat spiritus sancto. Dixerat enim eis: Nolite timere eos, qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. Qui vt frigidi timore nō essent, igne charitatis ardebant. Denique per ipsos non solum, qui eum & ante passionem, & post resurrectionem viderāt, & audierant, verum etiā & post obitum eorū per posteros eorum inter horrendas persecutiones, & varios cruciatus, ac funera martirum prædicatum est toto orbe Euangelium, contestante domino signis, & ostentis, & variis virtutibus & spiritus sancti munibus, vt populi gentium credentes in

Luc. 24. sic scriptum est: Et sic oportebat Christum pati, & resurgere a mortuis tertio die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem: Et vbi rursus eis de aduentu eius nouissimo requirētib. respōdit, atq; ait: Non est vestrum scire tempora vel momenta, quę pater posuit in sua potestate, sed accipietis virtutem spiritus sancti superuenientis in vos, & eritis mihi testes in Hierusalem, & in tota Iudęa, & Samaria, & vsque in fines terrę. Primum se ab Hierusalē diffudit Ecclesia, & cum in Iudęa atq; Samaria plurimi credidissent, & in alias gentes se minatum est, eis annunciantibus. Euangelium, quos ipse sicut luminaria & aptauerat verbo, & accēderat spiritus sancto. Dixerat enim eis: Nolite timere eos, qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. Qui vt frigidi timore nō essent, igne charitatis ardebant. Denique per ipsos non solum, qui eum & ante passionem, & post resurrectionem viderāt, & audierant, verum etiā & post obitum eorū per posteros eorum inter horrendas persecutiones, & varios cruciatus, ac funera martirum prædicatum est toto orbe Euangelium, contestante domino signis, & ostentis, & variis virtutibus & spiritus sancti munibus, vt populi gentium credentes in

Acto. 1. **M** eum, qui pro eorum redemptione crucifixus est, Christiano amore venerantur sanguinem martyrum quem diabolico furore fuderunt, ipsiq; reges quorum legibus vastabatur Ecclesia, ei nomini salubriter subderentur, quod de terra crudeliter auferre conati sunt, & falsos Deos inciperent persequi, quorum causa cultores Dei veri fuerant antea persecuti.

Quod etiam per hæreticorum dissensiones fides catholica roboretur. Cap. LII.

Videns autem diabolus templum dęmonum deserui, & in nomen liberantis mediatoris currere genus humanum, hæreticos mouit, qui sub vocabulo Christiano dęstrinę resistētent Christianę, quasi possent indifferenter sine vlla correptione haberi in ciuitate Dei, sicut ciuitas confusionis indifferenter habuit philosophos inter se diuersa & aduersa sentientes. Qui ergo in Ecclesia Christi morbidum aliquid, prauumq; sapiunt, si correpti vt sanum rectumq; sapiāt, resistunt contumaciter, suaque pestifera, & mortifera dogmata emendare nolunt, sed defensare persistunt: hæretici sunt, & foras exeuntes, habentur in exercentibus inimicis, etiam sic quippe veris illis catholicis membris Christi malo suo prosunt, dum Deus vtitur & malis bene, & diligentibus eum omnia cooperantur in bonum. Inimici enim omnes Ecclesię quolibet errore cæcentur, vel malitia deprauentur, si accipiunt potestatem corporaliter affligendi, exercent eius patientiam, si tantummodo male sentiendo aduersantur, exercent eius sapientiā, vt autem etiam inimici diligantur, exercent eius benevolentiam, aut etiam beneficentiam, siue suasibili doctrina cum eis agatur, siue terribili doctrina vel disciplina. Ac per hoc diabolus princeps impię ciuitatis aduersus peregrinantem in hoc mundo ciuitatem Dei vasa propria commouendo, nihil ei nocere permittitur. Cui proculdubio & rebus prosperis consolatio, vt non frangatur aduersis, & rebus aduersis exercitatio, vt non corrumpatur prosperis, per diuinam prouidentiam procuratur, atque ita temperatur vtrunque ab alterutro, vt in Psalmo illam vocem non aliunde agnoscamus exortam, *Psal. 93.*

Secun-

Rom. 8.

Inimici ecclesie, vel eius patientiam, vel sapientiam exercent.

Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ iocundauerunt animam meam. Hinc est & illud Apostoli: Spe gaudentes, in tribulatione patientes.

Rom. 12.

1. Ti. 3.

C Nam & id quod ait idem doctor: Quicumque voluit in Christo pie viuere, persecutione in patiuntur, nullis putandum est deesse posse temporibus, quia & cum ab eis qui foris sunt, non fauientibus vř esse tranquillitas, & reuera vtile est, plurimumque consolationis affert maxime infirmis, non tñ defunt, immo multi sunt intus, qui corda pie viuentium suis perditis morib. cruciat, quoniã per eos blasphematur Christianum & catholicum nomen.

Rom. 2.

1. Ti. 3.

Quod quanto charius est eis, qui volunt pie viuere in Christo, tanto magis dolent, quod per malos intus positos sit vt minus quã piorum mentes desiderant, diligatur. Ipsi quoque hæretici, cum Christianum, cogitantur habere nomen, & sacramenta Christiana, & scripturas, & professionem, magnum dolorem faciunt in cordib. piorum, quia & multi volentes esse Christiani, propter eorum dissensiones hæsitare coguntur, & multi maledici etiam in his inueniunt materiã blasphemandi Christianũ nomen, quia ipsi quoquo modo Christiani appellantur. His atque huiusmodi prauis morib. & errorib. hominum persecutionem patiunt, qui volunt in Christo pie viuere, etiam nullo infestante, neque vexante

D corpus illorum. Patiuntur quippe hanc persecutionem non in corporib. sed in cordib.

Psal. 93.

5. Ti. 2.

Rom. 8.

Psal. 39.

Vnde illa vox est: Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo. Non enim ait, in corpore meo. Sed rursus quoniam cogitantur immutabilia diuina promissa, & quod ait Apostolus: Nouit dominus, qui sunt eius: quos enim præsciuit, & prædestinauit cõformes fieri imaginis filii sui, ex eis perire nullus potest, ideo sequitur in illo Psalmo: Consolationes tuæ iocundauerunt animam meã.

Dolor piorum.

Dolor autem ipse qui fit in cordib. piorum, quos persequuntur mores Christianorũ malorum siue falsorum, prodest dolentib. quoniam de charitate descendit, qua eos perire nolunt, nec impedire salutem aliorum. Denique magnę consolationes sunt etiam de correctionib. eorum, quæ piorum animas tanta iocunditate perfundunt, quantis dolorib. de sua perditione cruciauerant. Sic in hoc seculo de numero persecutionum in his duobus

Gen. 4.

malis, non solum a tempore corporalis præsentię Christi & Apostolorũ eius: sed ab ipso Abel, quem primũ iustum impius frater occidit, & deinceps vsque ad huius seculi finem, inter persecutiones mundi & consolationes Dei peregrinando procurrit Ecclesia.

An credendum sit quod quidam putant, impletis decem persecutionib. quæ fuerunt, nullam superesse præter vndecimam, quę in ipso Antichristi tempore sit futura.

Caput III.

PRoinde nec illud quod temere puto esse dicendum siue credendum, quod nonnullis visum est, vel videtur non amplius ecclesiam passuram persecutiones vsque ad tempus Antichristi, quum quod iam passa est, id est decem, & vndecima eademque sit ab Antichristo nouissima: Primã quippe computant a Nerone, quæ facta est, secundam a Domitiano, tertiam a Traiano, quartam ab Antonino, quintam a Seuero, sextam a Maximino, septimam a Decio, octauam a Valeriano, nonam ab Aureliano, decimam a Diocletiano & Maximiano. Plagas enim Aegyptiorum, quoniam decem fuerunt, antequã inde exire inciperet populus Dei, putant ad hunc intellectum esse referendas vt nouissimã Antichristi persecutio similis videatur vndecimę plagę, qua Aegyptii, dum hostiliter persequerentur Hebræos, in mari rubro populo Dei per siccum transeunte, perierunt. Sed ego illa re gesta in Aegypto, istas persecutiones propheticę significatas esse non arbitror, quamuis ab eis, qui hoc putant, exquiritur, & ingeniose illa singula his singulis comparata videantur, non propheticę spiritu sed coniectura mentis humanę, quæ aliquando ad verum peruenit, aliquando fallitur. Quid enim, qui hoc sentiunt, dicturi sunt de persecutione, qua ipse dominus crucifixus est? In quo eam sunt numero posituri? Si autem hac excepta existimant computandum, tanquam illæ numerandæ sint, quę ad corpus pertinent, non qua ipsum caput est appetitum & occisum, quid agent de illa, quę postea quã Christus ascendit in cœlum, Hierosolymis facta est, vbi beatus Stephanus lapidatus est, vbi Iacobus frater Ioannis gladio trucidatus est, vbi Apostolus Petrus vt occideretur

Decem ecclesia per sectionis

Ex. 14.

A. 70. 7.

A. 70. 8. 6.

A. 70. 1.

Acto. 8.
6.

tur inclusus est, & per angelum liberatus, ubi fugati, atq; dispersi de Hierosolymis fratres, ubi Saulus, qui postea Paulus Apostolus factus est vastabat Ecclesiam, ubi ipse quoque iam fidem quam persequebatur euangelizans qualia faciebat, est passus siue per Iudæam, siue per alias gentes, quacumq; Christum feruentissime prædicabat? Cur ergo eis à Nero ne videtur ordiendū, cū ad Neronis tempora inter atrocissimas persecutiones, de quibus nimis longum est cūcta dicere, Ecclesia crescendo perueniret? Quod si à regibus factas persecutiones in numero existimāt esse debere, rex fuit Herodes, qui etiam post ascensum domini grauissimā fecit. Deinde quid respondent etiam de Iuliano, quem non numerant in decem? An ipse non est Ecclesiam persecutus, qui Christianos liberat literas docere ac discere vetuit? Sub quo Valentinianus maior, qui post eū tertius imperator fuit, fidei Christianæ confessor exiit, militiaq; priuatus est. Ut omittā quæ apud Antiochiā facere cœperat, nisi vnus fidelissimī, & constātissimī iuuenis, qui cū multis, vt torquerentur apprehensis, per totū diē primus est tortus inter Vngalas cruciatusq; psallentis libertatem atq; hilaritatē miratus exhorruisset, & i ceteris deformius erubescere timuisset. Postremo nostra memoria Valens supradicti. Valētiniani frater Arrianus, nonne magna persecutione per orientis partes catholicā vastauit Ecclesiam? Quale est autem non considerare Ecclesiam per totum mundum fructificantem atq; crescentē, posse in aliquibus gentibus persecutionē pati à regibus, & quando in alijs non patiatur? Nisi forte non est persecutio computanda, quādo rex Gothorū in ipsa Gothia persecutus est Christianos crudelitate mirabili, cū ibi nō essent nisi catholici quorū plurimi martyrio coronati sunt, sicut à quibusdā fratribus, qui tunc illic pueri fuerant, & se ista vidisse incunctatē recordabatur, audiuius. Quid modo in Perside? Nonne ita in Christianos serbuit persecutio, si tamen iam quærit, vt fugientes inde nonnulli vsq; ad Romana oppida peruenirent? Hęc atq; huiusmodi mihi cogitanti, non videtur esse definiendus numerus persecutionū, quibus exerceri oportet Ecclesiam. Sed rursus affirmare aliquas futuras a regibus præter illam nouissimam, de qua nullus am-

Acto. 12

H

bigit Christianus, non minoris est temeritatis. Itaq; hoc medio relinquimus, neutram partem questionis huius astruentes siue destruentes, sed tantūmodo ab assermandi quodlibet horum audaci præsumptione reuocantes.

De tempore nouissimæ persecutionis occulto. Cap. LIII.

Illam sane nouissimam persecutionē, quæ ab Antichristo futura est, præsentia sua ipse F extinguet Iesus, sic enim scriptū est, quod interficiet spiritu oris sui, & euacuabit illuminatione præsentie sue. Hic quæri solet, quā illud erit? importune omnino. Si enim hoc nobis nosse prodesset, à quo melius quā ab ipso Deo magistro interrogantibus discipulis diceretur? Non enim siluerunt inde apud eum, sed à præsentē quæserunt dicentes. Domine, si hoc in tempore representabis regnū Israel? At ille: Non est, inquit, vestrum nosse tempora, quæ pater in sua posuit potestate. Non utique illi de hora vel die vel anno, sed de tempore interrogauerant, quando illud accipere responsum. Frustra igitur annos, qui huic seculo remanent, computare ac de finire conamur, cum hoc scire non esse nostrum ex ore veritatis audiamus. Quos tamē alij quadringentos, alij quingentos, alij etiā mille ab ascensione domini utque ad eius vltimum aduentum compleri posse dixerunt. Quemadmodum autem quisque eorum astruat opinionem suam longum est demonstrare, & non necessarium. Coniecturis quippe vtuntur humani, non ab eis certum aliquid de scripturæ canonice autoritate profertur. Omnium vero de hac re calculātium G digitos resoluit, & quiescere iubet ille qui dicit: Non est vestrum scire tempora, quæ pater in sua posuit potestate. Sed hęc quia euāgelica sententia est, mirum non est non ea repressos fuisse deorum multorum fallorumque coltores, qui minus fingerent demonum responsis, quos tanquam Deos colunt, definitum esse quanto tempore mansura est religio Christiana. Cum enim viderent, nec tot tantisque persecutionibus eam potuisse consumi, sed his potius miramenta sumpsisse, excogitauerunt, nescio quos versus Græcos tanquam conuulenti cuidam diuino oraculo effusos, vbi

Aug. Tomus Quintus. Aa Christi

F

Acto. 1.

Acto. 1.

All. Figmentū in pte & c. lumnia in Petrum cen maleficium, & magum.

Exo. 14.

G

Acto. 7.

Christum quidem ab huius tanquam sacrilegij crimine faciunt innocentē: Petrū autē maleficia fecisse subiungunt, vt coleretur Christi nomen per trecentos sexagintaquinque annos: deinde completo memorato numero annorum, sine mora sumeret finem. O hominum corda doctorū, o ingenia literata digna credere ista de Christo, quę credere non vultis in Christū, quod eius discipulus Petrus, ab eo magicas artes non didicerit: sed

H ipso innocente, tamen eius discipulus maleficus fuerit, nomenq; illius, quā suū colimauerit magicis artibus suis, magnis laboribus, & periculis suis, postremo ēt effusione sanguinis sui. Si Petrus maleficus fecit, vt Christū sic diligeret mundus, quid fecit innocēs Christus, vt eū sic diligeret Petrus? Respondeant igitur sibi ipsi, & si possunt intelligāt illa superna gratia factū esse, vt propter eternam vitam Christum diligeret mundus: qua gratia factū est, vt propter aternam vitā ab illo accipiendam, & vsq; ad temporalem mortem pro illo patiendam? Christum diligeret Petrus. Deinde isti dij qui sunt, qui possunt ista prædicere, nec possunt auertere ita subcumbentes vni maleficio & vni sceleri magico, quo puer, vt dicunt, anniculus occisus, & dilaniatus, & ritu nefario sepultus est, vt sectam sibi aduersariam tam prolixo tempore conualescere, tot tantarumq; persecutionū horrendas crudelitates non resistēdo, sed patiendo superare, & ad suorum simulationem peruenire permetteret? Quis postremo est Deus, non noster vtq; sed ipsorum, qui vel illectus tāto scelere, vel impulsus est ista præstare? Non enim alicui Demoni hoc adscribitur, sed Deo dicunt illi versus, hac Petrum arte magica definisse. Talem Deum habent, qui Christum non habent.

De stultissimo mendacio Paganorum, quo Christianam religionem non ultra trecētorum sexagintaquinque annorum mensuram spatium esse sinxerunt. Gap. LIIII.

Hæc atque huiusmodi multa colligērem, si nondum annus iste transisset, quem diuinitio ficta promisit & decepta vanitas credidit. Cū vero ex quo nominis Christi cultus per eius in carne præsentiam, & per

Apostolos institutus est antea aliquot annos, anni trecenti sexagintaquinque completi sint, quid aliud quarimus vnde ista falsitas refellatur? Vt enim in Christi natiuitate huius rei nō ponamus initium, quia infans & puer discipulos non habebat, tamen quando habere cepit, proculdubio tunc innotuit per eius corporalem præsentiam doctrina & religio Christiana, id est, posteaquam in fluuio Iordane ministerio Ioannis est baptizatus, propter hoc enim de illo prophetia illa præcesserat: Dominabitur a mari vsq; ad mare, & a flumine vsq; ad terminos orbis terre, sed quā priusquā passus esset, & resurrexisset a mortuis, nondum fides fuerat definita, in reuersione quippe Christi definita est: nam sic Apostolus Paulus Atheniensibus loquitur, dicens: Iam nunc annunciat hominibus, omnes vbique agere penitentiam: eo quod statuit diem iudicare orbem in æquitate, in viro, in quo definiuit fidem omnibus, resuscitans illum a mortuis: melius in hac quaestione soluenda inde initium sumimus: præsertim quia tunc datus est Spiritus sanctus, sicut eum dari post resurrectionem Christi oportebat in ea ciuitate, ex qua debuit incipere lex secunda, hoc est, Testamēt nouum. Prima enim data fuit lex in monte Sina per Moysen, quod Testamentū vocatur vetus. De hac autē quę per Christū data est, prædictū est: Ex Sio lex prodiet, & verbū Domini ex Hierusalē. Vnde & ipse per omnes gentes, dixit prædicari oportere in nomine suo penitentiam, sed tamen incipientibus ab Hierusalē. Ibi ergo exorsus est huius nominis cultus, vt in Christum Iesum, qui crucifixus fuerat, & resurrexerat, crederetur. Ibi hæc fides tam insignibus inijs incanduit, vt aliquot hominū millia in Christi nomine mirabili alacritate conuersa, venditis suis rebus, vt egenis distribuerentur, proposito sancto, & ardētissima charitate ad paupertatē voluntariā peruenirent, atq; inter frementes & sanguinē sumentes Iudæos se vsq; ad mortē pro veritate certarent, non arma potētia, sed potētiorē patientia præparent. Hoc si nullis magicis artibus factum est, cur credere dubitant eadem virtute diuina per totum mundum idem fieri potuisse, qua hoc factum est? Si autem vt Hierosolymis, sic ad cultum nominis Christi accenderetur tanta hominum multitudo, quę

Luc. 24.

A. 1.

Mat. 3.

Psal. 71.

A. 2.

A. 3.

A. 3.

A. 4.

A. 3.

Ex. 19.

M.

E. 1.

Luc. 24.

Al. l. In
Christum
nō in Pe
tri Chri
stiani cre
dunt.

quæ illum in cruce, vel fixerat presum, vel
riferat fixum, iam maleficiū illud fecerat Pe-

A trus, ex ipso anno quærendum est, quā
tū sexagintaquinque completi sint. Mortuus

est ergo Christus duobus geminis consulib.
Luc. 24.

Aff. 1. octavo calendæ Aprilis. Resurrexit tertia die,
sicut Apostoli suis etiam sensibus probaverunt.

Deinde post quadraginta dies ascendit
in cælum: post decem dies, id est, quinquage-

Aff. 2. simo post suam resurrectionem die misit spi-
ritum sanctum. Tunc tria millia hominum

Apostolis cum prædicantibus crediderunt.
Tunc itaq; nominis illius cultus exortus est,

Aff. 3. sicut nos credimus, & veritas habet, efficacia
spiritus sancti: sicut autem finxit vanitas im-

Aff. 4. pia vel putavit, magicis artibus Petri. Paulo-
post etiam signo mirabili facto, quando ad

B verbum ipsius Petri quidam medicus ab vte-
ro matris ita claudus, vt ab alijs portaretur,

& ad portam templi vbi stipem peteret, po-
neretur, in nomine Iesu Christi saluus exili-

uit, quinque millia hominum crediderunt.
Ac deinde alijs atque alijs accessibus creden-

tium creuit ecclesia. Ac per hoc colligitur et
dies, ex quo annus ipse sumpsit initium, sci-

licet quando missus est spiritus sanctus, id est,
per idus Maias. Numeratis proinde consuli-

bus, trecenti sexagintaquinque anni reperi-
untur impleri, per eandem idus Maias, consu-

latu Honorij & Euticiani. Porro sequenti an-
no cum socium accepisset Honorius consu-

lem Manlium Theodorum, quando iam se-
cundum illud oraculum dæmonum, aut fig-

*Al. l. In
Christum
nō in Pe-
tri Chri-
stiani cre-
dunt.*

mentum hominum nulla esse debuit religio
Christiana, quid per alias terrarum partes

Christo ædificati sermonibus non carmini-
bus venenati, nec decepti maleficijs, sed be-

neficijs eius adiuti. Ille Petri magister Chri-
stus in doctrina, quæ ad vitam ducit æternā,

ipse est & magister noster. Sed aliquando iā
claudamus hunc librum, hucusque differen-

tes, & quantum satis visum est demonstran-
tes quoniam sit duarum ciuitatum cœlestis

atque terrenæ ab initio vsque in finem per-
mixtarum mortalium excursus. Quarum illa

quæ terrena est fecit sibi quos uoluit, uel un-
decunque, uel et ex hominibus falsos deos,

quibus sacrificando seruiret. Illa autem, quæ
cœlestis peregrinatur in terra falsos deos nō

facit, sed à uero Deo ipsa fit, cuius uerum
sacrificium ipsa fit. Ambæ tamen tempora-

libus, uel bonis pariter uruntur uel malis pa-
riter affliguntur, diuersa fide, diuersa spe, di-
uerso amore, donec ultimo iudicio separen-

tur, & percipiat unaquæq; suum finem, cu-
ius nullus est finis. De quibus ambarum fini-

bus deinceps differendum est.

D. A V R E L I I A V G V S T I N I
Episcopi de Ciuitate Dei, ad
Marcellinum.

LIBER DECIMVS NONVS.

Quod in quæstione, quæ de finibus bonorum
& malorum philosophica disputatio ven-

tilauit, ducentas octoginta & octo sectas
esse Marcus Varro perpexerit. Cap. I.

Voniã de ciuitatis utriusq; ter-
renæ scilicet & cœlestis debitis

finibus deinceps mihi uideo dis-
putandū, prius exponenda sunt

quæ tum operis huius terminan-
di ratio patitur, argumenta mortalium, qui-
bus sibi ipsi beatitudinẽ facere in huius uitæ
infelicitate moliti sunt, vt ab eorum reb. va-
nis spes nostra quid differat, quã Deus nobis
dedit, & res ipsa: hoc est uera beatitudo quã
dabit, non tantum autoritate diuina, sed ad-
hibita etiam ratione, qualem propter infide-
les possumus adhibere, clarescat. De finibus
enim bonorum & malorum multa & multipli-
citer inter se philosophi disputarunt. Quam
quæstionem maxima intentione versantes, in-
uenire conati sunt, quid efficiat hominẽ bea-

tum. Illud enim est finis boni nostri, propter quod appetenda sunt cetera, ipsum autem propter seipsum: & illud finis mali, propter quod vitanda sunt cetera, ipsum autem propter seipsum. Finem ergo boni nunc dicimus, non quo consummatur, ut non sit, sed quo perficiatur, ut plenum sit: & finem mali non quo esse desinat, sed quousque nocendo perducatur. Fines itaque isti sunt summum bonum & summum malum. De quibus inveniendis atque in hac vita summo bono adipiscendo, vitando autem summo malo, multum, sicut dixi, laborauerunt, qui studium sapientiae in huius seculi vanitate professi sunt: nec tamen eos, quamvis diuersis errantibus modis, naturae limes intantum ab itinere veritatis deuiare permisit, ut non alij in animo, alij in corpore, alij in utroque fines bonorum ponerent & malorum. Ex qua tripertita velut generalium distributione sectarum, Marcus Varro in libro de philosophia tam multam dogmatum varietatem diligenter & subtiliter scrutatus aduertit, ut ad cclxxxij. sectas, non quae iam essent, sed quae esse possent, adhibens quaedam differentias, facillime perueniret. Quod ut breuiter ostendam, inde oportet incipiam, quod ipse aduertit, & posui in libro memorato: Quatuor esse quaedam, quae homines sine magistro, sine ullo doctrinae adminiculo, sine industria vel arte viuendi, quae virtus dicitur, & proculdubio discitur, vel naturaliter appetunt: aut voluptatem, qua delectabiliter mouetur corporis sensus: aut quietem, qua fit ut nullam molestiam quisque corporis patiat: aut utraque, quam tamen vno nomine voluptatis Epicurus appellat: aut vniuersaliter prima naturae, in quibus & haec sunt, & alia: vel in corpore, ut membrorum integritas, & salus atque incolumitas eius: vel in animo, ut sunt ea quae vel parua, vel magna in hominum reperiuntur ingenijs. Haec igitur quatuor, id est voluptas, quies, utrumque primae naturae, ita sunt in nobis, ut vel virtus quam postea doctrina inserit, propter haec appetenda sit: aut ista propter virtutem, aut utraque propter seipsa: ac per hoc fiunt hinc duodecim sectae. Per hanc enim rationem singulae triplicantur: quod cum in vno demonstrauero, difficile non erit in ceteris inuenire. Cum ergo voluptas corporis, animi virtuti aut subditur, aut praefertur, aut

ingitur, tripertita variatur diuersitate sectarum. Subditur autem virtuti, quando in usum virtutis assumitur. Pertinet quippe ad virtutis officium, & viuere patriae, & propter patriam filios procreare, & quorum neutrum fieri potest sine corporis voluptate. Nam si ne illa nec cibus potusque sumitur, ut viuatur, nec concumbitur, ut generatio propagetur. Cum vero praefertur virtuti, ipsa appetitur propter seipsam, Virtus autem assumenda creditur propter illam, id est, ut nihil virtus agat, nisi ad consequendam vel conseruandam corporis voluptatem, quae vita deformis est quidem, quippe ubi virtus seruit dominae voluptati, quauis nullo modo haec dicenda sit virtus. Sed tamen etiam ista horribilis turpitudine habuit quosdam philosophos patronos, & defensores suos. Virtuti porro voluptas iungitur, quando neutra earum propter alteram, sed propter seipsas ambae appetuntur. Quapropter sicut voluptas vel subdita, vel praelata vel iuncta virtuti tres sectas facit, ita quies, ita prima naturae alias ternas inueniuntur efficere. Pro varietate quippe humanarum opinionum virtuti aliquando subduntur, aliquando praefertuntur, aliquando iunguntur, ac sic ad duodenarium sectarum numerus peruenitur. Sed iste quoque numerus duplicatur adhibita vna differentia, socialis videlicet vitae: quoniam quisquis sectatur aliquam istarum duodecim sectarum, profecto aut propter se tantum id agit, aut etiam propter socium, cui debet hoc velle, quod sibi. Quo circa duodecim sunt eorum, qui propter se tantum modo vnamquamque tenendam putant: & aliae duodecim eorum, qui non solum propter se sic vel sic philosophandum esse decernunt: sed etiam propter alios, quorum bonum appetunt sicut suum. Haec autem sectae viginti quatuor iterum geminantur, addita differentia ex Academicis nouis, & fiunt quadraginta octo. Illa cum quippe viginti quatuor, vnamquamque sectarum potest quisque sic tenere ac defendere ut certam, quemadmodum defenderunt Stoici, quod hominis bonum, quo beatus esset, in animi tantum modo uirtute consisteret. Potest alius ut incertam, sicut defenderunt Academici noui, quod eis etsi non certum, tamen uerisimile uidebatur. Viginti quatuor ergo sunt per eos, qui eas uelut certas propter ueritatem

Al. l. Quatuor ab hominibus naturaliter appetuntur.

H

Al. l. Philosophiae causa.

tem

tem & aliz vigintiquatuor per eos qui easdem velut incertas propter verisimilitudinē sequendas putāt. Rursus, quia vnamquamq; istarum quadraginta octo sectarū potest quisequi sequi habitu ceterorum philosophorū. Itemque potest alius habitu Cynicorum. Ex hac etiam differentia duplicatur, & nonaginta sex fiunt. Deinde quia earū singulas qualq; ita tueri homines possunt atq; sectari, vt aut ociosam deligant vitam, sicut hi qui tantum modo studijs doctrinæ vacare voluerunt, atque valuerunt: aut negociosam, sicut hi, qui cū philosopharentur, tamen administratione Reipub. regendisq; rebus humanis occupatissimi fuerunt: aut ex vtroq; genere temperatā, sicut hi qui partim erudito ocio, partim necessario negotio: alternantia vitæ suæ tempora tribuerent. Propter has differentias potest etiam triplicari numerus iste sectarū, & ad ducentas octoginta octo reduci. Hæc De Varonis libro quantum potui breuiter, ac dilucide posui, sententias eius meis explicans verbis. Quomodo autem refutatis ceteris vnam eligat, quam vult esse Academicorum veterum, quos à Platone institutos vsq; ad tertium Polemonem, qui ab illo quartus eius scholam tenuit, quæ Academia dicta est, habuisse certa dogmata vult videri: & ob hoc distinguit ab Academicis nouis, quibus incerta sunt omnia, quæ philosophiæ genus ab Archesilao cepit succedere Polemoni: eaque sectam, id est veterū Academicorū sicut dubitatione, ita omni errore carere arbitretur: longum est per omnia demonstrare, nec tamen omni ex parte res omittenda est. Remouet ergo prius illas omnes differentias, quæ numerū multiplicauerunt sectarum: quas ideo remouendas putat, quia non in eis est finis boni. Neque enim existimat ullam philosophi sectam esse dicendam, quæ non eo distet à ceteris, quod diuersos habeat fines bonorum & malorū: quādoquidem nulla est homini causa philosophandi, nisi vt beatus sit. Quod autem beatum facit ipse est finis boni. Nulla est igitur causa philosophandi, nisi finis boni. Quamobrem quæ nullum boni finem sectatur, nulla philosophiæ secta dicenda est. Cū ergo queritur de sociali vita, vtrū sit tenenda sapienti vt summū bonū, quo sit homo beatus, ita velit, & curet amici sui, quæ admodum suum, an suæ tantūmodo beatitudinis causa faciat quicquid facit non de ipso summo bono questio est, sed de assumendo vel non assumendo socio ad huius participationē boni, nō propter seipsum, sed propter eundē sociū, vt eius bono ita gaudet, sicut gaudet suo. Item cū queritur de Academicis nouis, quibus incerta sunt omnia, vtrum ita sint res habendæ, in quibus philosophandū est, an sicut alijs philosophis placuit certas eas habere debeamus: non queritur, quid in boni sine secta dū sit, de ipsius boni veritate, quod videtur sectandū, vtrū sit, nec ne dubitandum hoc est, vt id planius eloquar, vtrū ita sectandū sit, vt qui sectatur, dicat esse verum: an ita, vt qui sectatur dicat verum sibi videri, etiam si forte sit falsum, tamen vterq; sectetur vnum atq; idem bonum. In illa etiā differentia, quæ adhibetur ex habitu & consuetudine Cynicorum, non queritur quifinam sit finis boni, sed vtrum in illo habitu quæ consuetudine sit viuendū ei, qui verum sectatur bonum, quodlibet ei verum videatur esse atq; sectandum. Deniq; fuerunt, qui cū diuersa sequerentur bona finalia, alij virtutē alij voluptatem, eundem tamen habitum & consuetudinem tenebant, ex quo Cynici appellabatur. Ita illud quicquid est, vnde philosophi Cynici discernuntur à ceteris, ad eligendum ac tenendum bonum, quo beati fierent, vtique nil valebat. Nam si aliquid ad hoc interesset, profecto idem habitus eundē finem sequi cogeret, & diuersus habitus eundem sequi finem non sineret.

Quo remotis omnibus differentijs, quæ nō sectæ, sed quæstiones sunt, ad tripartitam summū boni definitionē. Varro perueniat quarum tamen vna sit eligenda. Cap. II.

In tribus quoque illis vitæ generibus, vno scilicet non segniter, sed in contemplatione vel inquisitione veritatis ocioso, altero ingerendis rebus humanis negocioso, tertio ex vtroque genere temperato, cū queritur quid horum sit, potius eligendum, non finis boni habet controuersiam: sed quid horum trium difficultatem, vel facilitatem asferat ad consequendum, vel retinendum finem boni, id in ista quæstione veriat. Finis enim boni, cum ad eum quisque peruenit, protinus beatum facit. In ocio autē li-

Aug. Tomus Quintus. Aa 3 tera-

Al. l. Philosophi
causa.

terato, vel negotio publico, vel quādo utrū que vicibus agitur, non continuo quisq; beatus est. Multi quippe in quodlibet horum trium possunt viuere, & in appetendo boni sine, quo fit homo beatus, errare. Alia est igitur quæstio de finibus bonorum & malorū, quæ vnāquamq; philosophorum sectā facit, & aliæ sunt quæstiones de sociali vita, de cōnētatione Academicorum, de vestitu & victu Cynicorum, de tribus vitæ generibus, otioso, actiuo, ex utroq; modificato, quarū nulla est in qua de bonorum & malorū finibus disputatur. Proinde quomā Marcus Varro has quatuor adhibens differentias, id est, ex vita sociali, ex Academicis nouis ex Cynicis, ex isto vitæ genere tripertito ad sectas ducentas octoginta octo peruenit, & si quæ aliæ possunt similiter adijci, remotis eis omnibus: quoniam de sectando summo bono nullam inferunt quæstionem, & ideo sectæ nec sunt, nec vocandę sunt: ad illas duodecim, in quibus queritur quid sit bonum hominis, quo assecuto fit beatus, vt ex eis vnā veram, ceteras falsas ostēdat esse, reuertitur.

G Nam remoto illo tripertito genere vitæ, duę partes huius numeri detrahuntur, & sectę no maginta sex remanent. Remota vero differentia ex Cynicis addita, ad dimidium rediguntur, & quadraginta octo fiunt. Auferamus et quod ex Academicis nouis adhibitu est, rursus dimidia pars remanet, id est, viginti quatuor. De sociali quoq; ita quod accesserat similiter auferatur, & duodecim sunt reliquæ quas ista differentia, vt viginti quatuor fieret duplicauerat. De his ergo duodecim nihil dici potest cur sectę non sint habendæ. Nihil quippe aliud in eis queritur, quam finis bonorum & malorum. Inuentis autem bonorū finibus, profecto e contrario sunt malorum. Hęc autem vt fiant duodecim sectæ, illa quatuor triplicantur, voluptas, quies, vtrunque & prima naturę, quæ primigenia Varro vocat. Hęc quippe quatuor dum singillatim virtuti aliquando subduntur, vt non propter seipsa, sed propter officium virtutis appetenda videantur, aliquando præferuntur, vt non propter seipsa, sed propter hęc adipiscenda vel conferuanda necessaria virtus putetur: aliquando iunguntur, vt propter seipsa & virtus, & ista appetenda credantur; quaternarium numerum triplum reddunt, & ad duo

decim sectas perueniunt. Et illis autem quatuor rebus Varro tres tollit, voluptatem scilicet, & quietē, & vtrunque non quod eas improbet, sed quod primigenia illa naturæ, & voluptatem in se habeant, & quietem. Quid ergo opus est ex his duabus tria quædam facere, duo scilicet, cū singillatim appetuntur voluptas aut quies, & tertium cum ambe simul, quando quidem prima naturæ, & ipsas, & præter ipsas alia multa contineant: De tribus ergo sectis ei placet diligenter esse tractandum, quæ nam sit potius eligenda. Non enim veram plusquam vnā verā ratio esse permittit siue in his tribus sit: siue alicubi alibi, quod post videbimus. Interim de his tribus quomodo vnā Varro eligat, quantum breuiter aperteque possumus, differamus, istę nempe tres sectæ ita fiunt: cum vel prima naturæ propter virtutem, vel virtus propter prima naturæ, vel vtraque, id est, & virtus, & prima naturæ propter seipsa sunt expetenda.

De tribus sectis summum hominis bonum quærentibus, quam eligendam Varro definiat, sequens veteris Academicæ Antiocho auctore sententiam. Cap. I I.

Quid ergo istorum trium sit verum atque sectandum, isto modo persuadere conatur. Primum, quia summum bonum in philosophia non arboris, pecoris, non Dei, sed hominis queritur, quid sit ipse homo querendum putat. Sentit quippe in eius natura duo esse quædam, corpus & animam, & horum quidē duorū melius esse animā, longeq; præstabilius oīno nō dubitat. Sed vtrum anima sola sit homo, vt ita sit ei corpus tanquam equus equiti, querendum putat. Eques enim non homo & equus, sed solus hō est: ideo tñ eques dicitur, quod aliquo modo se habeat ad equū. An corpus solum sit homo, aliquo modo se habens ad animā, sicut poculū ad potionem: non enim calix & potio, quā continet calix, simul dicitur poculum, sed calix solus ideo tamen quod potioni continendę sit accommodatus. An vero nec anima sola, nec solum corpus, sed simul vtrunque sit homo, cuius pars sit vna, siue anima, siue corpus: ille autem totus ex utroque constet vt homo sit, sicut duos equos iunctos

bigas

bigas vocamus, quorum siue dexter, siue sinister pars est bigarum, vnum vero eorum quoquo modo se habeat ad alterum, bigas non dicimus, sed ambos simul. Horum autem trium hoc eligit tertium, hominemque nec animam solam, nec solum corpus, sed animam simul & corpus esse arbitrat. Proinde summum bonum hominis, quo fit beatus, ex vtriusque rei bonis constare dicit, & anime scilicet & corporis. Ac per hoc prima illa nature propter seipsa existimat esse expetenda, ipsamque virtutem, quam doctrina inserit velut artem viuendi, quæ in anime bonis est, excellentissimum bonum. Quapropter eadem virtus, id est, ars agendæ vitæ, cum acceperit prima nature, quæ sine illa erant, sed tamen erant etiam, quando eis doctrina adhuc deerat, omnia propter seipsam appetit, simulque etiam seipsam, omnibusque simul & seipsa utitur, eo fine ut omnibus delectetur, atque persuatur, magis minusque ut quæque inter se maiora, atque minora sunt, tamen omnibus gaudens & quædam minora, si necessitas postulat, propter maiora uel adipiscenda uel tenenda cõtemnens. Omnium autem bonorum uel animi uel corporis, nihil sibi uirtus omnino præponit. Hæc enim bene utitur & seipsa, & ceteris quæ hominem faciunt beatum bonis. Vbi uero ipsa non est, quamlibet multa sint bona, non bona eius sunt, cuius sunt: ac per hoc nec eius bona dicenda sunt, cui male utenti uilia esse non possunt. Hæc ergo uita hominis, quæ uirtute, & alijs animi, & corporis bonis, sine quibus uirtus esse non potest, fruitur, beata esse dicitur. Si uero & alijs, sine quibus esse uirtus potest, uel ullis uel pluribus, beatior. Si autem prorsus omnibus, ut nullum omnino bonum desit, uel animi uel corporis, beatissima. Non enim hoc est uita quæ uirtus, quoniam non omnis uita, sed sapiens uita uirtus est, & tamen qualiscunque uita sine ulla uirtute potest esse, uirtus uero sine ulla uita non potest esse. Hoc & de memoria dixerim atque ratione, & si quid aliud tale est in homine. Sunt enim hæc & ante doctrinam, sine his autem non potest esse ulla doctrina, ac per hoc nec uirtus, quæ utique dicitur. Bene autem currere, pulchrum esse corpore, uiribus ingentibus præualere, & cætera huiusmodi talia sunt, ut & uirtus sine his esse possit, & ipsa sine uirtute bona

sunt: tamen & secundum istos etiam ipsa propter seipsam diligitur uirtus, utiturque illis & fruitur, sicut uirtutem decet. Hanc uitam beatam socialem perhibent esse, quæ amicorum bona propter seipsa diligit sicut sua, eisque propter seipsos hoc uelut quod sibi, siue in domo sint, sicut coniunx, & liberi, & quicumque domestici: siue in loco, ubi domus eius est, sicuti est urbs, ut sunt hi, qui ciues uocantur, siue in orbe toto, ut sunt gentes, quas ei societas humana coniungit, siue in ipso mundo, qui censetur nomine celi & terræ, sicut esse dicunt Deos, quos uolunt amicos esse homini sapienti, quos nos familiarius angelos dicimus. De bonorum autem & contrario malorum finibus negant ullo modo esse dubitandum, & hanc inter se & novos Academicos affirmant esse distantiam: nec eorum interest quicquam, siue Cynico, siue alio quolibet habitu & uictu, in his finibus quos ueros putant, quisque philosophetur. Ex tribus porro illis uitæ generibus, otioso, actiuo, & quod ex utroque compositum est, hoc tertium sibi placere asseuerant. Hæc sensisse atque docuisse Academicos ueteres Varro asserit, auctore Antiocho magistro Ciceronis & suo, quem sanè Cicero in pluribus fuisse Stoicum, quam ueterem Academicum uult uideri. Sed quid ad nos, qui potius de rebus ipsis iudicare debemus, quam pro magno de hominibus quid quisque senserit, scire?

De summo bono & summo malo quid Christiani sentiant contra philosophos, qui summum bonum in se sibi esse dixerunt. Cap. IIII.

SI ergo queratur a nobis, quid ciuitas Dei de his singulis interrogata respondeat, ac primum de finibus bonorum, malorumque quid sentiat, respondebit æternam uitam esse summum bonum, æternam uero mortem summum malum, propter illam proinde adipiscendam, istamque uitandam, recte nobis esse uiuendum. Propter quod scriptum est: Iustus ex fide uiuit. Quoniam neque bonum nostrum iam uidemus, unde oportet, ut credendo queramus: neque ipsum recte uiuere nobis ex nobis est, nisi credentes adiuuet & orantes, qui & ipsam fidem dedit, qua nos ab illo adiuuandos esse credamus. Illi autem qui in ista uita fines bonorum & malorum esse putauerunt,

runt, siue in corpore, siue in anima, siue in
 vtroque: ponentes summū bonum: atq; vt id
 explicatius eloquat, siue in voluptate, siue in
 virtute, siue in vtraque: siue in quiete, siue in
 virtute, siue in vtraq;: siue in voluptate simul
 & quiete, siue in virtute, siue in vtrifque: siue
 in primis naturæ, siue in virtute, siue in vtrif-
 que: hinc beati esse, & à seipsis beati fieri mi-
 ra vanitate voluerunt. Irrisit hoc veritas per
 prophetam dicentē: Nouit dñs cogitationes
 hominum, qm̄ vanæ sunt. Vel sicut hoc testi-
 monium posuit Apostolus Paulus: Dñs nouit
 cogitationes sapientium, qm̄ vanæ sunt.
 Quis.n. sufficit quantouis eloquentiæ flumi-
 ne vitæ huius miseras explicare? Quā lamen-
 tatus est Cicero in consolatione de morte
 filiæ, sicut potuit. Sed quantum est q̄ potuit?
 Ea quippe quæ dicuntur prima naturæ, qm̄,
 vbi, quō tam bene se habere in hac vita pos-
 sunt, vt non sub incertis casib. fluctuent? Quis
 enim dolor cōtrarius voluptati, quæ in quiete
 contraria quieti, in corpus cadere sapientis
 non potest? Membrorum certe amputatio vel
 debilitas, hominis expugnat incolu-
 mitatem, deformitas pulchritudinem, imbecil-
 litas sanitatem, vires lassitudo, mobilitatē
 torpor, aut tarditas. Et quid horum est, q̄ ne
 queat in carnē sapientis irruere? Status quo-
 que corporis atq; motus, cum decentes atq;
 congruentes sunt, inter naturæ prima nume-
 rantur. Sed quid si aliqua mala valetudo mē-
 bra tremore cōcutiat? Quid si vsque ad ponē-
 das in terrā manus, dorsi spina curuetur, &
 hominem quodāmodo quadrupedē faciat?
 Nonne omnem statuendi corporis, & mou-
 endi speciem decusq; peruerteret? Quid ip-
 sius animi primigenia, quæ appellantur bo-
 na, vbi duo prima ponunt propter compre-
 hensionē, perceptionemq; veritatis, sensum
 & intellectum? Sed qualis quantuscunq; sen-
 sus remanet, vt si alia taceam, fiat homo sur-
 dus & cæcus? Ratio vero & intelligentia quo
 recedat, vbi sopietur, si aliquo morbo effi-
 ciatur insanus? Phrenetici multa absurda cū
 dicunt, vel faciunt, plerunq; à bono suo pro-
 posito, & moribus aliena, imo suo bono pro-
 posito moribusq; contraria, siue illa cogite-
 mus, siue videamus, si digne consideremus,
 lachrymas tenere vix possum⁹, aut forte nec
 possumus. Quid dicā de his, qui dēmonum
 patiuntur incurfus? Vbi habent absconditam

vel obrutam intelligentiam suam, qm̄ secun-
 dum suā voluntatem, & anima eorū & cor-
 pore malignus vtitur spiritus? Et quis cōfidit
 hoc malū in hac vita euenire non posse sa-
 pienti? Deinde perceptio veritatis in hac car-
 ne qualis aut quanta est, qm̄ sicut legimus in
 veraci libro Sapientiæ: Corpus corruptibile
 aggrauat animā: & deprimit terrenam inhabi-
 tatio sensum multa cogitantem? Impetus por-
 ro vel actionis appetitus, si hoc modo rectē
 latine appellatur, ea quā Græci vocāt *ορμη*,
 quia & ipsam primis naturæ deputat bonis:
 nonne ipse est, quo geruntur, et in sanorum
 illi miserabiles motus, & facta quæ horre-
 mus, qm̄ peruertitur sensus, ratioq; sopitur?
 Porro ipsa virtus, quæ nō est inter prima na-
 turæ, qm̄ eis postea doctrina introducēte
 superuenit, cum sibi bonorum culmen ven-
 dicet humanorum, quid hic agit, nisi perpetua
 bella cum vitij: nec exterioribus, sed in-
 terioribus: nec alienis, sed planē nostris, &
 proprijs: & maxime illa, q̄ Græce *σωποσύνη*,
 Latine temperantia nominatur, qua carnales
 frenantur libidines, ne in quæ flagitia mentē
 consentientem trahant? Neque.n. nullum est
 vitium, cum sicut dicit Apostolus, Caro con-
 cupiscit aduersus spiritum: cui vitio contra-
 ria virtus est, cum sicut idem dicit, Spiritus
 cōcupiscit aduersus carnem. Hæc.n. inquit,
 sibi inuicē aduersantur, vt non ea quæ vultis
 faciatis: Quid autē facere volumus, cum per-
 fici volumus sine sūmi boni, nisi vt caro ad-
 uersus spiritum non concupiscat, nec sicut
 nobis hoc vitium, contra q̄ spiritus concupi-
 scat? Quod in hac vita quamuis uelimus, qm̄
 facere non ualeamus, id saltem in adiutorio
 Dei faciamus, ne carni concupiscenti aduer-
 sus spiritum, spiritu succumbente cedamus,
 & ad perpetrandum peccatū nostra consen-
 sione pertrahamur. Absit ergo vt quandiu in
 hoc bello intestino sumus, iam nos beatitudi-
 nem, ad quā uiuendo uolumus peruenire,
 adeptos esse credamus. Et quis est vque-
 adeo sapiens, ut contra libidines nullum ha-
 beat omnino conflictū? Quia illa uirtus, quæ
 prudentia dicitur; nonne tota uigilantia sua
 bona discernit a malis, ut in illis appetendis,
 istisq; uitandis nullus error obrepit? Ac per
 hoc & ipsa in nos malis, uel mala in nobis ef-
 se testatur. Ipse.n. docet nos malum esse ad
 peccandum cōsentire, bonumq; esse ad pec-
 candū

Sapientia

G

Gal. 5.

H

Al. l.
to cog
impat

candum non consentire libidini. Illud tñ ma-
lum, cui nos non consentire docet pruden-
tia, facit temperantia. Nec prudentia, nec tē-
perantia tollit huic uitā. Quid iustitia, cuius
munus est sua cuiq; tribuere? Vnde fit in ip-
so homine quidā iustus ordo naturæ, ut ani-
ma subdatur Deo, & animæ caro, ac per hoc
Deo & anima & caro. Nonne demonstrat in
eo se adhuc opere laborare potius quam in
huius operis iā sine requiescere? Tanto quip-
pe minus anima subditur Deo, quanto mi-
nus Deum in ipsis suis cogitationibus concipit:
& tanto minus animæ subditur caro, quā
to magis aduersus spiritū concupiscit. Quan-
diu ergo nobis inest hæc infirmitas, hæc pes-
tis, hic languor, quō nos iā saluos, etsi non-
dum saluos quō iam beatos illa finali beati-
tudine dicere audebimus? Iam uero illa uir-
tus, cuius est nomen fortitudo, in quantacun-
que sapientia euidentissima testis est huma-
norum malorū, quæ cōpellitur patientia to-
lerare. Quæ mala stoici Philosophi miror,
qua fronte mala, mala non esse contendunt:
quib. fatentur, si tanta fuerint, ut ea sapiēs uel
non possit, uel non debeat sustinere, cogi eū
mortem sibi met inferre, atq; ex hac uitā emi-
grare. Tantus autē superbix stupor est in his
hominibus, hic se habere finem boni, & a se
ipsis fieri beatos putantibus, ut sapiens eorū,
hoc est qualem mirabili uanitate describūt,
etiam si excēteret, oburdescat, obmutescat,
mēbris debilitetur, doloribus crucietur, & si
quid aliud talium malorū dici aut cogitari
potest, indicat in eum, quo sibi mortem co-
gatur inferre: hanc in his malis uitam consti-
tutam, eos non pudeat beatam uocare. O ui-
tam beatā, quæ ut finiatur, mortis quærit au-
xilium. Si beata est, maneat in ea: si uero
propter ista mala fugitur ab ea, quō est bea-
ta? aut quō ista non sunt mala, quæ uincunt
fortitudinis bonum? eādēq; fortitudinem
non solum sibi cedere, uerum etiam delirare
cōpellunt, ut & eandem uitam dicant beatā,
& persuadeant esse fugiendam. Quis usque-
adeo cæcus est, ut nō uideat, q̄ si beata esset,
fugienda non esset? Sed si propter infirmita-
tis pondus, qua premitur, hanc fugiendam fa-
teantur: quid igitur causæ est, cur non ēt mi-
serā fracta superbix ceruice, fateantur? Vtrū
obsecro Cato ille patientia, an potius impa-
tencia se peremit? Non. n. hoc fecisset, nisi

uictoriam Cæsaris impatienter tulisset. Vbi
est fortitudo? Nempe celsit, nēpe succubuit,
nempe usque adeo superata est, ut uitam bea-
tam derelinqueret, desereret, fugeret. An nō
erat iam beata? Misera ergo erat. Quō igitur
mala non erant, quæ uitam miseram, fugien-
damq; faciebāt? Quapropter etiam ipsi, qui
mala ista esse confelsi sunt, sicut Peripateti-
ci, sicut ueteres Academici, quorum lectam
Varro defendit, tolerabilius quidem loquun-
tur, sed eorum quoque mirus est error, q̄ in
his malis, & si tam grauias sint, ut morte fugiē-
da sint, ab ipso sibi met illata, qui hæc patitur,
uitam beatam tñ esse contendunt. Mala sunt,
inquit, tormenta atque cruciatus corporis:
& tanto sunt peiora, quanto potuerunt esse
maiora: quibus ut careas, ex hac uitā fugien-
dum est. Qua uita obsecro? Hac, inquit, quæ
tantis aggrauatur malis. Certè ergo beata est
in eisdem ipsis malis, propter quæ dicis esse
fugiendam: an ideo beatam dicis, quia licet
tibi ab his malis morte discedere? Quid si er-
go ī eis aliquo iudicio diuino teneris, nec
permittereris mori, nec unquam sine illis ef-
se sineris? Nempe tunc saltem miseram ta-
lem diceres uitam. Non igitur propterea mi-
sera non est, quia cito relinquitur: quando-
quidem si sempiterna sit, etiam abs te ipso mi-
sera iudicatur. Non itaque propterea quoniā
breuis est, nulla miseria debet uideri: aut q̄
est absurdus, quia breuis miseria est, ideo et
beatitudo appellari. Magna uis est in eis ma-
lis, quæ cogunt hominem secundum ipsos
etiam sapientem, sibi met auferre quod ho-
mo est: cum dicant, & uerum dicant hanc ef-
se naturæ primam quodammodo, & maxi-
mam uocem, ut homo concilietur sibi, &
propterea mortem naturaliter fugiat: ita sibi
amicus, ut esse se animal & in hac coniun-
ctione corporis atque animæ uiuere uelit,
uehementer que appetat. Magna uis est in eis
malis, quib. iste naturæ uincitur sensus, quo
mors omnimodo omnibus uiribus, conati-
bus que uitatur: & ita uincitur, ut quæ uitaba-
tur, optetur, appetatur: & si non potuerit a-
liunde contingere, ab ipso homine sibi met
inferatur. Magna uis est in eis malis, quæ for-
titudinem faciunt homicidam, si tamen ad-
huc dicenda est fortitudo: quæ ita his malis
uincitur, ut hominem quem sicut uirtus te-
gendum tuendumq; suscepit, non modo nō
possit.

Al. Ca-
to Cæsaris
impatiens.

possit per patientiam custodire, sed insuper cogatur occidere. Debet quidem etiam mortem sapiens ferre patienter, sed quæ accidit aliunde. Secundum istos autem si eam sibiip se inferre compellitur, profecto fatendum est eis, non solum mala, sed intolerabilia etiam mala esse, quæ hoc eum perpetrare compellunt. Vita igitur, quæ istorum tam magnorū tamq; grauium malorum aut premitur oneribus aut subiacet casibus, nullo modo beata diceretur, si homines, qui hoc dicunt, sicut victi malis ingrauescentibus, cum sibi ingerunt mortē, cedunt in sollicitati: ita victi certis rationibus, cum quærunt beatā vitam, dignarentur cedere veritati, & non sibi putarēt in ista mortalitate sine summi esse boni gaudendum: vbi virtutes ipsæ, quibus hic certe nihil melius atque vtilius in homine reperitur, quanto maiora sunt adiutoria cōtra vim periculorum, laborum, dolorum, tanto fideliora testimonia miseriarū. Si enim veræ virtutes sunt, quæ nisi in eis, quibus vera inest pietas, esse non possunt: non se profitentur hoc posse, vt nullas miseria patiantur homines, in quibus sunt. Neque. n. mendaces sunt veræ virtutes, vt hoc profiteantur: sed vt vita humana, quæ tot & tantis huius seculi malis esse cogitur misera, spe futuri seculi sit beata, sicut & salua. Quō. n. beata est, quæ nondum salua est? Vnde & Apostolus Paulus nō de hominibus imprudētibus, impatientib. intēperantibus, & iniquis, sed de his qui secundum veram pietatē viuerent, & ideo virtutes quas haberent, veras haberent, ait: Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes. Quod enim quis videt, quid sperat? Si autem quod videmus, speramus, per patientiam expectamus. Sicut ergo spe salui, ita spe beati facti sumus: & sicut salutem, ita beatitudinem, non iam tenemus præsentem, sed expectamus futuram, & hoc per patientiam: quia in malis sumus, quæ patienter tolerare debemus, donec ad illa veniamus bona, vbi omnia erūt, quibus ineffabiliter delectemur: nihil erit autem quod iam tolerare debeamus. Talis salus, quæ in futuro erit seculo, ipsa erit etiam finalis beatitudo. Quam beatitudinem isti philosophi, quoniam non videntes nolunt credere, hic sibi conantur falsissimam fabricare, quanto superbiore, tanto mendaciore virtute.

Rom. 8.

De sociali vita, quæ cum maxime expetenda sit, multis offensionibus sæpe subuertitur. Cap. V.

Quod autē socialem vitam volunt esse sapientis, nos multo amplius approbamus. Nā vnde ista Dei ciuitas, de qua huius operis ecce iā vndeicesimum librum versamus in manibus, vel inchoaretur exortu, vel progrediretur excursu, vel apprehenderet debitos fines, si non esset socialis vita sanctorum? Sed in huius mortalitatis erumna, quor & quantis abundet malis societas humana, quis enumerare valeat? quis æstimare sufficiat? Audiant apud Comicos suos hominem cum sensu atq; consensu omnium hominū dicere: Duxi uxorem, quā ibi miseriam vidit nati filij, alia cura. Quid itidem illa, quæ in amore vitia cōmemorat idem Terentius: In iuriæ, suspitiones, inimicitia, bellum, pax rufus: nonne res humanas vbiq; impleverunt? Nonne hæc & in amicorū honestis amoribus, plerunq; cōtingunt? Nonne his vsquequaq; plenæ sunt res humana, vbi iniurias, suspitiones, inimicitias bellū mala certa sentimus? Pacem vero in incertum bonum, quā corda eorum, cū quibus eam tenere volumus, ignoramus: & si nosse hodie possemus, qualia cras futura essent, vtiq; nesciremus: Qui porro inter se amiciores solent esse, vel debent, quam qui vna et continentur domo? Et tñ quis inde securus est, cum tanta sæpe mala ex eorū occultis insidijs extiterint: tanto amariora, quanto pax dulcior fuit: quæ vera putata est, cum astutissime fingeretur. Propter quod omnium pectora sic attingit, vt cogat in gemitum, quod ait Tullius: Nullæ sunt occultiores insidiæ, quam hæc quæ latent in simulatione officij, aut in aliquo necessitudinis nomine. Nam eū qui palam est aduersarius, facile cauendo vitare possis. Hoc vero occultum intestinū ac domesticum malum non solum existit, verum etiam opprimit: antequā prospicere, atque explorare poteris. Propter quod etiam diuina vox illa: Et inimici hominis domesticus eius, cum magno dolore cordis auditur: quia & si quisq; tam fortis sit, vt æquo animo perferat: vel tam vigilans, vt prouido consilio caueat, quæ aduersus eū molitur amicitia simulata: eorum tñ hominū perfidorū malo, cum eos esse pessimos experitur, si ipse

Terentius in Adelphi. Idem in Eunucho.

Tullius in li. de amicitia. Al. i. Simulata amicitia opprimit, non subleuat. Mat. 7.

Ipsa bonus est, grauius excrucietur necesse est: siue semper mali fuerint, & se bonos finxerint: siue in istam malitiam ex bonitate mutati sint. Si ergo domus commune perugiu in his malis humani generis tuta non est, quod ciuitas, quæ quanto maior est, tanto forum eius litibus & ciuilibus, & criminalibus plenus, etiam si quiescant non solum turbulenta, verum etiam sepius & cruentæ seditiones: ac bella ciuilia: à quorū euentibus sunt aliquid liberæ ciuitates, à periculis nunquam?

De errore humanorum iudicorum, cum veritas latet. **Cap. VI.**

Quid ipsa iudicia hominum de hominibus, quæ ciuitatibus in quantalibet pace manentibus, deesse non possunt, qualia putamus esse quæ misera, quam dolenda: quandoquidem hi iudicant, qui conscientias eorum, de quibus iudicant, cernere nequeunt? Vnde sæpe coguntur tormētis innocentium testium ad alienam causam pertinē

Htem quærere veritatem, quid cum in sua causa quisque torquetur, & cum quæritur verum sit nocens cruciatur: & innocens luit pro in certo scelere certissimas penas: non quia illud commisisse detegitur, sed quia non commisisse nescitur? Ac per hoc ignorantia iudicis plerumque est calamitas innocentis. Et quod est intolerabilius, magisque plangendum, rigandumque si fieri posset, fontibus lachrymarum: cum propterea iudex torqueat accusatum, ne occidat nesciens innocentē, sit per ignorantiam iniferiam, ut & tortum, & innocentem occidat, quem ne innocentem occideret, torserat. Si enim secundum istorū sapientiam delegerit ex hac vita fugere, quæ diutius illa sustinere tormenta: quod non commisit, commisisse se dicit. Quo damnato, & occiso, verum nocentem an innocentem iudex occiderit, adhuc nescit: quem ne innocentem nesciens occideret, torfit: ac per hoc innocentem, & ut sciret torfit, & dum nesciret, occidit: In his tenebris vite socialis, sedebit iudex ille sapiens, an non audebit? Sedebit plane. Constringit enim eum, & ad hoc officium pertrahit humana societas, quam deferere nefas ducit. Hoc enim nefas esse non ducit, quod testes innocentes in causis torquentur alienis: quod hi qui arguntur vi do-

loris plerumque superati, & de se falsa confessi etiam puniuntur, innocentes, cum iam torti fuerint innocentes: & si non morte puniantur, in ipsis vel ex ipsis tormentis plerumque moriuntur. Quid quod aliquando & ipsi qui arguunt, humanæ societati fortasse ne crimina impunita sint, prodesse cupientes, & mentientibus testibus, reoque ipso contra tormenta durante immaniter, nec fatente, probare quod obijciunt non valentes, & si non vera obiecerint à iudice nesciente damnantur. Hæc tot & tanta mala non deputat esse peccata. Non enim hæc fecit sapiens iudex nocendi voluntate, sed necessitate nesciendi. & tamen quia cogit humana societas, necessitate etiam iudicandi. Hęc est ergo quam dicimus miseria, certe hominis, & si non malitia sapientis. An vero necessitate nesciendi atque iudicandi torquet infontes: punit infontes: & parū est illi quod non est reus, si non sit insuper & beatus? Quanto consideratius, & homine dignius, & hominem agnoscit in ista necessitate, eamque miseriam in se odit: & si pie sapit, clamat ad Deum: De necessitatibus meis erue me.

De necessitate linguarum, quæ societas hominum dirimitur: & de miseria bellorum, etiam quæ iusta dicuntur.

Cap. VII.

Post ciuitatem vel urbem sequitur orbis terræ, in quo tertium gradum ponunt societatis humanæ, incipientes à domino, atque inde ad urbem, deinde ad orbem terræ progrediendo venientes. Qui utique sicut aquarū congeries, quanto maior est, tanto periculis plenior. In quo primum linguarum diuersitas hominū alienat ab homine. Nam si duo sibi inuicem fiant obuiam, neque præterire, sed simul aliqua necessitate cogantur, quorum neuter norit linguam alterius: facilius sibi animalia muta etiam diuersi generis, quam illi, cum sint homines ambo sociantur. Quando enim quæ sentiunt inter se communicare non possunt, propter solā linguarum diuersitatem, nihil prodest ad consociandos homines tanta similitudo naturæ: ita ut libentius homo sit cum cane suo, quam cum homine alieno. At enim opera data est, ut imperiosa ciuitas non solū

iugum

K
Psal. 24.

Tertius
in Adel-
phis.
Idem in
Esmacho.

Tullianus
li. de Am-
icitia.
Al. l. Si-
mulas
amicitia
opprimi
non sibi
nat.
Dat. 7.

ingum verumetiam linguam suam domitis gentibus per pacem societatis imponeret: pro qua non deesset, immo & abundaret etiam interpretum copia. Verum est. Sed hoc quam multis, & quam grandibus bellis, quanta strage hominum, quanta effusione humani sanguinis comparatum est, quibus transactis, non est tamen eorum multorum finita miseria. Quamvis enim non defuerit, neque hostes, defint, exterę nationes, contra quas semper bella gesta sunt, & geruntur tamen etiam ipsa imperij latitudo perit peioris generis bella, socialia scilicet & civilia: quibus miserabilius quatuor generis humanum, siue cum belligeratur, ut aliquando commoventur: siue cum timetur, ne rursus exurgat. Quorum malorum multas, & multiplices clades duras, & diras necessitates, sicut dignum est, eloqui velim, quamquam nequaquam sicut res postulat, possim: quis erit prolixę disputationis modus? Sed sapiens inquirunt, iusta bella gesturus est. Quasi non, si se hominem meminit, multo magis dolebit iustorum necessitatem sibi exitisse bellorum: quia nisi iusta essent, ei gerenda non essent, ac per hoc sapiens nulli bella essent. Iniquitas enim patris aduersę iusta bella ingerit gerenda sapienti. Quę iniquitas utique hominum est dolenda, quia hominum est, & si nulla ex ea bellandi necessitas nasceretur. Hęc itaque mala tam magna, tam horrenda, tam læua, quisquis cum dolore considerat miseriam necesse est fateatur. Quisquis autem vel patitur ea sine animi dolore, vel cogitat, multo utique miserius, ideo se putat beatum, quia & humanum perdidit sensum.

Quod amicitia bonorum secunda esse non potest, dum a periculis presentis vitę trepidari necesse sit. Cap. VIII.

Sicut autem non contingat quaedam ignorantia similis dementię, quę tamen in huius vitę misera conditione sæpe contingit, ut cre datur vel amicus esse, qui inimicus est: vel inimicus, qui amicus est: quid nos consolatur in hac humana societate erroribus, erum nisque plenissima, nisi fides non ficta, & mutua dilectio verorum bonorumque amicorum? quos quanto plures in locis pluribus habemus, tanto longius latiusque metuimus, ne quid eis contingat mali de tantis malorum aggeribus huius seculi. Non enim tantum-

modo solliciti sumus, ne fame, ne bellis, ne morbis, ne captiuitatibus affligantur: ne in eadem seruitute talia patiantur, qualia nec cogitare sufficimus: verumetiam ubi timor est multo amarior, ne in perfidiam, malitiam, nequitiamque mutentur. Et quoniam ista contingunt, tanto utique plura, quanto illi sunt plures, & in pluribus locis, & in nostram noticiam perferuntur, quibus cor nostrum flagris utatur, quis potest, nisi qui talia sentit aduertere? Mortuos quippe audire mallemus: quamvis & hoc sine dolore non possemus audire. Quorum enim nos vita propter amicitię spe cialis solatia delectabat, unde fieri potest, ut eorum mors nullam nobis ingerat molestitudinem? Quam qui prohibet prohibebat, si potest amica colloquia: interdicit amabilem societatem, vel interdicit affectum omnium humanarum necessitudinum, vincula mentis immitti stupore dirumpat: aut sic eis utendum censet, ut nulla ex eis animum dulcedo perfundat. Quasi si fieri nullo modo potest, etiam hoc quo pacto futurum est, ut eius nobis amara mors non sit, cuius dulcis est vita? Hinc est enim & luctus quidam in humano corde quasi vulnus, aut vlcus, cui sanando adhibetur officiosę consolationes. Non enim propterea non est quod sanetur: quoniam quanto est animus melior, tanto in eo citius faciliusque sanatur. Dum igitur est de charissimorum mortibus, maxime quorum sunt humanę societati officia necessaria, nunc mitius, nunc asperius affligitur vita mortalium: mortuos tamen eos, quos diligimus, quam vel a fide, vel a bonis moribus lapsos, hoc est, in ipsa anima mortuos audire seu videre mallemus. Quia ingenti materia malorum plena est terra: propter quod scriptum est: Nunquid non tetratio est vita humana super terram? Et propter quod ipse dominus ait: Vix mundo ab scandalis. Et iterum: Quoniam abundauit, inquit, iniquitas, refrigescet charitas multorum. Ex quo fit, ut bonis amicis mortuis gratulemur, & cum mors eorum non commostrisset, ipsa nos certius consoletur: quoniam malis caruerunt, quibus in hac vita etiam boni homines vel coteruntur, vel deprauantur, vel in utroque periclitantur.

De

De amicitia sanctorum angelorum, quæ homini in hoc mundo non potest esse manifesta propter fallaciam demonum, in quos inciderunt, qui multos sibi deos colendos putauerunt. Cap. IX.

IN societate uero sanctorum angelorum, quam philosophi illi, qui nobis deos amicos esse uoluerunt, quarto constituerunt loco: uelut ad mundum uenientes ab orbe terrarum, ut sic quodammodo cõplecterentur & cælum, nullo modo quidem metuimus, ne tales amici uel morte nos sua, uel deprauatione contristent. Sed quia nobis non ea qua homines familiaritate miscuntur: quod etiã ipsum ad ærumnas huius pertinet uitæ, & ali quando satanas, sicut legimus, transfiguratur se in angelum lucis ad tentandos eos, quos ita uel erudiri opus est, uel decipi iustum est. Magna Dei misericordia necessaria est, ne quisquam cum bonos angelos amicos se habere putat, habeat malos demones amicos fictos, eosq; tanto nocentiores, quanto astutiores ac fallaciores patiatur inimicos. Et cui magna ista Dei misericordia necessaria est, nisi magnæ humanæ miseræ, quæ ignorantia tanta premitur, ut facile istorum simulatione fallatur? Et illos quidem philosophos in impia ciuitate, qui deos sibi amicos esse dixerunt, in demones malignos incidisse certissimum est, quibus tota ipsa ciuitas subditur, æternum cum eis habitura supplicium. Ex eorum quippe sacris uel potius sacrilegijs, quibus eos colendos, & ex ludis immundissimis, ubi eorum crimina celebrantur, quibus eos placandos putauerunt, eisdem ipsis authoribus & exactoribus talium tantorumq; dedecorum, satis ab eis qui colantur apertum est.

Quis fructus sanctis de superata huius uitæ tentatione paratus sit. Cap. X.

Sed neque sancti & fideles unius ueri Dei summiq; cultores, ab eorum fallacijs & multiformi tentatione securi sunt. In hoc. n. loco infirmitatis & dieb. malignis etiam ista sollicitudo non est inutilis: ut illa securitas, ubi pax plenissima atque certissima est, desiderio seruentiore quærat. Ibi. n. erunt naturæ munera, hoc est, quæ naturæ nostræ ab omnium naturarum creatore donantur, non

solum bona, uerum etiam sempiterna, non solum in animo, qui sanabitur per patientiã, uerum etiam in corpore, quod resurrectione renouabitur. Ibi uirtutes non contra ulla uitia uel mala quæcunque certantes, sed habentes uictoriæ præmium æternum, pacem, quam nullus aduersarius inquietet. Ipsa est enim beatitudo finalis, ipsa perfectionis finis qui confumentem non habet finem. Hic autem dicimur quidem beati, quando pacem habemus, quantum lacumque hic haberi potest in uita bona. Sed hæc beatitudo illi, quam finalem dicimus, beatitudini cõparata, prorsus miseria reperitur. Hanc ergo pacem, qualis hic potest esse, mortales homines in rebus mortalibus quando habemus, si recte uiuimus bonis eius recte utitur uirtus, quando uero eam non habemus, etiam malis quæ homo patitur, bene utitur uirtus. Sed tunc est uera uirtus, quando & omnia bona, quibus bene utitur, & quicquid in bono usu bonorum & malorum facit, & seipsam ad eum finem refert, ubi nobis talis & tanta pax erit, qua melior & maior esse non possit.

De beatitudine pacis æternæ, in qua sanctis finis est, id est uera perfectio. Cap. XI.

Quapropter possumus dicere, finem bonorum nostrorum esse pacem, sicut æternam diximus uitam, præsertim quia ipsi ciuitati Dei, de qua nobis est ista operosissima disputatio in sancto dicitur Psalmo. Lauda Hierusalem dominum, lauda Deum tuum Sion. Quoniam confortauit seras portarum tuarum, benedixit filios tuos in te. Qui posuit fines tuos pacem. Quando enim confirmata fuerint seræ portarum eius, iam in illam nullus intrabit, nec ab illa ullus exibat. Ac per hos fines eius eam debemus hic intelligere pacem, quam uolumus demonstrare finale. Nam & ipsius ciuitatis mysticum nomen, id est Hierusalem: quod, ut ante iam diximus, uisio pacis interpretatur. Sed quoniam pacis nomen etiam in his rebus mortalibus frequenter utitur, ubi utiq; non est uita æterna, propterea finem ciuitatis huius, ubi erit summum bonum eius, æternam uitam malimus commemorare quam pacem. De quo sine Apostolus ait. Nunc uero liberati a peccato, serui autem facti Deo, habetis fructum uestrum

Al. l. Pax temporalis.

Rom. 66.

in

in sanctificationem, finem vero vitam æternam. Sed rursus quia vita æterna ab eis qui familiaritatem non habent cum scripturis sanctis, potest accipi etiam malorum vita: vel secundum quosdam etiam philosophos propter animæ immortalitatem: vel etiam secundum fidem nostram propter poenas interminabiles impiorum, qui utique in æterni cruciari non poterunt, nisi etiam vixerint in æternum, profecto finis civitatis huius, in quo summum habebit bonum, vel pax in vita æterna, vel vita æterna in pace dicendus est, ut facilius ab omnibus possit intelligi. Tã tam est enim pacis bonum, ut etiam in rebus terrenis atque mortalibus nihil gratius soleat audiri: nihil desiderabilius concupisci, nihil postremo possit melius inveniri. De quo si aliquanto diutius loqui voluerimus, non erimus quantum arbitror onerosi legentibus, & propter finem civitatis huius, de qua nobis sermo est, & propter ipsam dulcedinem pacis, quæ omnibus chara est.

Quod etiam bellantium scintilla omnesque hominum inquietudines ad pacis finem cupiant pervenire, sine cuius appetitu nulla natura sit. Cap. XII.

Quod quisquis mecum res humanas naturamque cõem utcumque intuetur agnoscit. Sicut enim nemo est qui gaudere nolit, ita nemo est qui pacem habere nolit. Quoniam quidem & ipsi qui bella volunt, nihil aliud quam vincere volunt: ad gloriosam ergo pacem bellando cupiunt pervenire. Nam quid est aliud victoria, nisi subiectio repugnantium? Quod cum factum fuerit, pax erit. Pacis igitur intentione geruntur & bella: ab his etiam qui virtutem bellicam student exercere imperando atque pugnando. Unde pacem constat belli esse operabilem finem. Omnis enim homo etiam belligerando pacem requirit, nemo autem bellum pacificando. Nam & illi qui pacem in qua sunt perturbari volunt, non pacem odierunt, sed eam pro arbitrio suo cupiunt commutari. Non ergo ut sit pax nollunt, sed ut ea sit, quam volunt. Denique & si per seditionem se ab alijs separaverunt, cum eis ipsis conspiratis vel coniuratis suis, nisi qualemcumque pacis speciem teneant, non efficiunt quod intendunt. Proinde latrones ipsi ut vehementer

tius & tutius infesti sint paci ceterorum, pacem volunt habere sociorum. Sed & si unus sit tam præpollens viribus & cõsocios ita cavens, ut nulli socio se committat, solusque insidians & prævalens, quibus potuerit oppressis & extinctis prædas agat, cum eis certe quos occidere non potest, & quos vult latere quod facit, qualemcumque umbram pacis tenet. In domo autem sua cum vxore & cum filijs, & si quos alios illic habet, studet profecto esse pacatus, eis quippe ad nutum obtemperantibus sine dubio delectatur. Nam si non fiat, indignatur, corripit, vindicat, & domus suæ pacem, si ita necesse sit etiam sequendo componit: quam sentit esse non posse, nisi cuidam principio, quod ipse in domo sua est, cetera in eadem domestica societate subiecta sint. Ideoque si offerretur ei servitus plurimum vel civitatis vel gentis, ita ut sic ei servirent, quæ admodum sibi domi suæ serviri volebat: non se iam latronem latebris conderet, sed regem conspicuum sublimaret, cum eadem in illo cupiditas & malitia permaneret. Pacem itaque cum suis omnes habere cupiunt, quos ad suum arbitrium volunt vivere. Nam & cum quibus bellum gerunt suos facere si possunt, volunt, eisque subiectis leges suæ pacis imponere. Sed ut faciamus aliquem qualem canit poetica & fabulosa narratio: quem fortasse propter ipsam insociabilem feritatem semihominem, quam hominem dicere maluerunt. Quamvis ergo huius regnum dixit spelunca fuerit solitudo, tamque malitia fuerit singularis, ut ex hac ei nomen inventum sit: nam malus Græce κακός dicitur, quod ille vocabatur, ut nulla coniux ei blandum ferret referretque sermonem, nullis filijs vel alluderet patulibus, vel grandiusculis imperaret, nullo amici colloquio fruere, nec Vulcani patris: quo vel hinc tantum non parum felicior fuit: quia tale monstrum ipse non genuit, nihil cuiquam daret: sed à quo posset quicquam vellet, & quando posset, & quantum vellet auferret. Tamen in ipsa sua spelunca solitaria, cuius ut describitur, semper recenti cœde tepebat humus, nihil aliud quam pacem volebat. In qua nemo illi molestus esset, nec eius quietem vis ullius terrorve turbaret. Cum corpore suo denique pacem habere cupiebat: & quantum habebat, tantum illi bene erat quantando quidem membris obtemperatibus imperabat:

rabat: & vt suam mortalitatem aduersum se ex indigētia rebellantem, ac seditionē famis ad dissociandam atq; excludendam de corpore animā concitantē, quāta posset festinatione pacaret, rapiebat, nec abbat, vorabat: & quantum immanis ac ferus, paci tamen suę vitę ac salutis immaniter & ferociter consulebat. Ac per hoc si pacē quam in sua spelunca atq; in seipso habere satagebat, cum alijs ēt habere veller, nec malus, nec monstrum, nec semihomo vocaretur. Aut si eius corporis forma, & atrorum Hercules vomitus ab eo detrebat hominū societatem: forte non nocēdi cupiditate, sed viuēdi necessitate sequebatur. Verū iste non fuerit, vel quod magis credendum est, talis non fuerit, qualis vanitate poetica describitur. Nisi enim nimis accusa retur Dacus, parum Hercules laudaretur. Talis ergo homo, siue semihomo melius, vt dixi, creditur non fuisse: sicut multa figmenta Poetarū. Ipsę enim seuisimę ferę, vnde ille partem habuit feritatis, nam & semiferus dictus est, genus propriū quadam pace custodiunt cocundo, gignendo, pariēdo, fetus fouendo, atq; nutriendo, cum sint pleręq; infociabiles & soliuagę: non scilicet vt oues, cerui, columbę, sturni, apes: sed vt leones, vulpes, aquilę, noctuę. Quę enim Tigris nō filijs suis mitis immurmurat, & pacata feritate blanditur? Quis miluus, quātumlibet solitarius rapinis circumuolet: nō coniugiū copulat, nidum congerit, oua confouet, pullos alit, & quasi cū sua matrefamilias societate domesticam quanta potest pace conseruat? Quanto magis homo fertur quodāmodo naturę suę legibus, ad ineundā societate pacęque cū hominibus, quātū in ipso est omnibus obtinendā: cū etiā mali pro pace suorū belligerēt, omnesq; si possint suos facere velint, vt vni cuncti cuncta deseruiant: quo pacto, nisi vt in eius pace vel amando, vel timēdo consentiant? Sic enim superbia peruersę imitatur Deū. Odit namq; cū socijs, æqualitate sub illo: sed imponere vult socijs dominationē suā pro illo. Odit ergo iustā pacem Dei, & amat iniquam pacē suam. Non amare tamen qualemcunq; pacem nullo modo potest. Nullum quippe vitium ita contra naturā est, vt naturę delectet etiam extrema vestigia. Itaq; pacem iniquorum in pacis cōparatione iustorum, ille videt, nec pacem esse di-

cendam, qui nouit præponere recta prauis, & ordinata peruersis. Quod autē peruersum est, hoc etiam necesse est, vt in aliqua, & ex aliqua, & cū aliqua rerum parte pacatum sit: in quibus est, vel ex quibus constat alioquin nihil esset omnino. Velut si quisquam capite deorsum pēdeat, peruersus est vtiq; situs corporis, & ordo membrorū: quia id quod desuper esse natura postulat, subter est & quod illa subter vult esse, desuper factū est. Conturbabit carnis pacem ista peruersitas, & ideo est molesta. Veruntamen anima corpori suo pacata est, & pro eius salute satagit, & ideo est qui doleat. Quę si molestijs eius exclusa discesserit, quādiu membrorū manet cōpago, nō est sine quadam partium pace, quę remanet: & ideo adhuc est qui pēdeat, & quod terrenum corpus in terrā nititur, & vinculo quo suspensum est renititur, in suę pacis ordinem tēdit, & locum quo requiescat, quodammodo ponderis voce poscit, iamq; exanime ac sine vllō sensu, à pace temen natura li sui ordinis non recedit: vel cum tenet eā, vel cum fertur ad eam. Si enim adhibeantur medicamenta, atq; curatio, quę formam cadaueris dissolui dilabiq; nō sinat, adhuc pax quādā partes partibus iungit, totāq; molem applicat terreno & conuenienti, ac per hoc loco pacato. Si autem nulla adhibeatur cura condiendi, sed naturali cursui relinquatur, tādū quasi tumuluať dissidētibus exalationibus, & nostro inconuenientibus sensui. Idē enim est, quod in putore sentitur, donec mundi conueniat elemētis, & in eorū pacē particulatim paulatimque discedat. Nullo modo tñ inde aliquid legibus summi illius creatoris ordinatorisq; subtrahit, à quo pax vniuersitatis administratur. Quia & si de cadauere maiore maioris animantis animalia minuta nascantur, eadē lege creatoris quęq; corpuscula in salutis pace suis animulis seruiūt. Et si mortuorū carnes ab illis animalibus deuorentur, eadēdem lege per cuncta diffusas ad salutem generis cuiusq; mortaliū congrua congruis pacificantes quęquauer lum trahantur, & rebus quibuscunque iungantur, & in res quaslibet conuertantur, & commutentur, inueniūt.

De pace vniuersali, quæ inter quaslibet perturbationes priuari non potest lege naturæ, dū sub iusto iudice ad id quisq; peruenit ordinatione quod meruit voluntate.
Cap. XIII.

PAx itaque corporis, est ordinata temperaura partium. Pax animæ irrationalis, ordinata requies appetitionum. Pax animæ rationalis, ordinata cognitionis actionisq; consensus. Pax corporis & animæ, ordinata vita & salus animantis. Pax hominis mortalis, & Dei immortalis, ordinata in fide sub æterna lege obedientia. Pax hominū, ordinata cōcordia. Pax domus, ordinata imperandi atq; obediendi cōcordia cohabitantiū. Pax ciuitatis, ordinata imperandi atq; obediendi concordia ciuium. Pax cœlestis ciuitatis, ordinatissima & concordissima societas, fruenti Deo, & inuicē in Deo. Pax omnium rerū trāquillitas ordinis. Ordo est parium dispariūq; rerum sua cuiq; loca tribuens dispositio. Proinde miseri in quantum miseri, utiq; in pace non sunt. Tranquillitate quidē ordinis carent, vbi perturbatio nulla est. Verum tamen quia merito præter ordinem esse non possunt. Non quidē cōiuncti beatis, sed ab eis tamen ordinis lege seiuncti. Qui cum sine perturbatione non sint, rebus in quibus sunt, quantacunq; congruentia coaptantur. Ac per hoc est in eis ordinis nonnulla tranquillitas: inest ergo nonnulla pax. Verū ideo miseri sunt quia & si in aliqua securitate nō dolent, nō tñ ibi sunt, vbi securi esse ac dolere non debeant. Misericiores autē si pax eis cū ipsa lege non est, qua naturalis ordo administratur. Cum autē dolent, ex qua parte dolent, pacis perturbatio facta est: In illa vero adhuc pax est, in qua nec dolor vrit, nec cōpago ipsa dissoluitur. Sicut ergo est quædam vita sine dolore: dolor autē sine aliqua vita esse non potest: sic est pax quædam sine vilo bello, bellum vero esse sine aliqua pace non potest, non secūdum id quod bellum est, sed secūdum id, quod ab eis vel in eis geritur: quæ aliquæ naturæ sunt: quod nullo modo essent, si non qualicunq; pace subsisterent. Quapropter natura est, in qua nullum malū est, vel etiā in qua nullum potest esse malum. Esse autem natura in qua nullum bonum sit,

non potest. Proinde nec ipsius diaboli natura, in quantum natura est malum est, sed peruersitas eā malā facit. Itaq; in veritate nō stetit, sed veritatis iudicium non euasit: quia in ordinis tranquillitate non mansit, nec ideo tñ à potestate ordinatoris effugit. Bonū Dei, quod illi est in natura, non eum subtrahit iustitiæ Dei qua ordinatur in pœna: nec ibi Deo bonum insequitur quod creauit, sed malum quod ille commisit. Neq; enim totum auferit, quod naturæ dedit: sed aliquid adimit, aliquid relinquit, vt sit qui doleat quod adimit. Et ipse dolor testimonium est boni adepti, & boni relictī. Nisi enim bonum relictū esset, bonum amissum dolore non possent. Nam qui peccat peior est, si lætatur in damno æquitatis. Qui vero cruciatur, si inde nihil acquirat boni, dolet damnum salutis. Et quoniam æquitas ac salus vtrunq; bonū est, boniq; amissione dolendum est potius quā lætandum, si tamen non sit compensatio maioris. Melior est autem animi æquitas, quā corporis sanitas. Profecto conuenientius in iustus dolet in supplicio, quam lætatur est in delicto. Sicut ergo læticia deserti boni in peccato testis est voluntatis malæ: ita dolor amissi boni in supplicio testis est naturæ bonæ. Qui enim dolet amissam naturæ lux pacis ex aliquibus reliquijs pacis id dolet: quibus sit vt sibi amica natura sit. Hoc autem in extremo supplicio recte fit, vt iniqui & impij naturalium bonorū damna in cruciatus desceant, sentientes eorum ablatore iustissimum Deū, quem cōtempserunt benignissimum largitorem. Deus ergo naturarum omnium sapientissimus cōditor, & iustissimus ordinator: qui terrenorum ornamentorum maximū instituit mortale genus humanum, dedit hominibus quædā bona, huic vitæ cōgrua, id est, pacē tēporalē pro modulo mortalitatis vitæ in ipsa salute & incolumitate ac societate sui generis: & quæq; huic paci vel tuendæ vel recuperandæ necessaria sunt: sicut ea quæ apte ac conuenienter adiacent sensibus, lux ista visibilis auræ spirabiles, aquæ potabiles, & quicquid ad alendū, tegendū, curandū, ornandūq; corpus cōgruit: eo pacto æquissimo, vt quicunq; mortalis talibus bonis paci mortaliū accommodatis recte vsus fuerit, accipiat ampliora atq; meliora ipsam scilicet immortalitatis pacem, eiq; conuenientem

Iom. 2.

A

All. que
cunq;

2. Cor.

Mat.

tem gloriã & honorẽ in vita æterna ad fruẽdũ Deo, & proximo in Deo, qui aut̃ perpetuã. i. iniuste, nec illa accipiat, & hæc amittat.

De ordine ac lege siue cęlesti siue terrena, per quam societati humanę etiam dominando consulitur, & consulendo seruitur. Cap. XIII.

OMnis igitur vsus rerũ temporallũ fertur ad fructũ terrenę pacis in ciuitate terrena: in cęlesti aut̃ ciuitate refertur ad fructũ pacis eterne. Quapropter irrationalia esse mus animãtia, nihil appetemus præter ordinatam temperaturam partium corporis & requiem appetitionũ: nihil ergo præter quietem carnis & copiam voluptatũ, vt pax corporis prodesset paci animę. Si enim desit pax corporis impeditur etiam irrationalis pax animę: quia requiem appetitionum consequi non potest. Vtrunq; aut̃ simul paci prodest, quã inter se habent anima & corpus, idest, ordinatę vitę ac salutis. Sicut enim pacem corporis amare se ostendunt animãtia, cũ fugiunt dolorem: & pacem animę, cũ propter explendas indigentias appetitionũ voluptatem sequuntur: ita mortem fugiendo satis indicant quantum diligant pacẽ, qua sibi conciliantur anima & corpus. Sed quia homini rationalis anima inest, totum hoc quod habet commune cum bestijs subdit paci animę rationalis, vt mente aliquid contempletur, & secundum hoc aliquid agat, vt sit ei ordinatę cognitionis actionisq; consensio: quam pacem rationalis animę dixeramus. Ad hoc enim velle debet nec dolore molestari, nec desiderio perturbari, nec morte dissolui vt aliquid vile cognoscat, & secundũ eam cognitionem, vitam moresq; componat. Sed ne ipso studio cognitionis propter humanę mentis infirmitatem in pestẽ alicuius erroris incurrat, opus habet magisterio diuino, cui certus obtemperet, & adiutorio vt liber optemperet. Et quoniam quãdiu est in isto mortali corpore, peregrinatur a domino, per fidẽ ambulat, non per speciem: ac per hoc omnem pacem vel corporis, vel animę vel simul corporis & animę: refert ad illam pacẽ, quę homini mortali est cũ Deo immortalis, vt ei sit ordinata in fide sub eter-na lege obedientia. Iam vero quia duo præ-

cipua præcepta, hoc est dilectionẽ Dei, & dilectionẽ proximi, docet magister Deus: in quibus tria inuenit homo quę diligit: Deũ, seipsum, & proximum, atq; ille in se diligendo non errat qui diligit Deum, cõsequens est, vt etiam proximo diligendũ Deum consulat, quem iubetur sicut seipsum diligere. Sic vxori, sic filijs, sic domesticis, sic ceteris quibus potuerit hominibus ad hoc sibi a proximo, si forte indigent, consuli velit, ac per hoc erit pacatus, & quantum in ipso est omni homini, pace hominũ, idest, ordinata concordia. Cuius hic ordo est: primũ vt nulli noceat, deinde vt etiam profit, cui poterit. Primitus ergo in est ei suorum cura, ad eos quippe habet oportuniorem facioremq; aditum consulendi, vel naturę ordine, vel ipsius societatis humanę. Vnde Apostolus dicit. Quisquis autẽ suis & maxime domesticis nõ prouidet, fidẽ denegat, & est infideli deterior. Hinc itaq; et pax domestica oritur, idest, ordinata imperãdi obediendiq; concordia cohabitantium. Imperant enim qui consulunt, sicut vir vxori, parentes filijs, domini seruis. Obediunt autẽ quibus consulitur, sicut mulieres maritis, filij parentibus, serui dominis. Sed in domo iusti viuientis ex fide, & adhuc ab illa cęlesti ciuitate peregrinantis, etiam qui imperant, seruiunt eis, quibus videntur imperare. Neque enim dominandi cupiditate imperat, sed officio consulendi, nec principandi su perbia, sed prouidendi misericordia.

De libertate naturali, & de seruitute, cuius prima causa peccatũ est, qua homo male voluntatis, et si nõ est micipiũ alterius hominis, seruus est proprię libidinis.

Cap. XV.

HOc naturalis ordo præscribit, ita Deus hominẽ condidit. Nam dominetur, inquit, piscium maris, & volatiliũ cęli, & omnium reptantium, quę repunt super terrã. Rationale factũ ad imaginẽ suam, noluit nisi irrationalibus dominari, non hominẽ homini, sed hominem pecori. Inde primi iusti, pastores pecorũ magis quã reges hominum constituti sunt: vt etiam sic insinaret Deus, quid postularet ordo creaturarũ, & quid exigeret meritum peccatorum. Conditio quippe

Aug. Tomus Quintus. B b serui-

2. Cor. 5.

Mat. 22.

1. Ti. 5.

F

G
Gen. 1.

Gen. 46.

Gen. 9. feruitutis iure intelligitur imposita peccato
 ri. Proinde nusquam scripturarum legimus
 seruū, ante quam hoc vocabulo Noe iustus
 peccatum filij vindicaret. Nomen itaq; istud
 culpa meruit, non natura. Origo autem vo-
 cabuli seruorum in Latina lingua inde credi-
 tur ducta: quod hi qui iure belli possent oc-
 cidi, a victoribus cum seruabantur, serui fie-
 bant: à seruādo appellati, quod etiam ipsum
 H sine peccati merito non est. Nam & cum iu-
 stum geritur bellum, pro peccato contrario
 dimicatur & omnis victoria cum etiam ma-
 lis prouenit diuino iudicio victos humiliat:
 vel emendans peccata, vel puniens. Testis est
 homo Dei Daniel, cum in captiuitate pos-
 itus peccata sua, & peccata populi sui confi-
 tetur Deo: & hanc esse causam illius capti-
 uis pio dolore testatur. Prima ergo seruitu-
 tis causa peccatum est: vt homo homini con-
 ditionis vinculo subderetur: quod nō fit ni-
 si Deo iudicante, apud quem non est ini-
 quitas: & nouit diuersas pēnas meritis distri-
 buere delinquentium. Sicut autem supernus
 Danie. 9. Dominus dicit, Omnis qui facit peccatum,
 Ioan. 8. seruus est peccati: ac per hoc multi quidem
 religiosi Dominis iniquis, non tamen libe-
 ris seruiunt: à quo enim quis deuictus est,
 huic & seruus addictus est. Et vtriq; feliciter
 seruitur homini quam libidini, cum iquisi-
 mo dominatu vaster corda mortalium, vt
 alias omittam, libido ipsa dominandi. Ho-
 minibus autem illo pacis ordine, quo alijs
 alij subiecti sunt; sicut prodest humilitas ser-
 uentibus, ita nocet superbia dominantibus.
 I Nullus autem natura in qua prius Deus homi-
 nem condidit, seruus est hominis, aut pec-
 cati. Verum pēnalis seruitus ea lege ordina-
 tur, qua naturalem ordinem conseruari iu-
 bet, perturbari vetat; quia si contra eam le-
 gem non esset factum, nihil esset poenali ser-
 uitate coercendum. Ideoque Apostolus et-
 iam seruos monet subditos esse Dominis
 suis: & ex animo eis cum bona voluntate ser-
 uire: vt scilicet si non possunt à Dominis li-
 beri fieri, suā seruitutem ipsi quodāmodo li-
 beram faciant non timore subdolo, sed fide-
 li dilectione seruando, donec transeat ini-
 quitas: & euacuetur omnis principatus &
 potestas humana: & sit Deus omnia in om-
 nibus.

De æquo iure dominandi.
 Cap. XVI.
 Q Vo circa etiam si habuerunt seruos R
 iusti patres nostri, sic administrabant
 domesticam pacem: vt secundum hæc tem-
 poralia bona filiorum sortem a seruorum
 conditione distinguerent: ad Deum autem
 colendū, in quo æterna bona speranda sunt,
 omnibus domus suæ membris pari dilectio-
 ne consulere. Quod naturalis ordo ita præ-
 scribit, vt nomen patrum familias hinc exor-
 tum sit, & tam late vulgatum est, vt inique e-
 tiam dominantes hoc se gaudeant appellari.
 Qui autem veri patres familias sunt, omni-
 bus in familia sua tāquam filijs ad colendū,
 & promerendum Deum consulunt: deside-
 rantes atq; optantes venire ad cęlestem do-
 mum, vbi necessarium non sit officium im-
 perandi mortalibus: quia necessarium non
 erit officium consulendi iam in illa immor-
 talitate felicibus, quo donec veniatur, magis
 debent patres, quod dominantur, quam ser-
 uo tolerare, quod seruiunt. Si quis autem in
 domo per inobedientiam domesticæ paci
 aduersatur, corripitur, seu verbo, verbera-
 tur, seu quolibet alio genere pēne iusto atq; lici-
 to, quantum societas humana concedit pro-
 eius qui corripitur vtilitate, vt paci vnde dis-
 filuerat coaptetur. Sicut. n. non est beneficen-
 tię adiuuando efficere: vt bonum quod ma-
 ius est amittatur: ita non est innocentie par-
 cēdo sinere, vt in malum grauius incidatur.
 Pertinet ergo ad innocentis officium: non
 solum nemini malum inferre, verum etiam
 cohibere à peccato, vel punire peccatum: vt
 aut ipse qui plectitur, corrigatur experimen-
 to, aut alij terreantur exemplo. Quia igitur
 hominis domus initium suę particula de-
 bent esse: ciuitatis, omne autem initium ad
 aliquem sui generis finem, & omnis pars ad
 vniuersi, cuius pars est integritatem referur:
 satis apparet esse consequens, vt ad pacem ci-
 uicam pax domestica referatur, id est, vt ordi-
 nata imperandi obediendiq; concordia co-
 habitantium, referatur ad ordinatam impe-
 randi obediendiq; concordiam ciuiū. Ita fit,
 vt ex lege ciuitatis præcepta sumere patrem-
 familias oporteat, quibus domum suam sic
 regat, vt sit paci accommodata ciuitatis. M

Vnde cęlestis societas cū terrena ciuitate pacem habeat, & vnde discordiam.

Cap. XVII.

Sed domus hominū, qui non viuunt ex fide, pacē terrenā ex huius temporalis vitę rebus cōmodisq; sectatur. Domus autē hominū ex fide viuentiū, expectat ea, quę in futurū æterna promissa sunt, terrenisq; rebus ac tēporalib. tanquā peregrina vitur: nō quib. capiatur & auertatur, quo tendit in Deū, sed quib. sustentetur, ad facilius toleranda, minimeq; augēda onera corporis corruptibilis, q̄ aggrauat animā. Idcirco rerum vitę huic mortali necessariarū vtrisq; hominibus fidelibus & infidelibus, & vtriq; domui cōis est vsus: sed finis vtrēdi cuiq; suus proprius, multumq; diuersus. Ita ēt terrena ciuitas, quę nō viuūt ex fide, terrenā pacem appetit, in eoq; desiguit imperandi obediendiq; cōcordiā ciuiū, ut sit eis de reb. ad mortalem vitam pertinentibus humanarū quędā cōpositio voluntatum. Ciuitas autem cęlestis, uel potius pars eius, quę in hac mortalitate peregrinatur, & viuūt ex fide: ēt ista pace necesse est utatur, donec ipsa cui talis pax necessaria est, mortalitas transeat. Ac per hoc dum apud terrenam ciuitatem, uelut captiuā uitā suę peregrinationis agit: iam promissione redēptionis & dono spiritali tanquam pignore accepto, legib. terrenę ciuitatis, quibus hęc administrantur, quę sustentandę mortali uitę ac cōmodata sunt, obtemperare non dubitat, ut qm̄ cōis est ipsa mortalitas, seruetur in rebus ad eam pertinentibus inter ciuitatem vtranq; concordia. Verū quia terrena ciuitas habuit quosdam suos sapientes, quos diuina improbat disciplina: qui uel suspicati uel decepti a dęmonib. crederent multos deos conciliandos esse reb. humanis: ad quorū diuersa quodāmodo officia diuersa subdita pertinerent, ad aliū corpus, ad aliū animū, inq; ipso corpore ad aliū caput, ad aliū ceruicem, & cętera singula ad singulos. Similiter in animo, ad aliū ingenium, ad aliū doctrinā, ad aliū iram, ad aliū concupiscentiam: inq; ipsis rebus uitę adiacentib. ad aliū pecus, ad aliū triticum, ad aliū uinum, ad aliū oleū, ad aliū syluas, ad aliū nummos, ad aliū navigationem, ad aliū bella atq; uictorias, ad aliū coniugia, ad aliū

partum ac fecunditatē, & ad alios alia cęterā. Cęlestis autē ciuitas cū unū Deum solū colendum noscet, eiq; tantūmodo seruendum seruitute illa, quę Gręce *λατρεία* dicitur, & non nisi debetur, fideli pietate censeret, factū est ut religionis leges cū terrena ciuitate nō posset habere cōes, proq; his ab ea dissentire haberet necesse: atq; oneri esse diuersa sententibus, eorūq; iras & odia & persecutionē impetus sustinere, nisi cū animos aduersantium aliqñ terrore suę multitudinis, & semper diuino adiutorio propulsaret. Hęc ergo cęlestis ciuitas dum peregrinatur in terra, ex omnibus gentibus ciues euocat, atq; in omnib. linguis peregrinā colligit societatem: nō curans quicquid in moribus, legibus, institutisq; diuersum est: quibus pax terrena uel cōquiritur, uel tenetur: nihil eorū rescindens uel destruens, immo ēt seruans ac sequens: q̄ licet diuersum sit in diuersis nationibus, ad vnum tñ eundemq; finem terrenę pacis intenditur: si religionem qua unus summus & uerus Deus colendus docetur, non impedit. Vitur etiam ergo cęlestis ciuitas in hac sua peregrinationē pace terrena, & de rebus ad mortalem hominum naturam pertinentibus, humanarum uoluntatum cōpositionē quantum salua pietate ac religione conceditur, tuetur atq; appetit, eamq; terrenam pacem refert ad cęlestem pacem: quę uere ita pax est, ut rationalis duntaxat creaturę sola pax habenda atq; dicenda sit, ordinatissima scilicet & concordissima societas fruendi Deo, & inuicem in Deo: quo cum uentum fuerit, non erit uita mortalis, sed planē certeq; uitalis: nec corpus animale, q̄ dum corrumptur, aggrauat animam, sed spirituale sine ulla indigentia ex omni parte subditum uoluntati. Hanc pacem dum peregrinatur in fide, habet: atq; ex hac fide iuste uiuit, cum ad illam pacem adipiscendā refert, quicquid bonarū actionum gerit, erga Deum & proximum, quoniam uita ciuitatis utique socialis est.

Quod diuersa sit Academia nouę ambiguitas a constantia fidei Christianę.

Cap. XVIII.

Quod autem attinet ad illā differentiā, quam de Academicis nouis Varro adhibuit, quibus incerta sunt omnia, omnino

Bb 2 ciuita:

Al. l. Ec-
clesiæ c. l
lectio.

Sapient. 9

Abac. 2.

D

Al. l. De
mētia no
ua. Aca
demie, de
omnibus
incerta.
Sapient. 9
1. Co. 13.

Abac. 2.
2. cor. 5.

Civitas Dei talem dubitationem tāquam demeritiam detestatur: habens de rebus quas mente atq; ratione cōprehendit, etiam si parvam propter corpus corruptibile, q̄ aggruat animam: quoniam sicut dicit Apostolus, Ex parte scimus, tñ certissimam scientiam, creditq; sensibus in rei cuiusque euidētia, quibus per corpus animus vitur: quoniam miserabilis fallitur, qui nunquam putat eis esse credendum. Credit etiam scripturis sanctis & veteribus & novis quas canonicas appellamus, vnde fides ipsa cōcepta est, ex qua iustus vivit: per quam sine dubitatione ambulamus, quādiu peregrinamur à domino, qua salua atque certa de quibusdam rebus, quas neque sensu, neq; ratione percipimus, neq; nobis p̄r scripturam canonicā claruerunt, nec per testes, quibus non credere absurdum est, in nostram noticiam peruenerūt, sine iusta reprehensione dubitamus.

De habitu & moribus populi Christiani.

Cap. XIX.

Nihil sanē ad istam pertinet civitatem, quo habitu vel more vivendi, si non est contra diuina p̄cepta, istam fidem qua peruenitur ad Deum, qui que sectetur: vnde ipsos quoq; philosophos qñ Christiani fiūt, non habitum vel cōluetudinem victus, que nihil impedit religionem, sed falsa dogmata mutare compellit. Vnde illam quam Varro adhibuit ex Cynicis differentiam, si nihil turpiter atque intemperanter agāt, omnino nō curat. Ex tribus vero illis vitę generibus, otioso, actiuo, & ex vtroque cōposito: quamuis salua fide quisque possit in quolibet eorum vitam ducere, & ad sempiterna p̄mia peruenire, interest tamen quid amore tendat veritatis, quid officio charitatis impendat. Nec sic quisque debet esse otiosus, vt in eodem otio vtilitatem non cogitet proximi: nec sic actiuosus, vt contemplationem non requirat Dei. In otio non iners vacatio delectare debet, sed aut inquisitio aut inuentio veritatis: vt in ea quisque proficiat, & quod inuenerit alteri non inuideat. In actione vero nō amandus est honor in hac vita siue potentia: quoniam omnia vana sub Sole: sed opus ipsū quod per eundem honorem vel potentiam fit, si recte atque vtiliter fit, id est, valeat ad eā

Ecd. 2.

salutem subditorum, quę secundum Deum est: vnde iam superius disputauimus. Propter quod ait Apostolus: Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Exponere voluit quid sit episcopatus: quia nomen est operis, non honoris. Gręcum est enim, atque inde ductum vocabulum q̄ ille qui p̄ficatur, eis quibus p̄ficatur superintendit, curam eorum scilicet gerens, ἐπι quippe super, ἄνωγος vero intentio est: ergo ἐπισκοπείν si velimus, Latine superintendere possumus dicere: vt intelligat nō se esse Episcopū, qui p̄esse dilexerit, non prodesse. Itaque studio cognoscendę veritatis nemo prohibetur, quod ad laudabile pertinet otium. Locus vero superior sine quō regi populus non potest: & si ita teneatur atque administretur vt decet, tñ indecenter appetitur. Quamobrem otium sanctum quęrit charitas veritatis: negocium iustum suscipit necessitas charitatis. Quam sarcinam si nullus imponit, percipiendę atq; intuendę vacandum est veritati. Si autem imponitur, suscipiēda est propter charitatis necessitatem. Sed nec sic omnimodo veritatis delectatio deserenda est, ne subtrahatur illa suauitas, & opprimat ista necessitas.

Quod ciues sanctorum in huius vitę tempore spe beati sint. Cap. XX.

Quamobrem summum bonum civitatis Dei, cum sit aterna pax atq; perfecta: non per quam mortales transeant nascendo atque moriendo, sed in qua immortales maneat nihil aduersi omnino patiēdo, quis est qui illam vitam vel beatissimam neget, vel in eius cōparatione istam, quę hic agitur quātislibet animi & corporis externarumq; rerum bonis plena sit, non miseriam iudicet? Quam tñ quicumque sic habet, vt eius vsum referat ad illius finem, quem diligit ardentissime, ac fidelissime sperat: non absurde dici etiam nunc beatus potest, spe illa potius, quam re ista. Res vero ista sine spe illa beatitudo falsa & magna miseria est. Non enim veris animi bonis vitur: quoniam non est vera sapientia, quę intentionem suam in his, quę prudenter discernit, gerit fortiter, cohibet tēperanter, iuste q; distribuit: non in illum dirigit finem, vbi erit Deus omnia in omnibus aternitate certa & pace perfecta.

An

1. Tim. 5.
8. q. 1.
Qui episc.
copatum.
Ex 5. sen.
dist. 24.
cap. sunt
& alia.

G

A

I

An secundum definitiones Scipionis, quæ in dialogo Ciceronis sunt, nunquam fuerit Romana respublica. Cap. XXI.

Quapropter nunc est locus, ut quam potero breuiter ac dilucide expediam, quod in secundo huius operis libro demonstraturum esse promisi: secundum definitiones, quibus apud Ciceronem vitur Scipio in libris de Republica: nunquam Rempublicam fuisse Romanam. Breuiter enim Rempublicam definit esse rem populi, quæ definitio si vera est, nunquam fuit Romana respublica, quia nunquam fuit res populi: quam definitionem voluit esse Reipublicæ. Populum enim esse definitiuit cæterum multitudinis, iuris consensu & utilitatis cõmunione sociatum. Quid autem dicat iuris consensus, disputando explicat: per hoc ostendes geri sine iustitia non posse Republicam. Vbi ergo iustitia vera non est, nec ius potest esse. **K** Quod enim iure fit, profecto iuste fit. Quæ autem fit iniuste, nec iure fieri potest. Nõ enim iura dicenda sunt, vel putanda iniqua hominum constituta, cum illud etiam ipsi ius esse dicant, quod de iustitiæ fonte manauerit: falsum esse, quod à quibusdam non recte sentientibus dici solet: id esse ius, quod ei, quod plus potest, vile est: Quocirca ubi non est vera iustitia, iuris consensu sociatus cõmunium non potest esse, & ideo nec populus iuxta illam Scipionis vel Ciceronis definitionem. Et si non populus, nec res populi: sed qualiscũque multitudinis, quæ populi nomine digna non est: ac per hoc si respublica res populi est, & populus non est, qui consensu non sociatus est iuris. Non est autem ius, ubi nulla iustitia est: proculdubio colligitur ubi iustitia non est, non esse rempublicam. Iustitia porro ea virtus est, quæ sua cuique distribuit. Quæ igitur iustitia est hominis, quæ ipsam hominem Deo vero tollit, & immunis demonibus subdit? Hoccine est sua cuique distribuere? An qui fundum aufert eius, à quo emptus est, & tradit ei, qui nihil in eo habet iuris, iniustus est: & qui seipsum aufert dominantem Deo, à quo factus est, & malignis seruit spiritibus, iustus est? Disputatur certè acerrime atque fortissime, in eisdem ipsis de republica libris aduersus iniustitiam pro iustitia. Et quoniam cum prius ageretur

pro iniustitiæ partibus contra iustitiam, & diceretur nisi per iustitiã rempublicam stare, augeriq; non posse: hoc veluti validissimũ positum erat iniustum esse, ut homines hominibus dominantibus seruiant: quam tamẽ iniustitiam nisi sequatur imperiosa ciuitas, cuius est magna respublica non eam posse prouincijs imperare. Responsum est à parte iustitiæ, ideo iustum esse, quod talibus hominibus sit utilis seruitus, & pro utilitate eorũ fieri, cum recte fit, id est, cum improbis auferatur iniuriarũ licentia: & domiti se melius habebunt, quia indomiti deterius se habuerunt. Subditumq; est ut ista ratio firmaret: veluti à natura supra nobile exemplũ atq; dictũ est. Cur igitur Deus homini, animus imperat corpori, ratio libidini, ceterisq; vitiosis animi partibus? Plane hoc exemplo satis edoctum est, quibusdam esse vtilem seruitutem & Deo quidẽ ut seruiatur vtile esse omnibus. Seruiens autem Deo animus, recte imperat corpori, inq; ipso animo ratio domino Deo subdita recte imperat libidini vitiosisq; ceteris. Quapropter ubi homo Deo non seruit, quid in eo putandũ est esse iustitiæ: quãdoquidem Deo nõ seruiens, nullo modo potest iuste animo corpori, aut humana ratio vitiosis imperare? Et si in homine tali non est vlla iustitia, proculdubio nec in hominũ cõtu, qui ex hominibus talibus cõstat. Non est hic ergo iuris ille consensus, qui hominum multitudinẽ populũ facit, cuius res dicitur esse respublica. Nam de utilitate quid dicã, cuius etiam commutatione sociatus cõmunium, sicut se habet ista definitio, populus nuncupatur? Quamuis enim si diligenter attendas, nec utilitas sit vlla viuientium, qui viuunt impie: sicut viuunt omnes qui non seruiunt Deo, seruiuntq; demonibus. tãto magis impijs, quãto magis sibi cũ sint immũdissimi spūs, tãquã dijs sacrificari volunt. Tamẽ quod de iuris consensu diximus, satis esse arbitror, vnde appareat per hanc definitionem non esse populũ, cuius respublica esse dicatur, in quo iustitia nõ est. Si enim dicunt non spiritibus immũdis, sed dijs bonis atq; sanctis in tua respublica seruisse Romanos, nunquid eadẽ toties repetẽda sunt, quæ iã satis, immo vltra quæ satis est diximus? Quis enim ad hunc locum per superiores huius operis libros peruenit, quod dubitare adhuc possit malis & impuris de

Exo. 22. monibus servisse Romanos, nisi vel nimium stolidus, vel impudentissime cōtētiōsus? Sed ut taceam quales sunt, quos sacrificijs colebant, in lege veri Dei scriptū est. Sacrificans dijs eradicabitur, nisi Deo tantū. Nec bonis igitur, nec malis dijs sacrificari voluit, qui hoc cum tanta comminatione præcipit.

An verus sit Deus cui Christiani serviunt, cui soli debeat sacrificari. Cap. XXII.

Gen. 22. Sed responderi potest: Quis iste Deus est, aut unde dignus probatur, cui deberent obtemperare Romani, ut nullum deorū præter ipsum colerent sacrificijs? Magnæ cecitatis est adhuc quærere, quis iste sit Deus. Ipse est Deus cuius Prophetæ prædixerūt ista quæ cernimus. Ipse est Deus, à quo responsum accepit Abraham: In semine tuo benedicentur oēs gentes. Quod in Christo fieri, qui secundū carnem de illo semine exortus est, iudæ ipsi qui remanserūt huius nominis inimici velint nolintve cognoscunt. Ipse est Deus cuius divinus spiritus per eos locutus est: quorū prædicta atq; completa per Ecclesiam, quam videmus toto orbe diffusam, in libris superioribus posui. Ipse est Deus, quæ Varro doctissimus Romanorū Iouē putat, quāvis nesciens quid loquatur. Quod tñ ideo cōmemorandū putavi, quoniā vir tantæ scientiæ, nec nullum istum Deū potuit existimare nec vilem. Hunc enim esse credidit, quem summū putavit Deū. Postremo ipse est Deus quæ doctissimus philosophorum, quavis Christianorum, acerrimus inimicus, etiam per eorum oracula, quos Deos putat, Deum magnum Porphyrius confiteatur.

Al. l. Porphyrius, nominis Christiani inimicus acerrimus.

Quæ Porphyrius dicat oraculis deorum responsa de Christo. Cap. XXIII.

Nam in libris, quo *Ἐπιλογὴν φιλοσόφου* appellat, in quibus exequitur, atq; describit rerum ad philosophiā pertinentium, velut divina responsa, ut ipsa verba eius, quæ admodū ex lingua Græca in Latinam interpretata sunt, ponam. Interrogāti, inquit, quæ Deum placando reuocare possit uxorem suam à Christianismo: Hæc ait versibus Apollo. Deinde verba velut Apollinis ista sūt: Forte magis poteris in aqua impressis literis

scribere, aut inflans pennas leues per aera, ut avis volare, quam semel pollute reuocares. im
piæ vxoris sensum. Pergat quomodo vult in anibus fallacijs perseverans, & lamentationibus fallacissimis mortuum Deum cātans, quem iudicibus recta sententibus perditū, pessima in speciosis ferro iuncta mors interfecit. Deinde post hos versus Apollinis, qui non stāte metro Latine interpretati sunt, sub iunxit atq; ait: In his quidem tergiuersationem irremediabilis sententiæ eorum manifestavit, dicens: Quoniam Iudæi suscipiunt Deum magis quam isti. Ecce vbi decolorās Christū, Iudæos præposuit Christianis: confitens, quod Iudæi suscipiāt Deum. Sic enim exposuit versus Apollinis, vbi à iudicibus recta sententibus Christū dicit occisum, tanquam illis iuste iudicantibus merito sit ille punitus. Viderit quid de Christo vates mendax Apollinis dixerit, atque iuste crediderit: aut fortasse vatem, quod non dixit, dixisse iste ipse cōfinxerit: quam vero sibi conser, vel ipsa oracula inter se faciat convenire, postea videbimus. Hic tñ Iudæos tanquā Dei susceptores recte dicit iudicasse de Christo, quod eum morte pessima ex cruciandū esse censuerint. Deus itaq; Iudæorum, cui perhibet testimoniū, audiēdus fuit, sic dicēs: Sacrificans dijs eradicabitur, nisi Deo tantum. Sed ad manifestiora veniamus, & audiamus quā magnum Deum dicat esse Iudæorum. Ita ad ea quæ interrogavit Apollinē, quid melius, verbum siue ratio, an lex? Respondit, inquit, versibus hæc diens. Ac deinde subiicit Apollinis versus, in quibus & isti sunt, ut quantum satis est inde decerpam. In Deū vero, inquit, generationem, & in regem ante omnia: quæ tremunt cælum & terra atque mare & infernorū abdita, & ipsa numina perhorrescunt: quorū lex est pater, quem valde sancti honorant Hebræi. Tali oraculo Dei sui Apollinis, Porphyrius tā magnū Deū dixit esse Hebræorū, ut eū & ipsa numina perhorrescant. Cū ergo Deus ille dixerit, Sacrificans dijs eradicabitur: miror quod ipse Porphyrius nō perhorruerit, & sacrificans dijs eradicari nō formidauerit. Dicit etiā bona philosophus iste de Christo, quasi oblitus illius, de qua paulo ante locuti sumus, contumeliæ suæ: aut quasi in somnis dijs eius maledixerint Christo & euigilantes eū bonū eē cognouerint, dignèq; lauda-

Exo. 22.

Al. l. Alieni à veritate.

al. l. Astutia diaboli mira.

laudauerint. Deniq; tāquā mirabile aliquid
G atq; incredibile prolaturus: præter opinionē,
 inquit, profecto quibusdam videatur esse q̄
 dicturi sumus. Christum. n. dii pijsimū pro-
 nunciauerunt, & immortalē factum, & cum
 bonā prædicatione eius meminerunt. Chri-
 stianos aut̄ pollutos inquit & contaminatos,
 & errore implicatos esse dicunt: & multis ta-
 libus aduersus eos blasphemijs vtuntur. De-
 inde subiicit, velut deorū oracula blasphe-
 mantiū Christianos. Et post hæc: de Christo
 aut̄, inquit, interrogantib. si est Deus, ait He-
 cate: Qm̄ quidē immortalis anima post cor-
 pus vt̄ incedit, nos̄ti: à sapientia autē abscesa
 semper errat, viri pietate præstantissimi est
 illa anima, hanc colunt* aliena a se veritate.
 Deinde post verba huius quasi oraculi sua ip-
 se contexens: Pijsimum igitur virū, inquit,
 eum dixit, & eius animam sicut & aliorum
 piorum post obitū immortalitate donatā, &
 hanc colere Christianos errantes. Interrogā-
 tibus aut̄ inquit: Cur ergo damnatus est, ora-
 culo respondit dea: Corpus quidem debili-
 tantibus tormentis semper oppositū est: ani-
H ma aut̄ piorum cęlesti sedi insidet. Illa vero
 anima alijs animabus fataliter dedit, quibus
 fata non annuerunt deorū obtinere dona, ne
 que habere Iouis immortalis agnitionē erro-
 re implicari. Propterea ergo dijs exosi: quia
 qb. fato nō fuit nosse Deū, nec dona a dijs ac-
 cipere, his fataliter dedit iste errore implica-
 ri. Ipse vero pius, & in cęlum sicut pij inces-
 sit. Itaque hunc quidem non blasphemabis,
 miraberis autem hominū dementiā, ex eo in
 eis facile præcep̄s; periculum. Quis ita stul-
 tus est, vt non intelligat aut ab homine calli-
 do eoq; Christianis inimicissimo, hæc ora-
 cula fuisse conficta, aut consilio simili ab im-
 puris demonib. ista fuisse responsa, vt scilicet
 qm̄ laudant Christum, propterea credan-
 tur veraciter vituperare Christianos: atq; ita
 si possint intercludant viā salutis æternæ, in
 qua fit quisq; Christianus? Sux̄ quippe nocē-
 di astutiæ milleformi sentiunt non esse cōtra-
 rium, si credatur eis laudantibus Christum,
 dum tñ credatur etiam vituperantibus Chri-
 stianos: vt eum qui vtrunq; crediderit, talem
 Christi faciant laudatorē, ne velit esse Chri-
I stianus. Ac sic quamuis ab illo laudatus, ab
 istorum tñ demonū dñatu eum non liberet
 Christus: præsertim quia ita laudant Chri-

*al. l. Alie
ni à veri-
tate.*

*al. l. Astu-
tia diabo-
li mira.*

stum, vt quisquis in eum talē crediderit, qua-
 lis ab eis prædicatur Christianus verus non
 sit, sed Fotinianus hæreticus, qui tantummo-
 do hominem non est Deum nouerit Christū:
 & ideo per eum saluus esse non possit: nec
 istorū mendaciloquorum demonū laqueos
 vitare vel soluere. Nos aut̄ neq; Apollinem
 vituperantem Christū, neq; Hecatem possu-
 mus approbare laudantem. Ille quippe tan-
 quam iniquū Christum vult credi, quem a
 iudicibus recta sententibus dicit esse occi-
 sum: ista hominē pijsimum, sed hominem
 tantum. Vna est tñ & illius & huius intentio,
 ut nolint homines esse Christianos: quia nisi
 Christiani erunt, ab eorū erui potestate non
 poterunt. Iste uero philosophus, uel potius
 qui talibus aduersus Christianos, quasi ora-
 culis credunt, prius faciāt si possunt, ut inter
 se de ipso Christo Hecate atque Apollo con-
 cordent, enm; aut ambo uituperent, aut am-
 bo collaudent. Quod si facere potuisset, ni-
 hilominus nos & uituperatores & laudato-
 res Christi, fallaces demones uitaremus. Cū
 uero eorū Deus & dea inter se de Christo, il-
 le uituperando ista laudādo dissentiant: pro-
 fecto eis blasphemantibus Christianos, non
 credunt homines, si recte ipsi sentiant. Sanē
 Christum laudans uel Porphyrius uel Heca-
 te, cū dicat eum ipsum dedisse fataliter Chri-
 stianis, ut implicarētur errore, causas tñ eius-
 dem, sicut putat, pandit erroris. Quas anteq̄
 ex uerbis eius exponā, prius quæro, si fatali-
 ter Christus Christianis erroris implicatio-
 nem: utrum uolens, an nolens dederit. Si no-
 lens, quō iustus? si nolens, quō beatus? Sed iā
 causas ipsius audiamus erroris. Sunt, inquit,
 spiritus terreni minimi loco terreno quodā,
 malorum demonū potestati subiecti ab his
 sapiētēs Hebręorū, quorum unus iste etiam
 Iesus fuit, sicut audisti diuina Apollinis ora-
 cula, quæ superius dicta sunt, ab his ergo He-
 bræi demonibus pessimis, & minoribus spi-
 ritib. uocabant religiosos, & ipsis uacare pro-
 hibebant: uenerari aut̄ magis cœlestes deos,
 amplius autem uenerari Deum patrem. Hoc
 autem, inquit, & dii præcipiunt, & in supe-
 riorib. ostendimus quēadmodū animaduerte-
 re ad Deum monent, & illum colere ubiq;
 imperant: Verum indocti & impix naturā,
 quibus uere fatum non concessit a dijs do-
 na obtinere, neque habere Iouis immortalis
 notionem,

notionem, non audientes & deos & diuinos viros: Deos quidē omnes recusauerunt, prohibitos autē dēmones, non solum nullis odijs insequi, sed et reuereri delegerunt. Deū autē simulantes se colere, ea sola per quā Deus adoratur, non agunt. Nam Deus quidē utpote omnīū pater nullius indiget: sed nobis est bene, cū eū per iustitiā & castitatē aliasq; virtutes adoramus, ipsam vitā precē ad ipsum facientes, per imitationē & inquisitionē de ipso. Inquisitio. n. purgat, iquit: imitatio deificat affectionē ad ipsum operādo. Bene qui dem prādicauit Deū patrē, & quib. sit colendus morib. dixit. Quibus prāceptis prophetici libri pleni sunt Hebrēorum, qn̄ sanctorum vitā siue vituperatur, siue laudatur. Sed in Christianis tantum errat, aut tantū calumniatur, quantū volunt dēmones, quos opinatur Deos, quasi cuiquā difficile sit recolere, quā turpia, quā dedecora erga Deorum obsequiū in theatris agebantur & templis: & attendere quā legantur, dicantur, audiantur in ecclesijs, vel Deo vero quid offerat: & hinc intelligere vbi aedificiū, & vbi ruina sit morū. Quis autē huic dixit, vel inspirauit, nisi diabolicus spiritus tam vanum apertumq; mendaciū, q̄ dēmones ab Hebræis coli prohibitos reuereantur potius, quam oderint Christiani? Sed Deus ille, quē coluerunt sapientes Hebrēorū, et cęlestib. sanctis angelis & virtutibus Dei, quos beatissimos tanquā ciues in hac nostra peregrinatione mortali veneramus & amamus, sacrificari vetat, intonans in lege sua, quam dedit populo suo Hebręo & valde minaciter, dicens: Sacrificans dijs eradicabitur. Et ne quisquā putaret dæmonibus pessimis terrenisq; spiritibus, quos iste dicit minimos vel minores, ne sacrificetur esse pceptum: quia & ipsi in scripturis sanctis dicti sunt dii, non Hebręorum, sed gentiū. Quod euidenter in Psalmo lxx. interpretes posuerunt, dicentes: Qm̄ omnes dii gentium dæmonia. Ne quis ergo putaret istis quidem dēmonijs prohibitū esse, coelestib. aut vel omnibus, vel aliquibus sacrificari esse permisiū, mox addidit, Nisi Dño soli, idest, nisi Dño tantum, ne fortē in eo quod dicit, nisi Dño soli, Dñm solem credat esse quispiam, cui sacrificandum putet. Quod non ita esse intelligendum in scripturis Græcis facillimē reperitur. Deus igitur Hebręorum, cui tam ma-

gnum tantus et iste philosophus perhibet testimoniu, legem dedit Hebręo populo suo, Hebręo sermone conscriptam: non obscuram & incognitam, sed omnib. iam gentibus diffamata: in qua lege scriptum est: Sacrificans dijs eradicabitur, nisi Dño tantum. Quid opus est in hac eius lege, eiusq; prophetis de hac re multa perquirere, immo non perquirere? Non. n. abstrusa vel rara sunt, sed aperta & crebra colligere, & in hac disputatione mea ponere: quib. luce clarius appareat, nulli omnino, nisi tantum sibi, Deum verum & summū voluisse sacrificari. Ecce hoc vnum breuiter: imo granditer, minaciter, sed veraciter dictū ab illo Deo, quem tā excellenter eorū doctissimi prādicant, audiatur, timeatur, impleatur, ne inobedientes eradicatio cōsequatur. Sacrificans, inquit, dijs eradicabitur, nisi Dño tantum: non quo rei egeat alicuius, sed quia nobis expedit, ut res eius simus, Hinc. n. canitur in sacris literis Hebręorum: Dixi dño Deus meus es tu, qm̄ bonorū meorum non eges. Huius autē pręclarissimum atque optimum sacrificiū nos ipsi sumus. Hęc est ciuitas eius, cuius rei mysterium celebramus oblationibus nostris, quā fidelibus notę sunt, sicut in libris pręcedētib. disputauimus. Cessaturas. n. victimas, quas in vmbra futuri offerebant Iudei: & vnum sacrificiū gētes à solis ortu vsque ad occasum, sicut iam fieri cernimus oblaturas per prophetas Hebręos oracula increpuere diuina. Ex quibus quantū satis visum est, nonnulla protulimus, & huic iam operi aspersimus. Quapropter vbi non est ista iustitia, ut secundum suam gratiam ciuitati obedienti Deus imperet vnus & summus, nec cuiquam sacrificaret, nisi tantum sibi: & per hoc in omnibus hominib. ad eādem ciuitatem pertinentib. atque obedientibus Deo, animus et corpori, atq; raro vitijs ordine legitimo fideliter imperet: ut quemadmodum iustus vnus, ita cœtus populusq; iustorum viuat ex fide, quæ operatur per dilectionem, quam homo diligit Deum, sicut diligendus est Deus, & proximū sicut seipsū. Vbi ergo non est ista iustitia, profecto non est cœtus hominum iuris consensu, & utilitatis communionē sociatus. Quod si non est, utiq; populus non est, si vera est hęc populi definitio, ergo nec Respub. est, quia res populi non est, vbi ipse populus non est.

Qua

M

B

Psal. 15.

Mala. 1.

Psal. 95.

A

Exo. 22.

C

Abse. 2.

Galat. 5.

Mat. 22.

Exo. 22.

Qua definitione constet populi & Reipublicæ nuncupationem recte sibi, non solum Romanos, sed etiam regna alia vendicare. Cap. XXIII.

SI autem populus non isto, sed alio definitur modo vel si dicatur: Populus est cætus multitudinis rationalis, rerum quas diligit concordi cõmunionem sociatus: profecto vt videatur qualis quisq; populus sit, illa sunt intuenda quæ diligit. Quæcunq; tñ diligit, si cœtus est multitudinis non pecorum, sed rationalium creaturarum, & eorum quæ diligit, cõmunionem concordi sociatus est, nõ absurde populus nuncupatur: tanto vtique melior, quanto in melioribus: tantoque deterior, quanto est in deterioribus concors. Secundum istam definitionem nostram Romanus populus, populus est: & res eius sine dubitatione respublica. Quid autem primis temporibus suis, quidve sequentibus, populus ille dilexerit: & quibus moribus ad cruentissimas seditiones, atq; inde ad socialia, atque ciuilia bella perueniens, ipsam cõcordiam, quæ salus est quodammodo populi, ruperit

F atque corruerit, testatur historia: de qua in præcedentibus libris multa posuimus. Nec ideo tamen vel ipsum non esse populum, vel eius rem dixerim non esse rempublicam, quamdiu manet qualiscunq; multitudinis rationalis cœtus, rerum quas diligit concordi cõmunionem sociatus. Quod autem de isto populo, & de ista Republica dixi, hoc de Atheniensium, vel quorumcunq; Græcorum: hoc de Aegyptiorum, hoc de illa Babylonie Aſyriorum, quando in rebus suis publicis imperia vel parua vel magna tenuerunt: & de alia quacunq; aliarum gentium intelligar dixisse atque sensisse: Generaliter quippe ciuitas impiorum, cui non imperat Deus obedienti sibi, vt sacrificium non offerant, nisi tantummodo sibi: & per hoc in illa & animus corpori, ratioque vitij recte ac fideliter imperet, caret iustitiæ veritate.

Quod non possint ibi veræ esse virtutes, vbi non est vera religio. Cap. XXV.

Quamlibet enim videatur animus corpori & ratio vitij laudabiliter imperare: si tñ Deo animus & ratio ipsa non ser-

uit, sicut sibi seruendum esse ipse Deus præcepit, nullo modo corpori vitijq; recte imperat. Nam qualis corporis atque vitiorum potest esse mens dñi, veri Dei nescia, nec eius imperio subiugata, sed vitio sissimis cõmonibus corruptentibus prostituta? Proinde virtutes, quas sibi habere videt, per quas imperat corpori & vitij ad quodlibet adipiscendum vel tenendum, nisi ad Deum retulerit, etiã ipsæ vitia sunt potius quam uirtutes. Nam licet a quibusdam tunc veræ & honestæ putentur esse uirtutes, cum ad seipsas referuntur: nec propter aliud expetuntur, etiam tunc inflatæ ac superbæ sunt: & ideo non uirtutes, sed vitia iudicanda sunt. Sicut enim nõ est a carne, sed super carnem, quod carnem facit viuere: sic non est ab homine, sed super hominem, quod hominem facit beate viuere: nec solum hominem, sed etiam quamlibet potestatem uirtutemque cœlestem.

De pace populi alienati a Deo, qua vitur ad pietatem populus Dei, dum in hoc peregrinus est mundo.

Cap. XXVI.

Quocirca ut uita carnis anima est, ita beata uita hominis Deus est. De quo dicunt sacræ literæ Hebræorum: Beatus populus, cuius est dominus Deus ipſius. Miser igitur populus ab isto alienatus Deo, diligit tamen imple etiam quandam pacem suam nõ improbandam, quam quidem non habebit in fine, quia non ea bene utitur ante finem. Hanc autem ut interim habeat in hac uita, nostra etiam interest, quoniam quamdiu permixta sunt ambæ ciuitates, utimur & nõ pace Babylonis, ex qua ita per fidem Dei populus liberatur, ut apud hanc interim peregrinetur. Propter quod & Apostolus admonuit Ecclesiam, ut oraret pro regibus eius atque sublimibus, addens & dicens, ut quietam & tranquillã uitam agamus cum omni pietate & charitate. Et Prophetæ Hieremias cõ populo ueteri Dei uenturam prænunderet captiuitatem, & diuinitus imperaret, ut obediēter in Babyloniam irent Deo duo etiam ista penitentia seruientes, monuit & ipse ut oraretur pro illa, dicens, quia in pace eius erit pax uestra, utiq; interim temporalis pax, quæ bonis malisq; communis est.

De

Psal. 15.

Mal. 1.

C

Absc. 1.
Galat. 5.
Mat. 22.

Pf. 145.

1. Tim. 2

Hier. 29.

K

De pace seruientium Deo, cuius perfecta tranquillitas in hac temporali vita non potest apprehendi. Cap. XXVII.

PAx autem nostra propria, & hic est cum Deo per fidem, & in æternum erit cum illo per speciem. Sed hic siue illa communis, siue nostra propria talis est pax, vt solatium miserie sit potius quam beatitudinis gaudiū.

Ipsa quoque nostra iustitia quamuis vera sit propter veri boni finem, ad quem refertur: tñ tanta est in hac vita, vt potius peccatorum remissione constet, quam perfectione virtutum. Testis est oratio totius ciuitatis Dei, quæ peregrinatur in terris. Per omnia quippe mēbra sua clamat ad Deum: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Nec pro eis est efficax hæc oratio, quorum fides sine operibus mortua est: sed pro eis quorum fides per dilectionē operatur. Quia enim Deo quidē subdita, in hac tñ conditione mortali, & corpore corruptibili, quod aggrauat animam: non perfecte vitij ratio imperat: ideo necessaria est iustis talis oratio. Nam profecto quanquam impetur nequaquam sine conflictu vitij imperatur. Et vtrique aliquid subrepat in hoc loco infirmitatis etiam bene confilienti, siue hostibus talibus victis subditisq; dominantibus. Vnde si non facili operatione, certe labili locutione aut volatili cogitatione peccet. Et ideo quandiu vitij imperatur, plena pax non est: quia & illa, quæ resistunt, periculoso debellantur prælio: & illa quæ victa sunt, nondum securo triumphatur otio, sed adhuc sollicito premuntur imperio. In his ergo tentationibus, de quibus omnibus in diuinis eloquijs breuiter dictum est: Nunquid non tentatio est vita humana super terram? quis ita viuere se præsumat, vt dicere Deo, Dimitte nobis debita nostra, non necesse habeat, nisi homo elatus? Nec vero magnus: sed inflatus ac tumidus: cui per iustitiam resistit, qui gratiam largitur humilibus. Propter quod scriptum est: Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Hic itaque in vnoquoque iustitia est, vt obediētī Deo homini, animus corpori, ratio autem vitij etiam repugnantibus imperet, vel subigendo vel resistendo, atque vt ab ipso Deo petatur, & meritum gratia, & venia delictorū, ac de acceptis bonis gra-

tiarum actio persoluatur. In illa vero pace finali quo referenda, & cuius adpiscendæ causa habenda est ista iustitia, quoniam sanata immortalitate atq; incorruptione natura vitia non habebit: nec vniciq; nostrum vel ab alio vel a seipso quicquam repugnabit: non opus erit, vt ratio vitij, quæ nulla erunt imperet: sed imperabit Deus homini, animus corpori, tantaq; obediendi ibi erit suauitas & facilitas, quanta viuendi regnandiq; foelicitas. Et hoc illic in omnibus hominibus atque in singulis æternum erit æternumq; esse certum erit: & ideo pax beatitudinis huius, vel beatitudo pacis huius summum bonum erit.

In quem finem venturus sit exitus impiorum. Cap. XXVIII.

Eorum autem qui nō pertinent ad istam ciuitatem Dei, erit e contrario miseria sempiterna, quæ etiam secūda mors dicitur: quia nec anima ibi viuere dicenda est quæ a vita Dei alienata erit: nec corpus, quod æternis doloribus subiacebit. Ac per hoc ideo durior ista secunda mors erit: quia finiri morte non poterit. Sed quoniam sicut miseria beatitudini, & mors vitæ, ita bellum paci videtur esse contrarium: merito quæritur: sicut pax in bonorum finibus prædicata est atque laudata, quod vel quale bellum finibus malorum e contrario possit intelligi. Verum qui hoc quærit, attendat quid in bello noxium perniciosumque sit: & videbit nihil aliud esse quam inter se rerum aduersitatem atque conflictum. Quod igitur bellum grauius & amarior cogitari potest, quam vbi voluntas sic aduersa est passioni, & passio voluntati, vt nullius earum victoria tales inimicitij finiantur: & vbi sic confligit cum ipsa natura corporis vis doloris, vt neutrum alteri cedat? Hic enim quando contingit iste conflictus, aut dolor vincit, & sensum mors admittit: aut natura perdurans vincit, & dolorem sanitas tollit. Ibi autem & dolor permanet, vt affligat: & natura perdurat, vt sentiat, quia vtrumque ideo non deficit, ne pœna deficiat. Ad hos autem fines bonorum & malorum, illos expectandos, istos cauendos, quoniam per iudicium transibunt ad illos boni, ad istos mali, de hoc iudicio quantum Deus donauerit, in consequenti volumine disputabo.

D. AV-

Mat. 6.
Al. l. Effi-
cax non
potest ef-
se eccle-
siae ora-
tio, nisi
tantum
fidelibus
per dile-
ctionem
operatur.
Ioan. 2.
Gal. 5.
Sapient. 9

M
Iob. 7.
Mat. 6.
1. Pet. 6.

Apo. 10

2. T. 4.

Gen. 3.

2. Pet. 2.

D. AURELII AVGVSTINI
Episcopi de Ciuitate Dei, ad
Marcellinum.

LIBER VIGESIMVS.

Quod quanuis omni tempore Deus iudicet
in hoc tamen libro de nouissimo eius iu-
dicio est proprie disputandum. Cap. I.

DE die vltimi iudicij Dei, q̄ ipse
donauerit locuturi, eumque
assertuti aduersus impios & in
credulos tanquam in ædificij
fundamēto prius ponere testi-
monia diuina debemus. Quibus qui nolunt
credere humanis ratiunculis falsis atq; falla-
cibus contrauenire conantur: ad hoc vt aut
aliud significare contendant, quod adhibe-
tur testimonium de literis sacris, aut omni-
no diuinitus esse dictū negent. Nullum existi-
mo esse mortalium, qui ea ea sicut dicta sunt
intellexerit, & a summo ac vero Deo per a-
nimas sanctas dicta esse crediderit, non eis
cedat atq; consentiat: siue id etiam ore fatea-
tur, siue aliquo vitio fateri erubescat, aut me-
tuat: vel etiam peruicacia simillima insaniam,
id quod fallum esse nouit, aut credi; etiā cō-
tentiosissime defendere moliat. Quod ergo
in confessione ac professione tenet om-
nis ecclesia Dei veri Christū de cælo esse vē-
turum ad viuos ac mortuos iudicandos, hūc
diuini iudicij vltimū diē dicimus, id est, no-
uissimū tempus. Nam per quot dies hoc iu-
diciū tendatur, incertū est: sed scripturarum
more sanctarum diem poni solere pro tem-
pore, nemo qui illas literas quamlibet negli-
genter legerit, nescit. Ideo autem cum diem
iudicij Dei dicimus, addimus vltimū, vel no-
uissimū: quia & nunc iudicat & ab humani
generis initio iudicauit: dimittens de paradi-
so: & à ligno vitæ separās primos homines
peccati magni perpetratores, immo etiam
quando angelis peccantibus non pepercit:
quorū p̄nceps homines à seipso subuersus
inuidēdo subuerit, proculdubio iudicauit.
Nec sine illis alto iustoq; iudicio, & in hoc
aereo cælo & in terris, & dēmonū & homi-
nū miserrima vita est erroribus erūnisq; ple-
nissima. Verū et si nemo peccasset, non sine
bono rectoq; iudicio Deus vniuersam ratio-

nalē creaturam perseuerantissime sibi domi-
no suo cohærentem in æterna beatitudine re-
tineret. Iudicat etiam, non solum vniuersali-
ter de genere dēmonū atq; hominū, vt mi-
seri sint propter primorū meritū peccatorū
sed etiā de singulorū operibus proprijs, quę
gerunt arbitrio voluntatis. Nam & dēmones
ne torqueantur, precantur: nec vtiq; iniuste
vel parcitur eis, vel pro sua quicq; improbita-
te torquentur. Et & homines plerunq; occul-
te luunt pro suis factis diuinitus penas: siue
in hac vita, siue post mortem: quanuis nul-
lus hominum agat recte nisi diuino adiuue-
tur auxilio: nullus dēmonū aut hominū agat
iniq; nisi diuino eodemq; iustissimo Dei iu-
dicio permittatur. Sicut enim ait Apostolus:
Nō est iniquitas apud Deum. Et sicut ipse ali-
bi dicit: Inscrutabilia sunt iudicia Dei & in-
uestigabiles vię eius. Non igitur in hoc li-
bro de illis primis, nec de istis medijs Dei iu-
dicijs, sed de ipso nouissimo iudicio, quan-
tum ipse tribuerit, disputabo quando Chri-
stus de cælo uenturus est uiuos iudicaturus
& mortuos. Ilte quippe dies iudicij proprie-
tam uocat atq; quod nullus ibi erit imperi-
tæ quærelæ locus, cur iniustus ille sit sēlix, &
& cur iustus ille infēlix. Omnium nanque
tunc non nisi bonorum uera & plenissima
sēlicitas, & omnium non nisi malorum di-
gna & summa infēlicitas apparebit.

De uarietate rerum humanarum, cui non
potest dici deesse iudicium Dei, quan-
uis nequeat inuestigari.

Cap. II.

Nunc autem & mala æquo animo ferre
discimus, quæ patiuntur & boni & bo-
na non magnipendere, quæ adipiscuntur &
mali. Ac per hoc et in his rebus, in quibus
nō apparet diuina iustitia salutaris est diuina
doctrina. Nescimus enim quo iudicio Dei
bonus ille sit pauper, malus ille sit diues: iste
gaudeat, quē pro suis perditis moribus cruci-
ari debuisse meroribus arbitramur, cōtri-
stetur ille, quē vita laudabilis gaudere debuisset
se psuadet exeat: de iudicio nō solū inultus,
verū et dānatus innocēs, aut iniquitate iudicis
pressus, aut falsis obrutus testimonijs. E cōtra-
rio scelestus aduersarius eius, nō solū impu-
nitus, uerū etiā uindicaturus insultet: impius
optime

Mat. 8.

Rom. 9.
Rom. 11.
E

2. Th. 4.

Gen. 3.

2. Pet. 2.

optime valeat, prius languore tabescat. Latrocinentur sanissimi iuvenes, & qui nec verbo quenquam ledere poterunt, diuersa morborum atrocitate affligantur, infantes vti les rebus humanis immatura morte rapiantur, & qui videntur nec nasci debuisse, diutissime insuper viuant, plenus criminibus sublimetur honoribus, & hominem siue quere latenebre ignobilitatis abscondat, & cetera huiusmodi, quæ quis colligat, quis enumeret? Quæ si haberent in ipsa velut absurditate constantiam, vt in hac vita in qua homo, sicut facer psalmus eloquitur, vanitati similis factus est, & dies eius velut umbra prætereunt non nisi mali adipiscerentur transitoria bona ista atq; terrena, nec nisi boni talia paterentur mala, posset hoc referri ad iudicium iustum Dei, vel etiam benignum, vt qui non erant assecuturi bona æterna, quæ faciunt beatos, his temporalibus vel deciperent pro malitia sua, vel pro Dei misericordia consolarentur bonis, & qui non erant passuri æterna tormēta, temporalibus vpi pro suis quibuscūq; vel quantaliscunq; peccatis affligerentur, vt propter implendas virtutes exercerentur malis. Nunc vero quando non solum in malo sunt boni, & in bono mali, q̄ v̄ iniustum: verum etiam plerunq; & malis mala eueniunt, & bonis bona proueniunt, magis inscrutabilia sunt iudicia Dei, inuestigabiles viæ illius. Quantis ergo nesciamus quo iudicio Deus ista vel faciat vel fieri sinat, apud quem summa virtus est, & summa sapientia, summaq; iustitia: nulla infirmitas, nulla temeritas, nulla iniquitas, salubriter tamen discimus non magnipendere seu bona seu mala quæ videmus esse bonis malisq; communia, & illa bona quærere, quæ bonorum, atque illa mala maxime fugere, quæ propria sunt malorum. Cum vero ad illud Dei iudicium venerimus, cuius tempus iam proprie dies iudicij, & aliquando dies domini nuncupatur, non solū quæcunq; tunc iudicabuntur verum etiā quæcunq; ab initio iudicata, & quæcunq; vtiq; ad illud tempus adhuc iudicanda sunt, apparebunt esse iustissima. Vbi hoc quoq; manifestabitur, quam iusto iudicio Dei fiat, vt nunc tā multa ac pene omnia iusta iudicia Dei sensus mentesque mortaliū lateant, cum tamen in hac re piorum fidem non lateat, iustum esse quod latet.

Quid in libro Ecclesiastes Salamon de his quæ in hac vita & bonis & malis sunt cōmunia disputarit. Cap. I I I.

Nempe Salamon sapientissimus rex Israel, qui regnavit in Hierusalem, librū qui vocatur Ecclesiastes, & à Iudejs quoq; habetur in sacrarum canone literarū, sic exorsus est. Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes. Vanitas vanitatu, & omnia vanitas. Quæ homini abundantia ex omni labore suo quo laborat sub sole? Et cum ex hac sententia cōneckeret cetera, commemorans erumnas, eroresq; vitæ huius, euanescentes interea temporum lapsus, vbi nihil solidū, nihil stabile retinetur, in ea rerum vanitate sub Sole, illud etiā deplorat quodammodo, quod cum sit abundantia sapientiæ super insipientiam, sicut est abundantia lucis super tenebras, sapientis oculi sint in capite ipsius, & stultus in tenebris ambulet, vnus tamen incurfus incurrat omnibus vtiq; in hac vita, quæ sub Sole agitur: significans videlicet ea mala, quæ bonis & malis videmus esse communia. Dicit etiam illud quod & boni patiantur mala tanquam mali sint, & mali tanquam boni sint adipiscantur bona: ita loquens. Est, inquit, vanitas quæ facta est super terrā, quæ sunt iusti, super quos venit quasi factum impiorum, & sunt impij, super quos venit sicut factū iustorum. Dixi quoniam, hoc quoq; vanitas. In hac vanitate, cui quantum satis visum est, intimandæ, totū istū librum vir sapientissimus deputauit, non vtiq; ob aliud, nisi vt eam vitam desideremus, quæ vanitatem non habet sub hoc Sole, sed veritatem sub illo, qui fecit hunc solem. In hac ergo vanitate, nunquid nisi iusto Dei rectoq; iudicio similis eidem vanitati factus vanesceret homo? In diebus tamen vanitatis suæ interest plurimum, vtrū resistat, an obtemperet veritati, & vtrum sit expers veræ pietatis, an particeps, non propter vitæ huius vel bona acquirenda, vel mala vitanda vanescendo transuentia, sed propter futurum iudicium, per quod erunt & bonis bona, & malis mala, sine fine mansura. Deniq; iste sapiens hunc librum sic cōclufit, vt diceret. Deum time, & mandata eius custodi, quia hoc est, omnis homo, quia omne hoc opus Deus adducet in iudicium in omni despecto, siue bonum siue malum.

Quid

Pf. 143.

Rem. 11.

Eccle. 1.

I
Eccle. 1.

Eccle. 1.

Rem. 3.

Pf. 143.

Mat. 13.

Eccle. 11.

All. Qui
mandati
Dei non
custodit,
nihil est.

Quid breuius, verius, salubrius dici potuit? Deum, inquit, time, & mandata eius custodi: quia hoc est omnis homo. Quicumque. n. est hoc, est custos vtiq; mandatorum Dei: qm̄ qui hoc non est, nihil est. Non. n. ad veritatis imaginē reformatur, remanens in similitudine vanitatis. Quia omne hoc opus, i. q; ab homine fit in hac vita, siue bonū, siue malum, Deus adducet in iudiciū, i. omni despecto, i. in omni ēt qui contēptibilis hic vř, & ideo nec vř: qm̄ Deus & ipsum vider, nec eum despicit, nec eum cum iudicat, præterit.

Quod ad differendum de nouissimo iudicio Dei, noui primū testamenti, ac deinde veteris testimonia prolaturus sit. Cap. III.

Huius itaque vltimi iudicij Dei testimonia de scripturis sanctis quę ponere instituit, prius eligenda sunt de libris instrū noui, postea de veteris. Quamuis. n. vetera priora sunt tempore, non tñ anteponenda sunt dignitate: qm̄ illa vetera præconia sunt nouorum. Noua igitur ponenda sunt prius, quę, vt firmius probemus, assumentur & vetera. In veteribus habentur lex & prophetę, in nouis Euangelium & Apostolica litera. Ait autem Apostolus: Per legem. n. cognitio peccati. Nunc autem sine lege iustitia Dei manifestata est, testificata per legem & prophetas: iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi in omnes qui credunt in eum. Hęc aut iustitia Dei ad nouum pertinet testm̄, & testimoniū habet à veteribus libris, hoc est, à lege & prophetis. Prius ergo ipsa causa ponenda est, & postea testes introducendi. Hunc & ipse Iesus Christus ordinē seruandum esse demonstrans: Scriba, inquit, eruditus in regno Dei, similis est viro patrifamilias proferenti de thesauro suo noua & vetera. Nō dixit vetera & noua: q; vtiq; dixisset, nisi maluisset meritum ordinem seruare, quam temporum.

Quibus sententijs Domini Saluatoris diuinum iudicium futurum in fine seculi declaratur. Cap. V.

Ergo ipse Saluator cum obiurgaret ciuitates in quibus virtutes magnas fecerat, neq; crediderant, & eis alienigenas anteponeret. Verumtñ, inquit, dico vobis, Tyro

& Sidoni remissius erit in die iudicij quam vobis. Et paulopost alteri ciuitati: Amen, inquit, dico tibi, quia terrę Sodomorum remissius erit in die iudicij quam tibi. Hic euidentissime prædicat diem iudicij esse venturum. Et alio loco: Viri Niniuita, inquit, surgent in iudicio cum generatione ista, & condemnabunt eam: quia poenitentiam egerunt in prædicatione Ionæ: & ecce plus quā Ionas hic. Regina Auftri surget in iudicio cum generatione ista, & cōdemnabit eam: quia venit a finibus terrę audire sapientiam Salomonis, & ecce plusquam Salomō hic. Duas hoc loco res discimus: & venturum esse iudicium, & cum mortuorū resurrectione venturum. De Niniuitis. n. & Regina Auftri qñ hęc dicebat, de mortuis sine dubio loquebat, quos tñ in die iudicij resurrecturos esse prædixit. Nec ideo dixit condemnabunt, quia & ipsi iudicabunt: sed quia ex ipsorum cōparatione isti merito damnabuntur. Rursus alio loco, cum de hominum bonorū, & malorum nunc permixtione, postea separatione, quę vtiq; in die iudicij futura est, loqueretur, adhibuit similitudinē de tritico seminato, & superfeminatis zizanij, eamq; suis exponēs discipulis: Qui seminat, inquit, bonū semen, est filius hominis: ager autem est hic mūdus: bonum vero semen hi sunt filij regni: zizania autem hi filij sunt nequam. Inimicus autē qui seminavit ea, est Diabolus. Messis autem consummatio seculi, messores vero angeli sunt. Sicut ergo colliguntur zizania, & igni cōburuntur: sic erit in consummatione seculi. Mittet filius hominis angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala, & eos qui faciunt iniquitatem, & mittent eos in ca minū ignis, ibi erit fletus & stridor dentium. **D** Tunc iusti fulgebūt sicut Sol in regno patris eorum. Qui habet aures audiēdi, audiat. Hic quidem iudiciū uel diem iudicij non nominauit, sed multo eū clarius, ipsis rebus expressit, & in fine seculi futurū esse prædixit. Item discipulis suis. Amen, inquit, dico vobis, q; vos qui secuti estis me, in regeneratione, cū sederit filius hominis in sede maiestatis suę, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicātes duodecim tribus Israel. Hinc discimus cū suis discipulis iudicaturū Iesum. Vnde & alibi Iudęis dixit: Si ego in Beelzebub eijcio dęmonia, filij vestri in quo eijciūt? Ideo ipsi iudices

All. Qui mandatu Dei non custodit, nihil est.

Eccle. 1.

Eccle. 1.

Eccle. 1.

Rom. 3.

B

Mat. 13.

Pf. 147.

M

Eccle. 11.

Mat. 12.

Mat. 13.

C

Mat. 19.

Mat. 12.

Luc. 11.

Iudices vestri erunt. Nec quoniam super duodecim sedes sessuros esse ait, duodecim solos homines cum ipso iudicatos putare debemus. Duodenario quippe numero, uniuersa quaedam significata est iudicantium multitudo propter duas partes numeri septenarij, quo significatur plerumque uniuersitas, quae duae partes, id est tria & quatuor, altera per alteram multiplicata duodecim faciunt. Nam & quatuor ter, & tria quater duodecim sunt, & si qua alia huiusmodi duodenarij numeri, quae ad hoc valeat, ratio reperitur. Alioquin quoniam in locum Iudae traditoris Apostolum Matthiam legimus ordinatum, Apostolus Paulus, qui plus illis omnibus laborauit, ubi ad iudicandum sedeat, non habebit, qui profecto cum alijs sanctis ad numerum iudicium se pertinere demonstrat, cum dicit. Nescitis quia angelos iudicabimus? De ipsis quoque iudicandis in hoc numero duodenario similis causa est. Non enim quia dictum est, iudicantes duodecim tribus Israel, tribus Leui, quae tertia decima est ab eis iudicanda non erit, aut solum illud populum, non etiam ceteras gentes iudicabunt. Quod autem ait, in regeneratione, proculdubio mortuorum resurrectionem nomine voluit regenerationis intelligi. Sic enim caro nostra regenerabitur per incorruptionem, quemadmodum est anima nostra regenerata per fidem. Multa praeterea, quae de ultimo iudicio ita dici videntur, ut diligenter considerata reperiantur ambigua, vel magis ad aliud pertinentia, siue scilicet ad eum saluatoris aduentum, quo per totum hoc tempus in ecclesia sua venit, hoc est, in membris suis particulatim atque paulatim, quoniam tota corpus est eius, siue ad excidium terrae Hierusalem, quia & de illo cum loquitur, plerumque sic loquitur, tanquam de fine seculi, atque de illo die iudicij nouissimo & magno loquatur ita ut dinosci non possit omnino, nisi ea quae apud tres Euangelistas, Mattheum, Marcum, & Lucam, de hac re similiter dicta sunt, inter se omnia conferantur. Quaedam quippe alter obscurius, alter explicat planius, ut ea quae ad unam rem pertinentia dicuntur, appareat unde dicantur. Quod facere utrumque curauimus in quadam epistola, quam rescripsi ad beatam memoriam virum Hefychium Salonitanae urbis Episcopum, cuius epistolae titulus est de fine seculi. Proinde iam illud hic dicam quod in Euangelio secundum Mattheum de separatione bonorum

& malorum legitur periudicium praesentissimum atque nouissimum Christi. Cum autem uenerit, inquit, filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suae, & congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos ab inuicem, sicut pastor segregat oves ab haedis. Et statuet oves quidem a dextris suis haedos autem a sinistris. Tunc dicet rex his, qui a dextris eius erunt. Venite benedicti patris mei possidete paratum uobis regnum a constitutione mundi. Esuriui enim & dedistis mihi manducare, sitiui, & dedistis mihi bibere. Hospes eram, & collegistis me. Nudus, & cooperuistis me. Infirmus, & uisitastis me. In carcere eram, & uenistis ad me. Tunc respondebunt ei iusti, dicentes. Domine, quoniam uidimus te esurietem, & pauperem, sitientem, & dedimus tibi potum? Quoniam autem te uidimus hospitem, & collegimus te, aut nudum, & cooperuimus te? Aut quoniam te uidimus infirmum, aut in carcere, & uenimus ad te? Et respondens rex dicet illis: Amen dico uobis, quoad unum fecistis de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Tunc dicet, inquit, & his, qui a sinistris eius erunt. Discedite a me maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Deinde similiter etiam his enumerat, quae illa non fecerint, quae dextros fecisse memorauit. Similiterque interrogantibus, quoniam eum uiderint in horum indigentia constitutum, quod minimis suis non factum est, sibi factum non fuisse responderet, sermonemque concludens, Et hi, inquit, in supplicium aeternum ibunt, iusti autem in vitam aeternam. Ioannes uero Euangelista apertissime narrat eum in resurrectione mortuorum futurum praedixisse iudicium. Cum enim dixisset: Neque enim pater iudicat quemquam, sed iudicium omne dedit filio, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem. Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui misit illum, protinus addidit, Amen amen dico uobis, quia qui uerbum meum audit, & credit ei qui me misit, habet vitam aeternam, & in iudicio non ueniet, sed transibit a morte in uitam. Ecce hic dixit fideles suos in iudicium non uenire. Quo ergo per iudicium separabuntur a malis, & ad eius dextram stabunt, nisi quia hoc loco iudicium pro donatione posuit? In tale quippe iudicium non uenient, qui audiunt uerbum eius, & credunt ei qui misit illum.

Quae

Mat. 19.
 Al. l. duo
 denarius
 numerus
 quid hic
 i. porret.

E

Acto. 1.
 1. Co. 15.

1. Cor. 6.
 Mat. 19.

F

D

G

H

Ioan. 5.

Mat. 8.

Ioan. 5.

2. Cor. 5.

Rom. 10.

Pf. 100.

Ioan. 5.

Quæ sit prima resurrectio, quæ secunda. Cap. VI.

DEinde adiungit & dicit: Amen amē dico vobis, quia venit hora, & nunc est, quā mortui audient vocē filij Dei: & qui audierint, viuent. Sicut enim pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio habere vitam in semetipso. Nondū de secunda resurrectione corporū loquitur, quæ in fine futura est, sed de prima, quæ nunc est. Hæc quippe vt distingueret, ait: Venit hora & nunc est. Nō autē ista corporū, sed animarū est. Habent enim & animæ mortē suam in impietate, atq; peccatis. Secundū quam mortē mortui sunt, de quibus idē dñs ait: Sine mortuos sepelire mortuos suos: vt scilicet in anima mortui, in corpore mortuos sepelirent. Propter istos ergo impietate & iniquitate in anima mortuos: venit, inquit, hora, & nunc est, quando mortui audiet vocē filij Dei: & qui audierint, viuent. Qui audierint: dixit: qui obedierint, qui crediderint, & vsq; in finē perseuerauerint. Nec fecit hic vllā differentia bonorū & malorū. Omnibus enim bonum est audire vocē eius & viuere ad vitā pietatis ex impietatis morte transeundo. De qua morte ait Apostolus Paulus: Ergo oēs mortui sunt, & pro omnibus mortuus est vnus, vt qui viuūt, iam non sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit. Oēs itaq; mortui sunt in peccatis, nemine prorsus excepto: siue originalibus, siue et voluntate additis: vel ignorando, vel sciendo, vel faciendo quod iniustū est: & pro omnibus mortuis, viuus mortuus est vnus, idest, nullū habens omnino peccatū: vt qui per remissionē peccatorū viuunt, iā non sibi viuant, sed ei qui pro omnibus mortuus est propter peccata nostra, & resurrexit propter iustificationē nostrā: vt credentes in eū, qui iustificat impium, ex impietate iustificati, tanquā ex morte viuificati ad primam resurrectionem, quæ nunc est animarū, pertinere possimus. Ad hæc enim primam non pertinent, nisi qui erunt in æternū: ad secundā vero, de qua mox locuturus est, & beatos pertinere docebit, & miseros. Ista est misericordia, illa iudicij. Propter quod in Psalmo scriptū est: Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine. De quo iudicio consequenter adiunxit, atq; ait potestatem dedit ei iudiciū

facere, quia filius hominis est. Hic ostendit, quod in ea carne veniet iudicaturus, in qua venerat iudicandus. Ad hoc enim ait: quoniam filius hominis est. Ac deinde subiūgēs vñ agimus: Nolite, inquit, mirari hoc: quia veniet hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocē filij Dei: & procedēt qui bona fecerunt in resurrectionē vitæ: qui vero mala egerūt, in resurrectionē iudicij. hoc est illud iudiciū, quod paulo ante sicut nūc pro dānatione posuerat, dicens: Qui verbum meū audit, & credit ei qui misit me, habet vitam æternam: & in iudicium non venit, sed transit à morte in vitam, idest, pertinendo ad primam resurrectionem, qua nūc transitur à morte animarū ad vitā virtutū, in damnationem non veniet, quam significauit appellatione iudicij: sicut etiā in hoc loco, vbi ait: Qui vero mala egerūt, in resurrectionē iudicij, idest, damnationis. Resurgat ergo in prima, qui non vult in secunda resurrectione damnari. Venit ergo hora: & nunc est, quando mortui audient vocē filij Dei: & qui audierint viuunt, id est, in damnationē nō venient, quæ secūda mors dicitur: in quā mortē post secundā, quæ corporū futura est, resurrectionē precipitabuntur, qui in prima quæ animarū est, nō resurgunt. Veniet enim hora, vbi non ait, & nunc est: quia in fine seculi erit, hoc est, in vltimo & maximo iudicio Dei, quando omnes qui in monumentis sunt, audient vocē eius, & procedent. Nō dixit, quemadmodum in prima: & qui audierint viuunt. Non enim omnes viuēt, ea scilicet, vita, quæ quoniā beata est, sola viuadice da est. Nā vtiq; sine qualicunq; vita non possent audire, & de monumentis resurgente carne procedere. Quare autē nō oēs viuēt in eo quod sequitur, docet: qui bona, inquit, fecerunt, in resurrectionem vitæ, hi sunt qui viuunt: qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicij, hi sunt qui non venient: quia secūda morte morientur. Mala quippe egerūt, quoniam malè vixerunt: male autem vixerunt, quia in prima, quæ nunc est animarum resurrectione non reuixerunt, aut in eo quod reuixerant, non in finem vsque manserunt. Sicut ergo duæ sunt regenerationes, de quibus iam supra locutus sum: vna secundum fidē, quæ nunc fit per baptismum: alia secundum carnem, quæ fiet in eius incorruptione atque

que immortalitate per iudicium magnū, atque nouissimum, ita sunt & resurrectiones duæ, vna prima, quæ nunc est, animarū, quæ venire non permittit in mortē secunda. Alia secunda quæ nunc nō est, sed in fine seculi futura est, nec animarū, sed corporū est, quæ per vltimū iudiciū alios mittet in secundā mortē, alios in eam vitā, quæ nō habet mortem.

De duabus resurrectionibus & de mille annis, quid in Apocalypsi Ioannis scriptū sit, & quid de eis rationally sentiat. Cap. VII.

DE his duabus resurrectionibus idem Ioannes Euangelista in eo libro quod dicitur Apocalypsis, eo modo locutus est, ut eorum prima à quibusdā nostris nō intellecta, insuper etiam in quādam ridiculas fabulas verteretur. Ait quippe in libro memorato Apo. 20. Ioannes Apostolus: Et vidi angelum descendentem de cælo, habentem clauem abyssi, & catenam in manu sua, & tenuit draconem illum serpentem antiquum, qui cognominatus est diabolus, & Satanas, & alligauit illum mille annis, & misit illum in abyssum & clausit, & signauit super eum, ut non seduceret iāgentes donec finiantur mille anni, post hæc oportet eum solui breui tempore. Et vidi sedes & sedentes super eas, & iudicium datum est illis, & animas occisorū propter testimoniū Iesu, & propter verbū Dei. Et si qui non adrauerunt bestiam, nec imaginē eius, nec acceperunt inscriptionē in frōte, aut in manu sua, & regnauerunt cum Iesu mille annis, reliqui eorū nō vixerunt, donec finiantur mille anni. Hæc resurrectio prima est. Beatus & sanctus est, qui habet in hac prima resurrectione partē. In istis secundā mors non habet potestatem, sed erunt sacerdotes Dei & Christi, & regnabunt cum eo mille annis. Qui propter hæc huius libri verba primam resurrectionē futurā suspicati sunt corporalē, inter cetera maxime numero annorū mille p̄ moti sunt, tanquē oporteret in sanctis eo modo velut tanti tēporis fieri sabbatismū, vacatione. s. sancta post labores annorum sex milium, ex quo creatus est homo, & magni illius peccati merito in huius mortalitatis erūnas de paradisi felicitate dimissus est, & ut quoniam scriptū est: Vnus dies apud domi-

num sicut mille anni, & mille anni sicut dies vnus, sex annorū milibus tanquā sex diebus impletis, sequatur velut sabbati septimus in annis mille postremis, ad hoc. s. sabbatū celebrandum resurgentibus sanctis. Quæ opinio esset utcumque tolerabilis, si aliquæ delicta spiritalia in illo sabbato affuturæ sanctis per domini præsentiam crederentur. Nā etiam nos hoc opinati fuimus aliquando. Sed cum eos qui tunc resurrexerint, dicant immoderatissimis carnalibus epulis vacaturos, in quibus cibus tantus ac potus, ut non solū nullā modestiā teneant, sed modum quoque ipsius incredulitatis excedant, nullo modo ista possunt nisi à carnalibus credi. Hi autē qui spirituales sunt, istos ista credentes *χίμαλας* appellāt Græco vocabulo: quod verbū ē verbo exprimentes, nos possumus miliarios nuncupare. Eos autē longū est refellere ad singula, sed potius quemadmodū scriptura hæc accipienda sit, iam debemus ostendere. Ait ipse dominus noster Iesus Christus: Nemo potest introire in domum fortis, & vasa eius eripere, nisi prius alligauerit fortē, diabolū volens intelligi fortē, quia ipse genus humanū potuit tenere captiuum, vasa vero eius quæ fuerat erepturus, fideles suos futuros, quos ille in diuersis peccatis atque impietatibus possidebat. Ut ergo alligaretur hic fortis, propterea vidit iste Apostolus in Apocalypsi angelū descendente de cælo, habentē clauē abyssi, & catenā in manu sua. Et tenuit, inquit, draconē, illum serpentē antiquū, qui cognominatus est diabolus & Satanas: & alligauit eum mille annis, hoc est, eius potestate ab eis seducendis ac possidendis, qui fuerant liberandi cohibuit atque frenauit. Mille autē anni, duobus modis possunt, quantum mihi occurrit, intelligi: aut quia in vltimis annis mille ista res agitur, id est, sexto annorū miliario tanquā sexto die, cuius nunc spatia posteriora voluntur: secuturo deinde sabbato, quod non habet vespērā, requiē scilicet sanctorū, quæ non habet finē, ut huius militarij tanquā diei nouissimam partē, quæ remanebit vsque ad terminum seculi, mille annos appellauerit, eo loquendi modo, quo pars significatur à toto: aut certe mille annos pro annis omnibus huius seculi posuit: ut perfecto numero notaretur ipsa temporis plenitudo. Millenarius enim numerus denarij numeri

Gen. 3.

All. de
lenarij
numarij

Mat. 19

2. Cor. 6

P. 104

Mat. 11

Apo. 20

Eph. 1
Colo. 1.

2. Ti. 2

ri quadratum solidum reddit. Decē quippe decies ducta, sunt centum, quæ iam figura quadrata, sed plana est. Ut aut in altitudine surgat, & solida fiat, rursus centū decies multiplicatur, & mille fiunt. Porro si cētū ipsa aliquo modo pro uniuersitate aliqñ ponuntur, quale illud est, quod dñs omnia sua dimittenti & eum sequenti promisit, dicēs: Accipiet in hoc seculo centuplum. Quod exponens quodammodo Apostolus ait: Quasi nihil habentes, & omnia possidentes: quia & ante iam dictum erat: Fidelis hominis totus mundus diuitiarum est: quanto magis mille pro uniuersitate ponuntur, ubi est soliditas ipsius denariæ quadraturæ? Vñ & illud melius intelligitur, quod in Psalmo legit: Memor fui in seculū testamēti sui, uerbi quod mādauit in mille generationes, id est in oēs. Et misit illū, inquit, in abyssum: utiq; diabolū misit in abyssum. Quo noīe significata est multitudo innumerabilis impiorū, quorum in malignitate aduersus Ecclesiam dei multum profunda sunt corda, non quia ibi diabolus ante nō erat, sed ideo dī illuc missus, quia exclusus a credētib. plus cōepit impios possidere. Plus nāq; possidetur a diabolo, q nō solū alienatus est a deo, verum etiā gratis odit seruīetes deo. Et clausit, inq; & signauit super eū, ut iā nō seduceret gētes, donec finiatur mille anni. Clausit sup eū, dictū est, interdixit ei ne possit exire, id est, uetitū trāsgredi. Signauit at quod addidit: significasse mihi uī, quod occultum esse uoluit, qui pertineant ad partē diaboli & qui nō pertineāt. Hoc quippe in seculo isto prorsus latet, q a & qui uī stare, utrum sit casurus, & qui uī iacere, utrum sit resurrecturus, incertū est. Ab eis at gentib. seducendis huius interditi uinculo & clastro diabolus prohibetur atq; cohibetur, quas pertinentes ad Christū seducebat antea, uel tenebat. Has. n. deus elegit ante mundi constitutionē eruere de potestate tenebrarum, & transferre in regnū filij claritatis suæ, sicut Apostolus ait. Nā seduce re illū gētes ēt nūc, & secum trahere in æternam pœnam, sed nō prædestinatas in æternam uitā, quis fidelis ignorat? Nec moueat, quod sæpe diabolus seducit etiam illos qui iam regenerati in Christo, uias ingrediuntur dei. Nouit. n. dñs qui sunt eius, ex his in

æternam damnationem neminē ille seducit. Si. n. nouit eos dñs, ut deus, quem nihil latet etiam futurorum, non ut homo, qui hominem ad præsens uidet, si tñ uidet, cuius cor non uidet, qualis aut postea sit futurus, nec seipsum uidet. Ad hoc ergo ligatus est diabolus, & inclusus in abyſso, ut iā nō seducat gētes, ex quibus constat Ecclesia, quas antea seductas tenebat, antequam esset Ecclesia. Nec. n. dictum est, ut non seduceret aliquem, sed ut nō seduceret, inquit, iā gentes, in quibus Ecclesiam proculdubio uoluit intelligi. Donec finiantur mille anni, id est, aut quod remanet de sexto die, qui constat ex mille annis, aut oēs anni, quibus deinceps hoc seculū peragendū est. Nec sic accipiendū est qd̄ ait, ut non seduceret gentes donec finiantur mille anni, quasi postea seducturus sit eas dūtaxat gētes, ex quibus prædestinata cōstat Ecclesia, a quibus seducendis illo est uinculo clastroq; prohibitus. Sed aut illa locutione dictū est, quæ in scripturis aliquoties inuenitur, qualis est in Psalmo. Sicut oculi nostri ad dominum deum nostrū, donec misereatur nostri. Neq; n. cum misertus fuerit, non erunt oculi seruorum eius ad dominum deum suū. At certe iste est ordo uerborū. Et clausit, & signauit super eū, donec finiatur mille anni. Qd̄ uero interposuit, ut nō seduceret iā gentes, ita se habet, ut ab huius ordinis cōnexionē sit liberū, & seorsum intelligendū, uelut si post adderet, ut sic se haberet tota sententia. Et clausit, & signauit super eū, donec finiatur mille anni, ut nō seduceret iā gētes, id est, ideo clausit, donec finiatur mille anni, ut iam non seduceret gentes.

De alligatione & solutione diaboli.

Caput VI II.

Post hæc, inquit, oportet eum solui breui tpe. Si hoc est diabolo ligari, & includi, Ecclesiam non posse seducere: hæc ergo erit solutio eius, ut possit Absit. Nūquam enim ab illo Ecclesia seducetur prædestinata, & electa ante mundi constitutionem; de qua dictum est: Nouit dominus, qui sunt eius; & tamen hic erit Ecclesia illo tempore etiā quo soluendus est diabolus; sicut ex quo est instituta, hic fuit & erit omni tēpore, in suis

Aug. Tomus Quintus. Cc vtiq;

F
Mat. 19.

2. Cor. 6.

Ps. 104.

Apo. 12.

Ephe. 1.
Colo. 1.

2. Ti. 2.

Apo. 19.

Ps. 221.

Apo. 20.

Ephe. 1.
2. Ti. 2.

vtiq; qui succedunt nascendo morientibus. Nam paulo post dicit, q̄ solutus Diabolus se ductas gētes toto orbe terrarum attrahet in bellum aduersus eā: quorum hostium numerus erit ut arena maris. Et ascenderunt, inquit, super terrā latitudinem, & cinxerunt castra sanctorum, & dilectam ciuitatē: & descendit ignis de caelo a deo, & comedit eos; & Diabolus qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis & sulphuris, ubi & bestia & pseudo propheta: & cruciabitur die ac nocte in secula seculorum. sed hoc iam ad iudiciū nouissimum pertinet, quod nunc propterea cōmemorandum putauī, ne q̄ existi met eo ipso paruo t̄p̄e, quo soluetur Diabolus in hac terra, Ecclesiā nō futurā, illo hic eam uel non inueniente, cū fuerit solutus, uel absumēte, cū fuerit modis omnibus persecutus. Non itaq; per totū hoc t̄p̄s, q̄ liber iste complectitur a primo. s. aduentu Christi usq; in seculi finē, quo erit secundus eius aduentus: ita Diabolus alligatur, ut eius hęc ipsa sit alligatio; per hoc interuallum, q̄ mille annorum numero appellat non seducere Ecclesiā, q̄ quidem illam nec solutus utique seducturus est. Nam profecto si ei alligari est, nō posse seducere, siue non permitti: quid erit solui, nisi posse seducere siue permitti? Quod absit ut fiat: sed alligatio Diaboli, est non permitti exercere totam tentationē, quam pōt uel vi uel dolo ad seducendos homines in partē suam cogendo uiolenter, fraudulentē uel fallendo. Quod si permitteretur in tam longo tempore, & tanta infirmitate multorū plurimos tales quales Deus id perpeti nō uult, & si seles deijceret, & ne ere deret, impediret. Q̄ ne faceret, alligatus est. Tunc at̄ soluetur, q̄ & breue t̄p̄s erit. Nā tribus annis & sex mensibus legitur totis suorūq; uiribus sauiturus: & tales erūt, cum quibus ei belligerādū est, ut uinci tāto eius impetu insidijsq; non possint. Si aut̄ nunq̄ solueretur, minus appareret eius maligna potentia, minus sancte ciuitatis fidelissima patientia probaretur: minus deniq; perspicere tur, nam magno eius malo tam bene fuerit vsus omnipotens Deus, qui eum nec oīno abtulit a tentatione sanctorum, quanuis ab eorum interioribus hominibus ubi in Deū creditur, foras missum: ut forinsecus eius op

pugnatione p̄ficeret, & in eis q̄ sunt ex parte ipsius alligauit: ne quātā posset effundēdo & exercendo malitiam innumerabiles infirmos, ex quibus ecclesiā multiplicari & impleri oportebat: alios credituros, alios iā credentes, a fide pietatis hos deterreret, hos frangeret. Et soluetur in fine, ut q̄ fortem aduersariū dei ciuitas superauerit, cū ingēti gloria sui redēptoris, adiutoris, liberatoris, aspiciat. In eorum sanē, qui tunc futuri sunt, sanctorū atq; fidelīū comparatione quid sumus? Q̄nquidem ad illos probandos tantus soluetur inimicus, cum quo nos ligatus tātis periculis dimicamus: quantis & hoc temporis interuallo, quosdam milites Christi tam prudentes, & fortes fuisse atque esse non dubium est, ut etiam si tunc in ista mortalitate uiuerēt, q̄n ille soluetur, oēs insidias eius atq; impetus, & cauerent prudētissime, & patientissime sustinerent. Hęc aut̄ alligatio diaboli nō solū facta est, ex quo coepit ecclesiā prāter Iudāam terrā in nationes alias, aliasq; dilatari: sed ēt nunc fit, & fiet usq; ad terminū seculi, quo soluedus est: q̄ & nunc homines ab infidelitate, in qua ipse eos possidebat, conuertuntur ad fidem, & usq; in illum finem sine dubio conuertentur. Et utiq; uniuersiq; fidelium iste fortis tunc alligatur, q̄n ab illo tanquam uas eius eripitur, & abysus ubi inclusus est non in eis cōsumpta est, q̄n sunt mortui, qui tunc erant q̄n esse coepit inclusus, sed successerunt eis alii nascendo, atq; succedūt donec finiatur hoc seculū, qui oderint Christianos: in quorū quotidie uelut in abyssu cæcis, & profundis cordibus includatur. Vtrum autem etiam illis ultimis tribus annis & mēsis sex q̄n solutus totis uiribus sequitur est, aliquis in qua nō fuerat fit accessurus ad fidem, nōnulla quaestio est. Quō. n. stabit quod dictū est: Quis intrat in domum fortis, ut uasa eius eripiat, nisi prius alligauerit fortē, si etiā soluto eripiūt? Ac p̄ hoc ad hoc cogere uideatur ista sententia, ut credamus illo licet exiguo tempore neminē accessurum esse populo Christiano, sed cū eis, qui iam Christiani reperti fuerint diabolū pugnaturum ex quibus etiam si aliqui uicti secuti eum fuerint, non eos ad predestinatum filiorum dei numerum pertinere. Neq; enim frustra idem Ioānes Apostolus, qui

A
 Apocal.
 20.

Ibid.

Apocal.
 20.

B

Dan. 1.

C

D

Mat. 11.

Dani. 12.

Mat. 11.

Ioh. 1.

Mat. 12.

Mat. 14.

Apo. 20.

Mat. 12.

E qui & hanc Apocalypsim scripsit, in epistola
 sua de quibusdam dixit. Ex nobis exierunt,
 sed nō erant ex nobis. Nam si fuissent ex no-
 bis, permansissent utiq; nobiscum. Sed quid
 fiet de paruulis? Nimum quippe incredibile
 est, nullos iam natos & nondum baptizatos,
 praecocari Christianorū filios illo tpe in-
 fantes: nullos ēt ipsi nasci iam diebus: aut si
 erunt, nō eos a parentibus suis ad lauacrum
 regenerationis modo quocunque perducī.
 Quod si fiet, quo pacto soluto iam diabolo
 vasa ista eripientur, in cuius domum nemo
 intrat, vt vasa eius eripiat, nisi prius alligau-
 rit eum? Immo vero id potius est credendū,
 vt nec qui cadant de ecclesia, nec qui acce-
 dāt ad ecclesiam illo tpe defuturos, sed pro-
 fecto tam fortes erunt & parentes pro bap-
 tizandis paruulis suis: & hi qui tunc primitus
 credituri sunt, vt illū sortem vincant etiam
 non ligatum, i. oibus, qualibus antea nunq̄,
 vel artibus insidiantem, vel urgentē viribus,
 & vigilanter intelligant, & toleranter ferāt:
 ac sic illi etiam non ligato eripiantur. Nec
 ideo falsā erit euangelica illa snia. Quis in-
 trat in domū fortis, vt vasa eius eripiat, nisi
 prius alligauerit sortem? Secundum. n. snia
 eius veritatē, ordo iste seruatus est, vt prius
 alligaretur fortis, ereptisq; vasis eius: longe
 lateq; in oibus gētibus ex firmis & infirmis
 ita multiplicaretur ecclesia, vt ex ipsa rerum
 diuinitus prędictarum & impletarum robu-
 sissima fide, etiam soluto vasa posset aufer-
 re. Sicut. n. fatendum est, multorum rēfige-
 scere charitatem, cum abundat iniquitas: ēt
 inusitatis maximisq; persecutionibus atque
 fallacijs diaboli iam soluti, eos qui in libro
 vitę scriptum nō sunt, esse multos cessuros,
 hinc cogitandum est, nō solum quos bonos
 fideles illud tps inueniet, sed nonnullos etiā
 qui foris adhuc erunt, adiuuante dei gratia
 per considerationem scripturarū: in quibus
 & alia & finis ipse pręnunciatus est, quem
 venire iam sentiunt: ad credendū, quod non
 credebant, futuros esse firmiores: & ad vin-
 cendum etiam non ligatū diabolū fortio-
 res. Quod si erit, propterea precessisse credē-
 da est eius alligatio, vt & ligati & soluti ex-
 poliatio sequeretur: qm̄ de hac re dictū est.
 Quis intrabit in domum fortis, vt vasa eius
 eripiat, nisi prius alligauerit sortem?

Quid sit regnum sanctorum cum Christo &
 per mille annos, & in quo discernatur
 a regno æterno. Cap. IX.

Interea dum mille annis ligatus est dia-
 bolus, sancti regnant cū Christo ēt ipsi
 mille annis eisdem sine dubio, & eodem
 modo intelligēda, i. isto iam tpe prioris eius
 aduentus. Excepto quippe illo regno, de quo
 in fine dicitur est: Venite benedicti patris
 mei, possidete paratū vobis regnum. Nisi. n.
 alio aliquo modo longe quidem impari iam
 nunc regnarent cum illo sancti eius, quibus
 ait: Ecce ego vobiscū sum vsq; in cōsumma-
 tionem seculi: profecto non ēt nunc diceret
 ecclesia regnum eius, regnum ve cœlorum.
 Nam utiq; isto tpe in regno dei erudit scri-
 ba ille, qui profert de thesauro suo noua &
 vetera: de quo supra locuti sumus. Et de ec-
 clesia collecturi sunt zizania messores illi,
 quę permixti cū tritico simul crescere vsq; ad
 messem. Quod exponens ait, Messis est finis
 seculi: messores autē angeli sunt. Sicut ergo
 colliguntur zizania, & igni comburūtur, sic
 erit in consummatione seculi: mittet filius
 hoīs angelos suos, & colligent de regno eius
 oīa scandala. Nunquid de regno illo, vbi nul-
 la sunt scandala? De isto ergo regno eius, qđ
 est hic ecclesia, colligentur. Item dicit: Qui
 soluerit vnū de mādatis istis minimis, & do-
 cuerit sic hoīs, minimus vocabit in regno
 cœlorū: qui autē fecerit & sic docuerit, ma-
 gnus vocabit in regno cœlorū. Vtrunq; di-
 cit in regno cœlorū, & qui non facit mādata
 quę docet: hoc est. n. soluere, nō seruare, non
 facere: & illū qui facit & sic docet: sed istum
 minimū, illum magnū. Et continuo secutus
 adiungit. Dico. n. vobis, quia nisi abūdauerit
 iustitia vestra super Scribarū, & Phariseorū,
 i. super iustitiam eorū, qui soluūt qđ docēt.
 De Scribis enim & Phariseis dicit alio loco:
 Qm̄ dñt & non faciunt. Nisi ergo super eos
 abūdauerit iustitia vestra, i. vt vos nō solua-
 tis, sed faciatis potius quod docetis: non in-
 trabitis, inquit, in regnū cœlorū. Alio modo
 igitur intelligendū est regnū cœlorū, vbi am-
 bo sunt: & ille. f. qui soluit quod docet, & il-
 le qui facit: sed ille minimus, iste magnus.
 Alio modo aut regnū cœlorum dī, quo non
 intrat nisi ille qui facit. Ac per hoc vtrun-

I que genus est. Ecclesia est, qualis nunc est: ubi aut illud solū erit, Ecclesia est, qualis tunc erit quā malus in ea nō erit. Ergo Ecclesia & nunc est regnū Christi, regnūq; cœlorū. Regnāt itaq; cū illo ē tunc sancti eius, aliter quidē q̄ tunc regnabunt: nec tñ cū illo regnant zizania quanuis in ecclesia cū tritico crescant. Regnant. n. cum illo qui faciunt qđ Apostolus ait: Si confurrexistis cum Christo, qđ sursum sunt sapite, vbi Christus est in dextera dei sedens: quæ sursum sunt quærite, non q̄ super terrā. De qualibus itē dicit, quōd eorū cōuersatio sit in cœlis. Postremo regnant cū illo, qui eo mō sunt in regno eius, ut sint et ipsi regnum eius, Quō aut sunt regnū Christi, qui ut alia taceam, quanuis ibi sint donec colligantur in fine seculi de regno eius oīa scandala: tñ illic sua quærunt, non quæ Iesu Christi? De hoc ergo regno militiæ, in quo adhuc cum hoste confligitur, & aliqñ repugnatur repugnantibus uitij, aliqñ credentibus imperatur donec ueniatur ad illud pacatissimum regnū, ubi sine hoste regnabitur. Et de hac prima resurrectione, quæ nunc est, liber iste sic loquitur. Cum. n. dixisset alligari diabolus mille annis, & postea solui tpe, mox recapitulando quid in istis mille annis agat ecclesia, uel agatur in ea: Et uidi, inquit, sedes & sedentes super eas, & iudicium datū est. Non hoc putādum est de ultimo iudicio dici, sed sedes præpositorum, & ipsi p̄positi intelligendi sunt, per quos ecclesia nunc gubernatur. Iudicium aut datum, nullū melius accipiendum v̄, quā id quod dictum est. Quæ ligaueritis in terra, ligata erunt & in cęlo: & quæ solueritis in terra, soluta erūt & in cęlo. Vñ Apostolus. Quid. n. mihi est, inquit, de his qui foris sunt iudicare? Nonne de his qui intus sunt, uos iudicatis? Et animę, inquit, occisorum p̄ p̄ testimoniū Iesu, & p̄ uerbū dei: subauditur quod postea dicturus est, & regnauerunt cū Iesu mille annis, animæ. s. martyrum nondum sibi corporibus suis redditis. Neq; n. piorum animæ mortuorū separantur ab Ecclesia quę etiam nunc est regnū Christi. Alioquin nec ad altare dei fieret eorum memoria in comunione corporis Christi: nec aliquid prodesset ad eius in periculis Baptisimum currere, ne sine illo finitur hæc uita, nec ad reconciliationem si

Memoria
martyrū
in comunione
Eucharistie.

forte per poenitentiam malam uel conscientiam I. quifq; ab eodem corpore separatus est. Cur .n. sunt ista, nisi quia fideles, et defuncti membra eius sunt? Quanuis ergo cum suis corporibus nondum sunt, iam tñ eorum animæ regnant cum illo, dū isti mille anni decurrunt. Vnde in hoc eodē libro, & alibi legitur. Beati mortui qui in dño moriuntur, amodo iam etiam dicit spiritus, ut requiescant a laboribus suis: nam opera eorum sequuntur illos. Regnat itaq; cum Christo nunc primum Ecclesia in uiuis & mortuis. Propterea enim, sicut dicit Apostolus, mortuus est Christus, ut & uiuorum, & mortuorum dominetur. Sed ideo tantummodo martyrum animas cōmemorauit: quia ipsi præcipue regnāt mortui, qui usq; ad mortem pro ueritate certauerūt. Sed a parte totum, etiā cæteros mortuos intelligimus pertinentes ad Ecclesiam, quod est regnum Christi. Quod uero sequitur. Et si qui non adorauerunt bestiam, nec imaginem eius: nec acceperunt inscriptionem in fronte, aut in manu sua: similiter & de uinis, & mortuis debemus accipere. Quæ sit porro ista bestia, quanuis sit diligentius inquirendum, non tñ abhorret a fide recta, ut ipsa impia ciuitas intelligatur, & populus infidelium contrarius populo fideli & ciuitati dei. Imago uero eius simulatio eius mihi uñ in eis uidelicet hominibus, qui uelut fidem profiterentur, & infideliter uiuunt. Fingunt. n. se esse qđ non sunt, uocanturq; non ueraci effigie, sed fallaci imagine Christiani. Ad eandem namq; bestiam pertinent non solū aperti inimici nominis Christi, & eius gloriosissimæ ciuitatis: sed etiam zizania, quæ de regno eius qđ est ecclesia, in fine seculi colligēda sunt. Et qui sunt qui bestiam non adorant, nec imaginem eius, nisi qui faciunt quod ait Apostolus Ne sitis iugum ducentes cū infidelibus? Non adorant. n. id est, non consentiunt, non subiiciuntur: neq; accipiunt inscriptionem, notam. s. criminis in fronte, propter professionē: in manu propter operationes. Ab his ergo malis alieni siue adhuc in ista mortali carne uiuentes, siue defuncti regnant cum Christo, iam nunc quodammodo huic temporis congruo per totum hoc interuallum, quod numero mille significatur annorū. Re aliquid eorum, inquit, non uixerunt. Hora. n. nunc

Anima
delin
cum Chri
sto re
gnant.

Apo. 20.

Rom. 14.

Apo. 20.

M

Mat. 13.

2. Co. 6.

Apo. 10.

Apo.

Cadaver
à caden
do.

Col. 3.

Rom. 6.

1. Thes. 5.

nunc est, cum mortui audient vocē filij dei: & q̄ audierint, uiuent: reliqui uero eorum non uiuent. Quod uero subdidit: Donec finiatur mille anni: intelligendum est, quod eo tēpore non uixerunt, quo uiuere debuerunt, ad uitam. s. de morte transeūdo. Et iō cum dies uenerit, quo fiet & corporū resurrectio, non ad uitam de monumentis procedent, sed ad iudicium: ad damnationem. s. quæ secunda mors dicitur. Donec. n. finiantur mille anni, quicunq; non uixerit, id est, isto toto tpe, quo agitur prima resurrectio, non audierit uocem filij dei, & ad uitam de morte nō trā fierit: profecto in secunda resurrectione, q̄ carnis est, in mortem secundā cum ipsa carne transibit. Sequitur. n. & dicit. Hæc resurrectio prima est. Beatus & sanctus qui habet in hac prima resurrectione partē, id est, particeps eius est. Ipse aut particeps eius, qui non solū a morte quæ in peccatis est reuiuiscit, uerum etiam in eo qd̄ reuixerit, p̄manet. In istis, inquit, secūda mors non habet potestātē. Habet aut̄ in reliq; de quib. superius ait.

B Reliqui eorū non uixerūt, donec finiantur mille anni: qm̄ illo toto temporis interuallo qd̄ mille annos uocat, quātūcūq; in eo quifque eorū uixit in corpore, nō reuixit a morte: in qua eū tenebat impietas, ut sic reuiuiscēdo primæ resurrectionis particeps fieret, atq; in eo potestātē secūda mors nō haberet. Quid respondendum sit eis, qui putant resurrectionē ad sola corpora, non etiā ad animas pertinere. **Cap. X.**

Sunt qui putant resurrectionem dici non posse nisi corporum, ideo istam quoq; in corporibus primam futuram esse contendunt. Quorum. n. est, inquit, cadere, eorū esse resurgere. Cadunt aut̄ corpora moriendo: nam & a cadendo cadauera nuncupant. Non ergo animarum, inquit, resurrectio potest esse, sed corporum. Sed quid contra Apostolum dicūt, qui eam resurrectionem appellat? Nam s̄m̄ interiorem, non s̄m̄ exteriorem hominem utiq; resurrexerant, quibus ait. Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt sapite. Quem sensum uerbis aliis alibi posuit, dicens. Ut quemadmodum Christus a mortuis resurrexit per gloriam patris, sic & nos in nouitate uitæ ambulemus. Hinc est & illud. Surge qui dormis, &

exurge a mortuis, & illuminabit te Christus. Quod aut̄ dicunt, non posse resurgere nisi q̄ cadunt, & ideo putant resurrectionē ad corpora, nō ad animas pertinere, quia corporū est cadere, cur non audiunt, Non recedatis ab illo ne cadatis: & suo domino stat, aut cadit. & qui putat se stare, uideat ne cadat? Puto. n. q̄ in anima, non in corpore casus iste cauendus est. Si igitur cadentium est resurrectio, cadunt aut̄ & animæ, profecto & animas resurgere cōstendum est. Quod aut̄ cū dixisset. In istis secunda mors non habet potestatem, adiunxit atq; ait. Sed erunt sacerdotes dei & Xpi, & regnabunt cū eo mille annis: non utique de solis Episcopis & presbyteris dictum est, qui proprie iam uocantur in ecclesia sacerdotes: sed sicut oēs Christianos dicimus p̄p̄ mysticum chrisma: sic omnes sacerdotes, qm̄ membra sunt unius sacerdotis. De quibus Apostolus Petrus. Plebs, inquit, sancta, regale sacerdotiū. Sanè licet breuiter atq; transeunter insinuauit deum esse Christū, dicendo sacerdotes dei & Christi, hoc est, patris & filii: quanuis p̄p̄ formā serui sicut filius hoīs, ita et̄ sacerdos Xpi effectus sit in æternum, s̄m̄ ordinem Melchisedech. De qua re in hoc opere non semel diximus. De Gog & Magog, quos ad persequendam ecclesiam Dei solutus prope finem seculi diabolus incitabit. **Cap. XI.**

ET cum finiti fuerint, inquit, mille anni, soluetur Satanas de custodia sua, & exibit ad seducēdas nationes, quæ sunt in quatuor angulis terræ Gog & Magog, & trahet eos in bellum, quorum numerus est ut arena maris. Ad hoc ergo tunc seducet, ut in hoc bellum trahat. Nam & antea modis quibus poterat, per mala multa & uaria seducebat. Exibit autem dictum est, in apertam persecutionem: de latebris erūper odiorū. Hæc. n. erit nouissima persecutio nouissimo imminente iudicio, quam sancta ecclesia toto terrarum orbe patietur, uniuersa scilicet ciuitas Christi ab uniuersa diaboli ciuitate quantacūq; erit utraq; super terrā. Gētes q̄p̄pe istæ, quas appellat Gog Magog, non sic sunt accipiendæ, tanquā sint aliqui in aliqua parte terrarum Barbari constituti: siue quos quidā suspiciantur Getas & Massagetas, p̄p̄ literas horum nominū primas, siue aliquos gog.

Aug. Tomus Quintus Cc 3 alios

Apo. 20.

Rom. 14.

Apo. 10.

B

Cadauer

à cadendo.

2. Co. 6.

Apo. 10.

Col. 3.

Rom. 6.

Aphes. 5.

Eccle. 2.

Rom. 4.

1. Co. 10.

Apo. 20.

1. Pet. 2.

D

Pf. 109.

Apo. 20.

E

Error & liquorū, ex significatione hærū duarū dictio nū Gog, & Ma-

alios alienigenas, & a Romano iure seiunctos. Toto namq; orbe terrarū significati sūt isti esse, cū dictū est. Nationes, q̄ sunt in quatuor angulis terræ, easq; subiecit esse Gog & Magog. Quorū interpretationum nominum esse comperimus Gog tectum, Magog detectum, tanquā domus, & ipse qui p̄cedit de domo. Gentes igitur sunt, in quibus diabolus uelut in abyssō superius intelligebamus inclusum: & ipse de illis quodammodo sese efferens & procedens, ut ille sint tectū, ipsa de tecto. Si at̄ utrūq; referamus ad gentes, nō vnū horū ad illas, alterū ad diabolū, & tectū ipsa sunt, q̄a in eis nūc includitur, & quodāmodo tegitur inimicus antiquus, & de tecto ipsa erunt, q̄n in apertum odium de operto eruptione sunt. Quod uero ait: Et

G ascenderunt super terrę latitudinē, & cinxerunt castra sanctorum, & dilectā ciuitatem: non utiq; ad vnum locum uenisse vel uenturi esse significati sunt, quasi aliquo uno loco futura sint castra sanctorum, & dilecta ciuitas, cum hæc nō sit nisi Christi ecclesia toto terrarū orbe diffusa: ac per hoc ubicunq; tūc erit, quæ in oībus gētib; erit, q̄d significatū est noīe latitudinis terrę: ibi erūt castra sanctorū, ibi erit dilecta deo ciuitas eius, ibi ab oībus inimicis suis: q̄a & ipsi in oībus gētib; cū illa erūt p̄secutionis illius immanitate cingent, hoc est, in angustias tribulationis artabit, urgebit, cōcludet: nec militiā suam deseret, q̄ uocabulo est appellata castrorum.

An ad ultimum supplicium pertineat impiorum, quod descendisse ignis de celo, & eosdem comedisse memoratur. **Cap. XII.**

Quod uero ait, Et descendit ignis de celo & comedit eos: non extremū putādū est id esse supplicium, q̄d erit cū dices: Discedite a me maledicti in ignē aternū. Tunc quippe in ignē mittētur ipsi, nō ignis de celo ueniet super ipsos. Hic at̄ bñ intelligitur ignis de celo de ipsa firmitate sanctorū, qua nō cessuri sunt scruentibus, ut eorum faciant uoluntatem. Firmamentum n. est cælum, cuius firmitate illi cruciabuntur ardentissimo zelo, q̄n non potuerunt attrahere in partes Antichristi sanctos Xpi. Et ipse erit ignis q̄ come-

det eos, & hoc a deo: q̄a dei munere insuperabiles fiunt sancti, un̄ ex cruciabitur inimici. Sicut. n. zelus in bono positū est, ubi legitur, Zelus domus tuę comedit me: Ita contrario in malo, ubi dī Zelus occupauit plebē ineruditā. Et nunc ignis contrarios comedit, & nūc utiq; excepto. s. ultimi illius igne iudicij. Aut si ipsam plagam, qua percutiēdi sunt ecclesię persecutores ueniente iā Christo, quos uiuentes inueniet super terram, quando interficiet Antichristum spiritu oris sui, ignē appellauit descendentem de celo eosq; comedentem, neq; hoc ultimum supplicium erit impiorum, sed illud quod facta corporum resurrectione passuri sunt.

An ante tempus p̄secutionis Antichristi mille anni annuerandi sunt.

Caput XII.

Hæc p̄secutio nouissima, quę futura est ab Antichristo, sicut iā diximus: q̄a & in hoc libro superius, & apud Daniele in prophetam positum est, tribus annis & sex mensibus erit. Quod tps̄ quamuis exiguum, utrum ad mille annos pertineat, quibus & diabolus ligatū dicit, & sanctos regnare cū Xpo: an eisdem annis hoc parū spaciū superraddatur, atq; sit extra, merito ambigitur: q̄a si dixerimus ad eosdem annos hoc p̄tinere, non tanto tpe, sed prolixiore cum Christo regnum sanctorum reperietur extendi, q̄ diabolus alligari. Profecto. n. sancti cū suo rege etiā in ipsa p̄cipue p̄secutione regnabunt mala tanta uincentes, q̄n iā diabolus nō erit alligatus, ut eos persequi omnib; uiribus possit. Quo erga ista scriptura eisdē mille annis utrunq; determinat, diaboli. s. alligationē regnumq; sanctorū: cū triū annorū & sex mensium interuallo prius designat alligatio diaboli, q̄ regnum sanctorum in his mille annis cum Christo: Si at̄ dixerimus parū p̄secutionis huius hoc spaciū non computādū in mille annis, sed eis impletis potius adiciendū, ut proprie possit intelligi, quod cum dixisset, Sacerdotes dei & Christi regnabūt cū eo mille annis: adiecit, Et cū finitū fuerint mille anni, soluetur Satanas de custodia sua. isto enim mō & regnū sanctorū, & uinculum diaboli simul cessatura esse significat, ut deinde p̄secutionis illius tempus.

Quid sit
Gog; &
Magog.

Apo. 20.

Psal.
Zelus in
bono, &
in malo
parē ac-
cipitur.
2. Th. 2.
1. a. 11

Dan. 12.

Apo. 11.

Dan. 11.

Apo. 20.

Apo. 17.
k

tempus nec ad sanctorum regnū, nec custodia
 diam satanæ, quorū vtrunque in mille annis
 est, pertinere, sed superadditū & extra com-
 putandum esse credatur; fateri sanctos in il-
 la persecutione regnatos nō esse cū Chri-
 sto. Sed quis audeat dicere, tunc cū illo non
 regnatura sua mēbra, qñ ei maxime atq; for-
 tissime cohærebunt, & quo tpe quanto erit
 acrior impetus belli, tanto maior gloria non
 cedenti, tanto densior corona martyrij? Aut
 si pp tribulationes, quas passuri sunt, nō di-
 cendi sunt regnaturi, qñs erit vt ēt superio-
 ribus diebus in eisdem mille annis quicunq;
 tribulabantur sanctorum eo ipso tpe tribu-
 lationis suæ cū Christo non regnasse dicantur:
 ac per hoc & illi quorū aīas author libri
 huius vidisse se scribit occisorum pp testi-
 monium Iesu, & pp verbū dei, nō regnabāt
 cum Christo, qñ patiebantur persecutionē:
 & ipsi regnum Christi non erant, quos Chri-
 stus excellētius possidebat. Absurdissimum
 id quidem est, & omnino aduersandum. Sed
 certe aīæ victrices gloriosissimorū martyrū,
 oībus doloribus, ac laboribus superatis atq;
 finitis, postea q̄ mortalia membra posuerūt,
 cum Christo vtiq; regnauerunt & regnant,
 donec finiatur mille anni, vt postea receptis
 etiā corporibus iam immortalibus, regnent.
 Proinde tribus illis annis atque dimidio aīæ
 occisorū pro eius martyrio, & quæ antea de
 corporibus exierunt, & quæ ipsa nouissima
 persecutione sunt exituræ, regnabūt cū illo,
 donec finiatur mortale seculum, & ad illud
 regnū vbi mors non erit, transeāt. Quocirca
 cū Christo regnantīū sanctorū, plures anni
 erunt, q̄ vinculi diaboli, & custodiæ: q̄a illi
 cum suo rege dei filio, iam diabolo non li-
 gato etiam per tres illos annos, ac semissem
 regnabunt. Remanet igitur, vt cū audimus,
 Sacerdotes Dei & Christi regnabunt cū illo
 mille annis; & cum finiti fuerint mille anni,
 soluetur satanas de custodia sua: aut non re-
 gni huius sanctorū intelligamus annos mil-
 le finiri, sed vinculi diaboli atque custodiæ.
 Aut annos mille, i. annos oēs suis quisq; ho-
 ris diuersis, ac proprijs prolixitatibus finien-
 dos, ampliores sanctorum regno, breuiiores
 diaboli vinculo: aut certe qm̄ trium annorū
 & sex mensium breuissimū spatium est, cō-
 putari voluisse credatur, siue quod minus

satanæ vinculū, siue quod amplius v̄t regnū
 habere sanctorū: sicut de quadringētis annis
 in sextodecimo huius operis volumine di-
 sputaui; qm̄ plus aliquid erant, & tamē qua-
 dringenti sunt nuncupati, & talia sæpe repe-
 riuntur in literis sacris, si quis aduertat.

De damnatione diaboli cum suis, & per re-
 capitulationem de resurrectione corpo-
 rum omnium mortuorum, & de iudicio
 vltimæ tribulationis. Cap. XIII.

Post hanc autem commemorationem
 nouissimæ persecutionis, bñ comple-
 titur totum, quod vltimo iam iudicio
 diabolus, & cum suo principe ciuitas inimi-
 ca passura est. Dicit. n. Et diabolus qui sedu-
 cebat eos missus est in stagnum ignis & sul-
 phuris, quo & bestia & pseudo prophetæ
 excruciantur die ac nocte in secula seculorū.
 Bestiam bene intelligi ipsam impiam
 ciuitatem, supra iam diximus. Pseudo vero
 propheta eius, aut Antichristus est, aut ima-
 go illa, i. figmentum illud, de quo ibi locuti
 sumus. Post hæc nouissimum iudicium, qd̄
 erit in secunda resurrectione mortuorū, quæ
 corporum est, recapitulando narrat, quō sue-
 rit sibi reuelatū. Et vidi, inquit, thronum ma-
 gnum & candidum, & sedentem super eū,
 cuius a facie fugit cœlum, & terra, & locus
 eorū non est inuētus. Non ait, vidi thronum
 magnū & candidū, & sedentem super eum,
 & ab eius facie fugit cœlū & terra, qm̄ non-
 dum factum est, i. antequam esset de viuīs &
 mortuis iudicatū: sed eum se vidisse dixit in
 throno sedentem, a cuius facie fugit cœlum
 & terra, sed postea. Peracto quippe iudicio
 tunc esse desinet hoc cœlum & hæc terra,
 quando incipiet esse cœlum nouum & terra
 noua. Mutatione nanque rerum non omni-
 modo interitu transibit hic mundus. Vnde
 & Apostolus ait. Præterit enim figura huius
 mundi, volo vos sine soliditudine esse. Figu-
 ra ergo præterit, non natura. Cum ergo se
 Ioannes vidisse dixisset sedentē super thre-
 num, a cuius facie, quod postea futurum
 est, fugit cœlum & terra. Et vidi, inquit,
 mortuos magnos & pusillos, & aperti sunt
 libri; & alius liber apertus est, qui est vitæ
 vniuscuiusque, & iudicati sunt mortui ex
 ipsis

Liber vii
162.

ipsis scripturis librōrum facta sua. Libros dixit esse apertos, & librū. Sed librum cuius modi sit, nō tacuit, qui est, inquit, vitæ vniuersi cuiusq;. Ergo illi libri, quos priore loco posuit, intelligēdi sunt sancti, & veteres, & noui, vt in illis oñderetur, q̄ Deus fieri sua mandata ius fisset: in illo autē qui est vitæ vniuersi iusque, qd̄ horum quisq; nō fecisset siue fecisset. Qui liber si carnaliter cogitē, q̄s eius magnitudinē, aut longitudinē valeat aestimare? Aut quanto t̄pe legi poterit liber, in quo scriptæ sunt vniuersæ vitæ vniuersorū? An tātus angelorū numer⁹ aderit, quātus hoīm erit: vt & vitā suā quisq; ab angelo sibi adhibito audiat recitari? Nō ergo vnus liber erit oīum, sed singuli singulorū: Scriptura vero ista vnū volēs intelligi: Et alius, inquit, liber apertus est. Quædam igit̄ vis est intelligenda diuina; qua fiet, vt cuiq; opera sua, vel bona, uel mala cūcta in memoriā reuocent̄, & mētis intuitu mira celeritate cernantur: vt accuset, vel excuset scīa conscīam: atq; ita simul, & oēs, & singuli iudicentur. Quæ nimirum vis diuina, libri nomē accepit. In ea quippe quodammodo legiē, quicquid a faciēte recoliē. Vt autē oñdit, qui mortui sint iudicādi, i. pusilli cū magnis, recapitulando dicit tanq̄ ad id rediens, qd̄ præterierat, potius vedituleralat: Et exhibuit mare mortuos, qui in eo erant: & mors, & infernus reddiderunt mortuos quos in se habebant. Hoc proculdubio prius factū est, q̄ essent mortui iudicati: & tñ illud prius dictū est. Hoc ergo est qd̄ dixi recapitulando eū ad id rediisse, qd̄ intermiserat. Nunc autē ordinē tenuit atq; vt explicaret ipse ordo, cōmodius ē de iudicatis mortuis, quod dixerat, suo repetiuit loco. Cum. n. dixisset: Et exhibuit mare mortuos, qui in eo erant, & mors, & infernus reddiderunt mortuos, quos in se habebāt: mox addidit, quod paulo ante dixerat. Et iudicati sunt singuli s̄m facta sua. Hoc est. n. quod supra dixerat: Et iudicati sunt mortui secundum facta sua.

D Qui sunt mortui, quos ad iudicium exhibuit mare, vel quos mors & inferni reddiderunt. Cap. XV.

Sed qui sunt mortui, quos exhibuit mare, qui in eo erant? Neque. n. qui in mari mo-

riuntur, nō sunt in inferno, aut corpora eorum seruātur in mari: aut, qd̄ est absurdius, mare habebat bonos mortuos, & infernus malos: Quis hoc putauerit? Sed profecto cōueniēter quidam hoc loco, mare profecto seculo positū accipiunt. Quum ergo, & quos hic inueniet Christus in corpore cōstitutos, simul significaret cum ijs, qui resurrecturi sunt, iudicādos: et ipsos mortuos appellauit, & bonos, quibus d̄: Mortui. n. estis, & uita

uestra abscondita est cum Christo in deo. Et malos, de quibus d̄: Sine mortuos, sepelire mortuos suos. P̄nt mortui ē p̄ hoc dici, q̄ mortalia gerunt corpora. Vnde Apost. Corpus quidē, inquit, mortuū est p̄ peccatum, spiritus autē uita est p̄ iusticiam. Vtrunq; in hoīe uiuente, atq; in hoc corpore constituto esse demōstrans: & corpus mortuum, & spiritū vitam. Nec tñ dixit corpus mortale sed mortuum quī eadem paulo post ē mortalia corpora, sicut vitiatus vocantur appellet. Hos ergo mortuos exhibuit mare, qui in eo erant, i. exhibuit hoīes hoc seculū quicunq; in eo erant, qui nōdum obierant. Et mors, & infernus, inquit, reddiderunt mortuos, quos in se habebant. Mare exhibuit; quia sicut inuenti sunt, asserunt; Mors vero & infernus reddiderunt: qm̄ vitæ, de qua iam exierant, reuocauerunt. Nec frustra fortasse non satis fuit, vt diceret: mors, aut infern⁹ sed vtrunq; dictum est: Mors, p̄ bonos, qui tantummodo mortem perpeti potuerunt, non & infernum: infernus autem p̄ malos, qui ē p̄nas apud inferos pendunt. Si. n. non absurde credi v̄, antiquos etiam sanctos, qui venturi Christi tenuerunt fidem, locis quidem a tormentis impiorum remotissimis, sed apud inferos fuisse, donec eos inde sanguis Christi, & ad ea loca descensus erueret: profecto deinceps boni fideles effuso illo precio iam redempti, prorsus inferos nesciunt, donec etiā receptis corporibus, bona recipiāt, que merentur. Cum autem dixisset: Et iudicati sunt singuli seculum facta sua: breuiter subiecit, que eadem modum fuerint iudicati: Et mors, & infernus, inquit, misi sunt in stagnū ignis: his nominibus significans diabolū, quoniam mortis est author & infernarum p̄narum: vniuersamque simul dæmonum societatem. Hoc. n. quod supra euidētius pre-

Colo. 3.
Matt. 8.

Rom. 8.

E

Apo. 10.

Apo. 20.

Ignis
seruus
cognit.

I. Cor.

en. 7.

Apo. 2.

Apo. 1.

occu-

occupando iam dixerat: Et diabolus, qui se-
ducebat eos, missus est in stagnum ignis &
sulphuris. Quod ibi vero obscurius adiunxe-
rat, dicens: Quod & bestia, & pseudo prophe-
ta: hic apertius: Et qui non sunt inuenti, in-
quit, in libro vitæ scripti, missi sunt in sta-
gnum ignis. Non deum liber iste cōmemo-
rat, ne obliuione fallatur: sed prædestinatio-
nem significat eorum, quib⁹ aeterna dabitur
vita. Neq; n. nescit eos deus: & in hoc libro
legit, vt sciat: sed potius ipsa eius præsentia
de illis, quæ falli non potest liber est vitæ: in
quo sunt scripti, id est, præcogniti.

*Præsentia
dei liber
vita.*

De celo nouo, & terra noua. Cap. XVI.

Finito autem iudicio, quo prænumcia-
uit iudicandos malos, restat vt etiã de
bonis dicat. Iam n. explicauit quod bñ
a dño dictum est: Ibi sunt isti in suppliciu eter-
num; sequitur, vt explicet, quod et ibi con-
nectitur: iusti autē in vitam aeternam. Et vidi,
inquit, celum nouu, & terram nouam. Nam
primu celum, & terra prima recesserunt: &
mare iam nō est. Isto fiet ordine, qđ superius
præoccupando iam dixit: vixisse se su p thro-
num sedentē, a cuius facie fugit celū & ter-
ra: iudicatis quippe his, qui scripti non sunt
in libro vitæ, & in aeternu ignem missis, qui
ignis cuiusmodi, & in qua mūdi, vel rerum
parte futurus sit, hoīem scire arbitror nemi-
nem, nisi forte cui spūs diuinus ostendit. Tunc
figura huius mūdi mundanorū ignium con-
flagratione præteribit: sicut factum est mun-
danarum aquarum inundatione diluuij. Illa
itaq; vt dixi, cōflagratione mūdāna elemen-
torū corruptibilitium qualitates, quæ corpo-
bus hostis corruptibilibus congruebant, ar-
dendo penitus interibunt: atq; ipsa substātia
eas qualitates habebit, quæ corporibus im-
mortalibus mirabili mutatione conueniant,
vt. s. mūdus in melius innouatus, apte accom-
modetur hoībus, et carne in melius innoua-
tis. Quod autē ait: Et mare iam nō est: vtrum
maximo illo ardore sicceet, an & ipsum ver-
tatur in melius, non facile dixerim. Coelum
quippe nouū, & terram nouam futuram le-
gimus. De mari autē nouo aliquid me vsq; a
legisse, nō recolo, nisi qđ in eodē libro repe-
tatur, tanq; mare vitreū simile crystallo. Sed

*Ignis a-
ternus in
cognitur.*

1. Cor. 7.

en. 7.

Apo. 21.

Apo. 14.

tunc non de isto fine seculi loquebatur, nec
proprie dixisse videtur mare, sed tanq; mare.
Quāuis & nunc sicut amat prophetica locu-
tio proprijs verbis translata miscere, ac sic
quodammodo velare quod dī potuit de illo
mari dicere, Et mare iam non est: de quo su-
prā dixerat. Et exhibuit mare mortuos, qui in
eo erant. Iam n. tunc non erit hoc seculum
vita mortalium turbulentum, & procello-
sum, quod maris nomine figurauit.

De ecclesiæ glorificatione sine fine, post
mortem. Cap. XVII.

ET ciuitatem, inquit, magnam Hierusa-
lem nouam vidi descendentē de cœ-
lo, a Deo aptatā quasi nouam nuptā,
ornatam marito suo. Et audiui uocē magnā
de throno dicentem. Ecce tabernaculum dei
cum hoībus, & habitabit cū eis, & ipsi erunt
populus eius, & ipse deus erit cū eis. Et ab-
sterget ab oculis eorum oēm lachrimam &
mors iam nō erit, neq; luctus, neq; clamor,
sed nec vllus dolor, quia priora abierunt. Et
dixit sedens in throno: Ecce noua facio oīa.
De cœlo descendere ista ciuitas dī, qm̄ cœle-
stis est gratia, qua deus eā fecit. Propter qđ
ei dicit et per Esaiam. Ego sum dñs facies te.
Et de cœlo quidē ab initio sui descendit, ex
quo per huius seculi tps gratia Dei desuper
veniente per lauatū regenerationis in spi-
ritu sancto missō de cœlo, subinde ciues eius
accrescunt. Sed per iudicium dei, qđ erit no-
uissimū per eius filiū Iesum Xpm̄, tanta eius
& tam noua de dei munere claritas appare-
bit, vt vī nulla remaneāt vetustatis vestigia,
qn̄quidē & corpora ad incorruptionem,
atq; immortalitatem nouā ex vetere corrup-
tione atq; mortalitate transibūt. Nā hoc de
isto tpe accipere, quo regnat cum rege suo
mille annis, impudentiæ nimis mihi vī, cū
apertissime dicat, Absterget deus omnem la-
chrymam ab oculis eorum, & mors iam nō
erit, neq; luctus, neq; clamor, sed nec vllus
erit dolor. Quis n. tam sit absurdus & obsti-
natisima contentione vesanus, qui audeat
affirmare in huius mortalitatis erumnis, nō
dico populū sanctum, sed unumquemq; san-
ctorū, qui hanc uel ducat, vel ducturus sit,
vel duxerit vitam, nullas habentem lachry-

*I
Apo. 21.
Apo. 20.*

Apo. 21.

k

Esa. 44.

Apo. 20.

Apo. 21.

L.

mas, & dolores, cum potius quāto quisque est sanctior, & desiderij sancti plenior tanto sit eius in orando fletus vberior? An nō est vox

M ciuitas superne Hierusalem, quæ dicit: Facte

Isa. 41. sunt mihi lachrymæ mez panes die, ac nocte? Et, Lauabo per singulas noctes lectum

Psal. 37. meū, in lachrymis meis stratum meū rigabo.

Psal. 38. Et, Gemitus meus nō est absconditus a te. Et,

2. Cor. 5. dolor meus renouatus est. Aut vero nō eius filij sunt, qui ingemiscunt grauati, in quo nolunt expoliari, sed superuestiri, vt absorbeat

Rom. 8. mortale hoc a uita? Nonne ipsi sunt, qui primitias habentes spiritus in semetipsis ingemiscunt, adoptionem expectantes, redēptionem corporis sui? An ipse Apost. Paulus non erat

supernus Hierosolymitanus, vel non multo magis hoc erat, quā pro Israelitis fratribus carnalibus fuisse iustitia illi erat magna, & continuus dolor cordi eius? Quā autē mors nō erit

Rom. 9. in ista ciuitate, nisi quā dicitur. Vbi est mors contentio tua, vbi est mors aculeus tuus? Aculeus autē mortis, est peccatum. Quod tūc

A. Co. 15. utique nō erit, quā dicit, vbi est? nunc vero nō quilibet infimus ciuis illius ciuitatis, sed idē ipse Ioannes in epist. sua clamat, Si dixerimus, quia peccatum nō habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Et in hoc

quidem libro, cuius nomen est Apocalypsis, obscure multa dicit, vt mentem legentis exercent, & pauca in eo sunt: ex quorū manifestatione indagant cetera cū labore, maxime quia sic eadem multis modis repetit, vt alia, atque alia dicere videat: eū aliter, atque aliter, hæc ipsa dicere inuestigetur. Verū in his verbis, vbi ait: Absterget deus omnem lachrymā ab oculis eorū, & mors iam non erit neque luctus, neque clamor, sed nec ullus dolor, tanta luce dicta sunt de seculo futuro & immortalitate, atque eternitate sanctorum, tunc enim solum atque ibi solum ista non erunt, vt nulla debeamus in literis sacris querere, vel legere manifesta, si hæc putauerimus obscura.

Quid Apostolus Petrus de nouissimo dei iudicio prædicauerit. Cap. XVIII.

Nunc iam videamus, quid etiā Apost. Petrus de hoc iudicio scripserit. Venient, inquit, in nouissimo dierum illusione illudentes, semper proprias concupiscen-

tias suas euntes, & dicentes. Vbi est promissum præsentis ipsius? Ex quo enim patres dormierunt, sic omnia perseverant ab initio creaturæ. Lateat enim illos hoc volentes, quia celi erant olim & terra de aqua, & per aquam constituta dei verbo, per quam, qui tūc erat mundus, aqua inundatus deperijt. Qui autē nunc sunt coeli & terra, eodem verbo repositi sunt, igni referuandi in die iudicij, & perditionis hominum impiorū. Hoc vnū vero non lateat vos charissimi, quia vnus dies apud domini, sicut mille anni, & mille anni, sicut dies vnus, nō tardat dominus promissum, sicut quidam tarditatem existimant, sed patienter fert propter vos, nolens aliquem perire, sed omnes in penitentiam conuertī. Veniet autē dies domini vt fur, in quo celi magno impetu transcurrent, elementa autē ardentia resoluentur, & terra, & quæ in ipsa sunt opera, exurentur. His ergo omnibus pereuntibus, quales oportet esse vos in sanctis conuersationibus expectantes, & properantes ad præsentiam dei domini per quam coeli ardentia soluentur, & elementa ignis ardore decoquentur? Nouos vero coelos, & terram nouam semper promissa ipsius, expectamus, in quibus iustitia inhabitat. Nihil hic dixit de resurrectione mortuorū, sed sane de perditione mundi huius satis, vbi etiam commemorās factum ante diluuiū, vt admonuisse quodāmodo quatenus in fine huius seculi mundum istum periturum esse credamus. Nam & illo tpe perisse dixit qui tunc erat mundum, nec solum orbem terre, verum etiam celos, quos utique istos aereos intelligimus, quorū locū, ac spaciū, tunc aqua crescendo superauerat. Ergo totus, aut penè totus aer iste ventosus, quod cælū vel potius cælos vocat, sed istos utique imos, non illos supremos, vbi sol, & luna, & sidera constituta sunt, conuersus fuerat in humidam qualitatem, atque hoc modo quum terra perierat, cuius terræ utique prior facies fuerat delata diluuiō. Quæ autem nunc sunt, inquit, coeli & terra, eodem verbo repositi sunt, igni referuandi in diem iudicij & perditionis hominum impiorum. Proinde, qui coeli & quæ terra, id est, qui mundus, pro eo mundo, qui diluuiō perijt ex eadem aqua repositus est: ipse igni nouissimo referuatur in diem iudicij, & perditionis hominum impiorum. Nam & hominum

propter

Questio

Gen. 7.

2. Pet. 3.

Dani. 3.

2. Th. 1.

Ibidem.

propter magnam quandam commutationē,
non dubitat dicere perditionem futurā, cū
tñ eorum, quāuis in æternis poenis sit m̄fa
ra natura. Querat forsitan aliquis, si post fa-
Questio. ctum iudicium m̄dus iste ardebit, antequā
pro illo coelum nouum, & terra noua repō-
nātur, eo ipso tempore conflagrationis eius,
ubi erunt sancti, quum eos habentes corpora
in aliquo corporali loco esse necesse sit?
possumus r̄dere, futuros eos esse in superio-
ribus partibus, quo ita nō ascēdet flamma il-
lius incēdij, quēadmodū nec unda diluuij.
Talia quippe illis inerunt corpora, ut illie
E sint, ubi esse uoluerint, sed nec ignē conflag-
rationis illius perimescant immortales, at
que incorruptibiles facti, sicut uirorum triū
Dani. 3. corruptibilia corpora, atq; mortalia, in cami-
no ardenti uiuere illęsa potuerunt.

Quid Apostolus Paulus Theſſalonicenſibus
ſcripſerit, & de manifestatione An-
tichriſti, cuius tempus dies

Domini ſubſequetur.

Cap. XIX.

Multas euangelicas, apostolicas senten-
tias de diuino isto iudicio nouissimo vi-
deo mihi esse pretereundas, ne hoc uolumē
in nimiam longitudinē prouolatur, sed nul-
lo mō est pretereundus Apostolus Paulus, q̄
ſcribēs ad Theſſalo. Rogamus, inquit, uos
fratres per aduentū domini noſtri Ieſu Chri-
ſti, & noſtrę congregationis in ipſum, ut nō
cito moueamini mente, neq; terreamini, ne
que per ſpiritum, neq; per uerbum, neq; per
F epistolā tanquā per nos miſſam, quaſi inſlet
dies dñi. Ne quis uos ſeducat ullo modo,
qm̄ niſi uenerit, reſuga primū, & reuelatus
ſuerit: hō peccati, filius interitus, qui aduerſa-
tur, & ſuper extollitur ſupra omne quod di-
citur deus, aut quod colitur, ita ut in templo
dei ſedeat, oſtentās ſe, tanquam ſit deus. Nō
retinetis in memoria, quod adhuc quum eſ-
ſem apud uos, hæc dicebam uobis? Et nunc
quid detineat ſcitis, ut reueletur in ſuo tpe.
Iam. n. myſterium iniquitatis operatur. Tan-
tum qui modo tenet, teneat, donec de me-
dio fiat. Et tunc reuelabitur iniquus ille, quē
dñs Ieſus inter ſciet ſpiritu oris ſui, & eua-
quabit illuminatione præſentię ſuę, eū, cu-

ius eſt præſentia ſm̄ operationem Satana, in
omni uirtute, & ſignis, & prodigijs menda-
cij, & in omni ſeductione iniquitatis, his, q̄
pereunt: pro eo q̄ dilectionem ueritatis nō
receperunt, ut ſalui fierent. Et ideo mittet il-
lis deus operationem erroris, ut credant mē-
dacio, & iudicentur omnes qui nō credide-
runt ueritati, ſed conſenſerunt iniquitati. Nul-
li dubium eſt, eum de Antichriſto iſta dixiſſe.
ſe, dieq; iudicij. Hunc. n. appellat diem dñi
non eſſe uenturum, niſi ille prior uenerit,
quem reſugā uocat: utiq; a dño deo. Quod
ſi de omnibus impijs merito dici poteſt, quā-
to magis de iſto? Sed in quo templo dei, ut
deus ſit ſeſſurus incertum eſt: utrum in illa
ruina templi quod a Salomone rege conſtru-
ctum eſt, an uero in Eccleſia. Non. n. templū
alicuius idoli, aut dæmonis, templum Dei
Apoſtolus diceret. Vnde nonnulli, non ip-
ſum principem, ſed uniuerſum quodam mo-
do corpus eius, id eſt, ad eum pertinentē ho-
minum multitudinem ſimul cum ipſo ſuo
principe hoc loco intelligi Antichriſtū uo-
lunt. Rectiusq; putant etiam Latine dici fi-
eum in Græco eſſe: non in templo dei, ſed in
templū dei ſedeat, tanquā ipſe ſit tēplū dei,
q̄ eſt Eccleſia, ſicut dicimus, ſedet in ami-
cū, id eſt, uelut amicus: uel ſi quid aliud iſto
locutionis gñe dici ſolet. Q̄ aut ait: Et nūc
qd detineat ſcitis, id eſt, quid ſit in mora, q̄
cā ſit dilationis eius, ut reueletur in ſuo tem-
pore, ſcitis: quoniam ſcire illos dixit, aperte
hoc dicere noluit. Et ideo nos qui neſcim⁹,
quod illi ſciebant, peruenire cum labore ad
id quod ſenſit Apoſtolus cupimus, nec uale-
mus: præſertim quia & illa quæ addidit, hūc
ſenſum faciunt obſcuriorem. Nam quid eſt?
Iam. n. myſterium iniquitatis operatur. Tm̄
qui modo tenet, teneat, donec de medio fiat,
& tunc reuelabitur ille iniquus? Ego pror-
ſus quid dixerit, me fateor ignorare. Suspi-
tiones tamen hominum, quas, uel audire,
uel legere de hac re potui, non tacebo. Qui-
dā putant hoc de imperio dictum fuiſſe Ro-
mano, & propterea Paulum Apoſtolum,
non id aperte ſcribere uoluiffe, ne calum-
niam uidelicet ineurreret, q̄ Romano im-
perio male optauerit, cū ſperaretur æternū:
ut hoc quod dixit. Iam enim myſterium in-
iquitatis operatur, Nerone uoluerit intelli-

gi: cuius iam facta uelut Antichristi videbantur. Vnde nonnulli ipsum resurrecturum, & futurum Antichristum suspicantur. Alij uero, nec eum occisum putant, sed subtractum potius, ut putaretur occisus: & uiuū occultari in uigore ipsius etatis, in qua fuit, cū crederetur extinctus, donec suo tpe reueletur, & restituarur in regnum. Sed multum mihi mira est hæc opinantium tanta præsumptio.

Illud tamen quod ait Apostolus: Tantū qui modo tenet, teneat donec de medio fiat: non absurde de ipso Romano imperio creditur dictum, tanquam dictum sit: Tū qui modo imperat, imperet: donec de medio fiat, id est, de medio tollatur: Et tunc reuelabitur iniquus: quem significari Antichristum, nullus ambigit. Alii uero, & quod ait: quid deinceps scitis: & mysterium operatur iniquitatis, nō putant dictū, nisi de malis & fictis, q̄ sunt in Ecclesia: donec perueniāt ad tñ numerū, q̄ Antichristo magnū populū faciat, & hoc esse mysteriū iniquitatis, quia uī occultū. Hortari autē Apostolū fideles, ut in fide quā tenet tenaciter perseuerent, dicendo: Tū qui modo tenet, teneat, donec de medio fiat, hoc est, donec exeat de medio Ecclesiæ mysterium iniquitatis, quod nunc occultum est. Ad ipsum. n. mysterium pertinere arbitrantur, qđ ait in epistola sua Ioannes Euangelista. Pueri nouissima hora est, & sicut audistis, q̄ Antichristus sit uenturus: nunc autem Antichristi multi facti sunt. Vnde cognoscimus, qđ nouissima sit hora. Ex nobis exierunt: sed nō

1. Io. 2.

Xerant ex nobis. Quod si fuissent ex nobis, permansissent utiq; nobiscum. Sicut ergo ante finem in hac hora, inquit, quam Ioannes nouissimam dicit, exierunt multi hæretici de medio Ecclesiæ, quos multos dicit Antichristos, ita omnes tunc inde exhibunt, qui non ad Christum, sed ad illum nouissimum Antichristum pertinebunt, & tunc reuelabitur. Alius ergo sic, alius autē sic Apostoli obscura uerba coniecat, quod tñ eum dixisse nō dubium est, non ueniet ad uiuos & mortuos iudicandos Christus, nisi prius uenerit ad seducēdos in anima mortuos aduersarius eius Antichristus, quāuis ad occultum iam iudiciū dei pertineat, quod ab illo seducē.

2. Th. 2.

Præsentia quippe eius erit, sicut dictum est, s̄m operationem Satang in omni uirtute,

& signis, & prodigijs mendacij, & in omni seductione iniquitatis, his, q̄ pereūt. Tunc. n. soluetur Satanas, & per illū Antichristum in omni sua uirtute mirabiliter quidē, sed mendaciter operabitur. Quod solet ambigi, utrū propterea dicta sunt signa & prodigia mendacij: qm̄ mortales sensus per phantasmata decepturus est: ut quod non facit, facere uideatur. An quia illa ipsa etiam si erunt uera prodigia, ad mendaciū pertrahent credituros, non ea potuisse nisi diuinitus fieri, uirtutem diaboli nescientes, maxime qm̄ tantam quantam nunquam habuit accipiet potestatem. Non. n. quando de cęlo ignis cecidit, & tanta familia cū tantis gregibus pecorū sancti Iob, uno impetu absumpsit, & turbo irruens, & domū deiiciens, filios eius occidit, phantasmata fuerunt, quę tñ fuerunt opera Satana, cui deus dederat hanc potestatem. Propter quid horū ergo dicta sunt prodigia, & signa mendacij, tūc potius apparebit. Sed p̄ quodlibet horum dictū sit, seducētur eis signis, atq; prodigijs, qui seduci merebūtur: pro eo q̄ dilectionem ueritatis, inquit, non receperunt, ut salui fierent. Nec dubitauit Apostolus addere, & dicere: Ideo mittere illis deus operationē erroris, ut credat mēdacio. Deus. n. mittet, quia deus diabolum facere ista permittet iusto ipsius iudicio: quāuis faciat ille iniquo, malignoq; consilio. Ut iudicentur, inquit, omnes, qui non crediderunt ueritati, sed cōsenserunt iniquitati. Proinde iudicati seducētur, & seducti iudicabunt. Sed iudicati seducētur illis iudicijs dei occulte iustis, & iuste occultis, quib. ab initio peccati rōnalis creature nūquā iudicare cessauit. Seducti autē iudicabuntur nouissimo, manifestoq; iudicio per Iesum Christū, iustissime iudicaturum, iniustissime iudicatū.

Quid idem Apostolus in prima ad eosdē epistola, de resurrectione mortuorum docuerit. Cap. XX.

Sed hic Apostolus tacuit de resurrectione mortuorum. Ad eosdē autem scribens in epistola prima: Nolumus, inquit, ignorare uos fratres, de dormientibus, ut non contremismini, sicut & ceteri, qui spem non habent. Nam si credimus, quod Iesus mortuus est, &

Apo. 20.

Signa, & prodigia mendacij.

L

2. Th. 2.

Ibid.

M

1. Co. 15

Ibidem.

1. Th. 4

Gen. 3.

Ibidem. est, & resurrexit: ita & deus eos, qui dormierunt per Iesum, adducet cum eo. Hoc. n. vobis dicimus in verbo dñi, quia nos viuētes, qui reliqui sumus in aduentum dñi, nō praeueniemus eos qui ante dormierunt: qm̄ ipse dñs in iussu, & in voce archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo, & mortui in Christo resurgent primi. Deinde nos viuentes, qui reliqui sumus, simul cum illo rapiemur in nubibus obuiam Christo in aera, & sic semper cum dño erimus. Hæc verba apostolica resurrectionem mortuorum futuram, qm̄ veniet dñs Christus, utiq; ad viuos & mortuos iudicandos, præclarissime ostendunt. Sed quæri solet: utrum illi quos hic viuentes inuenturus est Christus, quorū personam in se atq; illos, qui tūc secum viuebant, transfigurabat Apostolus, nunq̄ oīno morituri sint: an ipso tempore puncto, quo cum resurgentibus rapiemur in nubibus obuiam Christo in aera, ad immortalitatem per mortem mira celeritate transibunt. Neque. n. dicendum est, fieri non posse vt dum per aera in sublime portantur in illo spatio, & moriantur, & reuiuifcant. Quod. n. ait, Et ita semper cum dño erimus: non sic accipiendum est, tanq̄ in aere nos dixerit semper cum dño esse mansuros, quia nec ipse utiq; ibi manebit, qua veniens transiturus est. Venienti quippe ibitur obuiam, non manenti: sed ita cum dño erimus, i. sic erimus semper habētes corpora sempiterna, C ubi cum illo fuerimus. Ad hūc autem sensum, quo existimemus etiam illos, quos hic viuos inuenturus est dñs, in ipso paruo spatio, & passuros mortē, & accepturos immortalitatem, ipse Apostolus nos vt vrgere, vbi dicit: In Christo oēs viuificabūtur: cum alio loco de ipsa loquens resurrectione corporū dicat; Tu quod feminas, non viuificas, nisi moriatur. Quō igitur, quos viuentes hic Christus inueniet, per immortalitatem in illo viuificabuntur: & si non moriantur, cum videamus p̄ hoc esse dictum; Tu quod feminas non viuificatur, nisi prius moriatur? Aut si recte non dicimus feminari, nisi ea corpora hoīum, quæ moriendo quoquo modo reuertuntur in terram: sicut sese habet et illa in transgressorem patrem generis humani diuinitus prolata sn̄a: Terra es & in terrā ibis: fatendum est istos, quos nondū de cor-

poribus egressos, cum veniet Christus, inueniet; & in istis verbis Apostoli, & illis de Genesi, nō teneri: qm̄ sursum in nubibus rapti, non utiq; seminantur. quia nec eunt in terram, nec redeunt, siue nullam prorsus experiantur mortē, siue paululū in aere moriantur. Sed aliud rursus occurrit: quod idem dicit Apostolus, cū de resurrectione corporū ad Corinthios loqueretur: Oēs resurgemus: D vel sicut alij codices habent, Oēs dormiemus. Cum ergo, nec resurrectio fieri possit, I. Co. 15 nisi mors præcesserit; nec dormitionē possumus illo loco intelligere, nisi mortem, quō oēs, vel dormient, vel resurgent, si tā multi, quos in corpore inuēturus est Christus, nec dormient, nec resurgēt? Si ergo sanctos, qui reperientur Christo veniente viuentes, eiq; in obuiam rapienē, crediderimus in eodem raptu de mortalibus corporibus exituros, & ad eadem mox immortalia redituros, nullas in verbis Apostoli patiemur angustias; siue vbi dicit; Tu quod feminas, non viuificatur, nisi moriat; siue vbi dicit: Oēs resurgemus, aut oēs dormiemus, quia nec illi per immortalitatem viuificabunt, nisi quamlibet Paulum tñ ante moriant: ac per hoc, & a resurrectione non erunt alieni, quam * dormitio al. dormitio præcedunt. Cur autē nobis incredibile videat illam multitudinem corporum in aere quodammodo feminari, atq; ibi protinus immortaliter, atq; incorruptibiliter reuiuifcere, quom credamus, q̄ idē ipse Apostolus alibi apertissime dicit: in ictu oculi futuram resurrectionē, & in membra sine fine victura tanta facilitate tamq; inastimabili velocitate rediturū antiquissimorū cadaverū puluerem? Nec ab illa sn̄a, qua homini dictū est: Terra es, & in terrā ibis: futuros illos sanctos arbitremur immunes, si eorū morientū in terra nō recidēt corpora, sed sicut in ipso raptu morient ita, & resurgent dū feruntur in aera. In terram quippe ibis, est, in hoc ibis amissa vita, quod eras anteq̄ sumeres vitam: hoc eris exanimis, quod eras, anteq̄ esse animatus. Terræ quippe insuflauit deus in faciem statū vitæ, cum factus esset homo in animam uiuam: tanquam diceretur, Terra es animata, quod non eras: terra eris exanimis, sicut eras. Quod sunt & anteq̄ putrescant oīa corpora, Gen. 2. mor-

I. Co. 15.

Ibidem.

Gen. 3.

I. Co. 15

I. The. 4

I. Co. 15

Ibidem.

al. dormitio præcedunt.

E
I. Co. 15.

Gen. 3.

Gen. 2.

mortuorum, quod erunt & illa, si morientur, ubi cumq; moriatur, cum vita carebunt, quam continuo receptura sunt. Sic ergo ibunt in terram, quia ex viuis hoibus terra erunt, quemadmodum ita in cinerem, quod sit cinis, sit in vetustatem, quod sit vetus, sit in testam, quod ex luto sit testa; & alia arescentia sic loquimur.

F **C** Quo autem sit futurum, quod nunc expectamus, pro nostra ratiuncula viribus utrunq; conijcimus; tunc potius erit, ut nosse possimus.

I. Ti. 4.

Resurrectionem quippe mortuorum futuram esse in carne, quoniam Christus venturus est viuos iudicaturus, & mortuos; oportet, si Christiani esse volumus, ut credamus. Sed non ideo de hac re inanis est fides nostra: si quemadmodum futura sit, perfecte comprehendere non valemus. Verum iam, sicut supra promissimus, de quo iudicio dei nouissimo etiam prophetici veteres libri, quid praenunciauerint, quantum satis esse videbitur, debemus ostendere. Quae, sicut arbitror, non tanta mora ne cesse erit tractari, & exponi, si istis, quae promissimus, lector, curauerit adiuuari.

Quid Esaias propheta de mortuorum resurrectione, & retributione iudicij sit locutus. Cap. XXI.

Esai. 26.

Propheta Esaias. Resurgent, inquit, mortui: & resurgent, qui in sepulchris erant, & laetabuntur omnes, qui sunt in terra. Ros. n. qui abs te est, sanitas illis est, terra vero impiorum cadet. Totum illud superius ad resurrectionem pertinet beatorum. Quod autem ait: terra vero impiorum cadet, bene intelligitur dictum, corpora impiorum ruina damnationis excipiet. Iam vero, si de bonorum resurrectione, quod dictum est, diligentius & distinctius velimus intueri, ad primam referendum est, quod dictum est, Resurgent mortui: ad secundam vero quod sequitur: Et resurgent qui in sepulchris erant. Iam & si illos inquiramus sanctos, quos hic viuos inuenturus est dominus, eis congrue deputabitur, quod adiunxit: Et laetabuntur omnes, qui sunt in terra: ros. n. qui abs te est, sanitas illis est. Sanitatem loco isto immortalitatem relictissime accipimus. Ea namque est plenissima sanitas, quae non reficitur alimentis tanquam quotidianis medicamentis. Item de iudicij

die spem prius dans bonis, deinde terras in ipsam locum Propheta sic loquitur, Haec dicit dominus, Ecce ego declino in eos, ut flumen pacis, & ut torrens inundans gloriam gentium. Filij eorum super humeros portabuntur, & super genua consolabuntur. Quemadmodum, si quem mater consoletur, ita ego vos consolabor, & in Hierusalem consolabimini, & videbitis, & gaudebit cor vestrum, & ossa vestra sicut herba exorientur. Et cognoscet manus domini colentibus eum, & comminabitur contumacibus. Ecce enim dominus ut ignis veniet, & ut tempestas, curus eius, reddere in indignatione vindictam, & vastationem in flamma ignis. In igne. n. domini iudicabitur omnis terra, & in gladio eius omnis caro, multi vulnerati erunt a domino. In bonorum promissionem se declinare dicit, ut flumen pacis, I quod profecto abundantiam pacis illius debemus accipere, qua maior esse non possit. Hac utique in fine rigabimur: de qua in praecedenti libro abundanter locuti sumus. Hoc flumen, se in eos declinare dicit, quibus tantam beatitudinem pollicetur, ut intelligamus in illius felicitatis regione, quae in caelis est, hoc flumine omnia satiari. Sed quia, & terrenis corporibus pax incorruptionis, atque immortalitatis vim influet, ideo declinare se dicit hoc flumen, ut de superius quodammodo etiam inferiora perfundat, & homines aequales angelis reddat. Hierusalem quoque, non in illam, quae seruit cum filiis suis, sed liberam matrem nostram intelligamus, sicut in Apostolum, aeternam in caelis: ubi post labores erumnarum, curarumque mortalium consolabimur, tanquam paruuli eius in humeris, genibusque portati. Rudes. n. nos, & nos uos blandissimis adiutorijs insolita nobis illa beatitudo suscipiet, ibi videbimus, & gaudebit cor nostrum. Nec expressit, quid videbimus. Sed quid, nisi deum, ut impleatur in nobis promissum euangelicum Beati mundi corde, quoniam ipsi deum videbunt? Et omnia illa, quae nunc non videmus, credentes autem pro modulo capacitatis humanae, longe minus, quam sunt, atque incomparabiliter cogitamus? Et videbitis, inquit, & gaudebit cor vestrum. Hic creditis, ibi videbitis. Sed quoniam dixit. Et gaudebit cor vestrum, ne putaremus illa bona Hierusalem.

*Supra li.
19. c. 11.
c. 12.*

*Mor pro
pheta
miscere
propria
tropis
locutioni
bus.*

*M
Esai. 66.
Ibidem.*

Mat. 5.

Esai. 66.

*Phili. 3.
Rem. 8.*

sem, ad nostrum tantummodo spiritum pertinere: Et ossa, inquit, uestra, ut herba exortie
Ltur, ubi resurrectione corporu strinxit, uelut
 qd non dixerat, reddens. Neq; n. cu uideri-
 mus, sicut, sed cu fuerint facta, uidebimus.
 Na & de coelo nouo, ac terra noua, ia supra,
 65 dixerat, du ea q sanctis promittuntur, in fine
 sepe ac multiformiter diceret. Erit, inquit,
 coelū nouum, & terra noua, & erunt memo-
 res piorū, nec ascendent in cor ipsorum, sed
 lætitiā & exultationem inueniet in ea. Ecce
 ego faciā Hierusalē exultationē, & populū
 meū lætitiā, & exultabo in Hierusalē, & læta-
 bor in populo meo, & ultra nō audietur in
 illa vox fletus, & cætera, quæ quidā carnales
 ad illos mille annos referre conantur. Locu-
 tiones. n. tropicæ proprijs prophetico more
 miscetur, ut ad intellectū spiritalē intētio so-
 bria, cum quodā utili, ac salubri labore per-
 ueniat. Pigritia uero carnalis, uel inerudita,
 atq; inexercitate tarditas mētis cōtēta literæ
 superficie, nihil putat interius requirēdum.
 Hæc de prophetis uerbis, quæ ante istum
 locū scripta sunt, satis dixerimus. In hoc aut
 loco, unde ad illa digressi sumus, cum dixis-
 set. Et ossa uestra ut herba exorientur, ut re-
 surrectionem quidem carnis, sed tm bono-
 rum, se nunc commemorare mōstrare, adiū-
 xit. Et cognoscetur manus dñi colentib. eū.
 Quid est, hoc nisi manus distinguētis culto-
 res suos a contemptoribus suis? De quibus
 sequentia contēxens. Et comminabitur, in-
 quit, contumacibus, siue, ut ait alius inter-
 pres, incredulis. Nec tunc cōminabitur, sed
 quæ nunc dñr minaciter, tūc efficaciter im-
 plebuntur. Ecce. n. dñs, inqt, ut ignis ueniet,
 & ut tēpestas currus eius, reddere in indigna-
 tione uindictam, & uastationem in flamma
 ignis. In igne. n. domini iudicabitur omnis
 terra, & i gladio eius omnis caro, multi vul-
 nerati erunt a dño, siue tempestate, siue gla-
 dio, poenā iudicii significat, qñquidē ipsū
 dñm quasi ignem dicit esse uenturum eis,
 profecto quibus poenalis eius erit aduētus.
 Currus uero eius, qui pluraliter dicti sunt,
 ægelica ministeria nō icōueniēter accipim?
 Quod aut ait, omnem terram, & omnē car-
 nē in eius igne, & in gladio iudicari, nō etiā
 hic spiritalē intelligamus & sanctos, sed ter-
 renos, atq; carnales, de quibus dictum est,

Qui terrena sapiunt, & sapere sm carnem,
 mors est, & quales omnino caro appellatur
 a domino, ubi dicit: Nō permanebit spiritus
 meus in hominibus istis, qm caro sunt. Qd
 uero hic positum est. Multi uulnerati erunt a
 dño, isto uulnere fiet mors secūda. Pōt qdē,
 & ignis, & gladius, & uulnus accipi in bo-
 no. Nam & ignem dñs uelle se dixit mittere
 in mundum. Et uisæ sunt illis linguæ diuisæ,
 uelut ignis, qñ uenit spiritus sanctus, Et non
 uenit, inquit idem dominus, pacē mittere in
 terram, sed gladium. Et sermonem dei, dicit
 scriptura gladiū bis acutum: p p aciem ge-
 minā testamentorū duum. Et in cantico cāti-
 corū, charitate se dicit sancta Ecclesia vulne-
 ratā, uelut amoris impetu sagittatā. Sed hic
 cū legimus, uel audimus uictorem dñm esse
 uenturum, quē admodū hæc intelligēda sint,
 clarum est. Deinde breuiter commemoratis
 eis, qui per hoc iudicium cōsumuntur sub si-
 gura ciborū in lege veteri uetitorū, a quibus
 se nō abstinerunt: pētōres, impiosq; signifi-
 cans, recapitulat ab initio gratiā noui testa-
 mēti a primo saluatoris aduētū, vsq; ad ulti-
 mū iudiciū: de quo nunc agimus, perducēs,
 finiēsq; sermonē. Narrat namq; dñm dicere
 se uenire, ut cōgreget oēs gentes: easq; uen-
 turas, & uisuras gloriā eius. Oēs. n. sicut di-
 cit Apostolus, peccauerunt, & egent gloria
 dei. Et relicturū se dicit sup eos signa q uti-
 que mirantes, credant in eum: & emissurum
 ex illis saluatos in gētes diuersas, & in lōgin-
 quas insulas, q non audierūt nomen eius, ne-
 que uiderunt gloriam eius, & annūciatos
 gloriā eius in gētibus, & adductores fratres
 iustorū, quibus loquebatur, id est, in fide sub
 deo patre fratres Israelitarū electorū. Addu-
 cturos aut ex omnibus gentibus munus do-
 mino, in iumentis, & uehiculis, quæ iumen-
 ta, & uehicular bene intelliguntur adiutoria
 esse diuina, p cuiusq; generis ministeria dei,
 uel angelica, uel humana in ciuitatē sanctā
 Hierusalē: q nūc in sanctis fidelib. est diffu-
 sa per terras. Vbi. n. diuinitus adiuuantur, ibi
 credunt, & ubi credunt, ibi ueniunt. Cōpara-
 uit autem dñs illos, tanquam per similitudi-
 nem, filijs Israel, offerentibus ei suas hostias
 cum Psālmis in domo eius: quod ubiq; iam
 facit Ecclesia, & promisit ab ipsis se acceptū
 rū sibi sacerdotes, & Leuitas: quod nichilomi-

A
 Gen. 6
 Esa. 66
 Luc. 12
 Acto. 2

Mat. 10
 Hebr. 4
 Cant. 4
 Esa. 66

B
 Ibidem
 Rom. 3
 Esa. 66

C
 Esa. 66

nus

Mos pro
 phetarū
 miscere
 propria
 tropicis
 locutioni-
 bus.

M
 Esa. 66.
 Ibidem.

Phili. 3.
 Rem. 8.

Supra li.
 19. c. 11.
 c. 12.

Mat. 5

K
 Esa. 66.

nus fieri nunc uidemus. Non. n. ex gr̃e carnis & sanguinis, sicut erat primum s̃m ordi
 nem Aaron, sed sicut oportebat in testō nouo, ubi s̃m ordinem Melchisedech summus sacerdos est Christus: pro cuiusq; merito, quod in eo gr̃a diuina contulerit, sacerdos & Leuitas elegit: sicut nunc uidemus, q̃ non isto nomine, quod s̃pe assequitur indigni, sed ea, q̃ non est bonis malisq; cōis, sanctitate penlandi sunt. Hæc cū de ista, quæ nunc impertitur Ecclesiæ, p̃spicua, nobisq; notissima dei miseratione dixisset: promisit & fines, ad quos per ultimū iudiciū facta bonorum, malorumq; discretionē uenietur: dicens per Prophetam, vel de dño, dicens ipse Propheta: Quō. n. cœlum nouum, & terra noua manebit coram me, dicit dñs: sic stabit semē uestrū, & nomen uestrū, & erit mēsis ex mēse: & sabbatum ex sabbato, & ueniet omnis caro in cōspectu tuo adorare in Hierusalē, dicit dñs, & egredientur, & uidebūt membra hominū, qui p̃uaricati sunt in me. Ver

Esa. 66

D mis eorum non morietur: & ignis eorū non extinguetur: & erunt uisui omni carni. Ad hoc ille propheta terminauit librū, ad quod terminabitur seculū. Quidam sanè non interpretati sunt membra hominū, sed cadauera uirorum, per cadauera significantes sequētem corporum pœnam, quauis cadauer nisi caro exanimis non soleat nūcupari, illa uero animata erūt corpora. Alioq̃ nulla poterunt sentire tormētā: nisi forte quia mortuorum erunt corpora, id est, eorū, qui in secundam mortem cadent: ideo non absurde etiā cadauera dici possunt. Vnde est & illud, qđ ab eodem propheta dictū iam supra posui: Terra uero impiorum cadet. Quis at̃ non uideat a cadendo esse appellata cadauera? Viro rum aut̃ pro eo posuissē illos interpretes, qđ hominum manifestum est. Neq; .n. quisquā diciturus est, p̃uaricatrice s̃m feminas in illo supplicio non futuras, sed ex potiore p̃sertim, de quo foemina facta est, uterque sexus accipitur. Verum, quod ad rem maxime pertinet, quom̃ & in bonis dicitur. Veniet omnis caro, quia ex omni genere hominum populus ille constabit. Non enim omnes homines ibi erunt, quando in pœnis plures erunt, sed ut dicere coeperam, cum & in bonis caro, & in malis membra uel, cadauera

Esa. 26

Denominatio, s̃e per s̃e a nobiliori

Esa. 66

E

nominatur, profecto post resurrectionē carnis, cuius fides his rerum uocabulis omnino firmat illud, quod boni & mali suis finibus dirimētur, futurum esse iudicium declaratur.

Qualis futura sit egressio sanctorum, ad uidendas pœnas malorum.

Caput XXI I.

Sed quō egredientur boni ad uidendas pœnas malorum? Nunquid corporis motu beatas illas relicturi sedes, & ad loca pœnalia perrecturi, ut malorum tormenta conspiciant p̃sentia corporali? Absit, sed egredietur per sc̃ntiam. Hoc .n. uerbo significatū est, eos, qui cruciabuntur extra futuros. Propter quod, & dominus ea loca tenebras exteriores uocat, quibus cōtrarius est ille ingressus, de quo dicitur seruo bono: Intra in gaudium dñi tui: nec illic mali putentur ingredi, ut sciatur, sed ad illos potius uelut egredi per sc̃ntiā, qua eos cognituri sunt boni: quia id quod extra est, cognituri sunt. Qui enim erunt in pœnis, quid agatur intus in gaudio dñi, nescient: qui uero erunt in illo gaudio, quid agatur foris in illis tenebris exterioribus, scient. Ideo dictum est: egredientur, quia eos erūt, qui foris ab eis erūt, utiq; nō latebit. Si .n. hæc prophetæ nondum facta nosse potuerunt, per hoc quod erat deus quantuluncunq; erat in eorum mortalium mentibus, quō immortales sancti iā facta tūc nesciēt, cū deus erit oīa in omnibus? Stabit ergo in illa beatitudine sanctorū, semen, & nomen Semē, scilicet de quo Ioannes ait. Et semen eius in ipso manet. Nomen uero, de quo per hūc Esaiā dictū est. Nomen æternū dabo eis. Et erit eis mensis ex mēse, & sabbatū ex sabbato, tanquā luna ex luna, & requies ex requie, quorū utrūq; ipsi erūt, cum ex his umbris ueteribus & tēporalibus in illa lumina noua, ac sempiterna, transibunt. in penis autem malorū, & inextinguibilis ignis, & uiuacissim⁹ uermis, ab alijs, atq; alijs aliter, atque aliter est expositus. Alij quippe utrūque ad corpus, alij utrūq; ad animam retulerūt: alij proprie ad corpus ignē: uermē uero tropice ad animam, quod credibilis esse uideatur. Sed nunc de hac differentia non est huius t̃pis disputare, De iudicio nanq; ultimo quo

Esa. 66

Mat. 8

Mat. 23

Dan. 7.

Dan. 7.

Dan. 7.

Dan. 7.

Dan. 7.

Dan. 7.

Dan. 7.

Dan. 7.

Dan. 7.

Dan. 7.

Dan. 7.

Dan. 7.

Dan. 7.

Dan. 7.

Dan. 7.

Dan. 7.

Dan. 7.

Dan. 7.

Dan. 7.

Dan. 7.

Dan. 7.

quo fiet diremptio bonorum & malorum, hoc uolumen implere suscepimus, de ipsis uero præmiis & pœnis aliàs diligentius differendum est.

Quid prophetauerit Daniel, de persecutione Antichristi, & de iudicio Dei, regnôq; sanctorum. *Cap. XXIII.*

Daniel de hoc ultimo iudicio sic prophetauit, ut Antichristum prius quoq; ueterum esse prænuiciat: atq; ad æternum regnum sanctorum perducatur narrationem suam. Cuius uisione prophetica quatuor bestias significantes quatuor regna, uidisset, ipsamq; quartam a quodam rege superatum, qui Antichristus agnosceret, & post hæc æternum regnum filij hominis, qui intelligitur Xp̄s. Horruit, inquit, spiritus meus: ego Daniel in hebetudine mea, & uisus capus mei cõturbabatur me. Et accessit, inquit, ad uentum de aëtatibus, & ueritate quærebatur ab eo de his omnibus, & dixit mihi ueritate. Deinde, quod audierit ab illo, a quo de omnibus his quæsiuit, tanquam eo sibi exponente sic loquitur: Hæc quatuor bestie magna, quatuor regna surgent in terra, quæ auferentur, & accipiet regnum sancti altissimi, & obtinebit illud usq; in seculum, & usq; in seculum seculorum. Et quærebatur, inquit, diligenter de bestia quarta, quæ erat differens præ omni bestia, terribilis amplius, dentes eius ferrei, & ungues eius ærei, manducans & comminuens, & reliqua pedibus suis cõculcans, & de cornibus eius decem, quæ erant in capite eius, & de altero quod ascendit, & excussit de prioribus tria, cornu illud in quo erant oculi, & os loquens magna, & uisus eius maior cæteris. Videbatur, & cornu illud faciebat bellum cum sanctis, & praualebat ad ipsos, donec uenit uerustus dierum, & regnum dedit sanctis altissimi, & tps̄ peruenit, & regnum obtinuerunt sancti. Hæc Daniel quæsiuit se dixit. Deinde, quid audierit, continuo subiungens: Et dixit, inquit, id est, ille a quo quæsierat, respondit, & dixit: Bestia quarta, quartum regnum erit in terra, quod praualebit omnibus regnis, & manducabit omnem terram, & conculcabit eam, & concidet. Et decem cornua eius, decem reges surgent, & post eos, surget alius, qui superabit suis ma-

lis, oēs, qui ante eum fuerunt, & tres reges humiliabit, & uerba aduersus altissimi loquetur, & sanctos altissimi cõteret. Et suspicabitur mutare tempora & leges, & dabitur in manu eius usq; ad tempus, & tempora, & dimidium temporis. Et iudicium tenebit, & principatum remouebit ad exterminandum & perdendum usq; in finem, & regnum, & potestas, & magnitudo regum, qui sub omni coelo sunt, data est sanctis altissimi. Et regnum eius, regnum sempiternum, & oēs principatus ipsi seruient, & obaudent. Hucusque, inquit, finis sermonis. Ego Daniel, multum cogitationes meæ cõturbabatur me, & forma mea immutata est super me, & uerbum in corde meo cõseruaui. Quatuor illa regna exposuerunt quidam Assiriorum, Persarum, Macedonum, & Romanorum. Quam uero cõuenienter id fecerint, qui nosse desiderant, legant presbyteri Hieronymi librum in Danielis, satis diligenter, eruditumq; conscriptum. Antichristi tamen aduersus ecclesiam sæuissimum regnum, licet exiguam spatium tēporis sustinendum, donec Dei ultimo iudicio regnum sancti accipiant sempiternum, qui uel dormitans hæc legit, dubitare non finit. Tēpus quippe, & tempora, & dimidium temporis annum unum esse, & duos, & dimidium, ac per hoc tres annos & semissem, et numero dierum posterius posito dilucescit, aliquando in scripturis, ac mensum numero declaratur. Videntur. n. t. p. a. indefinite hic dicta lingua Latina, sed per dualē numerum dicta sunt, quæ Latini non habent. Sicut autem Græci, ita hunc dñr̄ habere & Hebræi. Sic ergo dicta sunt tēpora, tanquam dicerentur duo tempora. Vereri me sanè fateor, ne in decem regibus, quos tãquam decem homines uidetur inuenerunt Antichristus forte fallamur, atq; ita ille inopinatus adueniat, non existentibus tot regibus in orbe Rom. Quid. n. si numero isto de nario uniuersitas regum significata est: post quos ille uenturus est, sicut millenario, centenario, septenario significatur plerumq; uniuersitas, & aliis atq; alijs numeris, quos nunc commemorare non est necesse? Alio loco idem Daniel: Et erit, inquit, tempus tribulationis, qualis non fuit ex quo nata est gens super terram usq; ad tempus illud. Et in tempore illo saluabitur populus tuus omnis, qui inuentus fuerit scriptus in libro. Et multi

Aug. Tomus Quintus. D d dor-

Augusti
ni de Hieronimi
libro in Danieli
et Hieronimi

Hebræi,
sicut et
Græci,
duali uer-
tur nu-
mero.
L

D. n. 12.

dormientium in terrę aggere exurgēt. Hi in uitam ęternam, & hi in opprobrium, & in confuſionem ęternā. Et intelligentes fulgebunt, ſicut claritas firmamenti, & ex iuſtis multis, ſicut ſtellę in ſecula. Et adhuc ſententię illi Euangelięe eſt locus iſte ſimillimus de reſurrectione duntaxat mortuorum corporum. Nā qui illic dicti ſunt eſſe in monumentis, ipſi hic dormientes in terrę aggere, vel ſicut alij interpretati ſunt in terrę puluere. Et ſicut ibi procedent dictū eſt, ita hic exurgēt. Sicuti ibi, qui bona fecerūt in reſurrectionē uitę, qui aut mala egerunt in reſurrectionē iudicij: ita & iſto loco, hi in uitā ęternam, & hi in opprobrium & in confuſionē ęternā. Non at diuerſum putetur, quod cū ibi poſitum ſit, omnes qui ſunt in monumentis, hic non ait Propheta, oēs, ſed multi dormientiū in terrę aggere. Ponit. n. aliqñ ſcriptura pro oibus multos. Propterea & Abrahę dictum eſt. Patrē multarū gentiū poſuite. Cui tñ & alio loco: In ſemine, inquit, tuo benedicent omnes gētes. De tali aut reſurrectione, huic quoq; ipſi prophetę Danięli paulo poſt dī: Et tu ueni, & requieſce adhuc. n. dies in completionem conſummationis, & requieſces: & reſurges in forte tua in fine dierum.

M
Ioan. 5.
Dan. 12.
Ioan. 5.

Gen. 17.
Gen. 22.
Dan. 12

In Pſalmis Dauidicis, quę de fine ſeculi huius, & quę de nouiſſimo Dei iudicio prophetantur.
Caput XXI III.

Pf. 101.

Multa de iudicio notiſſimo dūr in Pſalmis, ſed eorum plura tranſeunt & ſtrictim. Hoc tamen quod de fine huius ſeculi apertiſſime dictum eſt ibi, nequaquam ſilentio præteribo. Principio terram tu fundasti domine, & operā manuam tuarum ſunt cœli. Ipſi peribunt, tu autem permanes, & oēs ſicut ueſtimentum veteraſcent, & ſicut operatorum mutabis eos, & mutabuntur: tu autē idem ipſe es, & anni tui non deficient. Quid eſt quod Porphyrius, cum pietatem laudet Hebręorum, qua magnus & uerus & ipſis numinib. terribilis ab eis colitur deus, Chriſtianos ob hoc arguit maximę ſtultię, etiā ex oraculis deorum ſuorum, quod iſtū mundum dicunt eſſe periturum? Ecce in literis pietatis Hebręorum dī deo, quem conſitēte

tāto philoſopho, etiā ipſa numina perhorreſcunt: opera, inquit, manuū tuarum ſunt cœli, ipſi peribunt. Nunquid qñ cœli peribunt mundus, cuius ijdē cœli ſuperior pars eſt, & tutior, non peribit? Si hęc ſententia Ioui diſplicet, cuius vt ſcribit iſte philoſophus, velut grauioris authoritatis oraculo in Chriſtianorū credulitate culpatur, cur non ſimiliter ſapientiam tanquam ſtultiā culpatur Hebręorum, in quorū libris piſſimis inueniēt. Porro ſi in illa ſapiētia Iudeorū, quę Porphyrio tam multum placet, vt eam deorum quoq; ſuorum uocibus prædicet, legitur cœlos eē perituros, cur vſque adeo uana eſt iſta fallacia, vt in fide Chriſtianorum, uel inter cætera, vel præ cæteris hoc deteſtetur, quod in ea periturus creditur mundus, quo utique niſi pereunte, cœli nō poſſunt perire? Et in literis quidē ſacris, quę proprię noſtrę ſunt, non Hebręis, nobis q; cōmunes, id eſt, Euangelicis & Apoſtolicis libris legitur: Præterit figura huius mundi. Legitur, mundus tranſit: legitur, cœlum & terrā tranſibunt. Sed pu-
to quod præterit, tranſit, tranſibunt, aliquāto mirius dicta ſunt, q̄ peribūt. In epiſtola quę Petri Apoſtoli, ubi aqua inundatus qui tunc erat perire dictus eſt mundus, ſatis clarum eſt, & quę pars mundi a toto ſignificata eſt, & quatenus perire dicta ſit, & qui cœli reſoſiti igni reſeruandi in diem iudicij, & perditionis hominū impiorum. Et in eo qđ paulo poſt ait: Veniet dies dñi ut ſur, in quo cœli magno impetu tranſcurrent: elementa aut ardentia reſoluentur, & terra, & quę in ipſa ſunt opera exurentur. ac deinde ſubiicit. his omnibus pereuntibus, quales oportet vos eſſe? Poſſunt illi cœli intelligi perituri, quos dixit reſoſitos igni reſeruandos, & ea elementa accipi arſura, q̄ in hac mundi parte ſubſiſtent procelloſa, & turbulenta, in qua eoſdem cœlos dixit eſſe reſoſitos, ſaluſ illis ſuperioribus, & in ſua integritate manentibus, in quorū firmamēto ſunt ſydera cōſtituta. Nam & illud quod ſcriptum eſt, ſtellas de cœlo eſſe caſuras, præter quod poſteſt multo probabilius, & aliter intelligi, magis oñdit māſuros eſſe illos cœlos: ſi tñ ſtellę in de caſurę ſunt, uel cū tropica ſit locutio, qđ eſt credibilius, uel in iſto imo cœlo futurum ſit utique mirabilius, quā nunc ſit.
Vnde

Ibid.

1. Cor. 7.
1. Ioan. 2
Luc. 21
2. Pet. 3

Ibid.

Mat. 24.

Act. 2.

Pf. 101.

2. Pet. 3

2. Ti. 4.

Eſa. 53.

G

Eſa. 65.

Eſa. 39.

1. The. 4

Ann. 2. Vnde & illa Vergiliana, Stella facem ducēs,
 multa cum luce cucurrit, & Idæa se cōdidit
 sylua. Hoc aut̄ quod de psalmo commemorā-
 rui nullum cœlorum vř relinquere, quod
 periturum esse nō dixerit. Vbi. n. d̄: Opera
Ps. 101. manuum tuarum sunt cęli, ipsi peribunt, q̄
 nullum ab opere dei, tam nullum eorum a
 perditione secernitur. Non. n. dignabuntur
 de Petri Apost. locutione, quem vehemēter
 oderunt, Hebræorum defendere pietatem,
 Deorum suorū oraculis approbatam, vt sal-
 tem ne totus mūdus periturus esse credatur,
 sic a toto pars accipiat, in eo qđ dictū est.
 Ipsi peribūt, cū soli cęli infimi perituri sint,
 quemadmodum in apostolica illa epistola a
 toto pars accipitur, qđ diluuiō perisse dictus
 est mūdus, quāuis sola eius cum suis cœlis
 pars ima perierit. Sed quia hoc, vt dixi, non
 dignabuntur, ne uel Apost. Petri approbent
2. Pet. 3. sensū, vel tm̄ concedant cōflagrationi nouis-
 simæ, quantum dicitur valuisse diluuiū qui
 nullis aquis, nullis flammis totum genus hu-
 manum perire posse contēdunt. Restat ut di-
 cant, quod p̄ ea Dię eorum Hebræam sa-
 pientiam laudauerūt, quia istum psalmū nō
 legerāt. In psalmo etiam quadragesimo nono
 de iudicio Dei nouissimo intelligitur dic-
 tum: Deus manifeste ueniet, Deus noster &
 non silebit. Ignis in cōspectu eius ardebit, &
 in circumitu eius tēpestas valida. Aduocabit
 cœlum sursum, & terram discernere popu-
 lum suum. Cōgregate illi iustos eius, qui dis-
 sponunt testr̄m eius super sacrificia. Hoc nos
 de dño nřo Iesu Christo intelligimus, quem
 de cęlo speramus esse venturum ad uiuos &
 mortuos iudicādos. Manifestus. n. ueniet in-
 ter iustos & iniustus iudicaturus iuste, qui
 prius uenit occultus ab iniustis iudicandus
2. Ti. 4. iniuste. Ipse, inquā, manifestus ueniet & nō
 silebit, i. in uoce iudicis euidentis apparebit,
 qui prius cū uenisset, occultus ante iudicem
 uiuit, qñ sicut ouis ad imolandū ductus est,
 & sicut agnus coram tondēte fuit sine uoce,
Esā. 53. quemadmodum de illo per Esaiam legimus
 G prophetatum, & in Euāgelio uideamus imple-
Esā. 65. rum. De igne uero & tēpestate cum in Esaiæ
Esā. 39. propheta tale aliqd tractarem quō essent
 hæc intelligenda, iam diximus. Quod uero
1. The. 4 dictum est: Aduocabit sursum, qm̄ sancti &
 iusti recte cęlum appellantur: nimirum hoc

est, quod ait Apostolus: Simul cum illis rapi-
 emur in nubibus in obuiam Xp̄o in aera.
 Nam fm̄ literæ superficiem, quō sursum ad-
 uocatur cęlum, quasi posset esse nisi sursum?
 Quod autem adiunctum est: Et terrā discer-
 nere populum suum, si tantummodo subau-
 diatur aduocabit, i. aduocabit terrā, nec sub-
 audiatur sursum, hūc uř habere sensum Em̄
 rectam fidem, vt cœlum intelligatur in eis,
 qui cum illo sunt iudicaturi: & terra in eis,
 qui iudicandi sunt, & aduocabit cęlum sur-
 sum non hic intelligamus rapiet in aera, sed
 in iudiciarias sedes eriget. Potest & illud in-
 telligi: Aduocabit cęlum sursum, aduocabit
 angelos in supernis & excelsis locis, cū qui-
 bus descendat ad faciēdum iudicium: aduo-
 cabit & terram, i. homines in terra utiq; iu-
 dicandos. Si autem utrunq; subaudiendum
 est, cum dicitur, & terram, i. & aduocabit &
 sursum, ut iste sit sensus, aduocabit cœlum
 sursum, & terram aduocabit sursum, nihil
 melius intelligi existimo, quām homines
 qui rapientur in obuiam Christo in aera, sed
 cęlum dictum propter animas, terram pro-
 pter corpora. Discernere porrō populum
 suum, quid est nisi per iudicium separare bo-
 nos a malis, tanquam oues ab hœdis? Dein-
 de conuersio sermonis ad angelos facta est.
 Congregate illi iustos eius. Profecto enim
 per angelicum ministeriū tanta res peragen-
 da est. Si autem quærimus, quos iustos ei cō-
 gregaturi sint Angeli, qui disponunt, inquit,
 testamentum eius super sacrificia. Hæc est
 omnis uita iustorum, disponere testamētum
 Dei super sacrificia. Aut enim opera miseri-
 cordiæ sunt super sacrificia, id est, sacrificijs
 præponenda, iuxta sententiam Dei dicentis.
 Misericordiam magis uolo quā sacrificiū:
 aut si super sacrificia, in sacrificijs intelli-
 gitur dictum, quomodo super terram fieri di-
 citur, quod fit utique in terra, profecto ip-
 sa opera misericordiæ sunt sacrificia, quibus
 placetur Deo, sicut in libro huius operis de-
 cimo me disseruisse iam reminiscor, in qui-
 bus operibus disponunt iusti testamentum
 Dei, quia propter promissiones, quæ nouo
 eius testamento continentur, hæc faciunt.
 Vnde congregatis sibi iustis suis, & ad suam
 dexteram constitutis, nouissimo utique iu-
 dicio dicturus est Christus: Venite benedi-

Psal. 49.

H 1. The. 4

Mat. 25. Psal. 49.

Osee 6.

Cap. 5.

Mat. 2.

Et patris mei, possidere paratū vobis regnū a constitutione mundi: Esuriui. n. & dedistis mihi manducare, & c. quæ ibi proferuntur de bonorum operibus bonis, & eorū præmijs sempiternis per vltimam sniam iudicantis.

De prophetia Malachiæ qua Dei iudicium vltimum declaratur, & quorum dicitur per purificatorias pœnas facienda mundatio.

Cap. XXV.

Mala. 3.

Propheta Malachiel, siue Malachias, qui & angelus dictus est, qui et Esdras sacerdos, cuius alia in canonem scripta recepta sunt, ab aliquibus creditur, nam de illo hanc esse Hebræorum opinionē dicit Hieronymus, iudicium nouissimū prophetauit, dicens: Ecce venit dicit dñs omnipotēs: Et quis sustinebit diem introitus eius, aut

L quis fere poterit, vt aspiciat eum? Quia ipse ingreditur quasi ignis conflatorij, & quasi herba lauatiū. Et sedebit cōflās, & emundans sicut aurum, & sicut argentū, & emundabit filios Leui. Et fundet eos sicut aurum & argētum, & erunt dño offerētes hostias in iustitia. Et placebit dño sacrificium Iuda & Hierusalem sicut diebus pristinis, & sicut annis prioribus. Et accedam ad vos in iudicio, & ero testis velox super maleficos, & super adulteros, & super eos, qui iurāt in nomine meo mendaciter, & qui fraudant mercedem mercenario, & opprimunt per potentiam iudas, & percutiunt pupillos, & peruertūt iudicium aduenæ, & qui non timent me dicit dñs omnipotens. **Qm̄** ego dñs Deus vester, & non mutor. Ex his quæ dicta sunt vř euidentiū apparere in illo iudicio quāsdā quorūda in purgatorias pœnas futuras. Vbi. n. dī: Quis sustinebit diem introitus eius, aut

Mala. 3.

quis ferre poterit, vt aspiciat eum, quia ipse ingreditur quasi ignis conflatorij, & quasi herba lauatiū, & sedebit cōflās, & emundans sicut aurum, & sicut argentū, & emundabit filios Leui, & fundet eos sicut aurum, & sicut argētum: quāid aliud intelligendum est? Dicit tale aliquid & Esaias: Lauabit dñs sordes filiorum & filiarum Sion, & sanguinem emundabit de medio eorū spiritu iudicij, & spiritu combustionis. N. si forte sic eos

Esa. 4:

M cij, & spiritu combustionis. N. si forte sic eos

dicendum est emūdari à sordibus, & eliquari quodammodo cum ab eis mali per pœnale iudicium separantur, vt illorum segregatio atq; damnatio purgatio sit istorum, quia finalium de cetero commixtione victuri sunt: Sed cum dicit: Et emundabit filios Leui, & fundet eos sicut aurum & argentum, & erūt dño offerentes hostias in iustitia, & placebit dño sacrificium Iuda, & Hierusalem, vtique ostendit eos ipsos, qui emundabuntur, deinceps in sacrificijs iustitiæ dño esse placituros, ac per hoc ipsi a sua iniustitia mūdabuntur, in qua dño hostiæ displicebant. Porro in plena perfectaq; iustitia cū mūdati fuerint, ipsi erunt. Quid. n. acceptius deo tales offerunt, q̄ seipsos? Verum ista quæstio de purgatorijs pœnis, vt diligentius pertractetur, in tps aliud differenda est. Filios autem Leui, & Iuda, & Hierusalē, ipsam dei ecclesiam debemus accipere, non ex Hebræis tm̄, sed ex alijs etiam gentibus cōgregatam, nec talem, qualis nunc est, ubi si dixerimus, quia peccatum nō habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est, sed qualis tunc erit velut area per ventilationem, ita per iudiciū purgata nouissimum, eis quoq; igne mūdatis, quibus talibus mūdatio necessaria est, ita vt nullus omnino sit, qui offerat sacrificium pro peccatis suis. Omnes. n. qui sic offerunt, profecto in peccatis sunt, pro quibus dimittendis offerunt, vt cū obtulerint, acceptumq; deo fuerit, tunc dimittantur.

De sacrificijs quæ sancti offerent deo sic placitura, quō in diebus pristinis & annis prioribus placuerūt. Cap. XXVI.

Volens autem deus ostendere ciuitatem suam, tunc in ista consuetudine non futurū, dixit filios Leui oblaturos hostias in iustitia. Non ergo in p̄ctō, ac per hoc non pro peccato. Vnde intelligi potest in eo, quod securus adiunxit atque ait: Et placebit domino sacrificium Iuda & Hierusalem, sicut diebus pristinis, & sicut annis prioribus, frustra sibi iudæos secundum legem veteris testamenti sacrificiorum suorum præterita tempora polliceri. Non enim tunc in iustitia, sed in peccatis hostias offerebant, quando pro peccatis præcipuè ac primitus

Mala. 3.

Infra li.

21. c. 13

c. 14.

Mala. 3.

A

I. Ioan. 3.

Hebr. 7.

Malac.

Gen.

c. 3.

I. Tim.

Iob. 2.

Abac.

I. Ioa.

Malac.

Esa. 6.

Lignū

i. c.

Gen.

Gen.

Esa. 6.

Pron.

primitus offerebant, vsque adeo, ut sacerdos
 ipse, quod debemus utiq; credere cæteris fuis-
 se iustiore, sicut dei mandatum, soleret pri-
 mū pro suis offerre peccatis: deinde pro po-
 puli. Quæ p p exponere nos oportet quō sit
 accipiendū, quod dictū est: Sicut dieb. pristi-
 nis, & sicut annis prioribus. Fortassis .n. tps
 illud commemorat, quo primi homines in
 paradiso fuerunt. Tunc .n. puri atq; integri
 ab omni sorde ac labe peccati, se ipsos Deo
 mūdissimas hostias offerebant. Cæterum ex
 quo cōmissæ præuicationis cā inde dimif-
 si sunt atq; humana in eis natura dānata est,
 excepto uno mediatore, & post lauacrū rege-
 nationis quibusq; adhuc paruulis, nemo
 mūdus a sorde, sicut scriptū est, nec infans,
 cuius est uita vnus diei super terram. Quod
 si responderetur, et eos merito dici posse offer-
 re hostias in iustitia, qui offerunt in fide. Iu-
 stus .n. ex fide uiuit, quāuis seipsum seducat,
 si dixerit se pctm non habere: & ideo non de-
 cat, quia ex fide uiuit, nūquid dicturus est qd
 piam hoc fidei tps illi fini esse cōæquandū,
 qñ igne iudicij nouissimi mundabuntur, q
 offerunt hostias in iustitia? Ac per hoc qm
 post talem mundationem nullum pctm iu-
 stos habituros esse credendum est, profecto
 illud tps, quantum atinet ad nō habere pec-
 catum, nulli tempori comparandum est, ni-
 si qñ primi homines in paradiso ante præua-
 ricationē innocentissima felicitate uixerūt.
 Recte itaq; intelligitur hoc significatū esse,
 cū dictum est: Sicut diebus pristinis, & sicut
 annis prioribus. Nā & per Esaiā postea q̄ cē-
 lum nouum & terra noua promissa est: inter
 cætera, quæ ibi de sanctorū beatitudine per
 allegorias, & ænigmata exequitur, quibus
 expositionē cōgruā reddere nos prohibuit
 vitadæ lōgitudinis cura, Secū dum dies, in-
 quit, ligni uitæ erūt dies populi mei. Quis at
 sacras literas attigit, & ignorat ubi deus plan-
 tauerit lignū uitæ, a cuius cibo separatis illis
 hominibus quando eos sua de paradiso eie-
 cit iniquitas, eidem ligno circumposita est
 ignea terribilisq; custodia? Quod si quisquā
 illos dies ligni uitæ, quos commemorauit p
 pheta Esaias: istos qui nunc aguntur Eccle-
 siæ Christi dies esse cōtendit, ipsumq; Chri-
 stum lignum uitæ propheticè dictum, quia
 ipse est sapientia dei, de qua Salomon ait: Li-

gnū uitæ est omnibus amplectentibus. eam,
 nec annos egisse aliquos ī Paradiso illos pri-
 mos homines, unde tam cito eieci sunt, ut
 nullum ibi gignerent filium: & ideo nō pos-
 se illud tempus intelligi, in eo quod dictum
 est: Sicut diebus pristinis, & sicut annis prio-
 ribus. Istam prætereo quæstionem, ne cogar
 quod prolixum est cūcta discutere, ut aliqd
 horum veritas manifestata confirmet. Vide q
 quippe alterū sensum: ne dies pristinis, &
 annos priores, carnaliū sacrificiorū nobis
 magno munere per Prophetam promissos
 fuisse credamus. Hostiæ nanq; illæ ueteris le-
 gis, quæ de pecoribus immaculatis, ac sine vl-
 lo prorsus uitio iuebantur offerri, significa-
 bant hoies sanctos, qualis solus inuetus est
 Xps sine ullo omnino peccato. Proinde qd
 post iudiciū cū fuerint etiam igni mundati,
 qui eiusmodi mundatione sunt digni, in oī-
 bus sanctis nullū inuenietur omnino pecca-
 tum, atq; ita se ipsos offerent in iustitia, ut ta-
 les hostiæ omnimodo immaculatæ, ac sine
 vllo uitio sint futuræ, erūt profecto sicut pri-
 stinis diebus, & sicut annis prioribus, qñ in
 umbra huius rei futuræ mundissimæ offere-
 bātur hostiæ. Hæc erit nanq; munditia, tunc
 in immortalī carne, ac mente sanctorū, quæ
 figurabatur in illarū corporibus hostiarum.
 Deinde p p eos, qui nō mundatione, sed dā-
 natione sunt digni: Et accedam, inquit, ad
 vos in iudicium, & ero testis uelox su p ma-
 leficos, & super adulteros, & cætera, quibus
 damnabilibus enumeratis criminibus addi-
 dit: Quoniam ego Dominus Deus uester, &
 non mutor. Tanquam diceret: Cū uos muta-
 uerit, & in deterius culpa uestra, & in me-
 lius gratia mea, ego non mutor. Testem ue-
 ro se dicit futurum, quia in iudicio suo non
 indiget testibus. Eumq; uelocem, siue quia
 repente uenturus est, eritq; iudiciū ipso ino-
 pinato eius aduentu celerrimum, qd tardif-
 simū putabatur: siue quia ipsas conuincet si-
 ne ulla sermonis prolixitate conscientias. In
 cogitationibus enim, sicut scriptum est, im-
 pij interrogatio erit. Et Apostolus: Cogita-
 tionibus, inquit, accusantibus, vel etiam ex-
 cūsantibus, in die qua iudicabit deus occul-
 ta hominum sicut Euangelium meum per Ie-
 sum Christum. Etiam sic ergo dñs futurus
 testis intelligēdus est uelox, cum sine mora
 Aug. Tomus Quintus. Dd 3 reuo-

Hebr. 7

Malac. 3

Gene. 2.

3.

1. Tim. 2

Iob. 25

Abac. 2.

1. Iob. 1.

Malac. 3

Esai. 65.

Lignū vi-

ta.

Gene. 2.

Gene. 3.

Esai. 65.

Prom. 3.

Malac. 3

E

Leuis. 3.

1. Per. 2

Hostiæ ve-

teris le-

gis.

Malac. 3

F

Sapient. 1

Roma. 2

Malac. 3

reuocaturus est in memoriam, unde cōuincat, punitq; conscientiam.

De separatione bonorum & malorum, per quam nouissimi iudicij discretio declaratur.

Cap. XXVII.

Cap. 25. **I**llud etiam, quod aliud agens in decimo-octauo libro ex isto propheta posui, ad iudicium nouissimum pertinet, ubi ait: Erunt mihi, dicit dñs omnipotens, in die, quā ego facio in acquisitionem: & eligam eos sicut eligit hō filium suum, qui seruit ei: & cōuertar, & uidebitis, quid sit inter iustum, & impium: & inter seruientem deo, & eū, qui nō seruit ei. Quia ecce dies uenit, ardens sicut elibanus, & cōburet eos; & erunt oēs alieni generis, & vniuersi qui faciunt iniquitatē stipula, & succendet eos dies ueniens, dicit dominus omnipotens: & non relinquetur in eis radix, nequē ramus. Et orietur uobis, q; tamen in die illa, & sanitas in pēnis eius, egredientis, & saluetis sicut utuli de uinculis relaxati: & cōculcabit iniquos, & erūt cinis sub pedib. uestris, dicit dñs omnipotens. Hęc distantia p̄miorum, atq; poenarum iustos dirimens ab iniustis, quæ sub isto sole in huius uitæ uanitate nō cernitur, quando sub illo sole iustitiæ in illius uitæ manifestatione clarebit. Tunc profecto erit iudicium, quale nunquam fuit.

De lege Moyfi spiritaliter intelligēda, ne in damnabilia murmura carnalis sensus incurrat. Cap. XXVIII.

Malac. 4. **Q**uod uero subiungit idē propheta: Mementote legis Moyfi serui mei, quam mandauit ei in Choreb ad omnē israel p̄cepta & iudicia, opportune cōmemorat, post declaratum tam magnū futurum inter obseruatores legis, cōtemptoresq; discrimen, simul ēt ut discant legem spiritaliter intelligere, & inueniāt in ea Xpm, per quē iudicē faciēda est inter bonos & malos ipsa discretio. Non enim frustra idem dominus ait Iudæis: Si crederetis Moyfi, crederetis & mihi. De me. n. ille scripsit. Carnaliter quippe accipiēdo legem, & eius promissa terrena rerū

cōlestiū, figuras esse nescientes, in illa murmurata corruerunt: ut dicere auderent, Vanus est, qui seruit deo. Et quid amplius, quā custodiimus mandata eius, & quā ambulauimus supplices ante faciem dñi omnipotentis? Et nunc nos beatos dicimus alienos, & edificatur oēs, qui faciunt iniquitatē. Quibus eorū uerbis quodāmodo propheta cōpulsus est, nouissimū p̄nunciare iudiciū: ubi mali, nec saltem falso sint beati, sed apertissime appareant miserrimi: & boni nulla tēporali salute miseria laborent. sed clara, ac sempiterna beatitudine perfruātur. Dixerat quippe istorū talia quædā uerba ēt superius dicentium: Omnis qui facit malum, bonus est in cōspetu domini: & tales ei placent. Ad hęc, inquam, contra deum murmura peruenerūt, legem Moyfi carnaliter accipiendo. Vñ & ille in psalmo septuagesimo secūdo penē cōmotus dicit fuisse pedes suos, & effusos gressus suos utiq; in lapsum, quā zelauit in peccatoribus, pacē p̄ctōrū intuens: ita ut inter cetera diceret. Quō sciuit deus, & si est scientia in altissimo? Diceret etiam: Nūquid uane iustificauit cor meum, & laui inter innocētes manus meas? Ut at solueret hanc difficultatē, quæ fit cum uidentur boni esse miseri, & foelices mali. Hoc, inquit, labor est ante me, donec introeam in sanctuarium dei, & intelligam in nouissima. In nouissimo quippe iudicio non sic erit: sed a p̄ta iniquorū miseria, & aperta foelicitate iustorum, longe, q̄ nunc est, aliud apparebit.

De aduentu Helie ante iudiciū: cuius p̄dicatione scripturarum secreta reuerante Iudæi conuertentur.

Caput XXIX.

Cum autem admonuisset, ut meminisset legis Moyfi: quoniam p̄uidebat eos, multo adhuc t̄pe, non eam spiritaliter, sicut oportuerat, acceperuros, continuo subiecit: Et ecce ego mittam uobis Heliam Thesbitē, ante quē ueniat eus domini magnus & illustris: qui conuertet cor patris ad filium, & cor hominis ad proximum suum, ne forte ueniens, percutiam terrā penitus. Per hūc Heliam magnum, mirabilemq; Prophetam exposita sibi lege, ultimo tempore ante iudicium

Iudæos

iudæos in Christum verum, i. in Christum nostrum esse credituros, celeberrimum est in sermonibus, cordibusque fidelium. Ipse quippe ante adventum iudicis saluatoris non immerito speratur esse venturus: qui etiam

4. *Re. 2.* nunc vitare non immerito creditur. Curru nãq; igneo raptus est de rebus humanis: quod euidẽtisimè sancta scriptura testatur. Cum venerit ergo exponendo legem spiritualiter, quam nunc iudæi carnaliter sapiunt: conuertet cor patris ad filium, i. cor patrũ ad filios.

Mala. 4. Singularem quippe pro numero plurali interpretes Septuaginta posuerunt. Et est sensus, vt etiam filij sic intelligant legem, id est, iudæi quemadmodum patres eam intellexerunt, i. Prophetæ, in quibus erat & ipse Moses. Sic enim cor patrum conuertetur ad filios, cum intelligentia patrum perducetur ad intelligentiam filiorum & cor filiorum ad patres eorum, dum in id, quod senserunt illi consentiant & isti. Vbi & Septuaginta dixerunt, & cor hominis ad proximum suum, sunt enim inter se valde proximi patres & filij: Quanquam in uerbis Septuaginta interpretum, qui propheticè interpretati sunt, potest sensus alius, idemque lectioni congruens inueniri: ut intelligatur Helias cor dei patris conuersurus ad filium, non utique agendo, vt pater diligat filium, sed docendo, quod pater diligat filium: vt & iudæi, quem prius oderant, diligant eundem, qui noster est Christus. Iudæis enim nunc auersum cor habet deus a Christo nostro: quia non putant eum deum esse, neque dei filium. Eis ergo tũc cor eius conuertetur ad filium, cum ipso conuerso corde didicerint dilectionem patris in filium. Quod uero sequitur. Et cor hominis ad proximum suum, id est, conuertet Helias cor hominis ad proximum suum: quid melius intelligitur, quam cor hominis ad hominem Christum? Quum enim sit in forma dei deus noster: formam serui accipiens, esse dignatus est etiam proximus noster. Hęc ergo faciet Helias. Ne forte, inquit, veniam & percusiam terram penitus.

A Terra sunt enim qui terrena sapiunt: sicut iudæi carnales usq; nunc: ex quo vicio contra deum murmura illa uenerunt: quia mali ei placent, & vanus est qui seruit deo.

Quod in libris veteris testamenti cum deus legitur iudicaturus, non euidenter Christi persona monstratur, sed ex quibusdam testimonijs, ubi dñs deus loquitur, non dubie appareat, quod ipse sit Christus. C. XXX.

*M*ulta alia sunt scripturarũ testimonia diuinarum de nouissimo iudicio Dei, quæ si oia colligam nimis longum erit. Satis ergo sit, quod & nouis & veteribus literis sacris hoc prænunciatũ esse probauimus, per Christum futurum esse iudicium, i. iudicẽ Christum de celo esse venturum, non tam ueteribus quã nouis euidenter expressum: propterea quia cũ ibi dicitur: dñs Deus esse venturus, vel dñm Deum dicitur esse venturũ, non consequenter intelligitur Christus. dñs. n. Deus & pater est, & filius, & spiritus sanctus, neque hoc tñ intestatum relinquere nos oportet. Primo itaq; demonstrandum est, quemadmodum Iesus Christus tanquam dñs Deus loquatur in prophetis libris, & tñ Iesus Christus euidenter appareat: ut & quã sic nõ apparet & tñ ad illud vltimũ iudicium dñs Deus dicitur esse venturus, possit Iesus Christus intelligi. Est locus apud Esaiã prophetam, qui hoc quod dico euidenter ostendit: Deus. n. per prophetam, Audi me, inquit, Iacob & Israel quem ego uoco. Ego sum primus, & ego in sempiternum: & manus mea fundauit terram, & dextera mea firmavit celum. Vocabo eos, & stabunt simul, & congregabuntur oēs & audient. Quis eis enunciauit hæc? Diligens te, feci uoluntatem tuam super Babylonem, vt auferrem semen Chaldæorum. Et locutus sum, & ego uocauit. Adduxi eum, & prosperam feci uia eius. Accedite ad me, & audite hæc. Non a principio locutus sum in abscondito, quã fiebant, ibi eram. Et nunc dñs deus misit me, & spiritus eius. Nempe ipse est qui loquebatur sicut dñs Deus, nec tñ intelligeretur Iesus Christus, nisi addidisset, Et nunc dominus Deus misit me, & spiritus eius. Hoc. n. dixit secundum formam serui de re futura, utens præteriti temporis uerbo, quemadmodum apud eundem prophetam legitur: Sicut ouis ad imolandum ductus est. Non enim ait ducetur, sed pro eo quod futurũ erat præteriti temporis uerbum posuit. Et assidue Pro-

Dd 4 pheta

C

D

Esa. 48.

Li. 2. de tri. c. 5

Philip.:

Esa. 5

E

pheta sic loquitur. Est & alius locus apud Zachariam, qui hoc euidenter ostendit, quod omnipotentem misit omnipotens. Quis quem nisi deus pater, deum filium? Nam ita scriptum est, Hec dicit dominus omnipotens: Post gloriam misit me super gentes, quae spoliauerunt vos, quia qui tetigerit vos, quasi qui tangit pupillam oculi eius. Ecce ego inferam manum meam super eos, & erunt spolia his, qui seruiuerant eis, & cognoscetis, quia dominus omnipotens, misit me. Ecce dicit dominus omnipotens, a domino omnipotente se missum. Quis hic audeat intelligere nisi Christum loquentem. s. ouibus quae perierant domus Israel? Ait namque in Euangelio: Non sum missus, nisi ad oues quae perierunt domus Israel, quas hic comparauit pupillam oculi dei, propter excellentissimum dilectionis affectum, ex quo genere ouium etiam ipsi Apostoli fuerunt. Sed post gloriam resurrectionis utique suae, quae antequam fieret, ait Euangelista Ioannes: Nondum erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus: et super gentes missus est in Apostolis suis: ac sic impletum est quod in psalmo legitur, Erues me de contradictionibus populi, constitues me in caput gentium, ut qui spoliauerunt israelitas, quibusque israelitae seruiuerant, quoniam sunt gentibus subditi, non vicissim eodem modo spoliarentur, sed ipsi spolia fierent israelitarum. Hoc enim Apostolus promiserat, dicens: Faciam vos piscatores hominum. Et vni eorum: Ex hoc iam, inquit homines eris capiēs. *Mat. 4.* *Luc. 5.* *Marc. 3.* *Mat. 12.* *Zach. 12.* Spolia ergo fient, sed in bonum tanquam erepta vasa illi forti, sed fortius alligato. Item per eundem Prophetam dominus loquens: Et erit, inquit, in die illa, quae ram auferre omnes gentes, quae veniunt contra Hierusalem, & effundam super domum David, & super habitatores Hierusalem spiritum gratiae, & misericordiae, & aspiciet ad me pro eo quod insultauerunt, & plangent super eo plangentem, quasi super charissimum, & dolebunt dolore quasi super vniuersum. Numquid nisi dei est auferre omnes gentes inimicas sanctae civitatis Hierusalem, quae veniunt contra eum, id est contrariae sunt ei? Vel sicut alij sunt interpretati, veniunt super eam, id est eam sibi subiiciant, aut domum David effundere, & super habitatores eiusdem civitatis spiritum gratiae & misericordiae? Hoc utique dei est, & ex persona dei dicitur per Prophetam, & tamen hunc deum hanc tam magna & tam

diuina facientem sese Christus ostendit, adiungendo atque dicendo, Et aspiciet ad me pro eo quod insultauerunt, & plangent super eo plangentem, quasi super charissimum, siue dilectum, & dolebunt dolore quasi super vniuersum: Penitebit quippe in die illa iudaeos etiam eos, qui accepturi sunt spiritum gratiae & misericordiae, quod in eius passione insultauerunt Christo, cum ad eum aspexerint in sua maiestate venientem, eumque esse cognouerint, quem prius humilem in suis parentibus illuserunt, quauis & ipsi parentes eorum tanta illius impietatis auctores resurgentes videbunt eum, sed puniendi iam non adhuc corrigendi. Non itaque hoc loco ipsi intelligendi sunt, ubi dictum est: Et effundam super domum David, & super habitatores Hierusalem spiritum gratiae & misericordiae, & aspiciet ad me pro eo quod insultauerunt, sed tamen de illorum stirpe venientes, qui per Heliam illo tempore sunt credituri. Sed sicut diximus iudaeis, vos occidistis Christum, quauis hoc parentes eorum fecerint, sic & isti se dolebunt fecisse quodammodo, quod fecerunt illi, ex quorum stirpe descendunt. Quauis ergo accepto spiritu gratiae & misericordiae iam fideles non damnabuntur cum impijs parentibus suis, dolebunt tamen tanquam ipsi fecerint, quod ab illis factum est. Non igitur dolebunt reatu criminis, sed pietatis affectu. Sanè ubi dixerunt septuaginta interpretes: Et aspiciet ad me pro eo quod insultauerunt: sic interpretatum est ad Hebraeos: Et aspiciet ad me quem confixerunt. Quo quidem verbo euidentius Christus apparet crucifixus. Sed illa insultatio quam septuaginta ponere maluerunt, eius vniuersae non defuit passioni. Nam & detento, & alligato, & adiudicato, & opprobrio ignominiosae vestis induto, & spinis coronato, & calamo in capite percusso, & irrideter flexis genibus adorato, & crucem suam portanti, & in ligno iam pendenti utique insultauerunt. Proinde interpretationem non sequentes vnam, sed utranque iungentes, eum & insultauerunt, & confixerunt legimus, plenius veritatem dominicae passionis agnoscimus. Cum ergo in prophetis literis ad nouissimum iudicium faciendum deus legitur esse venturus, etsi eius alia distinctio non ponatur, tamen modo propter ipsum iudicium Christus debet intelligi,

H
Iudaei
penite-
bis insul-
tasse Chri-
sto.

Esai. 4
Mat. 1

Phil.

Mat.
Esai. 2
Mat. 1

I
Ibidem.

Quid
gnific
calam
quass
tus, &
nisi su
cans.

Mat. 27.

Mat.
Esai. 2

Psal.

intelligi, quia et si ipse pater iudicabit, per aduertum
 tamen filij hominis iudicabit. Nam & ipse per suam
 K presentiam manifestationem non iudicabit quem-
 Esai. 42. quam, & omne iudicium dedit filio. Qui mani-
 Mat. 12. festabitur homo iudicaturus, sicut homo est
 iudicatus. Quis est n. alius, de quo item deus
 loquitur per Esaiam sub nomine Iacob & Israel
 de cuius femine corpus accepit? Quod ita
 scriptum est: Iacob puer meus, suscipiam il-
 lum, Israel electus meus, assumpsit eum aia
 mea. Dedi spiritum meum in illum, iudicium gen-
 tibus proferet. Non clamabit neque cessabit,
 neque audietur foris vox eius. Calamum quas-
 satum non conteret, & linum fumans, non
 D extinguet, sed in veritate proferet iudicium.
 Resurgebit, & non confringetur, donec ponat
 in terra iudicium, & in nomine eius gentes spe-
 rabunt. In Hebreo non legitur Iacob & Israel,
 Phil. 2. sed quod ibi legitur seruus meus nimirum Se-
 ptuaginta interpretes volentes admonere qua-
 tenus id accipiendum sit, quia. l. p. p. formam
 serui dictum est, in qua se altissimus humil-
 limum praebuit, ipsius hominis nomen ad eum
 L significandum posuerunt, de cuius genere ea-
 Mat. 3. dem serui forma suscepta est. Datus est in eum
 Esai. 24. spiritus sanctus, quod & columbae specie Euan-
 Mat. 17. gelio teste monstratum est. Iudicium genti-
 bus protulit, quia praenunciauit futurum: quod
 gentibus erat occultum. Mansuetudine non
 clamauit: nec tamen in praedicanda veritate ces-
 sauit. Sed non est audita foris vox eius, nec
 auditur, quoniam quidem ab eis qui foris ab eius
 corpore praecisi sunt, non illi obedire, ipsosque
 Quid si- gnificet calamus quassa- tus, & li- nus sumi- cans.
 Mat. 17. Esai. 42. Quid si- gnificet calamus quassa- tus, & li- nus sumi- cans.
 Psal. 40.

iam videmus impletum, quod hic vltimum po-
 situm est: Et in nomine eius gentes sperabant.
 Per hoc certe quod negari non potest, est illud
 credatur, quod impudenter negatur. Quis. n.
 speraret, quod est hic, qui noluit adhuc credere
 in Christum, iam nobiscum vident: & quoniam
 negare non possunt, dentibus suis frendent, &
 tabescunt? Quis, inquam speraret gentes in
 Christi nomine speraturas esse, quoniam tenebatur, li-
 gabatur, caedebatur, illudebatur, & crucifi-
 gebatur, quoniam & ipsi discipuli spem perdidere-
 rant, quam in illo habere iam ceperant? Quod
 tunc vix vnus latro sperauit in cruce, nunc
 sperant gentes longe lateque; diffusae. Et ne in
 aeternum moriantur, ipsa in qua ille mortuus
 est cruce signantur. Nullus igitur, vel negat,
 vel dubitat per Iesum Christum tale quale
 istis sacris literis praenunciatur, futurum esse
 nouissimum iudicium, nisi qui eisdem literis,
 nescio qua incredula animositate seu cecita-
 te non credit: quae iam veritatem suam orbi
 demonstrauere terrarum. In illo itaque iudi-
 cio, vel circa illud iudicium, has res didicimus
 esse futuras. Heliam Thesbiten, fide iudeo-
 rum, Antichristum persecuturum, Christum
 venturum, iudicaturum, mortuorum resurrectio-
 nem, bonorum malorumque diremptionem: mun-
 di conflagrationem, eiusdemque renouationem.
 Quae omnia quidem ventura esse credendum est.
 Sed quibus modis, & quo ordine veniant ma-
 gis tunc docebit rerum experientia, quam nunc
 valet consequi ad perfectum hominum intelligen-
 tia. Existimo tamen eo quo a me commemorata
 sunt ordine esse ventura. Duo nobis ad hoc
 opus pertinentes reliqui sunt libri, ut adiu-
 uante domino promissa compleamus, quorum vnus
 erit de malorum supplicio, alius de foelicitate
 iustorum. In quibus maxime sicut deus dona-
 uerit, argumenta refelluntur humana, quae contra
 praedicta ac promissa diuina sapienter sibi mi-
 seri reddere vult, & salubris fidei nutrimenta
 velut falsa & ridenda continent. Qui vero
 sem deum sapiunt, omnia quae incredibilia vult
 hominibus, tamen scripturis sanctis, quarum
 iam veritas multis modis asserta est, conti-
 nentur, maximum argumentum tenent ve-
 racem dei omnipotentiam, quem certum ha-
 bent, nullo modo in eis potuisse ementiri, &
 posse facere, quod impossibile est infideli.

F I N I S.

D. AV-

Esa. 42.

M

Mat. 12.

Pf. III.

Mat. 27.

Luc. 24.

Luc. 23.

Phil. 2.

Mat. 3.

Esa. 24.

Mat. 17.

Quid si-

gnificet

calamus

quassa-

tus, & li-

nus sumi-

cans.

Mat. 17.

Esa. 42.

Psal. 40.

D. AVRELII AVG. EPISCOPI
De ciuitate dei, ad Marcellinum.
Liber. XXI.

De ordine disputationis, qua prius differendum est de perpetuo supplicio damnatorum cum diabolo, quàm de æterna foelicitate sanctorum. Caput I.

2. Ti. 4.

VM per Iesum Christum dñm nostrum iudicem viuorum atq; mortuorum ad debitos fines ambæ peruenirint ciuitates, quarú una est dei, altera diaboli, & omnium ad eum pertinentium, in hoc libro a nobis, quantum ope diuina valebimus, diligentius disputandum est. Ideo aut hunc tenere ordinem malui, vt postea differam de felicitate sanctorum, quàm vtrunq; cum corporibus erit: & incredibilius vñ esse in æternis corpora durare cruciatibus, quàm sine dolore vñ lo in æterna beatitudine permanere. Ac per hoc cum illam poenam non debere esse incredibilem demonstrauero, adiuuabit me plurimum, vt multo facilius omni carens molestia immortalitas corporum in sanctis futura credatur. Nec a diuinis ordo iste abhorret eloquiis, vbi aliqui quidem bonorum beatitudo prius ponitur, vt est illud. Qui bona fecerunt in resurrectione vitæ, qui aut mala egerunt, in resurrectione iudicij, sed aliqui & posterius, vt est: Mittet filius hois angelos suos, & colligét de regno eius oia scádala, & mittent in caminum ignis ardentis: illic erit fletus & stridor dentium: tñ iusti fulgebunt, sicut sol in regno patris sui. Et illud: Sic ibunt iniusti in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam. Et in prophetis, quod commemorare longum est, nunc ille, nunc iste ordo si quis inspiciat, inuenitur. Sed ego istum qua causa elegerim dixi.

Mat. 13.

Ioan. 5.

An possint corpora in vñsione ignis esse perpetua. Cap. II.

QVid igitur ostendam unde conuincantur increduli, posse humana corpora animata atq; viuientia, non solum nunquam morte dissolui, sed in æternorum quoque

ignium durare tormentis? Nolunt. n. hoc ad omnipotentis nos referre potentiam, sed aliquo exemplo persuaderi sibi flagitant. Quibus si respondeamus, esse animalia profecto corruptibilia, quia mortalia, quæ tñ in medijs ignibus viuunt, nonnullum etiam genus vermium in aquarum calidarum scaturigine reperiri, quarum feruorem nemo impune contrectat: illos aut non solum sine vlla sui lesione ibi esse, sed extra esse non posse, aut nolunt credere, si ostendere non valeamus: aut si valeamus, siue oculis demonstrare res ipsas, siue per testes idoneos edocere, non satis hoc esse ad exemplum rei de qua quæstio est, eadem infidelitate contendunt: quia hæc animalia, nec semper viuunt, & in illis feruoribus sine doloribus viuunt, suæ quippe naturæ conuenientibus vegetantur, illis non cruciantur elementis: quasi non incredibilius sit vegetari, quàm non cruciari talibus rebus. Mirabile est. n. dolere in ignibus, & tñ viuere, sed mirabilius viuere in ignibus, nec dolere. Si autem hoc creditur, cur non & illud?

Quod animalia quædam in igne viuunt.

An consequens sit, vt corporeum dolorem sequatur carnis interitus. Cap. III.

Sed nullum est, inquiunt, corpus quod dolere possit, nec possit mori. Et hoc vñde scimus? Nam de corporibus quis certus est demonstratum, vtrum in eis doleant, quoniam se affligi magnis cruciatibus constitit? Quod respondetur, terrenum corpus solidum, atq; conspicuum nullum esse atq; vt vno potius nomine id explicem, nullam esse carnem quæ dolere possit, mori quæ non possit, quid aliud dicitur, nisi quod sensu corporis homines & experientia collegerunt? Nullam namque carnem nisi mortalem sciunt. Et hæc est eorum tota ratio, vt quod experti non sunt nequaquam esse posse arbitrentur. Nanque cuius rationis est dolorem facere mortis augmentum, cum vitæ potius sit indicium? Et si enim quærimus vtrum semper possit viuere, certum tamen est viuere omne quod dolet, dolorem quæ omnem nisi in re viuente esse non posse. Necesse est ergo vt viuat dolens, non est necesse, ut occidat dolor, quia nec corpora ista mortalia & vtique moritura, omnis dolor occidit.

Mat. 4.

H

dit. Vt autem dolor aliquis possit occidere, illa causa est, quoniam sic est anima connexa huic corpori, ut summis doloribus cedat atque discedat, quoniam & ipsa compago membrorum, atque vitalium sic infirma est, ut eam vim quae magnum uel summum dolorum facit, non valeat sustinere. Tunc autem tali corpori anima & eo connectetur modo, ut illud uinculum sicut nulla temporis longitudine soluitur, ita nullo dolore ruptur. Proinde est si caro nunc talis nulla est, quae sensum doloris propter se possit, mortemque non possit: erit tamen tunc talis caro, qualis nunc non est, sicut talis erit & mors, qualis nunc non est. Non enim nulla, sed sempiterna mors erit, quoniam nec viuere anima poterit deum non habendo, nec doloribus corporis carere moriendo: Prima mors animam nolentem pellit de corpore, secunda mortem animam nolentem tenet in corpore. Ab utraque morte communiter id habetur, ut quod non uult anima, de suo corpore patiat. Attendunt autem isti contradictores nullam esse nunc carnem quae dolorem pati possit, mortemque non possit, & non attendunt esse tamen aliquid tale quod corpore maius sit. Ipse quippe animus, cuius praesentia corpus uiuit, & regitur, & dolorem pati potest, & mori non potest. Ecce inuenta res est, quae cum sensum doloris habeat, immortalis est: hoc igitur erit tunc etiam in corporibus damnatorum, quod nunc esse scimus in animis omnium. Si autem consideremus diligentius, dolor qui dicitur corporis, magis ad animam pertinet. Anima enim est dolere, non corporis, etiam quando ei dolendi causa existit a corpore, cum in eo loco dolet, ubi laeditur corpus. Sicut ergo dicimus corpora sentientia, & corpora uiuentia, cum ab anima sit corporis sensus & uita, ita & corpora dicimus dolentia, cum dolor corporis nisi ab anima esse non possit. Doleret itaque anima cum corpore in eo loco eius, ubi aliquid contingit ut doleat. Doleret & sola quantumuis sit in corpore, cum aliqua causa etiam inuisibiliter tristis est ipsa corpore in columi. Doleret etiam non in corpore constituta. Nam utique dolebat diues ille apud inferos, quando dicebat: Crucior in hac flamma. Corpus autem nec exanime dolet, nec animatum sine anima dolet. Si ergo a dolore argumentum recte sumeretur ad mortem, ut ideo mors possit accidere, quia po-

tuit accidere & dolor, magis ad animam pertineret mori, ad quam magis pertinet & dolere. Cum vero illa quae magis dolere potest, non possit mori, quid momenti affert cur illa corpora, quoniam futura sunt in doloribus, ideo est mortura esse credamus? Dixerunt quidam Platonici, ex terrenis corporibus moribundisque membris esse animam & metuere, & cupere, & dolere, atque gaudere. Vnde Vergilius: Hinc, inquit, id est, ex moribus terreni corporis membris, metuunt cupiuntque; dolent gaudentque. Sed consequimus eos in quarto decimo huius operis libro, habere animas semper ipsos ab omni etiam corporis labe purgatas, diram cupiditatem, qua rursus incipiunt in corpora uelle reuerti. Vbi autem potest esse cupiditas, profecto etiam dolor potest. Frustrata quippe cupiditas siue non perueniendo, quo tendebat, siue amittendo, quo peruenerat, vertitur in dolorem. Quae pro se anima, quae uel sola uel maxime dolet, habet tamen quandam pro suo modo immortalitatem suam, non ideo poterunt illa corpora, quia dolebunt. Postremo, si corpora faciunt, ut animam doleant, cur eis dolorum possunt, mortem uero inferre non possunt, nisi quia consequens non est, ut mortem faciat, quod dolorem facit. Cur ergo incredibile est, ita igne illis corporibus dolorem posse inferre non mortem, sicut ipsa corpora dolere animas faciunt, quas tamen non ideo mori cogunt? Non est ergo necessarium futuram mortis argumentum dolor.

Aene. 6.
Cap. 5.

De naturalibus exemplis, quorum consideratio doceat posse inter ignes uiuentia corpora permanere.
Caput III.

Quapropter si, ut scripserunt qui naturas animalium curiosius indagauerunt, Salamandra in ignibus uiuit. Et quidam notissimi Siciliae montes qui tanta diurnitate teporis, atque uetustate, utique nunc & deinceps flammis astant atque integri perseverant, satis idonei testes sunt, non omne quod ardet absumi. Et anima indicat, non omne quod dolere potest, posse etiam mori. Quid adhuc a nobis rerum poscuntur exempla, quibus doceamus non esse incredibile, ut hominum corpora sempiternum supplicio punitorum, & in igne animam

Non omne quod ardet absumitur.

non

Luc. 16

Quod animalia quaedam igne uiuent.

Matth. 4

H

non amittat, & sine detrimento ardeant, & sine interitu doleant? Habebit. n. tūc ista carnis substantia qualitatē ab illo inditā, qui tā miras & uarias tot rebus indidit, quas uideamus, ut eas, quia creatae sunt; non miretur. Quis. n. nisi deus creator oīum dedit carni pauonis mortui ne putresceret? Qd̄ cū auditu incredibile uideretur, euenit ut apud Carthaginē nobis cocta apponeretur hęc auis. De cuius pectore pulparū quantū uisum est decerptum seruari iussimus. Qd̄ post dierū trī spatium quanto alia caro quęcunq; cocta putresceret prolatum atq; oblatū, nihil nostrū offendit olfactum. Item q; repositum post dies amplius q̄ triginta, idem quod erat inuentum est. Idemq; post annum, nisi qd̄ aliquantum corpulentia sicciore, & contra stioris fuit. Quis paleæ dedit uel tā frigidam vim, ut obrutas niues seruet: uel tam feruidam, ut poma immatura maturet? De ipso igne mira quis explicet, quo quęq; adusta nigrescunt cū ipse sit lucidus, & pene omnia graæ ambit, & lambit colore pulcherrimus decolorat, atq; ex pruna fulgida carbonē terribimum reddit? Neq; id quasi regulariter diffinitum est. Nam econtrario lapides igne candente percocti, & ipsi fiunt candidi, & quāuis ille magis rubeat, illi albedo colore nitescant: congruit tñ illi luci, quod albū est, si cur nigrū tenebris. Cum itaq; ignis in lignis ardeat ut lapides coquat, cōtrarios habet nō in contrariis rebus effectus. Et si. n. lapides & ligna diuersa sunt, contraria tamen nō sunt, sicut album & nigrum: quorum in lapidib. unum facit, alterum in lignis, clarus illos clarificans, hęc obfuscās, cum in illis deficeret, nisi in istis uiueret. Quid in carbonibus? Nō ne miranda est, & tanta infirmitas, ut ic̄tu leuissimo frangantur, pressu facillimo cōterantur, & tanta firmitas, ut nullo humore corrūpantur, nulla ætate uincantur, vsque adeo, ut eos substernere soleant qui limites figūt, ad cōuincendum litigatores, quisquis post quā talibet tempora extiterit, fixumq; lapidem limitem non esse contenderit? Quis eos in terra humida info. Tos, ubi ligna putrescerent, tandiu durare incorruptibiliter posse, nisi rerum ille corruptor ignis effecit? Intueamur etiam miraculum calcis, excepto eo de quo iam satis diximus, quod igne candescat, quo

*Paleæ
uirtus in
opposita.*

alia tetra reddūtur, & occultissime ab igne ignem concipit. Cumq; iam gleba tangenti bus frigida sit tam lætē ignē seruat, ut nulli nostro sensui prorsus appareat, sed cōperitus experimento etiā dum non apparet, sciatut inesse sopitus. Propter quod eam calcem uiuam loquimur, uelut ipse ignis latens aīa sit inuisibilis, uisibilis corporis. Iam uero q̄ mirum est, quod cum extinguitur, tunc accēditur? Ut. n. occulto igne careat, aqua infunditur, aqua uel persuaditur, & cū ante sit frigida, inde feruescit, unde feruentia cuncta frigescūt. Velut expirante ergo illa gleba, discedens ignis, qui latebat apparet, ac deinde tanquam mortua sic frigida est, ut adiecta unda nō sit arsurā, & quam calcem uocabamus uiuā, uocemus extinctā. Quid est qd̄ huic miraculo addi posse uideatur? Et tñ additur. Nā si non adhibeas aquam, sed oleū, quod magis fomes est ignis, nulla eius perfusione uel infusione feruescit. Hoc miraculū si de aliquo Indico lapide legeremus, siue audiremus, & in nostrū experimentum uenire nō posset, profecto aut mendaciū putaremus, aut certe granditer miraremur. Quarū uero rerum ante nostros oculos quotidiana documēta uersantur, nō gr̄e minus mirabili, sed ipsa assiduitate uilescūt, ita ut ex ipsa India, q̄ remota est pars orbis a nobis, desierimus nōnulla mirari, q̄ ad nos potuerūt mirāda p̄duci. Adamantē lapidē multi apud nos habent, & maxime aurifices insignitoresq; gemmarum, q̄ lapis nec ferro, nec igni, nec alia ui vlla perhibetur, præterquam hircino sanguine uinci. Sed qui eū habēt atq; nouerūt, nunquid ita mirantur, ut hi quibus primum potētia eius ostēditur? Quibus autem nō ostēditur, fortasse nō credunt, aut si credūt, inexperta mirantur, & si contigerit experiri, adhuc quidē mirantur insolita. Sed assiduitas experiendi paulatim subtrahit admirationis incitamentum. Magnetem lapidem nouimus mirabilem ferri esse raptorem, quod cū primum uidi, uehementer inhorui. Quippe cernebam a lapide ferreum annulum raptum atq; suspensum, deinde tanquam ferro quod rapuerat uim dedisset suam cōmunemq; fecisset, iidem annulus admotus est alteri eūq; suspendit, atq; ut ille prior lapidi, sic alter annul^o priori annulo cohærebat. Ac

cessit

*Seuer
Milen
zanus.
al. Bar
rius.*

cessit eodē modo tertius, accessit & quartus. Iamq; sibi per mutua connexis circulis non implicatorū intrinsecus, sed extrinsecus adherentium, quasi catena pependerit annulorum. Quis istam uim lapidis nō superet, quæ illi non solū inerat, uerumetiam per tot suspēsa transibat & inuisibilibus ea uinculis subligabat? Sed multo est mirabilius, quod a fratre & coepiscopo meo Seuero Milleuitano de isto lapide cognoui. Seipsum namq; uisisse narrauit quæadmodū* Bathanus quondam comes Aphricæ, cum apud eū cōuiuaretur ep̄s, eundem protulerit lapidem, & tenuerit sub argento, ferrumq; super argēum posuerit, deinde sicut subter mouebat manum, quæ lapidem tenebat, ita ferrum desuper mouebatur, atq; argento medio nihilq; patiente, concitatisimo cursu ac recurfu in fra lapis ab hoīe, supra ferrum rapiebatur a lapide. Dixi qđ ipse conspexi, dixi quod ab illo audiui, cui tanquā ipse uiderim credidi. Quid ē de isto magnete legerim, dicam: qñ inxta eum ponitur adamas nō rapit ferrum, & si iā rapuerat, ut ei appropinquauerit mox remittit. India mittit hos lapides. Sed si eos nos cognitos iam desistimus admirari, quāto magis illi, a quibus ueniūt, si eos facillimos habentis forsitan habēt ut nos calcē, quā miro modo aqua feruescētem, qua solet ignis extinguī, & oleo nō feruescētē, quo solet ignis accēdi, quæ in prōptu nobis est, nō miramur.

Quanta sint quæ non recte queant agnosci, & tamen eadem esse non sit ambiguum. Cap. V.

Veruntamen hoīes infideles, quibus cum diuina uel præterita uel futura miracula prædicamus, quæ illis experienda non ualemus ostēdere, rōnem a nobis earum flagitant rerū, quam quā non possumus reddere (excedunt. r. uires mentis humanæ) existimāt falsa esse, quæ dicimus: ipsi de tot mirabilibus rebus quas uel uidere possumus uel uidemus, debent reddere rationem. Qđ si fieri ab hoīe non posse uiderint, fatendū est eis, non ideo aliquid non fuisse, uel futurū non esse, quia ratio inde non potest reddi, qñ quidem sunt ista de quibus similiter non pot. Non itaq; pergo per plurima

quæ madata sunt literis, non gesta atq; transacta, sed in locis quibusq; manentia, quod si quisquam ire uoluerit & potuerit, utrū uera fiat explorabit. Sed pauca cōmemoro. Agrigentinum Siciliæ salē perhibent cum fuerit admotus igni, uelut in aqua stuescere: cū uero aqua, uelut in igne crepitare. Apud Garamantas quēdam fontē tam frigidū diebus, uel non bibatur: tam feruidum noctibus, ut non tangatur. In Epiro alium fontē in quo faces ut in ceteris extinguūtur accensæ, sed nō ut in ceteris, accendantur extinctæ. Asbeston Arcadię lapidē propterea sic vocari, qđ accensus semel iam non possit extinguī. Lignum cuiusdam sicut Aegyptiæ nō ut ligna cetera in aquis natata, sed mergi, & qđ est mirabilius, cū in imo aliquādiu fuerit, inde ad aquæ superficiē rursus emergere, quū madefactum debuit humoris pondere prægrauari. Poma in terra Sodomorū gigni quidem, & ad maturitatis faciē peruenire, sed morfu pressuua tentata, in fumum ac fauillam corio fatiscen te uanescere. Pyriten lapidem Persicum tenentis in manum si uehementius præmatur adurere, p̄p̄ quod ab igne nomen accepit. In eadem Perside gigni etiam lapidem Sclenitem, cuius interiorē cādorem cum luna crescere atq; deficere. In Cappadocia etiam uento equas concipere, eosdemq; foetus nō amplius triennio uiuere. Tilon Indię insulā eo præferri ceteris terris, quæ oīs arbor, quæ in ea gignitur nunq̄ nudatur tegmine foliorū. De his atq; alijs innumerabilibus mirabilibus q; historia nō factorum & reāfactorum, sed manentium locorum tenet. Mihi autem aliud agenti, ea persequi nimis longum est. Reddant rationē si p̄nt infideles isti, qui nolunt diuinis literis credere, quid aliud, q̄ nō putantes eas esse diuinas, eoq; res habeant incredibiles, sicuti hoc, est unde nunc agimus, Non. n. admittit, inquit, ulla ratio, ut caro ardeat, nec absumatur: doleat, neq; moriat: ratiocinatores, uidelicet magni, de omnibus rebus quas esse mirabiles constat, possint reddere rationem. Reddant ergo rationem de his quæ pauca posuimus, quæ proculdubio si esse nescirent, & futura esse diceremus, multo minus crederent, quam qđ nunc dicentibus nobis nolunt credere alquando esse uenturum. Quis enim eorum nobis

Seuerus
Mileni-
anus.
al Batha-
rius.

A

C

H

G

D

nobis credere, si quemadmodum dicimus futura hominum viua corpora, quæ semper arsurat atq; dolitura, nec tñ aliqñ moritura sint, ita diceremus in futuro seculo futurum saltem, quæ faceret ignis, velut in aqua fluere, eundemq; faceret aqua velut in igne crepitare: aut futurum fontem, cuius aqua in refrigerio noctis sic ardeat, vt nō possit tangi: in æstibus vero diei sic algeat, vt bibi nō possit: aut futurum lapidē, vel eum, qui suo calore manū constringentis adureret, vel eum qui vndecunq; accēius extingui omnino nō posset, &c. quæ prætermisissis alijs innumeris commemoranda interim dixi? Hæc ergo in illo seculo, qđ futurum est, si diceremus, futura, nobisq; increduli rñderent, si vultis vt ea credamus, de singulis reddite rōnem, nos nō posse cōfiteremur, eo qđ istis & similibus dei miris operibus infirma mortalium ratiocinatio vincitur, fixam tñ apud nos esse rōnem, nō sine ratione oīpotentem facere, vnde aīus humanus infirmus rationem non potest reddere, & in multis quidē rebus incertum nobis esse quid velit: illud tñ esse certissimū nihil eorū esse impossibile, quæcunq; voluerit, eiq; nos credere prædicenti, quem neq; impotentem, neq; mentientem possumus credere. Hi tñ fidei reprehenses, exactoresq; rōnis, quid ad ista rñdent de quibus ratio reddi ab hoīe non potest, & tñ sunt, & ipsi rationi naturæ vñr esse contraria? Quæ si futura esse diceremus, similiter a nobis ficut eorum, quæ futura esse dicimus, ab infidelibus ratio posceretur, ac per hoc cum in talibus operibus dei deficiat ratio cordis & sermonis humani: sicut ista nō ideo nō sunt, sic non ideo etiam illa non erunt, quoniam ratio de vtriusq; ab homine non potest reddi.

Quod non omnia miracula naturalia sint, sed pleraque humano ingenio modificata, pleraque autem dæmonum arte composita.

Cap. VI.

Hic ergo forte respondeant, prorsus nec ista sunt, nec ista credimus, falsa de his dicta, falsa conscripta sunt, & adijciant ratiocinantes, atq; dicentes: Si talia credenda sunt, credite & quos quod in eas-

dem literas est relatū, fuisse vel esse quoddam Veneris phanum, atq; ibi candelabrum, & in eo lucernam sub diuo sic ardentem, ut eam nulla tempestas, nullus imber extingueret. Vnde sicut ille lapis, ita ista *ἄσβεστος*, id est, lucerna inextinguibilis nominata est. Quod propterea poterūt dicere, vt rñdendi nobis angustias ingerant: quia si dixerimus non esse credendum, scripta illa miraculorū infirmabimus: si autē credendum esse confiterimus, confirmabimus numina paganorū. Sed nos, sicut iam in lib. duodeuigesimo huius operis dixi, nō habemus necesse oīa credere, quæ historia continet gentium, cum & ipsi inter se historici, sicut ait Varro, quasi data opera, & quasi ex industria per multa dissentiant: sed ea si uolumus credimus quæ nō aduersantur libris, quibus non dubitamus oportere nos credere. De his autem miraculorum locis, nobis ad ea quæ futura persuadere incredulis uolumus, satis illa sufficiant, quæ nos quoq; possumus experiri, & eorum testes idoneos non difficile est inuenire. De isto autē phano Veneris, & lucerna inextinguibili, nō solum in nullas coartamur angustias, uerum etiam latitudinis nobis campus aperitur. Addimus. n. ad istam lucernā inextinguibilem & humanarum & magicarū, per hoīes dæmoniacarum artū & ipsorum per seipsos dæmonum multa miracula. Quæ si negare uoluerimus, eidem ipsi cui credimus sacrarum literarum aduersabimur ueritati. Aut ergo in lucerna illa mechanicum aliquid de Asbesto ars humana molita est, aut arte magica factum est, quod hoīes illo mirarentur in templo, aut demon quispiam sub noīe Veneris tanta se efficacia præsentauit, vt hoc ibi prodigium & apparet hominibus, & diutius permaneret. Illiciuntur autē dæmones ad inhabitandum per creaturas, quas non ipsi, sed deus condidit delectabilibus pro sua diuersitate diuersis, non vt animalia cibus, sed vt spiritus signis, q̄ cuiusq; delectationi congruunt per variā genera lapidum, herbarum, lignorū, animalium, carminum, rituum. Vt autem illiciantur ab hominibus prius eos ipsi astutissima calliditate seducunt, uel inspirando eorum cordibus uirus occultum, vel etiam fallacibus amicitijs apparendo, eorum quæ paucos discipulos

Deo nihil impossibile.

H

L

Gene. 4

H

M

demus hanc esse uoluntate omnipotentis dei, quod certe non ob aliud uocatur omnipotens, nisi quia quicquid uult potest, qui potuit creare tanta multa, quae si non ostenderentur, aut a credentibus hodieque testibus dicerentur, profecto impossibilia putarentur, non solum quae ignotissima apud nos, uerum etiam quae notissima posui. Illa namque praeter eos, quorum de his libris legimus, non habent testem, & ab eis conscripta sunt, qui non sunt diuinitus docti atque humanicus falli forte potuerunt: licet cuique sine recta reprehensione non credere. Nam nec ego uolo temere credi cuncta, quae posui, quia nec a me ipso ita creduntur tanquam nulla de illis sit in mea cogitatione dubitatio, exceptis his quae uel ipse sum expertus: & cuius facile est experiri: sicut de calce quod feruet in aqua, in oleo frigida est: de magnete lapide, quod nescio qua sorbitione insensibilis stipula non moueat, & ferrum rapiat: de carne non putrescente pauonis, cum putrnerit & caro Platonis: de palea sic frigente, ut fluere cerni non sinat: sic calente, ut maturescere potest compellat: de igne fulgido, quod sui fulgorem lapides coquendo cadidit, & contra eundem lapides fulgorem urredo plurima obfuscat. Tale est, quod & nigrae maculae offenduntur ex oleo splendido, similiter nigrae lineae de candido imprimuntur argento. De carbonibus etiam, praeter accedente igne sic uertantur in contrarium, ut de lignis pulcherrimis tetri, fragiles de duris, imputribiles de putribilibus fiant. Haec ipse quaedam cum multis, quaedam cum omnibus noui, & alia plurima, quae huic libro inferere longum fuit. De his autem, quae posui non experta, sed lecta, praeter de fonte illo ubi faeces extinguuntur ardentes, & acceduntur extinctae: & de pomis terere Sodomorum forinsecus quasi maturis, in trinfecus fumeis, nec testes aliquos idoneos quibus utrum uera essent audire, potui reperire. Et illum quidem fontem non inueni qui in Epiro uisus se diceret, sed qui in Gallia similem nosse non longe a Gratianopoli ciuitate. De fructibus autem Sodomitarum arborum, non tantum litterae fide dignae indicant, uerum etiam tam multi se loquuntur expertos, ut hinc dubitare non possim. Caetera uero sic habeo, ut neque affirmanda, neque neganda decreuerim, sed ideo etiam ipsa posui, quoniam apud eos

tra quos agimus historicos legi, ut ostenderem qualia multa, multique illorum nulla redita ratione, in suorum literatorum scripta literis credant, qui nobis credere, quam id quod eorum experientiam sensumque transgreditur omnipotentem deum dicimus esse facturum, nec hac reddita ratione dignantur. Nam quae melior & ualidior ratio de rebus talibus redditur, quam cum omnipotens ea posse facere perhibetur, & facturum dicitur, quae praenunciat se ibi legitur, ubi alia multa praenunciauit, quae fecisse monstratur? Ipse quippe faciet, quia se facturum esse praedixit quae impossibilia esse putantur, qui promissit, & fecit ut ab incredulis gentibus incredibilia crederentur.

Non esse contra naturam, cum in aliqua re cuius natura innotuit, aliquid ab eo, quod erat notum, incipit esse diuersum. Cap. VIII.

Sed autem propterea respondent se non credere, quae de humanis semper arsuris, nec unquam morituris corporibus dicimus, quae humanorum corporum naturam nouimus longe aliter institutam: unde nec illa ratio hinc reddi potest, quae de illis naturis mirabilibus reddebatur, ut dici possit, uis ista naturalis est rei huius ista natura est, quam scimus humanae carnis istam non esse naturam. Habemus quidem quod respondeamus de literis sacris, hanc ipsam scilicet humanam carnem aliter institutam fuisse ante peccatum, id est, ut posset nunquam perpeti mortem, aliter autem post peccatum, qualis in erumpna huius mortalitatis innotuit, ut perpetem tantam tenere non possit. Sic ergo aliter quam nobis nota est, instituetur in resurrectione mortuorum. Sed quoniam istis non credunt literis, ubi legitur qualis in paradiso uixerit homo, quantumque fuerit necessitate mortis alienus, quibus utique si crederent, non cum illis de poena damnatorum, quae futura est, operosius ageremus, de literis eorum, qui doctissimi apud illos fuerunt aliquid profertendum est, quo appareat posse fieri ut aliter se habeat quaeque res, quam prius in rebus innotuerat suae determinatione naturae. Est in Marci Varronis libris, quorum inscriptio est de genere populi Romani: quod eisdem

eisdem verbis quibus sibi legitur, & sic ponā: In cælo, inquit, mirabile extitit portētū. Nam stella Veneris nobilissima, quam Plautus uesperuginē, Homerus Hesperō appellat pulcherrimam dicens, Castor scribit tm portentum extitisse, ut mutaret colorem, magnitudinem, figuram, cursum: quod factum, ita neq; antea neq; postea sit. Hoc factum Ogyge rege dicebāt Adrastus Cyzicentus & Diō Neapolites Mathematici nobiles. Hoc certe Varro tantus author portētum non appellaret, nisi esse contra naturam uideretur. Oīa quippe portenta contra naturam dicimus esse, sed non sunt. Quō est. n. contra naturam, quod dei sit uoluntate, cum uoluntas tāti uti que conditoris conditę rei cuiusque natura sit? Portentum ergo sit non contra naturam, sed contra quam est non natura. Quis āt portentorum numerat multitudinē, quæ historia gentium continentur? Sed nunc in hoc uno attendamus, quod ad rem, de qua agimus, pertinet. Quid ita dispositum est ab auctore naturę cœli & terrę, quemadmodum cursus ordinatissimus syderum? Quid tā raris legibus fixis q; firmatum? Et tamen quando ille uoluit qui summo regit imperio ac potestate, quod condidit, stella præ cæteris magnitudine ac splendore notissima, colorem, magnitudinem, figuram, & quod est mirabilius sui cursus ordinem legemq; mutauit. Turbavit profecto tunc, si ulli iam fuerūt canones astrologorum, quos uelut inerrabili computatione de præteritis ac futuris astrorum motibus descriptos habent, quos canones sequēdo ausi sunt dicere, hoc quod de Lucifero contingit, nec antea, nec postea contigisse. Nos autem in diuinis libris legimus etiam solem ipsum & stetitisse, cum hoc a domino Deo petiuisset uir sanctus Iesus Naue, donec cœptum præliū uictoria terminaret, & retrorsum redisset, ut regi Ezechia quindecim anni ad uiuendum additi, hoc ē prodigio pmissionis dei significarētur adiūcto. Sed ista quoq; miracula, q̄ meritis scim^o cōcessa sanctorū, q̄ credūt isti facta, magicis artib. tribuunt. Vñ illud est qđ superius commemorari dixisse Vergiliū. Sistere aquam fluuiis, & uertere sydera retro. Nā & fluuiū stetitisse superius, inferiusq; fluxisse, cum populus dei ductore supra memorato Iesu Na

ue uia carperet, & Helia propheta transeunte, ac postea discipulo eius Helişo id esse factū in sacris literis, & retrouersum fuisse maximum sydus regnante Ezechia mō commemorauimus. Quod uero de lucifero Varro scripsit, non est illic dictum alicui homini petēti id fuisse concessum. Non ergo de notitia naturarum caliginem sibi faciāt infideles, quasi nō possit in aliqua re diuinitus fieri aliud, q̄ in eius natura per humanam suā experientiam cognouerunt, quāuis & ipsa q̄ in rerū natura omnibus nota sunt, nō min^o mira sint, essentq; stupenda cōsiderantib. cū etis, si soleret hoīes mirari nisi rara. Quis .n. consulta rōne non uideat in hominū innumerabili numerositate, & tanta naturę similitudine, ualde mirabiliter sic habere singulos singulas facies, ut nisi inter se similes essent, nō discerneretur spēs eorū ab animalibus cæteris: & rursus nisi inter se dissimiles essent, nō discernerētur singuli ab hominib. cæteris? Quos ergo similes cōstemur, eisdē dissimiles inuenimus. Sed mirabilior est cōsideratio dissimilitudinis, qm̄ similitudinis iustius uī exposcere natura communis. Et tñ quoniam quę sunt rara, ipsa sunt mirabilia, multo enim amplius admiramur qđ duos ita similes reperimus, ut in eis discernendis aut semper, aut frequenter erremus. Sed qđ dixi scriptum a Varrone, licet eorum sit historicus idemq; doctissimus, fortasse uere factū esse nō credūt, aut quia non diu māsit alius eiusdem syderis cursus, sed reditū est ad solitum cursum, minus isto mouētur exemplo. Habeāt ergo aliud quod etiā nūc possit ostendi eis, quæ puto debere sufficere, quo commoueantur, cum aliud aduerterint in aliqua institutione naturę, eamq; sibi notissimam fecerint, non se inde deo debere præscribere, quasi eam non possit in lōge aliud, q̄ eis cognita est uertere atq; mutare. Terra Sodomorum non fuit utique ut nunc est, sed iacebat, simili cæteris facie, eademque uel etiam uberiore fœconditate pollebat. Nam dei paradiso in diuinis eloquiis comparata est. Hęc postea quā tacta de cælo est, sicut illorum quoque attestatur historia, & nunc ab eis, qui ueniunt ad loca illa conspiciunt, prodigiosa fuligine horrore est, & poma eius interiorē fauillam mēdaci super Aug. Tomus quintus. E e ficit

4. Re. 2.

4. Re. 20

B

C

Terre sodomoru
facies: m
t. a.

Gen. 13.

ficie maturitatis includunt. Ecce nō erat tatis & talis est. Ecce a conditore naturarū natura eius in hanc foedisſimam diuerſitatem mirabili mutatione conuerſa eſt. Et qđ post tam longum accidit tempus, tam longo tpe perfeuerat. Sicut ergo non fuit impoſſibile deo quas uoluit inſtituere, ſic ei non eſt impoſſibile in quicquid uoluerit, quas inſtituit mutare naturas. Vnde illorum quoq; miraculorum multitudo ſylueſcit, quæ monſtra,

Moſtra.

Oſtenta.

Prodigia

Poriſia.

Do demonſtrent, & oſtenta ab oſtendendo, & portenta a portendendo, id eſt, præoſtendendo, & prodigia, quod porro dicā, id eſt, futura prædicant. Sed uiderint eorum coniectores, quō ex eis ſiue fallantur, ſiue inſtinctu ſpirituum, quibus cura eſt tali poena dignos animos hominum noxiæ curioſitatis retribus implicare, etiam uera prædicant, ſiue multa dicendo aliqui in aliquid ueritatis incurrant. Nobis tñ iſta quæ uelut contra naturam ſunt, & contra naturam fieri dicunt, quo more hominum locutus eſt & Apoſtolus, dicendo, contra naturam in olea inſitum oleaſtrum, factū eſſe participē pinguedinis oleæ, & mōltra, oſtenta, portenta, prodigia, nuncupantur, hoc mōſtrare debēt, hoc oſtendere, uel præoſtendere, hoc prædicere quod facturus ſit Deus, quæ de corporibus hominum ſe prænunciavit eſſe facturū, nulla impediēte difficultate, nulla præſcribente lege naturæ, quomodo autem prænunciauerit, ſatis in lib. ſuperiore docuiſſe me exiſtimo, decerpēdo de ſcripturis ſanctis & nouis & ueteribus, non quidē omnia ad hoc pertinetia, ſed quæ ſufficere huic operi iudicauit.

Rom. 11.

E

Ma. 66.

De gehenna & æternarum qualitate poenarum. Caput. IX.

Quod igitur de ſempiterno ſupplicio dānatorum per ſuum Prophetam deus dixit net omnino fiet: uermis eorum non moritur, & ignis eorum non extinguetur. Ad hoc. n. uehementius commendandum, etiā dominus Ieſus cum membra quæ hominē ſcandalizāt. pro his omnibus poneret, quos

ut ſua membra dextra, quis diligit, eaq; præciperet amputari. Bonum eſt, inquit, tibi debilem introire in uitam, qđ duas manus habēt ire in gehennam, in ignem inextinguibilem, ubi uermis eorum non moritur, & ignis eorum non extinguitur. Similiter de pede: Bonum eſt tibi, inquit, claudum introire in uitam, qđ duos pedes habentem mitti in gehennam ignis inextinguibilis, ubi uermis H eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Non aliter ait & de oculo: Bonum eſt tibi, luſcum introire in regnum Dei, qđ duos oculos habentem mitti in gehennam ignis ubi uermis eorum non moritur, & ignis nō extinguitur. Non eum piguit uno loco eadē uerba ter dicere: quem non terreat iſta repetitio, & illius poenæ comminatio, tam uehemens ore diuino? Vtrunq; aut horū, ignem. ſ. atq; uermen, qui uolunt ad animæ penas non ad corporis pertinere, dicunt etiam uri dolore ſero atq; infructuoſe poenitentes eos qui fuerūt a regno dei ſeparati, & ideo ignē pro iſto dolorem urentem non incongrue poni potuiſſe contendunt. Vnde illud Apoſtoli eſt: Quis ſcandalizatur, & ego nō uror?

Mar. 9.

I. Co. 11.

Pro. 15.

Eundem etiam dolorem uermem putant intelligēdum eſſe: Nam ſcriptum eſt, inquit, Sicut tinea ueſtimentum, & uermis lignū, ſic moeror ex cruciat cor uiri. Qui uero poenas, & animæ, & corporis in illo ſupplicio futuras eſſe non dubitant, igne uri corpus, animam autem rodi quodammodo uerme moeroris aſſirmāt. Quod etſi credibilius dicitur, quia utiq; abſurdum eſt, ibi dolorē aut corporis, aut animæ futurum, ego tamen facilius exiſtimo, ut ad corpus dicam utrunque pertinere, qđ neutrum, & ideo tacitum in illis diuinæ ſcripturæ uerbis animi dolorem, quā conſequens eſſe intelligitur etiā ſi non dicatur, ut corpore ſic dolente animus quoque ſterili poenitentia crucietur. Legitur quippe & in ueteribus ſcripturis: Vindicta carnis impiis ignis & uermis. Potuit breuius dici, uindicta impij. Cur ergo dictum eſt carnis impij, niſi quia utrunque, id eſt, & ignis & uermis, poena erit carnis? Aut ſi uindictā carnis propterea dicere uoluit, quia hoc in homine uindicabitur, quōd ſecundum carnem uixerit. Propter hoc enim in mortem ſecundam quam ſignificauit Apoſtolus dicens,

Mat. 23.

Eccl. 7.

Demonibus eſſe corpora aerea, & craſſa.

Rom. 8.

ens, si n. fm carnem vixeritis, moriemini. Eligat quisq; quod placet, aut ignē tribuere corpori, aōo vermem: hoc proprie, illud tropice, aut vtrunq; proprie corpori. Iam n. satis superius disputauī posse animalia etiam in ignibus viuere in iustione sine cōsumptione, in dolore sine morte per miraculum omnipotentissimi creatoris, cui hoc possibile esse, qui negat, a quo fit quicquid naturis omnibus miratur, ignorat. Ipse n. est deus qui oīa in hoc mundo magna & parua miracula, quæ commemorauimus, etiam incomparabiliter plura quæ non commemorauimus fecit, eademq; ipso mundo uno atque oīum maximo miraculo inclusit. Eligat ergo vnū de duobus quisq; quod placet, vtrum & vermem ad corpus proprie, an ad aīum, translatō a corporalibus ad incorporea vocabulo existimet pertinere. Quid autem horum verum sit, res ipsa expeditius indicabit, quādo erit scientia tanta sanctorum, ut eis cognoscendarum illarum poenarum necessaria nō sit experientia, sed ea quæ tunc erit plena atq; perfecta, ad hoc quoq; sciendum sapientia sola sufficiat. Nunc n. ex parte scimus, donec veniat quod perfectum est, dum tamen nullo modo illa corpora talia futura esse credamus, vt nullis ab igne afficiantur doloribus.

An ignis gehennalis si corporalis est, possit malignos spiritus, id est, dæmones incorporeo tactu suo adurere.

Caput X.

Hic occurrit querere, si non erit ignis incorporealis noxius, sicut est animi dolor, sed corporalis tactu noxius, vt eo possint corpora cruciari, quomodo in eo erit etiam poena spirituum malignorum? Idem quippe ignis erit supplicio scilicet hominum attributus & dæmonum, dicente Christo: Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius, nisi quia sunt quædam sua etiam dæmonibus corpora, sicut doctis hominibus uisum est, ex isto aere crasso atque humido, cuius impulsus vento flante sentitur. Quod genus elementi si nihil igne perpeti posset, non ureret feruefactus in balneis. Vt enim urat prior uritur, facitque quum patitur. Si

autem quisquam nulla habere corpora dæmones asseuerat, non est de hac re aut laborandum operosa inquisitione, aut contentiosa disputatione certandum: Cur enim nō dicamus, quauis miris, tamen ueris modis etiam spiritus incorporeos posse poena corporalis ignis affligi, si spiritus horum etiam ipsi profecto incorporei, & nunc potuerunt includi corporalibus membris, & tunc poterunt corporum suorum uinculis insolubiliter alligari? Adhærebunt ergo si eis nulla sunt corpora spiritus dæmonum, immo spiritus dæmones, licet incorporei corporeis ignibus cruciandi, non ut ignes ipsi, quibus adhærebunt eorum iunctura inspirentur, & animalia fiant, quæ consistunt spiritu & corpore, sed ut dixi miris & ineffabilibus modis adhærendo accipientes ex ignibus poenam, non dantes ignibus uitam, quia & iste alius modus quo corporibus adhærent spiritus, & animalia fiunt omnino mirus est, nec comprehendere ab homine potest, & hoc ipse homo est. Dicerem quidem sic arduos sine ullo suo corpore spiritus, sicut ardebat apud inferos ille diues quando dicebat, Crucior in hac flamma: nisi conuenienter responderi cernerem, talem fuisse illam flammam, quales oculi quos leuauit, & Lazarum uidit, qualis lingua cui humorē exiguum desiderauit infundi, qualis digitus Lazari, de quo id sibi fieri postulauit, ubi tamen erant sine corporibus animæ. Sic ergo incorporealis & illa flamma, qua exarsit, & illa guttula, quam poposcit, qualia etiam sunt uisa dormientium, siue in ecclasi cernentium res incorporeales, habentes tamen similitudinem corporum. Nam ipse homo cum spiritu, nō corpore sit in in talibus uisus, ita se tamen tunc similem suo corpori uidet, vt discernere omnino nō possit. At uero gehenna illa, quod etiam stagnum ignis & sulphuris dictum est, corporeus ignis erit, & cruciabit corpora damnatorum, aut & hominum & dæmonum, solida hominum, aerea dæmonum, aut tantum hominum corpora cum spiritibus, dæmones autem spiritus sine corporibus herentes sumendo poenam, non impertiendo vitam corporalibus ignibus. Vnus quippe vtrisque ignis erit, fidei ueritas dixit.

Ecce 2 An

Demonibus esse corpora aerea, & crassa.

Mat. 25.

Eccl. 7.

Rom. 8.

Luc. 16.

Apo. 19.

Mat. 25

An hoc ratio iustitiæ habeat ut non sint extensiora poenarum tempora quam fuerint peccatorum. Cap. XI

SIC autem quidam eorum, contra quos defendimus civitatem dei, iustum putant, ut pro peccatis quamlibet magnis, paruo. s. t. p. e. perpetratis poena quisque damnetur æterna, quasi ullius id unquam iustitia legis attendat, ut tanta mora t. p. is quisque puniatur, quanta mora t. p. is vnde puniretur admisit.

Pœnarum genera.

D Octo genera poenarum in legibus esse scribit Tullius, damnum, vincula, verbera, talionem, ignominiam, exilium, mortem, seruitutem. Quid horum est quod in brevis t. p. s pro cuiusque peccati celeritate coartetur, ut tanta vindicetur morula, quanta deprehenditur perpetratum, nisi forte talio? Id. n. agit ut hoc patiat quisque, quod fecit. Illud est legis: Oculum pro oculo, dentem pro dente. Fieri. n. potest, ut tam brevi t. p. e quisque amittat oculum seueritate vindictæ, quam tulit ipse alteri improbitate peccati. Porro autem si alienæ fœminæ osculum infixum rationis sit verbere vindicare, nonne qui illud p. c. t. o t. p. is fecerit, incomparabili horarum spacio verberatur, & suauitas voluptatis exigua diuturno dolore puniatur? Quid in vinculis? Nunquid ibi tam diu quisque iudicandus esse debere, quandiu fecit, vnde meruit alligari, cum iustissime annosas penas feruus in cœpedibus penda, qui verbo aut ictu celerrime transeunte vel laesit dñm vel plagauit, iam vero damnum, ignominia, exilium & seruitus, cum plerunque sic infliguntur, ut nulla venia relaxentur, nonne pro huius vite modo similia poenis vñr æternis? Ideo quippe æterna esse non pnt, quia nec ipsa vita, quæ his plectitur, porrigitur in æternum, & tñ peccata, quæ vindicantur longissimi t. p. is pennis, breuissimo t. p. e perpetrantur, nec quisquam extitit qui censuerit tam cito nocentium finienda esse tormenta, q̄ cito factum est vel homicidium, vel adulterium, vel sacrilegium, vel quodlibet aliud scelus, non t. p. is lōgitudine, sed iniquitatis & impietatis magnitudine metiendum. Qui vero pro aliquo graui crimine morte multat, nunquid mora, qua occiditur, quæ per brevis est, eius supplicium leges æstuant, & non q̄ eū in sem-

Exo. 21.

E

piternum auferunt de societate viuentium? Quod est autem de ista ciuitate mortali hoies supplicio primæ mortis, hoc est, de illa ciuitate immortalis hoies supplicio secundæ mortis auferre. Sicut. n. non efficiunt leges huius ciuitatis, ut in eam quisque reuocetur æternā, sic nec illius, ut in vitam reuocetur æternā, secunda morte damnatus. Quō ergo est, inquit, qd̄ ait Christus vester: In qua mensura mensi fueritis, in ea remetietur vobis, si t. p. ale peccatu supplicio puniatur æterno? Nec attendunt non p. p. æquale t. p. is spatium, sed propter vicissitudinē mali, id est, ut qui mala fecerit, mala patiatur, eandem dictam fuisse mensuram, quanuis hoc in ea re proprie possit accipi, de qua dñs cum hoc diceret loquebatur, id est de iudicijs, & condemnationibus. Proinde qui iudicat & condemnat iniuste, si iudicatur & condemnatur iuste, in eadem mensura recipit, quamuis non hoc quod dedit, iudicio. n. fecit. iudicio patitur. Quamuis enim fecerit damnatione, quod iniquum est, patiat damnatione quod iustum est.

De magnitudine præuaricationis primæ, ob quam æterna poena omnibus debeatur, qui extra gratiam fuerint saluatoris. Cap. XII.

SED pœna æterna ideo dura & iniusta sensibus vñr humanis, quia in hac infirmitate moribundorum sensuum deest ille sensus altissimæ purissimeq; sapientiæ, quo sentiri possit quantum nefas in illa prima præuaricatione commissum sit. Quanto. n. magis homo fruebatur deo, tanto maiore impietate dereliquit deum, & factus est malo dignus æterno, qui hoc in se peremit bonum: quod esse posset æternū. Hinc est vniuersa generis humani massa damnata, qm̄ qui hoc primitus admisit cum ea, quæ in illo fuerat radicata, sua stirpe punitus est, ut nullus ab hoc iusto debitoq; supplicio, nisi misericordia & indebita gratia liberetur, atque ita disperiat genus humanum, ut in quibusdam demonitretur, quid ualeat misericors gratia, in cæteris quid iusta vindicta. Neque. n. vtrunque demonstraretur in omnibus, quia si omnes remaneret in poenis iustæ

Mat. 7. Luc. 6.

F

Hominis lapsus.

iustæ

iusiæ damnationis, in nullo appareret misericors gratia redimentis: rursum si oēs a tenebris transferentur in lucem, in nullo appareret seueritatis ultionis. In qua propterea multo plures, q̄ in illa sunt, ut sic ostendat, quid omnibus deberetur. Quod si omnibus redderetur, iustitiam iudicantis iuste nemo reprehenderet. Quia uero tam multi exinde liberantur, est unde agantur maximæ gratiæ gratuito muneri liberantis.

Contra opinionem eorum, qui putant criminosis supplicia post mortem causa purgationis tantum adhiberi.

Caput XIII.

Platonici quidem quamuis impunita nulla uelint esse peccata, tamen omnes penas emendationi adhiberi putant, uel humanis inflictas legibus, uel diuinis, siue in hac uita, siue post mortem: si autem parcat hic cuiquam, aut ita plectatur ut hic non corrigatur. Hinc est Maronis illa sententia, ubi cum dixisset de terrenis corporibus moribundisq; membris, quod anima. Hinc metuunt, cupiuntq; dolent, gaudentq; nec auras. Sulpicium, clausa tenebris & carcere cæco: secutus adiunxit atq; ait: Quin & supremo cum lumine uita reliquit: id est, cum die nouissimo relinquit eas ista uita: Non tamen, inquit, omne malum miseris, nec funditus omnes Corporea excedunt pestes, poenitusque necesse est

Multa diu concreta modis inolescere miris. Ergo exercetur poenis ueterumq; malorum Supplicia expendunt. alia panduntur inanes Suspense ad uentos, aliis sub gurgite uasto Infectum eluitur scelus, aut exuritur igni.

Qui hoc opinatur, nullas poenas nisi purgatorias uolunt esse post mortem, ut quonia terris superiora sunt elementa, aqua, aer, ignis, ex aliquo istorum mundetur per expiatorias poenas quod terrena contagione contractum est. Aer quippe accipitur in eo quod ait, suspensa ad uentos. Aqua in eo quod ait, sub gurgite uasto. Ignis autem suo nomine expressus est, cum dixit, aut exuritur igni. Nos uero etiam in hac quidem mortali uita esse quasdam poenas purgatorias cõsitemur, non quibus affliguntur, quorum uita uel non inde fit melior, uel potius

fit peior, sed illis sunt purgatoriæ, quæ eis corriguntur. Ceteræ omnes poenæ siue temporariæ, siue sempiternæ, sicut unusquisque diuina prouidentia tractandus est, inferuntur, uel pro peccatis, siue præteritis, siue in quibus adhuc uiuit ille, qui plectitur, uel pro exercendis declarandisq; uirtutibus, per homines & angelos, seu bonos, seu malos. Nam si quisquam mali aliquid alterius improbitate uel errore patiat, peccat quidem homo, qui uel ignorantia, uel iniustitia cuiquam mali aliquid facit, sed non peccat Deus, qui iusto quauis occulto iudicio fieri sinit. Sed temporarias poenas alii in hac uita tantum, alii post mortem, alii & nunc & tunc, ueruntamen ante iudicium illud seuerissimum nouissimumq; patiuntur. Non autem omnes ueniunt in sempiternas poenas, quæ post illud iudicium his sunt futurae, qui post mortem sustinent temporales. Nam quibusdam quod in isto non remittitur, remitti in futuro seculo. id est, ne futuri seculi æterno supplicio puniantur, iam supra diximus.

De poenis temporalibus istius uitæ, quibus subiecta est humana conditio.

Caput XIII.

Rarisimi sunt autem, qui nullas in hac uita, sed tantum postea poenas luunt. Fuisse tamen aliquos qui usque ad decrepitam senectutem ne leuissimam quidem febriculam senserint, quietamque duxerint uitam, ipsi & nouimus & audiuimus: quamquam uita ipsa mortalium tota poena sit, quia tota tentatio est, sicut sacræ literæ personant, ubi scriptum est. Nunquid non tentatio est uita humana super terram? Non enim parua poena est ipsa insipientia uel imperitia, quæ usque adeo fugienda merito iudicatur, ut per poenas doloribus plenas, pueri cogantur quæque arteficia uel literas discere, ipsumque discere, ad quod poenis adiunguntur, tam poenale est eis, ut non nunquam ipsas poenas, per quas compelluntur discere, malint ferre quam discere. Quis autem non exhorreat & mori eligat, si ei proponatur aut mors perpetuenda, aut rursus infantia? Quæ quidem quod non a risu, sed a fletu oritur hac lucem, quid malorum ingressa sit nesciens prophetat quodammodo. Solū quoniam

Aug. Tomus quintus. Ee 3 natus

*Pœna est
pœnarie,
ac purgatorie
post mortem*

*Mat. 13.
L*

Iob. 7.

M

*Mat. 7.
Luc. 6.*

Aeneid. 6

*Hominis
Lapsus.*

Solus Zoroaster nascendo risit.

natus est ferunt risisse Zoroastrem, nec ei boni aliquid monstruosus risus ille portendit. Nam magicarum artium fuisse perhibetur inuentor, quæ quidem illi, nec ad præsentis uitæ uanam foelicitatem cõtra suos inimicos potesse potuerunt. A Nino quippe rege Assyriorum, cû esset ipse Bactrianorum rex, bello superatus est. Prorsus quod scriptû est: Graue iugum super filios Adâ a die exitus de ventre matris eorum, usq; in diem sepulturæ in matrem omnium: usq; adeo impleri necesse est, ut ipsi paruuli per lauacrû regenerationis, ab originalis peccati, quo solo tenebantur, uinculo iam soluti, mala multa patientes, nonnulli etiam incursum spirituum malignorum aliquñ patiãtur. Quæ quidem passio absit, ut eis obsit, si hanc uitã in illa ætate etiam ipsa passione ingrauescente & animam de corpore excludente simerint.

Eccl. 40.

B

Quod omne opus gratiæ Dei eruentis nos de profunditate ueteris mali, ad futuri seculi pertineat nouitatem.

Caput XV.

Eccl. 40.

Veruntamen in graui iugo quod positum est super filios Adam a die exitus de uentre matris eorum usq; in diem sepulturæ in matrem omnium, etiam hoc * medium * miserabile reperitur, ut sobrii simus atq; intelligentes hanc uitam de peccato illo, nimis nefario, quod in paradiso perpetratum est, factam nobis esse pœnalem, totumq; quod nobiscum agitur per testamentum nouum non pertinere, nisi ad noui seculi hæreditatē nouam, ut hic pignore accepto, illud cuius hoc est pignus suo tpe consequamur. Nunc autem ambulemus in spe & proficientes de die in diem, spiritu facta carnis mortificemus. Notuit. n. dominus qui sunt eius, & quotquot spiritu dei aguntur, hi filij dei sunt sed gratia, non natura. Vnicus. n. natura dei filius, propter nos misericordia factus est filius hois, ut nos natura filij hominis, filij Dei per illud gratia fieremus. Manens quippe ille immutabilis, naturam nostram in qua nos susciperet suscepit a nobis, & tenax diuinitatis suæ, nostræ infirmitatis participatus factus est, ut nos in melius commutati, q̄ peccatores mortalesque sumus, eius immortalitatis & iustitiæ

** malū. * mirabile.*

Gene. 3.

Rom. 8.

2. Ti. 2.

Rom. 8.

Solus Christus Iesus natura Dei filius.

C

participatione amittamus: & quod in natura nostra bonum fecit, impleti summo bono in eius nature bonitate seruemus. Sicut .n. per unum hominem peccantem in hoc tam graue malum deuenimus, ita per unum hominem eundemq; deum iustificantē, ad illud bonum tam sublime ueniemus. Nec quisquam se debet ab isto ad illum transisse confidere, nisi cum ibi fuerit ubi rēratio nulla erit, nisi pacem tenuerit, quam pacem belli huius, in quo caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, multis & uariis certaminibus querit. Hoc autem bellum nunquam ullum esset, si natura humana per liberum arbitrium in rectitudine in qua facta est persistisset. Nunc uero quæ pacem foelix cum Deo habere noluit, secum pugnat infœlix, & hoc quoque cum malum sit miserabile, melius est tamen q̄ priora uitæ huius. Melius quippe configitur cum uitis, quam cum sine ulla conflictione dominantur. Melius est, inquam, bellum cum spe æternæ pacis, quam sine ulla liberationis cogitatione captiuitas. Cupimus quidem etiam hoc bello carere, & ad capescendam ordinatissimam pacem, ubi firmissima stabilitate potioribus * inferiora subdantur, igne diuini amoris accendimur. Sed si, quod absit, illius tanti boni spes nulla esset, male debuimus in huius conflictationis molestia remanere, q̄ uitis in nos dominationem non eis resistendo permittere.

Rom. 8.

Gal. 5.

Al. infr. miora.

Sub quibus gratiæ legibus omnes generatorum habentur ætates.

Caput XVI.

E

Verum tanta est dei misericordia in uasa misericordiæ quæ præparauit in gloriã, ut etiam prima hominis ætas, id est, infantia, quæ sine ullo renisu subiacet carni: & secunda, quæ pueritia nuncupatur, ubi nondum rō suscepit hanc pugnam, & fere sub omnibus uitiis delectationibus iacet, quia licet iã fari ualeat, & ideo infantiam transisse uideatur, nondum in ea est præcepti capax infirmitas mentis, si sacramenta mediatoris acceperit, et si hanc in eis annis uitam finiat, translata scilicet a potestate tenebrarum in regnum Christi, nõ solum penis non præparetur æternis, sed

Rom. 9.

1. Tim. 2.

Col. 1.

Tomy purgaria mort

Bellis uisus read

2. Ti

Purgaria per Mar. 2

*Tormēta purgato-
ria post
mortem.* sed ne ulla quidem post mortem purgatoria tormenta patiatur. Sufficit. n. sola spiritalis regeneratio, ne post mortem obsit quod carnalis generatio cum morte contraxit: Cum autem uentum fuerit ad ætatem, quæ præceptum iam capit, & subdi pōt legis imperio, suscipiendum est bellum contra uitia & gerendum acriter, ne ad dānabilia peccata perducatur. Et si quidem nondum uictoriarū con-
*Bellū cū
uicij ge-
readum.* fuetudine roborata sunt, facilius vincuntur, & cedunt: si aut uincere atq; imperare consueuerunt, laboriosa difficultate superantur.

Neque. n. id fit veraciter atq; synceriter, nisi vera delectatione iustitiæ. Hæc est autem in fide Christi. Nam si lex iubens asst, & spiritus iuuans desit, per ipsam prohibitionē desiderio crescente atq; vincēte peccati etiam reatus præuaricationis accedit, ut nonnunq̄ sint apertissima uitia, quæ alijs uicij vincuntur occultis, quæq; putantur esse uirtutes, in qb. regnat superbia, & quædam sibi placēdi

2. Ti. 2. altitudo ruinosa. Tunc itaq; uicta uitia deputanda sunt, cum dei amore uincuntur, quem nisi deus ipse non donat, nec aliter nisi per mediatorem dei & hominum hoīem Iesum Christum, qui factus est particeps mortalitatis nostræ, ut nos participes faceret diuinitatis suæ. Paucissimi aut sunt tantæ felicitatis, ut ab ipsa ineunte adolescentia nulla dānabilia peccata cōmittāt, uel in flagitijs, uel in facinoribus, uel in nefariæ cuiusquā impietatis errore, sed magna spiritus largitate opprimāt, quicquid in eis posset carnali delectatione damnari. Plurimi uero præcepto legis accepto, cum prius uicti fuerint præualentibus uicij & præuaricatores eius effecti, tunc ad gratiam confugiunt adiuuantē, qua fiant & amarius penitendo, & uehementius pugnando, prius deo subdita, atque ita carni præposita mente uictores. Quisquis igit cupit pēnas euadere sempiternas, non solū baptizetur, uerū etiam iustificetur in Christo, ac sic uere transeat a diabolo ad Christum.

*Purgato-
riæ penæ.
Mat. 25.* Purgatorias autem pēnas nullas futuras opinetur, nisi ante illud ultimum tremēdumq; iudicium. Nequaquam tñ negandum est, et ipsum æternum ignem pro diuersitate meritum quāuis malorum, alijs leuiorē, alijs futurum esse grauiorem, siue ipsius vis atq; ardor pro poena digna cuiusque uarietur,

siue ipse equaliter ardeat, sed non equali molestia sentiatur.

De his qui putant nullorum hominū pēnas in æternum esse manfuras. Cap. XVII.

Nunc iam cum misericordibus nostris agendum esse uideo, & pacifice disputandum, qui uel oibus illis hominibus, quos iustissimus iudex dignos gehennæ supplicio iudicabit, uel quibusdam eorū nolunt credere pēnā sempiternam futuram, sed post certi tps metas pro cuiusq; peccati quantitate longioris siue breuoris eos inde existimant liberandos. Qua in re misericorditer profectō fuit Origenes, qui & ipsum diabolū atq; angelos eius post grauiora promeritis & diuturniora supplicia ex illis cruciatibus eruendos atq; sociandos sanctis angelis credidit. Sed illū & p p hoc & p p alia nonnulla, & maxime p p alternates sine cessatione beatitudines & miserias, & statutis seculorum interuallis, ab istis ad illas, atque ab illis ad istas itus ac reditus interminabiles non immerito reprobauit ecclesia: quia & hoc quod misericors uidebatur amisit, faciendo sanctis ueras miserias, quibus pēnas luere, & falsas beatitudines, in quibus uerum ac securum, hoc est, sine timore certum sempiterni boni gaudium non haberent. Longe autem aliter istorum misericordia humano errat affectu, qui hominum illo iudicio damnatorum miserias temporales: omnium uero, qui uel citius, uel tardius liberantur æternam foelicitatem putant. Quæ sententia si propterea bona & uera, quia misericors est, tanto erit melior & uerior, quanto misericordior fuerit. Extendatur ergo ac profundatur fons huius misericordiæ usq; ad damnatos angelos, saltem post multa atq; prolixa quantumlibet secula liberandos. Cur usque ad uniuersam naturam manat humanam, & cum ad angelicam uentum fuerit mox rescit? Non audent tamen se ulterius miserando porrigere, & ad liberationem ipsius quoque diaboli peruenire. Verum si aliquis audeat uincit nempe istos, & tamen tanto inuenitur errare deformius & contra recta dei uerba peruersius, quanto sibi uideretur sentire clementius.

*Origenis
sua de
saluandis
etiā dia-
bolis.*

De his qui nouissimo iudicio propter inter-
cessiones sanctorum neminem homi-
num putant esse damnandum.

Caput XVIII.

SVNT etiā quales in colloctionibus no-
stris ipse sum expertus: qui cum uene-
rari videantur scripturas sanctas, mori-
bus improbandi sunt, & agendo causam
suam multo maiorem, q̄ illi misericordiam
deo tribuant erga humanum genus. Dñt. n.
de malis & infidelibus hominibus diuinitus
quidem uerum prædictum esse, quod digni
sunt p̄na, sed cum ad iudicium uentū fue-
rit misericordiam esse superaturam. *Iacob. 2.*
Donabit. n. eos, inquit, misericors deus precibus
& intercessionibus sanctorū suorum. Si. n.
orabant pro illis, qñ eos patiebantur inimi-
cos, quanto magis qñ uidebunt humiles sup-
plices q; prostratos? *Matt. 5.*
M Neg. n. credendum est,
aiunt, tunc amissuros sanctos viscera mise-
ricordiæ, cum fuerint plenissime ac perfe-
ctissimæ sanctitatis, ut qui tunc orabant pro
inimicis suis, quādo & ipsi sine peccato non
erāt, tunc non orēt pro supplicibus suis, qñ
nullum coeperint habere peccatum? Aut ve-
ro deus tūc eos non exaudiet tot, & tales fi-
lios suos, qñ in tanta eorum sanctitate nul-
lum inueniet orationis impedimētum? Testi-
monium uero *Psal. 1.*, & illi quidem qui
permittunt infideles atq; impios hoīes sal-
tem longo tpe cruciari, & postea de malis
oibus erui, sed magis isti pro se dicunt esse
ubi legitur: Nunquid obliuiscetur misereri
deus, aut continebit in ira sua miserationes
suas? Ira eius est, inquit, ut oēs indigni bea-
titudine sempiterna, ipso iudicante puniant
supplicio sempiterno. Sed si uel longum uel
prorsus vllum esse permiserit, profecto ut
posuit hoc fieri continebit in ira tua misera-
tiones suas, quod eum *Psal. 104.* dicit non esse fa-
cturus. Non. n. ait affirmando continebit,
sed negationem subinterrogatione ponens,
cum an continebit interrogat, nimirum oñ-
dit, quia nō diu miserationes suas in ira con-
tineat. Sic ergo isti uolunt iudicij dei com-
minationem non esse mendacem, quāuis sit
neminē damnaturus, quemadmodum eius
cōminationem qua dixit euerfurum se esse
Niniuem ciuitatē mendacem nō possumus

dicere, & tñ non factum est, inquit, quod
sine ulla conditione prædixit. Non enim ait,
Niniue euetetur si non egerint penitentiā,
seq; correxerint: sed hoc non addito prænu-
ciauit futuram euerfionem illius ciuitatis.

Quam comminationem propterea ueracem
putant, quia hoc prædixit deus, quod uere di-
gni erant pati, quāuis hoc non esse ipse fa-
cturus. Nam etsi penitentibus pepercit, in-
quiunt, utiq; illos penitentiam nō ignorabat
acturos, & tamē absolute ac definite eorum
euerfionem futuram esse prædixit. Hoc ergo
erat, inquit, in ueritate seueritatis, quia
erant digni, sed in ratione miserationis non
erat, quam non continuit in ira sua ut ab ea
p̄na supplicibus parceret, quam fuerat con-
tumacibus comminatus. Si ergo tūc peper-
cit, aiunt, quādo sanctum suum prophetam
fuerat parcendo contristaturus, quanto mag-
is tunc miserabilibus supplicantibus parceret, **B**
quando ut parcat omnes sancti eius orabūt?
Sed hoc quod ipsi suis cordibus supplican-
tur, ideo putant scripturas tacuisse diuinas,
ut multi se corrigant, uel prolixarū, uel eter-
narum timore p̄narum, & sint qui possint
orare pro eis, qui se non correxerint: nec ta-
men opinantur omnimodo id eloquia diui-
na tacuisse. Nam quo pertinet, inquit,
quod scriptum est? Quam magna multitu-
do dulcedinis tuæ domine, quam abscondi-
sti metuentibus te, nisi ut intelligamus pro-
pter timorem fuisse absconditam misericor-
diæ diuinæ tam multam secretamq; dulce-
dinem? Addunt etiam propterea dixisse Apo-
stolum: Conclufit enim deus omnes in in-
fidelitate, ut omnium misereatur, quo si-
gnificaret, quod ab illo nemo damrabitur.
Nec isti tamen qui hoc sentiunt, hanc opi-
nionem suam usq; ad liberationem, uel nul-
lam damnationem diaboli, atq; angelorum
eius extendunt. Humana quippe circa solos
homines mouētur misericordia, & causam
maxime agunt suam pergeneralem in ge-
nus humanum, quasi dei miseratione impu-
nitatem saluam suis perditis moribus polli-
centes, ac per hoc superabunt eos in prædi-
canda Dei misericordia, qui hanc impuni-
tatem etiam principi demonū & eius sa-
tellitibus pollicentur. **C**

De his qui impunitatem omnium peccatorum promittunt etiam hæreticis propter participationem corporis Christi. Cap. XIX.

Item sunt alij ab æterno supplicio liberationem, nec ipsis saltem oibus hoibus promittentes, sed tñ modo Christi baptisimate ablutis, qui participes fiunt corporis eius quomodolibet uixerint, in quacunq; hæresi vel impietate fuerint, p̄ illud, quod ait Iesus. Hic est panis qui de cælo descēdit, ut si quis ex ipso manducauerit, nō moriā. Ego sum panis uiuus, qui de cælo descendi. Si quis manducauerit ex hoc pane, uiuet in æternum. Ab æterna ergo morte inquit necesse est istos erui, & ad uitam æternam quandoq; perducī.

De his qui non omnibus, sed eis tantum, qui apud catholicos sunt regenerati, etiam si postea in multa crimina erroresq; proruperint, indulgentiā pollicentur. C. XX.

DItem sunt qui hoc nec oibus habentibus baptisimatis Xpi & eius corporis sacm, sed solis catholicis, quibus male uiuētibus pollicentur, quia non solum sacro, sed re ipsa manducauerunt corpus Xpi in ipso eius corpore cōstituti. De quo dicit Apost. Vnus panis, unum corpus multi sumus, ut et si postea in aliquam hæresim, vel et in gentilium idolatriam lapsi fuerint, tñ q̄a in corpore Xpi, i. in ecclesia catholica sumperūt baptisimū Xpi, & manducauerunt corpus Xpi, nō moriant in æternū, sed uitā qñq; consequantur æternā, atq; illa oīs impietas quanto maior fuerit, nō eis ualeat ad æternitatē, sed ad diuturnitatem magnitudinemq; p̄narum.

De his qui eos qui permanent in catholica fide et a si pessime uixerint, & ob hoc uri meruerint, tamen propter fidei fundamentum saluandos esse definiunt. Cap. XXI.

E Sunt autem qui p̄ id quod scriptum est: Qui perseverauerit usq; in finem,

hic saluus erit: non nisi in ecclesia catholica perseverantibus, quibus in ea male uiuētibus hoc promittunt per ignem uidelicet saluandis, merito fundamentū de quo ait Apost. Fundamentum. n. aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Si quis autem edificauerit super fundamentū hoc aurum, argentū, lapides preciosos, ligna, fenum, stipulam, uniuscuiusq; opus manifestabitur. Dies. n. dñi declarabit, quoniam in igne reuelabitur, & uniuscuiusq; opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus permanserit quod superædificauit, mercedem accipiet. Si cuius autem opus arserit, damnum patiet, ipse autem saluus erit, sic tñ quasi per ignē. Dicunt ergo cuiuslibet uitæ catholicum Christianū Christum habere in fundamento, quod fundamentū nulla hæresis habet, a corporis eius unitate præcisa. Et ideo p̄ hoc fundamentum et si malæ uitæ fuerit catholicus Christianus, uelut qui superædificauerit ligna, fenum, stipulam, putant eum saluum fieri per ignem, i. post p̄nas ignis illius liberari, quo igne in ultimo iudicio punientur mali.

De his qui putant ea crimina quæ inter elemosynarum opera committuntur, ad damnationis iudicium non uocari. Cap. XXII.

Comperi etiam quosdam putare eos tantummodo arduos illius eternitate supplicij, qui pro peccatis suis facere dignas elemosynas negligunt: iuxta illud Apost. Iacobi, Iudicium autem sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam. Qui ergo fecerit, inquit, quis mores in melius non mutauerit, sed inter ipsas elemosynas nefarie ac nequiter uixerit: iudicium illi cum misericordia futurū est: ut aut nulla damnatione plectatur, aut post aliquod tps siue paruum, siue prolixum ab illa damnatione liberetur. Ideo iudicem ipsum uiuorū atq; mortuorū noluisse existimāt aliud commemorare se esse dicturū, siue dextris quibus est uitam daturus eternā, siue sinistris quos eterno supplicio est damnaturus, nisi elemosynas siue factas, siue non factas. Ad hoc pertinere aiūt, & in oratione dominica quotidianam postulationem: Dimitte nobis debita nostra, sicut

&

G & nos debitoribus nostris. Quisquis. n. illi, qui in eū peccavit dimitte ignoscēdo peccatum, proculdubio elemosynā facit. Quam rem dñs ipse sic commendavit, vt diceret: *Idem.* Si. n. dimiseritis peccata hoibus, dimittet vobis & p̄r vester peccata vestra: si autē non dimiseritis hoibus, neq; p̄r vester, qui in cęlis est, dimittet vobis. Ergo & ad hoc gen^o elemosynarū pertinet, quod ait Apost. Iacobus: Iudicium futurum sine misericordia ei qui non fecit misericordiam. Nec dixit dñs, inquit, magna vel parua, sed dimittet vobis p̄r vester peccata vestra, si & vos dimiseritis hoibus. Ac per hoc putant ēē eis, qui perditē vixerint, donec claudant diē vitę huius extremum, per hanc orationem qualiacunq; quantacunq; fuerint oīa quotidie peccata dimitti, sicut ipsa quotidie frequentat oratio, si hoc tm̄ no. do custo. hisse meminerint, vt qñ ab eis ueniā petūt, qui eos peccato qualicunq; læserunt ex corde dimittit. Cū ad hæc **H** omnia deo donante respondero, liber iste claudendus est.

Contra opinionem eorum qui dicunt, nec diaboli, nec hominū malorum perpetua futura supplicia. Ca. XXIII.

A C primum queri oportet atq; cogno. sci, cur ecclesia ferre nequiverit hominūa disputationem, diabolo etiā post maximas & diurnissimas pēnas, purgationem vel indulgentiam pollicentem: Neque. n. tot sancti & sacris veteribus ac no. uis literis eruditi, mundationē & regni cęlorum beatitudinē post qualiacunq; & quantacunq; supplicia, qualibuscunq; & quantiscunq; angelis inuiderunt, sed potius uiderūt diuinam vacuari vel infirmari nō posse sententiam, quam dñs prænunciavit in iudicio prolaturum atque dicturum. *Mat. 25.* Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Sic quippe ostendit æterno igne diabolu & angelis eius arsiuros: *Apo. 20.* & quod scriptum est in Apocalypsi: Diabolus qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis & sulphuris, quo & bestia & pseudo propheta cruciabunt die ac nocte in secula seculorum. Quod ibi dictum est æternum, hic dictum est in secula seculorum. Quibus

verbis nihil scriptura diuina significare con. suevit, nisi quod finem non habet temporis. Quamobrem prorsus nec alia causa, nec iustior, nec manifestior inueniri potest, cur ve. *2. Pet. 2.* *Apo. 20.* rissima pietate teneatur fixum & immobile, nullum regressum ad iustitiam uitamq; san.ctorum diabolu & angelos eius habituros, nisi quia scriptura, que neminem fallit, dicit eis deum nō pepercisse, & sic ab illo esse inter impios prædamnatos, ut carceribus caliginis inferni rerufi traderentur seruandi, atq; ultimo iudicio puniendi, qñ eos æternus ignis accipiet, vbi cruciabuntur in secula seculorum. Quod si ita est, quomodo ab huius æternitate pœnæ, vel vniuersi, vel quidam homines post quantumlibet temporis subtrahentur, ac non statim eneruabitur fides, qua creditur sempiternum dæmonum futurum esse supplicium? Si. n. quibus dicitur, Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius: *Mat. 25.* **K** vel vniuersi vel aliqui eorum nō semper ibi erunt: quid igitur causa est cur diabolus & angeli eius semper ibi futuri esse credantur? An forte dei sententia, que in malos & angelos & homines proferatur, in angelos uera erit, in homines falsa? Ita planē hoc erit si non quod deus dixit, sed quod suspicantur homines plus ualebit. Quod fieri quia non potest, non argumentari aduersus deum, sed diuino potius dum tēpus est debent parere præcepto, qui sempiterno cupiunt carere supplicio. Deinde quale est æternum supplicium pro igne diurni temporis non exilimare, & vitam æternam credere sine fine, cū Christus in eodem ipso loco, in una eademq; sententia dixerit vtrunq; complexus, Sic ibunt isti in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam? Si vtrunq; æternum, profecto aut vtrunq; cum sine diurnum, aut vtrunq; sine fine perpetuum debet intelligi. Par pari enim relata sunt: hinc supplicium æternum, inde uita æterna. Dicere autem in hoc vno eodemq; sensu, uita æterna sine fine erit, supplicium æternum finem habebit, multum absurdum est. Vnde quia uita æterna sanctorum sine fine erit, suppliciu quoq; æternum quibus erit, finem proculdubio non habebit. **L**

Contra eorum sensum, qui in iudicio dei omnibus reis propter sanctorum precibus putant esse parcendum.
Cap. XXI III.

Hoc autem & aduersus eos ualet, q̄ suas agentes causas contra dei uenire uerba uelut misericordia maiore conatur: ut ideo uidelicet uera sint, quia ea quæ dixit homines esse passuros pati digni sunt, nõ quia passuri sunt. Donabit enim eos, inquit, precibus sanctorum suorum, etiam tunc tãto magis orantium pro inimicis suis, quanto sunt utiq; sanctiores, eorumq; efficacior est oratio, & exauditione dei dignior, iam nullum habentium omnino peccatum. Cur ergo eadem perfectissima sanctitate, & cuncta impetrare ualentibus, mundissimis & misericordissimis precibus etiam pro angelis non orant, quibus paratus est ignis æternus, ut deus sententiã suã mitiget, & reflectat in melius, eosq; ab illo igne faciat alienos? An erit forsità quisquã qui & hoc futurũ esse præsumat, affirmans et sanctos angelos simul cum sanctis hominibus, qui tũc æquales erũt angelis dei, pro dãnandis & angelis & hominibus oraturos, ut misericordia non patiatur, quod ueritate merentur, quod nemo sanã fidei dixit, nemo dicturus est? Alioq; nulla causa est, cur non etiam nũc pro diabolo & angelis eius oret ecclesia, quã magister deus pro inimicis suis iussit orare. Hæc igitur cã, qua fit, ut nunc ecclesia non oret pro malis angelis, quos suos esse nouit inimicos: eadẽ ipsa causa est, qua fiet, ut in illo tunc iudicio etiam pro hominibus æterno igne cruciandis, quamuis perfecta sit sanctitate, nõ oret. Nunc. n. propterea pro eis orat, quos in genere humano habet inimicos, quia tempus est poenitentia fructuosa. Nam quid maxime pro eis orat, nisi ut det illis deus, sicut dicit Apostolus, poenitentiam, respiciant de diaboli laqueis, quo captiui tenentur & in ipsius uoluntatem? Deniq; si de aliquib. ita ecclesia certa esset, ut qui sunt illi, etiam nosset, qui licet adhuc in hac uita sint constituti, tamen prædestinati sunt in æternum igne ire cum diabolo: tam pro eis non oraret, q̄ nec pro ipso. Sed quia de nullo certa est, orat pro omnibus dũtaxat hominib. inimi-

cis suis in hoc corpore constitutis, nec tamẽ pro omnibus exauditur. Pro his enim solis exauditur, quia etsi aduersantur ecclesie, ita tamen sunt prædestinati, ut pro eis exaudiat ecclesia, & filij efficiantur ecclesie. Si qui autem usq; ad mortem habebunt cor impunitens, nec ex inimicis conuertentur in filios, nunquid iam pro eis, id est, pro taliũ de sanctorum spiritibus orat ecclesia? Cur ita, nisi quia iam in parte diaboli computantur qui dum essent in corpore, non sunt translati ad Christum? Eadem itaq; cã est, cur non oretur tunc pro hominibus æterno igne puniendis, quæ causa est, ut neq; nunc neque tunc oretur pro angelis malis: quæ itidẽ causa est, ut quamuis pro hominibus nunc uiuis oretur, etiã malis, tñ iam nec nunc oretur pro infidelibus impijsq; defunctis. Nã pro defunctis quibusdã, uel ut dicitur pro mortuis, uel ecclesie, uel quorũdam piorũ exauditur oratio, licet qui in Christo renati non adeo ita male uixerint in corpore, ut tali misericordia habeantur indigni, nec iidem sic benè, ut inueniantur tali misericordia non egere. Tales etiam constat ante iudicij diem per poenas temporales, quas eorum spiritus patiuntur purgatos receptis corporib. æterni ignis supplicij non tradendos. Quod si ita est, quid dicendum est de his, qui in simili uita inueniuntur in die iudicij, id est, quos huiusmodi dies ille uiuentis inuenit, cum quodammodo uno momento moriantur & resurgant, & non sit spatium, ut pro eis aut oratio sanctorum possit audiri, aut eorum ante iudicium temporali poena purgari? Nũc quid dicendi sunt æterno igni nunquam ab soluendi tradi posse tempore iudicij, quibus vitam talem egisse concedimus, ut si ante iudicium mortui essent temporali supplicio ac sanctorum orationibus mundarentur? Ipsius quippe ecclesie uel quorundã piorum exauditur oratio, sed pro his quorũ in Christo regeneratorum, nec usque adeo uita in corpore male gesta est, ut tali misericordia iudicentur digni non esse, nec usque adeo bene ut talem misericordiam reperiantur necessariam nõ habere. Sicut etiam facta resurrectione mortuorum non deerunt, quib. post poenas, quas patiuntur spiritus mortuorum, impertiatur misericordia, ut in ignem non

non mittantur æternum. Neq; n. de quibusdam ueraciter diceretur, quod non eis remittatur neque in hoc seculo neq; in futuro, nisi essent quibus & si non in isto, tamen remitteretur in futuro. Sed cū dictum fuerit a iudice uiuorum atq; mortuorum: Venite benedicti Patris mei, possidete paratum uobis regnum a constitutione mundi: & aliis econtrario, Discedite a me maledicti in igne æternū, qui paratus est Diabolo & Angelis eius: & ibunt isti in supplicium æternum, iusti autem in uitam æternam: nimix præsumptionis est dicere, cuiquam eorum æternum supplicium non futurū, quos deus ituros in supplicium dicit æternū, & per huius præsumptionis persuasionē facere, ut de ipsa quoq; uita, vel de speretur, vel dubitetur æterna. Nemo itaque sic intelligat Psalmū canentē: Nunquid obliuiscetur misereri Deus, aut continebit in ira sua miserationes suas, ut opinetur de hominibus bonis ueram, de malis falsam: aut de bonis hominib. & malis angelis ueram, de malis autem hominib. falsam Dei esse sententiam. Hoc. n. qđ ait Psalmus, ad uasā misericordiæ pertinet, & ad ipsos filios promissionis, quorum erat unus etiam ipse Propheta: Qui cū dixisset: Nunquid obliuiscetur misereri Deus, aut continebit in ira sua miserationes suas: continuo subiicit, Et dixi, nunc coepi, hæc est immutato dextera excelsi. Expoluit profecto quid dixerit: Nunquid continebit in ira sua miserationes suas? Ira. n. dei est etiam ista uita mortalis, ubi hō uanitati similis factus est, & dies eius uelut umbra p̄tereūt. In qua tñ ira non obliuiscetur misereri Deus, faciendo solem suum orti super bonos & malos, & pluēdo super iustos & iniustos: ac si non continet in ira sua miserationes suas, maximeq; in eo quod expresit hic Psalm⁹, dicendo: Nunc coepi, hæc est immutatio dextera excelsi, qm̄ in hac ipsa eorū erūnosa uita, quæ ira Dei est, uasā misericordiæ mutat in melius, quāuis adhuc in huius corruptio-

E nis miseria maneat ira eius, quia nec in ipsa ira sua continet miserationes suas. Cum ergo isto mō compleatur diuini illius cantici ueritas, nō est eā necesse ēt illic intelligi, ubi non pertinentes ad ciuitatē Dei sempiterno supplicio punientur. Sed quib. placet istam sententiā usq; ad illa impiorū tormenta pro-

tendere, saltem sic intelligat, ut manente in eis ira Dei, quæ in æterno est prænunciata supplicio, non contineat deus in hac ira sua miserationes suas, & faciat eos non tāta, quāta digni sunt poenarum atrocitate cruciari, non, ut eas p̄nas vel nunquam subeant, uel aliquñ finiant, sed ut eas mitiores q̄ merita sunt eorū leuioreq; patiantur. Sic. n. & ira Dei manebit, & in ipsa ira sua miserationes suas non continebit. Quod quidem non ideo confirmo: quoniam non resisto. Cæteri eos qui putant mihi acriter potius q̄ ueraciter dictum: Discedite a me maledicti in ignem æternum, & ibunt isti in supplicium æternū & cruciabuntur in secula seculorum: & ueris eorum non morietur, & ignis non extinguetur, & cætera huiusmodi, non tā ego q̄ ipsa scriptura diuina planissimē atq; plenissime redarguit ac refellit. Niniuite quippe in hac uita egerunt poenitentiam: & ideo fructuosam, uelut in hoc agro seminantes, in quo Deus uoluit cum lachrymis seminari, quod postea cum lætitia meteret. Et tñ quis negabit, quod Dominus prædixit in eis fuisse completum, nisi parum aduertat, quæ admodum peccatores Deus non solum iratus, uerum etiam miseratus euerat? Eueruntur. n. peccatores duobus modis: aut sicut Sodomitæ, ut pro peccatis suis ipsi homines puniantur: aut sicut Niniuite, ut ipsa hominū peccata poenitendo destruantur. Factum est ergo quod prædixit Deus. Euerfa est. n. Niniue, quæ mala erat, & bona edificata est, quæ non erat. Stantibus. n. moenibus atq; domibus, euerfa est ciuitas in perditis moribus: ac sic quauis propheta fuerit contristatus, quia non est factum quod illi homines timuerunt illo prophetante uenturum, factū est tamen quod fuerat Deo præsciente prædictum, quoniam nouerat qui prædixit quomodo in melius esset implendū. Ut autem uerint isti in peruersum misericordes quo pertineat quod scriptū est: Quam multa multitudo dulcedinis tuæ domine, quam abscondisti timentibus te: legant & quod sequitur, perfecisti autem sperantibus in te. Quid est enim, abscondisti timentibus te, perfecisti sperantibus, nisi quia illis qui timore poenarū suam uolunt iustitiam constituere, quæ in lege est, non est iusticia Dei dulcis, quia nesciunt

1. i. 4.
Mat. 25
Ibid.

Psal. 76.

Rom. 9.

Psal. 76.

Psa. 143

Marth. 5

Psal. 76.

Mat. 25
Apo. 20.
Esa. 66.
Ione. 3.
Psa. 125

F

Gen. 19.
Peccatores
per duobus modis eueruntur.
Ione. 3.

Ione. 4.

Psal. 30

G

Rom.

1. Ioa.

I. Cor.

Ibidet

Rom.

Psal.

Rom. 1

Rom. 10. sciunt eam? Non. n. gustauerunt eam. In se-
nanq; sperant, non in ipso: & ideo eis abscon-
ditur multitudo dulcedinis dei, qm̄ timent
quidem deum, sed illo timore seruili, qui nō
est in charitate, quia perfecta charitas foras
mittit timorem. Ideo sperantibus in eū per-
fecit dulcedinem suam inspirando eis chari-
tatem suam, ut timore casto, non quem chari-
tatis foras mittit, sed permanente in seculum
seculi, cum gloriantur in dño glorientur. In

I. Cor. 1. iustitia quippe dei Christus est, qui factus est
nobis, sicut dicit Apostolus, sapientia a deo,
& iustitia, & sanctificatio, & redemptio: ut
quemadmodum scriptum est: Qui gloriae,
in dño glorietur. Hanc de iustitia quā do-
na: gratia sine meritis, nesciunt illi, qui suā
iustitiam volunt constituere, & ideo iustitiæ

Rom. 10. dei, qui Christus est, nō sunt subiecti. In qua
iustitia est multa multitudo dulcedinis dei,
Psal. 33. pp̄ quam dñs in Psalmo: Gustate, & videte
q̄ dulcis est dñs. Et hanc quidem in hac pe-
grinatione gustantes, non ad societate sū-
mentes esurimus eam potius ac sitimus, vt
ea postea saturemur, cum uidebimus eum
ficti est, & implebitur quod scriptum est:

Satiabor cum manifestabitur gloria tua. Ita
perficit Christus multam multitudinem dul-
cedinis suæ sperantibus in eum. Porro autē si
eam, quam illi putant dulcedinem suā, deus
abscondit timentibus eum, quia non est im-
pios damnaturus, ut hoc nescientes & dam-
nari timētes recte uiuant, ac sic possint esse
qui orēt pro non recte uiuentibus, quō eam
perficit sperantibus in eum, qm̄ quidem sicut
somniaut, per hanc dulcedinem non dam-
naturus est eos, qui nō sperant in eum? Illā
igitur eius dulcedo queratur, quam perficit
sperantibus in eum, non quā perficere putat
contēnentibus & blasphemantibus eū. Fru-
stra itaq; homo positus in hoc corpore, oc-
cultorum iudiciorum dei sibi noticiā aro-
gare præsumit. Illud quoque apostolicum:

Rom. 11. Concluserunt. n. deus oēs in infidelitate, vt oib⁹
miseretur, non ideo dictum est, q̄ nēm̄
sit damnaturus, sed superius apparet, vnde
fit dictum. Nam cum de iudæis postea cre-
dituris Apostolus loqueretur ad gentes, ad
quas utiq; iam credentes conscribat epi-
stolas: Sicut. n. vos, inquit, aliqui non credi-
distis deo, nunc autē misericordiā consecuti

estis in illorū incredulitate. sic & hi nō credi-
derunt in uestra misericordia, vt & ipsi mise-
ricordiam consequantur. Deinde subiicit,
vnde isti sibi errando blandiuntur, atq; ait.
Concluserunt. n. deus oēs in infidelitate, ut om-
nium miseretur. Quos oēs, nisi de quibus
loquebatur tanq̄ dicēs, & uos & illos? Deus
ergo & gentiles & iudæos, quos præseruit &
prædestinauit conformes fieri imaginis filij
sui, oēs in infidelitate concluserunt: vt de amari-
tudine infidelitatis suæ poenitendo confusi:
& ad dulcedinem misericordiæ dei credēdo
conuersi, clamarent illud in Psalmo: Quam
multa multitudo dulcedinis tuæ dñe, quam
abscondisti timentibus te, perfecisti autē spe-
rantibus non in se, sed in te. Oium itaq; mi-
seretur uasorū misericordiæ. Quid est oim⁹?
Et eorum. s. quos ex gentibus, & eorū quos
ex iudæis prædestinauit, uocauit, iustifica-
uit, glorificauit, non omnium hominū, sed
illorum omnium neminem damnaturus.

An hi qui inter hæreticos baptizati sunt &
deteriores postea male uiuēdo facti sunt:
uel hi qui apud catholicos renati ad hæ-
reses, aut schismata trāsierunt: uel hi qui
a catholicis apud quos renati sunt non re-
cedētes, criminosè uiuere perstiterūt, pos-
sint priuilegio sacramentorum remis-
sionem æterni sperare supplicij. Cap. XXV.

Sed iam respondeamus et illis, qui non
solum diabolo & angelis eius sicut nec
isti, sed ne ipsi quidem oibus hoibus
liberationem ab æterno igne promittunt:
verum eistū, qui Christi baptizate abluti,
& corporis eius & sanguinis participes facti
sunt, quomodolibet vixerint, in quacunque
hæresi uel impietate fuerint. Sed contradicit
eis Apostolus, dicens: Manifesta autem sunt
opera carnis, quæ sunt: fornicatio, imman-
ditia, luxuria, idolorum seruitus, ueneficia,
inimicitia, contentiones, æmulationes, aro-
sitate, dissensiones, hereses, intuidie, ebrieta-
tes, comestiones, & his similia: quæ prædi-
co uobis, sicut prædixi, quoniam qui talia
agunt, regnū dei non possidebunt. Hec pro-
fecto apostolica sententia: si tales post
quantalibet tēpora liberati regnū Dei pos-
sident. Sed quoniam falsa non est, profe-

Non regnum dei non possidebunt. Et si in regni dei possessione nunquam erunt, aeterno supplicio tenebuntur, quoniam non est locus medius ubi non sit in supplicio, qui illo non fuerit constitutus in regno. Quamobrem quod ait dominus Iesus: Hic est panis qui de caelo descendit, si quis ex ipso manducauerit non morietur: ego sum panis viuus qui de caelo descendi, si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in aeternum; quomodo sit accipiendum merito quaeritur. Et ab istis quidem quibus nunc rideamus hunc intellectum auferunt illi, quibus deinde ridendum est: hi sunt autem qui hanc liberationem, nec omnibus habentibus sacramentum baptismatis & corporis Christi, sed solum catholicis, quauis male viuentibus pollicentur, quia non solum, inquit, sacramento, sed re ipsa manducauerunt corpus Christi, in ipso. Eius corpore constituti. De quo corpore ait Apostolus. Vnus panis, vnum corpus multi sumus. Qui ergo est in eius corporis unitate, id est, in Christianorum compage membrorum, cuius corporis sacramentum fideles communicantes de altari sumere consueuerunt, ipse vere dicendus est manducare corpus Christi, & bibere sanguinem Christi. Ac per hoc haeretici & schismatici ab huius unitate corporis separati, potest idem percipere sacramentum, sed non sibi utile, immo uero est noxium, quo iudicetur grauiusque uel tardius liberentur. Non sunt enim in eo vinculo pacis, quod in illo exprimitur sacramentum. Sed rursus etiam isti qui recte intelligunt, non dicendum eum manducare corpus Christi, qui in corpore non est Christi, non recte promittunt eis, qui uel in haeresim uel etiam in gentilium superstitionem ex illius corporis unitate labunt, liberationem quamque ab aeterni ignis supplicij: primum quia debent attendere, quod sit intolerabile atque a sana doctrina nimis deuium, ut multi ac pene omnes, qui haereses impias conderunt exeuntes de catholica ecclesia, & facti sunt haeresiarum meliores habeant causas, quod hi qui nunquam fuerunt catholici, cum in eorum laqueos incidissent, si illos haeresiarum hoc facit liberari supplicio sempiterno, quod in catholica ecclesia baptizati sunt, & sacramentum corporis Christi in uero Christi corpore primitus acceperunt. Cum peior utique sit desertor fidei, & ex desertore oppu-

gnator eius effectus, quam ille qui non deseruit, quam nunquam tenuit. Deinde quia & his occurrit Apostolus, eadem uerba proferens, & enumeratis illis carnis operibus eadem ueritate praedicans: Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Vnde nec illi in perditis, & damnabilibus moribus debent esse securi, qui usque in finem quidem uelut in communionem ecclesiae catholicae perseverant intuentes quod dictum est: Qui perseverauerit usque in finem, hic saluus erit: & per uitae iniquitatem ipsam uitae iustitiam, quod eis Christus est, deserunt siue fornicando, siue alias immunditias flagitiorum, quas nec Apostolus exprimere uoluit, in suo corpore perpetrando, siue turpitudine luxuriae diffuendo, siue aliquid aliud eorum agendo, de quibus ait: Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Ac per hoc quicumque agunt talia, nisi in sempiterno supplicio non erunt, quia in Dei regno esse non poterunt. In his enim perseverando usque in huius uitae finem, non utique dicendi sunt in Christo perseverasse usque in finem, quia in Christo perseverare, est in eius fide perseverare. Quae fides, ut eam definit idem Apostolus, per dilectionem operatur. Dilectio autem sicut ipse alibi dicit, malum non operatur. Nec isti ergo dicendi sunt manducare corpus Christi, quoniam nec in membris computandi sunt Christi. Ut enim alia taceam, non possunt simul esse & membra Christi, & membra meretricis. Denique ipse dicens: Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo: ostendit quid sit non sacramento tenus, sed reuera corpus Christi manducare, & eius sanguinem bibere: hoc est enim in Christo manere, ut in illo maneat & Christus. Sic enim hoc dixit, tanquam diceret. Qui non in me manet, & in quo ego non maneo, non se dicat aut existimet manducate corpus meum, aut bibere sanguinem meum. Non itaque manent in Christo qui non sunt membra eius. Non sunt autem membra Christi, qui se faciunt membra meretricis, nisi malum illud poenitendo esse destiterint, & ad hoc bonum reconciliatione redierint.

Quid

Ioan. 6.

2. Co. 10.

A

I

B

Gala. 3.

Mat. 10.

Eph. 5.

Gala. 5.

Gala. 5.

Rom. 13.

1. Cor. 6.

Ioan. 6.

1. Co. 3

Mat. 25

Iaco. 2.

1. Co. 3

F

August. in Enchir. cap. 67.

1. Cor. 6.

1. Te. 4.

Quid sit in fundamento habere Christum, & quibus spondeatur salus, qua si per ignis vsturam.

Cap. XXVI.

Sed habent, inquit, Christiani catholici in fundamento Xpm, a cuius vnitatem non recesserunt, tamen si huic fundamento superedificauerunt quilibet pessimam vitam, uelut ligna, foenum, stipulam. Recta itaque fides est, per quam Xps est fundamentum, quamuis cum dano, quoniam illa quae superedificata sunt exurentur, non poterit eos quoniam ab illius ignis perpetuitate saluare. Rursum eis breuiter Apostolus Iacobus: Si quis dicat se fidem habere, opera autem non habeat, nunquid poterit fides saluare eum? Et quis est, inquit, de quo dicit Apostolus Paulus: Ipse autem saluus erit: sic tamen quasi per ignem? Simul quis iste sit inquiramus. hunc tamen non esse certissimum est, ne duorum Apostolorum sententias mittamus in rixam. Si unus dicit, et si mala opera quae habuerit, saluabit eum fides per ignem: alius autem si opera non habeat nunquid poterit fides saluare eum? Inueniemus ergo qui possit saluari per ignem, si prius intuerimus quid sit habere in fundamento Xpm. Quod ut de ipsa similitudine quantocius aduertamus, nihil in edificio proponitur fundamento. Quis itaque sic habet in corde Xpm, ut ei terrena & temporalia, nec ea, quae licita sunt atque concessa praeponat, fundamentum habet Xpm. Si autem praeponat, & si uideatur habere fidem Christi, non est tamen in eo fundamentum Xps, cui talia praeponuntur: quanto magis si salutaria praepcepta contemnens committat illicita, non praeposuisse Xpm, sed post posuisse conuincitur, quem post habuit imperantem siue cedentem, dum contra eius imperata siue concessa suam per flagitia diligit explere libidinem? Si quis itaque, Christianus diligit meretricem, eius adherens unum corpus efficitur, iam in fundamento non habet Xpm. Si quis autem diligit uxorem suam siue Christum, quis ei dubitet in fundamento esse Christum? Si vero siue hoc seculum, si carnaliter, si in morbo concupiscentiarum, sicut & gentes, quae ignorant Deum, etiam hoc secundum veniam concedit Apostolus, immo per Apostolum Christus. Potest ergo & iste habe-

re in fundamento Christum. Si enim nihil est talis affectionis uoluptatisque praeponat, quamuis superedificet ligna, foenum, stipulam, Christus est fundamentum, propter hoc saluus erit per ignem. Delicias quippe hominum amorisque terrenos, per conjugalem quidem copulam non inabiles, tribulationis ignis exuret: ad quem ignem pertinent & orbitates, & quaecumque calamitates, quae auferunt haec. Ac per hoc ei qui edificauit, erit edificatio ista damnosa, quia non habebit quod superedificauit, & eorum amissione cruciabitur, quibus fruedo utique laetabatur. Sed per hunc ignem saluus erit merito fundamenti, quia & si utrum id an Christum habere mallet a persecutore praeponeretur, se mallet Christum habere quae ista liberrime profiteretur. Vide in Apostoli uerbis hominem edificantem super fundamentum hoc aurum, argentum, lapides preciosos. Qui sine uxore est, inquit, cogitat, quae sunt dei, quomodo placeat deo. Videt alium edificantem ligna, foenum, stipulam. Qui autem matrimonio iunctus est, inquit, cogitat quae sunt mundi, quomodo placeat uxori. Vnius cuiusque opus quale sit, manifestabitur: dies enim domini declarabit. Dies utique irae, dies tribulationis, quoniam in igne inquit, reuelabitur. Eademque tribulationem ignem uocat, sicut alibi legitur: Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis. Et unius cuiusque opus, quale sit ignis probabit. Si cuius opus permanferit, permanet enim, quod quaeque cogitat, quae sunt dei, quomodo placeat deo, quae superedificauit, mercedem accipiet, id est, unde cogitauit, hoc sumet. Si cuius autem opus arserit, damnatum patietur, quoniam quod dilexerat, non habebit. Ipse autem saluus erit, quia eum nulla tribulatio ab illius fundamenti stabilitate semouit, sic tamen quasi per ignem. Quod enim sine illicito amore non habuit, sine uentre dolore non perdet. Ecce quantum mihi uidetur, inuentus est ignis, qui nullum eorum damnificet, ambos probet. Si autem ignem illum isto loco uoluerimus accipere, de quo dominus dicit suis discipulis, Discedite a me maledicti in ignem aeternum, ut in eis etiam isti esse credantur, qui edificant super fundamentum ligna, foenum, stipulam, eoque ex illo igne post tempus per malis meritis imper-

Gala. 3
Mat. 10
Eph. 5
Mat. 25
Iaco. 2
I. Co. 3
Gala. 5
Rom. 13
I. Co. 6
I. Co. 6
Augu. in Enchir. cap. 67
I. Co. 6
I. Tr. 4

I. Co. 4
G
I. Co. 7
Ibidem
I. Co. 3
H
Eccl. 27
I. Co. 3
Mat. 25
I. Co. 3

impertitum liberet boni meritum fundamē
 ti, quid arbitramur dexteris, quibus dicitur:
 Venite benedicti patris mei, possidete para-
 tum uobis regnū, nisi eos q̄ edificauerunt su-
 per fundamentum, aurum, argentum, lapi-
 des preciosos? Sed in illumi ignē, de quo di-
 ctū est, sic tñ quasi per ignē: si hoc mō est in
 telligendus, utriq; mittendi sunt, & dextri. l.
 & sinistri. Illo quippe igne utriq; probandi
 sunt, de quo dictū est: Dies. n. dñi declarabit,
 qm̄ in igne reuelabitur, & uniuscuiq; opus
 quale sit, ignis probabit. Si ergo utriq; pro-
 babit ignis, ubi si cuius opus permāserit, id
 est, non fuerit igne consumptum, quod su-
 perædificauit mercedem accipiat. Si cuius at̄
 opus arserit, damnum patietur, profecto nō
 est ipse æternus ille ignis. In illum. n. soli si-
 nistri nouissima & perpetua dānatione mit-
 tentur, iste at̄ dextros probat. Sed alios eorū
 sic probat, ut ædificium quod super Christū
 fundamentū ab eis inuenit esse cōstructū,
 nō exurat atq; consumat, alios aut̄ aliter, id
 est, ut quod superædificauerunt, ardeat dam-
 numq; inde patiantur, salui fiant autē: quia
 Christū in fundamento stabiliter positū præ-
 cellenti charitate tenuerunt. Si at̄ salui fient,
 p̄fecto & ad dexterā stabūt, & cū cæteris au-
 diēt: Venite bñdicti patris mei, possidete pa-
 ratum uobis regnum: non ad sinistram, ubi
 illi erunt, qui salui non erunt & ideo audiēt:
 Esā. 66. Discedite a me maledicti in ignē æternum.
 Apo. 20. Nemo quippe ab illo igne saluabitur, quia
 in supplicium æternum ibūt illi omnes, ubi
 vermis eorū non morietur, & ignis nō extin-
 guetur, quo cruciabuntur die ac nocte in se-
 cula seculorū. Post istius sanē corporis mor-
 tē, donec ad illū ueniat, qui p̄st̄ resurre-
 ctionē corporū futurus est dānationis, & re-
 muneracionis ultimus dies, si hoc tēporis in-
 teruallo spiritus defunctorū eiusmodi ignē
 dñi perpeti, quem non sentiant illi, qui non
 habuerunt tales mores & amores in huius
 corporis uita, ut eorum ligna, & foenum, &
 stipula consumatur: alij uero sentiant, qui
 eiusmodi secum ædificia portauerunt, siue
 ibi tñ, siue & hic, & ibi, siue ideo hic, ut nō
 ibi, secularia, quanuis a dānatione uenialia
 concremantem ignē transitoria tribulatio-
 nis inueniant, nō redarguo, quia forsitan ue-
 rum est. Potest quippe ad istam tribulationē

pertinere etiam ipsa mors carnis, quæ pecca-
 ti primi perpetracione concepta est, & fin-
 cuiusq; ædificium tempore suo ab unoquo-
 que suscepta. Possunt & persecuciones Ec-
 clesiæ, quib. martyres coronati sunt, & quas
 patiuntur, quicūq; Christiani, probant utra-
 que ædificia uelut ignis, & alia cōsumūt cū
 ipsis ædificatoribus si Christum in eis nō in-
 ueniunt fundamentum: alia sine ipsis si inue-
 niunt, quia licet cum damno salui erūt, ipsi
 non consumuntur propter Christi uidelicet
 meritum in fundamentum reperti, qui man-
 net in æternum. Erit etiam in fine seculi tri-
 bulatio tempore Antichristi, qualis nūquam
 antea fuit, quam multa erunt tunc ædificia,
 siue aurea, siue feneæ super optimum funda-
 mentum, quod est Christus Iesus, ut ignis il-
 le probet utraque, & de aliis gaudium, de
 aliis inferat damnum: neutros tñ perdat, in
 quibus hæc inueniet propter stabile funda-
 mentum. Quicumq; autē non dico uxorem,
 cuius etiam commixtione carnis, ad carnalē
 uitur uoluptatem: sed quæ ab huiusmodi
 delectationib. aliena sunt nomina pietatis,
 humano more carnaliter diligendo Christo
 anteposit, non eum habet in fundamēto, &
 ideo nō per ignem saluus erit, sed saluus nō
 erit, quia esse cum saluatore non poterit, qui
 de hac re apertissime loquens ait: Qui amat
 patrem aut matrem plusq; me, non est me di-
 gnus: & qui amat filiū aut filiam super me,
 non est me dignus. Verum qui has necessi-
 tudines sic amat carnaliter, ut tñ eas Christo
 dño non proponat, malitq; ipsi carere quā
 Christo, si ad hunc fuerit articulū tentatio-
 nis adductus, per ignē saluus erit, quia ex ea-
 rum amissione tantum necesse est urat do-
 lor, quantum hæferat amor. Porrō qui pa-
 trem, matrem, filios filiasq; secundum Chri-
 stum dilexit, ut ad eius regnum obtinendū,
 eiq; cohærendum illis consulat, uel hoc in
 eis diligit, q̄ membra sunt Christi, absit, ut
 ista dilectio reperiatur in lignis, foeno, & sti-
 pula consumenda, sed prorsus ædificio au-
 reo, argenteo, gemmeo, deputabitur. Quo-
 modo autem potest eos plus amare quam
 Christum, quos amat utiq; propter Christū?

Matt.

1. Cor. 3.

Ibidem.

Mat. 25.

Ibidem.

Esa. 66.

Apo. 20.

L

Mat. 24.

1. Co. 13

M

Mat. 10.

Amor cō
inimicorū
quatenus
sanctis
purus.

Contra eorū persuasionē, qui putant sibi nō ob futura peccata, in quibus cū eleemosynas facerent perstiterunt.

Caput. XXVII.

Mat. 25. **R**estat eis respondere qui dicunt æterno igne illos tm̄modo arduros, qui pro peccatis suis facere dignas eleemosynas negligunt, p̄ illud quod ait Apostolus Iacobus:

Iaco. 2. Iudiciū aut̄ sine misericordia illi, q̄ nō fecit misericordiam. Qui ergo fecit, inquit, quāuis nō correxerit perditos mores, sed ne farie, ac nequiter inter ipsas suas eleemosynas uixerit, cū misericordia illi futurum est iudiciū, vt aut nō damnetur oīno, aut post aliquod t̄ps a dānatione nouissima liberet̄.

B Nec ob aliud existimant X̄pm de solo dilectū atq; neglectū eleemosynarum discretio nē inter dexteros & sinistros esse facturum, quorū alios in regnū, alios in suppliciiū mitet æternum. Vt aut̄ quotidiana sibi opinentur, quæ facere oīno non cessant, qualiacunque & quantacunque sint p̄ eleemosynas dimitti posse peccata, orationē q̄ docuit ipse dñs & suffragatricem sibi adhibere conant̄, & testem, Sicut, n. nullus, inquit, dies, quō à Christianis hæc orō non dicatur, ita nullū est quotidianum qualecunque p̄ctm̄, quod p̄ illam non dimittatur, cum dicimus, Dimitte nobis debita nostra, si quod sequitur face re curemus: sicut & nos dimittimus debito ribus nostris. Non, n. ait dñs, inquit, Si di miseritis peccata hominibus, dimittet uobis Pater vester quotidiana parua p̄ctā uestra, sed, dimittet vobis, inquit, peccata uestra. Quali acunque ergo vel quātacunque sint, et si quotidie p̄petrentur, nec ab eis uita discedat in melius cōmutata, per eleemosynā uenia non negata remitti sibi posse præsumunt. Sed bene, quod isti dignas pro peccatis commonent eleemosynas esse faciēdas, qm̄ si dicerent qualecunque eleemosynas p̄ peccatis & quotidianis, & magnis, & quantacunque scelerum consuetudine misericordiam posse impetrare diuinam, ut ea quotidiana remissio sequeretur, uiderent rem se dicere absurdam atq; ridiculam. Sic, n. coge rentur fateri fieri posse, ut opulentissimus hō decem nummulis diurnis in eleemosynas impensis homicidia, & adulteria, & ne-

faria quæq; facta redimeret. Quod si absurdissimum & insanissimum est dicere, profecto si quæretur, quæ dignæ sint pro peccatis eleemosynæ, de quibus est Christi præcursor ille dicebat; Facite ergo fructus dignos penitentia, p̄culdubio nō inuenientur eas facere, qui uitam suā vsq; ad mortē quotidianorum criminū perpetratoe confodiunt. Primū, q̄a in auferendis rebus alienis lōge plura diripiunt, ex quibus perexigua pauperibus largiēdo, Christum se ad hoc pascere existimant, vt licētiam malefactorum ab illo se emisse, uel quotidie potius emere credentes, seculi damnabilia tanta committāt.

Qui si p̄ uno scelere oīa sua distribuerent, indigentibus mēbris Christi, nisi desisterent à talibus factis, habendo charitatē, quæ non agit perperā, aliquid eis prodesse nō posset.

I. Co. 13. Qui ergo dignas p̄ suis peccatis eleemosynas facit, prius ea facere incipiat a seipso. In dignū est, n. vt in se nō faciat, qui facit in p̄ximū cū audiat dicentē dñm: Diliges proximiū tuū tanq̄ teipsum. Itemq; audiat: Miserere tuę animæ placens deo. Hanc ergo eleemosynam, i. vt deo placeat, non faciens animæ suæ, quō dignas p̄ peccatis suis eleemosynas facere dicendus est? Ad hoc, n. & illud scriptum est: Qui sibi malignus est, cui bonus erit? Orationes quippe adiuuant eleemosynæ. Et utiq; intuendum est quod legimus: Fili peccasti, ne adicias iterum, & de præteritis tuis deprecare, ut dimittantur tibi. Propter hoc ergo eleemosynæ faciendæ sunt, ut cum de præteritis peccatis deprecamur, exaudiamur, non ut in eis perseuerantes, licentiam malefaciendi nos p̄ eleemosynas cōparare credamus. Ideo autem Dominus & dextris eleemosynas ab eis factas, & sinistris non factas se imputaturum esse prædixit, ut hic ostenderet quantū ualeant eleemosynæ ad priora delenda, nō ad perpetua impune cōmittenda p̄ctā. Tales aut̄ eleemosynas non dicendi sunt facere, qui uitā nolunt a cōsuetudine scelerū in melius cōmutare. Quia & in hoc qd̄ ait: Qm̄ uni ex minimis meis non fecistis, mihi non fecistis: ostendit eos non facere et̄ qm̄ se facere existimāt.

Mat. 25. Si, n. Christiano esuriens panem tanquam Christo darent, p̄fecto sibi panē iustitiæ, q̄ ipse Christus est non negarent: Quoniam

Aug. Tomus quintus. Ff deus,

Mat. 3.

I. Co. 13.

*Mat. 22.
Eccle. 20*

Eccle. 14.

Eccle. 21.

E

Mat. 25.

L

Mat. 24.

I. Co. 13.

Mat. 10.

*Amor is
inimicorū
quatenus
sanctis
purus.*

deos, nō cui detur, sed quo animo detur atq̄ dicit. Qui ergo Christū diligit in Christiano, hoc animo ei porrigit eleemosynā, quo accedit ad Xpm̄, nō quo vult recedere impunit⁹ à Christo. Tāto. n. magis quisq; deserit Xpm̄, quāto magis diligit quod improbat Christ⁹. Nā quid cui quā prodest q̄ baptizatur, si non iustificatur? Nōne qui dixit: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spū sancto, non intrabit in regnū dei: ipse ēt dixit, Nisi abundauerit iustitia uestra super Scribarū & Phariseorū, nō intrabitis in regnū celorum? Cur illud timendo multi curant baptizari, & hoc nō timendo, nō multi curant iustificari? Sicut ergo non dicit fratri suo fatue, qui cum hoc dicit, non ipsi fraternitati, sed peccato eius infensus est: alioquin reus erit gehennæ ignis: ita ecōtrario qui porrigit eleemosynā Christiano, nō Christiano porrigit, qui non in eo diligit Christū, nō aut diligit Xpm̄, iustificari qui recusat in Christo. Et quemadmodum si quis preoccupatus fuerit in aliquo delicto, vt fratri suo dicat fatue. i. non eius peccatū uolens auferre, conuincitur iniustitiā, parū est ad hoc redimendum eleemosynas facere nisi ēt quod ibi sequitur remedium: & reconcilia tionis adiungat. Ibi. n. sequitur: Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus hēt aliqd̄ aduersum te, relinque ibi munus tuum ad altare, & uade prius reconciliare fratri tuo, & tunc ueniens offeres munus tuum. Ita parū est eleemosynas quantaslibet facere. pro quocunq; scelere, & in consuetudine scelerum permanere. Oratio uero quotidiana, quam docuit ipse dominus, unde & dominica nuncupat, delet quidem quotidiana peccata, eum quotidie dicitur, Dimitte nobis debita nostra: quando id quod sequitur non solum dicit, sed etiam fit, Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Sed quia fiunt peccata deo dicitur, non ut ideo fiant, quia dicitur. Per hāc. n. nobis uoluit saluator ostendere quantum liber iuste in huius uitæ caligine atq; infirmitate uiuamus, non nobis deesse peccata, pro quibus dimittendis debeamus orare, & eis, qui in hos peccant, vt & nobis ignosceatur ignoscere. Non itaq; propterea dñs ait: Si dimiseritis peccata hominibus, dimittet uobis & pater uester peccata uestra, ut de hac orō-

ne confisi, securi quotidiana scelera faceremus, uel potentia qua non timeremus hominū leges, uel astutia, qua ipsos homines falleremus: sed ut per illam diceremus, non putare nos esse sine peccatis, etiam si criminibus, essemus immunes, sicut etiam legis ueteris sacerdotes hoc ipsum deus de sacrificijs admonuit, quæ iussit eos primū pro suis, deinde, n̄ populi offerre peccatis. Nā ēt ipsa uerba tanti magistri & dñi nostri uigilanter intuenda sunt. Non. n. ait. Si dimiseritis peccata hominibus, & pater uester dimittet uobis qualiacunq; peccata: sed ait, peccata uestra. Quotidianā quippe orationē docebat, & iustificatis utiq; discipulis loquebatur. Quid est ergo peccata uestra, nisi peccata sine quibus nec vos estis, qui iustificati & sanctificati estis? Vbi ergo illi, qui p̄ hanc orationē occasionem perpetratorum quotidie scelerū quærunt, dicunt dñm significasse ēt magna peccata, qm̄ non dixit, dimittet uobis peccata parua: sed peccata uestra? Ibi nos considerantes qualibus loquebatur, & audientes dictū, peccata uestra, nihil aliud debemus existimare quam parua, q̄ uitalium iam nō erāt magna. Verū tamen nec ipsa magna, a quibus omnino mutatis in melius moribus recedendum est, dimittuntur orantibus nisi fiat quod ibi dicitur: Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Si. n. minima peccata, sine quibus non est etiam uita iustorum, aliter non remittuntur quāto magis multis & magnis criminibus inuoluti: etiam si ea perpetrare iam desināt: nullam indulgentiam consequuntur, si ad remittendum alijs, quod in eos quisq; peccauerit, inexorabiles fuerint, cum dicat dñs: Si aut non dimiseritis hominibus peccata, neq; pater uester dimittet uobis? Ad hoc. n. ualet quod etiā Iacobus Apostolus ait, Iudiciū futurū sine misericordia illi, qui non fecit misericordiā. Venire quisq; debet in mentem etiam seruus ille, cui debitori dñs suus relaxauit decem millia talentorum: quæ postea iussit ut redderet, quæ ipse non misertus est conserui sui, qui ei debebat centum denarios. In his ergo qui filii sunt promissionis & uasa misericordiæ, ualet quod ait idem Apostolus, consequenter adiungēs: Super exaltat autē misericordia iudicium. Quoniam & illi iusti qui tanta sanctitate

Dan. 3.

Ibidem.

Galat. 3.

Mat. 5.

Ibidem.

Mat. 6.

Ibidem.

Hab. 5.

Mat. 6.

Ibidem.

Iacobus.

Mat. 6.

Rom. 9.

Iacobus.

Luc. 10. *Rom. 4.* Citate uixerunt, ut alios quoq; recipiant in tabernacula eterna, quib. amici facti sunt de māmōna iniquitatis, ut tales essent: misericordia liberati sūt ab eo; q̄ iustificat impiū, imputat mercedē s̄m grām, nō s̄m debitū. In eorū quippe numero est Apost. qui dicit: Misericordiā consecutus sum, ut fidelis essem. Illi autē qui recipiuntur a talib. in tabernacula eterna, fatendum est, quod non sint his moribus pditi, vt eis liberandis sine suffragio sanctorum sua possit vita sufficere, ac p̄ hoc multo amplius in eis super exaltat misericordia iudiciū. Nec tñ ideo putandus est quisquā sceleratissimus nequāq; uita, uel bona, uel tolerabiliore mutatus, recipi in tabernacula eterna, qm̄ obsecutus est sanctis de māmōna iniquitatis. i. de pecunia, uel diuitijs, quę male fuerant acquisitę: aut etiā si bene, non tñ ueris, sed quas iniquitas putat esse diuitias, qm̄ nescit, quę sint uerę diuitię, quib. illi abundant, qui & alios recipiūt in eterna tabernacula. Est itaq; quidā uitę modus: nec tam male, ut his qui eā uiuunt, nihil profit ad capiendum regnū cęlorū largitas elemosynarum, quibus ē iustorū sustentatur inopia, & sunt amici qui in tabernacula eterna suscipiant: nec tam bonę, ut ad tantam beatitudinem adipiscendā eis ipsa sufficiat, nisi eorū meritis quos amicos fecerint misericordiā consequantur. Mirari autē soleo ēt apud Virgil. istam Dñi reperiri snām, ubi ait: Facite uobis amicos de māmōna iniquitatis: vt & ipsi recipiant uos in tabernacula eterna. Cui est & illa simillima: Qui recipit Prophetā in nomine Prophetę mercedē Prophetę accipiet; & q̄ recipit iustū in nomine iusti, mercedē iusti accipiet. Nam cū Elyfios cāpos Poeta ille describeret, ubi putant habitare animas beatorū: nō solū ibi posuit eos, qui proprijs meritis ad illas sedes peruenire potuerunt, sed adiecit atque ait: Quiq; sui memores alios fecere merendo. i. qui promeruerunt alios, eosq; sui memores p̄merendo fecerūt. Prorsus tanq̄ eis diceret: qđ frequentatur ore xp̄iano, cū se cuiq; sanctorū humilis quisq; cōmēdat, & dicit: memor mei esto: atq; ut id esse possit, p̄merendo efficit. Sed quis iste sit modus, & q̄ sint ipsa pctā, q̄ ita impediunt p̄uentio nē ad regnū Dei, ut tñ sanctorū amicorum

meritis impetrent indulgentiā, difficillimū est inuenire, periculo s̄m̄m̄ de finire. Ego certe usq; ad hoc tps̄ cū inde satagerē, ad eorū indaginē puenire non potui. Et fortassis p̄ peccata latent, ne studiū proficiendi ad omnia peccata cauenda pigrescat. Qm̄ si scirentur, quę uel qualia sint delicta, pro quib. ēt permanentibus, nec profectu uitę melioris assumptis intercessio sit inquirenda & speranda iustorū, eis securā se obuolueret humana segnicies, nec euolui talibus implicamentis uirtutis expeditione curaret, sed tāmmodo quęretet aliorū meritis liberari, quos amicos sibi de māmōna iniquitatis elemosynarū largitione fecisset. Nunc uero dū uenialis iniquitatis ēt si perseueret, ignoratur modus, profecto & studiū in meliorem proficiendi orationi instando pigilantius adhibetur, & faciendi de māmōna iniquitatis sanctos amicos cura nō spernitur. Vt uero ista liberatio quę sit, siue suis quibusq; orationibus, siue intercedentibus sanctis id agit, ut in ignē quisq; non mittatur æternū: non ut cū fuerit missus post quantumcunq; tps̄ inde eruat. Nā & illi qui putant sic intelligendū esse, quod scriptū est: Afferre terram bonā, uberē fructū; aliā tricenum, aliā sexagenū, aliā centenū: ut sancti p̄ suorū diuersitate meritorū, alii tricenos homines liberent, alii sexagenos, alii centenos: hoc in die iudiciū futurū suspicari solent, nō post iudiciū. Qua opinione quidā cū uideret homines impunitatē sibi p̄uersissime pollicētes, eo q̄ oēs isto mō ad liberationē p̄uenire posse uideantur, elegantissime respondisse perhibetur: bene potius esse uiendū: ut inter eos quisq; reperiatur, qui pro alijs intercessuri sunt liberandis: ne tam pauci sint, ut cito ad numerū suū, uel tricenū, uel sexagenū, uel centenū quoq; eorū pueniente, multi remaneāt, qui erui iā de p̄nis illorū intercessione nō possint, & in eis inueniāt quisquis sibi spē fructus alieni temeritate uanisima pollicet. Hęc me tñdise illis suffecerit, qui sacrarū literarū, quas cōtes habemus, auctoritatē nō spernūt, sed eas male intelligēdo, nō qđ illę loquūtur, sed hoc poti⁹ putāt futurū esse, qđ ipsi uolūt. Hac itaq; rñsione reddita, librū sicut p̄missimus terminamus.

F I N I S.

Ff 3 D. AV-

D. AVRELI AVGVSTINI
EPISCOPI, DE CIVITATE
DEI, ad Marcellinum
LIB. XXII.

De conditione angelorum & hominum. Caput I.

Sicut in proximo libro superiori promissimus, iste huius totius operis vltimus disputatione de civitatis dei aeterna beatitudine continebit. Quae non pro aetatis

Enca. I.

multa secula longitudinem, tamen quicunque finiedam aeternitatis nomen accepit, sed quemadmodum scriptum est in Euangelio: Regni eius non erit finis. Nec ita ut in alijs moriendo decedentibus, alijs succedentibus oriendo, species in ea perpetuitatis appareat, sicut in arbore, quae perenni fronde uestitur, eadem viriditas permanere, dum labentibus & cadentibus folijs, subinde alia quae nascuntur facie conservant opacitatis, sed omnes in ea civitates immortales erunt, adipiscenibus & hominibus, quo nunquam sancti angeli perderunt. Faciet hoc deus omnipotentissimus eius conditor. Promisit. nec mentiri poterit, & qui bus fide hinc quoque faceret multa sua, & non

Gene. I.

promissa & promissa iam fecit. Ipse est enim qui in principio condidit mundum, plenum bonis omnibus visibilibus atque intelligibilibus rebus, in quo nihil melius instituit, quam spiritus, quibus intelligentiam dedit, & suae contemplationis habiles capacesque sui praestitit, atque una societate deinxit, quam sanctam & supernam dicimus civitatem, in qua resideant, in qua sustententur beati que sint. Deus autem ipse illis est tanquam vita victusque communis. Qui liberum arbitrium eidem intellectuali naturae tribuit tale, ut si vellet deserere deum, beatitudinem. scilicet suam, continua miseria esset secutura. Qui cum praesciret angelos quosdam per elationem, qua ipsi sibi ad beatam vitam sufficere vellet, tanti boni desertores futuros, non eis ad hanc potestatem, potentius & melius esse iudicans etiam de malis benefacere, quam mala esse non finire. Quae omnino nulla essent, nisi natura mutabilis quamvis bona & a summo deo atque incommutabili bono, qui bona

omnia condidit instituta, peccando mala ea sibi ipsi fecisset. Quo est peccato suo teste conuincitur bonam conditam se esse naturam. Nisi enim magnum & ipsa, licet non equale conditori bonum esset, profecto desertio dei tanquam luminis sui, malum eius esse non posset. Nam sicut caecitas oculi vitium est, & idem ipsum indicat ad lumen videndum oculum esse creatum, ac per hoc est ipso vitio suo excellentius ostenditur caeteris membris membrum capax luminis: non enim alia causa esset vitium eius carere lumine, ita etiam natura quae fruebatur deo, optimam se institutam docet, etiam ipso suo vitio, quo ideo misera est, quia non fruitur deo, qui casum angelorum voluntarium iustissima poena sempiternae in foelicitatis obstrinxit atque in eo summo bono permanentibus caeteris, ut de sua sine fine praesensione certi essent, tanquam ipsius praemium permanentionis dedit. Qui fecit hominem, ipsum est rectum cum eodem libero arbitrio terrenum quidem animal, sed caelo dignum, si suo cohereret auctori, miseria similiter si eum desereret secutura, qualis naturae huiusmodi conueniret. Quem similiter quum praeruaricatione legis dei, per dei desertionem peccatum esse praesciret, nec illi ademit liberi arbitrii potestatem, simul praevidens, quid boni de malo eius esset ipse facturus, qui de mortali progenie merito iusteque damnata, tamen populum per gratiam suam colligit, ut inde suppleat, & instauret partem, quae lapsa est angelorum, ac sic illa dilecta & superna civitas non fraudetur suorum numero civium, quin etiam fortassis & uberiore laetetur. Multa enim sunt a malis quidem contra voluntatem dei, sed tanta est ille sapientiae, tantaque virtutis, ut in eos exitus siue fines, quos bonos & iustos ipse praesciuit, tendant omnia quae voluntati eius videntur adversa. Ac per hoc cum deus mutare deum voluntatem, ut quibus lenis erat; verbi gratia, reddatur iratus, illi potius quam ipse mutantur, & eum quodammodo mutatum in his quae patiuntur inveniunt, sicut mutatur sol oculis sauciatis & asper quodammodo ex mirti, & ex delectabili molestus efficitur, cum ipse apud seipsum maneat idem qui fuit. Dicitur enim voluntas dei, quam facit in cordibus obedientium mandatis eius, de qua dicit Apostolus. Deus est enim, qui operatur

in

Gene. 2.
Ecclesia-
Hier. 7.

August.
i Enchi.
Cap. 28.

Voluntas
Dei.

Philip. 2 in nobis & velle. Sicut. n. iustitia dei non solum, quia ipse iustus est dicitur, sed illa est quae in homine, qui ab illo iustificatur facit: sic & lex eius uocatur, qua potius est hominum, sed ab ipso data hominibus. Nam utique homines erant, quibus ait Iesus: In lege uestra scriptum est, cum alio loco legamus: Lex dei est in corde ipsius. Secundum hanc uoluntatem, quam deus operatur in hominibus est uelle dei, quod ipse non uult, sed suos id uolentes facit, sicut dei cognouisse, quod ut cognosceretur facit, à quibus ignorabatur. Neque. n. dicente Apostolo: Nunc autem cognoscentes deum, immo cogniti a deo, fas est ut credamus, quod eos tunc cognouerit deus, praecognitos ante constitutionem mundi, sed tunc cognouisse dicitur est, L quod tunc ut cognosceretur effecit. De his locutionum modis iam & in superioribus libris memini disputatum. Secundum hanc ergo uoluntatem, qua deum uelle dicimus, quod alios efficit uelle, à quibus nesciuntur futura, multa uult, nec facit.

De aeterna & incommutabili eius uoluntate.

Caput I I.

Multa. n. uolunt fieri sancti eius ab illo inspirata sancta uoluntate, nec sunt: sicut orant per quibusdam pie sancteque; & quod orant non facit, cum ipse in eis hanc orandi uoluntatem sancto spiritu suo fecerit ac per hoc quoniam secundum deum uoluntatem orant sancti, ut quisque sit saluus, possumus illo modo locutionis dicere, uult deus, & non facit: ut ipsum dicamus uelle, qui ut uelint isti, facit. Secundum illam uero uoluntatem suam, quae cum eius praescientia aeterna est, perfecto in coelo & in terra omnia quaecumque uoluit, non solum praeterita, uel praesentia, sed etiam futura iam fecit. Verum antequam ueniet tempus, quo uoluit ut fieret, quod ante tempora uniuersa praesciuit atque disposuit, dicimus, fiet quando deus uoluerit. Si autem non solum tempus quo futurum est, uerum etiam utrum futurum sit ignoramus, dicimus, fiet si deus uoluerit, non quia deus nouam uoluntatem, quam non habuit, tunc habebit, sed quia id quod ex aeternitate in eius immutabili praeparatum est uoluntatem tunc erit.

De promissione aeternae beatitudinis sanctorum, & perpetui supplicij impiorum.

Quapropter ut caetera tam multa praeterita, sicut nunc in Christo uidemus impleri, quod per omisit Abraham dicens: In semine tuo benedicentur omnes gentes, ita quod eidem semini eius promissum implebitur, ubi ait, per Prophetam: Resurgent qui erant in monumentis. Et quod ait: Erit coelum nouum, & terra noua, & non erunt memores priorum, nec ascendent in cor ipsorum, sed laetitiam & exultationem & populum meum in laetitiam, & exultabo in Hierusalem, & laborabo in populo meo & ultra non audietur in ea vox fletus. Et per alium Prophetam, quod praenunciauit dicens eidem Prophetam: In tempore illo saluabitur populus tuus omnis qui in uetus fuerit scriptus in libro, & multi dormientium in terra puluere, siue ut quidam interpretati sunt aggeres, exurgent, hi in uitam aeternam, & hi in opprobrium, & in confusionem aeternam. Et alio loco per eundem Prophetam: Et accipiet regnum sancti altissimum, & obtinebunt illud usque in seculum, & usque in secula seculorum. Et paulo post, Regnum, inquit, eius regnum sempiternum. Et alia quae ad hoc pertinentia in libro uicesimo posui, siue quae non posui, & tamen in eisdem literis scripta sunt. Venient & haec, sicut & ista uenerunt, quae increduli non putabant esse uentura. Idem quippe deus utraque promissit, utraque uentura esse praedixit, quem perhorrescunt numina Paganorum, teste etiam Porphyrio nobilissimo D philosopho ipsorum.

Contra sapientes mundi, qui putant terrena hominum corpora ad caeleste habitaculum non posse transferri.

Caput IIII.

Sed uidelicet homines docti atque sapientes contra uim tantae autoritatis, quae omnia genera hominum, sicut tanto ante praedixit in hoc credendum Aug. Tomus Quintus Ff 3 spe-

bi
in
n.
ori
u-
si-
odi
u,
ste
mi
ere
eo,
lo
on
in-
ici
er-
ma
p-
et I
nu
he
ere
ue
ne
Gene. 2.
el
Ecclesia-
Fie. 7.
oro
um
at,
ru,
rau
am
im
ei,
is,
u-
Cap. 28.
olu
um
nis
uis
u-
cut
da- K
ici
qui
cit
ia
tur

*Supra li-
bro. 16.
Cap. 23.
Gene. 2.
Ecclesia-
Fie. 7.
Aug. 8.
i Enchi-
Cap. 28.
Psa. 234*

*C
Gen. 27.
Esa. 26:
Esa. 65.
Dan. 13.
Danie. 7.
Capit. 2
23.*

sperandumq; conuertit, acute sibi argumen-
 tari videntur aduersus corporū resurrectionē
 & dicere, quod in tertio de Republica li-
 bro à Cicero ne cōmemoratum est. Nā cum
 Herculem & Romulum ex hominib⁹ Deos
 esse factos asseueraret, quorum nō corpora,
 inquit, sunt in cōelū elata: neq; n. natura pa-
 teretur, vt id, quod esset de terra, nisi in terra
 maneret. Hinc est magna ratio sapientium,
 quorum Dñs nouit cogitationes, qm̄ uanæ
 sunt. Si. n. animę tantummodo essemus. i. si-
 ne ullo corpore spiritus, & in cōelo habitan-
 tes, terrena animalia nesciremus, nobisq; fu-
 turum esse diceretur, ut terrenis corporibus
 animandis quodā uinculo mirabili nectere-
 mur, nōne multo fortius argumentaremur,
 id credere recusantes, & diceremus naturā,
 non pati, ut res incorporea ligamento corpo-
 reo uinciretur? Et tamen plena est terra ue-
 getantibus animis, quibus hęc membra ter-
 rena miro modo sunt connexa & implicata.
 Cur ergo eodem uolente Deo, qui fecit hoc
 animal, non poterit terrenum corpus in cę-
 leste corpus attolli, si animus omnia hęc ter-
 rena corpora transcendens, p hoc etiam cę-
 lesti corpore p̄tātior terreno corpori potuit
 alligari? An terrena particula tam exigua po-
 tuit aliquid cōelesti corpore melius apud se
 tenere, ut sensum haberet & uitam, & eam
 sentientē atq; uiuentē dedignabitur cōelum
 suscipere, aut susceptā non poterit sustinere,
 cum de re sentiat, & uiua: ista meliore q̄ est
 corpus oē cōeleste? Sed ideo nunc non fit,
 q̄a nōdū est tēpus quo id fieri uoluit. * Quid
 hoc quod prouidentia. Dei multo mirabili⁹,
 quam illud, quod ab istis non creditur fecit?
 Cur. n. non uehementius admirantur incor-
 poreos animos cōelesti corpore potiores, ter-
 renis alligari corporibus, quam corpora li-
 cet terrena sedibus, quamuis cōelestibus, tñ
 corporis sublimari, nisi q̄a hoc uidere con-
 sueuimus, & hoc sumus illud uero nōdum
 sumus, nec aliquando adhuc uidimus? Nam
 profecto sobria ratione consulti mirabilio-
 ris esse diuini operis reperitur incorporalib⁹
 corporalia quodammodo attexere, q̄
 licet diuersa, quia illa cōelestia ista
 terrestria, tamen corpora
 & corpora copulari.

P̄al. 93.
 E

A. I. Qui
 hoc quod
 uidendo
 iā diluit,
 multo mi-
 rabilius,
 quam il-
 lud quod
 ab istis
 non cre-
 ditur se-
 ai.

De resurrectione carnis, quam quidā
 mundo credente non credunt.

Caput V.

Sed hoc incredibile fu erit aliquando. Ecce G
 iam credidit mundus sublatum terrenum Mar. 16.
 Xpi corpus in cōelū, resurrectione carnis, & AB. 1.
 ascensione in supernas sedes paucissimis re-
 manentibus atq; stupentibus, uel doctis, uel
 indoctis, iam crediderunt, & docti i, & indo-
 cti. Si rem credibilem crediderunt, uideant
 quā sint stolidi, qui non credunt. Si autē
 res incredibilis credita est, et hoc utiq; incre-
 dibile est, sic creditum esse, quod incredibi-
 le est. Hęc igitur duo incredibilia, resurre-
 ctionem. f. nostri corporis in æternū, & rē tā
 incredibile mundū esse crediturū, idem Dñs
 ante q̄ uel unū horū fieret, ambo futura es-
 se prædixit. Vnū duorū incredibiliū iam fa-
 ctum esse uidemus, ut quod erat incredibile,
 crederet mundus: cur id quod reliquum est
 desperatur, ut et hoc ueniat, quod incredibi-
 le credidit mundus, sicut iam uenit, quod si-
 militer incredibile fuit, ut rem tā incredibi-
 le crederet, qñquidem hoc utrunq; incredi-
 bile, quorum uidemus unum, alterum credi-
 mus, in eisde litteris prædictum est, per quas
 credidit mundus? Et ipse modus, quo mun-
 dus credidit, si consideretur, incredibilior in-
 uenitur. Ineruditos liberalibus disciplinis, H
 & omnino quantū ad istorum doctrinas atti-
 net impolitos, non peritos Grammatica, nō
 armatos Dialectica, nō Rhetorica inflatos,
 pisces Christus cum retibus fidei ad mare Mar. 4.
 huius seculi paucissimos misit, atq; ita ex
 omni genere tam multos pisces, & tāto mi-
 rabiliores, quanto rariores, etiam ipsos phi-
 losophos cepit. Duobus illis incredibilibus,
 si placet, immo quia placere debet, addamus
 hoc tertium. Iam ergo tria sunt incredibilia,
 quæ tamen facta sunt. Incredibile est enim
 Christum resurrexisse in carne, & in cōelum
 ascendisse cum carne. Incredibile est, mun-
 dum rem tam incredibilem credidisse. Incre-
 dibile est, homines ignobiles, infimos, pau-
 cissimos, imperitos, rem tam incredibile tā
 efficaciter mundo, & in illo et doctis per sua
 dere potuisse. Horum trium incredibilium
 primum nolunt isti cū quibus agimus crede-
 re: sed coguntur & cernere, quod non inue-
 niunt,

Inlunt, unde sit factum, si nō credunt tertiū,
Marc. 6. Resurrectio certe Christi & in coelū cū car-
Mth. 1. ne in qua resurrexit, ascensio, toto iā mundo
 prædicatur, & creditur, si credibilis non est,
 vnde toto terrarum orbe iam credita est? Sed
 multi nobiles, sublimes, docti et eam se ui-
 disse dixerunt, & quod uiderunt diffamare
 curarunt, eis mundum credidisse non mirū
 est, sed istos adhuc credere nolle, perdurum
 est. Si autē ut uerum est, paucis, obscuris, mini-
 mis, indoctis eā se uidisse dicentibus, & scri-
 bentibus credidit mūdus, cur pauci obstina-
 tissimi, qui remanserunt, ipsi mundo, iā cre-
 denti adhuc usq; non credunt? Qui propte-
 rea numero exiguo ignotilium, infirmorū,
 imperitorum hominum credidit, quia in tā
 contemptibilibus testibus multo mirabilius
 diuinitas seipsam periuasit. Eloquia nanque
 persuadentium, quæ dicebant, mira fuerunt
 facta, non uerba. **Q**ui. n. Christum in carne
 resurrexisse, & cum illa in cælum ascendisse
 non uiderant, id se esse narrantibus non lo-
 quentibus tm̄, sed etiam mirifica facientibus
Atho. 2. signa credebant. Hoies quippe quos vnus,
Atho. 2. uel ut multum duarum linguarum fuisse no-
 uerant, repente linguis omnium gentium lo-
Atho. 3. quentes mirabiliter audiebant. Claudum ab
Atho. 19. yberibus matris ad eorum uerbum in Chi-
 sti nomine post quadraginta annos incolumem
 constituisse. Sudaria de corporibus eor-
 um ablata, sanandis profuisse languētibus:
 in via quia fuerant transitori positos in ordi-
 ne innumerabiles morbis uarijs laborantes,
 ut ambulantium super eos umbra transfret,
 cōtinuo salutem solere recipere: & alia mul-
 ta stupenda in Christi nomine per eos facta
 signa. Postremo etiam mortuos resurrexisse
 cernebant. Quæ si ut leguntur, gesta esse cō-
 cedunt, ecce tot incredibilia tribus illis incre-
 dibilibus addimus. Et ut credatur vnū incre-
 dibile quod de carnis resurrectione atque in
 cælum ascensione dicitur, multorum incre-
 dibiliū testimonia tanta congerimus, & nō-
 dum ad credendum ab horrenda duritia in-
 credulos flectimus. Si uero per Apostolos
 Christi, ut eis crederetur, resurrectionem, at
 que ascensionem prædicantibus Christi etiā
 ista miracula facta esse non credunt, hoc no-
 bis unum grande miraculū sufficit, quod ea
L terrarum orbis sine vllis miraculis credidit.

Quod Roma conditorem suum Romulum
 diligendo deum fecerit, ecclesia autē
 Christum dominū credendo di-
 lexit. Caput VI.

Recolamus etiam hoc loco illud, quod de
 Romuli credita diuinitate Tullius admi-
 ratur. Verba eius ut scripta sunt inseram: *M*
 gis est, inquit, in Romulo admirandum, qđ
 ceteri qui dij ex hominibus facti esse dñr;
 minus eruditis hominum seculis fuerunt, ut
 fingendi procliuior esset ratio, cum imperiti
 facile ad credendū impellerentur. Romuli
 autē ætatem minus his sexcentis annis iam in
 ueteratis literis, atq; doctrinis omniq; illo
 antiquo ex inculta hominū uita errore subla-
 to fuisse cernimus. Et paulo post de eodē Ro-
 mulo ita loquitur, quod ad hunc p̄tinet sen-
 sum. Ex quo intelligi potest, inquit, permul-
 tis annis ante Homerū fuisse, quā Romu-
 lum, ut iam doctis hominibus, ac temporib.
 ipsis eruditis ad fingendū uix quicquam es-
 set loci. Antiquitas. n. recepit fabulas, fictas
 etiam nonnunquam incondite. Hæc autem
 iam exulta præsertim eludens omne quod
 fieri non potest respuit. Vnus è numero do-
 ctissimorum hominum idemq; eloquentif-
 simus omnium Marcus Tullius Cicero, p̄p-
 ea dicit diuinitatem Romuli mirabiliter cre-
 ditam, quod erudita iam tempora fuerunt,
 quæ falsitatem non recipere fabularum.
 Quis autē Romulum deum nisi Roma cre-
 didit, atq; id parua & incipiens? Tum dein-
 de posteris seruare fuerat necesse, quod acce-
 perant a maioribus, ut cum ista superstitio-
 ne in lacte quodāmodo m̄fis ebibita cresce-
 ret ciuitas, atque ad tam magnum perueni-
 ret imperium, ut ex eius fastigio uelut ex al-
 tiore quodam loco alias quoque gentes, qui-
 bus dominaretur, hac sua opinione perfun-
 deret, ut non quidem crederent, sed tm̄ dice-
 rent deum Romulum, ne ciuitatem cui ser-
 uiebant, de cōditore eius offenderent, aliter
 eum nominando quam Roma, quæ id non
 amore quidem huius erroris, sed tamē amo-
 ris errore crediderat. Christus autem quan-
 quam sit cœlestis & sempiternæ cōditor ci-
 uitatis, non tamen eum quoniam ab illo con-
 dita est, deum credidit, sed ideo potius est
 condenda, quia credidit. Roma conditorem
 suum

ium iam cōstructa & dedicata, tanquā deū
 coluit in tēplo: hęc aut Hierusalē conditorē
 ium deum Christum, vt construi posset &
 dedicari, posuit in fidei fundamento. Illa illū
 amando esse deū credidit, ista istum deū esse
 credendo amavit. Sicut ergo præcessit unde
 amaret illa, & de amato iam libenter et falsū
 bonum crederet, ita præcessit unde ista cre-
 deret, ut recta fide non temere, quod falsum
 est, sed quod verū erat, amaret. Exceptis em̄
 tot & tātis miraculis, quæ persuaserunt, deū
 esse Christum, prophetiæ quoq; diuinæ fide
 dignissimę præcesserunt, quæ in illo non sic
 ut à patribus adhuc creduntur implendæ,
 sed iam a toto mundo demōstrantur imple-
 tæ. De Romulo aut quia condidit Romā, in
 eaq; regnavit auditor, legitur, non quia factum
 est quod ante fuisset prophetatum, sed
 quod fit receptus in deos, creditum tenent li-
 teræ, non factum docent. Nullis quippe re-
 rum mirabilium signis id ei vere provenisse
 monstratur. Lupa quippe illa fratrum duo-
 rum nutrix, quod ut quasi magnum exitif-
 se portentum, quale aut quantum est ad de-
 monstrandum deū? Certe. n. est non meretrix
 fuit lupa illa, sed bestia cum fratribus portē-
 tum cōmune fuerit ambobus, frater tñ eius
 non habet deus. Quis autē prohibitus est,
 aut Romulum, aut Herculem, aut alios tales
 homines deos dicere, & mori maluit, q̄ non
 dicere? Aut uero aliqua gentium coleret in-
 ter deos suos Romulū, nisi Romani nomi-
 nis metus cogere? Quis porro enumeret, q̄
 multi quantalibet sãuitia credulitatis occidi-
 q̄ Christum deum negare maluerunt? Pro-
 inde metus quamlibet leuis indignationis, q̄
 ab animis Romanorū, si non fieret, posse pu-
 tabatur existere, cōpellebat aliquas ciuitates
 positas sub iure Romano tanq̄ deum colere
 Romulū: a Christo aut deo non solum colē-
 do, uerum etiā confitendo tantā p̄ orbē ter-
 ræ martyrum multitudinē metus ullus, aut
 error reuocare non potuit, blanditiæ nullæ,
 promissio nulla dimouit, sed nec facultatū
 violenta substractio, nec acerbitas uniuersa-
 rum uariarumq; poenarū. Et ipsius mortis:
 quæ plus cæteris formidatur. Neq; tunc ciui-
 tas Xpi, quāuis adhuc peregrinaret in terris,
 & haberet tam magnorū agmina populorū,
 aduersus impios persecutores suos pro tem-

porali salute pugnavit, sed potius ut obtine-
 ret æternam, non repugnauit. Ligabantur,
 includebantur, cędebantur, torquebantur,
 urebantur, laniabatur, trucidabatur, & mul-
 tiplicabantur. Non erat eis p̄ salute pugna-
 re, nisi salutē pro saluatore contēnere. Scio
 in libro Ciceronis tertio, nisi fallor, de Re pu-
 blica, disputa, nullum bellum suscipi a ciui-
 tate optima, nisi aut pro fide, aut pro salute.
 Quid autem dicat pro salute, uel intelligi q̄
 salutem uelit, alio loco demonstrans: sed his
 poenis, inquit, quas etiam stultissimi sentiūt
 egestate exilio, uinculis, uerberibus elabun-
 tur sæpe priuati, oblata mortis celeritate. Ci-
 uitatibus aut mors ipsa poena est, quæ uide-
 tur a poena singulos uindicare. Debet enim
 constituta sic esse ciuitas, ut æterna sit. Itaq;
 nullus interitus est Reipublicæ naturalis, ut
 hominis, in quo mors non modo necessaria
 est, uerum etiā optanda p̄ sæpe. Ciuitas au-
 tem cum tollitur, deletur, extinguitur, simi-
 le est quodammodo, (vt magnis parua con-
 feramus), ac si omnis hic mundus intereat,
 & concidat. Hoc ideo dixit Cicero, quia mū-
 dum non interiturū cum Platonice sentit.
 Constat ergo eum pro ea salute bellum uo-
 luisse suscipi a ciuitate, qua sit, ut maneat hic
 ciuitas sicut dicit, æterna quamuis morientibus
 & nascentibus singulis, sicut perennis est
 opacitas oleę, uel lauri atq; hmoi cęterarum
 arborū singulorum lapsu ortuq; foliorum.
 Mors quippe, ut dicit, non hominum singu-
 lorum, sed uniuersæ poena est ciuitatis, quæ
 a poena plerunq; singulos uindicat. Vñ me-
 rito queritur, utrum rectē fecerint Sagunti-
 ni, quando uniuersam suam ciuitatem inte-
 riri maluerunt, q̄ fidem frangere, qua cū ip-
 sa Romana Republica tenebantur: in quo
 suo factō laudatur ab omnibus terrenæ Rei
 publicæ ciuibus. Sed hi quomō huic disputa-
 tioni possent obedire non uideo, ubi dicitur
 nullum suscipiendum esse bellum, nisi aut
 pro fide, aut pro salute. Nec dicitur si in unū
 simul periculum ita duo ista concurrerint,
 ut teneri alterum sine alterius amissione nō
 possit, quid sit potius eligendū. Profecto in
 Saguntini si salutem eligerent, fides eis fue-
 rat deserenda. Si fides tenenda, amittēda uti-
 que salus, sicut & factū est. Salus aut ciui-
 tatis dei talis est, ut cum fide ac per fidem tene-
 ri, uel

si, vel potius acquiri possit: fide autem perditā, ad eam quisque venire non possit: Quæ cogitatio firmissimi ac patientissimi cordis, tot ac tantos martyres fecit, qualem ne unum qui dem habuit, uel habere potuit, quoniam est deus creditus Romulus.

Quod ut mundus in Christum crederet uirtutis fuerit diuinæ, non persuasionis humanæ.

Caput VII.

Sed ualde ridiculum est, de Romuli falsa diuinitate cum de Christo loquimur facere mentionem. Veruntamen cum sexcentis ferme annis ante Ciceronem Romulus fuerit, atque illa ætas iam fuisse doctrinis dicatur exulta, ut quod fieri non potest omne eludens respueret: quanto magis post sexcentos annos ipsius tempore Ciceronis maximeque postea sub Augusto atque Tyberio eruditioribus utique temporibus, resurrectione carnis, I Christi, atque in cælos ascensionem, tanquam id quod fieri non potest, mens humana ferre non posset eludensque ab auribus cordibusque respueret, nisi eam fieri potuisse, atque factam esse diuinitas ipsius ueritatis, uel ueritas diuinitatis contestantia miraculorum signa monstrarent, ut terrentibus & contradicentibus tam multis, tamque magnis persecutionibus præcedens in Christo, deinde ad nouum seculum in cæteris seculis resurrectione atque immortalitas carnis & fidelissimè crederetur & predicaretur intrepidè, & per orbem terrarum pullulatura foecundius cum in martyrum sanguine sereretur? Legebantur. n. præconia præcedentium Prophetarum, concurrerant ostenta uirtutum, & persuadebatur ueritas noua consuetudini, non contraria rationi, donec orbis terre qui perlequebatur furore, prosequeretur fide.

De miraculis, quæ ut mundus in Christum crederet facta sunt, & fieri mundo credente non desinant. Cap. VIII.

Cur inquit nunc illa miracula, quæ prædicatis facta esse, non sinit? Possent quidem dicere necessaria fuisse prius quæ crede-

ret mundus, ad hoc ut crederet mundus. Quisquis adhuc prodigia ut credat, inquit, magnum est ipse prodigium, qui mundo credente non credit. Verum hoc ideo dicunt, ut nec tunc illa miracula facta fuisse credantur. Vnde ergo tanta fide Christus usquequaque cantatur in cælum cum carne sublatus? Vnde temporibus eruditus, & omne quod fieri non potest respuentibus, sine ullis miraculis nimium mirabiliter incredibilia credidit mundus? An forte credibilia fuisse, & ideo credita esse dicturi sunt? Cur ergo ipsi non credunt? Breuis est igitur nostra complexio. Aut incredibili rei, quæ non uidebatur, fecerunt fidem: aut certe res credibilis, ut nullis quibus persuaderetur miraculis indigeret, istorum nimiam redarguit infidelitatem. Hoc ad refellendos uanissimos dixerim. Nam facta esse multa miracula quæ attestarentur illi uni grandi salubrique miraculo quo Christus in cælum cum carne in qua resurrexit, ascendit, negare non possumus. In eisdem quippe ueracissimis libris cuncta conscripta sunt, & quæ facta sunt. Hæc ut fidem facerent innotuerunt, hæc per fidem quam fecerunt multo clarius innotescunt. Leguntur quippe in populis, ut credant, nec in populis tamen, nisi credita legerentur. Nam etiam nunc sunt miracula in eius nomine, siue per sacramenta eius, siue per orationes, uel memorias sanctorum eius, sed non eadem claritate illustrantur, ut tanta quanta illa gloria diffamantur. Canon quippe sacerarum literarum quæ diffamatum esse oportebat, illa facit ubique recitari & memoriam cunctorum inherere populorum: hæc autem ubicunque sunt ibi sciuntur, uix a tota ipsa ciuitate uel quocunque commanenti loco. Nam plerunque etiam ibi paucissimi sciunt, ignorantibus cæteris, maxime si magna sit ciuitas, & quando alibi aliisque narrantur, non tanta ea commendat autoritas, ut sine difficultate, uel dubitatione credantur, quamuis Christianis fidelibus a fidelibus inducentur. Miraculum quod Mediolani factum est cum illic essemus, quando illuminatus est cæcus, ad multorum notitiam potuit peruenire, quia & grandis est ciuitas, & ibi erat tunc Imperator, & immenso populo teste res gesta est, concurrente ad corpora martyrum Protasij & Gerasij. Quæ cum

Cicero
libro. 3.
de Re-
publica.

al. definis
cum.

M

cum

eū laterent & penitus nescirētur, Episcopo, Ambrosio p̄ somnium reuelata reperta sūt, vbi cæcus ille depulsis ueterib⁹ tenebris diē uidit. Apud Carthaginē aut̄ quis nouit, p̄ter admodum paucissimos, salutē, quæ facta est Innocētio ex aduocato uicariæ præfecturæ, ubi nos interfuimus & oculis aspeximus nostris? Venientes. n. detransmarinis, me & fratrem meum Alipium, nondum quidem clericos, sed iam deo seruiētes, ut erat cum tota domo sua religiosissimus, ipse susceperat, & apud eū tunc habitabamus. Curabatur a medicis p̄ p̄ fistulas, quas innumerōsas atq; perplexas habuit in posteriore atq; ima corporis parte. Iam seuerant eum & artis suæ cetera medicamentis agebant. Passus autē fuerat in sectione illa & diurnos & acerbos dolores. Sed vnus inter multos sinus sefelleerat medicos, atq; ita latuerat, ut eum nō tangerent, quem ferro aperire debuerant. Denique sanatis omnibus quæ aperta curabant, iste remanserat solus, cui frustra impendebatur labor. Quas moras ille suspectas habens multumq; formidans ne iterum secaretur, quod ei prædixerat alius medicus domesticus eius, quem non admiserant illi, ut saltem videret, cum primum sectus est, quō id facerent, iratusq; illum domo abiecerat, uixque receperat erupit, atq; ait: Iterum me secturi estis? Ad illius quem noluit esse præsentē uerba uenturus sum? Irridere illi medicum imperium coepitū, metumq; hominis bonis uerbis promissionibusq; lenire. Præterierunt & alij dies plurimi, nihilq; proficiebat omne, quod fiebat. Medici tñ in sua pollicitatione persistebant, non se illum sinum ferro, sed medicamentis esse clausuros. Adhibuerunt & alium grandæuum iā medicum, satis que in illa arte laudatum, adhuc. n. uiuebat, Ammonium dico qui loco inspecto, idem quod illi ex eorum diligentia peritiāq; promissit. Cuius ille factus auctoritate securus, domestico suo medico, qui futurā prædixerat aliam sectionē faceta hilaritate, uelut iā saluus elusit. Quid plura? Postea tot dies inaniter consumpti transferunt, ut felsei atq; cōfusi faterentur eū nisi ferro nullo modo posse sanari. Expauit, expalluit nimio timore turbatus, atque ubi se collegit, fariq; potuit, abire illos iussit, & ad se amplius non acce-

dere: nec aliud occurrit fatigato lachrymis & illa iam necessitate constricto, nisi ut adhiberet Alexandrinum quēdam, q̄ tunc chirurgus mirabilis habebatur, ut ipse faceret, qđ ab illis fieri nolebat iratus. Sed posteaquē venit ille, laboremq; ilorum in cicatricibus sicut artifex uidit, boni uiri functus officio, persuasit homini, ut illis totius qui in eo tantum laborauerant, quantum ipse inspiciens mirabatur, curationis suæ sine fruereatur, adiiciens quod reuera nisi sectus esset, saluus esse non posset: ualde abhorrere a suis moribus, ut hominibus, quorum artificiosis simam operam industriam, diligentiam admirans in cicatricibus eius uideret, propter exiguum quod remansit, palmam tanti laboris auferret. Redditi sunt animo eius, & placuit ut eodem Alexandrino assistente ipsi sinum illum ferro, qui iam cōsensu omnium aliter insanabilis putabatur, aperirent. Quæ res dilata est in consequentem diem. Sed cū abiissent illi, ex mœnore nimio domini tantus est in domo illa exortus dolor, ut tanquā funeris plactus uix comprimeretur a nobis. Visitabant eum quotidie sancti uiri, Episcopus tunc Vzalēs, beatæ memorię Saturn⁹, & presbyter Gelosus, ac diaconi Carthaginensis Ecclesię. In quibus erat, & ex quibus solus est nunc in rebus humanis iam Episcopus cum honore a nobis debito nomināndus Aurelius, cum quo recordantes mirabilia opera dei, de hac re sæpe collocti sumus, eūque ualde meminisse, quod cōmemoramus inuenimus. Qui cum eum sicut solebant uespere uisitare, rogauit eos miserabilibus lachrymis, ut manē dignarentur esse presentes suo funeri potius quam dolori. Tantus em̄ eum metus ex prioribus inuaserat pœnis, ut se inter medicorum manus non dubitaret esse moriturum. Consolati sunt eum illi & hortati, ut in deo fideret eiusque uoluntatem uiriliter ferret. Inde ad orationem ingressi sumus. Vbi nobis ex more genua figentibus atque incumbentibus terræ, ille se ita proiecit tanquam fuisset aliquo impellente grauius prostratus, & coepit orare. Quibus modis, quo affectu quo motu animi, quo fluuiio lachrymarum, quibus gemitibus, atque singultibus succutientibus omnia membra eius, & penē intercludentibus spiritum, quis

Cæcus il-
minis-
sus.Innocen-
sius.Inno-
cia.

quis uilis explicet uerbis? Vtrū orarent alii, nec in hec eorū auerteretur intentio, nesciebam. Ego tñ prorsus orare nil poterā, hoc tñ modo bñ in corde meo dixi: Dñe quas tuorū preces exaudis, si has non exaudis? Nihil em̄ mihi uidebatur addi iam posse, nisi ut expiraret orando. Surrexiimus, & accepta ab Ep̄o benedictione discesimus, rogāte illo ut mane adessent, illisq; vt æquo animo esset hortantibus. Illuxit dies qui metuebatur, aderāt serui dei sicut se affuturos esse promiserant. Ingressi sunt medici, parantur oīa quæ hora illa poscebat, tremenda ferraamenta p̄feruntur, attonitis suspensiq; omnibus. Eis autē quorū erat maior autoritas, defectum animi eius consolando erigētib; ad manus se cturi membra in lectulo cōponuntur, soluū tur nodi ligamētorum, nudatur locus, inspicit medicus, & secandum illum sinū armatus atq; intētus inquiri. Scrutatur oculis, digitisq; contrectat. Tentat deniq; modis omnibus, inuenit firmissimam cicatricem. Iam illa læticia & laus atq; gratiarum actio misericordii & omnipotentii deo, quæ fusa est ore omnino lachrymantibus gaudijs, nō est cōmittenda meis uerbis: cogitetur potius q̄ dicatur. In eadem Carthagine Innocentia religiofissima foemina de primariis ipsius ciuitatis, in mamilla cācrum habebat: rem sicut medicū dicunt, nullis medicamentis sanabilem. Aut ergo præcidi solet & a corpore separari membrum ubi nascitur, aut vt aliquāto, homo quietius uiuat fomentis est pestis mitiganda frequentibus. Nam ut inde mortem quamlibet tardius affuturam confidamus, secundum Hippocratis, ut fertur sententiam, omnis est omittenda curatio. Hoc illa a perito medico, & suæ domui familiarissimo acceperat, & ad solum deum se orando cōuertērat. Admonetur in somnis appropinquāte Pascha, ut in parte foeminarum obseruanti ad baptisterium, quæcunq; illi baptizata primitus occurrisset, signaret ei locū signo crucis Christi, fecit, & confestim sanitas secuta est. Medicus sanè q̄ ei dixerat, ut nihil curationis adhiberet, si paulo diutius uellet uiuere, cum inspexisset eā postea & sanissimā comperisset, quā prius habere illud malū tali inspectione cognouerat, quæsiuit ab ea uehementer q̄ adhibuisset curationis, cupiēs

quantū intelligi datur nosse medicamentū, quo Hippocratis definitio uinceret. Cumq; ab ea qd factū esset audisset, uoce uelut cōcēntis & uultu, ita ut illa metueret ne aliqd contumeliosum uerbū p̄ferret in Xpm̄, religiosa urbanitate respōdisse fertur, putabam inquit, magnū aliqd te mihi fuisse dicturā. Atque illa iam exhorrescente, mox addidit: Quid grande fecit Xps̄ sanare cancrum, qui quatruiduanū mortuum suscitauit? Hoc ergo cum audissem & uehementer stomacharer, in illa ciuitate atq; in illa persona, non utiq; obscura, factū tam ingens miraculū sic latere, hinc eam & admonendam & penè oburgandam putauī. Quæ cum mihi respondisset non se inde tacuisse, quæsiui ab eis, quas forte tunc matronas amicissimas secum habebat, utrum hoc antea scissent. Responderunt se omnino nescisse. Ecce inquam quō non tacēs, ut nec istæ audiant, quæ tibi tāta familiaritate iungūtur. Et quia bñ ab ea quæsiueram, feci ut illis audientibus multumq; mirantibus & glorificantibus deum, totum ex ordine quemadmodum gestum fuerit in dicaret. Medicum quemdam podagricum in eadem vrbe, qui tūm dedisset nomen ad baptisimū, & pridē quam baptizaretur, in somnis a pueris nigris curratis, quos intelligebat demones esse baptizari, eodem anno p̄hibitus fuisset, eisq; non obtemperans, etiā conculcantibus pedes eius in dolorem acerrimum qualem nunquam expertus est isset, magisq; eos uiuacēs lauacro regenerationis, vt uouerat abluī non distulisset in baptisma te ipso non solum dolore, quo ultra solitum cruciabatur, uerumetiam podagra caruisse, nec amplius, cum diu postea uixisset, pedes doluisse quis nouit? Nos tamen nouimus & paucissimi fratres ad quos id potuit peruenire è uicino. Quidam Curubitanus, non solū a paralyti, uerumetiam ab informi pondere genitalium cū baptizaretur saluus effectus est, & liberatus utraq; molestia, tāquam mali nihil habuisset in corpore, de fonte regenerationis ascendit. Quis hoc præter Curubitanos nouit, & præter rarissimos aliquos, qui hoc ubicunq; audire potuerunt? Nos autem cum hoc comperissemus, iubēte sancto Episcopo Aurelio et ut ueniret Carthaginē, fecimus: quāuis a talibus prius audierim

Ioan. 81.

G

Medicus
podagri-
cus curu-
bitanus.Curubita-
nus.

Hesperius.

Liberarius.

Iuuenis
paralyticus
Sana-
tus.Gervasius &
Protasius,
martires.

mus de quorum fide dubitare nō possemus. Vir tribunitius Hesperius, q. apud nos est, habet in territorio Fussalensi fundū * Cubedi appellatū, ubi cū afflictione animaliu & seruorum suoru, domum suā spirituum malignorum uim noxiā ppeti cōperisset, rogauit nostros me absente presbiteros, ut aliqs eoru illo pergeret, cuius orationibus cederent. Perrexit unus, obtulit ibi sacrificiū corporis Christi, orans quantum potuit: ut cessaret illa uexatio: deo protinus miserante cessauit. Acceperat autē ab amico suo terrā sanctā de Hierosolymis allatā, ubi sepultus Christ⁹ die tertio resurrexit: eamq; suspēderat in cubiculo suo, ne quid mali ēt ipse pateretur. At ubi domus eius ab illa infestatione purgata est, quid de illa terra fieret, cogitabat: q̄ diutius in cubiculo suo reuerentiā causā habere nolebat. Forte accidit, ut ego, & collega tunc meus episcopus Synicēsis ecclesiē Maximinus, in proximo essemus: ut ueniremus rogauit, & uenimus. Cumq; nobis oīa retulisset, ēt hoc petiuit, ut infoderef alicubi: atque ibi orationum locus fieret: ubi ēt possēt Christiani, ad celebranda, quæ dei sunt, congregari. Non restitimus, factum est. Erat ibi iuuenis paralyticus rusticanus, qui hoc audito, petiuit a parentib. suis, ut illum ad eū locum sanctum nō cunctanter afferrent. Quo cum fuisset allatus, orauit: atq; inde cōtinuo pedibus suis saluus abscēdit. Victoriana uilla dī, quæ ab Hipponē regio minus triginta milibus abest. Memoria martyriū ibi est Mediolanensium Geruasij & Protasij: portatus est de eo quidā adolescens, qui cum de medio tpe ætatis equum ablueret in fluminis gurgite, dēmonē incurrit. Ibi cum iaceret, uel morti p̄ximus, uel simillimus mortuo: uespertinos illuc hymnos & orationes cum ancillis suis, & quibusdā sanctimonialibus, ex more dominā possessionis intrauit: atq; hymnos cantare coeperunt. Qua uoce ille quasi percussus, excussus est: & cum terribili fremitu altare apprehensum mouere nō audens, siue non ualens, tanquam eo fuerit alligatus, aut fixus, tenebat: & cum grandī eiulatu parci sibi rogans, confitebatur, ubi adolescentem, & quando & quō inuaserit. Postremo se exiturum esse denunciāns, mēbra eius singula nominabat, q̄ se amputaturū exiens

minabatur, atq; inter hæc uerba discessit ab homine. Sed oculus eius in maxillam fufus tenui uenūla ab interiore quasi radice pendebat, totumq; eius medium quod nigellū fuerat, albicabat. Quo uiso, qui aderant, concurrerant at ēt alij, uocibus eius acciti: & se oēs in orationem pro illo strauerunt: quāuis eum sanā mente stare gauderent, rursus tñ p̄ oculum eius contristati, medicum querendū esse dicebant. Ibi maritus sororis eius qui eum illo detulerat: potēs est, inquit, deus sanctorum orationibus, qui fugauit dæmonem, lumen ei reddere. Tunc sicut potuit oculū lapsū atq; pendentem, loco suo reuocatū, ligauit oratio: * nec nisi post septē dies putauit esse soluendum. Quod cum fecisset, sanis simum inuenit. Sanati sunt illic & alij: de quibus dicere longum est. Hipponensem quandā uirginem scio, cum se oleo perunxisset, cui pro illa orans presbyter instillauerat lachrymas suas, mox a dæmonio fuisse sanatā. Scio ēt Episcopum semel pro adolescente, quem a dæmonio correptum uidit, orasse: illumq; illico dæmonē caruisse. Erat qdam senex Florētius Hipponensis noster: hō religiosus, & pauper: qui sartoris se arte, pascebat, casulam perdiderat, & unde sibi emeret, nō habebat: ad uiginti martyres, quorū memoria apud nos est celeberrima, clara uoce, ut uestiretur, orauit. Audierunt eū adulescentes, qui forte aderant, irrisores: eumq; discedentē exagitātes, prosequēbantur, quasi a martyribus quinquagenos pholles unde uelamentū emeret, petiisset. At ille tacitus ambulans, eiectum grandē piscem palpitanē uidit in litore, eumq; illis fauentibus, atque adiuuantibus, apprehendit, & cuidā coquo Carchofō nomine, bene Christiano, ad conquinā conditariā, indicans qd gestū sit, trecentis phollibus uendidit, lanā cōparare inde disponens, ut uxor eius quō possēt ei, quo indueretur, efficeret. Sed coquus conscindens piscem, annulum aureū in uentriculo eius inuenit, moxq; miseratione flexus, & religione perterritus, homini eū reddidit: dicens: Ecce quō uiginti martyres te uestierūt. Ad aquas Tibilitanas Epō asserēte, p̄cto, reliqas martyris gloriosissimi Stephanus ad ei⁹ memoriā ueniebat magnæ multitudinis cōcursus, & occursus. Ibi cæca mulier, ut

Adolescens,
a
Dæmone
liberatus

al. Oratio

Hipponē-
sis Virgo.Florētius
sartor.
Reliqui
Stephanus
martyris

ad

ad ep̄m portantem pignora sacra duceretur, orauit: flores, quos ferebat dedit: recepit, oculis admouit, protinus uidit. Stupentibus qui aderant, præibat exultans, uiam carpēs, & uiam ducē ulterius non requirens. Memorati memoriam martyris, quæ posita est in castello

*Lucillus
episcopus*

Syncēsi, quod Hipponēsi colonix vicinum est: eiusdem loci Lucillus ep̄s, populo præcedere, atq; sequere, portabat, fistula, cuius molestia iam diu laborauerat, & familiarissimi sui medici, qui eam fecaret, operiebatur manus: illius piæ farcinę uestatione, ubi sanctas attigit reliquias, repente sanata est. Nam deinceps eam in suo corpore nō inuenit. Eucharis presbyter ex Hispania, Calamæ habitans, ueteri morbo calculi laborabat, per memoriā supradicti martyris, quā Posidius illo aduexit ep̄s, saluus factus est. Idem ipse postea morbo alio præualefcēte, mortuus sic iacebat, ut ei iam pollices ligarentur: opitulatione memorati martyris, cū de memoria eius reportata fuisset, & super iacentis corpus missa ipsius presbyteri tunica, suscitatus est. Fuit ibi vir in ordine suo primarius, noīe

Martialis.

Martialis, æuo iam grauis, & multum a religione abhorrens Christiana. Habebat sane fidelem filiā, & generum eodem anno baptizatum. Qui cum ægrotantem multis & magnis precibus, & lachrymis rogarēt, ut Christianus fieret, prorsus abnuitt: eosq; a se turbida indignatione submouit. Visum est gnō eius, ut iret ad memoriā S. Stephani, & illic pro eo quātum possēt, oraret, ut deus illi daret mētem bonā, qua credere nō differret in Xpm. Fecit hoc ingēti gemitu, & fletu, & synceriter ardēte pietatis affectu: deinde abscedens, aliquid de altari florum, qđ occurrit, tulit: eiq; cum iam nox effet, ad caput posuit. Tunc dormitum est: & ecce ante diluculum clamat, ut ad ep̄m curreretur: qui mecū

forte tunc erat apud Hipponem. Cum uero audisset eum absentem, venire presbyteros postulauit. Venerunt, & statim se credere dixit: admirantibus atque gaudentibus oibus, baptizatus est. Hoc quandiu uixit, in ore habebat: Christe accipe spiritum meum: cū hæc uerba beatissimi Stephani, qñ lapidatus est a iudæis, ultima fuisse nesciret: quæ huic quoq; ultima fuerunt. Nam non multo post etiam ipse defunctus est. Sanati sunt illic per

Act. 7.

eundem martyrem et tres Podagricæ, duo ciues, peregrinus vnus. Sed ciues oimodo: peregrinus aut per reuelationem, quid adhiberet, qñ doleret, audiuit. & cum hoc fecisset, dolor continuo conqueuit. Audurus nomē est fundi, ubi ecclesia est, & in ea memoria Stephani martyris. Puerum quendam paruulum cum in area luderet, exorbitantes boues qui ueliculum trahebāt, rota obtriuērūt, & confestim palpauit expirans. Hunc mater arreptum, ad eādem memoriā posuit, & nō solum reuixit, uerū et illęsus apparuit. Sācti monialis quædā in uicina possessione, quæ Caspaliana dīr, cum ægritudine laboraret, ac desperaretur, ad eandem memoriā tunica eius allata est: quæ antequā reuocaretur, illa defuncta est. Hac tñ tunica operuerūt cadauer eius parentes, & recepto spū, salua facta est. Apud Hipponem Bassus quidam Syrus ad memoriā eiusdem martyris orabat pro ægrotante & perichitante filia, eoq; vestem eius detulerat: cū ecce pueri de domo cucurrerunt, qui ei mortuā nunciarent. Sed cum, orante illo, ab amicis eius exciperetur, prohibuerunt eos illi dicere, ne per publicū plangeret. Qui cū domum redisset, iam suorum eiulatibus personantē, & uestē filię, quam ferebat, super eam proiecisset, reddita est uita. Rursus idem apud nos Hyrenei cuiusdā collectarij filius ægritudine extinctus est. Cumq; corpus iaceret exanime, atque alijs gemētib; & plangētib; exequiē parerentur, amicorū eius quidam inter aliorū consolantiū uerba suggesit, ut eiusdem martyris oleo corpus perungeretur. Factū est, & reuixit. Itemq; apud nos uir tribunitius Eleusinus super memoriā martyris, qñ in suburbano eius est, ægritudine exanimatū posuit infantulum filiū suū: & post orationem, quam multis cū lachrymis ibi fudit, uiuentem leuauit. Quid faciam? Urget huius operis implendi promissio, ut nō hic possim oīa commemorare, quæ scio: & proculdubio pleriq; nostrorū, cum hæc legent, dolebunt me tam multa prætermisisse, quæ utiq; mecū sciunt. Quos iam nunc, ut ignoscant rogo: & cogitent, q̄ prolixi laboris sit facere, quod me hic non facere suscepti operis necessitas cogit. Si enim miracula sanitarum, ut alia taceant modo uelim scribere, quæ per hunc marty-

rem

*Podagricæ
duo res.*

Audurus.

Puer uicina refectus.

Sācti monialis.

Bassi Syri filia.

Irenei filius.

Eleusini infantulus filius.

E

D. AVRELIJ AVD. DE CIVITATE DEI

mem. i. gloriosissimum Stephanū, facta sunt in colonia Calamensi, & in nostra, plurimi conficiendi sunt libri: nec oīa colligi poterunt: sed tñ, de quibus libelli dati sunt, qui recitarentur in populis: Id nanq; fieri uolui mus, cum uideremus antiquis similia diuinarū signa uirtutū, et nostris tēporibus frequentari: & ea non debere multorū notitiā deperire. Nondū est autē biennium, ex quo apud Hipponē regium cœpit esse ista memoria, & multis, quod nobis certissimū est non datus libellis, de ijs quæ mirabiliter facta sunt, illi ipsi, qui dati sunt ad septuaginta ferme numerum petuenerant, qñ ista cōscripsi. Calamæ uero, ubi & ipsa memoria prius esse cœpit, & crebrius dantur, incomparabili multitudine superat. Vzali et, q̄ colonia Vticę uicina est, multa præclara p̄ eūdem martyre facta cognouimus: cuius ibi memoria longe prius quā apud nos ab Episcopo Euodio constituta est. Sed libellorum dandorū ibi consuetudo non est, uel potius non fuit: nam fortasse nunc esse iam cœpit. Cum. n. nuper illic essemus, Petroniam clarissimam foeminā, quæ mirabiliter ex magno, atq; diuturno, in quo medicorū adiutoria cuncta defecerāt, languore sanata est: hortati sumus uolente supradicti loci Episcopo, ut libellum daret, qui recitaretur in populo, & obediētissime paruit. In quo posuit et quod hic recitare non possum, quam uis ad ea, quæ hoc opus urgent, festinare cōpellar. A quodā Iudæo dicit sibi fuisse p̄ sua sum, ut annulum capillatio vinculo infere-ret, quo sub oī ueste ad nuda corporis cingeretur: qui annulus haberet sub gēma lapidem in renibus inuentum bouis. Hoc alli-gata quasi remedio ad sancti martyris limi-na ueniebat. Sed profecta a Carthagine cū in confinio fluminis Bagradæ in sua posses-sione mansisset, surgens, ut iter perageret, ante pedes suos illum iacentē annulū uidit, & capillatiam zonā qua fuerat alligatus, mi-ratā tentauit. Quam cū oīno suis nodis fir-missimis, sicut fuerat, compensset astrictam crepuisse, atq; exilisse annulū suspicata est. Qui et ipse cū integerrimus fuisset inuētus, futuræ salutis quodāmodo pignus de tanto mi-raculo, se accepisse p̄sumpsit, atq; illud vin-culū soluens, simul cū eodē annulo proiecit

in flumen. Non credunt hoc qui et dñm Ie-sum p̄ integra uirginalia matris enixum, & ad discipulos suos ostiis clausis ingressū fuisse non credunt. Sed hoc certe querant & si uerum isuenerint, illa credant. Clarissima foemina est, nobiliter nata, nobiliter nupta, Carthagine habitat: ampla ciuitas, ampla p̄ sona, rem querentes latere non sinunt. Mar-tyr certe ipse, quo impetrāte, illa sanata est, in filiū p̄manens uirginis credidit, in eum q̄ ostiis clausis, ad discipulos ingressū ē, cre-didit. Postremo, p̄ quod oīa ista dñr a no-bis, in eum, q̄ ascendit in cœlum cū carne, in qua resurrexerat, credidit: & ideo per eū tāta fiunt, quia pro ista fide ammam posuit suā. Fiunt ergo et nunc multa miracula: eodē deo faciente, per quos uult, & quēadmo-dum uult: qui & illa, quæ legimus fecit: sed ista nec similiter innotescunt, neq; ut nō ex-cidant animo, quasi clara memoriæ crebra lectione tenduntur. Nā & ubi diligentia est, quæ nunc apud nos esse cœpit, ut libelli eorum, q̄ beneficia percipiunt, recitetur in po-pulo, semel hoc audiūt, qui assunt, pluresq; non assunt: ut nec illi, qui assuerunt, post ali-quot dies, quod audierunt, mente retineāt, & uix quāquam reperiatur illorum, qui ei, quem nō affuisse cognouerit, indicet, quod audiuit. Vnum est apud nos factum, nō ma-ius, quā illa, quæ dixi: sed tam clarum, atq; illustre miraculum, ut nullum arbitret esse Hipponensium, qui hoc non uel uiderit, uel didicerit: nullum, qui obliuisci ulla ratione potuerit. Decē quidam fratres fuerunt, quo-rum septē sunt mares, tres foeminæ, de Cæ-saria Cappadocię suorum ciuium nō igno-biles, maledicto matris recentis patris eorū obitu destituta, quę iniuriam sibi ab eis factam acerbissime tulit: tali pœna sunt diui-nitus coerciti, ut horribiliter quaterentur om-nes tremore membrorum. In qua scēdissi-ma specie oculos suorum ciuiū non ferentes, quaquauer sum cuiq; ire uisum est, toto penē uagabatur orbe Romano, Ex his etiā ad nos uenerunt duo, frater & soror, Paul⁹, & Pauladia: multis aliis locis miseria diffā-mante, iam cogniti. Uenerunt autē ante Pascha fermē dies quindecim: ecclesiam quo-tidie ingredientes, & in ea memoriā glorio-sissimi martyris Stephani frequentabāt, orā-tes, ut

F

Petronia

Jan. 20

May. 16
Act. 1.

H

De hęc
sermoni-
bus Au-
gustinia-
nis de sã
Eto Ste-
phano.

G

tes, ut

tes, ut iam sibi placaretur deus, & salutē pri-
stinā redderet. Et illic, & quocunq; ibant, cō-
nertebant in se ciuitatis aspectum. Nonnul-
li, qui eos alibi uiderant, causamq; tremoris
eorum nouerant, alijs & quicunq; poterant,
indicabant. Venit & Pascha, atq; ipsō die do-
minico, mane cum iam frequens populus p̄-
sens esset, & loci sancti cancellos, ubi marty-
rium erat, idem inuenis orans teneret, repen-
te prostratus est, & dormienti simillimus iac-
uit: non tñ tremens sicut etiam per somnū
solebat, stupentibus qui aderant, atque alijs
parentibus, alijs dolentibus, cum eū quidā
uellent erigere, nonnulli prohibuerunt, sed
potius exitum expectandum esse dixerunt.
Et ecce surrexit, & nō tremebat, qm̄ sanatus
erat, & stabat incolumis, intuens intuentes.
Qui ergo intuentū se reuinit a laudibus dei?
Clamantium, gratulantiumq; uocibus ec-
clesia vsquequaq; completa est. Inde ad me
currit, ubi sedebā iam processurus. Irruit
alter, quisq; post alterum: oīs posterior quasi
nouum, quod alius prior dixerat, nūnciātes.
Meq; gaudente, & apud me gratias deo agē-
te, ingreditur ē ipse cum pluribus: inclina-
tur ad genua mea, erigitur ad osculum meū.
Procedimus ad populum: plena erat ecclesia
personabat uocibus gaudiorum: deo gratias
deo laudes, nemine tacente, hinc, atq; inde
clamantium: Salutauī populū, & rursus eā-
dem feruentiore uoce clamant. Facto tandē
silitio, scripturarum diuinārum sunt lesta so-
lennia. Vbi aut uentum est ad mei sermonis
locum, dixi pauca, pro tempore, & pro illius
iocunditate lætitiæ. Magis. n. eos in opere di-
uino, quandam dei eloquentiam nō audire,
sed considerare permisit. Nobiscum hō prā-
dit, & diligenter nobis omnem fugac mater-
næ, fraternæque calamitatis indicauit histo-
riam. Sequenti itaq; die, post sermonem red-
ditum, narrationis eius libellum in crastinū
populo recitandum promisi. Quod ex domi-
nico Paschæ die tertio fieret in gradibus exe-
dra, in qua de superiore loquebat loco: se-
ei stare ambos fratres, cum corū legeretur li-
bellus. Intuebatur populus uniuersus, sexus
utriusq; unum stantem sine deformi motu:
alteram membris omnibus cōtrementem.
Et qui ipsum non uiderāt, quid in eo diuinæ
misericordiæ factum esset, in eius sorore cer-

nebant. Videbant. n. qui in illo gratulandum
quid pro illa esset orandum. Inter hæc, recita-
to eorum libello, de conspectu populi abire
eos præcepi: & de tota ipsa causa aliquāto di-
ligentius cœperam disputare, cum ecce, me
disputante, uoces aliæ de memoria martyris
nouæ gratulationis audiuntur, cōuersi sunt
eo, qui me audiebant, cœperunq; concurre-
re. Illa. n. ubi de gradibus descendit, in quib⁹
steterat ad sanctum martyrem orare perrexe-
rat. Quæ mox ut cancellos attigit, collapsa si-
militer uelut ad somnū sana surrexit. Dum
ergo requireremus quid factum fuerit, un-
de iste strepitus lætus extiterit, ingressi sunt
cum illa in basilicā, ubi eramus, adducetes
eam sanam de martyris loco. Tum uero tan-
tus ab utroq; sexu admirationis clamor exor-
tus est, ut uox continuata cum lachrymis nō
uideretur posse finire. Perducta est ad eū lo-
cum, ubi paulo ante steterat tremens. Exulta-
bant eam similit̄ fratri factam, cui doluerant
remansisse dissimilit̄. Et nondū suas preces
suas pro illa, iam tñ præuiam uoluntatem tā
cito exauditam esse cernebant. Exultabant
in dei laudem uoces, sine uerbis tanto soni-
tu, quantum aures nostræ ferre uix possent. M
Quid erat in cordibus exultantum, nisi fides
pro qua Stephani sanguis effusus est?

Quod uniuersa miracula, quæ per martyres
in Christi nomine fiunt, ei fidei testi-
monium ferant, qua in Christi
martyres crediderunt.

Cap. IX.

Cvi, nisi huic fidei attestantur ista miracu-
la, in qua p̄dicat̄ Christus resurrexisset in
carne, & in cœlum ascendisset cum carne?
Nam & ipsi martyres huius fidei martyres,
id est, huius fidei testes fuerunt, huic fidei te-
stimonium perhibentes, mundum inimicis-
simum & crudelissimum pertulerunt, eum-
que non repugnando, sed moriendo uice-
runt. Pro ista fide mortui sunt, qui hæc a
domino impetrare possunt, propter cuius
nomen occisi sunt. Pro hac fide præ-
cessit eorum mira patientia, ut in his mira-
culis tanta ista potentia sequeretur. Nam si
carnis in æternum resurrectio, uel non præ-
beat

venit in Xpo, vel nō ventura est, sicut p̄nunciatur a Xpo, vel sicut p̄nunciata est a p̄phetis, a quib. p̄nunciatus est Xps: quare martyres tanta p̄nt, qui pro ea fide, qua hęc resurrectio p̄dicatur, occisi sunt? Siue. n. deus ipse p̄ seipsum miro mō, quo res tēporales operatur æternus, siue p̄ suos ministros ista faciat, & eadē ipsa q̄ p̄ ministros facit: siue q̄ dā faciat ēt p̄ martyrū sp̄s, sicut p̄ homines adhuc in corpore constitutos: siue oīa ista p̄ angelos quib. inuisibiliter, immutabiliter, & incomparabiliter imperat, operetur: vt quæ p̄ martyres fieri dñr, eis orantibus tm̄ & imperantibus, non ēt operantibus fiant, siue alia fiant istis, alia illis modis, qui nullo mō comprehendī a mortalibus possunt: ei profecto attestantur hęc fidei, in qua carnis in æternū resurrectio p̄dicatur.

Quanto dignius honorentur martyres, qui ideo multa mira obtinent, vt deus verus colatur, quam dēmones, qui ob hoc quædā faciunt, vt ipsi dij esse credantur. Cap. X.

Hic forte dicturi sunt etiam deos suos aliqua mira fecisse. Bene si iam incipiunt deos suos nostris mortuis hominib. comparare: & adiciunt etiam se habere deos ex hominibus mortuis, sicut Hercules, sicut Romulū, sicut alios multos, quos in deorum numerum receptos opinantur. Sed nobis martyres non sunt dij: quia unū eundemq; deum, & nostrū scimus, & martyrum: nec tm̄ miraculis, quæ per memorias nostrorum martyrum fiunt, ullo modo comparanda sunt miracula, quæ facta per tēpla perhibentur illorum. Verum, si qua similia videntur, sicut a Moysē magi Pharaonis, sic eorum dij uicti sunt a martyrib. nostris. Fecerunt autē illa dēmones eo fastu impure superbie, quo eorum dij esse voluerunt. Faciūt autē ista martyres, uel potius deus, uel orantibus, aut cooperantibus eis, ut fides illa proficiat, qua eos, non deos esse nostros, sed unū deum habere nobiscum credamus. Deniq; illi talibus diis suis, & tēpla edificauerūt, & statuerunt aras, & sacerdotes instituerūt, & sacrificia fecerunt. Nos autē martyrib. no-

Exod. 8.

stris non tēpla sicut diis, sed memorias sicut hominibus mortuis, quorū apud deum viuunt sp̄s, fabricamus: nec ibi erigimus altaria, in quib. sacrificemus martyrib., sed uni deo, & martyrum & nostro sacrificium immolamus: ad quod sacrificiū, sicut homines dei, qui mundū in eius confessione uicerunt, suo loco & ordine nominantur: nō tm̄ a sacerdote, qui sacrificat, inuocātur. Deo quippe, non ipsis sacrificat, quanuis in memoria sacrificet eorum, q̄a dei sacerdos est, nō illorū. Ipsum vero sacrificiū corp⁹ Xpi, qđ non offertur ipsis, quia hoc sunt & ipsi. Quibus igitur potius credendum est, miracula facientibus? eisne, qui seipos volūt haberi deos ab his, quibus ea faciunt: an eis, q̄ vt in deum credatur, quod & Christus est, faciunt quicquid faciunt? Eisne, qui sacra sua, etiam crimina sua esse uoluerūt: an eis, qui, nec laudes suas uolūt esse sacra sua, sed totū quod ueraciter laudātur, ad eius gloriā proficere, in quo laudantur? In dño, quippe laudantur animæ eorū. Credamus ergo eis, & uera dicentibus & mira facientibus. Dicendo. n. uera, falsi sunt, ut possent facere mira. In eis ueris est præcipuū, quod Christus resurrexit a mortuis, & immortalitē resurrectionis in sua carne primus ostendit, quam nobis affuturam, uel principio noui seculi, uel in huius sine promisit.

Contra Platonicos, qui de naturalibus elementorum ponderibus argumentantur, terrenum corpus, in coelo esse nō posse. Ca. XI.

Contra quod magnum dei donum rationis, quorū cogitationes nouit dominus quoniā uana sunt: de ponderibus elementorum argumentantur: quoniā scilicet magistro Platone, didicerunt, mundi duo corpora maxima, atque postrema, duobus medijs aere scilicet, & aqua, esse copulata, atque coniuncta. Ac per hoc iniquiunt, quoniam terra ab hinc sursum uersus est prima: secunda, aqua super terrā: tertius, aer super aquā: quartū, super aera coelum: non potest esse terrenum corpus in celo, Momentis enim propriis, ut ordinem suum

suam teneant, singula elementa librantur. Ecce, qualibet argumentis omnipotentiae Dei humana contradicit infirmitas, quam possidet vanitas. Quid ergo faciunt in aere terrena tot corpora, cum a terra sit aer tertius? Nisi forte, qui per plumarum & penarum leuitatem donauit autum terrenis corporibus, ut portent in aere immortalibus factis corporibus hominum, non poterit donare virtutem, qua etiam in summo caelo valeant habitare? Alia quoque ipsa terrena, quae volare non possunt, in quibus & homines sunt, sicut sub aqua pisces, quae sunt aquarum animalia, ita sub terra viuere debuerunt. Cur ergo non saltem de secundo, id est, de aquis, sed de elemento tertio terrenum animal carpit hanc vitam? Quare cum pertineat ad terram, in secundo, quod super terram est elemento, viuere si cogatur, continuo suffocatur, & ut uiuat, uiuit in tertio? An errat hic ordo elementorum, vel potius non in natura rerum, sed in istorum argumentationibus deficit? Omitto dicere, quod iam in tertio decimo libro dixi, quam multa grauius terrena sint corpora, sicut plumbum, & formam tamen ab artifice accipiant, qua natate valeant super aquam, & ut accipiat qualitatem corpus humanum, qua ferri in caelum, & esse possit in caelo, omnipotentis artificis contradicitur? Iam vero contra illud quod iam dixi superius, etiam istum considerantes atque tractantes elementorum ordinem, quo confidunt, non inueniunt omnino, quod dicant. Sic est. n. hinc sursum versus terra prima, aqua secunda, tertius aer, quartum caelum, ut super omnia sit aether natura. Nam & Aristoteles quantum corpus eam dixit esse, & Plato nullum. Si quantum esset, certe superius esset caeteris. Cum vero nullam est, multo magis superat omnia. In terreno ergo quid facit corpore? In hac mole, quid agit subtilior omnibus? In hoc pondere, quid agit leuior omnibus? In hac tarditate, quid agit celerior omnibus? Itaque ne per huius tam excellentis naturae meritum non poterit effici, ut corpus eius leuetur in caelum? & cum valeat nunc natura corporum terrenorum deprimere animas deorsum, alio quo modo, & animae leuare sursum terrena corpora non valebunt? Iam si ad eorum miracula veniamus, quae facta a Diis suis opponunt martyribus nostris, nonne etiam ipsa pro nobis facere, & nobis reperientur, omnino

proficere? Nam inter magna miracula Deorum suorum, profecto magnum illud est, quod Varro commemorat: Vestalem virginem, cum periclitaretur, falsa suspitione de stupro, cribrum implese aqua de Tyberi, & ad suos iudices, nulla eius parte stillante, portasse. Quis aquae pondus super cribrum tenuit? Quis tot cauernis patetibus, nihil inde in terram cadere permisit? Responduri sunt: Aliquis Deus, aut aliquis Daemon. Si Deus nunquid maior est Deo, qui fecit hunc mundum? Si Daemon, nunquid potentior est Angelo, qui Deo seruit, a quo factus est mundus? Si ergo Deus minor, vel angelus, vel Daemon potuit pondus humidi elementi sic suspendere, ut aquarum videatur mutata fuisse natura, ita ne Deus omnipotens, qui ipsa creauit elementa terreno corpori graue pondus auferre non poterit, ut in eodem elemento habitet viuificatum corpus, in quo uoluerit viuificans spiritus? Deinde cum aerem medium ponant in terra ignem desuper, & aquam subter, quid est, quod eum inter aquam, & aquam, & inter aquam & terram saepe inuenimus? Quid enim uolunt esse aquosae nubes, inter quas, & maria, aer medius reperitur? Quoniam, quae so elementorum pondere, atque ordine efficitur, ut torrentes uolentissimi, atque uindosissimi, antequam sub aere in terris currant, super aere in nubibus pendeant? Cur denique aer est medius inter summa caeli, & ima terrarum quaquauersum orbis extenditur si locus eius inter caelum & aquas, sicut aquarum inter ipsum, & terras, est constitutus? Postremo si ita est elementorum ordo dispositus, ut secundum Platonem duobus modis, id est, aere, & aqua, duo extrema, id est, ignis, & terra iungantur, caelique obtineat ille suum locum, haec autem imi, uelut fundamentis mundi, & ideo in caelo esse non potest terra, cur est ipse ignis in terra? Secundum hanc quippe rationem, ita ista duo elementa in locis propriis, imo ac summo, terra, & ignis esse debuerunt, ut quemadmodum non sunt in summo esse posse, quod imi est, ita nec in imo posset esse, quod summi est. Sicut ergo nullam putant, uel esse, uel futuram esse terrae particulam in caelo ita nullam particulam uidere debuimus ignis in terra. Nunc uero non solum in terris, uerum etiam sub terris ita est, ut eructent uerices montium, pra-

ter quod in vſibus hominum, & eſſe ignem in terra, & eum naſci videbimus ex terra. Qñ uidem & de lignis, & de lapidib. naſcitur, quæ ſunt corpora ſine dubitatione terrena. Sed ille, inquit, ignis, eſt trāquillus, purus, innoxius, ſempiternus, iſte autem turbidus, fumeus, corruptibilis, atq; corruptor. Nec tñ corrumpit montes, in quib. iugiter æſtuat, cauernas q; terrarum. Eſto, ſit ille iſte diſſimilis, & terrenis habitacionib. congruat. Cur ergo nolunt, vt credamus naturam corporum terrenorum aliquā incorruptibilem factam conuenientem futuram, ſicut nunc ignis corruptibilis his cōuenit terris? Nihil igitur afferunt ex ponderibus atque ordine elementorum, vnde omnipotenti Deo, quo minus faciat corpora noſtra talia, vt etiā in cęlo poſſint habitare præſcribant.

Contra calumnias infidelium, quibus Chriſtianos de credita carnis reſurrectione irident. Cap. XII.

Augu. in
Enchi.
Cap. 84.
L. 1. c. 21.

Sed ſcrupuloſiſſime quærere, & fidē, qua credimus, reſurrecturā carnem, ita quærēdo aſſolent irridere, vtrum foetus abortiuū reſurgant. Et quoniam dominus ait: Amē dico vobis, capillus capitis veſtri nō peribit, vtrū ſtatura & robur æqualia futura ſint omnibus, an diuerſæ corporum quantitates? Si enim æqualitas corporum erit, vnde habebunt, quod hic non habuerunt in mole corporis illi abortiuū, ſi reſurgent & ipſi, aut ſi non reſurgent, quia nec nati ſunt, ſed effuſi eandem qōnem de paruulis verſans, vnde illis meſura corporis, quam nunc deſuiſſe videmus, accedat, cum in hac ætate moriunt. Neque. n. dicturi ſumus, eos non reſurrecturos, qui non ſolum generationis, verum etiā regenerationis capaces ſunt. Deinde interrogant, quem modum ipſa æqualitas habitura ſit. Si enim tam magni, & tā longi erunt omnes, quā ſuerunt quicumque hic fuerūt maximi atq; longiſſimi, non ſolū de paruulis, ſed & de plurimis magnis quærunt, vnde illis acceſſurum ſit, quod hic deſuit ſi ibi hoc quiſque recipiat, quod hic habuit. Si autem, quod ait Apoſtolus, occurſuros nos omnes in meſuram ætatis plenitudinis Chriſti, & illud alterum, quos prædeſtinauit conformes fieri imaginis filii ſui, ſic intelligendum

Eph. 4:

eſt, vt ſtatura, & modus Chriſti corporis omnium, qui in regno eius erunt, humanorum corporum ſit futurus, multis erit, inquit, de magnitudine & longitudine corporis de trahendum. Et vbi iam erit capillus capitis veſtri non peribit, ſi de ipſa corporis quantitate tam multum peribit? Quamuis & de ipſis capillis poſſit quæri, vtrum redeat quicquid tondentibus decidit. Quod ſi rediturū eſt, quis non exhorreat illam deformitatem? Nam hoc & de vnguibus vſ neceſſario ſecuratum, vt redeat tam multum quod corporis cura deſecuit. Et vbi erit de cus, quod certe maius, quā in iſta eſſe corruptione potuit, in illa iam immortalitate eſſe debebit? Si autem non redibit, ergo peribit. quomodo ergo inquit, capillus capitis veſtri non peribit? De macie quoque vel pinguedine, ſimiliter diſputant; Nam ſi æquales omnes erunt, non vtique alii macri, alii pingues erunt. Accedet ergo aliis aliquid, aliis minuetur. Ac p hoc, non quod erat recipiendum, ſed alicubi addendum eſt, quod non fuit, & alicubi perdendum, quod fuit. De ipſis etiam corruptionibus & diſaſſionibus corporum mortuorum, cum aliud veratur in puluerem, in auras aliud exhaletur, ſint quos beſtiæ, ſint quos ignis abſumit, naufragio, vel quibuſcūque aquis ita quidam perierant vt eorum carnes in humorem putredo diſſoluat, non mediocriter permouentur, atque omnia iſta re colligi in carnem, & reintegrari poſſe non credunt. Conſectant etiam quaſq; foeditates & vitia, ſiue accidāt, ſiue naſcant, vbi & moſtruoſos partus cum horrore atque irriſione commemorant, & requirunt, quæ nam cuiuſque deformitatis reſurrectio ſit futura. Si enim nihil tale redire in corpus hominis dixerimus, reſponſionem noſtram de lo cis vulerum, cum quib. dominum noſtrum Chriſtum reſurrexiſſe prædicamus, ſe conſuturos eſſe præſumūt. Sed inter hæc oīa queſtio diſſicilima illa proponitur, in cuius carnem reditura ſit caro, qua corpus alterius veſcentis humana viſcera fame compellente nutrit. In carnem quippe conuerſa eſt eius, qui talibus vixit alimētis, & ea quæ macies oſtendebat, detrimēta, ſuppleuit. Vtrum ergo hoc illi redeat homini, cuius caro prius fuit, an illi potius, cuius poſtea facta eſt? ad hoc percunctatur, vt fidē reſurrectionis illudant, ac ſic animæ hu-

Augu. in
Enchi.
Cap. 87.

Augu.
Enchi.
capit.
34.

mae humanae aut alternantes, sicut Plato, veras infelicitates, falsasque promittant beatitudines, aut post multas itidem per diuersa corpora reuolutiones, aliquando tamen eam, sicut Porphyrius, finire miserias, & ad eas nunquam redire fateantur, non tamen corpus habendo immortale, sed corpus omne fugiendo.

An abortiuum non pertineat ad resurrectionem, si pertinet ad numerum mortuorum.

Cap. XIII.

Augm. in
Enchi.
capitibus
34. et 85

AD haec ergo, quae ab eorum parte contraria, me digerente, mihi videntur opposita, misericordia Dei meis nisib. opem ferente respondeam. Abortiuos foetus, qui cum iam vixissent in utero, ibi sunt mortui resurrecturos ut affirmare, ita negare non audeo: quamuis non videam quomodo ad eos non pertineat resurrectio mortuorum, si non eximuntur de numero mortuorum. Aut enim non omnes mortui resurgent, & erunt aliquae humanae animae sine corporibus in aeternum, quae corpora humana quamuis intra viscera materna gestarunt, aut si omnes animae humanae recipiant resurrectioem sua corpora, quae habuerunt ubicumque viuientia & morientia reliquerunt non inuenio, quemadmodum dicam ad resurrectionem non pertinere mortuorum, quoscumque mortuos etiam in utero matrum.

B Sed utrumlibet de his quisque sentiat, quod de iam natis infantibus dixerimus, hoc etiam de illis intelligendum est, si resurgent.

An infantes, in ea sint resurrecturi habitudine corporis quam habuerunt erant aetatis accessu.

Caput. XIII.

Quid ergo de infantibus dicturi sumus, nisi quia non in ea resurrecturi sunt corporis exiguitate, qua mortui? Sed quod eis tardius accessurum erat tempore: hoc sint illo Dei opere miro, atque celerrimo recepturi. In sententia quippe domini, ubi ait, Capillus capitis vestri non peribit, dictum est, non defuturum esse, quod fuit, non autem negatum est: assuturum esse quod defuit. Defuit autem infanti mortuo perfecta quantitas sui corporis, perfecto quippe infanti, deest uti-

que perfectio magnitudinis corporalis, quae cum accesserit, iam statura longior esse non possit. Hunc perfectionis modum sic habent omnes, ut cum illo concipiantur, atque nascantur, sed habent in ratione, non in mole, sicut ipsa iam membra omnia sunt late ter in femine cum etiam natis nonnulla adhuc desint, sicut dentes ac si quid eiusmodi. In qua ratione vniuscuiusque materiae indita corporali, iam quodammodo, ut ita dicam, innatum esse ut quod nondum est, immo quod laet, sed accessu temporis erit, vel potius apparebit. In hoc ergo infans, iam breuis aut longus est, qui breuis, longusue futurus est. Secundum hanc rationem profecto in resurrectione corporis, detrimenta corporis non timeamus: quia etsi equalitas futura esset omnium, ita ut omnes utique ad gigantes magnitudines peruenirent, nec illi qui maximi fuerunt, minus haberent aliquid in statura, quod eis contra sententiam Christi periret, qui dixit, nec capillum capitis esse periturum, creatori utique, qui creauit cuncta ex nihilo, quomodo deesse posset, unde adderet, quod addendum esse mirus artifex nosset.

An ad dominici corporis modum omnium mortuorum resurrectura sint corpora. Cap. XV.

Sicut utique Christus in ea mensura corporis in qua est mortuus, resurrexit, nefas est dicere, cum resurrectionis omnium tempus veniret, accessuram corpori eius eam magnitudinem, quam non habuit, quoniam in ea discipulis, in qua illis erat notus, apparuit, ut longissimis fieri possit equalis. Si autem dixerimus ad dominici corporis modum, etiam quorumque maiora corpora redigenda, peribit de multo corporibus plurimum, cum ipse, nec capillum periturum esse promiserit. Restat ergo, ut suam recipiat quisque mensuram, quam, vel habuit in iuuentute, etiam si senex est mortuus, vel fuerat habiturus, si ante est defunctus. Atque illud quod commemorauit Apostolus de mensura aetatis plenitudinis Christi, aut propter aliud intelligimus dictum esse, id est, ut illi capiti in populis Christianis accedente omnium perfectione membrorum aetatis eius mensura compleatur: aut si hoc de resurrectione corporum di-

Gg 2 etum

Augm. in
Enchi.
ap. 87.

Luc. 22.

Luc. 22.

Epl. e. 4.

Etum est, si accipiamus dictum ut nec ultra, nec infra iuuenilem formam resurgant corpora mortuorum, sed in ea ætate & robore, vsque ad quam Christum hic peruenisse cognouimus. Circa triginta quippe annos diffinerunt esse etiam seculi huius doctissimi homines, iuuentutem. Quæ cum fuerit spatio proprio terminata, inde iam hominem in detrimenta vergere grauioris ac senilis ætatis, & ideo non esse dictum, in mensuram corporis, vel in mensuram staturæ, sed in mensuram ætatis plenitudinis Christi.

Qualis intelligenda sit cõformatio sanctorum ad imaginem filii Dei. Cap. XVI.

Rom. 8. **I**llud etiam quod ait, prædestinatos fieri conformes imaginis filii Dei, potest & secundum interiorem hominem intelligi. Vñ nobis alio loco dicit, Nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate mentis vestre. Vbi ergo reformamur, ne cõformemur huic seculo, ibi cõformamur Dei filio. Põet & sic accipi, vt quemadmodum ille nobis mortalitate, ita nos illi efficiamur immortalitate conformes, quod quidem & ad ipsam resurrectionem corporum pertinet. Si autem etiã in his verbis, qua forma resurrectionis sint corpora, sumus admoniti, sicut illa mensura, ita & ista cõformatio nõ quantitatis intelligenda est, sed ætatis. Resurgent itaq; omnes tam magni corpore, quam vel erant, vel futuri erant in iuuenili ætate, quamuis nihil oberit, etiam si erit in infantis, vel lenilis corporis forma, vbi nec mentis, nec ipsius corporis vlla remanebit infirmitas. Vnde etiã si quis in eo corporis modo, in quo defunctus est, resurrecturum vnumquenque contendit, non est cum illo laboriosa contradictione pugnandum.

An in suo sexu resuscitanda, atq; mansura sint corpora seminarum mortuarum. Cap. XVII.

Nonnulli propter hoc, quod dictum est, Donec occurramus omnes in vnitæ fidei in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, & conformes imaginis filii Dei, nec in sexu foemineo resurrectiones foeminas credunt, sed in virili omnes aiunt, quoniam Deus solum virum fecit ex limo, foeminam ex viro. Sed mihi melius sa-

pere videntur, qui vtrunque sexum resurrecturum esse non dubitant. Non enim libido ibi erit, quæ confusionis est causa. Nã prius quam peccassent, nudi erant, & non confundi debatur vir & femina. Corporibus ergo illis vitia detrahent, natura seruari. Non est autem vitium sexus femineus, sed natura, quæ tunc quod dem, & à concubitu, & à partu immunis erit, erunt tamen membra foeminea non accommodata vsui veteri, sed decori nouo, quo nõ alliciat aspicietis concupiscentia, quæ nulla erit, sed Dei laude sapientia, atq; clemẽta: qui, & quod non erat, fecit & liberauit à corruptione quod fecit. Vt. n. in exordio generis humani de latere viri dormientis, costa detracta, foemina fieret, Christum & ecclesiam tali factum iam tunc prophetari oportebat. Sopor quippe ille viri, mors erat Christi, cuius exanimis in cruce pendens latus læcea perforatum est, atq; inde sanguis, & aqua profluxit, quæ sacramenta esse nouimus, quibus edificatur ecclesia. Nam hoc etiam verbo scriptura vsa est, vbi non legitur, formauit, aut finxit, sed edificauit eam in muliere. Vnde & Apostolus edificationem dicit corporis Christi quod est ecclesia, Creatura est ergo Dei foemina, sicut vir, sed vt de viro fieret, vnitatis commẽdata est. Vt autem illo modo fieret, Christus, vt dictum est, & ecclesia figurata est. Qui ergo vtrunque sexum instituit, vtrunque restituet. Deniq; & ipse Iesus interrogatus à Saducæis, qui negabant resurrectionem, cuius septem fratrum erit vxor, quam singuli habuerunt, dum quisque eorum vellet defuncti semen, sicut lex præceperat, excitare, erratis, inquit, nescientes scripturas, neq; virtutem Dei. & cum aptus locus esset, vt diceret, de qua enim me interrogatis, vir erit ipsa nõ mulier: non hoc dixit, sed dixit, In resurrectione. n. neque nubent neque vxores ducent, sed sunt sicut angeli Dei in celo. Aequales vtique angelis immortalitate, ac foelicitate, non carne, sicut nec resurrectione, qua non indiguerunt angeli, quoniam nec mori potuerunt. Nuptias ergo dominus futuras negauit esse in resurrectione non foeminas, & ibi negauit, vbi talis quæstio vertebatur. Et eam negato sexu muliebri, celeriore facilitate dissolueret, si eum ibi prenosceret non futurum, immo etiam futurum esse firmavit, dicendo, Non nubent, quod ad foeminas pertinet, neque

Rom. 12.

E

Ioan. 19.

H
Gene. 2.
Eph. 4.

Dem. 25.
Mat. 21.

Rom. 8.

Gene. 2.

neque uxores ducent, quod ad viros. Erunt ergo, quæ, vel nubere hic solent, vel ducere uxores, sed ibi hoc non facient.

De viro perfecto, idest, Christo, & corpore eius, idest, Ecclesia, quæ est ipsius plenitudo. Cap. XVIII.

Proinde, quod ait Apostolus, occursum nos omnes in virum perfectum, totius ipsius circumstantiam lectionis considerare debemus, quæ ita se habet: Qui descendit, inquit, ipse est, & qui ascendit super omnes coelos, ut adimpleret omnia. Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos quosdam autem Prophetas, quosdam vero Euangelistas, quosdam autem pastores, & doctores, ad consummationem sanctorum in opus ministerii in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei, & agnitionem filii Dei, in virum perfectum, in mensuram gratiæ plenitudinis Christi, ut ultra non simus paruuli in ætate, & circumlati omni vento doctrine, in illusionem hominum, in astutiam ad machinationem erroris. Veritatem autem facientes in charitate, augeamur, in illo per omnia, qui est caput Christus ex quo totum corpus connexionem, & compactum, per omnem tactum subministrationis secundum operationem in mensuram vniuersi cuiusque partis incrementum corporis facit in ædificationem sui, in charitate. Ecce qui est vir perfectus, caput, & corpus, quod constat omnibus membris, quæ suo tempore complebuntur. Quod die tamen eidem corpori accidunt, dum ædificatur Ecclesia, cui dicitur. Vos autem estis corpus Christi, & membra. Et alibi: Pro corpore, inquit, eius, quod est Ecclesia. Itemque alibi: Vnus panis, vnum corpus, multi sumus. De cuius corporis ædificatione, & hic dictum est, Ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi. Ac deinde subiectum est, unde nunc agimus. Donec occurramus omnes in unitatem fidei & agnitionem filii Dei, in virum perfectum, in mensuram gratiæ plenitudinis Christi, & cetera donec eadem mensura in quo corpore intelligenda esset, ostenderet, dicens: Augeamur in illo per omnia, qui est caput Christus, ex quo totum corpus connexionem, & compactum per omnem tactum subministrationis secundum ope-

rationem in mensuram vniuersi cuiusque partis. Sicut ergo est mensura vniuersi cuiusque partis, ita totius corporis, quod omnibus suis partibus constat. Est utique mensura plenitudinis Christi. Quam plenitudinem etiam illo commemorauit loco, ubi ait de Christo: Et ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam, quæ est corpus eius, plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimplet. Verum si hoc ad resurrectionis formam, in qua erit vniuersi cuiusque, referendum esset, quid nos impediret nominato viro, intelligere & foeminam, ut virum pro homine positum acciperem? sicut in eo quod dictum est: Beatus vir qui timet Dominum, utique ibi sunt & foeminae, quæ timent Dominum.

Quod omnia vitia corporis, quæ in hac vita humano contraria sunt decori, in resurrectione non sint futura, ubi manente naturali substantia in vnam pulchritudinem, & qualitas concurret, & quantitas.

Caput XIX.

Quid iam respondeam de capillis, atque vnguibus? Semel quippe intellecto, ita nihil perituum esse de corpore, ut deforme nihil sit in corpore simul intelligeret ea, quæ forme factura fuerat enormitatem massæ ipsi accessura esse, non locis, in quibus membrorum forma turpetur. Velut, si de limo vas fieret, quod, rursus in eundem limum redactum, totum de toto iterum fieret, non esset necesse, ut illa pars limi, quæ in ansam fuerat, ad ansam rediret, aut quæ fundum fecerat, ipsa rursus faceret fundum, dum tamen totum reuertetur in totum, id est, totus ille limus, in totum vas, nulla sui perdita parte remearet. Quapropter, si capilli toties tonsi, vnguesque delecti, ad loca sua deformiter redeunt, non redibunt, nec tamen cuique resurgenti peribunt, quia in eandem carnem, ut quemcunque ibi locum corporis teneant, seruata partium congruentia, materię mutabilitate vertentur. Quamuis quod ait Dominus, Capillus capitis vestri non peribit, non de longitudine, sed de numero capillorum dictum multo aptius possit intelligi. Vnde & alibi dicit: Capilli capitis vestri numerati sunt omnes. Neque hoc ideo dixerim, quod aliquid exillimem corpori cuiquam perituum, quod naturaliter inerat, sed quod deforme natum

Aug. Tomus Quintus. Gg 3 fue-

fuerat, non utique ob aliud, nisi ut hinc quoque ostenderetur, quam sit pœnalis conditio

B illa mortalium, sic esse rediturum, ut servata integritate substantiæ, deformitas pereat. Si enim statum potest artifex homo, quam pro aliquam causam deformem fecerat, consistere & pulcherrimam reddere: ita, ut nihil inde substantiæ, sed sola deformitas pereat, ac si quid in illa figura priore incedenter extabat, nec parilitati partium congruebat, non de toto, unde fecerat, amputare, atque leparare, sed ita conspergere uniuerso, atque miscere, ut nec foeditatem faciat, nec minuat quantitatem, quid de omnipotenti artifice sentiendum est? Ergo ne, non poterit quisque deformitates humanorum corporum non modo visitatas, verum etiam raras, atque monstruosas, quæ huic miseræ vitæ congruunt, abhorrent autem ab illa futura felicitate sanctorum, sit auferre, ac perdere, ut quascumque earum faciunt, & si naturalia, tamen indecora excrementa substantiæ corporalis nulla eius diminutione tollantur? Ac per hoc non est macris, pinguibusve metuendum, ne ibi etiam tales sint, quales si possent, nec hic esse voluisset. Omnis enim corporis pulchritudo est partium congruentia cum quadam coloris suavitate. Vbi autem non est partium congruentia, aut ideo quid offendit, quia paruum est, aut ideo, quia nimium. Proinde nulla erit deformitas, quam facit incongruentia partium, vbi & quæ praua sunt, corrigentur: & quod minus est, quod decet: unde creator nouit, inde supplebit: & quod plus est, quod decet, materiæ seruata integritate, detrahetur: Coloris porro suavitas quanta erit, vbi iusti fulgebunt sicut sol in regno patris sui? Quæ claritas in Christi corpore quam resurrexit, ab oculis discipulorum, potius abscondita fuisse, quam defuisse credenda est. Non enim eam referret humanus, atque infirmus aspectus, quam ille a suis ita deberet attendi, ut possit agnosci.

C Quo pertinuit est, ut contrectantibus ostenderet suorum vulnerum cicatricem, ut etiam cibum, potumque sumeret, non alimentorum indigentia, sed ea, qua & hoc poterat, potestate. Cum autem aliquid non videretur, quamuis absit, a quibus alia quæ pariter assunt, videntur: sicut illam claritatem dicimus assuisse non visam, a quibus alia videbantur. *apostolus* Græce dicitur, quod nostri interpretes Latine dicere non valentes, in libro Genesios, cæcitate interpretati sunt.

Hanc enim passi sunt. Sodomitæ, quando quærebant ostium iusti viri, nec poterant inuenire. Quæ, si cæcitas fuisset, qua sit, ut nihil possit videri, non ostium, quo ingrederentur, sed duces itineris, a quibus inde abducerentur inquirerent.

Quod in resurrectione mortuorum, natura corporum quibuslibet modis dissipatorum, in integrum vndeunque reuocanda sit. Cap. XX.

Nescio quo autem modo sic afficimur amore martyrum beatorum, ut velimus in illo regno in eorum corporibus videre vulnerum cicatrices, quæ pro Christi nomine pertulerunt, & fortasse videbimus. Non enim deformitas in eis, sed dignitas erit, & quædam, quamuis in corpore, non corporis, sed virtutis pulchritudo fulgebunt: nec ideo tamen si aliqua martyribus amputata & ablata sunt membra sine ipsis membris erunt in resurrectione mortuorum, quibus dictum est: Capillus capitis vestri non peribit. Sed si hoc decebit in illo nouo seculo, ut indicia gloriosorum vulnerum in illa immortalis carne cernantur, vbi membra, ut præciderentur, percussa, vel scissa sunt, ibi cicatrices, sed tamen eisdem membris redditæ non perditæ apparebunt. Quamuis itaque omnia quæ acciderunt corpori vitia, tunc non erunt, non sunt tamen deputanda, vel appellanda vitia virtutis indicia. Absit autem, ut ad resuscitanda corpora, vitæque reddenda, non possit omnipotentia creatoris omnia reuocare, quæ vel bestia, vel ignis absumpsit, vel in puluerem cineremve collapsum, vel in humorem solutum, vel in auras est exhalatum. Absit, ut sinus vllus, secretumque naturæ, ita recipiat aliquid subtractum sensibus nostris, ut omnium creatoris, aut lateat cognitione, aut effugiat potestatem. Deum certe volens, sicut poterat dissimulare Cicero tantus author ipsorum, mens quædam, inquit, est soluta, & libera, secreta ab omni concretione mortali, omnia sentientes & mouens, ipsaque prædita motu sempiterno. Hoc autem reperit in doctrinis magnorum philosophorum. Ut igitur secundum ipsos loquar, quomodo aliquid, vel lateat omnia sentientem, vel irreuocabiliter fugit omnia mouentem? Vnde

an. in li. p. nobi. ca. 83. . 7. d. 4. 4. ca. 27. enim

Mat. 13.

Ena. 24.

Gen. 19

Lnc. 21.

cice. de natura Deorum.

Vnde iam etiã questio illa soluenda est, quæ
 difficilior vñ cæteris, vbi queritur, cum caro
 mortui hominis etiam alterius sit viuentis ca-
 ro, cui potius eorum in resurrectione redda-
 tur. Si. n. q. spiam cõfectus fame atq; compul-
 sus, vescat cadauerib. hominum, quod malũ
 aliquoties accidisse, & vetus testat. historia,
 & nostrorum temporum infœlicia experi-
 menta docuerunt. Non quisquam veridica
 rone contendet, totum digestum fuisse per
 imos meatus, nihilq; inde in eius carne mu-
 tatum; atque conuersum, cum ipsa macies,
 quæ fuit, & non est, satis indicet, q̄ illis escis
 detrimẽta suppleta sint. Iam itaq; aliqua pau-
 lo ante præmissi, quæ ad istum quoq; nodum
 soluendum valere debebũt. Quicquid enim
 carniũ exhausti fames, vtiq; in auras est ex-
 halatum, vnde diximus omnipotentem Deum
 posse reuocare, quod fugit. Reddit ergo ca-
 ro illa homini, in quo esse caro humana pri-
 mitus cepit. Ab illo quippe altero tanquam
 mutuo sumpta deputanda est, quæ sicut æs
 alienũ ei redhibẽda est, vnde sumpta est. Sua
 vero illi, quæ fames exinanierat, ab eo qui po-
 test et exhalata reuocare, reddetur. Quamuis
 etsi oĩb. perisset modis, nec vlla ei⁹ materies
 in vllis naturæ latebris remansisset, vnde vel-
 let, etiã repararet omnipotens. Sed pp̄ sniam
 veritatis, qua dictum est, Capillus capitis ve-
 stri non peribit, absurdum est vt putemus, cũ
 capillus hoĩs perire non possit, tãtas carnes
 fame depastas, atq; cõsumptas perire potuif-
 se. Quib. omnib. pro nostro modulo confi-
 deratis, atq; tractatis, hæc summa conciscitur,
 vt in resurrectione carnis in æternum eas mẽ-
 suras corporum magnitudo, quas habebat,
 perficiendæ, siue perfectæ, cuiuscunq; indita
 corpori ratio, iunẽtutis in membroru quoq;
 omnium modulis congruo decore seruato.
 Quod decus, vt seruet, aliquid demptum fue-
 rit indicenti alicui granditati in parte aliqua
 constitutæ, qđ per totum spargat, vt neq; id
 pereat, & congruentia partium vbiq; renea-
 tur, non est abiurdum, vt aliquid inde etiam
 staturæ corporis addi posse credamus, cum
 omnib. partibus decorem custodiant, id di-
 stribuitur, quod si enormiter in vna esset, vti
 que non deceret. Aut si cõtenditur in ea quæ
 que statura corporis resurrecturum esse, in
 qua defunctus est, non pugnaciter resistendũ
 est, tantum absit omnis deformitas, omnis

infirmas, omnis tarditas, omnisque corru-
 ptio, & si quid aliud illud nõ decet regnum,
 in quo resurrectionis & promissionis filii
 æquales erunt angelis Dei, si non corpore,
 non ætate, certe foelicitate.

De natiuitate corporis spiritualis, in quam san-
 ctorum caro mutabitur. Cap. XXI.

Restituetur ergo & quicquid de corpo-
 rib. viuis, vel post mortem de cadaue-
 rib. perit, & simul cũ eo, quod in sepulchris
 remansit, in spiritualis corporis nouitatem ex
 aĩalis corporis vetustate mutatũ resurget, in-
 corruptione, atq; immortalitate vestitũ. Sed
 etsi, vel casu aliquo graui, vel inimicoru im-
 manitate totum penitus conteratur in pulue-
 rem, atq; in auras, vel in aquas dispersum q̄-
 tum fieri potest, nusquam esse finatur, omni-
 no nullo modo subtrahi poterit omnipoten-
 tiæ creatoris, sed capillus in eo capitis nõ de-
 peribit. Erit ergo spiritui subdita caro spirita-
 lis, sed tñ caro, non spũs, sicut carni subditus
 fuit spũs ipse carnalis, sed tamen spũs, non
 caro. Cuius rei habemus experimentum in K
 nostræ pœnæ deformitate. Non. n. secundũ
 carnem, sed vtiq; secundũ spiritum carna-
 les erant, quib. ait Apostolus: Non potui vo-
 bis loqui quasi spiritualib. sed quasi carnalib.
 Et homo spiritualis sic in hac vita dicitur, vt
 tamen corpore adhuc carnalis sit, & videat
 aliam legem in membris suis, repugnantem
 legi mentis suæ. Erit autem etiam corpore
 spiritualis, cum eadem caro sic resurrexit, vt
 fiat quod scriptum est: Seminatur corpus ani-
 male, surgit corpus spiritale. Quæ sit autem,
 & quã magna spiritualis corporis gratia,
 quoniam nondum venit in experimentum,
 vereor, ne temerarium sit omne, quod de il-
 la proferetur eloquiũ. Veruntamen, qđ spei
 nostræ gaudium propter Dei laudem non
 est tacendum, & de intimis ardentis sancti
 amatoris medullis, dictum est, Domine dile-
 xi decorem domus tuæ, de donis eius quæ in
 hanc erumno sissima vita, bonis malisq; lar-
 gitur, ipso adiuuante coniciamus, vt possu-
 mus, quantum sit illud, quod nõ dum experi-
 ti, utique digne eloqui non ualemus. Omit-
 to enim quando fecit hominem rectũ omi-
 to uitam illam duorum coniugum in paradi-
 si foecunditate foelicem, quando tam breuis

Gg 4 fuit, ut

4. Re. 6.

Luc. 21.

H

Luc. 21.

1. Co. 3.

Rom. 7.

1. Co. 15.

psal. 25.

Ecclesi. 7.

Gen. 2.

fuit, vt ad nascentium sensum, nec ipsa peruenit in hac quam nouimus, in qua adhuc sumus, cuius tentationes, imò quam totam tentationem quandiu in ea sumus quantum libet proficiamus perpeti nò desinimus, quæ sint iudicia circa genus humanum bonitatis Dei, quis poterit explicare?

De miseris, ac malis, quibus humanum genus merito primæ præuarcationis obnoxium est, & a quibus nemo nisi per Christi gratiam liberatur.
Cap. XXII.

NAm quod ad primam originem pertinet omnium mortalium progeniem fuisse damnatam, hæc ipsa vita, si vita dicenda est, tot & tantis malis plena testatur. Quid enim aliud indicat horrenda quædam profunditas ignorantia, ex qua omnis error existit, qui omnes filios Adam tenebroso quodam sinu suscipit, vt homo ab illo liberari sine labore, dolore, timore, non possit? Quid amor ipse tot rerum vanarum atque noxiarum, & ex hoc mordaces curæ, perturbationes, moerores, formidines, insana gaudia, discordia, lites, bella, insidia, iracundia, inimicitia, fallacia, adulatio, fraus, furtum, rapina, perfidia, superbia, ambitio, inuidia, homicidia, parricidia, crudelitas, seueritas, nequitia, luxuria, petulantia, impudentia, impudicitia, fornicationes, adulteria, incesta, & contra naturam vtriusque sexus tot supra atque immudicia, quas turpe est dicere, sacrilegia, hæreses, blasphemiam periuria, oppressiones innocentium, calumnia, circumuentiones, præuarcationes, falsa testimonia, iniqua iudicia, violentia, latrocinia, & quicquid talium malorum in mentem non venit, & tamen de vita hominum non recedit? Verum hæc hominum sunt malorum, ab illa tamen erroris & peruersi amoris radice venientia, cum qua omnis filius Adam nascitur. Nam quis ignorat cum quanta ignorantia veritatis, quæ etiam in infantibus manifesta est, & cum quanta abundantia vanæ cupiditatis, quæ in pueris incipit apparere, homo veniat in hanc vitam, ita vt si dimittat viuere, vt velit, & facere quicquid velit in hæc facinora & flagitia quæ commemorauimus, & quæ commemorare non potui vel cuncta, vel multa perueniat? Sed diuina gubernatione non omnimodo deferente damnatos &

Deo non continente in ira sua miserationes suas, in ipsis sensibus generis humani prohibitionibus & eruditio contra istas cum quibus nascimur tenebras vigilant, & contra hos impetus opponunt, plenæ tamen etiam laborum & dolorum. Quid enim sibi volunt multimodæ formidines, quæ cohibendis paruulorum vanitatibus adhibent? Quid pedagogi, quid magistri, quid ferula, quid lora, quid virgæ, quid disciplina illa, qua scriptura sancta dicit, dilecti filii latera esse tundenda, ne crescat in domitus, domarique iam durus, aut vix possit, aut fortasse nec possit? Quid agit hic poenitentia omnibus nisi vt debellat imperitia, & praua cupiditas refrenet cum quibus malis in hoc seculo viuimus? Quid est enim quod cum labore meminimus, sine labore obliuiscimur, cum labore discimus, sine labore nescimus, cum labore strenui, sine labore inertes sumus? Nonne hinc apparet in quid velut pondere suo procliuus & prona sit vitiosa natura, & quanta ope vt hinc liberet, indigeat? Desidia, segnities, pigritia, negligentia, vitia sunt, utique quibus labor fugit, cum labor ipse etiam qui est utilis, poenitentia sit. Sed præter pueriles poenitentias, sine quibus B dici non potest, quod maiores volunt, qui vix aliquid utiliter volunt, quot & quantis poenitentia genus agitur humanum, quæ non ad malitiam nequitiamque iniquorum, sed ad conditionem pertinent miseriamque communem, quis villo sermone digerit, quis vlla cogitatione comprehendit quantum est metus, quanta calamitas ab orbitatibus atque luctu, a damnationibus, a deceptionibus, & mendaciis hominum, a suspicionibus falsis, ab omnibus violentis facinoribus, & sceleribus alienis quando quidem ab eis, & deprauidatio, & captiuitas, & vincula, & carceres, & exilia, & cruciatus, & amputatio membrorum, & priuatio sensuum, & oppressio corporis ad obscenam libidinem opprimentis explendam, & alia multa horrenda sepe contingunt? Quid ab innumeris casibus qui forinfecus corpori formidant estibus, & frigoribus tempestatibus imbris alluuiuibus, & coruscatione, tonitru, grandine, fulmine, motibus, hiatibusque terrarum, oppressionibus ruinarum, ab offensione & pauore, vel etiam malitia iumentorum, a tot venenis fruticum, aquarum, aurarum, bestiarum, ac ferarum, vel tantummodo molestis vel etiam mortiferis moribus, a rabie quæ con-

A
Psal. 76.Ecclesia -
ffici. 30.

tingit

tingit ex rabido cane, vt etiam blanda & amica suo domino bestia nonnunquam vehemētius & amarius quam leones draconesq; metuaf, faciatq; hoiem quem forte attaminauerit contagione pestifera ita rabiosum, vt à parentib. coniuge, filiis peius omni bestia formidet? Quæ mala patiuntur nauigantes? Quæ terrena itinera gradientes? Quis ambulat vbi eunq; non inopinatis subiacens casibus? De foro qdam rediens domum, fanis pedib. suis cecidit pedem fregit, & ex illo vulnere finiuit hanc vitam. Quid vñ sedente securus? De sella in qua sedebat cecidit Heli sacerdos, & mortuus est. Agricole, immo vero oēs homines, quot & quantos à cœlo & terra, vel per niciofis aialib. casus metuūt agrorum fructibus? Solent tñ de frumentis tandem collectis & reconditis esse securi. Sed quibusdam, qđ nouimus, prouentum optimum frumentorū fluuius improuisus fugientib. hominibus de horreis eiecit atq; abstulit. Contra milleformes dæmonum incurfus, quis innocētia sua fidit, qñ quidem ne quis fideret etiam paruulos baptizatos, quib. certe nihil est innocētius, aliqñ sic vexant, vt in eis maxime Deo finente ista monstret huius vitæ flenda calamitas, & alterius desideranda foelicitas? Iam vero de ipso corpore tot existunt morborū mala, vt nec libris medicorum cuncta comprehensa sint In quorum plurib. ac pene omnib. etiam ipsa adiumenta & medicamenta tormenta sunt, vt homines à poenarū exitio, poenali eruantur auxilio. Nonne ad hoc perduxit sitientes homines ardor immanis, vt urinā quoq; humanam vel etiam suam biberent? Nonne ad hoc fames, vt à carnib. hoium abstinere se non possent, nec inuentos hoies mortuos, sed pp hoc à se occisos, nec quoslibet alienos, verum etiam filios, matres incredibili crudelitate, quam rabida efuries faciebat, absumerent? Ipse postremo somnus, qui proprie quietis nomen accepit, quis verbis explicet sæpe somniorū visis q̄ sic inquietus, & quàm magnis licet falsarum rerum terrorib. quas ita exhibet, & quodammodo exprimit, vt à veris eas discernere nequeamus, animam miseram sensu perturbet? Qua falsitate visorum etiam vigilantes in quibusdam morbis & venenis miserabilibus agitantur, quanuis multimoda varietate fallacię homines etiam sanos maligni dæmones nonnun-

quam decipiant, talibus visis etiam si eos per hæc ad sua traducere non potuerint, sensus tñ eorum solo appetitu qualitercunq; persuadente falsitatis illudat. Ab huius tam miseræ quasi quibusdam inferis vitæ, non liberat nisi gratia sauatoris Christi Dei ac dñi nostri. Hoc. n. nomen est ipse Iesus, interpretat quippe saluator, maxime ne post hanc miserior ac sēpiterna suscipiat, nō vita, sed mors. Nam ista quis sint perfecta, & per sanctos curationum magna solatia, tñ ideo nō semper etiam ipsa beneficia tribuuntur petētibus, ne propter hoc religio quæratur, quę propter aliam magis vitam, vbi mala non erunt omnino vlla, quæranda est. Et ad hoc meliores quosq; in his malis adiuuat gratia, vt quanto fideliores, tanto fortiore corde tolerentur ad quam rem etiam philosophiam prodesse dicunt docti huius seculi, quam dii quibusdā paucis, vt ait Tullius veram dederunt. Nec hominibus, inquit ab his aut datum est donum maius, aut potuit vllū dari, vsque adeo & ipsi contra quos agimus quoquo modo compulsi sunt in habenda, nō quacunq; sed vera philosophia diuinam gratiam confiteri. Porro si paucis diuinitus datum est veræ philosophiæ contra miserias huius vitæ vnicum auxilium, satis & hinc apparet humanū genus ad luendas miseriarum poenas esse dā natum. Sicut autem hoc vt fatentur, nullum diuinum maius est donum, sic à nullo Deo dari credendū est, nisi ab illo, quo & ipsi qui multos Deos colūt, nullū dicūt esse maiorē.

De his quæ præter illa mala, quę bonis malisque communia sunt, ad iustorum laborem specialiter pertinent.

Caput XXIII.

PRÆTER hæc autem mala huius vitæ bonis malisque cōmunia, habent in ea iusti etiā proprios quosdam labores suos, qb. aduersus vitia militant, & in taliū præliorum tentationib. periculisq; versant. Aliqñ remissius, non tamen desinit caro concupiscere aduersus spiritum, & spūs aduersus carnem, vt nō ea quę volumus faciamus, omnem malam concupiscentiam consumendo, sed eam nobis, quantum diuinitus adiuti possumus, nō ei consentiendo subdamus, vigiliis cōtinuis excubantes, ne opinio verisimilis fallat, ne

Aug. Tomus Quintus. Gg 4 de-

Nomen
Iesu Sal-
uatoris.

Cicero li.
2. de nat.
deorum.
F

Gala. 5

1. Re 4.

D

4. Re 6.

E

deciat sermo versutus, ne se tenebræ alicuius erroris offundât, ne quod bonum est, malum: aut quod malum est, bonum esse credatur, ne ab his quæ agenda sunt metus reuocet, ne in ea quæ agenda nō sunt cupidus præcipitet, ne super iracundiam sol occidat, ne inimicitij prouocet ad retributionem mali pro malo, ne absorbeat inhonestâ vel immoderata tristitia, ne impariendorū beneficiorum ingerat mēs ingrata torporem: ne maledicis rumoribus bona conscientia fatigetur: ne temeraria de alio suspicio nostra decipiat, ne aliena de nobis falsâ nos frāgat, ne regnet peccatū in nostro mortali corpore ad obediendū desiderijs eius, ne membra nostra exhibeant iniquitatis arma peccato, ne oculus sequat cōcupiscentiam, ne vindicandi cupiditas vincat, ne in eo quod male delectat, vel visio, vel cogitatio remoret, ne fiat quod nō licet: et si libet, ne in hoc bello laborū periculorū que plenissimo, vel de viribus nostris speres faciendâ victoria, vel viribus nostris tribuat, sed eius gratiæ, de quo ait Apostolus. Gratias autem Deo, qui dat nobis victoriam per dominum nostrum Iesum Christum. Qui & alio loco: In his, inquit, omnibus superuincimus, per eum qui dilexit nos. Sciamus tamen quā talibet virtute præliandi vitijs repugnemus, vel etiam vitia superemus & subiugemus, quod diu sumus in hoc corpore, nobis deesse non posse vnde dicamus Deo, Dimitte nobis debita nostra. In illo autem regno, vbi semper cum corporibus immortalibus erimus, nec prælia nobis erūt vlla, nec debita, quæ nusquam & nunquam essent, si natura nostra sicut relictâ creata est, permaneret. Ac per hoc etiam noster iste cōflictus in quo periclitamur, & de quo nos victoriâ nouissima cupimus liberari ad vitæ huius mala pertinet, quam tantorumque testimonio malorum probauimus esse damnatam.

De bonis quibus etiam hanc vitam damnationi obnoxiam creator impleuit.

Caput XXIII.

Iam nunc considerandum est, hanc ipsam miseriam generis humani, in qua laudatur iustitia punientis, qualibus & quā multum impleuerit bonis eiusdem bonitas cuncta, quæ creauit administrantis. Primum benedi-

ctionem illam quam protulerat ante peccatum dicens crecite & multiplicamini, & replete terram, nec post peccatum voluit inhibere, mansitque in stirpe damnata donata foecunditas, nec illam vim mirabilem feminum, immo etiam mirabiliorem qua efficiuntur & femina, inditâ corporibus humanis, & quodammodo intexam peccati vitium potuit auferre, quo nobis impacta est etiâ necessitas mortis, sed utrunque simul currit illo quasi fluuio atque torrente generis humani, malum quod a parente trahit, & bonum quod a creatore tribuit. In originali malo duo sunt, peccatum atque supplicium. In originali bono alia duo, propagatio & cōformatio. Sed quantum ad præsentem pertinet intentionem nostram, de malis quorum vnū de nostra venit audacia. id est peccatum, alterum de iudicio Dei. id est supplicium, iam factis diximus. Nunc de bonis Dei quæ ipsi quoque vitiatæ dā naturæque nature contulit, siue visque nunc confert, dicere instrui. Neque enim damnando aut totum abstulit, quod dederat, alioquin nec esset oīno, aut eā remouit a sua parte etiam cum diabolo pœnaliter subdidit, cū nec ipsū diabolum a suo alienauerit imperio, quoniam quidem ut ipse quoque diaboli natura subsistat, ille facit, qui summe est, & facit esse quicquid alio modo est. Duū igitur illorū quæ diximus bona et in naturā peccato vitiatā supplicioque damnatā, de bonitatis eius quodā veluti fonte manare propagationē, in primis mundi operibus benedictione largitus est, a quo operibus die septimo requieuit. Cōformatio vero in illo eius est opere, quouique nunc operat. Efficacem quippe potētiam suam si rebus subtrahat, nec progredi poterūt & suis dimensis motibus peragere tempora, nec prorsus in eo quod creatæ sunt aliquatenus permanebunt. Sic ergo creauit hominem Deus ut illi adderet fertilitatem quādam, qua homines alios propagaret, cōgenerans eis ipsam et propagandi possibilitatem, nō necessitatē. Quibus tamen voluit hominibus abstulit eā Deus, & steriles fuerunt, non tamē generi humano abstulit semel datam primis duobus coniugibus* benedictionem generandi. Hæc ergo propagatio quāuis peccato ablata non fuerit, non tamen etiam ipsa talis est, qualis fuisset, si nemo peccasset. Ex quo enim homo in honore positus, posteaquam deliquit, comparatus est peccatoribus, similiter generat, nō in eo tamen penitus extincta est quæ-

Ephe. 4.

Rom. 6.

1. Co. 15.

Rom. 8.

Mat. 6.

K

Gene. 2.

Gen. 5.

M

a. l. benedictione generali.

Tsa. 48

quæ-

que dam velut scintilla rationis in qua factus
 est ad imaginem Dei. Huic aut propagatiōi
 si cōformatio nō adhiberetur, nec ipsa in sui
 generis formas modosque procederet. Si. n.
 non cōcubuisse hōies, nihilominus Deus
 si vellet implere terras hominib. quomodo
 A creatit vnum commixtione maris & foemina,
 sic posset omnes: concubentes vero nisi
 ergo ait Apōstolus de institutione spiritali,
 qua homo ad pietatem iustitiamq; formaf.
 Neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat,
 I. Co. 3. sed qui incrementum dat Deus. Ita etiam
 hic dici potest, nec qui concumbit, nec qui
 seminat est aliqd, sed qui format Deus. Nec
 mater quæ conceptum portat, & partū nutrit,
 est aliquid, sed qui incrementū dat Deus.
 Ipse nanq; operatione, qua nunc vsq; operatur,
 facit vt numeros suos explicent semina,
 & a quibusdam latentib. atq; inuisibilib. inuolucris
 in formas visibiles huius quod aspicimus
 decoris euoluant. Ipse incorporeā corporeāq;
 naturā, illam præpositā, istā subiectā miris
 modis copulans & connectens, aiantem facit.
 Qd̄ opus eius tam magnum & mirabile est,
 vt non solum in hōie, quod est aīal rōnale,
 & ex hoc cūctis terrenis aiantib. excellentius
 atq; præstantius, sed in qualibet minutissima
 muscula bene consideranti stuporē mentis
 ingerat, laudemq; pariat creatoris. Ipse itaq;
 animæ humanæ mentem dedit, vbi ratio &
 intelligentia in infante sopita est quodammodo,
 quasi nulla sit, excitanda. s. at que exercenda
 aiatē accessu, qua sit scientiæ capax atque
 doctrinæ & habilis perceptioni veritatis &
 amoris boni. Qua capacitate hauriat sapientiam,
 virtutibusq; sit prædita, quib. prudenter,
 fortiter, temperanter, & iuste aduersus errores
 & cætera ingenerata vitia dimicet, eaq;
 nullius rei desiderio nisi boni illius summi
 atq; incommutabilis vincat. Qd̄ & si non
 faciat ipsa talium bonorum capacitas in natura
 rōnali diuinitus instituta, quā tum sit boni
 q̄ mirabile opus omnipotentis, quis competenter
 effatur, aut cogitat? Præter enim artes bene
 viuendi, & ad immortalē perueniendi
 foelicitatem, quæ virtutes vocātur, & sola
 Dei gratia quæ in Christo est, filiis promissionis
 regniq; donantur, nōne humano ingenio tot
 tantæq; artes sunt inuētæ, & exercitæ, partim
 necessaria, partim volū-

tariæ, vt tam excellens vis mentis atque ratio
 nis in his etiam reb. quas superfluas, immo &
 periculosas perniciosasq; appetit, quantum
 bonum habeat in natura, vnde ista potuit vel
 inuenire vel discere, vel exercere teste? Vest
 mentorum & ædificatorum ad opera q̄ mirabilia,
 q̄ stupenda industria humana peruenerit, quō
 in agricultura, quō in navigatione p fecerit,
 quæ in fabricatione quorumq; vasorum, vel
 etiā statuarū, & picturarum varietate excogitauerit
 & impleuerit, quæ in theatris mirabilia
 spectantib. audientib. incredibilia faciendā
 & exhibendā molita sit: in capiendis, occidendis,
 domandis, irrationalib. animantib. quæ &
 quanta repererit, aduersus ipsos hōies, tot
 genera venenorum, tot armorum, tot machinamētorū,
 & pro salute mortali tuenda atq; reparanda
 quot medicamēta atque adiuuenta comprehenderit,
 pro voluptate faucium, quot condimenta &
 gulæ incitamenta repererit, ad iudicandas &
 suadendas cogitationes, multitudinem varietatemq;
 signorum, vbi præcipuum locum verba &
 literæ tenent, ad delectandos animos, quos
 elocutionis ornatus, q̄ diuerforum carminum
 copiam, ad mulcēdas aures, quot organa
 musica, quot cantilinæ modos excogitauerit,
 quantam peritiam dimensionum atque numerorum,
 meatusq; & ordines syderum quanta sagacitate
 cōprehenderit q̄ multa rerum mundanarum
 cognitione se impleuerit, quis possit eloqui,
 maxime si velimus, non aceruatim cuncta
 congerere, sed in singulis immorari; In
 ipsis postremo erroribus & falsitatib.
 defendēdis, quam magna claruerint ingenia
 philosophorum atque hæreticorum, q̄ existimare
 sufficiat? Loquimur enim nunc de natura
 mentis humanæ, qua ista vita mortalis
 ornatur, non de fide atq; itinere veritatis
 qua illa immortalis acquiri. Huius tāte
 naturæ conditor cum sit vtiq; Deus verus &
 summus, ipso cuncta, quæ fecit administrate,
 & summam potestatem, summamq; habēte
 iustitiam, nunquam profecto in has miseria
 decidisset, atque ex his præter eos solos,
 qui liberabūt in æternas esset pœnas itura,
 nisi nimis grande peccatum in homine primo,
 de quo cæteri exorti sunt, præcessisset.
 Iam vero in ipso corpore, quantum nobis sit
 cum beluis mortalitate commune, multisq;
 earum reperitur infirmius, quanta Dei bonitas,

Salust. in
 prologo
 Cæciliana-
 rij.

E nitas, quanta providentia tanti creatoris apparet? Nonne ita sunt in eo loca sensuum, & cætera membra disposita, speciesq; ipsa ac figura, & statura totius corporis ita modificata, ut ad ministerium animæ rationalis se indicet factam? Non enim ut animalia rationis experientia prona esse videmus in terram, ita creatus est homo, sed e recta in cælum corporis forma admonet eum, quæ sursum sunt sapere. Porro mira mobilitas quæ linguæ ac manibus attributa est ad loquendum & scribendum apta atque conueniens, & ad opera artium plurimum officiorumq; complenda, nonne satis ostendit, quali animæ, ut seruiret tale sit corpus adiunctum? Quanquam & detractis necessitatibus operandi, ita omnium partium congruentia numerosa sit & pulchra sibi parilitate respondeat, ut nescias utrum in condendo maior sit utilitatis habitatio ratio, quæ decoris. Certe enim nihil creatum videmus in hoc corpore utilitatis causa, quod non habeat etiam decoris locum. Plus autem nobis id apparet, si numerosa mensurarum, quibus inter se cuncta connexa sunt & coaptata nossemus, quos foris fita data opera in his quæ foris eminent humana possit inuestigare solertia. Quæ vero recta sunt atq; a nostris remota conspectibus, sicuti est tanta perplexitas venarum atq; nervorum & viscerum, secreta vitalium, inuenire nullus potest. Quia etsi medicorum diligentia nonnulla crudelis, quos anatomicos appellant, lanauit corpora mortuorum, siue etiam inter manus secantis & percrutantis morientium, atque in carnibus humane inhumane abditis cuncta rimata est, ut quid, & quomodo, & quibus locis curandum esset addisceret, numerosa tamen de quibus loquor, quibus coaptatio, quæ a prioribus Græce dicitur, tanquam cuiusdam organi extrinsecus atque intrinsecus totius corporis constat. Quid dicam? Nemo valuit inuenire, quos nemo ausus est querere. Qui si noti esse potuissent in interioribus, quoque visceribus, quæ nullum ostentant decus, ita delectaret pulchritudo rationis, ut omni formæ apparenti quæ oculis placet, ipsius mentis, quæ oculis vititur, præferret arbitrio. sunt vero quædam ita posita in corpore, ut tantummodo decorem habeant non etiam usum, sicut habet pectus virile mammillas, sicut facies barbam, quam non esse munimento, sed virili ornamento indicant puræ facies foemi-

minarum, quas utique infirmiores viris muniri tutius conueniret. Si ergo nullum membrum est in his quod conspicuis, unde ambigit nemo, quod ita sit alicui operi accommodatum, ut non et sit decorum. Sunt autem nonnulla quorum solum decus & nullus est usus, puto facile intelligi in conditione corporis dignitate necessitati fuisse prælatam. Transitura est quippe necessitas, tempusq; veterum quoniam sola inuicem pulchritudine sine vlla libidine perfruamur, quod maxime ad laudem referendum est conditoris, cui dicitur in Psalmo. Confessione & decorem induisti. Iam cætera pulchritudo & utilitas creaturæ quæ homini, licet in istos labores miseriasq; proiecto atq; damnato, spectanda atq; sumenda diuina largitate concessa est, quo sermone potest terminari, in cæli & terræ & maris multimoda & varia pulchritudine et ipsius lucis tanta copia, tanque mirabili specie, in sole ac luna & sideribus in opacitatibus nemorum, in coloribus & odoribus floribus, in diuersitate ac multitudine volucrum garrularum atq; pictarum, in multiformi specie tot tantarumq; animantium. Quorum illa plus habent admirationis quæ molis minimum. Plus enim formicularum & apicularum opera stupemus quam immensa corpora balenarum, in ipsius quoque maris tantum grandi spectaculo, cum sese diuersis coloribus induit velut vestibus, & aliquando viride atque hoc multis modis aliquando purpureum, aliquando cœruleum est. Quam porro delectabiliter spectat etiam quicumque turbat, & fit inde maior suauitas, quam sic demulcet intuentem, vit non iacet & quatit nauigantem. Quid ciborum utique quaque copia contra famem? Quid saporum diuersitas contra fastidium naturæ, diffusa diuinitus, non cocorum arte ac labore quæ fita? Quanta in multis rebus tuendæ ac recuperandæ salutis auxilia? Quam grata vicissitudo diei alternantis & noctis, aurarum quæ blanda temperies? In fructibus & pecoribus indumentorum conficiendorum quanta materies? Omnia commemorare quis possit? Hæc autem sola quæ a me velut in quendam aggerem sunt coartata, si vellem velut colligata inuolucra soluere atq; discutere, quanta mihi mora esset in singulis, quibus plurima continentur? Et hæc omnia viscerum sunt datorum quæ solatia, non præmia beatorum. Quæ igitur illa sunt, si tot ac talia & tanta sunt ista, I

Quid

Homo pri-
mus, qua-
lis creatus.
Col. 3.

Ps. 103.

H

Sup
19
Por
rius
Th
gior

Rom. 8.

Quid dabit eis quos prædestinavit ad vitam, qui hæc dedit etiam eis, quos prædestinavit ad mortem? Quæ bona in illa vita faciet eos sumere, pro quibus in hac miseria vnigenitum suum filium voluit vsq; ad mortem mala tanta perferre? Vnde Apostolus de ipsis in illud regnū prædestinatis loquens: Qui proprio, inquit, filio non peperit, sed pro nobis oib. tradidit eum, quō nō etiam cum illo omnia nobis donavit? Cum hæc promissio completur, quid erimus? quales erimus? quæ bona in illo regno accepturi sumus quando quidē Christo moriente pro nobis tale iam pignus accepimus? Qualis erit spiritus hominis, nullum omnino habens vitium, nec sub quo iaceat, nec cui cedat, nec contra quod saltem laudabiliter dimicet, pacatissima virtute perfectus? Rerum ibi omnium quanta, quā speciosa, quā certa scientia siue errore aliquo vel labore, vbi Dei sapientia de ipso fonte potabitur, cum summa felicitate, siue vlla difficultate? Quale erit corp^o quod oimodo spiritui subditum, & eo sufficienter viuificatum, nullis alimonis indigebit? Non enim aiale, sed spirituale erit, habēs quidem carnis, sed sine vlla carnali corruptione substātiā.

K

De pernicacia quorundam, qui resurrectionem carnis, quam sicut prædictum est totus mundus credit, impugnant. Ca. XXV.

L

Verum de animi bonis qb. post hanc vitam beatissimus perfruetur, non à nobis dissentiant philosophi nobiles, de carnis resurrectione contendunt. Hanc quantū pnt negant, sed credentes multi, negantes paucissimos reliquerūt, & ad Christū, q. hoc quod istis vř absurdum, in sua resurrectione monstravit, fideli corde conuersi sunt, docti & indocti, sapientes mundi & insipientes. Hoc. n. credit mundus, quod prædixit Deus, qui et hoc prædixit, quod hanc rem mundus fuerat crediturus. Neq; enim Petri maleficiis eam cum laude credentium tanto ante prænunciare compulsus est. Ille est enim Deus, quem sic cut iam dixi aliquoties, nec commemorare me piget confitente Porphyrio, atq; id oraculis deorum suorum probare cupiente, ipsa numina perhorrescunt. Quem sic laudavit, vt eum & Deum patrem & regem voca-

Supra li.
19. c. 23.
Porphyrius in l.
Theologion.

ret. Absit enim vt sic intelligēda sint quæ prædixit, quomodo volunt hi qui hoc cum mundo non crediderunt, quod mundum crediturum esse prædixit. Cur. n. nō potius ita, sicut crediturus tanto ante prædictus est mundus, non sicut paucissimi garrunt qui cum hoc mundo, qđ crediturus prædictus est, credere noluerunt? Si. n. p. p. ea dicunt alio modo esse credenda, ne si dixerint vana esse conscripta, iniuriā faciant illi Deo, cui tam magnū perhibent testimonium, tantam prorsus ei vel et grauiorem faciunt iniuriā, si aliter dicunt esse intelligenda nō sicut mundus ea credidit, quem crediturū ipse laudavit, ipse promisit, ipse compleuit. Cur. n. non potest facere vt resurgat carō & viuat in æternum? An propterea credendum nō est id eum esse facturū, qđ malū est, atq; indignū Deo? Sed de oipotētia eius quæ tot & tanta facit incredibilia, iam multa diximus. Si volunt inuenire quod oipotens non pōt, habent, prorsus, ego dicā, mentiri non pōt. Credamus ergo quod pōt, non credendo, qđ non pōt. * Non itaq; credentes qđ mentiri pōt, credāt esse facturum qđ se facturū esse promisit. Et sic credant sicut id credidit mundus, quem crediturū esse prædixit, quæ crediturum esse laudavit, quæ crediturū esse promisit, quem credidisse iam ostendit. Hoc aut malum esse vnde demonstrant: Non erit illic vlla corruptio, quod est corporis malum. De ordine elementorum iā disputauimus, de aliis hoīum coniecturis factis diximus, quanta sit futura in corpore incorruptibili facilitas motus, de præsentis bonæ valetudinis tēperamento, quæ vtiq; nullo modo illi cōparāda est immortalitati, in libro decimotertio satis, vt opinor, ostēdimus. Legant superiora operis huius, qui vel non legerunt, vel voluit recolere, quod legerunt.

M

a. l. Itaq;
credentes
quod mentiri non
possunt.

Supra eo
dē. c. 11.

Cap. 17.
A

Quo Porphyrii definitio, qua beatis animis puratur corpus omne fugiendum, ipsius Platonis sententia destruat, qui dicit summum Deū diis promississe vt nunquā corporibus exuerentur. Ca. XXVI.

Sed Porphyrius ait, inquit, vt beata sit anima, corpus omne esse fugiendum, nihil ergo prodest, qđ incorruptibile diximus futurum corpus, si anima beata non erit, nisi corpus omne effugerit. Sed iam & hinc in libro

Porphyrius in l.
de regressu
sua anime

bro

bro memorato quātum oportuit disputari, verum hic vnum inde tantum commemora-
bo. Emēdet libros suos istorum omnium ma-
gister Plato, & dicat eorū Deos, vt beati sint
sua corpora fugituros. i. eē morituros, quos
in celestib. corporib. dixit inclusos. Quib. tñ
Deos à quo facti sunt quo possent esse secu-
ri, immortalitatem. i. in eisdem corporibus
aeternam permansionem, non eorum natura
id habente, sed suo consilio præualente pro-
misit. Vbi etiā enertit illud, quod dicunt, qm̄
est impossibile, ideo resurrectionem carnis
non esse credendam. Aperūissime quippe iux-
ta eundem philosophum, vbi diis a se factis
pmisit Deus non factus immortalitatem, qđ
impossibile est, se dixit esse facturum. Sic. n.
eam locutum narrat Plato. Quoniam istis or-
ti, inquit, immortales esse, & indissolubiles
nō potestis. Non tñ dissoluemini, neque vos
vlla mortis fata periment, nec erunt valētiora,
quam consilium meum, quod maius est
vinculum ad perpetuitatem vestram, q̄ illa,
qb. estis colligati. Si non solum absurdi, sed
si surdi non sunt qui hæc audiunt, non vtiq;
dubitant diis factis ab illo Deo, qui eos fecit
secundū Platonem, qđ est impossibile, fuisse
promissum. Qui enim dicit, vos quidem im-
mortales esse non potestis, sed mea volunta-
te immortales eritis, quid aliud dicit, quā id
quod fieri non pōt, me faciente tñ eritis: Ille
igif. carnem incorruptibilem, immortalem, spi-
ritalem resuscitabit, qui iuxta Platonem, id
qđ impossibile est, se facturum esse pmisit.
Quid adhuc quod promisit Deus, quod Deo
promittenti credidit mundus, qui etiam ipse
pmissus est credit⁹, esse impossibile clamāt?
Qñquidem nos Deum, qui etiam fm̄ Plato-
nem facit impossibilia, id facturū esse clama-
mus. Nō ergo vt beatæ sint aīæ corpus est oē
fugiendum, sed corpus incorruptibile reci-
piendum. Et in quo conuenientius in corru-
ptibili corpore lætabunt, quā in quo cor-
ruptibili gemuerunt? Sic enim non in eis erit
illa dira cupiditas, quā posuit ex Platone Ver-
gilius, vbi ait: Rursus, & incipient in corpo-
ra velle reuerti. Sic, inquam, cupiditatem re-
uertendi ad corpora non habebunt, cū cor-
pora, in quæ reuerti cupiunt, secum hēbunt,
& sic habebunt, vt nunquam non habeant,
nunquam ea prorsus vel ad exiguum quamli-
bet tempus vlla morte deponant.

De contrariis diffinitionibus Platonis, atque
Porphirij, in qb. si vterq; alteri cederet, à
veritate neuter deuiaret. Cap. XXVII.

Singula quædam dixerunt Plato atq; Por-
phyrius, quæ si inter se cōmunicare po-
tuissent, facti essent fortasse Christiani. Plato
dixit sine corporib. aīas in æternum esse non
posse. Ideo dixit, etiam sapientium aīas post
quamlibet longum tempus, tñ ad corpora re-
dituras. Porphyrius autem dixit aīam purga-
tissimā cum redierit ad patrem, ad hæc ma-
la mūdi nūquam esse redituram. Ac per hoc
quod verum vidit Plato, si dedisset Porphy-
rio, etiam iustorum atq; sapientium purga-
tissimas animas ad humana corpora reditu-
ras, rursus qđ verum vidit Porphyrius, si de-
disset Platoni, nunquā redituras ad miseras
corruptibilis corporis aīas sanctas, vt nō sin-
guli hæc singula, sed ambo & singuli vtrūq;
dicerent, puto qđ viderent esse iā consequēs,
vt & redirent aīæ ad corpora, & talia recipē-
rent corpora, in qb. beate, atq; immortaliter
viuerent. Quoniam secundum Platonem et
sanctæ aīæ ad humana corpora redibunt se-
cundū Porphyriū ad mala mundi huius san-
ctæ aīæ non redibunt. Didat itaq; cum Plato-
ne Porphyrius, redibunt ad corpora. Dicit
Plato cum Porphyrio, non redibūt ad mala,
& ad ea corpora redire consentiat, in qb. nul-
la mala patiant. Hæc itaq; non erunt, nisi illa
quæ promisit Deus, beatus aīas in æternum
cum sua æterna carne victuras. Hoc. n. quan-
tum existimo iam facile nobis concederent
ambo, vt qui faterent ad immortalia corpo-
ra redituras animas esse sanctorum, ad sua il-
las redire permitterent, in quib. mala huius
seculi pertulerunt, in quibus Deum, vt his
malis carerent, pie fideliterque coluerunt.

Quid ad veram resurrectionis fidem, vel Pla-
to vel Labeo, vel etiam Varro confer-
re potuerint, si opiniones eorum
in vnam sententiam conue-
nisset. Cap. XXVIII.

Nonnulli nostrum propter quoddam
præclarissimum loquendi genus, &
propter nonnulla quæ veraciter sensit, amā-
tes Platonem, dicunt eum aliquid simile no-
bis et de mortuorum resurrectione sensitse.

Quod

Plato in
Timæo.

B

11

11
11
11
11
11

11
11
11
11
11

11
11
11
11
11

Aene. 6.

11
11
11
11
11

Gen
liaci
them
diuini
li.

Quod quidem sic tangit in libris de Republica Tullius, vt eum iussisse potius, quam quod id verum esse affirmet dicere voluisse. Inducit enim hominem reuixisse, & narrasse quædam quæ platonice disputationibus congruebant. Labeo etiam duos dicit vno die fuisse defunctos, & occurrisse inuicem in quodam compito, deinde ad corpora sua iussos fuisse remeare, & constituisse inter se amicos se esse victuros, atque ita esse factum, donec postea morerentur. Sed isti authores talem resurrectionem corporis factam fuisse narraunt, quales fuerunt eorum, quos resurrexisse nouimus, & huic quidem redditos vite, sed non eo modo, vt non morerentur vterius. Mirabilis autem quiddam Marcus Varro ponit in libris, quos conspicit de gente populi Romani, cuius putauit verba ipsa ponenda: Genethliaci quidam scripserunt, inquit, esse in renascendis hominibus quam appellant *παραγενεσις* Græci hanc scripserunt confici in annis numero quadringentis quadraginta, vt idem corpus & eadem anima, quæ fuerat coniuncta in homine aliquando eadem rursus redeant in coniunctionem. Iste Varro quidem siue illi Genethliaci nescio, qui non nomina eorum prodidit, quorum commemorauit sententiam, aliquid dixerunt, quod licet falsum sit, cum enim semel ad eadem corpora, quæ gesserunt, aliter redierint nunquam ea postea sunt relictura; tamē multa illius impossibilitatis, qua contra nos isti garriunt, argumenta couellit, & destruit. Qui enim hæc sentiunt siue senserunt, non eis visum est fieri non posse, vt dilapsa cadauera in auras, in puluerem, in cinerem, in humores, in corpora vel centium bestiarum, vel ipsorum quoque hominum ad id rursus redeant, quod fuerat. Quapropter Plato & Porphyrius, vel potius quicumque illos diligunt, adhuc viuunt si nobis consentiunt, etiam sanctas animas ad corpora redituras, sicut ait Porphyrius, vt ex his fiat consequens, quod fides prædicat Christiana, talia corpora recepturas, in quibus sine vilo malo in æternum feliciter viuant. Assumant etiam hoc de Varrone, vt ad eadem corpora redeant, in quibus antea fuerunt, & apud eos tota quaestio de carnis in æternam resurrectione soluetur.

De qualitate visionis, qua in futuro seculo sancti Deum videbunt. Cap. XXIX.

Nunc iam quid acturi sint in corporibus immortalibus, atque spiritualibus sancti, non adhuc eorum carne carnaliter, sed spiritaliter iam viuente, quantum dominus dignatur adiuuare, videamus. Et illa quidem actio, vel potius quies, atque otium quale futurum sit, si verum velim dicere, nescio. Non enim hoc vnquam per sensus corporis vidi. Si autem hoc mente, id est intelligentia vidi, me dicam, quantum est, aut quid est nostra intelligentia ad illam excellentiam? Ibi est enim pax Dei, quæ, sicut ait Apostolus, superat omnem intellectum, quem nisi nostrum, aut fortasse etiam omnium sanctorum angelorum? Non enim & Dei. Si ergo sancti in Dei pace victuri sunt, profecto in ea pace victuri sunt, quæ superat omnem intellectum. Quoniam nostrum quidem superet, non est dubium. Si autem superat & angelorum, vt nec ipsos excepisse videat, qui ait omnem intellectum, secundum hoc dictum esse debemus accipere, quia pacem Dei, quæ ipse Deus pacatus est, sicut nouit Deus, non ea nos sic possumus nosse, nec vlli angeli. Superat omnem intellectum, non dubium quod præter suum. Sed quia & nos, pro modo nostro pacis eius participes facti, summam in nobis, atque inter nos & cum ipso pacem, quantum nostrum summum est, obtinebimus. Isto modo pro suo modo sciunt eam sancti angeli: hostes autem nunc longe infra, quantumlibet prouectu mentis excellant. Considerandum est enim quantum vir dicebat: Et parte scimus, & ex parte prophætamus, donec veniat quod perfectum est. Et videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Sic iam vident sancti angeli, qui etiam nostri angeli dicti sunt, quia eruti de potestate tenebrarum, & accepto spiritus pignore translati ad regnum Christi, ad eos angelos iam coepimus pertinere, cum quibus nobis erit sancta atque dulcissima, de qua iam tot libros scripsimus, Dei ciuitas ipsa communis. Sic sunt ergo angeli nostri qui sunt angeli Dei, quæ admodum Christus Dei, Christus est noster. Dei sunt, quia Deum non reliquerunt: nostri sunt, quia suos ciues nos habere coeperunt. Dixit autem dominus Iesus: Videte ne contemnatissimum de pusillis istis. Dico enim vobis, quia angeli

Li. 2. re-
174. c. 51

Phil. 2.
Au. in En-
chi. c. 62.
K

1. Co. 13.

L

Mat. 18.
eorum

Geneth-
liaci. i. ma-
thematici
diuinacii
li.

eorum in caelis semper vident faciem patris mei qui in caelis est. Sicut ergo illi vident, ita & nos visuri sumus, sed nondum ita videmus. Propter quod ait Apostolus quod paulo ante dixi. Videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem. Praemium itaque fidei nobis visio ista servatur, de qua & Ioannes Apostolus loquens: Cum apparuerit, inquit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Facies autem Dei, manifestatio eius intelligenda est, non aliquid tale membrorum, quale nos habemus in corpore, atque isto nomine nuncupamus. Qua propter cum ex me quaeritur, quid acturi sint sancti in illo corpore spiritali, non dico quod iam video, sed dico quod credo, secundum illud quod in psalmo lego: Credidi propter quod locutus sum. Dico itaque, quod visuri sint Deum in ipso corpore, sed utrum per ipsum, sicut per corpus nunc videmus solem, lunam, stellas, mare ac terram, & quae sunt in ea non parva quod est. Durum est dicere quod sancti talia corpora tunc habebunt, ut non possint oculos claudere atque aperire cum velint. Durius autem quod ibi Deum, quisquis oculos clauserit non videbit. Si enim Propheta Helisaeus puerum suum Giezi absens corpore vidit accipientem munera, quae dedit ei Naaman Syrus, quem Propheta memoratus a lepra deformitate mundaverat, quod servus nequam domino suo non vidente, latenter se fecisse putauerat, quanto magis in illo corpore spiritali videbunt sancti omnia, non solum si oculos claudant, verum etiam vnde sunt corpore absentes? Tunc enim erit perfectum illud de quo loquens Apostolus: Ex parte, inquit, scimus, & ex parte propterea, cum autem venerit quod perfectum est, quod ex parte est, euacuabitur. Deinde ut quomodo posset aliqua similitudine ostenderet, quantum ab illa quae futura est, distet haec vita, non qualiumcumque hominum, verum etiam qui praecipua hic sanctitate sunt praediti: Cum essem, inquit, paruulus, quasi paruulus sapiebam, quasi paruulus loquebar, quasi paruulus cogitabam, cum autem factus sum vir euacuavi ea quae paruuli erant. Videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc scio ex parte, tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum. Si ergo in hac vita, ubi hominum mirabilium prophetia ita comparanda est illi vitae, quasi paruuli ad iuuenem, vidit tamen Helisaeus accipientem munera

seruum suum ubi ipse non erat, ita ne cum venerit, quod perfectum est, nec iam corpus corruptibile aggrauabit aetatem, sed incorruptibile nihil impediet, illi sancti ad ea, quae videntur sunt oculis corporeis, quibus Helisaeus absens ad seruum suum videndum non indiguit, indigebunt? Nam secundum interpretes septuaginta ista sunt ad Giezi verba Prophetae: Nonne cor meum tecum ibat, & noui quod conuersus est vir de curru suo in obuiam tibi, & accepisti pecuniam? &c. Sicut autem ex Hebraeo interpretatus est presbyter Hieronymus: Nonne cor meum, inquit, in praesentem erat, quoniam reuersus est homo de curru suo in occursum tui? Corde suo ergo se dixit hoc vidisse Propheta, adueto quidem mirabiliter nullo dubitante diuinitus. Sed quanto amplius tunc omnes munere isto abundabunt, cum Deus erit omnia in omnibus? Habebunt tamen etiam illi oculi corporei officium suum & in loco suo erunt, ut uterque illis spiritus per spiritale corpus. Neque enim & ille propheta, quia non eis indiguit, ut videret absentem, non eis visus est ad videnda praesentia, quae tamen spiritu videre posset etiam si illos clauderet, sicut vidit absentia, ubi cum eis ipse non erat: Absit ergo ut dicamus illos sanctos in illa vita Deum clausis oculis non visuros, quem spiritu semper videbunt. Sed utrum videbunt, & per oculos corporis cum eos aptos habebunt, inde quaestio est. Si enim tantum potuerunt in corpore spiritali eo modo utique etiam ipsi oculi spirituales, quantum praesentia isti quales nunc habemus, proculdubio propter eos Deus videri non poterit: longe itaque alterius erunt potentiae, si per eos videbitur in corpore illa natura, quae non continetur loco, sed ubique tota est. Non enim, quia dicimus Deum & in caelo esse & in terra, ipse, quippe ait per Prophetam: Coelum & terram ego impleo, aliam partem dicturi sumus eum in caelo habere, & in terra aliam, sed totus in caelo est, totus in terra non alternis temporibus, sed utrumque simul, quod nulla natura corporalis potest. Vis itaque praepollentior oculorum erit illorum, non ut acutius videant, quoniam quidem perhibentur videre serpentes vel aquilas. Quanta libet enim acrimonia cernendi eadem quoque animalia nihil aliud possunt videre quam corpora, sed ut videant & incorporalia. Et fortasse ista virtus magna cernendi data fuerit ad horam, etiam in isto mortali corpore oculis

4. Re. 5.

Sapient. 9

4. Re. 5.

1. Co. 15.

C

Hie. 25.

4. Re. 5.
 Sapien. 9
 4. Re. 5.
 Iob. 42. In obauditu auris obaudiebam te prius, nunc autem oculus meus videt te, propterea despexi memetipsum, & distabui, & existimaui me terram & cinerem. Quauis hic nihil prohibeat oculum cordis intelligi, de quibus oculis ait Apostolus: illuminatos oculos hęc cordis vestri. Ipsi autem videri Deum, cum videbit, Christianus ambigit nemo, qui fideliter accipit, quod ait Deus ille magister: Beati mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Sed
 Ephe. 1.
 Mat. 5.
 D. vtrum etiam corporalibus oculis ibi videatur, hoc in ista questione veramus. Illud enim quod scriptum est: Et videbit omnis caro salutem Dei: sine vllius nodo difficultatis sic intelligi potest, ac si dictum fuerit, & videbit omnis homo Christum Dei, qui utique in corpore visus est, & in corpore videbit, quoniam viuos & mortuos iudicabit. Quod autem ipse sit salutem Dei, multa sunt & alia testimonia scripturarum. Sed euidētius venerandi illi senis Semeonis verba declarant. Qui cum infantem Christum accepisset in manus suas: Nunc, inquit, dimittis seruum tuum dñe, secundum verbum tuum in pace, quoniam viderunt oculi mei salutem tuam. Illud etiam quod ait supra memoratus Iob, sicut in exemplaribus. Quæ ex Hebræo sunt, Et in carne mea videbo Deum, resurrectionem quidem carnis sine dubio prophetauit, non tamen dixit, per carnem meam. Quod quidem si dixisset, posset Deus Christus intelligi, qui per carnem in carne videbit. Nunc vero potest & sic accipi, In carne mea videbo Deum. ac si dixisset, In carne mea ero, cum videbo Deum: Et illud quod
 I. Co. 13.
 E. ait Apostolus, Facie ad faciem, non cogit ut Deum per hanc faciem corporalem, ubi sunt oculi corporales, nos visuros esse credamus, quem spiritu sine intermissione videbimus. Nisi enim esset etiam interioris hominis facies, non diceret idem Apostolus: Nos autem reuelata facie gloriam dñi speculantes, in eadem imaginem transformamur de gloria in gloriam, tamquam ad dñi spiritum. Nec aliter intelligimus quod in Psalmo canitur: Accedite ad eum, & illuminamini, & facies vestre non erubescunt. Fide quippe acceditur ad Deum, quam cordis constat esse, non corporis. Sed quia spiritalis corpus nescimus quantos habeat accessus, de re quippe in experta loquimur, ubi aliqua, quæ aliter intelligi nequeat diuinarum scripturarum non occurrit,

sed succurrit autoritas, necesse est ut contingat in nobis quod legitur in libro Sapientie. Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ prouidentie nostræ. Ratiocinatio quippe illa philosophorum, qua disputant ita mentis aspectu intelligibilia videri, & sensa corporis sensibilia. i. corporalia, ut nec intelligibilia per corpus, nec corporalia per seipsam mens valeat intueri, si posset nobis esse certissima, profecto certum esset per oculos corporis etiam spiritalis nullo modo posse videri Deum. Sed istam rationationem & vera ratio & prophetica irridet autoritas. Quis enim ita sit auersus a vero, ut dicere audeat Deum corporalia ista nescire? Nunquid ergo corpus habet, per cuius oculos ea possit addiscere? Deinde quod de propheta Heliseo paulo ante diximus, nonne latius indicat etiam spiritu, non per corpus corporalia posse cerni? Quod enim seruus ille munera accepit, utique corporaliter gestum est, quod tamen propheta non per corpus, sed per spiritum vidit. Sicut ergo constat videri corpora spiritu, quid si tanta erit potentia spiritalis corporis, ut corpore videat & spiritus? Spiritus enim est Deus. Deinde vitam quidem suam, in qua nunc viuunt in corpore, & hæc terrena membra vegetat, facitque viuientia, interiore sensu quisque non per corporeos oculos nouit, aliorum vero vitas, cum sint inuisibiles, per corpus videt. Nam vnde viuientia discernimus a non viuētibus corpora, nisi corpora simul vitasque videamus, quas nisi per corpus videre non possumus? Vitas autem sine corporibus corporis oculis non videmus. Quam obrem fieri potest, valdeque credibile est, sic nos esse visuros mundana tunc corpora celi noui & terræ nouæ, ut Deum ubique presentem, & vniuersam etiam corporalia gubernantem, per corpora que gestabimus, & que conspiciemus quaqua uersum oculos duxerimus, clarissima perspicuitate videamus, non sicut nunc inuisibilia Dei, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciunt per speculum in enigmate, & ex parte, ubi plus in nobis valet fides, qua credimus, quam rerum corporalium species, quam per oculos cernimus corporales, sed sicut homines inter quos viuimus, motusque vitales exercentes viuimus, mox ut aspiciamus, non credimus viuere, sed videmus, cum eorum vitam sine corporibus videre nequeamus, quam tamen

Sapien. 5
 4. Re. 5.
 Ioan. 4.
 Rom. 1.
 I. Co. 13.
 a. l. exerter.

men in eis per corpora remota omni ambiguitate conspicimus, ita quacunq; spiritalia illa lumina corporum nostrorum circumferremus, incorporeum Deum omnia regentē, etiam per corpora contuebitur. Aut ergo per illos oculos sic videbit Deus, vt aliquid habeant in tanta excellētia menti simile, quo & incorporea natura cernat, quod vllis exēplis sine scripturarum testimoniis diuinarū vel difficile vel impossibile est ostēdere. Aut quod est ad intelligendum facilius, ita Deus nobis erit notus atque conspicuus, vt videat spiritu a singulis nobis in singulis nobis, videatur ab altero in altero, videatur in seipso, videatur in cœlo nouo, & in terra noua, atq; in omni, quæ tunc fuerit creatura, videatur & per corpora in omni corpore quocūque fuerint spiritalis corpōris oculi acie perueniēte directi. Patebūt etiam cogitationes nostræ inuicem nobis. Tunc enim implebitur quod Apostolus ait, cum enim dixisset. Noli te ante tempus iudicare quicquam, mox addidit, Donec veniat dominus & illuminet ab scōdita tenebrarum, & manifestet cogitationes cordis, & tūc laus erit vnicuique a Deo.

De æterna foelicitate ciuitatis Dei sabbatoq; perpetuo. Cap. XXX.

Quanta erit illa foelicitas vbi nullum erit malum, nullum latebit bonum vacabit Dei laudib. qui erit omnia in omnib. Nā quid aliud aget, vbi neq; vlla desidia cessabitur, neq; vlla indigentia laborabitur, nescio. Admoneor etiam sancto Cantico vbi lego, vel audio: Beati qui habitāt in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te. Omnia membra & viscera incorruptibilis corporis, quæ nūc videmus per vsus necessitatis varios & motus distributa, quoniam tūc nō erit ipsa necessitas, sed plena, certa, secura, sēpiterna foelicitas, proficiens in laudib. Dei. Omnes quippe illi, de quib. iam sum locutus, qui nunc latent harmoniæ corporalis numeri nō latebunt intrinsecus, & extrinsecus per corporis cūcta dispositi, & cum ceteris reb. quæ ibi magnæ atq; mirabiles videbunt, rōnabiles mentes in tanti artificis laudem rōnabilis pulchritudinis delectatione succedēt. Qui motus illic talitū corporum sint futuri, temere definire non audeo, quod excogitare non

valeo. Tamē & motus & status sicut ipsa species decens erit quicunq; erit, vbi quod non decebit, non erit. Certe vbi volent spiritus, ibi protinus erit corpus, nec volet aliquid spūs quod nec spiritū possit decere nec corpus. Vera ibi gloria erit, vbi laudantis, nec errore quifquam, nec adulatione laudabitur. Verus honor qui nulli negabitur digno, nulli defereat indigno, sed nec ad eum ambiet vllus indignus, vbi nullus permittetur esse, nisi dignus. Vera pax ibi est, vbi nihil aduersi, nec a seipso, nec ab alio quifquam patietur. Præmium virtutis erit ipse qui virtutem dedit, & qui seipsum quo melius & maius nihil possit esse promisit. Quid est enim aliud quod per Prophetam dixit, Ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi plebs: nisi, ego ero vnde satiētur, ego ero quæcunq; ab omnib. honeste desiderantur, & vita, & salus, & victus, & copia, & gloria, & honor, & pax, & omnia bona? Sic enim & illud recte intelligit, quod ait Apostolus, vt sit Deus omnia in omnib. Ipse finis erit desideriorum nostrorum, qui sine fine videbitur, sine fastidio amabitur, sine fatigatione laudabitur. Hoc munus, hic affectus, hic actus profecto erit omnibus, sicut ipsa vita æterna communis. Cæterum qui futuri sint pro meritis præmiorum etiam gradus honorum atque gloriarum, quis est idoneus cogitare, quanto magis dicere? Quod tamen futuri sint, non est ambigendum. Atque id etiā beata ciuitas illa magnum in se bonum videbit, quod nulli superiori vllus inferior inuidebit, sicut nunc nō inuident archangelis angelis ceteri, tanquam nolit esse vnusquisque quā non accepit, quanuis sit pacatissimo cordiē vinculo ei qui accepit obstrictus, quā nec in corpore vult oculus esse qui est digitus, cum membrum vtrunq; contineat totius carnis pacata compago. Sic itaq; habebit donum alius alio minus, vt hoc quoque donum habeat, ne velit amplius. Nec ideo liberum arbitrium non habebunt, quia peccata eos delectare non poterunt. Magis quippe erit liberum à delectatione peccandi vsque ad delectationem non peccandi indeclinabilem libertatem. Nam primum liberū arbitrium quod homini datum est, quā primum creatus est rectus, potuit non peccare, sed potuit & peccare, hoc autem nouissimum eo potētius erit, quo peccare non poterit. Verū hoc quoque

H

1. Co. 4.

1. Co. 15.

Psal. 83.

K

Hier. 31.

1. Co. 15

L

Præmiorum gradus.

Assegu. in Ench. ca. 104.

F

M

2. sem. 26. cap. Angel.

Volunt. feliciter. nūc. amissa. posse. p. carum.

Sci. malor. duc.

quoque Dei munere nō suæ possibilitate natura. Aliud est enim esse Deum, aliud participem Dei. Deus natura peccare non potest, participes vero Dei ab illo accipit, ut peccare nō possit. Seruandi aut gradus erant diuini muneris ut primum daret liberum arbitrium, quo nō peccare posset hō, nouissimum quo peccare non posset: atq; illud ad comparādū meritum, hoc ad recipiendum præmium pertineret. Sed quia peccauit ista natura cum non peccare potuit, largiore gratia liberaf, ut ad eam perducat libertatem, in qua peccare nō possit. Sicut. n. prima immortalitas fuit, quā peccando Adam perdidit, posse nō mori nouissima erit non posse mori, ita primum liberum arbitrium posse nō peccare, nouissimū nō posse peccare. Sic. n. erit inamissibilis voluntas pietatis & æquitatis, quō est foelicitatis. Nam utiq; peccādo nec pietatē, nec foelicitatē tenuimus, voluntatem vero foelicitatis, nec perditā foelicitate perdidimus. Certe Deus ipse nunquid quia peccare non potest, ideo liberum arbitrium habere negandus est? Erit

A ergo illius ciuitatis, & vna in omnibus, & inseparabilis in singulis voluntas libera ab omni malo liberata, & impleta omni bono, fluēs indeficienter æternorum iocūditate gaudiorum, oblita culpæ, oblita pēnarum, nec tñ ideo suæ liberationis oblita, ut liberatori suo sit ingrata. Quantum ergo attinet ad sciētiam rōnalem, memor præteritorum etiā malorum suorum, quantum autem ad experientis sensum, prorsus immemor. Nam & peritissimus medicus, sicut arte sciunt, omnes ferē morbos corporis nouit. Sicut aut corpore sentiunt, plurimos nescit, quos ipse nō passus est. Ut ergo sciētia malorum dux sunt, vna qua potentiā mentis nō latēt, altera qua experientis sensib. inhærēt. aliter quippe sciunt oīa vitia per sapientiæ doctrinā, alter per insipientis pessimā vitam, ita & obliuiones malorū dux sunt. Aliter ea nanque obliuiscit eruditus & doctus, aliter expertus & passus. Ille si

B peritiā negligat, iste si miseria careat. Secundum hāc obliuionem quam posteriore loco posui, non erunt memores sancti præteritorum malorum. Carebunt enim omnib. malis, ita ut penitus deleantur de sensib. eorum. Ea tamē potentia sciētia, quæ magna in eis erit, non solum suæ præterita, sed etiam damnatorum eos sempiterna miseria non latebit.

Alioquin si se fuisse miseros nescituri sunt, quō, sicut ait Psalmus: Misericordias dñi in æternum cantabūt? Quo cantico in gloriam gratiæ Christi, cui sanguine liberati sumus, nihil erit profecto illi iocūdius ciuitati. Ibi proficief: Vacate & videte quā ego sum Deus. Quæ erit ibi verē maximū sabbatū non habens vesperam. Quod commendauit dñs in primis operib. mundi, vbi legit. Et requieuit Deus die septimo ab omnib. operib. suis, quæ fecit: & benedixit Deus idem septimum, & sanctificauit eum, quia in eo requieuit ab omnib. operib. suis, quæ inchoauit Deus facere. Dies. n. septimus etiam nos ipsi erimus, quā eius fuerimus benedictione & sanctificatione pleni atque refecti. Ibi vacantes videbimus, quā ipse est Deus, quod nobis nos ipsi esse volumus, quā ab illo cecidimus, audientes a seductore, Eritis sicut dii: & recedētes a vero Deo, quo faciētē dii essemus eius participatione, non desertione. Quid. n. sine illo fecimus, nisi quod in ira eius defecimus? A quo refecti, & gratia maiore perfecti, vacabimus in æternum, videntes quia ipse est Deus, quo pleni erimus, quā ipse erit omnia in omnib. Nam & ipsa bona opera nostra, quā ipsius potius intelliguntur esse quā nostra, tunc nobis ad hoc sabbatū adipiscendum imputantur, quia si nobis ea tribuerimus, seruilia erunt, cum de sabbato dicatur: Omne opus seruale in eo non facietis. Propter quod & per Ezechielem Propheetam dicit: Et sabbata mea dedi eis in signum inter me & inter eos, ut scirent, quia ego dominus, qui sanctifico eos. Hoc perfecte tūc sciemus, quā perfecte vacabimus, & perfecte videbimus, quia ipse est Deus. Ipse etiam numerus ætatum veluti dierum, si secundum eos articulos temporis computent, qui in scripturis sanctis videntur expressi, iste sabbatismus euidentius apparebit, quā septimus inuenitur, ut prima ætas tāmquam dies primus sit ab Adam vsque ad diluuium, secunda in vltimū ad Abraham, non æqualitate temporum, sed numero generationum. Denas quippe habere reperiunt. Hinc iam sicut Mathæus Euangelista determinat, tres ætates vsque ad Christi subsequuntur aduentum, quæ singulariter denis & quaternis generationibus explicantur. Ab Abraham vsque ad Dauid vna: altera inde vsque ad transmigrationem in Babyloniam, tertia inde vsque ad Christi carnalem natiuitate.

Psal. 88.

Psal. 45.

Gene. 2.

C
Gene. 3.

1. Co. 15.

Leui. 23.

Exe. 26.

Psal. 54.

D
Mat. 11.2. sen. di.
26. cap.
Angeli.Voluntas
foelicitatis
vniquam
amissa, &
post peccatum.Scientia
malorum
dux.Augu. in
Ench. ca.
04.

D. AVRELI AVG. DE CIVITATE DEI

Acto. 1.
Gene. 2.

tiuitatem. Fiunt itaque omnes quinque. Sexta nunc agitur, nullo generationum numero metienda, propter id quod dictum est: Non est vestrum scire tempora, quæ pater posuit in sua potestate. Post hanc tanquam in die se primo requiescet Deus, cum eundem septimū diē, quod nos erimus, in seipso Deus faciet requiescere de istis porro ætatib. singulis diligenter longum est disputare. Hæc tamē septima erit sabbatum nostrū, cuius finis non erit vespera, sed dominicus dies velut octauus æternus, qui Christi resurrectione sacratus est, æternam nō solum spiritus, verum etiam

corporis requiem præfigurans. Ibi vacabimus, & videbimus, videbim⁹, & amabimus, amabimus & laudabimus. Ecce quod erit in fine fine fine. Nam quis alius noster est finis, nisi peruenire ad regnum, cuius nullus est finis? Videor mihi debitum ingentis huius operis adiuuante domino reddidisse. Quibus parum vel quibus nimium est, mihi ignoscant. Quibus autem satis est, non mihi, sed domino mecum gratias congratulantes agant. Gloria & honor patri & filio, & spiritui sancto, omnipotenti Deo in excelsis in secula seculorum. Amen.

D. AVRELI AVGVSTINI HIPPONENSIS
EPISCOPI LIBRIDE CIVITATE DEI.
ad Marcellinum. XXII. & vltimi finis.

REGISTRVM.

ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg.

Omnes sunt Quaterniones præter Gg Quinternionem.

8

Handwritten text, mostly illegible due to fading and bleed-through from the reverse side.

Handwritten text, mostly illegible due to fading and bleed-through from the reverse side.

D. AURELII AVG. DE CIVITATE DEI

... quod est in terra, et in terra...

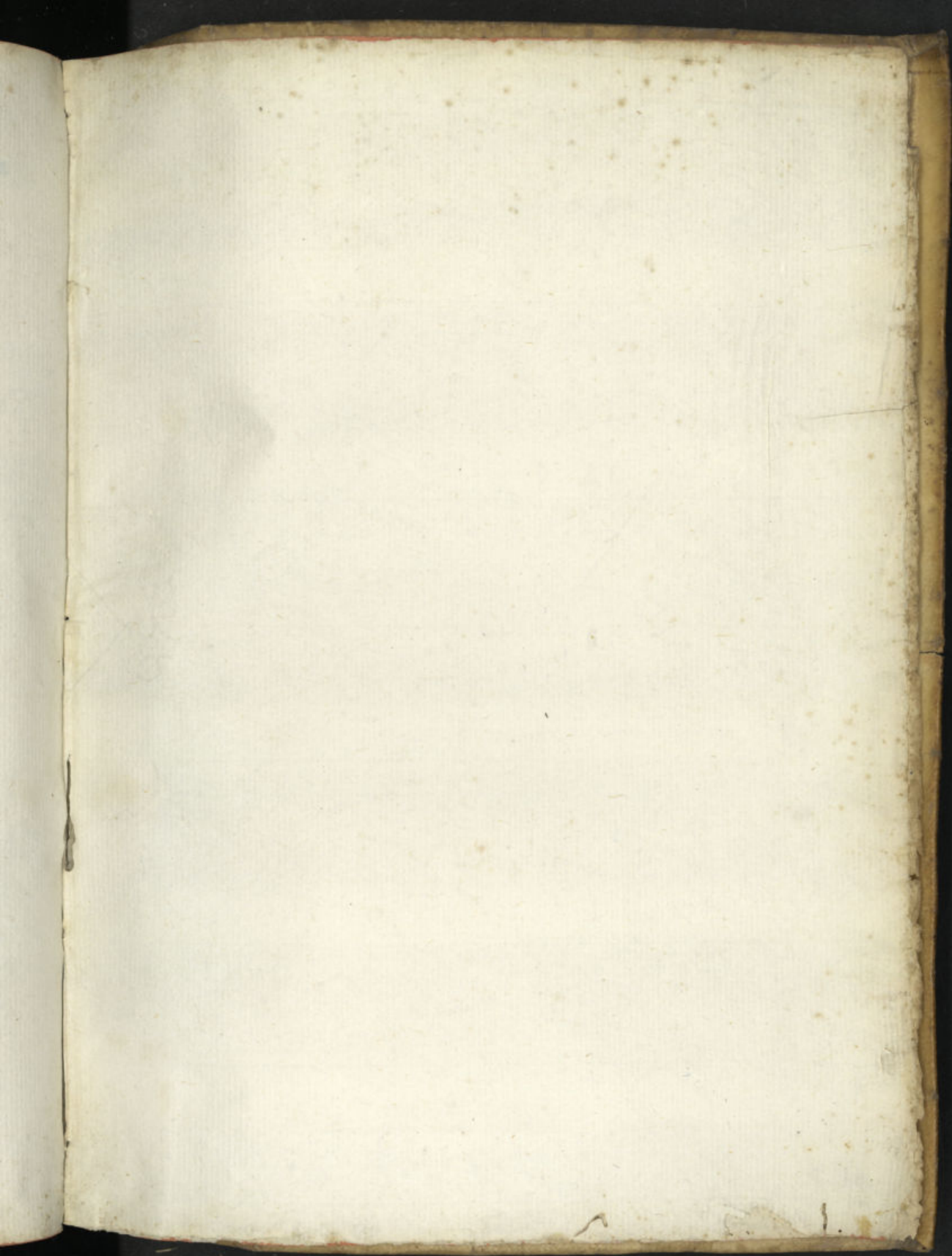
... quod est in terra, et in terra...

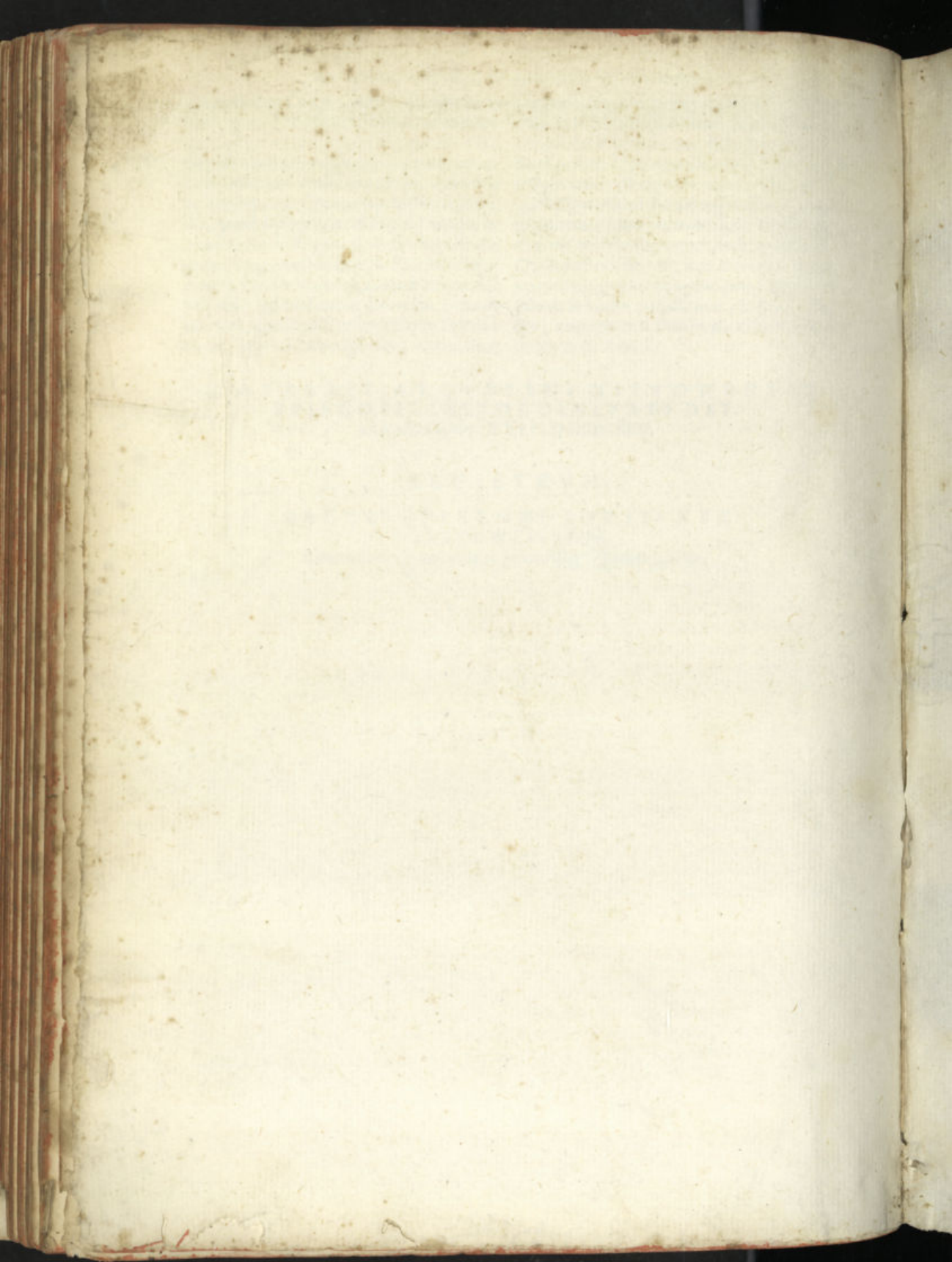
D. AURELII AVGVSTINI HIPPO NENSIS
EPISCOPI LIBRVS DE CIVITATE DEI.
ad Macrobium. XII. & vltimi finis.

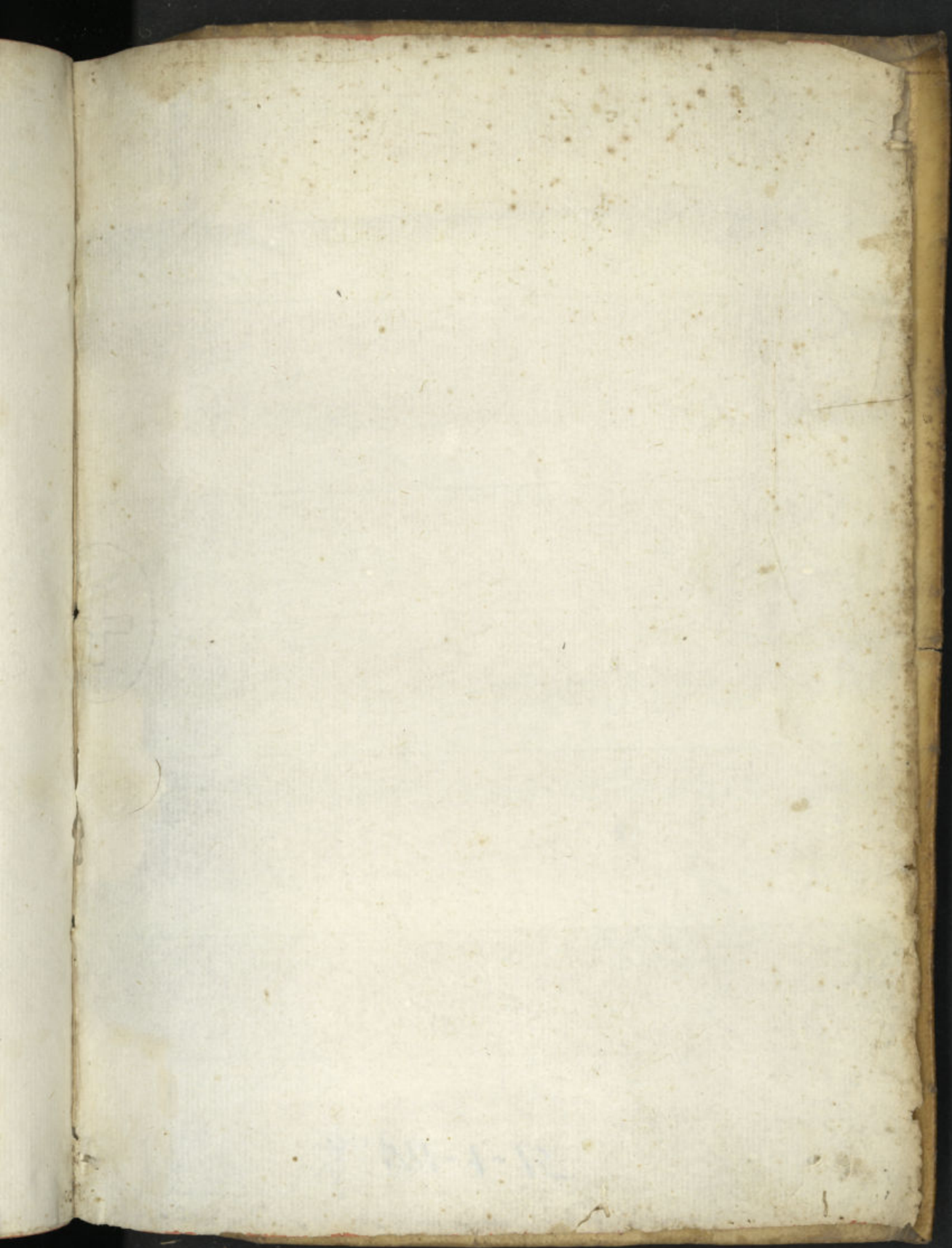
REGISTRVM

A B C D E F G H I L M N O P Q R S T V X Z

... ..

2. VII-1-15

